

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
VĒSTURES UN FILOZOFIJAS FAKULTĀTE
ARHEOLOĢIJAS UN VĒSTURES PALĪGZINĀTŅU KATEDRA

promocijas darbs

**DIVASMEŅU ZOBENI LATVIJAS
ARHEOLOĢISKAJĀ MATERIĀLĀ
9.–13. GS.**

Autors: Artūrs Tomsons

Zinātniskais vadītājs:
Dr.habil.hist., LU profesors
ANDREJS VASKS

Rīga, 2012

EIROPAS SAVIENĪBA

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE
ANNO 1919

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Šis darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā «Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē».

This work has been supported by the European Social Fund within the project «Support for Doctoral Studies at University of Latvia».

Эта работа выполнена при содействии Европейского социального фонда в рамках проекта «Поддержка развития докторантуры ЛУ».

Promocijas darbs „Divasmeņu zobeni Latvijas arheoloģiskajā materiālā 9.–13. gs.” izstrādāts Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes Arheoloģijas un vēstures palīgzinātņu katedrā laikā no 2007. līdz 2012. gadam.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie avoti un literatūra, iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: _____ Artūrs Tomsons

2012. 11. 10.

ANOTĀCIJA

Promocijas darbā „Divasmeņu zobeni Latvijas arheoloģiskajā materiālā 9.–13. gs.” tiek pētīti tuvciņas cērtamo un duramo roktura ieroču – zobenu – attīstības jautājumi vēlajā dzelzs laikmetā (9.–12. gs.) un viduslaiku sākumā (13. gs.). Promocijas darba hronoloģija ietver Eiropas vikingu laikmeta (9.–11. gs. 1. p.) un krusta karu periodam (pēc 11. gs. 2. – 13. gs.) raksturīgās zobenu un to piederumu formas.

Darbā galvenā uzmanība ir pievērsta šo zobenu un to sastāvdaļu tipoloģiskajai analīzei. Tās ietvaros aplūkoti divasmeņu zobenu izveidošanās un attīstības jautājumi, to rokturu, asmeņu, asmeņu ierakstu un zobenu makstu uzgaļu tipoloģija, datējums, izplatība un savstarpējā korelācija. Darbā arī aplūkota divasmeņu zobenu to sastāvdaļu un piederumu vietējas izgatavošanas problemātika, kā arī ar zobeniem saistīto atradumu izplatība un nozīme Latvijas teritorijā 9.-13. gs. dzīvojušo etnisko grupu karotāju bruņojumā un to materiālās kultūras kultūras kontekstā pārejā no vēlā dzelzs laikmeta uz viduslaikiem.

Atslēgas vārdi: Divasmeņu zobeni, zobenu makstu uzgaļi, arheoloģija, tipoloģija, hronoloģija, Latvijas vēsture.

ANNOTATION

Doctoral thesis „Double-edged swords in Latvian archaeological material in 9.–13th centuries” investigates the development of the most significant close combat weapon – sword during the Latvian Late Iron Age (9.–12th century) to the transition in to Medieval period (13th century). Chronologically thesis include and concentrate upon characteristic forms of the double edged swords and its accesories of the Viking Age (9th cent.–middle of 11th. cent.) and Age of Crusades (11.–13th centuries).

Main attention in the research is dedicated to typological analysis of the swords and sword parts. Emergence and development of the swords are investigated, as well as typology of sword hilts, blade types, inscriptions of the blades and scabbard chapes. Sword ans sword-part chronology and distribution is investigated, also a correlation of sword parts is given, as well as problems of local production of the swords and sword–parts and a role of it in the armament and its role in the material culture of the warriors of indigenous ethnic groups from the territory of Latvia during the transition from Late Iron Age to Medieval period.

Key words: double edged swords, scabbard–chapes, archaeology, typology, chronology, history of Latvia.

SATURS

Ievads.....	7
Avotu un literatūras apskats.....	11
1. nodaļa. Zobenu formu attīstība Eiropā līdz 9. gadsimtam.....	32
1.1. Zobenu attīstības vēsture Eiropā līdz 9. gs. sākumam.....	32
1.2. Vikingu laikmetam raksturīgo zobenu formu izveidošanās.....	33
1.3. Liecības par zobeniem Latvijas teritorijā līdz 9. gs.....	42
2. nodaļa. Zobenu un to sastāvdaļu tipoloģijas un hronoloģijas jautājumi.....	45
2.1. Zobenu formu klasifikācija.....	45
2.1.1. Vikingu laikmeta zobeni.....	51
2.1.1.1. B tipa zobeni.....	54
2.1.1.2. H tipa zobeni	58
2.1.1.3. E tipa zobeni.....	64
2.1.1.4. K tipa zobeni.....	68
2.1.1.5. L tipa zobeni.	71
2.1.1.6. S tipa zobeni.	73
2.1.1.7. T tipa zobeni.	77
2.1.1.7.1. T tipa zobeni, I apakštips.....	79
2.1.1.7.2. T tipa zobeni, II apakštips.....	83
2.1.1.8. V tipa zobeni.....	86
2.1.1.9. W tipa zobeni.....	93
2.1.1.10. Y tipa zobeni.....	96
2.1.1.11. Z tipa zobeni.....	100
2.1.2. Krusta karu perioda zobeni.....	108
2.1.2.1. T tipa zobenu vēlās formas.....	111
2.1.2.1.1. T tipa zobeni, III apakštips.....	111
2.1.2.1.2. T tipa zobeni, IV apakštips.....	114
2.1.2.1.3. T tipa zobeni, V apakštips.	122
2.1.2.1.4. T tipa zobeni, VI apakštips.	126
2.1.2.2. Kuršu tipa zobeni.....	130
2.1.2.2.1. I apakštips.....	131
2.1.2.2.2. II apakštips.....	137
2.1.2.4. Zobeni ar seglveida pogu.....	144
2.1.2.5. Zobeni ar diskveida pogu.....	148
2.1.1.6. Zobeni ar apaļu roktura pogu un izvirzītu un noplacinātu vidusdaļu.....	153
2.1.1.7. Zobeni ar skaldņotu roktura pogu.....	157
2.1.2.8. Zobeni ar rombveida roktura pogu.....	162
2.1.2.9. Zobeni ar lēcveida (A tipa) roktura pogu.....	168
2.1.2.10. Zobeni ar augšpusē noapaļotu vai ovālu (B tipa) pogu.....	170
2.1.2.11. Zobeni ar pusapaļu un centrā figurāli pagarinātu roktura pogu (D tips).....	174

2.1.2.12. Zobenī ar pusapaļu un centrā vienmērīgi pagarinātu roktura pogu (E tips).....	177
2.1.2.13. 11.gs.2. puses – 13. gs. zobenu raksturīgāko apakšējo šķēršu formu apskats.....	179
2.2. Zobenu makstu uzgaļu klasifikācija.....	188
2.2.1. I tipa zobenu makstu uzgaļi.....	191
2.2.2. II tipa zobenu makstu uzgaļi.....	195
2.2.3. III tipa zobenu makstu uzgaļi.....	198
2.2.4. IV tipa uzgaļi (ar dubultputnu figūrām).....	206
2.2.5. V tipa uzgaļi (ar krustu un palmeti).....	211
2.2.6. VI tipa uzgaļi.....	220
2.2.7. VII tipa uzgaļi.....	222
2.2.8. VIII tipa uzgaļi.....	225
2.3. Zobenu asmeņu formu klasifikācija.....	231
2.3.1. Zobenu asmeņi vikingu laikmetā (9. gs. – 11. gs. 1. p.).....	233
2.3.2. Zobenu asmeņi krusta karu periodā (11.gs.2.p. –13. gs.).....	236
2.4. Zobenu asmeņu ierakstu klasifikācija.....	246
2.4.1. Zobenu ieraksti vikingu laikmetā (9. gs. – 11. gs. 1. p.).....	246
2.4.2. Zobenu asmeņu ieraksti (11. gs. 2.p. – 13. gs.).....	250
3. nodaļa. Zobenu un to piederumu izgatavošanas tehnoloģijas.....	257
3.1. Zobenu asmeņu izgatavošana.....	259
3.2. Zobenu rokturu un makstu uzgaļu izgatavošana.....	274
3.3. Zobena maksts rekonstrukcija.....	282
4. nodaļa. Divasmeņu zobenī Latvijas teritorijas iedzīvotāju bruņojumā 9.–13.gs.	290
4.1. Divasmeņu zobenī kuršu bruņojumā.....	291
4.2. Divasmeņu zobenī lībiešu bruņojumā.....	305
4.3. Divasmeņu zobenī zemgaļu bruņojumā.....	316
4.4. Divasmeņu zobenī latgaļu bruņojumā.....	323
4.5. Divasmeņu zobenī sēļu bruņojumā.....	332
SECINĀJUMI.....	336
Avotu un literatūras saraksts	351
Attēlu saraksts	383
PIELIKUMS (tabulas).....	386

Ievads.

Divasmeņu zobeni Latvijas arheoloģijā ir spilgta senlietu grupa, kas spēj saistīt gan zinātnieku, gan ikviena vēstures interesenta uzmanību. Neskatoties uz atsevišķām publikācijām,¹ līdz šim trūkst apkopojošu un padziļinātu pētījumu par šo daudzveidīgo, Latvijas arheoloģiskajā materiālā plaši pārstāvēto senlietu veidu.

Zobeni kā atsevišķa artefaktu kategorija attiecīgā kontekstā var būt informatīvi ārkārtīgi bagāta un daudzslāņaina senlietu grupa, kuras pilnvērtīga izpēte sava laikmeta kontekstā var sniegt priekšstatu ne tikai par tiem kā ieroci ar noteiktu funkciju un pielietojuma iespējām, bet var skart ļoti plašu pagātnes dzīves sfēru loku.

Promocijas darbā skarto tēmu hronoloģija ietver vēlo dzelzs laikmetu (9.–12.gs.), kad tā pirmajā pusē, sākot īpaši ar 10. gadsimtu, zobeni Latvijas arheoloģiskajā materiālā parādās plašāk. Promocijas darba augšējā hronoloģiskā robeža ir 13. gs. beigas, pēc kā šie ieroči vietējo maztautu karotāju apbedījumos gandrīz pilnībā izzūd un konstatējami tikai atsevišķos, retos gadījumos.² Latvijas teritorijā šis ir laiks, kas aptver gan aizvēstures beigas (vēlo dzelzs laikmetu), gan viduslaiku sākumu (13. gs.), kad daudzskaitlīgie zobenu un to fragmentu atradumi ilustrē gan vietējo maztautu karotāju, gan krustnešu bruņojumu, cīņu norisi un tehniku. Rietumeiropas vēsturē 9.–13. gs. aptver divus lielus posmus – t.s. vikingu laikmetu (9. gs. – 11. gs. 1. p.) un krusta karu periodu (11. gs. beigas – 13. gs.). Zobenu klasifikācijā šī pieeja saglabāta, jo to formas lielākoties ir internacionālas, bet iespēju robežās šī pieeja pielāgota ņemot vērā Latvijas vēstures posmu hronoloģijas īpatnības (šeit krusta kari sākās tikai 12. gs. beigās). Latvijas teritorijā šī pāreja no aizvēstures uz viduslaikiem norisinās strauji, turklāt ar 13. gs. jau konstatējamās attīstīto viduslaiku pazīmes, līdz ar to promocijas darbā skartās tēmas izpēte ļauj šo pāreju izprast pilnvērtīgāk.³

Latviešu valodā ar vārdu “zobens” tradicionāli apzīmē roktura cērtamo un duramo tuvciņas auksto ieroci ar garu asmeni, to sīkāk neraksturojot.⁴ Tā rokturi no asmens parasti atdala šķērsis, jeb garde. Lai izšķirtu dažādus šā ieroča veidus, parasti tiek pievienots apzīmētājs, piemēram, “īsaiss”, “līkais”, “platasmens” zobens

¹ Piemēram: *Atgāzis M.* Tuvciņas ieroči senā Latvijā (promocijas darbs). – Rīga, 1998.; *Atgāzis M.* Latvijā atrastie senākie zobeni. // *Civitas et Castrum ad Mare Balticum*. – Rīga, 2002, 345–366. lpp.

² Latvijas PSR arheoloģija. – Rīga, 1974., 242., 303. lpp., Rakstītajos avotos minēts ilgāks šo ieroču lietojums vietējo maztautu pārstāvju bruņojumā vēl 14. gadsimta sākumā. Pēc: Kurši senatnē. – Rīga, 2010, 128. lpp.

³ *Kļava V.* Jauno laiku sākuma datējuma problēma Latvijas aizvēsturē. // *LVIŽ* nr. 2, – Rīga, 2011, 149. lpp.

⁴ *Atgāzis M.* Latvijā atrastie senākie zobeni. // *Civitas et Castrum ad Mare Balticum* – Rīga, 2002, 346. lpp.

u.c. Šī vārda rašanos valodnieki var pierādīt tikai ar 16. gs. un tā izcelsme etimoloģiski saistāma ar jēdzienu “zobs” un tā darbību “kost”, t.i. nodarīt kaitējumu pretiniekam.⁵ Piemēram, lietuviešu valodā zobenu apzīmē ar vārdiem „*kalavijas*” un „*kardas*”, kuru fonētiskais pamats ir pavisam cits, un to cilme domājams ir daudz senāka.⁶

Promocijas darbs ir veltīts tieši divasmeņu zobeniem, jo vēlajā dzelzs laikmetā tā ir visdaudzskaitlīgākā Latvijas teritorijā izplatītā zobenu grupa. Darbā izmantotā arheoloģiskā materiāla atradumu izplatība iekļauj mūsdienu Latvijas teritoriju, tomēr atsevišķos gadījumos iesniedzoties ārpus tās.⁷ Darbā skats problēmu loks, kuras risināmas, pētot dažādus ieroču un bruņojuma vēstures jautājumus, kuru centrā atrodas zobens – viens no efektīgākajiem sava laikmeta tuvciņas ieročiem.⁸ Atsevišķos gadījumos darba izstrādes gaitā ir bijis nepieciešams aplūkot arī dažas vienas zobenu formas, pārsvarā tās, kuru rokturu formas ir kopīgas ar divasmeņu zobeniem, tā labāk parādot atsevišķas roktura tuvciņas cērtamo un duramo ieroču attīstības īpatnības šajā reģionā un tādējādi labāk definējot centrālo pētāmo objektu.

Latvijas ieroču pētniecībā par zobeniem nereti sauktas dažādas kaujas nažu variācijas. Par zobeniem tomēr būtu uzskatāmi ieroči, kam konstatējama speciāli veidota forma, kas liecina par to pielāgošanu tuvciņai – lielākoties par šādu kritēriju būtu uzskatāms pie roktura izveidots apakšējais šķērsis,⁹ kura funkcija vairāk nav saistāma ar „kaujas” naža hipotētisku izmantošanu arī saimniecībā, bet pretinieka cirtieņu bloķēšanu tuvciņā un ieroča īpašnieka rokas slīdēšanas asmens virzienā novēršanu, izdarot dūrienus. Tas ļautu labāk atšķirt zobenus no dažādo formu (plata smens, šaur smens) daudzskaitlīgajiem kaujas nažiem, kuru klasifikācija būtu viens no nākotnes uzdevumiem tālākā pētniecībā, tādējādi ļaujot labāk izprast šo robežu starp darbarīku un ieroci.¹⁰

⁵ Karulis K. Latviešu etimoloģijas vārdnīca, II sēj. – Rīga, 1992, 566. – 567. lpp.

⁶ Lietuviešu–latviešu vārdnīca. Lietuvių–latvių kalbų žodynas. – Rīga, 1995, 210., 215. lpp.

⁷ Gadījumos, ja noteiktas maztautas apdzīvotā teritorija vēlajā dzelzs laikmetā sniegusies ārpus mūsdienu Latvijas robežām, lai atspoguļotu noteikta tipa zobenu izplatību plašākā reģionā, arī, ja Latvijas teritorijā dzīvojušas maztautas bruņojuma lietošanas un izgatavošanas tradīcijām zināmas tiešas analogijas tuvāko kaimiņu teritoriju arheoloģiskajā materiālā.

⁸ Šīs tematikas izpētei promocijas darba autors pievērsies jau studējot LU VFF maģistratūrā (2005.–2007.g.) un 2007. gadā aizstāvot maģistra darbu par tēmu „Divasmeņu zobeni latgaļu bruņojumā 9.–13. gs.”

⁹ Atgāzis M. Latvijā atrastie senākie zobeni..., 347. lpp.

¹⁰ Šo ieroču terminoloģijas jautājumi nedaudz skarti arī N.Jērums rakstā. sk. *Jērums N.* Vienasmeņu zobeni zemgaļu apdzīvotajās teritorijās. // *Arheoloģija un etnogrāfija*. 25. laid. – Rīga, 2011. 138. lpp.

Dažādu darbā izmantoto pētījumu metožu pielietojums lielā mērā noteica darba struktūru. Galvenokārt tika veikta šo ieroču un to piederumu klasifikācija pēc ārējām pazīmēm (tipohronoloģiskā metode), pētot to izplatību veikta dažādu atradumu kategoriju kartografēšana, tehniskā izpēte ļāva iegūt datus par ieroču līdzsvarojumu un ierakstiem to asmeņos. Pētot divasmeņu zobenus kā atsevišķu senlietu kategoriju, ar pēc iespējas plašākā sava laikmeta griezumā ir iespējams identificēt pagātnē pastāvējušus varas, politiskos, ekonomiskos un amatnieciskos centrus noteiktā reģionā – pēc atradumu izplatības un koncentrācijas izsekojama pētāmā laikmeta politiskā ģeogrāfija, rekonstruējami tirdzniecības ceļu maršruti, atsevišķos gadījumos iespējams lokalizēt pagātnē notikušu militāro konfliktu vietas, pastāv labas iespējas izziņāt ieroču kalēju un rotkaļu darba paņēmienus un metodes, labāk izprast tradīcijas kādās tie strādājuši un kā tas atspoguļojies vietējā ieroču izgatavošanā, kā arī atsevišķos gadījumos varbūt pat spriest par tuvčīņas norises niansēm un apstākļiem. Turklāt, izmantojot šo ieroču atradumus no slēgtiem apbedījumu kompleksiem, iespējams arī gūt jaunas atziņas sociālo un etnisko jautājumu skaidrošanā.

Promocijas darba mērķis ir izpētīt, analizēt un interpretēt divasmeņu zobenu atradumus un to fragmentus kā pilnvērtīgu arheoloģisko avotu, ar mērķi izprast un pilnvērtīgi atspoguļot to avotpētniecisko dažādību, lai labāk izprastu šo ieroču vietu un nozīmi, kāda šiem ieročiem bijusi Latvijas teritorijā dzīvojušo maztautu karotāju bruņojumā 9.–13. gs., iekļaujot zinātniskajā apritē plašu, līdz šim npublicētu arheoloģisko materiālu.

Darba uzdevumi ir izstrādāt Latvijas teritorijā atrasto divasmeņu zobenu un to piederumu klasifikāciju, noskaidrot un precizēt zobenu to makstu uzgaļu un citu tos veidojošo elementu (roktura detaļu, asmeņu, asmeņu ierakstu) izplatību, tipoloģiju, hronoloģiju, izpētīt šo ieroču nozīmi atsevišķu maztautu karotāju bruņojumā (lietojuma iespējamais atspulgs apbedīšanas tradīcijās), nepieciešamības gadījumā izstrādājot jaunu zobenu detaļu (poga, šķērsis, asmens) un citu tos veidojošo, bet atsevišķi datējamo elementu (asmeņu ieraksti, makstu uzgaļi) klasifikāciju. Ir nepieciešams pārskatīt vai daļēji izstrādāt no jauna Latvijas teritorijā atrasto divasmeņu zobenu klasifikāciju un hronoloģiju, precizēt atsevišķu zobenu un to piederumu tipu pazīmju definīcijas. Tam pamatā izmantotās tipoloģiskās metodes aktualitāte promocijas darba tēmas kontekstā aplūkota 2. nodaļas ievaddaļā.

Par darba galveno uzdevumu būtu uzskatāma visu zobenu, to piederumu un atsevišķo sastāvdaļu jauna sistematizācija, precizējot to hronoloģiju, izplatību un savstarpējo korelāciju, izmantojot precīzi definētas pazīmes. Līdz ar to šāds izklāsts pamato tipoloģiskās pieejas izmantošanu materiāla avotu izklāstā. Tādējādi tiktu noskaidrotas iespējas precīzāk izziņāt zobenu vietēju izgatavošanas problemātiku Latvijas teritorijā vēlajā dzelzs laikmetā un 13. gs, izpētot ar kādu jautājumu loku būtu jāskaidro to izgatavotājam un vai tas atstāj pēdas arheoloģiskajā materiālā.

Darba uzdevums ir arī parādīt kā Ziemeļeiropā un Austrumbaltijā vikingu laikmetā un viduslaiku sākumā notiekošie sociālekonomiskie procesi ietekmēja bruņojuma un tuvcīņas ieroču attīstību, to izgatavošanas tehnoloģijas un praktisko lietojumu, kā arī vai šie meklējumi atspoguļojas Latvijas arheoloģiskajā materiālā.

Avotu un literatūras apskats

1) Avotu apskats

a. Nepublicētie avoti.

i. arheoloģiskais materiāls

Kā primārais avotu materiāls šajā darbā izmantoti divasmeņu zobeni, kas atrasti kā apbedījumu piedeva, gan to atradumi dzīvesvietās, gan savrupatradumi bez detalizētāka arheoloģiskā konteksta. Ņemti vērā ieroču fragmentu atradumi, kas arī uzskatāmi par nozīmīgu pagātnes liecību – zobenu rokturu pogas, to šķērši, kā arī zobenu makstu fragmenti, piemēram, no metāla gatavotie makstu uzgaļi, kā arī iespēju robežās – pārējais pavadošais inventārs, ja zobens iegūts apbedījumā. Īpaši nozīmīgi šādā kontekstā zobenu atradumi no slēgtiem kapu inventāriem, kas ļauj izmantot tos relatīvā un absolūtā datējuma izveidošanā un korelēšanā ar citām senlietu grupām.

Kā avotu materiāls izmantots ap 500 senlietu vienību. To veidoja gandrīz 80 t.s. vikingu laikmeta un gandrīz 300 krusta karu perioda (11. gs. 2. p. – 13. gs.) zobeni un lielāki to fragmenti, kas pieskaitāmi noteiktiem tipiem. Zobenu atradumus būtiski papildina zobenu makstu uzgaļu (181 eksemplārs) un atsevišķu rokturu detaļu fragmentu (pārsvarā krusta karu perioda zobenu apakšējo dzelzs šķēršu) atradumu izplatība, kā arī atsevišķi gan dzīvesvietās, gan kapulaukos atrasti zobenu asmeņi un to fragmenti. Kā salīdzinošais materiāls pētījumā izmantoti arī ap 20 vienasmens zobenu, kuru roktura tips tāds pats kā divasmeņu zobeniem un vairāki atsevišķi Latvijas teritorijā izplatītie vienasmens zobenu tipi, lai precizētu divasmeņu zobenu detaļu tipoloģiju. Lielākā daļa atradumu pētīta klātienē.¹¹

Promocijas darbā izmantotas senlietas, kas glabājas Latvijas Nacionālā vēstures muzeja, Madonas Novadpētniecības muzeja, Ventspils muzeja, Kuldīgas novadpētniecības muzeja, Talsu novadpētniecības un mākslas muzeja, Jelgavas Ģ. Elisa mākslas un vēstures muzeja, Liepājas mākslas un novadpētniecības muzeja, Turaidas muzejrezervāta, Tērvetes vēstures muzeja krājumā. Darba izpētē tika apzināta arī liela daļa Latvijas teritorijā iegūtu zobenu atradumu, kas šobrīd glabājas ārzemju muzeju krātuvēs, piemēram, Valsts Vēstures muzejā Maskavā,

¹¹ Lai gan pieejamo avotu materiāls ir ļoti plašs, iepriekšējās publikācijās detalizētāk aplūkoti tikai labāk saglabājušies zobeni, mazāk pievērsta uzmanība to fragmentu atradumiem, bet dažu zobenu atrašanās apstākļi mūsdienās nav zināmi. Daļa Latvijas zobenu materiāla tika publicēta 1996. gada lietuviešu arheologa Vitauta Kazakeviča monogrāfijā „IX–XIII a. baltu kalavijai” – Vilnius, 1996. kas faktiski lielā mērā bija kopdarbs ar latviešu arheologu Māri Atgāzi.

Valsts Ermitāžā Pēterburgā,¹² Tartu Universitātes Vēstures fakultātes Arheoloģijas kabinetā,¹³ netiešā veidā – Britu muzejā, Aizvēstures muzejā Berlīnē,¹⁴ Armijas muzejā Francijā, un Polijas muzeju krājumos¹⁵ un arī kā salīdzinošais materiāls tika izmantoti zobeni no Lietuvas Nacionālā un Vītauta Dižā kara muzeja Kauņā muzeju krājuma.¹⁶

Kopš 2004. gada Latvijas Vēstures institūta senlietu kolekcijas glabājas Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Arheoloģijas nodaļā (kopš 2010. gada – Arheoloģijas departaments), kurā, pēc šo kolekciju pārņemšanas, šobrīd koncentrējas lielākā daļa Latvijas arheoloģiskā materiāla, kas kalpoja par galveno avotu materiālu promocijas darba izstrādē.

Gadījumos, kad pašas senlietas tiešai izpētei nav bijušas pieejamas, piemēram, fiziski gājušas bojā vai lai iegūtu papildus informāciju par dekontekstualizētām arheoloģisko priekšmetu kolekcijām, izmantotas senlietu attēlu un fotogrāfiju publikācijas, kā arī fondu uzskaites kartiņas.¹⁷ Lielākoties šī avotu grupa izmantota, noskaidrojot darbam nozīmīgu divasmeņu zobenu esamību ārzemju muzeju krātuvēs no Latvijas teritorijā iegūtām senlietu kolekcijām.¹⁸ Publicētie attēli ne vienmēr atspoguļo priekšmetu pilnībā – ļoti reti fiksēti to detaļu izmēri, ne vienmēr priekšmets attēlots no dažādiem rakursiem, dažkārt attēlots tikai tā rokturis vai tikai ieroča kopskats, mērogs senāk datētajām uzskaites kartiņām šiem attēliem pievienots retos gadījumos, līdz ar to šādā izpētes līmenī lielākoties var iegūt priekšstatu par zobena tipu, bet nereti sīkāka informācija, par, piemēram, ierakstiem asmenī vai roktura

¹² Zlēku (Piltenes) Pasilciema un Užavas Silmalciema kapulauku kolekcijas (glabājas Valsts Vēstures muzejā Maskavā) autors izsaka pateicību Valsts Vēstures muzeja Maskavā fondu glabātājai Annai Krasņikovai un arheologam Sergejam Kainovam, kā arī Valsts Ermitāžas Pēterburgā fondu glabātājai Tatjanai Seničenkovai par iespēju iepazīties ar šo muzeju krājumos esošajām 19. gs. Latvijas teritorijā iegūtajām senlietu kolekcijām.

¹³ Autors izsaka pateicību dr. Aivaram Kriiskam par iespēju ar šīm kolekcijām iepazīties klātienē.

¹⁴ Dati par šajos muzejos esošajām Latvijas teritorijā iegūtajām senlietām izmantoti ar laipnu LNVN arheoloģijas departamenta vadītāja Jāņa Cigļa un dr. Ingridas Virses atļauju.

¹⁵ Autors izsaka pateicību dr. Andžejam Janovskim par palīdzību bij. KPM kolekcijas atsevišķu zobenu identificēšanā Polijas muzeju krājumā, no kuriem daļa arī publicēta, sk.: *Gałęzowska A. Zabytki z wschodnich terenów nadbałtyckich odnalezione w zbiorach Muzeum Archeologicznego w Poznaniu. // Fontes Archaeologici Posnanienses. Vol 43., - Poznań 2007., p. 287., tab. 15.*

¹⁶ Autors izsaka pateicību LNM arheoloģijas nodaļas vadītājai Eglei Gričuvienei un arheologam Gītim Grižum par iespēju iepazīties ar šīm kolekcijām klātienē.

¹⁷ Piemēram, zobena maksts uzgaļa no Ludzas Odukalna kapulauka, kas glabājas Valsts Ermitāžā Pēterburgā fotoattēls (aut. J. Ciglis), kā arī daļa sākotnēji izmantotās informācijas par Užavas Silmalciema un Piltenes Pasilciema kolekcijām iegūta no fondu uzskaites kartiņu kopijām (A. Rādiņa personīgais arhīvs).

¹⁸ Šeit minama Ludzas Odukalna kapulauka kolekcija, daļa Turaidas Pūteļu, Piltenes Pasilciema un Užavas Silmalciema kapulauku kolekcijas, Grobiņas apkārtnes kapulauku kolekcijas, Klaipēdas un Palangas un Griezes kapulauku uzskaites kartiņas Lietuvas Nacionālajā muzejā u.c.

ornamentu no šo avotu izpētes nav iegūstama.¹⁹ Arhīvu materiāliem liela nozīme patiesās noteikta veida senlietu izplatībā un cik svarīga precīza skiču interpretācija atzīmē arī kaimiņvalstu pētnieki.²⁰

Īpaša nozīme pilnvērtīgai arheoloģiskā materiāla mūsdienīgai interpretācijai ir senlietu tehniskajam stāvoklim, jo no tā tieši atkarīga pietiekamas informācijas iegūšana par aplūkojamo senlietu uzbūvi, formu, izmantotajiem materiāliem, izgatavošanas tehnoloģijām u.c. Pilnvērtīgi restaurēti ir tikai daļa aplūkojamo senlietu, lielākoties restaurācija veikta jau sākotnēji labākā stāvoklī atrastajiem priekšmetiem. 19. un 20. gs. konservācijai lielākoties izmantota laka, kas, pārklājot senlietu, saglabā tās formu, bet pilnībā neaptur korozijas produktu veidošanos, līdz ar to daļa zobenu asmeņu šobrīd ir ļoti sliktā stāvoklī, jo nav pat konservēti, daļa sabrukuši vai atrodas uz sabrukšanas robežas.²¹ Ikviens senlietu kategorija savā „dzīves” laikā ir nemitīgs interpretāciju (izgatavotāja, lietotāja, atradēja) avots – tādēļ svarīgi, lai mūsdienu pētnieks precīzi „nolasītu” visu iespējamo priekšmeta tehnisko informāciju, kur saglabātībai ir galvenā nozīme.²²

Zobenu sastāvdaļas, kas izgatavotas no krāsainajiem metāliem, pārsvarā ir labā tehniskā stāvoklī, kaut gan dažkārt pēc restaurācijas laika gaitā priekšmets atkal pārklājies ar patinu.²³ Tikai retos gadījumos cēlpatinas vietā izveidojusies t.s. miltu patina, kas priekšmetu pamazām iznīcina, tomēr esošajā izpētes līmenī tas būtiski neietekmē šo senlietu iekļaušanu zinātniskajā apritē, jo par primāro kritēriju tā informatīvajā atdevē uzskatāmi atraduma apstākļi un arheoloģiskais konteksts.

Arī pilna restaurācija atsevišķos gadījumos diemžēl var iznīcināt svarīgas liecības par minēto ieroču vietu un lomu apbedīšanas rituālos, kā arī iespējamo to nēsāšanas veidu. Gadījumos ja ierocis apbedījumā nonācis ievietots makstī, restaurācijas procesā cenšoties pasargāt metāla daļas no korozijas un patinas, diemžēl

¹⁹ Piemēram, izpētot vairāku zobenu makstu atliekas no Priekuļu Ģūģeru kapulauka, konstatēts, ka to koka un ādas makstis bijušas apvilktas ar linu audumu, kas pēc publicētajiem attēliem nav konstatējams, bet sniedz jaunas atziņas par zobenu izgatavošanas un lietojuma specifiku dzelzs laikmetā.

²⁰ Кулаков В.И., Скворцов К.Н. Новые находки прусского вооружения предорденского времени. // Воины Древней Пруссии. Сборник докладов 2-й Балтийской археологической конференции, Калининград, 2008. с. 5.

²¹ Tas sakāms par Turaidas Pūteļu kapulauka kolekciju un Alsungas Kalniņu kapulauka kolekciju, daļēji – par Doles Raušu kapulauka kolekciju u.c.

²² Shanks M. Archaeology and the forms of History. // Interpreting Archaeology. Finding meaning in the Past. – London and New York, 1995. p 172.

²³ Piemēram, Priekuļu Ģūģeru kapulauka 11. un 135., Drabešu Liepiņu kapulauka 95. kapā, Saikavas Kāpurkalna kapulaukā, Rēzeknē u.c. iegūtie zobeni.

var tikt bojātas un iet zudumā no organiskiem materiāliem – koka, ādas un auduma gatavotās senlietu daļas.

ii. Izrakumu pārskati plāni un arhīvu ziņas

Svarīga avotu grupa ir izrakumu pārskati un plāni, kuros fiksēts atradumu konteksts, situācija, apstākļi, laiks, novietojums, kas ir vienlīdz svarīgi kā paša priekšmeta tehniskā saglabātība, jo bez precīzas atraduma apstākļu un konteksta fiksācijas senlietas kā pilnvērtīgu arheoloģisko avotu izmantot nav iespējams.

Laikposmā līdz I Pasaules karam Latvijas teritorijā tapušās izrakumu pirmdokumentācijas saturs un forma atšķiras no mūsdienās pieņemtajiem arheoloģisko pētījumu principiem. Tas ir saprotams, jo izrakumu veicēji minētajā laika posmā lielākoties bija arheoloģijas entuziasti. Lai gan nereti tie bija ieguvuši savam laika posmam ļoti labu izglītību, tomēr tā kā šajā laikā vēl nebija izstrādāta vienota izrakumu veikšanas metodoloģija un precīzi definēti arheoloģisko pētījumu veikšanas zinātniskie principi. Tādēļ jāņem vērā, ka to darbu un izrakumu pārskatu saturs un forma atspoguļo sava laikmeta izpratnes līmeni. Tomēr šajā – arheologu amatieru – antikvāru – entuziastu posmā tiek uzkrāts nozīmīgs arheoloģiskais materiāls un veidojas izpratne par uz zinātniskiem pamatiem balstītu arheoloģisko izrakumu metodiku.²⁴

Posma otrajā pusē, XIX gadsimta 90.gados, sevišķi sakarā ar gatavošanos X Krievijas arheoloģiskajam kongresam, Rīgas, Jelgavas, Maskavas un Pēterburgas muzeji papildinājās ar ievērojamām senlietu kolekcijām, kas tika iegūtas jau sistemātiskos izrakumos. Šajā laikā, izdarot izrakumus, sāka izšķirt kapu inventārus.²⁵ Laikā līdz I Pasaules karam lielā mērā notika Latvijas aizvēstures galveno posmu sistematizācija, kas vēlākajos posmos vairāk būtiski nemainījās.²⁶

Spilgts šī posma arheoloģisko pētījumu rezultātu dokumentēšanas izpratnes līmeņa piemērs ir saistīts ar darbiem Turaidas Pūteļu uzkalniņu kapulaukā, par kurā atrastajiem zobeniem mūsdienās trūkst detalizētākas informācijas. Šajā kapulaukā 19. gs. beigās tika pētīti vairāki desmiti kapu uzkalniņu, tomēr pati senlietu kolekcija jau pirms I Pasaules kara tikusi sadalīta (mūsdienās daļa senlietu glabājas Britu muzejā, daļa Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Arheoloģijas departamentā, daļa atradumu

²⁴ Vasks A., Vaska B., Grāvere R. Latvijas aizvēsture. – Rīga, 1997. 5.–6.lpp.

²⁵ Piemēram, K. Bojs. Sk.: *Boy. C. Bericht über Ausgrabungen auf dem kronsgute Zeemalden in Kurland. // Sitzungsberichte der Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst 1895*, – Mitau, 1886.

²⁶ Balodis F. Latviešu vēsture. I sējums, 1. daļa. – Rīga, 1938. 26–28. lpp.

atrodas Tartu Universitātes arheoloģijas kabinetā, daži zobeni glabājas pat Armijas muzejā Parīzē²⁷ u.c.).

Šajā situācijā pirdokumentācijas esamība ir jo īpaši būtiska, bet par šo kapulauku tā ir visai nepilnīga. Līdz ar to šī pieminekļa senlietu kontekstuālas interpretācijas iespējas plašākos pētījumos būtiski samazinās.

Starpkaru periodā Latvijā saistībā ar Pieminekļu valdes darbību pētījumos parādās jauna pieeja, kas balstīta uz jau precīzākām prasībām izrakumu fiksācijā. Tomēr arī šajā laikā ne vienmēr tās tiek ievērotas. Šī pieeja neieviešas uzreiz, bet tikai pēc Pieminekļu valdes darbības sākuma 1923. gadā. Bieži vien 20. gadsimta 20-to gadu sākumā veikto arheoloģisko izrakumu pārskatos reizēm sastopamas tās pašas nepilnības kā iepriekšējā perioda materiālos. 1930-tajos gados izrakumu pārskatu kvalitāte uzlabojas, jo zinātnē šajā laikā ienāk jauna arheologu paaudze, kas ieguvusi savam laikam atbilstošu izglītību un attiecīgu izpratnes līmeni par izrakumu veikšanas metodiku.²⁸

Līdz ar 20. gadsimta četrdesmitajiem gadiem Latvijas arheoloģijā savu dominanci iesāk un ilgu laiku turpina marksistiskā pētniecības metodoloģija un sabiedrības vēsturiskās attīstības filozofija, tomēr uz izrakumu pārskatu saturu tā būtisku iespaidu neatstāja. Pēckara gados, sevišķi sākot ar 1960. – 1961. gadu, plašāk izvērtoties arheoloģiskiem pētījumiem Latvijas teritorijā, apzināti un pētīti daudzi arheoloģiskie kompleksi, kur tika iegūts plašs arheoloģiskais materiāls.²⁹

Pēc 1991. gada sarūk veikto pētījumu kopapjoms, kas saistāms ar valsts ekonomiskajām grūtībām, un šajā laikā veiktajiem izrakumiem lielākoties ir aizsardzības raksturs. Laikā pēc neatkarības atjaunošanas galvenās grūtības sagādā pamatā jau iegūto senlietu atradumu tehniskā saglabāšana. Tomēr arheoloģisko izrakumu veikšanas metodika un pārskatu sagatavošanas prasības tiek ievērotas, turklāt arī Latvijas arheoloģijas zinātnē ienāk mūsdienu tehnoloģijas un pētījumu metodes (gaisa un zemūdens arheoloģija, GPS koordināšu tīkla izmantošana,

²⁷ *Reverseau J.P.* Musée De L`armee Paris. Les armes et la vie. – Paris, 1982. Attēli pieejami arī tiešsaistē: <http://www.flickr.com/photos/30300543@N08/4665162137/in/gallery-nielsprovos-72157630769526748/> (skatīts 2012-11-03).

²⁸ Plaša pirmā un otrā pētniecības posma historiogrāfija pieejama: *Balodis F., Tentelis A.* Latviešu vēsture, I sējums, 1. daļa. – Rīga, 1930., 17–32. lpp., kā arī *Šnore R.* Latvijas senvēstures pētīšanas darbs valsts pastāvēšanas 20 gados // *Senatne un māksla.* – 1938. g. – Nr. 4. – 39. – 96. lpp.

²⁹ Līdz 1974. gadam veiktie pētījumi apkopoti izdevumā *Latvijas PSR arheoloģija.* – Rīga, 1974. – 324–344 lpp.

eksperimenta metodes pielietojums, fotometrija, ģeoradara izmantošana u.c.). Līdz 2001. gadam veiktie pētījumi apkopoti kolektīvajā darbā „Latvijas senākā vēsture”.³⁰

Ikvienā periodā izrakumu pārskatos fiksētā informācija ir nozīmīga, ja pašas senlietas konservācijas trūkuma dēļ bojājušās vai dažādu iemeslu dēļ gājušas zudumā. Tā vairāki divasmeņu zobeni iegūti 1959. un 1960. gada izrakumos Krimuldas Liepeņu uzkalniņu kapulaukā, bet mūsdienās to tips nav vairāk īpaši precīzi nosakāms, un tie nav arī restaurējami visaptverošās korozijas dēļ. Tādēļ par to sākotnējo formu vienīgais avots ir izrakumu laikā veiktās fotogrāfijas un apraksti.³¹

Diemžēl kopš deviņdesmito gadu beigām parādās jauna tendence – ir aktivizējusies t.s. mantraču kustība, kas sakarā ar metāla meklēšanas ierīču plašāku pieejamību padarījusi šo pretrunīgi vērtēto aizraušanos arvien izplatītāku. Notiek ne tikai savrupatradumu uzlasīšana arumos un upju krastu izskalojumos, bet arī sistemātiska arheoloģijas pieminekļu postīšana. Daļa atradumu nokļūst vietējo entuziastu privātkolekcijās, citi tiek pārdoti ārpus valsts robežām.³² Veicot sistemātisku arheoloģisko pieminekļu postīšanu, nenotiek izrakumu fiksācija, izmantojot zinātnisku metodoloģiju, līdz ar to iet bojā senlietu atraduma konteksts un arī pašas senlietas paliek lielā mērā ārpus zinātniskās aprites. Tomēr, lai būtu priekšstats par nelegālo atradumu procentuālu attiecību ar legālos izrakumos veiktajiem atradumiem, iespēju robežās zīmīgākie atradumi fiksēti un par tiem ievākta pieejamā informācija, ko atradēji nereti publicējuši dažādos elektroniskajos medijos, kā sociālajos tīklos un interneta diskusiju forumos.³³

iii. Muzeju fondu uzskaites materiāli un arhīvu ziņas

Vairākos gadījumos kā avotu materiāls izmantoti senlietu attēli no dažādu muzeju fondu uzskaites kartiņām, gadījumos, kad priekšmeti mūsdienās gājuši bojā, zuduši, piemēram, karu laikā, vai mūsdienās atradušies restaurācijā, deponēti vai ievietoti slēgtās muzeju vitrīnās, kā arī nav bijuši pieejami dažādu citu iemeslu dēļ, kolekcijai vai priekšmetam, piemēram, atrodoties ārpus Latvijas teritorijas. Muzeju fondu kartiņu izmantošana apstākļos, kad Latvijas muzeju kolekciju digitalizācija un

³⁰ Latvijas senākā vēsture, 9. gt. pr. Kr. – 1200. g. – Rīga, 2001. – 378–426 lpp.

³¹ *Graudonis J.* Pārskats par 1959. gada arheoloģiskiem izrakumiem Siguldas raj. Krimuldas Liepeņu lībiešu uzkalniņkapos (AA 397); *Graudonis J.* Pārskats par 1960. gada arheoloģiskiem izrakumiem Siguldas raj. Krimuldas Liepeņu lībiešu uzkalniņkapos (LNVM AA 398).

³² Piemēram, starptautiskajā izsoļu portālā www.e-bay.com u.c.

³³ Piemēram, diskusiju foruma www.antik-war.lv sadaļa „Senlietas” (<http://www.antik-war.lv/viewforum.php?f=59>), arī <http://www.vesturesklubs.lv> (skatīti: 2012–01–11) u.c.

elektroniskā kopkataloga³⁴ izveidošana ir sākusies salīdzinoši nesēn, uzskatāma par ātrāko metodi, lai apzinātu noteikta veida priekšmetu, kā, piemēram, zobenu vai to fragmentu esamību aplūkojamajā kolekcijā.

Promocijas darba izstrādē šādi izmantotas fondu uzskaites kartiņas no Liepājas Mākslas un novadpētniecības muzeja fondiem, Lietuvas Nacionālā muzeja, Kuldīgas Novadpētniecības muzeja u.c. Īpašu vietu šeit ieņem bijušā Kurzemes Provinces muzeja un Rīgas Doma muzeja kartotēka, kas izveidota pirms II Pasaules kara Pieminekļu valdes uzdevumā un kuras lielākā daļa mūsdienās glabājas LNVM arheoloģijas departamentā. Daļēji tā turpināta veidot arī pēckara gados. Šajā kartotēkā attēlotie priekšmeti ne vienmēr saglabājušies līdz mūsu dienām, tādēļ par daudzu senlietu esamību vai atraduma apstākļiem šis ir vienīgais informācijas iegūšanas avots. Protams, senlietu attēlojums reizēm uzskatāms par ļoti nosacītu, kā arī pēc tehniskajiem parametriem nav secināms, kādam laikmetam ierocis piederīgs. Piemēram, pārbaudot uzskaites kartiņā shematiski attēloto Spilves kāpās atrasto zobenu dabā, konstatēts, ka tas ir griezumā rombveida formas un patiesībā pārstāv nevis vēlajam dzelzs laikmetam, bet viduslaikiem un jauno laiku sākumam tipisku asmens formu.³⁵

Ievērojami papildināt atradumu ģeogrāfiju var ziņas no pieminekļu aizsardzības institūciju arhīviem. Pat ja pats priekšmets izpētei vairāk dažādu iemeslu dēļ nav bijis pieejams, nereti saglabātie ziņojumi būtiski papildina saglabājušos arheoloģisko atradumu kontekstu. Promocijas darba izstrādē pamatā izmantotas bij. Pieminekļu Valdes arhīva ziņas. Šobrīd arhīva materiāli glabājas LNVM Arheoloģijas departamentā un regulāri tiek papildināti. Lielākoties dati, kur minēti zobenu un zobenu kakstu uzgaļu atradumi ir par Rietumlatviju, īpaši Kurzemi (164. att.). Šādas ziņas diemžēl reti ir izmantojamas tālākam pētījumam, jo pārsvarā tikai minēts pats senlietas atraduma fakts, kas neļauj spriest par atradumu datējumu un citiem jautājumiem.

Atsevišķos gadījumos kā avots izmantoti dažādu pētnieku privātie arhīvi, kuros nereti sastopamas ziņas arī par zobenu un to piederumu atradumiem, kur paši priekšmeti ne vienmēr saglabājušies līdz mūsdienām, vai autoram nav bijuši pieejami tuvākai izpētei klātienē. Šādi izmantoti materiāli no V.Urtāna, F.Jakobsona,

³⁴ Pieejams adresē: <http://www.nmkk.lv/> (skatīts: 2012-01-11).

³⁵ Inv. nr. CVVM 63780, A 9849.

V.Ģintera, J.Cigļa un A.Radiņa pierakstiem,³⁶ ko veido dažādu muzeju fondos veikti pieraksti un zīmētās priekšmetu kartotēkas.³⁷

Šai avotu grupai iespējami ir arī būtiski trūkumi, jo šeit paši priekšmeti nereti nav nemaz attēloti, bieži vien sniegts tikai to apraksts, arī, ja ir pievienots senlietas attēls, nereti tas darīts shematiski, nevis detalizēti un mērogā, bieži vien sniegts tikai lakonisks priekšmeta apraksts, vai tas vispār iztrūkst. Tādēļ šī avotu grupa kalpo tikai par pirmās informācijas iegūšanas līdzekli tālāku pētījumu veikšanai, tomēr gadījumos, kad priekšmeti zuduši, šī avotu grupa jānovērtē kā pietiekami nozīmīga, jo nereti ir vienīgā informācija par noteikta veida priekšmeta esamību noteiktā reģionā pagātnē.

b) Publicētie avoti

a) Arheologu un etnogrāfu atskaišu materiāli.

No 1959. gada tiek izdotas īsas tēzes, kurās sniegts kopsavilkums par divu gadu laikā veiktajiem pētījumiem arheoloģijā un etnogrāfijā. To izdošanu organizēja Latvijas Vēstures institūts. Šie izdevumi laika gaitā piedzīvojuši vairākas nosaukumu maiņas, tās skārušas gan izdevuma apjomu, gan saturu.³⁸ Deviņdesmito gadu beigās nedaudz pieauga to apjoms, pēdējos gados atkal samazinājās.

Šī avotu grupa ir nozīmīga ar to, ka dažkārt šeit veiktās publikācijas ir vienīgās par plaši pētītiem pieminekļiem, par kuriem nav uzrakstītas monogrāfijas vai apkopojošākas publikācijas.³⁹ Pēdējos gadus šī izdevuma izdošanu organizē Latvijas Arheologu biedrība.

b) ikonogrāfiskie avoti.

Ikonogrāfisko avotu – attēlu, miniatūru, ciļņu, skulptūru, piekariņu u.c. izmantošana ir populāra prakse ieroču arheoloģijas pētījumos. Aplūkojamās tēmas izpētē ikonogrāfiskais materiāls ir svarīgs avots, kas būtiski papildina arheoloģiskos

³⁶ Mūsdienās glabājas Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Arheoloģijas departamentā.

³⁷ Autors izsaka pateicību LNVM arheoloģijas departamenta vadītājam J.Ciglim un LNVM direktoram dr.A.Radiņam par iespēju izmantot šos materiālus. Daļa no F.Jakobsona arhīva materiāliem promocijas darba izstrādes laikā tika publicēti sadarbībā ar Polijas vēstures muzeju, sk.: Archeologiczne dziedzictwo Prus Wschodnich w archiwum Feliksa Jakobsona. Das archäologische Vermächtnis Ostpreußens im Archiv des Felix Jakobson. Austrumprūsijas arheoloģiskais mantojums Fēliksa Jākobsona arhīvā” (red. T. Nowakiewicz), Aestiorum Hereditas, tom II – Warszawa 2011. – 646 s.

³⁸ No 1959. līdz 1971. gadam šis krājums iznāk ar nosaukumu: Zinātniskās atskaites sesijas referātu tēzes (RT) –Rīga, 1958.–1971. (Saīsināti: RT); no 1972. gada līdz 1989. gadam ar nosaukumu: Zinātniskās atskaites sesiju materiāli par arheologu, antropologu un etnogrāfu ... gada pētījumiem. Rīga, 1972.–1990. (saīsināti: ZASM 1971.–1989.), no 1991. gada: Arheologu pētījumi Latvijā. – Rīga, 1992 – 1998. (saīsināti: APL 1990. – ...).

³⁹ Piemēram, par pētījumiem Priekuļu Ģūģeru, Drabešu Liepiņu kapulaukā u.c.

avotus, sniedzot papildus informāciju par zobenu lietojumu, to nēsāšanas veidu u.c. niansēm, kas nav iegūstamas tikai no arheoloģisko avotu izpētes.⁴⁰

Aplūkojamajā laika posmā 9.–13. gs. pašā Latvijas teritorijā radušos ikonogrāfisko avotu ir skaitliski nedaudz, tādēļ pamatā promocijas darbā izmantoti arī tādi ikonogrāfiskie avoti, kas radušies ārpus mūsdienu Latvijas teritorijas, kas varētu kalpot lai labāk interpretētu Latvijas arheoloģisko materiālu. Šajā ziņā izmantojami pētāmajam objektam ģeogrāfiski un hronoloģiski tuvi analogīju avoti. Tas saskan ar nostādni, ka mēmo arheoloģisko avotu vienīgais „atdzīvināšanas” veids ir tiešas analogijas izmantošana, kas var būt gan priekšmets vai šajā gadījumā – ikonogrāfiskais avots, gan arheoloģiskajam priekšmetam hronoloģiski tuvā laikā radies teksts.⁴¹

Rakstītie avoti

Austrumbaltijas bruņojuma un tajā skaitā divasmeņu zobenu izpētē nozīmīga ir rakstīto avotu piesaistīšana. Senākie rakstītie avoti par Latvijas vēsturi apkopoti jau A.Švābes rediģētajā izdevumā „Latvijas vēstures avoti” 1937. un 1940. gadā.⁴² Tajā sniegts gan avota teksts oriģinālvalodā, daļā gadījumu sniegts pilns teksta tulkojums, daļā gadījumu latviskojums saīsināts, atstājot iespēju lasītājam salīdzināt un interpretēt. Tajā iekļauti dažādi avotu fragmenti un to tulkojumi – gan senkrievu hroniku citāti, gan Romas pāvestu rīkojumi, gan citāti no 13. gs. vācu hronikām.

Saīsināts svarīgāko Latvijas vēstures avotu apskats atstāsta formā publicēts arī pēc neatkarības atjaunošanas 1992. gadā T.Zeida rediģētajā izdevumā.⁴³ Rakstītie avoti arheoloģiskā materiāla interpretācijā var sniegt būtisku informāciju, kas nav iegūstama, analizējot arheoloģiskos datus atsevišķi.⁴⁴

Būtiskākie rakstītie avoti promocijas darba kontekstā neapšaubāmi ir tie, kas tapuši Latvijas teritorijā, kuros aplūkotie notikumi norisinājušies šajā teritorijā un kas radīti tuvu pētāmajam laika periodam. Tā kā šādu avotu ir samērā maz, tad, izmantojot analogijas principu, izmantojami arī kaimiņu reģionos aplūkojamajam laika periodam tuvā laikā tapušie avoti. Kopumā promocijas darbam izmantotas trīs lielākas rakstīto avotu grupas.

⁴⁰ *Окуиотт Э.* Археология оружия. От бронзового века до эпохи Ренессанса. – Москва, 2004. с. 281, 309, 350. u.c.

⁴¹ *Gamble C.* Archaeology. The Basics. 2nd edition. Routledge. –London, New York, 2008. p. 85, 88–89.

⁴² *Latvijas vēstures avoti.* 2.sējums: Senās Latvijas vēstures avoti. 1.–2. burtnīca. Red. Švābe A.. Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgādiens, 1937., 1940. XIV. – 416 lpp.

⁴³ *Zeids T.* Senākie rakstītie Latvijas vēstures avoti. – Rīga, 1992. – 216 lpp.

⁴⁴ *Gamble C.* Archaeology. The Basics. – London, 2008. p. 89–90.

Senākā rakstīto avotu grupa ir skandināvu sāgas, kurās atsevišķās epizodēs aprakstītie notikumi risinājušies arī Latvijas teritorijā.⁴⁵ Neskatoties uz to, ka lielākā daļa sāgu pierakstītas jau pēc vikingu laikmeta beigām 13. gs., tajos atspoguļotie notikumi un ieroču lietojuma detaļas sniedz plašāku izpratni par vikingu laikmeta tradīcijām un ieroču, tajā skaitā zobenu lietojuma tradīcijām un niansēm, ko arheoloģijas dati nesniedz.⁴⁶ Skandināvu sāgu ziņas par Latvijas teritoriju plaši analizējis A. Kursis.⁴⁷

13. gs. notikušo Austrumbaltijas pievēršanu kristietībai un šo zemju iekarošanu atspoguļo Livonijas Indriķa un Vecākā Atskaņu hronika. Atsevišķās šo hroniku epizodēs minēti arī vietējo maztautu karotāju ieroči, aizsardzības bruņojums, kaujas taktika un nedaudz – militārā organizācija. Neskatoties uz to, ka šie dati ir samērā skopi, un bruņojums šeit lielākoties aplūkots kā kopums, retāk pievērsta uzmanība atsevišķiem tā elementiem, tomēr zobenu lietojums šajās hronikās atspoguļots samērā bieži.⁴⁸

Paukošanas rokasgrāmatas (*Fechtbücher*) mūsdienās ir galvenais avots, kas mūsdienu cilvēkam sniedz priekšstatu par tuvcīņas ieroču, tajā skaitā zobenu praktisko pielietojumu viduslaikos, un ir pamatavots, lai praksē rekonstruētu tuvcīņas ieroču lietojuma tehniku laikā no 13. gs. beigām līdz 16. gs. Manuskripti, kuros aprakstīta cīņa ar zobenu kā māksla, plašāk izplatīti sākot ar 14. gadsimtu.⁴⁹ Šobrīd senākais zināmais rakstītais avots par šo tematiku ir t.s. Tauera manuskripts, kas tiek datēts ar 13. gadsimta otro pusi.⁵⁰ Nozīmīgāko līdz mūsdienām saglabājušos dažādu tuvcīņas ieroču lietojuma rokasgrāmatu autori ir vācu meistari Johanes Lihtenauers (*Johannes Liechtenauer*, dzīvojis 14. gs.), kura tehnikas un uzskati fiksēti kā mutiskas tradīcijas daļa un būtiski ietekmēja vācu tuvcīņas skolu ar 14. gs. beigām un 15. gs.,

⁴⁵ Zeids T. Senākie rakstītie Latvijas vēstures avoti..., 9–11. lpp., *Kursis A. Ziemeļnieku sāgas par seno Latviju un latviešiem.* – Stokholma, 1998. – 122 lpp.

⁴⁶ Šim mērķim izmantots apvienības *Hurstwic* izstrādātais pētījums par ieroču lietojumu sāgās. Pieejams: http://www.hurstwic.org/library/arms_in_sagas/weapon_use_summary.htm (skatīts 2011-04-30).

⁴⁷ *Kursis A. Ziemeļnieku sāgas par seno Latviju un latviešiem.* – Stokholma, 1998. – 122 lpp.

⁴⁸ Indriķa hronika. / No latīņu valodas tulkojis Ā.Feldhūns; Ē.Mugurēviča priekšvārds un komentāri. – Rīga, 1993., Atskaņu hronika. / No vidusaugšvācu val. Atdzejojis V.Bisenieks; Ē.Mugurēviča priekšvārds; Ē.Mugurēviča un K.Kļaviņa komentāri. – Rīga, 1998. – 89. lpp.

⁴⁹ *Clements J. Medieval Swordsmanship. Illustrated Methods and Techniques.* – Boulder, Colorado, 1988. p. 11–28.

⁵⁰ *Wagner P., Hand S. Medieval Sword and Shield. The Combat System of Royal Armouries MS I.33.* – Union City, California, 2003., p. 15.

kā arī virkne tā sekotāju, no kuriem spilgtākais ir Hanss Talhofers (*Hans Talhoffer*, dzīvojis (ap 1420 – 1490 gadu).⁵¹

Šī avotu grupa promocijas darba kontekstā ir nozīmīga ar to, ka 14.–15. gs. tuvčīņas tehniku rokasgrāmatu saturs parasti atspoguļo daudz senāku tuvčīņas tradīciju turpinājumu.⁵² Šajos manuskriptos atspoguļoto tehniku retrospektīva adaptēšana, izmēģinot tās ar agrāk datējamu, piem. 9.–13. gs., ieroču atdarinājumiem, tajā skaitā zobeniem, var sniegt pamatu ticamai to lietojuma rekonstrukcijai arī iepriekšējos gadsimtos, kā arī ļauj izprast un labāk interpretēt individuālās tuvčīņas nianses, atpazīt raksturīgākos ieroča bojājumu veidus u.c., kas nav pilnībā izprotami, aplūkojot tikai zobenu un to piederumu formas.

2) Literatūras apskats.

Divasmeņu zobeni zinātnieku uzmanību ir saistījuši jau kopš 19. gs. otrās puses. Visvairāk 9.–10. gs. zobenu atrasts Skandināvijā, īpaši Norvēģijā. Šajā valstī zināmi ap 3000 vikingu laikmeta zobenu atradumu. Aptuveni 2000 no tiem 1919. gadā sistematizēja J.Petersens, balstoties uz to roktura formu tipoloģisku analīzi.⁵³ Viņa izstrādātā vikingu zobenu tipoloģija joprojām kalpo par pamatu agro viduslaiku zobenu klasifikācijā.⁵⁴ J.Petersens izdalīja 26 zobenu tipus ar apakštipiem, veica katra tipa datējumu, balstoties uz visu senlietu kompleksu datējumu, kādos šie zobeni tikuši atrasti. Autors uzsvēra, ka atsevišķi zobenu tipi ir raksturīgi tikai kādam noteiktam laika posmam, ka atsevišķas to formas ir savstarpēji saistītas, attīstoties vienai no otras, bet daļa no tām ir pastāvējusi paralēli. Tā kā Norvēģijā pārstāvētās zobenu formas ir starptautiski izplatītas, šī klasifikācija plaši tiek pielietota vikingu laikmeta zobenu klasifikācijai arī ārpus šīs valsts robežām.⁵⁵

⁵¹ Šo zināšanu par ieroču un bezieroču tuvčīņas tradīcijām un zināšanu par tām izplatības veidu 14. gadsimtā labi atspoguļo viena no retajām piezīmēm t.s. Dēbringera kodeksā (*Codex Döbinger*), no kuras varam spriest par J.Lihtenauera biogrāfiju: „Meistars Lihtenauers mācījās un apguva Mākslu pamatīgā un patiesīgā veidā, bet viņš neizgudroja un nesalika kopā šo mākslu, kā tā ir stādīta šeit priekšā. Tā vietā, viņš ceļoja un meklēja daudz valstīs ar grību mācīties un apgūt šo īsteno un patiesīgo Mākslu”. J.Lihtenauera mācības tālāku interpretācija ietekmēja t.s. vācu zobencīņas skolas pārstāvju uzskatus vēl aptuveni divus gadsimtus. Pēc: *Tobler C. H. Fighting with German Longsword*. – Highland Village. 2004. p. 3.

⁵² *Tobler C. H. Fighting with German Longsword...*, p. 3–5.

⁵³ *Petersen J. De Norske Vikingsverd*. – In: *Skrifter utgit av Videnskapsselskaped i Kristiania*, – Oslo, 1919. – 228 s.

⁵⁴ Promocijas darbā izmantots šī darba tulkojums krievu valodā: *Петерсен Я. Норвежские мечи эпохи викингов*. – Санкт–Петербург, 2005.

⁵⁵ *Кирпичников А.Н. Древнерусское оружие. Выпуск 1. Мечи и сабли IX–XIII вв. // Археология СССР. Свод археологических источников. №. Е1–36*. – Ленинград, 1966.

J.Petersena monogrāfija kalpoja par pamatu līdzīgiem pētījumiem daudzās Eiropas valstīs. Pētījumi, kuros aplūkoti divasmeņu zobeni, zināmi daudzu Eiropas valstu nacionālajās historiogrāfijās.

Lielbritānijā arheologs R.M.Vilers jau 20. gs. divdesmito gadu sākumā izstrādāja anglosakšu zobenu tipoloģiju, kurā J.Petersena izdalītos 26 zobenu tipus reducēja uz deviņiem tipiem, kā arī izdalīja tikai anglosakšu zemēm raksturīgās zobenu formas.⁵⁶ Britu salās atrastos senākos ieročus, tajā skaitā divasmeņu zobenus, detalizēti aplūkojuši un analizējuši arī L. Tompsons,⁵⁷ K.Kartraits un Dž. Langa.⁵⁸

Sākot ar 20. gs. sešdesmitajiem gadiem, tika publicēta virkne britu vēsturnieka un ieroču pētnieka un kolekcionāra E.Oukšota darbu. Nozīmīgākie no tiem ir bruņojuma vēsturi aptverošais darbs „Ieroču arheoloģija,”⁵⁹ kā arī „Piezīmes par viduslaiku zobenu.”⁶⁰ Nozīmīgākais šī autora devums ieroču pētniecībā ir viduslaiku zobenu asmeņu tipoloģijas izstrādāšana.⁶¹

Britu salās jāatzīmē arī J.Pīrsa⁶² un K.Sidorna darbi,⁶³ kas ļauj gūt visaptverošu priekšstatu ne tikai par divasmeņu zobenu lietojumu vikingu laikmeta un agro viduslaiku Eiropā, bet arī par kara mākslas attīstības gaitu un karošanas lomu skandināvu sabiedrībā. No jaunākajiem pētījumiem jāatzīmē plaša vikingu zobenu pētniecības vēsture, kas sniegta J.Pīrsa un E.Oukšota kopdarbā „Swords of the Viking Age” (2002) kā arī J.Petersena monogrāfijas tulkojuma krievu valodā pēcvārdā, ko sastādījusi K.V.Vešņakova (2005).⁶⁴

Vācijas historiogrāfijā padziļināta viduslaiku zobenu pētniecība sākās 19. gs. beigās, lielu lomu šeit spēlēja biedrības „Verein für Historische Waffenkunde” izveidošanās 1896. gadā. Biedrība ar nedaudz mainītiem nosaukumiem atjaunoja savu darbību gan starpkaru periodā, gan pēc Otrā Pasaules kara, kā „Gesellschaft für Historische Waffen- und Kostümkunde e. V.”. Tās nozīmīgākais ieguldījums ieroču, tajā skaitā zobenu pētniecībā, ir ieroču vēsturei veltīta žurnāla „Waffen- und

⁵⁶ Pieejams: <http://www.albion-swords.com/swords/wheeler.htm> (skatīts 2011-04-30).

⁵⁷ Thompson L. Ancient Weapons in Britain. – London, 2005. – 176 p.

⁵⁸ Cartwright C. R., Lang J. British Iron Age Swords and Scabbards. – London, British Museum Press, 2006.

⁵⁹ Promocijas darbā izmantots šī darba tulkojums krievu valodā: Окушотт Э. Археология оружия. – Москва, 2004. – 399 с.

⁶⁰ Oakeshott E. Records of the Medieval Sword. – London, 1991.

⁶¹ Окушотт Э. Археология оружия. От бронзового века до эпохи ренессанса. – Москва, 2004. с. 159.

⁶² Peirce I. Swords of the Viking Age – London, 2003.

⁶³ Siddorn K. Viking Weapons and Warfare. – London, 2003.

⁶⁴ Вешнякова К.В. История изучения мечей эпохи викингов (вместо послесловия). / Grām. Петерсен Я. Норвежские мечи эпохи викингов. – Санкт-Петербург, 2005. с. 307–328.

Kostümkunde” izdošana.⁶⁵ Viens no ievērojamākajiem 20. gs. sākuma pētījumiem bija R. Wegeli darbs par zobenu asmeņu ierakstu klasifikāciju.⁶⁶ Laikā līdz II Pasaules karam vācu pētnieki vairāk pievērsās Lielās tautu staigāšanas laikmeta ieroču pētniecībai. Šajā kontekstā atzīmējami V.Mengīna darbi.⁶⁷

Pēc Otrā Pasaules kara 1955. gadā tik izdots P.Paulsena darbs par zobenu makstu uzgaļiem, kurā aplūkots arī Austrumbaltijas un Latvijas teritorijā iegūtais senlietu materiāls.⁶⁸ Šajā darbā P.Paulsens izmanto jau T.Arnes un B.Nermana 20. gs. pirmajā pusē izstrādāto zobenu makstu uzgaļu tipoloģiju, to papildinot un iedalot sīkāk. 1991. gadā iznāk A. Gaibiga fundamentālais darbs par Rietumeiropas 7. – 12. gs. zobenu formām.⁶⁹ Tajā izmantotā pieeja apraksta zobenus kā daudzu elementu kopumu, uzsverot katras to sastāvdaļas – rokturu pogu, šķēršu, asmeņu – formu patstāvīgu attīstību laika gaitā. Šis darbs atspoguļo tālākus centienus izrauties no viendimensionālajām tipoloģiskajām pieejām, sasaistot vienotā veselumā visus zobenu veidojošos elementus. Savā ziņā tā ir uzskatāma par izvērstāku un labāk pamatotu E.Oukšota pausto pieeju zobenu detaļu klasifikācijā. Šai darbā paustā pieeja ir nozīmīga Latvijas teritorijā atrasto divasmeņu zobenu vietējo formu klasifikācijas izstrādāšanā. A.Gaibigs plašāk aplūkojis arī daudzskaitlīgos zobenu atradumus no Hedebijas pilsētveida apmetnes un kapulauka.⁷⁰

Ievērojama vieta zobenu pētniecībā ir zviedru arheologiem. Divasmeņu zobenu pētniecībai tie pievērsušies jau pirms II Pasaules kara, kad iznāca Lielās Tautu staigāšanas laika zobeniem veltītais E. Bēmera darbs.⁷¹ Kā būtisks pētījums, kas palīdz izprast zobenu nozīmi vikingu sabiedrības sociālajā raksturojumā atzīmējams daudzsējumu darbs par pētījumiem Birkas pilsētveida apmetnē un kapulaukā, kas ietver plašākus pētījumus par atsevišķās ieroču kategorijām, tajā skaitā zobeniem, makstu uzgaļiem u.c.⁷² Tiek apstrādāti un izdoti arī agrāk veiktu pētījumu rezultāti, kā, piemēram, no Helgo agrās pilsētveida apmetnes, kur iegūts ievērojams zobenu

⁶⁵ Pēc: <http://www.waffen-kostuemkunde.de/verein.php> (skatīts 2012-10-02).

⁶⁶ Wegeli R. Inschriften auf mittelalterlichen Schwertklingen. // Zeitschrift für historische Waffenkunde. Bd 3. – Dresden, 1902.–1905. s. 177–183, 219–225.

⁶⁷ Menghin W. Das Schwert im frühen Mittelalter: Chronologisch–typologische Untersuchungen zu Langschwertern aus germanischen Gräbern des 5. bis 7. Jahrhunderts n. Chr. – Stuttgart, 1983.

⁶⁸ Paulsen P. Schwertortbänder der Wikingerzeit. – Stuttgart, 1953.

⁶⁹ Geibig A. Beiträge zur morphologischen Entwicklung des Schwertes im Mittelalter. – Neumünster, 1991.

⁷⁰ Geibig A. Zur Formenvielfalt der Schwerter und Schwertfragmente von Haithabu. // Offa 46. –1989., s. 223 – 267.

⁷¹ Behmer E. Das Zweischneidige Schwert der Germanischen Völkerwanderungszeit. – Stockholm: Tryckeriaktiebolaget Svea, 1939.

⁷² Sk. Izdevumu sēriju: „Birka studies” (pēc: http://www.raa.se/cms/extern/en/places_to_visit/birka/birka_studies.html, (skatīts: 2011-07-15.)

skaits.⁷³ Nozīmīgs veikums vikingu laikmeta ieroču pētniecībā Skandināvijā ir M.Jakobsona 1992. gadā publicētais apkopjošais vikingu laikmeta divasmeņu zobenu klasifikācijai veltītais darbs.⁷⁴ Tajā apkopota jau J.Petersena izdalīto zobenu tipu izplatība visā Eiropā, tā izveidotajai shēmai ieviesti papildinājumi, izdalot blakustipus, dažādas starpformas, kas labi parāda vikingu zobenu rokturu attīstības dinamiku un komplicētību. Zobenī klasificēti pēc sešām to rokturu pogu formu atšķirību pazīmēm, kas būtībā turpina M.Mora pieeju, tomēr šeit mēģināts skatīt zobenu atradumus to arheoloģiskajā kontekstā, lai labāk izprastu tos kā sava laikmeta karotāju identitātes netiešu atspulgu.⁷⁵

Laikā pēc 2000. gada virkne pētījumu par karošanu, ieročiem un karotāju ideoloģijas jautājumiem, galvenokārt, balstoties uz Birkas arheoloģisko materiālu, pieder pētniecei Š.Hedenstjernai–Džonsonei.⁷⁶ Par vikingu laikmeta zobeniem un to paralēlēm skandināvu un senkrievu arheoloģiskajā materiālā vairākus pētījumus veltījis Zviedrijā dzīvojošais ukraiņu izcelsmes pētnieks F.Androščuks.⁷⁷ Varmlandē (Värmland) un Uplandē (Uppland) atrasto 12.-13. gs. zobenu asmeņu ieraksti plašāk pētīti T.G.Vagnera, Dž.Vorleja, A.Holstas Blennovas un G.Bekholmenas rakstā.⁷⁸

Divasmeņu zobenu atradumi Somijas teritorijā aplūkoti E. Kivikoskas darbā par Somijas dzelzs laikmetu,⁷⁹ kā arī ievērojama šīs valsts zobenu kolekcija aplūkota monogrāfijā par Luistari kapulauku.⁸⁰ Šis darbs nozīmīgs ar to, ka tajā redzamas vairāku lībiešu apdzīvotajās zemēs atrasto zobenu analogijas un iegūstams priekšstats par zobenu nozīmi pagāniskajās apbedīšanas tradīcijās līdz krietietības ienākšanai Austrumbaltijas reģionā. Virkne pētījumu par zobena nozīmi un simboliku Somijā

⁷³ Bergman L.T., Arrhenius B. Weapon Investigations: Helgö and Swedish Hinterland. // Excavations at Helgö XV. – Stockholm, 2005.

⁷⁴ Jakobsson M. Krigarideologi och vikingatida svärdstypologi. Stockholm studies in archaeology, 11. – Stockholm, 1992. – 240 p.

⁷⁵ turpat..., p. 27, 31, 55, 111-114.

⁷⁶ Hedenstierna–Jonson C. The Birka Warrior: the material culture of a martial society. Doctoral Thesis in Archaeological Science. – Stockholm, 2006. – 120 p.

⁷⁷ Андрощук Ф.А. Мечи и некоторые проблемы хронологии эпохи викингов. // Краеугольный камень. Археология, история, искусство, культура России и сопредельных стран. Том I. С-Петербург – Москва, 2009. – 72 – 93 с., Androschuk F.A. The Hvochcheva sword. An Example of Contacts Between Britain and Scandinavia in the Late Viking period. // Fornvannen 98. – Stockholm, 2003. 35 – 43 p., Androschuk F. The „Ljudota Sword?“ (An Episode of Contacts Between Britain and Scandinavia in the Late Viking Age). // Ruthenica, vol. 2., 2003. – 15–25 p. u.c.

⁷⁸ Wagner T.G., Worley, J., Holst Blennow A., Beckholmen G. Medieval Christian invocation inscriptions on sword blades. // Waffen- und Kostümkunde, vol. 51. – Sonnefeld, 2009. – 11 – 52. p. Pēc: <http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:289664> (skatīts 2012-10-02).

⁷⁹ Kivikoski E. Die Eisenzeit Finnlands. Neuausgabe. – Helsinki, 1973.

⁸⁰ Lehtosalo–Hilander P.–L. Luistari – A History of Weapons and Ornaments. IV Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja. – Helsinki, 2000.

Merovingu periodā pieder somu arheologam S.Raninenam, kas izmantojami arī Latvijas vēlē dzelzs laikmeta apbedījumu interpretācijās no sociālās arheoloģijas viedokļa.⁸¹

Bijušās PSRS teritorijā atzīmējams ievērojamā krievu zinātnieka A. Kirpičņikova ieguldījums senkrievu 9.–14. gs. ieroču, tajā skaitā zobenu izpētē.⁸² A.Kirpičņikovs savu zobenu klasifikāciju daļēji balsta uz J.Petersena shēmu secinot, ka senajā Krievzemē konstatēti 13 Petersena izdalīto tipu zobeni. Viens no būtiskākajiem A.Kirpičņikova secinājumiem ir vikingu laikmetam raksturīgo formu zobenu ilgāka lietojuma konstatēšana Austrumeiropā, kā arī secinājums par šo zobenu vietēju izgatavošanu Kijevas Krievzemes ieroču darbnīcās. Minētais pētnieks ir arī autors apkopojošajai nodaļai izdevumā „PSRS arheoloģija”, kurā aplūkotas bruņojuma attīstības tendences senkrievu apdzīvotajā teritorijā.⁸³ Atzīmējams A.Kirpičņikova ieguldījums divasmeņu zobenu asmeņu ierakstu pētniecībā, sadarbībā ar Somijas, Zviedrijas un Norvēģijas arheologiem.⁸⁴ Vikingu zobenu klasifikācijas jautājumus detalizēti pētījis krievu skandināvists G.Ļebedevs.⁸⁵

Zobenu un to makstu uzgaļu atradumi bij. Austrumprūsijas teritorijā (tag. Krievijas Federācijas Kaļiņingradas apgabals) publicēti gan vācu pētnieku,⁸⁶ gan krievu arheologa V.Kulakova darbos.⁸⁷

Zobenu un to piederumu pētījumos Igaunijā atzīmējams arheologa M.Mandela ieguldījums. Zobens kā igauņu bruņojuma sastāvdaļa līdz 7. gs. aplūkots 1985. g. rakstā, kur autors min Igaunijā zināmo šo ieroču kopskaitu, ieskaitot 11.–12. gadsimtu.⁸⁸ Savukārt līdz 1991. gadam zināmie divasmeņu zobenu un daļa zobenu makstu uzgaļi atradumi aplūkoti atsevišķā rakstā,⁸⁹ kurš papildina mūsu priekšstatu par daudzu Latvijā atrasto divasmeņu zobenu hronoloģijas un tipoloģijas jautājumiem.

⁸¹ *Raninen S.* Weapon burials in Merovingian Finland: towards the Interpretative Archaeology. // B.A.S.E. Interarchaeologia 2. Colours of Archaeology. Material Culture and Society. Ed. A.Merkevičius. – Kaunas, 2007. – 127–137. p.

⁸² *Кирпичников А.* Русские мечи XI – XIII вв. – КСИА, – Москва, 1964.

⁸³ *Древняя Русь. Город, замок, село.* // Археология СССР. – Москва, 1985.

⁸⁴ *Кирпичников А.Н.* Стальсберг А. Новые исследования мечей эпохи викингов (по материалам норвежских музеев). // Археологические вести. Вып. 4. – Москва, 1995. с. 171–180.

⁸⁵ *Лебедев Г.* Этюд о мечях викингов. / Grām. *Клейн Л.С.* Археологическая типология. – Ленинград, 1991. с. 280–303.

⁸⁶ *Mühlen B.* Die Kultur der Wikinger in Ostpreussen // Bonner Hefte zur Vorgeschichte. N. 9. – Bonn, 1975. – 287 s.

⁸⁷ *Кулаков В. И.* Древности пруссов VI–XIII вв. // САИ., Вып. Г1–9. – Москва. 1990.

⁸⁸ *Мандель М.* Меч в вооружении эстонских племен до 7 века. // Новое в археологии Прибалтики и соседних территорий. Сборник статей под ред. Ю.Селиранда. – Таллин 1985. с.78–85.

⁸⁹ *Mandel M.* Eesti 8.–13. sajandi mõõkade tüpoloogias ja dateermisest. // Muinasaja teadus, I Arheoloogiline kogumik. – Tallinn. 1991. – 101–133 p.

Par bruņojuma un ieroču atradumu interpretācijas jautājumiem Igaunijas aizvēsturē vairāk sociālpolitiskā kontekstā pievērsusies M.Megi.⁹⁰

No publikācijām Austrumeiropas valstīs atzīmējama baltkrievu arheologa M.Plavinska monogrāfija par 9.–13. gs. zobenu un to detaļu un makstu uzgaļu atradumiem, to tipoloģiju un hronoloģiju Baltkrievijas teritorijā.⁹¹ Šis darbs īsā laikā piedzīvojis arī atkārtotu, papildinātu izdevumu,⁹² tā kopsavilkums publicēts arī angļu valodā raksta formā.⁹³

Polijas historiogrāfijā zobenu pētniecībai padziļināta uzmanība pievērsta pēc Otrā Pasaules kara, kad atzīmējams A.Nadoļska ieguldījums, kam pieder lielākie apkopojšie darbi.⁹⁴ M.Glošeka darbā aplūkota lielākā daļa Polijas zobenu asmeņu ierakstu.⁹⁵ J.Žaka veikums savukārt zīmīgs ar atsevišķu zobenu tipu iekšējās klasifikācijas izstrādāšanu.⁹⁶ Vairāku atsevišķu vikingu perioda zobenu formu izplatība Centrāleiropā aplūkota L.Mareka darbos, kuri nozīmīgi ar vairāku retāk izplatītu formu zobenu publikācijām.⁹⁷ Viena no pēdējo gadu lielākajām publikācijām par zobenu makstu uzgaļu izplatību ziemeļu un Austrumeiropā pieder poļu pētniekam A.Janovskim.⁹⁸ Plaša Polijā līdz šim notikušo arheoloģisko ieroču pētniecības historiogrāfija sniegta pētījumā par ieroču atradumiem Lednicas ezerā.⁹⁹

Baltu zemēs atrasto vēlā dzelzs laikmeta divasmeņu zobenu tipoloģiju, kas bāzēta uz J.Petersena zobenu tipoloģisko shēmu, bet, papildinot to ar baltu teritorijām

⁹⁰ *Mägi-Lôugas M.* On the Relations between the countries around the Baltic as indicated by the background of Viking age spearhead ornament. // *Fornvannen* 88, – Stockholm, 1993. – 211–221 p.; *Mägi M.* Collectivity versus individuality: the Warrior Ideology of Iron age burial rites on Saaremaa. // *Archaeologia Baltica*, vol. 8. Weapons, Weaponry and Men. Klaipėda. 2007. p. 263–272.

⁹¹ *Плавински М. А.* Клінковая зброя XXIII стст. на тэрыторыі Беларусі. – Мінск. 2006.

⁹² *Плавински М. А.* Нарысы гісторыі клінковай зброі X–XIII стагоддзяў на Беларусі. – Мінск. 2009. с.156.

⁹³ *Plavinski M.* The main tendencies in the development of 10th to 13th century blade weapons in Belarus. // *Archaeologia Baltica* 8. – Vilnius, 2007.

⁹⁴ *Nadolski A.* Polska Broń. – Wrocław, 1984., u.c.

⁹⁵ *Głoszek M.* Znaki i napisy na mieczach średniowiecznych w Polsce. Wrocław, 1973.

⁹⁶ *Żak J.* Problem pochodzenia mieczów tzw. „wikinckich“ na ziemiach zachodniostowiańskich, głównie polskich // *Archeologia Polski*. T. IV, z. 2., 1960. s. 297–344.; *Żak J., Maćkowiak–Kotkowska L.*, *Studia nad uzbrojeniem środkowoeuropejskim VI–X wieku. Zachodniobałtyjskie i słowiańskie ostrogi o zaczepach haczykowato zagiętych do wnętrza*, Poznań 1988.

⁹⁷ *Marek L.* Wczesnośredniowieczne miecze z Europy Środkowej i Wschodniej: dylematy archeologia i bronioznawcy // *Studia Archeologiczne XXXVI* – Wrocław, 2004. – 134 p.; *Marek L.* Early Medieval Swords from Central and Eastern Europe. Dilemmas of an Archeologist and a Student of Arms. *Acta Universitatis Wratislaveniensis*, № 2713. – Wrocław 2005. – 158 p.

⁹⁸ *Janowski A.* Wczesnośredniowieczne okucia pochew mieczy tzw. trezewiki z terenu Pomorza, Warmii i Mazur. // *Wojskowosc Ludow Morza Bałtyckiego. Mare Integrans. Studia nad dziejami wybrzeżu Morza Bałtyckiego*. Toruń, 2007, 166–168 p.

⁹⁹ *Wyrwa A.M., Sankiewicz P., Pudło P.* (Red.). // *Mieczce średniowieczne z Ostrowa Lednickiego i Giecza*. Biblioteka Studiów Lednickich, tom XXII, seria B1 tom 3, Lednica 2011. – 141–149 p.

raksturīgām zobenu formām, izstrādājis lietuviešu zinātnieks V. Kazakevičs, kurš savā monogrāfijā “Baltu zobeni” aplūkojis arī daļu Latvijas materiāla.¹⁰⁰ Autoram pieder arī atsevišķas publikācijas par atsevišķiem zobenu tipiem.¹⁰¹ Tomēr jāatzīmē, ka atsevišķi šī autora izveidotās klasifikācijas aspekti interpretējami plašāk, kā arī šajā darbā nav iegūstams priekšstats par lībiešu zemēs iegūto ieroču materiālu, kas veido būtisku daļu Latvijas arheoloģiskā zobenu un to piederumu materiāla. V.Kazakevičs pievērsies arī zobenu makstu uzgaļu tipoloģijai un klasifikācijai. Divos šī autora rakstos aplūkots baltu zemēs iegūtais zobenu makstu uzgaļu materiāls, kā arī izveidota tā tipoloģiskā shēma.¹⁰²

Pētījumi Latvijas teritorijā.

Latvijas teritorijā ieroču atradumi publicēti jau 19. gs. vidū un otrajā pusē. Pirmie Latvijas teritorijā atrasto divasmeņu un vienasmens zobenu attēli publicēti F.Kruzes 1842. gada publicētajā izdevumā „Necrolivonica”.¹⁰³ Tajā kopā ar zobenu attēliem publicētas arī autora konstruētas garkāta ieroču kombinācijas starp šķēpiem, cirvjiem, sniegta patvaļīga „senlatviešu karavīra rekonstrukcija” u.c.¹⁰⁴ Stilizēti zobenu attēli no atradumiem Siguldā, Krimuldā un Aizkrauklē publicēti arī J.K.Bēra darbā par lībiešu kapiem.¹⁰⁵ Dārgo ieroču atradumi šai posmā tika interpretēti kā piederoši ieceļotājiem varjagiem u.c., kas tolaik dominējuši pār vietējām tautām.

19. gs. otrajā pusē atsevišķi Latvijas teritorijā atrastie zobeni un to fragmenti publicēti J.R.Aspelīna katalogā.¹⁰⁶ 19. gs. beigās zobenu un to piederumu atradumi publicēti V.Sizova un N.E.Brandenburga rakstos.¹⁰⁷ Atsevišķas liecības par šī posma pētījumiem atrodamas Rīgas Vēstures un senatnes pētītāju biedrības sēžu

¹⁰⁰ Kazakevičius V. IX – XIII a. Baltų kalavijai. – Vilnius, 1996. – 173 p.

¹⁰¹ Kazakevičius V. On One Type of Baltic Sword of the Viking Period. // Archaeologia Baltica 2. – Vilnius, 1997. p. 117–132., Kazakevičius V. Ryietiškos kilmes radinys Visetiškiu (Anykščių raj.) pilkapyne. // Lietuvos archeologija 9., –Vilnius, 1992. – 133–137 p.

¹⁰² Kazakevičius V. Sword Chapes from Lithuania. // Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia. Vol. 9. – Stockholm. 1992. 91. – 107.lpp., Kazakevičius V., Iš vėlyvojo geležies amžiaus baltų ginklų istorijos (kalavijų makštų galų apkalai). // Lietuvos archeologija 15. – Vilnius, 1998. – 287–332 p.

¹⁰³ Kruse F. Necrolivonica oder Alterthümer Liv-, Esth- und Curlands bis zur einfühung der christlichen religion in den kaiserlich russischen Ostee-gouvernements. – Dorpat, 1842. – 151 s.

¹⁰⁴ Kruse F. Necrolivonica oder Alterthümer Liv-, Esth- und Curlands... tab. 7.

¹⁰⁵ Bähr J.K. Die Gräber der Liven. Ein Beitrag zur Nordischen Altertumkunde und Geschichte. – Dresden, 1850., Taf. XVIII, XIX, XX.

¹⁰⁶ Aspelin J. R. Antiquités du Nord Finno-Ougrien (Muinaisjäännöksiä Suomen Suvun Asumus-Aloilta). I–V. 1877–1884.

¹⁰⁷ Сузов В. II. Предварительный отчет о поездке его с археологической целью летом 1895. г. в Курляндскую губернию. // Археологические известия и заметки. Т. IV. – Москва, 1896.

protokolos,¹⁰⁸ piemēram, par grāfa K. fon Zīversa pētījumiem Gaujas lībiešu teritorijā.¹⁰⁹ 20. gs. sākumā zviedru arheologs T.Arne savā darbā bija iekļāvis arī vairākus zobenu makstu uzgaļu atradumus no Austrumbaltijas reģiona.¹¹⁰ Skandināvu ietekmi Austrumbaltijā atrastajās ieroču, tajā skaitā zobenu formās meklējis arī M.Eberts.¹¹¹

Starpkaru periodā vienas no pirmajām publikācijām par Latvijas teritorijā atrastajiem zobeniem pieder B.Nermanam par atradumiem Grobiņas apkārtnē.¹¹² 1929. gadā B.Nermans savā darbā par sakariem starp Austrumbaltiju un Skandināviju vēlajā dzelzs laikmetā analizējis arī zobenu makstu uzgaļus no Latvijas teritorijas.¹¹³ Nozīmīgākais pētījums par Latvijas teritorijā atrastajiem vēlā dzelzs laikmeta zobeniem starpkaru periodā pieder E.Šturmam, kas ir veltīts kuršu zobeniem.¹¹⁴ Atzīmējams arī H.Riekstiņa pētījums par zobenu atradumiem Talsu Vilcumuižas ezerā, kad pirmo reizi tiek sīkāk analizēti vienā pieminekļī iegūtie zobenu atradumi.¹¹⁵

Padomju varas gados atzīmējama E. Tenisona monogrāfija par Gaujas lībiešu kultūru, kur atsevišķa nodaļa veltīta arī zobeniem.¹¹⁶ A.Anteins veltījis virkni rakstu un monogrāfiju par seno ieroču izgatavošanas tehnoloģijām un ierakstiem zobenu asmeņos.¹¹⁷ Īpaši jāatzīmē A.Anteina izstrādātā metodika, kas ar samērā augstu ticamības pakāpi ļauj atšķirt importa ieročus no vietējiem darinājumiem.¹¹⁸ Ē.Mugurēvičs savā 1965. gadā izdotajā monogrāfijā detalizēti aplūko Austrumlatvijā līdz darba izdošanas brīdim zināmos divasmeņu zobenus. Tajā publicētās atziņas ir

¹⁰⁸ Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands aus den Jahren 1873 – 1934. – Riga, 1874.–1936.

¹⁰⁹ Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands aus den Jahren 1873.–1934, Riga. Nr. 365, 1877. s. 84.

¹¹⁰ Arne T. Einige Schwert-Ortbänder aus der Wikingerzeit. / Opuscula archaeologica Oscari Montelio septuagenario dicata. – Stockholm, 1913. –375–390 s.

¹¹¹ Ebert M. Zu den Beziehungen der Ostseeprovinzen mit Skandinavien in der ersten Hälfte des 11. Jahrhunderts. // Baltische Studien zur Archäologie und Geschichte. Arbeiten des Baltischen Vorbereitenden Komitees für den XVI. Archäologischen Kongress in Pleskau 1914. – Riga, 1914. s. 118.–120.

¹¹² Nerman B. Die Verbindungen zwischen Skandinavien und dem Ostbaltikum in der jüngeren Eisenzeit. – Stockholm, 1929, Nerman B. Grobin–Seeburg. Ausgrabungen und Funde. – Stockholm, 1958.

¹¹³ Nerman B. Die Verbindungen zwischen Skandinavien und dem Ostbaltikum in der jüngeren Eisenzeit. – Stockholm. 1929. - 183 s

¹¹⁴ Šturms E. Kuršu zobeni. // Senatne un māksla. 1936. – Nr. 4. –106–116 lpp.

¹¹⁵ Riekstiņš H. Ierakstu zobeni Talsu Vilcumuižas ezera atradumos. – Grām.: Pagātne un tagadne. – Rīga, 1936. – 71.–81. lpp.

¹¹⁶ Tõnisson E. Die Gauja–Liven und ihre materielle Kultur II Jh. – Anfang XIII 13. Jhs. – Tallinn, 1974.

¹¹⁷ Anteins A. Damascētie un ierakstu zobeni Latvijā un asmeņu tehnoloģija. // Par tehnikas vēsturi Latvijas PSR. – Rīga, 1964., nr. 6., 65.–96. lpp., Anteins A. Dzelzs un tērauda izstrādājumu struktūras, īpašības un izgatavošanas tehnoloģijas senajā Latvijā (līdz 13. gs.) // AE, 2. laid. – Rīga, 1960. –3– 60. lpp.; Anteins A. Melnais metāls Latvijā. – Rīga, 1976. – 116. lpp.; Anteins A. Par damascētā tērauda ieroču zibšņiem Latvijā. // Akadēmiskā dzīve. Nr. 39, 1999./2000., 67.–71. lpp.

¹¹⁸ Anteins A. Melnais metāls Latvijā. – Rīga, 1976. 211. lpp.

nozīmīgas, kaut gan kopš šī darba iznākšanas ir ievērojami papildinājies atradumu klāsts.¹¹⁹ Vispārīgs ieroču un bruņojuma attīstības apskats sniegts kolektīvajā darbā „Latvijas PSR arheoloģija.”¹²⁰

Sakarā ar HES kaskāžu celtniecību gar Daugavu notika intensīva appludināt paredzēto teritoriju arheoloģiskā izpēte. Šajā laikā liels skaits divasmeņu zobenu tika iegūti Daugavas lejteces lībiešu kapulaukos. Šie atradumi lielākoties tika publicēti jau pēc neatkarības atjaunošanas.

Laikā pēc neatkarības atjaunošanas savās publikācijās divasmeņu zobenus nedaudz aplūko arī A. Radiņš,¹²¹ A.Šnē,¹²² A. Tomēr šie autori nav izvirzījuši mērķi veikt visaptverošu šo ieroču izpēti, kaut gan atzīmējuši šīs senlietu grupas nozīmīgumu arheoloģiskajos pētījumos.

A.Radiņš aplūkojis divasmeņu zobenu vietu latgaļu apbedījumos.¹²³ A.Šnē darbos izmantotas sociālās arheoloģijas pieejas, kas ir nozīmīgas pilnvērtīgākai avotu interpretācijai, mēģinot rekonstruēt, piemēram, noteikta mikroreģiona sabiedrības struktūru.¹²⁴ A. Šnē darbos ieroču atradumu interpretācijai ir būtiska vieta – šai tematikai veltītas vairākas publikācijas par t.s. „kuršu vikingu” problēmu.¹²⁵

E.Šnores un A.Zariņas darbos analizēts lielākoties šo pētnieču vadībā 20. gs. sešdesmitajos un septiņdesmitajos gados veiktajos izrakumos Daugavas lejtecē lībiešu kapulaukos Doles salā¹²⁶ un Salaspils Laukskolas kapulaukā iegūtais senlietu materiāls,¹²⁷ bet iznākuši laikā pēc neatkarības atjaunošanas kad samazinājās izrakumu apjoms. Tajos konstatējamās atsevišķas neprecizitātes, piemēram, nereti kļūdaini noteikta zobenu piederība kādiem noteiktam zobenu tipam (piemēram, L tips neprecīzi identificēts kā G tips,¹²⁸ vai neprecīzi noteikta zobena piederība H vai T tipam,¹²⁹ u.c.), tomēr šīs publikācijas nozīmīgas ar to, ka tajās divasmeņu zobeni

¹¹⁹ *Музуревич Э.* Восточная Латвия и соседние земли в X – XIII вв. – Рига, 1965.

¹²⁰ Latvijas PSR arheoloģija. – Rīga, 1973.

¹²¹ *Radiņš A.* 10.–13. gs. senkapi latgaļu apdzīvotajā teritorijā un Austrumlatvijas etniskās, sociālās un politiskās vēstures jautājumi. – Rīga, 1999, 104. lpp. *Радиньш А.* Погребальный обряд и инвентарь латгальских захоронений 10 – 13 веков. // *Archaeologia Lituana*, N. 2 – Vilnius, 2001. 109. lpp.

¹²² *Šnē A.* Sabiedrība un vara: sociālās attiecības Austrumlatvijā aizvēstures beigās. – Rīga, 2002., 286. lpp.

¹²³ *Radiņš A.* 10.–13. gs. senkapi latgaļu apdzīvotajā teritorijā un Austrumlatvijas etniskās, sociālās un politiskās vēstures jautājumi. – Rīga, 1999. 104. lpp.

¹²⁴ *Šnē A.* Kādas sabiedrības portrets: Sāraju senkapi un sociālpolitiskās attiecības Kurzemē aizvēstures beigās. // Ventspils muzeja raksti. II. – Rīga, 2002. 128.–155. lpp.

¹²⁵ *Šnē A.* Kuršu vikingi: vēsturiskās iespējas un vēstures mīti. // LNVM raksti nr. XIV. Arheoloģija. – Rīga, 2008, 185–186. lpp. u.c.

¹²⁶ *Šnore E.* Daugavas lībieši Doles salā. // AE, 18. laid., – Rīga, 1996. – 111–130. lpp.

¹²⁷ *Zariņa A.* Salaspils Laukskolas kapulauks. 10.-13. gadsimts. – Rīga, 2006. – 463 lpp.

¹²⁸ *Šnore E.* Daugavas lībieši Doles salā..., 126. lpp.

¹²⁹ *Zariņa A.* Salaspils Laukskolas kapulauks..., 109. att. nr. 1. un nr. 2.

analizēti plašākā apbedījumu kompleksu sastāvā, kas ļauj šo materiālu izmantot sociālās arheoloģijas pētījumos.

No pētījumiem Rietumlatvijā jāatzīmē J.Asara pētījumi par atsevišķiem bruņojuma vēstures aspektiem šajā reģionā, piemēram, par kuršu zemēs izgatavotajiem zobenu makstu bronzas uzgaļiem,¹³⁰ bet īpaši atzīmējama šo pētījumu virzība atsevišķu reģionu noteiktu sociālpolitiskās vēstures aspektu izpētes virzienā.¹³¹ Atzīmējama arī Ē.Mugurēviča publikācija par zobenu makstu uzgaļu importa jautājumiem rakstā par skandināviskas izcelsmes senlietām Latvijas teritorijā.¹³²

Šajā periodā jāuzsver M.Atgāža veiktie plašie pētījumi par tuvciņas ieroču, tajā skaitā divasmeņu zobenu vēsturi. Zobenu vēsturei Latvijas teritorijā mūsu ēras 1. gadu tūkstoši veltīta M.Atgāža publikācija, kur aplūkoti senākie zobenu atradumi Latvijas teritorijā, līdz vikingu laikmeta sākumam.¹³³

M.Atgāža 1998. gadā aizstāvētajā promocijas darbā viena nodaļa veltīta arī divasmeņu zobeniem, to tipoloģijai un iespējamajam lietošanas veidam.¹³⁴ M.Atgāzis savā darbā vispārīgi ieskicējis Latvijas teritorijā 9. – 13. gs. izplatītākās zobenu formas, to hronoloģiju, izgatavošanu, lietojumu, tajā skaitā rūpīgi analizējot rakstīto avotu liecības par zobeniem Latvijas teritorijā līdz 13. gs. Tomēr ierobežotā darba apjoma dēļ tajā nav bijis iespējams padziļināti aplūkot visus ar šiem ieročiem saistītos aspektus, jo tajā mēģināts aplūkot visus 10.–13. gs. izplatītos tuvciņas ieroču veidus – šķēpus, cirvjus, kaujas nažus, kaujas vāles, kā arī aizsardzības bruņojumu – bruņas, vairogi un bruņucepures. Šī darba ievērojamā apjoma dēļ acīmredzot nav bijis iespējams sīkāku uzmanību veltīt uzmanību daudzām zobenu klasifikācijas detaļām, kā atzīmē pats autors, darba tapšanas laikā autoram nav bijuši pieejami atsevišķi nozīmīgi rietumos publicētie avoti.¹³⁵ M.Atgāzis izmantojis datus tikai par 170 zobeniem un pieturējies pie tradicionālās klasifikācijas pēc roktura formas, izmantojot J.Petersena tipoloģiju 9.-11. gs. p. zobenu uzskaitījumā kā arī un A.Kirpičņikova pieeju 11. gs. 2. p. – 13. gs. klasifikācijā, izmantojot tipu numerāciju

¹³⁰ *Asaris J.* 11. –13.gs. zobena maksts bronzas uzgaļu tipi un to izplatība Kurzemē. // AE, 17. laid. – Rīga. 1994. 21.–28. lpp.

¹³¹ *Asaris J.* Par kuršu izplatību Ziemeļkurzemē. // Arheoloģija un etnogrāfija, 18. laid. – Rīga, 1996. 38–42. lpp.

¹³² *Mugurēvičs Ē.* Skandinavisches Geschichtsquellen des 9. bis 12. Jh. und archäologische Befunde auf dem territorium Lettlands. // Acta Universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia. Vol. 9. – Stockholm, 1992. – 125–133 s.

¹³³ *Atgāzis M.* Latvijā atrastie senākie zobeni. // Civitas et castrum ad mare Balticum. – Rīga, 2002, 345–366. lpp.

¹³⁴ *Atgāzis M.* Tuvciņas ieroči senā Latvijā. Promocijas darbs. – Rīga. 1998. –117–124. lpp.

¹³⁵ turpat, 103-104 lpp.

no I līdz VI.¹³⁶ Lai ilustrētu noteiktus zobenu tipu atradumus M. Atgāža darbā izmantoti tikai atsevišķi, labāk saglabājušies atradumi,¹³⁷ bet ārpus sīkākas izpētes šeit palikuši gan zobenu asmeņu tipi, gan zobenu makstu uzgaļi, šeit tikai nedaudz pieminēti zobenu asmeņu ieraksti un izgatavošanas tehnoloģijas. Nenoliedzami, šis ir bijis līdz šim nozīmīgākais apkopojošais pētījums par vēlā dzelzs laikmeta tuvcīņas ieročiem Latvijas teritorijā, tomēr, ņemot vērā šobrīd uzkrāto avotu materiālu, ir izveidojušies visi priekšnoteikumi padziļinātas izpētes veikšanai..

Runājot par vikingu laikmeta ieroču atradumiem Latvijas teritorijā, atzīmējams I. Bušas raksts par skandināvu ietekmi uz Daugavas lībiešu ieroču formām, tajā skaitā šajā rakstā aplūkoti arī atsevišķi divasmeņu zobenu atradumi.¹³⁸

Savukārt viensmens zobeni un kopā ar tiem lietotie makstu uzgaļi, kādi zināmi arī divasmeņu zobeni, aplūkoti N. Jēruma rakstā par zemgaļu apdzīvotajā teritorijā atrastajiem viensmens zobeniem.¹³⁹

Īss bruņojuma attīstības tendenču raksturojums dzelzs laikmetā sniegts arī kolektīvajos darbos „Latvijas aizvēsture” (1997)¹⁴⁰ un “Latvijas senākā vēsture” (2001), kas gan ar zināmiem papildinājumiem, bet lielā mērā atkārtoti jau 1974. gada izdevuma „Latvijas PSR arheoloģija” attiecīgajās nodaļās pausto.¹⁴¹

Vairākas publikācijas par atsevišķiem divasmeņu zobenu izplatības un hronoloģijas jautājumiem Latvijas teritorijā un Austrumbaltijā pieder arī šī promocijas darba autoram, kuros aplūkoti gan divasmeņu zobeni atsevišķu Latvijas teritorijā 9.–13. gs. mītošo maztautu, jeb etnolingvistisko grupu (latgaļi, lībieši) bruņojumā, gan atsevišķu zobenu tipu izplatība, gan saistībā ar vēlā dzelzs laikmeta militārām struktūrām.¹⁴²

¹³⁶ *Atgāzis M.* Tuvcīņas ieroči senā Latvijā..., 106-116. lpp.

¹³⁷ turpat, 36-44 att.

¹³⁸ *Buša I.* Skandināvu ietekme uz Daugavas lībiešu ieročiem pirms krustnešu atnākšanas. // Latvijas vēsture. Jaunie un jaunākie laiki. – Rīga, 2007. Nr. 3., 9.–27. lpp.

¹³⁹ *Jērums N.* Viensmens zobeni zemgaļu apdzīvotajās teritorijās. // AE, 25. laid. – Rīga, 2011. – 137–158. lpp.

¹⁴⁰ *Vasks A., Vaska B., Grāvere R.* Latvijas aizvēsture. – Rīga, 1997., 174–175. lpp.

¹⁴¹ Latvijas senākā vēsture. 9. gt. pr. Kr. – 1200. g. – Rīga, 2001.

¹⁴² *Tomsons A.* Divasmeņu zobeni lībiešu materiālajā kultūrā vēlajā dzelzs laikmetā. // Pa somugru pēdām Baltijas jūras krastā. Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli, 2009. gada 23. aprīlis, Turaids. – Rīga, 2009. – 76.–84. lpp., *Tomsons A.* Kuršu (T1 tipa) zobenu rokturu ornaments 11.–13. gs. // Pētījumi kuršu senatnē. Rakstu krājums. LNVN raksti nr. 14. Arheoloģija. – Rīga, 2008., 85. – 102. lpp. *Tomsons A.* Divasmeņu zobens kā latgaļu bruņojuma sastāvdaļa 9.–13. gs. // Akadēmiskā Dzīve, 44. – Rīga, 2007. g., 77.–82. lpp., *Tomsons A.* Divasmeņu zobeni IX–XIII. gs. latgaļu arheoloģiskajā materiālā. // Latvijas Kara muzeja gadagrāmata. – Rīga, 2006. 5.–27. lpp.

1. nodaļa.

Zobenu formu attīstība Eiropā līdz 9. gadsimtam.

1.1. Zobenu attīstības vēsture Eiropā līdz 9. gs. sākumam. Pirmie ieroči, ko cilvēce iepazīst savas attīstības pirmsākumos, ir akmens un nūja. Savukārt par pirmajiem speciāli izgatavotajiem ieročiem uzskatāmi šķēpi un cirvji,¹⁴³ bet zobens ir jau tālākas attīstības rezultāts, šī ieroča lietošana jau prasīja no tā lietotāja noteiktu iemaņu attīstīšanu, turklāt tas nav izmantojams kā darbarīks. Nepieciešamība pēc rīka, ar ko ērti sadalīt kādu materiālu to nevis nocērtot, bet rūpīgāk un smalkāk griežot, atspoguļojas jau akmens laikmetā no plānām krama plāksnēm veidotās nažveida šķilās un nažos. Krama dunči akmens laikmeta beigās varējuši sasniegt arī lielākus izmērus.¹⁴⁴ Līdz pat vidējam neolītam nav tiešu liecību par speciāli karadarbībai domātu rīku izgatavošanu. Tas, protams, neizslēdza konfliktu pastāvēšanu arī jau mednieku–zvejnieku sabiedrībās.¹⁴⁵

Zobenam kā tuvciņas cērtamajam un duramajam ierocim Eiropā ir aptuveni 3500 gadu sena vēsture un tā rašanās un attīstības priekšnosacījumi nav saistāmi ar akmens laikmeta sabiedrībām, bet civilizācijas pirmsākumiem – ražotājsaimniecības izplatīšanos, uzkrājumu veidošanos, sabiedrības stratificēšanos, dzīvesvietu centralizēšanos un nocietinājumu veidošanu, ciņas par resursiem un ārējas ekspansijas sākšanos.

Apgūstot metālu apstrādi, tiek radīti pirmie ieroči no vara un bronzas. Metālu parādīšanās un tam sekojošās straujās izmaiņas sabiedrībā un saimniekošanas veidā amatniekiem pavēra jaunas iespējas – ne tikai nodarboties ar pirmās nepieciešamības rīku radīšanu, bet arī tādu priekšmetu formu meklējumiem, kas izmantojami jau tikai vienam šaurākam mērķim – ātrākai un ērtākai nogalināšanai. Ja cirvji un šķēpi, kā arī loks un bultas izmantojami gan medībās, gan karadarbībā, tad zobeni ir izmantojami tikai pretinieka nogalināšanai, savukārt miera laikā tie kalpo kā statusa un prestiža apliecinājums. Cirvji un naži bijuši pirmie no metāla izgatavotie rīki un vismaz sākotnēji izmantoti tikai saimnieciskām vajadzībām.¹⁴⁶ No metāla gatavotie ieroči un darbarīki bija jau daudz parocīgāki kā no akmens gatavotie to analogi. Parādotes no bronzas izgatavotiem dunčiem, bronzas laikmeta sākumā jaunā materiāla ierobežotās pieejamības, bet augstākā prestiža dēļ redzama to formu atveidošana pieejamākā

¹⁴³ Бёртон Р.Ф. Книга мечей... с. 49.

¹⁴⁴ turpat..., с. 82–84.

¹⁴⁵ Vasks A. Weapons and warfare during the Bronze Age in the area of present-day Latvia. // Archaeologia Baltica 8. – Klaipēda, 2007, p. 32.

¹⁴⁶ Окиотт Э. Археология оружия..., с. 23.

materiālā – krama. No šādiem dunciem savukārt redzama tālāka to attīstība mēģinot sasniegt lielākus izmērus, kas kalpoja par pamatu pirmo zobenu izgatavošanai.¹⁴⁷ Metālu apstrādes atklāšana ļāva cilvēkam pilnveidot gan darbarīkus, gan ieročus.¹⁴⁸

Pirmie no jaunā materiāla veidotie dunci un vēlāk arī zobeni, sākotnēji tika izgatavoti Tuvajos Austrumos. Pieņemts uzskatīt, ka pirmie bronzas naži lietoti senajā Ēģiptē vismaz jau ap 3000 g. pr. Kr.¹⁴⁹ Par paraugu tiem, domājams, kalpojuši jau vara–akmens laikmeta eneolīta vara dunci, kas atšķirībā no vēlāku gadsimtu ieročiem, kas apvieno durošo un cērtošo funkciju, sākotnēji pamatā bijuši domāti tikai duršanai.¹⁵⁰ Sākotnēji šie dunci bijuši samērā neliela izmēra, laika gaitā to izmēri palielinās. Literatūrā šī laika ieroči tiek minēti kā garie naži, dunci, īsie zobeni.¹⁵¹ Tiek uzskatīts, ka par bronzas laikmeta zobenu prototipu kalpojuši minojiskās Krētas un ķeltu Britānijas naži laikā starp 1500. un 1100. gadu pr. Kr.¹⁵²

Ieroču, tajā skaitā bronzas zobenu parādīšanās un attīstība bronzas laikmeta sabiedrībās spilgti ilustrē šī laikmeta straujās sociālās izmaiņas, kad minētais ierocis kļūst par dzimtu vadoņu un vīriešu dominētās sabiedrības prestiža un varas simbolu. Tas kļūst arī par valdošās karotāju elites ideoloģijas spilgtu atribūtu. Tas atspoguļo izmaiņas pārejā no egalitārās neolīta sabiedrības uz jauno sistēmu, kurā dominēja vīrieši. Šīs izmaiņas kā redzamas kavalērijas, nocietinātu dzīvesvietu, jaunu darbietilpīgu apbedīšanas tradīciju un dažādu jaunu transporta veidu parādīšanās.¹⁵³ To, ka jau agrajā bronzas laikmetā karošana varēja iegūt visai plašu vērienu, liecina, piemēram, šī laikmeta kaujas vietas atklāšana Vācijā 2008. gadā.¹⁵⁴

Pretstatā kāta ieročiem, kā cirvjiem un šķēpiem, roktura ieročiem, kā dunciem un zobeniem, lielāko to virsmas daļu veido pats asmens. Līdz ar to tie lielākā mērā bija pakļauti garenliecei. Sākumā tie bijuši samērā trausli, jo sākotnējais bronzas sastāvs nav ļāvis izgatavot garākus ieročus, neziņojot to vieglumu pret lielāku

¹⁴⁷ *Apel J.* Daggers Knowledge and Power. The Social Aspects of Flint Dagger Tehcnology in Scandinavia 2350–1500 cal BC. – Uppsala, 2001. p. 250–251.

¹⁴⁸ *Бёртон Р.Ф.* Книга мечей..., с. 90.

¹⁴⁹ *turpat...*, с. 127.

¹⁵⁰ *Efren S.* Early Sword History – Bronze and Iron Ages. Pieejams: <http://celticmythpodshow.com/blog/early-sword-history-bronze-and-iron-ages/> (skatīts: 2011-04-30).

¹⁵¹ *Čivilyte A.* Wahl der Waffen. Studien zur Deutung der bronzzeitlichen Waffendeponierungen im nördlichen Mitteleuropa. Teil 1. – Bonn, 2009. s. 18.

¹⁵² *Окуиотт Э.* Археология оружия..., с. 23.

¹⁵³ *Cunliffe B.* The Oxford illustrated History of Prehistoric Europe. – Oxford, 2001., p. 292, 295, 313, 314, 325.

¹⁵⁴ Pēc: <http://www.bbc.co.uk/news/science-environment-13469861> (skatīts 2011-05-25).

izturību. Tātad visā bronzas laikmetā turpinājās zobenu efektīgākas un uzlabotas formas meklējumi.¹⁵⁵

Vēlajā bronzas laikmetā pilnveidojās bronzas zobenu izgatavošana un uzlabojās to cētošā funkcija. Šajā laikā tiek lietoti vismaz divi bronzas zobenu tipi. To parādīšanās uzskatāma par ievērojamu būtisku uzlabojumu cīņas tehnikā. Ar iepriekšējām tehnoloģijām bija iespējams izgatavot tikai samērā īsus asmeņus. Īpaša uzmanība šajā posmā tiek pievērsta tieši labākai zobena asmens stiprināšanai pie roktura.¹⁵⁶ Uzlabotā bronzas apstrādes tehnoloģija, kad bronzai kausējot tika pievienots svins, ļāva izgatavot jau daudz lielākus un detalizētāk izstrādātus lējumus. Jaunā veida zobenu rokturi jau tika izgatavoti kopā ar asmeni. Šie ieroči izplatījās visā Eiropā un tiek datēti ar laiku ap 1250. –1200. g. pr. Kr. Savukārt vēlajā bronzas laikmetā (1100.–900. g. pr. Kr.) zobenu forma gandrīz nemainījās.¹⁵⁷

E.Oukšots aplūkojis iespējamās bronzas laikmeta zobenu lietojuma tehnikas un secinājis, ka to sākotnējā forma bijusi vērsta uz dūrienu tehnikas pielietojumu, laika gaitā tā pārveidojusies formās, kas ļauj vienlīdz efektīvi izdarīt gan dūrienus, gan cirtienus, bet perioda beigās pārsvarā izgatavoti zobeni, kas piemēroti tikai ciršanai, kas neprasa tik augstas tuvcīņas iemaņas, kā dūrienu veikšana.¹⁵⁸

Bronzas laikmeta beigās un dzelzs laikmeta sākumā ievērojama loma ieroču un zobenu izplatībā bija Halštates¹⁵⁹ un vēlāk dzelzs laikmetā Latēnas kultūrai, kaut gan tie plaši sastopami Viduseiropā arī bronzas laikmeta materiālā ārpus agrīnajām civilizācijām. Arī dzelzs laikmeta sākumā Centrāleiropā zobeni vēl bija izgatavoti no bronzas.¹⁶⁰

Ar aptuveni 7. gs. pr. Kr. parādījās pirmie no dzelzs gatavotie zobeni.¹⁶¹ Tālāku attīstību šie ieroči gūst 4. un 3. gs. pr. Kr. kad zobeni piedzīvo virkni tehnisku uzlabojumu,¹⁶² kas turpinās vēl 2.–1. gs. pr. Kr. mijā.¹⁶³

Pirmajos gadsimtos pr. Kr. un mūsu ēras sākumā bruņojuma attīstībā Eiropā dominē Romas valsts. Pastāv uzskats, ka romieši savā bruņojumā divasmeņu zobenus

¹⁵⁵ *Cunliffe B.* The Oxford Illustrated History of Prehistoric Europe. – Oxford, 2001., p. 331–332.

¹⁵⁶ *Окшотт Э.* Археология оружия..., с. 25.

¹⁵⁷ *turpat...*, с. 27.

¹⁵⁸ *turpat...*, с. 32

¹⁵⁹ *Cunliffe B.* The Oxford Illustrated History of Prehistoric Europe..., p. 326.

¹⁶⁰ *turpat...*, с. 27.

¹⁶¹ *Collis J.* European Iron Age. – London, 2003. p. 29.

¹⁶² *Cremin A.* The Celts. – Sydney. 1999. p. 47–48.

¹⁶³ *Еременко В.Е., Шукин М.Б.* Кимвры, тевтоны, кельтосифы и некоторые вопросы хронологии рубежа среднего и позднего Латена. // Проблемы хронологии эпохи Латена и Римского времени. – Санкт–Петербург 1992., – с. 87–88.

aizguvuši kontaktu ceļā ar ķeltiem. Romiešu bruņojums no vēstures avotiem ir zināms samērā labi. Divasmeņu zobenu izplatīšanās Romas armijā saistās ar šīs valsts pastāvēšanas otro pusi un beigu posmu. Vēlās Romas impērijas leģionāra tuvcīņas ieroču klāstu veidojuši *pugio* – duncis, *gladius*, jeb *gladijs* – īsais divasmeņu zobens, kā arī garais divasmeņu zobens – *spata* (*spatha*). Sākotnēji *spata* primāri bijusi kavalērijas ierocis, jo ar īso *gladiju* bija grūtāk cīnīties pret kājniekiem esot zirga mugurā, tomēr tas pamazām izplatījies arī kājnieku karaspēkā. *Spata*s plašākas ieviešanās laiks romiešu bruņojumā tiek datēts aptuveni ar mūsu ēras 2. gadsimtu.¹⁶⁴

Romas impērijas bruņojuma gatavošanas tradīcijas neapšaubāmi atstāja būtisku iespaidu uz agrajos viduslaikos Eiropā lietoto zobenu formām un bruņojuma tradīcijām kopumā. Pastāv uzskats, ka pēc Romas sabrukuma romiešu *gladiji* (*gladius*) ietekmējuši ģermāņu kaujas nažu – skramasaksu (*sax*, *seax*, *scramseax*) veidošanos un izplatību, jo ģermāņi bija plaši pārstāvēti Rietumromas karaspēkā un tieši sekmēja arī tās militāru sabrukumu.¹⁶⁵ Tomēr līdzīgi kaujas naži vidējā dzelzs laikmetā bijuši zināmi daudzām Eiropas tautām, tajā skaitā baltiem.¹⁶⁶ Līdz ar to, šo ieroču izplatība drīzāk ir lokālas attīstības rezultāts. Vārdu *gladius* lieto arī Indriķa hronikas, viena no galvenajiem rakstītajiem avotiem par 13.gs. sākuma notikumiem Austrumbaltijā, autors, lai apzīmētu zobenus vispār. Savukārt par *spatām* joprojām dēvē divasmeņu zobenus arī pēc Romas sabrukuma līdz pat vikingu laikmeta sākumam 9. gs.

Pēc Rietumromas impērijas sabrukuma romiešu radītās zobenu formas 5. – 6. gs. vēl saglabājās lietojumā,¹⁶⁷ bet tālākajos gadsimtos daļēji kalpoja par paraugu Lielās tautu staigāšanas laikmeta ģermāņu tautu ieročiem, kuri savukārt – par paraugu franku un tālākajām vikingu laikmeta ieroču formām.¹⁶⁸ Vieni no spilgtākajiem šī laika arheoloģiskajiem ieroču atradumiem, kur redzamas tipiskas romiešu ieroču formas, tajā skaitā daudzskaitlīgi romiešu *spatu* atradumi, ir bruņojuma depoziīti Dānijas purvos, kas pavēruši iespējas plašām šī perioda kara mākslas un cīņas taktikas rekonstrukcijām Ziemeļeiropā. Šādi atradumi zināmi Hjortspringsā, Nidemā, Torsbergā, Illerupā, Ejsbolā, Vimozē, kur konstatētie atradumi datējami ar 3.–5. gs.,

¹⁶⁴ *Simkins M., Embleton R.* The Roman Army from Caesar to Trajan. – Oxford, 1984. P. 20.

¹⁶⁵ *Окуномм Э.* Археология оружия –М., 2004., 139. lpp.

¹⁶⁶ *Atgāzis M.* Latvijā atrastie senākie zobeni. // *Civitas et Castrum ad Mare Balticum* – Rīga, 2002., 361. lpp., 4. att.

¹⁶⁷ *Nicolle D., McBride A.* Romano–Byzantine armies 4th–9th Centuries. – London, 1992. P. 11.;

¹⁶⁸ *Macdowall S., McBride A.* Germanic Warrior 236–568 AD. Weapons, armour, tactics. – London, 1996, p. 13.

kas ļauj samērā detalizēti rekonstruēt Lielās tautu staigāšanas laika ģermāņu militāro vienību struktūru.¹⁶⁹ Tik daudzskaitlīgi ieroču atradumi ļauj spriest par vērīenīgām 1.-5. gs. militārām kampaņām Ziemeļeiropā kā arī aprēķināt vidējo ar zobeniem un citiem ieročiem bruņoto karotāju procentuālo attiecību vienībā.¹⁷⁰

Lielās tautu staigāšanas laikmetā divmeņu zobeni ne tikai Latvijas teritorijā, bet arī pārējā Eiropā ir samērā reti atradumi.¹⁷¹ Pēc Romas sabrukuma Rietumeiropā izveidojās varas decentralizācija, kas skāra arī militāro industriju, tomēr šeit dominējošajām ģermāņu tautu militārajiem formējumiem bija nepieciešams bruņojums un atsevišķos reģionos atsākās ieroču, tajā skaitā zobenu gatavošana šo formējumu vajadzībām. Zināms, ka 5.–7. gs. ieročus, tajā skaitā divasmeņu zobenus plaši izgatavoja Piedonavā, vēlāk arī franku valstī, kur tie tiek dēvēti par merovingu zobeniem pēc to radīšanas laikā valdījušās valdnieku dinastijas vārda, pretstatā karolingu zobeniem, kas saistāmi ar jau vikingu laikmeta sākumu 8.–9. gs. Lietuvā Taurapilī atklātajā ar 5. gs. datētajā apbedījumā atrastās spatas izcelsme tiek saistīta tieši ar Piedonavas tradīciju loku.¹⁷²

Skandināvijā laiks no 6. gs. otrās puses līdz 8. gs. beigām tiek apzīmēts par Vendeles laikmetu pēc atradumiem Zviedrijā, Uplandē, kapulaukā pie Vendeles baznīcas. Šo periodu raksturo greznu ieroču un bruņojuma atradumi šī laikmeta sabiedrības elites apbedījumos, tajā skaitā zināmi arī zobeni, kas uzskatāmi par vikingu laikmeta zobenu priekštečiem. Tie parasti ir grezni rotāti, pārklāti ar simboliem, kas ir liecība par tiem kā prestiža priekšmetiem, kas varēja kalpot kā augsta sociāla statusa apliecinājums, ko varēja atļauties tikai sabiedrības virsslāņa vai ļoti turīgi sabiedrības pārstāvji.¹⁷³ Šī laikmeta zobenu atradumus ap Baltijas jūru politiskās ģeogrāfijas kontekstā savā rakstā aplūkojusi K.Nīlsena.¹⁷⁴ Šo zobenu asmens ir nedaudz īsāks kā vikingu laikmetā lietotajiem zobeniem (ap 60–70 cm),

¹⁶⁹ *Gebühr M.* Nydam and Thorsberg. Iron Age Places of Sacrifice. Exhibition Catalogue. Shlezwig : Archäologisches Landesmuseum, Verein zur Förderung des Archäologischen Landesmuseums e. V., Schloss Gottorf., s. 37., *Randsborg K.* Scandinavian armies. Military organization before Viking Age. // *Archaeologia Baltica*, vol. 2. – Vilnius, 1997. p. 113.

¹⁷⁰ *Jensen X.P., Jørgensen L., Hansen U.L.* The Germanic army. Warriors, soldiers and officers. // *The Spoils of Victory. The North in the shadow of the Roman Empire.* – Kopenhagen, 2003. 310–328 p.

¹⁷¹ Latvijas arheoloģiskajā periodizācijā šim laikam atbilst vidējais dzelzs laikmets 5. – 8. gs. sk.: LSV, –Rīga 2001, 8. lpp.

¹⁷² *Bliujienė A., Steponaitis V.* Wealthy horsemen in the remote and tenebrous forests of East Lithuania during the Migrations Period. // *Archaeologia Baltica*, vol. 11., – Klaipėda 2009, p. 188–189.

¹⁷³ *Хлевов А.А.* Предвестники викингов. Северная Европа в I – VIII вв. – Санкт–Петербург, 2003. – с.116–117.

¹⁷⁴ *Nielsen K.H.* The Political Geography of Sixth– and Seventh Century Southern and Eastern Scandinavia on the Basis of material Culture. // *Archaeologia Baltica*. 4. –Vilnius, 2000. p. 166.–167.

virzienā uz smaili tie sašaurinās tikai nedaudz. E.Oukšots sekojošā vikingu laikmeta zobenus salīdzina ar Lielās tautu staigāšanas spatām un konstatē ievērojamus tehniskus uzlabojumus, kas skāra gan to izgatavošanu, gan formu, gan rotājumu.¹⁷⁵

Tāpat laika posmā jau pirms vikingu laikmeta sākuma Eiropā bija izveidojušies divi cērtošo un cērtoši durošo roktura ieroču evolūcijas virzieni (1. att.),¹⁷⁶ kur cērtošo ieroču attīstības ķēdes sākumposmu veido īsie vienasmens zobeni un kaujas naži, tiem seko vēlo viduslaiku un agro jauno laiku falšioni,¹⁷⁷ izliektie abordāžas zobeni u.c., un beigu posmu – jauno laiku izliektie vienasmens zobeni (sabļās, kilidži, karabelas, palaši u.c.).¹⁷⁸

Savukārt otru virzienu veido taisnie zobeni ar divasmeņu asmeni, kuru pirmsākumu veido romiešu gladijs un spata, un kuru attīstības turpinājumu redzam Vendeles perioda skandināvu, anglosakšu un franku zemēs gatavotajos zobenos, kuri būtiski ietekmēja zobenu formas vikingu laikmetā un daļēji pastāvēja arī tām paralēli. Vēlajos viduslaikos tālāka divasmeņu zobenu formu evolūcija redzama krusta karu perioda (12.–13. gs.) taisnajos zobenos, kuru asmens izmēri laika gaitā palielinās līdz tā saucamajiem pusotras rokas tvēriena zobeniem (t.s. *bastardzobeni*). Šajā laikā attīstījās atsevišķas divasmeņu zobenu formas, kas bija pielāgotas vairāk dūrienu izdarīšanai, tie ir dažādu formu rapieri, no kuriem izveidojās vēlāko gadsimtu jauno laiku špagas un floretes, kas tiek izmantotas arī mūsdienās sporta paukošanā, kam cērtošā funkcija bija faktiski izzudusi. Šo zobenu evolūcijas atzaru noslēdz ievērojama izmēra renesanses laikmeta divroku tvēriena zobeni, kuri ir lietojumā vēl 16. gs. pirmajā pusē, kad Eiropā karadarbībā plaši ieviešas ugunsšaujamie ieroči un auksto ieroču, tajā skaitā zobenu nozīme strauji samazinās.

Latvijas teritorijā divasmeņu zobeni atradumu ir visvairāk tieši no 9.–13. gs., kad redzama to visplašākā izplatība un lietojums, tādēļ ir svarīgi izprast to nozīmi un vietu vietējo maztautu karotāju bruņojumā šajā laikā, un to kā un vai šo ieroču atradumu konteksts Latvijas teritorijā atspoguļo sociālpolitiskās un militārās norises visā Austrumbaltijas reģionā.

¹⁷⁵ Окушотт Э. Археология оружия..., с. 161.–162.

¹⁷⁶ Pēc: Clements J. Medieval Swordsmanship: Illustrated Methods and Techniques. – Colorado, 1998. p. 36.

¹⁷⁷ Wagner E. Swords and Daggers: An Illustrated Handbook. – Mineola, NY, 2004. p. 92.

¹⁷⁸ turpat..., p. 96, 98, 100.

1.2. Vikingu laikmetam raksturīgo zobenu formu izveidošanās. 8.–9. gs. mijā strauju attīstību piedzīvoja franku valsts. Gan sakarā ar tās ārējo ekspansiju un pieaugošajiem ārējiem apdraudējumiem (skandināvu, avāru, vēlāk arī ungāru sirojumi),¹⁷⁹ gan iekšēju sociālo spiedi un transformāciju, mainoties valdošajām dinastijām,¹⁸⁰ pieauga militāro kampaņu, konfliktu un sadursmju skaits un līdz ar to palielinājās nepieciešamība un pieprasījums pēc lielāka daudzuma un augstākas kvalitātes bruņojuma.

Nākot pie varas Kārlim Lielajam un nostiprinoties karolingu dinastijai, franku valsts uzsāk strauju un vērienīgu ārējo ekspansiju. Tiek pakļauti sakši, izveidota spāņu marka, no franku valsts kļūst atkarīgi plaši apgabali tās austrumos (ostmarka).¹⁸¹ Visas šīs liela mēroga militārās aktivitātes radīja nepieciešamību pēc kvalitatīvām un kvantitatīvām izmaiņām, dažādojot un pilnveidojot gan izmantojamo bruņojumu, gan kaujas taktiku.¹⁸²

Šo iekšējo un ārējo apstākļu kopums franku valstī 8.–9. gs. mijā un 9. gs. sākumā radīja priekšnosacījumus bruņojuma industrijas attīstībai. Šajā laikā tie pilnveido savu armiju, tajā arvien lielāku nozīmi sāk iegūt jātnieku karaspēks.

Tuvcīņas ieroču jomā vienus no būtiskākajiem uzlabojumiem piedzīvoja divasmeņu zobeni. Tika mainīta iepriekšējā perioda (merovingu) spatu asmens forma, uzlabojās to kalšanas tehnoloģija. Šie jaunās formas zobeni daudz efektīvāk apvienoja efektīva cērtamā roktura ieroča īpašības ar lielāku asmens izturību pret garen- un sānu lieci un ātrāku manevrējamību. Līdzsvara punkts šo zobenu asmeņiem atradās nedaudz tuvāk to rokturim, to asmens caurmērā bija nedaudz plānāks, vairāk sašaurināts virzienā pret smaili un platāks pie roktura, līdz ar to vieglāks un ērtāk manevrējams, tas tika panākts arī izkaļot dziļāku garengropi. Iepriekšējo gadsimtu spatu asmeņiem garengrope nereti bija izteikta vāji vai arī to asmens šķērsgriezumā bijis pat rombveida. Jaunās formas zobeniem to asmens virzienā uz smaili sašaurinājās samērā vienmērīgi, atšķirībā no spatām, kam pāreja uz smaili gandrīz nebija vērojama, kas paātrināja to manevrējamību tuvciņā. Franku ieroču kvalitāti

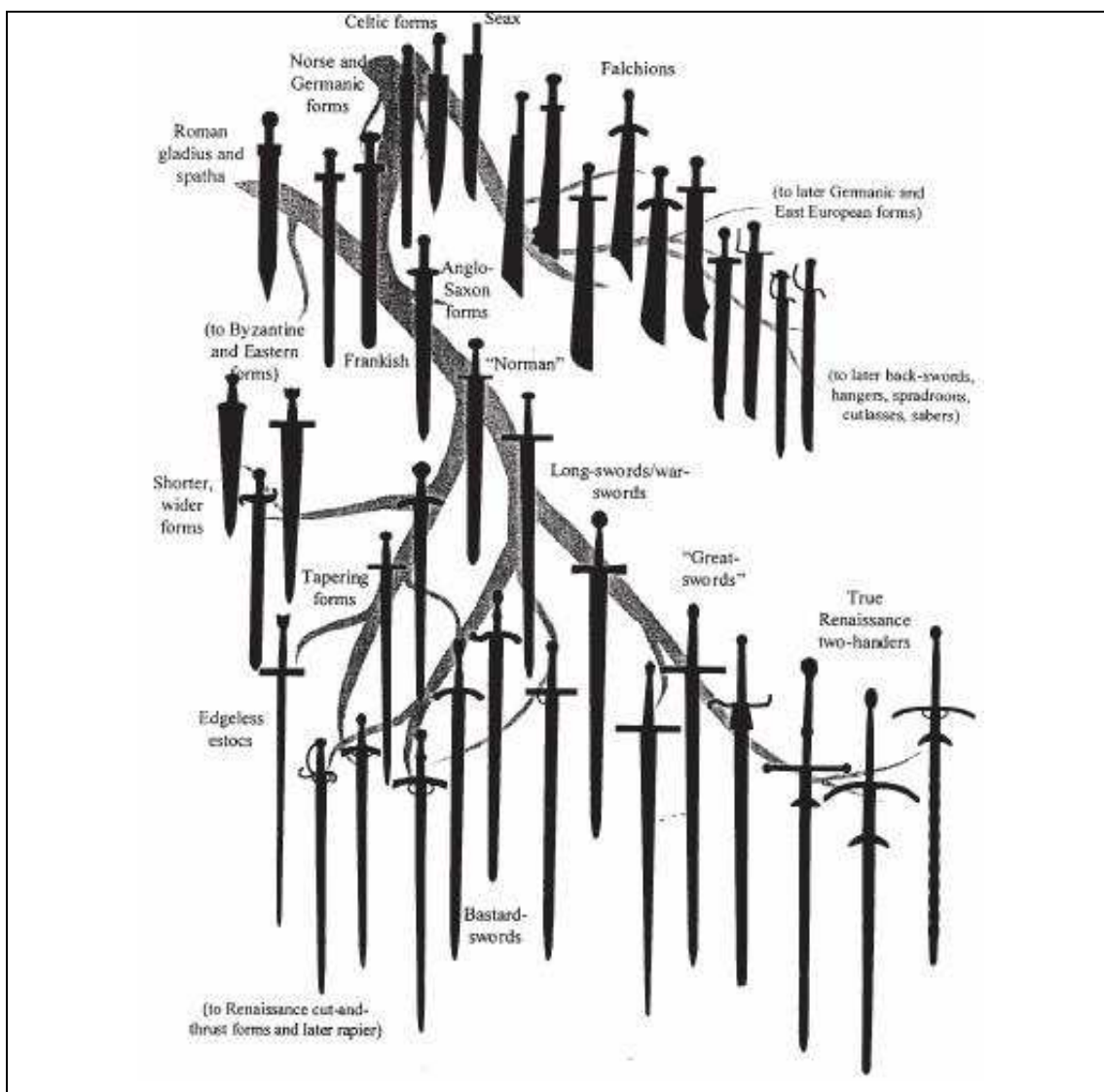
¹⁷⁹ Coupland S. The Frankish Tribute Payments to the Vikings and their Consequences. // *Francia* v.26., No.1 1999. Pieejams adresē: <http://www.deremilitari.org/resources/articles/coupland2.htm> (skatīts 2011-01-27).

¹⁸⁰ Wilson E. The rise of the Carolingians or the decline of the Merovingians? // *Access: History* Vol. 2, 1998. No.1. p. 5-21.

¹⁸¹ Tierney B., Painter S. *Western Europe In the Middle Ages 300-1475*. Fourth edition. – New York, 1983. p.135.

¹⁸² Bowlus C.R. Warfare and Society in the Carolingian Ostmark. // *Austrian History Yearbook* v.14 (1978). Pieejams adresē: <http://www.deremilitari.org/resources/articles/bowlus.htm> (skatīts 2011. 01.27.).

apliecināja „ULFBERHT” tipa asmeņu ierakstu, kā arī damascēšanas tehnikā izgatavoto zobenu asmeņu ieviešanās un izplatīšanās.¹⁸³ Šiem zobeniem dēļ to masīvās asmens formas neapšaubāmi dominējā cērtošā funkcija, kas padarīja to lietojumu tuvcīņā vienkāršāku. Līdz ar to šie ieroči kļuva pieejamāki arī plašākam lietotāju lokam, bez speciālos treniņos ilgstoši izkoptām zobena lietojuma iemaņām.

1. att. Zobenu formu attīstība Eiropā līdz 16. gs.

Apkopojot izmaiņas, ko piedzīvoja zobenu forma un to izgatavošanas metodes Kārļa Lielā valdīšanas laikā, var teikt, ka devītā gadsimta franku zobeni jau bija kļuvuši ievērojami izturīgāki un vairāk manevrējamāki kā tā priekšteči agrākajos gadsimtos. Šie uzlabojumi visticamāk bija sekas augstāk aplūkotajai paaugstinātajai šī perioda militārajai aktivitātei. Jāatzīst gan, ka šodien par to ir iespējams runāt dēļ

¹⁸³ Peirce I. Swords of the Viking Age. – London, 2003. P. 145. – 151.

relatīvi lielā zinātnei pieejamā ar devīto gadsimtu datējamo zobenu atradumu skaitu, ko diemžēl nevar sacīt par citiem šī gadsimta artefaktu veidiem.¹⁸⁴

Darbnīcas, kur izgatavoti franku zobeni, atradušās Piereinā. Precīzāk gan tās īsti nav iespējams lokalizēt. Minētais reģions ir ar senām metālapstrādes tradīcijām, mūsdienās šeit atrodas Zolingenas pilsēta – slavens dzelzs un tērauda rūpniecības centrs.¹⁸⁵ Par šī reģiona nozīmi franku valsts bruņojuma attīstībā liecina arī lielā divasmeņu zobenu atradumu koncentrācija gar Reinās upi divos lielākos apgabalos Reinās vidustecē un lejtecē.¹⁸⁶

Šie jaunā veida zobeni rietumu literatūrā ir pazīstami ar karolingu zobena vārdu. Kaut gan franku valdnieku dinastijai, kuras valdīšanas laikā šie ieroči tika radīti, nebija lemts ilgs mūžs, pats nosaukums to pārdzīvoja. Bieži, rakstot par šī perioda zobeniem paralēli terminam „karolingu zobeni”, tiek lietots termins “vikingu zobeni”. Tādēļ ir nepieciešams aplūkot, kā šī terminu pārklāšanās veidojās.

Kvalitatīvie, izturīgie un ātri manevrējamie, lietojumā vienkāršie, nereti damascējuma tehnikā izgatavotie franku zobeni ar ierakstiem to asmeņos, padarīja tos ne tikai dārgus, bet arī pievilcīgus ikviena sava laikmeta karotāja acīs. Franku zobenus savā īpašumā centās iegūt arī to kaimiņi, piemēram, skandināvi, kā arī citu tālāku reģionu pārstāvji.¹⁸⁷

Tiek uzskatīts, ka Skandināvijā pēc iepazīšanās ar franku paraugiem, sākusies vietēja to izgatavošana, pārņemot to formu, sākotnēji daļēji izmantojot ievestus asmeņus, iespējams, arī izgatavošanas tehnoloģijas, rezultātā izgatavojot šos zobenus pilnībā uz vietas, bet noformējot tos saskaņā ar vietējām ornamentēšanas tradīcijām. Jāatzīmē, ka šai diskusijai par skandināvu zobenu izcelsmi ir vairāk nekā 100 gadu, tomēr tā turpinās arī mūsdienās.¹⁸⁸ Šāds pieņēmums tika balstīts uz zobenu atradumu skaita izteiktu koncentrāciju noteiktā reģionā. Šādu uzskatu viens no pirmajiem izteica J.Petersens, aplūkojot vikingu laikmeta zobenu izplatību Norvēģijā. Par zobenu izgatavošanas Skandināvijā apstiprinājumu ilgu laiku tika uzskatīts ievērojamais to atradumu skaits, kur jau J.Petersena laikā bija zināmi ap 1700 zobenu atradumu, bet

¹⁸⁴ Coupland S. Carolingian Arms and Armor in the Ninth Century. // Viator: Medieval and Renaissance Studies v. 21 (1990). Pieejams: <http://www.deremilitari.org/resources/articles/coupland.htm> (skatīts: 2011-01-22).

¹⁸⁵ Окушотт Э. Археология оружия..., с. 171.

¹⁸⁶ Geibig A. Beiträge zur morphologischen Entwicklung des Schwertes im Mittelalter. –Neumünster, 1991. s.160.

¹⁸⁷ Coupland S. Carolingian Arms and Armor in the Ninth Century. // Viator: Medieval and Renaissance Studies v. 21 (1990). Pieejams: <http://www.deremilitari.org/resources/articles/coupland.htm> [skatīts 2011. 22. 01.].

¹⁸⁸ Вешнякова К.В. История изучения мечей эпохи викингов. / Grām.: Петерсен Я. Норвежские мечи эпохи викингов. – Санкт–Петербург, 2005., с. 321.

mūsdienās šeit zināmo zobenu atradumu skaits tuvojās 3000 eksemplāru. Literatūrā līdz šim ir izteiktas hipotēzes par augsti specializētu darbnīcu pastāvēšanu Skandināvijā, kas izgatavojuši arī zobenu asmeņus damascējuma tehnikā, tomēr esošajā izpētes līmenī to pierādīt nav iespējams.¹⁸⁹ Ievērojama daļa Skandināvijā atrasto zobenu tomēr bijuši izgatavoti ārpus šīs teritorijas. Galvenais kritērijs pētniekiem, lai atšķirtu ievestu no importa ieroča, līdz šim bijusi to asmeņu ierakstu analīze.¹⁹⁰ Savukārt daļas zobenu rokturu rotāšanā izmantotais skandināviem tipiskais zvēru stila ornaments ļauj pieņemt, ka daļa šo zobenu detaļu izgatavoti uz vietas Skandināvijā, ieviesti asmeņiem montējot vietējās tradīcijās izgatavotus rokturus.¹⁹¹

Tomēr šie nav bijuši tikai vienpusēji procesi. Arī karolingū un vēlāk otonu dinastijas valdniekiem Skandināvija lielā mērā bija *terra incognita* un tie vēlējās par šo reģionu uzzināt pēc iespējas vairāk, lai to iekļautu kristīgajā pasaulē. 831. g. tiek izveidota Hamburgas bīskapija, kuras faktiskais nolūks bija šī mērķa tuvināšana. Sv. Anskara misijās uz Skandināviju, kas aprakstītas Rimberta hronikā, tika iegūta jauna informācija par šo reģionu. 965. g. Dānijas teritorijā jau ir izveidotas 3 bīskapijas Šlezvigā, Ribē un Ārhusā.¹⁹² Šie procesi noslēdzās 11. gs., kad Skandināvijā izveidojās kristīgās monarhijas. Ir skaidrs, ka militārajam aspektam šajos procesos bija būtiska nozīme.

Tāpat divasmeņu zobenu nozīmes palielināšanās skandināvu karotāju tuvciņas bruņojumā ir bijusi gan tirdznieciskajiem sakariem ar kontinentālo Eiropu, gan sirojumiem, kur ieroči varēja tikt iegūti gan kā laupījums, gan kā izpirkuma maksas sastāvdaļa. Par skandināvu vikingu uzbrukumiem Eiropai iegūtas plašas arheoloģisko un rakstīto avotu liecības. Neskatoties uz franku un vēlāk, vācu un franču valdnieku tirdzniecības embargo ir skaidrs, ka šādi aizliegumi nevarēja sniegt ilglaicīgu efektu.¹⁹³

Neapšaubāmi, lielais zobenu atradumu skaits Skandināvijā liecina par šī reģiona un Centrāleiropas ļoti aktīviem abpusējiem sakariem agrajos viduslaikos, kur militārais aspekts bijis tikai viena no šo daudzpusīgo sakaru izpausmēm. Vikingu laikmeta zobenu atradumi Austrumbaltijā apliecina aktīvu šī reģiona saistību ar šī

¹⁸⁹ Martens I. Indigenous and imported Viking Age weapons in Norway – a problem with European implications. // Journal of Nordic Archaeological Science. 14., 2004. p. 126–127.

¹⁹⁰ Вешнякова К.В. История изучения мечей эпохи викингов..., с. 321.

¹⁹¹ Славяне и скандинавы. / Под ред. Мелниковой Е.А. – Москва, 1986. с. 32.

¹⁹² Ozawa M. Scandinavian way of communication with the Carolingians and the Ottonians. // Hermeneutique du texte d'histoire: orientation, interpretation et questions nouvelles. 2009. p. 66.

¹⁹³ 864. g. Kārlis Plikgalvis piedraud sodīt ar nāvi ikvienu, ko pieķers, pārdodot ieročus vikingiem.

perioda sociālpolitiskajām norisēm pārējā Eiropā un aktīviem tirdzniecības sakariem, tomēr to nozīme nav līdz galam pilnībā izvērtēta.

1.3. Liecības par zobeniem Latvijas teritorijā līdz 9. gs. Pirmās liecības par karošanu un karadarbību Latvijas teritorijā zināmas no bronzas laikmeta. Par to liecina gan ieroču atradumi, gan dzīvesvietu nocietināšana.¹⁹⁴ Šajā laikmetā parādās arī no bronzas izgatavoti zobeni. Senākais līdz šim zināmais Latvijā atrastais bronzas zobens ir no Kokneses apkārtnes, tā atraduma apstākļi gan nav zināmi, tomēr pēc formas tas būtu datējams ar 1300.–1100. g. pr. Kr. Tam ir divasmeņu asmens, kas vienmērīgi sašaurinās smailes virzienā un būtu pieskaitāms īso zobenu kategorijai.¹⁹⁵ Zobens pārstāv samērā retu šī ieroča formu.¹⁹⁶

Agrākā šobrīd zināmā liecība par dzelzs divasmeņu zobenu Latvijas teritorijā ir no Kokmuižas I depoziāta, kas datējams ar 5. gs. beigām, tajā tikuši atrasti vairāki divasmeņu zobena asmens fragmenti un tajā sākotnēji bijuši arī rokturu fragmentu, kas gājuši zudumā.¹⁹⁷ A. Anteins Kokmuižas zobena fragmentam veicis metalogrāfiskās analīzes un secināts, ka šis eksemplārs bijis izgatavots kvalitatīvi, lai gan nav bijis damascēts.¹⁹⁸ Asmens fragments zināms arī no Ķentes pilskalna, kur atrasta damascētā zobena smaile.¹⁹⁹ Vidējā dzelzs laikmeta zobena asmens ticis atrasts arī Tērvetes pag. Kalnamuižas depoziātā, kopā ar šķēpiem, cirvjiem un vairogu umboniem un ir datējams ar 5.–6. gadsimtu.²⁰⁰

Kurzemes dienvidos, skandināvu iecelotāju apbedījumos Grobiņas apkārtņē vairākos kapulaukos atrasti arī Vidusviedrijas Vendeles laikmetam raksturīgo formu zobenu fragmenti. Šo kultūru datē ar 6. gs. vidu un tā pastāv līdz 8. gs. beigām.²⁰¹ Norvēģijā šo laika posmu ar tai raksturīgo materiālo kultūru un ideoloģiju apzīmē kā „merovingu” laikmetu, Dānijā – „ģermāņu laikmetu”.²⁰² Vendeles kultūrai raksturīgie divasmeņu zobeni ir arī viena no spilgtākajām liecībām par šī laikmeta kultūras un mākslas izpausmēm.²⁰³

¹⁹⁴ Latvijas senākā vēsture – Rīga, 2001., 132. lpp.

¹⁹⁵ *Atgāzis M.* Latvijā atrastie senākie zobeni..., 147.–154. lpp.

¹⁹⁶ Vasks A. Ieroči un karošana bronzas laikmetā Latvijas teritorijā. // Latvijas Vēstures Institūta žurnāls. Nr. 4. 2007., 7. lpp.

¹⁹⁷ *Urtāns V.* Senākie depoziāti Latvijā – R., 1977. 43, 140.-142. lpp.

¹⁹⁸ *Anteins A.* Melnais metāls Latvijā... 197. lpp.

¹⁹⁹ *turpat...*, 44. lpp.

²⁰⁰ *Atgāzis M.* Latvijā atrastie senākie zobeni... 356. lpp.

²⁰¹ *Хлезов А.А.* Предвестники викингов. Северная Европа в I–VIII веках. – Санкт–Петербург. 2003., с. 46.

²⁰² *Лебедев Г.С.* Эпоха викингов в северной Европе и на Руси. – Санкт–Петербург, 2005., с. 153.

²⁰³ *Хлезов А.А.* Предвестники викингов..., 115-116. с.

Par šī laikmeta ieročiem Latvijā liecina zobenu rokturu pogu, zobenu makstu dekoratīvo apkalumu, uzgaļu un to fragmentu, u.c. ar bruņojumu saistītu priekšmetu atradumi.²⁰⁴ Tā Grobiņas Priedulāja kapulaukā vismaz četros uzkalniņos atrastas Vendeles tipa zobenu detaļas.²⁰⁵ Zināmi arī šī perioda divasmeņu zobena asmens fragmenti.²⁰⁶

Grobiņā atrasto Vendeles laikmetam raksturīgo zobenu fragmentu izpēti veicis M. Atgāzis, daļai no tiem konstatējot analogijas Vidusviedrijā, piemēram, Grobiņas Priedulāja kapulauka atradumiem visai tiešas analogijas rodamas Valsgardes 7. laivas kapā, kas datēts ar 7. gs. pēdējo ceturksni. Šie ieroči šeit drīzāk nav saistāmi ar Latvijas teritorijas pamatiedzīvotājiem, bet saistāmi ar skandināvu ieceļotājiem vidējā un vēlā dzelzs laikmeta mijā.²⁰⁷ To rokturiem un makstīm konstatējami grezni, dažkārt pat no dārgmetāliem, stikla un pusdārgakmeņiem gatavoti dekoratīvi rotājumi.

Austrumbaltijā šo zobenu atradumi ir visai reti, šāda zobena poga zināma vēl no Prosas (*Proosa*)²⁰⁸ un vairāki šī un līdzīgu tipa zobenu fragmenti no Salmes kuģu apbedījumiem (Sāremā salā) Igaunijā, tādēļ Grobiņas atradumi ir nozīmīgi, lai izprastu, kā varēja norisināties Latvijas teritorijas iedzīvotāju plašāka iepazīšanās ar divasmeņu zobeniem, kas gūst plašāku turpinājumu vikingu laikmetā.

Sākot ar 8.–9. gadsimtu Latvijas teritorijā parādās vikingu laikmetam raksturīgo formu divasmeņu zobeni. Pirmie to atradumi ir samērā mazskaitlīgi. Tā Liepājas rajonā zināmi divi J. Petersena B tipa un viens jauktas formas zobens ar B un H tipa iezīmēm (Grobiņas Smukumi, 50. k., s.a. Durbes ezera krastā, s.a. Durbes Sauslauku kapulaukā).

Tātad redzams, ka laikā līdz 9.–10. gs. divasmeņu zobeni Latvijas teritorijas iedzīvotājiem bijuši pazīstami, tomēr arheoloģiskajā materiālā tie parādās kā mazskaitlīga senlietu kategorija, kas neļauj spriest par to patieso izplatību to lietojuma laikā. Laikā no 5.–9. gs. zināmas tikai 8 liecības par šiem ieročiem, no kuriem lielākā daļa ir savrupatradumi, kas mazina to arheoloģisko kontekstu.

²⁰⁴ Atgāzis M. Latvijā atrastie senākie zobeni... 357. lpp., Petrenko V. Skandināvu kapulauku izpēte Grobiņā // Mat., 1986. un 1987. g. – Rīga, 1988., 113. – 116. lpp.; Petrenko V. Izrakumi Grobiņā. // Mat. 1988. un 1989. g. – Rīga, 1990., 120.–124. lpp.

²⁰⁵ Atgāzis M. Latvijā atrastie senākie zobeni. // Civitas et Castrum ad Mare Balticum. – Rīga, 2002., 360. lpp.

²⁰⁶ Inv. nr. Liepājas Vēstures un mākslas muzejā LVMM 6908.

²⁰⁷ Atgāzis M. Latvijā atrastie senākie zobeni... 360. lpp.

²⁰⁸ Selirand J., Deemant K. Völkervanderungszeitliche Gegenstände mit ostskandinavischen Ornamenten von Proosa (Nordestland). // Fornvannen, 80., Stockholm, 1985., s. 248.

Faktiski Latvijas teritorijā 9. gadsimts būtu uzskatāms par pārejas posmu no vidējā uz vēlo dzelzs laikmetu, kad ar 10. gs. divasmeņu zobenu atradumu skaits sāk pieaugt. Plašāka divasmeņu zobenu izplatība Latvijas teritorijā vērojama tieši ar 10. gs. Tas acīmredzot saistāms ar vikingu laikmetam raksturīgo tālās tirdzniecības kontaktu intensificēšanos, kuru rezultātā sākās Latvijas teritorijas sabiedrības plašāka un aktīvāka iekļaušanās šī laikmeta tirdznieciskajās un sociālpolitiskajās aktivitātēs, kas ietekmēja arī materiālās kultūras izmaiņas. Piemēram, Daugavas lejtecē 10. gs. otrajā pusē sākās lībiešu kultūras uzplaukums, kā rezultātā zobeni šeit ieviesās daudz plašāk un rezultātā pat kļuva par vienu no spilgtākajiem visa reģiona materiālās kultūras elementiem laikā līdz 13. gadsimtam.

Lai gan J.Petersena vikingu laikmeta izdalītās zobenu rokturu formas uzskatāmas par tikai vienu no šī posma zobenus raksturojošajiem parametriem, tā arī šajā darbā izmantota sākotnējā avotu materiāla sistematizācijā un izklāstā, jo neskatoties un atsevišķu retāku tipu aptuvenajiem pazīmju aprakstiem (Petersena I tipu nereti nav iespējams atšķirt no H tipa u.c.) tiek aktīvi lietota un ir vispārpieņemta bruņojuma pētījumos visā Eiropā joprojām,²⁰⁹ bet to nākamajās nodaļās papildinot ar arī citu būtisku, hronoloģiju precizējošu vēlā dzelzs laikmeta un viduslaiku sākuma zobenus veidojošo komponentu izpēti – zobenu asmeņu formu, zobenu asmeņu ierakstu un makstu uzgaļu analīzi.

²⁰⁹ Ievērojamākais apkopojošais darbs par vikingu laikmeta ieročiem, kur joprojām izmantota šī terminoloģija, ir zviedru pētnieka M.Jakobsona 1992. gadā publicētais promocijas darbs. Sk. *Jakobsson M. Krigarideologi och vikingatida svärdstypologi.* – Stockholm, 1992.

2. nodaļa

Zobenu un to sastāvdaļu tipoloģijas un hronoloģijas jautājumi.

2.1. Zobenu formu klasifikācija. Vikingu laikmeta divasmeņu zobenus pēc to roktura formas pirmais detalizētāk klasificējis norvēģu zinātnieks Jans Petersens savā 1919. gadā iznākušajā monogrāfijā.²¹⁰ Pēc J.Petersena izstrādātās tipoloģijas šie ieroči iedalīti 32 tipos. Tomēr jau dažus gadus pēc J.Petersena monogrāfijas iznākšanas parādījās tendence apvienot atsevišķos tipus lielākās kultūrvēsturiskās grupās pēc plašākām kopīgām atsevišķo tipu pazīmēm. Britu pētnieks R.Vīlers jau 8 gadus pēc J.Petersena darba iznākšanas 1927. gadā samazināja J.Petersena izdalīto lielo zobenu tipu skaitu, sadalot to piecās pamatgrupās, galvenokārt balstoties uz zobenu atradumu Britu salās sistematizāciju.²¹¹ R.E.M.Vīlera tipoloģiju ar 4 jaunām grupām 20. gs. sešdesmitajos gados papildināja britu ieroču vēstures pētnieks un kolekcionārs E.Oukšots.²¹²

Tālāku uzskatu attīstība par zobenu klasifikācijas principiem redzama M.Mora 1976. gada pētījumā, kur autors cenšas klasificēt zobenus un to detaļas pēc precīzi definējamām ārējām (morfoloģiskām) pazīmēm, rezultātā tos apvienojot lielākās grupās, kas varēja iekļaut atsevišķus iepriekšējo pētnieku izdalītus tipus.²¹³ Uz šo pieeju lielā mērā balstās arī krievu arheologa G.Ļebedeva izveidotā vikingu laikmeta zobenu klasifikācija, kurš tos apvienoja septiņās kultūrvēsturiskās grupās, izdalot četrus pazīmju līmeņus (funkcionāli tehniskais, konstruktīvais, dekoratīvais un semantiskais līmenis). Turklāt G.Ļebedevs mēģināja saistīt šo grupu ar sava laikmeta sociālpolitiskajiem un ekonomiskajiem faktoriem, kaut gan šo grupu iekšienē viņš turpina atsaukties uz J.Petersena izdalītajiem tipiem.²¹⁴

Šādu pieeju klasifikācijai izmantojis A.Kirpičņikovs, kas sistematizējis Senajā Krievzemē izplatītās 9.–13. gs. zobenu formas, vikingu laikmeta zobenu klasifikācijā izmantojot astoņus Petersena izdalītos tipus un papildinot tos ar trim vietējām formām. Savukārt sistematizējot 11.–13. gs. Krievzemē izplatītās zobenu formas,

²¹⁰ *Petersen J. De Norske Vikingsverd. – Kristiania (Oslo), 1919.*

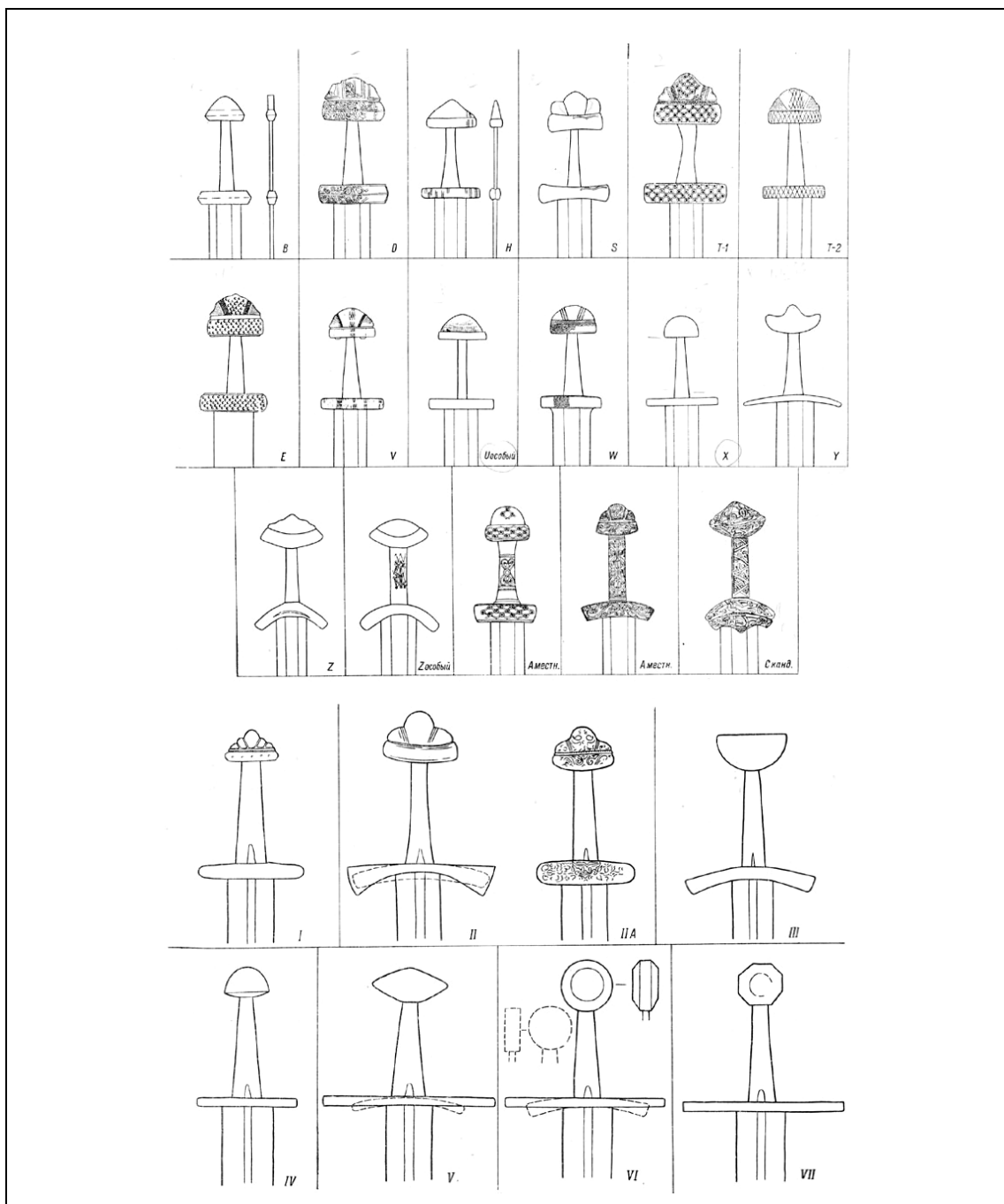
²¹¹ *Окиотт Э. Археология оружия..., с. 160.*

²¹² *Peirce I. Swords of the Viking Age..., p. 3.*

²¹³ *Maure M. Les épées de l'époque viking – essai de classification typologique. // Universitets Oldsaksamling Årbok 1975/1976. – Oslo, 1977. p. 95.–115.*

²¹⁴ *Лебедев Г.С. Эпоха викингов в северной Европе..., с. 125–126, 302–305.*

autors tās apvienojis astoņās lielās grupās (2. att.).²¹⁵ Tajā iekļautas gan Rietumeiropā izplatītu tipu zobenu formas, gan tikai šai teritorijai raksturīgu tipu zobeni.²¹⁶

2. att. A. Kirpičņikova senkrievu zobenu tipoloģiskā shēma.

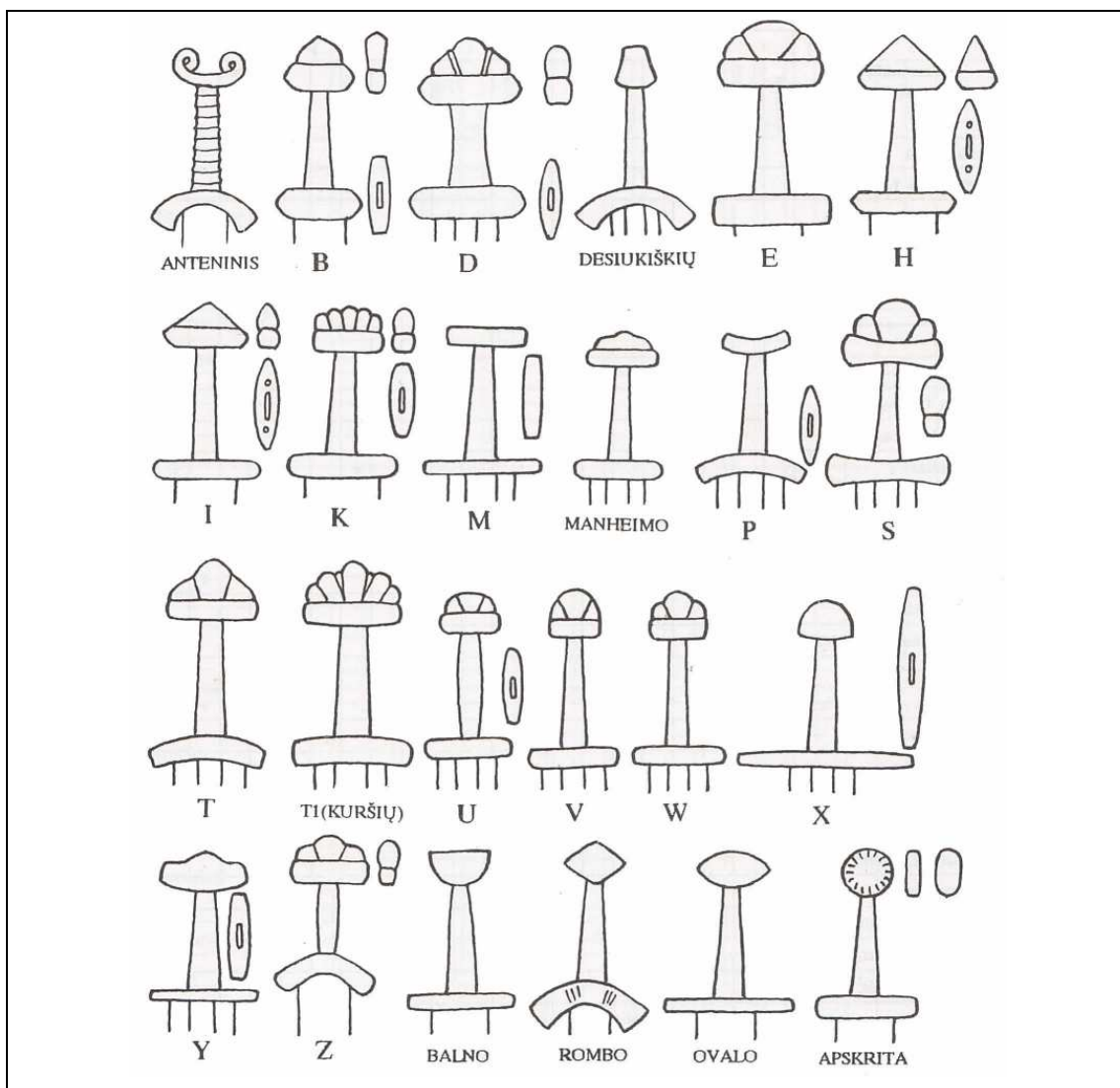
J.Petersena tipoloģiju par pamatu izmantojis Latvijas ieroču pētnieks M.Atgāzis, kas savā 1998. gada promocijas darbā²¹⁷ nodaļā par divasmeņu zobeniem, piemēram, papildina Petersena shēmu ar īpašu T un Z tipa zobenu starpformu. Baltu

²¹⁵ Рёс: *Кирпичников А.Н.* Древнерусское оружие. Выпуск 1. Мечи и сабли IX–XIII вв... рис. 1., 10.

²¹⁶ *Кирпичников А.Н.* Древнерусское оружие. Выпуск 1. Мечи и сабли IX–XIII вв. // Археология СССР. Свод археологических источников. №. Е1–36. – Ленинград. 1966. с. 19., 49., рис. 1., 10.

²¹⁷ *Atgāzis M.* Tuvcīņas ieroči senajā Latvijā 10.–13. gadsimtā. Promocijas darba kopsavilkums. –Rīga, 1998. 14. lpp.

zemēs atrastos zobenus, pamatojoties uz J.Petersena tipoloģiju, klasificējis lietuviešu zinātnieks V.Kazakevičs, ko papildinājis ar sešām vietējām gan vienasmens, gan divasmeņu zobenu formām (3. att.).²¹⁸

3. att. V. Kazakeviča baltu zobenu tipoloģiskā shēma.

Tomēr Latvijas arheoloģiskajā materiālā ir pārstāvētas arī tādās zobenu un to detaļu variāciju un piederumu formas, kuras nav iekļautas nevienā no augstāk aplūkoto autoru pētījumiem. Par tādām minamas gan J.Petersena izdalītā V tipa zobenu variācijas, īpaši jāatzīmē T tipa zobenu lielais apakštipu un variantu klāsts, kam līdz šim nav veikta detalizētāka analīze u.c.

Tātad J.Petersena, A.Kirpičņikova, V.Kazakeviča un M.Atgāža klasifikācijas Latvijas arheoloģiskā materiāla aplūkošanā nav pielietojamas pilnībā, bet tikai papildinājumā vienai ar otru. Savukārt tādu pētnieku, kā E.Oukšota un A. Gaibiga

²¹⁸ Kazakevičius V. Baltų kalavijai. – Vilnius, 1996. p. 92.

izstrādātās viduslaiku zobenu tipoloģijas Latvijas avotu materiāla klasifikācijā līdz šim nav pielietotas faktiski vispār.

Redzams, ka Latvijas zobenu materiālu analizējušie V.Kazakevičs un M.Atgāzis izvēlējušies papildināt J.Petersena un A.Kirpičņikova tipoloģiskās shēmas ar vairākiem pašu izdalītiem zobenu tipiem. Tomēr šī pieeja (tipoloģiskās metodes pielietojums) arī ar visām autoru ieviestajām variācijām ir uzskatāma par nedaudz vienkāršotu materiālās kultūras izpausmju – šajā gadījumā zobenu – iespējamās evolūcijas interpretāciju, jo tā balstīta tikai uz to roktura formu klasifikāciju, kas izveidota balstoties uz to ārējām morfoloģiskajām atšķirībām, sīkāk neatspoguļojot to iespējamo savstarpējo attīstību un iespējamās „evolūcijas” vai „attīstības” iemeslus.

Tipoloģiskā metode un tās pieeja arheoloģiskā materiāla interpretācijā tiek saistīta ar t.s. kultūrvēsturisko skolu, kas dominēja 20. gs. pirmajā pusē un laikā pēc II Pasaules kara, īpaši, sākot ar 20. gs. sešdesmitajiem gadiem, visumā tiek plaši kritizēta.²¹⁹ Tiek atzīmēts, ka dažādu senlietu tipu definēšana arheoloģijā gandrīz nekad neesot notikusi saskaņā ar loģikas un filozofijas likumsakarībām.²²⁰ Šīs metodes kritikai izdalāmi pat vairāki virzieni.²²¹ Neskatoties uz to, tipoloģiskās metodes pielietojuma iespējas Latvijas arheoloģisko senlietu izpētē joprojām ir aktuālas, trūkstot plašiem rakstītajiem avotiem par 9.-12. gs., kā arī dēļ ierobežotām iespējām veikt senlietu un to kompleksu absolūto datēšanu ar tehnisko zinātņu palīdzību. Daudzu Latvijā senlietu tipu padziļināta izpēte un sistematizācija līdz šim nav veikta, turklāt, neskatoties uz atsevišķām publikācijām, ir nepieciešams pēc noteikta laika posma pārvērtēt līdzšinējos secinājumus, papildinot tos ar jaunākajām zinātniskajām atziņām. Tipoloģiskās metodes pielietojuma iespējas un aktualitāti Latvijas arheoloģijā nosaka plašāku rakstīto avotu relatīvi nelielais skaits arī laikā pēc aizvēstures beigām, iesniedzoties viduslaikos.

Tipoloģiskās pieejas aktualitāti arheoloģiskā mantojuma datēšanā un interpretācijā pierāda plašāki pētījumi par atsevišķām senlietu grupām, kas iznākuši laikā pēc neatkarības atjaunošanas, piemēram A.Vijupa promocijas darbs²²² un

²¹⁹ *Gamble C.* Archaeology. The Basics. – London and New York. 2008. p. 23–24.

²²⁰ *Adams W. Y., Adams E. W.* Archaeological Typology and Practical Reality. A Dialectical Approach to Artifact Classification and Sorting. – Cambridge, 1991. p. 63.

²²¹ *Клейн Л.С.* Археологическая типология ... с. 70.

²²² *Vijups A.* Latvijas 13.–17. gs. pakavsaktas kā arheoloģiskais avots (tipoloģiskā analīze). – Rīga. 1998. (promocijas darbs). 4.-6., 16-30. lpp.

atsevišķas šī autora publikācijas.²²³ Ir skaidrs, ka, neskatoties uz kritiku, Latvijas apstākļos šī metode ir nozīmīga kā viens no relatīvās hronoloģijas²²⁴ stūrakmeņiem situācijā, kad nereti trūkst iespēju veikt detalizētāku senlietu datēšanu ar citām, daudz precīzākām metodēm. To, ka šī metode ir efektīvs pētniecības līdzeklis Latvijas arheoloģijā, apliecina arī R.Spirģa pēdējos detalizēti veiktie pētījumi par lībiešu sieviešu krūšu važiņrotu un to detaļu tipoloģiju, hronoloģiju un savstarpējo korelāciju.²²⁵ To, ka, atzīstami rezultāti sasniedzami padziļināti pētot kādu atsevišķu arheoloģisko ieroču vai darbarīku kategoriju noteiktā šaurā reģionā un laikā apliecina arī nesenie pētījumi Lietuvas teritorijā.²²⁶ Savukārt, kā to pierāda atsevišķi B.Vaskas pētījumi, senlietu kompleksu datējumu iegūšanai izmantojama arī atsevišķu rotu veidu ornamenta evolūcijas izpēte. Šeit zīmīga ir kuršu zemēs atrasto bronzas rotu ornamenta datēšana, jo tieši Kurzemē atrasts visvairāk 11.–13. gs. datētu zobenu, nereti vienā kompleksā ar daudzskaitlīgām piedevām, tajā skaitā rotām.²²⁷

Tomēr šajā pētījumā vienkāršs avotu izklāsts pat, izmantojot dažādu pētnieku izstrādātās arheoloģisko ieroču materiāla klasifikācijas metodes, neattaisnotu tā mērķi. Iespējamais risinājums ir izveidot tipohronoloģisku visu zobenu elementu un to sastāvdaļu (veidojošo elementu) korelāciju kā pamatu izmantojot dažādo autoru izdalītos zobenu rokturu tipus, bet pēc tam analizējot un salīdzinot tos kā daudzu elementu kopumu ar citiem zobenus veidojošajiem elementiem – to asmeņiem, ierakstiem asmeņos, zobenu makstu uzgaļiem, gan arī ar citām senlietu grupām, ja zobens atrasts slēgtā kompleksā. Kamēr nav radīta ar tipoloģisko metodi pamatota arheoloģisko avotu klasifikācija un hronoloģija, nav iespējams risināt arī vispārīgus ar sabiedrības attīstību saistītus jautājumus.²²⁸ Divasmeņu zobeni Latvijas arheoloģiskajā materiālā uzskatāmi par šādu sīkāk neklasificētu senlietu grupu un ir atbilstoša, lai trūkstot absolūtajiem datējumiem, to izpētē plašāk pielietotu tieši tipoloģisko analīzi.

Šobrīd ir nepieciešams pārskatīt vai daļēji izstrādāt no jauna Latvijas teritorijā atrasto divasmeņu zobenu klasifikāciju un hronoloģiju, precizēt atsevišķu zobenu un to piederumu tipu pazīmju definīcijas. Par šīs nodaļas galveno uzdevumu, pirmkārt,

²²³ *Vijups A.* Viduslaiku pakavsaktu izmantošanas augšējā hronoloģiskā robeža. // *Arheoloģija un etnogrāfija*. – Rīga, 1996. –18. laid. – 155.–161.lpp.

²²⁴ *Renfrew C. Bahn P.* *Archaeology: Theories, Methods and Practice*. Fourth Edition. – London, 2004. p. 125.

²²⁵ *Spirģis R.* Bruņurupuču saktas ar krūšu važiņrotām un lībiešu kultūras attīstība Daugavas lejtecē 10.-13. gadsimtā. – Rīga, 2008., 10.–11. lpp.

²²⁶ *Malonaitis A.* Geležiniai siauraasmeniai kirviai Lietuvoje. –Vilnius, 2008. – 308 p.

²²⁷ *Vaska B.,* Ornamenti uz kuršu aprocēm ar zvērgalvu galiem. // *AE*, 17. laid. – Rīga. 1994. 116. lpp.

²²⁸ *Spirģis R.* Bruņurupuču saktas ar krūšu važiņrotām..., 11. lpp.

būtu uzskatāma visu zobenu, to piederumu un atsevišķo sastāvdaļu jauna sistematizācija, precizējot noteiktu zobenu un to sastāvdaļu tipu hronoloģiju, izplatību un savstarpējo korelāciju, izmantojot precīzi definētas pazīmes. Otrkārt, nepieciešams pamatot avotu materiāla hronoloģiskā izklāsta principus.

Ņemot vērā šajā promocijas darbā izmantoto avotu materiāla ievērojamo apjomu, to nolemts iespēju robežās grupēt pēc hronoloģiskā principa, izmantojot Eiropā izplatīto šī perioda dalījumu vispārpieņemtajos kultūrvēsturiskajos laika posmos, atsevišķi izdalot „vikingu laikmeta” (9. gs. – 11. gs. vidus)²²⁹ un „krusta karu laikmeta” (11.gs. beigu – 13. gs.)²³⁰ periodus, kuru ietvaros iespēju robežās pielietot visu iepriekšējo klasifikāciju sintēzi, izmantojot dalījumu savstarpēju kombināciju grupās, pārvarot tipoloģijā ilgstoši dominējušās J.Petersena viendimensijas un M.Mora matemātiski formalizētās pieejas zobenu klasifikācijas izstrādāšanā.²³¹ Tomēr gadījumos, kad šādu saistību parādīt nav iespējams, saglabāts dalījums noteiktās dažādu autoru izdalītās zobenu kultūrvēsturiskajās grupās, tipos un variantos.

Turklāt, jāuzsver, ka tieši šīs, ārējās atšķirības vikingu laikmeta un tam sekojošā krusta karu laikmeta zobenu formās un apstākļos, kas sekmēja to izgatavošanu, ir pietiekami būtiskas, lai šādu iedalījumu pieņemtu par pamatu arī šajā darbā.

Lai šo specifisko un komplekso arheoloģisko ieroču avotu materiālu interpretētu pilnvērtīgi, papildus šai nodaļai tiks aplūkoti gan zobenu rokturu tipi, kas izdalīti balstoties uz to formu (morfoloģiskajām) atšķirībām, kā arī veikta zobenu asmeņu, zobenu asmeņu ierakstu, zobenu makstu uzgaļu formu tipohronoloģiska izpēte un šo atradumu savstarpēja korelācija. Tas ļautu pilnvērtīgāk un plašāk aplūkot gan Latvijas teritorijā atrastos divasmeņu zobenus un to sastāvdaļas un iekļaut zinātniskajā aprītē visus ar tiem saistītos atradumus, kā arī palīdzēt datēt citas senlietu grupas un kalpos par pamatu arī pārējās darba nodaļās aplūkotajiem divasmeņu zobenu lietojuma aspektiem.

²²⁹ *Окиотт Э.* Археология оружия..., с. 157.

²³⁰ *Peirce I. Oakeshott E.* Swords of the Viking Age..., p. 2.–3.

²³¹ *Лебедев Г.С.* Этюд о мечях викингов. / *Грām.: Клейн Л.С.* Археологическая типология. // – Ленинград. – 1991. с. 283.

2.1.1. Vikingu laikmeta zobeni

Pēc divasmeņu zobenu formas pilnveidošanas un masveida izgatavošanas sākuma franku valstī 9. gs. sākumā jauno formu zobeni izplatās visā Eiropā. Lai apzīmētu šī perioda zobenus nereti tiek lietots termins „vikingu zobeni”, tomēr korektāk būtu lietot terminu „vikingu laikmeta zobeni”, jo, kā jau minēts, tikai daļa no tiem patiešām varēja būt izgatavota arī Skandināvijā, tomēr tam pēc formas līdzīgi zobeni šajā periodā varētu būt izgatavoti arī Senajā Krievzemē, ko apliecina ieraksti to asmeņos kirilicā²³² u.c. Tas šādu apzīmējumu vispārina vēl vairāk, tādēļ uzsvars liekams uz hronoloģisko, nevis etniski sociālo šī sarežģītā procesa pamatojumu. Šī termina izvēlē jāsaprot noteiktā hronoloģiskā laika nogrieznī (9.–11.gs. 1.p.) izplatītākās un populārākās zobenu formas. Vikingu laikmeta zobenu izpētei, to izcelsmes un hronoloģijas jautājumiem veltīts ievērojams skaits pētījumu, tomēr daudzu datējumu niansēs ir zināmas atšķirības, atkarībā no šo autoru izmantotajiem avotiem un aplūkotā reģiona (1. tab.).

Pirms pāriet pie detalizētākas zobenu formu analīzes, ir jāpaskaidro šajā darbā izmantotie zobenu detaļu un piederumu apzīmējumi (4. att.).²³³

9.–13. gs. izmantotos divasmeņu zobenus veido asmens, kuram izšķir roktura tveramo daļu, šķautnes, kas kopā veido šķeltni, asmens gropi (angliski *fuller*, krieviski *дол*). Latviešu valodā šī asmens sastāvdaļa tā dēvēta arī par garenrievu²³⁴ un asinsreni²³⁵ (kas latviešu valodā, domājams, ieviesies no vācu valodas termina *Bluttrinne*).²³⁶ Asmens sašaurināto galu sauc par smaili, pāreju uz roktura tveramo daļu, kur tiek piestiprināts apakšējais šķērsis – par asmens pleciem. Zobena asmeņu uzasinātās malas latviski dēvē par šķeltniem vai šķautnēm.²³⁷

Zobenu rokturi vikingu laikmeta zobeniem veido divi šķērši – apakšējais un augšējais, kā arī atsevišķi izdalāma roktura tveramā daļa. Tradicionāli ir pieņemts par augšējo šķērsi uzskatīt to, kurš atrodas tālāk no smailes, bet par apakšējo – tuvāk smaiļei novietoto. Starp tiem atrodas roktura tveramā daļa, kas tehniski ir turpinājums zobena asmenim. Rokturi noslēdz roktura poga (angliski – *pommel*, krieviski

²³² *Androschuk F.* The „Ljudota Sword?” (An Episode of Contacts Between Britain and Scandinavia in the Late Viking Age). // *Ruthenica*, vol. 2., 2003. p. 15.

²³³ Pēc: *Peirce I.* Swords of the Viking Age..., p. 2.

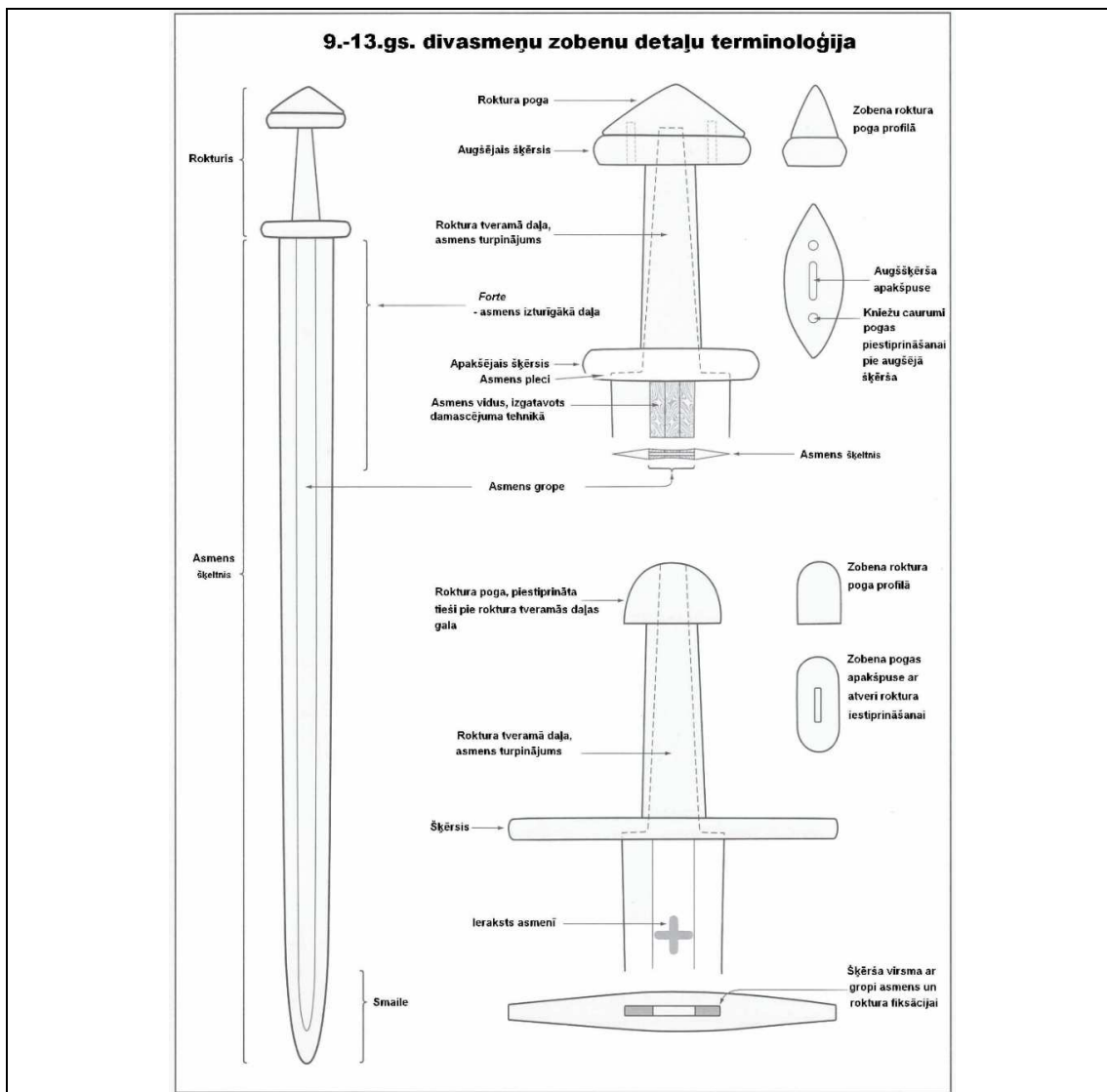
²³⁴ *Anteins A.* Senās Latvijas damascētā tērauda šķēpu gali. // *AE*, 4. laid., - Rīga, 1962, 34. lpp.

²³⁵ *LA*, 242. lpp.

²³⁶ *Graudonis J.* Arheoloģijas terminu vārdnīca – Rīga, 1994, 96. lpp.

²³⁷ *turpat...*, 96. lpp.

навершине, dažkārt arī яблоко,²³⁸ vāciski – *Schwertknauf*).²³⁹ Tās tehniskā funkcija ir noturēt kopā visas roktura sastāvdaļas – parasti tai cauri ejošais roktura gals tiek atkniedēts, tādējādi fiksējot abus zobena šķēršus, tveramās daļas aptinumus vai dekoratīvās uzlikas un pašu roktura pogu. Turklāt roktura detaļu kopsvars līdzsvaro zobena rokturi ar tā asmeni, uzlabo ieroča manipulējamības ātrumu cīņā.

4. att. Darbā izmantotie 9.–13. gs. divasmeņu zobenu detaļu apzīmējumi.

No bronzas vai sudraba izgatavotie zobena makstu uzgaļi ir neatņemama zobenu sastāvdaļa. Tos veido *aptvere* jeb *pamatne*, *apakšdaļas izvirzījums*, *centrālais un sānu izvirzījumi*.²⁴⁰

²³⁸ Termini krievu valodā bāzēti uz: *Алексеева О.Е., Саввониди Н.Ф. Иллюстрированный англо-русский – русско-английский историко-археологический словарь.* – Санкт-Петербург, 1993.

²³⁹ *Graudonis J. Arheoloģijas terminu vārdnīca...*, 97. lpp.

²⁴⁰ J.Graudona arheoloģisko terminu vārdnīca nesniedz detalizētu zobena makstu sastāvdaļu terminoloģiju: sk. *Graudonis J. Arheoloģijas terminu vārdnīca* – Rīga, 1994, 97. lpp., tādēļ esošā terminoloģija papildināta ar atsevišķiem jauniem apzīmējumiem.

Lai aplūkotu Latvijas teritorijā zināmos vikingu laikmeta zobenu ņemot vērā to rokturu atšķirības, kā pamats šim izklāstam izmantota J.Petersena tipoloģiskā shēma, kas balstīta uz zobenu rokturu formu un to rotājumā izmantotā ornamenta analīzes. Kopumā J.Petersens izdalījis 32 zobenu tipus, no kuriem Latvijas teritorijā šobrīd zināmi B, E, H, K, L, V, W, S, T, Z un Y tipa zobeni. Tie aplūkoti alfabētiskā secībā, sākot ar B tipa un beidzot ar Y tipa zobeniem.

Vikingu laikmetā lietotie zobeni ir samērā masīvi, īpaši perioda sākumā 9.–10. gs., kad to asmens platums sasniedz 6 cm, svars pat 1,5 kg. To primārā funkcija ir cērtošā, labākam asmens balansam tiek izmantots augšējā šķērša un roktura pogas svars, virzienā uz smaili viegli sašaurināta asmens forma. Šī laikmeta zobeniem ir plata asmens garengrope (aptuveni ½ no asmens platuma), kas samazina ieroča kopsvaru un palielina asmens triecienizturību.

Tradicionāli, analizējot divasmeņu zobenus, tiek mērīts ieroča kopgarums, svars, atsevišķi noteikts asmens garums, platums, roktura garums, kā arī atsevišķi parametri to roktura sastāvdaļām kā to garums, platums, biezums (jeb augstums), dažkārt arī garengropes platums, garums, un dziļums. Par asmens platumu tiek uzskatīta asmens platākā vieta pie roktura. Ja asmens ir izliekts, par tā garumu tiek uzskatīts attālums no tā smailes līdz rokturim taisnā līnijā.²⁴¹ Deformētiem zobeniem tika veikta to sākotnējā garuma rekonstrukcija, izmantojot elastīgu mērlenti vai auklu. Iespēju robežās noteikts zobenu svars, līdzsvara punkts un asmens dinamiskais centrs.²⁴²

Beidzoties vikingu laikmetam, nedaudz mainījās izmantojamo zobenu forma un konstrukcija, tomēr būtisku ietekmi uz detaļu apzīmēšanai izmantojamo terminoloģiju tas neatstāj. Jau vikingu laikmeta beigās daļai zobenu tipu izzūd augšējais šķērsis, roktura galu veido masīva zobena roktura poga, kas pievienota roktura tveramajai daļai atvieglo manipulācijas un padara ātrāku izgatavošanu, tomēr galvenie zobenu sastāvdaļu nosaukumi saglabājas tie paši, kā iepriekšējos gadsimtos izmantotajiem zobeniem.²⁴³

²⁴¹ Кулинский А.Н. Методические рекомендации. Атрибуция и описание холодного и некоторых видов ручного метательного оружия и штыков. – Санкт–Петербург, 2007. с. 32.

²⁴² Pēc: Chevalier V. A Dynamic Method for weighing Swords. 2010. Pieejams adresē: <http://vincent.chewa.net/swords/weighing/> (skatīts: 2011–05–27).

²⁴³ Peirce I. Swords of the Viking Age..., p. 2.

2.1.1.1. B tipa zobeni.

Vienu no agrīnajām vikingu laikmeta sākuma zobenu formām pārstāv B tipa zobeni. Tos raksturo noplacinātas trīsstūrveida formas roktura poga un šķērši ar nedaudz akcentētu vidusšķautni. Šo zobenu roktura detaļas sānskatā veido izstieptu taisnstūri, bez vēlākajām formām (piem. H tipam) raksturīgā vidusdaļas uzbiezinājuma. Latvijas teritorijā atrastie šī tipa zobeni visi ir divasmeņu (2. tab.), kaut gan citās valstīs zināmi arī vienasmens B tipa zobeni.

J.Petersens Norvēģijā uzskaitījis 22 šī tipa zobenu atradumus, no kuriem 14 bijuši divasmeņu, 8 gab. – vienasmens.²⁴⁴ J.Petersens uzskaita arī viņam zināmos B tipa zobenu atradumus ārpus Norvēģijas – Somijā, Zviedrijā, Dānijā un Vācijā.²⁴⁵ Liels skaits B tipa zobenu – 22 eksemplāri – atrasts Somijas teritorijā. Igaunijas teritorijā zināmi 3 šādu zobenu atradumi no Palukiulas, Raplas raj., Saules Kanamas un Lehmio, Harju raj.²⁴⁶ Krievijas teritorijā A.Kirpičņikovs uzskaitījis trīs šī tipa zobenu atradumus.²⁴⁷

Baltu zemēs šī tipa ieroču atradumus apkopojis V.Kazakevičs. Bez Latvijas atradumiem liecības par šī tipa zobeniem baltu zemēs iegūtas vēl trīs atradumu vietās mūsdienu Lietuvas teritorijā – Bikavenu (*Bikavėnai*) kapulaukā, Kretingas raj., Laivju kapulaukā (*Laiviai*) un Klaipēdas raj. Stragnu (*Stragnai*, arī *Skėriai*) kapulaukā. Laivju kapulaukā B tipa vienasmens zobens zināms no 195. apbedījuma, Bikavenu kapulaukā – no 147. kapa, Stragnu kapulaukā kā savrupatradums iegūta šim tipam piederīga zobena poga.²⁴⁸

Latvijas teritorijā šobrīd zināmi divu B tipa zobenu un viena tam tuvas formas zobena atradums. Viens no tiem zināms kā savrupatradums Durbes ezera krastā (5. att. nr. 1.), otrs atrasts Grobiņas Smukumu kapulauka 50. apbedījumā (5. att. nr. 2.) kopā ar masīvu lancetveida šķēpa galu. Apbedījumā bijusi arī lāde, par ko liecināja dzelzs apkalumi.²⁴⁹ Abi zobeni ir tikuši speciāli bojāti. Grobiņas Smukumu zobens salauzts piecās daļās, savukārt Durbē atrastais zobens salocīts. Visticamāk, tas liecina par šo ieroču izcelsmi no kāda postīta apbedījuma.

²⁴⁴ Петерсен Я. Норвежские мечи эпохи викингов. – Санкт–Петербург, 2005., с. 98.

²⁴⁵ *turpat...*, с. 99.

²⁴⁶ Mandel M. Eesti 8.–13. sajandi mõõkade tüpoloogiast ja dateerimisest... p. 102, 104, lent. VII.

²⁴⁷ Кирпичников А.Н. Древнерусское оружие..., с. 26.

²⁴⁸ Kazakevičius V. IX–XIII a. baltų kalavijai. – Vilnius, 1996, 19. lpp.

²⁴⁹ Nerman B. Grobin–Seeburg. Ausgrabungen und funde. –Uppsala, 1958., taf. 30., 31.

5. att. B tipa zobeni.

1 – Durbes ezera krasts (KPM 2023a), 2 – Grobiņas Smukumi, 50. k. (A12060:30), 3 – Durbes Sauslauki (KPM 2019:11), nr. 3 – bez mēroga.

Jauktas formas zobens atrasts Durbes Sauslauku kapulauka teritorijā (5. att. nr. 3.), kur atrasto divasmeņu zobenu V.Kazakevičs pieskaitījis B tipam,²⁵⁰ bet M.Atgāzis – jauktam B/D tipam.²⁵¹

Jāatzīmē, ka šī zobena roktura sastāvdaļu (pogas un šķēršu) pazīmes drīzāk atbilst H tipa zobeniem. Tās ir, no sāniem skatoties, vidusdaļā uzbiezinātas, kas nav raksturīgi B tipa zobeniem, kā arī to virsma ir rotāta ar paralēlu iekaltu bronzas stieplīšu rotājumu, kas ir raksturīga H tipa zobenu pazīme, bet, piemēram, B tipa zobeni pamatā vispār ir ar nerotātiem rokturiem. H tipa zobeniem šī gan būtu mazliet netipiskas formas roktura poga, jo tās sānu malu kontūras veidotas ar nelielu lauzumu,²⁵² atšķirībā no B tipa zobeniem, kuru sānu malas ir taisnas. Šo ieroču tehniskie parametri sniegti 3. tabulā.

Nevar īsti piekrist V.Kazakeviča un M.Atgāža versijām par šī zobena klasifikāciju.²⁵³ Pamatotāko veidu kā klasificēt šī tipa zobenu, sniedz A. Gaibigs, kurš izveidojis rokturus veidojošo sastāvdaļu kombināciju grupas, kur redzams, ka šādas formas elementu kombinācijas raksturīgas vikingu laikmeta sākumam, un atbilst pirmā kombināciju tipa 3 variantam (pirmie divi veido Petersena B tipu).²⁵⁴

²⁵⁰ Kazakevičius V. IX–XIII a. baltu kalavijai. – Vilnius, 1996, 20. lpp.

²⁵¹ Atgāzis M. Latvijā atrastie senākie zobeni..., 362. lpp.

²⁵² Петерсен Я. Норвежские мечи..., с. 98., рис. 53.

²⁵³ Kazakevičius V. IX–XIII a. baltu kalavijai..., 20. lpp., Atgāzis M. Latvijā atrastie senākie zobeni... 362. lpp.

²⁵⁴ Geibig A. Die Entwicklungen..., abb. 25.

Analoģiskas formas lauzums redzams, piemēram, zobenam no Redenas (*Rheden*), Nīderlandē.²⁵⁵ Durbes Sauslauku kapulauks nav sistemātiski pētīts, tajā iegūtās senlietas datējamas ar 8.–10. gs.²⁵⁶ līdz ar ko šis atradums būtu datējams ar samērā plašu laika nogriezni.

Iespējams, ka Latvijas teritorijā atrastie B tipa un tam tuvu formu zobeni saistāmi ar skandināvu aktivitātēm, jo tie visi koncentrējas šaurā reģionā – dienvidrietumu Kurzemē. Skandināvu klātbūtne Grobiņas apkārtnē konstatēta jau Vendeles perioda beigās, ar to saistītie jautājumi īsi aplūkoti iepriekšējā nodaļā. Šo zobenu izpēte un to atrašanas ģeogrāfiskie apstākļi ļauj izdarīt zināmus secinājumus un pieņēmumus par to izcelsmi un nozīmi. Pētījumi Valsgjerdes kapulaukā Viduszviedrijā atspoguļo faktu, ka vienā pieminekļī ar Vendeles laikmeta zobeniem sastopamas arī vikingu laikmeta agrīnās zobenu formas.²⁵⁷

Jāatzīmē, ka Grobiņas Smukumu 50. kapā un Durbes Sauslaukos atrasto zobenu asmens damascēts, savukārt Durbē iegūtā zobena asmenī redzams ieraksts no damascētas stieples. Šie zobeni ir izteikti masīvi, un to primārā funkcija tuvcīņā bijusi cirtieņu veikšana, kas, protams, neizslēdza arī atsevišķu dūrienu izdarīšanu.

G.Ļebedevs B tipa zobenus pieskaita pirmajai vikingu laikmeta zobenu kultūrvēsturisko tipu grupai, ko saista ar pašu 9. gs. sākumu, kad vikingu karadraudzes tikai vēl bija sākušas apgūt karolingu zobenu lietojumu.²⁵⁸ Šādi ieroči, kas bieži bija izgatavoti izmantojot darbietilpīgo un dārgo damascēšanas tehniku, kas prasīja labas kalēja zināšanas un augstu prasmju līmeni, liecina par sava laikmeta labākajām metālkalšanas tradīcijām un līdz ar to netiešā veidā atspoguļo turīgu vai ietekmīgu domājams, skandināvu izcelsmes karotāju klātbūtni Durbes un Grobiņas apkārtnē 8. – 9. gs., kas šādus ieročus varējuši atļauties.

B tipa zobenu izpēte atspoguļo faktu, ka vikingu laikmeta divasmeņu zobenu attīstībā zināma loma varēja būt pirmsvikingu laikmeta lielo vienasmens kaujas nažu formu ietekmei, kad vienasmens skramasaksi konkurēja ar divasmeņu zobeniem un bija tiem līdzvērtīgs, ja ne pār tiem dominējošs cērtošo tuvcīņas roktura ieroču veids.²⁵⁹

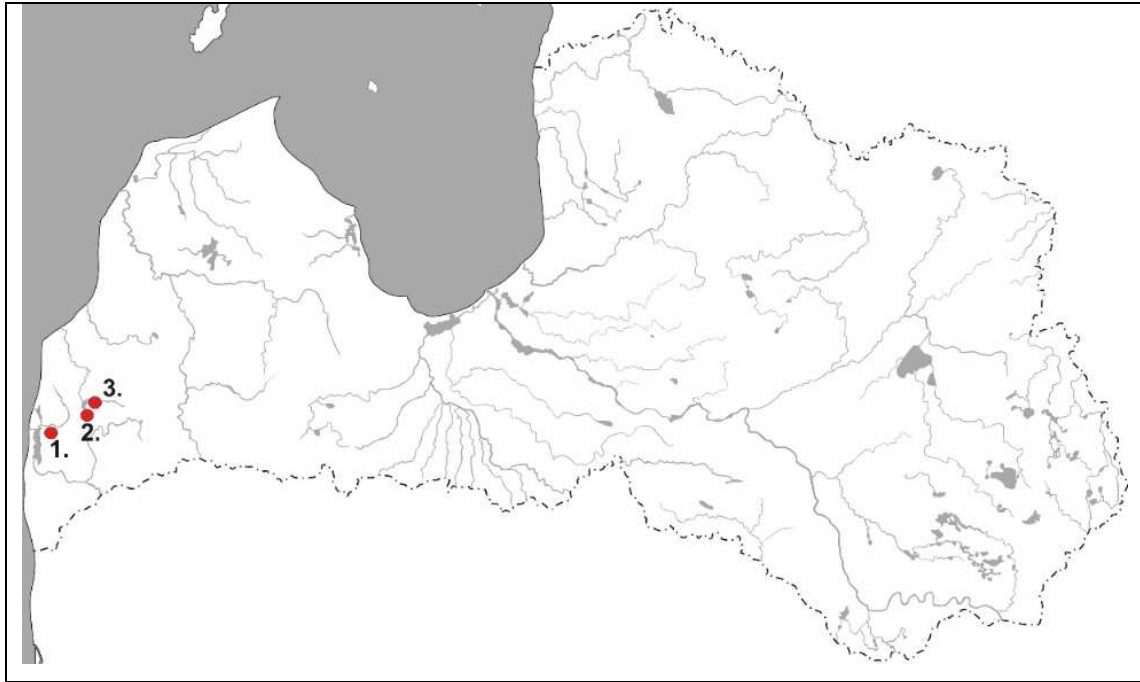
²⁵⁵ *Menghin W.* Neue Inschriftschwerter aus Süddeutschland und die Chronologie karolingischer Spathen auf dem Kontinent. // *Erlanger Forschunge*, Reihe A., Bd 26. Erlanger, 1980. s. 227–272.; *Marek L.* Wczesnosredniowieczne miecze z Europy Srodkowej i Wschodniej..., tab 13:A.

²⁵⁶ Kuršiai. Genties kultūra laidosenos duomenimis. Baltų archeologijos paroda. Katalogas. –Vilnius, 2009. p. 452.

²⁵⁷ *Schönböck B. Nylén–Thunmark L.* De vikingatida båtgravarna vid Valsgärde – relativ kronologi. // *Fornvännen*. 2001. n. 97. p.4., fig.2.

²⁵⁸ *Лебедев Г.С.* Эпоха викингов в Северной Европе и на Руси. – Санкт–Петербург, 2005., с. 304–305.

²⁵⁹ turpat..., с. 146.

6. att. B tipa un tam tuvu formu zobenu atradumi Latvijas teritorijā.

1 – Grobiņas Smukumi, 2 – Durbes Sauslauki, 3 – Durbes ezera krasts.

Neskatoties, ka daļa Austrumbaltijā atrasto B tipa zobenu ir ar vienasmens asmeni, un daļa saglabājusies fragmentārā veidā, visi šie atradumi uzskatāmi par vienu laika posmu raksturojošas parādības izpausmi un aplūkojami kā vienots veselums, kas tikai papildina vikingu laikmeta sākuma zobenu un bruņojuma attīstības tendenču kopīgo ainu visā reģionā. Tas atspoguļojas šo ieroču izplatības areālā – redzams, ka šī tipa zobenu atradumi dominē rietumbaltu teritorijā, jūras un ūdensceļu tuvumā – tādējādi acīmredzot liecinot par šī reģiona aktīvo sakaru rietumu virzienā turpinājumu jau kopš vidējā dzelzs laikmeta beigām, spilgti izpaužoties jau vikingu laikmeta sākumā un pirmajā pusē.

2.1.1.2. H tipa zobeni.

H tipa zobeni raksturīgi vikingu laikmeta pirmajai pusei un ir visizplatītākais šī laikmeta pirmās puses zobenu tips. Tie ir samērā masīvi, to detaļu ģeometrija ir vienkārša, pat askētiska, to rokturi ir ar īsiem, taisniem, šķērsgriezumā elipses veida šķēršiem, kas uz malām sašaurinās, to sānos izteikta vidusšķautne. To roktura poga ir trīsstūrveida, kas apakšdaļā platāka un skatoties sānskatā, biezāka. Tie parasti tikuši rotāti ar vienkāršu, paralēli iekaltu krāsaino metālu stieplīšu rotājumu. Atšķirībā no iepriekš aplūkotajiem B tipa zobeniem, to roktura poga ir šķērsgriezumā nedaudz uzbiezināta, ieguvusi apjomīgākas dimensijas. Šo zobenu asmens platums pie roktura sasniedz 6–6,5 cm, garums 90–100 cm, kaut gan ir zināmi arī ne tik masīvi eksemplāri.

Atšķirībā no B tipa zobeniem, uzlabota to konstrukcija – to roktura poga piekniedēta arī augšējam šķērsim, nevis tieši asmens roktura galam.²⁶⁰ J.Petersens atzīmējis, ka no H tipa zobeniem vismaz viena ceturtdaļa bijuši ar vienasmens asmeni.²⁶¹ J.Petersens secinājis, ka šī tipa zobeni varētu būt izgatavoti Norvēģijas teritorijā, šādu pieņēmumu pamatojot uz daudzskaitlīgajiem šī tipa zobenu atradumiem šajā zemē – 213 eksemplāru – kontrastā ar tuvākajām kaimiņvalstīm, kur tie atrasti nelielā skaitā.²⁶² G.Ļebedevs tos pieskaitījis pirmajai vikingu laikmeta zobenu grupai, kuru lietojums atbilst vikingu karadraudžu aktivitātes sākumposmam.²⁶³

Šobrīd ir ziņas par 15 šī tipa zobenu un to fragmentu atradumiem Latvijas teritorijā (2. tab., 7. att.). No tiem 5 atradumi zināmi no latgaļu, 4 no lībiešu, 4 no zemgaļu un 1 no kuršu teritorijas. Jāpiebilst, ka 3 no zemgaļu teritorijā atrastajiem ir vienasmens zobeni. Kā jau minēts B tipa zobenu apskatā, vikingu laikmeta sākumā izplatīta tendence izgatavot arī zobenus, kuru asmeņi ir vienasmens, bet ar tāda paša tipa rokturiem, kā daudz vairāk izplatītajiem divasmeņu zobeniem. Šī tendence sastopama arī atsevišķām vikingu laikmeta beigu zobenu formām, piemēram, Z tipa zobeniem, kas pilnībā izzūd krusta karu perioda zobeniem, kas pilnībā kļūst divasmeņu.

²⁶⁰ Peirce I. Swords of the Viking Age..., p. 17.

²⁶¹ Petersen J. De Norske Vikingsverd..., p. 89, 94.; Jakobsson M. Krigarideologi och vikingatida swardstypologi..., p. 209.–210.

²⁶² Окиотт Э. Археология оружия..., с.163.

²⁶³ Лебедев Г. Эпоха викингов в Северной Европе и на Руси..., 304-305

7. att. H tipa zobenu un to fragmentu atradumi Latvijas teritorijā.

1 – Aizkraukles Lejasbitēni (LNVM A 118:40), 2, 3 – Āraišu ezerpils, (LNVM VI 45:46 un LNVM VI 45:302), 4 – Ludzas Odukalns (nez.nr.), 5.– Mežotnes pilsk. (A 11429:52), 6 – Bēnes Kaijukrogs (LNVM A 13538:1), 7 – Jaunsvirlaukas Ciemalde (LNVM KPM 1092), 8 – Kroņvirca (KPM II 185), 9 – Matkules apkārtnē (TNMM 29309) 10 – Salaspils Laukskola, 297. k. (VI 128:3356), 11 – Salaspils Laukskola, 359. k., 12 – Salaspils Laukskola, 366. k. (VI 128:4143). (1, 4, 8, 9 – bez mēroga).

Latgaļu apdzīvotajā teritorijā zināmi 3 zobenu un 2 šim tipam piederīgu roktura pogu atradumi. Zobens no Aizkraukles Lejasbitēnu kapulauka 341. kapa piederējis savam laikmetam ievērojama auguma vīram – 181 cm. Kaps datējams ar 10. gs. sākumu. Piedevu maz – uz kreisās rokas karavīra aprobe, pie kājām dzelzs uznavas šķēpa gals, pie krūtīm bronzas trapecveida mēlītes no apgērba rotājuma. Mirušā galvā konstatēta sadzijušas traumas pēdas.²⁶⁴ Zobena asmens abās pusēs

²⁶⁴ Urtāns V. Aizkraukles ekspedīcijas 1963.gada izrakumi kapulaukā, apmetnē, pilskalnā un pie upurozola. // RT 1963. – Rīga, 1964. 28–30. lpp.

konstatēti ornamentāli ieraksti no damascētas stieples.²⁶⁵ Zobeni ar šādiem ierakstiem ir samērā reti un tiek pieļauts, ka tos varējis izgatavot arī vietējais amatnieks, atdarinot latīņu alfabēta burtus.²⁶⁶ Atrastā karavīra aproce ir viena no masīvākajām Latvijā atrastajām: tās svars ir 699,7 g. Pēc J.Daigas izstrādātās karavīra aproču klasifikācijas tā pieskaitāma šo aproču senākajai grupai.²⁶⁷ Savukārt atrastais šķēps pēc J.Petersena tipoloģijas pieskaitāms E tipam, kura lietojuma laiks Skandināvijā ir 9. gs.²⁶⁸

Āraišu ezermītnē atrastas divas H tipa zobenu pogas.²⁶⁹ Zobenu detaļas atrastas gan salas centrā, gan ieejas uzbērumā, deguma slānī, kas iespējams atspoguļo to nonākšanu tajā kādas sadursmes rezultātā.²⁷⁰ Par iespējamu skandināvu klātbūtni šeit liecina vairāki desmiti lancetveida bultu galu atradumi, kādi dominē Birkas kapulaukā,²⁷¹ un tiek uzskatīti par pietiekamu arheoloģisko avotu, lai konstatētu skandināvu algotņu un karadraudžu klātbūtni visā Austrumeiropā, īpaši atzīmējot Staraja Ladogu, kur šie parādās jau ar 8. gs. un Daugavas ūdensceļa augštecē eošo Smoļenskas apkārtni, ar Gņozdovas arheoloģisko kompleksu²⁷² Par skandināvu iespējamu klātbūtni šeit liecina arī divu bronzas maksts uzgaļu atradumi (I un II tips).

Divi H tipa zobeni bijuši atrasti Ludzas Odukalna kapulaukā. Abu zobenu garums bijis ap 100 cm, asmens platums – 6 cm. Zināms, ka šie zobeni tikuši atrasti 73 (II 32a) (11.gs.) un 215 (III 53) (10.gs.) kapos,²⁷³ bet līdz mūsdienām tie nav saglabājušies. Zināms tikai viena zobena attēls. Šie zobeni atrasti J.Romanova un V.Sizova izrakumos 19. gs. beigās un izrakumu materiāli aizvesti no Latvijas teritorijas. Valsts Ermitāžas fondos tie nav identificēti.²⁷⁴

Lībiešu apdzīvotajā teritorijā atrasti četri H tipa zobeni. Tie visi iegūti Salaspils Laukskolas kapulaukā, tā 297., 359., 366. un 474. kapos. 359. kapa zobena asmenī konstatēts UFLBERHT tipa zobeniem raksturīgais ornamentālais ieraksts.²⁷⁵

²⁶⁵ *Anteins A.* Melnais metāls Latvijā..., 47. lpp.

²⁶⁶ *Антейн А.* Дамасская сталь в странах Балтийского моря. – Рига, 1973, с. 52.–53.

²⁶⁷ *Daiga J.* Karavīra aproce. // *Arheoloģija un etnogrāfija*. 11. laid. – Rīga, 1974., 174–175. lpp.

²⁶⁸ *Лебедев Г., С.* Эпоха викингов в Северной Европе и на Руси. Эвразия, Санкт–Петербург 2005., с. 290, рис. 76.

²⁶⁹ *Apals J., Āraišu ezera pils izrakumu rezultāti (1965.–1969.g.)* // LZAV, nr. 12. –Rīga. 1971. 86. lpp.

²⁷⁰ *turpat...*, 89. lpp.

²⁷¹ *Wegraeus E.* Die Pfeilspitzen von Birka. // *Birka II:2. Systematische Analysen der Gräberfunde*. Ed. Arwidsson E. – Stockholm, 1986. s.21–34.

²⁷² *Кайнов С.Ю.* Ланцетовидные наконечники стрел из раскопок Гнѣздова // *Раннесредневековые древности Северной Руси и её соседей* — СПб., 1999. С. 49-62. с. 60, рис.7.

²⁷³ *Ciglis J. Rudiņš A.* Ludzas Odukalna kapulauka katalogs. – Rīga, 2002., 39, 93. lpp.

²⁷⁴ *turpat*, 192. lpp., zīm. 71:9.

²⁷⁵ *Zariņa A.* Salaspils Laukskolas kapulauks. 10.–13. gadsimts. – Rīga, 2006., 180. lpp.

Diviem no tiem (297. un 359. kapā atrastajiem) roktura poga trūkst, 366. kapā atrastā zobena asmens salūzis vairākās daļās.

Zemgaļu apdzīvotajā teritorijā atrasti 4 šāda tipa zobeni – Bēnes Kaijukrogā, Kroņvircaivā, Ciemaldē un Mežotnes pilskalnā. Tieši no zemgaļu apdzīvotās teritorijas zināmi abi Latvijā atrastie vienasmens H tipa zobeni – tie iegūti Jaunsvirlaukas Ciemaldē un Kroņvircaivā. Ciemaldes eksemplārs²⁷⁶ saglabājies pilnā garumā, tā asmens gals nedaudz paplatināts, vidusdaļā tas pat nedaudz izliekts. Tā asmenī 9–10 cm no apakšējā šķērša redzams, ka bijuši arī no vara stieples veidoti ieraksti. Tie gan nav salasāmi korozijas un pagātnē veiktas asmens slīpēšanas bojājumu dēļ. Zobenam trūkst roktura pogas, bet tas kopumā saglabājies labi, tā svars ir 805 gramu. Asmens paplatinājums tā galā (pl. līdz 4 cm) un asmens šķeltņa muguras izliekums (šaurākajā vietā pl. ap 3,5 cm) to viennozīmīgi raksturo kā ļoti efektīvu cērtamo ieroci un šīs pazīmes to padara līdzīgu no agrajiem jaunajiem laikiem labāk pazīstamajiem Austrumu zemēs izplatītajiem jataganiem.²⁷⁷ Savukārt Kroņvircaivā atrastais zobens ir fragmentārs, no tā asmens saglabājusies tikai aptuveni viena trešdaļa. Jāatzīmē, ka tie visi ir savrupatradumi, izņemot atradumu Mežotnē, un ir iegūti kapulauku teritorijā. Masīvs H tipa zobens kā savrupatradums zināms no Mežotnes pilskalna, kur tas atrasts pie vaļņa pamatnes ar 9. gs. datētā slānī.²⁷⁸

Bēnes Kaijukroga zobens atšķiras no pārējiem H tipa zobeniem ar to, ka tam ir pilnībā no bronzas izgatavoti šķērši un roktura poga. Tie ir ornamentēti ar paralēlām V veida padziļinājumu rindām, kas, iespējams, uzskatāmi par simbolisku dzelzs zobenu rokturu rotājumu imitāciju citā materiālā. Analogijas šādam rotājumam zināmas Norvēģijā – Breidvolā, Trendelāgas apgabalā, kur atrasts zobens ar identisku apakšējo šķērsi, bet W tipam raksturīgo roktura augšdaļu (poga un augšējais šķērsis viengabala).²⁷⁹

Kuršu apdzīvotajā Latvijas teritorijas daļā zināms viens H tipa zobens, diemžēl nav īsti skaidrs tā arheoloģiskais konteksts. Iespējams, ka tas atrasts mantraču izrakumos Matkules vai Sabiles apkārtnē 2009. gadā, kādreizējās II Pasaules kara karagūstekņu filtrācijas nometnes teritorijā. Kopā ar salauztu divasmeņu zobenu

²⁷⁶ Inv. nr. KPM1092.

²⁷⁷ Pēc: <http://www.russianswords.com/Yat-silv-ushi.htm>, <http://www.russianswords.com/Yat-big-veg.htm>, <http://www.russianswords.com/Yataghan-greek-dam.htm>, <http://www.russianswords.com/Yataghan-turk-dam.htm> (skatīts 2011–12–30).

²⁷⁸ Ģinters V. Senā Mežotne. 1939. gada izrakumi. // Senatne un māksla, 1939. g. nr. IV. –Rīga, 1939. 38-39. lpp., 23, 24. att.

²⁷⁹ Петерсен Я. Норвежские мечи..., с. 185., рис. 123.

atrasts lancetveida šķēps un kaujas nazis. Visiem dzelzs priekšmetiem ir ugunsstipras pēdas. Iespējams, ka no šī paša īsti nezināmā, bet postītā pieminekļa ir arī Borres stilā izgatavotais maksts uzgalis.²⁸⁰ Tā kā šie priekšmeti atrasti ugunskaļos, domājams Kurzemes teritorijā, tad, ņemot vērā gan to formu, gan apbedīšanas rituāla veidu, tos varētu datēt sākot vismaz ar 10. gs. beigām. Atrastais zobens ir viens no izcilākajiem šī tipa paraugiem Latvijā, tā asmens izgatavots 9-12 slāņu damascējumu, kas veidots t.s. *chewron-twist* tehnikā.²⁸¹

Lietuvas teritorijā kuršu zemēs H tipa zobeni atrasti nedaudz lielākā skaitā – tie zināmi Anduļu (*Anduliai*), Palangas un Vežaiču (*Vēžiaičiai*) kapulaukos.²⁸²

Redzams, ka Latvijas teritorijā H tipa zobeni lietoti galvenokārt 10.gs., iespējams 11. gs. sākumā. Par senāko datējamo atradumu būtu uzskatāms atradums Aizkraukles Lejasbitēnos, ko izrakumu autors V.Urtāns datējis ar 10. gs. sākumu, par vēlākajiem – ar 11. gs. datējamie zobeni Odukalna 73. (II 32a) kapā. Salaspils Laukskolas atradumi nebūtu datējami ātrāk par 10. gs. – datējot to ar vispārīgo lībiešu kultūras parādīšanos un uzplaukumu Daugavas lejtecē 10. gs. To, ka Rietumeiropā vikingu laikmeta sākumam raksturīgie H tipa zobeni Austrumbaltijā varēja būt lietoti vēl 11. gs., apstiprina S.Kainova salīdzinošais pētījums par vikingu laikmeta zobenu formu izplatību un lietojumu.²⁸³

Vienam šī tipa zobenam asmenī ir konstatēts ieraksts ULFBERHT, diviem tam raksturīgais ornaments, savukārt triju zobenu asmeņi ir izgatavoti, izmantojot damascēšanas tehniku.

Šī tipa zobenu roktura sastāvdaļas rotātas pamatā divos veidos. Āraišu ezermītnē atrastās zobenu rokturu pogas bijušas inkrustētas ar iekaltām vara un sudraba stieplītēm, Aizkraukles Lejasbitēnu un Mežotnes pilskalnā atrastajiem zobeniem – ar vara platējumu. Šādam rotājumu veidam zināmas plašas analogijas visā Eiropā. Šo zobenu rotājumā izmantotais ornaments ir samērā vienkāršs, tā elementu veidošana panākta, izmantojot dažādu metālu kontrastu.

Šo zobenu detaļu tehnisko parametru analīze atspoguļo zināmas zobenu veidojošo detaļu variācijas viena formālā kopīgā tipa ietvaros (5. tab.), tomēr secināms, ka tās nav pietiekami nozīmīgas, lai būtiski ietekmētu to fizikālās īpašības.

²⁸⁰ Pēc R.Spirģa informācijas tie, iespējams, ir atradumi no Sabiles Krievu kapiem (inv. nr. TNMM 20313)

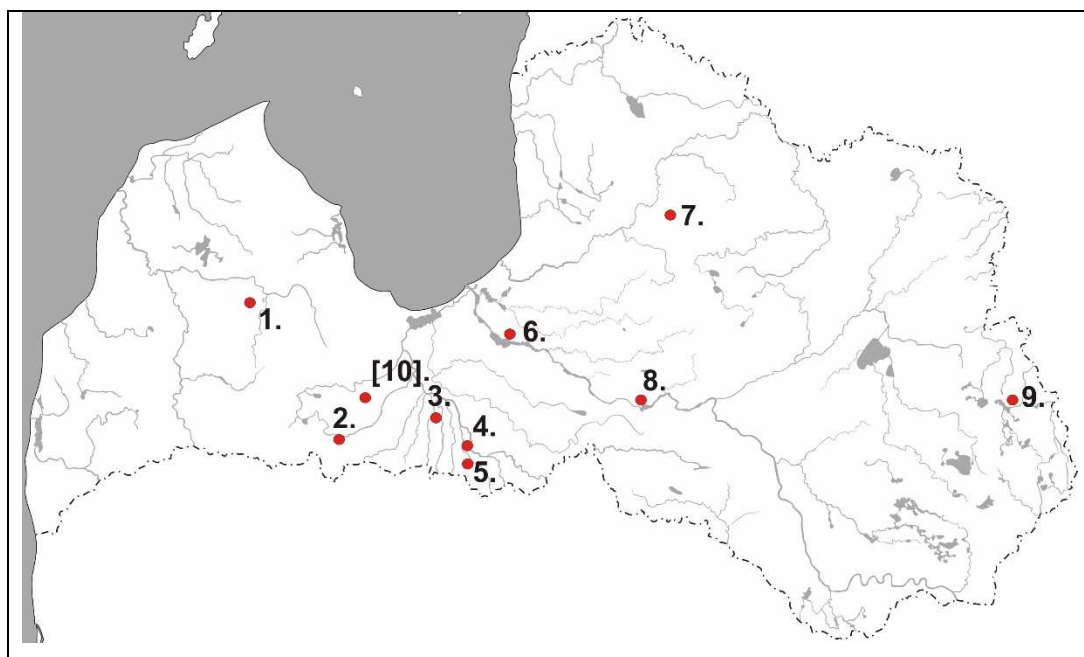
²⁸¹ *Hrisoulas J.* The Complete Bladesmith: Forging Your Way to Perfection. – Colorado, 1987., p. 117–124.

²⁸² *Kazakevičius V.* IX–XIII a. baltu kalavijai..., 30. lpp.

²⁸³ *Кайнов С. Ю.* Проблема датировки древнерусских мечей..., таб.1.

Roktura detaļām savstarpējās atšķirības ir nelielas, tuvcīņā izšķirošā šeit ir asmens forma (vienasmens vai divasmeņu), izmēri un svars.

Šo zobenu atradumi liecina par Latvijas teritorijas iekļaušanos vikingu laikmeta tirdzniecisko un politisko sakaru tīklā Baltijas jūras reģionā. Atšķirībā no ar 8.–9. gs. datējamajiem B tipa zobeniem, kas atrasti tikai šaurā reģionā DR Latvijā Grobiņas apkārtnē, šī ieroču tipa izplatība 9.–10.gs. rāda to nenoliedzamu popularitāti gan latgaļu, gan lībiešu, gan zemgaļu apdzīvotajā teritorijā (8. att.). Tā latgaļu teritorijā vietējo iedzīvotāju apbedījumos atrasti trīs šī tipa zobeni, lībiešu apbedījumos Daugavas lejtecē zināmie četri eksemplāri ļauj to saistīt ar Daugavas populārā ūdensceļa tirdzniecības maģistrāles attīstības sākumu, bet atradumi Zemgalē – rosina vilkt paralēles politiskās ģeogrāfijas rekonstrukcijās – vienmērīgais atradumu izvietojums lielā mērā sakrīt ar vēlākajos rakstītajos avotos minētajiem zemgaļu zemju centriem.²⁸⁴ Redzams, ka baltu zemēs šī tipa zobenu atradumu vislielākā koncentrācija ir bij. Austrumprūsijā un Rietumlietuvā, t.i., pamatā piejūras teritorijā, un tikai atsevišķi atradumi zināmi tālāk no lielajiem ūdensceļiem.²⁸⁵

8. att. H tipa zobenu atradumu vietas Latvijas teritorijā.

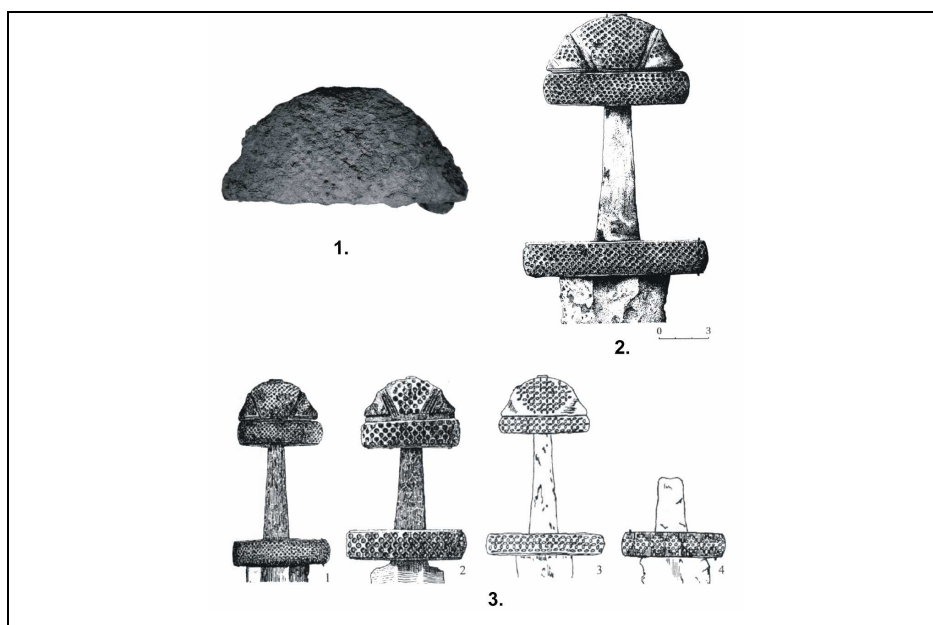
1 – Matkules apk., 2 – Bēnes Kaijukrogs, 3 – Kronvircava, 4 – Ciemalde, 5 – Mežotnes pilskalns, 6 – Salaspils Laukskola, 7 – Aizkraukles Lejasbitēni, 8 – Āraišu ezerpils, 9 – Ludzas Odukalns, 10 – Rietumzemgale (3., 4., 10 – vienasmeņi).

²⁸⁴ *Mugurēvičs Ē.* Novadu veidošanās un to robežas Latvijas teritorijā (12. gs.-16. gs. vidus. // Latvijas zemju robežas 1000 gados. Sast.A.Caune. – Rīga, 1999. 65-69. lpp.

²⁸⁵ *Kazakevičius V.* IX–XIII a. baltu kalavijai..., 30. lpp.

2.1.1.3. E tipa zobeni.

E tipa zobenus raksturo pusapaļas formas roktura poga, kas sadalīta trīs segmentos, tās sānu segmenti veidoti figurāli un atgādina stilizētas zvērgalvas. Ir redzams, ka tie ir ļoti tuvas formas un domājams, vienotas izcelsmes ar D tipa zobeniem, kādi gan Latvijas teritorijā pagaidām nav zināmi. Atšķirībā no D tipa zobeniem, E tipa zobeni vairs nav tik izteikti masīvi kā iepriekšminētie. E tipa izcelsmi no D tipa zobeniem uzsver jau J.Petersens, skaidrojot ar to ar pakāpenisku D tipa zobenu, kurus raksturo izteikti masīvi un plati šķērši un trīsdaļīga zobena poga uz mazāk masīvām formām. Tāpat J.Petersens atzīst, ka šis zobenu tips ir neviendabīgs – dažādiem atradumiem var izteikti variētās sastāvdaļu proporcijas, atsevišķiem eksemplāriem var nebūt viena vai otra no augstāk aplūkotajām pazīmēm.²⁸⁶ Tomēr vienojošā šī tipa zobenu pazīme ir to rotājumā izmantotais ornamentējums.

9. att. E tipa zobenu un to fragmentu atradumi Latvijas un Krievijas teritorijā.

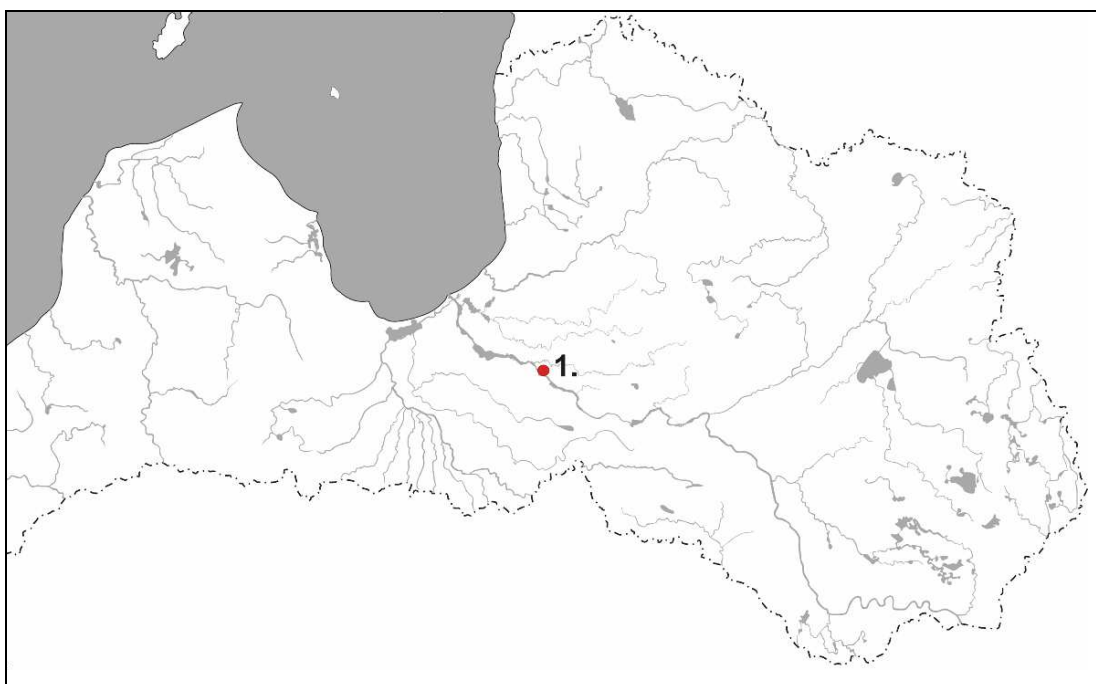
1 – Ogresgala Čabas (Nr. 844 senl. sarakstā), 2 – Gņozdova, 15. kurgāns, 3 – E tipa zobenu varianti (1–4). (Nr. 2. un 3. pēc S.Kainova).

Latvijas teritorijā zināms viens E tipa zobena fragmenta atradums – roktura poga (9. att. 1., 2. tab.), kas kā savrupatradums atrasta Ogresgala (Ciemupes) Čabu kapulauka (10. att.) teritorijā.²⁸⁷ Analogisks atradums plaši aplūkots S. Kainova

²⁸⁶ Петерсен Я. Норвежские мечи..., с. 111.

²⁸⁷ Autors izsaka pateicību dr. R.Spirģim par iespēju publicēt šo atradumu.

rakstā.²⁸⁸ Tā atbilst E tipa zobenu pirmajam – agrākajam (E-1) variantam, kas vienlaidus rotāts ar sīku vienlaidus apaļu punktveida iedziļinājumu ornamentu.²⁸⁹

10. att. E tipa zobenu atradumu vietas Latvijas teritorijā.

1 – Ogresgala Čabas.

Rietumeiropā šī tipa zobeni bijuši izplatīti samērā plaši, kopumā zināms ap 90 eksemplāru, pamatā šie atradumi koncentrējas Skandināvijā.²⁹⁰ Tā Norvēģijā zināmi 38,²⁹¹ Somijā – 20,²⁹² Zviedrijā – 15,²⁹³ senprūšu zemēs – seši,²⁹⁴ Igaunijā – seši,²⁹⁵ Vācijā, Dānijā un Īrijā pa vienam šī tipa zobenu atradumam. Senajā Krievzemē zināmi 13 šādi zobeni.²⁹⁶

Šī tipa zobeni pamatā datējami ar 9. gs. – tā J.Petersens vairumu Norvēģijas zobenu datējis ar 9. gs. 1. pusi, turklāt atzīmējot, ka daļa atradumu no Trendelāgas

²⁸⁸ Каинов С.Ю. Еще раз о датировке гнёздовского кургана с мечом..., с. 56, рис. 4.

²⁸⁹ Кирпичников А.Н. Древнерусское оружие. Мечи и сабли..., с. 30.

²⁹⁰ Каинов С. Ю. Еще раз о датировке гнёздовского кургана с мечом..., с. 55.

²⁹¹ Petersen J. De Norske Vikingsverd..., s. 75–80.

²⁹² Kivikoski E. Die Eisenzeit Finnlands. Bildwerk und Text. Neuausgabe. –Helsinki, 1973. s. 112–113.

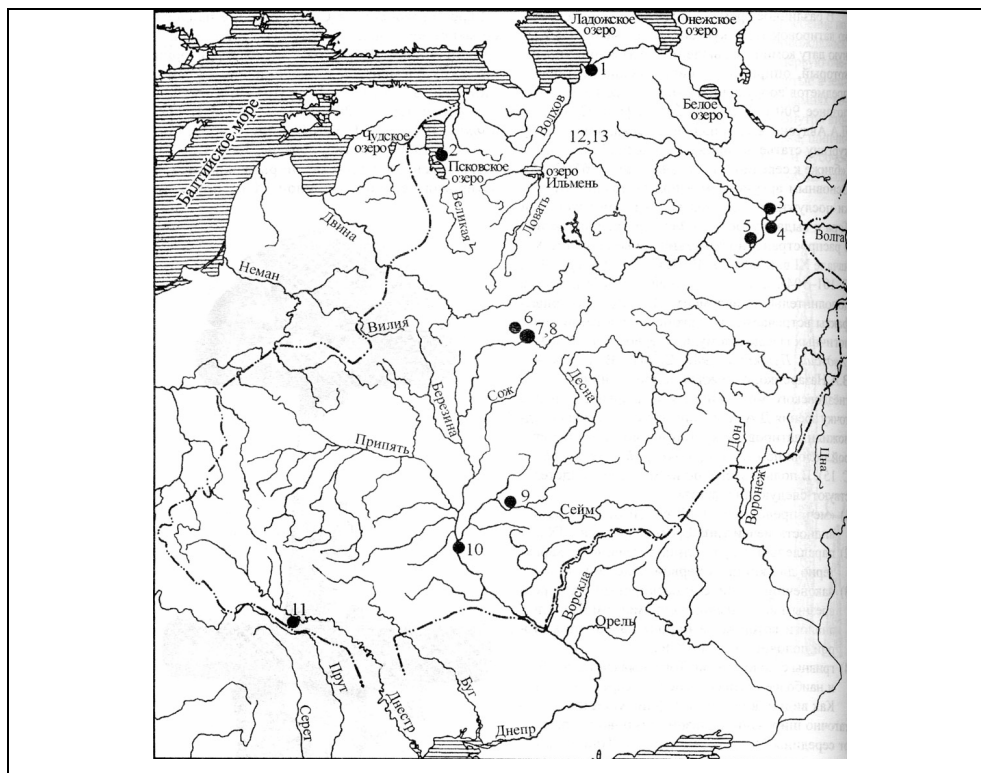
²⁹³ A.N.Kirpičnikovs, atsaucoties uz mutisku H.Arbmana informāciju, norāda uz 50 Zviedrijā zināmiem E tipa zobeniem. Рѣс: Кирпичников А.Н. Древнерусское оружие..., с. 31

²⁹⁴ Kazakevičius V. IX–XIII a. baltu kalavijai..., p. 27.

²⁹⁵ Mandel M. Eesti 8.–13. sajandi mõõkade tüpoloogist..., p. 131.

²⁹⁶ Каинов С.Ю. Меч с Сарского городища. // Сообщения Ростовского музея. Вып. X. – Ростов, 2000. с. 252–256., Каинов С.Ю. Проблема датировки древнерусских мечей (по материалам Гнёздовского археологического комплекса). // XIV Конференция по изучению скандинавских стран и Финляндии. Тезисы докладов. Москва–Архангельск. 2001. / Pieejams: <http://asgard.tgorod.ru/libri.php3?cont= sk1> (skatīts: 2011–05–31).

apgabala attiecas uz 9. gs. 1. pusi. Viens zobens atrasts 10. gs. kompleksā.²⁹⁷ Ar 9. gs. datējami Somijas atradumi.²⁹⁸ Prūsijas eksemplāri pēc V.Kazakeviča domām datējami ar 9. gs. sākumu – 10. gs. 1. pusi.²⁹⁹ Viens no Igaunijā atrastajiem E tipa zobeniem iegūts 10. gs. datētā apbedījumā.³⁰⁰ Visi Senajā Krievzemē zināmie E tipa zobeni iegūti ar 10. gs. datējamos kompleksos.

11. att. E tipa zobenu atradumi Senās Krievzemes teritorijā (pēc S.Kainova).

1 – Ustj-Ribižna, 2 – Zalahtovje, 3 – Mihailovskoje, 4 – Timerevo, 5 – Sarskoje, 6 – Rokota, 7, 8 – Gņozdova, 9 – Čerņigova, 10 – Kijeva, 11 – Hotina, 12,13 – bij. Novgorodas gub.

Ogresgala Čabu arheoloģisko pieminekļu komplekss sastāvējis no kapulauka un apmetnes. Šīs teritorijas apdzīvotības sākums saistāms ar Daugavas lībiešu kultūras uzplaukumu Daugavas lejtecē 10. gs. otrajā pusē. Lielākā tur atrasto senlietu daļa datējama ar 11.–13. gs.,³⁰¹ bet tā kā lielākā daļa E tipa zobenu Rietumeiropā datējami ar 9. gs., bet lielākā daļa senkrievu un Baltijas atradumu ar 10. gs.,³⁰² tad domājams, ka atradums Čabu kapulaukā būtu datējams ne agrāk par 10.gs. 2. pusi, bet tā kā tas atrasts dzīvesvietā, tad tā lietojuma ilguma augšējā hronoloģija noteikti varējusi būt

²⁹⁷ Петерсен Я. Норвежские мечи..., с. 113.

²⁹⁸ Kivikoski E. Die Eisenzeit Finnlands..., p.112

²⁹⁹ Kazakevičius V. IX–XIII a. baltu kalavijai..., p.150

³⁰⁰ Mandel M. Eesti 8.–13. sajandi mōdkade tūpoloogiat..., p.131

³⁰¹ Spirģis R. Arheoloģiskie pētģjumi Ogresgala Čabās 2007. gadā. // APL, –Rģga, 2008., 50. lpp.

³⁰² Каинов С.Ю. Еще раз о датировке гнѣздовского кургана с мечом из раскопок М.Ф.Кусцинского (К вопросу о нижней дате Гнѣздовского могильника) Гнѣздово. 125 лет исследования памятника // Труды ГИМ, № 124., ред. В.В. Мурашева. – Москва, 2001. с. 58.

ilgāka. Arī šī tipa zobeniem zināmi gan viensmens, gan divasmeņu eksemplāri, kas atrasti bij. Austrumprūsijā.³⁰³

Šo zobenu atradumu izplatība Austrumeiropā (11. att.),³⁰⁴ neskatoties uz samērā nelielo šī tipa zobenu atradumu skaitu šajā reģionā, iezīmē šī reģiona un laika posma galvenos politiski ekonomiskos centrus – ziemeļos – Staraju Ladogu, ar kuru saistās ilgstoša skandināvu klātbūtne, ar ko tiek saistīta arī Krievzemes valstiskuma tapšana, Smoļenskas apkārtni, kur Gņozdovas senvietu komplekss kopš 10. gs. otrā ceturkšņa³⁰⁵ iezīmēja svarīgo ūdensceļu miju no Daugavas uz Volgas baseiniem, kā arī dienvidos – Kijevas apkārtni, kuras kņazi kļūst par Kijevas Krievzemes apvienotājiem.

Plašu šī tipa un tam tuvu formu zobenu atradumu apskats redzams A.Janovska, P.Kotoviča un A.Mihalaka pētījumā, kur tas skatīts plašākā griezumā, aplūkojot Eiropā vikingu laikketā izplatītos zobenu rokturus ar iedziļinātas formas ornamenta motīviem un kur redzams, ka šāda veida zobenu atradumu vietas koncentrējas Skandināvijā, apbos Baltijas jūras krastos, tajā skaitā Austrumbaltijā, kā arī retākā, bet vienmērīgākā izklidē tie redzami lielākajos Senās Krievzemes politiski ekonomiskajos centros.³⁰⁶

³⁰³ Kazakevičius V. IX–XIII a. baltu kalavijai..., p. 26–29.

³⁰⁴ Каинов С.Ю. Еще раз о датировке гнёздовского кургана с мечом..., с. 56., рис. 3.

³⁰⁵ turpat..., с. 61–62.

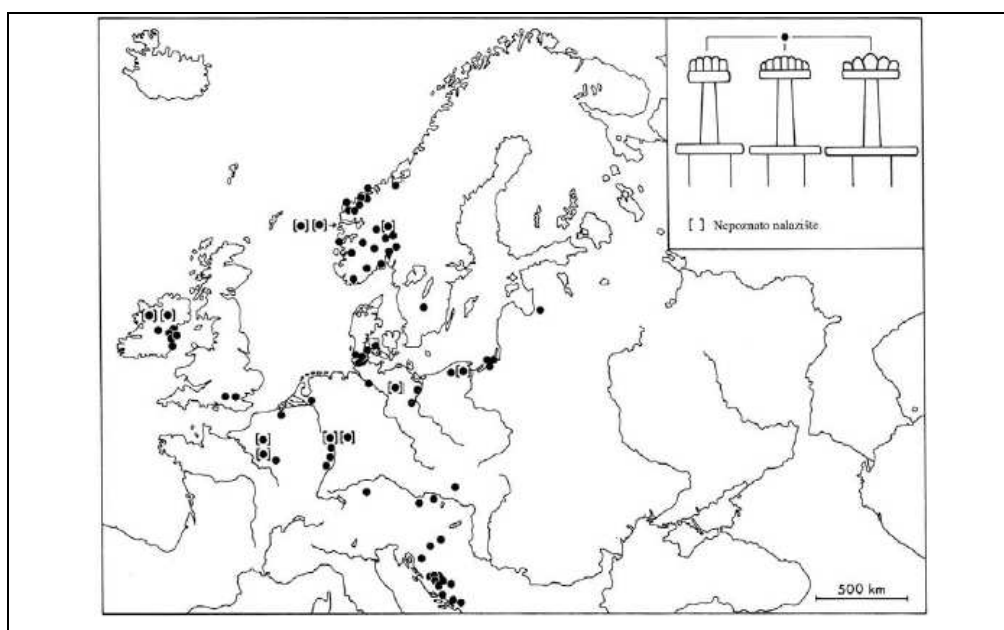
³⁰⁶ Janowski A., Kotowitz P.N., Michalak A. Jeszcze o mieczu z Radymna // Acta Militaria Mediaevalia IV. – Krakow – Sakok 2008, s. 175, rys. 8.

2.1.1.4. K tipa zobeni.

K tipa zobenus raksturo taisni, galos noapaļoti šķērši, kā arī dažādiem to variantiem sastopama no pieciem līdz septiņiem viens otram paralēli novietotiem, noapaļotiem segmentiem veidota roktura poga. Centrālie segmenti parasti nedaudz lielāki par sānos esošajiem. Šķērši griezumā ovālas formas, sānskatā vienmēr taisni.³⁰⁷ Šo zobenu roktura sastāvdaļas parasti platētas ar krāsainajiem metāliem, nereti sudrabu.

Eiropā šobrīd zināmi ap 80 šādu zobenu atradumi.³⁰⁸ J.Petersens atzīmējis šī tipa roktura elementu formu neviendabību un datē šī tipa zobenus ar 9. gs. sākumu – pēdējo trešdaļu, Norvēģijā uzskaitot 13 šī tipa zobenu atradumus.³⁰⁹

Arī citi autori visumā datē šī tipa zobenus ar 9. gs.³¹⁰ K tipa zobenu rokturu elementi lielā mērā ietilpst A.Gaibiga izstrādātā 6. zobenu rokturu detaļu kombināciju tipa ietvaros, uzskatāmi ilustrējot iepriekš minēto J.Petersena tēzi.³¹¹ G.Bilogrivičs, rakstot par K tipa zobenu atradumiem Horvātijas teritorijā, apkopojis informāciju par šī tipa zobenu izplatību un izcelsmi Eiropā (12. att.)³¹² un secina, ka to lielākās daļas izcelsme meklējama franku zemēs, par ko liecina ieraksti to asmeņos.³¹³ Latvijas teritorijai tuvākie šī tipa zobenu atradumi baltu zemēs zināmi bij. Austrumprūsijas teritorijā.³¹⁴

12. att. K tipa zobenu atradumu vietas Eiropā (pēc G.Bilogriviča).

³⁰⁷ Петерсен Я. Норвежские мечи..., с.138.

³⁰⁸ Bilogrivič G. Karolinski mačevi tipa K. // Opuscula archaeologica, vol. 33., – Zagreb, 2009., p. 130.

³⁰⁹ turpat..., с. 139, 319.

³¹⁰ Петерсен Я. Норвежские мечи..., с. 319.

³¹¹ Geibig A. Die entwicklungen..., s. 45.

³¹² Pēc: Bilogrivič G. Karolinski mačevi tipa K. // Opuscula Archaeologica, vol. 33., – Zagreb, 2009., p. 130.

³¹³ turpat., p. 152–153.

³¹⁴ Kazakevičius V. IX–XIII a. baltų kalavijai..., p. 35.

Latvijas teritorijā atrasts viens šī tipa zobens. Tas ir no Gaujas lībiešu apdzīvotās teritorijas un bijis līdzdots Turaidas Pūteļu kapulauka 39. kapā (13. att. un 14. att.). Tā roktura sastāvdaļas pārklātas ar sudraba platējumu. Šo zobena atradumu jau 1913.g. publicējis M.Eberts.³¹⁵ Tiek atzīmēts, ka šajā kapā apbedītais, iespējams, bijis turīgs vai ieņēmis augstu sociālo statusu sabiedrībā, ko apliecina dārgas kapa piedevas, kā sudraba pakavsakta, ar sudrabu izšūta brokāta lente u.c. (13. att.)³¹⁶

Pārdomas raisa V veidā izveidotā šī zobena smailes forma, kādas vairāk raksturīgākas vēlākajiem 12. – 13. gs. kuršu zobeniem. Apakšējais šķērsis ļoti atgādina T tipa vēlo variāciju šauros variantus. Iespējams, kopumā šo zobenu varētu datēt ar laiku nedaudz pēc vikingu laikmeta beigām, aptuveni 11. gs. 2. pusi, iespējams, 12. gs. pašu sākumu. Kapā atrasts arī 3. tipa B apakštīpa (pēc V.Kazakeviča) grupas zobenu maksts uzgalis, kuri galvenokārt datējami ar 11. gs.³¹⁷ Šādi uzgaļi Gaujas baseinā zināmi vēl Siguldas Saksukalnā³¹⁸ un Drabešu Liepiņās, kur tie atrasti kopā ar Z tipa zobeniem, kas raksturīgi 11. gs. pirmajai pusei – vikingu laikmeta beigu posmam, kas apstiprina šāda datējuma iespējas.

Gan pēc pārējā kapa inventāra, gan lībiešu kultūras pastāvēšanas datējuma šajā reģionā, šis komplekss nebūtu datējams ātrāk par 11. gs. vidu – 12. gs. 1. pusi.³¹⁹ Līdz ar to šis atradums varētu būt uzskatāms par vienu no vēlākajiem vikingu laikmetam raksturīgas formas zobenu atradumiem Gaujas lībiešu teritorijā.

Dažādu autoru darbos šī tipa zobeni datējami ar vikingu laikmeta sākumu vai pirmo pusi (3. tab.) Redzams, ka šis zobens pēc roktura tipa pārstāv tipisku 9. gs. formu. Tā asmens gan nav tik masīvs un liecina, ka tas varētu liecināt par nedaudz vēlāku tā izgatavošanu, iespējams, vēl 10. gs. Turaidas Pūteļu 39. kapā atrasts arī G tipa šķēps. J.Petersens tos datē nedaudz vēlāk kā K tipa zobenus – ar 10. gs. 2. pusi, tiem esot lietojumā līdz 11. gs. M.Eberts šādus četrus šādus šķēpu galus no Austrumbaltijas datē ar 11. gs. pirmo pusi.³²⁰ Lībiešu kapos reti sastopamais iedzītņa šķēps norāda uz kapa agrāku datējumu. Retajam un ar prestižu un statusu saistītajam atradumam kā brokāta lentei tuvākā analogija zināma latgaļiem piederīgajā Priekuļu Ģūģeru kapulaukā, kapā, kas datēts

³¹⁵ Ebert M. Die Baltischen Provinzen Kurland, Livland, Estland 1913. // Praehistorische Zeitschrift V (3/4), – Berlin – New York, 1913., s. 554. (498–559)

³¹⁶ Tönisson E. Die Gauja–Liven und ihre materielle Kultur..., s. 78.

³¹⁷ Kazakevičius V. Iš vėlyvojo geležies amžiaus baltų ginklų istorijos (kalavijų makštų galų apkalai). // Lietuvos Archeologija XV, –Vilnius. p. 300.

³¹⁸ Šobrīd glabājas Britu muzejā, J.Cigļa informācija.

³¹⁹ turpat..., s. 160.

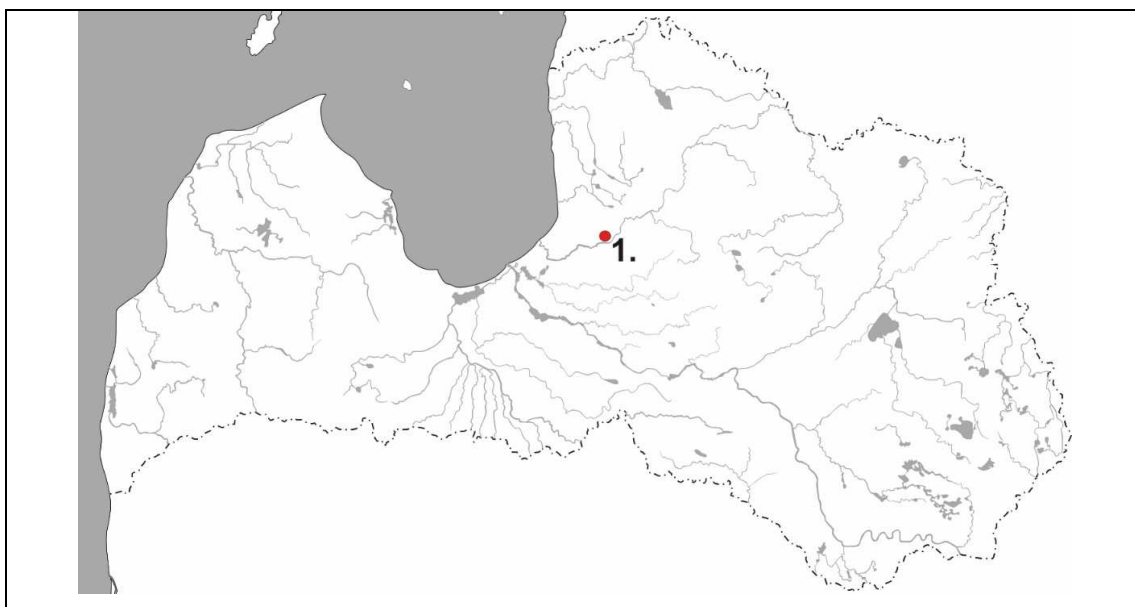
³²⁰ Петерсен Я. Норвежские мечи..., с. 63.

ar 11.gs. sākumu.³²¹ Lielākajam šajā kapā atrastajam platsmens cirvim ir kaujas cirvjiem raksturīgais caurumiņš tā šķeltnī, kas domāts piestiprināšanai speciālā makstī, esot zirga mugurā.³²² Līdzīgs cirvis zināms arī Turaidas Pūteļu 22. kapā ar T tipa zobenu ar garo sudraba maksts uzgali ar bizantisko ornamentu (IIIb–1 tips pēc V.Kazakeviča), kas pēc analogijām būtu datējams ar 11. gs. Dārgmetālu klātbūtne (sudraba sakta) šajā kapā arī norāda uz mirušā īpašo statusu savā sabiedrībā un iespējamo turīgumu dzīves laikā.

13. att. Turaidas Pūteļu 39. kapā inventārs (zobena inv. nr. RDM I 470a). (R.Kaniņa foto).

Tātad vistīcāmāk šo kapu būtu jādatē ar vismaz 11. gs. sākumu – pirmo pusi, nevis līdz šim Ē.Tenisona pieņemto lībiešu kultūras parādīšanos Gaujas baseinā laiku 11. gs. beigās, jo maz ticams, ka zobens varēja būt lietojumā vairāk kā 100 gadu.

14. att. K tipa zobenu tipa zobenu atradumu vietas Latvijas teritorijā. 1 – Turaidas Pūteļi.

³²¹ Apala Z., Zariņa A. Dižciltīga latgaļa apbedījums Ģūģeru kapulaukā. // LVIŽ nr. 1., 1991., 22. lpp. 6. att., 24. att., 24. lpp., norādot uz sāgu, saskaņā ar kuru, dāņu valdnieks dāvinājis kādam islandietim „ķēniņa apģērbu, kur bijusi arī pieres lenta ar zelta mezglu”.

³²² Atgāzis M. Latgaļu 9.–12. gs. cirvji. // AE, VI laid., – Rīga, 1964, 121. lpp.

2.1.1.5. L tipa zobeni.

L tipa zobenus raksturo izteikti izliektas formas U veidā veidoti šķērši, no kuriem apakšējais šķērsis vērsts asmens virzienā, bet augšējais – tam pretēji. Šī tipa zobenu roktura pogai mēdz būt dažādas formas. Viens (senākais) tās variants ir nosacīti trīsstūrveida ar izvirzītu augšdaļu, un kam sānu malas saglabājušas zvērgalvas rotājuma reminiscenci, gan jaunāks (12. gs.) kad tā poga dalīta vairākos segmentos. Visbiežāk sastopami L tipa zobeni ar roktura pogām ar pieciem segmentiem.³²³ Šī tipa zobeni Eiropā un Baltijas jūras reģionā ir sastopami reti. Lielākā skaitā tie zināmi Britu salās, kur daudziem no tiem konstatēts anglosakšiem raksturīgs ornamentāls roktura rotājums (dažādas dekoratīvas uznavas uz roktura tveramās daļas, grezns platējums uz šķēršiem un pogas), kas ļāvis izteikt pieņēmumu par šī tipa izcelsmi tieši šajā reģionā.³²⁴ L tipa zobenus Eiropā J.Petersens datē ar 9. gs. 4. ceturksni – 10. gs. 1. ceturksni, S.H.Nordhagens ar 9. gs. 2. pusi – 10. gs. sākumu, M. Millers–Ville ar 9. gs., Heijerdāls–Larsens un K. Blindheims ar 9. gs., A. Gaibigs ar 9. gs. 2. pusi – 10. gs. beigām, M. Jakobsons – ar 9. gs. 2. pusi – 10. gs. 1. ceturtdaļu.³²⁵

15. att. Zobens no Doles Vampeniešu I kapulauka 72. kapa (VI 124:696).

R.Vīlera un E.Oukšota tipoloģijā šie zobeni atbilst piektajam tipam un abi autori pamatā ir vienisprātis, ka šis tips ir radies mijiedarbojoties skandināvu un anglosakšu ieroču izgatavošanas tradīcijām Britu salās.³²⁶ H.E.Davidsones darbā šī

³²³ Петерсен Я. Норвежские мечи..., с. 145.

³²⁴ Thompson L. Ancient Weapons in Britain..., p. 108–115, 127–128.

³²⁵ Петерсен Я. Норвежские мечи..., с. 319.

³²⁶ Thompson L. Ancient weapons in Britain... p. 93., fig. 2-3.

tipa zobeni neapšaubāmi tiek uzskatīti par vietēju formu, pat lietojot apzīmējumu „angļu”.³²⁷

Viens šī tipa zobens Latvijas teritorijā atrasts Doles Vampeniešu I kapulauka 72. kapā (15., 16. att., 2. tab.). Izrakumu autore šo zobenu gan klasificējusi kā J.Petersena Z tipam piederīgu.³²⁸ Bez zobena šajā kapā līdzdoti arī šķēps, josta, pakavsakta ar magoņpogaļu galiem, nazis ornamentētā makstī. Uz zobena asmens samērā labi saglabājušās koka maksts atliekas, roktura tveramā daļa pārklāta ar plāna bronzas skārda plāksni.³²⁹ Šajā kapā, iespējams, bijis arī krāsots koka vairogs bez umbona. Koka vairoga paliekas Doles Vampeniešu I kapulaukā konstatētas arī 100. kapā.³³⁰

Doles Vampeniešu zobenam tā roktura pogas sākotnējā forma nav īsti rekonstruējama korozijas bojājumu dēļ. Tomēr no zināmajām analogijām secināms, ka vistīcāmāk tā bijusi ar izvirzījumu centrā un nedaudz izceltiem sāniem.³³¹

Šī zobena tehniskie parametri liecina, ka tas pēc roktura ērtības gan asmens formas, kas izteikti sašaurinās virzienā uz smaili, visai tuvs vikingu laikmeta beigās dominējošajiem Z tipa zobeniem. Tomēr Austrumbaltijas reģionam tas ir rets atradums, kas būtiski papildina mūsu zināšanas par Daugavas lībiešu kultūras sakaru un tirdzniecisko aktivitāšu intensitāti vēlā dzelzs laikmeta otrajā pusē, kur redzama ne tikai saistība ar Kijevas Krievzemi, Bizantiju, Gotlandi, iespējams, arī no Austrumbaltijas attālākiem Rietumeiropas reģioniem, kā iespējams, šajā gadījumā. Jāpiebilst, ka Daugavas lejtecē koncentrējas lielākā daļa anglosakšu monētu atradumu.³³² Neapšaubāmi, šis ierocis varēja šeit nonākt vairākkārtēju tirdzniecības darījumu rezultātā, tomēr arī šajā gadījumā tas tikai apstiprina tirdzniecību ar tādiem prestiža priekšmetiem kā divasmeņu zobeni ievērojamo nozīmi lībiešu sabiedrībā.

³²⁷ Davidson H.E. The Sword in Anglo-Saxon England: Its Archaeology and Literature..., Tab. VII, X

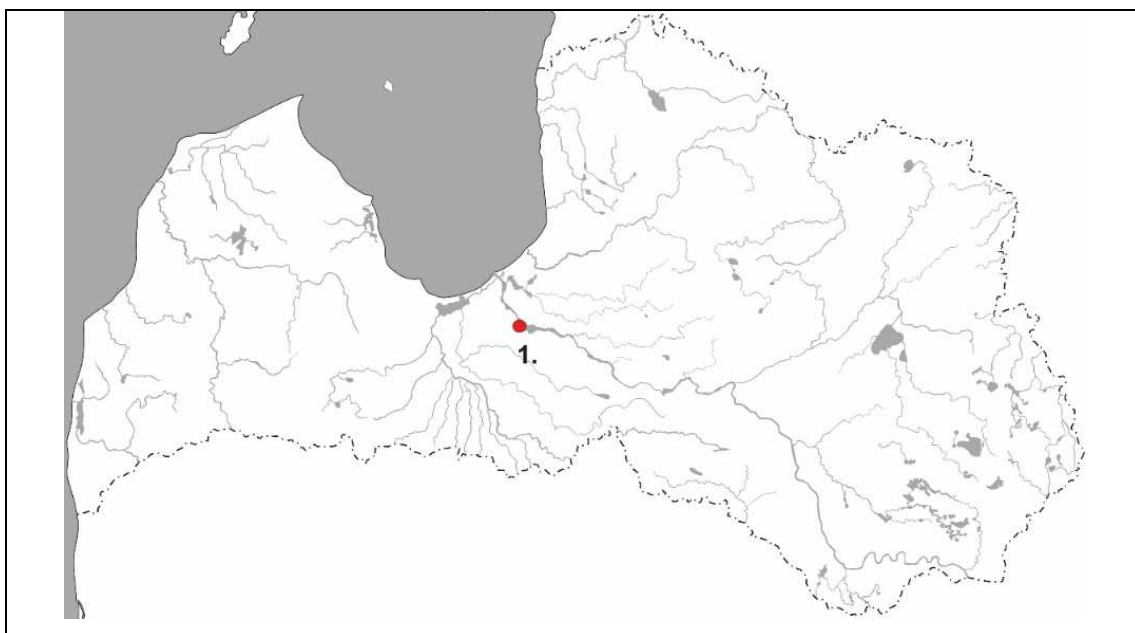
³²⁸ Šnore E. Daugavas lībieši Doles salā. // AE, 18. laid., – Rīga, 1996., 126. lpp.

³²⁹ turpat..., 126. lpp.

³³⁰ Šnore E. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Doles Vampeniešu kapulaukā 1966. un 1967. g., 100–101. lpp (LNVM AA 779).

³³¹ Davidson H.E. The Sword in Anglo-Saxon England: its Archaeology and Literature. – London, 1962., tab. X., p. 66.–67.

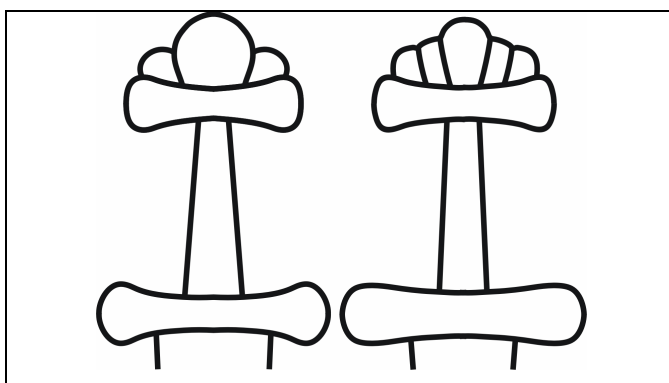
³³² Berga T. Syllogie of coins of the British Isles. 45. Latvian Collections. Anglo-Saxon and Later British Coins.- Oxford, 1996. p. 7, 20.

16. att. L tipa zobenu atradumu vietas Latvijas teritorijā. 1 – Doles Vampenieši I.

2.1.1.6. S tipa zobeni.

S tipa zobeniem ir raksturīga trīsdaļīga vai piecdaļīga roktura poga, kuras segmenti veidoti izteikti apjomīgi, tās centrālais posms pēc formas var būt gandrīz lodveida. Savukārt to šķērši var būt veidoti gan ieliekti un vidū sašaurināti, ar uzbiezinātiem un noapaļotiem galiem. Šāds roktura tveramās daļas veidojums acīmredzot saistīts ar nepieciešamību pilnveidot roktura satvērienu cīņas laikā. Atzīstams, ka šī tipa zobeni ārēji ir samērā tuvi R tipa zobeniem (Latvijas teritorijā nav atrasti) un varējuši būt veidojušies saistībā ar to. S tipa zobeni, salīdzinot ar R tipa zobeniem, ieguvuši lielāku masivitāti.³³³ Atsevišķiem eksemplāriem ir zināmi šķērši bez izteikta ieliekuma, izteikts noapaļojums redzams tikai to galos (17. att.).

17. att. S tipa zobenu apakštīpi.³³⁴

³³³ Петерсен Я. Норвежские мечи..., с. 173.

³³⁴ Aut. zīm. pēc: Peirce I. Swords of the Viking Age..., s. 98., 103.

Šo zobenu roktura sastāvdaļas izgatavotas no dzelzs, bet lielākā daļa no tiem ir ornamentēti, to rokturu virsmu platējot ar krāsaino metālu rotājumu, izmantojot pamatā sudraba platējumu, kurā iestrādāti no vara vai bronzas izgatavoti sīkāki ornamenta motīvi. Daļa no šiem zobenu rokturiem ornamentēti ar skandināviskā zvēru stila motīviem,³³⁵ retos gadījumos šo zobenu rokturi dažkārt aptīti ar sudraba stiepli.³³⁶ Šie rotājumi ļauj pamatot zobenu izgatavošanu vai vismaz apdari Skandināvijā, jo šeit nereti izmantots skandināvu Jellinges stila ornamenti, kas raksturīgs 11. gs. pirmajai pusei.

J. Petersens šī tipa zobenus datē ar 10. gs. otro – ceturto ceturtdaļu, atzīmējot, ka datējamās kompleksos atrastie zobeni datējami ne agrāk kā ar 10. gs.³³⁷ Dažādi autori šī tipa zobenu lietojumu datē no 10. gs. līdz 11. gs. beigām. S.H. Nordhagens tos datē ar 10. gs.–11. gs. sākumu, M.Millers–Ville ar 10. gs., A.Gaibigs ar 10. gs.–10./11.gs. miju, M. Jakobsons – ar 10. gs. vidu–10./11.gs. miju.³³⁸

18. att. S tipa zobenu un to fragmentu atradumi Latvijas teritorijā.

1 – Salaspils Laukskola 482. k. (VI 128:6952), 2 – Krimuldas Tālēni (AI 1161:91), 2 uzsk., 3 – Gaviezes Brenča kalns, s.a. (A 8524), 4 – Tadaikšu Brenču kapi (A7259:17), 5–8 – Turaidas Pūteļi (E.Holberga kolekcija), 9–11 – Latvija, privātkolekcija,³³⁹ (5 – 8 bez mēroga).

³³⁵ Петерсен Я. Норвежские мечи..., с. 173–174.

³³⁶ turpat..., с. 175.

³³⁷ Лебедев Г.С. Эпоха викингов в Северной Европе. – Ленинград, 1985, с.126., Петерсен Я. Норвежские мечи..., с. 176, 319.

³³⁸ Петерсен Я. Норвежские мечи..., с. 319.

³³⁹ Pieejams: <http://domongol.su/viewtopic.php?f=77&t=10503> [skatīts 2012-02-14].

Liecības par vismaz sešiem Latvijas teritorijā atrastiem šī tipa zobeniem un to fragmentiem (2. tab.) iegūtas gan kā apbedījumu sastāvdaļa, gan kā savrupatradumi no postītiem pieminekļiem. Šī tipa zobeni zināmi Salaspils Laukskolas kapulauka 482. kapā un Krimuldas Tālēnu 2. uzkalniņkapā. No senlietu kolekcionāra E.Holberga kolekcijas zināmi vēl divi S tipa zobeni, kas, domājams, iegūti Turaidas Pūteļu kapulaukā 19. gadsimta beigās. Līdz II Pasaules kara beigām šī kolekcija glabājās Berlīnes Aizvēstures un priekšvēstures muzejā.³⁴⁰ LNVM Arheoloģijas nodaļā esošajā izrakumu pārskatā saglabājušies šo zobenu attēli (18. att. 5. un 7.).³⁴¹ Šie ieroči šobrīd glabājas Armijas muzejā Parīzē (18. att. 5–8).³⁴²

Senlietu anotācijas liecina, ka šī tipa zobena poga un augšējais šķērsis atrasti bij. Liepājas apriņķa Gaviezes pag. Brenča kalnā, bet apakšējais šķērsis – Tadaikņu pag. Brenču kapos. Bij. Pieminekļu valdes arhīvā atrodamās ziņas liecina, ka visticamāk šie zobena fragmenti visticamāk iegūti no viena pieminekļa – Tadaikņu pagastā esošajiem Brenča kalna senkapiem, kuri tikuši postīti gan saimnieciskās darbības rezultātā, gan izmantojot šo teritoriju kā vēsturisko laiku kapus, un 1930. gadā tajos aizsardzības izrakumus veicis H.Riekstiņš. Tā ka iespējams, ka šīs S tipa roktura detaļas pat varētu būt no viena ieroča. Tomēr PV arhīvā ir ziņas šeit iegūtiem zobeniem daudzskaitlī.³⁴³

Abi tuvākai izpētei pieejamie atradumi pārstāv katrs savu S tipa zobenu apakštipu, kas labi atspoguļojas to proporcijās (12. tab.). Laukskolas 482. kapā līdzotais S tipa zobens iegūts ugunskapā, kaps daļēji postīts.³⁴⁴ Tajā bez zobena fragmentiem atrasti arī uzmavas šķēps, nazis bronzas makstī, jostas sprādze, saktas adata, piekars un spirālgredzens, kā arī krāsota koka priekšmeta (vairoga?) paliekas, kas pārklātas pāri apbedījumam. Kaps datēts ar kapulauka pastāvēšanas II fāzi (11. gs. 2. p. – 12.gs. 1. p.).³⁴⁵

V.Kazakevičs aplūkojis šī tipa zobenu atradumus baltu zemēs uzsver, ka šī veida zobenu atradumi šajā reģionā ir samērā mazskaitlīgi, secina, ka baltu zemēs

³⁴⁰ Kolekcijas nr. IIIa:59h. Sk.: *Virse I.L.* Latvijas arheoloģisko senlietu kolekcijas Vācijas muzejos. / Latvijas kultūrvēsturiskais mantojums ārzemju krātuvēs nr. 3. – Rīga, 2011. 15-16. lpp.

³⁴¹ Pārskata nr. LNVM AA:3.

³⁴² *Revearsou J.P.* Musee de l'Armee Paris. Les Armes et la Vie. – Paris, 1982., inv. nr. Po2257 un Po2258.

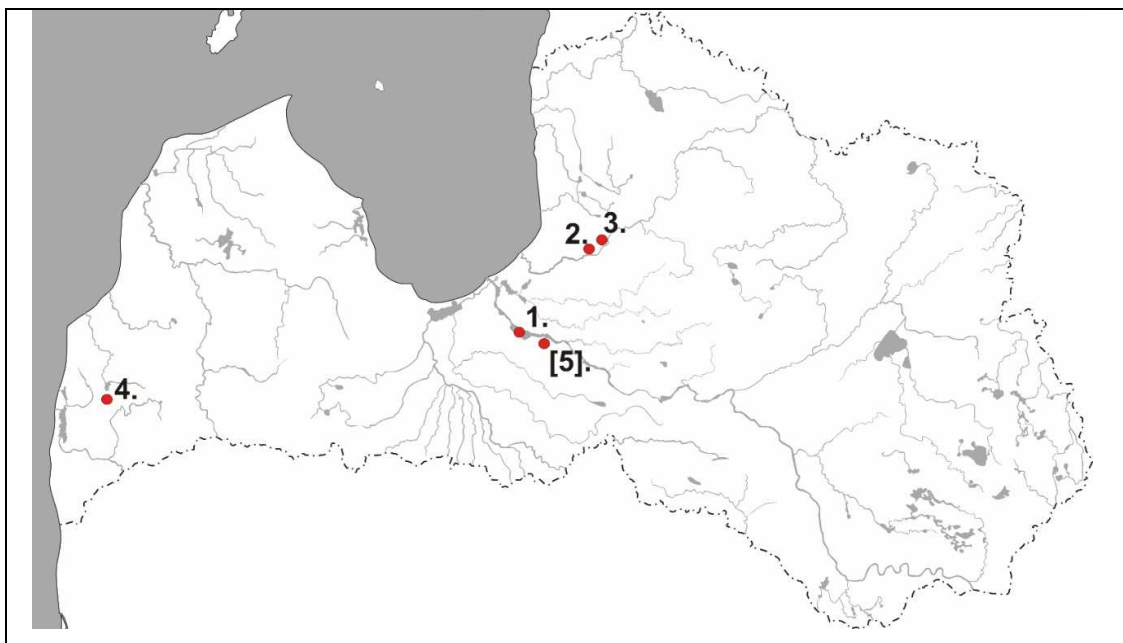
³⁴³ Pēc: AO 4670:1-8.

³⁴⁴ Izrakumu pārskatā gan minēts, ka kaps ir nepostīts.Sk.: *Zariņa A.* Salaspils Laukskola. 1974.g. izrakumu pārskats. (LNVM AA 757). 73.lpp.

³⁴⁵ *Zariņa A.* Salaspils Laukskolas kapulauks..., 130, 202. lpp.

(Austrumprūsijā zināmi 2 eksemplāri), visumā datējami ar 10.–11. gs.³⁴⁶ Tomēr tieši Gaujas lībiešu teritorijā atrasto vikingu laikmeta zobenu konteksts iespējams arī atspoguļo visā Austrumbaltijā izplatīto vikingu laikmeta zobenu formu datējumu ar aptuveni gadsimta nobīdi un iespējams, liecina par S tipa zobenu ilgāku lietojumu minētajā reģionā, kas ļauj to datēt vismaz ar 11. gs. 2. pusi un, iespējams, 12. gs. sākumu.³⁴⁷

Šī tipa zobenu atradumu koncentrācija lībiešu teritorijā atspoguļo to sakarus ar Skandināviju 11.gs., kā arī kopumā ar citiem vikingu laikmetam raksturīgu zobenu un līdzīgā stilā ornamentētu šķēpu³⁴⁸ un cirvju atradumiem liecina par zināmām aktivitātēm Gaujas lībiešu apdzīvotajā teritorijā nedaudz agrāk, kā uzskatīts līdz šim, kā arī atradums Kurzemē – liecina par to, ka līdz 11. gs. to galvenais apdzīvotības areāls ir Dienvidkurzeme.

19. att. S tipa zobenu atradumu vietas Latvijas teritorijā.

1 – Salaspils Laukskola, 2 – Krimuldas Tālēni, 2. uzsk., 3 – Turaidas Pūteļi, 4 – Tadaikšu Brenču kapi, 5 – Latvija (nezināmi apst.).

³⁴⁶ Kazakevičius V. Baltų kalavijai..., p. 42–44.

³⁴⁷ Каинов С. Ю. Проблема датировки древнерусских мечей (По материалам Гнёздовского археологического комплекса). // XIV Конференция по изучению скандинавских стран и Финляндии. Тезисы докладов Москва–Архангельск. 2001. таб.1. (pieejams: http://asgard.tgorod.ru/libri.php3?cont=_sk1aplukots2011-06-28).

³⁴⁸ Mägi-Lôugas M. On the Relations between the countries around the Baltic as indicated by the background of Viking age spearhead ornament. // Fornvannen 88, –Stockholm, 1993. p. 219.

2.1.1.7. T tipa zobeni.

T tipa zobeni ir viena no izplatītākajām zobenu formām Austrumbaltijā un vairums datējami ar 12. gs.³⁴⁹ Tomēr T tipu izdalījis jau J.Petersens, klasificējot 9.–11. gs. vikingu zobenus Norvēģijā. Šī tipa zobeniem dažādi autori pieskaitījuši ļoti atšķirīgu formu ieročus, tādēļ nereti rodas zināmas grūtības, mēģinot identificēt šo ieroču kopīgās pazīmes, kas ļautu tos saistīt ar piederību šim tipam. T tipam līdz šim pieskaitīti visai atšķirīgu formu zobeni, tajā skaitā tādu, kuru datējums sniedzas ārpus vikingu laikmeta un kuru saistības pamatojums ar šī perioda ieročiem publikācijās neparādās. Šī ir Latvijas teritorijā ļoti izplatīta un ilgu laiku lietošanā esoša zobenu forma, kuras lietojums sākās vikingu laikmetā un kuras forma, ievērojami transformējoties, turpinājusi pastāvēt vēl 12.–13. gs. Šo vēl „T” tipa zobenu formu saistība to agrajām vikingu laikmeta formām, balstoties tikai uz Latvijas arheoloģisko materiālu, ir grūti saskatāma. Līdz ar to iesākumā ir nepieciešams izveidot T tipa zobenu iekšējo klasifikāciju (4. tab.).

J. Petersens savā monogrāfijā aplūkojis daļu uz vikingu laikmetu attiecināmo šo zobenu atradumu no Skandināvijas.³⁵⁰ Šiem zobeniem viņš izdala divus apakštipus. Tam seko A.Kirpičņikovs, lietojot apzīmējumu „T1” un „T2” tipa zobeni.³⁵¹ Poļu pētnieks J.Žaks iedalījis šī tipa zobenus četros apakštipos.³⁵² V.Kazakevičs T tipa robežās iekļāvis ļoti dažādu formu zobenus, kas drīzāk uzskatāmi par starpformām ar citu tipu zobeniem vai atsevišķiem tipiēm, šīs atšķirības sīkāk neaplūkojot. V.Kazakevičs ievieš terminu „T1 tips” rakstot par t.s. kuršu zobeniem, kam tiešas saistības ar 9.–11. gs. sāk. izplatītajām T tipa zobenu formām īsti nav.³⁵³

M.Atgāzis savā promocijas darbā izdalījis arī īpašu T/Z zobenu tipu, ko datē ar 12.–13. gs. un uzskata, ka tas apvieno gan T gan Z tipa zobenu iezīmes, atšķirībā no V.Kazakeviča, kas šī veida atradumus pieskaita T tipa zobeniem,³⁵⁴ bet daļu M.Atgāža T/Z tipa zobenu klasificējis kā Z tipam piederīgus.³⁵⁵ Latvijas teritorijā zināmi arī vairāki savdabīgas formas zobeni un to fragmenti, kas gatavoti, izmantojot romānikas mākslas ornamenta elementus, un kuros saskatāmas J.Petersena V, W un T tipa zobenu

³⁴⁹ Kazakevičius V. Baltų kalavijai..., p. 155.

³⁵⁰ Петерсен Я. Норвежские мечи..., с. 178–181.

³⁵¹ Кирпичников А.Н. Древнерусское оружие. Мечи и сабли..., рис. 1.

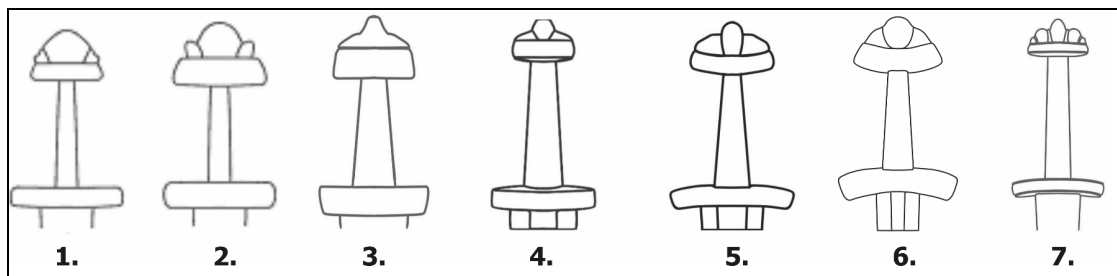
³⁵² Żak J. Problem pochodzenia mieczów tzw. „wikinckich” na ziemiach zachodniosłowiańskich, głównie polskich. // Archeologia Polski. T. IV, z. 2., –Warszawa, 1960. s. 297–344.

³⁵³ Kazakevičius V. On One Type of Baltic Sword of the Viking Period. // Archaeologia Baltica 2. – Vilnius, 1997. p. 117–132.

³⁵⁴ Atgāzis M. Tuvciņas ieroči senā Latvijā..., Kazakevičius V. Baltų kalavijai..., p. 77, pav. 88.

³⁵⁵ Kazakevičius V. Baltų kalavijai..., p. 77.

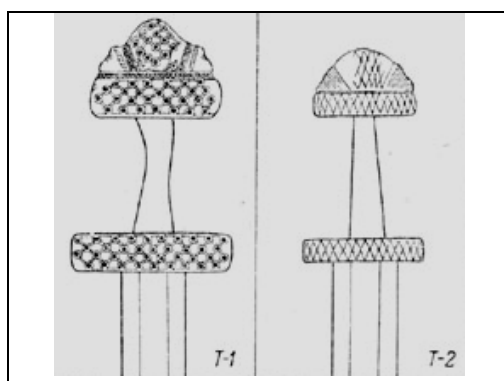
iezīmes. Poļu pētnieks L.Mareks līdzīga tipa ieročus no Polijas (pirm. t.s. „sv.Stefana zobens”) uzskata par T tipa variācijām, kaut gan redzamas saistības ar vikingu laikmeta T tipa zobenu formām un to roktura konstrukciju tiem nav.³⁵⁶ Latvijas teritorijā atrastos, dažādu autoru darbos kā T tipam pieskaitītos zobenus iespējams klasificēt, izmantojot sekojošu shēmu (20. att.).

20. att. Dažādu autoru darbos T tipam pieskaitītās zobenu formas un to variācijas.

1.–2. – 9.–11. gs. sāk. (vikingu laikmeta) T tipa zobenu varianti (T2 un T1 pēc J. Petersena un A.Kirpičņikova), 3., 4.,5. – Austrumbaltijā izplatītās 11. gs. b.–13. gs. T tipa zobenu formas, 6. – T/Z tipa zobeni pēc M.Atgāža klasifikācijas, 7. – T1 (kuršu) tipa zobeni pēc V.Kazakeviča klasifikācijas.

Tātad redzams, ka dažādu pētnieku T tipam pieskaitītos zobenus kā vienotu veselumu aplūkot nav iespējams, jo gan to morfoloģiskās pazīmes, gan ilgā lietojuma hronoloģija raksturo kā ļoti nosacītu pieņemtu vispārīgu apzīmējumu samērā atšķirīgu formu zobeniem (4. tab.). Ņemot vērā visas līdzšinējās atziņas par to, kādas zobenu formas uzskatāmas par piederīgām T tipam secināms, ka uz vikingu laikmetu attiecināma tikai neliela daļa atradumu, bet vairums tā saucamo T tipa zobenu, kas atrasti Latvijas teritorijā ir datējami ar 12.–13. gs. Savukārt V.Kazakeviča T–1 tipa zobeni uzskatāmi par pilnīgi patstāvīgu zobenu tipu, kuru saistība ar vikingu laikmeta T tipa zobeniem ir visai nosacīta.

21. att. T–1 un T–2 apakštipu zobeni pēc J.Petersena un A.Kirpičņikova.

³⁵⁶ Marek L. Wczesnosrednieowieczne miecze Europy Srodkowej i Wschodniej. Dulematu archeologia i bonioznawcu. // Studia Archeologiczne XXXVI – Wrocław, – 2004. p. 77, tab. 19, C.

Līdz ar to šajā nodaļā tiks aplūkoti tikai 10.–11. gs. raksturīgie T tipa zobeni (1. un 2. apakštips) (21. att.).³⁵⁷ Savukārt to vēlākās formas un tām tuvās variācijas, kas datējamas pamatā ar 12.–13. gs. aplūkotās atsevišķi.

2.1.1.7.1. T tipa zobeni, 1. apakštips.

Pirmā apakštīpa zobeniem raksturīga trīsdaļīga, dažkārt viegli uzliekta roktura poga, kā arī taisni vai viegli izliektas formas, samērā plati un masīvi šķērši. Šķērsriezumā zobena roktura detaļas ir lēcveida formas.³⁵⁸ Latvijas teritorijā zināmi 13 šī tipa zobeni un to fragmenti (2. tab., 5. tab.).

Šī apakštīpa zobenu roktura pogām izšķirami divi varianti: pirmais variants ir ar asi izcelti veidotiem sānu segmentiem, otrajam variantam tā sānu segmentu malas veidotas slīpi 45⁰ leņķī. Savukārt šo zobenu šķēršiem izšķirami divi varianti – to forma ir visumā līdzīga viena otram, tie ir galvenokārt taisni, griezumā nedaudz uzbiezināti, virzienā pret roktura tveramo daļu tie mēdz būt simetriski paplatināti. Vienīgās variācijas redzamas to izmēros – ir sastopami pēc formas šaurāki šķērši, kas var būt rotāti, ar piemēram, trīsstūru ornamentu, vai arī platākas formas masīvāki šķērši, pamatā rotāti ar saulīšu ornamentu. Šis ornamentējums ir plaši sastopams T tipa 1 apakštīpa zobeniem, tas ir sastopams arī uz vēlāko apakštīpu zobenu šķēršiem. Labi saglabāties pirmā apakštīpa T tipa zobena paraugs ir Norvēģijā, Hedmarkā atrastais T tipa zobens (22. att. 9.).³⁵⁹

Latvijas teritorijā šādi zobeni un to fragmenti atrasti vismaz 9 atradumu vietās (23. att.) – tie zināmi Doles Vampniešu I kapulauka 170. kapā, Kazdangā, savrupatradumi Zlēku Priedniekos, Salaspils Laukskolas ciema teritorijā, kā arī Saikavas Kapukalna kapulaukā.³⁶⁰ Doles Raušu ciemā atrasts šī tipa zobena roktura fragments ar augšējo šķērsi Atsevišķa šo zobenu koncentrācija atzīmējama Gaujas baseinā, lībiešu apdzīvotajā teritorijā. Šeit zobeni zināmi no Krimuldas Liepeņu kapulauka I gr. 4 uzsk., II gr. 4. un 13. uzsk., kā arī savrupatradums Krimuldas pagastā (24. att.).

Latgaļu apdzīvotajā teritorijā Saikavas Kapukalna senkapos atrasts viens šī apakštīpa zobens (22. att. nr. 6.). Šim zobenam gan trūkst pogas un augšējā šķērša, bet

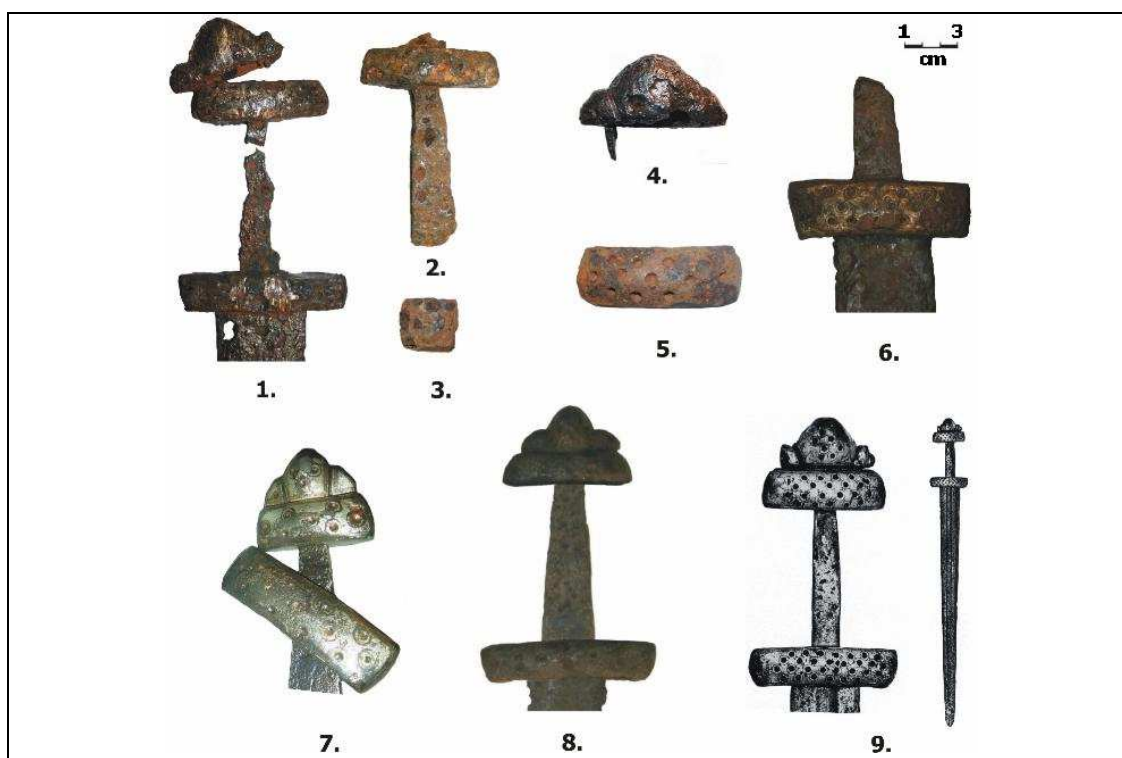
³⁵⁷ Рёс: *Киртичников А.Н.* Древнерусское оружие. Выпуск 1. Мечи и сабли IX–XIII вв., – Москва, 1966, с. 19.

³⁵⁸ *Киртичников А.Н.* Древнерусское оружие. Выпуск 1. Мечи и сабли..., с. 19., рис.1.

³⁵⁹ Рёс *Maure M.* Les épées de l'époque viking – essai de classification typologique. // Universitets Oldsaksamling Årbok 1975/1976. – Oslo, 1977. p. 101., fig. 13, p.104., fig. 23.

³⁶⁰ *Ošs K.* Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Saikavas Kāpurkalnā 1939. g. (LNVM AA 153).

kopā ar lielāko asmens daļu ir saglabājies masīvs, ar sudrabu platēts apakšējais šķērsis, kas klāts ar saulīšu ornamentu. Līdzīgi rotāts zobens atrasts kuršu apdzīvotajā teritorijā Kazdangas pagastā (22. att. nr. 7.). Saikavas zobens zīmīgs arī ar to, ka tā asmenī saglabājies neliels krāsaino metālu ieraksta fragments – 15 mm augsts krusts ar šķēršotiem galiem un kvadrātu vidū. Tam paralēles zināmas Šlezvigā–Holšteinā atrastā ar 12.–13. gs. datētā zobena.³⁶¹ Ē.Mugurēvičs tā nonākšanu latgaļu zemēs skaidro ar tirdznieciskajiem sakariem ar Rietumlatviju, par ko liecinot arī šajā kapulaukā atrastās kuršu izcelsmes rotas lietas.³⁶²

22. att. T tipa zobenu 1. apakštipa zobeni un to fragmenti.

1 – Doles Vampenieši, 170. k. (VI 124:1758), 2 – Doles Raušu ciems (VI 145:2254), 3 – Zlēku Priednieki (A 9290:2), 4 – Salaspils Laukskola, 300. k. (VI 128:3405), 5 – Salaspils Laukskolas ciems (VI 128:4991), 6 – Saikavas Kapukalns (A 10165:1), 1. k., 7 – Kazdanga (KPM 1665), 8 – Kuldīga, pie bij.Cepurīšu muižas (KNM 3672), 9 – Hedmarka, Norvēģija³⁶³ (7.–9. – bez mēroga).

Visumā šie ieroči ir ar platām, masīvām roktura detaļām, tāpat masīvi ir arī to asmeņi. Neapšaubāmi, tuvciņā ar šādiem zobeniem ir dominējusi uz inerci balstīta cirtieņu tehnika. Atsevišķu šo ieroču tehniskie parametri sniegti 5. tabulā.

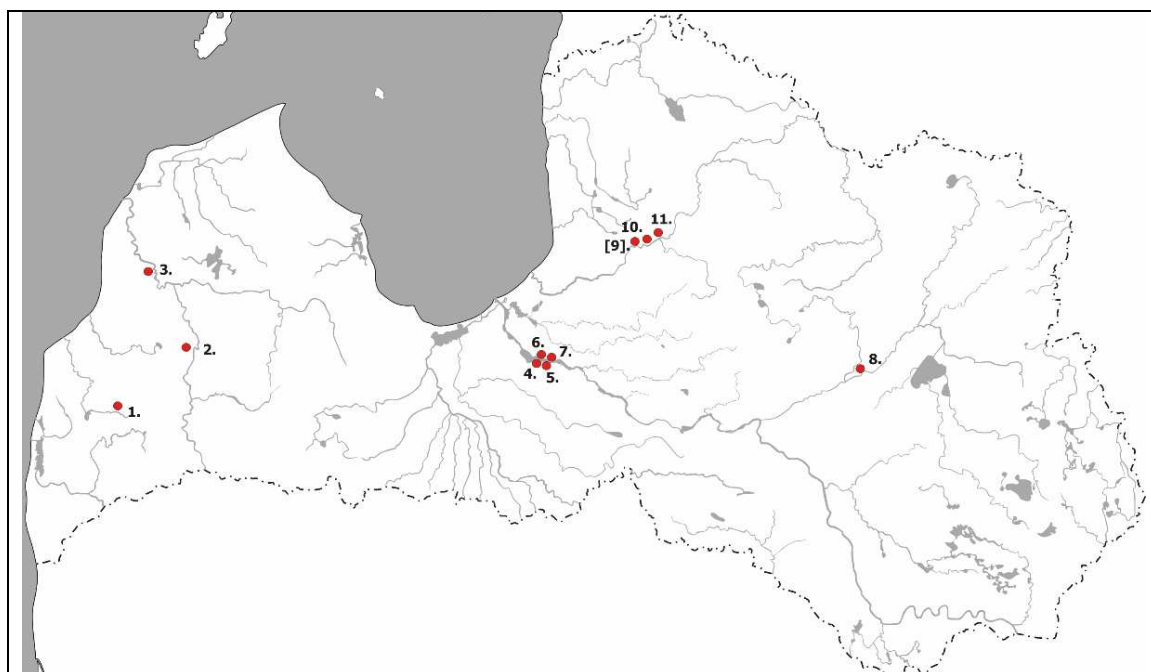
Spriežot pēc šo zobenu asmeņu un roktura sastāvdaļu masivitātes, domājams, ka to izgatavošana varētu būt datējama ar 10.–11. gs., bet Latvijas teritorijā atsevišķos

³⁶¹ Anteins A. Melnais metāls Latvijā..., 52. lpp.

³⁶² Mugurевич Э. Восточная Латвия..., с. 49., (28. таб.:4).

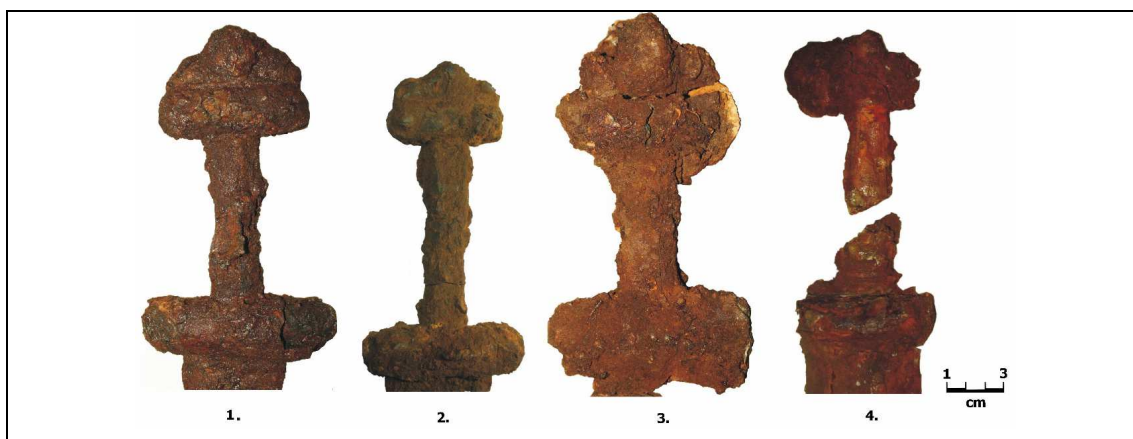
³⁶³ Pēc: Maure M. Les épées de l'ère viking..., p. 104., fig. 23.

gadījumos tie konstatēti pat 12. gs. apbedījumos (Saikava, Krimuldas Liepenes). Tam par labu liecina rietumu zemēs atrastie līdzīgie masīvie zobeni ar platiem šķēršiem, kas datējami ar 10.–11. gs.³⁶⁴

23. att. T tipa 1. apakštipa zobenu izplatība Latvijas teritorijā.

1 – Kazdanga, 2 – Kuldīga, pie bij.Cepurīšu muižas 3 – Zlēku Priednieki, 4 – Doles Vampenieši, 170. k., 5 – Doles Raušu ciems, 6 – Salaspils Laukskola, 300. k., 7 – Salaspils Laukskolas ciems, 8 – Saikavas Kapukalns, 1. k., 9 – Krimuldas pag.. s.a., 10.– Krimuldas Liepenes (3 gab.), 11 – Turaidas Pūteļi.

24. att. T tipa zobeni no Gaujas lībiešu apdzīvotās teritorijas.

1 – Krimuldas Liepenes, II gr., 4. uzsk. (A 11771:69), 2 – Krimuldas pag., s.a. (RDM I 1002), 3 – Krimuldas Liepenes, II gr., 12. uzsk. (A 11771:95), 4 – Krimuldas Liepenes, I gr., 4. uzsk. (A 11771:12).

³⁶⁴ *Głosek M., Pudło P. Wczesnośredniowieczny miecz znaleziony w okolicach Elbląga. // Краеугольный камень. Археология, история, искусство России и сопредельных стран. Т.1. – Москва, 2010, с. 193.*

Šo zobenu vidū redzami arī atsevišķi mazāku izmēru eksemplāri, piemēram, Krimuldas pagastā kā savrupatradums iegūtais fragmentārais zobens, kam rokturis veidots ar akcentētu vidusdaļu un kam nav T-1 tipa zobeniem visumā raksturīgās masivitātes. Tam pēc formas ir tuvs atradums no E.Holberga kolekcijas, kam ir T tipam raksturīga roktura poga, bet apakšējais šķērsis ir izliekts un ar izvirzījumu centrā asmens virzienā, kas ir Z tipa zobeniem un vienasmens zobeniem – sabļām – raksturīga iezīme.³⁶⁵ Šis ierocis mūsdienās identificēts Armijas muzejā Parīzē. Tam nav daudz analogiju, tomēr tāda zināma Somijas arheoloģiskajā materiālā un tas rotāts ar vikingu laikmeta beigām (11. gs. pirmajai pusei) raksturīgu smalku zvēru stila vijuma ornamentu.

25. att. T tipa zobeni ar Z tipa iezīmēm.

1 – E.Holberga kolekcijā bijušā zobena attēls no Turaidas Pūteļiem (pēc izr. pārskata LNVMA AA 3), 2 – zobens no Armijas muzeja Parīzē (inv.nr. J. Po2256),³⁶⁶ 3 – zobens no Lieto–Hulkunmeki (*Lieto–Hulkunmäki*), Somija, inv. nr. 9562:1).³⁶⁷ (1.–3. bez mēroga).

T tipa 1 apakštipa zobenu izplatība visā Latvijas teritorijā vikingu laikmetā apliecina visa šī reģiona aktīvu iekļaušanos sava laikmeta aprītē, turklāt to izpēte var būt nozīmīgs faktors atsevišķu etnisko procesu skaidrošanā, īpaši atzīmējot to koncentrāciju Daugavas lejtecē, Gaujas baseinā un Ventas tuvumā.

³⁶⁵ Древняя Русь. Город, замок, село..., 335-336 с.

³⁶⁶ Pēc: *Reverseau J.P.* Musée De L'armée Paris. Les armes et la vie. – Paris, 1982.

³⁶⁷ Pēc: *Kivikoski E.* Die Eisenzeit Finnlands..., s. 114., taf. 96, abb. 843.

2.1.1.7.2. T tipa zobeni, II apakštips.

Otrā apakštīpa zobenus raksturo taisni, samērā plati un pagarināti apakšējie šķērši, trīsdaļīga poga, tās malējie sānu segmenti veidoti ar figurālu, plastisku izlocījumu ļoti stilizētas zvērgalvas formā, segmentu savstarpējās atdalītājoslas no centrālā posma izveidotas slīpi. Redzams, ka šis elements T tipa zobenu otro apakštīpu vieno ar D un E tipa zobenu iezīmēm. T tipa zobenu otrajam apakštīpam apakšējo šķēršu forma ir samērā taisna, tie ir izstiepti garenvirzienā, malas noapaļotas vienmērīgi, atšķirībā no pirmā apakštīpa, kam šķērši ir plataki, biezāki un īsāki. Kā arī tie nedaudz sašaurinās – apakššķērsim asmens virzienā, augššķērsim – roktura pogas virzienā. Kopumā Latvijas teritorijā šobrīd zināmi vienpadsmit šī apakštīpa zobeni un to fragmenti.

Lielākā daļa T tipa 2. apakštīpa zobenu atrasta lībiešu apdzīvotajā teritorijā, kur zināmi pieci atradumi, kuršu apdzīvotajā teritorijā zināmi divi atradumi, viens šāda zobena fragments ir no zemgaļu teritorijas, četrus atradumu precīza vieta nav zināma (2. tab.).

Viens no agrāk atrastajiem šī tipa zobeniem ir no Aizkraukles apkārtnes (26. att. 4.). un tā asmenī saskatāms Ulfberht ierakstiem raksturīgais ornaments. Gramzdas Upītēs atrastais fragmentārais divasmeņu zobens iegūts kapulauka teritorijā, bet ārpus noteikta apbedījuma. Kapulauks datējams ar 9.–10. gs., kopumā šeit atsegti 9 apbedījumi.³⁶⁸ Divi zobeni atrasti Doles Vampeniešu I kapulaukā (26. att. 1–2), viens Salaspils Laukskolā (26. att. 3.) Vampeniešu I kapulauka 112. kapa zobens smagākais zināmais no Latvijā atrastajiem 9.–13.gs. zobeniem – lai gan saglabājusies tikai zobena roktura daļa, tās svars ir vairāk par 700 gramiem (26. att. nr. 2.).

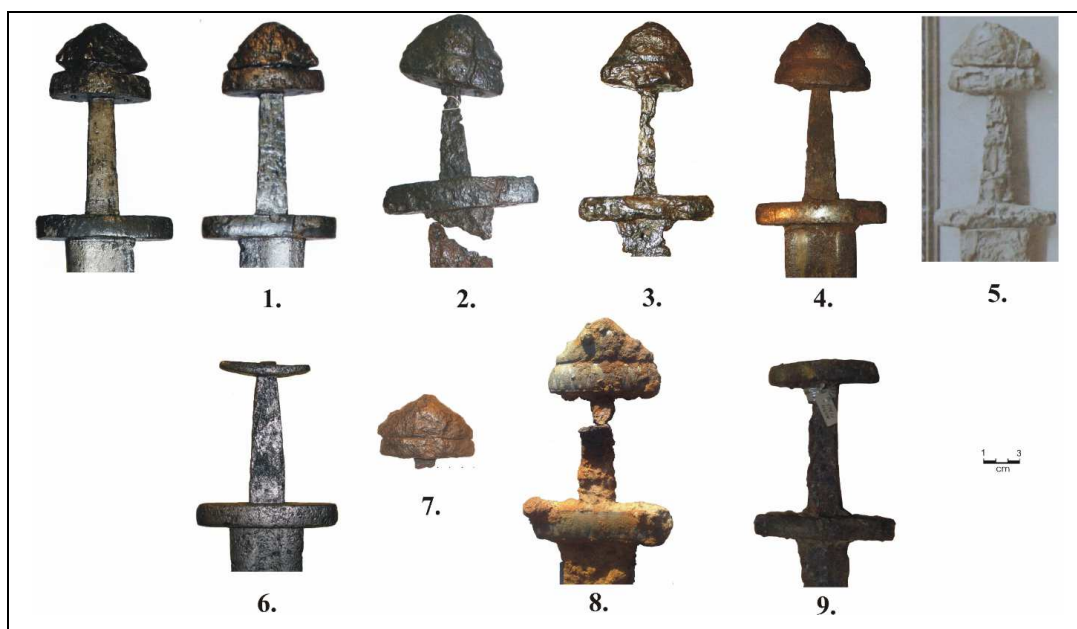
Mantraču atrastais zobens spriežot pēc pavadošā inventāra varētu būt iegūts vai nu Daugavas lejtecē lībiešu ugunskapos, vai arī no kāda nezināma pieminekļa kuršu apdzīvotajā teritorijā (27. att. nr. 8.).³⁶⁹ Šim variantam tuva ir arī Salaspils Laukskolas kapulauka 300. kapā atrastā zobena roktura poga. Tas atrasts kopā ar Borres stila maksts uzgali, lancetveida šķēpu un jostas apkalumiem. Visiem priekšmetiem ir uguns patinas pēdas, dažiem no tiem redzami speciāli apbedīšanas

³⁶⁸ *Asaris J.* Arheoloģiskie pētījumi Sāraju un Upīšu senkapos. // ZASM par 1990 un 1991. g. pētījumu rezultātiem. – Rīga, 1992., 22. lpp.

³⁶⁹ Pēc: <http://www.kladoiskatel.care.lv/viewtopic.php?f=59&t=100802&sid=643a3aa473fb507a061d5e090a359699> (skatīts 2011-02-11).

rituālā veikti bojājumi. Šī zobena roktura krāšņajam ornamentam redzamas tiešas paralēles Norvēģijā, Telemarkas apgabalā atrastajam zobenam.³⁷⁰

Šo zobenu tehniskie parametri tos raksturo kā vienus no masīvākajiem vikingu laikmeta ieročiem (5. tab.).

26. att. T tipa 2. apakštipa zobenu un to fragmentu atradumi Latvijas teritorijā.

1 – Doles Vampenieši I, 40. k.(VI 124:398), 2 – Doles Vampenieši I 112. k.(VI 124:1270), 3 – Salaspils Laukskola 474. k. (VI 128:6878), 4 – Aizkraukles kapulauks (DM I 2899), 5 – Turaidas Pūteļi (Holberga kolekc.), 6 – Gramzdas Upītes (LVMM:41181), 7 – Mežotnes pilskalns (A 10033:411), 8 – Latvija, nezināmi apst., iesp. Daugavas lejtece, 9 – Kokneses kapulauks (AVIMM 11763). Nr. 5., 6., 8., 9. – bez mēroga. Nr. 1.–4., 6.–7. autora foto, nr. 5. – pēc izrakumu pārskata nr. AA 3, nr. 9. – L.Jakubenokas foto.

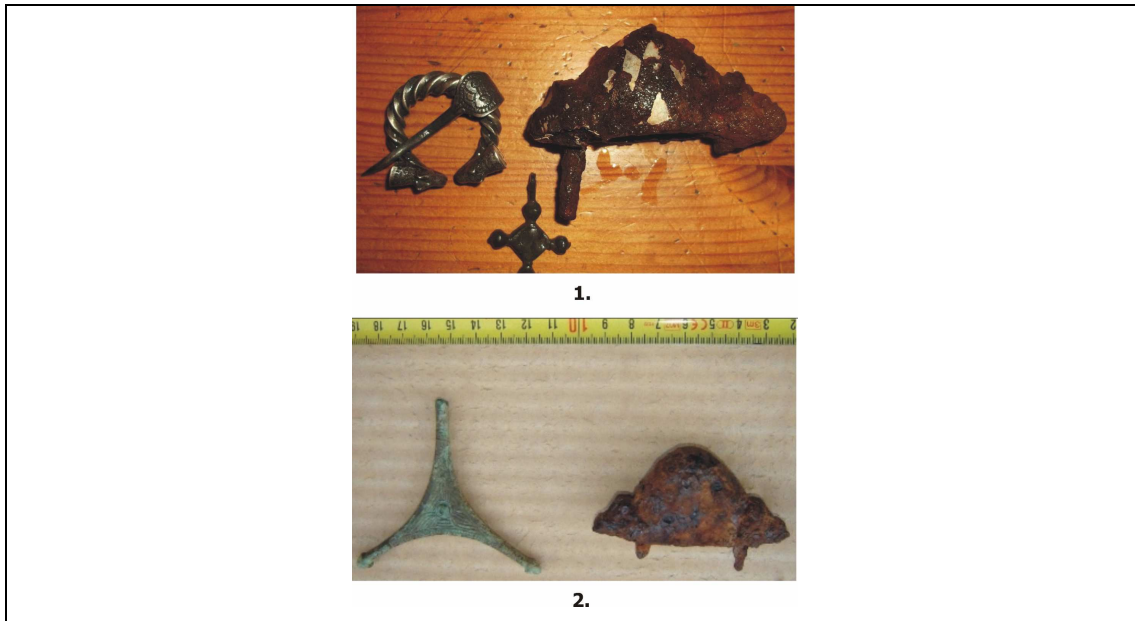
Latvijas teritorijā zināmas vēl vairākas mantraču atradumos iegūtas šī tipa zobenu pogas. Viena no tām atrasta Kurzemē, Ventas lejtecē, kopā ar sudraba pakavsaktu ar vītu loku un zvērgalvu galiem. Pēc formas šīs senlietas varētu būt datējamas ar 10.–11. gs.³⁷¹ Otra zobena poga atrasta kopā ar bronzas trīsstūradatu,³⁷² tā iespējams iegūta Gaujas lībiešu apdzīvotajā teritorijā, jo šai adatai gandrīz tieša analogija zināma Krimuldas Liepeņu kapulaukā (25. att. 2.).³⁷³

³⁷⁰ *Maure M.* Les épées de l'époque viking – essai de classification typologique. // Universitets Oldsaksamling Årbok 1975/1976. – Oslo, 1977. p. 104., fig. 21.

³⁷¹ Pēc: <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=185364&start=0> (skatīts 2011–10–27).

³⁷² Pēc: <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=191585> (skatīts 2011–12–06).

³⁷³ J.Cigļa mutiska informācija darba autoram 2011–12–06.

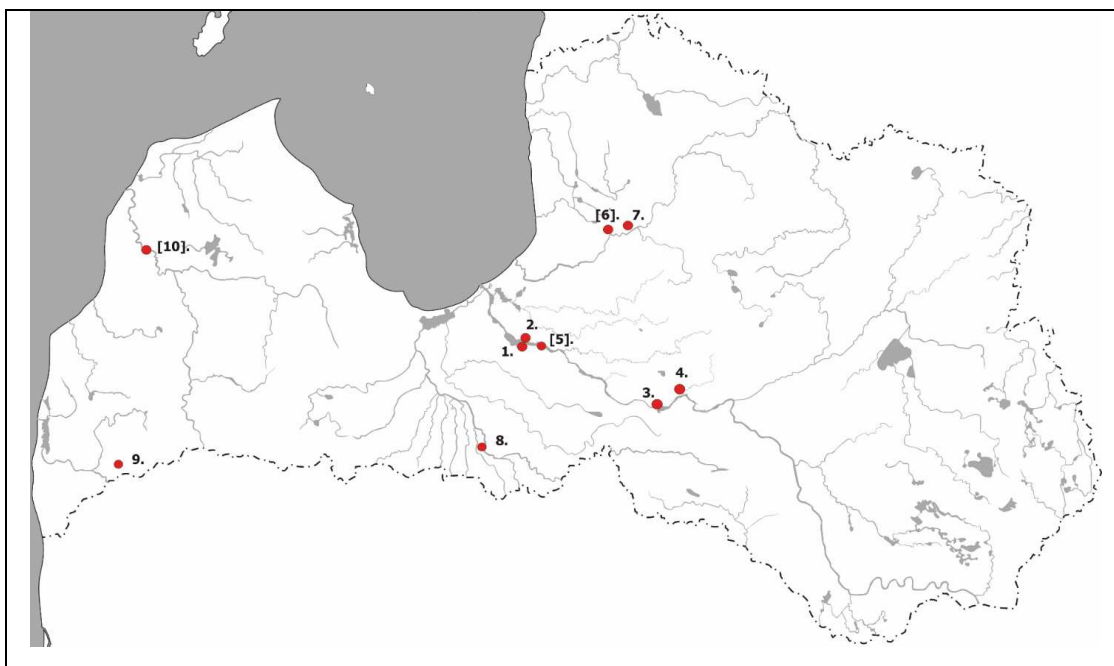
27. att. T–2 tipa zobenu fragmenti no privātkolekcijām. Nr. 1. – Ziemeļkurzeme, 2. – Vidzeme (?).

Vienīgais šobrīd zināmais viensmens T–2 tipa zobens šobrīd glabājas Aizkraukles Kalnaziēdu muzejā, kurā tas nonācis 1980–to gadu sākumā, pēc masīviem izskalojumiem Daugavas krastos. Lai gan šī priekšmeta uzskaites kartiņā minēts, ka tas iegūts pilsdrupu teritorijā, visticamāk, ka tas ir atradums Kokneses kapulauka teritorijā (26. att. nr. 8.).³⁷⁴

Šie zobeni pamatā datējami ar 10.–11. gs. A.Zariņa gan Salaspils Laukskolas kapulauka atradumus pieskaita II apbedījumu grupai, ko datē plaši – ar 11. gs. 2. p. – 12. gs. 1. pusi,³⁷⁵ kas, iespējams, atspoguļo jau iepriekš pieminēto ilgāku vikingu laikmeta zobenu formu esamību lietojumā Austrumbaltijā. T tipa 2. apakštipa zobenu izplatība Latvijas teritorijā ļauj runāt par Latvijas teritorijas saistību ar starptautisko tirdzniecību 10.–11.gs. (šie zobeni atrasti visās teritorijās, kas atrodas pie jūras un lielākajiem iekšzemes ūdensceļiem), atsevišķu politiski militāro un ekonomisko centru nozīmes pieaugumu (Mežotnes pilskalns) kā arī atsevišķu lokālu centru vai atsevišķu indivīdu izvirzīšanos (Gramzdas Upītes) minētajā laika periodā.

³⁷⁴ L.Jakubenokas informācija darba autoram 2011–11–09.

³⁷⁵ Zariņa A. Salaspils Laukskolas kapulauks..., 15. lpp.

28. att. T tipa II apakštipa tipa zobenu atradumu vietas Latvijas teritorijā.

1 – Doles Vampenieši I (2 gab.), 2 – Salaspils Laukskola, 3 – Aizkraukles apkārtnē, 4 – Kokneses kapulauks (?), 5 – Daugavas lejtece (?), 6 – Gaujas baseins (?), 7 – Turaidas Pūteļi (?), 8 – Mežotnes pilskalns, 9 – Gramzdas Upītes, 10 – Ventas lejtece (?).

2.1.1.8. V tipa zobeni.

V tipa zobeniem raksturīga masīva, pusapaļas formas roktura poga un taisni, samērā īsi šķērši. Poga šķērsgriezumā ir nedaudz uzbiezinātas formas un pie augšējā šķērša pievienota ar kniedēm. Arī šī tipa zobenu šķērši sānskatā nedaudz uzbiezināti. To virsma ornamentēta ar bronzas, vara vai sudraba platējumu. Roktura pogai ar rotājumu palīdzību nereti akcentēts trīsdalīgs segmentējums.

Pēc šīm pazīmēm V tipa zobeni ir ļoti līdzīgi atsevišķiem T tipa zobeniem, kam roktura pogas sānu segmenti veidoti plastiski, kuros saskatāma zvērgalvas motīva stilizācija.³⁷⁶ Galvenā atšķirība no T tipa zobeniem ir pogas un augšējā šķērša ārējās kontūras veidojums – T tipa zobeniem ir izcelts centrālais pogas segments, V tipa zobeniem to ārējā kontūra turpinās gandrīz vienlaidus. Dalījums segmentos akcentēts ar savstarpēji savītu pogas un šķēršu virsmā iekaltu krāsaino metālu stieplīšu ornamentālu izkārtojumu, nevis izteiktu padziļinājumu.

³⁷⁶ Петерсен Я. Норвежские мечи..., с. 183.

29. att. V tipa un tam tuvu formu zobenu atradumi Latvijas teritorijā.

1 – Priekuļu Ģūģeri, 30. k. (VI 291:382), 2 – Aglonas Kristapiņi, 180. k. (A 12768:38), 3 – Aizkraukles kapulauks (RDM I 2898), 4 – Ikšķiles pils apkārtnē (A 13509), 5 – Latvija.³⁷⁷

V tipa zobenu izcelsme tiek saistīta ar Rietumeiropas ieroču darbnīcām un to atradumi zināmi visas Eiropas teritorijā. J.Petersens šos zobenus datē ar 10. gs. 1. pusi un ierindo to hronoloģisko attīstību pirms T tipa zobeniem un pēc D un E tipa zobeniem, kā arī saista to izcelsmi ar Rietumnorvēģiju.³⁷⁸ S.H. Nordhagens šī tipa zobenus datē ar 10.–11.gs., A.Gaibigs ar 10. gs. 1. pusi, M.Jakobsons – ar 10. gs. otro un trešo ceturksni.³⁷⁹

Baltu zemēs tie atrasti nelielā skaitā, kopā zināmi tikai 13 šī tipa zobenu atradumi, kur bij. Austrumprūsijā tagadējā Sovetskas raj. Rževskoje (bij. *Linkuhnen, Kr. Niederung*), Sovetskā (bij. *Tilsit*), Zeļenogradskas Kaupā (bij. *Wiskiauten, Kr. Fischhausen*), Rietumlietuvā tie atrasti Tauraģes raj. Dauglaukos, Jurbarkas raj. Viešvilē, kā arī Austrumlietuvā un Baltkrievijā, kā – Viļņas raj. Žvirbļos (*Žvirbliai*) un Vileikas apg. Gurkovičos (*Gurkovičiai*).³⁸⁰

Redzams, ka baltu zemēs to atradumi koncentrējas galvenokārt Nemunas lejtecē.³⁸¹ Šī tipa ieroči atrasti daudzviet Eiropā – tajā skaitā Igaunijā, Somijā, Zviedrijā, Dānijā un Norvēģijā, Vācijā, Krievijā u.c. V tipa baltu zemēs zobeni lietoti

³⁷⁷ Pēc: <http://domongol.org/download/file.php?id=16280&mode=view> (skatīts 2012-11-04)

³⁷⁸ Петерсен Я. Норвежские мечи..., с. 183.

³⁷⁹ Turpat..., с. 319.

³⁸⁰ Kazakevičius V. Baltų kalavijai..., p. 157.

³⁸¹ Turpat.

no 10. gadsimta 2. puses līdz 11. gs. pirmajai pusei, bet austrumslāvu zemēs tie datēti agrāk – ar 10. gs.³⁸²

Latvijas teritorijā šobrīd zināmi seši šī tipa un tam tuvu form zobenu un to fragmenti (2.tab.), no tiem divi iegūti latgaļu apdzīvotajā teritorijā, viens – lībiešu zemēs, kur tie datējami ar 10.–11. gadsimtu miju, kā arī viens jauktas formas atradums (s.a. Rāznas ezera krastā), kas, arī nosacīti pieskaitāms šim tipam.

Latvijas teritorijā atrasto V tipa zobenu asmeņi ir masīvi, garumā vidēji ap 90 cm, platumā sasniedz līdz 5,5 cm, tomēr tie vairāk nav tik masīvi kā, piemēram, H tipa zobeniem un domājams, pārstāv cita tipa asmeņus Kopumā šie zobeni ir visai masīvi un cīņā ar tiem arī visticamāk dominējusi uz inerces izmantošanu balstīta spēcīgu cirtieņu tehnika (5. tab.).

V tipa zobens atrasts bagātajā Priekuļu Ģūģeru kapulauka 30. kapā, kura inventārs kopumā sastāvēja no 44 priekšmetiem.³⁸³ Zobens ir 100 cm garš, gan pogu, gan tā šķēršus rotā ģeometrisks ornaments, kas veidots no savītām un noplacinātām sudraba un vara stieplītēm.³⁸⁴ Ievēriņu saista īpatnēji izgatavotā zobena roktura tveramā daļa: katrā tās pusē ir divi pagarināta trīsstūra formas ķīļi, kuru platākās malas novietotas pret abiem šķēršiem. Tveramās daļas centrs 3 cm platumā ticis klāts ar blīvu 3 cm platu bronzas stieples notinumu (30. att. 1.), kas nostiprina ķīļu galus, savukārt ķīļu virsma inkrustēta ar noplacinātu sudraba stiepli. Analogijas šādam rotājumam Latvijas materiālā nav zināmas.³⁸⁵

30. att. Priekuļu Ģūģeru 30. kapa zobena (VI 291:382) detaļas.

1 – Ģūģeru 30. kapa zobena roktura tveramās daļas vidus restaurācijas laikā, 2 – dzelzs kniežu paliekas asmens augšdaļā (bez mēroga).

³⁸² Kazakevičius V. Baltu kalavijai..., p. 64.; Курпичников А.Н. Древнерусское оружие. Мечи и сабли..., с. 31.

³⁸³ Apala Z., Zariņa A. Dižciltīga latgaļu apbedījums Ģūģeru kapulaukā. // LVIŽ, 1991., nr. 1., 11. – 29. lpp.

³⁸⁴ Apala Z. Varbūt bagātākais kapulauks. // Dabas un vēstures kalendārs. – Rīga, 1991, 250. lpp.

³⁸⁵ Apala Z., Zariņa A. Dižciltīga latgaļu apbedījums..., 19. lpp.

Paralēles šādam roktura veidojumam redzamas dažos atradumos Sāremā, Zviedrijā un Somijā, piem., Suontakas kapulaukā (Hēmes apg.), sievietes kapā līdzdotajam zobenam, kura rokturis, poga un šķērsis pilnībā veidots no vara un uzskatāmas par Somijā izgatavotu skandināvu zvēru stila atdarinājumu, turklāt uz tā tveramās daļas redzamās reljefās līnijas ļoti atgādina Ģūģeru zobena roktura noformējuma imitāciju bronzā.³⁸⁶ Tomēr ir iespējams, ka šāds roktura tveramās daļas veidojums sakņojas iepriekšējā laikmeta – Lielās tautu staigāšanas laika zobenu gatavošanas tradīcijās, kas redzams Bēmera 3. un 4. tipa zobenu rokturu tveramās daļas noformējumā.³⁸⁷ Par iespējamo maksts nēsāšanas veidu – stiprinājumu pie uzkabes – liecināja divu dzelzs kniežu paliekas asmens augšdaļā (30. att. 2.), kas ir netieša liecība par atsevišķas ieroču jostas esamību. Vēlajā dzelzs laikmetā šīs tradīcijas šāda iespējama tālāka transformācija redzama vikingu laikmeta otrās puses zobenu viengabala metāla rokturu tveramās daļas dekoratīvajās uzdevās, kas nereti veidotas līdzīgi, izmantojot divu simetriski pret centru novietotu trīsstūru kompozīcijas principu.³⁸⁸

Divasmeņu zobens bijis ievietots koka makstī, kas apvilka ar ādu un audumu, par ko liecināja organikas paliekas pie zobena smailē esošā maksts uzgaļa, kas bija veidots ar ažūrām palmetēm un kam Latvijas teritorijā tuvākās analogijas šī tipa uzgaļiem zināmas Tērvetes pilskalnā.³⁸⁹

Otrs V tipa zobens atrasts Aglonas (Kapiņu) Kristapiņu kapulauka ar apmēram 1000. gadu datējamā, diemžēl daļēji postītajā 280. kapā.³⁹⁰ Mantraču izpostīta bija galvenokārt šī apbedījuma galvas un krūšu daļa. Zobens ap 93 cm garš, ap 5,5 cm plats, bijis koka makstī ar ažūru, skandināvu Borres stilā rotātu bronzas uzgali. Zobena rokturis notīts ar garenvirzienā rievotu bronzas skārda lenti. Skārda lente pie koka roktura aptveres piestiprināta ar bronzas nagliņām. Šādiem roktura aptinumiem latgaļu arheoloģiskajā materiālā zināmas analogijas – ar līdzīgu rievota skārda lenti tikuši aptīti šaurasmens cirvju kāti,³⁹¹ kā arī tādi konstatēti vairākiem iedzītņa šķēpiem to galos, lai novērstu koka lūšanu.³⁹² Domājams, ka šeit redzamas zobena vietējas

³⁸⁶ Edgren T. The Eastern Route: Finland in the Viking Age. / Grām.: Vikings: The North Atlantic Saga. – Washington, 2000. p. 115. pic. 6.16.

³⁸⁷ Рёс: *Окуомт Э. Археология оружия...*, с. 126., рис. 41.

³⁸⁸ Piemēram: Mandel M. Eesti 8.–13. sajandi mōōkade tūpoloogiat ja dateerimisest..., tahvel VIII:3, Kivikoski E. Die Eisenzeit Finnlands..., tahvel 132, abb. 1169 u.c.

³⁸⁹ Apala Z., Zariņa A. Dižciltīga latgaļa apbedījums..., 19. lpp.

³⁹⁰ Kuniga I. Kristapiņu kapulauks. – Rīga, 2000., 69.–70. lpp.

³⁹¹ Atgāzis M. Latgaļu 9.–12. gs. cirvji. // Arheoloģija un etnogrāfija VI laid., – Rīga, 1964., 118–120. lpp.

³⁹² Šnore E. Kivtu kapulauks. – Rīga, 1987, 40. lpp.

apdares pazīmes. Arī šī zobena galā konstatēts bronzas uzgalis, pie kura atrastās organikas paliekas ļāva rekonstruēt zobena maksts konstrukciju līdzīgi kā iepriekš aplūkotojā piemērā. Lai panāktu lielāku nodrošināšanos pret maksts uzgaļa nozaudēšanu, tā augšgals bijis pietīts pie zobena maksts korpusa ar savītas metāla stieplītes palīdzību.

Iespējams, ka vēl viens šī tipa vai tam tuvas formas zobens atrasts Rāznas ezera krastā pirmajos pēckara gados. Par šo faktu liecina piezīmes un aptuvena zobena skice no V.Urtāna arhīva.³⁹³ Zobenam ir taisns apakšējais šķērsis, bet augšējais šķērsis un roktura poga ir ar izliektu pamatni, kas ir V tipa zobeniem netipiska iezīme. Vienīgā analogija pagaidām zināma no bij. Austrumprūsijas teritorijas.³⁹⁴

Lībiešu apdzīvotajā teritorijā atrastas divas liecības par šādiem zobeniem, no kuriem viens V tipa zobens zināms no Aizkraukles kapulauka teritorijas, bet ārpus noteikta kompleksa. Zobena asmenī konstatēts rets ieraksts EEEBRHT. Ierakstam analogijas nav zināmas, tādēļ tas uzskatāms par jaunu zobenu ierakstu apakštipu.³⁹⁵ A.Anteins, kas aplūkojis šī zobena ierakstu, klasificējis zobenu kā Petersena X tipam piederīgu,³⁹⁶ šo uzskatu atkārtojis arī V.Kazakevičs.³⁹⁷ Tomēr tam īsti nevar piekrist, jo X (burts) tipa zobeni, lai arī pēc formas uzskatāmi par samērā tuviem V tipam un, iespējams, pat varētu būt uzskatāmi par to tālāku vai paralēlu attīstības turpinājumu, ir ar pietiekami atšķirīgām pazīmēm – V tipa zobenu poga un augšējais šķērsis ir veidoti kā atsevišķi roktura elementi, toties gan X (burts) tipa zobeniem, gan tiem sekojošā X (romiešu cipars) tipa zobeniem roktura augšdaļa ir pilnībā viengabala, tai arī nav V tipam raksturīgā vidusdaļas uzbiezinājuma un sašaurinājuma pie augšējā šķērša, kā arī to apakšējie šķērši vienmēr ir taisni, pagarināti un izliekti,³⁹⁸ atšķirībā no V tipa zobeniem, kuru apakšējie šķērši sānskatā ir taisni, bet īsāki kā X tipa zobeniem un griezumā veido ovālu vai lēcveida formu.³⁹⁹ Turklāt X tipa zobenu rokturu virsmas rotājums ir kļuvis daudz retāk sastopams un vienkāršāks. Aizkraukles eksemplāra pogai, lai gan tās virsmu bojājusi korozija, ir saskatāms arī V tipa zobeniem raksturīgais nelielais pogas malējo segmentu figurālais izlocījums (iespējams, stilizētu

³⁹³ Zināmas divas šī zobena skices, abas glabājas LNVM Arheoloģijas departamentā, viena atrodama V.Urtāna rokrakstā bez inv. nr., otra Rēzeknes pagasta arheoloģisko objektu apzināšanas dokumentācijas arhīva materiālos, inv. nr. AO 5608, CVVM 247804.

³⁹⁴ *Mühlen B.* Die Kultur der Wikinger in Ostpreussen. // *Bonner Hefte zur Vorgeschichte* N.9. – Bonn, 1975, s. 167, Taf. 11.

³⁹⁵ *Anteins A.* Melnais metāls Latvijā. – Rīga, 1976, 48.–49. lpp.

³⁹⁶ *turpat...*, 49. lpp.

³⁹⁷ *Kazakevičius V.* Baltu kalavijai..., p. 68, 70., 80. pav.

³⁹⁸ *Петерсен Я.* Норвежские мечи..., с. 186–194.

³⁹⁹ *Peirce I.* Swords of the Viking Age..., p. 18.

zvērgalvu motīvs, līdzīgi E, T u.c. tipa zobeniem). Turklāt zināmas nobīdes ir redzamas arī hronoloģijā – X (cipars) tipa zobeni Rietumeiropā tiek datēti ar krietni vēlāku laika posmu – pamatā 12.–13.gs.⁴⁰⁰

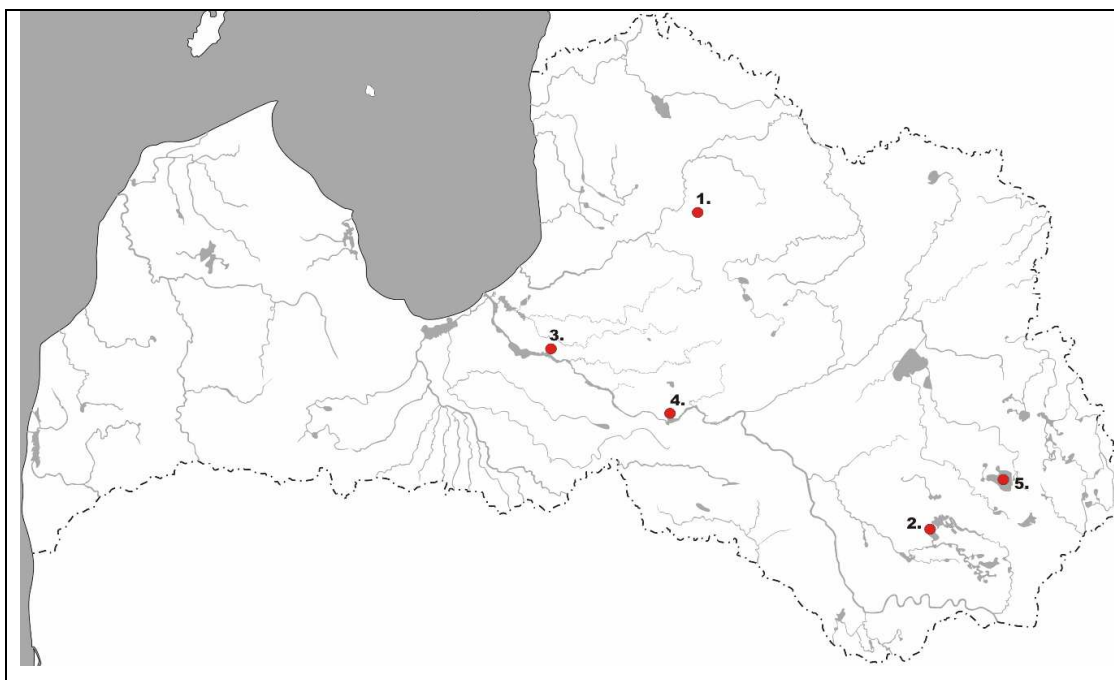
Netālu no Ikšķiles pils atrasta V tipam tuvas formas zobena roktura poga ar roktura fragmentu. Tā izgatavota no bronzas un rotāta ar tās virsmā iestrādātu gaiša metāla līniju ornamentu. Atradums sākotnēji publicēts kā iegūts Nāves salas teritorijā, tomēr vēlāk šī informācija precizēta. Poga veidota kopā ar apakšējo šķērsi, ar padziļinājumu iezīmējot to salaiduma vietu. Raksturīgā roktura uzdeva ir viena no divām pret roktura tveramās daļas vidu vērstām uzdevām.⁴⁰¹ Tas ļauj vilkt paralēles ar Priekuļu Ģūģeru kapulauka 30. kapa atradumu, kur šādu rotājumu veikuši divi pret centru ar smailēm vērsti trīsstūri. Lai gan šis atradums atšķiras no klasiskajiem V tipa zobeniem ar to pogas dalījumu trīs segmentos, šī atraduma forma un rotājums tomēr ļauj to aplūkot kopā ar šī tipa zobeniem. Šādi veidotiem zobena rokturiem zināmas tikai nedaudzas paralēles. Pēc formas tuvs Ikšķiles atradumam zināms zobens, kas glabājas Īrijas Nacionālajā muzejā, kam saglabājušās visas roktura sastāvdaļas. Šī zobena poga pēc formas ir nedaudz platāka un zemāka kā Ikšķiles atradumam, roktura tveramajā daļā redzamas divas līdzīgas dekoratīvās uzdevas ar tipiski īrisku ornamentu, kas pieļauj tā vietēju izcelsmi, kaut gan E.Oukšots saskata šī zobena formā anglosakšu un skandināvu ieroču gatavošanas tradīciju atspulgu. Šis atradums datējams ar 11. gs. otro pusi.⁴⁰² Formāli šī zobena pogas forma atgādina Petersena N tipu, tomēr jau pats pētnieks nebija īsti drošs, vai nepieciešams to izdalīt kā ļoti patstāvīgu formu. Savā laikā zināmos atradumus viņš datējis ar 9. gs.⁴⁰³ Ikšķiles atradums varētu būt uzskatāms par V tipa formas ietekmē radušos šī tipa zobenu variāciju un Latvijas teritorijā būtu datējams līdzīgi – ar 10. gs. beigām – 11. gs.

⁴⁰⁰ *Oakeshott E.* Archaeology of Weapons – London, 1960. p. 224.

⁴⁰¹ *Spirģis R.* Daugavas lejteces arheoloģisko pieminekļu apzināšana. // Arheologu pētījumi Latvijā 2002. un 2003. gadā. – Rīga, 2004., 35. lpp.

⁴⁰² *Peirce I.* Swords of the Viking Age..., p. 140.

⁴⁰³ *Peirce I.* Swords of the Viking Age..., p. 18., 86.

31. att. V tipa un tam tuvu formu zobenu izplatība Latvijas teritorijā.

1 – Priekuļu Ģūģeri, 30.k., 2 – Aglonas Kristapiņi, 180. k., 3 – Ikšķiles pils apkārtnē, 4 – Aizkraukles kapulauks, 5 – Rāznas ezera krasts.

Divi Latvijas teritorijā V tipa zobeni atrasti kopā ar Borres stilā izgatavotiem makstu bronzas uzgaļiem, kas tiek datēti ar 9.–10. gs., savukārt šo zobenu asmeņi atbilst A. Gaibiga 4 tipa zobenu asmeņiem, kuru lietojumu tas datē ar 10. gs. 2. pusi – 11. gs. 1. pusi.⁴⁰⁴

V tipa zobenu atradumi Latvijas teritorijā (31. att.) kopumā atspoguļo tās pašas tendences kā citu vikingu laikmeta zobenu izplatība – tie atrasti gan lielo ūdensceļu tuvumā (Aizkraukle), kā arī atspoguļo atsevišķu mikroreģionu (Gaujas un Dubnas upju baseins) militārpolitiskās nozīmes palielināšanos, iesaistīšanos sava laikmeta ekonomisko sakaru tīklā, kur atsevišķu vietējo iedzīvotāju īpašumā jau nonāca izcilas kvalitātes ieroči (zobeni ar retiem ierakstiem to asmeņos, ar dārgmetāliem rotāti zobenu rokturi).

⁴⁰⁴ Geibig A. Beiträge zur morphologischen Entwicklung..., Abb. 22:4, S. 86.

2.1.1.9. W tipa zobeni.

W tipa zobeniem raksturīga trīsdaļīga roktura poga. Sānskatā gan poga, gan abi šķērši ir vidū uzbiezinātas formas, no augšpuses šķērši ir ovālas formas. Roktura pogai iezīmēti trīs segmenti, no tiem centrālais izteikts nedaudz vairāk, bet sānu segmenti no tā atdalīti ar slīpām iedziļinājumu joslām. Ļoti bieži šī tipa zobenu rokturu sastāvdaļas izgatavotas no bronzas. Spriežot pēc to rotājumā izmantotā ornamenta, tie tapuši Rietumeiropas darbnīcās, kaut gan to atradumi zināmi visā Eiropā, lai gan uzskatāmi par samērā reti sastopamiem atradumiem. Šī tipa zobeni tiek datēti sākot ar 10. gs. 1. pusi līdz 11. gs. Šo zobenu pazīmes J.Petersena darbā definētas samērā nosacīti, tos samērā grūti iespējams atšķirt no V tipa zobeniem, ar kuriem, W tipa zobeniem ir neapšaubāma saistība.⁴⁰⁵ Tomēr nevar runāt par W tipa zobeniem kā tālāku V tipa zobenu attīstību, drīzāk šīs formas pastāv vairāk kā paralēlas ļoti līdzīgu zobenu variācijas.⁴⁰⁶

32. att. W tipa zobeni un to fragmenti Latvijas teritorijā.

1 – Siguldas Saksukalns (DM I 1086), 2 – Daugmales senpilsēta (A 12900:50)

Latvijas teritorijā zināmi divi W tipa zobenu un to fragmentu atradumi (32., 33. att., 2. tab.). Ļoti masīvs W tipa zobens zināms Gaujas lībiešu izmantotā Siguldas Saksukalna kapulauka teritorijā (32. att.1). Zobenam saglabājušās visas roktura detaļas un daļa asmens. Tā rokturis pilnībā izgatavots no bronzas, tas rotāts ar reljefu apļu, dubultlīniju un slīpo krustu ornamentu. E.Šturms šo zobenu uzskata par vienu no iespējamajiem Latvijas teritorijā ievestajiem romānikas mākslas paraugiem, kādi

⁴⁰⁵ Петерсен Я. Норвежские мечи..., с. 320.

⁴⁰⁶ Peirce I. Swords of the Viking Age..., p. 18.

varēja kalpot šī reģiona ieroču meistariem par paraugu sava dekoratīvā stila radīšanā un datē to ar 11. gadsimta pirmo pusi.⁴⁰⁷

Latvijas teritorijā iegūts vēl viens ar šī tipa zobeniem saistāms atradums – neliels tā fragments – roktura pogas puse. Tā zināma no Daugmales senpilsētas⁴⁰⁸ un ir daudz vienkāršāk veidota nekā Siguldas Saksukalna atradums un atšķirīgā tehnika – ja Saksukalna zobena roktura detaļas izgatavotas liešanas tehnikā no viena gabala, tad Daugmales zobena roktura poga bijusi veidota, sakniedējot savā starpā divas no aptuveni 3 mm biezas plāksnes veidotas pogas daļas ap zobena roktura galu. Tā atrasta senpilsētas teritorijā, tās austrumu daļā, kas raksturojama kā izteikta amatniecības apmetne. Šeit iegūts daudz metālspatrādes produktu, kricas, sārņi, kā arī māla tīģeļu fragmenti un iespējams, šo atradumu varētu saistīt arī ar zobenu detaļu vietējas izgatavošanas sākumiem, kaut gan forma un ornamenti liek to uzskatīt par ievestu no Skandināvijas.⁴⁰⁹

Ārpus Latvijas šie zobeni zināmi nelielā skaitā. Tā Krievijā atrastajam eksemplāram zināms ar saulīšu ornamentu rotāts apakšējais šķērsis.⁴¹⁰ Norvēģijā, Trendelāgas apgabala Breidvolā atrastajam – tā apakšējais šķērsis rotāts līdzīgi Bēnes Kaijukrogā atrastajam H tipa zobenam, kura roktura detaļas arī pilnībā no bronzas.⁴¹¹ Šim zobenam uz augšējā un apakšējā šķērša redzams vertikālu V veida iecirtumu grupu rotājums, kas, iespējams, imitē ornamentu, kas H un citu tipu zobeniem parasti veidots, iekļot pogas un šķēršu virsmā savītas krāsaino metālu stieplītes, bet poga veidota pusapaļā formā, kas sadalīts ar paralēlām svītrām, izveidojot trīs segmentus. Lietuvas teritorijā iegūts viens šī tipa zobens, kas zināms no Šilutes raj. Bikavenu (*Bikavenai*) kapulauka 86. kapā.⁴¹²

⁴⁰⁷ Šturms E. Kuršu zobeni. // Senatne un māksla. Nr. IV, Rīga, 1936, 107.–108. lpp.

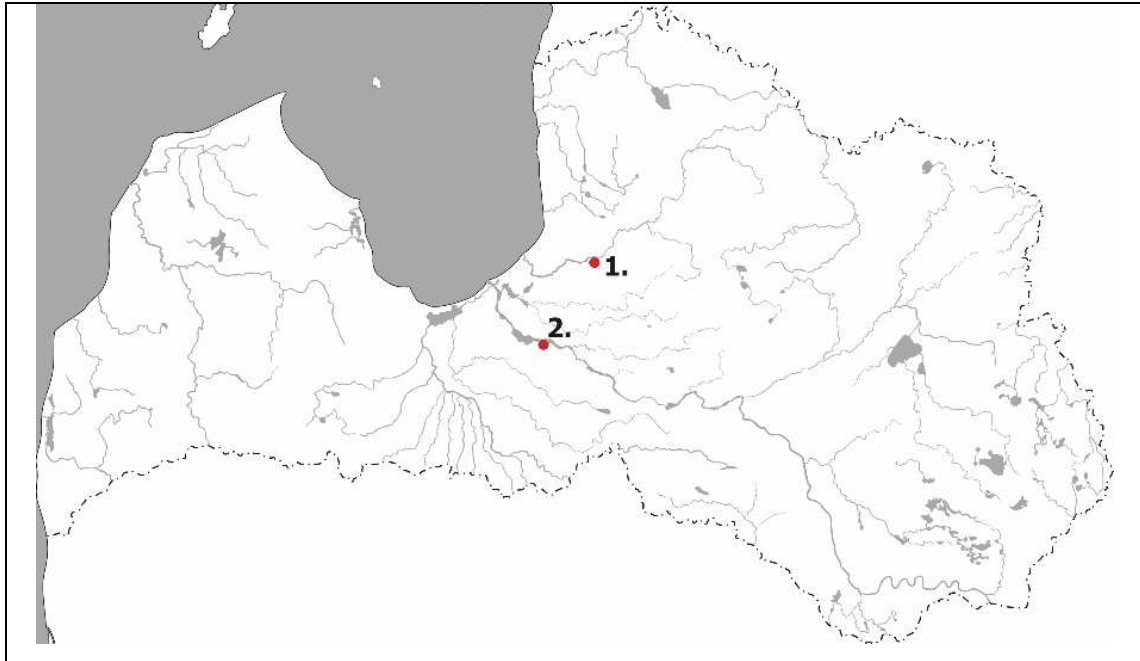
⁴⁰⁸ Zemītis G. Izrakumi Daugmales senvietu kompleksā – pilskalnā, senpilsētā un kapulaukā pie senpilsētas. // ASM par 1992. un 1993. g. pētījumu rezultātiem. – Rīga, 1994., 103-104. lpp.

⁴⁰⁹ turpat, 103. lpp.

⁴¹⁰ Куртичников А.Н. Древнерусское оружие. Мечи и сабли..., с. 33.

⁴¹¹ Петерсен Я. Норвежские мечи..., с. 185., рис. 123.

⁴¹² Kazakevičius V. Baltų kalavijai..., p. 64.

33. att. W tipa zobenu atradumu vietas Latvijas teritorijā.

1 – Siguldas Saksukalns, 2 – Daugmales senpilsēta.

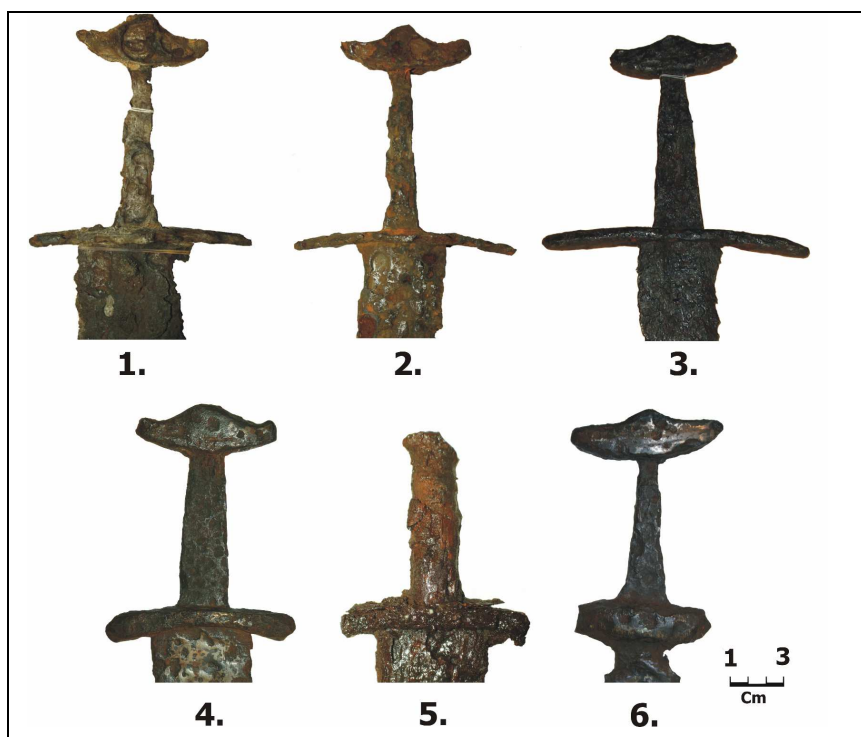
W tipa zobenu atradumi pēc to formas būtu datējami ar 10.–11. gadsimtu, tomēr ņemot vērā to atraduma vietas, ir pieļaujams, ka Latvijas teritorijā atrastie šī tipa zobeni un to fragmenti varējuši būt lietošanā vēl pat 12. gs., jo Gaujas baseinā lībiešu kultūra izplatās sākot ar 11. gs. beigām, agrāk datējami atradumi šajā teritorijā ir mazzināmi, savukārt Daugmales agrās pilsētveida apmetnes lielākā uzplaukuma laiks ir tieši 12. gs.⁴¹³

⁴¹³ *Radiņš A.* Pirmo pilsētu veidošanās problēma Latvijā. // *Latvijas arheoloģija: pētījumi un problēmas.* – Rīga, 2002., 145. lpp.

2.1.1.10. Y tipa zobeni.

Y tipa zobeni raksturīgi vikingu laikmeta otrajai pusei un beigām. Šī tipa zobenu raksturīgākā iezīme ir pusapaļas formas roktura poga ar izvirzījumu ieliektajā pusē. Daļai šo zobenu vairs nav augšējā šķērša, daļai tas saglabājies kā iezīmēta josla pogas apakšpusē. Daļai šo zobenu vēl ir plati asmeņi, daļai tie kļuvuši šaurāki. Šo zobenu tipu raksturo arī uz asmens pusi izliekts, nereti izteikti pagarināts apakšējais šķērsis.⁴¹⁴ Daļa šo zobenu asmeņu ir izteikti plati, sasniedzot pat 5,5–6 cm platumu, kas raksturīgi vairāk 9.–10. gs., daļai asmeņu jau kļuvuši šaurāki, kas vairāk raksturīgs 11. gs. Y tipa zobenus J. Petersens datē ar 10. gs. – 11. gs. 1.pusi.⁴¹⁵

Latvijas teritorijā ir zināmi seši šī tipa zobeni, no kuriem 3 atrasti latgaļu apdzīvotajā teritorijā, viens zemgaļu, viena atraduma izcelsmes vieta nav zināma precīzi, kā arī divi atradumi – lībiešu apdzīvotajā teritorijā (2. tab., 34., 35. att.). Baltu zemēs V.Kazakevičs uzskaita 16 šī tipa zobenu atradumus.⁴¹⁶

34. att. Y tipa zobenu atradumi Latvijas teritorijā.

1 – Priekuļu Ģūģeri, 11. k. (VI 291:1345), 2 – Priekuļu Ģūģeri 135. k. (VI 291:1343), 3 – Liezeres Salnaskrogs, s.a. (MNM 821), 4 – Vecsaules Čapāni, s.a. (JNMM 3378), 5 – Doles Vampenieši I, 30. k.(VI 124:340), 6 – Latvija (RLB 1211).

⁴¹⁴ Kazakevičius V. Baltų kalavijai..., 159. lpp.

⁴¹⁵ Петерсен Я. Норвежские мечи эпохи викингов... с. 194–195, 198.

⁴¹⁶ Kazakevičius V. Baltų kalavijai..., p. 71–72.

Y tipa zobens atrasts Priekuļu Ģūģeru 135. kapā, kas tiek datēts ar 10. gs. 2. pusi. Bluķa šķirstā guldītajam vīrietim bija labi saglabājušies skeleta kauli, kuru izvietojums liecināja, ka, iespējams, viņa mugurkauls ticis pārcirsts. Šajā piedevām bagātajā kapā atrastais divasmeņu zobens bija 96 cm garš un 6 cm plats. Tā maksts uzgalis rotāts ar putna figūru, kam līdzīga lejamā forma atrasta Birkā,⁴¹⁷ turklāt bronzas konservējošās iedarbības rezultātā pie tā bija labi saglabājušās arī zobena maksts ādas, koka un auduma paliekas.

Vecsaules Čapānos iegūts labi saglabājies Y tipa zobens ar ULFBERHT ierakstu vienā un šī tipa ierakstiem raksturīgo ornamentu asmens otrā pusē.⁴¹⁸ Tas iegūts K.Boja izrakumos 19. gs. beigās un mūsdienās vairāk nav nosakāma tā piederība noteiktam apbedījumu kompleksam. Zobena garums 84 cm un platums 5 cm. Tomēr, tā kā šajā kapulaukā iegūti arī trīs V.Kazakeviča izdalītā ar 11. gs. datējamā III zobenu makstu uzgaļu tipa B un C apakštipu uzgaļi, kā arī vēl vēlākā IV tipa C apakštipa atradums,⁴¹⁹ šo priekšmetu atrašanās vienā kapulaukā liecina, ka zobenu šajā kapulaukā mirušajiem bijis līdzdots vairāk nekā tie saglabājušies līdz mūsdienām, kā arī rosina datēt vienīgo šeit atrasto divasmeņu zobenu līdzīgi šiem makstu uzgaļiem, kuru lietojuma laiks pamatā ir 10. gs. beigas – 11. gadsimts.

Kā savrupatradums Y tipa zobens atrasts arī Liezeres Salnaskroga senkapu teritorijā, tā garums 92 cm, platums 5 cm.⁴²⁰ Šis kapulauks ilgstoši izmantots lauksaimnieciski, tajā daudz savrupatradumu, kas šo faktu izskaidro.⁴²¹ Šis zobens nav tik masīvs kā iepriekš aplūkotie ieroči, tā garengrope aizņem jau tikai 1/3 no asmens platuma, tā apakšējais šķērsis izteikti pagarināts. Šīs pazīmes liecina par iespējamu tā vēlāku datējumu, nekā tas ir Ģūģeru un Čapānu atradumiem.

Doles Vampeniešu I kapulauka 30. kapā atrastais zobens (VI 124:340) visticamāk arī pieskaitāms Y tipam, lai gan tā roktura poga nav saglabājusies. To ļauj secināt fakts, ka šī zobena apakšējais šķērsis ir pēc formas identisks Vecsaules Čapānos atrastā zobena šķērsim. Tie abi ir īsāki nekā Ģūģeru un Salnaskroga atradumi un iespējams, pārstāv relatīvi agrāku šo zobenu apakštipu. Apbedījumā tas ievietots

⁴¹⁷ Apala Z. Ģūģeru arheoloģiskā izpēte. // Mat., 1990. un 1991. g. – Rīga, 1992, 10. lpp.

⁴¹⁸ Sākotnējais inv. nr. KPM 1328.

⁴¹⁹ Inv. nr. KPM 875, 1300, 1301, 1302.

⁴²⁰ Inv. nr. MNM 821 (glabājas Madonas Novadpētniecības muzejā).

⁴²¹ Radlūš A. Arheoloģiskie izrakumi Ģūtiņu pilskalnā un Salnaskroga kapulaukā. // Mat. 1979. –Rīga, 1980, 85. lpp.

kopā ar reti sastopamo aizsardzības bruņojuma elementa – vairoga paliekām.⁴²² Pēc līdzdotajām monētām kaps datējams ar laiku ne agrāk par 1000. gadu.⁴²³

Skandināvijā šī tipa zobeni lietoti pamatā 10. gs., baltu zemēs arī nākamajā – 11. gadsimtā. Visu Latvijā atrasto Y tipa zobenu izgatavošanas laiks varētu būt aptuveni 10. gs., par to liecina arī ULFBERHT ieraksts Čapānu zobena asmenī un ļoti platie Ģūģeru (34. att. 1., 2.) un Čapānu (34. att. 4.) zobenu asmeņi, līdz 11. gs. sākumā tie nonākuši apbedījumos, izņemot Liezeres Salnaskroga zobenu (34. att. 3.), kas pēc formas (izteikti šaurs asmens, ļoti garš šķērsis) varētu būt datējams ar 11. gs. 2. pusi – 12. gs. sākumu.

Ieraksti konstatējami divos no šī tipa zobenu asmeņiem – no Vecsaules Čapāniem un bij. RLB kolekcijā esošajam fragmentārajam zobenam. Pirmajam konstēts ieraksts ULFBERHT, otram – apļveida zīmes un burtu fragmenti.

Visi Latvijā atrastie Y tipa zobeni ir bez izteiktiem rokturu krāsaino metālu rotājumiem. Tāds konstatēts tikai vienā gadījumā – uz Latvijā nezināmos apstākļos atrastā zobena apakšējā šķērša no bij. RLB kolekcijas,⁴²⁴ kas rotāts ar vikingu laikmeta sākumam raksturīgo B un H tipa zobeniem raksturīgo paralēlo bronzas stieplīšu rotājumu. Zobens ir sliktā tehniskā stāvoklī, korozijas bojājumu dēļ liela daļa asmens izdrupusi, tas ir locīts un lielā mērā bojāts. Uz tā asmens redzamas arī nelielas ULFBERHT tipa zobeniem raksturīga ieraksta paliekas. Iespējams, ka šāds nestandarta roktura detaļu salikums un asmens bojājumi liecina par faktu, ka zobens varētu būt aktīvi lietots un, piemēram, kāda no cīņas laikā deformētajām vai zudumā gājušajām sastāvdaļām aizstāta ar jaunu. Visticamāk, ka Y tipam atbilstošā poga ir jaunāka, nekā šķērsis un, iespējams, arī asmens, jo tieši šī detaļa trieciena brīdī pa asmeni ir pakļauta lielākai slodzei nekā apakšējais šķērsis vibrāciju dēļ, turklāt tā ir izgatavojama vieglāk nekā H tipa zobenu rotātie un vairākdaļu roktura noslēguma elementi.

Y tipa zobenu roktura veidojums uzlaboja satvērienu un manipulāciju iespējas tuvcīņas laikā, bet masīvais asmens ļāva saglabāt nozīmīgu asmens cērtošo funkciju. Y tipa zobenu formu parādīšanās 10. gs. un tālāka attīstība 11. gs. liecina par amatnieku meklējumiem uzlabot tuvcīņas efektivitāti, pilnveidojot roktura satveršanu un asmens līdzsvarošanu, kas iezīmē pakāpenisku pāreju uz krusta karu laikam

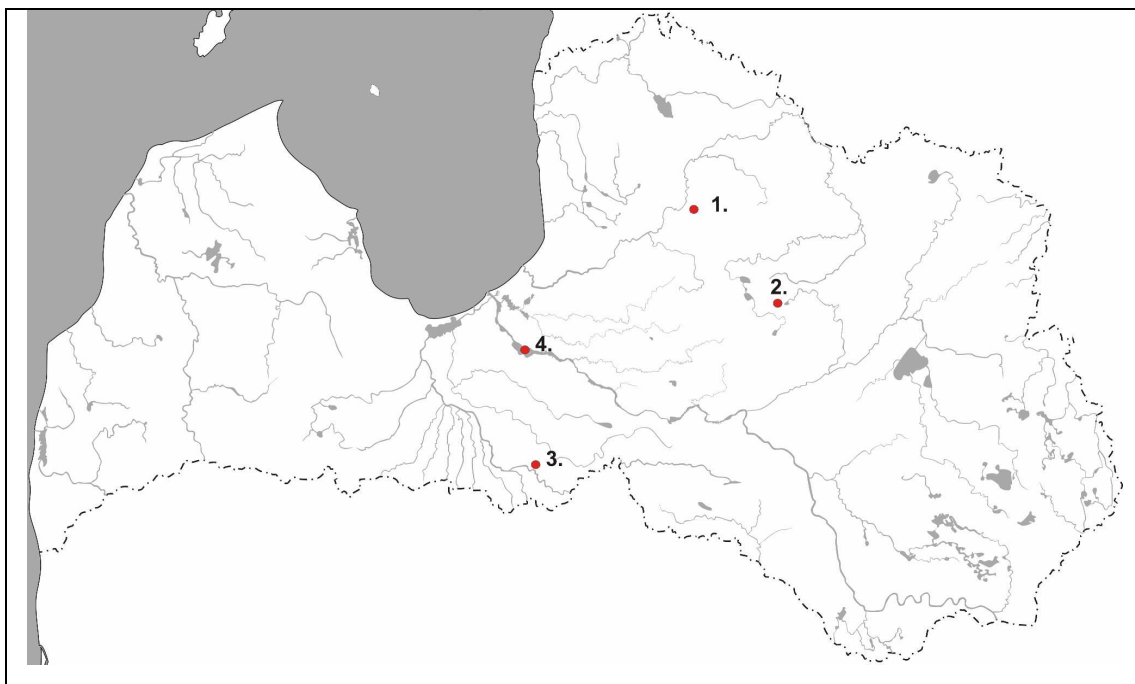
⁴²² Šnore E. Daugavas lībieši Doles salā. // AE 18. laid., - Rīga, 1996. 115. lpp., 4. att.

⁴²³ turpat, 114. lpp.

⁴²⁴ Inv. nr. RLB 1211

raksturīgajiem zobeniem. Y tipa zobeni ir jau daudz funkcionālāki un vieglāk manipulējami (piemēram, vizuāli masīvā Vecsaules Čapānu zobena kopsvars ir tikai 700 gramu), salīdzinot ar vikingu laikmeta sākuma izteikti masīvajiem zobeniem (kuru svars pat sasniedzis 1200 gramu), kaut gan redzams, šī tipa zobeni pastāvējuši ilgtoši un pat viena formāla tipa ietvaros ir sastopamas izteikti dažādas to detaļu tehnisko parametru variācijas, tajā skaitā arī samērā masīvi varianti (5. tab.).

Analoģisks, plati veidots asmens Y tipa zobenam zināms no Hedebijas (Haithabu) ostas Ziemeļvācijā.⁴²⁵ Retos gadījumos tālāka šī tipa zobenu atsevišķu elementu attīstība redzama arī viduslaiku zobenu rokturu formās.⁴²⁶ Tā, piemēram, Y tipam līdzīga zobena roktura poga (tā ir ļoti masīva un uzbiezināta) zināma no Māriņsalas pils atradumiem, kam apstiprinājums redzams arī 13.gs. ikonogrāfiskajos avotos.

35. att. Y tipa zobenu izplatība Latvijas teritorijā.

1 – Priekuļu Ģūģeri (2 gab.), 2– Liezeres Salnaskrogs, 3 – Vecsaules Čapāni, 4 – Doles Vampenieši I.

⁴²⁵ *Kalmring S.* Der Hafen von Haithabu. / Die Ausgrabungen in Haithabu. Vierzehnter Band. – Neumünster, 2010. s. 410., abb. 301, n. 33.

⁴²⁶ *Oakeshott E.* Records of the Medieval Sword..., p. 10. c, d.

2.1.1.11. Z tipa zobeni.

Šo zobenu raksturīgākā iezīme ir viens no otra pretējā virzienā izliekti šķērši, samērā īsa roktura tveramā daļa. Z tipa zobenu roktura poga parasti ir izveidota no trim vai pieciem apjomīgiem segmentiem, no kuriem centrālais ir visaugstākais, līdzīgi S tipa zobeniem.⁴²⁷ Šo zobenu apakšējo šķēršu gali daļā gadījumā uzbiezināti, savukārt to centrā daļai izveidots plastisks pagarinājums asmens virzienā, kas palielina asmens stabilitāti pret tā deformācijām plaknes virzienā. Sastopami gan detalizēti, gan ļoti vienkāršotu formu Z tipam piederīgi zobeni. Šo zobenu asmeņi parasti smailes virzienā izteikti sašaurinās, kas samazina ieroča kopsvaru. Ir zināmi Z tipa zobeni gan ar vienasmens, gan ar divasmeņu asmeņiem. Z tipa zobeni pārējā Eiropā ir izplatīti samērā vienmērīgi, lai gan netiek atrasti izteikti lielā skaitā.⁴²⁸

Jau J.Petersens atzīmējis zināmu „austrumu ietekmi” uz Z tipa zobenu formu.⁴²⁹ Šī tipa zobenu formā tik tiešām iespējams saskatīt zināmas līdzības ar Austrumeiropā un Kijevas Krievzemē un stepju klejotāju teritorijās izplatīto *sablu* – līko vienasmens zobenu – elementiem, kas raksturīgi laikam, kad jau bijuši izveidojušies priekšnosacījumi krusta karu perioda zobenu ieviešanās sākumam.⁴³⁰ Minētie papildus izvirzījumi asmens virzienā apakšējā šķērša centrā – redzami arī trim Latvijas teritorijā atrastajiem Z tipa divasmeņu zobeniem. Līdzīga iezīme sastopama arī Latvijā izplatītajiem vienasmens zobeniem ar rombveida roktura pogu (Lībagu Ķīli, Krimuldas Priedes u.c.). Jāpiebilst, ka vairāki līkie vienasmens zobenu fragmenti atrasti arī Latvijas teritorijā – šo ieroču detaļas atrastas Daugmales pilskalnā, Salaspils Laukskolas kapulaukā u.c.

V.Kazakevičs Z tipa zobeniem pieskaitījis arī M.Atgāža izdalīto T/Z tipa zobenu atradumus,⁴³¹ piemēram, Ukmergē atrasto zobenu, kas ļoti līdzīgs Kuldīgā, bij. fabrikas „Vulkāns” teritorijā un Rēzeknes pilsētā zināmajiem šo zobenu atradumiem, V.Kazakevičs saista ar Z tipu.⁴³² Līdz ar to nevar piekrist šim uzskatam, ka Z tipa zobeni atrasti arī Zlēku Pasilciema un Talsu Vilikumuižas kapulaukos, jo tur atrastie ieroči saistāmi ar dažādām T tipa vēlajām (12.–13. gs.) variācijām – turklāt šo pieminekļu hronoloģija neatbilst vikingu laikmeta ietvariem.⁴³³

⁴²⁷ Петерсен Я. Норвежские мечи..., с. 202.

⁴²⁸ Jakobsson M. Krigarideologi och vikingatida swardstypologi..., p. 229.

⁴²⁹ Петерсен Я. Норвежские мечи..., с. 203.

⁴³⁰ Лебедев Г.С. Эпоха викингов в Северной Европе. – Ленинград, 1985. с. 127

⁴³¹ Kazakevičius V. Baltų kalavijai..., p.74–78.

⁴³² turpat..., p.77.

⁴³³ turpat..., p.76., fig. 86.

Latvijas teritorijā zināmi kopumā piecpadsmit Z tipa zobenu un to fragmentu atradumi (36. un 37. att.), no tiem desmit ir divasmeņu, četri – vienasmens, viena asmens tipa nav zināms (2. tab.). Atsevišķiem eksemplāriem to tehniskie parametri var ievērojami atšķirties (5. tab.).

Visvairāk Z tipa zobenu atrasts lībiešu apdzīvotajā teritorijā – kopumā deviņi eksemplāri, no tiem seši bijuši divasmeņu, viena zobena asmens forma nav zināma, bet divi bijuši vienasmens. Latgaļu un sēļu zemēs atrasts pa vienam Z tipa zobenam. Vienkāršotas formas Z tipa vienasmens zobeni zināmi arī zemgaļu un kuršu apdzīvotajā teritorijā (Priekules Mazgramzda⁴³⁴ – 36. att. 13., Dreņģeri–Čunkāni, un mūsdienu Lietuvas teritorijā esošajā Pokrojas Liesu kapulaukā (*Pokrojas Liesai*) (36. att. 14., 15.). Lībiešu zemēs Z tipa zobeni atrasti Salaspils Laukskolas 105., 224. (divasmeņu) un 473. kapā (vienasmens), Doles Vampeniešu I kapulauka 73. kapā, Salaspils Vējstūru 54. kapā, kā arī divi eksemplāri Salaspils Jaunzemjos. Savukārt Gaujas baseinā tie zināmi Krimuldas Tālēnu 5. uzkalniņā,⁴³⁵ Siguldas Saksukalnā (Bēra kolekcija, glabājas Britu muzejā). Zobens gan ar T gan Z tipa iezīmēm zināms arī no E.Holberga kolekcijas, kas iegūta pamatā Turaidas Pūteļu kapulaukā.⁴³⁶ Z tipam pēc formas tuvs zobens atrasts Doles Vampeniešu I kapulauka piedevām bagātajā 73. kapā.⁴³⁷

Latgaļu apdzīvotajā teritorijā Z tipa zobens atrasts Cēsu rajona Drabešu Liepiņu kapulauka 95. kapā (36. att. 9.). Šis apbedījums ir vienīgais latgaļu zemēs zināmais ugunsapbedījums ar divasmeņu zobenu kā piedevu. Kaps datējams ar 11. gs. otro pusi. Neskatoties uz to, ka kapā atrasto senlietu formas un pats kapulauks ir tipiski latgalisks, kapa inventārs ticis speciāli bojāts, kas nav latgaļiem raksturīga apbedīšanas tradīcija. Vēl kapā atrasti divi plasmens cirvji, zobena bronzas maksts uzgalis, uznavas šķēpa gals, masīva karavīra aproce (salauzta), nazis, kā arī rotaslietas, tajā skaitā sievietes – aproces, kaklariņķi, saktas u.c.⁴³⁸

⁴³⁴ Kopā ar šo zobenu zināmi arī divi, iespējams, šī paša zobena asmeņu fragmenti (inv. nr. LVMM 26508).

⁴³⁵ *Tõnisson E.* Die Gauja–Liven und ihre materielle Kultur..., s. 43–44.

⁴³⁶ Pārskata inv. nr. LNVM AA:3.

⁴³⁷ *Šnore E.* Pārskats par izrakumiem 1966. un 1967. g. Doles Vampeniešu I kapulaukā. (Inv.nr. AA 779, 75.–76. lpp.).

⁴³⁸ *Apals J., Apala Z.* Āraišu arheoloģiskās ekspedīcijas izrakumi 1972. gadā // *Mat.* 1971. un 1972. g. – Rīga, 1973., 9. – 10. lpp.

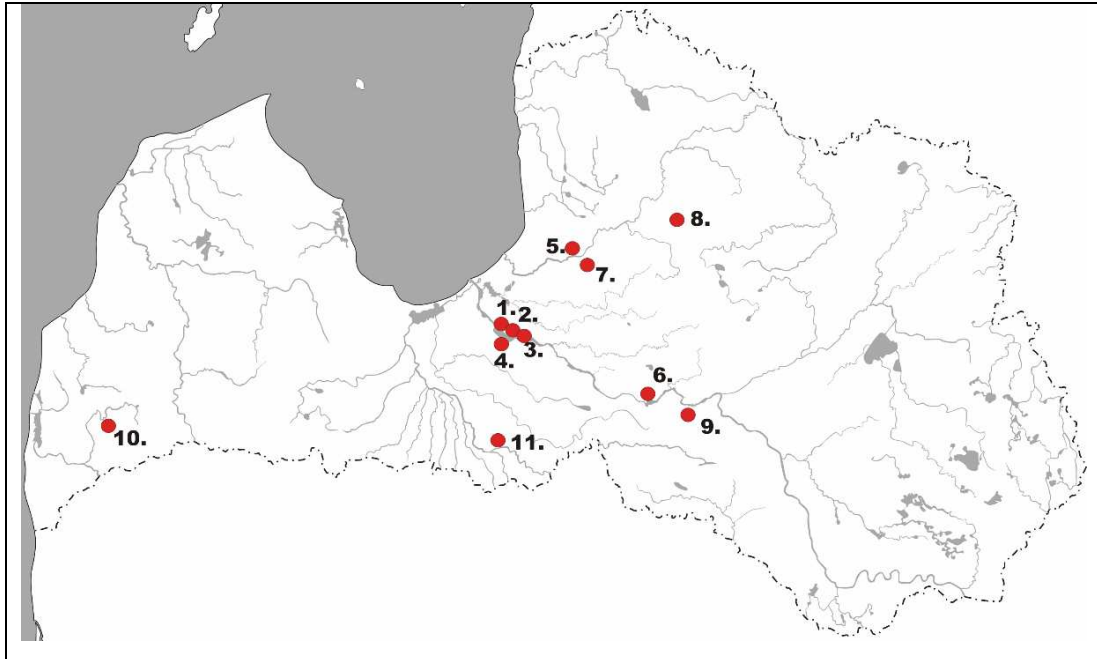
36. att. Z tipa zobenu atradumi Latvijas teritorijā.

1 – Aizkraukles Lejasžagari, 16. k. (A 12221:102), 2, 3– Salaspils Jaunzemji (RDM I 906 un RDM I 903), 4 – Salaspils Laukskola 224. k. (VI 128:2399), 5 – Salaspils Laukskola, 105. k. (VI 128:1081), 6 – Doles Vampenieši I, 73. k.(VI 124:712), 7 – Krimuldas Tālēni, 5. uzsk. (AI 1161:110), 8 – Sēlpils Lejasdopeles, 5. uzsk. (VI 56:361), 9 – Drabešu Liepiņas, 95. k., 10 – Salaspils Vējstūri, 54. k., 11 – Salaspils Laukskola, 473. k., 12 – Siguldas Saksukalns, 13 – Priekules Mazgramzda, 14 – Dreņģeri–Čunkāni, 15 – Latvija (Poznaņas muz. 1945:20) (1–8. – divasmeņu zobeni, 10–14. – vienasmeņu zobeni, nr. 2., 3., 4., 13., 14. – bez mēroga).

Viens no izcilākajiem un bagātākajiem apbedījumiem ar Z tipa zobenu zināms lībiešiem piederīgajā Aizkraukles Lejasžagaru kapulauka 16. kapā. Pēc tur līdzdotā arābu dirhēma apbedījumu var datēt ar 10. gadsimta beigām – 11. gadsimta sākumu. Zobena rokturis rotāts ar krāšņu skandināvu augu ornamentu no zelta un sudraba, asmenī ieraksts „ULFBERHT”. Kapā atrasti tirgotāja piederumi – saliekamie sviriņi, atsvariņi, svaru kārba un auduma mēra fragments, kam Latvijā zināmas analogijas Mežotnes centra kapulaukā (VI150:389) un ārpus Latvijas teritorijas tuvākais atradums zināms Birkas kapulaukā Zviedrijā.⁴³⁹ Šeit apbedītais bijis viens no ievērojamākajiem un turīgākajiem sava laikmeta pārstāvjiem, par ko liecina tā kapā atrastā apkaltā josta, grezni rotātais apģērbs, sudraba rotaslietas un ar sudrabu un zeltu rotātais zobena rokturis.⁴⁴⁰

⁴³⁹ Arbman H. *Birka I: Die Gräber.* –Stockholm, 1940. Tab. -125.

⁴⁴⁰ Urtāns V. Aizkraukles arheoloģiskās ekspedīcijas 1972. gada darbu rezultāti. //ZASM. Rīga, 1972., 66.–71. lpp.

37. att. Z tipa zobenu izplatība Latvijā.

1 – Salaspils Laukskola, 2 – Salaspils Vējstūri, 3 – Salaspils Jaunzemji, 4 – Doles Vampenieši I, 5 – Krimuldas Tālēni, 6 – Aizkraukles Lejasžagari, 7 – Siguldas Saksukalns, 8 – Drabešu Liepiņas, 9 – Sēlpils Lejasdopeles, 10 – Priekules Mazgramzda, 11 – Dreņģeri–Čunkāni. (1 – 9: divasmeņu, 7, 10 – 11 vienasmens).

Par šī tipa zobenu atradumiem šajā laikmetā kuršu apdzīvotajās zemēs ziņu ir samērā maz. 11. gs. notiek kuršu apdzīvotā areāla paplašināšanās ziemeļu – ziemeļaustrumu virzienā, no to sākotnējā areāla ap Klaipēdu un Palangu. kuršu zemēs ir zināms viens vienasmens Z tipa zobena atradums (Priekules Mazgramzda). Samērā grūti izdalāmi 11. gs. kompleksi, jo samērā maz pētītu šī laika pieminekļu. Līdz ar to šeit ir iegūts arī relatīvi mazāk vikingu laikmeta ieroču atradumu, kādu netrūkst Daugavas lejtecē, lībiešu apdzīvotajā teritorijā. Šī tipa zobens atveidots arī uz Daugmalē atrastā bronzas piekariņa – vikinga figūriņas.⁴⁴¹

Z tipa zobenu atradumu izplatības ģeogrāfija parāda, ka Austrumlatvijā arī šie zobeni atrasti galvenokārt netālu no ūdensceļiem, turklāt lielākā daļa no tiem zināmi no turīgiem apbedījumiem. Savukārt zemgaļu zemēs tie nav ļoti izplatīti, iespējams, dēļ tā, ka šeit vēl 11. gs. bija spēcīgas plato vienasmens kaujas nažu lietošanas tradīcijas,⁴⁴² kas tikai pamazām varēja iegūt turpinājumu, vikingu laikmetā dažādu kontaktu ceļā, iepazīstoties ar importa bruņojumu.

⁴⁴¹ Inv. nr. A 9964:1585.

⁴⁴² *Vaškevičiūtė I. Žiemgaliai V-XII amžiuje.* – Vilnius. 2004. p. 48-49.

Secināms, ka vikingu laikmetā Latvijas teritorijā lielākoties sastopamas visā laikmetā izplatītas zobenu formas (11 tipi), atzīmējami tikai daži retāk sastopami atradumi (piem., L tips). To hronoloģija visumā atbilst lietojumam Rietumeiropā, tomēr ir norādes, kas varētu liecināt par to ilgāku atrašanos lietojumā, bet nepārsniedzot aptuveni gadsimta robežas. Secinājums ir, ka lielākoties šo zobenu atradumi iezīmē jau no vēlākiem avotiem zināmos ekonomiski politisko centru vietas, tomēr atsevišķi atradumi liecina par lokālu centru un aktīvo indivīdu izvirzīšanos jau 9.–10. gs. Turklāt, līdz šim pieņemtā vikingu laikmeta hronoloģija ne vienmēr jāpieņem burtiski, jo kā to parāda pētījumi Zviedrijā, daudzi J.Petersena izdalītie zobenu tipi pastāv lietošanā viens otram paralēli.⁴⁴³

9. gadsimts būtu zobenu izpētes aspektā būtu nosacīti uzskatāms par pārejas posmu no vidējā uz vēlo dzelzs laikmetu, kas ar atradumiem Latvijas teritorijā pārstāvēts maz, faktiski to nevar konstatēt, jo šim gadsimtam raksturīgie zobeni pamatā datēti ar 9.–10. gs. kad ar 10. gs. divasmeņu zobenu atradumu skaits sāk pieaugt. Plašāka divasmeņu zobenu izplatība Latvijas teritorijā vērojama tieši ar 10. gs. Tas acīmredzot saistāms ar vikingu laikmetam raksturīgo tālās tirdzniecības kontaktu intensificēšanos, kuru rezultātā sākās Latvijas teritorijas sabiedrības plašāka un aktīvāka iekļaušanās šī laikmeta tirdznieciskajās un sociālpolitiskajās aktivitātēs, kas ietekmēja arī materiālās kultūras izmaiņas.

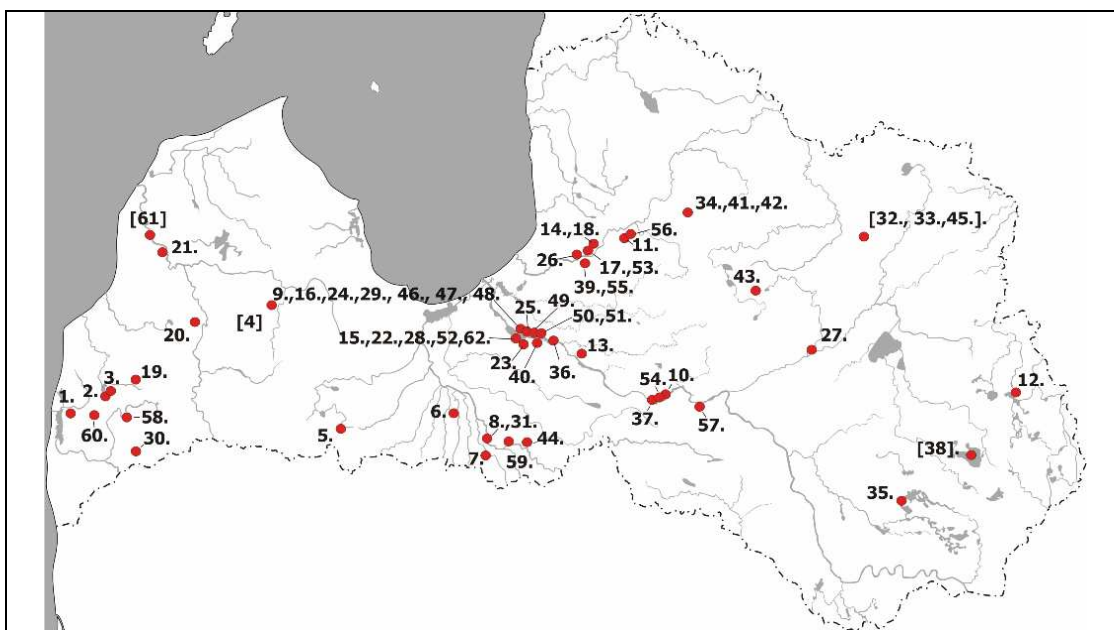
Piemēram, Daugavas lejtecē 10.gs. otrajā pusē sākās lībiešu kultūras uzplaukums, kā rezultātā divasmeņu zobeni šeit ieviesās daudz plašāk un rezultātā pat kļuva par vienu no spilgtākajiem visa reģiona materiālās kultūras elementiem laikā līdz 13. gadsimtam.

Šī perioda zobenu atradumu izteikta koncentrācija Dienvidkurzemē (līdz Kazdangai, izņemot vienu grūti datējamu atradumu pie Kuldīgas un divus mantraču iegūtus atradumus, kas grūti izamantojami plašāku secinājumu izdarīšanai), lielā mērā atspoguļo kuršu etniskās robežas šajā laikā.

Zemgaļu teritorijā šī posma zobenu atradumi koncentrējās tās austrumu daļā – Mežotnes apkārtnē. Domājams, ka tas atspoguļo šī centra un Liepupes ūdensceļa nozīmes pieaugumu, kas ļāva uzplaukt šim vēlāk rakstītajos avotos plaši pieminētajam zemgaļu politiskajam un tirdznieciskajam centram (38. att.).

⁴⁴³ Андрощук Ф.А. Мечи и некоторые проблемы хронологии эпохи викингов..., с.82.

Pieļaujams, ka šie dārgie importa ieroči Latvijas teritorijas iedzīvotāju bruņojumā nonāca ne tikai tirdzniecības darījumu ceļā, un ka daļa vietējo iedzīvotāju arī varēja iekļauties multietnisko vikingu karadraudžu rindās, bet arī nokļūt Latvijas teritorijā kā intensīvu militāro aktivitāšu rezultātā trofejas un kara laupījums, par ko liecina plašāku rakstīto avotu ziņas par notikumiem Latvijas teritorijā 9. – 11. gs., kas atspoguļo gan skandināvu, gan senkrievu valdnieku interesi par Austrumbaltijas reģionu. Šajā kontekstā īpaši zīmīga ir norvēģu vikinga Egila Skalagrimsona sāgas epizode par viņa izmantoto zobenu kaujā Anglijā, ko tas ieguvis sava sirojumā laikā Kurzemē.⁴⁴⁴

38. att. 9. gs.–11. gs. 1. p. zobenu un to fragmentu atradumu izplatība Latvijas teritorijā.

1 – Grobiņas Smukumi, 2 – Durbes Sauslauki, 3 – Durbes ezera krasts, 4 – Sabiles Krievu kapi [?], 5 – Bēnes Kaijukrogs, 6 – Kroņvirca, 7 – Ciemalde, 8 – Mežotnes pilskalns, 9 – Salaspils Laukskola, 10 – Aizkraukles Lejasbītēni, 11 – Āraišu ezermīne, 12 – Ludzas Odukalns (2 gab.), 13 – Ogresgala Čabas, 14 – Turaidas Pūteļi, 15 – Doles Vampenieši I, 16 – Salaspils Laukskola, 17 – Krimuldas Tālēni, 18 – Turaidas Pūteļi, 19 – Kazdanga, 20 – Kuldīga, pie bij. Cepurīšu muižas, 21 – Zlēku Priednieki, 22 – Doles Vampenieši I, 170. k., 23 – Doles Raušu ciems, 24 – Salaspils Laukskola, 300. k., 25 – Salaspils Laukskolas ciems, 26 – Krimuldas Liepenes, I gr., 4. uz., 27 – Saikavas Kapukalns, 1. k. 28 – Doles Vampenieši I (2 gab), 29 – Salaspils Laukskola, 30 – Gramzdas Upītes, 31 – Mežotnes pilskalns, 32 – [Vidzeme], 33 – [Latvija], 34 – Priekuļu Ģūģeri, 30.k., 35 Aglonas Kristapiņi, 180. k., 36 – Ikšķiles pils apkārtnē, s.a., 37 – Aizkraukles kapulauks, 38 – Rāznas ezera krasts, 39 – Siguldas Saksukalns, 40 – Daugmales pilskalns, 41 – Priekuļu Ģūģeri, 11. k., 42 – Priekuļu Ģūģeri 135. k., 43 – Liezeres Salmaskrogs, s.a., 44 – Vecsaules Čapāni, 45 – Latvija, nezināma atraduma vieta, 46, 47, 48 – Salaspils Laukskola, 49 – Salaspils Vējstūri, 54.k., 50, 51 – Salaspils Jaunzemji, 52 – Doles Vampenieši I (73.k.), 53 – Krimuldas Tālēni (5. uz.), 54 – Aizkraukles Lejasžagari, 16.k., 55 – Siguldas Saksukalns, 56 – Drabešu Liepiņas 95.k., 57 – Sēlpils Lejasdopeles, 58 – Priekules Mazgramzda, 59 – Dreņģeri–Čunkāni, 60 – Tadaiku (Gaviezes) Brenča kalns, s.a., 61 – Ventas lejtece (neskaidri atraduma apstākļi), 62 – Doles Vampenieši I.

1. – 3. – B tips, 4. – 12. – H tips (6., 7.– vienasmens), 13. – E tips, 14. – K tips, 15. – L tips, 16.–18. – S tips, 19.–27 – T tips, 1. apakštips, 28 – 33 – T tipa 2. apakštips, 34. – 38. – V tips, 39.–40 – W tips, 41. – 45, 62 – Y tips, 46.–60. – Z tips (48., 58.–59. – vienasmens, 49., 60., 61. – asmens nav saglabājies).

Apkopojot atradumu hronoloģiju, atzīmējams augstais precīzāk nedatējamo atradumu skaits. Tomēr esošie piemēri ļauj zināmu tendenci ieskicēt. Redzams apstiprinājums vairāku autoru iepriekš atzīmētajam, nedaudz ilgākajam atsevišķu šī perioda zobenu formu lietojumam Latvijas teritorijā – īpaši latgaļu un daļēji – Gaujas

⁴⁴⁴ Сага об Эгиле. –Санктпетербург, 1999., с. 135

lībiešu teritorijā, kur H tipa zobeni redzami vēl 11. gs., savukārt S, T (pirmie divi apakštipi) un W tipa zobeni – 11. gs. 2. pusē – 12. gs. (39. att.)

Gs. Tips	8. gs.		9. gs.		10. gs.		11. gs.		12. gs.	
	1.p.	2.p.	1.p.	2.p.	1.p.	2.p.	1.p.	2.p.	1.p.	2.p.
B										
H										
E										
K										
L										
S										
T										
V										
W										
Y										
Z										

39. att. Vikingu laikmetam raksturīgo zobenu tipu hronoloģija Latvijas teritorijā.

Kopumā gan Z gan Y tipa zobeni iezīmē 11. gs. notiekošo jaunu, efektīgāku tuvciņas cērtamo ieroču formu meklējumus, kas, iespējams, liecina gan par cīņas tehnikas izsmalcināšanos, gan pieaugošām prasībām pret pašu ieroci kā tādu, pārāugot attieksmi pret zobenu kā tikai statusa apliecinājumu. Uzlabojumi, ko atspoguļo Z tipa zobenu parādīšanās, raksturīgi vikingu laikmeta otrajai pusei un iezīmē pāreju uz krusta karu periodam tipiskajiem ieročiem labākai manipulācijai domātajiem zobenu tehniskajiem pārveidojumiem, kas padara vieglāku cirtienu, dūrienu un bloku veikšanu cīņas laikā, nekā tas bija iespējams ar iepriekšējo formu zobeniem, kādi dominēja vikingu laikmeta sākumā.

Savukārt šo zobenu izplatība un atradumu koncentrācija noteiktos reģionos ļauj identificēt nozīmīgus tirdznieciskos, sociālos un militāros centrus. Perioda sākumā atzīmējama Liepājas apkārtnē ar trim B tipam tuvu zobenu atradumiem. Tomēr 9–11. gs. galvenās vikingu laikmeta aktivitātes norisinājušās lībiešu apdzīvotajā teritorijā, kur iegūti 56 % no visiem šī perioda zobenu atradumiem (6. tab.).

Zobenu izplatība atspoguļo arī etniskos procesus – to koncentrācija Dienvidkurzemē atspoguļo kuršu pakāpenisku virzīšanos uz ziemeļiem (faktiski gandrīz nav zināmi šī perioda zobenu atradumi Ziemeļkurzemē). Savukārt, atradumu trūkums gar Daugavu, trūkstot atradumiem uz augšu no Aiviekstes ietekas Daugavā, apliecina to, ka šajā laikmetā politiskajā un tirdznieciskajā jomā lielākas priekšrocības bija tām sabiedrībām, kuras atradās ģeogrāfiski izdevīgākās pozīcijās (šeit, domājams, savu lomu spēlēja grūti pārvaramās Daugavas krāces).

Zobenu atradumi ļauj identificēt arī ievērojamākos 9.–11. gs. pirmās puses lokālos politiski militāros centrus. Šādā griezumā kā zīmīgi centri un mikroreģioni redzami Mežotne (2 atradumi), Austrumlatgale (2 atradumi Odukalna kapulaukā un viens atradums Rāznas ezera krastā), Cēsu raj. Priekuļu apkārtnē (trīs atradumi Ģūģeru kapulaukā) Aizkraukles apkārtnē (vismaz 3 atradumi gan no lībiešu, gan latgaļu pieminekļiem) kā arī ļauj spriest par atsevišķu ietekmīgāku indivīdu esamību lokālos centros (Gramzdas Upītes, Bēne, Vecsaule u.c.).

Šo zobenu atradumu izvietojums ļauj rekonstruēt arī galvenos tirdzniecības ceļu un sakaru virzienus vikingu laikmetā, kas pamatā sakrīt ar lielākajām kuģojamajām upēm – Gauju, Lielupi, Aivieksti, Ventu u.c. Īpaši izceļams Daugavas ūdensceļa sākums, kur redzama liela skandināvu ieroču un to piederumu atradumu koncentrācija, kas liecina, ka iekšējas attīstības un ārēja spiediena rezultātā 9. gs. beigās – 10. gs. sākumā šī teritorija iekļāvās tālo sakaru tīklā, ka šeit skandināvu iespaidā, iespējams, sākās arī atsevišķu skandināvīsku senlietu veidu (šķēpi, rotas, tirdzniecības piederumi u.c.) lokāla atdarināšana.

Iespējams, šeit īslaicīgi uzturējās arī paši skandināvi un to kultūrai raksturīgie priekšmeti, tajā skaitā ieroči, Latvijas teritorijā tālāk, iespējams, izplatījās tieši no šejienes. Protams, tas neizslēdz kara laupījuma, izpirkuma maksas, dāvinājuma u.c. iespējas.⁴⁴⁵

Vikingu laikmeta ieroču izplatību Austrumbaltijā neapšaubāmi sekmēja Latvijas teritorijas ģeogrāfiska atrašanās Rietumu un Austrumu tirdzniecības sakaru maģistrāļu krustpunktā, kas saistīja Daugavas ūdensceļa sākumā esošo senkrievu Ģozdovas agro pilsētveida apmetni ar izeju uz Baltijas jūru, kas pavēra iespējas tirdzniecībai ar tuvākiem un tālākiem centriem tās krastos, no kuriem tuvākiem bija piemēram, Birka Zviedrijā, kur atrastajā bruņojumā redzama lielāka austrumu ieroču atradumu klātbūtne, kā, piemēram, Hedebijā. Iespējams, ka tas atspoguļo arī zināmas daļas Austrumbaltijas maztautu karotāju aktīvu dalību vikingu laikmeta skandināvu karadraudžu militārajās kampaņās.⁴⁴⁶

⁴⁴⁵ *Radiņš A.* Daugmale, Jersika, Rīga. // Lübeck style? Novgorod style? Baltic Rim Central Places as Arenas for Cultural Encounters and Urbanisation 1100–1400 AD. CCC papers: 5. p. 93.

⁴⁴⁶ *Hedenstierna-Jonson C.* The Birka Warrior: the material culture of a martial society. Doctoral Thesis in Archaeological Science. – Stockholm, 2006. p. 90.

2.1.2. Krusta karu perioda zobeni.

Krusta karu sākšanās Tuvajos Austrumos (11. gs. beigās) būtiski ietekmēja bruņojuma sfēru Eiropā. Strauji pieaugošais pieprasījums pēc lielāka ieroču un bruņu daudzuma sakarā ar dažādām sabiedrības kārtām piederīgu krusta karotāju došanos uz Palestīnu un sekojošo militāro aktivitāšu intensificēšanās Tuvajos Austrumos radīja nepieciešamību bruņojumu padarīt lētāku un plašāk pieejamāku. Šis laika periods (11.–12.gs.) arī iezīmējās ar bruņniecības kārtas un feodālisma ideoloģijas nostiprināšanos, lielā mērā balstoties uz koncepciju par kristiešu cīņas ar „neticīgajiem” nepieciešamību.⁴⁴⁷ Pateicoties tieši krusta kariem, var teikt, ka būtiski nostiprinājās arī bruņniecības kā atsevišķas sabiedrības kārtas statuss, 12. gs. piedzīvojot savus ziedu laikus.⁴⁴⁸

Aptuveni 200 gadu laikā no 1095. g. līdz 1291. gadam eiropieši devās kopumā septiņos lielākos krusta karos uz Tuvajiem Austrumiem, kur saskārās ne tikai ar dažādām šī reģiona kultūras izpausmēm, bet arī guva tiešu priekšstatu par vietējo tautu militārajām tradīcijām, tajā skaitā bruņojuma izgatavošanu un lietojumu.⁴⁴⁹

Savukārt Austrumbaltijai kaimiņos esošajā Skandināvijā 11. gs. pirmajā pusē un vidū beidzās vikingu laikmets un nostiprinājās kristīgās monarhijas, kas izbeidza iepriekšējam laikmetam raksturīgos vikingu sirojumus un citas aktivitātes. Toties Austrumbaltijā, tajā mūsdienu Latvijas teritorijā joprojām valdošā reliģija bija pagānisms, kā arī šeit pastāvēja lielā mērā militarizētas un uz vadonības ideoloģiju balstītas sabiedrības, kur sociālajās attiecībās liela nozīme bijusi ievērojamam daudzumam ieroču, īpaši izceļot zobenu īpašo vietu attiecīgā perioda tuvcīņas ieroču klāstā.⁴⁵⁰

Neskatoties uz to, ka Austrumbaltijā krusta kari sākās par gadsimtu vēlāk kā Palestīnā, krusta karu laikmetam raksturīgās zobenu formas Baltijas reģionā parādījās jau 11. gs., tie ir plaši sastopami visu 12. gs. un daļēji 13. gs. ieņem nozīmīgu vietu vietējo karotāju bruņojumā. Šādi zobeni zināmi ne tikai Austrumbaltijā, bet arī Somijas teritorijā u.c.⁴⁵¹

Zobenu forma šajā laikā mainās, kas ļauj labi nodalīt šī perioda zobenus no vikingu perioda ieročiem. Šīs izmaiņas pamatā attiecas uz zobenu konstrukciju un

⁴⁴⁷ Кардини Ф. Истоки средневекового рыцарства. – Москва, 1982., с. 226–227.

⁴⁴⁸ Rubenis A. Viduslaiku kultūra Eiropā. – Rīga, 1996, 93. lpp., *Окшотт Э.* Археология оружия..., с. 223.

⁴⁴⁹ Всемирная история. Том 8. Крестоносцы и монголы. / Под ред. Бадак А.Н., Войнич И.Е., Волк Н.М. – Минск, 1997. с.77–90.

⁴⁵⁰ Šnē A. Sabiedrība un vara: sociālās attiecības Austrumlatvijā..., 283–286. lpp.

⁴⁵¹ Mäntylä S. The Meaning of Weapons as Grave Goods: Examples from two Southwest Finnish Crusade Period Cemeteries. // *Archaeologia Baltica*, vol 8. – Klaipėda, 2007. p. 302.–309.

formu: atsevišķām zobenu formām mazinās tradīcija rotāt rokturus ar dažādām smalkām inkrustācijām, nedaudz vienkāršojas to konstrukcija (piemēram, daudzām zobenu formām izzūd augššķērsis), izmaiņas piedzīvo pašu rokturu forma, mainās asmeņu un garengropes proporcijas, asmeņu ierakstu forma un saturs, vienkāršojās un uzlabojās asmeņu izgatavošanas tehnoloģijas. Austrumbaltijā tālāku attīstību šajā laikā piedzīvo no vikingu laikmeta pazīstamie T tipa zobeni un rodas vairākas, domājams vietējas zobenu formas.

Šajā laikā Austrumbaltijā un Latvijas teritorijā izvirzās zobena kā funkcionāla priekšmeta – ieroča – nozīme, kas atspoguļojas straujā ar zobeniem saistīto atradumu skaita pieaugumā, to roktura sastāvdaļu formās, rotājumā un ierakstos. Tomēr nezūd arī zobenu kā sociāla simbola ideoloģiskā nozīme, kas atspoguļojas to lielajā atradumu skaitā šajā reģionā, kas lielā mērā saistāmas ar to līdzdošanas tradīciju apbedījumos, īpaši Rietumlatvijā, kuršu apdzīvotajā teritorijā. Šis fakts saistāms ar pagānisko tradīciju mirušajiem līdzdot rotas un ieročus, kamēr daudzās kaimiņu zemēs pieņemtās kristietības iespaidā ieroču līdzdošana 11.–13. gs. jau izzudusi vai samazinājusies. Tādēļ, balstoties uz šo relatīvi augsto atradumu skaitu un koncentrāciju vienā reģionā, iespējams izdarīt arī aplamus secinājumus par noteikta kapa piedevu pieejamību, izplatību, funkcijām un nozīmi.

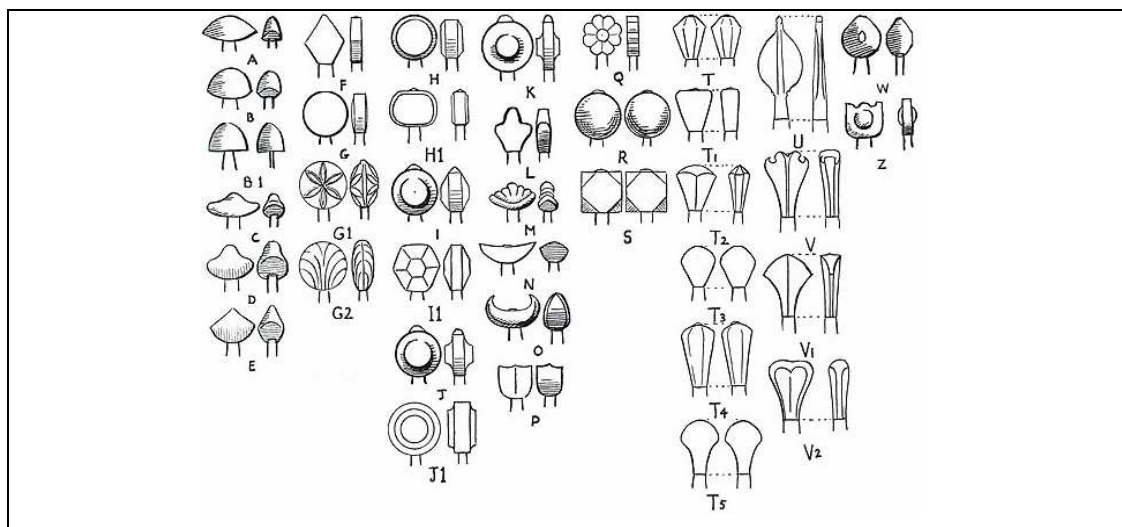
Par šīs apakšnodaļas hronoloģiskajiem ietvariem uzskatāms 11. gs 2. puse – 13. gs. Ņemot vērā iepriekš minēto, tad, lietojot apzīmējumu „krusta karu laikmeta zobeni”, redzams, ka šādi iespējams precīzi definēt aplūkojamo laika nogriezni, zem šī termina iekļaujot daudzveidīgo 11. gs. 2. puses – 13. gs. Latvijas arheoloģisko zobenu materiālu.

Lai saprastu ar krusta karu perioda zobenu formu rašanos, attīstību un izplatību saistītos procesus Latvijas teritorijā, ir nepieciešama jau zināmā senlietu materiāla jauna sistematizācija un klasifikācija, jo līdz šim zobeni, lai arī izmantoti atsevišķos pētījumos, secinājumi veikti par noteiktu reģionu, piemēram, Austrumlatviju (iekļaujot lībiešu un latgaļu materiālu),⁴⁵² vai, piemēram, izmantojot tikai lībiešu kultūru kā piemēru,⁴⁵³ kā arī noteiktu zobenu tipu izdalīšanai un aprakstīšanai izmantojot tikai raksturīgākos eksemplārus. Kā metodiskais pamats šim mērķim izvēlēta E.Oukšota un A.Gaibiga darbos formulētā pieeja. Tā iekļauj visus

⁴⁵² Tomsons A. Divasmeņu zobeni IX–XIII. gs. latgaļu arheoloģiskajā materiālā. // Latvijas Kara muzeja gadagrāmata. – Rīga, 2006.g. – 9–30 lpp.; Tomsons A. Divasmeņu zobeni lībiešu materiālajā kultūrā vēlajā dzelzs laikmetā. // Pa somugru pēdām Baltijas jūras krastā. Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli, 2009. gada 23. aprīlis, Turaida. – Rīga, 2009. – 76–84 lpp.

⁴⁵³ Šnē A. Sabiedrība un vara: sociālās attiecības Austrumlatvijā ... 283–286. lpp., Buša I. Skandināvu ietekme uz Daugavas lībiešu ieročiem..., 19–20. lpp.

zobena elementus (poga, šķērsis, asmens), kur katram no šiem elementiem ir izstrādāta sava atsevišķa, secīga klasifikācija, kas ļauj pētniekam identificēt un aprakstīt noteiktu zobenu, nosaucot atsevišķo elementu tipu kombināciju, rezultātā iegūstot precīzu priekšmeta klasificējošu aprakstu. Kā primārā pazīme, veidojot apakšnodaļas, izdalīta zobena roktura pogas forma (tips), bet vērā ņemta tās kombinācija ar apakšējā šķērša un asmens tipu (40. att.).⁴⁵⁴ Atsevišķa apakšnodaļa veltīta zobenu šķēršiem un izplatītākajām zobenu asmeņu formām.

40. att. E.Oukšota izstrādātā viduslaiku zobenu roktura pogu klasifikācija.

Krusta karu laikmetam ir raksturīga šī perioda dominējošo mākslas stilu ietekme arī uz ieroču, tajā skaitā zobenu rotājumā izmantotajiem ornamenta motīviem un tā veidošanas principiem. A.Kirpičņikovs, atsaucoties uz A. Brunas–Hofmeijeres un E.Oukšota darbiem, veidojot senkrievu teritorijās atrasto ar 1100.–1350. g. datēto zobenu klasifikāciju, sekojis šim principam, lietojis terminu „romāņu”, jeb „romānikas zobeni”, pretstatā līdz tam krievu un padomju literatūrā lietotajam terminam „kapetingu zobeni” un sekojošajam gotikas posmam.⁴⁵⁵

Galvenais uzdevums, pētot krusta karu perioda divasmeņu zobenu atradumus Latvijas teritorijā, būtu noskaidrot, ar kādiem procesiem saistāms šo zobenu atradumu skaita pieaugums 11. gs. beigās un īpaši 12. gs. Līdz ar to šīs nodaļas pamatzdevums ir sistematizēt atradumus, kā arī precizēt un izsekot uz šo periodu attiecināmo Latvijas teritorijā atrasto zobenu formu hronoloģiju.

⁴⁵⁴ Oakeshott E. Records of the Medieval Sword..., p. 10.

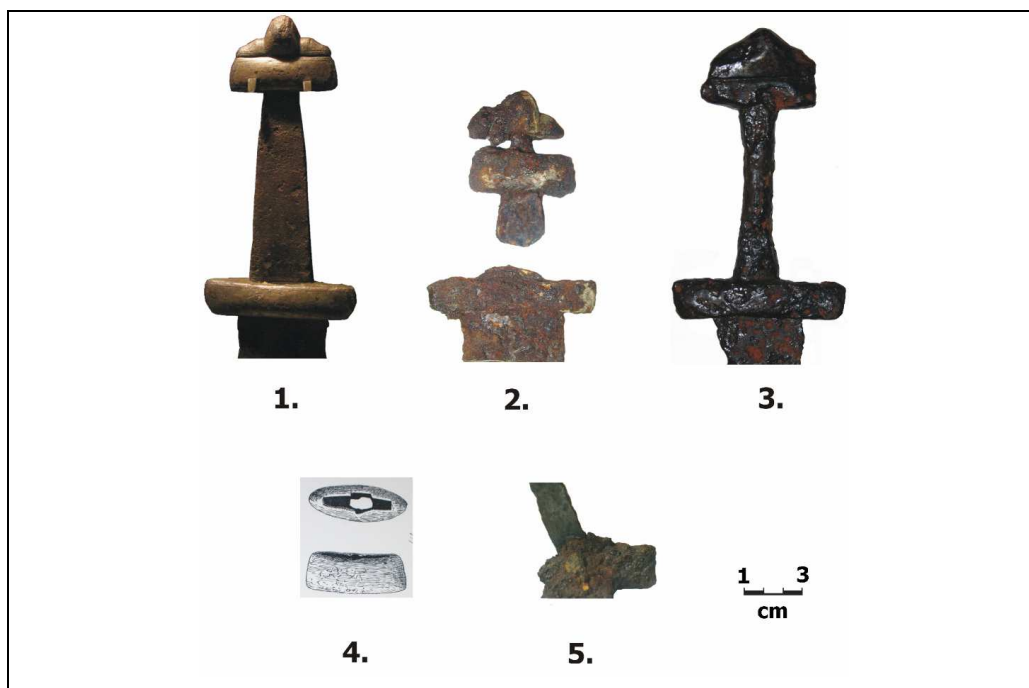
⁴⁵⁵ Kirpičņиков А.Н. Древнерусское оружие. Мечи и сабли..., с. 49.

2.1.2.1. T tipa zobenu vēlākās formas.

11. gs. – 12. gs. Latvijas teritorijā turpinās vikingu laikmetā izplatītā T tipa zobenu lietojums. Šis ir viens no tiem zobenu tipiem, kura formu tālāka attīstība redzama arī pēc „vikingu laikmeta” beigām, izveidojoties arī vairākiem jauniem un savstarpēji radniecīgiem apakštipiem. 11.gs.b.–13. gs. Latvijas teritorijā izplatīti vismaz pieci dažādu T tipa apakštipi. To numerācija turpināta augošā secībā attiecīgajās nodaļās.

2.1.2.1.1.T tipa zobeni, III apakštips.

T tipa zobenu III apakštipu raksturo īsi, samērā plati, taisni, bet ne tik masīvi kā otrā apakštipa zobeniem, dzelzs šķērši un neliela, trīsdaļīga roktura poga ar izceltu, apaļu vidussegmentu. Raksturīga iezīme ir to šķēršu paplatinājuma virziens – tas ir vērsts roktura tveramās daļas virzienā, augšējam šķērsim pret roktura pogu vērsta daļa šaurāka, savukārt apakšējam šķērsim – tāda ir pret asmeni vērsta daļa. Šo zobenu rokturis parasti bijis rotāts ar sudraba platējumu, iekaltām stieplītēm veidotu ornamentu. Sastopami gan masīvāki, gan vieglāki eksemplāri.

41. att. T tipa zobenu III apakštipa zobeni un to fragmenti Latvijā.

1 – Rīga, Daugavas gultne pretī Maskavas ielas 91 namam (VRVM-23000), s.a., 2 – Alsungas Kalniņi, 33. k. (A11735:1), 3 – Doles Vampenieši II, 79. k. (VI 144:546), 4 – Vecpils Stroķi, (bij. KPM Rīgas katalogā nr. 403), 5 – Alsungas Kalniņi, 10 k. (A 11676:18). (nr. 4. – bez mēroga).

Latvijas teritorijā trešā apakštipa zobeni zināmi kuršu un lībiešu teritorijā (41. att., 7. tab.). Kopumā seši šī tipa zobenu un to fragmentu atradumi no četrām

atradumu vietām – divām kuršu un vienas lībiešu apdzīvotajā teritorijā kā arī viena atraduma etniskais konteksts vairāk nav konstatējams.

Daugavas lībiešiem piederīgajā Doles Vampeniešu II kapulauka 79. kapā atrasts šī apakštipa T tipa zobens. Izrakumu autore E.Šnore neprecīzi klasificējusi to kā Petersena G tipam piederīgu.⁴⁵⁶ Šis kapulauks ir uzkalniņu kapulauks, kas atrodas blakus Doles Vampeniešu I līdzenajam kapulaukam, kur apbedījumi sākušies 10. gs. beigās, bet Vampeniešu II kapulaukā – aptuveni 50 gadus vēlāk. Līdz ar to šis apbedījums datējams ar 11.gs. vidu – 12. gs.⁴⁵⁷

Kuršu apdzīvotajā teritorijā zināmi četri šim tipam piederīgi atradumi. Viens no tiem ir no Alsungas Kalniņu 33. kapa (41. att. 2.). Šis fragmentārais zobens ir nerestaurēts, kas neļauj spriest par tā detaļu virsmas ornamentu. Šajā kapā konstatēja tikai ogles, bet kaulu paliekas netika atrastas, arī metāla senlietas bija stipri sakusušas, no kā var pieņemt, ka šeit mirušie tika dedzināti augstu temperatūru sasniegušā sārtā. Pārējos kapos, kaut gan nelielā skaitā, kalcinēto kaulu gabaliņi tomēr tika atrasti. Kaps tika atsegts 120 cm dziļumā, senlietas bijušas izkaisītas kapa bedrē.⁴⁵⁸ Kuršu apdzīvotajā teritorijā šī tipa zobeni zināmi vēl no Vecpils Stroķiem, kur par šāda zobena esamību liecināja tā augšējā šķērša atradums.⁴⁵⁹

Rīgā, apmēram 1 km no Vecpilsētas, Daugavas gultnē atrastais zobens (41. att.1.) ir krāšņi gatavots eksemplārs, kas visticamāk kalts ārpus Latvijas teritorijas.⁴⁶⁰ Tā asmenī redzams sarežģīts no krāsaino metālu stieplītēm veidots ieraksts. To veido viļņveida līniju grupas, dažādi simboli, kā zvaigžņu un mēness atveidi. Šis ieraksts sīkāk aplūkots R.Vegeli simbolisko ierakstu aprakstā.⁴⁶¹ Kā atzīmē A.Anteins, ornamentāli ieraksti no krāsainajiem metāliem zobenu asmeņos parādās tieši 12. gs.⁴⁶²

Doles Vampeniešu II kapulauka 79. kapā atrastajam zobenam tika veikta rentgena izpēte, tajā tika konstatētas ieraksta paliekas (42. att.).⁴⁶³ Atklātā „0” vai „C” burta forma liecina, ka zobens gatavots jau pēc vikingu laikmeta beigām, bet pēc tā

⁴⁵⁶ Šnore E. Daugavas lībieši Doles salā. // AE, 18. laid., Rīga, 1996., 126. lpp.

⁴⁵⁷ turpat, 127. lpp.

⁴⁵⁸ Cimermane I. Pārskats par 1960. gada izrakumiem Alsungas Kalniņos. LNVMA AA 629.

⁴⁵⁹ Atrasts bij. Liepājas apr. teritorijā. Priekšmeta šībrīža atrašanās vieta nav zināma. Tā attēls saglabājies bij. KPM senlietu katalogā, kas glabājas LNVMA arheoloģijas departamentā.

⁴⁶⁰ Anteins A. Melnais metāls Latvijā.... 53. lpp. Цауне А. Двухлезвийные мечи XI–XIII вв. найденные в Даугаве у Риги... с. 479, рис. 2–3.

⁴⁶¹ Wegeli R. Inschriften auf mittelalterlichen Schwertklingen..., s. 222.

⁴⁶² Anteins A. Melnais metāls Latvijā..., 52. lpp.

⁴⁶³ Autors izsaka pateicību dr. V.Stroda zobārstniecības klīnikai par tehnisko atbalstu uzņēmumu veikšanā.

proporcijām (platums, augstums), secināms, ka tas iespējams, varētu būt saistāms ar ar pāreju uz kristīga satura asmeņu ierakstiem, kas saistās ar krusta karu periodu.⁴⁶⁴

42. att. Doles Vampeniešu II kapulauka 79. kapa zobena asmens
rentgenuzņēmums ar O veida zīmes paliekām.

Līdzīgs zobens atrasts Igaunijā, Kivilo teritorijā, kura rokturis rotāts ar vikingu laikmeta beigām raksturīgu skandināvisku ornamentu,⁴⁶⁵ bet lielākā skaitā zināmi Rietumeiropā, kur tie varējuši būt arī krusta karu perioda sākuma zobenu daudzburto ierakstu, kas veidoti ar izteikti lieliem un platiem burtiem, sastāvdaļa, piem. +NINOMINED+, „BENNOMEFECIT” u.c.⁴⁶⁶

Jāsecina, ka tieši šīs grupas zobeni vislabāk redzama saistība pārejā no vikingu laikmeta T tipa zobenu formām uz krusta karu periodā izplatītajām, par ko liecina to samērā platie un masīvie zobenu asmeņi (Alsungas Kalniņi, 33.k. u.c.). kas iezīmē pāreju uz vēlāk datējamām to formām, saglabājoties tikai nosacītai līdzībai roktura elementu formās, kas arī laika gaitā mainījušās un saistība ar agrākajiem vikingu laikmeta T tipa zobeniem nav vairāk tik izteikti redzama (par ko liecina to tehniskie parametri, sk 8. tab.).

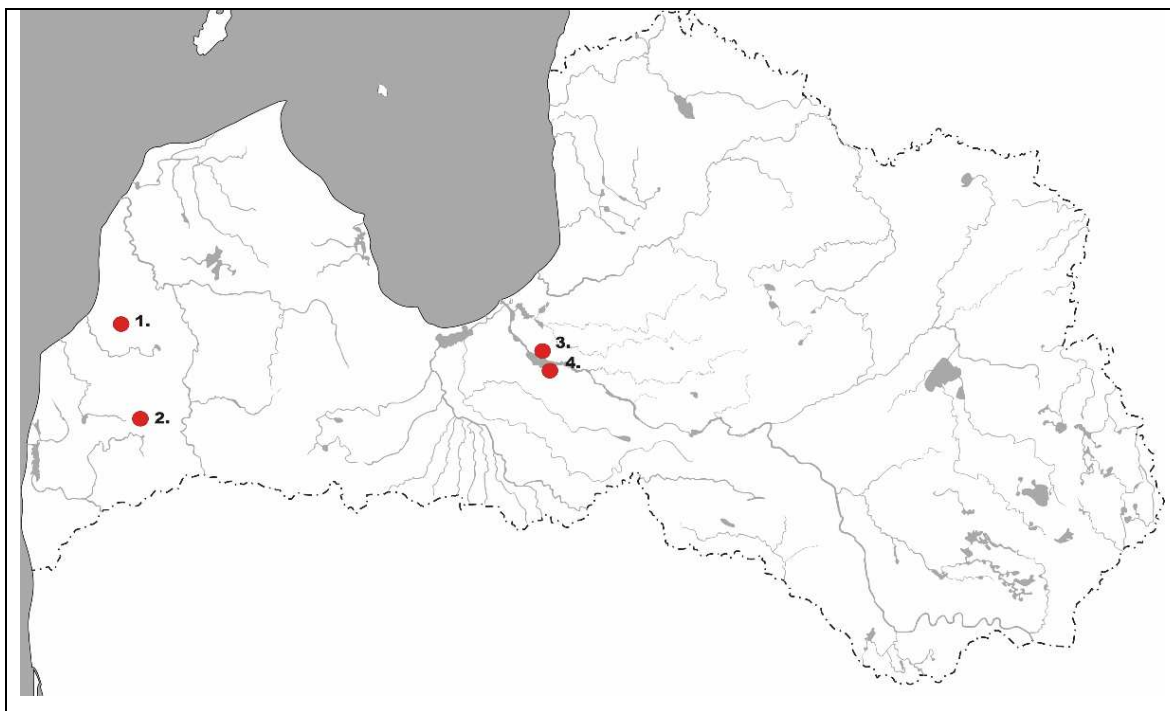
Šo zobenu izcelsme, spriežot pēc asmeņu ierakstiem un izmantotās roktura ornamentācijas, visticamāk būtu meklējama Rietumeiropas ieroču darbnīcās un Latvijas teritorijā būtu uzskatāma par importu. Šī apakštipa zobenu datējums būtu saistāms ar 11. gs. beigām (Daugavas lībiešu teritorijā Doles Vampeniešu II kapulaukā) un par to galveno izplatības laiku būtu uzskatāms 12. gs. Iespējams, ka restaurējot iepriekšējā nodaļā kā vikingu laikmeta T-1 un T-2 tipa aplūkotos Gaujas baseinā atrastos zobenus, būtu iespējams labāk atklāt to ornamentāciju, kas labāk

⁴⁶⁴ Šāda izmēra ierakstu burti varētu atbilst 11. gs. 2. p. – 12. gs. sāk. dažāda satura kristīgajiem ierakstiem, piem. kā +INIOINI+, „In Nomine Iesu Omnipotens...” pēc: *Kurasiński T., Pudło P.* Jeszcze o bałtyjskiej (?) produkcji wczesnosredniowiecznych mieczy grupy T. // *Mare Integrans. Studia nad dziejami wybrzeżu Morza Bałtyckiego.* – Torun, 2009. p. 293.

⁴⁶⁵ Inv. nr. AI 3904.

⁴⁶⁶ *Geibig A.* Beiträge zur morphologischen Entwicklung... s. 236, Taf. 26, s. 351, s. 351, Taf. 141, s. 353, Taf. 143. u.c.

pierādītu šo pāreju no masīvajām iepriekšējā perioda T tipa zobenu formām uz to vieglākajiem variantiem, kādi Austrumbaltijā bija lietojumā 11.–12. gs. mijā un iespējams, arī vēl 12. gs.

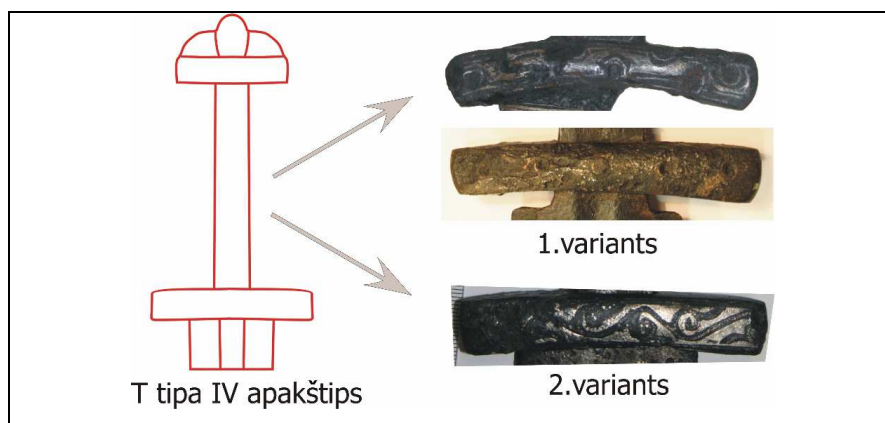
43. att. T tipa zobenu III apakštipa tipa zobenu atradumu vietas Latvijas teritorijā.

1 – Alsungas Kalniņi (2–3 eks.), 2 – Vecpils Stroķi (1 eks.), 3 – Rīga, Daugavas gultne, 4 – Doles Vampenieši II.

2.1.2.1.2. T tipa zobeni, IV apakštīps.

Šī apakštipa zobenus raksturo pēc formas noapaļotāki, sānskatā apjomīgāki šķērši, tie vairs nav tik nopacināti kā III apakštipa zobeni, tie ir garāki, to augstums nedaudz mazāks. Šķērši ir gandrīz taisni, vai viegli izliekti, to masivitāte nedaudz samazinājusies. To roktura sastāvdaļas izgatavotas no dzelzs, šķērši un poga ir dobi, virsma lielākajā daļā gadījumu bijusi pārklāta ar krāsainā metāla, domājams, sudraba platējumu. Roktura poga vienmēr ir trīsdaļīga ar uzbiezinātāku centrālo segmentu, tās sānu posmi nereti ir veidoti noslīpināti 45° leņķī un, salīdzinot ar pogu, samērā plakani. Primārā pazīme, kas atšķir šo T tipa zobenu apakštipu no V un VI apakštipa, ir šķēršu šaurā forma un samērā vāji izteiktais izliekums asmens virzienā.

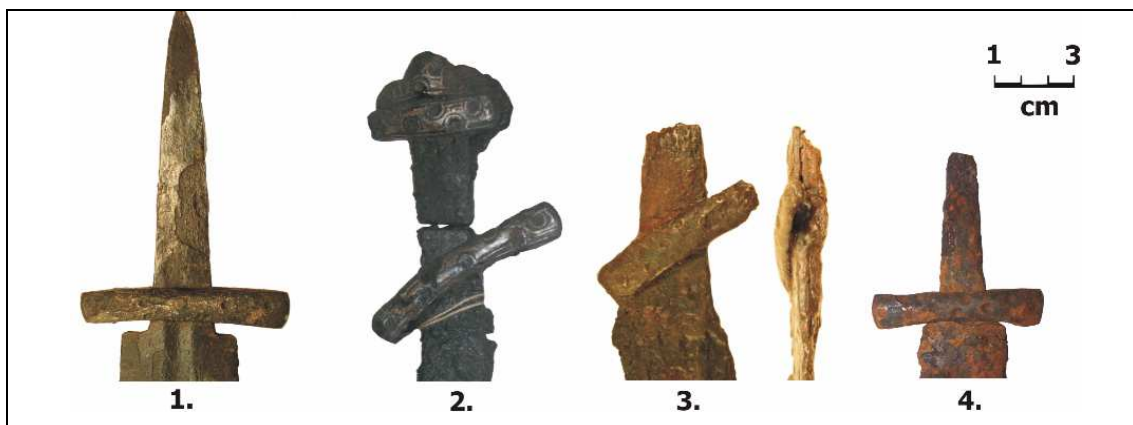
Pēc rotājuma IV apakštipa zobeniem iespējams izdalīt divus variantus. Pirmā varianta zobenu šķēršus klāj cirkulārais (jeb t.s. saulīšu) ornaments. Savukārt otrā varianta virsmā atveidoti dažādi viļņveida un pinumu motīvi, kas raksturīgi romānikas mākslai (44. att.).

44. att. T tipa IV apakštīpa zobenu varianti (aut.zīm.).

Latvijas teritorijā atrasti vairāk četrdesmit abu šī tipa variantu zobeni un to fragmenti. Tajā skaitā 16 atradumiem to saglabātība neļāva identificēt to ar konkrētiem šī apakštīpa zobenu variantiem. Šie atradumi koncentrējas pamatā kuršu apdzīvotajās zemēs, tikai divi atradumi zināmi zemgaļu apdzīvotajā teritorijā, viens lībiešu, bet viena atraduma izcelsmes vieta nav zināma precīzi (49. att.)

1. variants. T tipa IV apakštīpa pirmā varianta zobeni (45., 46. att.) atrasti Alsungas Kantiķos, Matkules kapulaukā, Nīgrandes pag. Grāviņos un Grabstu pag. Zundu senkapos, savukārt Zlēku Pasilciemā zināmi divi šādi rotāti zobenu apakšējie šķērši (7. tab.).

45. att. T tipa IV apakštīpa 1. varianta zobeni.

1 – Alsungas (bij.Alšvangas) Kantiķi (A 9562:1), 2 – Matkules kapsēta (A9305:1), 3 – Grabstu Zundi (A 9145:1), 4 – Nīgrandes Grāviņi (RDM III 264).

Alsungas Kantiķu kapulauks atrodas nedaudz uz DA no mūsdienu Alsungas pagasta centra, Zvirgzdu ezera R krastā, tā ZR pusē. Senlietas no šejienes nonākušas muzejā arī no pirmskara izrakumiem kā savrupatradumi. Reljefs šeit izteikti paugurains, atradumi ir ļoti izkliedēti, jo teritorija ir ilgstoši arta, atradumi koncentrējas reljefa dziļākajās vietās. No pirmskara atradumiem zināms divās daļās

salauzts divasmeņu zobens (45. att.1.). Tas ir ar šauru gropi (ap 1 cm), samērā plats, bez pogas, apakšējais šķērsis rotāts ar 5 saulīšu rindu, uz tā bijis sudraba platējums. Asmenī redzamas ieraksta paliekas, aplī un krustveida zīme. Asmens smaile veidota izteikta V veida formā, tai strauji sašaurinoties. Analogijas šādam smaiļes veidojumam zināmas Lībagu Sāraju un Zlēku Pasilciema kapulaukos atrastajiem zobeniem. Kopā ar zobenu iegūti damascēts uznavas šķēpa gals, iedzītņa šķēps, 2 bronzas pakavsaktas ar rēdžu galiem un 2 ar magoņpogaļu galiem, 12 dzeramragu apmales, ornamentēts dzelzs nazis, bronzas kaklariņķi, dzelzs izkaptis u.c. kas liecina par arot izpostītiem apbedījumiem. Kopumā balstoties tikai uz šeit kopā ar zobenu atrasto senlietu formu analīzi, šo kompleksu var datēt ar 12. gs. un 12.–13. gs. miju.

Bij. Aizputes apriņķa Dzērvju pag. pie Grabstu–Zundu mājām⁴⁶⁷ atrastajam divasmeņu zobenam saglabājies fragmentārs apakšējais šķērsis, tā asmens ir locīts, ļoti nodilis un izdrupis (45. att. 3.). Pēc apakšējā šķērša tomēr ir nosakāms, ka tas pieder tieši šim zobenu variantam. Iespējams, tas bijis platēts ar sudrabu. Atraduma apstākļi ir neskaidri. Līdz ar to zobens datējams pēc analogijām un apkārtējo atradumu konteksta. Kopā ar zobenu muzejā nonākuši cirvis ar četrstūrainu pietu, šķēps ar damascētu lapu un astoņšķautņainu uznavu, naži, gludas agrās ripas keramikas trauku lauskas, vītie kaklariņķi, lentveida aproču fragmenti ar ugunsiedarbības pēdām.⁴⁶⁸ Pašu priekšmetu formas ļauj datēt tos ar 13. gs. 2. pusi, beigām un pat 14. gs. Turklāt jāņem vērā fakts, ka netālu atrodas arī Dzintares pilskalns, kura aplenkums un nopostīšana 1261. gadā aprakstīta Atskaņu hronikā,⁴⁶⁹ kā arī Padures pilskalns un Dunalkas Elkukalns. Iespējams, šādu ieroču atradums iezīmē šīs apkārtnes kā lokāla politiskā centra nozīmi. Mūsdienās par šo vietu liecina tikai Grabstes upītes (bij. Tebras pieteka) nosaukums. Līdz ar to var pieņemt tā datējumu ar 12. gs. beigām – 13.gs.

LNVM krājumā nonākušās kuršu ugunskaņiem raksturīgas senlietas no Matkules visticamāk ir no kapulauka, kas atrodas starp mūsdienu Matkules kapsētu un Imulas upes ieleju, apmēram 250 m no Buses pilskalna. Senkapi šeit zināmi vismaz kopš 1877. gada, kad Rīgas Doma muzejs ieguva pirmos savrupatradumus. Šo priekšmetu skaitā ir arī vairāki zobeni un to fragmenti. Viens no tiem ir T tipa ceturtā apakštipa pirmā varianta divasmeņu

⁴⁶⁷ Latvijas ceļu karte, – Rīga, 1991. 15. lpp., D3.

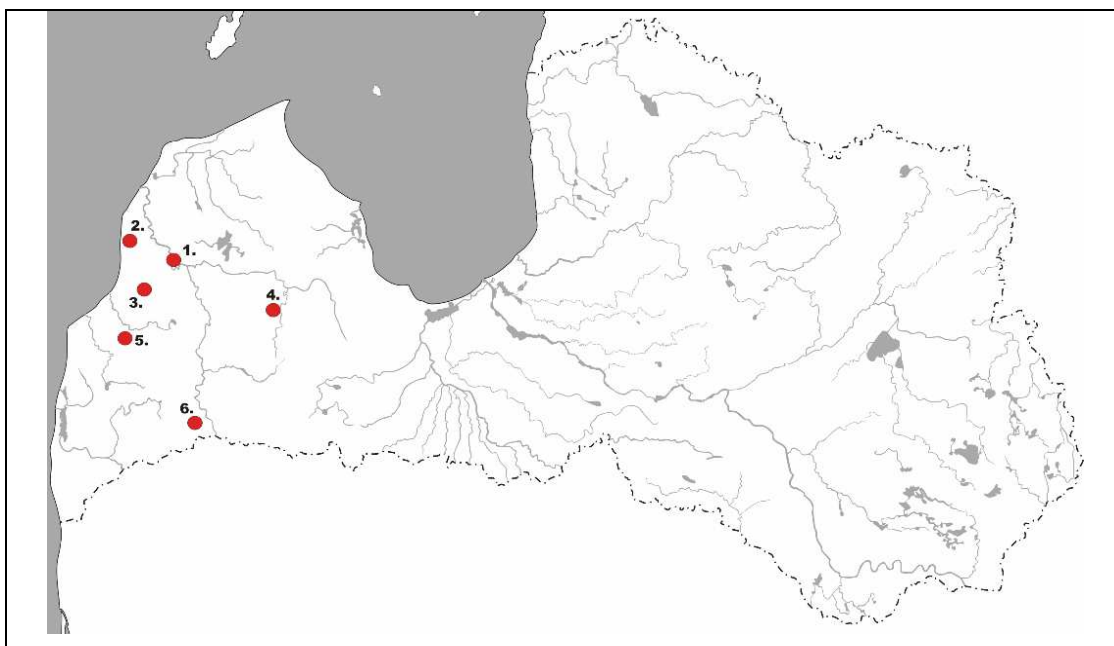
⁴⁶⁸ Inv. nr. A 9071: 1–9.

⁴⁶⁹ *Brastiņš E.* Latvijas pilskalni: Kuršu zeme. – Rīga, 1923. – 137 lpp.

zobens (45. att. 2.).⁴⁷⁰ Kapulauks pēc atrastajām senlietām datējams ar 12.–15.gs. Imulas upes pretējā krastā atrodas Buses jeb Matkules pilskalns, kas tiek uzskatīts par ievērojamu kuršu zemes Vanemas centru.⁴⁷¹

Nīgrandes pag. Grāviņos (45. att. 4.) atrastajam zobenam trūkst roktura pogas, tā virsma ļoti korodējusi, kopā ar to kā savrupatradumi iegūti trīs šķēpi (divi uznavas un viens iedzītņā), kā arī neliels nazis un izkopts. Zobena asmens ir samērā plats, arī tā garengrope plata, ieraksti nav redzami. Kopumā šo priekšmetu forma ļauj atradumus datēt ar 12.–13.gs., bet paša zobena sastāvdaļu proporcijas ļauj izdarīt pieņēmumu par tā datēšanu ar 12. gs., iespējams, 13. gs. sākumu.

Divi šim apakštipam pieskaitāmi divasmeņu zobenu apakšējie šķērši zināmi arī no Zlēku Pasilciema kapulauka atradumiem,⁴⁷² Savukārt Užavas Silmalciema kapulaukā atrasta šādi rotāta zobena roktura poga. Visu šī varianta zobenu tehniskie parametri neuzrāda būtiskas variācijas to detaļu proporcijās (8. tab.).

46. att. T tipa IV apakštipa 1. varianta tipa zobenu atradumu vietas Latvijas teritorijā.

1 – Zlēku Pasilciems, 2 – Užavas Silmalciems, 3 – Alsungas Kantiķi, 4 – Matkule, 5 – Dzērvju Grabsti–Zundi, 6 – Nīgrandes Grāviņi.

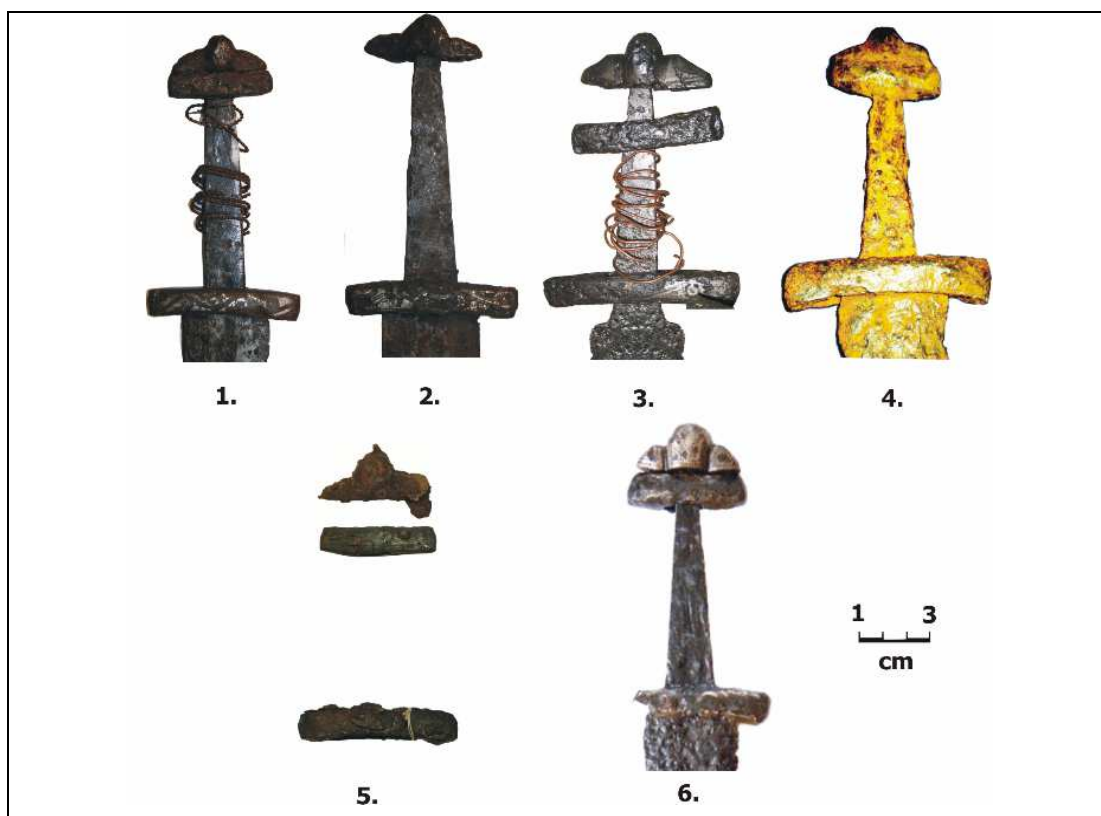
2. variants. T tipa zobenu IV apakštipa 2. varianta zobenu rokturu rotājumā izmantots ornaments ar viļņveida augu rotājuma motīvu (47. att.). Šādi rotāti zobeni zināmi no atradumiem Zlēku Pasilciemā (6 fragmenti no vismaz 5 zobeniem),

⁴⁷⁰ Katalog der Ausstellung zum X Archäologischen Kongress in Riga 1896. – Riga, s. 46.

⁴⁷¹ *Brastiņš* A. Latvijas pilskalni. I. Kuršu zeme. – Rīga. 1923. – 52. lpp.

⁴⁷² Glabājas Valsts Ermitāžā Pēterburgā (nr. ГЭ 890 / 664 un ГЭ 890 / 667).

Lielīvandē (2 gab.), Durbes Dīros, Popes Lazdās un Mežotnes Kugrēnos pa vienam atradumam (7. tab.).

47. att. T tipa IV apakštipa 2. varianta zobenu atradumi Latvijā.

1 – Lielīvande (A 383), 2 – Lielīvande (A 485), 3 – Durbes Dīri (LVMM 12139), 4 – Mežotnes Kugrēni, 5 – Popes Lazdas (VVM 27849/19), 6 – Krimuldas Liepenes (?) (TMR plg 7345) (3, 4, 6. – bez mēroga).

Bij. Lielīvandē (tagad. Īvande) kuršu ugunskaņu teritorijā iegūti divi zobeni ar šādu rokturu ornamentu. Diemžēl piederība noteiktiem senlietu kompleksiem šajā senvietā iegūtajām senlietām nav zināma. Par to, ka šajā apkārtnē 12. gs. atradies šī laika politiski ekonomiskais centrs, liecina netālu esošais Strazdiņu kapulauks, kā arī Padures, Kuldīgas un Tigves pilskalni.⁴⁷³

Vēl viens šāds zobens iegūts mantraču izrakumos Mežotnes Kugrēnu kapulauka teritorijā (47. att. 4.).⁴⁷⁴

Durbes Dīru kapulaukā⁴⁷⁵ atrasts viens šādi rotāts zobens. Tas iegūts II ugunskaņu vietas 3. kapā. Šie senkapi zināmi jau kopš 20. gs. sākuma, kad tajos arot iegūtas atsevišķas senlietas, kapulauks ir laika gaitā ievērojami postīts, gan izbūvējot

⁴⁷³ *Brastiņš A.* Latvijas pilskalni. I. Kuršu zeme..., 130. lpp.

⁴⁷⁴ N.Jēruma foto un mutiska informācija darba autoram 2010. gada rudenī.

⁴⁷⁵ Kuršiai / Couronians..., p. 446.

dzelzceļa līniju, gan rokot granti.⁴⁷⁶ Šeit kopumā zināmi četri šī apakštipa zobeni, bet vienīgi šim ir iespējams noteikt piederību noteiktam variantam.⁴⁷⁷ Pagātnē Durbe kuģiem bijusi sasniedzama arī no jūras, un šajā apkārtnē redzamas rosīgas tirdzniecības liecības.⁴⁷⁸ Daļu apbedījumu varētu datēt arī ar 13. gs. saistībā ar Durbes kauju.⁴⁷⁹

Vien Durbes Dīros un Popes Lazdās šī tipa zobeni un to fragmenti iegūti sistemātiski veiktos izrakumos un zināms precīzs to atraduma konteksts. Tomēr, izmantojot tikai senlietu formas šī apbedījuma datēšanai, tos iespējams datēt ar plašu laika periodu sākot no 12. gs. puses – beigām, ieskaitot visu 13. gs. Savukārt datēšanā izmantojot asmeņu un ierakstu formas, redzams, ka šie atradumi dominē kuršu apdzīvotajā teritorijā, kur tie sastopami ar divu tipu asmeņiem – viens ir plats asmens (vidēji pl. ap 5 – 5,5 cm) ar šauru gropi un izteikti šaurajiem asmeņiem (līdz 4 cm pl.). To abu lietojums ir ne agrāks par 12. gs. otro pusi. Par labu šādam datējumam jāmin arī ierakstu burtu forma Lielīvandes zobenu asmeņos. Tomēr, pēc Zlēku Pasilciemā atrastā zobena⁴⁸⁰ asmens un ieraksta tajā formas, iespējams datēt šī tipa zobenu parādīšanos jau ar 12. gs. sākumu.

T tipa 4. apakštipa otrā varianta zobenu tehniskie parametri būtiski neatšķiras no šī paša tipa zobenu pirmā varianta ieročiem (sk. 8. tab.). Kopumā visvairāk šī varianta atradumi iegūti Zlēku Pasilciemā (kur zināmas liecības par vismaz pieciem šī varianta zobeniem, no kuriem tikai viens saglabājies nosacīti labā stāvoklī), Durbes Dīros (viens atradums), kā arī Lielīvandes apkaimē (tagadējā Īvande), kur zināmi divi zobeni ar šādi rotātiem rokturiem.

Viens zobens ar šādu ornamentu atrasts arī Gaujas lībiešu apdzīvotajā teritorijā, Turaidas apkārtnē, šobrīd glabājas Turaidas Muzejrezervāta krājumā.⁴⁸¹ Tiek pieļauts, ka tas ir savatradums no J.Graudoņa un E.Tenisona izrakumiem Krimuldas Liepeņu kapulaukā, kaut gan precīzas ziņas par šo atradumu vairāk nav saglabājušās (47. att. nr. 6).⁴⁸²

⁴⁷⁶ *Stepiņš P.* Pārskats par izrakumiem Liepājas raj. Durbes c. l/a „Komunisma ceļš” zemē pie Dīru mj. un pie Sauslauku kapsētas 1960.g. // 2. lpp. (LNVMA AA 354.).

⁴⁷⁷ *Stepiņš P.* Durbes kauja. – Rīga, 1967., 18. lpp., 5. att.

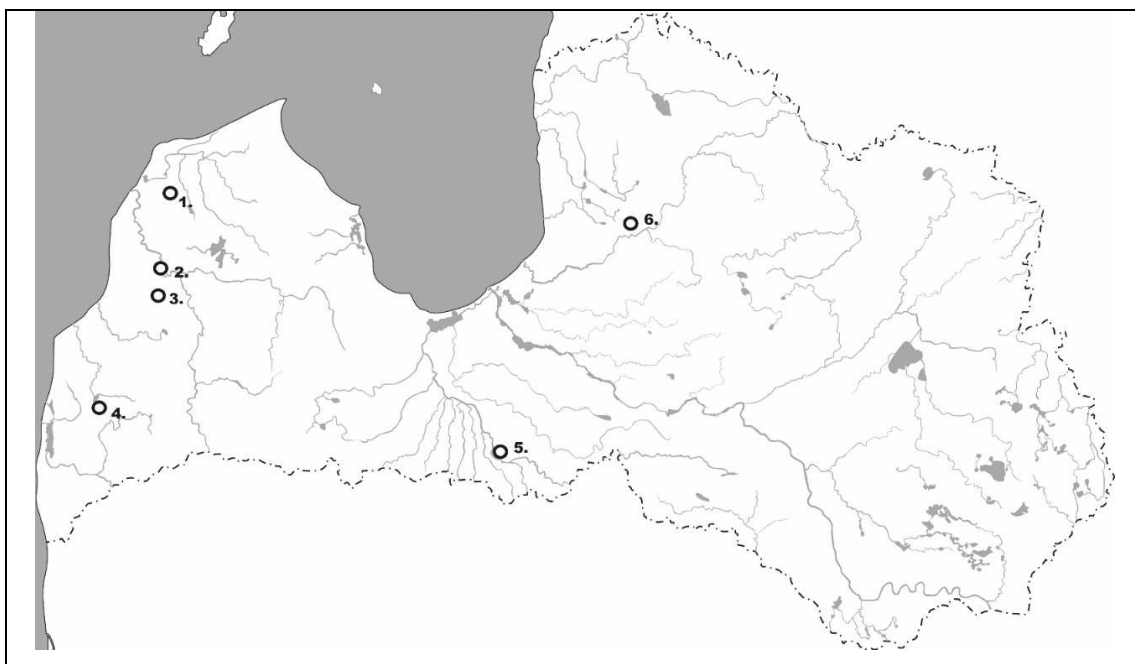
⁴⁷⁸ *turpat...*, 6. lpp.

⁴⁷⁹ *turpat...*, 13. lpp.

⁴⁸⁰ Inv. nr. ГЭ 890 / 1087.

⁴⁸¹ Attēls pēc: <http://www.turaida-muzejs.lv/download/zobens.JPG> (skatīts 2012-02-02).

⁴⁸² L.Beitiņas informācija darba autoram 2012. gada janvārī, autors pateicas par iespēju izmantot šo attēlu.

48. att. T tipa IV apakštipa 2. varianta tipa zobenu atradumu vietas Latvijas teritorijā.

1 – Popes Lazdas (1 gab.), 2 – Zlēku Pasilciems (1 gab.), 3 – Lielīvande (2 gab.), 4 – Durbes Dīri (1 gab.), 5 – Mežotnes Kugrēni (1 gab.), 6 – Krimuldas Liepenes (?).

Bez šiem, noteiktiem variantiem pieskaitāmajiem zobenu un to piederumu atradumiem, zināmi vēl vairāki zobeni un daudzskaitlīgi to fragmenti, kuru rotājuma tips mūsdienās vairāk nav nosakāms, jo gājis bojā korozijas procesu dēļ. Piederību tieši šim T tipa zobenu apakštipam bijis iespējams konstatēt tikai pēc to līdzīgās ārējās formas un noteiktiem tehniskajiem parametriem (līdzīgiem detaļu izmēriem un formas, nevis ornamenta, sk. 7. tab.).

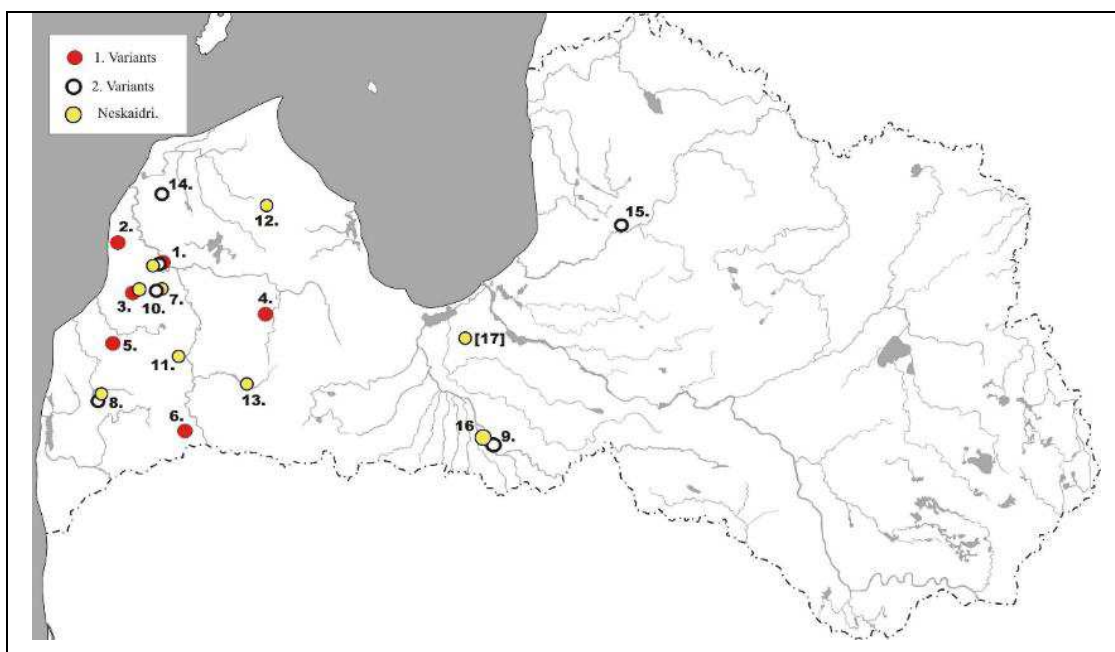
Zināmi vēl vismaz 20 zobeni un to fragmenti, kuru rokturu tehniskā saglabātība neļauj tos tuvāk identificēt kā 1. vai 2. variantam piederīgus, tomēr to apzināšana ievērojami papildina priekšstatu par T tipa IV apakštipa zobenu izplatību Latvijas teritorijā. Kopumā redzams, ka šādi zobeni un to fragmenti atrasti 7 kapulauku teritorijā un arī Saldus pilsētas teritorijā Ezera ielā 9, visticamāk, arī no postītiem ugunskaņiem (49. att.). Tā atrasta kopā ar izkapti un šķēpiem, kas ir tipiskas kuršu ugunskaņu piedevas un visticamāk arī ir no postītiem kuršu ugunskaņiem, kas ir viens no tālāk uz austrumiem zināmajiem kuršu pieminekļiem.⁴⁸³

Kopā zināmi divu nosacīti veselu zobenu atradumi no Talsu Vilcumuižas ezera senkaņiem, kā arī virkne roktura sastāvdaļu no lielā mērā dekontekstualizētajām Zlēku Pasilciema kapulauka kolekcijas daļām, kur rokturu detaļas glabājas atsevišķi no

⁴⁸³ Inv.nr. A 8268:1–8. 8196:1–2.

asmeņiem un nav precīzi zināmas kādās savstarpējās kombinācijās tie atradušies sākotnēji. Alsungas Kalniņu kapulauka 28. kapā arī zināms šāda zobena atradums. Alsungas Kalniņu 9. kapā zināmas arī zirglietas, bet pēc tajā līdzdoto lentveida aproču ornamenta kaps datējams ar 12. gs.

Durbes Dīros⁴⁸⁴ atrastais zobens iegūts P.Stepiņa vadītajos izrakumos⁴⁸⁵ atklātajos kolektīvajos ugunskaļos. Izrakumu autors pieļauj iespēju, ka šeit varētu būt apbedīta daļa 1260. gadā Durbes kaujā kritušo kuršu karotāju. Pieļaujams, ka atsevišķi atrastās zobenu rokturu detaļas, piem. II. ugunskaļi vietas 1. kapa zobena apakšējais šķērsis patiesībā attiecināms uz II ugunskaļi vietas 2. kapa zobenu, kur zināms tāda paša tipa augšējais šķērsis, savukārt trūkst pogas un augšējā šķērša. Turklāt nesaderīga šķiet 1. kapa šķērša un roktura pogas (bronzā izgatavota nosacīta šeit aplūkoto T tipa zobenu pogu variācija, faktiski attiecināma uz kuršu tipa zobenu 1 apakštipu).⁴⁸⁶ Vēl viens šī tipa zobens, kura izcelsme un atraduma apstākļi nav zināmi, glabājas Jelgavas Novadpētniecības un mākslas muzeja bij. KPM kolekcijā.

49. att. Visu T tipa IV apakštipa zobenu pamattipu, kā arī ar konkrētiem apakštipiem un variantiem neidentificējamu zobenu fragmentu atradumu vietas Latvijas teritorijā.

1 – Zlēku Pasilciems, 2 – Užavas Silmalciems, 3 – Alsungas Kalniņi, 4 – Matkule, 5 – Dzērvju Grabsti–Zundi, 6 – Nīgrandes Grāviņi 7 – Lielīvande, 8 – Durbes Dīri, 9 – Mežotnes Kugrēni, 10 – Alsungas Kantiķi, 11 – Raņķu Kapenieki, 12 – Talsu Vilcumuiža, 13 – Saldus, 14 – Popes Lazdas, 15 – Krimulda, 16 – Mežotnes pilskalns, 17 – Latvija.

⁴⁸⁴ Kuršiai / Couronians....., p. 446.

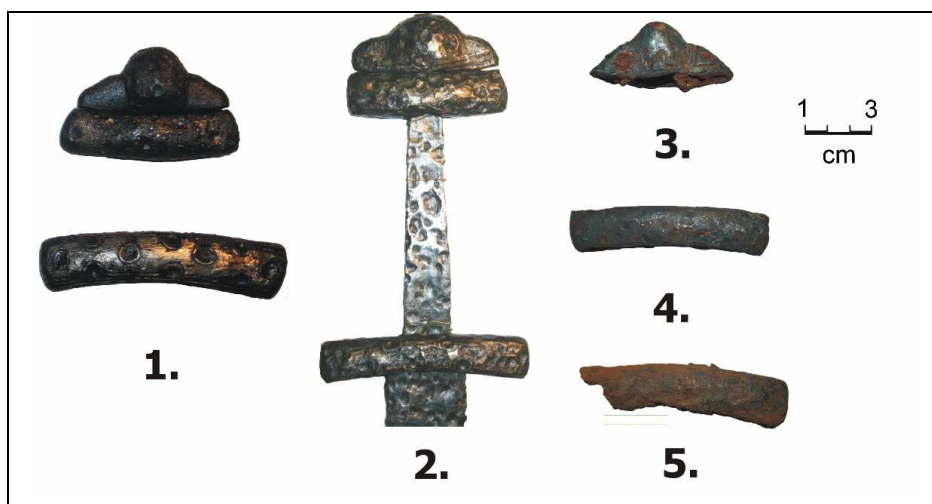
⁴⁸⁵ Stepinš P. Pārskats par izrakumiem Liepājas raj. Durbes c. l/a „Komunisma ceļš” zemē pie Dīru mj. un pie Sauslauku kapsētas 1960.g. // 2. lpp. (LNVM AA 354).

⁴⁸⁶ Stepinš P. Durbes kauja..., 5., 6., 12. att.

2.1.2.1.3. T tipa zobeni, V apakštips.

Latvijas teritorijā zināmi vairāk kā 50 T tipa V apakštipam pieskaitāmi zobeni un to rokturu fragmenti. Neskatoties uz līdzīgu rokturu detaļu ornamentu ar T–IV tipa zobeniem, kas arī veidoti, pārklājot no dzelzs izgatavotos dobus dzelzs šķēršus un roktura pogu ar sudraba kārtu un inkrustējot to ar smalkām savītām sudraba, retāk vara stieplītēm, veidojot dažādus motīvus, tomēr primārā pazīme šo zobenu izdalīšanai kā atsevišķam apakštipam ir būtiskās atšķirības to roktura detaļu izmēros un formā. T–V zobenu šķērši un roktura pogas ir masīvākas, šķērsriezumā uzbiezinātas un apjomīgas, kā T–IV tipa roktura detaļas. Apakšējā šķērša izliekums asmens virzienā tām var būt izteiktāks, kas ļauj labi atšķirt tās no T tipa IV apakštipa zobenu detaļām. T–V tipa zobenu šķērši ir plati, pat masīvi, sastopami gan samērā taisni un plati veidoti, gan tādi, kas nedaudz izliekti virzienā pretēji viens otram, skatoties no roktura tveramās daļas. Šķēršu proporcijas var nedaudz variēt, sastopami arī atsevišķi ne tik masīvi eksemplāri kā vairums šim apakštipam piederīgo atradumu, kā, piemēram, Zlēku Pasilciemā atrastais apakšējais šķērsis,⁴⁸⁷ kura izmēri tomēr ir ievērojami lielāki, kā IV apakštipa zobenu šķēršiem. Pēc ornamenta arī T–V apakštipa zobeni ir konstatējami divi varianti – 1. variants rotāts ar cirkulāro jeb saulīšu ornamentu, 2. variants pārklāts ar augu u.c. vijumu ornamentu.

1. variants. T tipa V apakštipa 1. varianta zobeni un to fragmenti atrasti Lībagu Sārajos (2 zobeni) un Zlēku Pasilciemā, kur atrasti 1 zobens, 2 rokturu pogas un 2 apakšējie šķērši, t.i. no vismaz trim šādiem ieročiem (7. tab., 50. att.).

50. att. T tipa V apakštipa 1. varianta zobenu atradumi Latvijas teritorijā.

1 – Lībagu Sāraji, 34.k. (A 12820:305, 306, 307), 2 – Lībagu Sāraji, 41.k. (A 12820:473),
3–5 Zlēku Pasilciems (ГИМ, оп. 65 / 551, 563, 598).

⁴⁸⁷ Inv.nr.: ГИМ, оп. 65, н. 563.

Tikai diviem no šiem zobeniem (Lībagu Sāraju 41. k. un Zlēku Pasilciemā atrastajam zobenam nr. ГЭ 890 / 1066) saglabājušies asmeņi, abos redzami ieraksti, kas ļauj tos datēt ar 12. un 12.–13. gs. miju.

2. variants. T tipa V apakštīpa zobenu 2. varianta rokturi ir klāti ar stilizētu augu vijumu ornamentu. Visi šobrīd izpētei pieejamie šī apakštīpa zobeni un to fragmenti atrasti Zlēku Pasilciema senkapu teritorijā, kur iegūtās senlietu kolekcijas lielāko daļu veido dekontekstualizētas zobenu rokturu sastāvdaļas, kas Krievijas muzeju krātuvēs līdz mūsdienām nonākušas izjauktā veidā. Zināms tikai viens vesels šī varianta zobens ar visām roktura detaļām, vienam zobenam saglabājies asmens un apakšējais šķērsis.

Par to, ka šādu zobenu bijis vairāk, liecina trīs savrup esoši augšējie šķērši, viena roktura poga un divi atsevišķi esoši apakššķērši. Tas liecina, ka Pasilciema senkapos varējuši būt vismaz pieci šī varianta zobeni, pēc maksimālajiem aprēķiniem – deviņi gab. (7. tab.). D. Svarāne, aplūkojot dažādu dzelzs priekšmetu, tajā skaitā zobenu, sudrabošanu (tausiju), izteikusi pieņēmumu, ka tā notikusi uz vietas Kurzemē, Talsu pilskalnā.⁴⁸⁸ Šādam pieņēmumam par labu runā fakts, ka IV un V apakštīpa zobenu atradumu skaits šeit ir ļoti liels, tieši Kurzemē redzama visaugstākā šo zobenu atradumu koncentrācija visā Baltijas reģionā. Protams, šādu pieņēmumu pagaidām bez plašākiem pētījumiem pilskalnu un senpilsētu teritorijā pierādīt ir samērā sarežģīti.

Bez šiem diviem V apakštīpa variantiem, Latvijas teritorijā zināmi arī divi zobenu atradumi, kas zināmā mērā atšķiras no vairuma šajā nodaļā aplūkoto zobenu, lai aplūkotu atsevišķi (7. tab.). Viens atrasts Grobiņas Smukumu kapulauka teritorijā⁴⁸⁹ un atraduma apstākļi nav precīzi zināmi. Saglabājies zobena rokturis ar daļu asmens. Zobenam trūkst augšējā šķērša, tomēr tas nelīdzinās nevienam no šeit un tuvākajā apkārtnē atrastajiem ar 7.–9. gs. datētajiem zobeniem un to fragmentiem, kā būtu sagaidāms pēc datējuma, ar ko šīs apkārtnes senvietas zināmas visvairāk.⁴⁹⁰

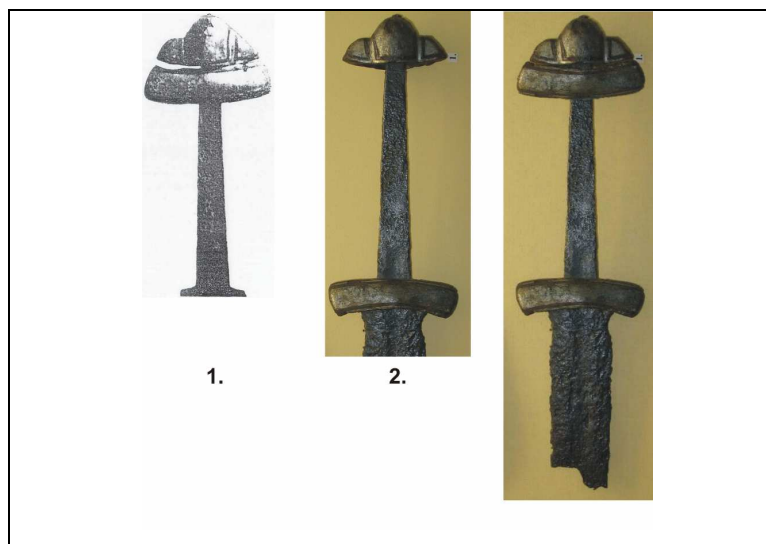
Domājams, ka tas varētu būt vēlāks savrupatradums, kas skandināvu senkapu teritorijā nonācis no apbedīšanas rituāla atšķirīgā ceļā. Pretējā gadījumā tas būtu viens no agrākajiem T tipa zobenu atradumiem Latvijas teritorijā. Pēc formas (gan roktura – ļoti gara tveramā daļa, gan asmens) šis zobens īsti neatbilst šī kapulauka

⁴⁸⁸ Svarāne D. The Use of Inlay Technique in the Production of Medieval Couronian and Semigallian Military Equipment (12th to 14th century). // *Archaeologia Baltica* 8., – Klaipēda, 2007. p. 368.

⁴⁸⁹ Inv. nr. LVMM 6809–b.

⁴⁹⁰ Petrenko V., Urtāns J. Grobiņas arheoloģiskie pieminekļi. – Rīga, 2012. 59, 66 lpp.

vispārpieņemtajam datējumam ar 7.–9. gs. un šis atradums drīzāk būtu saistāms ar kādām vēlāku gadsimtu aktivitātēm šajā teritorijā un, spriežot pēc T tipa V apakštipa zobenu izplatītākā datējuma, visticamāk ar 12.–13. gs.⁴⁹¹ Līdzīgas formas zobens atrasts pie Durbes upes iztekas no Durbes ezera un datēts ar 11. gs.⁴⁹² Salīdzinot P.Stepiņa publicēto attēlu un Liepājas muzeja ekspozīcijā redzamo zobena fragmentu (51. att. 2.), pieļaujams, ka runa ir par vienu un to pašu priekšmetu, kam muzeja ekspozīcijā pievienota neprecīza anotācija, jo to izmēri ir identiski, pieļaujams, ka zobenu eksponējot, tā augšējais šķērsis kļūdaini novietots uz roktura tveramās daļas kā apakšējais šķērsis, kurš jau sākotnēji trūcis. Pie līdzīga secinājuma nonācis arī P.Hansens, izmantojot datorgrafiku, rekonstruējis iespējamās trūkstošās šī zobena roktura sastāvdaļas (51 att. 3.).⁴⁹³

51. att. T–V–1 tipa zobeni no Liepājas apkārtnes.

1 – Durbes upē pie tās iztekas no Durbes ezera atrastais zobens (LNMM 15841),⁴⁹⁴ 2 – Grobiņas Smukumi (?) (LNMM 6809–b), 3 – P.Hansena veiktā zobena roktura iespējamās formas grafiskā rekonstrukcija.

Niello (melnināšanas) tehnikā rotāts T tipa V apakštipam tuvas formas zobena apakšējā šķērša fragments atrasts Salaspils Laukskolas 130. kapā (52. att.). Šādi atradumi Eiropā zināmi nelielā skaitā. Viens no vadošajiem šīs tehnikas centriem 11.–12. gs. ir Kijeva, kaut gan šī tehnika pazīstama jau senajā Ēģiptē un vēlāk

⁴⁹¹ Zobens atrodas Liepājas vēstures un mākslas muzeja ekspozīcijā un tuvākai izpētei nebija pieejams. Savu neparasto proporciju dēļ šis ierocis izpelnījies uzmanību arī dažādos rietumu ieroču vēstures cienītāju diskusiju forumos (sk. piemēram: <http://www.swordforum.com/forums/showthread.php?93054-Viking-Bastardsword-Fantasy-Maybe-not...>, (skatīts 2011-09-10)).

⁴⁹² Stepinš P. Durbes kauja..., 6. lpp. publicēts ar nr. LNMM 15 841, ekspozīcijā esošajam līdzīgam zobena fragmentam pievienota anotācija ar nr. LNMM 6809–b.

⁴⁹³ Pēc: <http://www.swordforum.com/forums/attachment.php?attachmentid=80671&d=1236093702> (skatīts 2012-02-02).

⁴⁹⁴ Pēc: Stepinš P. Durbes kauja..., 6. lpp., publicēts ar inv. nr. LNMM 15841

Rietumeiropā, kad, karsējot, priekšmeta virsmā tiek veikta inkrustācija, gaišā metālā dziļi izveidotās rievās iepilda tumšu masu.⁴⁹⁵ V.Kazakevičs aplūkojis šādā tehnikā gatavotu zobenu no ZA Lietuvas, Anikšču raj. Visetišķos (*Anykščiu Visetiškes*), aplūkojot tam zināmās analogijas Palangas kapulauka 285. k., kā arī Zviedrijā Kungs Husbijā (*Kungs Husby*) un Ukrainā, secinot, ka šajā tehnikā veidotie zobeni varētu būt datējami ar 10. gs. otro pusi vai 11. gs. pirmo pusi.⁴⁹⁶ Salaspils Laukskolas 130. kapa atradums datējams ar 12. gs.

52. att. Niello tehnikā rotātais zobena apakšējais šķērša fragments no Salaspils Laukskolas kapulauka 130. kapa (VI 128:1352).

Ievērojamu zobenu skaitu veido atradumi, kam bojāts šķēršu un pogas platējums un nav nosakāma to piederība noteiktiem šī apakštipa variantiem (7. tab.). Lielākoties tie ir zobenu fragmenti, kuru virsma korodējusi vai konservēta ar novecojušām konservācijas metodēm.

Lielāko daļu šī tipa zobenu atradumu veido Zlēku Pasilciema kolekcijas priekšmeti. Šeit zināms viens fragmentārs šī tipa zobens un 9 tam pieskaitāmas roktura pogas, 5 augššķērši un 4 apakšējie šķērši, kuru sākotnējo savstarpējo kombināciju konteksts lielā mērā šobrīd ir zudis.

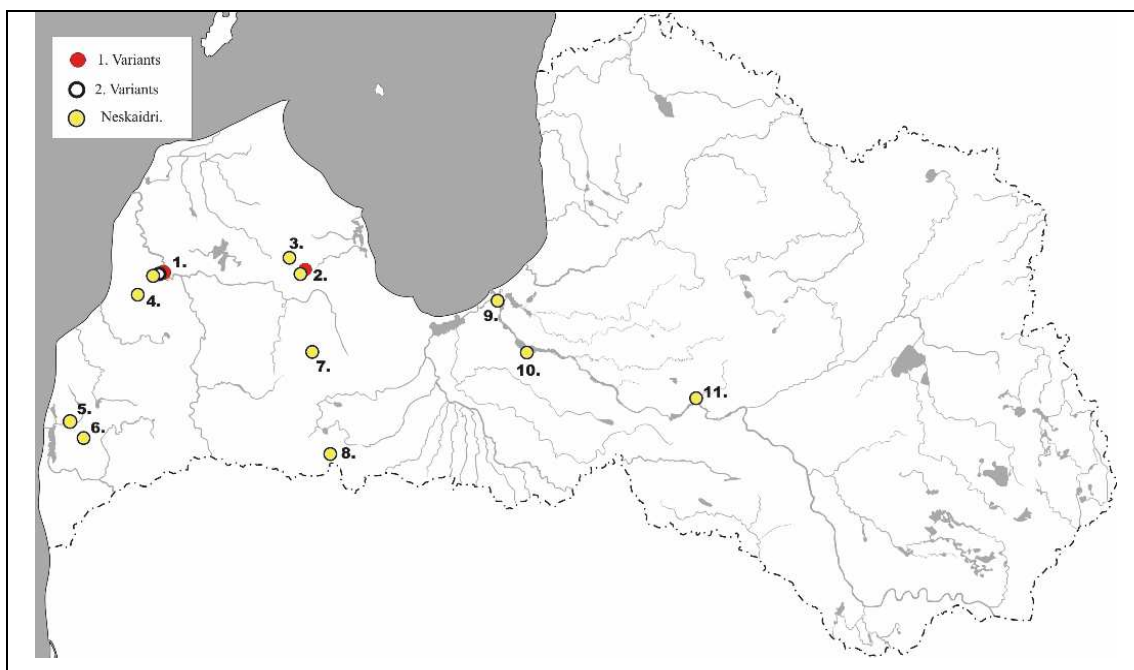
Vēl Kurzemē šādu zobenu atradumi zināmi no Alsungas Kalniņiem, Lībagu Sārajiem, Gaviezes Lejniekiem, Talsu Vilcumuižas.

Tikai dažos gadījumos konstatēti V apakštipa zobenu un to fragmentu atradumi ārpus Kurzemes – roktura poga zināma arī ārpus Kurzemes – Kokneses pilī, un fragmenti – Daugavgrīvā. Zemgaļu apdzīvotajā teritorijā zobeni zināmi no Zantes⁴⁹⁷ un Auces apkārtnes (53. att.).

⁴⁹⁵ Zariņa A. Salaspils Laukskolas kapulauks..., 182. lpp.

⁴⁹⁶ Kazakevičius V. The find of an East European sword quillon in a barrow in Visėtiškės, Anykščiai district, Lithuania. // Fornvännen 87. –Stockholm, 1992. p.175–179.

⁴⁹⁷ Glabājas Kurzemes cietokšņa muzejā, iegūts Zantes apkārtne grants rakšanas darbu laikā deviņdesmitajos gados, bez inv. nr.

53. att. T tipa zobenu V apakštipa zobenu atradumu vietas Latvijas teritorijā.

1 – Zlēku Pasilciems, 2 – Lībagu Sāraji, 3 – Talsu Vilkumuža, 4 – Alsungas Kalniņi, 5 – Grobiņas Smukumi, 6 – Gaviezes Lejnieki (Sanderi), 7 – Zantes apkārtnē, 8 – Vecauce, 9 – Daugavgrīva, 10 – Doles Vampenieši I, 11 – Koknese.

2.1.2.1.4. T tipa zobeni, VI apakštips.

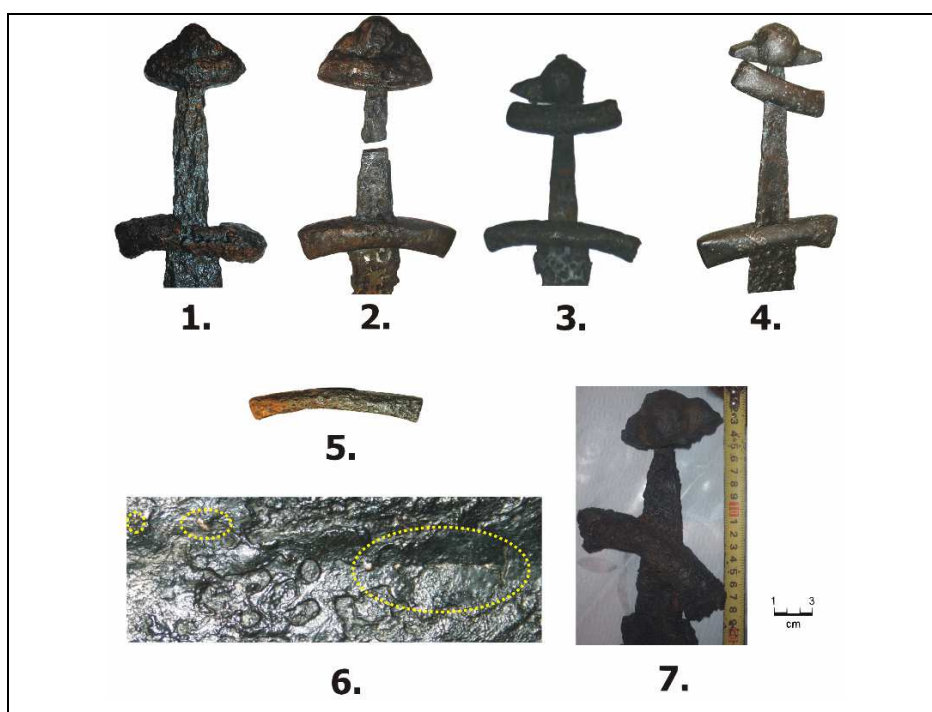
Šīs tipa zobenu raksturo asmens virzienā izliekts, dobs, griezumā uzbiezināts, samērā plats apakšējais šķērsis, kam pretēji uz roktura galu vērsts līdzīgi veidots augšējais šķērsis. Roktura poga ir trīsdalīga, tās apakšdaļa izliekta uz virzienā prom no asmens, tās centrālais posms gandrīz pilnībā lodveida. To atšķirība no iepriekšējā apakštipa zobeniem ir lielāki to šķēršu izmēri (garums), kā arī lielāks to izliekuma leņķis kā T tipa V apakštipa zobeniem, gali mēdz būt arī nedaudz paplatināti un izteikti apjomīgais pogas centrālais posms (7. tab., 8. tab.). T tipa VI apakštipa zobenu rotāšanā izmantotais ornaments pilnībā nav saglabājies nevienam atradumam, bet domājams, ir bijis identisks iepriekšējā apakštipa zobenu rotājumā sastopamajam.

Šos zobenus M. Atgāzis izdalījis kā atsevišķu t.s. T/Z tipu „bastardformu”. Kā pamatojumu autors aplūko atradumu Rēzeknē Grāvju ielā, ko datē ar 12. – 13. gadsimtu miju. Pēc apakšējā šķērša šis zobens atgādinot T tipu, bet pēc augšējā šķērša un pogas – Z tipu.⁴⁹⁸

⁴⁹⁸ Atgāzis M. Tuvciņas ieroči senajā Latvijā..., 114. lpp.

Tomēr uzskati par šī veida zobenu klasifikāciju var būt atšķirīgi – tā V.Kazakēvičs līdzīgus zobenus aplūko kā Z tipam piederīgus,⁴⁹⁹ kam tomēr īsti piekrist nevar, jo nevienam no šiem zobeniem nav nedz asmens virzienā esošo apakšējo šķēršu pagarinājumu, to šķēršu gali nav noapaļoti, kā tas konstatējams pilnīgi visiem Z tipa zobeniem, atšķiras pogas forma un to veidojošo posmu skaits. Turklāt to datējums sniedzas krietni ārpus vikingu laikmeta, kam raksturīgi minētie Z tipa zobeni.

Latvijas teritorijā zināms neliels šī apakštipa zobenu atradumu skaits, kopā zināmi 6 zobeni un lielāki to fragmenti ar visām rokturu sastāvdaļām un viens apakšējais šķērsis. Pa vienam zobenam zināms Pasilciemā, Kuldīgā un Rēzeknē (54. un 55. att., 7. tab.).

54. att. T tipa VI apakštipa zobenu atradumi Latvijas teritorijā.

1 – Rēzekne (A 8782:1), 2 – Kuldīgas „Vulkāns” (A 8467:1), 3 – Zlēku Pasilciems (ГИМ 35129, он. 65:1456), 4 – Lībagu Sāraji, 30. k. (A 12820:223), 5 – Lībagu Sāraji, 21. k. (A 12820:106) 6 – Ieraksta fragments Lībagu Sāraju 30. k. zobena asmenī, 7 – Latvija, nezināmi apstākļi.⁵⁰⁰

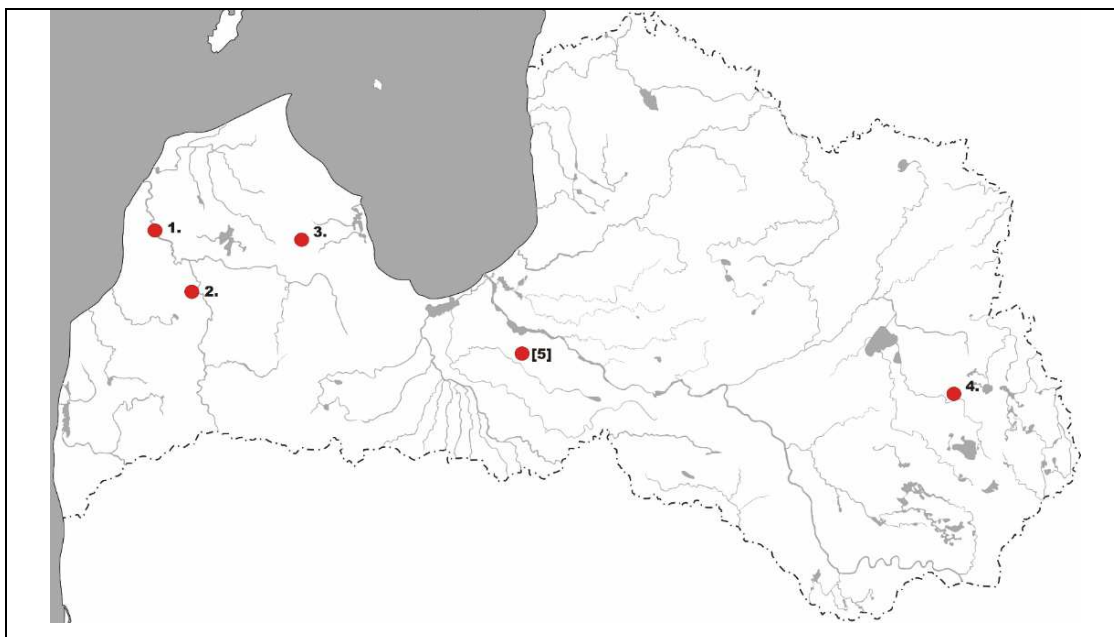
No otras puses, savā ziņā daļa taisnības ir abiem iepriekš minētajiem autoriem, tomēr saistīt šīs zobenu grupas roktura šķēršu izliekto formu tikai ar iepriekšējā perioda Z tipa zobenu formu ietekmi nevar. Šādas uzlabotas zobenu roktura tveramās daļas ērtuma uzlabošanās parādīšanās drīzāk saistāma ar visam aplūkojamajam

⁴⁹⁹ Kazakevičius V. Baltų kalavijai..., p. 77., pav. 88.

⁵⁰⁰ Pēc: <http://domongol.su/viewtopic.php?f=77&t=10912&sid=ce2814b50ad18e68fb01ba66ea62648a>

periodam raksturīgo tendenci uzlabot zobenu efektivitāti kā tādu, ko atspoguļo vairāku vietēju tipu viensmēns zobenu parādīšanās Latvijas teritorijā 11. gs. (viensmēns zobeni ar t.s. antenveida, rombveida, ovālu un pusapaļu roktura pogu), tajā skaitā ar līko viensmēns zobenu – sabļu – kuru visu rokturu tveramā daļa pielāgota ērtākam satvērienam.⁵⁰¹

Lībagu Sāraju kapulauka 30. kapā atrasts vesels šī tipa zobens. Tas bijis ugunī, par roktura rotājumu ar sudrabu liecināja tikai nelieli lodveida sakusumi, asmenī, kam samērā šaura grope, saglabājies neliels ieraksta burta un krustveida zīmes fragments, kas veidots ar smalku, domājams, sudraba stiepli. Šādi ieraksti parādās 12. gs. beigās. Šajā pašā kapulaukā 21. kapā atrasts arī šim tipam raksturīgs izliekts, šaurs apakšējais šķērsis. Vēl viens šim tipam pieskaitāms atradums Latvijas teritorijā iegūts mantraču darbības rezultātā.⁵⁰²

55. att. T tipa zobenu VI apakštipa zobenu atradumu vietas Latvijas teritorijā.

1 – Zlēku Pasilciems, 2 – Kuldīga, bij. fabrikas „Vulkāns” teritorija, 3 – Lībagu Sāraji, 4 – Rēzekne, Grāvju iela, 5 – Latvija, nezināma atraduma vieta.

J.Prasolovs, aplūkojot līdzīgas formas zobenu no Ragnitas bij. Austrumprūsijā, pievēršas šī tipa zobenu attīstībai padziļināti un datē to ar 12. gs. pirmo pusi.⁵⁰³

B.Mīlens Ragnitas zobenā saskatījis T–2 tipa zobenu pēc J.Petersena tālāku attīstību

⁵⁰¹ Kazakevičius V. Baltų kalavijai..., p. 15–17, 82–85, 141–142.

⁵⁰² Pēc: <http://domongol.su/viewtopic.php?f=77&t=10912&sid=ce2814b50ad18e68fb01ba66ea62648a> (skatīts 2012-02-27).

⁵⁰³ Prassolow J. Ein Schwert mit Doppelblutrinne aus der Prussia–Sammlung. // Acta Praehistorica et Archaeologica 41, 2009. s. 281.

un datējais šādus zobenus ar vismaz 11. gs. sākumu. Aplūkojot līdzīgu zobenu atradumus Austrumbaltijā, viņš nonāk pie secinājuma, ka to atradumi kopā ar vietējas izcelsmes makstu uzgaļiem, lielā mērā liecinot par šī tipa zobenu vietēju izcelsmi.⁵⁰⁴

Savukārt A.Kirpičņikovs, aplūkojot 11. gs. otro pusi – 13. gs. zobenu atradumus Senajā Krievzemē, apraksta šī veida zobenus kā patstāvīgu tipu (II tips). A.Kirpičņikovs uzskata šo zobenu formu par vikingu laikmeta S tipa zobenu tālāku attīstību. Kā piemērus viņš min 6 atradumus no senkrievu zemēm un Baltijas, un apraksta to kā Austrumeiropai raksturīgu zobenu formu, dēļ paralēlu trūkuma Rietumeiropas zemēs,⁵⁰⁵ kā arī izsaka pieņēmumu par šī tipa zobenu importu Baltijā no Senās Krievzemes teritorijas.⁵⁰⁶ Šim uzskatam gan īsti nav pamata, jo konstatētie ieraksti (54. att. nr. 6) liecina par to izcelsmi Rietumeiropas meistarību.

To, ka šo ieroču pētījumu robežas vēl nav izsmeltas, vērš uzmanību arī N.Plavinskis, neizslēdzot par atsevišķu šī tipa un tam tuvu formu zobenu augšējo hronoloģisko lietojuma robežu Baltijā minot pat 14. gs.⁵⁰⁷

⁵⁰⁴ Mühlen B. Die Kultur der Wikinger in Ostpreussen. // Bonner Hefte zur Vorgeschichte N. 9. – Bonn, 1975, s. 33.

⁵⁰⁵ Kirpičņиков А.Н. Древнерусское оружие. Мечи и сабли ... с. 53–54, рис.10.

⁵⁰⁶ Турпат..., с. 57.

⁵⁰⁷ Плавинский Н.А. О хронологии мечей балтийских типов и их аксессуаров на Руси. // Псковский сборник 2011, с. 205.

2.1.2.2. Kuršu tipa zobeni.

Par Austrumbaltijai raksturīgu zobenu formu uzskatāmi tā saucamie kuršu tipa zobeni. Jau E.Šturms šos zobenus ierosināja dēvēt par kuršu zobeniem,⁵⁰⁸ B. fon Mīlens savos darbos izmantojis terminu „Kurzemes” zobeni,⁵⁰⁹ A.Kirpičņikovs tos ierindo paša izveidotās klasifikācijas I tipa robežās,⁵¹⁰ kā arī konstatē to vietēju izgatavošanu kuršu zemēs.⁵¹¹ A.Kirpičņikova paraugam sekojis igauņu pētnieks M.Mandels,⁵¹² savukārt lietuviešu zinātniece R.Volkaite–Kulikauskiene tos nav izdalījusi ārpus T tipa zobenu pazīmju robežām.⁵¹³ Baltu zemēs atrastos šī tipa zobenus aplūkojis V. Kazakevičs savā monogrāfijā „Baltu zobeni”⁵¹⁴ un speciāli šī tipa zobeniem veltītā rakstā,⁵¹⁵ kur pauž uzskatu, ka šie zobeni uzskatāmi par kuršu zemēs uzgatavotiem ieročiem un ievieš terminu „T–1 tipa zobeni”, kas radījis zināmu terminoloģisku sajukumu, atsaucoties, piemēram, uz vikingu laikmeta T tipa zobenu apakštipiem. Uzskatam, ka tie saucami tieši par kuršu tipa zobeniem var tikai piekrist, jo to formālā saikne ar vikingu laikmeta T tipa zobeniem šeit ir redzama vairs tikai ļoti nosacītā veidā. Šo zobenu formām redzams plašs variāciju loks, tos iespējams iedalīt vairākos nosacītos apakštipos, kaut gan striktiem tipoloģiskiem kritērijiem šī tipa zobenu rokturu detaļas ne vienmēr atbilst, nereti sastopami dažādi izņēmumi ierastajām rokturu detaļu kombinācijām.

V. Kazakēviča 1996. gadā izdotajā monogrāfijā uzskaitīti tikai četrdesmit kuršu zobenu atradumi,⁵¹⁶ šī paša autora 1997. gadā publicētajā rakstā uzskaitīti un kā avoti izmantoti jau 64 šāda tipa zobenu eksemplāri, tomēr ārpus pētnieka uzmanības palikusi daļa Latvijas teritorijā iegūto atradumu,⁵¹⁷ kas lielākoties ir atrasti fragmentārā veidā. 2008. gadā promocijas darba autors publicēja rakstu, kurā bija apkopota informācija par vismaz 120 šī tipa un tam tuvu formu zobenu un to fragmentu atradumiem

⁵⁰⁸ Šturms E. Kuršu zobeni. // Senatne un Māksla, nr. 4., – Rīga, 1936. g. 106.–116. lpp.

⁵⁰⁹ Mühlen B. Die Kultur der Wikinger in Ostpreussen. // Bonner Hefte zur Vorgeschichte N. 9. – Bonn, 1975, p.36.

⁵¹⁰ Курпичников А. Н. Древнерусское оружие. Мечи и сабли IX – XIII вв. Свод археологических источников. Вып. Е 1–36. – Москва; Ленинград, 1966. – с. 53, 84.

⁵¹¹ Курпичников А. Н. Мечи куршей. // Древности Белоруссии. Материалы конференции по археологии Белоруссии и смежных территорий (1966 г.). – Минск, 1966. с. 299, 300.

⁵¹² Mandel M. Eesti 8.–13. sajandi mõõkade tüpoloogias ja dateerimisest // Muinasaja teadus I. Arheoloogiline kogumik. – Tallinn, 1991. –Lk. 120.

⁵¹³ Volkaitė–Kulikauskienė R. IX–XII amžiu kalavijai Lietuvoje // Iš lietuvių kultūros istorijos. IV. – Vilnius, 1964. – P. 197.–226.

⁵¹⁴ Kazakevičius V. Baltų kalavijai. – Vilnius, 1996.

⁵¹⁵ Kazakevičius V. On One Type..., p. 117.–132.

⁵¹⁶ Kazakevičius V. Baltų kalavijai..., – p. 53 – 58.

⁵¹⁷ Kazakevičius V. On One Type of Baltic Sword of the Viking Period // Archaeologia Baltica 2. – Vilnius, 1997. – p. 117-132.

Austrumeiropā.⁵¹⁸ Tomēr promocijas darba izstrādes laikā šī tipa zobenu atradumu klāsts papildinājies ar jauniem, saistošiem atradumiem.

I apakštips. Šo zobenu roktura detaļas nedaudz līdzinās iepriekš aplūkoto T tipa IV un V apakštipa zobenu rokturu detaļu formai, bet atšķirībā no tām, ir izgatavotas nevis no dzelzs, bet no cita materiāla – bronzas. Līdz ar to šeit ir redzams lielāks daudzums atšķirīgi veidotu detaļu izpildījuma variāciju, ko nosaka vieglākā bronzas apstrādājamība. Lielākoties šī apakštipa zobeniem ir trīsdaļīga roktura poga ar uzbiezinātu centrālo segmentu, sāni noslīpināti 45⁰ leņķī, tiem pārsvarā ir taisni apakšējie šķērši, kas rotāti ar pamīšus izkārtotu saulīšu ornamentu, tomēr sastopamas arī dažādas to variācijas. Latvijas teritorijā zināmi 18 šī tipa zobenu un to fragmentu atradumi, kurus iespējams iedalīt vismaz divos apakštipos.

I apakštips, 1. variants. Pirmā varianta zobenu rokturiem raksturīgi taisni šķērši un nelielas, trīsdaļīgas rokturu pogas, kas neapšaubāmi, imitē no dzelzs gatavotos eksemplārus un ir rotāti ar saulīšu ornamentu (56. att., 9. tab.). Iespējams, viens no agrākajiem šī tipa zobeniem atrasts Zlēku Pasilciema senkapos.⁵¹⁹ Šim zobenam ir plata grope un lieli ieraksta burti, kas ļauj to datēt ar 11. gs. beigām vai 12. gs. sākumu. Līdzīgi zobeni zināmi Ēdolē, Kazdangas Roņos, Alsungas Kalniņos. Ārpus Latvijas tāds zināms Palangas kapulauka 303b kapā.⁵²⁰ Pārējo atradumu datējums drīzāk būtu saistāms ar 12. gs. par piemēru var kalpot atradums Raņķu Kapenieku 20. kapā. Tas, spriežot pēc tajā pārstāvētā inventāra un tajā skaitā lentveida aproču ornamenta⁵²¹ varētu būt datējams ar 12.gs. otro pusi. Šeit atrastā zobena asmens, garengropes un ieraksta analīze arī ļauj to datēt ar 12. gs. otro pusi – 13. gs. sākumu.

Asītes Graveniekos⁵²² un Palangas kapulaukā atrastajiem zobeniem to apakšējie šķērši rotāti ar ornamentu, kas tipisks kuršu lentveida aprocēm,⁵²³ kas visticamāk ir liecība par to vietēju izgatavošanu kuršu zemēs. Palangas kapulauka 303a. kapā atrastā fragmentārā zobena šķērsis ir ar gludu virsmu un akcentētām kontūrām, turklāt centrs ornamentēts ar jau minēto vietējās izcelsmes ornamentu.⁵²⁴ Lībagu Sāraju 25. kapā

⁵¹⁸ Tomsons A. Kuršu (T1 tipa) zobenu rokturu ornamenti 11.–13. gs. // Pētījumi kuršu senatnē. Rakstu krājums. LNVN raksti nr. 14. Arheoloģija. – Rīga, 2008., 85. – 102. lpp.

⁵¹⁹ Inv. nr. RDM III 158.

⁵²⁰ Inv. nr. LNM AR 396:2301

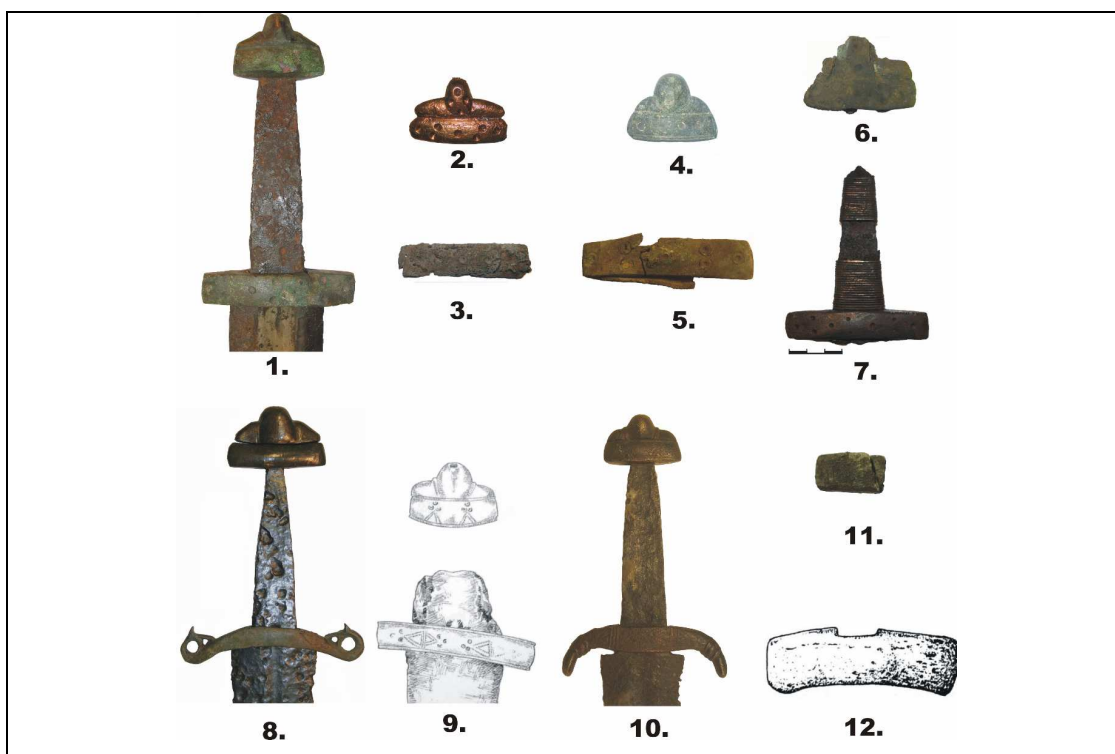
⁵²¹ Noteica B. Vaska.

⁵²² Arī: Gravenieku Misiņkalns, inv. nr. A 8468.

⁵²³ Vaska B. Kuršu pakavsaktas un to ornamenti. // Latvijas Nacionālā vēstures muzeja raksti nr. 14. Pētījumi kuršu senatnē. – Rīga, 2008. 107. lpp. 2. att. 6.

⁵²⁴ Bluijane A. Pottery in Curonian cremation burials. Some aspects of interaction across the Baltic sea in the Late Viking age and Early Medieval Period. // Interarchaeologia, 1. Papers from the first Theoretical

atrastajam zobenam poga un augšējais šķērsis piederīgi šim apakštipam, bet nav rotāti, toties apakšējais šķērsis jau izveidots ar stilizētiem zvērgalvu galiem, kas saista to ar 2. apakštipa zobenu formām.⁵²⁵ Tas liecina par samērā brīvu Baltijā notikušu T tipam raksturīgu elementu atveidošanu vieglāk apstrādājamajā materiālā bronzā kā arī visai dažādu, arī citas izcelsmes elementu kombināciju.

56. att. Kuršu tipa zobenu I apakštipa 1. varianta zobenu un to fragmentu atradumi Latvijas teritorijā.

1 – Zlēku Pasilciems (RDM III 158), 2 – Durbes Dīri, II uguns. vieta 1. k. (LNMM 13154), 3, 4, 6 – Raņķu Kapenieki, 18, 20., 22. k. (A 7624:3, A 7435:31, A 7628:1), 5 – Kazdangas Roņi (A 7965:66, A 7967:30), 7 – Ēdole (A 11149:5), 8 – Lībagu Sāraji 25.k. (A12820:146), 9 – Palanga 303b. k. (LNM AR 396:2301), 10 – Asītes Gravenieki (A 8468), 11 – Alsungas Kalniņi, 2. k. (A 11668:28), 12 – Rīgas lībiešu kapulauks (RKVM).

Durbes Dīru II ugunskaņu vietas 1. kapā bronzas zobena roktura poga, iespējams, tikusi lietota kopā ar dzelzs apakšējo šķērsi, tomēr precīzi tas nav nosakāms.⁵²⁶ Tomēr tas varētu apstiprināt kuršu tipa zobenu formu veidošanos uz vietas tieši kuršu apdzīvotajā teritorijā. Vienā gadījumā līdzīga zobena roktura elementu zināma stilistiska jaukšana fiksēta atradumam Zlēku Pasilciema senkapos, kur iegūtajam zobenam redzama kuršu tipa zobeniem raksturīgā no bronzas izgatavotā roktura poga, bet apakšējais šķērsis ir vidēji garais, viegli izliektas formas, kādi nereti

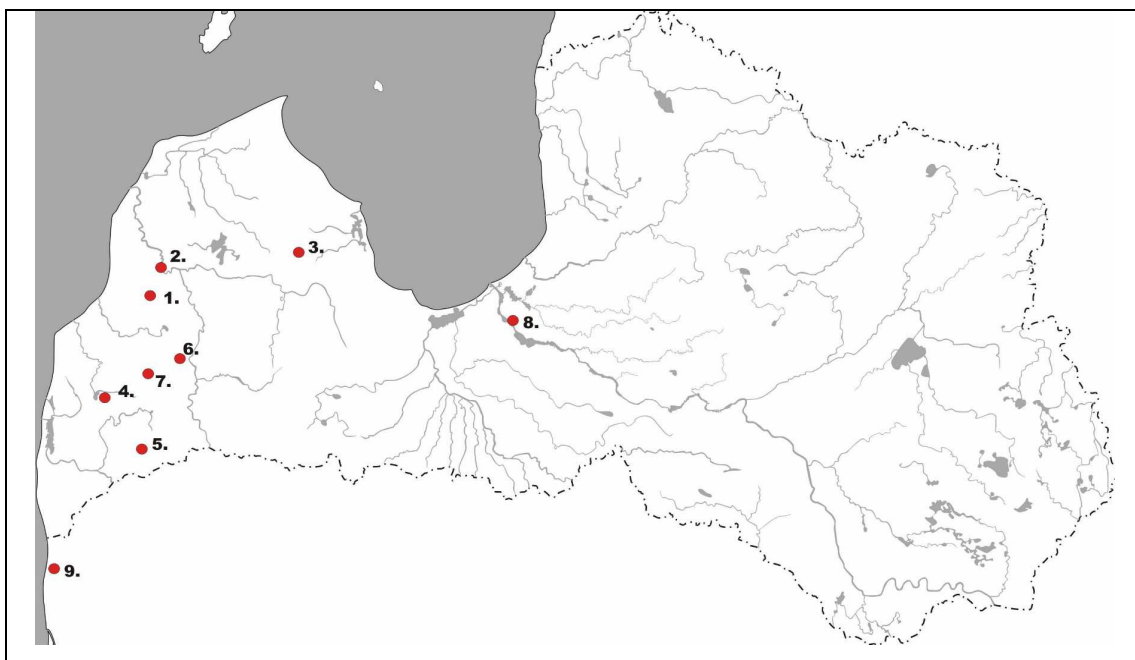
Seminar of the Baltic Archaeologists (BASE) held at the University of Tartu, Estonia, October 17th–19th, 2003. p. 153.

⁵²⁵ Lībagu Sāraji, 25. kaps, inv.nr. A 12820:146.

⁵²⁶ *Stepiņš P.* Durbes kauja..., 5. att.

sastopami zobeniem piemēram, ar seglveida pogu.⁵²⁷ Rīgas Rātslaukuma teritorijā pētītā lībiešu kapulauka teritorijā atrasts divasmeņu zobena asmens fragments un plata, ar dobiem punktiem rotāta bronzas apakšējā šķērša puse.⁵²⁸

Savdabīga ir Zlēku Pasilciemā atrastā zobena šķērša formas un ornamenta attiecība. Tas iegūts kompleksā ar vismaz 2 zobeniem,⁵²⁹ tas nav ticis restaurēts, rezultātā priekšmetus spēcīgi bojājusi miltu patina un korozija. Tomēr ir redzams, ka apakšējā šķērša forma ir tāda pati kā kuršu tipa zobeniem – atpazīstams tiem raksturīgais nelielais malu izliekums un noapaļojums. Poga un augššķērsis spēcīgo bojājumu dēļ izpētei nav derīgi. Tomēr to virsmā redzamais saulīšu ornamenti, kur tā elementi izkārtoti pamīšus tieši kā IV un V apakštipa zobeniem, un šādā izpildījumā ir vienīgais šobrīd zināmais šī varianta eksemplārs, vēlreiz apstiprina to, ka šie zobeni uzskatāmi par vienu no kuršu tipa zobenu apakštipiem. Kā redzams, tad šī tipa zobenu roktura detaļu tehniskie parametri var diezgan ievērojami variēt (10. tab.)

57. att. Kuršu zobenu I apakštipa 1. varianta zobenu izplatība Latvijā un tuvākajā pierobežā.

1 – Zlēku Pasilciems, 2 – Durbes Dīri, II ugunsķ. vieta 1. k., 3, 4, 6 – Raņķu Kapenieki, 18, 20, 22. k., 5 – Kazdangas Roņi, 7 – Ēdole, 8 – Lībagu Sāraji, 9 – Palanga, 10 – Asītes Gravenieki, 11. – Alsungas Kalniņi, 2. k., 12 – Rīgas lībiešu kapulauks.

⁵²⁷ Inv.nr. ГЭ 890/1089.

⁵²⁸ Caune A. Rīgas lībiešu 12. gadsimta kapulauks. // Pētījumi Rīgas arheoloģijā. Rakstu izlase. Rīga, 2007, 350.–351. lpp

⁵²⁹ Inv. nr. Valsts Ermitāžā: ГЭ 890 / 770 A un Г.

Kuršu tipa zobeni, I apakštipa 2. variants. Šos ieročus raksturo nedaudz samērā plakana, nedaudz uz āru izliektas formas roktura poga, kuras ārējā kontūra līdzinās E.Oukšota izdalītā B tipa zobenu rokturu poga pamatvariantam (58. att., 11. tab.), kā arī plats, viegli asmens virzienā izliekts šķērsis ar noapaļotām malām un stūriem. Augšējā šķērša šīm pogām nav, tas imitēts ar padziļinātām līnijām. Pogas trīsdaļīgais dalījums un visu šo detaļu ārējās kontūras arī akcentētas minētajā veidā. Šo zobenu roktura pogas izgatavotas no divām ap 3 mm biezas plāksnes daļām, tās savā starpā sakniedējot ar bronzas kniedēm, bet virsmu klāj aplū un slīpo krustu vijuma ornamentals. Tieši tehnoloģiskais izgatavošanas aspekts (kniedēšana) ļauj saistīt to ar 1. apakštipa zobenu pirmo variantu, kur šī metode sastopama bieži, bet virsmu klājošais ornamentals (aplū un slīpie krusti) ar 2. apakštipa zobeniem, kam tas ir visizplatītākais.

Šis motīvs ir ļoti raksturīgs romānikas mākslai. Romānika ir ar 10. gs. – 13. gs. sākumu datējams mākslas stils.⁵³⁰ Ar terminu „romāņu” jeb romānikas perioda zobens arheoloģijas literatūrā parasti saprot ieročus, kas nomaina savus greznos vikingu laikmeta priekštečus un bieži tiek lietots, lai apzīmētu 11.–13.gs. zobenus kā kopumu.⁵³¹

58. att. Kuršu tipa zobenu I apakštipa 2. varianta zobeni un to fragmenti Latvijas teritorijā.

1 – Raņķu Kapenieki (A 7645:116), 2 – Užavas Silmalciems (A 9109:15), 3 – Kokneses pils (VI 62:4183) (1.–2. bez mēroga).

Viens vesels šī tipa zobens iegūts Raņķu Kapeniekos (58. att.1.), tā piederība noteiktam kompleksam gan nav zināma, Užavas Silmalciemā arī ārpus noteikta apbedījuma kompleksa iegūts analogiska zobena roktura detaļas – poga un šķērsis (58. att. 2.), Kokneses pilī – šāda zobena roktura pogas puse (58 att. 3.). To virsmu klāj augu un dažādu vijumu ornamentals, pamatā atveidoti aplū un krustu motīvi, bet uz Raņķu Kapenieku un Užavas Silmalciema zobenu apakšējā šķērša attēlotas stilizētas cilvēka un divu no tā simetriski uz abām pusēm bēgošu zaķu figūras. Dažādu antropomorfu, zoomorfu un augu ornamenta motīvu pielietojums romānikas mākslā ir

⁵³⁰ *Toman R.* Romanesque. Architecture. Sculpture. Painting. – Cambridge, 2007. p. 7.

⁵³¹ *Кирпичников А.Н.* Древнерусское оружие. Мечи и сабли..., с. 49.

ļoti izplatīts. Viens no ornamenta veidošanas pamatprincipiem ir simetrija, kas labi atspoguļojas arī šajā motīvā.⁵³²

L.Mareks, pēc formas līdzīgu zobenu (t.s. „Sv. Stefana zobens”), pieskaita T tipa variācijām.⁵³³ Tomēr atradumi Latvijas teritorijā pēc detaļu formas tomēr ir atšķirīgi no T tipa un uzskatāmi par atsevišķu, lai arī mazizplatītu zobenu tipu, jo līdzība ir tikai attāli vizuāla, turklāt atšķiras to konstrukcija (kniedējums).

59. att. Cilvēka un dzīvnieku figūru attēlojums zobenu rokturu un tā iespējamās analogijas.

1 – Raņķu Kapenieki, 2 – Užavas Silmalciems, 2 – San Pedro de la Nave katedrāle, kolonnas fragments (visi bez mēroga).

Bez pirmskara izrakumos zināmajiem diviem šī tipa zobenu atradumiem no Raņķu Kapeniekiem un Užavas Silmalciema, izdevies identificēt vēl viena šāda zobena fragmenta atradumu no Kokneses pils (58. att. nr. 3.), kas ļauj secināt, ka šī stila zobeni varējuši būt izplatīti vairāk, nekā iespējams spriest no šiem pagaidām nedaudzajiem atradumiem. Raņķu Kapeniekos un Užavas Silmalciemā atrastie zobeni detalizēti aplūkoti jau 1936. g. E.Šturma rakstā, kur meklēta kuršu zobenu ornamenta izcelsme un pausts uzskats, ka tie saistāmi ar vietējo kuršu amatnieku darbu.⁵³⁴ Šeit atrasto zobenu rokturi pēc izmēriem ir gandrīz identiski viens otram un atšķirības šo šķēršu virsmas rotājumā ornamentā ir gandrīz nepamanāmas, kas ļauj izdarīt pieņēmumu, ka to izgatavošana varētu būt notikusi ļoti tuvos apstākļos.

Īpašu interesi izraisa cilvēka un dzīvnieku figūru kompozīcijas un Užavas un Raņķu Kapenieku zobenu šķēršiem (59. att. 1-2) iespējamās interpretācijas, kam pagaidām trūkst tiešu analogiju Latvijas un tuvāko kaimiņzemju materiālā. Šīs figūras ietver aplū un vijumu ornaments, kas raksturīgs romānikas mākslai. Tādēļ iespējamās

⁵³² Макарова Т.И. Симметрия в растительном орнаменте древней Руси. // Древняя Русь и славяне. – Москва 1978. – с. 370–378.

⁵³³ Marek L. Wczesnośredniowieczne miecze z Europy Środkowej..., p. 76, tab. 19:C.

⁵³⁴ Šturms E. Kuršu zobeni..., 108–110. lpp.

analoģijas pirmkārt būtu meklējamas tajā. Simetrijas princips dažādu figūru atveidojumā redzams jau t.s. pirmsromānikas jeb Merovingu laikmeta mākslā, kas ir lielā mērā uzskatāma par romānikas priekšteci un daudzi elementi tajā neatšķiras no „īstās” romānikas, kas dominē līdz 13. gs. sākumam. Zināma analoģija cilvēka un dzīvnieku attēlā redzama San Pedro De La Nave katedrālē Spānijā esošās katedrāles kolonnas kapiteļa rotājumā, kur analoģiskā veidā attēlots kristiešu svētais Daniels lauvu bedrē.⁵³⁵ Līdzīgā veidā ļoti stilizēta cilvēka figūra ar sānos saliktām rokām redzama arī Boroubridžas Sv.Jura (Džeimsa) katedrālē, Jorkšīrā.⁵³⁶

Baltu zemēs zināms zobens no Kretingas raj. Laivju kapulauka 222. kapa Lietuvā, kura asmenī atveidota antropomorfa figūra.⁵³⁷ No Sāmsalas zināms ar 12. gs. datēts zobens, kura asmenī ar krāsainā metāla stieplu inkrustācijas palīdzību iestrādāta karotāja figūra ar mandeļveida vairogu un konisko bruņucepuri, labajā rokā tam pacelts zobens. Pats ierocis gan visticamāk ir imports no Rietumeiropas.⁵³⁸

Līdzīgas kompozīcijas atrodamas agro viduslaiku kontinenta ģermāņu cilšu,⁵³⁹ anglosakšu⁵⁴⁰ un skandināvu mākslā, kad ar bronzas cilvēku, dzīvnieku un putnu simetriski izkārtotām figūrām rotāti dažādi bruņojuma elementi – bruņucepures, vairogi, zobenu makstis u.c., un to nozīme tiek saistīta ar aizsardzības funkciju.

Zinot šo analoģiju, kļūst saprotamāks šķēršos redzamā sižeta iespējamā nozīme, kur lauvu vietā attēloti zaķi, kas ļauj interpretēt šīs kompozīcijas semantiku – zaķis nereti tiek izmantots kā glēvulības simbols, Bībelē tas minēts pat kā nešķīsts dzīvnieks,⁵⁴¹ bet centrā attēlotā figūra ar sānos saliktajām rokām – varētu būt interpretējama kā pašpārliecinātā zobena īpašnieka stilizēts atveids. Līdz ar to kļūst skaidra doma par šī motīva interpretāciju – ienaidnieku bēgšanu „kā zaķiem” cilvēka ar šādu ieroci. Jau E.Šturms atzīmējis šīs kompozīcijas ironisko domu, tomēr nevar piekrist, ka šeit nebūtu redzama kristietības ietekme.⁵⁴²

⁵³⁵ Pēc: <http://www.celtiberia.net/verimg.asp?id=2879> (skatīts 2011. 09. 12.).

⁵³⁶ Pēc: <http://www.crsbi.ac.uk/search/county/site/imagePopup/ed-yw-borou/t5447.html> (skatīts 2012-10-13).

⁵³⁷ *Gimbutiene M.* Balti senatnē. – Rīga, 1994., 164. lpp. 90. att. nr. 1.

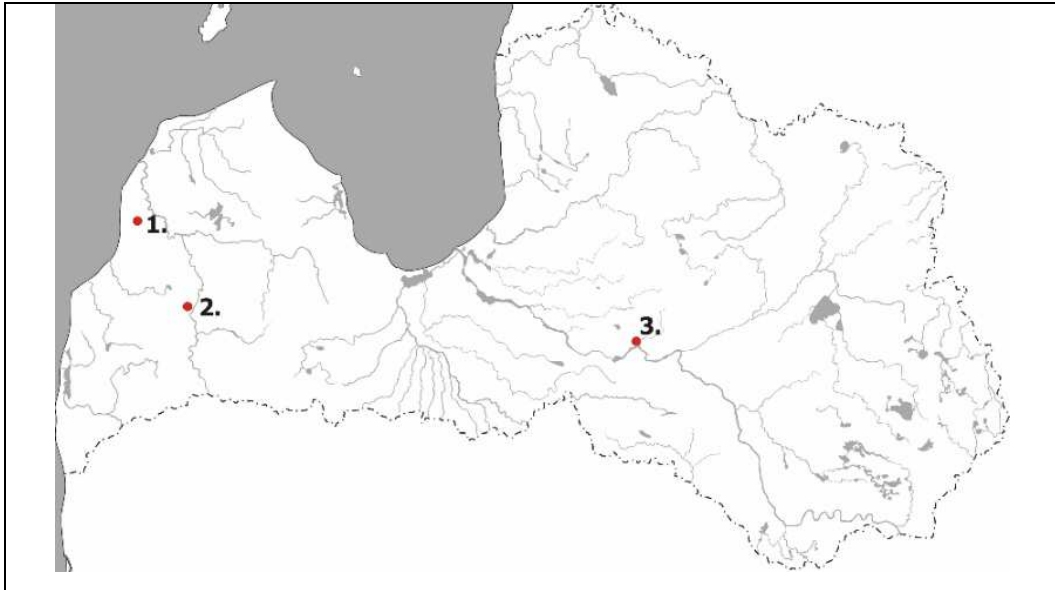
⁵³⁸ *Ebert M.* Ein Schwert mit tauschierter Klinge von Lummada auf Oesel. // // Baltische Studien zur Archäologie und Geschichte. Arbeiten des Baltischen Vorbereitenden Komitees für den XVI. Archäologischen Kongress in Pleskau 1914. Riga, 1914. Taf. XVII.

⁵³⁹ *Щеглова О.А.* Еще раз о функциях “Мартыновских фигурок”. // Краеугольный камень. Том II. – Москва 2010, с. 523., рис. 3.

⁵⁴⁰ *Dickinson T.M.* Symbols of Protection: The Significance of Animal-ornamented Shields in Early Anglo-Saxon England. // *Medieval Archaeology*, 49 (1). – York, 2005. pp. 160–163.

⁵⁴¹ Herdera vārdnīca. Simboli. – Rīga, 1997, 161. lpp.

⁵⁴² *Šturms E.* Kuršu zobeni..., 109. lpp.

60. att. Kuršu tipa I apakštipa 2. varianta zobenu un to fragmentu atraduma vietas

Latvijas teritorijā.

1 – Užavas Silmalciems, 2 – Raņķu Kapenieki, 3 – Kokneses pils.

2.1.2.1. Kuršu tipa zobeni, II apakštips.

Šīs apakštipa zobeni ir vieni no izplatītākajām zobenu formām Latvijas teritorijā (12. tab.). Tie pamatā koncentrējas ne tikai Austrumbaltijā, bet tie atrasti arī daudzviet citur Austrumeiropā. Ievērojams skaits šī tipa un tam tuvu zobenu formu un to fragmentu atradumu iegūts gan Latvijā, gan arī tuvākajās kaimiņvalstīs – Lietuvā,⁵⁴³ Igaunijā, Baltkrievijā⁵⁴⁴ un Krievijā, Ižoras plato.⁵⁴⁵

Otrā apakštipa zobenus raksturo no bronzas gatavoti šķērši, piecdaļīga vai septiņdaļīga poga un samērā šaurs asmens.⁵⁴⁶ Šo zobenu izcelsmi V. Kazakevičs saista ar J. Petersena T tipa zobeniem, no kuriem varētu būt mantoti atsevišķi roktura noformējuma elementi un formas. J. Petersens konstatē, ka T tipa zobenu izcelsmē (sākot ar 10. gs. pirmo pusi) jūtama gan Rietumu, gan Austrumu elementu klātbūtne un ka šī izcelsme ir samērā neskaidra.⁵⁴⁷ Jāsecina, ka V. Kazakeviča nosauktās pazīmes uzskatāmas par šī tipa zobenus visumā raksturojošām un tās ļauj atpazīt šī tipa ieročus, tomēr īsti nevar piekrist šī tipa zobenu evolūcijai tikai no T tipa. To

⁵⁴³ Михелбертас М. Оружие из могильника IX– XII вв. в Паалксняй // Civitas et castrum ad Mare Balticum. –Rīga, 2002, – 493. lpp.

⁵⁴⁴ Плавински М. А. Клиновья зброя X– XIII. стст. на тэрыторыі Беларусі. – Мінск, 2006., – с.19.

⁵⁴⁵ Рёс: <http://www.nwae.spb.ru/img/documents/904/tab16.jpg> (skatīts: 2008–03–25.).

⁵⁴⁶ Kazakevičius V. Baltų kalavijai. – Vilnius., 1996, 53. lpp., Kazakevičius V. On One Type of Baltic Sword of the Viking Period. // Archaeologia Baltica 2. – Vilnius, 1997., –P. 117–132.

⁵⁴⁷ Петерсен Я. Норвежские мечи..., с. 181.

tehniskie parametri ir atšķirīgi (13. tab.), runa varētu būt vairāk par atsevišķu elementu pārņemšanu.

Izpratne par materiālās kultūras attīstību arheoloģijā tradicionāli tiek saistīta ar „evolūcijas” vai „degradācijas” konceptu.⁵⁴⁸ Aplūkojot vikingu laikmeta zobenus, redzams, ka pieejot šim jautājumam formāli 20. gs. sākuma J.Petersena tipoloģijas garā, tad no šāda skatupunkta kuršu tipa zobenu pazīmes ir saskatāmas vairākos šī laika izplatītos zobenu tipos, bet patiesībā 12. gs. kuršu zobenu saistība ar vikingu laikmeta T tipa zobeniem ir hronoloģiski pārāk tāla. Lūkojoties uz šo jautājumu teorētiski, ir redzams, ka kuršu tipa zobenu rokturi iekļauj gan R, S, gan Z tipa zobenu rokturos izmantotus atsevišķus elementus, tomēr reizēm rodas iespaids, ka kuršu tipa zobeni pēc formas pat tuvāki S, nekā T tipa zobeniem. Jāatzīmē, ka kuršu tipa zobenu rotājumā sastopami arī tādi ornamenta elementi, kas nav raksturīgi T tipa zobeniem. Šādi raugoties, redzama kuršu zobenu rokturu līdzība arī ar vikingu laikmeta O tipa zobeniem, ar kuriem sakrīt virkne to ārējo pazīmju – abu šķēršu vieglais izliekums, piecdaļīgā poga, dažkārt šķēršu gatavošanā izmantotais materiāls (bronzā).⁵⁴⁹ Piecdaļīgas un nedaudz uzbiezinātas ir arī L tipa zobenu pogas, kurām starp pogas segmentiem dažkārt izveidotas tādas pašas atdalītājjoslas kā kuršu tipa zobeniem.⁵⁵⁰ Līdz ar to jāsecina, ka, darbojoties tikai formālās tipoloģijas ietvaros, ir nepieciešams izmantot papildus kritērijus šī tipa pazīmju precīzākai izdalīšanai, lai precīzāk noteiktu daudzu zobenu un to fragmentu piederību noteiktiem tipiem.

V.Kazakevča definētās šī tipa zobenu pazīmes ir taisni vai nedaudz izliekti, šauri, no bronzas gatavoti šķērši (augšējais un apakšējais), piecdaļīga vai septiņdaļīga roktura poga, divasmeņu asmens, ieroča kopgarums 96–99,5 cm, asmens platums 4–5,7 cm, tie ir nedaudz vieglāki par citu tipu zobeniem un ar šaurāku gropi asmenī, kas 10. gs. – 13. gs. sākuma zobeniem parasti aizņem ap 1/3 asmens platuma.⁵⁵¹ V.Kazakeviča pazīmes raksturo tieši II apakštipa zobenus.⁵⁵²

Latvijas teritorijā ir apkopota informācija par aptuveni 80 kuršu tipa zobenu un to fragmentu atradumiem (12., 13. tab.).

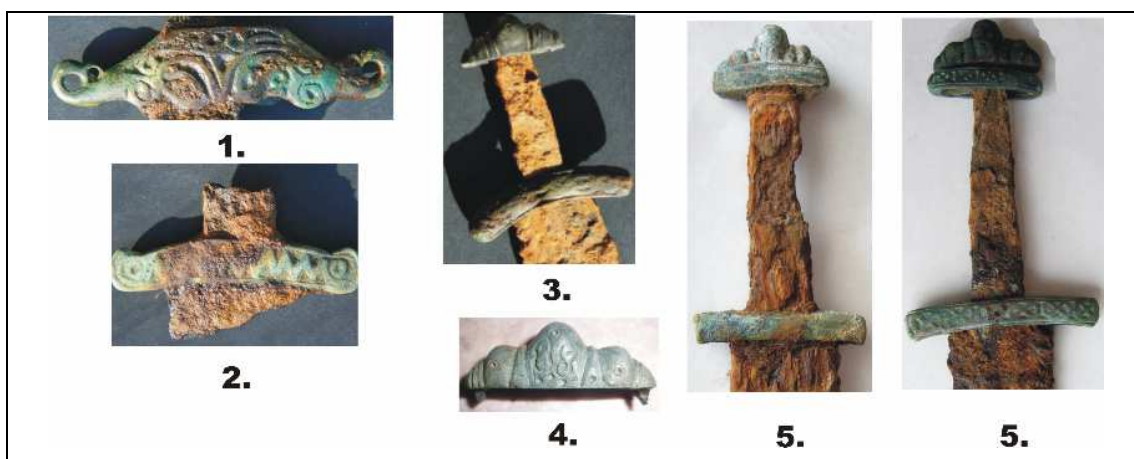
⁵⁴⁸ *Giacobbe J.* The Current Role of Evolutionary Theory in Archaeological Thought. Pieejams: <http://www.nakedscience.org/evol1.htm> (skatīts 2012-03-11).

⁵⁴⁹ *Петерсен Я.* Норвежские мечи..., с.158–164.

⁵⁵⁰ Pēc: <http://www.findsdatabase.org.uk/view/imageview.php?imageID=00145E6F71A011F2> (skatīts: 03.08.2008).

⁵⁵¹ *Peirce I.* Swords of the Viking Age..., p. 22.

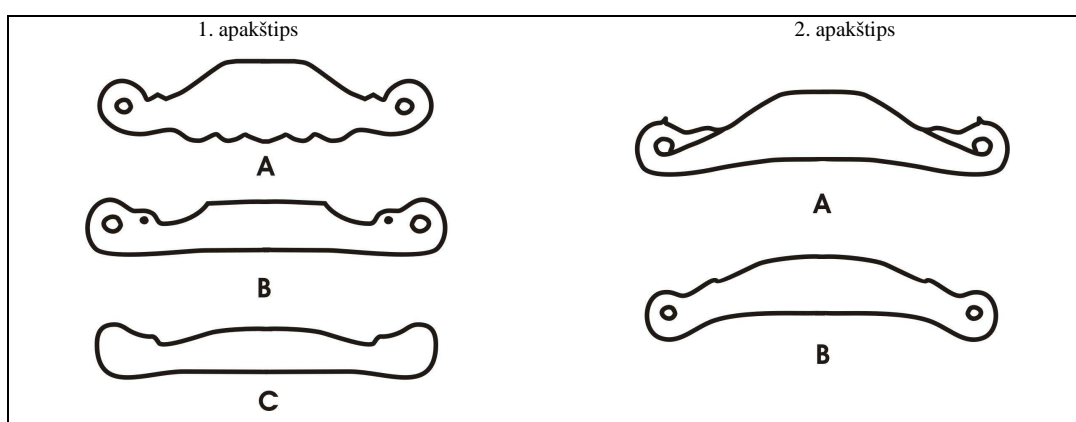
⁵⁵² *Kazakevičius V.* Baltų kalavijai.. p. 156.

61. att. Kuršu tipa II apakštipa zobeni un to fragmenti no privātkolekcijām.

1 – Ziru Sembas (?),⁵⁵³ 2 – Ziru Sembas (?),⁵⁵⁴ 3 – Ziru Sembas (?),⁵⁵⁵ 4 – Lielupes krasts pie Mežotnes (?),⁵⁵⁶ 5 – 6 – Novogrudokas apkārtnē (?).⁵⁵⁷

Šī tipa zobenu izplatība, tajā skaitā arī ārpus Latvijas teritorijas, plašāk aplūkota atsevišķā šī darba autora publikācijā.⁵⁵⁸ Tomēr ir skaidrs, ka kādreizējās kuršu apdzīvotajās teritorijās Latvijā un Lietuvā koncentrējas lielākā daļa šī tipa zobenu un to fragmentu atradumu, kas veido apmēram 65–70 % no visiem šobrīd pētniecībai pieejamajiem šī tipa zobenu eksemplāriem (66. att.).

62. att. Kuršu tipa zobenu II apakštipa apakšējo šķēršu iespējamā klasifikācija variantos.

Kuršu tipa zobenu rokturu sastāvdaļām pastāv diezgan dažādas savstarpējo kombināciju variācijas. Kuršu tipa zobenu rokturu detaļām šādu detaļu iekšējo klasifikāciju iespējams izveidot, par pamatu ņemot tehnoloģisko risinājumu saistībā ar

⁵⁵³ Pēc: http://www.ebay.com/itm/ANCIENT-VIKING-BRONZE-IRON-HANDLE-SWORD-RARE-/180744681416?pt=LH_DefaultDomain_0&hash=item2a1538f7c8 (skatīts: 2011-11-01).

⁵⁵⁴ Pēc: http://www.ebay.com/itm/ANCIENT-SWORD-VIKING-RARE-/180745848386?pt=LH_DefaultDomain_0&hash=item2a154ac642 (attēls saglabāts 2011-10-27).

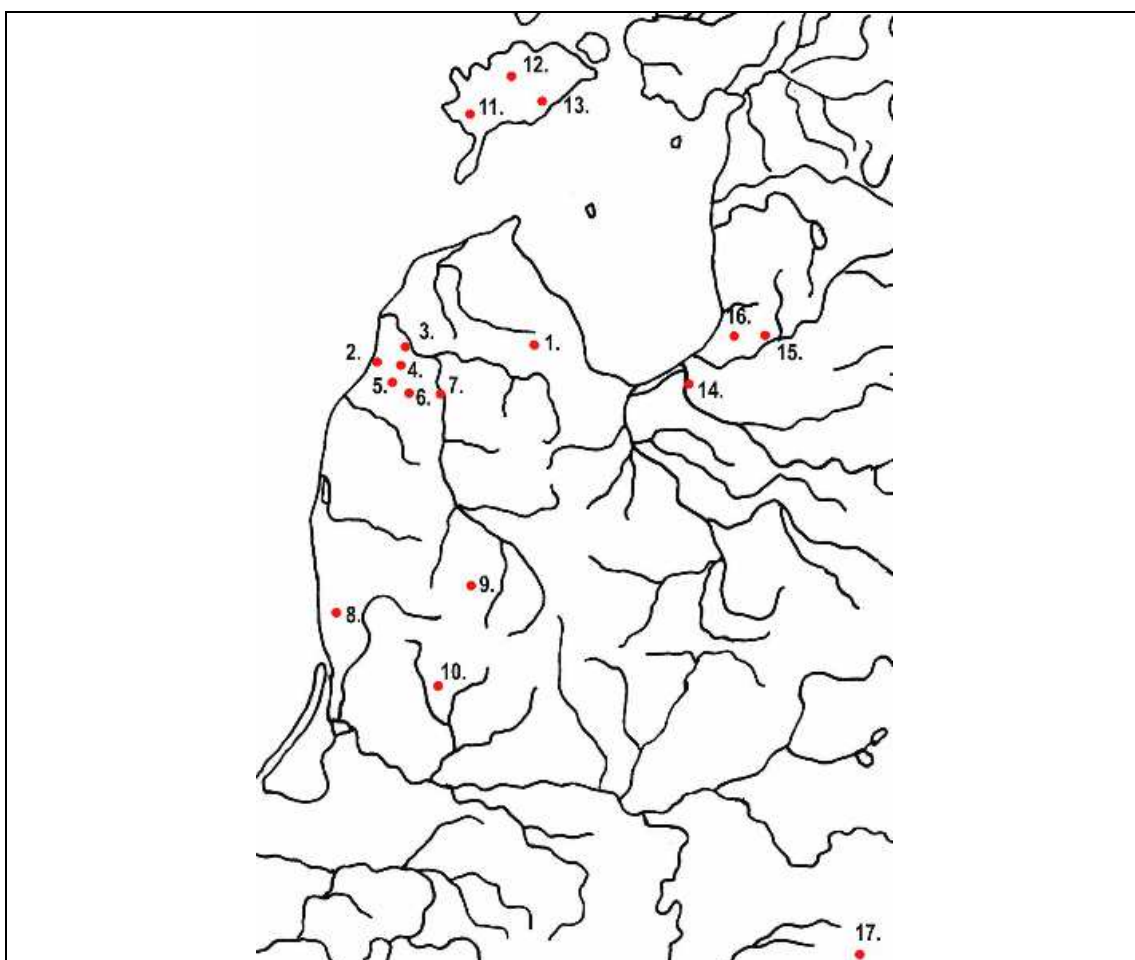
⁵⁵⁵ Pēc: <http://www.ebay.com/itm/ws/eBayISAPI.dll?ViewItem&item=180745428287> (skatīts 2012-03-11).

⁵⁵⁶ Pēc: <http://domongol.su/download/file.php?id=13109&mode=view> (skatīts 2012-03-11).

⁵⁵⁷ Pēc: <http://domongol.su/viewtopic.php?f=77&t=10878> (skatīts 2012-03-11)

⁵⁵⁸ Tomsons A. Kuršu (T1 tipa) zobenu ornamenti..., 86. lpp., 1. att.

izmantotajiem ornamenta motīviem. Šī tipa zobenu roktura pogu un šķēršu formas un to ornamenti sīkāk aplūkoti 2008. gadā publicētajā promocijas darba autora rakstā.⁵⁵⁹ Kopš tā iznākšanas par aptuveni 20 vienībām papildinājies zināmo avotu klāsts, kā arī papildinājusies informācija par atsevišķām šī tipa zobenu rokturu detaļu formām, piemēram, par apakšējiem šķēršiem, kam gali veidoti stilizētu zvērgalvu formā. Izveidota arī nosacīta to iekšējā klasifikācija (62. att.). Atradumu ģeogrāfija un ornamenti ļauj pieņemt par vismaz daļēji to izcelsmi Gotlandē un to ietekmi uz zobenu gatavošanu Ziemeļkurzemē, kur redzama vislielākā to koncentrācija (63. lpp.). Par kuršu zobeniem ar šī tipa šķēršiem ir sagatavota arī atsevišķa publikācija.⁵⁶⁰

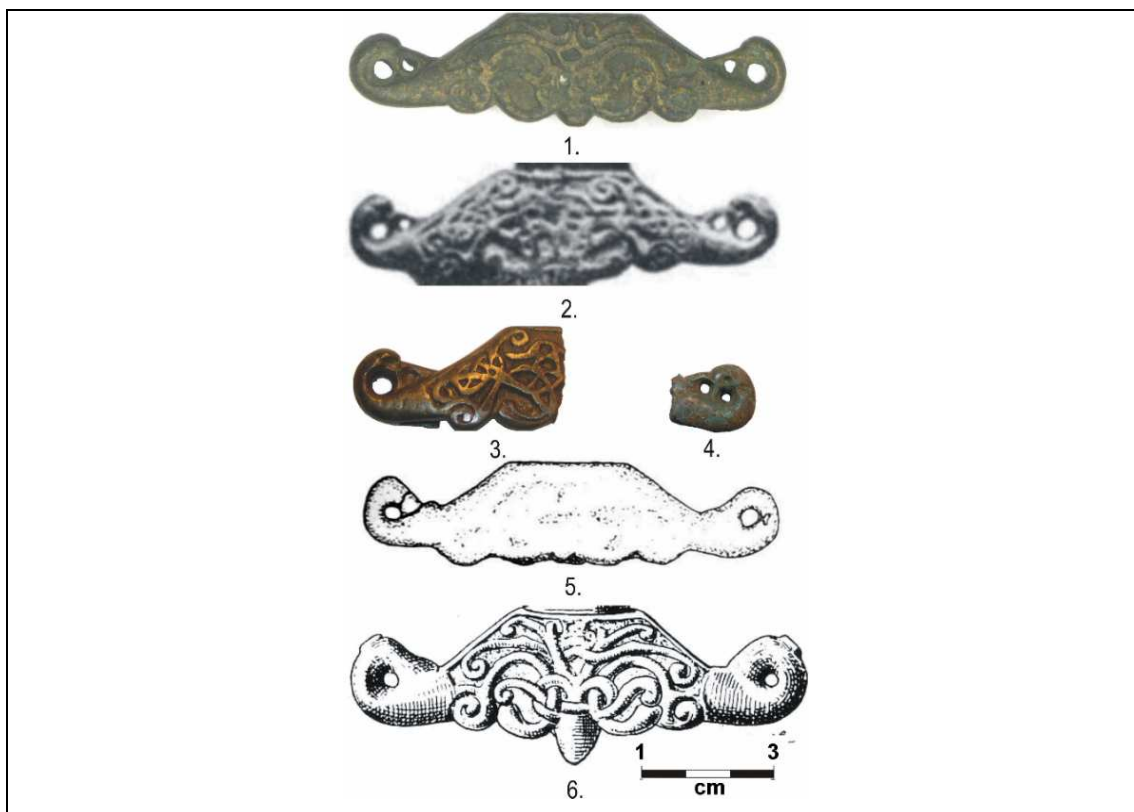

63. att. Kuršu tipa zobenu ar zvērgalvām rotātiem apakšējiem šķēršiem izplatība Austrumbaltijā.

1 – Lībagu Sārāji, 2 – Ziru Sembas, 3 – Zlēku Pasilciems, 4 – Lielīvande, 5 – Alsungas Kalniņi, 6 – Kazdanga, 7 – Raņķu Kapenieki, 8 – Anduļi (*Anduliai*), 9 – Telšu (*Telšiai*) apkārtnē, 10 – Žasina (*Žasinas*), 11 – Lūmandu Lēdri (*Lūmandu Leedru*), 12 – Paju, 13 – Kogula, 14 – Doles Raušu ciems, 15 – Krimuldas Tālēni, 16 – Bīriņu Mežšauti, 17 – Novogrudoka (*Havaxpyðak*).

⁵⁵⁹ Tomsons A. Kuršu (T1 tipa) zobenu rokturu ornamenti 11.– 13. gs. // Pētījumi kuršu senatnē. Rakstu krājums. LNVM raksti nr. 14. Arheoloģija. – Rīga, 2008. – 85–102. lpp

⁵⁶⁰ Tomsons A. Tomsons A. Zvērgalvu motīvs kuršu zobenu rotājumā” // LNVM zinātnisko rakstu krājumam nr. XVIII. Plānotais iznākšanas laiks: 2013.

64. att. I grupas A varianta šķērši.

1 – Zlēku Pasilciems (ГИМ. 35129, оп. 65 / 1422), 2 – Užavas Silmalciems(?), 3 – Kazdanga (A 8491:22), 4 – Bīriņu Mežšauti (A 13377:5), 5 – Novogrudoka, 6 – Lūmandu Lēdri (AI K 24:44).

Izpētot ornamenta motīvu attīstību kuršu zobenu rotājumā ir iespējams gūt plašāku priekšstatu par paša šī zobenu tipa izveidošanos. Baltiskais ornaments uz kuršu zobenu rokturiem un izplatība Austrumbaltijā liecina par šo zobenu rokturu vietēju izgatavošanu, kas noticis bieži izmantojot no Rietumeiropas ievestus zobenu asmeņus. Tiešās rotājumā izmantotā ornamenta analogijas un šī tipa zobenu fragmentu atradumi Gotlandē liecina par caur šo reģionu nākošo kultūras impulsu nozīmi arī to rotājuma ģenēzē (zvērgalvas (pūķis / čūska) motīvs, vīnstīgu motīvs, u.c. kas, iespējams, sākusies 11. gs. 2. pusē, sk. 64. att.), tālāk transformējoties un attīstoties baltu zemēs izplatītās formās (saulīšu motīvs, līklocis, rombu grupas, zvērgalvas motīva transformācija baltiem raksturīgākā zirga galvu motīvā, (65. att.). Tomēr tas, ka šie ieroči izgatavoti ne tikai baltu zemēs, kā to pierāda Novogrudokas pusfabrikāts,⁵⁶¹ un atradumi 13.gs. sākumā nodedzinātajā Izjaslavļas pilskalnā tomēr atradumu koncentrācija Ziemeļrietumkurzemē, Ventas un Užavas upju krastu tuvumā šo iespējamo saistību Gotlandes virzienā apstiprina.

⁵⁶¹ Плавінски Н. Нарысы гісторыі клінковай зброі X-XIII стагоддзя на Беларусі. - Мінск. 2009. с. 20.

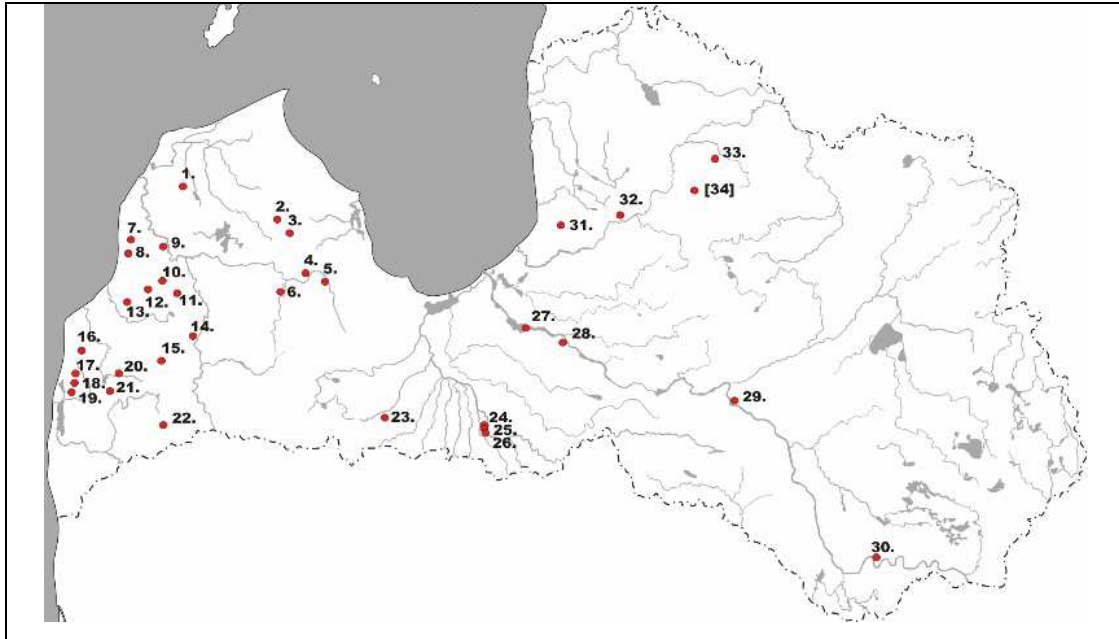
65. att. Kuršu tipa zobeni ar baltiem raksturīgo šķēršu ar zvērgalvu formu.

1 – Žasina (LNM, AR 618:41), 2 – Alsungas Kalniņi, 20. k. (A 11722:26), 3 – Anduļi,⁵⁶² 4 – Raņķu Kapenieki, 28. k.(A 7635:20), 5 – Lībagu Sāraji, 25. k.(A 12828:46), 6 – Paju, Sāremā (AI 12:8)

Kopumā jāsecina, ka šī tipa zobenu koncentrācija kuršu teritorijā (67. att.) un baltiem raksturīga ornamenta izmantojums to detaļu rotājumā (61. att. 2, 65. att. 1-3) ir lielā mērā uzskatāms par pierādījumu to izgatavošanai aktīvā vietējo un kaimiņzemju tradīciju mijiedarbībā un tā ir spilgta liecība par kuršu militārās kultūras atvērto raksturu aizvēstures beigās.

Attiecībā par to hronoloģiju visumā jāpiekrīt E.Šturma un V.Kazakeviča vispārīgajam to datējumam ar 11. gs. beigām – 13. gs., lielā daļā gadījumu precīzāks to datējums nav iespējams, jo kuršu ugunskaņos šie zobeni lielākoties tiek atrasti fragmentārā veidā un ir bojāti augstās temperatūras ietekmē, vai zināmi kā savrupatradumi no postītiem vai nepētītiem arheoloģiskajiem pieminekļiem.

⁵⁶² Dz.Zemītes zīm. pēc F.Jakobsona arhīva materiāliem un dr.I.Virses informācijas (mūsdienās šis zobens glabājas Aizvēstures muzejā Berlīnē).

66. att. Kuršu tipa zobenu II apakštīpa zobenu un fragmentu atradumu vietas Latvijas teritorijā.

1 – Popes Lazdas, 2 – Talsu Vilcumuiža, 3 – Lībagu Sāraji, 4 – Kandava, 5 – Pūres Zviedri, 6 – Matkule, 7 – Užavas Sīmalciems, 8 – Ziru Sembas, 9 – Piltenes Pasiļciems, 10 – Īvande, 11 – Kurmāles Alejas, 12 – Ēdole, 13 – Alsungas Kalniņi, 14 – Raņķu Kapenieki, 15 – Kazdanga, 16 – Vērgales Arāji (Grīņu rezervāts), 17 – Medzes Strautiņi, 18 – Medzes Kapsēde, 19 – Tosmares grantsbedres, 20 – Rāvas Strungas, 21 – Durbes Dīri, 22 – Asītes Gravenieki (Mākoņkalns), 23 – Tērvetes pilskalns, 24 – Mežotnes pilskalns, 25 – Mežotnes senpilsēta, 26 – Lielupes krasts, 27 – Doles Raušu ciems, 28 – Tomes skanst, 29 – Asotes pilskalns, 30 – Dinaburga, 31 – Bīriņu Čiekuri, 32 – Krimuldas Tālēni, 33 – Raunas Strante, 34 – Cēsu rajons (?).

2.1.2.4. Zobenī ar seglveida pogu.

Latvijas teritorijā domājams 11. gs. 2. pusē vai vidū parādās zobeni ar seglveida pogu. Tie atbilst A.Kirpičņikova III zobenu tipam.⁵⁶³ E.Oukšota viduslaiku zobenu rokturu pogu klasifikācijā šāda veida pogas nav sastopamas.⁵⁶⁴ Poļu pētnieki P.Kucipera, T. T.Kurašinskis un P.Pudlo šī tipa pogu parādīšanos datē ar 11. gs. 2. pusi un to lietojumu pamatā saista ar 12. un 13. gs.⁵⁶⁵ Tādēļ var zināmā mērā piekrist V.Kazakevičam, kas tos izdalījis kā vairāk Austrumbaltijai raksturīgu zobenu tipu un apkopojis to atradumus šajā reģionā,⁵⁶⁶ Latvijas teritorijā minot 11 atradumus.⁵⁶⁷ Latvijas teritorijā šobrīd zināmi 18 šī tipa zobenu atradumi (14. tab.).

Šiem zobeniem ir izzudis augšējais šķērsis, to roktura galā atrodas pussfēriski, virzienā prom no asmens izliekta roktura poga, kas varējusi būt izgatavota no dažādiem materiāliem – piemēram no bronzas vai vara, dažkārt arī no dzelzs. Tā varējusi būt pārklāta ar sudraba platējumu. Pārsvārā Latvijas atradumiem tā ir ar dobu vidu, kas domājams, ieroča lietošanas laikā bijis pildīts ar kādu viegli dēdējošu materiālu. Ņemot vērā pogu salīdzinoši nelielos izmērus (15. tab.), tām noteikti bija jābūt pildītām, lai līdzsvarotu pārējo zobena asmeni cīņas laikā. Šāds pildījums Latvijas teritorijas atradumiem nav saglabājies, zināms viens atradums no bij. Prūsijas muzeja krājuma, kuram šāds pildījums saglabājies, bet kas gan pagaidām nav ķīmiski analizēts.⁵⁶⁸ Atsevišķos gadījumos konstatējamas viengabala dzelzs zobenu pogas, kādas zināmas Jaunsvirlaukas Kakužēnu Mīklaskalnā, kā arī Mārtiņsalas pilī. Seglveida formas pogas izliekums mazināja slodzi uz tā lietotāja plaukstu pamatni, cīņā strauji mainot zobena kustības trajektoriju.

Lībagu Sāraju kapulauka 10. kapā ievietotais zobens (67. att. 2.) bojāts tā asmeni izlocot. Savukārt šī paša kapulauka 39. kapā bijuši ievietoti pat 2 zobeni, no kuriem par vienu liecināja tikai roktura poga. Atradumi šādos kapos apbedītos atspoguļo kā pietiekami turīgus (ierochi, tirgotāja piederumi) un, iespējams, arī kā samērā ietekmīgus sava laikmeta sabiedrībā.

⁵⁶³ *Кирпичников А.Н.* Древнерусское оружие. Мечи и сабли..., с. 54.

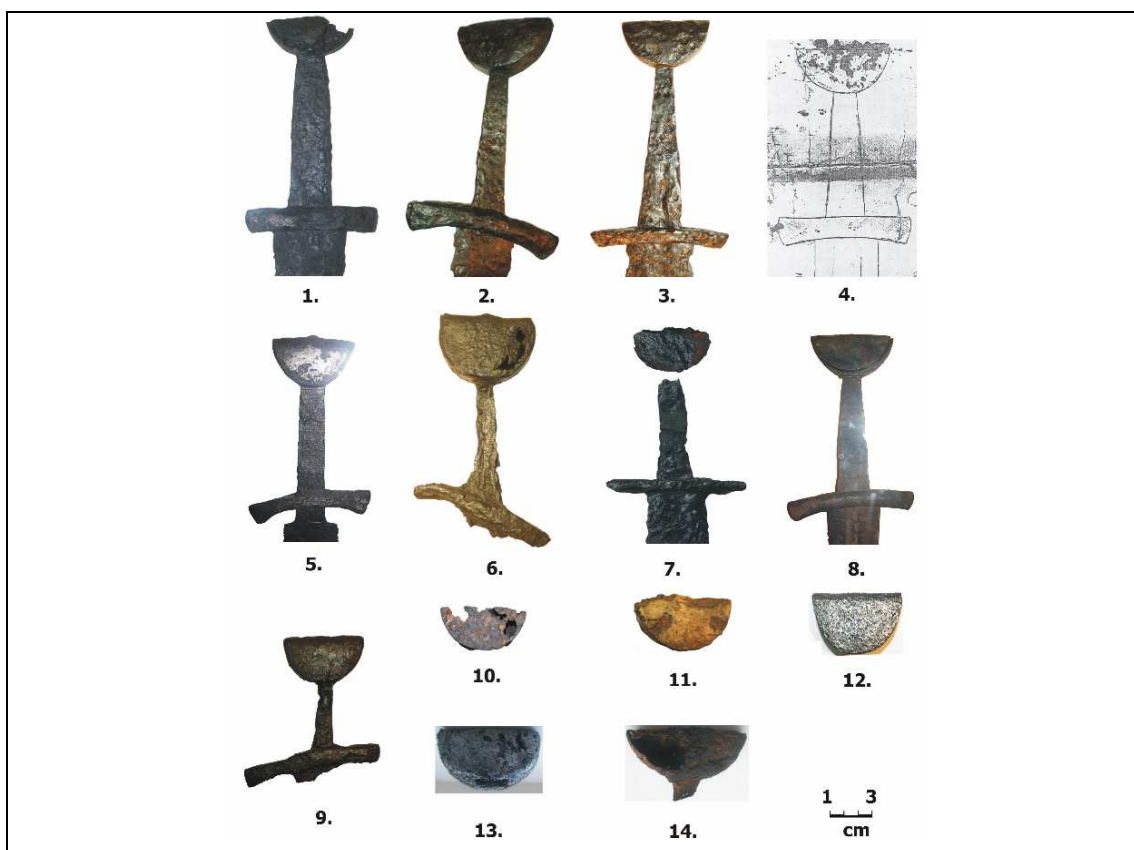
⁵⁶⁴ *Oakeshott E.* Records of the Medieval Sword..., p. 10.

⁵⁶⁵ *Kucypera P., Kurašinski T., Pudlo P.* Problem rozwoju jednolitych głowic mieczowych między połowa IX a połowa XIII w. // *Cum Arma per Aeva. Uzbrojenie indywidualne na przestrzeni dziejów.* – Toruń, 2011., s. 81, Ryc.1.

⁵⁶⁶ *Kazakevičius V.* Baltų kalavijai..., p. 79.

⁵⁶⁷ turpat, p. 78.

⁵⁶⁸ *Prassolow J. A.* Ein Schwert mit Doppelblutrinne aus der Prussia–Sammlung. // *Acta Praehistorica et Archaeologica* 41, – Berlin 2009. s. 277, abb. 5.

67. att. Zobenu ar seglveida pogu atradumi Latvijas teritorijā.

1 – Saldus apkārtnē (KNM 1265), 2 – Lībagu Sāraji 10. k. (A 12816:125), 3 – Lībagu Sāraji, 39. k. (A12820:432), 4 – Lībagu Sāraji, s.a. (TNMM 188111, M.Atgāža zīm.), 5 – Talsu Vilकुमुiža (A 8571:587), 6 – Talsu Vilकुमुiža (A 9066:11), 7 – Jaunsvirlaukas Kakužēni (Mīklaskalns) (VI 218:266), 8 – Zlēku Pasilciems (KPM II 188 (1613)), 9 – Talsu Vilकुमुiža (A 8573:3), 10 – Kuldīga (KNM 1611), 11 – Mārtiņsalas pils (VI 127:2863), 12 – Lībagu Sāraji, 39. k. (A 12820:429), 13-14 – Latvija.⁵⁶⁹ Nr. 1, 8, 13, 14 – bez mēroga.

Roktura rotājums no vara stieplēm, kas veido rombu un režģu ornamentu, daļēji saglabājies savrupatrastajam zobenam Saldus apkaimē (67. att. 1.).⁵⁷⁰ Zobens ar apsudrabotu pogu un šķērsi ap paplatinātiem galiem atrasts Talsu Vilकुमुižas ezerā (67. att. 5.)⁵⁷¹ Sudrabojumus uz roktura pogas un šķērsa bijis lielākajai daļai šo ieroču.

Būtisks ir šo zobenu izcelsmes jautājums. Atbilde par to pamatā meklējama asmeņos esošo ierakstu izpētē. Vairākos zobenu asmeņos saskatāmās ierakstu paliekas ļauj to izcelsmi attiecināt uz Rietumeiropas ieroču meistarību. Pēc ieraksta formas agrāk datējamais būtu savrupatradums Sāraju kapulaukā, tajā bijis

⁵⁶⁹ Pieejami: nr. 1. - <http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=741791&mode=view/P2130496.JPG> un nr. 2. <http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=742300&mode=view/P1160256.JPG> (skatīts 2012-03-17).

⁵⁷⁰ Inv. nr. KNM 1265.

⁵⁷¹ Inv. nr. A 8571:587

rets ieraksts INGERII – burti bijuši lieli un pēc formas atbilst 11. gs. (78. att.).⁵⁷² Eiropā zobeni ar šī tipa ierakstu sastopami nedaudz vairāk kā 10 eksemplāros.⁵⁷³ Jaunsvirlaukā atrastā zobena asmenī redzama arī krustveida zīme ar sašķeltu un puslokveidā izlocītu apakšdaļu, kam analogijas zināmas Zlēku Pasilciema zobenu asmeņu ierakstos. Zobena asmenī no Zlēku Pasilciema (ГИМ, 35129, оп. 65:1457) asmenī saglabājusies pamīšus gravētu krustu un O burtu rinda.

68. att. Ieraksta fragments Lībagu Sārajū kapulaukā atrastā zobena asmenī (bij. inv. nr. TNM 188111).

Daļā gadījumu redzams, ka kopā ar seglveida pogu lietoti tādi paši apakšējie šķērši kā T tipa IV un V apakštipa zobeniem, vai arī bijuši vienkārši, taisni, no dzelzs gatavoti, kādi sastopami zobeniem ar diskveida u.c. formu viengabala dzelzs roktura pogām. Redzams, ka šī tipa zobeniem sastopami trīs veidu šķērši – plats un viegli izliekts, šaurs un viegli uzliekts, kā arī vienā gadījumā – šaurs un taisns (15. tab.).

Šādi zobeni ārpus kuršu apdzīvotās teritorijas zināmi maz.⁵⁷⁴ Atradumu izplatība rāda to lielāko koncentrāciju Ziemeļkurzemē – visvairāk šo zobenu atrasts Zlēku Pasilciemā, Lībagu Sārajos un Talsu Vilcumuižas senkapos, tie nav zināmi Austrumlatvijā (69. att.), izņemot vienu roktura pogu Mārtiņsalas pilī (67. att. 11). Baltijā šī tipa zobenu atradumu lielāka koncentrācija redzama arī bij. Austrumprūsijas teritorijā.⁵⁷⁵

Attiecībā uz to rokturu izgatavošanu, varam pieņemt, ka ievērojamā izmēru dažādība dobajām seglveida pogām (15. tab.), iespējams, ir liecība par to izgatavošanu, pielāgojoties individuāli pasūtītājam. Atsevišķos gadījumos, zināmi arī

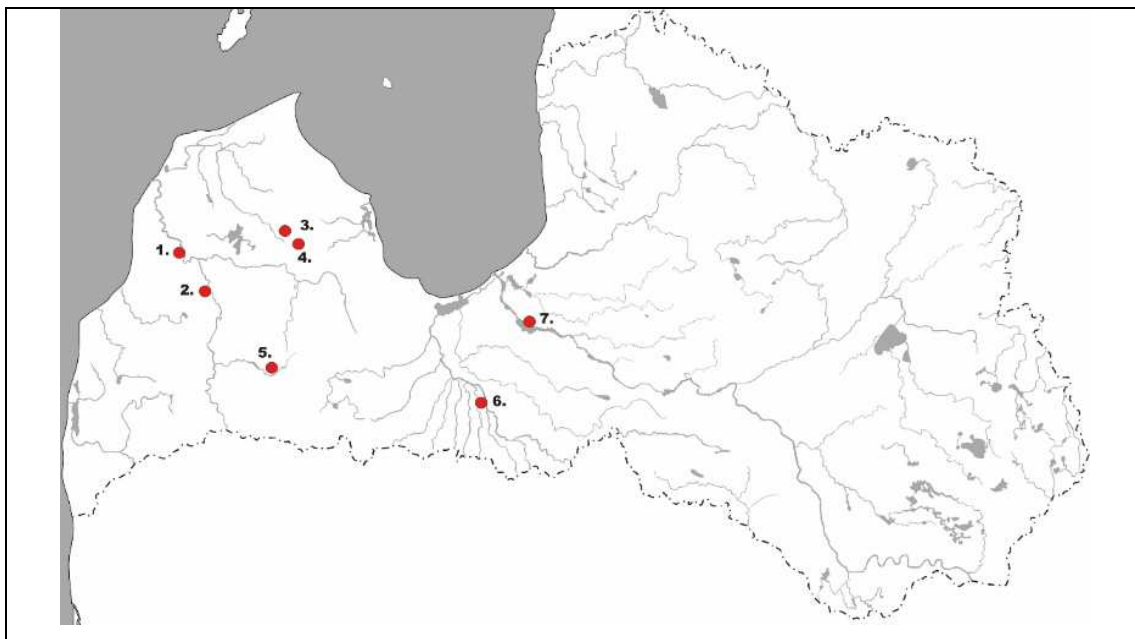
⁵⁷² Pēc D.Drboglava zobenu asmeņu ierakstu klasifikācijas šādu izmēru un proporciju ieraksta burti pēc formas tuvi tā izdalītās IV ierakstu grupas („IN”) ierakstiem. Sk. *Дрбоглав Д. Загадки латинских клейм на мечях IX-XIV веков...*, с. 51. Zobens ticis nozagts no Talsu muzeja ekspozīcijas, bet dati par to saglabājušies M. Atgāža zīmējumā, D.Svarānes foto.

⁵⁷³ *Окуиотт Э. Археология оружия...*, рис. 67.

⁵⁷⁴ *Kazakevičius V. Baltų kalavijai...*, p. 79.

⁵⁷⁵ *turpat...*, p. 79., pav. 90.

vienkārši viengabala dzelzs pogu eksemplāri (Mārtiņsalas pilī, kā arī atradums Jaunsvirlaukas Kakužēnu kapulauka tuvumā).⁵⁷⁶

69. att. Zobenu ar seglveida roktura pogu izplatība Latvijā.

1 – Zlēku Pasilciems (4 gab.), 2 – Talsu Vilikumuižas ezers (4 gab.), 3 – Lībagu Sārāji (4 gab.), 4 – Kuldīgas apkārtnē; 5 – Saldus apkārtnē; 6 – Jaunsvirlaukas Kakužēni (Mīklaskalns), 7 – Mārtiņsalas pils.

Atsevišķas seglveida zobenu detaļas atrastas arī mantraču darbības rezultātā. Tādas zināmas divas – viena viengabala, līdzīga Mārtiņsalā un Jaunsvirlaukā atrastajai, otra ar tukšu vidu, līdzīga vairāk Kurzemē izplatītajiem atradumiem. Abām precīzāka atraduma vieta nav zināma (67. att. 13-14).⁵⁷⁷

Trūkstot daudzskaitlīgākām analogijām šāda veida zobenu pogas konstrukcijai kaimiņzemēs, iespējams pieņemt, ka lielākā daļa šo zobenu seglveida pogu, iespējams, varētu būt vietējo Austrumbaltijas amatnieku darbs, līdzīgi kuršu tipa zobeniem, kad importētiem asmeņiem pievienotas uz vietas gatavotas roktura detaļas.

⁵⁷⁶ *Graudonis J.* Lielupes krastos pirms gadu simtiem. Arheoloģiskie pētījumi Jaunsvirlaukas pagastā. – Rīga, 2003., 72.–73. lpp. 55. att. zobens publicēts ar otrādi pievienotu roktura pogu.

⁵⁷⁷ Pēc: <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=219359> (skatīts 2012-02-22).

2.1.2.5. Zobenī ar diskveida pogu.

Lai gan šī tipa zobenī nereti ir tikuši saistīti ar krusta karu periodu,⁵⁷⁸ tie Eiropā parādās jau vismaz 11. gs. pirmajā pusē⁵⁷⁹ un ir sastopami lietojumā vēl 13.gs. V.Kazakevičs Latvijas teritorijā uzskaitījis 7 šī tipa zobenu atradumus, baltu zemēs kopumā minot 14 šī tipa zobenus.⁵⁸⁰ Viņš ierindojis šī tipa ieročus baltu zemēs vēlajā dzelzs laikmetā izplatīto divasmeņu zobenu tipoloģiskās rindas beigās.⁵⁸¹ Rietumeiropas materiālā J.Pīrss ar šī tipa zobenīem papildinājis J.Petersena tipoloģijas grafisko atveidojumu tā beigās, parādot zobenu rokturu formu nomaiņu pārejā no vikingu laikmeta uz krusta karu periodu.⁵⁸²

Šobrīd Latvijas teritorijā ir liecības par vismaz astoņpadsmit šī tipa zobenīem un to fragmentiem (16. tab., 70. att.). Tomēr šo zobenu izmēri un roktura detaļu proporcijas diezgan ievērojami variējas (47. tab.).

Pēc britu pētnieka E.Oukšota klasifikācijas šādi zobenī atbilst X tipam un veido vienu no pirmajām viņa viduslaiku zobenu tipoloģiskās rindas sākuma formām. Pēc E.Oukšota izstrādātās viduslaiku zobenu pogu klasifikācijas, atsevišķi tieši diskveida pogas atbilst G tipam,⁵⁸³ kas raksturīgas pirmajai (A) no 13 viduslaiku zobenu tipu „ģimenēm”, kurai piederīgie zobenī bijuši lietojumā no 10. gs. vidus līdz 14. gs. sākumam.⁵⁸⁴ Nosaucot šos zobenus par „X” (romiešu cipars „10”) tipa zobenīem, E.Oukšots vēlējies simboliski turpināt J.Petersena vikingu laikmeta zobenu klasifikāciju, kurš ar „X” (burts) tipu apzīmēja daļu vikingu laikmeta beigās parādījušos zobenu ar mandeļveida (jeb A tipa) rokturu pogām. E.Oukšots par X tipa zobenu vēlāko datējumu uzskata 13. gs. sākumu.⁵⁸⁵ E.Oukšota X tipa zobenī sastopami ar dažādu tipu roktura pogām un diskveida pogas ir tikai viena no to variācijām. Atsevišķos gadījumos konstatēts, ka šī tipa zobenīem sastopami senāki asmeņi, kam vēlāk pievietoti jauni rokturi.⁵⁸⁶ Jāatzīmē, ka E.Oukšots, izstrādājot savu klasifikāciju, ņēma vērā tādus zobenu raksturojošos

⁵⁷⁸ Кулаков В.И., Скворцов К.Н. Новые находки прусского вооружения предорденского времени. // Воины Древней Пруссии. Сборник докладов 2-й Балтийской археологической конференции, Калининград, 2008. с. 5.

⁵⁷⁹ Peirce I. Swords of the Viking Age..., p. 18., 136., 137.

⁵⁸⁰ Kazakevičius V. Baltų kalavijai..., p. 89.–91, 123–124.

⁵⁸¹ turpat..., p. 93.

⁵⁸² Peirce I. Swords of the Viking Age..., p. 18.

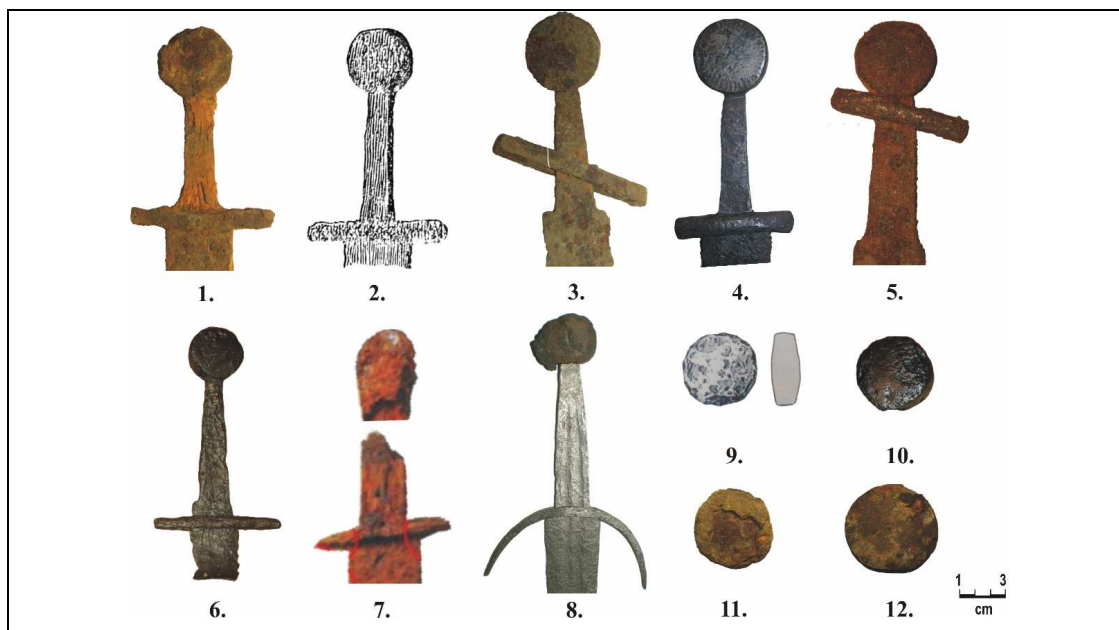
⁵⁸³ Oakeshott E. Records of the Medieval Sword..., p. 10.

⁵⁸⁴ Oakeshott E. Records of the Medieval Sword..., p. 12.

⁵⁸⁵ turpat..., p. 23.

⁵⁸⁶ turpat..., p. 27,28.

tehniskos parametrus kā asmeņu formu, svaru, izmēru, atšķirībā no J.Petersena, kas izveidoja savu tipoloģiju, balstoties tikai uz rokturu formām.⁵⁸⁷

70. att. Zobenu ar diskveida pogu atradumi Latvijas teritorijā.

1 – Salaspils Lipši (VI 185), 2 – Krimuldas Tālēni, 3 – Lībagu Sāraji (TNMM 18393/2), 4 – Talsu Vilcumuiža (A 8571:586), 5 – Lībagu Sāraji, 25. k. (A 12820:145), 6 – Tērvetes Kalnamuiža (JVM 884), 7 – Rēzekne, s.a., 8 – Talsu Vilcumuiža (A 10994:1388), 9 – Īslīces Ziedoņskola (arī Īslīces grantsbedres, BNM 2101), 10 – Mežotnes pilskalns (TVM 1), 11 – Alsungas Kalniņi (A 11741:30), 12 – Mārtiņsalas pils (VI 127: 3112). Nr. 2., 4., 7., 10 – bez mēroga.

Netraucētos apbedījumos šie ieroči zināmi ļoti mazā skaitā. Viens no diviem pietiekama konteksta izpētei pieejamais atradums ar šī tipa zobenu ir Salaspils Lipšu kapulauka 210. apbedījums. Tajā atrasts vesels divasmeņu zobens ar diskveida pogu (70. att.1) un bronzas maksts uzgali. Pats zobens pagaidām ir nerestaurēts, un ieraksti tā asmenī nav konstatējami. Kapa inventāru veidoja nazis, slānekļa galoda, krama šķīla, masīvs gredzens ar vītu priekšpusi, saktas fragments. Vēl kapā atrastas vairākas dzelzs naglas vai kniedes, domājams no šķirsta.⁵⁸⁸ Aptuvenais kapa datējums pēc uzgaļa tipa varētu būt ap 12. gs.

⁵⁸⁷ turpat..., p. 23.

⁵⁸⁸ Kolekcija šobrīd glabājas LNVM, bet pēc tās pārņemšanas no Latvijas Vēstures institūta tā nav pārbaudīta un atsevišķo senlietu numuri pagaidām nav precizējami.

71. att. Zobenu diskveida pogas no Daugmales kompleksa.

1 – A 11971:2673, 2 – A 9964:3079, 3 – A 9964:1759.

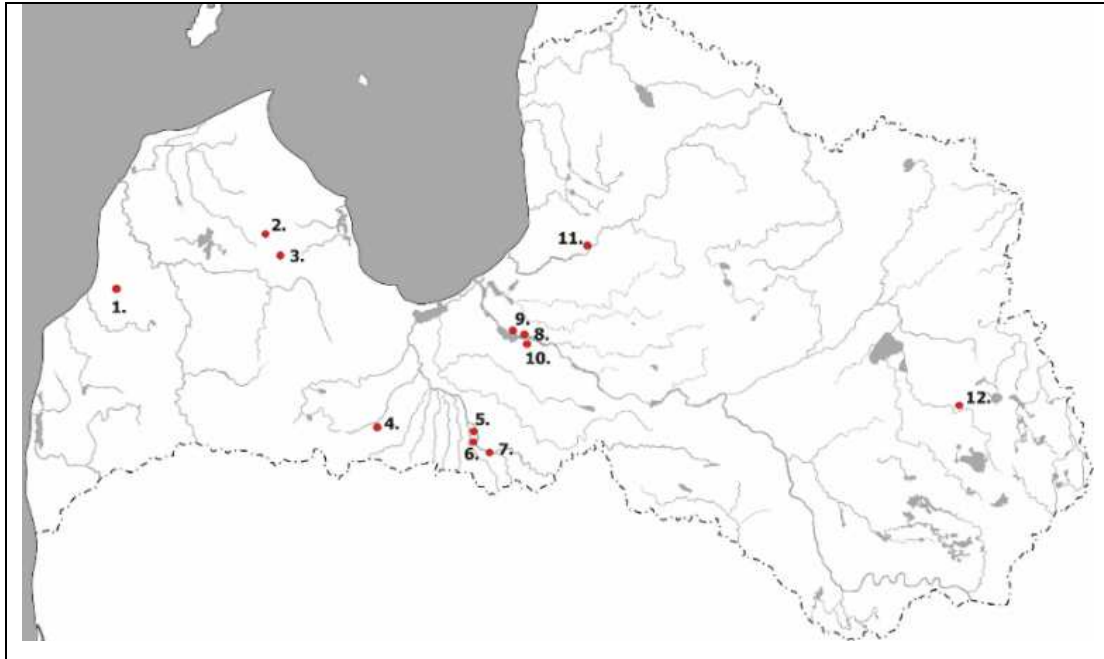
Lībagu Sārajū 25. kapā atrasts dzelzs divasmeņu zobens ar diskveida pogu un taisni īsu šķērsi, kas bijuši apsudraboti, par ko liecina sakusumi uz pogas un platējuma paliekas. Zobena asmens jau pagātnē ticis pārlauzts uz pusēm, asmens samērā plats, grope šaura, rokturis samērā plats, bet pāreja uz asmens galu veidota strauji sašaurināta V veidā. Zobens ir labi saglabājies, labi nosakāma tā masa un balansa punkts (48. tab. nr.2.).

Krimuldas Tālēnos šāds zobens iegūts grāfa Zīversa izrakumos 19. gs. septiņdesmitajos gados (70. att. 2.). Atradums pirmo reizi publicēts jau 1877.g.⁵⁸⁹ Sudrabošanas paliekas konstatētas uz Talsu Vilcumuižas ezera senkapos atrastā zobena pogas virsmas. Šai roktura pogai vienīgajai no Latvijā atrastajām, konstatēts iekalts līnijveida ornaments gar tās ārmaļu. Tā šķērsis neliels, izliekts un tajā saskatāma līdzība ar T tipa zobenu 4 varianta šķēršiem, kas Kurzemē ir plaši izplatīti (70. att. 4.). Savukārt otrs šajā piemeklī iegūtais zobens ir ar U veidā izliektu dzelzs šķērsi, tā roktura pogas virsma korozijas dēļ bojāta. Atzīmējams, ka šī zobena asmenī redzams ģeometrisks ornaments, turklāt tas ir ar dubultgropi. Šis zobens varētu būt datējams visvēlāk no visiem zināmajiem – ar 13.–14. gs. Tērvetes Kalnamuižā (bij. ābeļdārzā, pilskalna pirmajā priekšpilī) jau 19. gs. atrasts zobena fragments, kam saglabājies tikai rokturis ar visām sastāvdaļām un daļu asmens (70. att. 6.).

Zobens ar diskveida pogu un ar reti sastopamā VII tipa maksts uzgali iegūts arī mantraču veiktos nesankcionētos izrakumos.⁵⁹⁰ Spriežot pēc zobena roktura formas, tas ļoti līdzīgs atradumam Salaspils Lipšos (70. att. 1).

⁵⁸⁹ Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands aus den Jahren 1873.–1934, Riga. Nr. 365, 1877. s. 84.

⁵⁹⁰ Pēc: <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=187781> (skatīts 2012-11-04).

72. att. Zobenu ar diskveida pogu izplatība Latvijas teritorijā.

1 – Alsungas Kalniņi, 2 – Talsu Vilkuuiža (2), 3 – Lībagu Sārāji (2), 4 – Tērvetes Kalnamuiža, 5 – Īslīces Ziedoņskola, 6 – Mežotnes pilskalns, 7 – Lielupes krasts, 8 – Salaspils Lipši, 9 – Mārtiņsalas pils, 10 – Daugmales pilskalns (3), 11 – Krimuldas Tālēni, 12 – Rēzekne.

Nolūzušas diskveida zobena pogas iegūtas gan dzīvesvietās, kā Daugmales (3 gab., 71. att.) un Mežotnes pilskalnu teritorijā, gan arī kapulauku teritorijā ārpus noteiktiem apbedījumu kompleksiem, kā Alsungas Kalniņos, Īslīces Ziedoņskolas kapulaukā⁵⁹¹ un, iespējams, atradums Lielvircavā.⁵⁹² Viena diskveida zobena poga atrasta arī 13. gs. mūra pils teritorijā – Salaspils Mārtiņsalas pilī. Šis atradums ir masīvākais no visiem – zobena pogas svars pārsniedz 500 gramus. Alsungas Kalniņos dzelzs diskveida poga iegūta kā savrupatradums C laukuma 3. kārtā, visticamāk tā ir no kāda postīta apbedījuma. Tā ir korodējusi un nav nosakāms, vai tai bijuši kādi rotājumi. Saimniecisko darbu laikā 2008. gadā Rēzeknē, atrasts vēl viens šāds zobens. Zobenu sākotnēji mēģināts pārdot ar sludinājuma palīdzību, tomēr nav ziņu par šādu darbību sekmēm un priekšmeta tālākais liktenis nav zināms. No atsevišķajām pieejamajām fotogrāfijām secināms, ka visumā šis ierocis atbilst 12.–13.gs. mijā izplatītajām zobenu formām. Zobenu atradumi Rēzeknē zināmi arī agrāk, iespējams, ka šis atradums ir liecība par senkapu turpinājumu Grāvju ielā.⁵⁹³

⁵⁹¹ Literatūrā pazīstams arī kā „Īslīces grantsbedres”, skat. piemēram, LA, 90. att.nr. 185.

⁵⁹² JVMM krājumā pēc V.Kazakeviča norādītajiem inventāra numuriem šo priekšmetu identificēt nav izdevies. 1926.g. tas publicēts izdevumā „Latvijas arhaioloģija”, tomēr iespējams, ka tā ir drukas kļūda, kur kā Lielvircavā atrasts publicēts spoguļattēlā apgriezts Tērvetes Kalnamuižas zobena fragments.

⁵⁹³ Pēc: <http://www.kladoiskatel.care.lv/viewtopic.php?t=31754&start=0> (skatīts 2011–10–19.), arī: <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?t=45221> (skatīts 2011–03–26).

Atradumi ar šādām roktura pogām liecina, ka zobeni ar tām varējuši būt visdažādāko izmēru, sastopami gan viegli eksemplāri, kam ieroča kopsvars varējis būt mazāk par 1 kg, kā arī atsevišķi ļoti masīvi eksemplāri (17. tab.).

Kā jau minēts, šādi zobeni ar diskveida pogu literatūrā tradicionāli mēdz tikt saistīti ar krusta karu laikmetu. Tomēr šādu atradumu izplatība (72. att.) un datējums atspoguļo šo ieroču nonākšanu Latvijas teritorijā vēl pirms 13. gs. un krusta karu sākuma Austrumbaltijā. Šo zobenu uzplatība atspoguļo Latvijas teritorijas iedzīvotāju tirdznieciskos un militāros sakarus ar Rietumeiropu vēl līdz 13. gs., jo deviņi no tiem (Lībagu Sāraji, Salaspils Lipši, Krimuldas Tālēni) atrasti apbedījumos, vai iegūti kā savrupatradumi vairāku kapulauku teritorijā (Talsu Vilcumuiža, Alsungas Kalniņi, Īslīces Ziedoņskola). Atradumi dzīvesvietās (Mežotne, Tērvete, Daugmale) visticamāk ir liecības par tur iespējams notikušajiem militārajiem konfliktiem.

Īpaši zīmīgs šajā sakarā atradums Daugmalē, kur konstatētā roktura poga (71. att. 2.) ir raksturīga 13.–14. gs. masīvajiem t.s. „pusotras rokas tvēriena” zobeniem, kuru garums bijis ap 1,1 – 1,3 m. Par to liecina ievērojami plata atvere (ap 10 mm) zobena roktura tveramās daļas ievietošanai, kādas nav raksturīgas dzelzs laikmeta zobeniem. Iespējams, ka veselu triju šādu pogu atradums vienā arheoloģiskā pieminekļa teritorijā liecina par kādu nezināmu, iespējamās Daugmales kā hipotētiskās „Zemgaļu ostas”⁵⁹⁴ bojāejas aspektu epizodi, kas neatspoguļojas rakstītajos avotos.

Atradumu koncentrācija Daugavas lejtecē un Zemgalē visticamāk liecina par to saistību ar krusta karu sākumu Latvijas teritorijā, tikai daži atradumi šeit ir nonākuši pirms tam, visticamāk 12. gs.

⁵⁹⁴ *Radiņš A.* Pirmo pilsētu veidošanās problēma Latvijā. // Latvijas arheoloģija. Pētījumi un problēmas. LNVM raksti nr. 8. Arheoloģija. – Rīga, 2002., 146. lpp., IH, IV, 7.

2.1.2.6. Zobeni ar apaļu roktura pogu ar izvirzītu un noplacinātu vidusdaļu (I tips).

Zobeni ar apaļu roktura pogu ar izvirzītu un noplacinātu roktura pogu atbilst H, I, J un K pogu tipam pēc E.Oukšota izstrādātās viduslaiku zobenu rokturu pogu klasifikācijas,⁵⁹⁵ kas mainās atkarībā no tās noplacinājuma pakāpes. Ir ziņas par kopumā sešiem Latvijas teritorijā iegūtiem zobeniem un to fragmentiem ar šādām roktura pogām, kas pēc formas tuvas E.Oukšota izdalītajam I tipam. Turklāt visi Latvijas teritorijā atrastie šī tipa zobeni atbilst E.Oukšota izdalītajai C tipa zobenu „ģimenei”, kas Rietumeiropā tiek datēta ar laiku aptuveni no 1100.–1250. g.⁵⁹⁶ To apakšējie šķērši var būt gan taisni, gan izliekti. Šādi zobeni datējami ar 12.–13. gs. un uzskatāmi par Eiropā izplatīto t.s. romāņu tipa zobenu ar diskveida pogu variantu.⁵⁹⁷

Apbedījumos šādi ieroči droši zināmi tikai vienā gadījumā – Salaspils Laukskolas kapulauka 159. kapā.⁵⁹⁸ Pats zobens ir ļoti sliktā tehniskā stāvoklī, roktura poga nav saglabājusies un tuvākai izpētei nebija pieejama. Tomēr ja pieņem publicēto nelielo šī zobena attēlu par korektu,⁵⁹⁹ tad zinot šī tipa zobenu datējumu rietumos, pieļaujams, ka A.Zariņas sniegtais šī kapa datējums būtu jāprecizē, saistot šo atradumu ar nevis 11. gs. 2. pusi – 12. gs. sākumu, bet ar vismaz ar 12. – 13. gs. 1. pusi.

Viens zobens, kas atrasts kapulauka teritorijā, ir no bij. Valkas apr. Cirgaļu Jaunbemberiem, visticamāk ir no postīta apbedījuma, jo atrasts kapulauka teritorijā (73. att. 1.). Vismaz četras liecības par šiem zobeniem nav precīzas – divi šādi zobeni iegūti Rīgas pilsētas teritorijā Daugavas gultnē,⁶⁰⁰ viena atraduma apstākļi nav precīzi zināmi,⁶⁰¹ viens iegūts mantraču darbības rezultātā (18. tab. 3.–6.).

Austrumbaltijā nēpostītos apbedījumos zināmi tikai daži atradumi, piemēram, no 248. apbedījuma Siksālas kapulaukā DA Igaunijā.⁶⁰² Šāda zobena detaļas atrastas arī Prosas (*Proosa*) kapulaukā, ZR Igaunijā.⁶⁰³ A.Caune, rakstot par Rīgas

⁵⁹⁵ Oakeshott E. Records of the Medieval Sword..., p. 10.

⁵⁹⁶ turpat..., p. 12.

⁵⁹⁷ Zariņa A. Salaspils Laukskolas kapulauks. 10.–13. gadsimts. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2006, 182. lpp.

⁵⁹⁸ Inv. nr. VI 128:1895–1904.

⁵⁹⁹ Zariņa A. Salaspils Laukskolas kapulauks..., 168. lpp., 194. att. nr. 1.

⁶⁰⁰ Цауне А. Двулезвийные мечи XI–XIII вв., найденные в Даугаве у Риги. // Краеугольный камень. Археология, история, искусство, культура России и сопредельных стран. Том II. – Москва, 2010. – с.477–482.

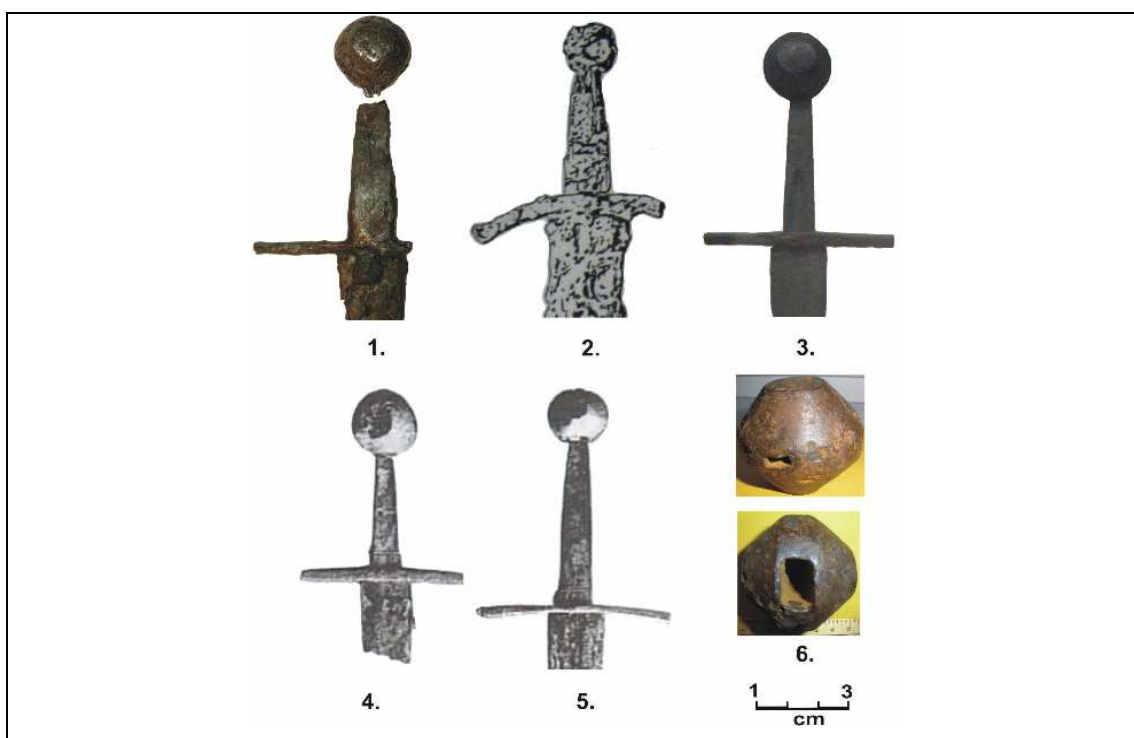
⁶⁰¹ Glabājas LNV M Vēstures departamentā ar inventāra numuru VI 819.

⁶⁰² Laul S. Valk H. Siksälä: a Community at the Frontiers. Iron Age and Medieval. Tallinn–Tartu: Tartu Ülikool, Ajaloo ja Arheoloogi Instituut, 2007. p. 195–196.

⁶⁰³ Lang V. Muistne Rävala. 1. koide. // Muinastaja teadus 4. – Tallinn, 1996. Joon 70., p. 201.

atradumiem, šos zobenus klasificē, izmantojot A.Kirpičņikova pieeju un apraksta tos kā zobenus ar diskveida pogu, neuzsverot to formu nianšes sīkāk.⁶⁰⁴

Salaspils Laukskolas 159. kaps (ugunskaps) bijis netraucēts, senlietas tajā bijušas sakārtotas līdzīgi kā skeletkapā. Tajā atrasti agrās ripas keramikas māla trauks, dzīvnieku kauli, ieroči, kā zobens (73. att. 2), uznavas šķēpa gals (D tips pēc J.Petersena), naži, jostas fragmenti (sprādze ar diviem sadalītājiem un apkalumiem), divas krustadatas ar važiņu krūšu rotu ar piekariņiem, dzintara piekariņš, u.c. Kapā konstatētas arī krāsota koka (iespējams, vairoga) paliekas.⁶⁰⁵

73. att. Zobeni ar apaļu roktura pogu ar izvirzītu un noplacinātu vidusdaļu Latvijas teritorijā.

1 – Cirgaļu Jaunbemberi (A 3764), 2 – Salaspils Laukskola, 159. k. (VI 128:1895), 3 – Latvija (VI 819), 4 – Rīga, Daugavas gultne, 5 – Rīga, Daugavas gultne, 6 – Latvija, nez. apst.

Cirgaļu Jaunbemberos (bij. Valkas apr., tagad Smiltenes novads, Grundzāles pag.) atrastais zobens nav restaurēts un nav redzami iespējamie ieraksti un gropes proporcijas, tomēr, konservējot to ar vaskveida vielu, redzams, ka pie tā saglabājušās arī koka maksts paliekas, kas, iespējams, norāda, ka zobens iegūts no postīta apbedījuma. Zobens salūzis divās daļās (48 un 45 cm). Tam bijis taisns dzelzs šķērsis, kas saglabājies 114 mm garumā, hipotētiskais tā garums bijis ap 168 mm. Jaunbemberu mājas atrodas Gaujas pietekas Vijas upes krastā, vietā kur Vijas labajā pusē ietek neliela upīte – Melderupīte. Netālu no tām atrodas valsts nozīmes

⁶⁰⁴ Цауне А. Двулезвийные мечи XI–XIII вв., найденные в Даугаве у Риги..., с. 478.

⁶⁰⁵ Zariņa A. Salaspils Laukskolas kapulauks..., 61, 62, 162, 182, 199, 368. lpp.

arheoloģijas piemineklis – Veckurpnieku pilskalns.⁶⁰⁶ Atraduma vieta ir apmēram 16 km no Smiltenes un 12 km no Vijciema, kas uzskatāmi par 13. gs. rakstītajos avotos minētās Tālavā ietilpstošās Trikātas zemes⁶⁰⁷ nozīmīgiem sociālpolitiskajiem centriem. Šis ir arī vistālākais uz ziemeļiem esošais pēfītais latgaļu kapulauks.⁶⁰⁸

Rīgā, Daugavas gultnē 19. gs. atrasti divi zobeni ar šādu roktura pogu (73. att. 4-5). Viens no tiem bijis saglabājies pilnībā, no otra – tikai rokturis ar nelielu asmens fragmentu. Zobeni līdz II Pasaules karam glabājās Rīgas Vēstures un kuģniecības muzejā, bet kara laikā pazuduši. Līdz mūsdienām saglabājušies tikai to fotoattēli un apraksti. Šo ieroču atradumu apstākļi detalizēti aplūkoti A.Caunes rakstā,⁶⁰⁹ tomēr nevar īsti piekrist autora izmantotajai šo zobenu analogiju ilustrēšanai ar zobena atradumu Salaspils Lipšu kapulauka 210. kapā un atradumu klasificēšanu kā piederīgiem A.Kirpičņikova IV tipa zobeniem.⁶¹⁰ Šeit atrastais zobens pieder pavisam citai zobenu grupai, ar pilnībā noplacinātu roktura pogu, kas atbilst A.Kirpičņikova izdalītā VI tipa zobeniem. Atzīmējams, ka publicētajā attēlā redzamā veselā zobena asmens garengrope aizņem tikai pusi asmens garuma, kas ļauj to datēt ar 13. gs. vai pat 14. gs. sākumu. Precizējot abu zobenu atraduma apstākļus (bij. Ķeizardārzs ir tagadējais Dziesmusvētku parks) secināms, ka šie zobeni Daugavas gultnē varētu būt atrasti samērā tuvu viens otram, pieļaujams, ka rajonā starp mūsdienu Eksportostu un Andrejostu (18. tab. 3–4).

Latvijā nezināmos apatākļos (19. tab. 5) iegūtais zobens saglabājies vislabāk. Tā asmenī ieraksti nav redzami. Tomēr tā proporcijas (kopgarums ap 98 cm, tajā skaitā roktura kopgarums – 16 cm) liecina, ka ar šo zobenu nepieciešamības gadījumā bijis iespējams cīnīties, to satverot arī ar abām rokām.⁶¹¹

Cirgaļu Jaunbemberu zobena pogai (19. tab. 2.) bija iespējams konstatēt tās svaru – tas ir visai ievērojams – gandrīz 400 gramu, kas veido aptuveni 1/3 daļu no visa ieroča kopsvara (sk. 20. tab.). Šādu zobenu roktura masivitāte ļāva ātri veikt straujas manipulācijas cīņas laikā, efektīvi mainīt asmens virzienu, roktura svaru izmantojot kā sviru.

⁶⁰⁶ Pēc: http://www.mantojums.lv/?cat=742&lang=lv&offset=57&PROD=2410&prod_sect=9 (skatīts: 2011-03-15.).

⁶⁰⁷ Šterns I. Latvijas vēsture 1180–1290. Krustakari. –Rīga, 2002., 110. lpp.

⁶⁰⁸ Cimermane I. Izrakumi Jaunbemberu kapulaukā. // ZASM par 1971. gada pētījumu rezultātiem. – Rīga, 1972. 60. lpp.

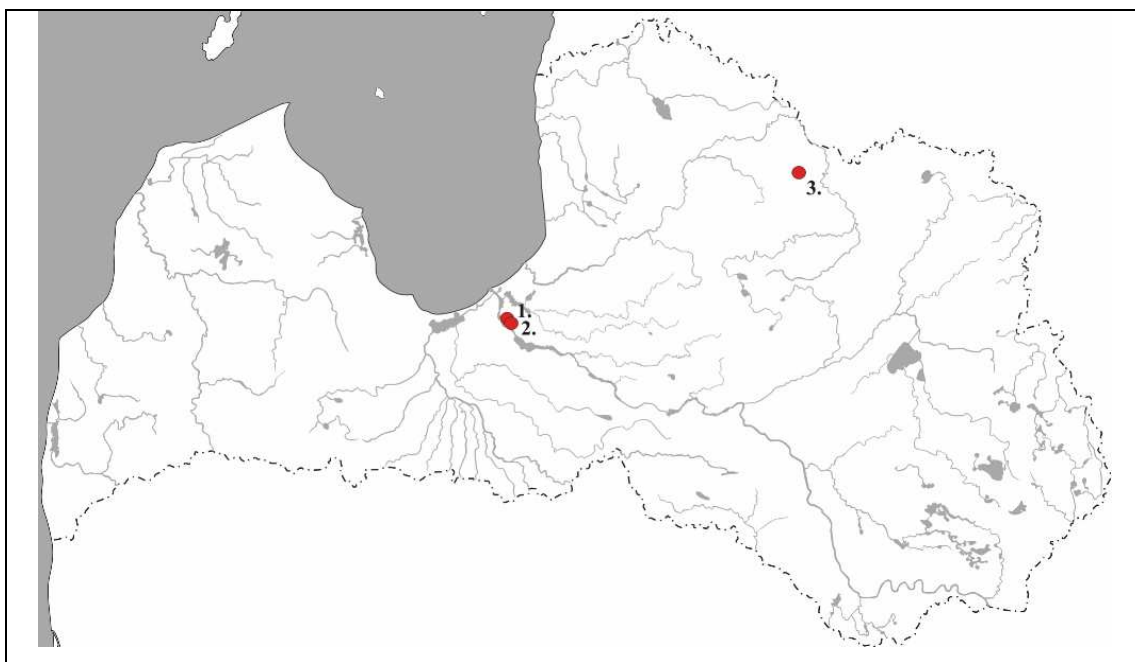
⁶⁰⁹ Чауне А. Двулезвийные мечи XI–XIII вв., найденные в Даугаве у Риги..., с. 479.

⁶¹⁰ turpat..., с. 477–482.

⁶¹¹ Clements J. Medieval Swordsmanship..., p. 80.

Mantraču darbības rezultātā iegūta viena no smagākajam zināmajām šī tipa zobenu rokturu pogām Latvijā, tās svars sasniedzis ap 450 gramu.⁶¹² Arī šī poga piederējusi ļoti masīvam zobenam, par ko liecina ļoti platā atvere roktura tveramās daļas ievietošanai,⁶¹³ kas arī visticamāk nereti varējis būt lietots izmantojot abu roku satvērienu.

Šiem zobeniem bijuši gari, divu veidu dzelzs šķērši – tie bijuši gan taisni (Cirgaļu Jaunbemberi, Latvija), gan viegli izliektas formas (atradums Rīgā, Daugavas gultnē), gan izteikti izliektas formas (Salaspils Laukskola 159. k.). Šādi šķērši ļāva cīņā daudz labāk bloķēt pretinieka cirtienus kā agrāk lietoto zobenu īsie šķērši, kas pamatā bija domāti tikai rokas labākai fiksācijai uz roktura.

74. att. Zobenu ar apaļu roktura pogu ar izvirzītu un noplacinātu vidusdaļu atradumu vietas Latvijas teritorijā.

1 – Rīga, Daugavas gultne (2 gab.), 2 – Salaspils Laukskola, 159. k., 3 – Cirgaļu Jaunbemberi.

Šo zobenu atradumu izplatība apliecina, ka arī krusta karu laikam raksturīgie ieroči varējuši būt vietējo karotāju bruņojumā jau pirms to sākuma Austrumbaltijā 12.gs. beigās, ko apliecina šāda zobena atradums Salaspils Laukskolas kapulauka, kā arī Cirgaļu Jaunbemberu kapulaukā, kas, domājams, ir no postīta apbedījuma. Zobenī gan ar šādām roktura pogām, gan ar diskveida pogām vietējo iedzīvotāju apbedījumos, kas datējami ar

⁶¹² Pēc: <http://antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=187680> un <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=189094> (skatīts 2011-12-06).

⁶¹³ Sk.: <http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=637013&sid=29ad493413f5ae7e7eab6a9aaf133d95&mode=view/PA101606.JPG> (skatīts 2012-04-21).

12. gs., ievērojamā skaitā zināmi arī Somijas arheoloģiskajā materiālā.⁶¹⁴ Šādi zobeni zināmi arī 14. gs. lietuviešu karotāju apbedījumos.⁶¹⁵

Šo zobenu atsevišķie atradumi (atradumi Daugavas gultnē), iespējams, liecina par šo zobenu izmantošanu dažādos konfliktos, tajā skaitā arī 13.gs. krusta karu laikā. Spilgts divroku tehnikas apraksts turklāt atrodams Indriķa hronikas 1203. gada jūras kaujas aprakstā.⁶¹⁶

2.1.1.7. Zobeni ar skaldņotu roktura pogu.

Latvijā zināmi kopumā trīs šādi zobeni un to fragmenti. Šie pēc E.Oukšota tipoloģijas atbilst I pogu tipam. Tai raksturīga ieapaļa, vai četrstūrveida uz centru nedaudz uzbiezināta forma, bet tās malas slīpi simetriski nošķeltas. Vairākiem zobeniem ar šādu roktura formu Rietumeiropā zināms pat samērā precīzs datējums – tie tiek datēti ar 12. gs. 1. pusi,⁶¹⁷ 13.gs. laiku līdz 1240. gadam,⁶¹⁸ vai 13. gs. 1. pusi.⁶¹⁹ Latvijas teritorijā zināmi trīs šādu zobenu un to fragmentu atradumi. Viens no tiem iegūts apbedījumā, viens, iespējams, kapulauka teritorijā, viena zobena atraduma apstākļi nav zināmi (20. tab.).

Vislabāk saglabājies zobens ar taisnu, vidēji garu šķērsi, kas atrodas Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā, bet tā atraduma apstākļi nav zināmi (75. att. 2.).

Kalsnavas Strazdiņos iegūts fragmentārs šī tipa zobens, domājams no kapulauka teritorijas. Zobens ir no bijušās Rīgas Doma muzeja kolekcijas (75. att. 1.). Pēc pārējām Kalsnavas Strazdiņos iegūtajām senlietām, kā dzelzs iedzītņa nažiem un šķēpu galiem, secināms, ka daļa senlietu tiešām, iespējams, ir no latgaļu kapulauka, kas līdz šim pārsvarā pazīstams dēļ agrā dzelzs laikmeta atradumiem.⁶²⁰ Tomēr, divasmeņu zobena, dzelzs kaujas vāles galvas un platasmens cirvju atradumi norāda uz kapulauka izmantošanu arī 12.–13. gs. Turklāt, nevar izslēgt iespēju, ka šo ieroču atradumi saistāmi arī ar krustnešu klātbūtni – viduslaikos Kalsnavā atradusies Rīgas bīskapa vasaļa mūra pils (tagad Veckalsnava). To, ka šis apvidus bijis nozīmīgs vēlā

⁶¹⁴ *Mäntylä S.* The Meaning of Weapons as Grave Goods: Examples from two Southwest Finnish Crusade Period Cemeteries. // *Archaeologia Baltica. Weapons, Weaponry and Man.* Vol. 8. Ed. A. Bliujienė. –Klaipėda, 2007. p. 302–307.

⁶¹⁵ *Svetikas E.* Žalgirio epochos lietuvių ir žemaičių karių kapai su ginklais. – Vilnius, 2011., p. 11.-12.

⁶¹⁶ IH, 7:2.

⁶¹⁷ *Oakeshott E.* Records of the Medieval Sword..., p. 105.

⁶¹⁸ *turpat*, p. 94.

⁶¹⁹ *turpat*, p. 104.

⁶²⁰ LA, 341. lpp.

dzelzs laikmeta latgaļu sociālpolitiskais centrs, liecina trīs pilskalnu atrašanās šajā reģionā – Mārcienas, Āronas pilskalni un pilskalns uz ziemeļiem no Veckalsnavas pilsdrupām Bērzaunes upītes kreisajā krastā.

Viens no vēlākajiem šī tipa atradumiem Latvijā ir zināms no bij. Rēzeknes apr. Bērzgales pag. Vaidu kapiem, kas varētu būt datēts ar 13. gs. beigām vai pat 14. gs. sākumu, kur atrasta ieapaļa, skaldņota zobena roktura poga ar dobu vidu. 43. kapā atrastā zobena roktura poga ir ar samērā īsu, bet sānu virzienā paplatinātu atveri roktura tveramās daļas ievietošanai. Tik plata atvere liecina par zobena roktura tveramās daļas izteiktu uzbiezinājumu, kas liecina, ka tā bijusi paredzēta ļoti masīva zobena asmens ievietošanai (75. att. 3., 21. tab. 2.). Iespējams, ka šajā kapulaukā apbedītie vietējie iedzīvotāji ilgāk saglabājuši nosacītu patstāvību arī pēc latgaļu pakļaušanas 13. gs. sākumā, par ko liecina ne tikai šis retais atradums, bet arī bronzas vāles galva šī paša kapulauka 29. kapā.⁶²¹ Šādas vāles bieži tiek interpretētas kā augsta statusa un varas simbols. Tātad varam pieļaut, ka šajā kapulaukā vēl 13.–14. gs. mijā varēja tikt apbedīts kāds vietējās elites pārstāvis, kura palicēji uzskatīja par nozīmīgu arī apbedījumā akcentēt tā sociālo pozīciju ar šāda veida kapa piedevām.

Zīmīgi, ka Kalsnavas Strazdiņos iegūta arī dzelzs vāles galva, kādas latgaļu apdzīvotajā teritorijā nav zināmas.⁶²² No bronzas izgatavotas vāļu galvas un to fragmenti latgaļu teritorijā līdz šim bija zināmas tikai no Asotes pilskalna,⁶²³ kā arī no kādas privātkolekcijas, kas, iespējams, savākta Daugavas krastā Aizkraukles pilskalna apkārtnē.⁶²⁴ Vāles kā varas koncentrācijas simbola nozīme plaši aplūkota M. Atgāža rakstā.⁶²⁵

Pēc analogijām Rietumeiropā zobenus ar šādām roktura pogām iespējams datēt ar plašu laika nogriezni – sākot ar 13. gs. pirmo pusi līdz 14. gs. sākumam. Skaldņotās rokturu pogas bijušas E. Oukšota XIIa, XIIIa, XIVb tipa zobeniem.⁶²⁶

Iespējama analogija labākai Bērzgales Vaidu kapu atraduma interpretācijai redzama dienvidastrumu Igaunijā esošajā Siksālas kapulaukā, kur šī kapulauka vienīgajā apbedījumā kā piedeva līdzdots zobens (gan cita tipa), pēc izrakumu autora domām, varētu būt apbedīts kāds no pirmajiem Tartu bīskapa vai Livonijas ordeņa

⁶²¹ Inv. nr. LNVM A 12228:51

⁶²² Inv. nr. LNVM RDM I 2015.

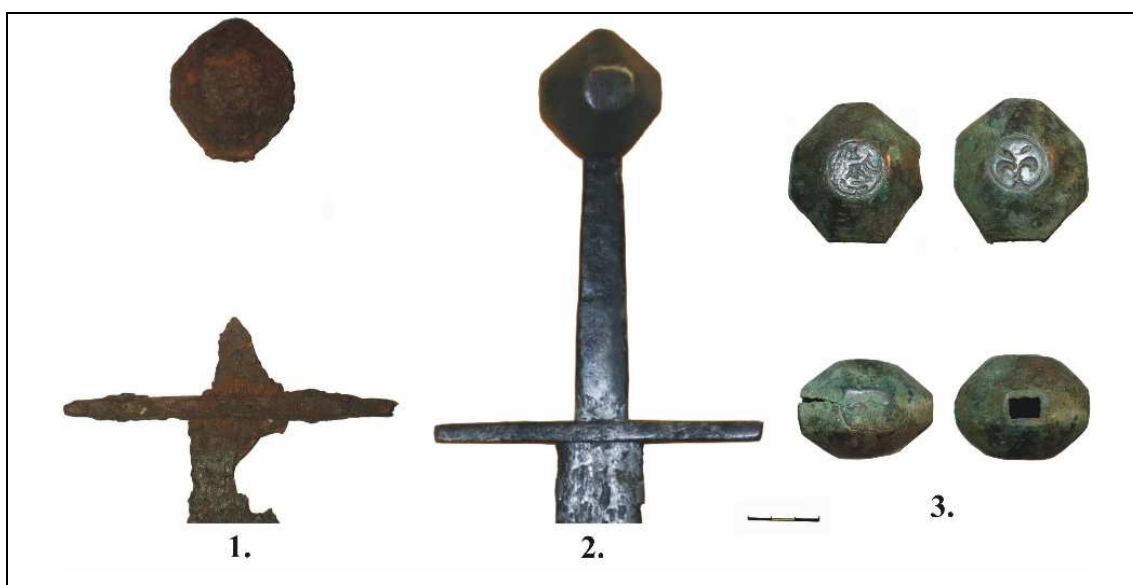
⁶²³ Шноре Э. Асотское городище..., X tab. 17., 19

⁶²⁴ Jurijs Kiseļova mutiska informācija darba autoram 2005. gada 13. septembrī.

⁶²⁵ Atgāzis M. Kaujas vāles Latvijā 10.–14. gs. // LVĪŽ, 1999. nr. 2. 16.–33. lpp.

⁶²⁶ Oakeshott E. Records of the Medieval Sword...p. 94, 104, 121.

vasaļiem, kas cēlies no vietējās sabiedrības virsslāņa.⁶²⁷ Apbedījums tiek datēts ar 13. gs. beigām. Siksālas zobena izpēte parādījusi, ka tas izgatavots no nekvalitatīvas dzelzs, turklāt tā šķērsis un poga izgatavoti no raga, kas kopumā liecina, ka zobens šajā gadījumā ir simboliska kapa piedeva, lai, iespējams, apliecinātu apbedītā augsto statusu savā sabiedrībā. Balstoties uz šo ģeogrāfiski Latvijas teritorijai samērā tuvo analogiju, var pieņemt, ka apbedījums Bērzgales Vaidu kapos atspoguļo līdzīgu situāciju attiecībā uz šeit līdzdotā ieroča fragmentu, jo arī šeit nav atrasts vesels zobens, bet roktura poga iespējams, simbolizē šo ieroci kā veselumu, var teikt, zobena ideju.⁶²⁸

75. att. Zobeni ar skaldņotu roktura pogu atradumi Latvijā.

1 – Kalsnavas Strazdiņi (RDM I 2014), 2 – Latvija, nezināma atraduma vieta (RKVM), 3 – Bērzgales Vaidu kapi, 43. k. (A12228:75). Nr. 2. bez mēroga.

Bērzgales Vaidu kapu zobena pogas virsma veidota ar negatīvu reljefu, katrā tās pusē izveidots atšķirīgs motīvs. Vienā pusē redzams aplī ieskauts lilijas motīvs, otrā – heraldiskais ērglis. Šo motīvu analogijas Rietumeiropas heraldikā ir ļoti plašas, tām tuvākās analogijas ir atrodamas Rīgas arhibīskapa Heninga Šarpenberga (1424-1448) ģerbonī⁶²⁹ (lilijas motīvs) kā arī attēlos uz šī un citu arhibīskapu monētām.⁶³⁰

Lietuvas teritorijā, Jurgioņu viduslaiku kapsētas (*Jurgionių senkapis*) (Traķu raj.) tā 16. kapā 2010. gada izrakumos iegūts vesels zobens ar līdzīgu no bronzas izgatavotu roktura pogu, kas ļauj labāk interpretēt atradumus arī Latvijas

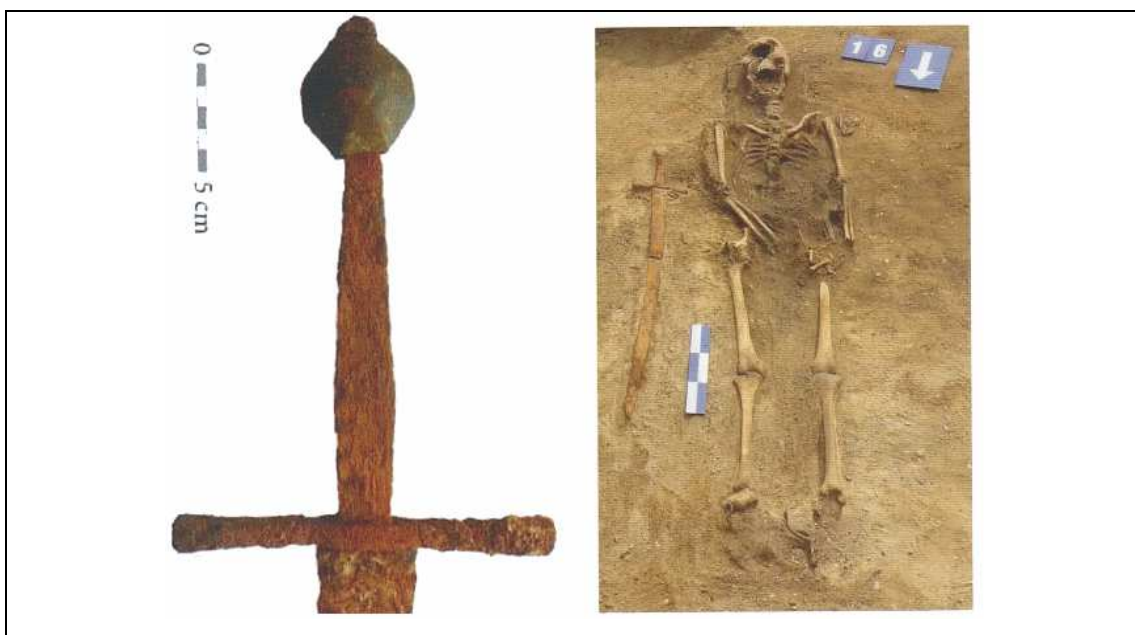
⁶²⁷ Laul S., Valk H. Siksälä: A Community at the Frontiers. Iron Age and Medieval. – Tallinn–Tartu 2007. p. 196.

⁶²⁸ Pēc H.Valka mutiskas informācijas darba autoram 2012. gada augustā, Siksālas zobena asmens korozijas rezultātā jau ir sabrucis.

⁶²⁹ Haljak G. Livonian Coins XIII-XVIII century. Part I: Feudal States. – Tallinn 2010. p. 341.

⁶³⁰ turpat, p. 348.

teritorijā (76. att.). Šim zobenam saglabājušās visas sastāvdaļas, tajā skaitā asmens pilnā garumā, kas labi ilustrē zobenu asmens garuma palielināšanos 13. gs. laikā – zobena kopgarums sasniedz 111,5 cm. Apbedītais bijis ap 45–50 g. vecs, tam kapā līdzdoti arī josta ar sprādzēm, pieši, kāpšļi, šķiļamdzelzs un krams, nazis un bārdas nazis, kas kopumā ļauj datēt šo apbedījumu ar 14. gs., iespējams, pat tā beigām un neapšaubāmi parāda mirušo kā sava laikmeta sabiedrības augšslāņa pārstāvi.⁶³¹

76. att. Zobens no Jurgioņu kapulauka 16. kapa Lietuvas teritorijā.⁶³²

Somugru apdzīvotajā teritorijā vesels šāda tipa zobens atrasts apbedījumā Kirisno akmens krāvuma kapulaukā Ižoras plato, kur pēc līdzdotā materiāla apbedījums arī datējams ar 12.–13. gs.⁶³³

Zīmīgi, ka arī Siksālas un Bērzgales kapulaukos apbedītajiem vairākiem mirušajiem kapā bijušas līdzdotas arī metāla kaujas vāles, kas viduslaikos plaši pazīstamas arī kā varas simboli.⁶³⁴ Kopumā šādu ieroču atradumi, iespējams, varētu liecināt par Austrumlatgales un vispār Livonijas austrumu pierobežas reģiona nostiprināšanos 13.–14. gs. mijā, kā arī, vietējo latgaļu un igauņu lokālo sabiedrību iekļaušanos Livonijas politiskajā struktūrā, kur divasmeņu zobeni varēja būt atsevišķu sociāli augstākstāvošu vai turīgāku vietējo iedzīvotāju bruņojumā, bet lai visu šo

⁶³¹ Vitkūnas M., Vaškevičiūte I. Jurgionių senkapis. // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2010 metais. – Vilnius, 2011. – p. 154-155.

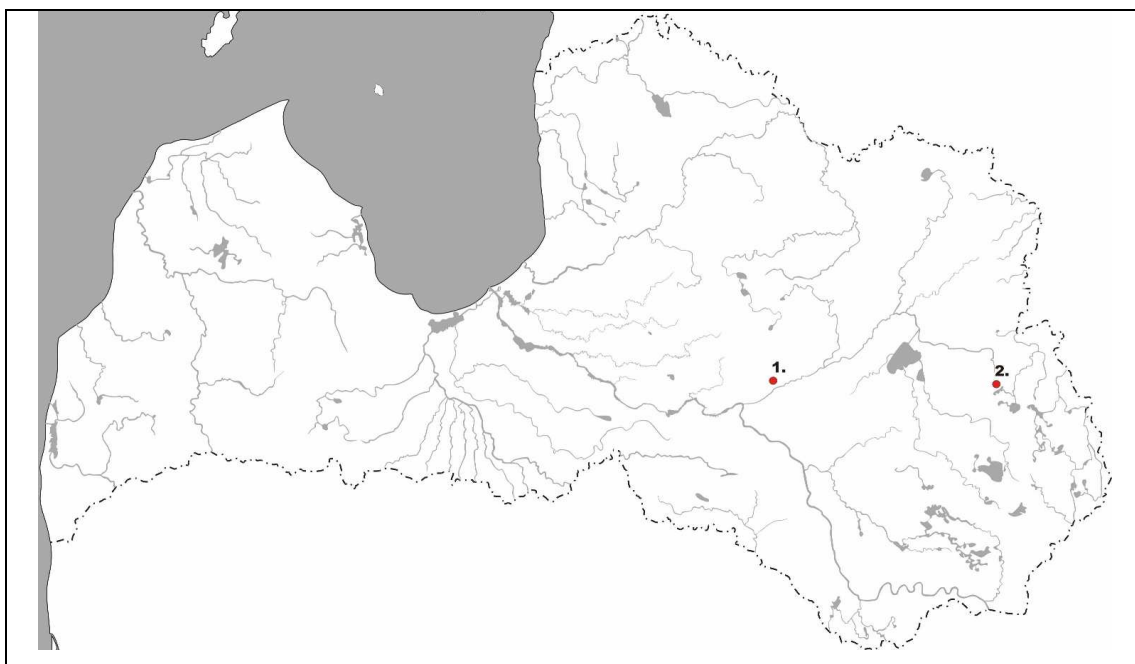
⁶³² turpat, 3., 5. pav.

⁶³³ Сорокин П.А. Археологическое изучение средневековых памятников в Приневе. Новые данные по археологии Ижоры. // Археологическое наследие Санкт-Петербурга. Выпуск 2. Древности Ижорской земли. Санкт-Петербург, 2008. с. 98.; Сорокин П.А. Ижора в эпоху средневековья (к вопросу о происхождении и ранней истории). // Ладога и ладожская земля в эпоху средневековья. Выпуск 2. РАН, ИММК. – Санкт-Петербург, 2008, с.199.

⁶³⁴ Atgāzis M. Kaujas vāles Latvijā 10.–14. gs. // LVIŽ, 1999. nr. 2. 16.–33. lpp.

dārgo ieroci līdzdotu apbedījumā, tas vairs nav darīts, aizstājot to ar zobena fragmentiem vai to imitācijām.

Iespējams, ka šādi atradumi Austrumlatvijā un Austrumigauņijā liecina par kādu līdz šim rakstītajos avotos neatspoguļotu latgaļu un igauņu politiskās patstāvības pakāpeniskas zaudēšanas lappusi, kā no rakstītiem avotiem nezināmu vietējas izcelsmes vasaļu esamību, kur atsevišķos gadījumos šādi dārgi un statusu apliecināši ieroci varēja būt atsevišķu izcilāku indivīdu rīcībā ilgstošākā laika periodā.

77. att. Zobenu ar skaldņotu roktura pogu atradumu izplatība Latvijas teritorijā.

1 – Kalsnavas Strazdiņi, 2 – Bērzgales Vaidu kapi.

Zobenu atradumi kapulaukos kopā ar metāla vāļu galvām, kas ir izplatīts varas simbols, ļauj jaunā gaismā palūkoties uz labāk zināmajiem zobenu lietošanas tradīciju kaimiņos piemēriem no Pleskavas, kur zobenu atradumi ir ļoti mazskaitlīgi, toties ir zināmi divi izcili zobeni, kas tiek saistīti ar konkrētām vēsturiskām personām, viens no tiem. piemēram ar kņazu Daumantu (*Довмонт*) kas saskaņā ar tradīciju tiek uzskatīts par Lietuvas pirmā karaļa Mindauga slepkavu, pēc tam kopā ar savu karadraudzi aizbēdzis uz Pleskavu, kur laipni pieņemts un valdījis no 1266. līdz 1299.g. un kura zobens pēc viņa nāves glabājies klosterī, uzskatīts par īpašu relikviju.⁶³⁵ Zobens gan vairāk raksturīgs 14.-15. gs., tomēr iespējams, ka tas uzskatāms par senāku tradīciju atspulgu. Pleskavā nesēn iegūti vēl divi ar 13.-14. gs. datējami izcilas kvalitātes zobeni.⁶³⁶

⁶³⁵ Pēс: <http://www.culture.pskov.ru/ru/reliquiae/object/3> (skatīts 2012-10-31).

⁶³⁶ Салмин С.А., Стрельченко А.В. Два меча из раскопок на ул. Ленина в Пскове. // Археология и история Пскова и псковской земли. – Москва, Псков 2011. с. 36-44, 245.

Atradumi Pleskavā ļauj iepriekš aplūkotās liecības par zobeniem interpretēt kā ilustrāciju sabiedrības sociālajai struktūrai šajā reģionā, veidojoties varas vertikālei, kur zobeni ir tikai atsevišķu izcilāku indivīdu rīcībā. Pašā senajā Krievzemē zobeni pēc kristietības pieņemšanas no apbedījumiem gandrīz pilnībā izzūd, tomēr tie saglabājas kā varas simbols un atsevišķos gadījumos, neskatoties uz kristīgajām tradīcijām mirušajam tomēr tiek līdzdoti.⁶³⁷ Līdzīga situācija ir arī Lietuvā pēc 13. gs., kur zobeni apbedījumos tiek atrasti retos gadījumos.⁶³⁸

Šo atradumu kontekstā ir pietiekami zīmīgi, ka tieši Austrumlatvijas teritorijā esošās Jersikas valsts valdnieks Visvaldis 13. gs. vācu avotos vienīgais tiek konsekventi dēvēts par karali („*Rex de Gercike*”, „*rex Vissewalde de Gercike*”).⁶³⁹

2.1.2.8. Zobeni ar rombveida roktura pogu.

Zobeni ar rombveida pogu kā atsevišķs zobenu tips ir izdalīti V.Kazakeviča baltu zobenu tipoloģijā.⁶⁴⁰ Lai gan faktiski visi Latvijas teritorijā droši zināmie zobeni ar rombveida pogu ir ar vienasmens asmeni (22. tab.), kas būtu atsevišķa pētījuma vērta tēma un šajā darbā nebūtu tālāk aplūkojama, tomēr ir vairāki aspekti, kādēļ tas tomēr būtu jādara. Galvenokārt, tas ir dēļ nepieciešamības precizēt šī tipa zobenu pazīmes, otrkārt, pastāv neliela iespēja, ka atsevišķi to eksemplāri tomēr varējuši būt arī ar divasmeņu asmeni. Šie jautājumi promocijas darba tēmas izpētes kontekstā ir ļoti svarīgi, jo, izprotot vienasmens zobenu attīstības likumsakarības, labāk iespējams izgaismot vietējo un importa roktura cērtamo ieroču rašanās, paralēlas pastāvēšanas, savstarpēju ietekmju un attīstības jautājumus Austrumbaltijā.

Tā V.Kazakevičs atzīmē, ka zobeni ar rombveida pogu varējuši būt gan vienasmens, gan divasmeņu. Tomēr, aplūkojot autora izmantotos paraugus tuvāk, redzams, ka piemēriem ir izmantoti izteikti atšķirīgu formu zobeni. Atsevišķi V.Kazakeviča izvēlētie zobenu rokturi pēc formas ir pārāk dažādi un iekļauj gan divasmeņu zobenus ar t.s. lēcveida pogu (A tips pēc E.Oukšota klasifikācijas), piemēram, no Gurkovičiem (*Gurkovičiai*) un Kejēniem (*Kejėnai*),⁶⁴¹ gan arī vienasmens zobenus ar ļoti atšķirīgām roktura formām, nenorādot to vienojošās pazīmes.⁶⁴² Pamatojums un izvēlētie kritēriji tik ļoti atšķirīgu formu zobenu

⁶³⁷ Карпер М. К. Княжеское погребение XI в. в Десятинной церкви // КСИИМК. 1940. Вып. 4. С. 14.

⁶³⁸ Svetikas E. Žalgirio epochos lietuvių ir žemaičių karių kapai su ginklais. – Vilnius 2011. 11-13. p.

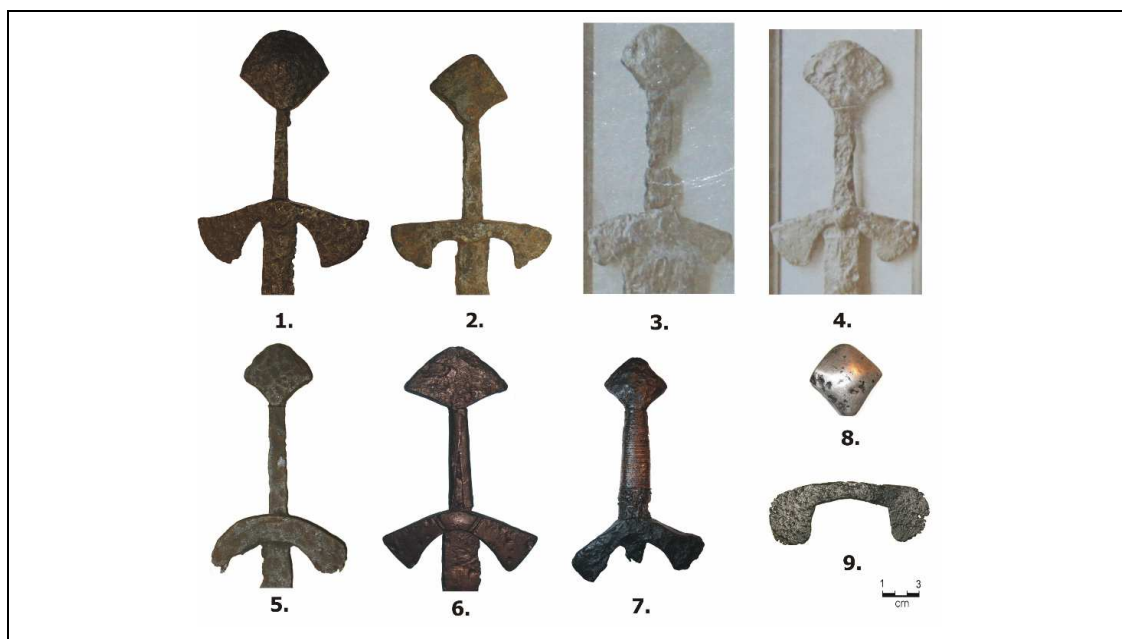
⁶³⁹ IH, VII, 5; XIII:4 u.c.

⁶⁴⁰ Kazakevičius V. Baltų kalavijai..., p. 93., lent. 3.

⁶⁴¹ turpat..., p. 85, pav. 95.

⁶⁴² turpat..., p. 85.

pieskaitīšanai pie šī zobenu tipa nav īsti skaidri. Tādēļ tomēr būtu nepieciešams ielūkoties ne tikai zobenu ar rombveida roktura pogu, bet arī vienasmens zobenu attīstības problemātikā Austrumbaltijā plašāk.

78. att. Zobenu ar rombveida pogu un to fragmentu atradumi Latvijas teritorijā.

1 – Lībagu Ķīļi (A 73344:7), 2 – Talsu Vilcumuižas ezers (TNMM 591), 3 – Turaidas Pūteļi (pēc AA 3), 4 – Turaidas Pūteļi (pēc AA 3, inv. nr. IIIa 63r), 5 – Durbes Dīri (LVNM 13846), 6 – Ceraukstes Podiņi (A 10184:1), 7 – Latvija, s.a., atr.vieta nezināma (RDM I), 8 – Talsu pilskalns (A 11431:2096), 9 – Durbes Dīri (LVNM 13228). (3, 4, 5, 6, 8, 9 – bez mēroga).

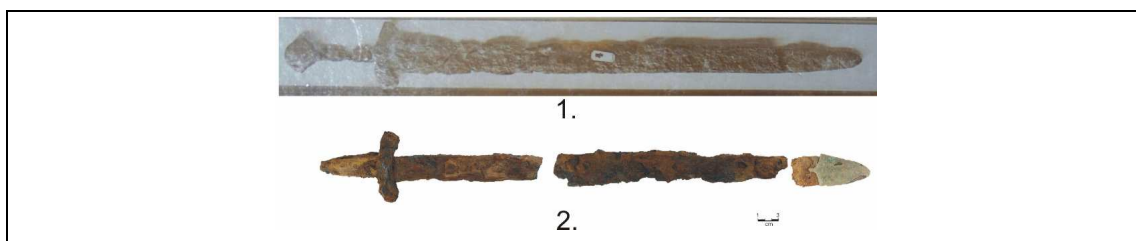
Secināms, ka zobeni ar t.s. rombveida pogu ir radniecīgas formas ar 9.–10. gs. pamatā rietumbaltu zemēs izplatītajiem vienasmens zobeniem ar t.s. antenpogu, jeb volūtveida pogu. Samērā droši zobeni ar rombveida pogu konstatējami sākot ar 11. gs. un iespējams, atsevišķi eksemplāri lietojumā bijuši vēl 12. gs. To augšējā hronoloģiskā robeža iespējamajā izpētes līmenī pagaidām nav droši nosakāma. Vēlākie atradumi varētu būt zobeni un to fragmenti no Durbes Dīriem un Talsu Vilcumuižas senkapiem un pilskalna.

Domājams, šo zobenu parādīšanās Latvijas teritorijā ir dažādu ietekmju rezultāts. To, ka tie ir lokālas izcelsmes, apstiprina to izplatība pietiekami šaurā reģionā – tikai Austrumbaltijā. V.Kazakevičs uzskata, ka tie, iespējams, parādījušies 11.gs. kā vietējs variants Rietumeiropas divasmeņu zobenu ar t.s. mandeļveida pogu iespaidā.⁶⁴³ Tomēr tas nevarētu būt vienīgais iemesls. Šo zobenu rokturu formas izveidošanos procesā nevar izslēgt arī attālu vikingu laikmeta Z tipa zobenu roktura formas ietekmi, par ko liecina šo ieroču roktura tveramās daļas raksturīgais izliekums, kā arī atsevišķiem eksemplāriem

⁶⁴³ Kazakevičius V. Baltų kalavijai..., p. 84., pav. 94.

sastopamais izvirzījums apakšējā šķērsī asmens virzienā papildus asmens fiksācijai sānu lieces novēršanai. Jau J.Petersens atzīmēja zināmu „austrumu ietekmi” Z tipa zobenu formas izveidē, tikai neprecizēja, kā tā izpaužās.⁶⁴⁴ 11. gs. Latvijas teritorijas iedzīvotāji iepazīst arī senkrievu zemēs izplatītos līkos vienasmens zobenus – sabļas – kuru fragmenti zināmi no atradumiem Daugavas lejtecē – Daugmalē un Salaspils Laukskolā, kuru šķēršiem arī mēdz būt līdzīgi izvirzījumi asmens virzienā.

Analizējot šī tipa atradumus, secināms, ka Latvijas teritorijā zināmie ir ar vienasmens asmeni un nav pamata uzskatīt atsevišķus no tiem par divasmeņu, kaut mazākiem izmēros kā šī paša perioda divasmeņu zobenus. Šāds zobens, par kuru iespējama šāda aplama interpretācija, ir zināms no bij. E.Holberga kolekcijas, kas iegūta Turaidas Pūteļu kapulauka teritorijā, un saglabājies tikai no kolekcijas fotoattēla.⁶⁴⁵ Tas ir īsāks kā tam blakus esošie divasmeņu zobeni, bet garāks, kā šajā pašā attēlā redzamais otrs zobens ar rombveida pogu (nr. 12. E.Holberga katalogā), kas neapšaubāmi ir vienasmens. Tam ir šī tipa zobeniem ne pārāk tipiski veidots šķērsis bez ļoti izteiktā malu paplatinājuma. Analogisks atradums zināms Inčukalna apkārtnē 2010.g. mantraču atrastajam zobenam, kura roktura pogas forma diemžēl nav zināma.⁶⁴⁶ Par atradumu postītā apbedījumā liecina pieejamajā fotogrāfijā redzamās koka maksts paliekas uz zobena asmens, tas, ka maksts galā saglabājies no bronzas izgatavots maksts uzgalis. Pēdējais pieskaitāms III tipa uzgaļu pirmajai apakštipam, ko iespējams datēt ar 11. gs.–12. gs. sākumu. Tomēr visticamāk, arī šie zobeni patiesībā ir vienasmens, jo attēlos redzamās paliekas nav restaurētas, asmens formu aizsedz korozijas produkti un maksts koka paliekas (79. att.)

79. att. Zobeni ar rombveida pogu.

1 – Turaidas Pūteļi, Holberga kat. Nr. 4., 2 – Inčukalna apkārtnē (?).

Lībiešu teritorijā vienasmens zobenu iegūts visvairāk.⁶⁴⁷ Divi zobeni ar rombveida pogu zināmi no E.Holberga kolekcijas fotogrāfijām. V.Urtāns mēģinājis

⁶⁴⁴ Петерсен Я. Норвежские мечи..., с. 203.

⁶⁴⁵ Glabājas LNVM arheoloģijas departamentā, pārskata nr. LNVM AA 3.

⁶⁴⁶ R.Spirģa informācija un foto.

⁶⁴⁷ Tõnisson E. Die Gauja Liven und Ihre Materielle Kultur. Tallinn, 1974, s. 99.

rekonstruēt šo atradumu kontekstu un secinājis, ka šis zobens, iespējams, ir atradies E.Holberga katalogā kā nr. 4.⁶⁴⁸ Šajā pašā kolekcijā zināms arī otrs vienasmens zobens ar rombveida roktura pogu.⁶⁴⁹ Viens no šiem zobeniem mūsdienās atrodas Berlīnes Aizvēstures un Senvēstures muzejā. Tas bijis kopā ar VII tipa zemo maksts uzgali.⁶⁵⁰

Rombveida pogām arī redzamas dažādas formas variācijas, ne vienmēr tās ļoti precīzi atbilst ģeometriskajam tās formas apzīmējumam, dažām no tām, iespējams, ir kopīga izcelsme ar B tipa pogu pēc E.Oukšota klasifikācijas. Zobens, kura roktura poga tuvāka šim tipam, atrasts Ikšķilē, bij. E.Zēvalda vasarnīcas teritorijā, „B” kapā.⁶⁵¹ Zobens bijis speciāli sabojāts, to rūpīgi salocot.⁶⁵² Nevar īsti piekrist Ē.Mugurēviča viedoklim, kas pārpublicēts arī A.Šnē darbā, ka Latvijas teritorijā zināmi 9 līkie zobeni – sabļas.⁶⁵³ Avotu apzināšanas laikā tādus nav izdevies identificēt. Droši zināmas tikai divas liecības par šāda tipa zobeniem – tie ir to šķērši (80. att.), kas atrasti Daugmales pilskalnā un Salaspils Laukskolas kapulaukā. Visticamāk, ar sabļu pieminēšanu šeit būs bijis jāsaprot tieši šie – vienasmens, pavisam nedaudz izliektie zobeni ar paplatinātu asmens galu, kas visbiežāk ir sastopami ar rombveida pogu un tās variācijām, bet ir uzskatāmi par no sabļām pilnīgi atšķirīgu zobenu formu. Iespējams, ka šis terminoloģiskais pārpratums latviešu autoru darbos ieviesies P.Paulsena publikācijas par Austrumbaltijas vienasmens zobeniem iespaidā.⁶⁵⁴

80. att. Līko vienasmens zobenu – sabļu – fragmentu atradumi Latvijas teritorijā.

1 – Daugmales pilskalns (A 9964:4768), 2 – Salaspils Laukskola, 437.k. (VI 128:6682a).

⁶⁴⁸ Izrakumu pārskatā (nr. LNVM AA 3). saglabājušās V.Urtāna ar zīmuli veiktas piezīmes uz kolekcijas fotogrāfijām.

⁶⁴⁹ Holberga katalogā nr. 12.

⁶⁵⁰ Virse I.L. Latvijas arheoloģisko senlietu kolekcijas Vācijas muzejos. Latvijas kultūrvēsturiskais mantojums ārzemju krātuvēs Nr. 3. – Rīga, 2011., 49. lpp., Paulsen P. Schwertortbänder der Wikingerzeit..., s. 130, Abb. 194, 195.

⁶⁵¹ LA..., 344. lpp.

⁶⁵² Inv. nr. LNVM A 9731:1.

⁶⁵³ Mugurēvič Э. Восточная Латвия..., с. 50., uz šo pieņēmumu atsaucies arī A.Šnē, sk.: Šnē A. Sabiedrība un vara..., 286. lpp. Iespējams, ka šāda terminoloģija ieviesusies P.Paulsena publikācijas iespaidā.

⁶⁵⁴ Paulsen P. Einige Säbelschwerter im Ostseeraum // O. Kleemann (red.), Documenta Archaeologica. Wolfgang La Baume dedicata. – Bonn. 1956. – 123-136 s.

Pārējā Latvijas teritorijā vienasmens zobeni ar rombveida pogu zināmi no atradumiem gan kuršu, gan lībiešu, gan zemgaļu apdzīvotajā teritorijā (84. att.). Kartē atzīmēti arī citu vienasmens zobenu un to fragmentu atradumi, kuri tipoloģiski nelīdzinās iepriekš aplūkoto divasmeņu rokturu formām un neatkārtojas, izņēmums ir Dreņģeru Čunkānu kapulaukā atrastie zobeni ar pusapaļām pogām un Limbažu tuvumā 19. gs. atrastais netipiskais vienasmens zobena fragments (tikai rokturis) ar diskveida pogu (81. att.).⁶⁵⁵ Tas aplūkots šajā nodaļā, jo uzskatāms par samērā tipisku vienasmens zobenu ar retas formas pogu, nevis izņēmumu divasmeņu zobenu ar diskveida pogu vidū.

81. att. Zobena fragments no Limbažu apkārtnes (RDM I 1456).

Daudziem šiem ieročiem iespējas detalizēti pētīt nianšes to detaļu formu variācijās ietekmējuši korozijas procesi kā rezultātā precizitāte tipa noteikšanā reizēm ir visai nosacīta. Neparasts zobens ar vienasmens asmeni un diskveida pogu atrasts 19. gs. Limbažu apkārtņē (83. att.). Šim ierocim saglabājusies tikai roktura daļa, bet uz asmens virzienā izliektā dzelzs šķērša ar nedaudz paplatinātajiem galiem – gaiša metāla platējuma un augu ornamenta motīva inkrustācijas paliekas. Šādas formas ieroča, kas daudz tuvāks zobeniem ar rombveida un B tipa pogu pēc E.Oukšota klasifikācijas esamība, varētu liecināt arī par vienasmens zobenu izgatavošanas laikā izmantoto to detaļu samērā brīvas savstarpējās kombinēšanas praksi. Šāds ornaments uz šķērša nav raksturīgs baltu mākslai un iespējams, ka vismaz to šo pirmparaugi varētu būt imports, turklāt tas iespējams, atspoguļo zobenu ar diskveida pogu parādīšanos Latvijas teritorijā sākuma fāzi – 11. gs.

Vairāki vienasmens zobeni ar rombveida pogu zināmi zemgaļu apdzīvotajā teritorijā, piemēram, Ceraukstes Podiņu 20. kapā⁶⁵⁶ un no Salgales Mazgraužiem⁶⁵⁷, N.Jērums apraksta arī šāda zobena savrupatradumu Jaunsvirlaukas pagastā.⁶⁵⁸ Tāpat

⁶⁵⁵ Inv. nr. RDM I 1456.

⁶⁵⁶ Kazakevičius V. Baltu kalavijai ... p. 84, pav. 94.: 12.

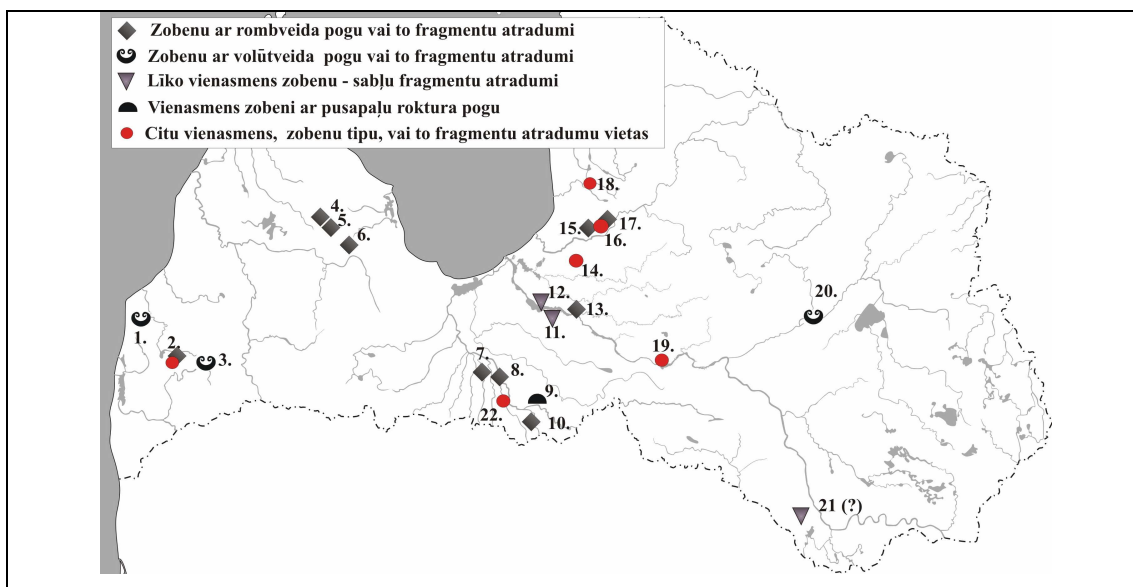
⁶⁵⁷ Zobens dabā nav identificēts, informācija pēc: Kazakevičius V. Baltu kalavijai... p. 122

⁶⁵⁸ Jērums N. Vienasmens zobeni zemgaļu apdzīvotajās teritorijas. // AE, 25. laid., - Rīga, 2011., 149. lpp., 7. att. Šajā publikācijā nav iekļauti vienasmens zobenu atradumi no Durbes Dīriem, Talsu Vikumuižas un pilskalna, Limbažiem un Aizkraukles kapulauka (turpat, 139. lpp. 1. att.)

šādi atradumi zināmi arī kuršu teritorijā – jaukti apdzīvotajā Talsu pilskalnā.⁶⁵⁹ Viens vesels vienasmens zobens ar rombveida pogu iegūts arī Talsu Vilikumuižas ezera senkapos.⁶⁶⁰ Divas liecības par šādiem zobeniem iegūtas arī Durbes Dīru ugunskaļos, kur zināms zobens ar nolauztu asmeni un šāda tipa zobeniem raksturīgais apakšējais šķērsis ar vēdekļveidā paplatinātiem galiem (78. att. nr. 5 un 9.).

Secināms, ka trūkstot analogijām ārpus Austrumbaltijas šie dažādo formu vienasmens zobeni varētu atspoguļo vietējo ieroču kalēju centienus izgatavot efektīgākus cērtamos roktura ieročus, saglabājot iepriekšējo gadsimtu šajā reģionā samērā izplatīto platasmens kaujas nažu izteikti cērtošo funkciju, kas redzams šo zobenu detaļu izmēru variācijās (23. tab.).

Secināms, ka promocijas darba tēmas izpētes kontekstā arī vienasmens zobenu padziļināta izpēte var sniegt būtiskas atziņas par vietējo un importa roktura cērtamo un duramo ieroču formu mijiedarbību un evolūciju 10.–11. gs. kā arī gūt dziļāku izpratni par vietējo ieroču (ne tikai zobenu) izgatavošanas un lietojuma un izplatības problemātiku visā reģionā.

82. att. 9.–13. gs. vienasmens zobenu un to fragmentu atradumi Latvijas teritorijā.

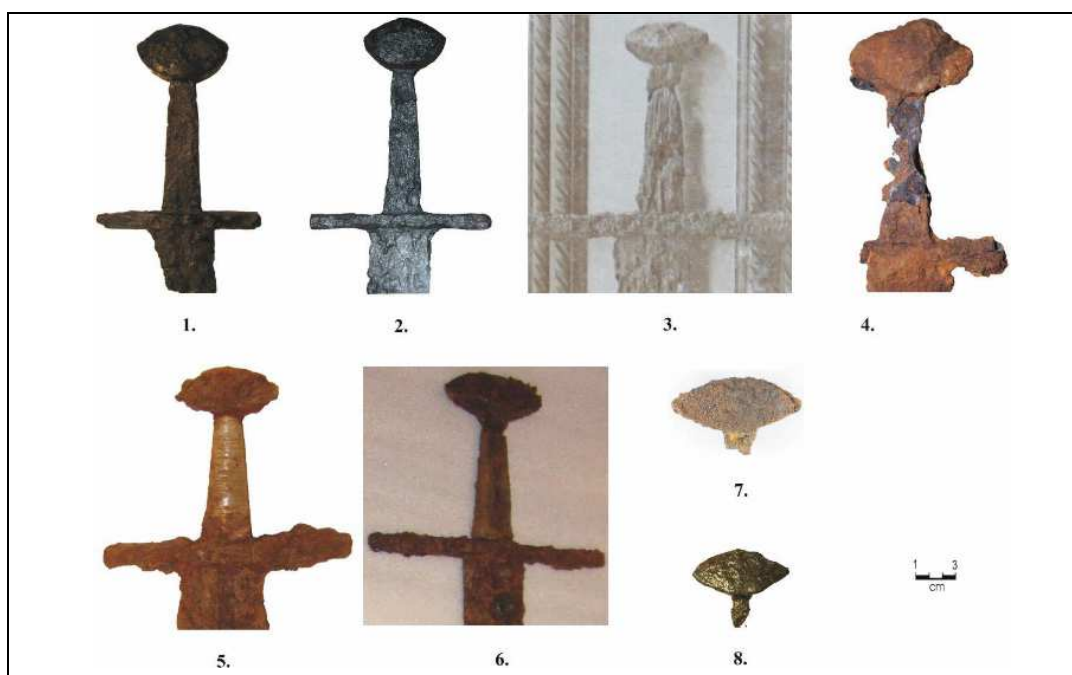
1 – Medzes Strautiņi, 2 – Durbes Dīri, 3 – Bunkas muiža, 4 – Talsu pilskalns, 5 – Talsu Vilikumuiža, 6 – Lībagu Kļīji, 7 – Salgale, 8 – Jaunsvirlaukas pag., 9 – Dreņģeri Čunkāni (2 gab.) 10 – Ceraukstes Podiņi 20. k., 11 – Daugmales pilskalns, 12 – Salaspils Laukskola, 437. k., 13 – Ikšķīles Zēvaldi, 14 – Inčukalna apkārtnē, 15 – Krimuldas pag., s.a., 16 – Turaidas Karātavkalns, 17 – Turaidas Pūteļi (2 gab.), 18 – Limbažu apkārtnē, 19 – Aizkraukles kapulauks, 20 – Lubānas Vēverāji, 21 – Daugavpils raj. (?), 22 – Mežotnes pilskalns.

⁶⁵⁹ Inv. nr. A 11431:2096, izrakumu pārskata nr. LNVM AA 459.

⁶⁶⁰ Inv. nr. TNMM 591.

2.1.2.9. Zobenī ar lēcveida (A tipa) roktura pogu.

Zobenī ar šāda veida roktura pogām pēc E.Oukšota klasifikācijas atbilst A tipam. Šie ieroči tiek dēvēti par zobenīem ar lēcveida pogām.⁶⁶¹ Šī tipa roktura pogu raksturo viegli izliekta augšpuse, griezumā tā paplašināta apakšpusē (asmens virzienā), bet vienmērīgi sašaurināta virzienā uz roktura galu. Pēc A. Gaibiga klasifikācijas zobenī ar šādām roktura pogām atbilst sešpadsmitajam zobenu roktura elementu kombināciju tipam.⁶⁶² A tipa zobenu pogām izšķirami vairāki divi varianti – pirmais ir attiecībā pret pogas viduslīniju simetrisks (83. att. nr. 5, 7, 8), otram nedaudz vairāk uzliekta apakšdaļa virzienā prom no asmens (83. att. 1, 2). Zināma līdzība tās saista ar E tipa zobenu pogām pēc E.Oukšota klasifikācijas, bet šaurāk veidotos A tipa pogu variantus atšķirt no E tipa pogām iespējams pēc to uzbiezējuma – E tipa pogām tas nav izteikts.

83. att. Zobenī ar lēcveida (A tipa) pogu Latvijas teritorijā.

1 – Turaidas Pūteļi, 8. k. (RDM I 473a), 2 – Krimuldas Tālēni, 16. k. (AI 1255:2), 3 – Turaidas Pūteļi (Holberga kolekcija), 4 – Krimuldas Liepenes, II grupa, 3. uzkalniņš (A 11771:43), 5, 6, 7 – Inčukalns (?) (privātkolekcija), 8 – Auces kapulauks (A13686:2), (7 – R.Spirģa foto, nr. 1., 2., 3., 4., 6. – bez mēroģa).

Latvijas teritorijā atrasti vismaz astoņi šim tipam piederīgi zobenī un to fragmenti (24. tab., 83., 84. att.), to tehniskie parametri nav bijuši ļoti atšķirīgi, tiem izšķirami 2 veidu šķērši (atšķirība garumā) un nelielas variācijas to pogas augstumā (25. tab.). Tādi zināmi Turaidas Pūteļu 8. kapā, Krimuldas Tālēnu 16. kapā,

⁶⁶¹ Oakeshott E. Records of the Medieval Sword..., p.10.

⁶⁶² Geibig A. Beiträge zur morphologischen Entwicklung des Schwertes im Mittelalter..., s. 69–73.

Krimuldas Liepeņu II grupas 3. uzkalniņā. Vēl vismaz viens šāds zobens bijis E.Holberga kolekcijā no Turaidas Pūteļiem un zināms no kolekcijas fotoattēla (83. att. 3.). Savukārt tikai šī tipa rokturu poga atrasta Auces kapulaukā, kas tiek regulāri postīts saimnieciskās darbības rezultātā. Zināmi arī vismaz trīs šādi zobeni un to daļas, kas atrasti mantraču darbības rezultātā, viena atraduma vieta nav zināma (83. att. 5) viens no tiem atrasts Inčukalna apkārtnē 2010. gadā (83. att. 6.),⁶⁶³ turklāt šeit atrasta arī šī tipa zobena poga, iespējams, ka tā ir no tā paša ieroča, kura attēls publicēts interneta vietnē www.domongol.su nepareizi piekombinējot to vienasmens zobena asmenim.

Latvijā zināmie zobeni ar A tipa roktura pogām, kam saglabājušies visi roktura elementi ir kombinācijā ar taisniem dzelzs šķēršiem (83. att. 1–6). Nav zināmi rotāti zobenu eksemplāri, kaut gan tas, iespējams, ir to sliktās tehniskās saglabātības dēļ, jo Rietumeiropas atradumiem zināmi arī atsevišķi ar gravējumiem un krāsaino metālu platējumu rotāti šāda tipa ieroču rokturi.⁶⁶⁴ Vienam no mantraču atrastajiem zobeniem saglabājusies sudraba stieples aptinums ap rokturi (83. att. 5), kādi zināmi arī iepriekšējā perioda S tipa zobeni, kā arī publiski pieejamajos attēlos tie redzami kopā ar III tipa uzgaļiem, kas ļautu to datējumu saistīt ar 11. gs.⁶⁶⁵

Zobeni ar šāda tipa roktura pogām nav zināmi Latvijas teritorijā kuršu apdzīvotajā teritorijā, bet zināmi Lietuvas daļā, kur Bandužu (*Bandužiai*) kapulauka 35. kapā zināms viens zobena roktura fragments ar šādu pogu.⁶⁶⁶ Šo zobenu agrākais drošais datējums Latvijas teritorijā ir 11. gs., ko apliecina šādu zobena atrašana kopā ar III tipa zobenu makstu bronzas uzgaļiem. Tomēr atsevišķi atradumi Centrāleiropā liek pārvērtēt šo ieroču viennozīmīgu datējumu ar laiku tikai pēc vikingu laikmeta beigām, jo, piemēram, zobenam ar šādu pogu, kas atrasts Lednickas ezerā Polijā, asmenī konstatēts ULFBREHT ierakstu zobeniem raksturīgais ornaments,⁶⁶⁷ kā pamata lietojuma laiks ir 9.–10. gadsimts. Latvijas teritorijā par šo zobenu lietojuma laiku būtu uzskatāms 11.–12. gs., jo esošajā izpētes līmenī nav iespējams datēt arī kontekstā atrastos eksemplārus precīzāk.

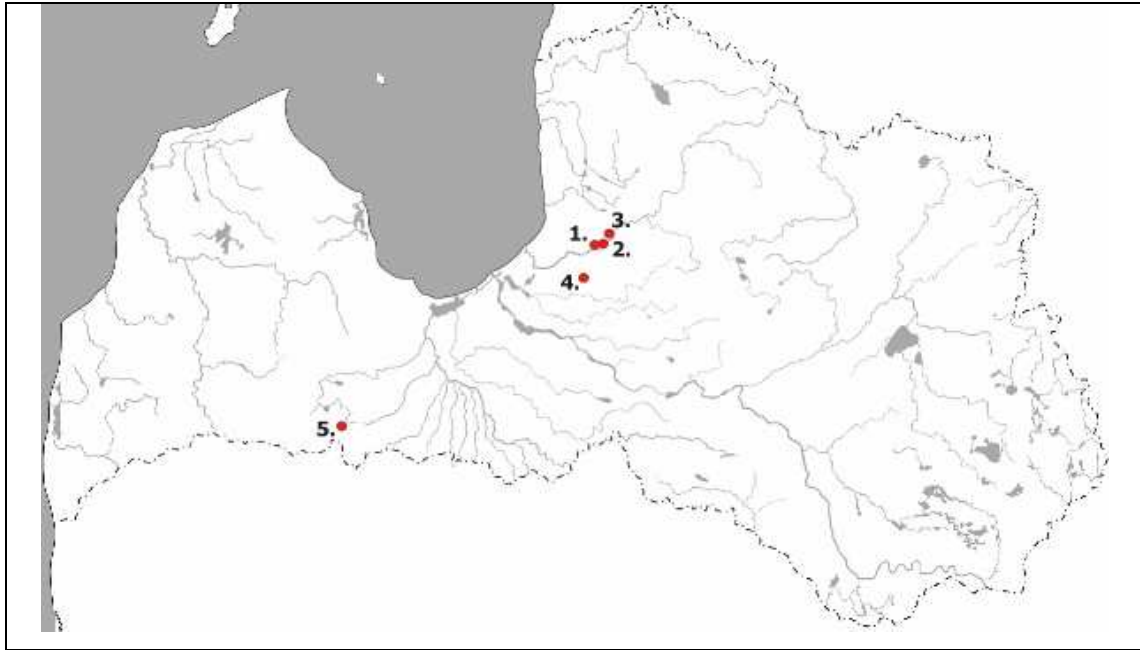
⁶⁶³ R.Spirģa foto un mutiska informācija promocijas darba autoram 2010. gada rudenī.

⁶⁶⁴ Piemēram, sk. *Oakeshott E. Records of the Medieval Sword...*, p. 56.

⁶⁶⁵ Pēc: <http://domongol.su/viewtopic.php?f=77&t=10912&st=0&sk=t&sd=a&start=20> (skatīts 2012-02-27).

⁶⁶⁶ *Stankus J. Bandužiu kapinynas. // Lietuvos archeologija 12. – Vilnius 1995. p. 94*

⁶⁶⁷ *Pudło P., Żabinski G. Analiza formalna mieczy ze zbiorów muzeum pierwszych Piastów na Lednicy. // Miecze Średniowieczne z ostrowa Lednickiego i Gieзда. Biblioteka Studiów Lednickich Fontes 3. – Dziekanowice–Lednica, 2011. p. 25, 60, tab. IV, 3.*

84. att. Zobenu ar lēcveida (A tipa) roktura pogu izplatība Latvijas teritorijā.

1 – Krimuldas Liepenes, II grupa, 3. uzsk., 2 – Krimuldas Tālēni, 16. k., 3 – Turaidas Pūteļi, 8. k., 4 – Inčukalns, 5 – Auces kapulauks.

2.1.2.11. Zobenī ar augšpusē noapaļotu (B tipa) roktura pogu.

Zobenu pogas ar noapaļotu augšpusi atbilst B tipam pēc E. Oukšota viduslaiku zobenu roktura pogu klasifikācijas. Tās raksturo ovāls to augšdaļas izliekums un atkarībā no apakšdaļas formas – kas var būt gan taisna, gan izliekta virzienā nedaudz prom no asmens – izšķirami divi varianti – B un B1. Pamattipam tas ir nedaudz izliektas formas virzienā no roktura tveramās daļas, B-1 tipam – taisns, jeb perpendikulārs roktura tveramajai daļai (85. att.).⁶⁶⁸ Jāatzīmē, ka šīm pogām būtu iespējams izdalīt vēl vairākas starpformas un variācijas atkarībā no to uzbiezējuma sānskatā.⁶⁶⁹

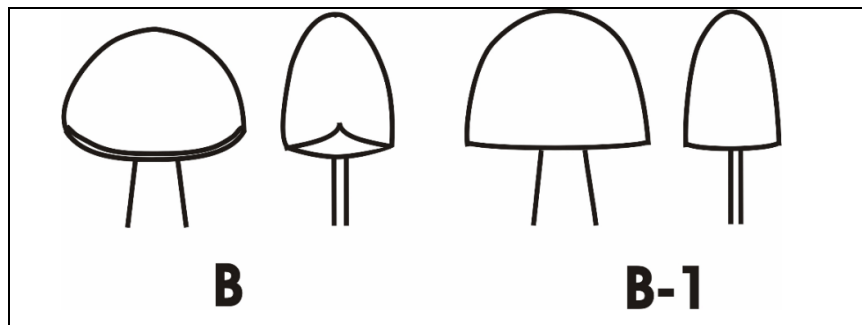
Latvijas teritorijā zināmi vismaz seši šī tipa zobenī un to fragmenti ar šī tipa rokturu pogām, kas atrasti Salaspils Laukskolas kapulaukā un ciemā, Salaspils Lipšos, kā arī no kādas precīzāk nenoskaidrotas atraduma vietas Pierīgā (26. tab. nr. 6.). Nav skaidrs, kura uzskatāma par īsto atraduma vietu Pieminekļu valdes senlietu zīmējumu katalogā redzamajam kā Jaunjelgavā atrastajam zobenam, kura uzskaites kartiņā minēti arī tā izmēri,⁶⁷⁰ kas pārbaudot dabā sakrīt ar Jelgavas Ģ. Eliasa mākslas un

⁶⁶⁸ Oakeshott E. Records of the Medieval Sword..., p.10.

⁶⁶⁹ Kucypera P., Kurasiński T., Pudło P. Problem rozwoju jednolitych głowic mieczowych między połowa IX a połowa XIII w. // Cum Arma per Aeva. Uzbrojenie indywidualne na przestrzeni dziejów. – Toruń, 2011., s. 76.

⁶⁷⁰ g. - 71 cm, pl. 4,4-51 mm. b. - 0,7 cm.

vēstures muzejā esošā zobena izmēriem, par kura atraduma vietu tiek minēti Īslīces Viesturi. (26. tab. 1). Viens no mantraču atrastajiem zobeniem, domājams, ir no lībiešu apdzīvotās teritorijas, kas secināms pēc attēlā kopā ar zobenu redzamās ādas jostas saglabātības, tās sprādzes un apkalumu formas.⁶⁷¹ Otra zobena asmens ar šāda pogu atrasts Pierīgā, 2011. g. otrajā pusē.⁶⁷²

85. att. Zobenu ar augšpusē noapaļotu (B tipa) zobenu rokturu pogu variācijas.⁶⁷³

Zobeni ar šādām roktura pogām sastopami A.Gaibiga klasifikācijas 18. rokturu detaļu kombināciju tipa ietvaros, kuru raksturo griezumā lēcveida poga (tai ir 2 varianti, kas atšķiras tikai pēc izmēriem) un trīs variantu taisnie šķērši.⁶⁷⁴ Īslīces Viesturu zobena šķērsis atbilst īsākajam šo šķēršu variantam, Salaspils Lipšu kapulauka 64. kapa zobenam – garākajam šķēršu variantam.

Īslīces Viesturos (literatūrā šis piemineklis pazīstams arī kā Īslīces Ziedoņskola un Īslīces grantsbedres) iegūtā zobena (86. att. 1.) poga atbilst B tipam.⁶⁷⁵ Tā ir samērā noplacināta un pēc formas tuva Ikšķiles Zēvaldos zināmā vienasmens zobena roktura pogai.⁶⁷⁶

Pārējo zobenu roktura pogas ir griezumā uzbiezinātas un masīvākas. Tāda konstatēta piemēram, Salaspils Lipšos atrastajam zobenam. Šī kapulauka 64. kapā iegūtais zobens ir ļoti sliktā tehniskā stāvoklī, tas atrodas uz fiziskas sabrukšanas robežas, tomēr pēc detaļu kontūrām iespējams aptuveni rekonstruēt tā tehniskos parametrus. Salaspils Laukskolas ciema teritorijā atrasta arī šim tipam piederīga zobena poga, kas ir masīvākais no visiem šī tipa pogu eksemplāriem (86. att. 4.).

Salaspils Laukskolas kapulauka teritorijā atrastā zobena roktura poga, kas atbilst B-1 apakštipam pēc E.Oukšota klasifikācijas – izliekta ir tikai pogas augšpuse, tās

⁶⁷¹ Pēc: <http://domongol.su/download/file.php?id=14759> (skatīts 2012-04-23).

⁶⁷² Pieejams: <http://domongol.su/viewtopic.php?f=77&t=10619> skatīts 2012-02-14.

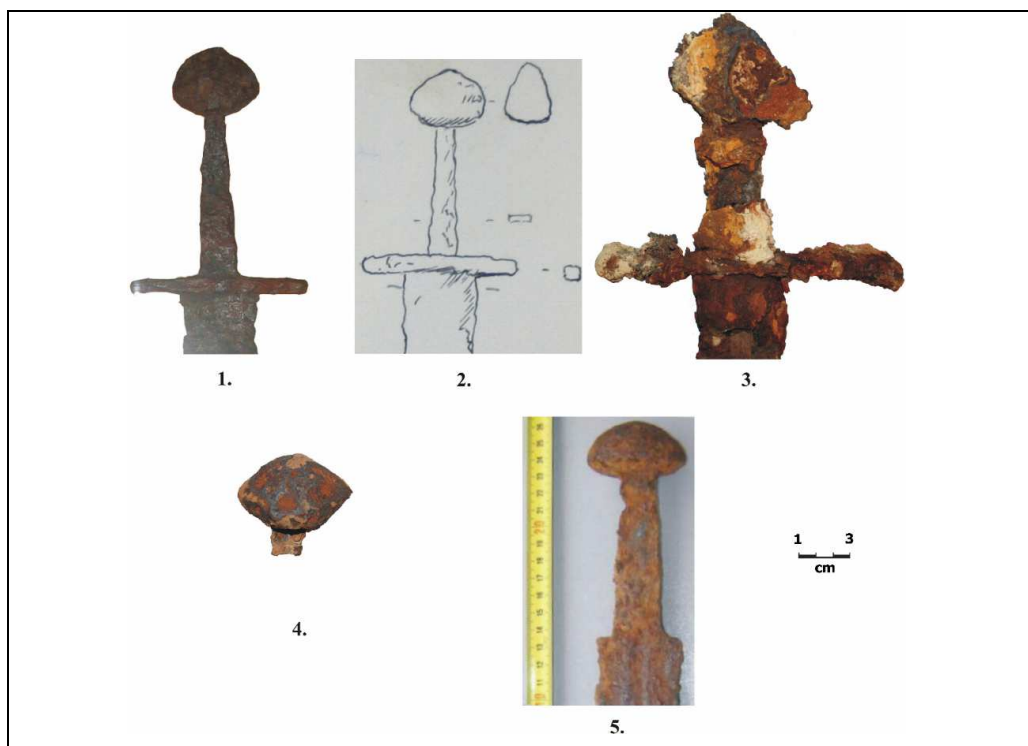
⁶⁷³ Pēc E.Oukšota, aut.zīm.

⁶⁷⁴ Geibig A. Beiträge zur morphologischen Entwicklung des Schwertes im Mittelalter..., s. 75–76.

⁶⁷⁵ LA, 344. lpp.

⁶⁷⁶ Inv. nr. A 9731:1

apakša taisna.⁶⁷⁷ Poga atrasta kapulauka teritorijā V.Ģintera izrakumu laikā 1936.g. Īpatnējas akmeņu konstrukcijas – riņķa – iekšienē. Nekādi rotājumi nevienai no šīm zobenu detaļām nav konstatēti (89. att.).

86. att. Zobeni ar augšpusē noapaļotu (B tipa) roktura pogu.

1 – Īslīces Viesturi (JVMM 3940), 2 – tā paša zobena zīmējums ar atraduma lokalizāciju Jaunjelgavā (pēc PV kartotēkas zīmējuma), 3 – Salaspils Lipši, 64. k. (VI 185), 4 – Salaspils Laukskolas apmetne (VI 128:8023), 5 – Pierīga (bez.nr.) (1., 2. – bez mēroga).

Vienīgais netraucētā apbedījumā atrastais šī tipa zobens atrasts Salaspils Lipšu kapulauka 64. kapā. Apbedītajam bijušas līdzdotas bagātas piedevas – divi šķēpi, duncis apkaltā makstī, ar apkalumiem rotāta josta, ar alvas podziņām rotāta cepure, smalkas vilnas⁶⁷⁸ svārki, zvērādas paliekas no apmetņa vai kažoka, kas kopumā neapšaubāmi atspoguļoja mirušā turīgumu un iespējams, arī augstāku statusu sava laika sabiedrībā.⁶⁷⁹ Pēc piedevām kaps būtu datējams ar 11. gs. 2. pusi – 12. gs. Uz zobena roktura tveramās daļas koka esošajām uzlikām daļēji saglabājušās aptinuma paliekas no kāda iespējams organiskas izcelsmes materiāla auklas, veidojot mezglu. Iespējams, tā ir liecība par sīgās minētajām zobenu rokturu cilpām.

⁶⁷⁷ Oakeshott E. Records of the Medieval Sword..., p. 10.

⁶⁷⁸ Noteica I. Žeiere.

⁶⁷⁹ Daiga J. Izrakumi Salaspils Lipšu kapulaukā. // ZASM par 1973.g. pētījumu rezultātiem. – Rīga, 1974. 21–25.lpp.

87. att. B–1 tipa zobena roktura poga no Salaspils Laukskolas kapulauka teritorijas (A 8954:1).

Tā kā esošajā izpētes līmenī nav pieejami precīzāki dati par šī tipa zobenu izcelsmi, pēc formas tie ir samērā līdzīgi veidoti (23. tab.) To rokturi veidojošās sastāvdaļas ir samērā vienkārši izgatavojamas, nevar izslēgt iespējamību, šie zobeni izgatavoti vai samontēti uz vietas no ievestām detaļām arī Austrumbaltijā, vai tai tuvos reģionos. Par šādu iespējamību liek domāt gan atradumu koncentrācija Daugavas lejtecē, galvenokārt lībiešu arheoloģiskajos pieminekļos, gan tas, ka šādas roktura pogas atrastas arī Daugavas augštecē, piemēram, Maskoviču pilskalnā Polockas zemē.⁶⁸⁰ Ārpus Latvijas teritorijas tuvākajos kaimiņos šī tipa zobeni iegūti arī Rietumlietuvā un bij. Austrumprūsijā, piem. Mitino kapulauka O–408 kapā, Irzekapinis kapulauka 50. kapā⁶⁸¹ Pernaravas kapulaukā Viduslietuvā u.c.⁶⁸² kur vismaz daļa no tur atrastajiem šī tipa zobeniem tiek uzskatīti par importu no Rietumeiropas.⁶⁸³

Jauns ieskats šo ieroču gatavošanā gūstams no atradumiem Baltkrievijas teritorijā, Gomeļā atklātajā ar 13. gs. sākumu datētajā nopostītajā ieroču darbnīcā, starp tur atrastajām ieroču detaļām atrasta arī B–1 tipa roktura poga, kas ļauj vērst uzmanību uz iespēju, ka viens no šādu ieroču izgatavošanas centriem atradies visai tuvu Latvijas teritorijai⁶⁸⁴ kā arī to, ka noteikti būtiska daļa zobenu Latvijas teritorijā nokļuva arī no austrumiem – kontaktu ceļā ar senkrievu kņazistēm, ko netieši varētu apstiprināt to atrašanās faktiski tikai Daugavas ūdensceļa tuvumā. Droši datējamie šī tipa zobenu eksemplāri Latvijas teritorijā datēti ar 12. gs. (56. tab.)

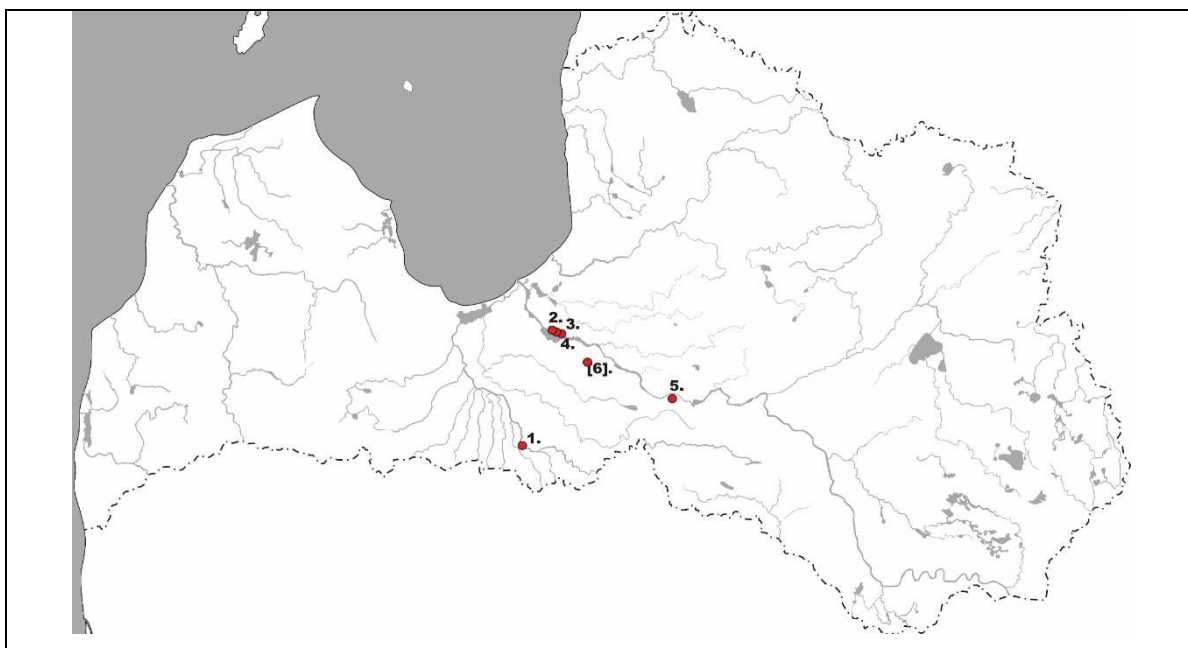
⁶⁸⁰ Гурин М. Ф. Кузнечное ремесло Полоцкой земли IX–XIII вв. – Минск, 1987., с. 76.

⁶⁸¹ Кулаков В.И. Древности пруссов VI–XIII вв. / Археология СССР. Свод археологических источников. Выпуск Г 1–9. – Москва, 1990. с. 28, п. 30. ; с. 149, таб. LV.

⁶⁸² Volkaite–Kulikauskiene R. IX–XII amžiu kalavijai lietuvoje. // Iš Lietuviu Kultūros istorijos IV, – Vilnius, 1964., p. 218., pav. 19:2.

⁶⁸³ Скворцов К.Н. Могильник Митино V–XIV вв. (Калининградская область) Материалы исследований 2008 г. Часть первая. / Материалы охранных археологических исследований. – Москва, 2010. с. 140., рис.128.

⁶⁸⁴ Плавинскі М.А. Нарысы гісторыі клінковай зброі X–XIII стагоддзяў на Беларусі...с.116.

88. att. Zobenu ar B tipa pogu atradumu izplatība Latvijas teritorijā.

1 – Īslīces Viesturi, 2 – Salaspils Lipši, 3 – Salaspils Laukskolas kapulauks, 4 – Salaspils Laukskolas ciems, 5 – Jaunjelgava (?), 6 – Rīgas apkārtnē.

2.1.2.11. Zobenī ar pusapaļu un centrā figurāli pagarinātu roktura pogu (D tips).

Zobenī ar šādu roktura pogu atbilst D tipam pēc E.Oukšota klasifikācijas un nedaudz atgādina J.Petersena vikingu laikmeta otrajai pusē izplatītā Y tipa zobenu pogu formu un zināmā mērā arī varētu būt uzskatāmas par tā tālāku attīstību. Tomēr, ja vikingu laikmetā Y tipa zobenī to roktura pogas nereti bijušas izveidotas kopā ar nelielu augšējo šķērsi, tad 12.–13. gs. Latvijas teritorijā zināmie eksemplāri ir pilnībā viengabala, turklāt ieguvuši ievērojamu masivitāti un apjomīgumu, pretstatā samērā plakanajām un samērā nelielajām vikingu laikmeta Y tipa zobenu pogām.⁶⁸⁵

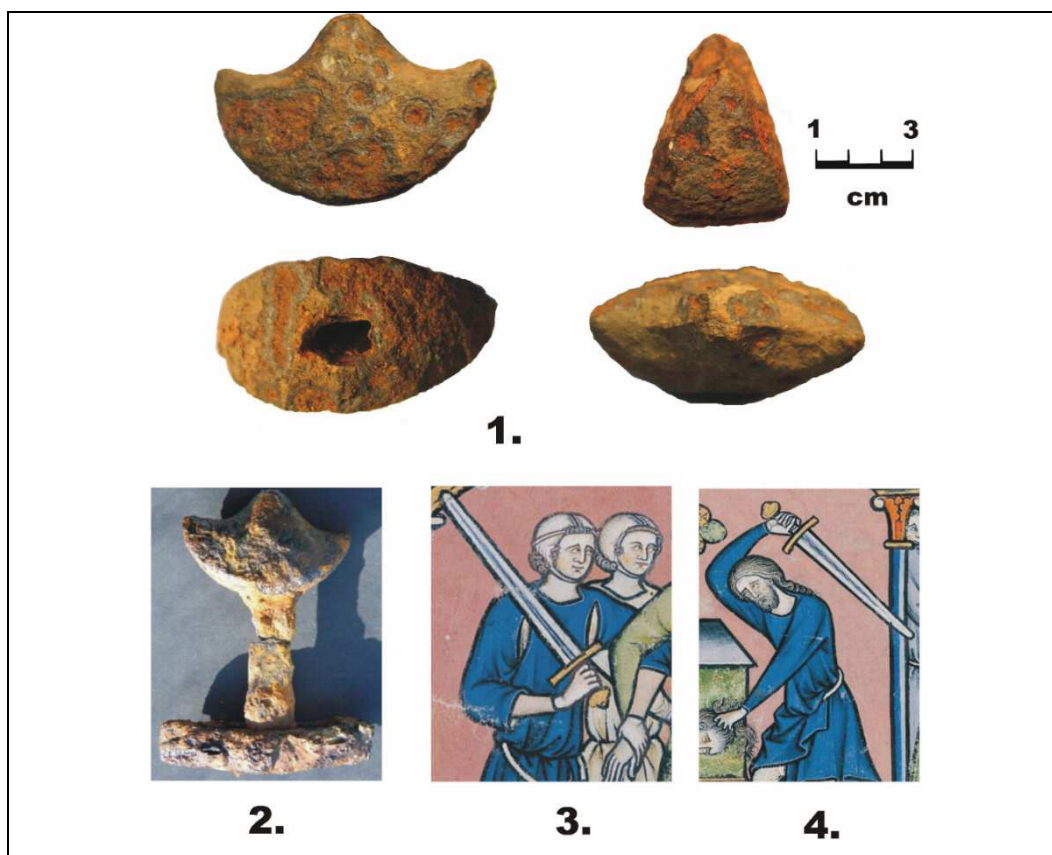
Pēc vācu pētnieka A.Gaibiga klasifikācijas zobenī ar šādām roktura pogām atbilst 13. kombināciju tipam, kas uzskatāms par vikingu laikmeta Y tipa zobenu tālāku evolūciju un kur šādas roktura pogas zināmas kopā ar divu veidu taisniem apakšējiem šķēršiem.⁶⁸⁶

Latvijas teritorijā līdz šim zināmas tikai divas liecības par šādiem zobenī - atrastas tikai to no dzelzs gatavotās roktura pogas. Tās ir izteikti masīvas un raksturīgas 12. gs. b. – 13. gs. Šāda zobena poga atrasta Mārtiņsalas pilī (28. tab.,

⁶⁸⁵ Piemēram, sk. *Oakshott E. Records of the Medieval Sword...* p. 48

⁶⁸⁶ *Geibig A. Die Entwicklungen des Schwertes im Mittelalter...*, s. 61.

89. att. nr. 1) un Užavas tuvumā esošajos 2011. g. mantraču izpostītajos Zirū Sembu senkapos (89. att. 2.).

89. att. Zobenī ar pusapaļu un centrā figurāli pagarinātu (D tipa) pogu.

1 – Mārtiņsalas pils (VI 127:1660), 2 – Užavas pag. Sembu senkapi,⁶⁸⁷ 3–4 – Zobenī ar D tipa un tam tuvu formu roktura pogām no t.s. Morgana, jeb „krustnešu” Bībeles ilustrācijām (nr. 2. – bez mēroga).

Viena šāda poga atrasta Mārtiņsalas pils kultūrslāņa augšējā kārtā. Kā jau atradumam dzīvesvietā, tam nav nosakāma piederība krustnešu vai vietējo karotāju bruņojumam, bet vairāk ļauj spriest par noteiktu jaunas formu ieroču parādīšanos Latvijas teritorijā.⁶⁸⁸ Neparasti lielais zobena pogas svars (59. tab.) ļauj izdarīt pieņēmumu, ka tā varētu būt piederējusi kādam 12. gs. beigū – 13. gs. raksturīgas formas zobenam, piemēram, tādām, kas varētu būt bijis lietojams, izmantojot abu roku tvērienu, kas nozīmē lielāku asmens garumu un svaru, kā vairumam šai laikā izplatīto zobenu.

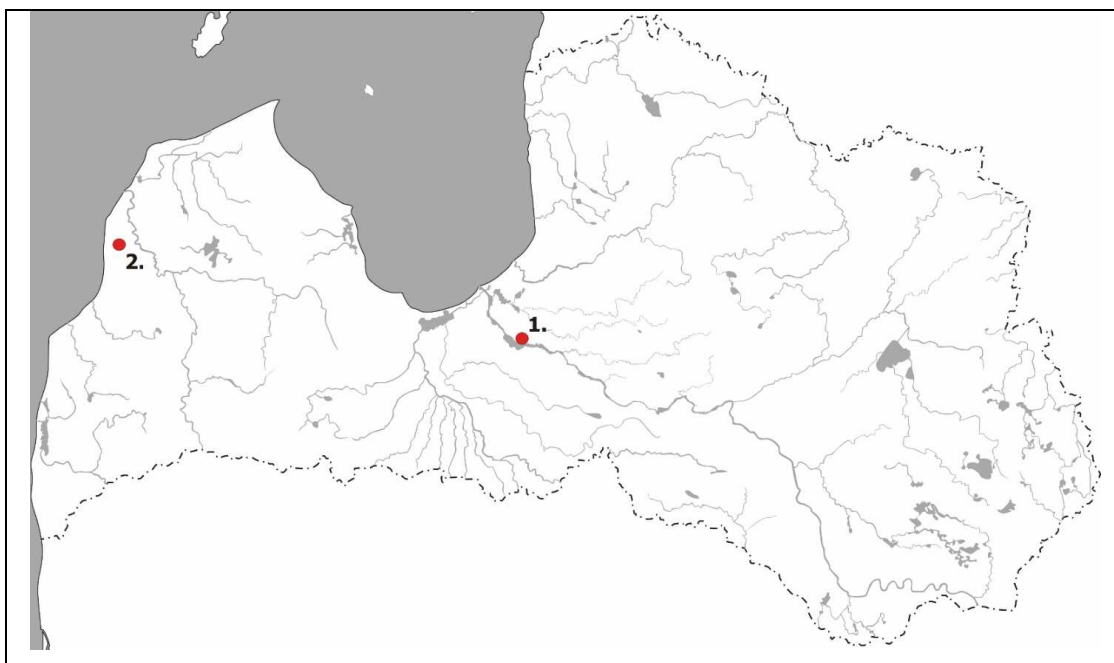
Par zobena ļoti masīvo asmeni liecina ļoti platā atvere roktura tveramās daļas iestiprināšanai (kas sasniegusi 12 mm platumu, sk. 29. tab.). Cīņas epizode, kurā

⁶⁸⁷ Pēc: <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=190637> (skatīts 2012-02-26).

⁶⁸⁸ *Mugurēvičs Ē.* Viduslaiku ciems un pils..., 115. lpp.

aprustīts zobena lietojums, izmantojot abu roku tvērienu, redzama Indriķa hronikā, vācu un sāmsaliešu jūras kaujas aprakstā 1203.g.⁶⁸⁹

Zobena rokturis ar šādu pogu zināms arī no kāda mantraču izpostīta apbedījuma Kurzemē 2011. gada beigās – teritorijā starp Užavas upi un Sārnotes purvu, bij. Sembas muižas laukā. Nav nosakāms, ar kādām senlietām kopā šis zobens bijis sākotnējā komplektā, tomēr pēc ugunsčapiem raksturīgajiem bojājumiem un pārējā šeit atrastā rietumbaltiem raksturīgajā manierē bojātā apbedījumu inventāra, redzams, ka tas ir no izpostīta ugunsčapa.⁶⁹⁰ Nav droša attēlā redzamā šī tipa pogas kombinācija ar T tipa zobeniem raksturīgo apakšējo šķērsi, kas roktura tveramajai daļai uzlikts pretējā virzienā. Šajā pieminekļī atrastie zobeni tikuši pārdoti izsoļu portālā „E-bay” un tuvākai izpētei ir zuduši.⁶⁹¹

90. att. Zobenu ar D tipa pogu atraduma vietas Latvijas teritorijā.

1 – Mārtiņsalas pils, 2 – Ziru Sembu senkapi.

Zobeni ar šādām roktura pogām arī Rietumeiropas arheoloģiskajā materiālā nav daudzskaitlīgi. Tomēr, pēc esošajām analogijām Getingenā (*Göttingen*) Vācijā, u.c. ir redzams, ka tie bijuši sastopami ar asmeņiem ar šauru gropi un tiem bijuši taisni, pagarināti, krusta karu periodam raksturīgu formu apakšējie šķērsi.⁶⁹² Zobeni ar šādām

⁶⁸⁹ IH, VII, 2, 65. lpp.

⁶⁹⁰ Dr.A.Vijupa mutiska informācija darba autoram 2011–10–20.

⁶⁹¹ Pēc: <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=190637> , http://www.ebay.com/itm/ANCIENT-VIKING-IRON-HANDLE-SWORD-RARE-/170717278494?pt=LH_DefaultDomain_0&hash=item27bf8af11e#ht_5658wt_845 (skatīts: 2011–12–06).

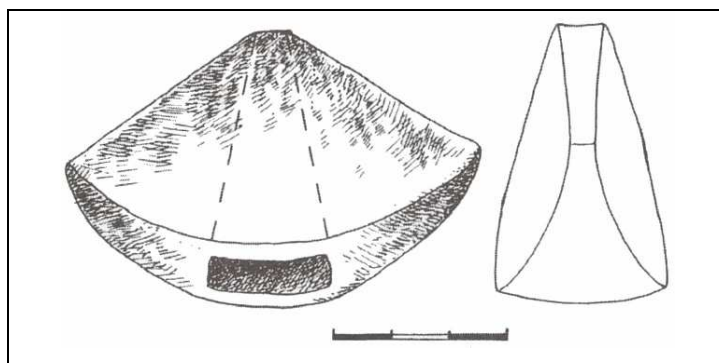
⁶⁹² Geibig A. Die Entwicklungen des Schwertes im Mittelalter..., s. 236, Taf. 26, s. 332, Taf. 122., s. 358., Taf. 148.

roktura pogām⁶⁹³ redzami arī vienā no 13. gs. otrās puses spilgtākajiem Rietumeiropas ikonogrāfiskajiem avotiem – t.s. Morgana, jeb t.s. „krustnešu” ilustrētajā Bībelē (89. att. 3–4), kas pazīstama arī kā t.s. Macijevska Bībele, ilustrācijās, kuras izgatavošana tiek datēta ar 13.gs. vidu – otro pusi.⁶⁹⁴

Šāda zobena atradums vietējo maztautu karotāju apbedījumos Ziru pag. Sembu senkapos, iespējams, ir reta liecība par 13. gs. notiekošo jaunāko formu ieroču aktīvu nonākšanu Austrumbaltijā, iespējams, kā kara laupījumam, gan tirdzniecisku sakaru ceļā, ko atspoguļo arī 13. gs. vidus rakstītie avoti, kur minēts, ka Livonijas tirgotāji, neskatoties uz aizliegumu pārdot ieročus u.c. kara materiālus (dzelzi, zirgus) sāmsaliešiem, zemgaļiem un kuršiem.⁶⁹⁵

2.1.2.12. Zobeni ar pusapaļu un centrā vienmērīgi pagarinātu roktura pogu (E tips).

Pēc E.Oukšota tipoloģijas tā atbilst E tipam⁶⁹⁶ Latvijas teritorijā pilnīgi veseli šāda tipa zobeni nav atrasti. Tomēr, ka tādi ir lietoti, liecina Sateseles pilskalnā atrastā šāda tipa roktura poga (91., 92. att., 30. tab.).⁶⁹⁷ Tā iegūta 1. izrakumu laukumā, 6. kārtā, 40 cm dziļumā⁶⁹⁸ un tai zināmas tiešas analogijas Vācijas arheoloģiskajā materiālā.⁶⁹⁹ Vācijā atrastais zobens ir ar masīvu, garu, taisnu šķērsi un tiek datēts ar 12. gs. beigām. Pēc A.Gaibiga klasifikācijas šādas rokturu pogas bijušas 19 zobenu detaļu kombināciju tipa sastāvdaļa, kas tiek datēts ar aptuveni 12. gs. pirmo pusi.⁷⁰⁰

91. att. Zobena roktura poga no Sateseles pilskalna.

⁶⁹³ Pēc: <http://www.themorgan.org/collections/swf/exhibOnline.asp?id=225> un <http://www.themorgan.org/collections/swf/exhibOnline.asp?id=230> (skatīts 2011–09–13).

⁶⁹⁴ Pēc: <http://www.storyofbible.com/morgan-crusaders-bible/> (skatīts: 2011–03–22).

⁶⁹⁵ Senās Latvijas vēstures avoti, II sēj. 2. burtn., – Rīga, 1940. 303. 279. lpp.

⁶⁹⁶ Oakeshott E. Records of the Medieval Sword..., p.10

⁶⁹⁷ Pēc: Zemītis G. Izrakumi Sateseles pilskalnā 2006. gadā..., 91. lpp.

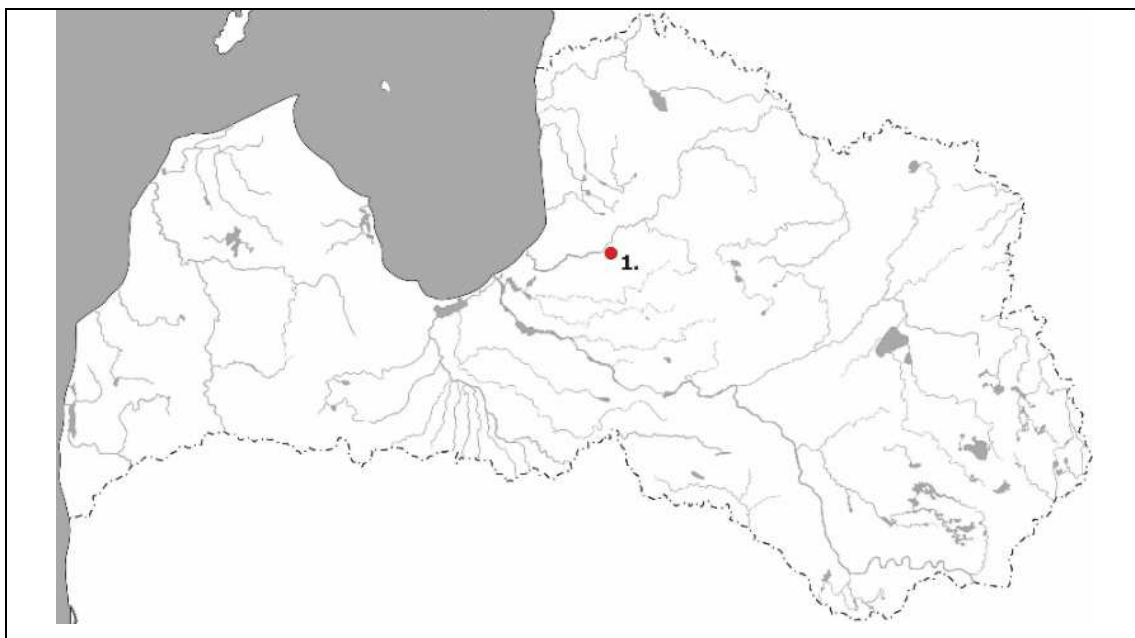
⁶⁹⁸ Zemītis G. Izrakumi Sateseles pilskalnā 2006. gadā. // APL 2006. un 2007. g., –Rīga 2008., 91. lpp.: Rakstītie un arheoloģiskie avoti par Sateseles pili. // Letonikas otrais kongress. Letonikas avoti: Latvijas piekraste. Arheoloģija, etnogrāfija, vēsture. – Rīga, 2008, 353. lpp.

⁶⁹⁹ Geibig A. Die Entwicklungen des Schwertes im Mittelalter..., s. 327.

⁷⁰⁰ turpat..., s. 327, taf. 117.

Iespējams, šis Rietumeiropas zobena detaļas nonākšana kultūrslānī varētu būt saistāma ar rakstītajos avotos minēto novada valdnieka Dabreļa pils aplenkumu 1206. un 1212. gadā, kas atspoguļots Livonijas Indriķa hronikā.⁷⁰¹ Savukārt paša Sateseles pilskalna apdzīvotības sākums tiek saistīts ar 11. gs. vidu vai otro pusi, saistībā ar lībiešu kultūras parādīšanos Gaujas baseinā.⁷⁰²

Pēc zobena pogas formas specifiskā datējuma (12. gs. beigas – 13. gs. sākums) tiešām pastāv liela iespēja, ka šis zobena fragments nonācis pilskalnā tieši kādā no rakstītajos avotos aplūkotajām pilskalna aplenkuma epizodēm. Pēc Indriķa hronikā atspoguļotā detalizētā 1212. gadā notikušā aplenkuma apraksta⁷⁰³ redzams, ka cīņa noritējusi mainīgām sekmēm, tajā skaitā cīņu sākumposmā līvi ieguvuši kara laupījumu – pretinieka bruņojumu.⁷⁰⁴ Tātad šis ierocis varējis būt gan līvu karotāja, gan krustnešu rīcībā.

92. att. E tipa zobenu pogu atradumu vietas Latvijas teritorijā.

1 – Sateseles pilskalns.

Kopumā redzams, ka zobenu ar viengabala pogu lietojuma laiks ilgst vairākus gadsimtus, iesniedzoties iepriekšējā – vikingu laikmetā. To datējumu,

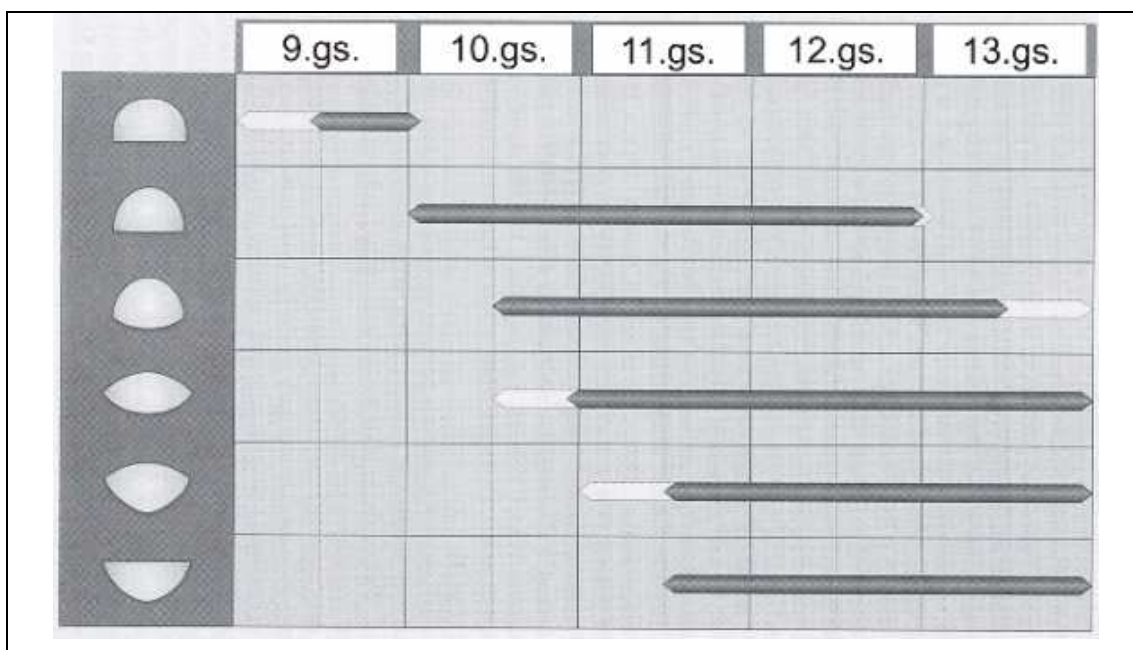
⁷⁰¹ IH, XVI, 4.

⁷⁰² Zemītis G. Baltijas jūras somu vēsturiskais liktenis Latvijā (9.–20. gadsimts). // Pa somugru pēdām Baltijas jūras krastā. Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2009. gada 23. aprīlis, Turaída. 7–22. lpp. Arī: Zemītis G. Arheoloģiskie pētījumi Jaunsvirlaukā un Sateseles pilskalnā. // APL 2004. un 2005. gadā, –Rīga, 2006., 98. lpp.

⁷⁰³ Viena no reizēm, kad hronists, domājams, bijis aprakstīto notikumu tiešs aculiecinieks, sk. IH XIV, 3.

⁷⁰⁴ „Un līvi iznāca no pils aizmugures, ievainoja dažus no karaspēka, atņēma viņiem zirgus un kara laupījumu, atgriezās pilī” (IH, XVI, 4.).

balstoties uz Polijas un Centrāleiropas atradumu bāzes, apkopojusi poļu pētnieki P.Kucipera, T.Kurašinskis un P.Pudlo. To izstrādātā šo zobenu pogu formu hronoloģijā, visumā labi atbilst arī Latvijas zobenu atradumu datēšanai. Tas labi atspoguļo pāreju no vikingu laikmeta uz krusta karu perioda zobenu formām, īpašu uzmanību pievēršot ar 9.–10. gs. datējamiem atradumiem (93. att.)

93. att. Zobenu ar viengabala dzelzs roktura pogu datējums.⁷⁰⁵

2.1.2.13. 11.gs.2. puses – 13. gs. zobenu raksturīgāko apakšējo šķēršu formu apskats.

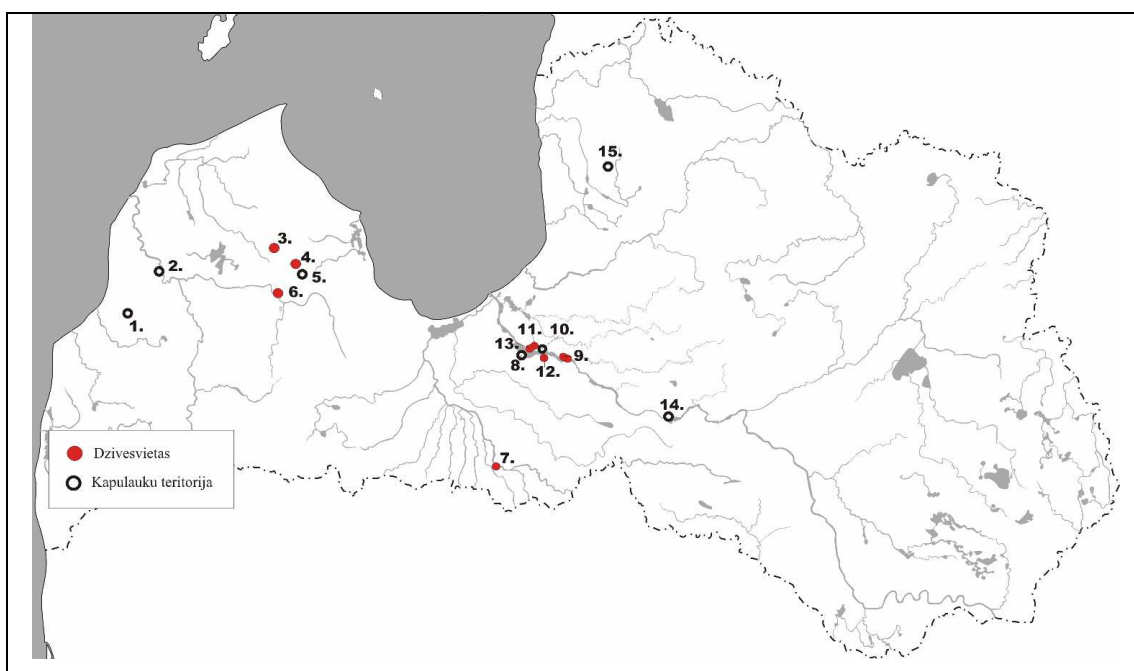
Ievērojamu daļu ar 11.–13. gs. tipiskajiem zobeniem saistīto atradumu veido to fragmenti – savrupatrasti to apakšējie šķērši. (32. tab., 94.-95. att.). Tā kā šī perioda zobenus parasti klasificē pēc to roktura pogas formas, tad savrupatrastajiem šķēršiem atsevišķa uzmanība pārsvarā nav tikusi veltīta. Tomēr šī ir būtiska avotu grupa, kas var ievērojami papildināt priekšstatus zobenu izplatību un lietojumu aplūkojamajā periodā.

Ikvienu šāda zobena fragmenta izplatība atspoguļo norises ārpus strikti noteiktajām apbedīšanas tradīcijām, kā arī tie zināmā mērā var atspoguļot arī apzinātu ieroču bojāšanu apbedīšanas rituāla laikā.⁷⁰⁶ Līdzīgā veidā nākotnes pētījumos būtu pētāmi arī zobenu asmeņu fragmenti, labāk saglabājušies aplūkoti nodaļā par asmeņu tipoloģiju un hronoloģiju.

⁷⁰⁵ Pēc: Kucypera P., Kurašinski T., Pudlo P. Problem rozwoju jednolitych głowic mieczowych między połowa IX a połowa XIII w. // Cum Arma per Aeva. Uzbrojenie indywidualne na przestrzeni dziejów. – Toruń, 2011., s. 76.

⁷⁰⁶ Zemītis G. Kuršu reliģiekie priekšstati. // Ornaments un simbols Latvijas aizvēsturē. – Rīga, 2004. 132.–133.lpp.

Šī perioda zobenu šķērši ir galvenokārt no dzelzs, rotājums uz Latvijas teritorijā atrastajiem nav konstatēts (izņemot T-IV, T-V, T-VI zobenu apakšējos šķēršus, kas šajā apskatā šeit nav iekļauti, bet aplūkoti iepriekš). Šiem priekšmetiem izšķiramas dažādas to formas variācijas. Labākai ilustrācijai izmantoti arī tādi piemēri, kur šie šķērši saglabājušies kopā ar visu zobena rokturi, kura tips ir nosakāms. Šie šķērši klasificēti, izmantojot kā primāro pazīmi to izmēru (garumu), kā sekundāro pazīmi – formu (izliekuma pakāpi), kā trešo – materiālu (dzelzs, bronza). Atsevišķos nedaudzos gadījumos kā salīdzinājumam izmantoti atradumi no apbedījumiem.

94. att. 11.–13. gs. atsevišķi aplūkoto apakšējo šķēršu atradumu izplatība Latvijas teritorijā.

1 – Alsungas Kalniņi, 2 – Zlēku Pasilciems, 3 – Talsu pilskalns, 4 – Lībagu Sāraji, 5 – Lībagu Kīļi, 6 – Sabiles senpilsēta, 7 – Mežotnes pilskalns, 8 – Doles Raušu ciems, 9 – Ikšķiles ciems, 10 – Salaspils Laukskola, 11 – Mārtiņsalas pils, 12 – Daugmales pilskalns, 13 – Mārtiņsalas ciems, 14 – Aizkraukle, 15 – Vainižu Zviedrukalns.

I grupa. Tajā iekļaujas samērā īsi, šauri dzelzs šķērši (g. – no 9,5 cm līdz 12 cm). Tos var iedalīt divos variantos – taisnajos un viegli izliektajos. Kopumā zināmi 7 atradumi.

Pirmajam variantam pieskaitāmi šķērši zināmi Talsu un Daugmales pilskalnos, Aizkraukles, Salaspils Laukskolas un Vainižu Zviedrukalna⁷⁰⁷ kapulaukos, kā arī divi šādu šķēršu atradumi zināmi arī Zlēku Pasilciema senkapos. Zobens, kam

⁷⁰⁷ Vainižu Zviedrukalnā iegūtās senlietas ir no postītiem apbedījumiem pirms II Pasaules kara (lībiešu uzkalniņkapi, kur iegūtas gan sieviešu, gan vīriešu apbedījumiem raksturīgas kapa piedevas, bet bez precīzāka konteksta). Liecības par to, ka šeit bijuši līdzdoti arī divasmeņu zobeni glabājas gan LNVN, gan Tartu Universitātes arheoloģijas kabinetā. Diemžēl nav precīzi nosakāms, no cik ieročiem tie ir (inv. nr. Tartu: AI 1968:4 (asmens smaile un neliels asmens fragments)).

nosakāms tips ar šādu šķērsi (g. 10,5 cm) zināms no Jaunsvirlaukas Kakužēniem un tas ir ar seglveida pogu.

Otrā varianta šķērši ir var būt gan ar nedaudz asmens virzienā noliektiem galiem, piem., kā atradumiem Alsungas Kalniņos (95. att. 2.), gan ar vienmērīgu nelielu izliekumu visā garumā, kā Lībagu Sāraju 21. k. un Mārtiņsalas pilī atrastajiem paraugiem. E.Mugurēvičs atzīmē, ka nav nosakāms, kā īpašumā šādi zobeni bijuši – ienācēju vai vietējo karotāju, tādēļ atsevišķos gadījumos atradumi 13. gs. mūra pilīs ir jāaplūko. Analogijas šādam šķēršim Latvijas teritorijā pagaidām nav zināmas. Tuvākā nosacītā analogija zināma no Tartu apkārtnes Igaunijā, kur zināms gandrīz vesels zobens ar līdzīgu šķērsi.⁷⁰⁸

95. att. Galvenās zobenu apakšējo šķēršu formas 11. gs. 2. p.–13. gs.

1 – Talsu pilskalns (A11431:1028), 2 – Alsungas Kalniņi (A 11751:8), 3 – Mārtiņsalas pils (VI 127:2222), 4 – Mārtiņsalas ciems (VI 121: 2180), 5 – Mežotnes pilskalns (A 11429:1214), 6 – Daugmales pilskalns (A12705:89), 7 – Mežotnes pilskalns (A 11429:556), 8 – Mārtiņsalas pils (RDM I 2311), 9 – Ikšķīles ciems (VI 131:541) (1,2,5 – bez mēroga).

⁷⁰⁸ Inv. nr. TM 30 A-1: 1, zobens saglabājies 76 cm garumā, tā asmens platums 3,2 cm, biezums 0,7 cm, roktura gals trūkst. Šķērša garums – 14 cm. Zobens atrasts apstrādājot zemi Jogevas (*Jõgeva*) pagastā, 2 km Laiuses (Laiuse) pilsvietas laikā starp 1929 un 1932 g. (A.Haaka informācija).

II grupa. To veido samērā gari dzelzs šķērši – pēc formas tie ir taisni, atrasti Daugmales pilskalnā, Mārtiņsalas pilī un ciemā, Mežotnes pilskalnā, Lībagu Sārāju kapulauka 12. kapā un spriežot pēc attēla izrakumu pārskatā – arī Lībagu Kīļos. Abos pēdējos pieminekļos taisnie šķērši bijuši kopā ar lielākiem asmens fragmentiem. Lībagu Kīļu zobena asmenī saglabājušies ieraksti no dzelzs izveidotiem burtiem, kas veido ierakstu SIN un NIS.⁷⁰⁹ Pēc ieraksta burtu izmēra un asmens platuma šo zobenu varētu datēt ar 11.gs. beigām vai 12. gs. sākumu. Lībagu Ķīļu divasmeņu zobena šķēršis nav saglabājies, tas zināms tikai pēc attēla izrakumu pārskatā.⁷¹⁰ Redzams, ka šajā pieminekļā iegūtās senlietas pēc formas piederīgas kuronizētajiem lībiešiem, kaut gan kapulauks atrodas netālu no kuršiem piederīgā Lībagu Sārāju kapulauka. Šeit konstatēti 3 apbedījumi, pēc monētām kapulauks datējams ar 11. gs. sākumu, vidu un 12. gs. pašu sākumu.⁷¹¹ Dažiem šīs grupas šķēršiem vērojams ļoti izteikts sašaurinājums virzienā uz galiem, piemēram, Mārtiņsalas ciemā atrastajam. Mārtiņsalas pilī un ciemā atrastie šķērši ir fragmentāri, tomēr ir konstatējams to sākotnējais garums, kas bijis ievērojams – ap 23 – 24 cm. Daugmales pilskalnā atrastais šķēršis arī ievērojama garuma (18,5 cm) bet ir nedaudz atšķirīgas formas – ar pavisam nedaudz noliektiem un paplatinātiem galiem (95. att. 6.).

III grupa. To veido izteikti izliektie zobenu šķērši. Šī ir visdaudzveidīgākā grupa un jaunu avotu un analogiju atrašanas gadījumā, daļu no šeit aplūkotajiem priekšmetiem pieļaujams, ka būs iespējams identificēt kā piederīgus atsevišķiem variantiem. Esošajā izpētes līmenī iespējams izdalīt divus, balstoties uz atšķirībām izmantotajā materiālā (95. att. 7-9).

Pirmo variantu pārstāv atradums Mežotnes pilskalnā – tas ir izteikti izliektas formas (gandrīz „U” veida), šaurs dzelzs šķēršis. Analogijas tam Latvijas teritorijā zināmas tikai Talsu Vilkuuižas ezera senkapos, kur atrasts retas formas zobens ar diskveida pogu un sarežģītu ģeometrisku gravējumu asmenī, kas tiek datēts ar 13.–14. gs. sākumu.⁷¹² Vēl viens eksemplārs iegūts mantraču darbības ceļā veicot nelegālus izrakumus.⁷¹³

Otram variantam pieskaitāmi izliektie bronzas šķērši ar paplatinātiem galiem. Tādi zināmi Ikšķīles lībiešu ciema vietā un Mārtiņsalas pilī. Vienīgās analogijas šādiem

⁷⁰⁹ *Anteins A.* Melnais metāls Latvijā..., 50–51. lpp.

⁷¹⁰ *Riekstiņš H.* Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Lībagu Ķīļu kapulaukā. (LNVM AA 186).

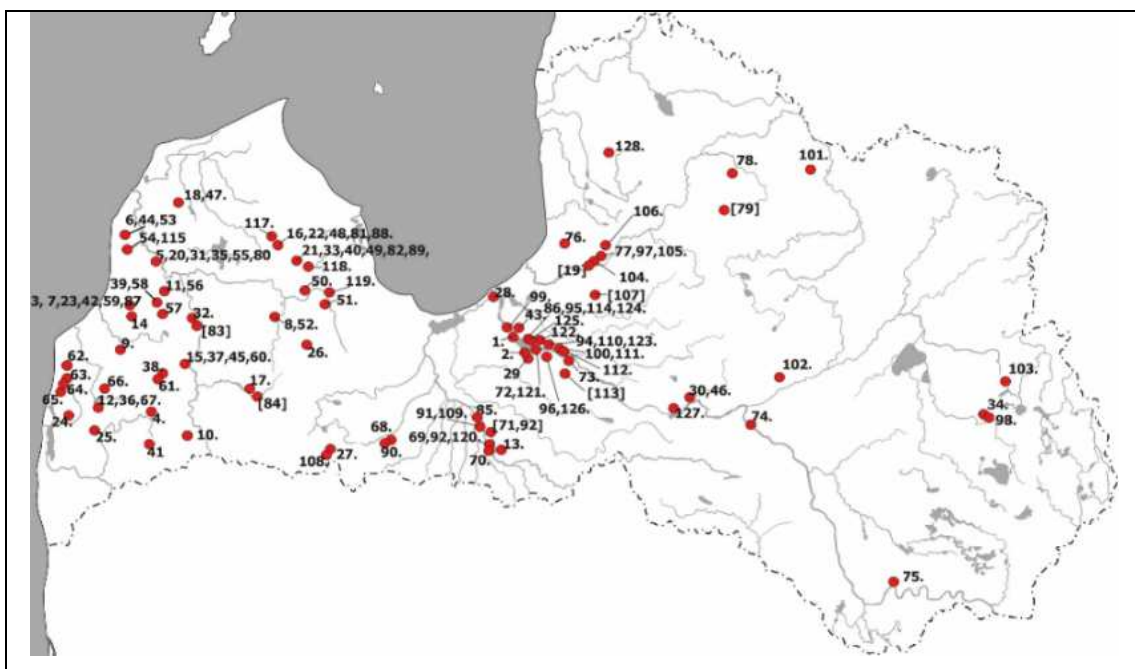
⁷¹¹ *Riekstiņš H.* Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Lībagu Ķīļu kapulaukā. (LNVM AA 186).

⁷¹² Inv.nr. A 90994:1388

⁷¹³ Pēc: <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=179804> (skatīts 2012-11-03).

šķēršiem (to virsmā redzams arī augu ornamenta motīvs) pagaidām zināmas Hotincos (Rietumukrainā, Čerņivicas apgabalā) zināmajam zobenam ar seglveida pogu.⁷¹⁴

Tā saucamais „krusta karu laikmets” 11. gs. 2. p. – 13. gs. Latvijas teritorijā raksturojams ar ievērojamu zobenu atradumu skaita pieaugumu (96. att.). Ja uz vikingu laikmetu attiecināmu zobenu atradumu skaits sasniedz 80 eksemplārus, tad laikā no 11. gs. 2. puses līdz 13. gs. lietoto zināmo zobenu kopskaits faktiski četrkāršojas, pārsniedzot 300 tiem pieskaitāmu vienību.

96. att. 11. gs. 2. p. – 13. gs. zobenu un to rokturu fragmentu atradumu vietas Latvijas teritorijā.

1 – Rīga, Daugavas gultne, 2 – Doles Vampenieši II (1 eks.), 3 – Alsungas Kalniņi (2–3 eks.), 4 – Vecpils Stroķi (1 eks.), 5 – Zlēku Pasilciems, 6 – Užavas Silmalciems, 7 – Alsungas Kalniņi, 8 – Matkule, 9 – Dzērvju Grabsti–Zundi, 10 – Nīgrandes Grāviņi 11 – Lielīvande, 12 – Durbes Dīri, 13 – Mežotnes Kugrēni, 14 – Alsungas Kantiķi, 15 – Raņķu Kapenieki, 16 – Talsu Vilkumuiža, 17 – Saldus, 18 – Popes Lazdas, 19 – Krimulda, 20 – Zlēku Pasilciems, 21 – Lībagu Sāraji, 22 – Talsu Vilkumuiža, 23 – Alsungas Kalniņi, 24 – Grobiņas Smukumi, 25 – Gaviezes Lejnieki (Sanderi), 26 – Zantes apkārtnē, 27 – Vecauce, 28 – Daugavgrīva, 29 – Doles Vampenieši I, 30 – Koknese, 31 – Zlēku Pasilciems, 32 – Kuldīga, bij. fabrikas „Vulkāns” teritorija, 33 – Lībagu Sāraji, 34 – Rēzekne, Grāvju iela, 35 – Zlēku Pasilciems, 36 – Durbes Dīri, II ugunsk. vieta 1. k., 37 – Raņķu Kapenieki (3 eks.), 38 – Kazdangas Roņi, 39 – Ēdole, 40 – Lībagu Sāraji, 41 – Asītes Gravenieki, 42 – Alsungas Kalniņi, 43 – Rīgas lībiešu kapulauks, 44 – Užavas Silmalciems, 45 – Raņķu Kapenieki, 46 – Kokneses pils, 47 – Popes Lazdas, 48 – Talsu Vilkumuiža, 49 – Lībagu Sāraji, 50 – Kandava, 51 – Pūres Zviedri, 52 – Matkule, 53 – Užavas Silmalciems, 54 – Ziru Sembas, 55 – Piltenes Pasilciems, 56 – Īvande, 57 – Kurmāles Alejas, 58 – Ēdole, 59 – Alsungas Kalniņi, 60 – Raņķu Kapenieki, 61 – Kazdanga, 62 – Vērgales Arāji (Grīņu rezervāts), 63 – Medzes Strautiņi, 64 – Medzes Kapsēde, 65 – Tosmares grantsbedres, 66 – Rāvas Strungas, 67 – Durbes Dīri, 68 – Tērvetes pilskalns, 69 – Mežotnes pilskalns, 70 – Mežotnes senpilsēta, 71 – Lielupes krasts, 72 – Doles Raušu ciems, 73 – Tomes skanst, 74 – Asotes pilskalns, 75 – Dinaburga, 76 – Bīriņu Čiekuri, 77 – Krimuldas Tālēni, 78 – Raunas Strante, 79 – Cēsu rajons (?), 80 – Zlēku Pasilciems (4 eks.), 81 – Talsu Vilkumuižas

⁷¹⁴ Кирпичников А.Н. Древнерусское оружие. Мечи и сабли..., рис. 46.

ezers (4 eks.), 82 – Lībagu Sāraji (4 eks.), 83 – Kuldīgas apkārtnē; 84 – Saldus apkārtnē; 85 – Jaunsvirlaukas Kakužēni (Mīklaskalns), 86 – Mārtiņsalas pils, 87 – Alsungas Kalniņi, 88 – Talsu Vilkmuiža (2 eks.), 89 – Lībagu Sāraji (2 eks.), 90 – Tērvetes Kalnamuiža, 91 – Īslīces Viesturi (Ziedoņskola), 92 – Mežotnes pilskalns, 93 – Lielupes krasts, 94 – Salaspils Lipši, 95 – Mārtiņsalas pils, 96 – Daugmales pilskalns (3 eks.), 97 – Krimuldas Tālēni, 98 – Rēzekne, 99 – Rīga, Daugavas gultne (2 eks.), 100 – Salaspils Laukskola, 101 – Cīrgaļu Jaunbemberi, 102 – Kalsnavas Strazdiņi, 103 – Bērzgales Vaidu kapi, 104 – Krimuldas Liepenes, II grupa, 105 – Krimuldas Tālēni, 106 – Turaidas Pūteļi, 107 – Inčukalns (?), 108 – Auces kapulauks, 109 – Īslīces Viesturi (?), 110 – Salaspils Lipši, 111 – Salaspils Laukskola, 112 – Salaspils Laukskolas ciems, 113 – Rīgas apkārtnē, 114 – Mārtiņsalas pils, 115 – Zīru Sembu senkapi, 116 – Sateseles pilskalns, 117 – Talsu pilskalns, 118 – Lībagu Kīļi, 119 – Sabiles senpilsēta, 120 – Mežotnes pilskalns, 121 – Doles Raušu ciems, 122 – Ikšķīles ciems, 123 – Salaspils Laukskola, 124 – Mārtiņsalas pils, 125 – Mārtiņsalas ciems, 126 – Daugmales pilskalns, 127 – Aizkraukles kapulauks, 128 – Vainižu Zviedrukalns.

1 – 4 (T–III tips), 5 – 19 (T–IV tips), 20 – 30 (T–V tips), 31 – 34 (T–VI tips), 35 – 43 (Kuršu I–1 tips), 44 – 46 (Kuršu I–2 tips), 47 – 79 (Kuršu II tips), 80 – 86 (ar seglveida pogu), 87 – 98 (ar diskveida pogu), 99–101 (ar apaļu roktura pogu ar izvirzītu un noplacinātu vidusdaļu), 102 – 103 (ar skaldņotu pogu), 104 – 108 (ar lēcveida (A tipa) pogu), 109 – 113 (ar B tipa pogu), 114 – 115 ar D tipa pogu, 116 – ar E tipa pogu, 117 – 128 savrupatrstie zobenu fragmenti un dzelzs šķērši ārpus kpl. teritorijas, ja tie nesader ar ko citu no tur atrastā.

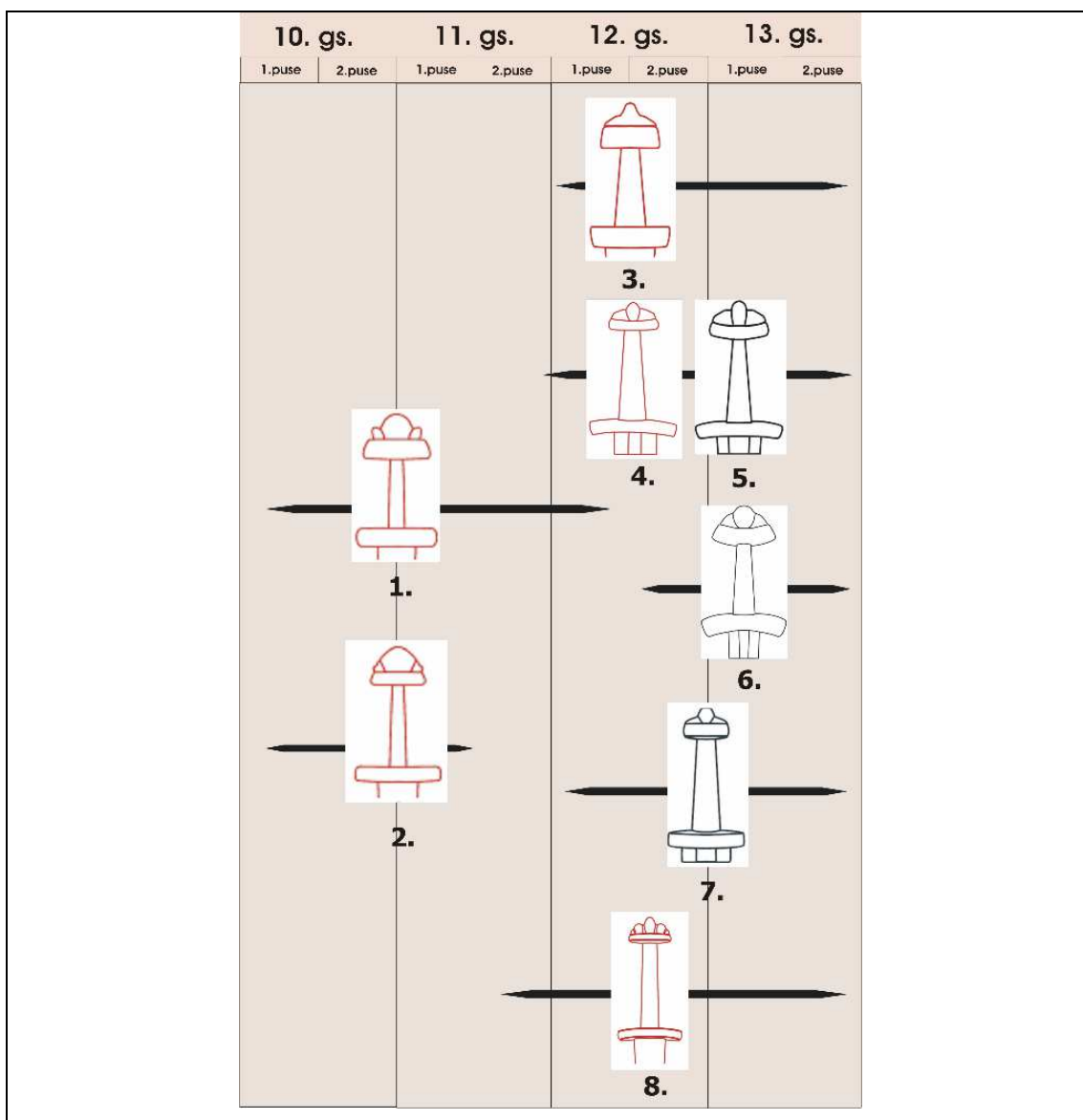
Vislielāko skaitu šajā laikā veido T tipa zobenu variācijas (III, IV, V, VI un VII apakštips), sasniedzot 39 %. Tam seko kuršu tipa zobeni, kas veido 31 % no atradumu kopskaita. Nākamās divas daudzskaitlīgākās šajā laikā izmantoto divasmeņu zobenu grupas ir zobeni ar diskveida un seglveida pogām (katra 6,64 %). Pārējās zobenu formas ir mazskaitlīgas un neviena no tām nepārsniedz 3 % robežu (33. tab.).

Savrupatrstie zobenu asmeņi un no zobeniem un to fragmentiem atsevišķi atrastie to makstu uzgaļi šo skaitu noteikti palielinātu, bet tam nepieciešamie aprēķini, protams, būtu ļoti nosacīti.

Ja pieņem vismaz daļēju vietēju izcelsmi T–IV, T–V, T–VI, kuršu tipa zobeniem, zobeniem ar seglveida pogu (kas veido 206 gab.), un ja pieņem par pamatā ievestiem T–III, zobenus ar diskveida, skaldņotu roktura pogu, kā arī A, B, D, E tipiem piederīgu pogu un savrupatrstos dzelzs šķēršus (kas veido 70 vienību), redzams, ka zobeni, kas varētu būt bijuši vismaz daļēji gatavoti uz vietas, veido divas trešdaļas no šī posma zobeniem (~74 %), bet par nosacīti pilnībā importa – tikai ~25 %.

Ir acīmredzami, ka šajā laikā acīmredzot ir notikuši ļoti aktīvi kontakti Rietumu virzienā, par ko liecina šim reģionam raksturīgie kristīga satura ieraksti to asmeņos, kā rezultātā zobeni Latvijas teritorijā nonākuši lielā skaitā (kopā ap 300 šī posma liecību par zobeniem), kas iekļauj tirdznieciskos un militāros kontaktus (kara laupījums), tomēr jau 10–11.gs. beigās paralēli divasmeņu zobeniem pastāv vairākas vienasmeņu zobenu formas, kurās var saskatīt atsevišķu divasmeņu zobenu elementu formu ietekmi. Tie ir zobeni ar rombveida pogu, zobeni ar volūtveida augšējo šķērsi

(antepogas tips pēc V.Kazakeviča), no otras puses – tas ir Austrumbaltijas reģionam tradicionālo kaujas nažu un īso zobenu tālākas attīstības rezultāts. Vienasmens zobenu atradumu skaits mazinās tikai 12. gs., parādoties un izplatoties krusta karu periodam raksturīgajiem divasmeņu zobenu formām, kam vienasmens formas ar līdzīgiem rokturu tipiem vairs nav sastopamas.

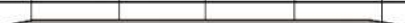
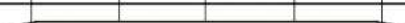

97. att. T tipa un tam radniecīgu zobenu formu klasifikācija un lietojuma hronoloģija.

1-2 Petersena T-1 un T-2, 3 – 6 – T-III, IV, V un VI (pēc šajā darbā pieņemtās klasifikācijas), 7-8 – Kuršu tipa zobenu divi galvenie apakštipi.

Zināmas grūtības materiāla hronoloģiskā klasifikācijā sagādā V.Kazakeviča ieviestā pieeja, klasificējot kā T tipam piederīgu lielāko daļu šī perioda zobenu atradumu, neizdalot pēc pazīmju grupām dažādas šī tipa zobenu variācijas, kam ar vikingu laikmeta sākuma T tipa zobeniem saistība nav īsti saskatāma. Tomēr, lai šī posma materiālu būtu iespējams izklāstīt, ir ieviesta nosacīta T tipa iekšēja

klasifikācija (97. att. 1. – 6., sk. arī iepr. apakšnodaļu). Uz 12.–13.gs. būtu attiecināmi T tipa zobenu 3.–6. apakštipa zobeni, tajā skaitā M.Atgāža izdalītā T/Z, jeb promocijas darba autora interpretācijā – 6. apakštipa zobeni (97. att. 6.).

Esošais izpētes līmenis gan neļauj identificēt kādas īpašas pazīmes, kas tikai pēc ārējām pazīmēm ļautu atšķirt iespējamās vietās daļēji izgatavotos zobenu asmeņus no importētajiem, jo to formas ir samērā unificētas (tās aplūkotās nākamajās nodaļās), variējas tikai roktura detaļās, to proporcijas un savstarpējās kombinācijas, kas veido noteiktas morfoloģiskās grupas. Tātad pieļaujams, ka 11. gs. 2. p. – 13. gs. Latvijas teritorijā lietojumā varējuši būt gan ievesti, pilnībā gatavi zobeni, gan uz vietas pēc lokālām tradīcijām un gaumes pielāgotas un pārveidotas zobenu formas, kur dominēja divasmeņu zobeni, kas daļēji bija izgatavoti no ievestām detaļām.

		11. gs.		12. gs.		13. gs.	
		1p	2p	1p	2p	1p	2p
1.	T-III tips						
2.	T-IV tips						
3.	T-V tips						
4.	T-VI tips						
5.	Kuršu tips						
6.	Ar seglv. p.						
7.	Ar diskv.p.						
8.	Ar rombv. pogu						
9.	Ar I tipa pogu						
10.	Ar skaldņ.pogu						
11.	Ar A tipa pogu						
12.	Ar B tipa pogu						
13.	Ar D tipa pogu						
14.	Ar E tipa pogu						

98. att. 11.gs. 2. p. – 13. gs. galveno zobenu tipu lietojuma hronoloģija Latvijas teritorijā.

Zobenu un to fragmentu atradumu skaita pieaugums (un vietēju viensmeņu zobenu formu attīstība) liecina gan par divasmeņu zobenu lielāku pieprasījumu, gan acīmredzot arī to lielāku pieejamību Latvijā jau 11. un 12. gs. mijā pirms krusta karu sākuma šajā reģionā 12. gs. beigās, īpaši piejūras reģionos (kuršu un lībiešu apdzīvotajā teritorijā, 97. att.). Kopumā tas liecina gan par karadarbības mērogu pieaugumu, kā arī netiešā veidā par tuvcīņas tehnikas specializēšanos. Šo jautājumu

padziļināta izpēte var kļūt par līdzekli noteiktu pagātnes sociālu grupu un struktūru (piemēram, karadraudžu) identificēšanā.

Šī laika posma divasmeņu zobenu un to fragmentu atradumi dzīvesvietās lielā mērā sakrīt ar rakstīto avotu ziņām par galvenajām 13. gs. krusta karu cīņu norises vietām Latvijas teritorijā (Tērvete, Mežotne, Satesele, ilustrējot no rakstītajiem avotiem) un var ļaut labāk interpretēt arī rakstītajos avotos neaplūkotu militāro, ekonomisko un varas centru nozīmi (piemēram, Daugmales arheoloģiskais komplekss, Aizkraukles apkārtnē, u.c.).

2.2. Zobenu makstu uzgaļu klasifikācija.

Zobenu ikdienas lietojums nav iedomājams bez tā maksts, kas ļauj pasargāt ieroci no bojājumiem, korozijas, mitruma, mehāniskas deformācijas, asmens bojājumiem, kā arī pasargā tā lietotāju no savainošanās pašam ar savu ieroci.

Nozīmīga zobena maksts detaļa ir to gala apkalumi un uzgaļi, kuru funkcija ir zobena maksts gala pasargāšana no bojājumiem, jo tieši zobena maksts gals visbiežāk tiek mehāniski bojāts nēsājot šo ieroci ikdienā. Neapšaubāmi, šiem uzgaļiem bez praktiskās funkcijas bijusi arī izcila dekoratīvi–semantiskā funkcija, ar visām no tā izrietošajām sekām, kad greznākie eksemplāri varēja demonstrēt arī to īpašnieku turīgumu, vai augstāku sociālo statusu. Zobenu makstu uzgaļu izpēte var sniegt papildus ziņas par pašu zobenu izplatību arī gadījumos, ja pats ierocis nav saglabājies.

Latvijas teritorijā zināmi 201 ar 9.–13. gs. datējami zobenu makstu uzgaļu atradumi. 48 no tiem saistāmi ar vikingu laikmetu, bet 153 ar 11. gs. 2. pusi – 13. gs. Lai gan atsevišķi to klasifikācijas jautājumi aplūkoti iepriekšējo pētnieku darbos, visaptveroša Latvijas teritorijā atrasto zobenu makstu uzgaļu klasifikācija līdz šim nav tikusi izstrādāta.

Viens no pirmajiem Ziemeļeiropas vikingu laikmeta zobenu makstu uzgaļu tipoloģijas pētīšanai pievērsies zviedru pētnieks T.J.Arne. 20.gs. piecdesmito gadu sākumā iznāk vācu pētnieka P.Paulsena darbs par Ziemeļeiropā izplatītajiem makstu uzgaļiem, kas kalpojies par pamatu daudziem vēlākiem pētījumiem.⁷¹⁵ P.Paulsens savā pētījumā nesniedz apkopojošu uzgaļu attīstības un savstarpējās saistības shēmu, tādēļ balstoties uz šo darbu, šāds shematisks attēlojums par daļu no vikingu laikmeta sākuma makstu uzgaļiem izveidots tagad (99. att.). Baltu zemēs atrasto zobenu makstu uzgaļu pētīšanai pievērsušies Ē.Mugurēvičs,⁷¹⁶ V.Kazakevičs,⁷¹⁷ J.Asaris,⁷¹⁸ V.Kulakovs,⁷¹⁹ R.Širouhovs,⁷²⁰ A. Janovskis.⁷²¹ Senkrievu materiālu plaši aplūkojuši A.N.Kirpičņikovs, S.Kainovs, u.c.

⁷¹⁵ Paulsen P. Schwertortbänder der Wikingerzeit. –Stuttgart. 1953.

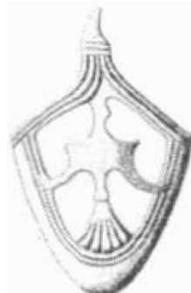
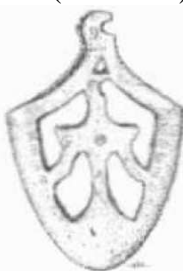
⁷¹⁶ Мугуревич Э. Восточная Латвия и соседние земли в X. – XIII вв. –Рига, 1965. с. 50–51.

⁷¹⁷ Kazakevičius V. Iš vėlyvojo geležies amžiaus baltų ginklų istorijos (kalavijų makštų galų apkalai). // Lietuvos Archeologija XV, –Vilnius. 1998. p. 287. – 332.

⁷¹⁸ Asaris J. 11.–13.gs. zobena maksts bronzas uzgaļu tipi un to izplatība Kurzemē. // AE, 17. laid. – Rīga. 1994., 21.–28. lpp.

⁷¹⁹ Кулаков В. И., Иов О. В. Наконечники ножен меча из кургана 174 могильника Кауп и с городища Франополь. // Краткие сообщения Института археологии РАН. Вып. 211. 2001. (pieejams: <http://norse.ulver.com/articles/barrow174.html> , (skatīts 2011–09–14).

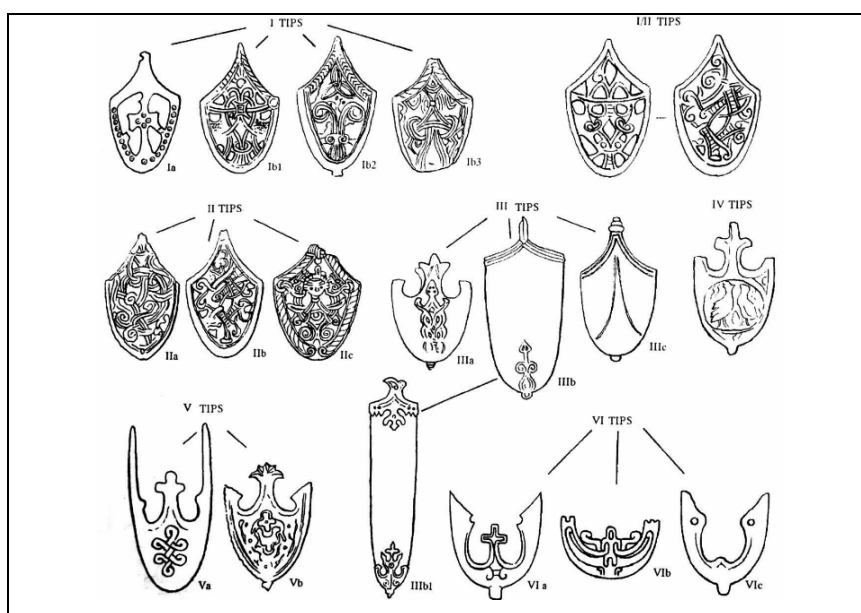
⁷²⁰ Широухов Р.А. 2008 Наконечники ножен мечей куршского типа XI–XIII вв.: иконография и семантика / pieejams: http://www.simvolika.org/mars_030.htm (skatīts 2010–03–04).

Uzgaļi ar putna motīvu		Uzgaļi ar četrkājainā jeb „grābjošā” zvēra motīvu			
Skandināvu grupa	Zviedru–varjagu grupa	Skandināvu grupa	Zviedru grupa	Uzgaļi ar Baltijas reģiona zvēru motīvu	Uzgaļi ar saritināto zvēru un palmeti
 I-1	 1-2a (Kijeva)	 II-1	 II-2	 II-3	 II-4
	 I-2b (Birka)	 II-1 (variants)	 II-2 (variants)		 II-4 (variants)
	 I-2c (Gotlande)				
	 I-2d (Birka)				
10.gs.2.puse	10.gs.	10. gs.			

99. att. Vikingu laikmeta sākuma zobenu makstu uzgaļu tipoloģija pēc P.Paulsena (1955).

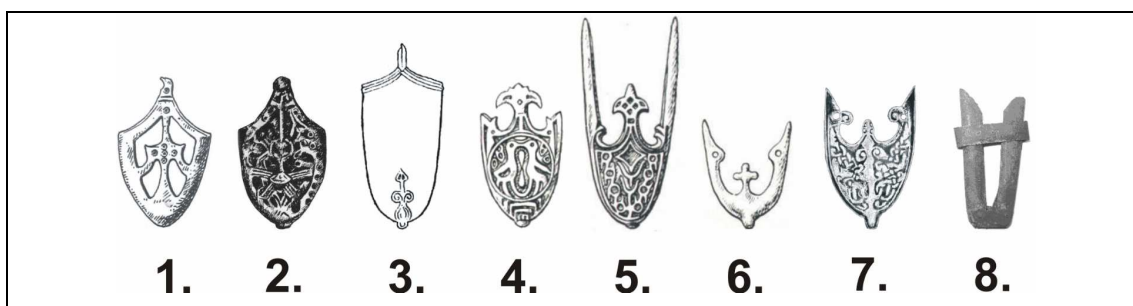
⁷²¹ Janowski A. Wczesnośredniowieczne okucia pochew mieczy tzw. trezewiki z terenu Pomorza, Warmii i Mazur. // Wojskowość Ludów Morza Bałtyckiego. Mare Integrans. Studia nad dziejami wybrzeża Morza Bałtyckiego. Toruń, 2007, p. 166.–168

Aplūkoto atradumu analīzei šajā rakstā pamatā izmantota V.Kazakeviča izstrādātā baltu zemēs lietoto zobenu makstu uzgaļu klasifikācija (100. att.),⁷²² kas papildināta ar J.Asara Kurzemē izplatīto makstu uzgaļu klasifikāciju.⁷²³

100. att. V. Kazakeviča Baltu zemēs lietoto zobenu makstu uzgaļu tipoloģija.

J. Asaris savā 1994. gada rakstā savu Kurzemē atrasto uzgaļu klasifikāciju sniedz tikai tekstā ar atsevišķām raksturīgāko formu ilustrācijām, neizveidojot apkopjošu tipoloģisku shēmu. Tomēr redzams, ka neviena no šīm klasifikācijām pilnībā neatbilst, lai pilnībā raksturotu visas Latvijas teritorijā zināmās 9.–13. gs. zobenu makstu uzgaļu formas. Atšķirībā no iepriekšējās nodaļas hronoloģiskā dalījuma, kur atsevišķi aplūkoti vikingu laikmeta un krusta karu perioda zobeni, šajā nodaļā izstrādāta patstāvīga, secīga zobenu makstu uzgaļu klasifikācija, ņemot vērā iepriekšējos pētījumus un uz tiem balstoties, identificējot vairākas iepriekš detalizēti neaplūkotas zobenu makstu uzgaļu formas (101. att).

101. att. Latvijas teritorijā atrasto zobenu makstu uzgaļu tipu pieņemtā klasifikācija.

⁷²² Kazakevičius V. Iš vėlyvojo geležies amžiaus baltų ginklų istorijos..., p. 289. p.

⁷²³ Asaris J. 11.–13. gs. zobena maksts bronzas uzgaļu tipi un to izplatība Kurzemē..., 21–28. lpp.

2.2.1. I tipa zobenu makstu uzgaļi

Pie I tipa pieskaitāmi zobenu makstu uzgaļi ar to virsmā ažūri veidotu stilizētu putna figūru – t.s. „vanagzīmi”. Šos uzgaļus B.Nermans un P.Paulsens datē ar 10. gadsimta 2. pusi vai 11. gadsimta sākumu. Šim tipam izdalāmi vairāki apakštipi un varianti, kur vienojošais elements ir tieši stilizētais putna atveidojums. Šī tipa zobenu makstu uzgaļu parādīšanās būtu datējama ar 10. gs. pirmo pusi (visticamāk ar 10. gs. otro ceturksni), un saistāma ar Skandināviju, kad Birkas pilsētveida apmetnē konstatēta šo uzgaļu izgatavošana. Senajā Krievzemē šie uzgaļi parādās vismaz 10. gs. 30.–tajos gados un to augšējā galējā lietojuma robeža saistāma ar 10. gs. beigām.⁷²⁴

102. att. I tipa zobenu makstu uzgaļu atradumi Latvijā.

(1 – 8 Ia tips, 9 – 11 Ib tips, 12 – 13 1b4 tips)

1 – Salaspils Laukskola 209. k. (VI 128:2313), 2 – Izvaltas Brīveri, 40. k. (AP 90:141), 3 – Priekuļu Ģūģeri, 11. k., 4 – Priekuļu Ģūģeri 135.k. (VI 291:135), 5 – Āraišu ezermītme (VI 45a:820), 6 – Asotes pilskalns (VI 15:681), 7 – Kuldīgas raj. (?),⁷²⁵ 8 – Latvija, privātkolekcija.⁷²⁶ 9 – Salaspils Laukskola, 394. k. (VI 128:5662), 10 – Doles Aušas (A 9012:1), 11 – Latvija, nezināma atraduma vieta (bez nr.),⁷²⁷ 12 – Tērvetes pilskalns (VI 24d:1246), 13 – Priekuļu Ģūģeri, 30. k. (VI 291: 382). (9–11 – bez mēroga).

⁷²⁴ Кайнов С. Ю. Наконечники ножен мечей из Гнездова..., с. 198.

⁷²⁵ Pēc: <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=188978> (skatīts 2012-11-03).

⁷²⁶ Attēls 2011. g. sākumā saglabāts no V.Barvinska privātās foto galerijas portālā www.draugiem.lv, tā paša uzgaļa attēls redzams arī: <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=167810> (skatīts 2012-11-03).

⁷²⁷ Pēc: <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=101893&view=next> (skatīts 2012-11-07).

Birkā iegūts lejamveidnes fragments, kādā šādi uzgaļi izgatavoti.⁷²⁸ P.Paulsens šos uzgaļus pieskaita tā saucamajai „zvedru–varjagu” grupai un uzskata, ka to izgatavošanas centri bez Birkas vēl varējuši būt arī Gotlandē un Kijevā, meklējot putna figūras motīva izcelsmi arī ārpus Skandināvijas dienvidaustrumu virzienā.⁷²⁹ S.Kainovs pētījumā par zobenu makstu uzgaļu atradumiem Gņozdovas arheoloģiskajā kompleksā šāda tipa uzgaļus pieskaita I grupas 2. tipam.⁷³⁰ Pēc N.V. Jeņiosovas klasifikācijas, Latvijas atradumi atbilst B–2–2 tipam.⁷³¹ V.Kazakevičs šādus makstu uzgaļus savā klasifikācijā min kā piederīgus Ia tipam.⁷³²

Latvijas teritorijā šobrīd zināmi astoņi I-a tipa uzgaļi (34. tab., 102. att. 1–8, 105. att.). Salaspils Laukskolas kapulauka 209. k. atrastais uzgalis atrasts ugunskapā, tomēr tā iekšpusē saglabājies audums no maksts apvilkuma. Kapā bagātas piedevas nav saglabājušās. Iegūti arī jostas apkalumi, nazis, lielāki zobena fragmenti, bezripas trauka lauskas un dzelzs riņķi.⁷³³ Āraišu ezermītnē 1977. gada izrakumos ieejas uzbēruma dambī uz ezerpili atrasts bojāts šāds zobena maksts uzgalis. Priekuļu Ģūģeru kapulaukā divi šādi uzgaļi atrasti divos apbedījumos, abi kopā ar Y tipa zobeniem pēc J.Petersena klasifikācijas (11. un 135. kaps). Abiem makstu uzgaļiem saglabājušās auduma, ādas un koka paliekas to iekšpusē. Šie kapi datējami ar 11. gs. Ib tipa zobenu makstu uzgaļos redzamā putna figūra jau daudz vairāk stilizējusies. Divi šādi eksemplāri Latvijā atrasti Daugavas lejteces lībiešu pieminekļos – Doles Aušās⁷³⁴ un Salaspils Laukskolas kapulauka 394. kapā (102. att. 9., 10.). Doles Aušās atrastais zobena maksts uzgalis saglabājies labi, bet nav zināms tā atraduma konteksts. Laukskolas kapulaukā atrastais uzgalis ir atrasts netraucētā vīrieša ugunskapā, kur apbedītajam līdzdots bronzas piesis, josta, ķemme u.c.⁷³⁵ Uzgalis ir nedaudz deformēts, tā virsmā redzami arī divi garenas formas iecirtumi. Latvijas teritorijā vēl viens šāds maksts uzgalis iegūts mantraču veiktos nelegālos izrakumos. Uzgalis

⁷²⁸ *Nerman B.* Die Skandinavien und das Ostbaltikum..., s. 96., *Paulsen P.* Schwertortbänder der Wikingerzeit..., s. 27., abb. 22.

⁷²⁹ *Paulsen P.* Schwertortbänder der Wikingerzeit..., s. 33.

⁷³⁰ *Кайнов С. Ю.* Наконечники ножен мечей из Гнёздова..., с. 193, рис.3

⁷³¹ turpat..., с. 192.

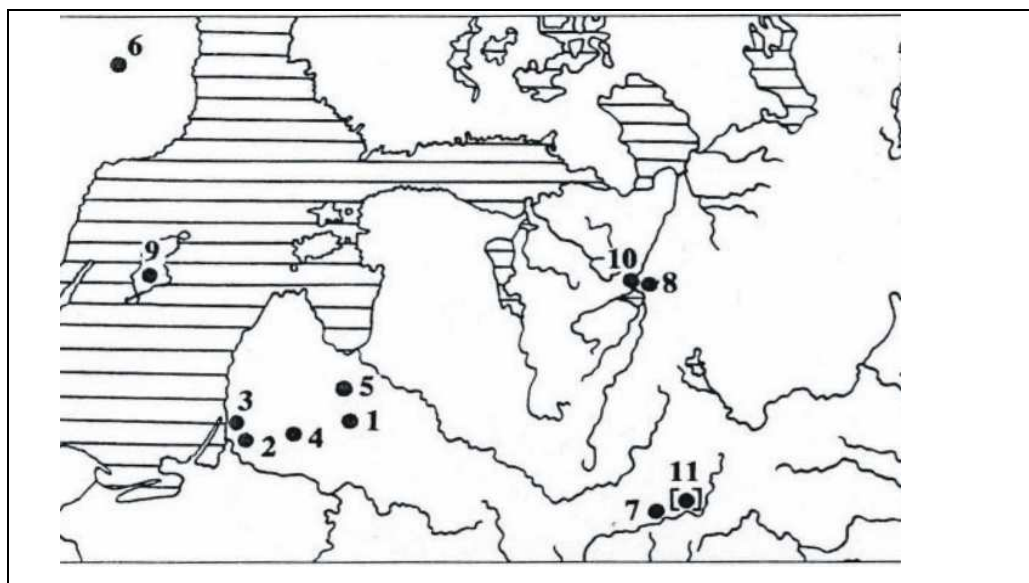
⁷³² *Kazakevičius V.* Sword Chapes from Lithuania. // Die Kontakte zwischen Ostbaltikum und Skandinavien im frühen Mittelalter. *Studia Baltica Stockholmiensia* 9. Acta Universitatis Stockholmiensis. Ed. A. Loit. –Uppsala, 1992, p. 93.

⁷³³ *Zariņa A.* Salaspils Laukskolas kapulauks..., 71–72. lpp.

⁷³⁴ V.Kazakeviča rakstā šis priekšmets kļūdaini minēts kā atradums Aucē. Sk. *Kazakevičius V.* Iš vėlyvojo geležies amžiaus baltų ginklų istorijos..., p. 314.

⁷³⁵ *Zariņa A.* Salaspils Laukskolas kapulauks ... 114. lpp.

atrasts kopā ar T tipa zobenu. Pēc pārējām senlietām spriežot, tas ir no postīta ugunskaipa un visticamāk arī varētu būt atrasts Daugavas lejtecē.⁷³⁶

103. att. Ib tipa zobenu makstu uzgaļu izplatība Baltijas reģionā.

1 – Linkuva, Pokrojas raj., 2 – Katyčiai, Šilutes raj., 3 – Vēžaiči (*Vežaičiai*), Šilutes raj., 4 – Žasina (*Žasinas*), Šilales raj., 5 – Auce, Dobeles raj., 6 – Birka, Zviedrija, 7 – Gņozdova, Smoļenskas apg., Krievija, 8 – Gorodišče, Vologdas apg. Krievija, 9 – Gotlande, Zviedrija, 10 – Novgoroda–Troicka, Krievija, 11 – Ēlande, Zviedrija, 12 – Smoļenskas apg., Krievija.

Lietuvā, zemgaļiem piederīgajā Pokrojas raj. Liesu (*Liesai*) kapulauka 5. kapā iegūts 1b tipa 1. varianta zobena maksts uzgalis – lējuma brāķis, kas, iespējams, ir liecība par to iespējamu vietēju izgatavošanu Austrumbaltijā.⁷³⁷ V.Kazakevičs uzskaitījis trīspadsmit Ib1 varianta makstu uzgaļus Austrumbaltijā, Krievijā, Gotlandē un Zviedrijā (104. att.).⁷³⁸

Par retu I tipa uzgaļu apakštīpu uzskatāmi divi atradumi no Tērvetes pilskalna un Priekuļu Ģūģeru kapulauka (102. att. 12-13). Vairākas to pazīmes, kā uz sāniem noliektais centrālā izvirzījuma gals, ažūrais virsmas veidojums, kāds raksturīgs uzgaļiem ar putna figūru, apliecina to piederību šim uzgaļu tipam. Atšķirīgs ir to virsmā izveidotais ažūrais dekors, kas nedaudz atgādina stilizētu liliju motīvu. Papildinot V.Kazakeviča klasifikāciju, kurš gan saista šos uzgaļus ar Ib tipu, šie uzgaļi būtu izdalāmi kā atsevišķs I tipa uzgaļu apakštīps (1b4), jo ir redzama to saistība gan ar 1a, gan 1b2. tipa uzgaļiem, tomēr Latvijā zināmo atradumu skaits ir

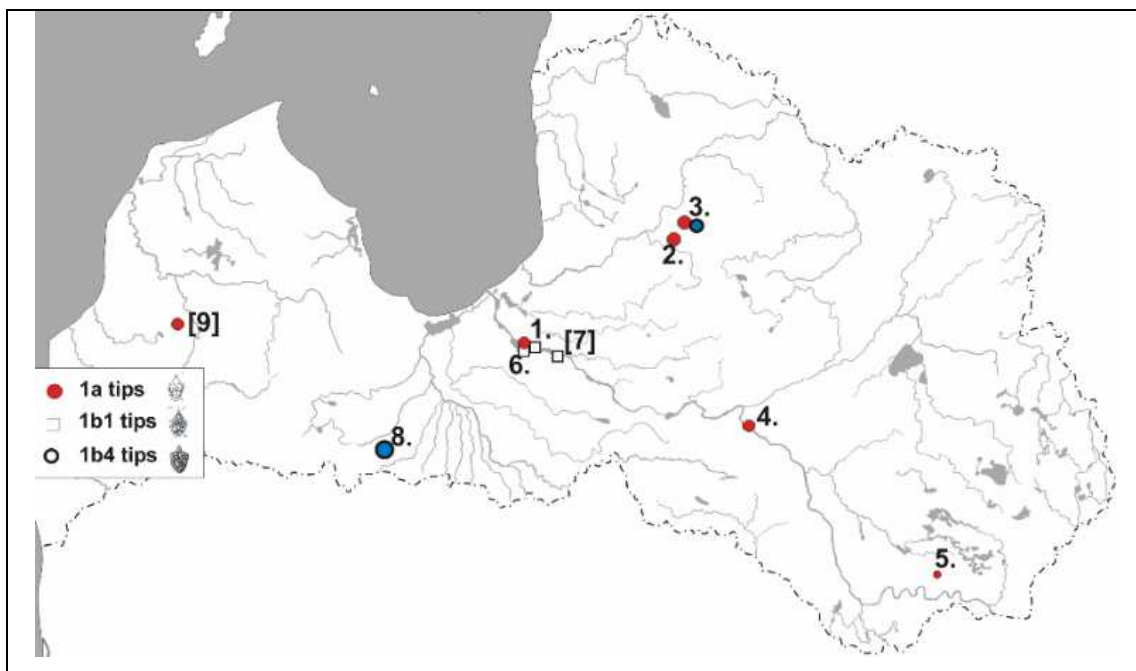
⁷³⁶ Pēc: <http://www.kladoiskatel.care.lv/viewtopic.php?f=59&t=100802&sid=a55a2d78c3501131077fface8c1255e0> (skatīts 2011. 03. 26.)

⁷³⁷ Kazakevičius V. Baltų ir skandinavų karinių ryšių beieškant // *Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Istorija*. Vilnius: VPU, 2000, t. 43, p. 19–24.

⁷³⁸ Kazakevičius V. Ziemgalos didiko kapas. // *Ziemgala*, Nr. 1, 2001. Pieejams: <http://www.ziemgala.lt/lt/zurnalas-ziemgala/ziemgala-20011/ziemgalos-didiko-kapas> (skatīts 2011–09–14).

pārāk neliels (2 eksemplāri), kas jaunu atradumu gadījumā var šo dalījumu mainīt. Precīzāk datējams ir atradums Ģūģeru kapulauka 30. kapā, kas datēts ar 11. gs. sākumu.⁷³⁹ Analoģisks uzgalis zināms Hegbijā (*Högby*), Ēlandē, Zviedrijā.⁷⁴⁰

I tipa zobenu makstu uzgaļi ievērojamā skaitā atrasti arī Lietuvā, Igaunijā, Somijā, Baltkrievijā,⁷⁴¹ kas liecina ne tikai par intensīviem kontaktiem ar Skandināviju, kur atradušies šo uzgaļu izgatavošanas centri, bet, atsevišķos gadījumos, arī uz to vietējas izgatavošanas iespējamību (103. att.).

104. att. Zobenu I tipa makstu uzgaļu atradumu izplatība Latvijas teritorijā.

1 – Salaspils Laukskola, 2 – Āraišu ezerpils, 3 – Priekuļu Ģūģeri, 4 – Asotes pilskalns, 5 – Izvaltas Brīveri, 6 – Doles Aušas, 7 – Latvija (nezināmi apstākļi), 8 – Tērvetes pilskalns, 9 – Kuldīgas raj. (?).

⁷³⁹ Apala Z., Zariņa A. Dižciltīga latgaļa apbedījums Ģūģeru kapulaukā. // LVIŽ, nr. 1. –Rīga, 1991. 25–26. lpp.

⁷⁴⁰ Kazakevičius V. Iš vėlyvojo geležies amžiaus baltų ginklų istorijos (kalavijų makštų galų apkalai). *Lietuvos Archeologija*. XV, – Vilnius 1998, p. 294.

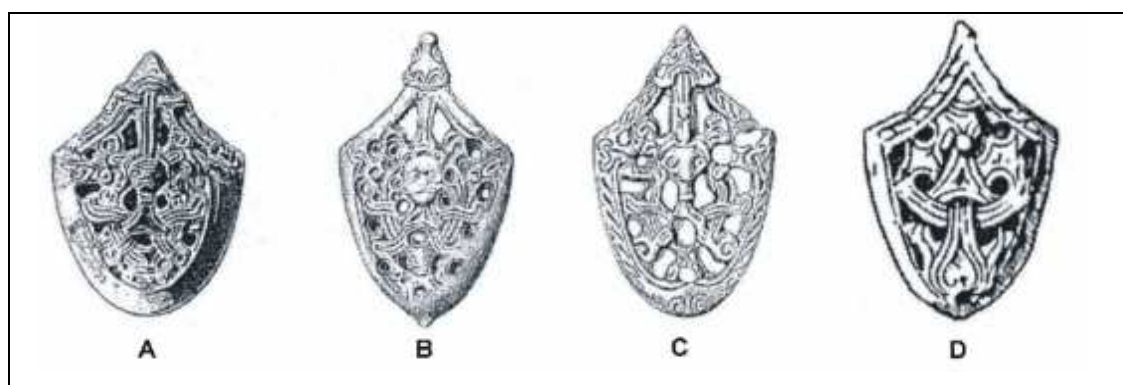
⁷⁴¹ turpat..., p. 287.

2.2.2. II tipa uzgaļi

Otrā tipa uzgaļi izgatavoti Skandināvijā no 9. gadsimta līdz 10. gadsimta beigām izplatītajā Borres stilā.⁷⁴² Šajā stilā izgatavoti dažādi priekšmeti, tajā skaitā bruņojuma sastāvdaļas. Šo uzgaļu lietojuma laiks ir 9.–10. gadsimta beigas – 11. gadsimta sākums. Viena no krāšņākajām šī stila izpausmēm redzama zobenu makstu uzgaļu formās. Tie lielākoties ir ažūri, izgatavoti no bronzas lējuma tehnikā. Tos veido sarežģīts pinuma ornaments, kura centrā redzama stilizēta antropomorfa figūra.

Zināmas atšķirības pastāv dažādu pētnieku uzskatos par šo uzgaļu klasificēšanu.⁷⁴³ Liela daļa pētnieku, kas pievērsušies šiem jautājumiem, ieviesuši savas korekcijas senlietu materiāla grupēšanā pēc dažādām pazīmēm, ir labi redzams, ka tam iespējami dažādi interpretācijas varianti. P.Paulsens Borres stilā izgatavotos makstu uzgaļus klasificējis četros apakštipos: t.s. skandināvu un zviedru grupās, kā arī uzgaļos ar Baltijas reģionam raksturīgu zvēru stila motīvu un uzgaļiem ar „saritinātā zvēra” un palmetes motīvu. Latvijas teritorijā atrastie zobenu makstu uzgaļi pārstāv Paulsena II–1 un II–3 tipa uzgaļus.⁷⁴⁴

Zviedru pētniece Š. Hedenstierna–Džonsone veltījusi plašāku pētījumu Borres stila uzgaļu grupai ar t.s. Baltijas reģionam raksturīgo zvēru stila motīvu pēc P.Paulsena klasifikācijas un šīs grupas uzgaļus iedalījusi četros apakštipos (105. att.).⁷⁴⁵

105. att. Borres stilā izgatavoto zobenu makstu uzgaļu iekšējā klasifikācija.⁷⁴⁶

Autore atzīmē, ka vienojošais šīs grupas uzgaļu elements ir galvas motīvs to centrā un uzskata, ka, lai gan tiem redzamas dažādas stilistiskas variācijas, tām ir

⁷⁴² Fitzhugh W., Ward E. Vikings The North Atlantic Saga. –Washington, 2000, p. 66.

⁷⁴³ Kazakevičius V. Iš vėlyvojo geležies amžiaus baltų ginklų istorijos..., 289. p.; Hedenstierna–Jonson C. A Group of Viking Age Sword Chapes reflecting the political geography of the time. // Journal of Nordic Archaeological Science 13, 2002, p. 112.

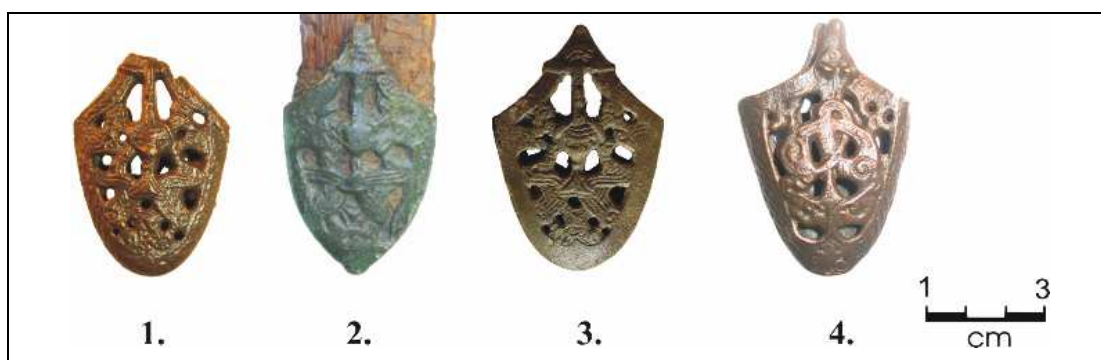
⁷⁴⁴ Paulsen P. Schwertortbänder der Wikingerzeit..., s. 35, 42, 48.

⁷⁴⁵ Hedenstierna–Jonson C. A Group of Viking Age Sword Chapes..., p. 104., attēli autora kompilācijā.

⁷⁴⁶ Pēc: Hedenstierna–Jonson Ch. A Group of of Viking Age Sword Chapes..., p. 104-107.

daudz kopīgu, vienojošu elementu. Atsevišķos gadījumos cilvēka figūra ir redzama skaidri, citos tai ir zvēru stila iezīmes.⁷⁴⁷

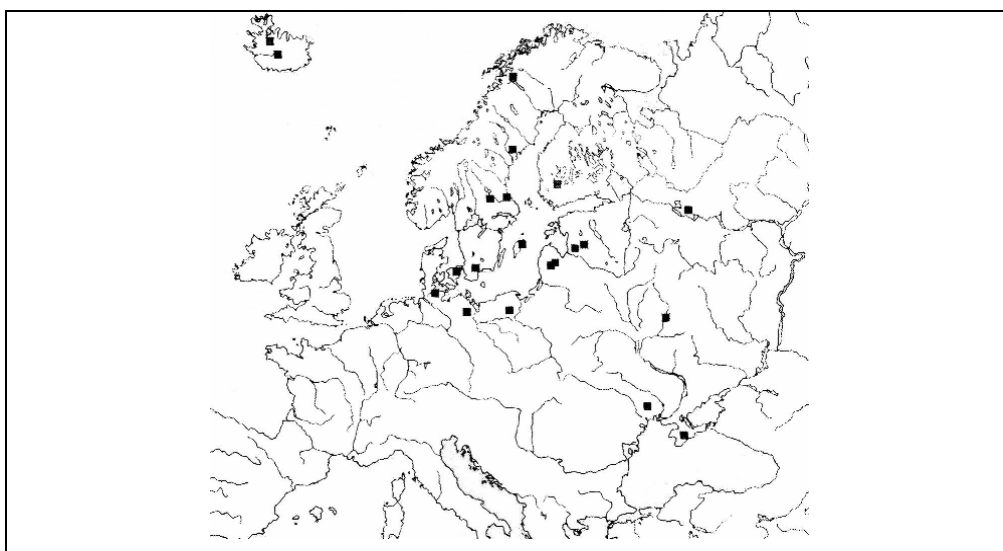
Latvijā zināmi četri šādi uzgaļi (35. tab., 106. att.). Pie pirmā apakštipa pieskaitāmi atradumi Āraišu ezermītņē un Matkules apkārtnē (106. att. 1, 2), pie otrā apakštipa – atradums Aglonas Kristapiņū 280. kapā (106. att. 3.), pie ceturta (ar „saritinājušos zvēra” un „austrumu palmetes” motīvu) – Salaspils Mārtiņsalas pils, kur tas iespējams ticis lietots vēl pēc vikingu laikmeta beigām, kaut gan pēc formas datējams ar 10. gs. (63. tab., 105. att. 4.).

106. att. II tipa zobenu makstu uzgaļu atradumi Latvijas teritorijā.

1 – Āraišu ezermītne (VI 45:102), 2 – Aglonas Kristapiņi (A 12768:38a), 3 – Matkules apkārtnē [?], 4 – Salaspils Mārtiņsalas pils (RDM I 2301).

Š.Hedenstjerna–Džonsone apkopojusi Borres stila makstu uzgaļu atradumu izplatību Eiropā (107. att.) un pauž uzskatu, ka to izgatavošanas centri atradušies Dienvidzvidrijā un Ziemeļvācijā.⁷⁴⁸

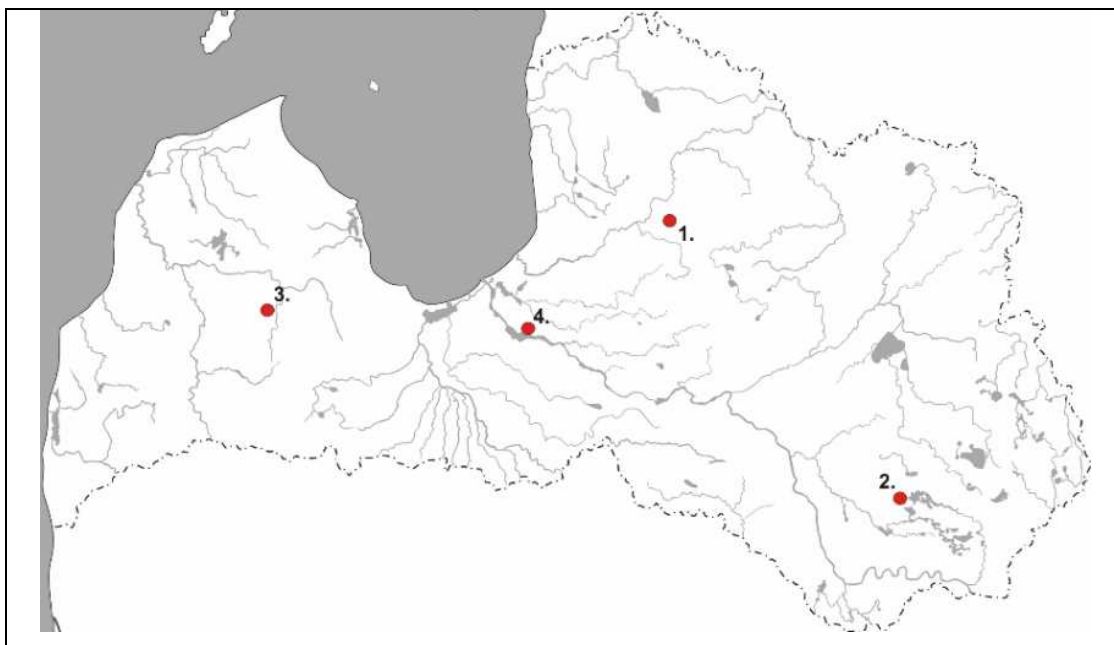
107. att. Borres stilā izgatavoto zobenu makstu uzgaļu atradumu izplatība Eiropā.⁷⁴⁹

⁷⁴⁷ turpat..., p. 103–104.

⁷⁴⁸ Apals J. Arheoloģiskie pieminekļi GNP. –Rīga, 1986, 72. lpp.

⁷⁴⁹ Hedenstierna–Jonson C. A Group of of Viking Age Sword Chapes..., p. 105.

No Latvijai tuvākajām kaimiņvalstīm, kur zināmi šajā stilā izgatavotie zobenu maksts uzgaļi, minama Lietuva⁷⁵⁰ un Zviedrija, īpaši Gotlande⁷⁵¹ (107. att.). Redzams, ka šī veida uzgaļi kopumā zināmi salīdzinoši nelielā skaitā,⁷⁵² kas Latvijas teritorijā atrastos padara nozīmīgus kopīgo 9.–10. gs. bruņojuma elementu attīstības un izplatības tendenču izpratnē visā Austrumbaltijas reģionā.

108. att. Borres stilā izgatavoto zobenu makstu uzgaļu atradumu vietas Latvijas teritorijā.

1 – Āraišu ezerpils, 2 – Aglonas Kristapiņi, 3 – Matkules apkārtnē [?], 4 – Māriņsalas pils.

Daļas šī tipa uzgaļu centrā esošā antropomorfās figūras (galvas) semantiskās nozīmes skaidrojumā tiek pieļauts, ka tā, iespējams, atspoguļo skandināvu galvenās dievības – Odina simboliskās pašuzpurēšanās atveidu. Tā kā Odins skandināvu mitoloģijā samērā maz parādās saistībā ar karadarbību, bet vairāk ar dažādām šamaniskām un maģiskām darbībām, tad šis motīvs drīzāk būtu skaidrojams ar saistību ar dekoratīvo stilu, kas izmantots aizsardzības funkcijām. Borres stila rotājumi, piemēram, Birkas t.s. garnizona atradumos izteikti mazāk sastopami uz ar uzbrukuma darbībām saistītām bruņojuma kategorijām.⁷⁵³

⁷⁵⁰ Kazakevičius V. Iš vėlovojo geležies amžiaus baltų ginklų istorijos..., p. 295.

⁷⁵¹ Hedenstierna–Jonson C. A Group of of Viking Age Sword Chapes..., p. 112.

⁷⁵² Kazakevičius V. Iš vėlovojo geležies amžiaus baltų ginklų istorijos..., p. 269.

⁷⁵³ Hedenstierna–Jonson C. Borre style metalwork in material culture of the Birka warriors. Fornvännen 101. – Stockholm 2006. p. 321.

2.2.3. III tipa zobenu makstu uzgaļi.

Ar 11. gadsimtu parādās jaunas formas zobenu maksts uzgaļi, kuru vienojošais elements ir slaidais sānu malas veidojums un samērā gludā virsma, kā arī augu vijumu ornamenta elementu klātbūtne. Tomēr tiem raksturīgi vairāki, visai atšķirīgas formas apakštipi. To kopīgā iezīme – stilizēts augu ornaments, kas iezīmē to galus, to izmēri var ievērojami variēties un nav uzskatāms par kopīgu pazīmi visam tipam.

P.Paulsens šī tipa uzgaļus pieskaita baltu – Austrumprūsijas grupai (*Warangisch-Baltische Gruppe*), kaut gan sākotnēji šīs uzgaļu grupas izcelsmi viņš meklē Kijevas Krievzemē. V.Urbanavičs tos uzskata par Austrumbaltijas meistarū darbu. V.Kazakevičs šiem zobenu makstu uzgaļiem izdalījis trīs apakštipus un vienu variantu,⁷⁵⁴ savukārt J.Asaris izdalījis V.Kazakeviča III tipa zobenu makstu uzgaļu „A” apakštipu kā patstāvīgu Kurzemē sastopamu zobenu makstu uzgaļu tipu.⁷⁵⁵ Šo uzskatu var saprast, jo A apakštipa pazīmes ir nedaudz atšķirīgas (citiem apakštipiem nav sānu pagarinājumu), tomēr tehnoloģija un ornaments tos saista vienā kultūrvēsturiskā grupā. Tomēr, lai labāk interpretētu Latvijas atradumus, šī klasifikācija papildināta ar vairākiem jauniem variantiem. Kazakeviča IIIa tips pieņemts par IIIa–1 variantu, kam seko arī IIIa–2 un IIIa–3 variants, kas aplūkoti tālāk.

IIIa tips.

Latvijas teritorijā zināmi vienpadsmit IIIa tipa zobenu makstu uzgaļi un konstatēts, ka tiem iespējams izdalīt vairākus iepriekš neaplūkotus variantus.

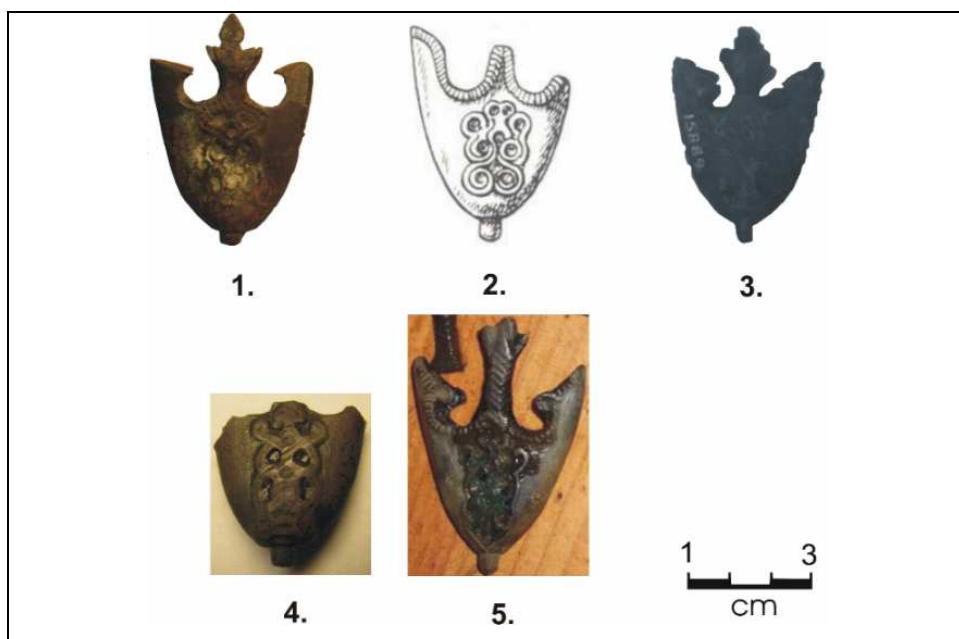
Pirmā varianta (a) makstu uzgaļi galvenokārt iegūti kuršu apdzīvotajā teritorijā (Kazdanga, Kazdangas Apariņas, Rāvas Strungas). J.Asaris, pretstatā P.Paulsenam, kas šos uzgaļus datē ar 11. gs., šī tipa uzgaļus datē ar 11. gs. 2. pusi – 12. gs. sākumu.⁷⁵⁶

Lībiešu apdzīvotajā teritorijā zināmi IIIa tipam tuvu formu uzgaļi, kuru atsevišķas tipoloģiskās pazīmes ļauj saistīt to šī tipa uzgaļiem, tomēr arī tiem izdalāmi vairāki atšķirīgi varianti (36. tab., 109., 110. att.).

⁷⁵⁴ Kazakevičius V. Iš vėlovojo geležies amžiaus baltų ginklų istorijos..., p. 289., pav. 2.

⁷⁵⁵ Asaris J. 11.–13. gs. zobena maksts bronzas uzgaļu tipi un to izplatība Kurzemē..., 22. lpp.

⁷⁵⁶ turpat..., 21–22. lpp.

109. att. IIIa tipa 1. varianta zobenu makstu uzgaļi Latvijā.

1 – Kazdanga (KPM 1664), 2 – Kazdangas Apariņas, 2. k., 3 – Rāvas Strungas (LNMM 15889 15889), 4 – Latvija,⁷⁵⁷ 5 – Latvija.⁷⁵⁸ (Nr. 3, 4, 5 – bez mēroga.).

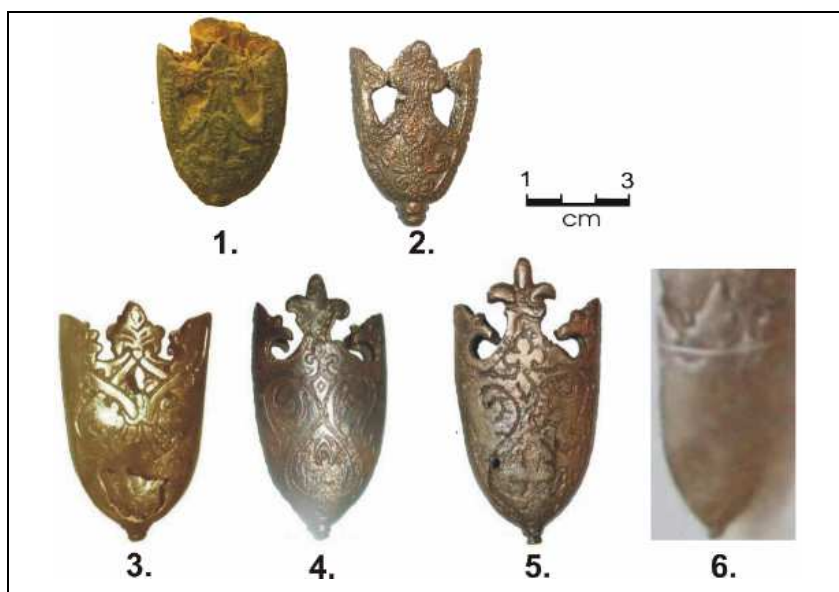
Bīriņu Čiekuros un Turaidas Karātavkalna senkapos atrasti divi gandrīz identiski zobenu makstu uzgaļi (109. att. 1–2), kādi līdz šim Latvijas teritorijā nav tikuši uzskatīti par atsevišķu tipu, Tomēr visas to pazīmes liecina, ka runa ir tieši par atšķirīgas formas elementu kombināciju, kurai līdz šim nav tikusi pievērsta pietiekama uzmanība. To ornaments (pret centru simetrisks augu ornaments, kas klāj tikai daļu virsmas) un izgatavošana (tie nav izteikti masīvām sieniņām, kā vēlākie eksemplāri, piem. V tipa uzgaļi pēc V.Kazakeviča) ļauj tos saistīt ar III tipa uzgaļiem, nosacīti tos klasificējot par IIIa–2 apakštipa uzgaļiem. Abi atradumi ir vienādi, tos raksturo to centrā esoša palmete, vai ļoti nosacīts lilijas motīvs. Turaidas Karātavkalna senkapos uzgalis bijis no postīta apbedījuma, vēl kapā saglabājies plata asmens fragments, kas varētu ļaut datēt to ar 11. gs.–12. gs. sākumu.⁷⁵⁹ Protams, tikai divu priekšmetu atradumi ne vienmēr pietiekami, lai pilnīgu droši izdalītu patstāvīgu apakštipu un šis dalījums uzskatāms par pagaidu pieņemtu materiāla klasifikāciju, kas jaunu atradumu gadījumā var tikt precizēta. Tomēr tā kā tie ir gandrīz identiski, redzams, ka tie nav nejaušības rezultāts. Turklāt to izteiktā ārējo formu līdzība liecina, ka iespējams, ka tieši šī tipa uzgaļi uzskatāmi par priekštečiem J.Asara 5. tipa un V.Kazakeviča VIa un VIc tipa uzgaļiem, kas ir ar

⁷⁵⁷ Pēc: http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=659142&mode=view/IMG_0492.jpg (skatīts 2012-05-13).

⁷⁵⁸ Pēc: <http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=634296&mode=view/DSCF1137.JPG> (Skatīts 2012-01-07)

⁷⁵⁹ Tartu Universitātes arheoloģijas kabinetā, inv.nr. AI 1965:8

gludu virsmu un gandrīz bez reljefiem rotājumiem. Tomēr šo uzgaļu virsmā redzamais augu vijums saista tos ar V.Kazakeviča III grupas uzgaļiem.

110. att. IIIa-2 un IIIa-3 tipa zobenu makstu uzgaļi Latvijā.

1 – Turaidas Karātavkalns (AI 1965:4), 2. uzsk., 2 – Bīriņu Čiekuri (VI 86:8), 3 – Krimulda, s.a., 4 – Daugmales senpilsēta (A 11970:1872), 5 – Ikšķiles Rumuļi, 10. k. (VI 203:130), 6 – Turaidas Pūteļi, Holberga katalogā nr. 16. (3–4, 6 bez mēroga), 1 – 2: IIIa tips, 3 – 5: IIIa-3 tips.

IIIa-3 tipa uzgaļi ir atsevišķa zobenu makstu uzgaļu grupa, kas arī rotāti izmantojot augu ornamentu un bijuši izplatīti galvenokārt lībiešu apdzīvotajā teritorijā. P.Paulsens to izdala kā atsevišķu – „varjagu – līvu” uzgaļu grupu un datē to ar 11. gs. sākumu.⁷⁶⁰ Diemžēl šiem atradumiem Latvijas teritorijā precīzāku hronoloģiju iespējams izveidot balstoties tikai uz analogijām. Iespējams, ka šie uzgaļi bijuši rotāti niello (*чепнь*) tehnikā, par ko liecina ornamenta daļējā gravēšana.⁷⁶¹

IIIa-3 tipa uzgaļi zināmi no atradumiem apbedījumos Ikšķiles Rumuļos, no dzīvesvietām tāds zināms Daugmales senpilsētā, savrupatradums – Krimuldas pagastā un Turaidas Pūteļu kapulaukā (110. att. 3–6). Tie drīzāk būtu datējami ar 11. gs. 2. pusi, 12. gs. sākumu vai pirmo pusi, un pastāvējuši paralēli V.Kazakeviča III tipa uzgaļiem un varētu būt daļēji kalpojuši par paraugu J.Asara izdalītā 5. tipa uzgaļiem.

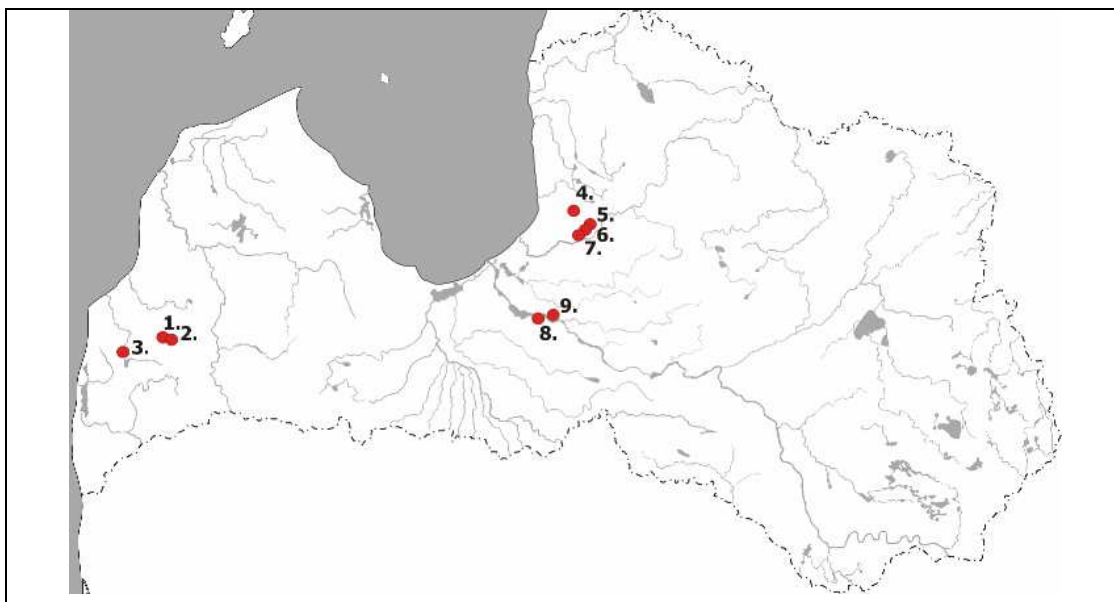
P.Paulsens šādus uzgaļus tas uzskata par uzgaļu „ar krustu un palmeti” lībiešu zemēs izplatītu variantu, tomēr ir skaidrs, ka tie pārstāv formu, kas ir pārāk atšķirīga gan pēc ārējām proporcijām, gan ornamenta, gan tā izpildījuma tehnikas. Tie drīzāk

⁷⁶⁰ Paulsen P. Schwertortbänder der Wikingerzeit....s. 102-103.

⁷⁶¹ Tādi zināmi arī mantraču kolekcijās mūsdienu Krievijā:

http://domongol.su/gallery/image_page.php?image_id=1718 (skatīts 2012-03-03). Šeit redzams arī gravējuma pildījums no gaišāka materiāla.

varētu būt nedaudz agrāki un to rotājums patiešām varētu būt kalpojis par paraugu V tipa uzgaļu variantam ar lilijveida motīva rotājumu, jo šeit tas ir izteikti komplicētāks. Turklāt šie uzgaļi zināmi tikai dažos eksemplāros, pretstatā izteikti daudzskaitlīgajiem V tipa uzgaļu atradumiem. Jāpiebilst, ka V.Kazakeviča rakstā minētais atradums Durbē uzskatāms par jauno laiku rapiera uzgali.⁷⁶²

111. att. IIIa tipa zobenu makstu uzgaļu atradumu vietas Latvijas teritorijā.

1 – Kazdanga, 2 – Kazdangas Apariņas, 3 – Rāvas Strungas, 4 – Bīriņu Čiekuri, 5 – Turaidas Karātavkalns, 6 – Turaidas Pūteļi, 7 – Krimuldas Liepenes, 8 – Daugmale, 9 – Ikšķiles Rumuļi.

III b tips.

Latvijas teritorijā IIIb tipa zobenu makstu uzgaļi zināmi samērā lielā skaitā (112. att., 65. tab.). Kopumā šobrīd zināmi 17 šādi atradumi. To virsma ir samērā gluda, tās apakšdaļa rotāta ar augu ornamentu, augšdaļa pagarināta asmens virzienā un arī akcentēta ar lielākoties augu ornamenta motīviem vai paralēlām līnijām. Vecsaules Čapānos bijuši atrasti veseli trīs IIIb tipa uzgaļi, līdz mūsdienām saglabājušies 2, viens zināms no bij. KPM senlietu kataloga (inv. nr. KPM 875).

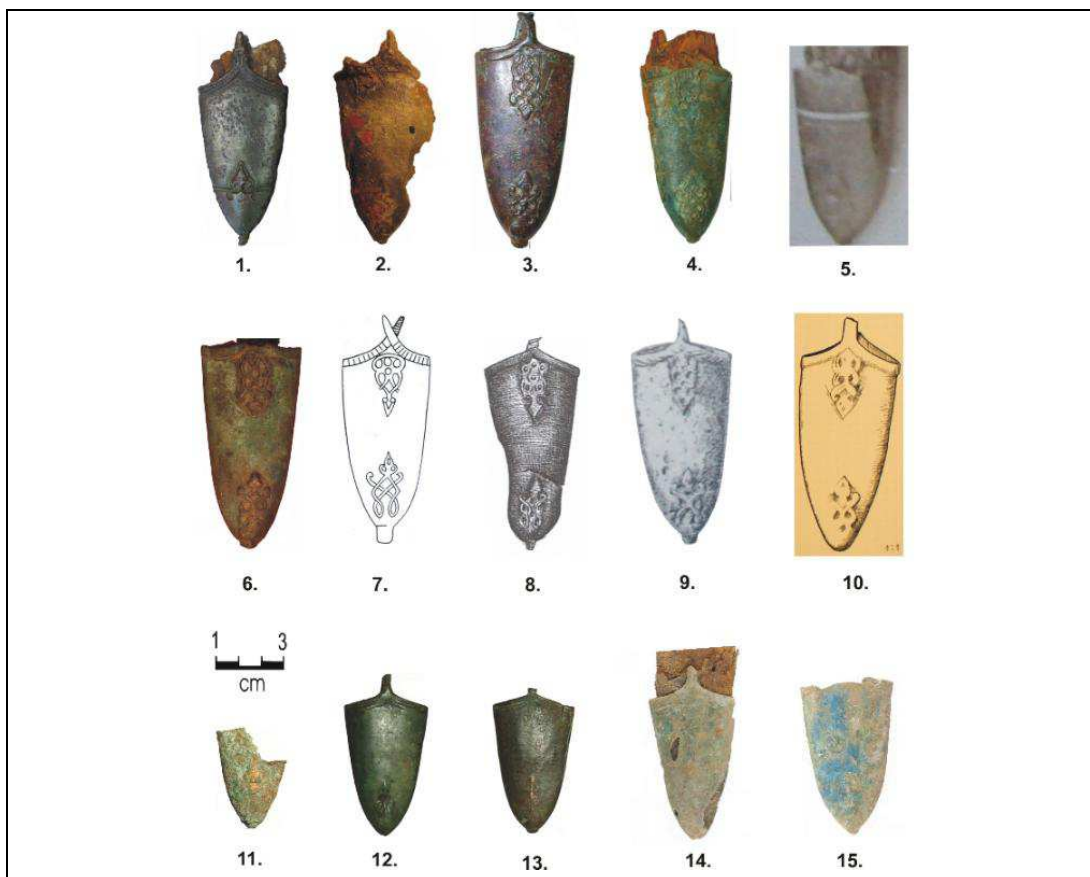
Salaspils Laukskolas 105. kapā uzgalis atrasts kopā ar Z tipa zobenu, apbedījums bijis ar turīgām kapa piedevām.⁷⁶³ Kaps pieskaitāms II hronoloģiskajai grupai, kas datējama ar 11. gs. 2. pusi – 12. gs. sākumu. Arī otrs šī kapulauka kops ar šādu uzgali datējams līdzīgi.⁷⁶⁴ P.Paulsens šādi rotātu uzgaļu izcelsmi saista ar

⁷⁶² Kazakevičius V. Iš vėlyvojo geležies amžiaus baltų ginklų istorijos..., p. 318. Inv. nr. A 8494.

⁷⁶³ Zariņa A. Salaspils Laukskokas kapulauks..., 49. lpp., 363. lpp., 189. att.

⁷⁶⁴ turpat..., 173. lpp.

Kijevu.⁷⁶⁵ Vairāki šādi uzgaļi iegūti arī kopā ar bojātiem viensmens zobeniem mantraču postītos lībiešu uzkalniņos Inčukalna apkārtnē (112. att. 14-15).

112. att. IIIb tipa zobenu uzgaļi Latvijā.

1 – Ludzas Odukalns (ГЭ 1437 / 14), 2 – Drabešu Liepiņas 95.k. (VI 155:662), 3 – Salaspils Laukskola 105. k. (VI 128:1082), 4 – Salaspils Laukskola 473. k. (VI 128:6868), 5 – Turaidas Pūteļi, s.a., 6 – Siguldas Saksukalns (BM,1852,0329.373), 7 – Turaidas Pūteļi, 39. k., 8 – Jaunsvirlaukas pag., 10 – Vecsaules Čapāni (?) (BNM 1338) 11 – Vecpils Āboliņi (A 8901:8), 12 – Vecsaules Čapāni (JNMM 2961, KPM 1302), 13 – Vecsaules Čapāni (JNMM 3851, KPM 1300), 14 – Inčukalns (?), 15 – Inčukalns (?), (5, 7, 10 – bez mēroga).

Lielākā daļa šī tipa uzgaļu (Drabešu Liepiņas, Salaspils Laukskola, Sigulda) atrasti kopā ar Z tipa zobeniem. Vienā gadījumā šāds uzgalis bijis kopā ar K tipa zobenu (Turaidas Pūteļi, 39. k.), vienā gadījumā (Vecsaules Čapāni), iespējams, kāds no trim šajā kapulaukā atrastajiem šī tipa uzgaļiem bijis kopā ar šeit atrasto Y tipa zobenu. Līdz ar to piesardzīgi būtu datējams šo uzgaļu datējums ar 12. gs., jo visi kontekstā ar šiem uzgaļiem zināmis zobeni pārstāv vikingu laikmeta beigu formas. Ja pieņemam par ticamu E.Holberga kataloga fotoattēlos redzamās zobenu un to makstu

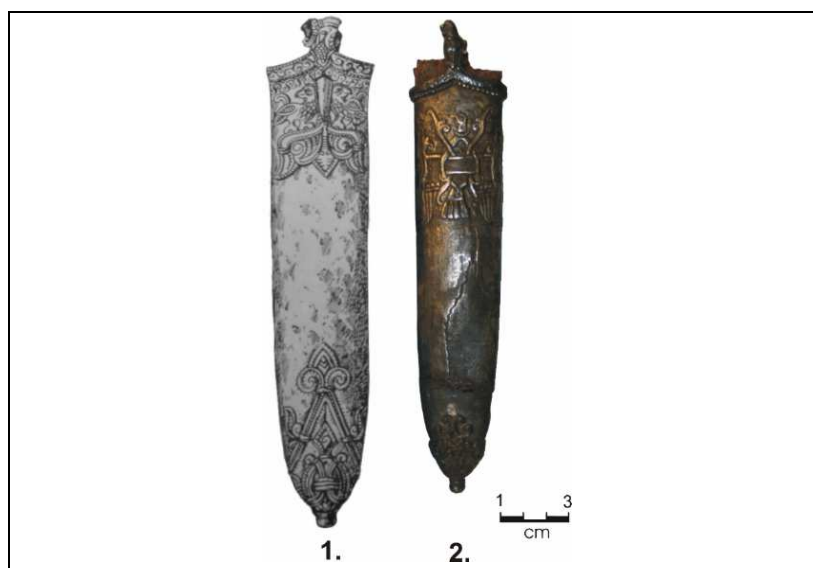
⁷⁶⁵ Paulsen P. Schwertortbänder der Wikingerzeit....s. 59.

uzgaļu kombinācijas, tad šī tipa uzgalis redzams kombinācijā ar masīvu T tipa zobenu, kas visvairāk izplatīta bijusi 10. gs.

Tātad šie uzgaļi tiek atrasti gan kopā ar divasmeņu, gan vienasmens zobeniem.⁷⁶⁶ Šo uzgaļu korelācija ar dažādām zobenu rokturu formām parāda to ilgo lietojumu (tāds zināms gan ar vienasmens zobenu ar t.s. antenpogu),⁷⁶⁷ gan ar zobenu ar A tipa pogu pēc E.Oukšota tipoloģijas, kas parādās vikingu laikmeta beigās un iezīmē pāreju uz krusta karu periodam raksturīgām zobenu formām.⁷⁶⁸

IIIb-1 tipa uzgaļi.

Par IIIb tipa atsevišķu variantu uzskatāmi zobenu makstu uzgaļi no Turaidas Pūteļu 21. kapa un apbedījuma Krimuldas Liepeņu II grupas 4. uzkalniņā (113. att. 1–2, 38. tab.). Tie atšķiras ar lielāku garumu, pēc formas tie ir šauri, to rotājumā izmantotie augu ornamenta motīvi abos uzgaļa galos ir līdzīgi iepriekš aplūkotajiem, to centrālie izvirzījumi arī ir līdzīgas formas kā IIIb tipa uzgaļiem.

113. att. IIIb1 tipa zobenu makstu uzgaļi.

1 – Turaidas Pūteļi, 21. k. (RDM I 471 A), 2 – Krimuldas Liepenes, II gr. 4. uzkalniņā (A 11771:69).

Abi Latvijas teritorijā zināmie IIIb-1 tipa uzgaļi Turaidas Pūteļu un Krimuldas Liepeņu kapulaukos ir izgatavoti no sudraba. Analogijas šādiem makstu uzgaļiem nav plašas. Zināmi tikai daži tiem līdzīgi no Kijevā, Desetinas katedrālē atsegtā 11. gadsimta apbedījuma,⁷⁶⁹ Vilusenharju (Tamperes raj.) Somijā un pie Graužu

⁷⁶⁶ Kazakevičius V. Iš vėlyvojo geležies amžiaus baltų ginklų istorijos..., p. 301., pav. 301.

⁷⁶⁷ Kazakevičius V. Baltų kalavijai..., p. 17-18.

⁷⁶⁸ Autors izskaka pateicību dr.R.Spirģim par šo informāciju un iespēju izmantot Inčukalnā 2010. g. nezināmos apstākļos mantraču iegūto senlietu attēlus (111. att. 14, 15).

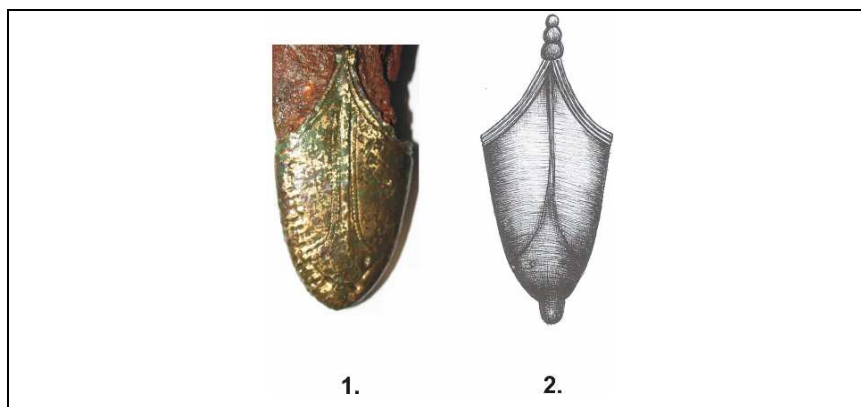
⁷⁶⁹ Каргер М.К. Княжеское погребение XI в. в Десятинной церкви. // КСИИМК. 1940. Вып. 4. 1940, с.14.

(*Graužiu*) upes Ūedaiņu rajonā Lietuvā.⁷⁷⁰ Atradums Kijevā liecina, ka šādi uzgaļi sastopami arī līko vienasmens zobenu (sabļu) makstīm. Retās formas uzgalie un dārgmetāla lietojums neapšaubāmi ir liecība par to, ka apbedītais bijis ievērojams cilvēks sava laika sabiedrībā.

IIIc tips.

Latvijas teritorijā zināmi divi IIIc tipa zobena maksts uzgaļi (114. att., 39. tab.). Šādi uzgaļi ir ar gludu virsmu un vienmērīgi sašaurinās virzienā uz centru, to virsma rotāta, tikai akcentējot uzgaļa kontūras. Baltu zemēs šo uzgaļu atradumi koncentrējas rietumbaltu apdzīvotajā teritorijā.⁷⁷¹

Šāds uzgalis Latvijas teritorijā zināms no Salaspils Laukskolas 452. kapa. Apbedījums gan bijis traucēts, tomēr kapā vēl bija saglabājušās bronzas pakavsakta ar magoņgalvu galiem, jostas apkalumu fragmenti, stienīšu važiņas fragmenti un dzelzs platsmens cirvis.⁷⁷² A.Zariņa apbedījumu datē ar II kapulauka apbedījumu hronoloģisko grupu, kas atbilst 11. gs. beigām – 12. gs. 1.pusei.⁷⁷³

114. att. IIIc tipa uzgaļu atradumi Latvijas teritorijā.

1 – Salaspils Laukskola, 452. k. (VI 128: 6749), 2 – Dreņģeri–Čunkāni 46. k. (VI 250b)⁷⁷⁴
(abi bez mēroga).

IIIc tipa uzgalis atrasts arī Dreņģeru–Čunkānu kapulauka 46. kapā (114. att. 2.).⁷⁷⁵ Kaps ir bijis postīts, tomēr saglabājušās piedevas liecina, ka apbedītais bijis visai turīgs. Kapā zināms no bronzas izgatavots auduma mērs, kas liecina apbedītā saistību ar tirdzniecību, nazis ar kaula spalvu, dzelzs uznavas kalts, aproce ar skadnotiem galiem un

⁷⁷⁰ Kazakevičius V. Iš vėlyvojo geležies amžiaus baltų ginklų istorijos..., p. 298.

⁷⁷¹ turpat..., p. 303.

⁷⁷² Zariņa A. Salaspils Laukskolas kapulauks..., 125. lpp.

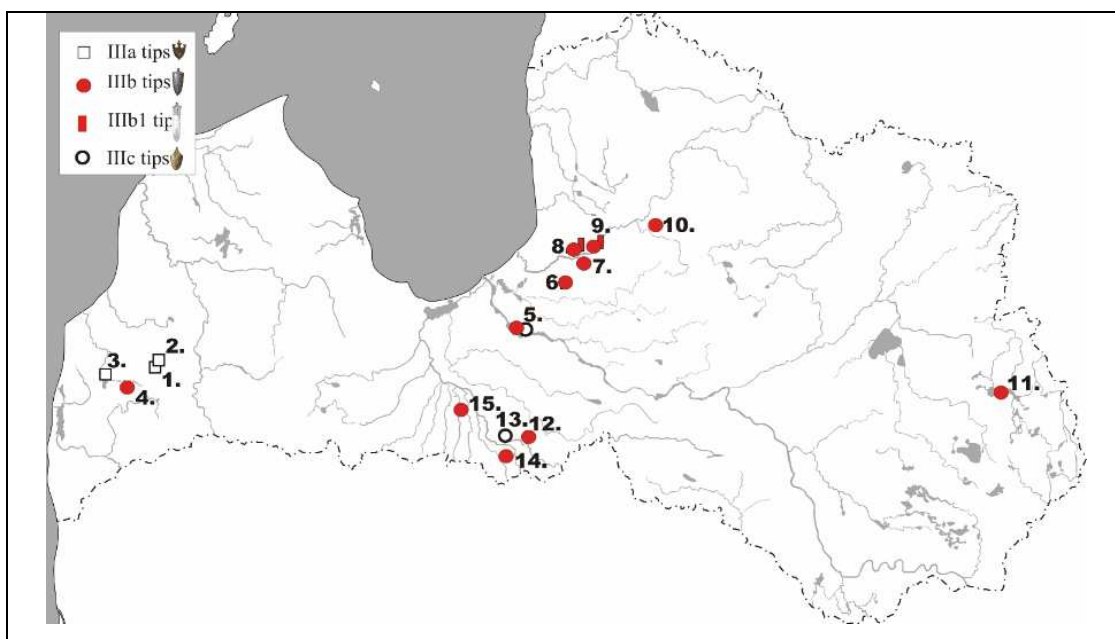
⁷⁷³ turpat..., 17, 202. lpp.

⁷⁷⁴ Att. pēc: Jērums N. Vienasmens zobeni zemgaļu apdzīvotajās teritorijās. // Arheoloģija un etnogrāfija. 25. laid. – Rīga, 2011. 151. lpp.

⁷⁷⁵ Atgāzis M., Bebre V. Pētījumi Čunkānu–Dreņģeru kapulaukā. // ZASM par 1984. un 1985. g. pētījumu rezultātiem. – Rīga, 1986. 22. lpp., 3. att. nr. 10. (1985. gada izrakumi).

loku, pakavsakta ar daudzskaldņu galiem un giezumā sešskaldņu loku, josta ar apkalumiem un piekara pušķi, pirkstos mirušajam bijis spirālgredzens. Vēl apbedījumā līdzdota kubiskā atslēga ar stienīšu važiņas fragmentiem.⁷⁷⁶

Secināms, ka III tipa zobenu makstu uzgaļu izplatība Latvijas teritorijā ir nevienmērīga. Visi IIIa–1 tipa uzgaļi ir atrasti kuršu apdzīvotajā teritorijā, bet IIIa–2 un IIIa–3 tipa uzgaļi – lībiešu un viens zemgaļu (115. att.). Latgaļu apdzīvotajā teritorijā zināmi divi IIIb tipa uzgaļi (Ludzas Odukalns, Drabešu Liepiņas). Abi iegūti apbedījumos, pirmajā gadījumā kopā ar H tipa, otrajā – ar Z tipa zobenu. Lībiešu apdzīvotajā teritorijā pārstāvēti III–b, III–b–1 un III–c tipam piederīgi makstu uzgaļu atradumi. Šeit zināmi četri III–b tipa uzgaļi no Turaidas Pūteļu 39., Salaspils Laukskolas 105. un 473. kapa, kā arī no Siguldas Saksukalna. Zemgaļu teritorijā zināmi pieci IIIb tipa uzgaļi, trīs domājams iegūti Vecsaules Čapānu kapulauka teritorijā (112. att.10, 12-13), viens – Jaunsvirlaukā un viens – Ceraukstes Podiņu kapulaukā,⁷⁷⁷ bet viens IIIc tipa uzgalis – Dreņģeru Čunkānu kapulauka 46. kapā.⁷⁷⁸

115. att. III tipa uzgaļu atradumu vietas Latvijas teritorijā.

1 – Kazdangas Apariņas, 2 – Kazdanga, 3 – Rāvas Strungas, 4 – Vecpils Āboliņi, 5 – Salaspils Laukskola, 6 – Inčukalns [?], 7 – Siguldas Saksukalns, 8 – Krimuldas Tālēni, 9 – Turaidas Pūteļi, 10 – Drabešu Liepiņas, 11 – Ludzas Odukalns, 12 – Vecsaules Čapāni, 13 – Dreņģeri–Čunkāni, 14 – Ceraukstes Podiņi, 15 Jaunsvirlaukas pag.

⁷⁷⁶ Inv. nr. VI 250b: 221–236.

⁷⁷⁷ Kazakevičius V. Iš vēlovojo... p. 300.

⁷⁷⁸ Atgāzis M., Bebre V. Pētījumi Čunkānu–Dreņģeru kapulaukā. // ZASM par 1984. un 1985. g. pētījumu rezultātiem. – Rīga, 1986. 22. lpp., 3. att. nr. 10. (1985. gada izrakumi).

III tipa uzgaļu parādīšanās laiks ir 10. gs. 2. puse un lietojuma laiks pamatā ir 11. gs. To kopskaits baltu zemēs ir ievērojams: gandrīz 50 eksemplāru. Atsevišķi pētnieki pielauj iespējamību, ka šie uzgaļi ir vietējo meistaru darbs.⁷⁷⁹ Par labu šai versijai var liecināt dažādi lējuma brāķi, vājāks ornamenta atveidojums, kāds rodas izgatavojot atliešanai paredzētu formu, kopējot mālā oriģinālo priekšmetu. Droši apstiprinājumi šādam pieņēmumam pagaidām gan īsti nav iegūti, bet atradumu lielais skaits rosina domāt, ka šādu iespējamību izslēgt pilnībā nevar.

Secināms, ka šī ir viena no visdaudzveidīgākajām uzgaļu formām, kur pašreizējā tēmas izpētes līmenī klasifikāciju iespējams veikt diezgan nosacīti, jo pieejot formāli, piemēram, IIIa apakštipa uzgaļus teorētiski varētu uzskatīt arī par pilnīgi patstāvīgu tipu, jo tam ir pazīmes, kādu nav IIIb un IIIc tipam, tomēr ne vienmēr atsevišķu tipu iespējams izdalīt balstoties uz vienu – diviem atradumiem.

2.2.4. IV tipa uzgaļi (ar dubultputnu figūrām).

Šī tipa uzgaļus rotā dubults simetriski vienam pret otru vērstu putnu figūru atveidojums, kas uzskatāms par galveno pazīmi to izdalīšanai kā atsevišķam tipam (116. att.). Pēc P.Paulsena klasifikācijas tiek dēvēti par „*Vogelmotiv im Medaillon*”.⁷⁸⁰ To virsmas rotājumā izmantotais divu putnu motīvs uzskatāms par primāro pazīmi, lai uzgaļus ar šo rotājumu izdalītu kā atsevišķu tipu, jo to ārējā forma var būt veidota samērā dažādi. Pēc savas formas tie atbilst citu uzgaļu tipu, piemēram, V–a un V–c tipa uzgaļiem. Šis motīvs ir uzskatāms par ļoti izteiktu, vienojošu pazīmi, lai to šajā gadījumā uzskatītu par noteicošo, lai aplūkotu visu formu uzgaļus ar to. Tomēr, iespējamu jaunu atradumu rezultātā, uzgaļu ar šādu rotājumu kā pilnībā viendabīga tipa izdalīšana ar laiku varētu tik pārskatīta un precizēta. Jāatzīst, ka joprojām daudzi ar šo uzgaļu izcelsmi saistīti jautājumi nav atrisināti. Baltu zemēs līdz šim bijuši zināmi ap 25 šāda tipa uzgaļu.⁷⁸¹ Latvijas teritorijā zināmi 15 šī tipa uzgaļu un to fragmentu (40. tab., 116. att.).

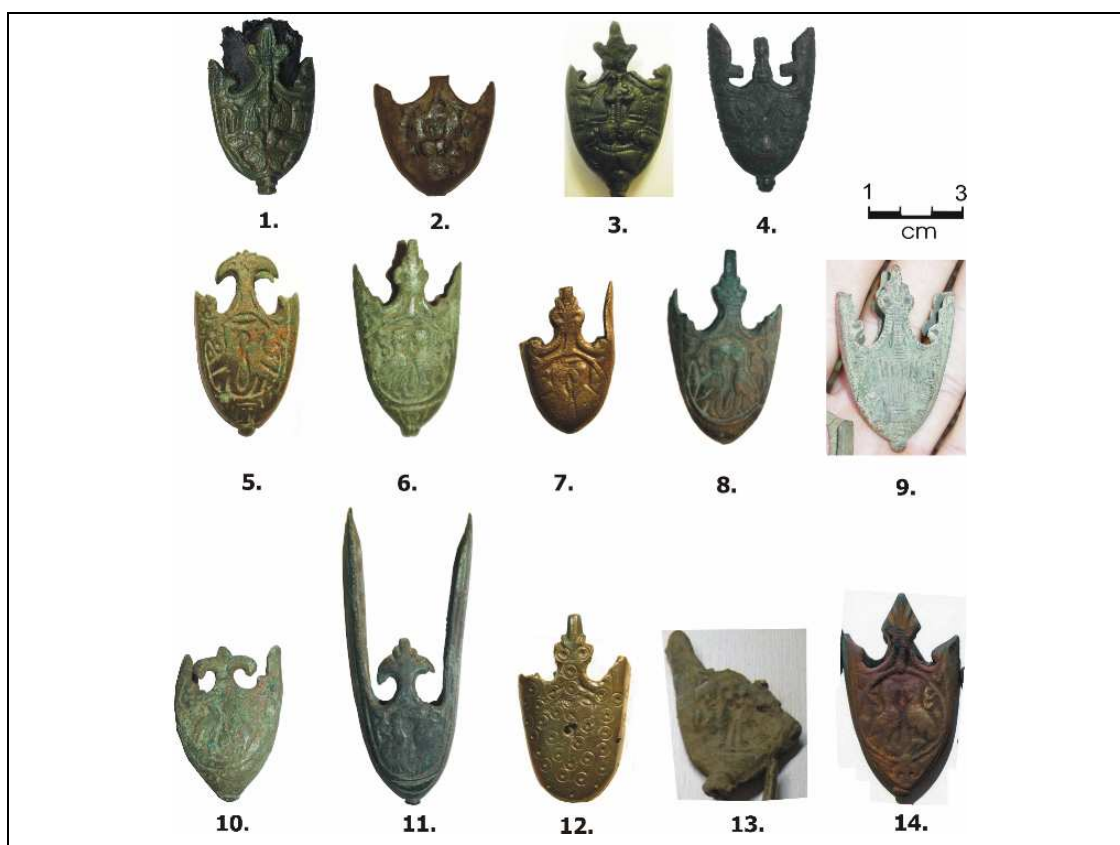
J. Asaris šī tipa uzgaļus iedala trīs variantos. Gramzdas Dārzniekos atrasto uzgali autors atstāj ārpus šī iedalījuma. Tā virsmā gan redzamas divu putnu figūras, bet tās nav ievietotas vienā kopīgā aplī („medaljonā”), par kuru runā P.Paulsens

⁷⁷⁹ Kazakevičius V. Iš vėlyvojo geležies amžiaus baltų ginklų istorijos..., p. 300, Urbanavičius V., Grauzių lobis. // Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, A serija. T.3 (34), 1970. p. 80–82, Asaris J. 11.-13. gs. zobena maksts bronzas uzgaļu tipi..., 21-22. lpp.

⁷⁸⁰ Paulsen P. Schwertortbänder der Wikingerzeit..., s. 97.

⁷⁸¹ Kazakevičius V. Iš vėlyvojo geležies amžiaus baltų ginklų istorijos..., p. 305

izdalot šo tipu, bet katrs savā, kādi ir vairums šo uzgaļu atradumu. Tas daļēji ieskicē iepriekš pieminēto problēmu par šī uzgaļu tipa morfoloģisko nevienādību. Šāda rotājuma forma ir atšķirīga no visiem pārējiem zināmajiem šī tipa uzgaļiem. Tā kā tas ir zināms vienā eksemplārā, tādēļ J.Asara izteiktajam pieņēmumam par tā vietēju izcelsmi tomēr īsti pietiekama pamata nav un ir nepieciešami papildu analogiju meklējumi.

116. att. IV tipa un tam tuvu formu zobenu makstu uzgaļi.

1 – Krimuldas Liepenes, I gr. 13. uzsk. (A 11771:30), 2 – Vircavas Mazroķi (JNVM 1995:42), 3 – Brjanskas apkārtnē,⁷⁸² 4 – Gramzdas Dārznieki (A 9063:2), 5 – Medzes Strautiņi (A 9851:3), 6 – Rucavas Lejas, 7 – Mārtiņsalas pils (VI 127:1223), 8 – Lībagu Sāraji, 8. lauk., s.a. (A12820:726), 9 – Kuldīgas rajons (?),⁷⁸³ 11 – Lībagu Sāraji 34. k. (A 12820:309), 12 – Lībagu Sāraji 39. k. (A 12820:434), 13 – Latvija,⁷⁸⁴ 14 – Latvija⁷⁸⁵ (4, 9, 14 – bez mēroga).

Lībiešiem piederīgajā Krimuldas Liepeņu kapulauka I uzkalniņu grupas 13. uzkalniņā, kopā ar zobena asmens fragmentu atrasts cits, retas formas uzgalis ar putnveida figūrām. Jāsaka, ka, lai gan tā attēls vairākkārt ticis publicēts,⁷⁸⁶ šī uzgaļa formas un redzamā rotājuma izcelsme līdz šim palikusi sīkāk neaplūkota. Tā centrā redzams divas blākus viena otrai novietotas plastiski veidotas antropomorfas galvas ar šaurām acīm un

⁷⁸² Pēc <http://www.reviewdetector.ru/index.php?showtopic=238165&hl> (skatīts 2012-05-20).

⁷⁸³ Pēc: <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=185959> (skatīts 2012-05-20).

⁷⁸⁴ Pēc: <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=179802> (skatīts 2012-11-04).

⁷⁸⁵ Pēc: <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=101201&view=previous> (skatīts 2012-11-04).

⁷⁸⁶ Lībieši senatnē. The Livs in Antiquity. – Rīga, 2001. 14. lpp., 3. att. nr. 5.

smailiem „zodiem”, ap kurām redzams pirmajā brīdī šķietami haotisku līniju un plastisku motīvu jūklis. Tomēr izpētot šo uzgali tuvāk, kļūst skaidrs, ka „zods” patiesībā ir putnveida būtnes „knābis”, bet par ģeometrisku veidojumu uztveramais rotājums ir stilizēti putnu spārnu atveidi. Līdz ar to šis atradums būtu teorētiski jāpieskaita IV tipa uzgaļiem, kaut gan šeit izveidotais izteikti plastiskais motīvs pēc sava veidojuma arī ir atšķirīgs no lielākā skaitā un vēlāk datējamajiem uzgaļiem ar to centrā aplī attēlotajām putnu figūrām ar pretī novietotiem knābjiem, kas veido lielāko daļu atradumu. Baltijas un kaimiņzemju arheoloģiskajā materiālā šādai masīvi veidotai šo uzgaļu versijai analogijas no zinātniskiem izrakumiem pagaidām nav zināmas. Nosacīts zināms apstiprinājums autora pieņēmumam, par šo uzgaļu izcelsmi uz austrumiem no Latvijas teritorijas, ir mantraču atradums Brjanskā 2011. gada otrajā pusē.⁷⁸⁷

Varam pieņemt, ka šim motīvam varētu būt saistība ar senslāvu mākslā redzamajām putnu figūrām ar cilvēku galvām. Iespējams, ka šeit parādās slāvu mitoloģijas un kristietības sinkrētisma atspulgs, kas iespējams, tajā ienācis no Bizantijas mākslas – tie varētu būt mītiskie putni Sīrins un Alkonosts, kā arī t.s. *vīlas* – putni ar sieviešu galvām, kas, ja tās sadusmo, var nogalināt ar vienu skatienu⁷⁸⁸ Tapat tajā var saskatīt arī romānikas mākslā nereti sastopamo sfinksas atveidu, kur redzamas gan ķetnas, gan spārni, gan bārdaina cilvēka galva.⁷⁸⁹

Visticamāk, ka šāds plastisks un masīvāk veidots dubultputnu attēlojums uzskatāms par pirmparaugus vēlākajai, daudz izplatītākajai šī tipa zobenu makstu uzgaļu formai ar aplī ievietotajām putnu figūrām. Arī P.Paulsens tos aplūkojis kopā.⁷⁹⁰ Šīs formas identifikācija ļauj atpazīt vēl vienu šādas iespējams, agrākas formas maksts uzgaļi, gan ar izteiktu virsmas nodilumu, atradumu Latvijas teritorijā – tāds zināms bij. Jelgavas apr. bij. Lielvircavas (tag. Vircava) pag. Mazroķu māju teritorijā (116. att. 2).⁷⁹¹

Zemgaļu apdzīvotajā teritorijā atrasti vēl vairāki uzgaļi ar putnu figūrām – vēl viens vēlākas formas uzgalis zināms no mantraču atradumiem Pokrojas Linkuvā, Lietuvas teritorijā (116. att. 10.).⁷⁹²

⁷⁸⁷ Pēc: <http://www.reviewdetector.ru/index.php?showtopic=238165&hl=> kā arī:

<http://www.reviewdetector.ru/index.php?showtopic=239001> (skatīts 2012-02-22).

⁷⁸⁸ Mitoloģijas enciklopēdija II sēj. – Rīga, 1994. 336-337. lpp.

⁷⁸⁹ Lagerlöf E. Gotland och Bysans. Bysantinskt inflytande på den gotländska kyrkonsten under medeltiden. – Visby, 1999. p. 115., fig. 104.

⁷⁹⁰ Paulsen P. Sie Schwertortbänder die Wikingerzeit..., s. 98., n. 124. atsaucoties uz atradumu Dzinogrodā, Ukrainā.

⁷⁹¹ Inv. nr. KPM 1995.

⁷⁹² Dr. E.Vasiļauska informācija darba autoram 2011. gada sākumā.

J.Asaris šos uzgaļus klasificējis, iedalot tos trīs variantos. Gramzdas Dārznieku eksemplāru viņš uzskata par vietējas izcelsmes, jo tam trūkstot analogiju citur Eiropā, bet pirmā varianta izcelsmi, ko pārstāv atradums Rucavas Lejās, iespējams, jāmeklē Gotlandē, kur tam zināmas tiešas analogijas.⁷⁹³ Latvijas teritorijā kopā zināmi 14 šī tipa uzgaļu atradumi (40. tab.).

Maksts uzgalis ar zemiem sānu pagarinājumiem zināms Medzes Strautiņu kapulaukā Kurzemē.⁷⁹⁴ Tas iegūts kopā ar dažādiem savrupatradumiem, bet tie neapšaubāmi ir no kapulauka teritorijas.⁷⁹⁵ Šajā kapulaukā atsevišķi atradumi ļauj to datēt ar kuršu izplatības areāla līdz 11. gs. ziemeļu robežu, ko iezīmē arī viensmens zobena⁷⁹⁶ ar volūtveida roktura noslēgumu, kas datējami ar 10.–11. gs.

Pēc formas līdzīgs uzgalis, kam sānu pagarinājumi un centrālais izvirzījums tieši tāds pats kā Rucavā, Mārtiņsalā un Sārajos kā savrupatradumiem atrastajiem uzgaļiem, atrasts Sāraju kapulauka 39. kapā (116. att. 11.). Tā virsma klāta ar saulišu ornamentu.⁷⁹⁷ Pēc rūpīgākas apskates konstatēts, ka zem saulišu ornamenta tomēr saskatāms arī vājš, aplī ievietoto dubultputnu motīva nospiedums. Acīmredzot šī ir liecība par amatnieka mēģinājumu šī uzgaļa izgatavošanā izmantoto lejamveidni izgatavot nospiežot mālā vai līdzīgā materiālā tā formu no jau gatava uzgaļa, bet liešanas procesā tas sanācis pārāk vāji saskatāms, kā rezultātā ticis nolemts virsmu rotāt ar saulišu ornamenta iesitumiem.

Vēl viens uzgalis, kas pēc savas formas ir identisks iepriekš aplūkotajam, ir no mantraču atraduma Kuldīgas raj. 2011. g., bet raksturīgais putnu motīvs tajā aizstāts ar ornamentu, ko veido dažādu paralēlu līniju grupas. (116. att. 9.).

Līdzšinējās publikācijās, lai gan aplūkota šī motīva izplatība, tomēr pietiekama uzmanība nav pievērsta tā iespējamās nozīmes meklējumiem un interpretācijām. Atšķirībā no J.Asara, kas šī motīva izcelsmes skaidrojumā pievienojas F.Gurevičam, kura darbos tiek minēts, ka šāds motīvs nereti sastopams uz Krievzemē izplatītajām rotas lietām, kas tur nonākuši Bizantijas tradīciju ietekmē, jāpiebilst, ka šis motīvs tomēr plaši zināms arī romānikas mākslā Rietumeiropā. Šādas dubultu putnu ar vienam pret otru vērstiem knābjiem figūras redzamas arī romānikas tēlniecībā – dekoratīvi rotātos kolonnu kapiteļos, kādi, piemēram, zināmi Santo Domingo klosterī Spānijā

⁷⁹³ *Asaris J.* 11.–13. gs. zobena maksts bronzas uzgaļu tipi un to izplatība Kurzemē..., 22.–23. lpp.

⁷⁹⁴ Inv. nr. A 9857:3

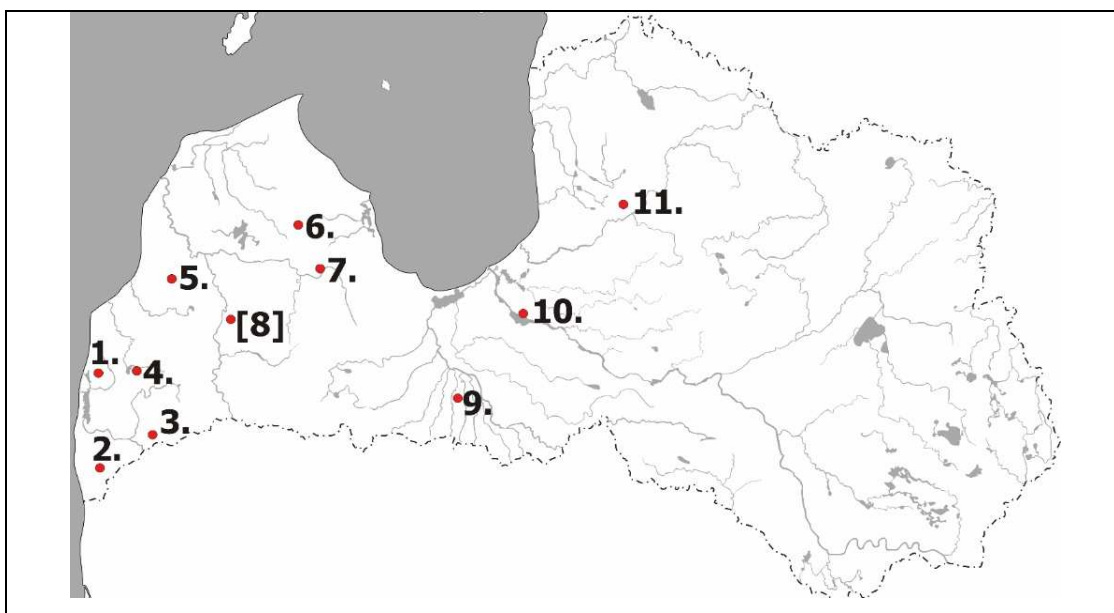
⁷⁹⁵ Inv. nr. A 9851:1–20 (šie atradumi gan ir samērā nedroši un, iespējams, pārstāv plašāku hronoloģiju).

⁷⁹⁶ Inv. nr. A 10797:7.

⁷⁹⁷ Inv. nr. A 1282:434.

(netālu no Burgosas pilsētas Ziemeļspānijā), kas tiek datēti ar 11. gs. beigām (laiku no 1085. līdz 1100. gadam),⁷⁹⁸ Bizantijā, Kijevā, Gotlandē u.c.

Lai gan J.Asara publikācijā par zobenu makstu uzgaļiem Kurzemē tiek minēts, ka to varētu uzskatīt par simbolu, kas aizsargā no ļauna, tomēr īsts pamatojums šim apgalvojumam tajā nav sniegts. Viena no iespējamajām šī motīva interpretācijām tād būtu, ka dubultputnu motīva izcelsmi var saistīt ar Bībeles alegoriju par koku, kura patvērumā salido putni un tā zaros gūst patvērumu.⁷⁹⁹ Līdz ar to šāda motīva esamība uz ar bruņojumu saistītiem priekšmetiem ļauj to saistīt ar ideju par dievišķo aizsardzību.

117. att. IV tipa uzgaļu atradumu izplatība Latvijas teritorijā.

1 – Medzes Strautiņi, 2 – Rucavas Lejas, 3 – Gramzdas Dārznieki, 4 – Durbes Dīri (2 gab.), 5 – Alsungas Kalniņi, 6 – Lībagu Sāraji (2 gab.), 7 – Kandava, 8 – Kuldīgas raj., 9 – Vircavas Mazroķi, 10 – Mārtiņsalas pils, 11 – Krimuldas Liepenes.

Agrākie šī tipa zobenu uzgaļi ar šo motīvu būtu datējami ar 11. gs. vidu (gaujas lībiešu teritorijā). To varētu apstiprināt arī šāda uzgaļa atradums Lietuvas zemgaļu apdzīvotajā teritorijā Linkuvā kopā ar Z tipa viensmens zobenu, kuru pamata lietojuma laiks ir 11. gs., bet šādu uzgaļu atradumi Lībagu Sārajos apliecina faktu, ka tie lietojumā bijuši vēl visu 12. gs.,⁸⁰⁰ bet atradums Mārtiņsalas pilī, ka, iespējams, vēl vēlāk, iesniedzoties pat 13. gadsimtā, turklāt šajā laikā notikusi iepriekš tradicionālo uzgaļu formu un to rotāšanā lietoto ornamenta motīvu saplūšana, ko atspoguļo līdzīga forma daļai IV un V–1 tipa uzgaļu, kas, iespējams, ir pastāvējuši

⁷⁹⁸ Toman R. Romanesque. Architecture, sculpture, painting. – Cambridge, 2007. p. 338.

⁷⁹⁹ Mateja ev.13:31–32, Marka ev. 4:40–32, Luka ev. 13:18–19.

⁸⁰⁰ Asaris J. 11.–13. gs. zobena maksts bronzas uzgaļu tipi un to izplatība Kurzemē..., 23. lpp.

vienlaicīgi un atspoguļo kristietības simbolikas ieviešanos zobenu detaļu rotājumā un saistāmas ar maģiskās aizsardzības ideju.

Var pieņemt, ka sākot no 11. gs. tieši šī tipa uzgaļi visspilgtāk atspoguļo jaunu to formu meklējumus, ko atspoguļo to 1. varianta uzgaļu dažādība, ko nomaina 2. un 3. varianta uzgaļi, kas pēc ārējās formas pielīdzinājušies ļoti izplatītajiem V tipa uzgaļiem, kuros arī varētu būt saskatāma kristietības simbolika. Atradums Lībagu Sārāju 39. kapā ar saulīšu ornamentu, kas iesists pāri putnu motīva rotājumam, liecina par to vietējo izgatavošanu baltu zemēs (117. att. 12.).⁸⁰¹

2.2.5. V tipa uzgaļi – zobenu makstu uzgaļi ar krustu un palmeti.

Šī tipa zobenu makstu uzgaļiem ir raksturīgs stilizēts augu ornaments un pagarināti maksts sānus aptverošie izvīrējumi, savukārt centrā novietots stilizēts augu motīva – t.s. palmetes motīvs. Šī tipa uzgaļus detalizēti aplūkojuši V.Kazakevičs un J.Asaris un veidojuši to tipoloģiju, izdalot vairākus apakštipus.⁸⁰² Šīs grupas uzgaļi tiek datēti ar 11. – 13. gadsimtu un uzskatīti par Austrumbaltijas meistarību darbu, jo to atradumi koncentrējas ne tikai Kurzemē un Rietumlietuvā, bet visā Baltijas jūras reģionā.⁸⁰³ Šos uzgaļus viens no pirmajiem plašāk aplūkojis P.Paulsens. To iekšējai klasifikācijai viņš tos iedalījis vairākos apakštipos pēc etniski ģeogrāfiskā principa, iedalot tos skandināviski lībiskajā grupā un Kurzemes–Austrumprūsijas grupā.⁸⁰⁴ Jaatzīmē, ka t.s. skandināviski lībisko uzgaļu ornaments lielā mērā ir tuvāks III–a tipa uzgaļiem un aplūkota šie uzgaļi aplūkoti kā III–a tipa uzgaļu apakšforma, tomēr, tā nenoliedzami varējusi kalpot par pamatu V tipa uzgaļu ģenēzē. V. Kazakevičs V tipa uzgaļus iedalījis tikai 2 apakštipos – Va un Vb.⁸⁰⁵

Latvijas teritorijā šobrīd zināmi 113 šī tipa uzgaļu atradumi. Tas nozīmē, ka kopš J. Asara publikācijas par šī tipa uzgaļiem, kam par pamatu kalpoja 57 atradumi, zināmo šī tipa uzgaļu skaits ir faktiski dubultojies.⁸⁰⁶

Ir redzams, ka visi pētnieki, kas savos darbos aplūkojuši šī tipa uzgaļus, tam pieskaitījuši samērā dažādu formu un ornamenta uzgaļus. Tomēr apkopojot atradumus

⁸⁰¹ Inv. nr. A 12820:434.

⁸⁰² Kazakevičs V. Iš vēlyvojo geležies amžiaus baltų ginklų istorijos..., p. 289.; Asaris J. 11.–13. gs. zobena maksts bronzas uzgaļu tipi un to izplatība Kurzemē. // Arheoloģija un etnogrāfija. 17. laid. – Rīga, 1994.

⁸⁰³ Janowski A. Wczesnośredniowieczne okucia pochew mieczy tzw. trezewiki z terenu Pomorza, Warmii i Mazur. // Wojskowosc Ludow Morza Bałtyckiego. Mare Integrans. Studia nad dziejami wybrzeżu Morza Bałtyckiego. –Toruń, 2007, p. 166.–168.

⁸⁰⁴ Paulsen P. Schwertortbänder der Wikingerzeit..., s. 103–107.

⁸⁰⁵ Kazakevičs V. Iš vēlyvojo geležies amžiaus baltų ginklų istorijos..., 2. pav.

⁸⁰⁶ Asaris J., 11.–13. gs. zobena maksts bronzas uzgaļu tipi un to izplatība Kurzemē..., 26. lpp.

un precizējot datus par to iedalījumu, radās nepieciešamība pārlicināties par iespējam esošo materiālu klasificēt, ņemot vērā šobrīd zināmos atradumus, kas nebija pieejami iepriekšējiem autoriem. Kā primārā pazīme tika izvēlēta uzgaļu sānu izvirzījumu proporcijas attiecība pret uzgaļu pamatdaļu, kas aptver pašu zobena maksts apakšu. Ornaments šajā gadījumā uzskatāms par sekundāru pazīmi.

Lai gan šie uzgaļi ir stilistiski samērā viendabīga senlietu forma, to galvenās atšķirības ir sānu izvirzījumu proporcijās un izmēros. To centrālais izvirzījums parasti tiek veidots stilizētas palmetes formā, to pamatne rotāta ar krusta un augu motīvu ornamentu, kas papildināts ar dobu, apaļas formas padziļinājumu rindām gar to malām, ar nelielām ornamenta atveida variācijām. Retāk sastopami uzgaļi ar pret centru atveidotu simetrisku volūtu (vai pret centru simetrisks „S” veida motīvs) atveidiem, kuru apakšdaļā saskatāms stilizēts nosacīts apvērstas sirds motīvs.⁸⁰⁷ Šī ornamenta motīva formas izcelsme varētu būt meklējama Ib–2. tipa uzgaļu rotājumā un P.Paulsena izdalītās lībiski–skandināviskās uzgaļu grupas rotājuma tehniskajā risinājumā.

118. att. Zobena maksts uzgalis ar katrā pusē atšķirīgu ornamentu no Lībagu Sāraju 35. kapa (A12820:318).

Pirmajam apakštipam pieskaitāmi uzgaļi ar nelieliem vai vāji izteiktiem sānu izvirzījumiem, kas aptver maksts galu no sāniem, kas ir īsāki vai vienāda garuma ar palmetes formā veidoto uzgaļa centrālo izvirzījumu. Otrajam apakštipam pieskaitīti uzgaļi, kuru sānu izvirzījumi nedaudz garāki par tā centrālo izvirzījumu, bet kas nepārsniedz apakšdaļas garumu. Trešajam apakštipam pieskaitīti uzgaļi, kuru sānu izvirzījumi ir vienāda garuma vai pārsniedz uzgaļa apakšdaļas garumu līdz centrālā izvirzījuma pamatnei.

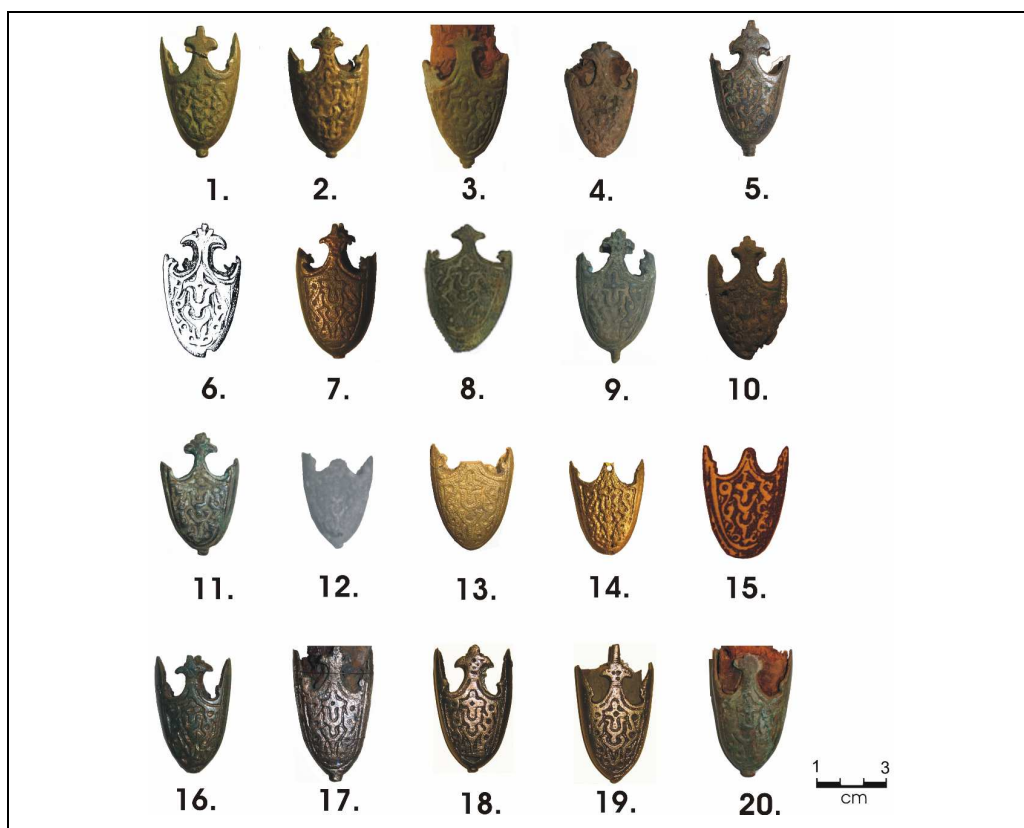
To, ka ornaments šī tipa uzgaļu izdalīšanā nav izskatāms par primāro pazīmi, bet par pamatu ņemamas to formas atšķirības, apliecina zobena maksts uzgalis, kas atrasts Lībagu Sāraju 35. kapā, kur viena tā puse rotāta ar tradicionālo krusta un palmetes motīvu, savukārt otra puse – ar sirdsveida, jeb lilijveida motīvu (118. att.).

⁸⁰⁷ Kazakevičius V. Iš vėlyvojo geležies amžiaus baltų ginklų istorijos..., 2. pav.

No otras puses – tieši šie divi ornamenta motīvi ir uzskatāmi, vienlīdz svarīgu pazīmi, lai šo uzgaļu kopumu izdalītu kā atsevišķu tipu.

V-1 tipa uzgaļi.

Kopumā šobrīd zināmi 36 pirmajam apakštipam (V-1) pieskaitāmi zobenu makstu uzgaļi no sistemātiskos izrakumos pētītiem pieminekļiem (119. att., 41. tab.).

119. att. V-1 tipa uzgaļu atradumi Latvijas teritorijā.

1 – Aizkraukle (RDM I 687), 2 – Raņķu Kapenieki 24. k. (A 7631:4), 3 – Doles Rauši, 9. k. (VI 146:49), 4 – Lielvārdes pārceltuves senkapi, 10. k. (A 10381:2), 5 – Daugmales pilskalns (A 9964:6581), 6 – Turaidas Pūteļi, 1. uzsk.(nav identificēts), 7 – Popes Lazdas (VVM 27309/1), 8 – Dundagas baznīcas senkapi, 9 – Lībagu Sārāji, 44. k. (A 12820:554), 10 – Medzes Strautiņi 1. k. (A 10789:28), 11 – Lībagu Sārāji, s.a. 9. lauk., 2. sez. (A 12820:738), 12 – Medzes Kapsēde (KPM 299), 13 – Kokneses pils (VI 62:5167), 14 – Turlavas Birzmaļi (VI 232:8), 15 – Sable (nav identificēts), 16 – Ikšķiles Zariņi (VI 152:587), 17 – Mārtiņsalas pils (RDM I 2300), 18 – Durbes Dīri, III ugunskaņu vieta (LVMM 13 214), 19 – Durbes Dīri, III ugunskaņu vieta (LVMM 13 199), 20 – Doles Rauši, 142. k. (VI 146:914), (Nr. 6., 7., 8., 13., 17., 18., 19. – bez mēroga).

Autoram zināmi 35 šī tipa uzgaļi, no tiem vēl deviņi ir ar nolauztiem sānu pagarinājumiem, kas neļauj droši tos pieskaitīt atsevišķam apakštipam, kas kopā veido 45 vienības (41 tab.).

Iespējama šī tipa uzgaļu pirmparaugs, kas varējis kalpot par tā ornamenta un formas iedvesmas impulsu, atrasts Aizkraukles kapulauka teritorijā (119. att. 1.) Diemžēl kā liela daļa 19. gs. atradumu, tas ir uzskatāms par savrupatradumu un nav zināms konteksts, kādā tas atradies. Tomēr tā masīvākā forma (tā svars pārsniedz 50

g, pretstatā pārējiem atradumiem, kuru lielākā daļa sver nedaudz vairāk kā 30 g) un rūpīgi izveidots, izteikti reljefais augu ornamenti, kurā saskatāmi pat ļoti smalki augu vijuma atzari, liecina, ka tas izgatavots 12. gs. valdošā romānikas mākslas ietekmē, kur šādi vijumi bijuši viens no populārākajiem rotājuma motīviem. Jāpiebilst, ka ne 2., ne 3. apakštipa uzgaļiem nav zināmi šādi masīvi un rūpīgi eksemplāri, tādēļ var pieņemt, ka šī tipa attīstība varētu būt sākusies no šāda tipa uzgaļiem, kas uzskatāmi par vienu no pirmajām uzgaļu formām, kas krusta karu periodā nomaina vikingu laikmeta beigu uzgaļus. Precīzāks datējums tikai pēc formas diemžēl nav iespējams, bet to iespējams pieņemt, to relatīvi pieņemot par senāku, un saistot to ar laikmetu maiņas lauku – 11. gs. beigām un 12. gs. sākumu.

120. att. V tipa 1. apakštipa uzgaļi no privātkolekcijām.⁸⁰⁸

Doles Raušu kapulauka 9. kapā uzgalis iegūts postītā skeletkapā. Tomēr redzams, ka tas bijis bagāts ar piedevām, jo saglabājušies jostas apkalumi, piesis, ķemme, naža fragmenti.⁸⁰⁹ Zobena asmens fragmenti ļoti korodējuši, saglabājušies aptuveni 30–35 cm garumā. Doles Raušu 142. skeletkapā (postīts) arī iegūts šāda tipa uzgalis, kapā vēl saglabājušies jostas fragmenti ar sirdsveida apkalumiem, nazis, neliela, masīva bronzas pakavsakta ar skaldņu galiem un apaļu, ornamentētu loku, dzintara piekars, kā arī apavu rotājuma paliekas. Saktas pēda ir nedaudz paplatināta, tas ļauj datēt kapu vairāk ar 12. gs., nekā tas iespējams pēc jostas apkalumiem, kas izplatīti arī iepriekšējā, 11. gadsimtā.⁸¹⁰ Abos kapos iegūtas liecības par zobena maksts konstrukciju, kur izmantota āda, koks un audums. V–a tipa uzgaļi lielākā skaitā atrasti Ziemeļkurzemē – 14 gab., kur pamatā datējami ar 12. gs., savukārt par nedaudz vēlākiem (13. gs.) uzskatāmi mūra pilīs – Koknesē un Mārtiņsalā atrastie.

⁸⁰⁸ Pēc interneta diskusiju foruma www.antik-war.lv publikācijām laikā no 2008. līdz 2012. gadam, sk. 41. tab.

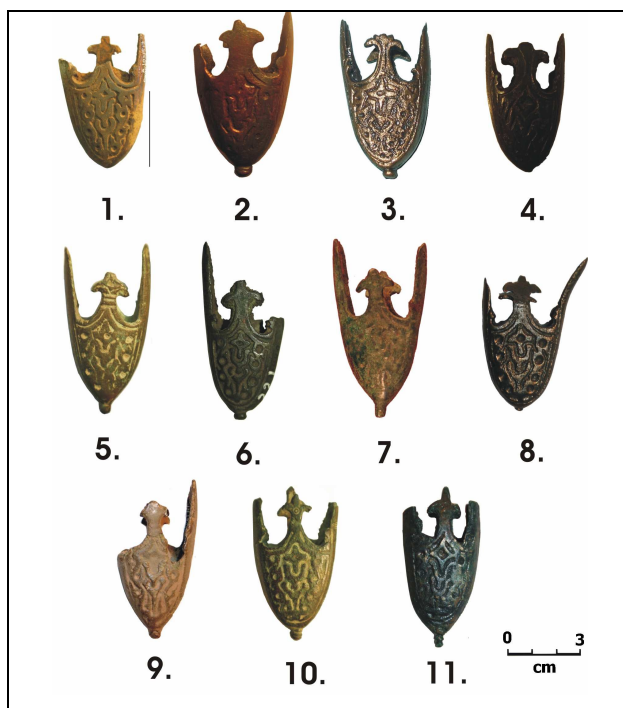
⁸⁰⁹ Šnore E. Pārskats par 1967. g. arh. izrakumiem Raušu kapulaukā (LNVM AA 780, 3. lpp.).

⁸¹⁰ Šnore E. Pārskats par 1973. gada arh. izrakumiem Doles Raušu kapulaukā. (LNVM AA 785, 15. lpp.).

Diemžēl arvien lielāku daļu atradumu mūsdienās veido mantraču atradumi. Šobrīd ir ziņas par vismaz astoņiem šī apakštipa zobenu makstu uzgaļiem, kas iegūti nelegālu izrakumu ceļā. Mantraču sniegtā informācija jāizvērtē kritiski, īpaši par atradumu autoru norādīto iespējamo atraduma vietu. Tomēr zināmu priekšstatu par šādos nelegālos izrakumos iegūto senlietu proporcionālu kopskaitu legālos izrakumos iegūtajam senlietu materiālam šāds ieskats tomēr sniedz, un atsevišķos gadījumos atradēji tomēr norādījuši vismaz atraduma reģionu (120. att.).⁸¹¹

V tips, II apakštips.

Otrā apakštipa uzgaļu sānu izvirzījumi pēc garuma pārsniedz tā centrālo izvirzījumu, bet to garums nepārsniedz uzgaļa pamatnes garumu. Šo izvirzījumu izmēri var būt dažādi (sastopami dažādi rotāti, bet pēc formas vienādi uzgaļi), izšķirošā nozīme šī apakštipa izdalīšanā ir pamatdaļas un izvirzījumu savstarpējām proporcijām. Ja sānu izvirzījumi sniedzas garāk no centrālā izvirzījuma beigām par vairāk kā pusi uzgaļa pamatdaļas (attālums no gala līdz izvirzījumu pamatnei), tie pieskaitāmi jau III apakštipam.

121. att. V-2 tipa zobenu makstu uzgaļi.

1 – Durbes ezera krasts (A 10215:2), 2 – Kokneses priekšpils (VI 62:5), 3 – Jersika (A 1124), 4 – Popes Lazdas (VVM 27309/2), 5 – Kokneses Mūkukalns, (A 9252) 6 – Sesavas Eži (KM 1993:29), 7 – Latvija, nez. apst. (BM 1852,0329.215), 8 – Lībagu Sāraji, 36.k. (A 12820:351), 9 – Katvares Muižkalni (A 9857), 10 – Valgales pag. (A 2403) 11 – Užavas Silmalciems (ГЭ 279/ 29).

⁸¹¹ Pēc: <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=156644> un <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=156364> (skatīts 2011-09-15) u.c.

Šobrīd kopumā zināmi 41 šī apakštipa uzgaļu atradumi no vismaz fiksētām 16 atradumu vietām (70. tab., 121. att.). Arī otrā apakštipa zobenu makstu uzgaļu lielākā daļa atradumu zināma no kuršu apdzīvotās teritorijas (19 eksemplāri, kas iegūti Lībagu Sārajos, Popes Lazdās, Raņķu Kapeniekos, Talsu Vilcumuižā un Durbes Purvmaļos u.c.). Vislielākais šī tipa uzgaļu skaits – 11 eksemplāri – iegūti Zlēku Pasilciema senkapos). Pārējā Latvijas teritorijā tie zināmi pa diviem atradumiem latgaļu, zemgaļu un lībiešu apdzīvotajā teritorijā. Lībiešu apdzīvotajā teritorijā zināmi no Rīgas Vecpilsētas, kur šāds uzgalis atrasts bijušā lībiešu ciema vietā,⁸¹² kā arī Limbažu raj. Katvares Muižkalnos, kas ir tālākā uz ziemeļiem esošā vieta Gaujas lībiešu teritorijā, kur atrasti zobenu piederumi, bet zemgaļu Sesavas Ežu kapulauka teritorijā atrastajam uzgalim ir saglabājusies neapstrādāta lējuma šuve, kas ir svarīga liecība par iespējams, to vietēju izgatavošanu šajā reģionā.

122. att. V–2 tipa uzgaļi no privātkolekcijām.⁸¹³

Kā jau minēts iepriekš, lielu daļu atradumu veido arī privātkolekcionāru guvums, kur zināmi arī šī tipa zobenu makstu uzgaļu atradumi (122. att.).

V tipa uzgaļi, 3. apakštips.

V–3 tipa uzgaļus raksturo izteikti gari sānu izvirzījumi, kas pārsniedz to pamatnes garumu. Šī grupa uzskatāma par nedaudz vēlāku, par ko liecina tās ornamenta un formas vienkāršošanās, piemēram, austrumu palmetes motīvs daļai uzgaļu transformējies par krustu (Priekuļu Sārumkalns, Mārtiņsalas pils, Ikšķiles pils), pašu uzgaļu virsma top gludāka, centrā esošais reljefais krusts ar paplatinātiem galiem un dobu rombu centrā pārveidojas par rombveida motīvu.

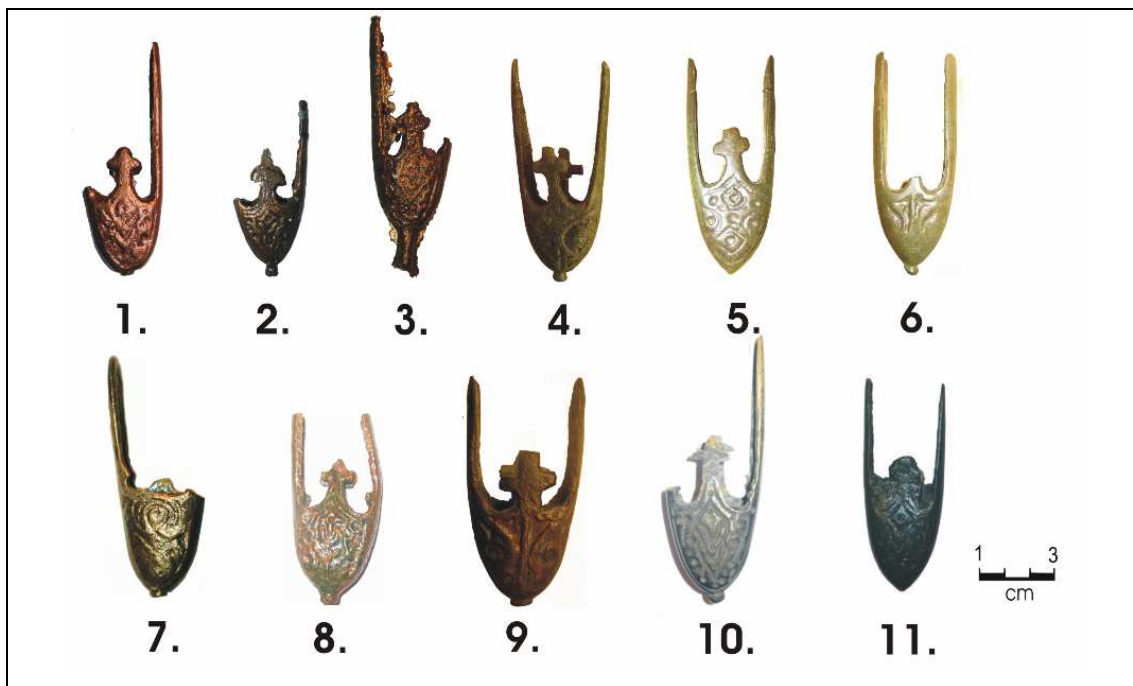
Trešā apakštipa uzgaļu atradumi koncentrējas gar Daugavu. Mārtiņsalas ciemā (123. att. 3.) atrasts šī tipa uzgaļa pusfabrikāts, kas apliecina tā izgatavošanu

⁸¹² Caune A. 1974. gada izrakumi Vecrīgā. // ZASM par arheologu un etnogrāfu 1974. gada pētījumu rezultātiem. Rīga, 1975, 13.–14. lpp.

⁸¹³ Nr. 1 – R.Spirģa foto, nr. 2 – pēc www.antik-war.lv publikācijām.

šajā reģionā. Uzgaļi ar neapstrādātām lējuma šuvēm konstatēti arī Lībagu Sārajos (39. k., 123. att. 11.).

Kopumā Latvijas teritorijā šobrīd zināms 24 šī tipa uzgaļi no 13 atradumu vietām, tie dominē kuršu apdzīvotajā teritorijā (43. tab.), bet sastopami arī gar Daugavu – Ikšķilē, Mārtiņsalā, Koknesē.

123. att. V–3 tipa uzgaļu atradumi Latvijas teritorijā.

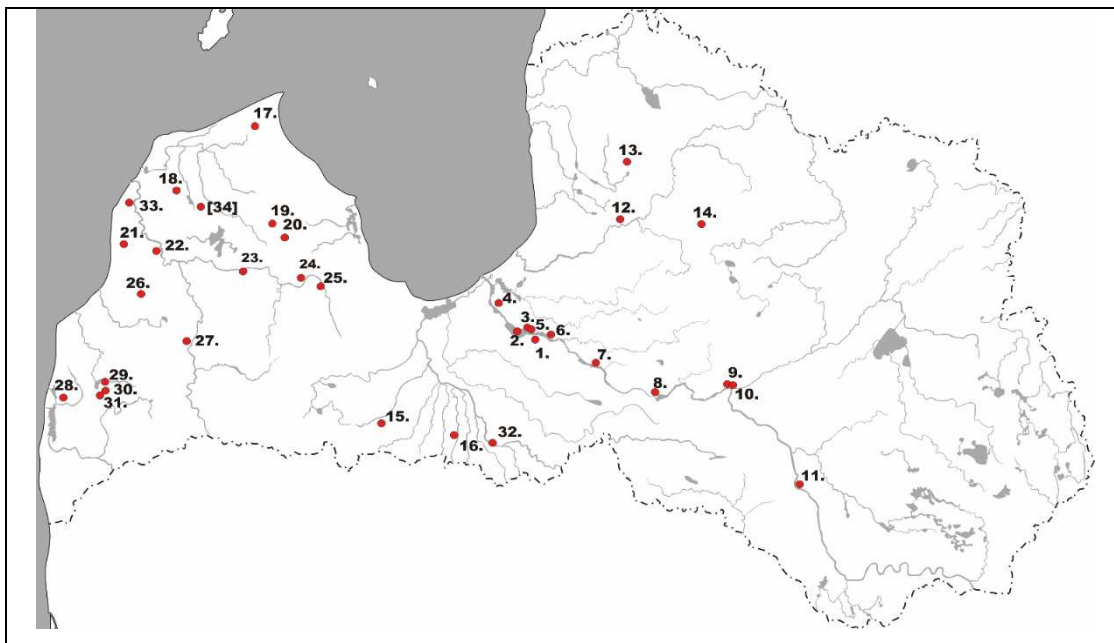
1 – Mārtiņsalas ciems (VI 121:779), 2 – Mārtiņsalas ciems (VI 121:1794), 3 – Mārtiņsalas ciems (VI 121:2073), 4 – Mārtiņsalas pils (VI 127:1740), 5 – Ikšķiles pils (VI 129:294), 6 – Kokneses pils (VI 62:4811), 7 – Tērvetes pilskalns (VI 24b:306), 8 – Kokneses pils (VI 62:4811), 9 – Priekuļu Sārumkalns (RDM I753), 10 – Kandava (KPM 182), 11 – Lībagu Sāraji, 39. k. (A 12820:433). 4,5,6,10 – bez mēroga.

Mārtiņsalas ciemā iegūtas plašas liecības gan par vietēju metāla apstrādi,⁸¹⁴ gan kontaktiem ar Rietumlatviju, gan tirdznieciskajām aktivitātēm,⁸¹⁵ kas vienlīdz apstiprina abas versijas. Tomēr plašās rotkaļu un kalēju darbnīcas atradums Doles Raušos un atsevišķās liecības par metālapstrādes nozīmi Daugavas lībiešu ciematos (Ikšķile, Mārtiņsala), ļauj izdarīt pieņēmumu par visu Daugavas lejteces mikroreģionu kā attīstītu gan krāsaino metālu, gan dzelzs apstrādes centru viduslaiku sākumā, kur konstatētā augstākā zobenu makstu uzgaļu atradumu koncentrācija Latvijas teritorijā varētu būt liecība par to izgatavošanu šajā reģionā (124. att.).

⁸¹⁴ Par ko liecina kalēja knaibļu (lūkšu) atradums (inv. nr. VI 121:2042), punkstītis (VI 121:992), cirtnis metāla nociršanai (VI 121:2240), veseris ar šķeltu galu (VI 121:2114), bronzas stienīša fragments (VI 121:402), tīģeļu fragmenti (VI 121:800, 825), bronzas un dzelzs sakusumi u.c.

⁸¹⁵ Šeit atrastas vairākas kuršu lentveida aproces un to fragmenti (VI 121:1727, 244), iespējams, auduma mēra fragments (VI 121:555), bronzas atsvariņš (bez nr.).

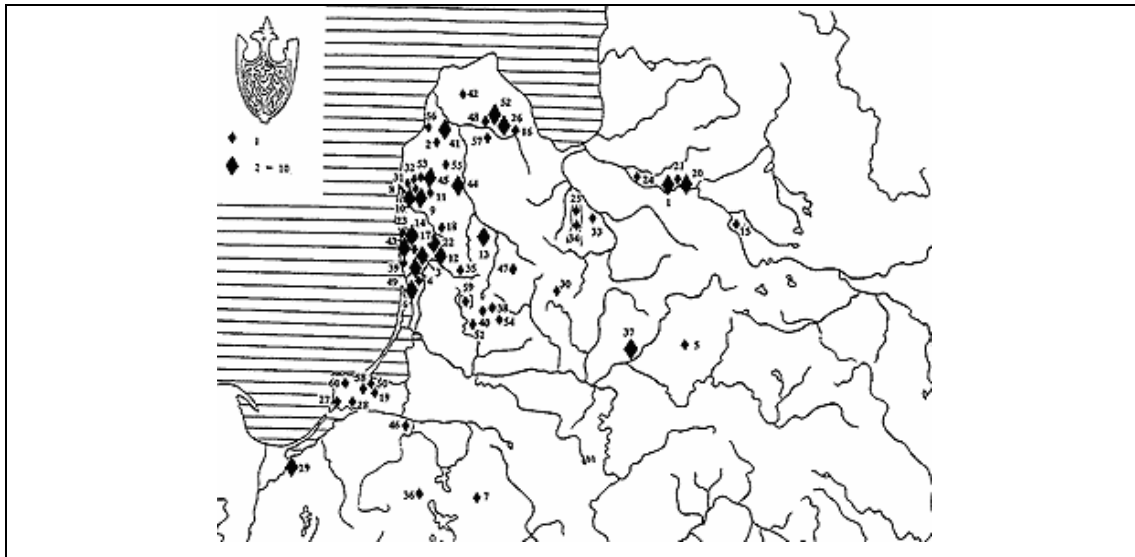
Kā redzams V.Kazakeviča 1998. gada pētījumā, tieši šī tipa makstu uzgaļi ir visadaudzskaitlīgākā uzgaļu atradumu grupa baltu zemēs (124. att.). To apstiprina arī promocijas darbā veiktā atradumu precizēšana un papildināšana ar atradumiem Baltijas somu teritorijās.

124. att. V tipa zobenu makstu uzgaļu atradumu izplatība Latvijas teritorijā.

1 – Daugmales pilskalns, 2 – Doles Rauši, 3 – Mārtiņsalas pils, 4 – Rīga, 5 – Mārtiņsalas ciems, 6 – Ikšķiles Zariņi, 7 – Lielvārdes pārceltuves senkapī, 8 – Aizkraukle, 9 – Kokneses pils, 10 – Kokneses priekšpils, 11 – Jersikas pilskalns, 12 – Turaidas Pūteļi, 13 – Katvares Muižkalni, 14 – Priekuļu Sārunkalns, 15 – Tērvetes pilskalns, 16 – Sesava, 17 – Dundaga, 18 – Popes Lazdas, 19 – Talsu Vilikumuiža, 20 – Lībagu Sāraji, 21 – Užavas Silmalciems, 22 – Zlēku Pasilciems, 23 – Valgale, 24 – Sabile, 25 – Kandava, 26 – Alsungas Kalniņi, 27 – Raņķu Kapenieki, 28 – Medzes Strautiņi, 29 – Durbes ezera krasts, 30 – Durbes Dīri, 31 – Durbes Purvmaļi, 32 + Mežotne, 33 – Vārves Pasiekste, 34 – Puze.

Latvijas teritorijā V tipa uzgaļu atradumi koncentrējas divos reģionos – Kurzemē un gar Daugavas ūdensceļu. Trīs uzgaļi zināmi Lielupes baseinā, trīs – Gaujas baseinā. Ņemot vērā to samērā standartizēto ornamentu, var pieņemt, ka tie izgatavoti, veidojot nospiedumu mālā, vai kādā citā plastiskā materiālā no jau gatava parauga, iespējams cita maksts uzgaļa. Par to netieši liecina V–3 tipa uzgaļa atradums Lībagu Sāraju kapulauka 39. kapā, kura ornaments ir vāji izteikts un tas bijis ievietots kapā ar nenovīlētām lējuma šuvēm.

125. att. V tipa uzgaļu izplatība baltu apdzīvotajā teritorijā.⁸¹⁶

Atsevišķi ar ģeometrisko ornamentu rotāti atradumi un izgatavošanas brāķi liecina par to vietēju izgatavošanu, izdalot vismaz divus iespējamus to izgatavošanas mikroreģionus Latvijas teritorijā – Ziemeļkurzemi un Daugavas lejteci. Savukārt atradumi mūra piļu teritorijā interpretējami divējādi – vai nu šeit redzama atsevišķu vēlā dzelzs laikmeta priekšmetu formu ilgāka atrašanās lietojumā, vai arī tā ir liecība par iepriekšēju, pirmsvācu apdzīvotību šajās vietās, kur šie ieroču piederumi bijuši vietējo iedzīvotāju rīcībā, vai arī to paralēlu līdzpastāvēšanu 13. gs. Piemēram, V–3 tipa uzgaļi Latvijas teritorijā uzgaļi tikai dzīvesvietās – pilskalnos, ciemu vietās un arī mūra piļu teritorijā – tas varētu norādīt uz to izgatavošanas vietām.

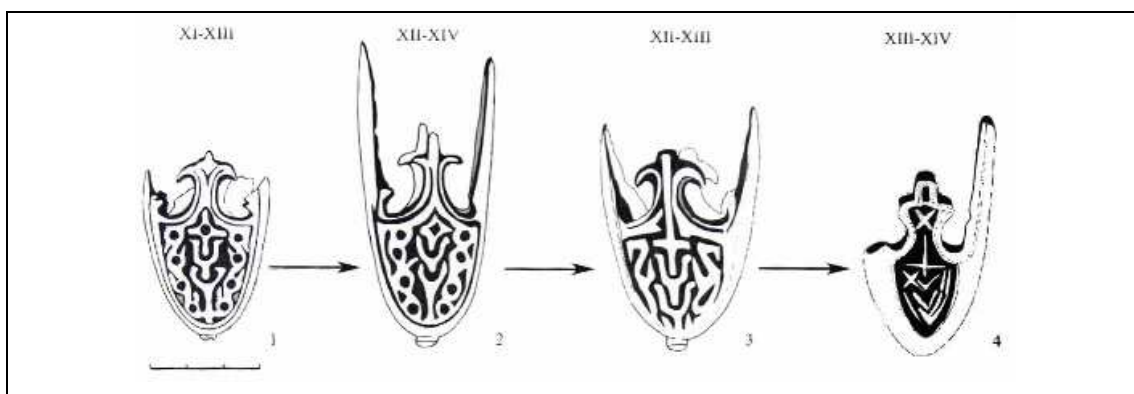
Šo uzgaļu atradumu daudzskaitlīgums atspoguļo to augsto izplatību Latvijas teritorijā (124. att.) un Austrumbaltijā kā arī to ilgo un plašo lietojumu no 11. gs. 2. puses līdz 13. gs. beigām, vai pat, iespējams, 14. gs. sākumam.

To tipoloģiskā analīze ļauj izveidot zināmu to attīstības shēmu. Šim jautājumam pievērsies arī krievu pētnieks R.Širouhovs, aplūkojot V–b tipa uzgaļu (pēc J.Asara tipoloģijas) iespējamās formu evolūcijas (degradācijas) shēmu⁸¹⁷ (126. att.) kā arī meklējot arī šī tipa zobenu makstu uzgaļu ornamenta simbolikas iespējamās semantiskās nozīmes jautājumus saistībā ar maģiskās aizsardzības funkciju.⁸¹⁸

⁸¹⁶ Pēc Kazakevičius V. *Iš vēlyvojo geležies amžiaus baltų ginklų istorijos...*, p. 311.

⁸¹⁷ Широхов Р. Контакты пруссов и куршей X–XIII вв. По археологическим источникам. // Lietuvos Archeologija. T. 37, –Vilnius, 2011.

⁸¹⁸ Широхов, Р.А. Наконечники ножен мечей куршского типа XI–XIII вв.: иконография и семантика. Pēc: http://www.simvolika.org/mars_030.htm (skatīts: 2011–08–11).

126. att. V tipa uzgaļu iespējamās attīstības shēma pēc R.Širouhova.⁸¹⁹

2.2.6. VI tipa uzgaļi.

11. gs. Latvijas arheoloģiskajā materiālā parādās jaunas formas zobenu makstu uzgaļu tips. Pastāv dažādas iespējas to klasifikācijā. V.Kazakevičs iedalījis tos 3 apakštipos. Savukārt, J.Asaris V.Kazakeviča VIa apakštipu izdalījis kā patstāvīgu tipu (nr. 5.) un VI b tipu kā 6. tipu.⁸²⁰ V.Kazakeviča VIc tipa zobenu makstu uzgaļi Latvijas teritorijā nav zināmi, tomēr tie drīzāk uzskatāmi par VIa variāciju.⁸²¹ Tātad ir redzams, ka šī tipa uzgaļiem izšķirami vismaz divi, samērā atšķirīgas formas apakštipi. Latvijas teritorijā zināmi 16 šī tipa uzgaļi (44. tab., 127-128. att.).

Pirmā apakštipa uzgaļiem to centrā atrodas krustveida izvirzījums, līdzīgs V tipa uzgaļu 3. apakštipam raksturīgajam izvirzījumam, kas uzskatāms par vienkāršojušos palmetes motīvu. Šo uzgaļu virsma gandrīz nav rotāta. Šādi uzgaļu atradumi zināmi Salaspils Lipšos, Ikšķiles Kābelēs, Lībagu Sārajos, Tērvetes pilskalnā, Vecsaules Čapānos, Medzes Strautiņos, Daugmales pilskalnā un Aizkraukles kapulaukā (127. att.1–7).

Otrā apakštipa uzgaļi zināmi 2 gab. – Daugmales pilskalnā un no nezināmas atraduma vietas, šobrīd glabājas Britu muzejā (127. att. nr. 8–9), kuram krustveida izvirzījums centrā savienots ar sānu izvirzījumiem. Viens atradums iegūts mantraču darbības rezultātā.⁸²²

⁸¹⁹ Широухов Р.А. Наконечники ножен мечей куршского типа XI–XIII вв.: иконография и семантика. Pieejams: http://www.simvolika.org/mars_030.htm (skatīts 2012-11-03).

⁸²⁰ Kazakevičius V. Iš vėlyvojo geležies amžiaus baltų ginklų istorijos..., p. 310–313., Asaris J. 11.–13. gs. zobena maksts bronzas uzgaļu tipi un to izplatība Kurzemē..., 23. lpp., 4. att. 1–2., 26. lpp.

⁸²¹ Kazakevičius V. Iš vėlyvojo geležies amžiaus baltų ginklų istorijos..., p. 313., 44. pav.

⁸²² Pēc: <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=271698> (skatīts 2012-10-27). Līdzīgi zināmi arī Baltkrievijā: http://arheolog.by/gallery/image_page.php?album_id=43&image_id=539 (skatīts 2012-10-27).

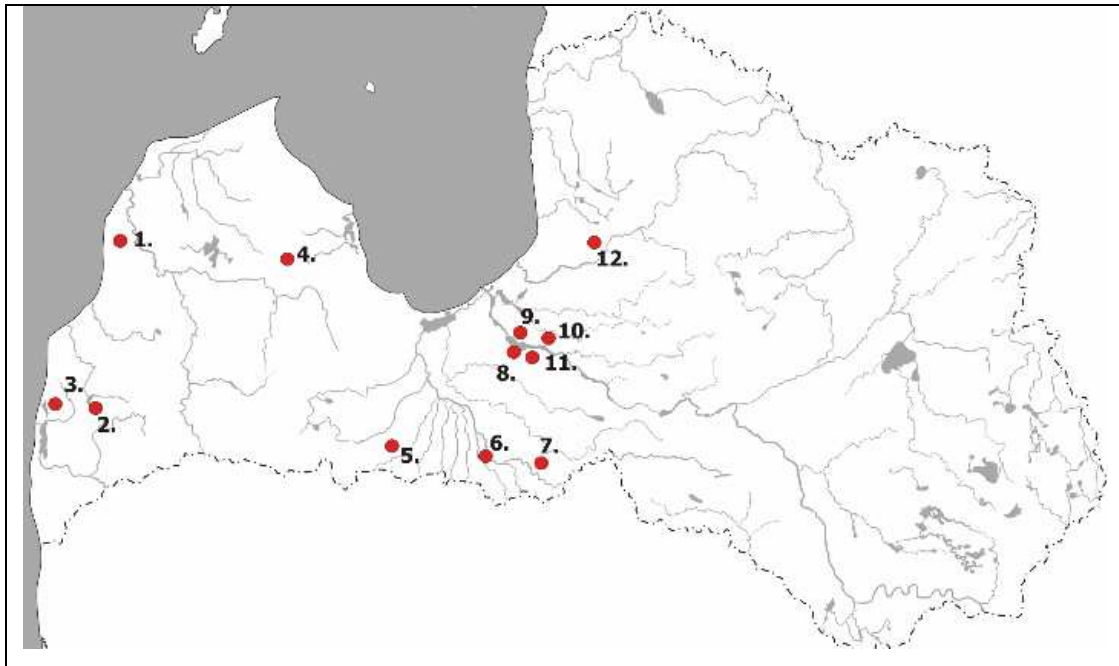
127. att. VI tipa uzgaļu atradumi Latvijas teritorijā.

1 – Salaspils Lipši 210. k. (VI 185), 2 – Ikšķiles Kābeles (RDM I 2234a), 3 – Lībagu Sāraji, 25. k. (A 12820:140), 4 – Tērvetes pilskalns (VI 24e:184), 5 – Vecsaules Čapāni (KPM 1301), 6 – Medzes Strautiņi (A10789:29), 7 – Mežotnes pilskalns (A 11429:256), 8 – Daugmales pilskalns (A 12600:103), 9 – Latvija (BM1852,0329.211), 10 – Doles Rauši, 20. k. (VI 141:128), 11 – Turaidas Pūteļi (E.Holberga kolekcija, pēc izr.pārsk. nr. AA3), 12 – Durbes Dīri (LNMM 13200), 13 – Užavas Silmalciems (ГИМ оп.297 / 25).

Trešā apakštipa uzgaļiem centrālais izvirzījums transformējies par vienkāršu apgriezta V veida formas veidojumu. Trešā apakštipa uzgaļiem izzūd arī sānu izvirzījumos raksturīgie pret centru vērstie puspaļi izvirzījumi ar caurumiņiem uzgaļa piestiprināšanai pie maksts gala. Tie zināmi no Doles Raušu kapulauka, Turaidas Pūteļiem (Holberga kolekcija), Durbes Dīriem un Užavas Silmalciema. J. Asaris gan tos iedalījis katru savā tipā, tomēr atradums no Bēra kolekcijā esošais² apakštipa uzgalis labi parāda visu trīs uzgaļu veidu elementu klātbūtni un atspoguļo to variāciju kombinācijas, un to, ka visi šie trīs uzgaļu veidi tomēr ir viena tipa varianti (127. att. 10–13).

Kopumā šie uzgaļi, salīdzinot ar iepriekš aplūkoto tipu uzgaļiem kļuvuši zemāki, rotājumā vienkāršotāki (44. tab.). Par šo uzgaļu izcelsmi pētniekiem nav vienota viedokļa, domājams, daļēji tie tomēr gatavoti Baltijas jūras reģionā.⁸²³ Iespējams izdarīt pieņēmumu, ka izspaidu uz to veidošanos varēja atstāt IIIa–1 tipa uzgaļu ārējā forma, kurā tiem saskatāma tieša analogija, laika gaitā tai vienkāršojoties.

⁸²³ Kazakevičius V. Iš vėlyvojo geležies amžiaus baltų ginklų istorijos ... p. 311.

128. att. VI tipa zobenu makstu uzgaļu atradumu vietas Latvijas teritorijā.

1 – Užavas Silmalciems, 2 – Durbes Dīri, 3 – Medzes Strautiņi, 4 – Lībagu Sāraji, 5 – Tērvetes pilskalns, 6 – Mežotnes pilskalns, 7 – Vecsaules Čapāni, 8 – Doles Rauši, 9 – Salaspils Lipši, 10 – Ikšķiles Kābeles, 12 – Turaidas Pūteļi.

2.2.7. VII tipa uzgaļi.

Šāda tipa uzgaļi Latvijas teritorijā zināmi nelielā skaitā, tikai pieci eksemplāri (45. tab., 130. att.). P.Paulsens to uzskata par Gotlandei raksturīgu uzgaļu tipu ar „rūnakmeņu” stilā veidotu ornamentu, kaut gan zināmie atradumi ir ļoti mazskaitlīgi.⁸²⁴ Ārējās pazīmes saista to ar V.Kazakeviča VI tipa uzgaļiem, vai J.Asara 5. tipa uzgaļiem, tomēr šo uzgaļu izmēri ir daudz lielāki un VI-a tipam raksturīgais krustveida centrālais posms pārveidojies par vienkāršu noapaļotu izvirzījumu, atšķiras arī tā proporcijas (pēdējo uzgaļu izmēri ir lielāki). Zināmu saistību ar iepriekšējā tipa uzgaļiem ārpus Latvijas teritorijas – Britu salās, Herefordšīrā atrastajam maksts uzgalim (130. att. 5.)⁸²⁵, kam atšķirībā no VI tipa uzgaļiem centrā redzamā krusta, šeit redzams stilizēta zvērgalva, bet saglabājas kopīga iezīme – sānu pagarinājumos redzami pret centru cērstie puslokveida paplatinājumi ar kniežu caurumiņiem.

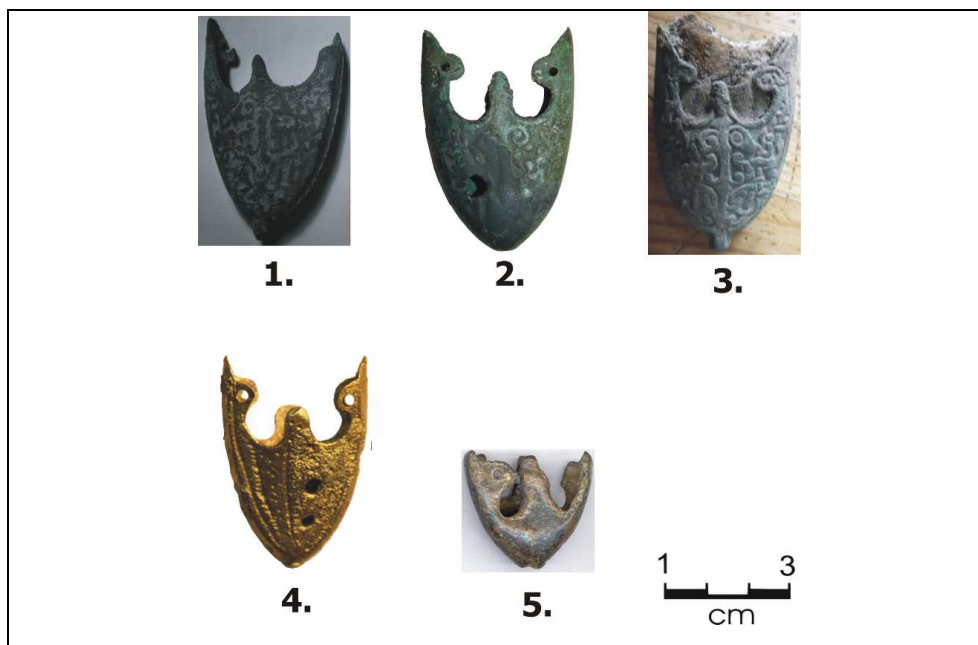
Latvijas teritorijā kopumā zināmie trīs uzgaļi atrasti Talsu Vilikumuižā, Turlavas Birzmaļos un Zlēku Pasilciemā. (129. att.). Turlavas Birzmaļos⁸²⁶ un Zlēku Pasilciemā atrastā uzgaļa rotājumā redzami augu vijumu motīvi. Talsu Vilikumuižā

⁸²⁴ Paulsen P. Schwertorbänder der Wikingerzeit..., s. 127–130. (P.Paulsena VI tips).

⁸²⁵ Pieejams: <http://www.ukdfd.co.uk/ukdfdata/showrecords.php?product=6406&cat=123> (skatīts 2012-11-03).

⁸²⁶ Tuvāki atraduma apstākļi nav zināmi. Uzgalis ir savrupatradums, iegūts laikā ap 1973–1974. g., spriežot pēc Kuldīgas muzeja senlietu inventāra kartiņām.

atrastā zobena maksts uzgalis pēc ārējās formas līdzinās Birzmaļu un Pasilciema atradumiem, bet tā virsma rotāta atšķirīgi. A.Janovskis, analizējot analogisku atradumu Šcecinā, saskata tā rotājumā no kristietības mākslas pārņemtu „dzīvības koka” ideju un datē šo atradumu no Rietumpolijas ar 12. gs. otro un trešo ceturksni.⁸²⁷

129. att. VII tipa un tam tuvu formu zobenu makstu uzgaļi.

1 –Turlavas Birzmaļi (KNM 8883), 2 – Zlēku Pasilciems (ГИМ, оп. 65 / 523), 4 – Talsu Vilikumuiža (A 8571:854) 5 – Lielbritānija, Herefordšīra⁸²⁸ (nr. 1., 3 – bez mēroga)

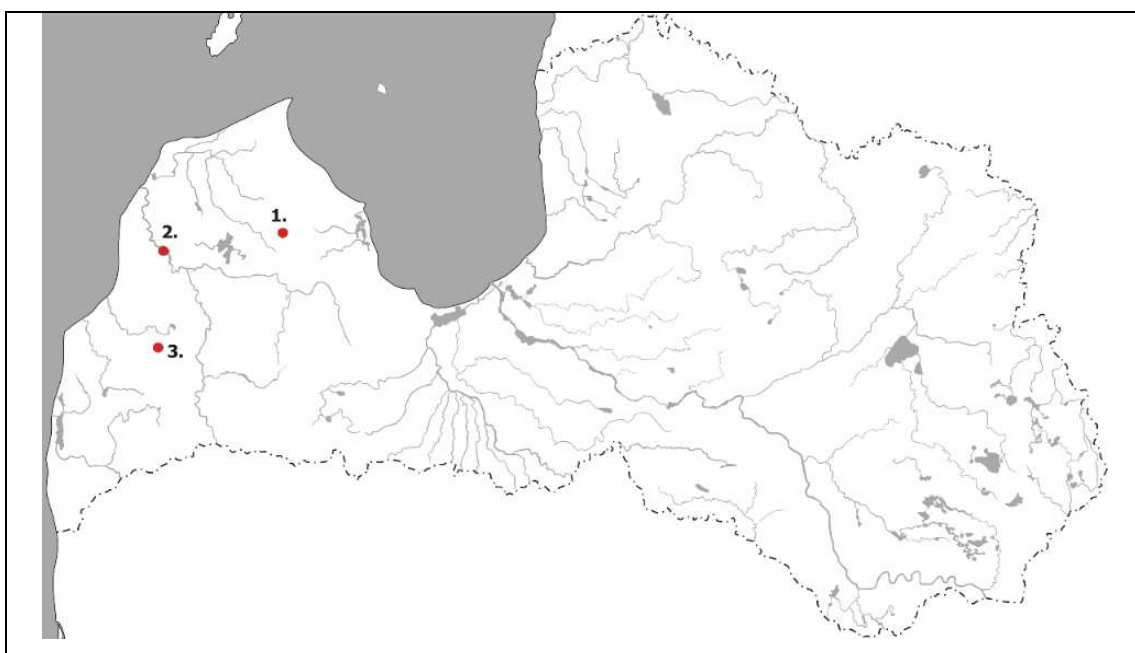
Šo zobenu makstu uzgaļu iespējamā izgatavošanas vieta varētu būt arī Ziemeļkurzeme, jo, piemēram, Zlēku Pasilciemā zināms šāds maksts uzgalis varētu būt ar lējuma brāķi (129. att. 2.). Tā virsmā redzams lejamveidnē palikuša gaisa tukšuma paliekas, bet Turlavas Birzmaļu uzgalis, iespējams, tā izgatavošanas procesā izliets neregulārs. Protams, nevar izslēgt, ka uzgalis varētu būt šādi nedaudz deformējies apbedīšanas ugunsrituāla laikā augstās temperatūras iedarbībā, tomēr šādu piemēru Latvijas arheoloģiskajā materiālā faktiski nesastopam – uguns iedarbības pēdas uzgaļa virsmā parasti ir ļoti atpazīstamas un fiksētās deformācijas ir ļoti izteiktas.

Lai gan šo uzgaļu formā ir saskatāmas vairāku Latvijas teritorijā 11.–13. gs. izplatītu zobenu makstu uzgaļu formu iezīmes, tie ir pārāk atšķirīgi, lai tos klasificētu kā kāda no iepriekš aplūkoto tipu apakštipiem. Visumā jāpiekrīt uzskatam, ka šie uzskatāmi par patstāvīgu uzgaļu tipu.

⁸²⁷ Janowski A. Gotlandzki trzevik pochwy miecza z przedstawieniem drzewa zycia ze szczecinskiego podzamcza. // Acta Militaria Mediaevalia III, – Krakow–Sanok, 2007, s. 182., fig. 7., 8.

⁸²⁸ Pēc: <http://www.ukdfd.co.uk/ukdfddata/data/123/256Sword-Chape-1-cs.jpg> (skatīts 2012-11-11).

Iespējams, ka šī tipa zobenu makstu uzgaļu forma aizgūta no V.Kazakeviča III–a tipa zobenu makstu uzgaļiem, kāds, piemēram, atrasts Kazdangas Apariņu 2. kapā, laika gaitā iegūstot arī citu tipu iezīmes, piemēram, VI–a tipa uzgaļiem raksturīgo sānu pagarinājumos esošo pusapaļo izvirzījumu ar caurumiņu piekniedēšanai, izveidojot oriģinālu pazīmju kombināciju. Šādu pazīmju kombinācijas dažiem tiem grūti pieskaitāmiem uzgaļiem zināmas vairākas, piemēram, Lībagu Sārāju 39. kapā atrastajam maksts uzgalim, kur tā centrālā izvirzījuma forma atbilst J.Asara 2. tipa 1. variantam, uzgaļa sānu izvirzījumi ir nošķelti, kā J.Asara klasifikācijas IV tipa uzgaļiem, bet paša uzgaļa virsma rotāta ar saulīšu ornamentu, kas zobenu makstu uzgaļu rotājumā gandrīz nav sastopams.

130. att. VII tipa uzgaļu atradumu vietas Latvijā.

1 – Talsu Vilkmuiža, 2 – Zlēku Pasilciems, 3 – Turlavas Birzmaļi.

Poļu ieroču pētnieks A. Janovskis pieļauj, ka šo uzgaļu rotājums varēja kalpot kā paraugs Austrumbaltijā plaši izplatīto Vb pēc V.Kazakeviča zobenu makstu uzgaļu (ar krustu un palmeti) izgatavošanai.⁸²⁹

Koka simbolika gan pagāniskajā, gan kristīgajā tradīcijā ir ļoti universāla un plaša, tas saista debesis un zemi, tas uztur pasaules struktūru, dažkārt uzskatāms par cilvēka alegoriju.⁸³⁰

Visticamāk, ka šo uzgaļu galvenais lietojuma laiks ir 12. gs. Šādas formas uzgaļu parādīšanās un esamība Ziemeļkurzemē ir liecība tam, ka šajā reģionā ilgāk

⁸²⁹ Janowski A. Gotlandzki trzevik pochwy miecza z przedstawieniem drzewa zycia ze szczecinskiego podzamecza..., s. 177–186.

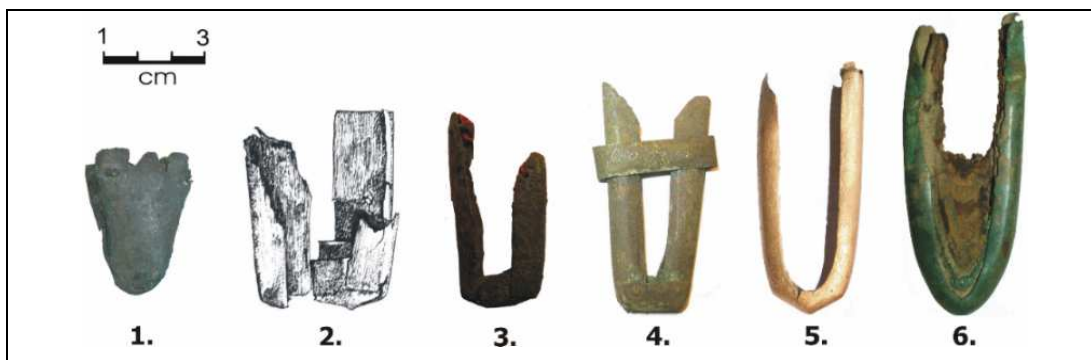
⁸³⁰ Boldoks Dž. Kristietības simbolika. – Rīga, 1999. 118. lpp.

norisinājās bruņojuma izgatavošana un zināmas tradīcijas ietvaros notika samērā brīva darbošanās ar pazīstamajiem tradicionālajiem elementiem, kombinējot tos agrāk nesastopamās kombinācijās, atšķirībā no Kurzemes dienvidiem, kur šāda tendence redzama mazāk.

2.2.8. VIII tipa uzgaļi.

Kā atsevišķa zobenu makstu uzgaļu forma jāizdala uzgaļi, kas gatavoti no plāna bronzas vai dzelzs skārda sloksnēm. Tipoloģiski tie ir samērā nevienmērīgi, jo katrs ir nedaudz atšķirīgs no citiem. Izdalāmi vairāki to veidi pēc izgatavošanas – viengabala skārda aptvere gar ārmalu pār skārda plāksni, kas aptver no abām pusēm maksts galu, kā arī no vairākiem skārda gabaliem sakniedēta maksts gala aptvere.

Tie ir atrasti septiņos arheoloģiskajos pieminekļos (46. tab.), iespējams, to skaits ir bijis daudz lielāks, kā tas konstatēts līdz šim, jo tie daudz vieglāk deformējas un iet bojā kremācijas procesā, kādēļ arī ir grūtāk identificējami – plānais skārds kremācijas laikā daudz vairāk pakļauts temperatūras iedarbībai, nekā citi lējuma tehnikā gatavotie un masīvākie bronzas priekšmet (131. att.). Šie uzgaļi 12.–13. gs. ir bijuši izplatīti kuršu apdzīvotajā teritorijā (132. att.).⁸³¹

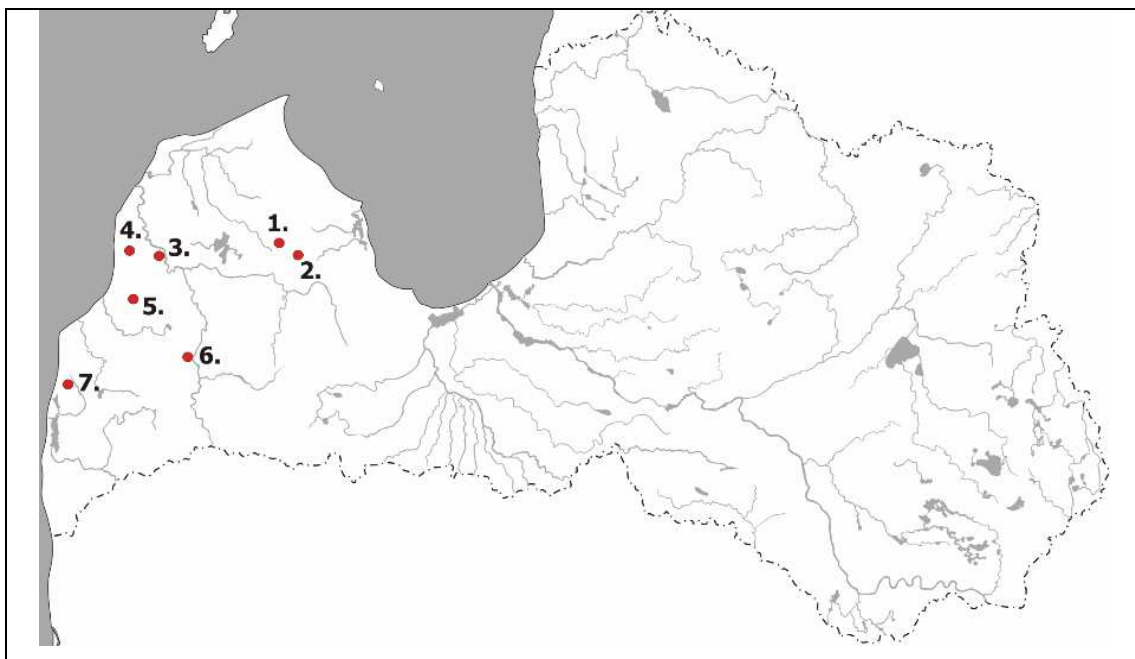
131. att. VIII tipa uzgaļi.

1 – Alšungas Kalniņi, 25. k. A 11727:13, 2 – Lībagu Sārāji, s.a. A 12820:680, 3 – Medzes Strautiņi, 1. k. A 10789:31, 4 – Raņķu Kapenieki, 26. k. A 7633:36, 5 – Talsu Vilikumuiža A 8326:26, 6 – Ziru Sembas (VVM 30934/3).

Tikai no viena apbedījuma zināms, ar kāda tipa zobeniem šie uzgaļi bijuši lietoti kopā. Tā Medzes Strautiņos vienā kompleksā atrastas divas kuršu tipa zobenu rokturu pogas, kā arī divi lējuma tehnikā izgatavotie bronzas zobenu makstu uzgaļi. Visticamāk, šie uzgaļi ir vietējo amatnieku darinājums. Izšķirami divu tipu šī veida uzgaļi – viens no tiem veidots kā maksts gala aptvere, parasti izveidojot no trim skārda fragmentiem tos piekniedējot rezultātā veidojot vienkāršu maksts gala aptveri,

⁸³¹ Lai gan J.Asaris šādu uzgaļu esamību piemin, tie netiek aplūkoti tuvāk. Sk. *Asaris J.* 11.–13. gs. zobena maksts bronzas uzgaļu tipi un to izplatība Kurzemē..., 25. lpp.

otrs – no viena vai diviem lielākiem gabaliem, tos apliecot nepieciešamajā formā un sakniedējot. Pasilciema uzgalis izgatavots no šauras viengabala skārda plāksnes to apliecot, nevis gatavojot no vairākiem gabaliem.

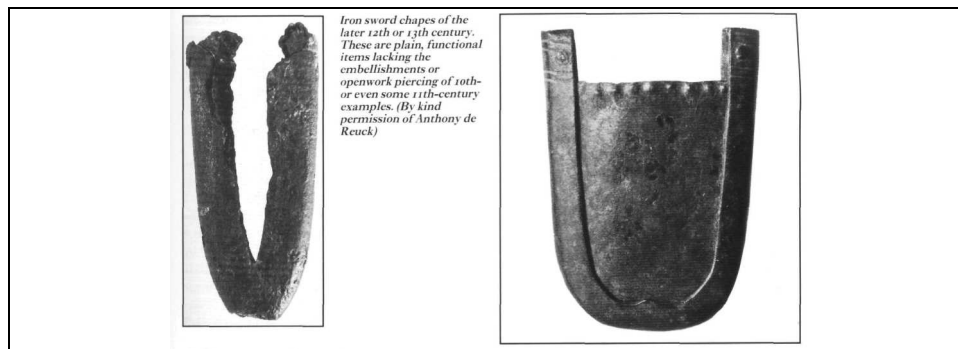

132. att. VIII tipa zobenu makstu uzgaļu atradumu vietas Latvijas teritorijā.

1 – Talsu Vilcumuiža, 2 – Lībagu Sāraji, 3 – Zlēku Pasilciems, 5 – Alsungas Kalniņi, 6 – Raņķu Kapenieki (2 gab.), 7 – Medzes Strautiņi.

Vienīgais precīzāk datējams atradums ir no Raņķu Kapeniekiem, kur tas datēts pēc kapā līdzdoto lentveida aproču ornamenta, kas ļauj to datēt ar aptuveni 12.gs. sākumu.⁸³²

Līdzīgi, vienkārši zobenu makstu uzgaļi zināmi arī Rietumeiropā un tiek datēti ar 12.–13. gs. redzams, ka Latvijas atradumi gandrīz pilnībā līdzinās Rietumeiropas atradumiem – to pamatā ir ar plāksni stiprināta skārda aptvere, kas apliecīta zobena maksts galam. (133. att.).⁸³³

133. att. Zobenu makstu uzgaļi no skārda Rietumeiropas materiālā (12.–13. gs.).

⁸³² Noteica B. Vaska.

⁸³³ No: Gravett C., Hook C. Norman Knight, 950–1204 AD. Osprey Military. Warrior series. –London 1993. p. 59.

Ir zināmi vēl vairāki uzgaļi, kas pēc formas nelīdzinās aplūkoto uzgaļu tipu atradumiem, kas acīmredzot iezīmē pāreju uz viduslaikiem. Šaurs zobena maksts uzgalis zināms kā savrupatradums Pēterbaznīcas viduslaiku kapsētā, diemžēl tas nav datējams precīzāk.⁸³⁴ Dzelzs skārda uzgalis zināms arī no Odzianas⁸³⁵ apkārtnes Vidzemē un kā savrupatradums Durbes apkārtnē, kur šaurajam dzelzs uzgalim konstatēta pat kāda, iespējams, cēlmetāla, inkrustācija tā virsmā. Tomēr, lai gan šie uzgaļi literatūrā tiek minēti pie vēlā dzelzs laikmeta atradumiem,⁸³⁶ visticamāk, ka šādas formas uzgaļi (izteikti šauri) saistāmi ar dažādām vēsturisko laiku zobenu formām, piemēram, rapieriem u.c.

Klasificējot Latvijas teritorijā zināmos zobenu makstu uzgaļu atradumus, secināms, ka tie pārstāv astoņus tipus un 21 apakštipus. Kopumā izpētei pieejami bija pieejami 174 uzgaļi, kaut gan ziņas iegūtas par vismaz 181 atradumu. No tiem 46 eksemplāri (25,41 %) attiecināmi uz 9.–11. gs. 1. pusi, bet 135 attiecināmi uz 11. gs. 2. p. – 13. gs. (74,59 %).

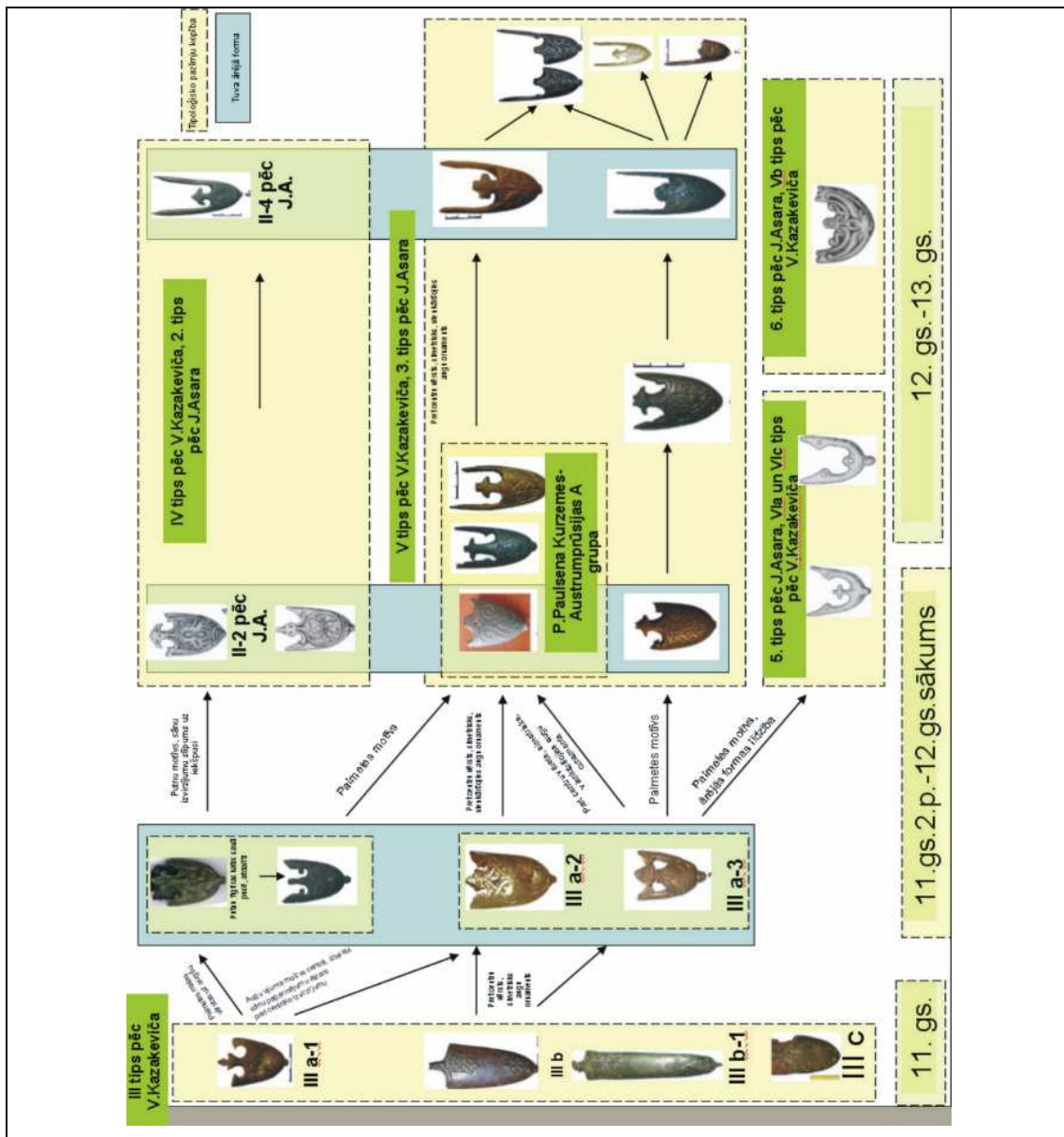
Secināms, ka, lai gan par Latvijas atradumu klasifikācijai veltītas detalizētas publikācijas, šeit iegūtais arheoloģiskais materiāls ir pietiekams, lai pat atspoguļotu atsevišķu zobenu makstu uzgaļu formu evolūciju pārejā no vikingu laikmeta uz krusta karu periodu (134. att.).

Darba gaitā kļuva iespējams izdalīt vairākus līdz šim detalizētāk neaplūkotus uzgaļu tipus. Tas sakāms par VII un VIII tipa uzgaļiem, kur pēdējie ir saistīti tieši ar divasmeņu zobeniem, nevis nažiem un kaujas nažiem. VIII tipa uzgaļu atradumu vienmērīgā izplatība liek pārvērtēt priekšstatu par zobenu makstu uzgaļu lietojumu kā tādu, jo atspoguļo iespēju, ka šādi apkaltās makstis (un zobeni) daudz lietotas plašāk, kā varētu spriest tikai pēc masīvāko, lējuma tehnikā izgatavoto makstu uzgaļu tipu izplatības. Otra secinājumu daļa saistās ar zobenu makstu uzgaļu izgatavošanas aspektiem. Liecības gan par pusfabrikātiem un lējuma brāķiem, kā arī ar baltu ģeometriskā ornamenta rotājumiem klātajiem eksemplāriem ir apstiprinājums literatūrā izteiktajiem pieņēmumiem par to vietēju izgatavošanu Daugavas lejtecē un Ziemeļkurzemē 12.–13. gs. Zobenu makstu uzgaļu izpēte ļauj iegūt papildus informāciju zobenu izplatības rekonstrukcijā, ļauj precizēt to datējumus (135. att.).

⁸³⁴ *Spirģis R.* Arheoloģiskie izrakumi Rīgas Sv.Pētera baznīcas kapsētā. // APL 2004. un 2005., –Rīga, 2006. 51. lpp.

⁸³⁵ LA, 242. lpp.

⁸³⁶ Inv.nr. A 8494, kas arī kļūdaini datēts ar vēlo dzelzs laikmetu.

134. att. Latvijas teritorijā zināmo zobenu makstu uzgaļu formu hipotētiskā attīstības shēma 9. – 13. gs.

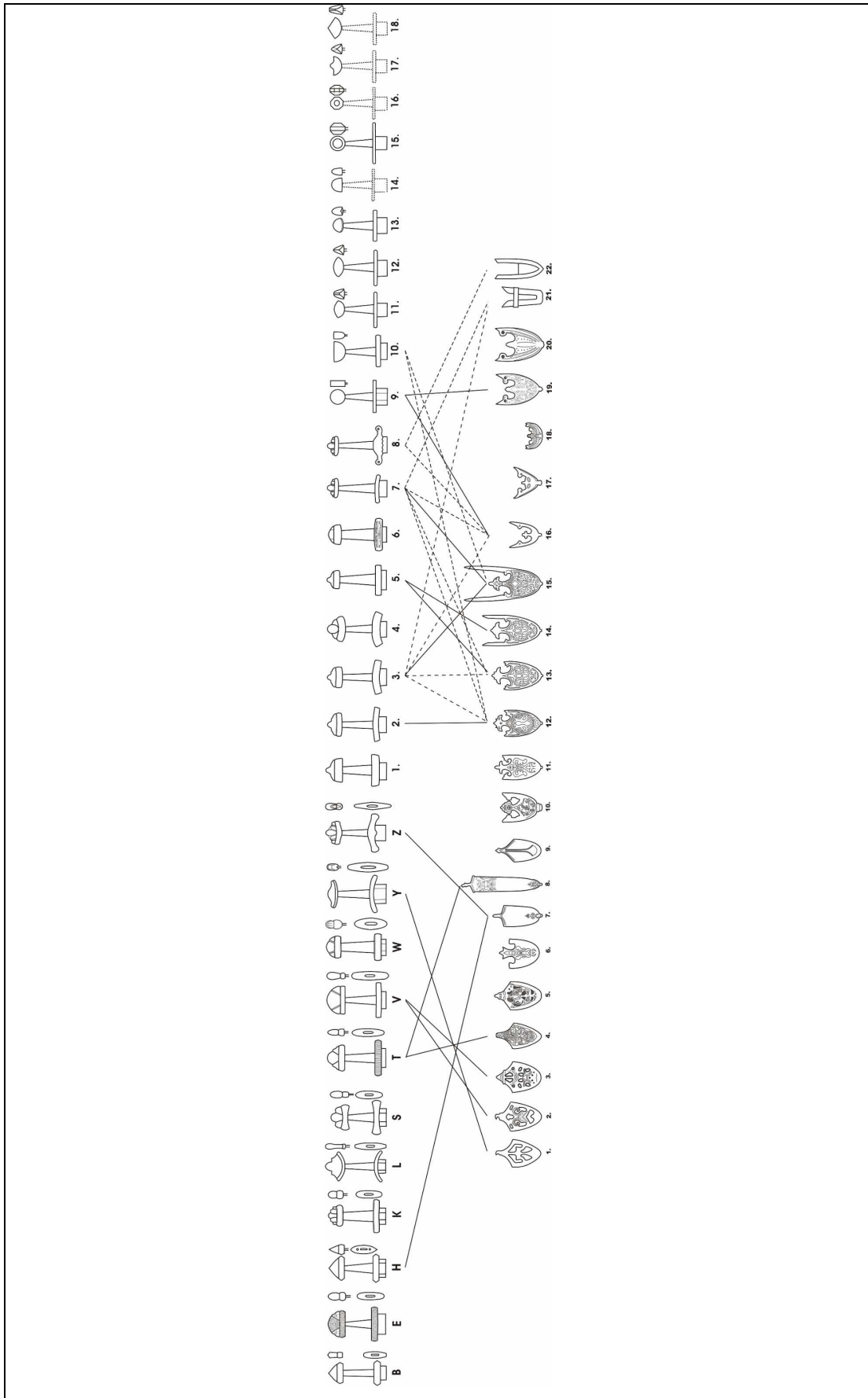
Redzams, ka III tipa zobenu makstu uzgaļi Latvijas teritorijā sastopami kopā gan ar T gan Z tipa zobeniem, gan dažādām tipiskām krusta karu laikmeta zobenu formām, kā ar zobeniem A tipa roktura pogu un taisnajiem šķēršiem, kā arī ar vienasmens zobeniem ar t.s. antenveida pogu (atradumi Zemgalē un Kurzemē, tajā skaitā arī kuršu apdzīvotajā Lietuvas daļā, piem. Palangas kapulaukā u.c.)⁸³⁷ un zobeniem rombveida pogu.

⁸³⁷ Pēc: Kuršiai / Couronians..., p. 185–186. Par to liecina pat atradumi, kas glabājas arī dažādās privātkolekcijās, sk. <http://www.kladoiskatel.care.lv/viewtopic.php?f=59&t=99429&sid=52bb2a59abd52b84603f325cc739c0c> (skatīts 2011.04.14.).

Gs. Tips	9. gs.		10. gs.		11. gs.		12. gs.		13. gs.	
	1.p.	2.p.	1.p.	2.p.	1.p.	2.p.	1.p.	2.p.	1.p.	2.p.
I 										
II 										
III 										
IV 										
V 										
VI 										
VII 										
VIII 										

135. att. Latvijas teritorijā izplatīto zobenu makstu uzgaļu datējuma hronoloģiskie ietvari.

Tātad uzgaļu formu korelēšana ar zobenu rokturu tipiem ļauj precizēt zobenu un uzgaļu datējumu un tipu hronoloģiju, ļauj izsekot pāreju no vikingu laikmeta ieroču formām uz krusta karu perioda sākumu, ko labi atspoguļo atsevišķu uzgaļu sastopamība kopā abu periodu zobeniem. Korelācija ļauj precizēt un labāk pamatot pieņēmumu, ka atsevišķi zobeni Latvijas teritorijā bijuši lietojumā ilgāk nekā Rietumos, piem. H tipa atradumi kopā ar III tipa uzgaļiem. Zinot viena atsevišķa elementa datējumu, kļūst iespējams precizēt pārējo šajā kompleksā esošo zobenu elementu hronoloģiju. Šāda korelācija parāda, ka Latvijas arheoloģiskais materiāls neatspoguļo pāreju no vikingu laikmeta uz krusta karu perioda zobenu formām – kombinācijas starp rokturu tipu un zobena maksts uzgali parāda, ka katrā no minētajiem kultūrvēsturiskajiem periodiem vismaz Latvijas teritorijā pastāvējušas tikai tam raksturīgu elementu kombinācijas (136. att.).

136. att. Latvijas teritorijā pārstāvēto divasmeņu zobenu rokturu tipu un zobenu makstu uzgaļu tipu savstarpējā korelācija 9.-13. gs.

2.3. Zobenu asmeņu formu klasifikācija.

Zobena asmens ir tā galvenā sastāvdaļa, kas līdzšinējos pētījumos Latvijas teritorijā ir aplūkota maz. Galvenokārt tas darīts asmeņu ierakstu izpētes sakarā,⁸³⁸ bet tikai nedaudz lai noteiktu tuvciņas raksturu (piemēram, vai zobenam dominējošā bijusi cērtošā, vai durošā funkcija).⁸³⁹

Tomēr ir skaidrs, ka zobena asmens ir vienlīdz būtiska šī ieroča sastāvdaļa (konstruktīvais elements), tāpat kā to rokturi, šķērši, makstu uzgaļi un kuru iespējams pētīt izmantojot tipoloģisko metodi tāpat kā iepriekš nosauktās sastāvdaļas. Tas sastāv no šķeltna, gropes, smailes un roktura tveramās daļas (4. att.).

Pat virspusīgi pievēršoties šim jautājumam, ir labi redzams, ka laika gaitā ir mainījusies gan zobenu asmeņu forma, gan izgatavošanas tehnoloģijas. Zobena asmens formu ietekmēja gan attiecīgā laika periodā izplatītās karošanas un noteiktu ieroču veidu lietojuma tradīcijas, gan ieroču kalējiem pieejamās tehnoloģijas un to prasmju, zināšanu un tehnisko iespēju līmenis (kalšanā nepieciešamo prasmju, instrumentu un izejvielu pieejamība), pašu zobenu lietošanas tehnikas nianšes un pielāgošanās konkrētā pasūtītāja specifikai.

Lielā mērā ilgstošā laika periodā kopš zobenu kā tuvciņas cērtamā roktura ieroča parādīšanās to asmeņu formu veidošanos noteica vispārpieņemtā tā lietojuma tradīcija attiecīgajā laika periodā un sabiedrībā, ko ietekmēja noteiktā laikmeta ietvaros pieņemtais karošanas un cīņu raksturs, gan no otras puses – paša ieroča forma noteica arī iespējas ar to veikt vai neveikt noteikta veida darbības. To varēja ietekmēt arī fakts, vai zobena īpašnieks cīnījās kājniestu ierindā, cīnītāju grupā, vai individuāli, piemēram, divkaujā, vai arī zirga mugurā. No šī pielietojuma apstākļiem bija atkarīgs, vai zobenam būtu nepieciešama vairāk uz dūrienu izdarīšanu balstīta tehnika, vai vairāk uz inerci balstīta cirtienu tehnika. Tas noteica arī asmens formas izvēli – vai tā bija masīvāka, kas ļāva veidot uz inerci balstītu spēcīgu cirtienu tehniku, vai atvieglota, kas ļāva izdarīt īsākā laikā ātras gan cirtienu, gan dūrienu sērijas. Piemēram, Latvijas teritorijas kaimiņos, sākot ar 10. gs., pateicoties intensīvajai Senās Krievzemes kņazu cīņai ar hazāriem, no stepju klejotāju tautām tiek pārņemta arī to cīņas taktika un atsevišķi bruņojuma elementi, piemēram, līkie vienasmens zobeni – sabļās, kas ir specifiski kavalērijas ieroči. Tas, ka Latvijas teritorijā šie ieroči plašāku

⁸³⁸ *Anteins A.* Melnais metāls Latvijā. – Rīga, 1976. 44–55. lpp.

⁸³⁹ *Atgāzis M.* Tuvciņas ieroči..., 107. lpp.

izplatību neieguva (ar atsevišķiem izņēmumiem) tas varētu liecināt par šeit dominējošu kājnieku cīņas taktiku.⁸⁴⁰

Būtisks faktors bija aizsardzības bruņojuma izplatība – iespējamība, ka zobenam būtu jāpārcērt vai jāpārdur bruņas, līdz ar to jāpārvar ievērojama pretestība, nesabojājot pašu ieroci, neapšaubāmi ietekmēja gan zobenu formu, gan svaru, gan izgatavošanas tehnoloģijas, kas noveda pie ievērojamas zobenu asmens formu dažādošanās laikā no Romas impērijas pastāvēšanas pirmajiem gadsimtiem, līdz pat jaunajiem laikiem, mainoties atkarībā no bruņu izplatības attiecīgajā laikmetā un pamazām izzūdot, ieviešoties ugunsšaujamajiem ieročiem.

Zobenu asmeņi kā atsevišķs pētījumu objekts ieroču arheoloģijā parādās tikai pēc Otrā pasaules kara – galvenokārt pēc britu pētnieka E.Oukšota darbu publicēšanas. E.Oukšots izdala 22 viduslaiku zobenu tipus, galvenokārt, balstoties uz to asmeņu formu.⁸⁴¹ Savukārt A.Gaibiga fundamentālais pētījums ļauj brīvi saistīt zobenu rokturu elementu kombināciju tipus ar noteiktiem zobenu asmeņu tipiem.⁸⁴² Iespēju robežās izmantota abu šo autoru izmantotā 9.–13. gs. zobenu asmeņu klasifikācija.

Šajā nodaļā aplūkoti zobeni, kas saglabājušies pilnā garumā, vai kuru saglabātības pakāpe ļauj rekonstruēt tā izmērus ar augstu ticamības pakāpi un kuru bojājumi ir nebūtiski. Nodaļas uzdevums būtu mēģināt noskaidrot, vai Latvijas arheoloģiskajā materiālā iespējams identificēt noteiktas līdzīga veida asmeņu formas, veikt Latvijas zobenu asmeņu formu klasifikāciju un mēģināt izstrādāt vismaz to aptuvenu hronoloģiju, korelējot ar zobenu rokturu formām un makstu uzgaļu formām.

Lai klasificētu šo materiālu, iespēju robežās ņemti vērā sekojoši parametri kā visa ieroča kopgarums, šķeltņa un garengropes platums un garums, asmens biezums un šķērsriezuma forma, roktura un tā tveramās daļas proporcijas, kā arī smailes forma. Arī šajā nodaļā saglabāts aplūkojamā materiāla hronoloģiskais dalījums vikingu laikmeta (9. gs. –11. gs. 1. p.) un krusta karu periodā (11. gs. b. – 13. gs.). Jāpiebilst, ka ne visiem šajā darbā pieminētajiem ieročiem visi to tehniskie parametri bija iegūstami, gan dēļ zobenu tehniskā stāvokļa gan dēļ daļas atrašanās dažādu muzeju ekspozīcijās slēgtās vitrīnās.

⁸⁴⁰ Всемирная история в 24 томах. Т. 7., –Минск, 1997, с. 564–565.

⁸⁴¹ Oakeshott E. Records of the Medieval Sword..., p. 8–9.

⁸⁴² Geibig A. Beiträge zur morphologischen Entwicklung des Schwertes im Mittelalter..., s. 80, 99.

2.3.1. Zobenu asmeņi vikingu laikmetā (9. gs. – 11. gs. 1. p.).

Latvijas teritorijā konstatēti 77 vikingu laikmeta zobeni un tiem to pieskaitāmi fragmenti, kā arī 46 to makstu uzgaļi. Tomēr no šī relatīvi lielā atradumu skaita asmeņu analīzei izmantojams tikai samērā neliela to daļa, jo vairums atradumu ir sliktā tehniskā stāvoklī, vai saglabājušies fragmentārā veidā. Kopumā laikā uz 9.–11. gs. iespējams izdalīt četras galvenās zobenu asmeņu formas. 47. tab. sniegti katru asmens tipu raksturojošie parametri katram asmeņu tipam pēc spilgtākajiem katru tipu pārstāvošiem zobeniem. Asmens biezums mērīts 3 cm no asmens pleciem, kas parasti ir visbiezākā tā vieta, lai nodrošinātos pret tā lūšanu – un atsevišķiem eksemplāriem var būt daudz biezāka par šķeltņa vidējo biezumu. Līdzsvara punktu raksturojošie izmēri apzīmē attālumu no šķeltņa pārejas uz roktura tveramo daļu, kurā šķeltnis atrodas līdzsvarā ar roktura daļu.

Plašākai salīdzinošai analīzei bija izmantojami tikai 8 labāk saglabājušies zobenu asmeņu eksemplāri. Tomēr to analīze parāda noteiktu tehnisko parametru variāciju robežas un tās kā kopumu, lai noteiktu attiecīgā zobena asmens piederību katra tipa ietvariem (48. tab.)

1. tips. Pirmā tipa zobenu asmeņi raksturīgi jau vidējā dzelzs laikmeta beigām raksturīgajiem zobeniem, bet tie atrodas lietojumā vēl vēlā dzelzs laikmeta sākumā – 9. gs. Latvijā tie ir konstatēti ar 8.–9. gs. datētajiem B tipa zobeniem.⁸⁴³ Latvijā atrasto šī tipa zobenu asmeņi ir 5,2–5,4 cm plati, to kopgarums ir ap 90 cm, to asmeņi ir biezi un smagi, pie roktura tuvojoties ievērojamam – 7 mm biezumam, to smaile samērā noapaļota. E.Oukšots šī tipa asmeņus detalizēti neaplūko, kaut gan zobenu asmeņu evolūciju līdz 9. gs. ieskicē.⁸⁴⁴ Secināms, ka Latvijas teritorijā atrasto B tipa zobenu asmeņi atbilst A.Gaibiga izdalītajam 1. tipam, bet ar atsevišķām 2. tipa iezīmēm (lielāks garums).⁸⁴⁵ Šo zobenu kopsvars pārsniedz kilograma robežas, vidēji sasniedzot ievērojamu – ap 1,1–1,2 kg svaru. (137. att. 1.).

Grobiņas Smukumu 50. kapā⁸⁴⁶ atrastā zobena kopsvars ir ap 1144 g, bet tā balansa punkts atrodas tālu no roktura – vairāk kā 20 cm no tā. Durbes ezera krastā⁸⁴⁷ atrastā zobena saglabājušos fragmentu svars sasniedzis 1,091 kg. Ierēķinot izrūsējušā metāla zudumus, tas varētu būt svēris nedaudz vairāk par 1100 g. Asmens balansa

⁸⁴³ *Atgāzis M.* Tuvciņas ieroči..., 105–106. lpp.

⁸⁴⁴ *Oakeshott E.* Records of the Medieval Sword ... p. 8–9.

⁸⁴⁵ *Geibig A.* Beiträge zur morphologischen Entwicklung des Schwertes ..., s. 85.

⁸⁴⁶ Inv. nr. A 12060:30.

⁸⁴⁷ Inv. nr. KPM 2023a

punkts tam atradies aptuveni 10 cm no roktura. Secināms, ka ierocis bijis kopumā smags, bet labā līdzsvarojuma dēļ ērti kontrolējams un labi piemērots spēcīgiem uz inerci balstītiem cirtieniem. Tā roktura poga izteikti lielāka kā Grobiņas Smukumu 50.k. atrastajam zobenam. Kaut gan abi šie tipa zobeni formāli iekļaujami viena tipa ietvaros, secināms, ka to efektivitāte un ērtums lietojumā varējuši ievērojami atšķirties

2. tips. Šo tipu veido vikingu laikmeta pirmās puses zobenu asmeņi – platumā līdz 6 cm, kas virzienā uz smaili sašaurinās nedaudz, bet vairāk kā 1. tipa asmeņi, kam abas šķeltņa puses ir gandrīz paralēlas viena otrai, sašaurinoties tikai pie pašas smailes, grope aizņem vismaz pusi no asmens platuma, smaile nedaudz noapaļota, bet nedaudz izstieptāka, kā 1. tipa asmeņiem. Zobenu asmens garums var sasniegt no 74–83 cm, platus variēties no 4,8–6,2 cm.⁸⁴⁸ Šie asmeņu visumā atbilst E.Oukšota X tipam.⁸⁴⁹ Tomēr vairumā gadījumu asmeņu platums ir ap 5-6 cm. Ar šādiem asmeņiem zināmi vairāki ar 9.–10.gs. datējami H tipa zobeni, no kuriem Latvijas teritorijā labāk saglabājušies zināmi Aizkraukles Lejasbitēnu kapulaukā un Mežotnes pilskalnā.⁸⁵⁰

Šī asmeņu forma ir lietojumā līdz pat 11. gs., par to liecina fakts, ka tā sastopama arī Y tipa zobeniem (divi atrasti Priekuļu Ģūģeru kapulaukā, viens Vecsaules Čapānos), kas parasti raksturīgi vikingu laikmeta beigām. Latvijas atradumi to ļauj datēt ar 9.–11. gs. Abi Ģūģeru eksemplāri ir ļoti sliktā tehniskā stāvoklī ar ievērojumiem metāla zudumiem korozijas dēļ, savukārt Vecsaules Čapānu⁸⁵¹ zobens saglabājies salīdzinoši labi un ļauj izdarīt plašākus vispārīgākus par šo asmeņu tipu. Tā svars ir tikai 713 gramu, tā līdzsvara punkts atrodas ap 17 cm no roktura, kas to padara par vienlaikus viegli manipulējamu, gan arī visai efektīgu cērtamo ieroci, kas agrākiem ieročiem tika panākts ar lielāku asmens biezumu un svaru. Šo ieroču nedaudz noapaļotā smailes forma, protams, neizslēdza iespēju tuvčīnā veikt arī dūrienus, tomēr tā liecina, ka primārā šī tipa asmeņiem joprojām saglabājās cērtošā funkcija (137. att. 2.).

3. tips. Trešo tipu veido zobeni, kuru asmens platums ir ap 5,2–5,7 mm, kopgarums variēties no 90–100 cm, bet asmens garums veidojis ap 80 cm garumu.⁸⁵² Šo tipu Latvijas teritorijā vislabāk labāk pārstāv divi V tipa zobeni – viens no

⁸⁴⁸ Peirce I. Swords of the Viking Age..., p. 23.

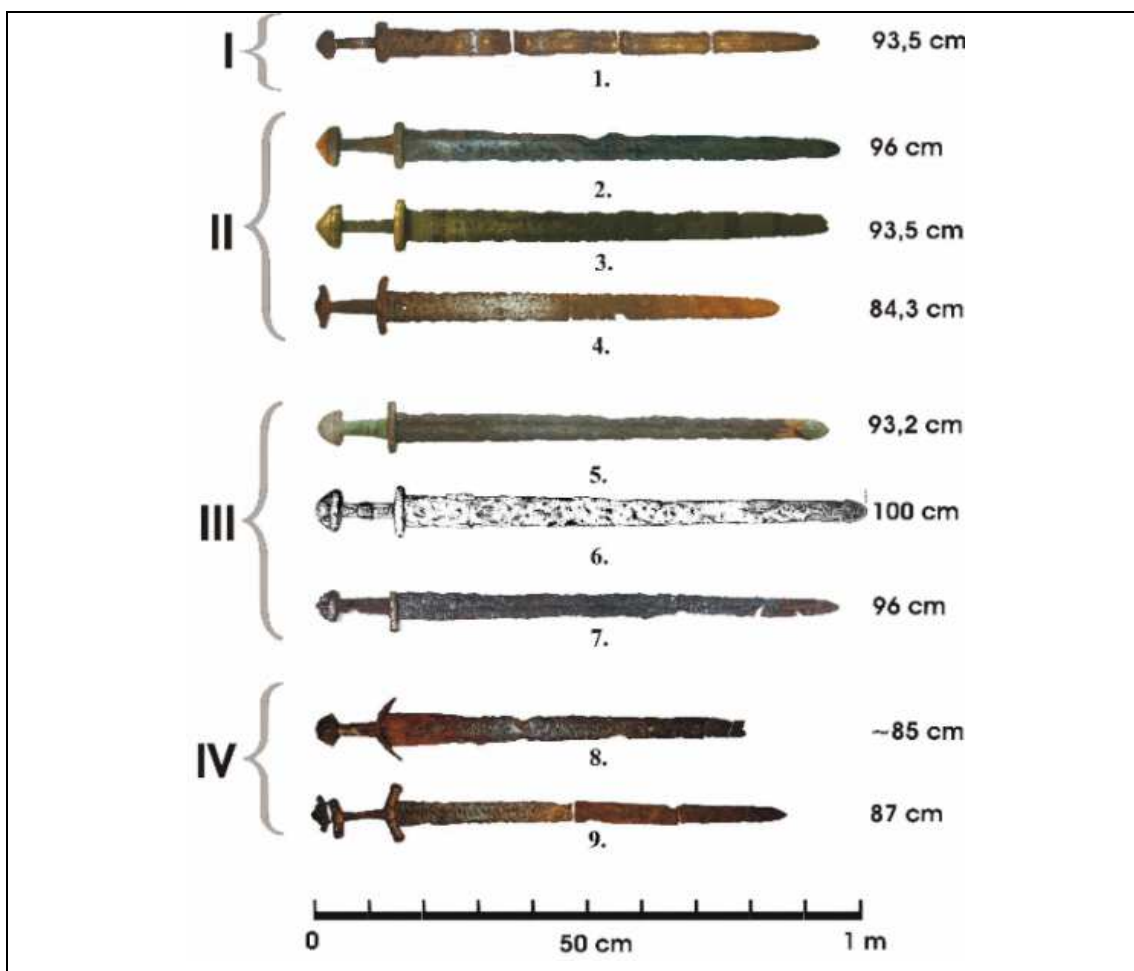
⁸⁴⁹ Oakeshott E. Records of the Medieval Sword..., p.23.

⁸⁵⁰ Abi šie eksemplāri tuvākai izpētei diemžēl nebija pieejami, jo atrodas slēgtās vitrīnās LNVM ekspozīcijā..

⁸⁵¹ Inv. nr. KPM 1328, JNM 3378

⁸⁵² Peirce I. Swords of the Viking Age..., p. 22–23

Priekuļu Ģūģeru kapulauka 30. un otrs no Aglonas Kristapiņu 180. kapa, kā arī K tipa zobens no Turaidas Pūteļu 39. kapa. To līdzsvara punkts atrodas vairāk nekā 20 cm no roktura, kas apliecina, ka arī šī tipa zobenu asmeņi bijuši vairāk piemēroti cirtienu tehnikai, kaut gan to šaurākais asmens bija nedaudz piemērotāks arī atsevišķu dūrienu veikšanai, nekā pirmo divu tipu asmeņi (137. att. 3.).

137. att. Galvenie Latvijas teritorijā atrasto vikingu laikmeta. zobenu asmeņu tipi.

1 – Grobiņas Smukumi, 50. k. (A12060:30), 2 – Vecsaules Čapāni, s.a (JNMM 3378), 3 – Priekuļu Ģūģeri, 30. k. (VI 291:382), 4 – Aizkraukles Lejasžagari, 16. k. (A 1221:102).

4. tips. Šāda tipa asmeņus raksturo izteikts sašaurinājums asmens virzienā, nedaudz īsāks asmens garums (63 līdz 76 cm), atšķirībā no II un III tipa asmeņiem.⁸⁵³ Atradumu nav daudz, Latvijā droši redzams, ka šim tipam pieskaitāmi tikai daži atradumi – tie ir zobeni no Doles Vampeniešu 72. kapa ar L tipa zobenu, kā arī daļa Z tipa zobenu, piemēram, no Aizkraukles Lejasžagariem un Salaspils Jaunzemjiem. Šis izteiktais sašaurinājums apliecina izteiktu ieroču kalšanas tendenci,

⁸⁵³ Peirce I. Swords of the Viking Age..., p. 22–23.

ka vikingu laikmeta otrajā pusē un beigās parādās mēģinājumi radīt universālu zobenu asmeņu formu, kas apvienotu cirtieņu un dūrienu funkciju (137. att. 4.).

Pāreju uz krusta karu periodu ilustrē zobens no Liezeres Salnaskroga senkapiem (34. att. 3), kas īsti neatbilst nevienai no četrām augstāk aplūkotajām asmeņu formām. Tā kopgarums ir 90 cm, asmens ir samērā šaurs – ap 4,5 cm, smailei jau samērā izstiepta forma. Liezeres Salnaskroga zobenam ir vikingu laikmeta zobeni neraksturīgi garš un šaurs apakšējais šķērsis, kādi vairāk zināmi krusta karu perioda zobeni. Tomēr tipoloģiski tas neapšaubāmi pieder Y tipam, kas būtu jāsaista ar vikingu laikmeta beigām, lai gan tā asmens formai tuvākas paralēles ir no vēlāk – ar 12.–13. gs. datējamiem atradumiem, diemžēl nav zināmi precīzi tā atraduma apstākļi kapulaukā, kas ļautu to datēt precīzāk.⁸⁵⁴ E.Okšota klasifikācija labi atspoguļo šo šauro asmeņu dažādību 11.–13. gs.⁸⁵⁵

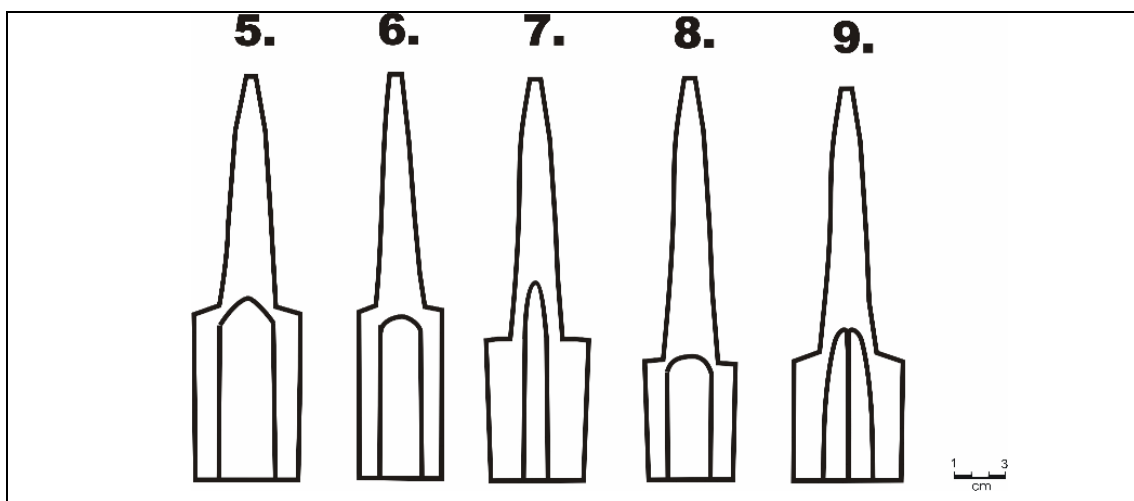
2.3.2. Zobenu asmeņi krusta karu periodā (11. gs. 2. p. – 13. gs.).

Sākot ar 11. gs. 2. pusi Latvijas teritorijā ievērojami pieaug zobenu un to fragmentu atradumu skaits. Būtisku to daļu veido zobenu asmeņi un to fragmenti. Sistematizējot apkopoto materiālu, redzams, ka šajā laikā parādās no iepriekš aplūkotā perioda atšķirīgas formas zobenu asmeņi. Arī šajā apakšnodalā atradumu klasifikācijas izveidošanai izmantoti tikai labāk saglabājušies to eksemplāri, kam iespējams fiksēt visus parametrus – platumu, garumu, biezumu, gropes parametrus, ieraksta burtu formu u.c. Vērā ņemti sekojoši parametri – asmens platuma un garuma attiecība pret gropes platumu, saistībā ar uz zobenu asmeņiem sastopamajiem ierakstiem – to burtu formu un izmēriem, smailes un roktura visbiežāk sastopamajām raksturīgajām formām.

Šādā veidā pēc šīm pazīmēm iespējams izdalīt četru asmeņu tipus (138. att.). Atsevišķi aplūkoti zobeni ar reti sastopamo iezīmi – dubultgropi, kaut gan lielākoties pēc asmens proporcijām atbilst kādam no asmeņu pamattipiem. Tādēļ autors izstrādājis patstāvīgu klasifikāciju līdz šim nesistematizētajam Latvijas arheoloģiskajam materiālam, nodalot piecus šajā laika periodā dominējošos zobenu asmeņu tipus, kā pamatu klasifikācijas izstrādāšanai ņemot 110 zobenu asmeņus un to fragmentus.

⁸⁵⁴ Inv.nr. MNM 821.

⁸⁵⁵ *Oakeshott E. Records of the Medieval Sword...*, p. 7-8.

138. att. Latvijas teritorijā atrasto 11. gs. 2. p. – 13. gs. zobenu asmeņu galvenie tipi.

Katru tipu raksturojošo parametru salīdzinājuma atspoguļojumam izvēlēti spilgtākie katru no tiem labāk raksturojošie un labāk saglabājušies zobenu asmeņu eksemplāri (49. tab.).

5. tips – platie asmeņi ar platu gropi.

Piekto tipu veido zobenu asmeņi, kas pie roktura ir izteikti plati (5–6 cm), ir ar izteikti platu gropi, kas pie roktura var pārsniegt pusi no asmens kopīgā platuma un kas sašaurinās virzienā uz smaili kļūst izteikti šaurāki (138. att. 5., 50. tab.).

Ja tajos sastopami ieraksti, to burti ir lieli, samērā atstatus viens no otra. Tas saista tos ar iepriekšējā – vikingu perioda L un Z tipa zobeniem pēc J.Petersena klasifikācijas zināmajiem asmeņiem, kas liecina, ka atsevišķos gadījumos iepriekšējā laikmeta ieroči vai tikai to detaļas (asmens) varēja būt lietojumā ilgāk.

Lībagu Ķīļos šāds zobena asmens fragments atrasts Baltijas somiem piederīgā uzkalniņā. Tā inventārs diemžēl sajaukts un precīzāks konteksts nav konstatējams, senlietas ir no diviem apbedījumiem, vīrieša un sievietes, kas iegūti postītā uzkalniņā.⁸⁵⁶ Zobena roktura tips nav nosakāms, jo trūkst pogas, bet pēc ieraksta burtu izmēra un formas tas varētu būt datējams ar 11. gs. beigām – 12. gs. sākumu.⁸⁵⁷ Pārējās senlietas ļauj šos apbedījumus datēt pamatā ar 12. gs., iespējams, tas atspoguļo šī zobena ilgāku lietojumu. Lai gan tam trūkst aptuveni puse asmens ar smailes daļu, saglabājušies roktura daļa ļauj iegūt visprecīzāko priekšstatu par izpētei pieejamajiem šī tipa asmeņu eksemplāriem, jo pārējie saglabājušies vēl fragmentārākā veidā, vai konservācijas dēļ precīzas visas to proporcijas nav iespējams fiksēt.

⁸⁵⁶ Riekstiņš H. Pārskats par 1930. gada izrakumiem Lībagu Ķīļu kapulaukā. (inv. nr. LNVM AA 186).

⁸⁵⁷ Anteiņš A. Melnais metāls Latvijā..., 51. lpp.

Šāda tipa asmens puse, kas ļauj gūt priekšstatu par to smailes daļu, atrasta vienā no pirmajām kristiešu apbedījumu vietām Latvijas teritorijā – Ikšķiles baznīcas kapsētas 487. kapā, kuras izmantošanas sākums datējams ar 12. gs. astoņdesmitajiem gadiem.⁸⁵⁸ Masīvs šāda tipa zobena asmens zināms arī Talsu Vilkuuižas ezera senkapos.⁸⁵⁹ Zobens ar šādu asmeni atrasts arī latgaļu apdzīvotajā teritorijā – Saikavas Kapukalna 1. kapā,⁸⁶⁰ kas pēc pārējā inventāra datējams ar 12. gs.b.–13. gs. sāk.

Tā kā šī tipa asmeņi nav zināmi lielā skaitā, tie visticamāk, atspoguļo iepriekšējā laika posma zināmu asmeņu izgatavošanas tradīciju turpinājumu un iespējamu ilgāku lietojumu to atsevišķos reģionos.

Maz šī tipa asmeņu atradumiem nosakāms, ar kādu roktura tipu tie būtu korelējami. Lībagu Ķīļu zobenam pēc atrašanas vēl bijis saglabājies taisnais dzelzs šķērsis (par ko liecina fotogrāfija izrakumu pārskatā),⁸⁶¹ kādi viesbiežāk atrodas kombinācijā ar diskveida pogu. Vairāk vikingu laikmetam raksturīgas formas masīvs T tipa zobens (ar sudraba pārklājumu rotātu platu apakšējo šķērsi, kas klāts ar saulišu ornamentu) konstatēts Saikavas kapulakna senkapos, kopā ar 12.–13. gs. datējamām senlietām. Šī zobena asmenī redzams no tievas, gaiša metāla stieples (sudraba?) veidots krusts, kas varētu būt datējams 12 gs. 2. pusi,⁸⁶² kad asmeņos parādās gari vēstoši ieraksti no tievas stieples.⁸⁶³ Lai gan izrakumu pārskatā tas aplūkots kā kaps, sniegts pat tā plāns, tomēr tā kā tā augšdaļa ir postīta un šeit konstatētās sieviešu rotaslietas (kaklariņķis, važurotas detaļas) vieš daudz neskaidrību šī atraduma precīzāku interpretāciju. Šī tipa zobenu asmeņiem nav konstatēti eksemplāri, kam būtu saglabājušies arī to makstu uzgaļi.

6. tips – vidēji platie asmeņi ar samērā platu gropi.

Lielu 11.gs. 2.p.–13.gs. asmeņu atradumu grupu veido asmeņi, kas pēc formas nedaudz līdzinās vikingu laikmeta III tipa asmeņiem. Pēc A.Gaibiga klasifikācijas tie atbilst 3.–7. tipa asmeņiem.⁸⁶⁴ Kopumā šobrīd apzināti 36 šī tipa zobenu asmeņi no 9 atradumu vietām (51. tab., 138. att. 6), kaut gan to noteikti ir bijis daudz vairāk. Aplūkotie ir labāk saglabājušies eksemplāri, kas izvēlēti, lai labāk ilustrētu šī tipa

⁸⁵⁸ Inv. nr. VI 130:587.

⁸⁵⁹ Inv. nr. A19994:1381.

⁸⁶⁰ Inv. nr. A 10165:1.

⁸⁶¹ *Riekstiņš H.* Pārskats par 1930. gada izrakumiem Lībagu Ķīļu kapulaukā. (inv. nr. LNVM AA 186).

⁸⁶² Inv. nr. A 10165:1

⁸⁶³ *Шелягина Н.С.* Меч из раскопок в московском кремле. // Древняя Русь и славяне. – Москва. 1978. с. 198.

⁸⁶⁴ *Geibig A.* Beiträge zur morphologischen Entwicklung des Schwertes im Mittelalter..., s. 86–87.

pazīmes un izteiktākās koncentrācijas vietas, kuras pamatā dominē pagātnē kuršu apdzīvotajā teritorijā.

Viens no labāk šo tipu raksturojošajiem šāda tipa zobenu asmeņiem zināms Zlēku Pasilciemā.⁸⁶⁵ Lai gan aptuveni puse asmens trūkst, tas labi raksturo šī tipa zobenu atradumus – tas ir nedaudz šaurāks kā 5. tipa asmeņi, bet tā roktura daļa ir masīvāka, kas panākts kalšanas procesā atstājot biežāku asmens šķērsriezumu. To grope ir veido 1/3 no asmens platuma, ierakstu burti lieli un plati, sasniedzot visu gropes platumu.

21 no aplūkotajiem asmeņiem konstatēti ieraksti vai to paliekas. Lībagu Sārajos kā savrupatradumam atrastajam zobenam asmeņi konstatēts rets ieraksts – INGERII.⁸⁶⁶ Pēc burtu formas un asmens un gropes proporcijām tas varētu būt datējams ar 12. gs. sākumu. Zobens no Pasilciema ar seglveida pogu varētu būt datējams ar 12. gs. sākumu vai 1.pusi – tā asmeņi saglabājušies ieraksta burti (izm. līdz 15 mm) ar ierakstu „DIC” un otrā pusē „I O” ieraksta burtiem.⁸⁶⁷

Šī tipa zobenu asmeņi ir zināmi kombinācijās ar rokturiem ar seglveida, B tipa pogām (pēc E.Oukšota), kuršu tipa zobeniem, kā arī T tipa V, VI un VII apakštipa zobenu rokturiem, kas ļauj arī precizēt noteiktu zobenu tipu parādīšanos, izplatību un datējumu. Nevienam atradumam nav saglabājies maksts uzgalis.

7. tips. Platie un vidējie asmeņi ar šauru gropi.

Šie zobeni pamatā atrasti kuršu apdzīvotajā teritorijā: Lībagu Sārajos, Talsu Vilikumuižā, Zlēku Pasilciemā un Medzes Strautiņos (52. tab., 138. att. 7). Tos raksturo samērā plats asmens pie roktura (ap 5 cm), samērā bieza tveramā daļa (vairāk par 5 mm, pat ap 7 mm), bet garengropes platums ir ne vairāk par 15 mm. Lielai daļai tā beidzas ap 15 cm no smailes. To smaile ļoti bieži veidota izteikta V burta formā (139. att.), retāk pāreja no asmens vidusdaļas uz to veidota vienmērīgi. Savukārt tiem zobeniem, kam trūkst roktura nosakošās detaļas, ir redzams arī to tveramās daļas gala veidojums, kam pie paša gala arī ļoti bieži raksturīgs izteikts sašaurinājums. Šīs ir ļoti izteiktas pazīmes, kas saista samērā lielu skaitu zobenu asmeņu atradumu un spilgti izdalās uz citu asmeņu tipu fona. 7. tipa asmeņu atsevišķas sekundāras pazīmes, kā to kopgarums, platums un roktura proporcija pret šķeltni var variēt pat līdz 10 cm

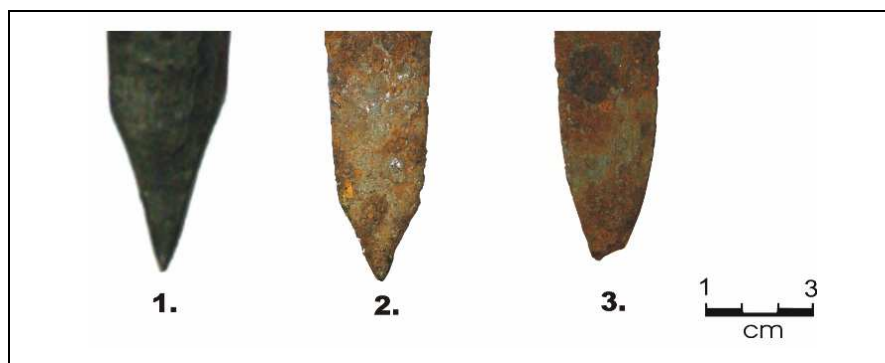
⁸⁶⁵ Inv.nr. RDM III 158.

⁸⁶⁶ Inv. nr. TNMM 188111. Šis priekšmets 2008. gadā nozagts no Talsu muzeja ekspozīcijas. Šo datu iegūšanai izmantots M.Atgāža veiktais zobena zīmējums un tā detaļu uzmērojumi.

⁸⁶⁷ Inv. nr. ГЭ 890/1086.

robežās, piemēram, salīdzinājumā Lībagu Sāraju 34. kapā⁸⁶⁸ atrastā zobena asmens garums ir 90 cm, bet Alsungas Kantiķos⁸⁶⁹ tas sasniedzis vesela metra garumu.

Šādi asmeņi zināmā mērā atbilst A.Gaibiga izdalītā 8. un 12. tipa zobenu asmeņiem.⁸⁷⁰ Daudziem to virsmā konstatējami ieraksti, kas liecina par to iespējamo izcelsmi Rietumeiropas meistarū darbnīcās. To precīzākam datējumam iespējams labi izmantot ieraksta zīmju un burtu formu.⁸⁷¹

139. att. 7. tipa asmeņu smailes.

1– Alsungas Kantiķi (A9562:1), 2 – Lībagu Sāraji, 25. k. (A12820:145), 3 – Lībagu Sāraji, 34. k. (A12820:308).

Lībagu Sāraju 41. kapā apbedītais bijis ekipēts arī ar zirglietām – 5. apakštipa zobena esamība, iespējams, apliecina, ka tas varētu būt ērts lietojumā zirga mugurā – tas ir bijis labi balansēts ierocis, tas ir salīdzinoši viegls un turklāt visai ievērojama garuma, kas iespējams, ļāvis aizsniegt arī tālāk esošus mērķus esot zirga mugurā. Pēc ieraksta burtu formas to var datēt ar 12. gs. beigām. Alsungas Kalniņu 26. kaps pēc tajā līdzdotās aproces ornamenta datējams ar 12. gs. beigām.⁸⁷² Kopumā šī tipa asmeņu izplatības galvenais laiks ir 12. gadsimtā un 13. gs. sākums un pamatā tie izplatīti kuršu apdzīvotajā teritorijā.

Tie bijuši zobeni ar diskveida pogu, T–IV un T–V tipa zobeni, kuršu tipa zobeni, vienā gadījumā pieļaujams, ka zobeni atrasti bijuši lietoti kopā ar IV un V tipa uzgaļiem (Lībagu Sāraji, 34. k. un s.a. 8. lauk., sk. 52. tab.).

8. tips – ļoti šaurie asmeņi.

Šo tipu veido zobenu asmeņi, kuru platums pie roktura sasniedz tikai ap 4,5 cm, bet nereti ir pat mazāks. To grope ir aptuveni 1/3 daļa no to kopīgā platuma, savukārt, šī tipa zobenu smaile ir izstieptas formas, grope no tās beidzas aptuveni 12

⁸⁶⁸ Inv. nr. A12820:308.

⁸⁶⁹ Inv. nr. A9562:1.

⁸⁷⁰ Geibig A. Beiträge zur morphologischen Entwicklung des Schwertes im Mittelalter..., s. 87–89.

⁸⁷¹ Дробозлав Д.А. Загадки латинских клейм на мечех IX–XIV веков. – Москва, 1984., Киртичников А.Н. Надписи и знаки на клинках Восточно-европейских мечей IX–XIII вв. // Скандинавский сборник, XI, – Таллинн. 1966.

⁸⁷² Noteica B.Vaska.

cm attālumā (138. att. 8). Pilnībā, labā stāvoklī saglabājušies tikai nedaudzi eksemplāri, tomēr to ir pietiekami, lai iegūtu labu priekšstatu par šī tipa asmeņu proporcijām, kas ir kopīgas lielākajai daļai apsekoto eksemplāru, šī tipa izmēros un proporcijās maz variāciju, tie ir ļoti līdzīgi viens otram (53. tab.). Tas ļauj izdarīt pieņēmumu par to kopīgu izcelsmu. Zobeni kopā ar rokturiem kopumā bijuši ļoti viegli, to kopsvars, domājams, variējies 600–700 gramu robežās.

Šāda tipa asmeņu parādīšanās liecina par zināmām variācijām izmaiņām tuvējās tehnikā, iespējams, šādi vieglāki zobeni bijuši piemērotāki aktīvākai cīņai zirga mugurā, kad vienlaikus ir arī jāvada zirgs un izteikti smagu ieroci ir iespējams vieglāk pazaudēt. Nekā vieglu. Līdz ar to zobenu ar šādu asmens parādīšanās netiešā veidā varētu liecināt arī par jātnieku karaspēka lomas pieaugumu 12. gadsimtā. Ar šādiem zobeniem grūtāk caursist vai iedragāt pretinieka bruņas, toties īsākā laikā iespējams veikt vairāk cirtieņu un dūrienu, ko atļāva to smailes izstieptā forma.

2011. gada pavasarī autora vadībā tika veikts tests (140.att.), kas parādīja atšķirību starp vikingu laikmeta zobena atdarinājumu, kura kopsvars ir 1,3 kg (140. att.2) un krusta karu perioda zobena atdarinājumu ar 8. tipa asmeni (140. att.3), kura kopsvars ir 1,1 kg. Ar pirmo ieroci spēcīga, akcentēta cirtiena izdarīšana prasīja 2 – 2,5 sekundes, bet ar 8. tipa asmeni – kustības bija daudz ātrākas – spēcīga uz inerci balstīta, pilnvērtīga cirtiena veikšana prasīja 1–1,5 sekundes, turklāt ar to bija iespējama ātrāka asmens trajektorijas maiņa bez inerces pārvarēšanas (140. att.).⁸⁷³

140. att. Zobenu ātruma tests 2011. gada 4. maijā un tajā izmantotie zobenu atdarinājumi.

1 – ekrānšāviņš no video, 2 – 3 testā izmantotie zobenu atdarinājumi (aut.V.Jēkabsons un Ģ.Burvis)

⁸⁷³ Testa video pieejams adresē: <http://www.youtube.com/watch?v=L-2iyZUNWqY&feature=youtu.be> (skatīts 2012-05-27). Autors izsaka pateicību Atim Artmanim un Jānim Krūmiņam par testa tehnisko nodrošinājumu.

Šie asmeņi atrasti kombinācijā ar čeriem T tipa dažādu apakštipu zobeniem, kā arī kuršu tipa zobeniem un pēc ierakstiem būtu datējami ar pamatā sakot ar 12. gs. vidu un beidzot ar vēlākais 13. gs. pirmo pusi – vidu, pieņemot, ka priekšmeta lietojums varējis ilgt augstākais vienu gadsimtu. Pagaidām nav drošu arheoloģisko kompleksu, kur šie zobeni būtu atrasti kopā ar to makstu uzgaļiem.

9. tips – asmeņi ar dubultgropi.

Latvijas teritorijā ir atrasti arī daži zobenu asmeņi, kam to šķeltņa vidū iekaltas divas paralēlas rievas – tie ir tā saucamie asmeņi ar dubultgropi.

Latvijas teritorijā zināmi piecu šādu asmeņu atradumi (54. tab.). Divi šādi zobenu asmeņi zināmi Talsu Vilkumuižas ezera senkapos,⁸⁷⁴ Viens no tiem ir ar dzelzs diskveida pogu un izliektu, U veida, samērā šauru dzelzs šķērsi, no otra saglabājusies tikai asmens vidusdaļa ar iekaltām iespējams, izkritušu burtu rievām.⁸⁷⁵ Vēl viens šāda zobena asmens atrodas kādā privātkolekcijā, un tā iegūšanas apstākļi nav zināmi.⁸⁷⁶ Vēl viens šāds asmens zināms Zlēku Pasilciema senkapos⁸⁷⁷ un vēl viens – Lībagu Sāraju kapulauka 39. kapā.⁸⁷⁸

Talsu Vilkumuižas ezera zobena ar dubultgropi asmeņi⁸⁷⁹ saglabājušās iekaltas rievas, iespējams, liecība par izkritušiem ieraksta burtiem. Tam ir reti sastopamas formas apakšējais šķērsis (gatavots burta U veidā, kas asmens virzienā ļoti izliekts), kam Latvijas teritorijā līdzīgs atrasts tikai Mežotnes pilskalnā, 13. gs. slānī.⁸⁸⁰ Vilkumuižas zobena asmens saglabājies 59 cm garumā. 12 cm no roktura izveidots 18 cm garš, abpusējs ieraksts. Vienā pusē to veido burtu IS kombinācija „SI SI SI SI S” („Salvator Iesus”), otra pusē vairāki krusti ar T veida galiem un burti „IN” Gropes kopīgais platums sasniedz 24 mm.

Analoģiju šiem ieročiem zināmas maz, piemēram, Britu salās netālu no Linkolnas atrasts zobens ar dubultgropi asmenī, kas datējams ar 12. gs. 1. pusi.⁸⁸¹ Zobenu ar dubultgropi no bij. Austrumprūsijas teritorijas (bij. Ragnita) analizējis Jaroslavs Prasolovs.⁸⁸²

⁸⁷⁴ Inv. nr. A 10994:1388.

⁸⁷⁵ Inv. nr. A 10994:1378.

⁸⁷⁶ Pēc <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=45151> (skatīts 2012-05-25).

⁸⁷⁷ Inv. nr. Г3 890/943.

⁸⁷⁸ Inv. nr. A 12820:431.

⁸⁷⁹ Inv. nr. A 10994:1378.

⁸⁸⁰ Inv. nr. A 11429:556.

⁸⁸¹ *Oakeshott E.* Records of the Medieval Sword..., p. 34.

⁸⁸² *Prassolow J.* Ein Schwert mit Doppelblutrinne aus der Prussia–Sammlung. // Acta Praehistorica et Archaeologica 41, 2009, s. 275–282.

Iespējams, ka šādi zobeni lietojumā bijuši galvenokārt 13.–14. gs., kaut gan atradums Lībagu Sāraju 39. kapā datējams arī ar 12. gs. 2. pusi–13. gs. sākumu.

Šāda zobena asmens fragments (roktura daļa) iegūts arī mantraču darbības rezultātā Latgalē. Cik iespējams spriest no publicētā attēla, zobens pēc nolūšanas varētu būt uzasināts un izmantots kā nazis.⁸⁸³

Zobeni ar dubultgropi lietoti jau Romas armijas bruņojumā, tāda zināma Lielās Tautu staigāšanas laikmeta spatām, bet vikingu laikmetā šādi zobeni faktiski nav sastopami. To lietojums atkal atdzimst vairāk 13.–14. gs. Nesenie atradumi Pleskavā, kas datējami ar 13.–14. gs. šo pieņēmumu apliecina.⁸⁸⁴

Pieļaujams, ka šādas dubultgropes parādīšanās saistāma ar kalēju eksperimentiem, lai veicinātu asmens izturību pret sānu lieci. Tomēr tā drīzāk uzskatāma par seno metalurgu jau zināmo zobenu kalšanas metožu iespēju uzlabošanas meklējumu atspoguļojumu un lai gan tā prasīja īpaši augstu kalēja precizitāti un izkoptas sava amata iemaņas, tomēr šādas gropes funkcionālā nozīme visticamāk nebija pārāk liela. Šī būtu izpētes vērtā nākotnes pētījumu problēma, kas būtu risināma sadarbībā ar tehniskajām zinātnē un eksperimenta un atdarinājumu testēšanas ceļā.

Redzams, ka izpētei pieejamo šī tipa zobenu asmeņu izmēri ļoti būtiski neatšķīrās no pārējiem šajā periodā lietotajiem asmeņu tipiem un varētu būt uzskatāmi par tuvāko no tiem retām variācijām. Tomēr nenoliedzami zobeni ar dubultgropi dēļ to sarežģītākās izgatavošanas ir bijuši ievērojami dārgāki kā zobeni ar vienkāršu gropi un acīmeredzot, būtu saistāmi ar atsevišķu indivīdu vēlmi un nepieciešamību pēc prestiža un turīguma manifestācijas un kā atsevišķs kopums jebkurā gadījumā arī turpmāk būtu aplūkojami atsevišķi no citu tipu zobenu asmeņiem.

Tipiem grūti pieskaitāmi asmeņu fragmenti.

Kopējo ieroču atradumu statistikai nozīmīgi arī atsevišķi asmeņu fragmenti, kas arī liecina par zobenu lietojumu noteiktā laikā un teritorijā. Samērā daudz zobenu smaiļu atrasts dzīvesvietās – pilskalnos un mūra pilīs (55. tab.). Zināmā mērā apgrūtināta to datēšana, tomēr zinot noteiktā laika posmā izmantotu zobenu asmeņu pazīmes, daļu atradumu iespējams datēt samērā precīzi. Smailēm un asmeņu

⁸⁸³ Pēc: <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=45151> (skatīts 2011–10–16).

⁸⁸⁴ Салмин С.А., Стрельченко А. В. Два меча из раскопок на ул. Ленина в Пскове. // Археология и история Пскова и псковской земли. – Москва, Псков 2011. с. 36-44.

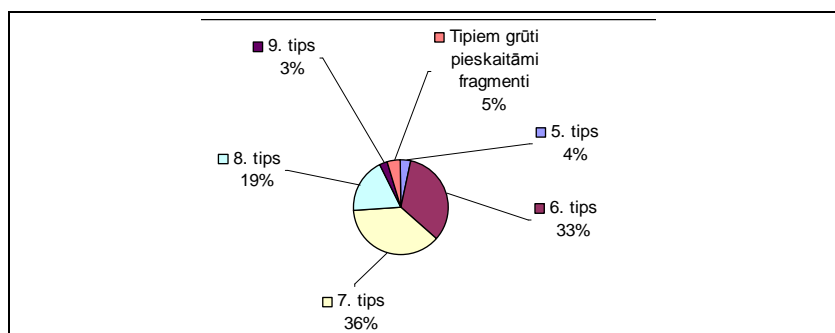
vidusdaļām nav zināms nedz zobena tips (ar atsevišķiem izņēmumiem), ja tas atrasts dzīvesvietā, vairs nav nosakāms kam ierocis piederējis – aizstāvjiem vai iebrucējiem.

Šādi atradumi lielākoties līdz šim pētniekiem nav bijuši interesanti no tipoloģiskā viedokļa, tomēr to izpētības izpēte un tādējādi iegūtās liecības par to koncentrāciju noteiktos reģionos viebiežāk liecina par cīņām noteiktā teritorijā vai par kādu pagātnes militārpolitisko un ekonomisko centru – netieši liecinot par tā nozīmību pagātnē. Tādēļ arī zobenu asmeņu fragmentu izpētei pievēršama pietiekama vērība.

Īpaši lielā skaitā Latvijas teritorijā zobenu fragmenti, tajā skaitā asmeņu daļas atrasti Daugmales, Mežotnes un Tērvetes pilskalnu un senpilsētu teritorijā.

Latvijā iegūto atradumu analīze atspoguļo to koncentrāciju dzīvesvietās, reti iegūti atsevišķi savrupatradumi. Liels skaits zobenu smaiļu iegūts kuršu ugunsapbedījumos, kas izplatās kopš 10. gs. beigām, bet tas skaidrojams ar tradīciju kapa inventāru speciāli sabojāt apbedīšanas rituālā.

Tātad redzams, ka Latvijas teritorijā atrasto zobenu asmeņi pārstāv tipiskas gan vikingu laikmetā, gan krusta karu periodā izplatītas formas. Zobenu asmeņu formu izpēte apliecina, ka 12.–13.gs. joprojām lietojumā varējuši būt atsevišķi masīvi zobeni ar izteikti platu asmeni, kas tos saista ar vikingu laikmeta beigu zobenu asmeņu formām. Atsevišķu zobenu asmeņu formas ilustrē un iezīmē pāreju uz attīstītajiem viduslaikiem (13.–14. gs.) tipiskām zobenu formām, kā, piemēram, asmeņu ar dubultgropi parādīšanās. Tas, iespējams, apliecina arī rakstītajos avotos minētos faktus, par dārga individuālā bruņojuma kā zobenu, iespējamu saglabāšanos vietējo karotāju bruņojumā vēl 14. gs.⁸⁸⁵

141. att. 11. gs.b.–13. gs. zobenu asmeņu tipu savstarpējs procentuāls sadalījums.

Atradumu analīze ļauj izdalīt vairākas nostabilizējušās 9.–13. gs. divasmeņu zobenu asmeņu formas. Atradumu apkopojums liecina, ka 12. gs. zobeniem vēl saglabājās samērā plati 5–5,5 cm plati asmeņi, kaut gan sastopami atsevišķi ļoti viegli

⁸⁸⁵ Pēc: Kurši senatnē. – Rīga, 2010. 128. lpp.

un šauri eksemplāri (138. att. 8). Arī vēlā dzelzs laikmeta otrajā pusē 11.–12. gs. un viduslaiku sākumā 13. gs. Latvijas teritorijā joprojām lietojumā bijuši zobeni ar masīviem, izteikti platiem asmeņiem, kas strauji sašaurinās virzienā uz smaili – pat ar 13.gs. datētajā Ikšķiles baznīcas kapsētā vienīgajā apbedījumā ar zobena asmens daļu.

5. tipa asmeņu nelielais skaits, iespējams, atspoguļo faktu, ka pieņēmums par bieži sastopamu ilglaicīgu agrāku laikmetu asmeņu izmantošanu, tomēr ir reta parādība un zobeni lielākoties izgājuši no aktīvās lietojuma aprites aptuveni viena gadsimta robežās.

Turklāt, visticamāk, ka viena no promocijas darbā aplūkojamās problēmas – jautājuma par vietēju ieroču izgatavošanu Latvijas teritorijā – atbilde drīzāk meklējama jautājumā par nevis divasmeņu, bet vienasmeņu zobenu izcelsmi, izgatavošanu un izplatību, ja par vietējas izgatavošanas pazīmi uzskata ieroču formas, kuru izgatavošanā redzamas izteikti plašas variācijas un brīva „tipoloģisko” iezīmju variēšanās, kā arī jau A.Anteina definēto problēmu atrisinājumā, veicot atsevišķu asmeņu detalizētāku tehnisko izpēti.⁸⁸⁶

Divasmeņu zobenu asmeņu formu tipoloģiska izpēte pati par sevi vēl neapstiprina šo ieroču vietēju izgatavošanu vēlajā dzelzs Latvijas teritorijā, jo lielākajai to daļai konstatētie ieraksti apliecina to izcelsmi Rietumeiropas meistarību darbnīcās, savukārt vienasmeņu zobeniem šādu ierakstu nav droši zināmi nevienam atradumam, turklāt to izgatavošana prasa mazāku amatnieka prasmju līmeni.

Uz pārējo asmeņu formu fona spilgti izdalās 7. tipa asmeņi, kuru identificēšanu tālākajos pētījumos būtu nepieciešams turpināt, izsekojot to atradumu izplatību ārpus Latvijas teritorijas robežām, Tiem redzams izteikts viena stila amatnieka „rokkraksts”, kas tos viegli ļautu identificēt arī kaimiņzemju arheoloģiskajā materiālā, tādējādi izsekojot to iespējamās izcelsmes areālu.

Esošajā izpētes līmenī varam tikai pieļaut, ka daļa no šiem ieročiem varētu tie, par kuriem minēts vēl 13. gs. rakstītajos avotos, kad jau pēc krusta karu sākuma atsevišķi Livonijas tirogotāji pārkāpj tirdznieciskos ierobežojumus Austrumbaltijas tautām, to pārstāvjiem pārdodot ieročus,⁸⁸⁷ vai tie, par kuriem raksta D.Drboglav, izsakot pieņēmumu par pagaidām neidentificētu zobenu izgatavošanas centru atrašanos Ziemeļvācijā, par ko liecina noteikta veida zobenu atradumu izplatība gar Baltijas jūru.⁸⁸⁸

⁸⁸⁶ Anteins A. Melnais metāls Latvijā..., 55. lpp.

⁸⁸⁷ Senās Latvijas vēstures avoti, II sēj. 2. burtn., – Rīga, 1940., nr. 303. un 376.

⁸⁸⁸ Дрбоглав Д. А. Загадки латинских клейм на мечех IX–XIV веков. – Москва, 1984.

2.4. Zobenu asmeņu ierakstu klasifikācija.

9.–13. gs. izmantotajiem zobeniem to asmeņos bieži redzami dažādi ieraksti, ornamentālas zīmes, gan veselas to kompozīcijas. Ieraksti veidoti asmenī iepriekš sagatavotās rievās, augstā temperatūrā, iekļot asmens virsmā no vara, bronzas vai dzelzs stieplītēm izgatavotus burtus vai simboliskus elementus. Šāda ieraksta funkcija visticamāk bija saistīta ar tā izgatavotāja vārdu, kā arī vēlmi iestrādāt asmenī simbolus šī ieroča lietotāja veiksmi un aizsardzībai. Tradīcijai izgatavot zobena asmenī ierakstu ir senas saknes. Latvijas teritorijā zobenu ieraksti konstatējai jau 9.–10. gs., kad bieži damascējuma tehnikā gatavotos B tipa zobenus nomaina H tipa zobeni un ir sastopami zobenu virsmā līdz pat 13. gs., laika gaitā piedzīvojot daudzas izmaiņas. Latvijas teritorijā atrasto zobenu ierakstu klasifikācijā kā pirmais apkopjošais darbs atzīmējams A. Anteina darbs „Melnais metāls Latvijā”, kur kā pazīmes izmantojis gan ierakstu saturu, piem. ULFBERHT ierakstu, kā arī, vienlaikus ierakstu tehniskos parametrus kur parādās ierakstu iedalījums sešās grupās.⁸⁸⁹ Paleogrāfijas speciālists D. Drboglavs šim viedoklim nepiekrīt un uzskata, ka primārā nozīme ierakstu klasificēšanā ir tā saturam, bet sekundāra – ārējām pazīmēm – burtu formai, izmēram, attālumam vienam starp otru u.c.⁸⁹⁰ Šajā darbā zobenu ierakstus mēģināts klasificēt pēc hronoloģiskā principa.

2.4.1. Zobenu ieraksti 9.– 11. gs. 1. p.

8.–9. gs. mijā Rietumeiropā parādījās zobeni ar ierakstu ULFBERHT un tie izcēlās ar savu kvalitāti. Ulfberhta ieroču darbnīca atradusies Ziemeļfrancijā vai Piereinas apgabalā – franku zemē.⁸⁹¹ Šie zobeni tika ražoti galvenokārt 9.–10. gs., bet lietoti arī 11. gs.⁸⁹² Šī ieraksta parādīšanās ir saistīta ar divasmeņu zobenu izgatavošanas augšupeju, sakarā ar franku valsts nostiprināšanos aplūkojamajā periodā, kas aplūkots 1. nodaļā. Visticamāk, ka sākotnēji tas ir bijis kāda noteikta cilvēka vārds, tomēr redzams, ka zobeni ar šādu ierakstu un tā variācijām bijuši lietojumā vismaz divus gadsimtus. Zināmi pat X tipa zobeni ar šī tipa ierakstiem un tam raksturīgajiem ornamentiem.⁸⁹³ Tradicionāli literatūrā pastāv skaidrojums, ka cilvēks ar šo vārdu varējis būt pirmais kādas noteiktas ieroču darbnīcas, vai pat sava veida amatnieku „dinastijas” pārstāvis, kas šādi „parakstījis” savu produkciju. Pastāv

⁸⁸⁹ Anteins A. Melnais metāls Latvijā..., 44-55.lpp.

⁸⁹⁰ Дрбоглав Д.А. Загадки латинских клейм..., с. 97.

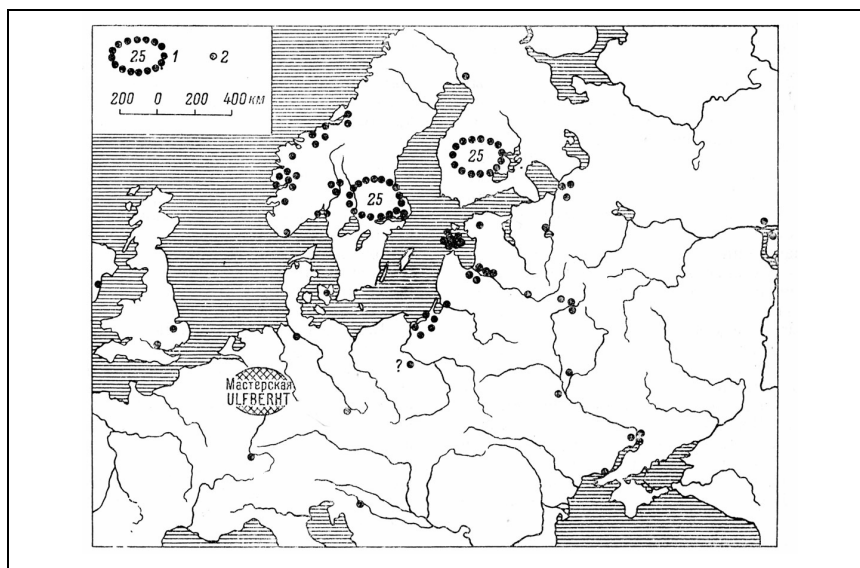
⁸⁹¹ LA, 242., 77.tab. 12.

⁸⁹² Anteins A. Melnais metāls Latvijā..., 47. lpp.

⁸⁹³ Mięcze średniowieczne z ostrowa Lednieckiego i Gieczu. / Biblioteka Studiów Lednickich. Fontes. Tom 3. Red.: Wyrwa A.M., Sankiewicz P., Pudło P. – Dziekanowice – Lednica 2011. p. 60.

arī versija, ka Ulfberts varējis būt arī, piemēram, baznīcas aprindu pārstāvis, uz ko norāda krusts ieraksta sākumā un beigās, kura virsvadībā varējusi darboties pirmā šī veida ieroču darbnīca, kurā izgatavotie ieroči kļuvuši par sava laikmeta ieroču kvalitātes paraugu.⁸⁹⁴

Eiropā šobrīd zināmi jau 166 ULFBERHT ierakstu zobenu – galvenokārt Ziemeļeiropā – Zviedrijā, Norvēģijā, Dānijā, Somijā, Vācijā, arī Britu salās, Krievijā un Austrumbaltijā (142. att.).⁸⁹⁵

142. att. Zobenu ar ULFBERHT ierakstu atradumi Eiropā.⁸⁹⁶

Tomēr šo ievērojamo atradumu skaitu jaunā gaismā liek izvērtēt fakts, ka no tehniskā aspekta ieraksta izgatavošana jau gatavam asmenim tehnoloģiski nav sarežģīts process. Tas mūsdienās ir pierādīts vairāku eksperimentu ceļā un redzams, ka šo procesu bija iespējams veikt arī ārpus asmens izcelsmes reģiona, tādējādi viltojot vienu no sava laikmeta spilgtākajiem ieroču „zīmoliem”.⁸⁹⁷

Latvijas teritorijā zināmi vienpadsmit zobeni, kuros konstatēti dažādi šī perioda ieraksti. Zināmi seši zobeni ar ULFBERHT ierakstu. Tie konstatēti Mežotnes pilskalnā atrastajam H tipa zobenam, Aizkraukles Lejasžagaru 16. kapā (143. att.) un Salaspils Jaunzemjos atrastajiem Z tipa zobenam, Vecsaules Čapānos tāds zināms Y

⁸⁹⁴ Стальсберг А. Кто такой Ульфберт? // Краеугольный камень..., т.2., с. 383

⁸⁹⁵ turpat..., с. 379. A. Anteins 1976. g. min tikai 120 atradumus, sk. Anteins A. Melnais metāls Latvijā..., 47. lpp. Attēls rēc: Киртичников А.Н., Древнерусское оружие. Выпуск 1. Мечи и сабли IX–XIII вв..., с. 38., рис. 9.

⁸⁹⁶ Рēс: Киртичников А.Н. Мечи с надписью ULFBERHT в Северной Европе. // Славяне и финно-угры. Археология, история, культура. Доклады российско-финляндского симпозиума по вопросам археологии. — СПб., 1997.

⁸⁹⁷ Moilanen M. An Application of the Methodology of Experimental Archaeology to Scientific Iron-working Experiments – The making of Early Medieval Sword Blade Inscriptions as an Example. // Hortus Novus. Archaeologia Medii Aevi Finlandiae XIV. Fresh approaches to Medieval Archaeology in Finland. Eds.: Immonen V., Lempiainen M., Rosendahl U. – Turku, 2007. p. 21–33.

tipa zobenam. Doles Vampeniešu I kapulaukā tie zināmi divos kapos – T tipa zobenam no 40. (144. att.) un 170. kapa, pēdējam zobenam ieraksta burti daļēji izkrituši.

Par labu atsevišķu zobenu asmeņu izgatavošanai un to „parakstīšanas” tradīcijas izplatīšanos ārpus Piereinas minētajā laikā liecina arī atradumi senkrievu apdzīvotajā teritorijā, kur konstatēts ieraksts zobena asmenī ar kirilicā veidotiem burtiem.⁸⁹⁸ Šiem zobeniem var būt dažāda tipa rokturi. Latvijas teritorijā zināmi šī ieraksta zobeni pārstāv piecus roktura tipus (56. tab.).⁸⁹⁹

143. att. Ieraksta ULFBERHT fragments no Aizkraukles Lejasžagaru 16. kapā atrastā zobena.

Vēl trim zobeniem ir ULFBREHT ierakstu tipa zobenu ornamentals,⁹⁰⁰ jeb pēc A.Anteina terminoloģijas – bezburtu ieraksti – viens ir no H tipa zobens no Aizkraukles Lejasbitēnu 341. kapa,⁹⁰¹ otrs ir atradums no Durbes ezera krastā (B tips). Trešais zobens zināms no Salaspils Laukskolas 359. kapa (H tips).⁹⁰²

144. att. Ieraksta ULFBERHT fragments Doles Vampeniešu I kapulauka 40. kapā atrastā zobena.

⁸⁹⁸ Курпичников А.Н. О начале производства мечей на Руси. // Труды VI Международного Конгресса славянской археологии. Т.4., М., 1998. с. 246–251.

⁸⁹⁹ Anteina A. Melnais metāls Latvijā..., 47. lpp.

⁹⁰⁰ turpat..., 49. lpp.

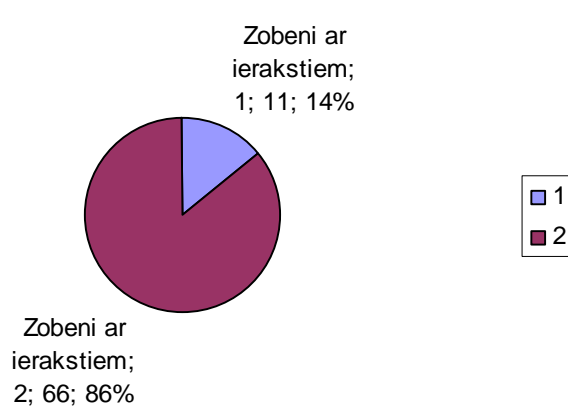
⁹⁰¹ Urtāns V. Senākie depoziiti Latvijā..., 18.lpp

⁹⁰² Zariņa A. Salaspils Laukskolas kapulauks ... 180. lpp., 109. att. nr. 5.

V.Urtāns uzskata, ka šīm zīmēm, jeb ULFBREHT stila ornamentam, varējusi būt arī maģiska nozīme, bet to sīkāk nepamato kādēļ.⁹⁰³ Iespējams, šo zīmju izcelsmei varētu būt arī kāda attāla saistība ar pirmskristīgo ģermāņu simbolisko zīmju – rūnu – sistēmu, kur pastāvējusi prakse slīpu režģi veidojošai kompozīcijai līdzīgā ornamentālā zīmē simboliski iekļaut visu rūnisko alfabētu, tādējādi simbolizējot visa rūnu alfabeta „spēku” vienlaikus, vai no vairākām rūnām veidojot maģiskas formulas, kas neveidoja izlasāmus vārdus.⁹⁰⁴ Turklāt nav šaubu, ka vikingu laikmetā rūnu atveidošanai uz bruņojuma elementiem ir tieša saistība ar ieroču „maģiskā spēka” un tā lietotāja aizardzības funkciju.⁹⁰⁵

Latvijas teritorijā zināms arī viens zobens ko A.Anteins klasificējis kā J.Petersena X tipam piederīgu,⁹⁰⁶ ar retu ierakstu EEEBRHT, kaut gan tas drīzāk uzskatāms par tuvāku V tipam. Šim ierakstam analogijas pagaidām nav zināmas un tas, iespējams, pārstāv kādu plašāk nepazīstamu ieroču darbnīcu. Visticamāk, ka veicot vēl nerestaurēto asmeņu attīrīšanu un rentgena fotografēšanu, šādi būtu iespējams zināmo ierakstu zobenu skaitu būtiski precizēt, jo kopš A.Anteina veiktajiem pētījumiem avotu materiāls ievērojami papildinājies.

No Latvijas teritorijā iegūtajiem gandrīz astoņdesmit 9.–11. gs. 1. pusei raksturīgo formu zobeniem un to fragmentiem. Zobeni ar ierakstiem (11 gab.) veido 14 %, tas ir tikai aptuveni astoto daļu no zināmā šo ieroču kopskaita (145. att.).

145. att. Ierakstu un bezierakstu zobenu procentuāls sadalījums 9.–11. gs.1.p.

9.–11. gs. ierakstu zobenu izplatība (146. att.) atspoguļo Daugavas lejteces reģiona nozīmi šo ieroču izplatībā, kā arī atsevišķu lokālu centru nozīmes pieaugumu (Mežotne, Durbes apkārtnē, Aizkraukles apkārtnē).

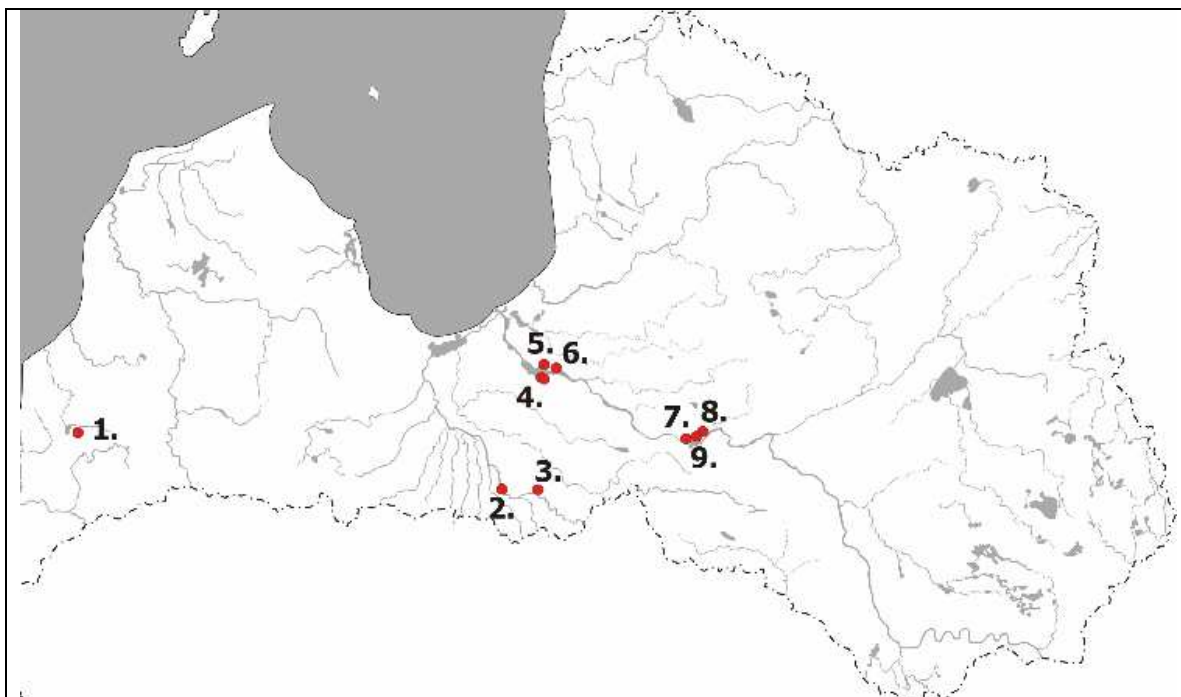
⁹⁰³ Urtāns V. Senākie depoziiti Latvijā, –Rīga, 1977, 18.lpp.

⁹⁰⁴ Мельникова Е.А. Скандинавские рунические надписи. – Москва, 1987., с. 10.

⁹⁰⁵ Pennick N. The Complete Illustrated Guide to Runes. – London, 2003. p. 12–13, 100–101.

⁹⁰⁶ Anteins A. Melnais metāls Latvijā..., 47. lpp.

Noteikti zobenu ar ierakstiem ir bijis daudz vairāk, jo daudzi no tiem ir fragmentārā stāvoklī vai nerestaurēti un ierakstu pētniecība varētu būt viens no perespektīvākajiem tālākās zobenu pētniecības virzieniem.

146. att. 9.–11. gs. zināmo ierakstu zobenu izplatība Latvijas teritorijā.

1 – Durbes ez.krasts, 2 – Mežotnes pilskalns, 3 – Vecsaules Čapāni, 4 – Doles Vampenieši I (2. gab.), 5 – Salaspils Laukskola, 6 – Salaspils Jaunzemji, 7 – Aizkraukles kapulauks, 8 – Aizkraukles Lejasžagari, 9 – Aizkraukles Lejasbitēni.

2.4.2. Zobenu asmeņu ieraksti 11. gs. 2.p. – 13. gs.

Sākot ar 11. gs. otro pusi, mainījās zobenu asmeņu ierakstu saturs un forma. Sakarā ar kristietības izplatīšanos, bruņniecības kārtas nostiprināšanos un krusta karu sākumu šajā laikā zobenu asmeņos sāka dominēt dažādi kristīga satura ieraksti, kas pamatā bija veidoti no lūgšanu tekstu saīsinājumiem, vai kristīga satura frāzēm. Šādi reliģiska rakstura ieraksti atspoguļoja krusta karu un baznīcas ietekmi uz ieroču izgatavošanu, ko šajā laikā pamatā diktēja pieprasījums pēc ieročiem no bruņniecības puses, īpaši pēc krusta karu sākuma 11. gs. beigās. Arī Latvijas teritorijā atrasts ievērojams skaits šī posma zobenu, kuru asmeņos redzami dažādi ieraksti un simboliskās zīmes un to grupas.

Sastopami gan ieraksti, kur veselus vārdus simbolizē atsevišķi to pirmie burti un to kombinācijas, gan tādi, kur ierakstītas veselas frāzes un teikumu daļas. Šādas, īpašas formulas, kas it kā sargāja zobena īpašnieku, zobenu asmeņos ierakstīja līdz

pat 15. gs.⁹⁰⁷ Pastāv dažādi varianti, kā klasificēt šos ierakstus. A.Anteins arī šī perioda zobenu ierakstus iedalījis pēc to burtu un elementu veidošanā izmantotā materiāla – dzelzs, vara un veida – atsevišķā grupā izdalot piemēram, gravētus ierakstus.⁹⁰⁸ Toties D.Drboglavš šī perioda zobenu asmeņu ierakstus klasificējis pēc to satura un formas, turklāt atsevišķos gadījumos būtiski koriģējis A.Anteina veikto asmeņu ierakstu interpretāciju.⁹⁰⁹

Šo ierakstu atšifrēšanai nepieciešamas ļoti plašas zināšanas paleogrāfijā, jo krusta karu perioda zobenu ierakstus, kad sāk dominēt kristīga satura lūgšanu formulas, tos pārsvarā veido burti vai zilbes un to virknējumi, kas katrs apzīmējuši veselus vārdus. Atkarībā no teksta izcelsmes vietas un apstākļiem, pat viena kopīgā stila paraugiem iespējamas neskaitāmas izpildījuma variāciju iespējas. Tomēr sekmīga šo zināšanu pielietošana ļauj precizēt teksta tapšanas laiku, atpazīt viltojumus vai pamanīt atšķirības no tradicionālajām pieņemtajām teksta izpildījuma formām, u.c.⁹¹⁰

Lielāko daļu šī perioda ierakstu zobenu veido atradumi Rietumlatvijā (57. tab.). Iespējams, šādu atradumu ir vairāk, tomēr daudzu zobenu asmeņi nav restaurēti vai ir sliktā tehniskā stāvoklī. Tas skaidrojams ar Rietumlatvijas iedzīvotāju aktīvākām kontaktu iespējām rietumu virzienā līdz pat 13. gs., ko noteica to ģeogrāfiskā atrašanās piejūrā, kas ietvēra gan tirdznieciskās aktivitātes, gan sirojumus, kam pateicoties, to īpašumā šie ieroči nonāca lielākā skaitā, atšķirībā no piejūras attālākiem reģioniem, piemēram, sēļu un latgaļu apdzīvotajām teritorijām.

A.Kirpičņikova vadībā 1963.–1964. gadā notika 34 Zlēku Pasilciema kapulaukā atrasto zobenu asmeņu attīrīšana. 22 no šiem asmeņiem tika konstatēti ieraksti.⁹¹¹ Kopumā šobrīd apkopota informācija par šajā kapulaukā zināmiem vismaz 33 zobeniem un to asmeņiem ar ierakstiem, kas veido ievērojamāko ierakstu zobenu kolekciju, kas iegūta Latvijas teritorijā. Tam seko atradumi Lībagu Sārajos (vismaz 9 zobeni ar ierakstiem) un Talsu Vilcumuižas ezera senkapos (vismaz 7 droši konstatēti ierakstu zobeni).

⁹⁰⁷ *Кирпичников А.Н.* Древнерусское оружие. Мечи и сабли..., рис.12:4, рис.13.: 1–9; рис.14.: 4; рис.15., рис.17., рис.18:3, u.c.

⁹⁰⁸ *Anteins A.* Melnais metāls Latvijā..., 49–55.lpp.

⁹⁰⁹ *Дробоглав Д.А.* Загадки латинских клейм на мечех IX–XIV веков. – Москва, 1984.

⁹¹⁰ *Howell M., Prevenier W.* From Reliable Sources. An Introduction to Historical Methods. – Ithaca and London, 2001. p. 45.

⁹¹¹ *Кирпичников А.Н.* Куршские мечи..., с. 299.

Krusta karu periodā zobenu asmeņu ieraksti iedalāmi vairākās grupās ar samērā plašām variācijām to iekšienē. Tie ir t.s. DIC un NEC, SIN un NIS, OSO u.c. burtu kompleksi, tie ir arī tādi asmeņu ieraksti, kur atveidots meistara vārds (INGERII, ETCELIN (GICELIN), tā saucamie „vēstījuma ieraksti” (kur redzams garāks teksta fragments), kā arī, paralēli ierakstiem sastopamās dažādās ornamentālas zīmes un to kompozīcijas.

Saturiski vispirms jāatzīmē tā saucamie DIC un NEC burtu kompleksi. Pilnīgi atšifrēti šie iniciāļu ieraksti līdz šim nav. Tā, piemēram, DIC varētu būt *Dominus Jesus Christus* vai *Dominus in coelo* saīsinājums) (Vilkumuižas ezers, Raņķu Kapenieki, Zlēku Pasilciems) – krusti un apli (Zlēku Pasilciems, Alsungas Kalniņi), burtu grupa OSO (Zlēku Pasilciems, Lībagu Sāraji), viļņveidīgas līnijas (Gavieze, Vilkumuižas ezers, Rīga, Alsungas Kalniņi).

Zlēku Pasilciemā un Alsungas Kalniņos iegūti zobeni, uz kuru asmeņiem A.Anteins saskatījis ieraksta „INSOLNI” („Pretī Saulei”, vai „sauļup”) paliekas.⁹¹² Tomēr nevar piekrist viennozīmīgam šādai ieraksta atšifrējumam. Pasilciema zobena⁹¹³ abās asmens pusēs esošie ieraksta burti nedaudz atšķiras. Asmens vienā pusē tas ir „ + INIOINI + ”, bet otrā: „+ INSOINI +”. „L” burtu jebkurā gadījumā saskatīt nav iespējams. Vienā pusē ieraksts būtu šifrējams kā „IN NOMINE IESU OMNIPOTENS IN NOMINE IESU” ..., bet ja tomēr izrādītos, ka I vietā bijis „L”, ierakstā „+INSOINI+” būtu iespējams saskatīt saīsinājumu frāzei „IN SOLO IESU NOMINI...” („Vienīgā ... vārdā”), tomēr tā kā ierakstam ir arī nobeiguma krusti, tad tam šādā interpretācijā trūkst loģikas, un A.Anteina L drīzāk uzskatāms par I, kas piešķir tulkojumam jēgu: („I kā „Jēzus”). Ierakstam iespējams arī nedaudz cita versija, jo katru burtu iespējams atšifrēt kā vesela vārda saīsinājumu: „IN NOMINE SALVATOR OMNIPOTENS IN NOMINE IESU”. Zobenam trūkst asmens puses, tomēr tā proporcijas (plata grope (22 mm), plats asmens (50 mm pie roktura), burtu liels izmērs (līdz 18 mm), tā masivitāte (saglabājies fragmenta ievērojamais svars: 637 g) norāda uz tā salīdzinošu agru datējumu priekš šāda kristīga satura ierakstu zobena, kas varētu būt 11. gs. beigas vai 12. gs. sākums vai pirmā puse.

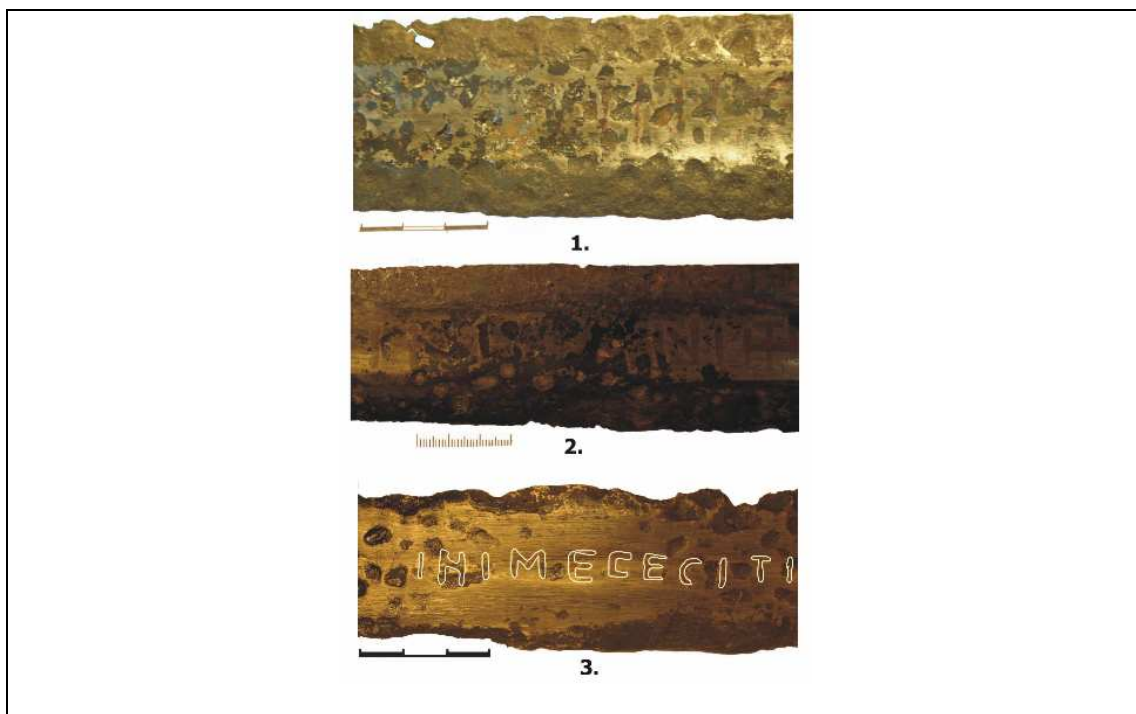
11. gs. raksturīgāki ir zobeni ar ierakstiem no krāsaino metālu burtiem, kuru atsevišķi burti vai zilbes, kas atkārtojas, norobežoti ar krustiņiem (Pasilciems). Pasilciemā atrasti arī divi 12. gs. zobeni, kuriem ieraksts INGERII atspoguļo kādu

⁹¹² Anteins A. Melnais metāls Latvijā ... 51.lpp.

⁹¹³ Inv. nr. RDM III 158

Rietumeiropas ieroču darbnīcas nosaukumu. Šāds zobens ar šo reto ieraksta formu bijis atrasts arī Lībagu Sāraju kapulauka teritorijā pirms sistemātisku izrakumu sākuma.⁹¹⁴

Zobeni ar ierakstu GICELIN (ETCELIN, CICE LIN) ME FECIT IN NOMINE DOMINI („mani gatavoja Gicelins tā kunga vārdā”) atrasti Pasilciemā (3 gab.), Kuldīgā bij. fabrikas „Vulkāns” teritorijā (147. att. 3.), Rudbāržu Lēnēs, iepējams, arī Lībagu Sāraju 25. kapā.⁹¹⁵

147. att. Krusta karu perioda zobenu asmeņu ieraksti.

1 – Lībagu Ķīļi (A 7344:10), 2 – Zlēku Pasilciems (RDM III 158), 3 – Kuldīgas „Vulkāns” (A 8467:1).

Šo zobenu datējums ir ne agrāks par 12. gs., iespējams, iesniedzoties 13. gs. Ilgu laiku tas tika uzskatīts par visai plašu – 12.–13.gs.⁹¹⁶ Tomēr rietumos atrastās analogijas ļauj šo ierakstu zobenu izgatavošanas laiku datēt daudz precīzāk – ar laika nogriezni starp 1130. un 1170. g.⁹¹⁷ Alsungas Kalniņu kapulauka 25. kapā atrastajam zobenam tā ieraksta burti pēc izmēriem un veida ir ļoti tuvi pārējiem zināmajiem ETCELIN ierakstiem, kas vislabāk zināmi no Kuldīgas „Vulkāna” zobena, kaut gan pēc satura, iespējams, bijuši

⁹¹⁴ Nozagts no ekspozīcijas Talsu muzejā, tā tehniskie parametri zināmi pēc detalizēta M. Atgāža zīmējuma.

⁹¹⁵ Inv. nr. A12820:146.

⁹¹⁶ LA, 242. lpp., Somijā šie zobeni datējami ar laiku ap 1150. g., pēc A. Brunas–Hofmeijeres – ar laiku ap 1200. g. (pēc: Шеляпина Н.С. Меч из раскопок в московском кремле. // Древняя Русь и славяне. – Москва. 1978. с. 202.).

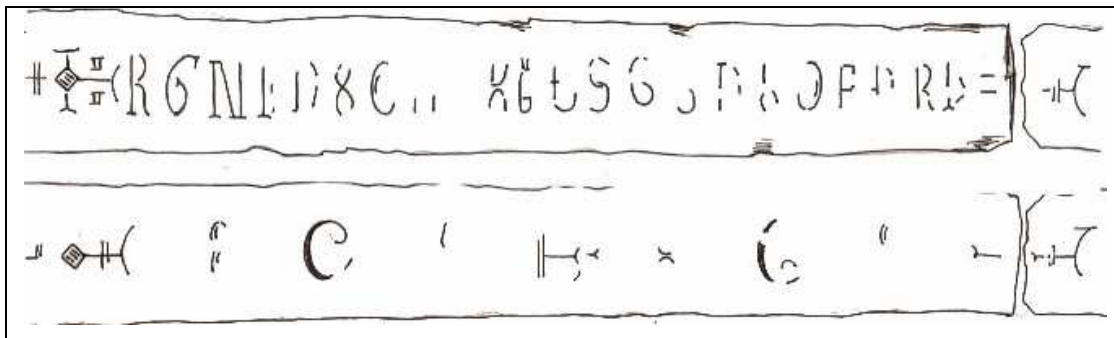
⁹¹⁷ Шеляпина Н.С. Меч из раскопок в московском кремле..., с. 197.

atšķirīgi.⁹¹⁸ Šī kompleksa datējumam ar 12. gs. vidu par labu liecina arī citu kapā līdzdoto senlietu datējums, uz to norāda piemēram, lentveida aproču ornamentals.⁹¹⁹

Kļūdaina ir A.Anteina pieminētā zobena ar viļņveida līniju asmenī no Gaviezes Kroguskalna saistīšana ar vēlo dzelzs laikmetu.⁹²⁰ LNVM Arheoloģijas departamenta krājumā no šī pieminekļa zināms tikai ar 17. gs. datējama rapiera atradums, kura asmenī redzami gravējumi atbilst A.Anteina publicētajam attēlam.⁹²¹

13.–14. gs. Latvijā, īpaši tās rietumu daļā, vēl turpina izmantot dažus iepriekšējā perioda divasmeņu zobenu tipus (piemēram, ar dzelzs un krāsaino metālu ierakstiem). H.Riekstiņš un A.Anteins raksta par zobeniem ar gravētiem ierakstiem.⁹²² Jāatzīst, ka ne vienmēr pēc ārējas vizuālas apsekošanas tos iespējams atšķirt no laika gaitā vienkārši korozijas bojātiem asmeņiem, kam to ieraksta burti gājuši zudumā. Viens no izcilākajiem šī tipa asmeņiem zināms Talsu Vilcumuižas ezerā, kur visu tā asmens virsmu klāj garš ieraksts, ko veido liela izmēra latīņu burti, bet otru pusi rotā slīpu, savstarpēji krustotu četrstūru virkne.⁹²³

12. gs. vidū zobenu ierakstu formās sāk dominēt gari, no smalkiem burtiem veidoti ieraksti, kas klasificējami kā „vēstījuma ieraksti”. Ierakstu burti kļūst smalki, izstiepti.⁹²⁴ Šāds, labi saglabājies zobens, zināms no Lībagu Sāraju kapulauka 30. un 41. kapa⁹²⁵ (148. att.).

148. att. Ieraksta fragments no Lībagu Sāraju kapulauka 41. kapā zobena asmens (A 12820:474).

⁹¹⁸ Inv. nr. A 11727:1.

⁹¹⁹ Inv. nr. A 11727:3.

⁹²⁰ Anteins A. Melnais metāls Latvijā... 54. att., 64. att. nr. 10.

⁹²¹ Inv. nr. A 9070:1

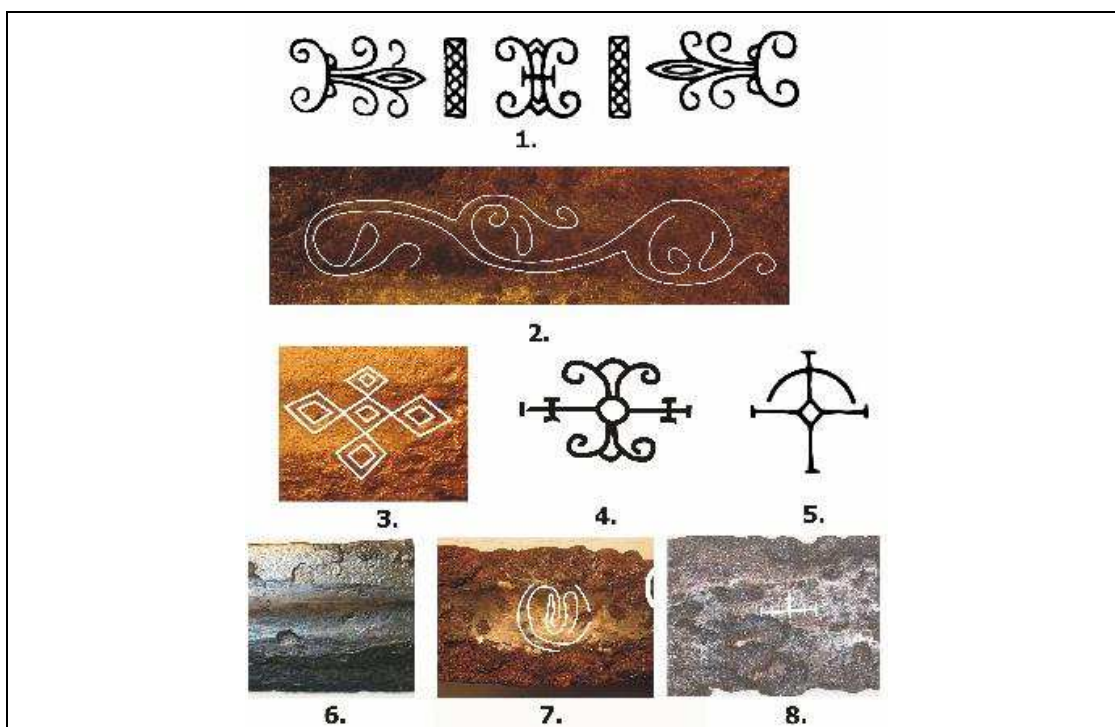
⁹²² Riekstiņš H. Ierakstu zobeni Talsu Vilcumuižas ezera atradumos.// Pagātne un Tagadne. Vēstures skolotāju biedrības Rakstu krājums. 1. 1936, – 71–81 lpp., Anteins A. Melnais metāls Latvijā..., 53. lpp.

⁹²³ Inv. nr A 10994:1388, Anteins A. Melnais metāls Latvijā..., 54. lpp., 64. att., nr. 1.,

⁹²⁴ Шеляпина Н.С. Меч из раскопок в московском кремле..., с. 198.

⁹²⁵ Inv. nr. A12820:234 un A 12820:474.

Daudzu zobenu asmeņu virsmu klāj arī dažādas ornamentālas zīmes un to grupas – krusti un to variācijas, rozetes u.c. arī daļa ornamentālu zīmju grupu (149. att.). Visticamāk, tajā redzams šajā laikā valdošās romānikas mākslas motīvu atspulgs. Daļai motīvu (149. att. 3) analogijas zināmas Somijas arheoloģiskajā materiālā.⁹²⁶ Viens no izcilākajiem 12. gs. zobenu asmeņu inkrustācijas paraugs zināms Rīgā, no Daugavas gultnē atrastajam zobenam no Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja krājuma.⁹²⁷

149. att. 12.–13. gs. ornamentālie ieraksti zobenu asmeņos.

1 – Kazdanga, 2, 3, 4 – Alsungas Kalniņi, 10. k., 5 – Saikava, 6 – Alsungas Kantiķi, 7 – Alsungas Kalniņi, 8 – Asītes Gravenieki.

Kopumā zobenu ierakstu kristīgais saturs apliecina asmeņu izgatavošanu vidus un Rietumeiropā, kas domājams, liecina, ka tie Latvijas teritorijā visticamāk, ir ievesti un lietoti plaši, bet visvairāk – Rietumlatvijā (150. att.).

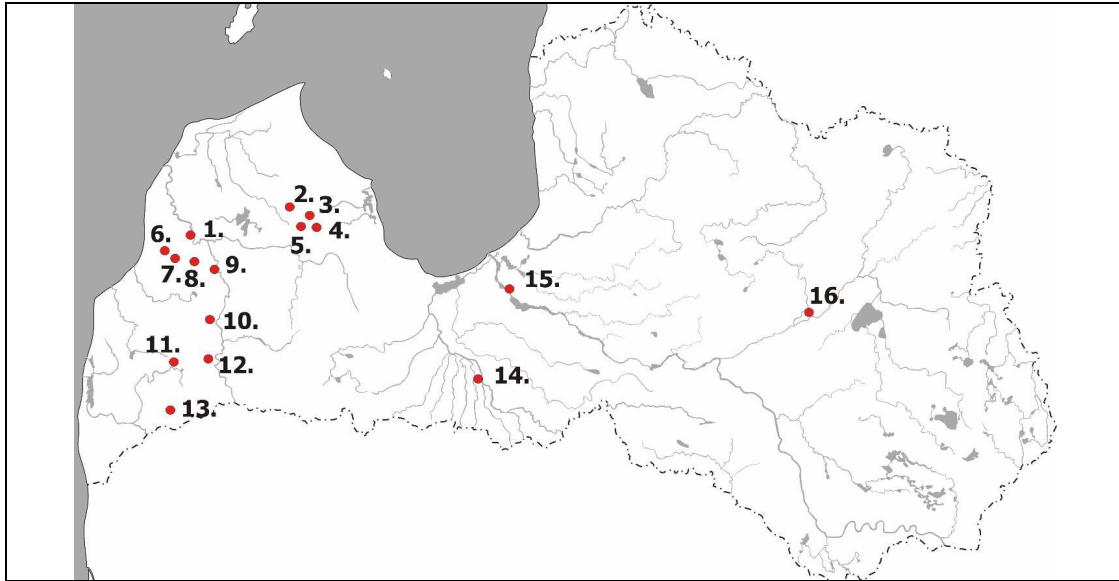
A. Anteins, balstoties uz atsevišķām metalogrāfiskām analīzēm, pieļauj, ka tikai daži šī perioda divasmeņu zobenu asmeņi⁹²⁸ (Vilkumuižas ezers, Raņķu Kapenieki) varēja būt vietējo amatnieku darbs.⁹²⁹ Šīs problēmas atrisināšanā šādi pētījumi būtu jāturpina.

⁹²⁶ Mäntylä S. The meaning of weapons as grave goods: examples from two southwest Finnish Crusade period cemeteries. // *Archaeologia Baltica* 8. – Klaipēda, 2007. p. 304, fig. 3.

⁹²⁷ Inv. nr. VRVM–23000.

⁹²⁸ Anteins A. *Melnais metāls Latvijā...*, 1976, 69. lpp.

⁹²⁹ LA, 242, 303. lpp.

150. att. 11. gs. b. – 13. gs. aplūkoto ierakstu zobenu izplatība Latvijas teritorijā.

1 – Zlēku Pasilciems, 2 – Lībagu Sāraji, 3 – Talsu Vilcumuiža, 4 – Nurmuižas Dziļlejas, 5 – Lībagu Ķīļi, 6 – Alsungas Kalniņi, 7 – Alsungas Kantiķi, 8 – Lielīvande, 9 – Kuldīgas Vulkāns, 10 – Raņķu Kapenieki, 11 – Kazdanga, 12 – Aizputes Rudbārži (Rudbāržu Lēnes), 13 – Asītes Gravenieki, 14 – Jaunsvirlaukas Kakužēni, 15 – Rīga, 16 – Saikavas Kapukalns.

Tātad redzams, ka vismaz 63 no 282 liecībām par 11. gs. 2. p. – 13. gs. izplatītajiem divasmeņu zobeniem, to asmeņos konstatēti dažādi ieraksti. Tās veido 250 rokturu tipiem pieskaitāmi zobeni un to fragmenti, kā arī 22 atsevišķi atrasti zobenu apakšējie šķērši un vismaz 10 savrupatrasti lielāki zobenu asmeņi un to fragmenti. No šiem noteiktiem rokturu tipiem pieskaitāmajiem 250 atradumiem asmeņi, vai lielāki to fragmenti bija saglabājušies tikai aptuveni pusei, kas šo izpēti padara lielā mērā nosacītu Tomēr secināms, ka 11. gs. 2. pusē noticis būtisks asmeņu skaita ar ierakstiem pieaugums. Šie dati gan jāuztver samērā nosacīti, jo pēc daudzu asmeņu restaurācijas un rentgena izpētes zināmo ierakstu skaits būtiski palielinātos. Tomēr kopīgo tendenci tas atspoguļo, parādot ierakstu zobenu atradumu skaita nenoliedzamu pieaugumu no 14 % 9.–11. gs. 1. pusē līdz 25,2 % no šī perioda zināmajiem un izpētei pieejamajiem divasmeņu zobenu asmeņiem.

3. nodaļa.

Zobenu un to piederumu izgatavošanas tehnoloģijas.

Šīs nodaļas mērķis ir izprast divasmeņu zobenu izgatavošanā nepieciešamās kā arī vēsturiski izmantotās ieroču kalšanas tehnoloģijas, metodes un noskaidrot jautājumu loku, par kuriem iespējams gūt atbildes, tās sīkāk izpēt.

Militārā sfēra visos laikos lielā mērā ir bijusi tehniskā progresa virzītājs. Karošanas vajadzībām vienmēr gatavoti augsti kvalitatīvi priekšmeti, kas raksturo attiecīgā laikmeta labākos tehnoloģiskos sasniegumus. Divasmeņu garā zobena izgatavošana no ieroču kalēja prasīja izcilas un precīzas iemaņas, prasmes un zināšanas, kas ir daudz sarežģītākas par cirvju, šķēpu, kaujas nažu un arī vienasmens zobenu izgatavošanā nepieciešamajām. Zobena asmenim, lai tas nelūztu, jābūt izkaltam ģeometriski precīzi – pie roktura tam jābūt biezākam, vienmērīgi kļūstot plānākam tā smailes virzienā, asmens gropei jābūt bez nelīdzenumiem, turklāt asmens kalšanā jābūt izmantotam vienlaikus izturīgam un elastīgam materiālam, bet rezultātā izkaltais ierocis nedrīkst būt arī pārmērīgi smags. Zobenu rokturu rotāšana atspoguļo arī pielietotos sarežģītos juveliera un rotkaļa paņēmienus (inkrustēšana, platēšana, tausija). Labas amatnieka prasmes darbā ar dažādiem materiāliem (bronzā, sudrabs, koks, āda, audums) bija nepieciešamas arī zobena maksts izgatavošanā.

Latvijas teritorijā zināmi vairāk kā 500 ar 9.–13. gs. datējamu zobenu un to fragmentu atradumi, liela daļa no to asmeņiem ir ievesti no Rietumeiropas, ko apliecina ieraksti tajos.⁹³⁰ Lai gan pastāv pieņēmums, ka 11.–13. gs. divasmeņu zobeni un to piederumi daļēji izgatavoti arī uz vietas Latvijas teritorijā, tomēr nav iespējams konstatēt, uz kādiem avotiem balstoties šāds secinājums savulaik izdarīts.⁹³¹ Tā kā 11. gs.b.–13. gs. zobenu atradumu skaits, salīdzinājumā ar 9.–11. gs. 1. p. gandrīz četrkārtšojas, bet tikai nepilniem 70 šī perioda zobenu asmeņiem konstatēti ieraksti vai to paliekas, tad nav iespējama arī tāda interpretācija, ka daļa no asmeņiem tiešām varētu būt vietējo amatnieku darbs.

Secināms, ka mūsu rīcībā nav precīzas atbildes, cik lielā apjomā šie ieroči tikuši importēti, un cik no tiem izgatavoti uz vietas, cik uz vietas izgatavoti tikai daļēji. Līdz ar to šīs nodaļas uzdevums ir iespēju robežās izziņāt un analizēt zobenu un to piederumu izgatavošanas praktisko pusi, lai raksturotu un sniegtu priekšstatu par

⁹³⁰ Latvijas senākā vēsture. – Rīga, 2001, 336. lpp.

⁹³¹ LA, 268. lpp.

galvenajām to izgatavošanā nepieciešamajām tehnikām un prasmēm, un to, vai tās atstāj pēdas arheoloģiskajā materiālā, kad nereti pēc amatniecības blakusproduktiem, pusfabrikātiem u.c. ir iespējams atpazīt kādu noteiktu artefaktu izgatavošanas stadiju. Ieskats jautājuma tehniskajā pusē var būtiski uzlabot ieroču arheoloģijas pētījumu līmeni, lai noskaidrotu, cik lielā mērā Latvijas teritorijā varējusi notikt šo ieroču, kā arī to piederumu izgatavošana.

Līdz šim literatūrā izteiktie vērtējumi lielākoties pamatoti vizuālos, ārējos priekšmeta novērojumos, metalogrāfiskās analīzes veiktas tikai dažiem zobeniem, rentgena fotografēšana, kas ir daudzur pasaulē plaši pielietota metode, Latvijas teritorijā atrastajiem zobeniem pagaidām faktiski nav veikta. Tā A.Kirpičņikovs ievestu zobenu asmeņu montēšanu ar vietējām detaļām uz vietas kuršu teritorijā pamato ar faktu, jo kādam Pasilciema zobenam tā šķērsis aizsedz ierakstu tā asmenī.⁹³² Pastāv uzskats, ka Latvijas teritorijā vietēja divasmeņu zobenu izgatavošana varētu būt notikusi Kurzemē, Ventas lejteces rajonā, Pasilciema apkārtnē, savukārt rokturu sudrabošana Talsu pilskalnā.⁹³³ Tomēr tie ir galvenokārt teorētiski apsvērumi, kas pamatā balstīti, fiksējot noteikta veida atradumu koncentrāciju noteiktās teritorijās, jo pēc A.Anteina aktīvās pētnieciskās darbības 20. gs. otrajā pusē Latvijā sistemātiski pētījumu arheoloģisko ieroču metalogrāfijā faktiski gandrīz nav veikti.

A.Anteins savos pētījumos izdarījis būtisku secinājumu, ka vietējos amatnieku darinājumus no ievestiem paraugiem ir iespējams atšķirt, noteikt oglekļa daudzumu to sastāvā – vietējā purva rūdā oglekļa saturs ir zems – zem 1 %. Līdz ar to ievestos ieročus, kam sastāvā ir vairāk par 1 % oglekļa, no vietējiem būtu iespējams atšķirt, nosakot oglekļa procentuālo daudzumu tajos. Dažiem zobenu asmeņiem šādas pēdas konstatētas⁹³⁴ (Vilkumuižas ezers, Raņķu Kapenieki, Durbes Dīri), kas varēja liecināt par to vietējo izcelsmi.⁹³⁵ Tomēr tas neatrisina jautājumu par to izgatavošanas vietu, jo, piemēram, krāsaino metālu apstrādē redzams, ka ievestas varēja būt arī izejvielas,⁹³⁶ bet attiecībā uz ugunskaļos atrastajiem dzelzs izstrādājumiem jāņem vērā, ka kremācijas procesā augstas temperatūras un uguns iedarbības rezultātā ogleklis var daļēji izdegt un tērauda rūdījums – atlaidināties.

⁹³² A. Kirpičņikova publicētajā rakstā diemžēl nav konstatējams, par tieši kuru zobenu ir runa. Sk.: *Кирпичников А.Н. Мечи куршей...*, с. 300.

⁹³³ *Svarāne D. The Use of Inlay Technique in the Production of Medieval Couronian and Semigallian Military Equipment (12th to 14th century).* // *Archaeologia Baltica* 8, – Vilnius, 2007., p. 375.

⁹³⁴ *Anteins A. Melnais metāls Latvijā...*, 68-69. lpp.

⁹³⁵ LA, 242, 303. lpp.

⁹³⁶ LSV, 330.

Redzams, ka A. Anteina pētījumos izmantotā metodoloģija ir izmantojama, lai ar augstas ticamības pakāpi rekonstruētu dažādu dzelzs izstrādājumu izgatavošanas tehnoloģiju, tomēr pilnā mērā uz šajā nodaļā uzdotajiem jautājumiem pilnvērtīgas atbildes iegūt neļauj. Tas nozīmē, ka iespēju robežās uz jau zināmo materiālu ir jālūkojas pēc iespējas jauna skatupunkta.

Mūsdienās arheoloģijā plaši ienācis eksperimenta metodes pielietojums. Tas ļauj pētniekam atpazīt dažādas amatniecisko darbu nianses, fiksēt veiktā darba fāzes un izdarīt pilnvērtīgākus spriedumus par pētāmajiem artefaktiem un citām materiālās kultūras formām.⁹³⁷ Eksperimentālā metode tiek sekmīgi pielietota arī ieroču arheoloģijas pētījumos.⁹³⁸

Lai noskaidrotu vietējo amatnieku iespējas izgatavot zobenus Latvijas teritorijā uz vietas, jāaplūko to asmens, roktura un maksts izgatavošanā nepieciešamās zināšanas un prasmes, rīki un izejmateriālu pieejamība.

3. 1. Zobenu asmeņu izgatavošana. Asmens ir galvenā zobena sastāvdaļa, tas sastāv no roktura tveramās daļas un šķeltņa. Tam vienlaikus jābūt gan izturīgam, gan elastīgam, kā arī labi balansētam (līdzsvarotam). Atkarībā no funkcijas, kam ierocis bija vairāk domāts, ir atkarīgas asmens proporcijas (platums, garums, gropes un smailes proporcijas) un smailes forma. Jāpiezīmē, ka nekad vienā ierocī nav bijis iespējams vienlīdz efektīvi apvienot šīs īpašības – vienmēr kāda no tām dominēs pār citām.

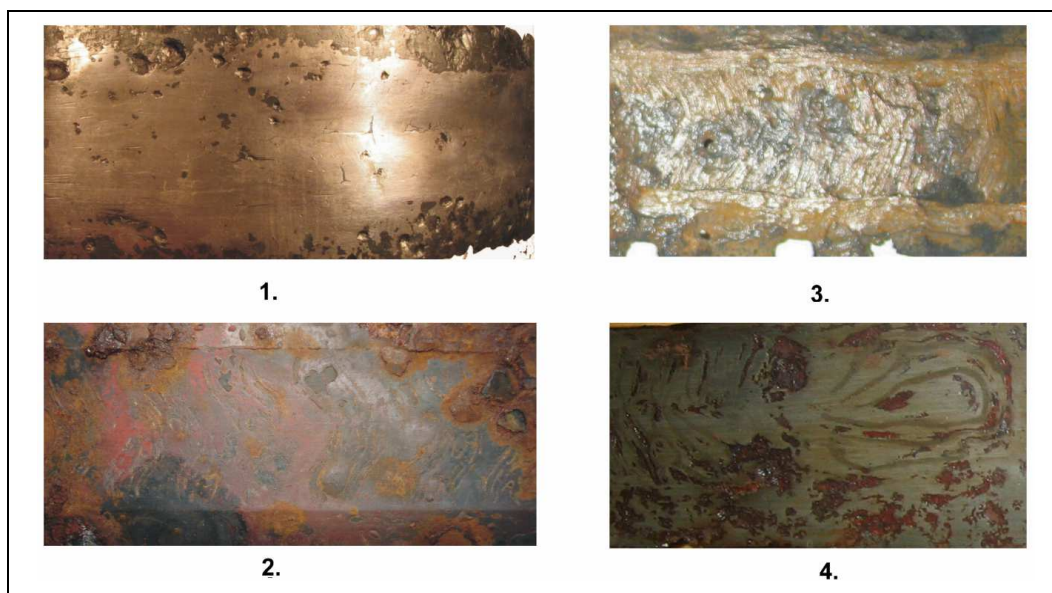
Lai nodrošinātu zobenu asmeņu labāku izturību Eiropā līdz 10. gs. beigām ieroču izgatavošanā galvenokārt tika izmantota tā saucamā damascēšanas tehnika. Ideja par dažādas cietības metālu ar dažādu oglekļa saturu sakalšanu, lai nodrošinātu ieroča elastību un izturību pirmo reizi fiksēta Indijā, kur jau mūsu ēras pirmajos gadsimtos ieguva gan augstas kvalitātes tēraudu, no kura tika gatavoti izcili ieroči – turklāt šo zobenu virsmā redzamais „zīmējums” nekad neatkārtojās un šie ieroči pazīstami kā t.s. *bulata* tērauds. Tomēr šīs tehnikas tehnoloģiskā recepte ir atšķirīga no Eiropā izmantotās, ko angļu terminoloģija dēvē par „*pattern welding*”. Tomēr laika gaitā šī tehnoloģija gāja zudumā. Vairākkārt ir notikuši mēģinājumi atkārtoti rekonstruēt tās izgatavošanas metodiku. Vieni no pirmajiem šādus mēģinājumus veica Damaskas pilsētas Sīrijā, kurā nonāca arī Indijā izgatavoti ieroči, kalēji. Damaskā jau Romas

⁹³⁷ Coles J. *Experimental Archaeology*, –London, 1979. p. 7–8.

⁹³⁸ Moilanen M. *An Application of the Methodology of Experimental Archaeology to Scientific Iron-working Experiments...*, p. 21–33.

impērijas laikā sākās augstas kvalitātes ieroču izgatavošana, kas turpinājās līdz 15. gs. sākumam, kad Damasku izpostīja mongoļu emīra Tamerlāna karaspēks un tās iedzīvotājus aizveda gūstā, kuru skaitā bija labākie amatniekus un damascēšanas tehnoloģija tika zaudēta. No šejienes radies apzīmējums „Damaskas” vai „damascētais tērauds” un pati metode tiek saukta par „damascēšanu”.⁹³⁹

Latviešu valodā bijuši mēģinājumi šo tehnoloģiju nosaukumu latviskot, piemēram, nodēvējot šādi gatavotos izstrādājumus par „rakstainā tērauda” izstrādājumiem. Tomēr jāpiezīmē, ka šis apzīmējums būtu izmantojams vairāk kā vispārīgs apzīmējums dažādajām ieroču izturības paaugstināšanas tehnikām, sakaļot dažādas cietības metālus, jo, lai kā arī necentās senie Damaskas kalēji, bulata tēraudu tiem neizdevās iegūt – viņu izgatavoto kalumu raksts atkārtojās, tas nebija pilnīgi unikāls, kā bulata tērauda gadījumā.⁹⁴⁰

151. att. Latvijā atrastie vikingu laikmeta zobeni ar damascētu asmeni.

1 – Durbes Sauslauki (KPM 2019:11), 2 – Matkules apkārtne (TNMM 20313), 3 – Bēnes Kaijūkrogs (LNVM A 13538:1), 4 – Kronvircava (KPM II 185).

Kā jau sīkāk aplūkots 1. nodaļā, 8.–9. gs. franku valstī sākās plaša ieroču un bruņojuma gatavošana, kā rezultātātā tas nonāca arī kaimiņu tautu bruņojumā. Labākie Piereinā izgatavotie zobenu asmeņi bija gatavoti damascēšanas tehnikā. Tirdzniecības sakaru ceļā, nonākot tālu no to izcelsmes vietas, to vērtība domājams, varēja ievērojami

⁹³⁹ Антейн А. Дамасская сталь в странах бассейна Балтийского моря. –Рига, 1973, с. 7.

⁹⁴⁰ turpat..., с. 8.

pārsniegt sākotnējo. Zināms, ka šādi zobeni tirdzniecības ceļā nokļuvuši pat Bagdādē.⁹⁴¹ To atradumi visā Eiropā parāda tos kā samērā bieži sastopamus priekšmetus.⁹⁴²

Latvijas teritorijā zināmi pieci zobeni, kuru asmeņi izgatavoti damascēšanas tehnikā. Tie ir zināmi no Grobiņas Smukumu 50. kapa, Durbes Sauslaukiem, Matkules apkārtnes, Bēnes Kaijukroga un Kroņvirčavas (151. att.). Šo zobenu asmeņu pamatu veido divi savērpti stieņi, kam apkārt U veidā apkalts un piemetināts no tērauda izgatavots asmens. Asmens vidū esošais „raksts” latviski būtu dēvējams par „skujveida” damascējumu, rietumu literatūrā par „*chewron twist*”, kas ir viens no salīdzinoši vienkāršākajiem un izplatītajiem šīs tehnikas variantiem.⁹⁴³

Šāda tehnoloģija ir dārga, laiktietlīpīga, sarežģīta un no amatnieka prasa augsta līmeņa prasmes un iemaņas, lielus darba un materiālo resursu ieguldījumus, kas rezultātā padarīja šādus ieročus par īpaši ekskluzīviem un ļoti dārgiem izstrādājumiem. Mūsdienās galvenās viduslaiku zobenu izgatavošanas tehnoloģijas ir rekonstruētas ar augstu ticamības pakāpi, kas šādu uzskatu apstiprina.⁹⁴⁴

To, ka dažādas cietības metālu sakalšanu pratuši pielietot arī senkrievu zobenu kalēji, atzīmē arābu autors Al-Biruni,⁹⁴⁵ aprakstot dzelzs un tērauda slāņu sakalšanu. Neskatoties uz senkrievu zobenu ārējo līdzību franku zobeniem, austrumos to atšķirība tomēr tika izdalīta. Šeit tie bijuši pazīstami kā „sulaimaņu” zobeni, kam atšķirībā no franku asmeņiem, nav bijuši redzami to virsmā iekaltie krusti u.c. Šāda neparasta nosaukuma izcelsmes skaidrojums atrodams Al-Biruni traktātā „Mineraloģija” (tapis laikā līdz 11. gs. vidum), kurā atzīmēts, ka šāda prestiža nosaukuma kādam priekšmetam (par godu Bībelē minētajam leģendārajam valdniekam Zālamanam) piešķiršana veidojusies pateicoties vienkāršajai tautai, kas šādi atzīmējusi priekšmeta neparasto vai izcilo kvalitāti.⁹⁴⁶

10. gs. beigās un 11. gs. sākumā notiekošo tehnisko uzlabojumu ieviešanās iespaidā visās Eiropas saimniecības jomās, zināmas izmaiņas skar arī metalurģiju. Arī baznīca neliedza nodarboties ar pasaules praktisku izziņu, ja tās mērķis bija kalpot Dieva vārdā.⁹⁴⁷ Krusta karu sākums rada apstākļus, kad bruņojums, tajā skaitā zobeni,

⁹⁴¹ *McCormick M.* Origins of the European Economy: Communications and Commerce AD 300–900. Cambridge University Press, New York. p. 610-11.

⁹⁴² *Sindbak S. M.* The Small World of Vikings: Networks in Early Medieval Communication and Exchange. // Norwegian Archaeological Review. No 1., 2007. p. 61.

⁹⁴³ *Hrisoulas J.* The Pattern–Welded Blade: Artistry in Iron. – Colorado, 1994., p. 50–51.

⁹⁴⁴ *Hrisoulas J.* The Complete Bladesmith: Forging Your Way to Perfection. – Colorado, 1987., p. 117–124.

⁹⁴⁵ Ал-Бируни. Минералогия. – Москва, 1963. с.237.

⁹⁴⁶ Ал-Бируни. Минералогия..., с.64.

⁹⁴⁷ *Rubenis J.* Viduslaiku kultūra Eiropā..., 356-357.lpp.

bija nepieciešams ievērojamā daudzumā, tādēļ notiek to kalšanā pielietoto tehnoloģiju vienkāršošanās un uzlabošāns. Šajā laikā tiek apgūta augstākas kvalitātes tērauda iegūšana, kas ievērojami paātrina asmeņa izgatavošanas laiku (izkaļot asmeni no viena metāla gabala, asinot un norūdot vai arī izgatavojot zobena asmeni, apkaļot dzelzs slānim tērauda slāni), kā arī paaugstina to izturību pret mehāniskiem bojājumiem.⁹⁴⁸

Nav šaubu, ka vikingu laikmetā lietotie divasmeņu zobeni ir imports no Rietumeiropas, par ko liecina piederība šajā laikā vispārizplatītajiem zobenu tipiem. Šajā laikā Latvijas teritorijā vietējo karotāju bruņojumā kā primārie ieroči dominē šķēpi, cirvji un kaujas naži, ko izgatavot ir daudz vienkāršāk nekā garos zobenus, un lielākoties, ar atsevišķiem izņēmumiem bija vietējo amatnieku darbs.⁹⁴⁹

Izmaiņas šo jomu skāra vēlā dzelzs laikmeta otrajā pusē no 10. gs. beigām, kas iezīmējas ar agro valstisko veidojumu nostiprināšanos, kur liela nozīme ir ieroču brīvai pieejamībai. Austrumbaltijā dzīvojošās sabiedrības šajā laikā ir izteikti militarizētas, kas uzturēja nemitīgu pieprasījumu pēc ieročiem un bruņojuma,⁹⁵⁰ veidojās atsevišķu apgabalu nocietināti centri,⁹⁵¹ kur lielākā skaitā uzturējās arī amatnieki. Līdz ar to pieļaujams, ka tas radīja priekšnosacījumus ne tikai metālapstrādes amatnieku specializācijai un ražošanai ne tikai vietējam tirgum, bet noveda pie mēģinājumiem izgatavot arī divasmeņu zobenus.⁹⁵²

Ar 10–11. gs. saistās vienasmens zobenu ar t.s. antenveida (volūtveida) un ar rombveida pogu lietojums.⁹⁵³ Daļa no tiem varētu būt vietējo meistarų darbs, jo Rietumeiropas produkcija ir viegli atpazīstama pēc standartizētās ārējās formas: labi izšķirami gan asmeņu tipi, gan to roktura elementu formas, kur noteikta tipa ietvaros ir samērā maz savstarpējo variāciju. Savukārt vienasmens zobeniem (kā jau minēts šī darba ievadā, par zobenu netiek uzskaitīti platasmens un šaurasmens kaujas naži, kas literatūrā nereti arī tiek dēvēti par zobeniem) pastāv lielākas variācijas gan to asmeņu formā, gan roktura elementu proporciju un savstarpējo kombināciju atšķirībās.⁹⁵⁴ Tomēr atsevišķu detaļu izteiktā līdzība noteiktiem divasmeņu zobenu tipu elementiem,

⁹⁴⁸ *Арендт В.В.* О технике древнего клинкового производства. / Архив истории науки и техники. – М.,–Л., 1936, вып. 8, с. 161–189.

⁹⁴⁹ *Buša I.* Skandināvu ietekme uz Daugavas lībiešu ieročiem pirms krustnešu atnākšanas..., 18–19. lpp

⁹⁵⁰ *Šnē A.* Sabiedrība un vara..., 355. lpp.

⁹⁵¹ *turpat...*, 353–355. lpp.

⁹⁵² LSV, 329–330.

⁹⁵³ *Kazakevičius V.* Baltų kalavijai..., p. 15–18, 83–85

⁹⁵⁴ *Jērums N.* Vienasmens zobeni zemgaļu apdzīvotajās teritorijās..., 153. lpp.

ir arguments par labu varētu būt ievesti. Jau J.Petersens aprakstījis ļoti līdzīgus zobenus Skandināvijā, t.s. *AE tips*.⁹⁵⁵

Tātad secināms, ka esošajā izpētes līmenī, neveicot esošo asmeņu laboratorisku metalogrāfisku izpēti, un pārskatot pāri tipoloģijā balstītiem pieņēmumiem, jautājums nav atbildams. Ir jāapzina potenciālais avotu klāsts, kas ļautu precizēt un noteikt tālāko pētījumu virzienus. Tam ir nepieciešams veikt Latvijas teritorijā un kaimiņu reģionos vēlajā dzelzs laikmetā sasniegtā metalurģijas līmeņa izpēti un raksturojumu. Ir jāapzina pieejamo kalēju darbā nepieciešamo resursu izplatība un pieejamība, to instrumentu atradumi un jāidentificē droši konstatējamie darba paņēmieni – vai arheoloģiskajā materiālā iespējams atpazīt noteiktus to darba rezultātus.

Dzelzs ieguve no purva rūdas baltu zemēs sākās mūsu ēras 2.–6. gs.⁹⁵⁶ Par vietējās dzelzs ieguvi Latvijas teritorijā liecina sārņu atradumi un dzelzs ieguves krāšņu paliekas. Latvijas teritorijā ir ap 80 drošu purva rūdas atradņu vietu. Purva rūda, jeb blīvais limonīts, atrodama gan purvos, gan pļavās atsevišķu ieslēgumu dzīslu formā. Dzelzs daudzums purva rūdā sasniedz 50%. Dzelzi ieguva, rūdu karsējot īpašās virszemes stacionārās krāsnīs ar mākslīgu gaisa pievadi. Dzelzs ieguves krāsnis Latvijas teritorijā zināmas jau kopš agrā dzelzs laikmeta, kad šeit sākās vietēja dzelzs ieguve un apstrāde.⁹⁵⁷ Ar mūsu ēras 4.gs. saistāmas aktivitātes Sēlpils Spietiņu apmetnē, kur zināmas 5 dzelzs ieguves krāšņu paliekas. Kurzemē nozīmīgs ir Rucavas Mazkatužos izpētītais 19. kaps, kurā bijis apglabāts kalējs.⁹⁵⁸ Tas datējams ar 4. gs. beigām – 5. gs. sākumu. Tas liecina, ka dzelzsrūdu šajā laikā jau apstrādāja šahtas tipa virszemes krāsnīs, bet kalēja rīku atradums liecina par jēldzelzs tālāku apstrādi.

Vidējā dzelzs laikmetā svarīgs metālapstrādes centrs Latvijas teritorijā ir Ogres Ķenteskalns, kurā arī zināma dzelzs ieguves krāsns. Tika atrasti krāsns sienu fragmenti, vairāki sārņu gabali un liels, plakans akmens, kas izmantots kricas apstrādei uzreiz pēc izņemšanas no krāsns – tam ir cirtumu pēdas. Apkārt tam arī izdedžu gabaliņu atliekas.⁹⁵⁹ Krāsns sprauslā iekūsis sārņu gabals zināms arī Šelupinku pilskalna priekšpilī. Analizējot atradumus, redzams, ka Ķenteskalna kalēji

⁹⁵⁵ *Петерсен Я.* Норвежские мечи эпохи викингов..., с. 204-206.

⁹⁵⁶ *Navasaitis J., Selskienē A.* Iron Smelting Techniques in the Virbaliūnai Ancient Settlement. // *Archaeologia Baltica* 8..., p. 385.

⁹⁵⁷ *Mugurēvičs Ē.* Oliņkalna un Lokstenes pilsnovadi. –Rīga, 1977., 44. lpp.

⁹⁵⁸ *Vasks A., Vaska B., Grāvere R.* Latvijas aizvēsture. –Rīga, 1997, 122. lpp.

⁹⁵⁹ *Stubavs A.* Раскопки городища Кентескалнс в 1954–1956 г. // *Вопросы этнической истории народов Прибалтики по данным археологии, этнографии и антропологии* – М. 1959., с. 205.

jau pratuši metālu rūdīt, cementēt, metināt, atlaidināt.⁹⁶⁰ Pastāv uzskats, ka līdz vidējā dzelzs laikmeta beigām kalēja amats vēl nebijis pietiekami patstāvīgs, ka tas nav nodalījies no rotkaļa amata. Zināmā mērā to apliecina arī rotkaļa un kalēja darbnīcas pēdas Doles Raušos, netiešā veidā par to var secināt arī no darbarīku komplektu atradumiem, piem. Staraja Ladogā, kur rīki atbilst gan kalēja, gan rotkaļa vajadzībām.⁹⁶¹ Ar to saistās arī dažādi priekšstati ļaužu apziņā. Nevaram noliegt, ka kalējiem pirmsindustriālā sabiedrībā bijusi īpaša vieta, dēļ tā spējas radīt no „haosa” – neapstrādātās rūdas – spožus un derīgus priekšmetus. Pastāv uzskats pat par meteorītu dzelzs izmantošanu agrākajās kalēja amata attīstības fāzēs.⁹⁶²

Vēlajā dzelzs laikmetā par attīstītu dzelzs apstrādi liecina plaši atradumi visā Latvijas teritorijā. Latgaļu apdzīvotajā teritorijā tā galvenokārt zināma no izrakumiem Daugavas krastos esošajos pilskalnos. Dzelzs ieguves krāšņu atliekas fiksētas Dignājas pilskalnā. Šeit pētītā kalēja darbnīca aizņēmusi plašu teritoriju, sārņi klājuši apmetnes teritoriju vietām pat 30 cm biezumā. Pieļaujams, ka Dignājā gatavotas izejvielas kaimiņos esošās Jersikas vajadzībām. Dignājā konstatēta dzelzs ieguves krāsns, atrasti tīģeļi un māla lejamveidnes. Meklējot pilskalam atbilstošu kapulauku (kas tika atklāts netālu esošajos Strautmaļos), šeit 5 km attālumā esošo Baložu māju teritorijā atrastas arī kalēja darbā ļoti nepieciešamās ogļu dedzināšanas bedres paliekas.⁹⁶³

Asotes pilskalns ar tam pakļauto pilsnovadu viduslaiku sākumā tiek uzskatīts par Jersikas valstī ietilpstošu, bet pietiekami patstāvīgu vietējo centru. Šeit atrasti zobenu piederumi un pat bronzas kaujas vāles fragmenti, ko vēlajā dzelzs laikmetā uzskata par augsta sociālā statusa simbolu, tas iespējams, arī liecina par zināma varas centra atrašanos apkārtnē. Šeit ar 12. gs. datētā slānī atrasta dzelzs ieguves krāsns, ogļu dedzināšanas bedre, daudz sārņu, izrakumos pilskalnā konstatētas 55 dzelzs priekšmetu kategorijas, turklāt Daugavas pretējā krastā zināmas lielas purva rūdas atradnes, kas varēja kalpot par izejmateriālu ieguves vietu šeit strādājošajiem amatniekiem.⁹⁶⁴

Plašas liecības par attīstītu dzelzs ieguvi un krāsaino metālu apstrādi iegūtas Oliņkalna pilskalnā, kas atrodas Daugavas labajā krastā starp Koknesi un Asoti pretī

⁹⁶⁰ *Mugurēvičs Ē.* Oliņkalna un Lokstenes pilsnovadi..., 44. lpp..

⁹⁶¹ *Sawyer P.* (ed). The Oxford Illustrated History of the Vikings. – Oxford, 2001. p. 146.

⁹⁶² *Kursīte J.* Mītiskais folklorā, literatūrā, mākslā. – Rīga, 1999. 117. lpp.

⁹⁶³ *Šnore E.* Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Dignājas pilskalnā 1939. g. (inv. nr. LNVMAA 642); *Попов Б.* Древесный уголь. Pieejams: <http://kuznya.kiev.ua/doc/coal.htm> (skatīts 2011–09–28).

⁹⁶⁴ *Шноре Э.* Асотское городище. – Рига, 1961. с. 96–101

Sēlpilij. Tajā konstatēta arī uz 11.gs. 2.pusi attiecināma rotkaļa darbnīcas vieta.⁹⁶⁵ Savukārt pilskalna ZA daļā 50 m no malas nocietinājumiem atradusies amatnieka celtne ar dzelzs ieguves krāsni un bronzas kausēšanas piederumiem, šeit iegūts ievērojams skaits (ap 400) dzelzs sārņu un ap 130 tīģeļu lausku. Pēc senlietu un keramikas atradumiem celtne būtu datējama ar aptuveni 11. gs. vidu.⁹⁶⁶ Taču amatniecības zona, kas saistīta ar dzelzs ieguvi, gājusi vēl tālāk austrumu virzienā, kur dzelzs sārņu un tīģeļu fragmentu koncentrācija konstatēta vēl divos objektos, no kuriem vienu iespējams datēt ar 11. gs. beigām.⁹⁶⁷ Par ieroču vietēju izgatavošanu šeit liecina šķēpa gala pusfabrikāts.⁹⁶⁸ Dzelzs ieguve šeit uzskatāma par nozīmīgāko amatniecības nozari. Ē.Mugurēvičs datē atrastās liecības 2 posmos – senākā posma (10.–11.gs.) darbnīca bijusi pilskalna ZR daļā, atrasts arī griezumā apaļš sārnis no dzelzs ieguves krāsns sprauslas, bet otrs plašs amatnieciskais rajons (11.gs.2.p. – 12. gs.) konstatēts ieplakā pie vaļņa, atrasta arī jēldzelzs un vairāki sārņi no krāsns sprauslas. Sārņi ir smagi, kas liecina par samērā zemu temperatūru krāsnī, kā rezultātā daudz dzelzs aizgāja atkritumos.⁹⁶⁹ Par šī centra apdzīvotības beigām 13.gs. sākumā, iespējams, liecina arbaleta bultas atradums vaļņa tuvumā. Liecības par dzelzs (sārņi, 155 gab.) un krāsaino metālu (tīģeļi, 21 lauska) apstrādi iegūtas arī netālu no Oliņkalna esošajā Mežmalu pilskalnā, kas apdzīvots 7.–10. gs.⁹⁷⁰ Apdzīvotība tajā pārtrūkst laikā, kad izvirzās Oliņkalns.

Arī Lokstenes pilskalnā ir izdevies konstatēt dzelzs ieguvi no pirmsvācu pils pastāvēšanas laika. Šeit tā arī turpinājusies ieguve vēlāk viduslaikos pūsmas krāsniņš.⁹⁷¹ Šeit konstatētas arī pašas krāsns paliekas.⁹⁷²

Ievērojams metāla apstrādes centrs bijis arī Aizkraukles pilskalns. Te izpētītas gan rotkaļu, gan kalēju darbnīcas un iegūta gan to produkcija, gan darbarīki, gan darbības blakusprodukti.⁹⁷³

Latgaļu pilskalnus, kas neatrodas tieši pie Daugavas, dzelzs sārņi atrasti arī Žaunerēnu (Žaunerānu) pilskalnā. Tajā gan nav veikti plaši pētījumi, bet esošie

⁹⁶⁵ *Mugurēvičs Ē.* Oliņkalna un Lokstenes pilsnovadi..., 17. lpp.

⁹⁶⁶ *Mugurēvičs Ē.* Oliņkalna un Lokstenes pilsnovadi..., 18. lpp.

⁹⁶⁷ *turpat...*, 20. lpp.

⁹⁶⁸ *turpat...*, 36. lpp.

⁹⁶⁹ *turpat...*, 44. lpp.

⁹⁷⁰ *turpat...*, 50. lpp.

⁹⁷¹ *Mugurēvičs Ē.* Oliņkalna un Lokstenes pilsnovadi..., 90, 91.lpp.

⁹⁷² *turpat...*, 70. att.

⁹⁷³ *Urtāns V.* Izrakumi Aizkraukles pilskalnā 1976. g. // *Mat.* 1977., 65. lpp.

atradumi liecina,⁹⁷⁴ ka šeit konstatējamas tehnoloģijas, kas sākotnēji ieviesās gar lielajiem tirdzniecības ceļiem – galvenokārt gar upēm, kur bija ātri iespējams piekļūt ar ūdens transportu, piemēram, rotējošais dzirnakmens, kas ļāva apgādāt ar pārtiku jau lielāku cilvēku skaitu, kurus būtiski bijis nodrošināt arī ar dzelzs izstrādājumiem.

Samērā maz ziņu par purva rūdas iegulām Latvijas ziemeļu un austrumu rajonos. Domājams, atradņu skaits ir bijis lielāks, kā tas zināms mūsdienās.⁹⁷⁵

Lībiešu apdzīvotajā teritorijā plašas liecības par metālapstrādi iegūtas Daugavas lejteces dzīvesvietās – Doles salā, Daugmales pilskalnā, Ikšķilē, Mārtiņsalā, arī mūsdienu Rīgas teritorijā. Savukārt Gaujas lībiešu teritorijā līdz šim nav droši konstatētas dzelzs ieguves krāsni, ne arī vietas, ko nešauboties var saukt par amatnieku darbnīcām, pētītā kalēja darbnīca vienā no divām Turaidas priekšpilīm droši datējama jau ar krietni vēlāku laiku par vēlo dzelzs laikmetu.⁹⁷⁶

Daugavas lejtecē liecības par plašu dzelzs apstrādi konstatētas Doles Raušu ciemā, kur pētītas dzelzs ieguves krāsni un rotkaļu darbnīca. Šeit atrasts kalēja rīku depozijs, tajā skaitā veseri, lūkšas,⁹⁷⁷ liels skaits sārņu, kas radušies dzelzs ieguves procesā, kā arī izejvielas – divi liela izmēra bronzas plāksņveida lējumi – izejmateriāls rotkaļa darbā, kuru metalogrāfiskās analīzes liecina par importu no Gotlandes.⁹⁷⁸ Šis ir vienas no būtiskākajām liecībām par lībiešu amatnieku sasniegto tehnisko un prasmju līmeni, kas spilgti raksturo šo reģionu kā vienu no vadošajiem Baltijā metalurģijas jomā.

Arī Rīgas lībiešu ciemā (tagadējā Alberta laukumā) konstatētas liecības par dzelzs ieguvī un aktīvu kalēja darbību 12. gadsimtā, kad šī darbnīca vairākkārt pārbūvēta un pilnveidota.⁹⁷⁹

Mārtiņsalas ciemā iegūtas liecības arī par kalēja un rotkaļa amatu klātbūtni, par ko liecināja lūkšas, veseris, dzelzs cirtnis un bronzas stienīša puse.⁹⁸⁰ Ikšķiles lībiešu ciema vietā arī zināmas liecības par tur notikušu metālu apstrādi.⁹⁸¹ Īpašu interesi izraisa minētais kalēja vesera atradums,⁹⁸² kam analogisks zināms 13. gs.

⁹⁷⁴ Kolekcijas nr. LNVMA arheoloģijas departamentā: A 8083, A 11157, A 13428.

⁹⁷⁵ *Anteins A.* Melnais metāls Latvijā..., 70. lpp.

⁹⁷⁶ *Graudonis J.* Turaidas pils. I sēj. Arheoloģiskā izpēte. – Rīga, 2003., 44. lpp.

⁹⁷⁷ Inv. nr. VI 131:67

⁹⁷⁸ LSV, 330. lpp.

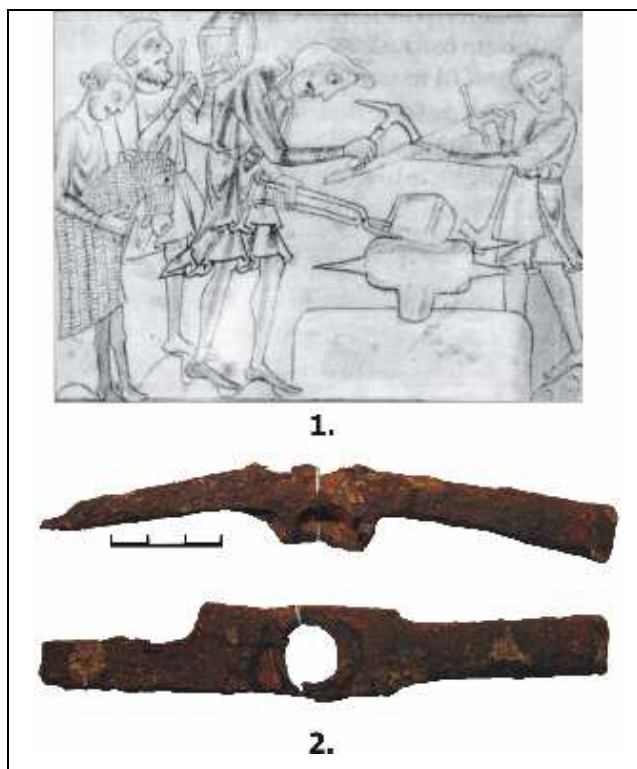
⁹⁷⁹ *Vilsons M.* Muzeja arheoloģiskie izrakumi Rīgā un to nozīme pilsētas vēstures izpētē. / Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs 1773–1973. – Rīga, 1973. 125. lpp.

⁹⁸⁰ Inv. nr. VI 121: 2042, 4144, 2240, 402.

⁹⁸¹ Dzelzs veseris ar šķeltu galu un pagarinātu pietu (nr. VI 121:1224), cirtnis (1175), dzelzs ķīļveida laktas, bronzas lejamveidne, dzelzs stieņi (sagataves) u.c.

⁹⁸² Inv. nr. VI 121:1224

Rietumeiropas ikonogrāfiskajos avotos, kur attēloti ieroču kalēji, kas izmanto identiskas formas veseri zobena kalšanā (152. att.1.)⁹⁸³

152. att. Kalēju veseri no Rietumeiropas un atradumiem Latvijā.

1 – Angļu 13. gs. ieroču kalēji darbā, kaļot bruņucepuri un pārbaudot zobenu. No Kentas Tomasa darba *Roman de toute chevalerie*; 2 – Veseris no Ikšķiles lībiešu ciema.

Īpaši izkopta un specializēta metālu apstrāde konstatēta Daugmales senvietu kompleksā – ir liecības ne tikai par šeit pastāvējušām dzelzs ieguves krāsnīm, rotkaļu darbnīcām un attiecīgo rīku atradumiem (piem. dzelzs lakta ar dažādas formas gropēm – trafaretiem – tās virsmā dažāda griezuma izstrādājumu kalšanai),⁹⁸⁴ bet arī 265 kausējamo tīģeļu fragmentiem bet konstatēta ne tikai dzelzs, bronzas un alvas, bet arī pat sudraba apstrāde.⁹⁸⁵

Zemgaļu apdzīvotajā teritorijā metālapstrādes pēdas vislabāk izsekotas Mežotnes pilskalnā, kur atrasti kalēja rīki, kā arī ar 11.–12. gs. datējamas rotkaļa darbnīcas paliekas.⁹⁸⁶ Tajā skaitā zināms kapļveida rīks ar smailu galu, domājams,

⁹⁸³ Pēc: *Gravett C. English Medieval Knight 1200–1300. Osprey Publishing, Oxford, – 2002, p. 29.* manuskripta inv.nr. MS 09.34, f.24r.

⁹⁸⁴ Inv. nr. A 12600:108, arī A 9964:7081, izm. g.-74, pl. 33 mm.

⁹⁸⁵ *Radiņš A. Pirmo pilsētu veidošanās problēma Latvijā. // Latvijas arheoloģija. Pētījumi un problēmas. –Rīga. 2002. 145. lpp.*

⁹⁸⁶ LA, 210. lpp.

rūdas meklēšanai.⁹⁸⁷ Amatniecības un metālapstrādes liecības, tajā skaitā ar to saistītie rīki zināmi arī Tērvetes un Dobeles senpilsētās.⁹⁸⁸ Tērvetes pilskalnā atrasts viens no masīvākajiem šī perioda jēldzelzs paraugiem.⁹⁸⁹ Dzelzs sārņi un tīģeļi atrasti arī Kamārdes pilskalnā.⁹⁹⁰

Liecību par senāko vietējo dzelzs apstrādi kuršu zemēs iegūts maz, agrākās dzelzs kausējamās krāsnis šeit datējamas ne ātrāk ar 5. gs.⁹⁹¹ Dzelzs ieguves krāšņu paliekas kuršu zemēs konstatētas Žardes un Eketes (pazīstams arī kā Kalote) pilskalnos (mūsdienu Lietuvas teritorijā).⁹⁹² Zlēku Priednieku apmetnes teritorijā (mūsdienās daļēji noskalota Ventā) arī atrasti dzelzs sārņi.⁹⁹³ Tie atrasti Šturma izrakumos 1937. gadā, kopā ar skandināviskiem priekšmetiem, kas atpirkti no vietējiem saimniekiem.⁹⁹⁴ Talsu pilskalnā konstatēta arī kalēja darbnīcas vieta ar kausējamās krāsns paliekām.⁹⁹⁵ Dzelzs apstrādes liecības iegūtas arī Talsu senpilsētā, kur 1993. gada izrakumos I laukumā 6 no 8 kārtām konstatēti dzelzs sārņi.⁹⁹⁶ Dzelzs apstrādes liecības iegūtas arī 1984. gadā Talsu pilskalna dienvidu nogāzē,⁹⁹⁷ bez tam šeit atklātas arī rotkaļa darbnīcas pēdas. Plašās liecības par šeit pastāvējušo attīstīto amatniecību, tajā skaitā metālapstrādi, ļauj Talsus atzīmēt kā vienu no attīstītākajiem 12.–13. gs. kuršu politiski ekonomiskajiem centriem, saskatot šeit atsevišķas agrās, jeb protopilsētas pazīmes.⁹⁹⁸

Sārnatē, kas atrodas 15 km no Zlēku Pasilciema, kur iegūta lielākā šī perioda zobenu un to fragmentu kolekcija (no vismaz 57 eksemplāriem), zināma viena no lielākajām purva rūdas iegulu vietām Latvijā, kas ir viens no priekšnosacījumiem

⁹⁸⁷ Ģinters V. Senā Mežotne. 1939. gada izrakumi. // *Senatne un māksla*, 1939. g. nr. IV. –Rīga, 1939. 40. lpp., 25.att.

⁹⁸⁸ turpat.

⁹⁸⁹ LA, 253. lpp.

⁹⁹⁰ Daiga J. Kamārdes pilskalns. // *ZASM* par 1978. g., –Rīga, 1979. 35-36. lpp.

⁹⁹¹ Kurši senatnē. – Rīga, 2008, 119. lpp.

⁹⁹² turpat..., 124. lpp.

⁹⁹³ Mugurēvičs Ē. Arheoloģiskie pētījumi Ventas lejteces apgabala dzelzs laikmeta un viduslaiku pieminekļos. Izrakumi Zlēkās. // *AE*, 20. laid., Rīga, 2000. 78–79. lpp.

⁹⁹⁴ Šturms E. Pārskats par izrakumiem Zlēku pag. Priedniekos (LNVM AA 202).

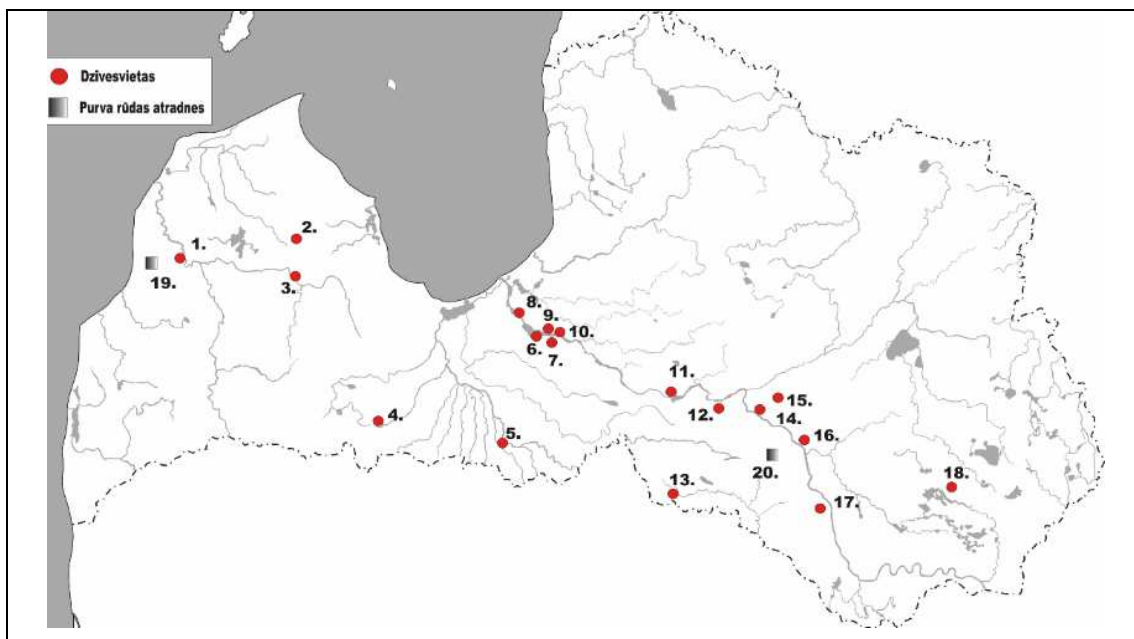
⁹⁹⁵ LA, 254. lpp.

⁹⁹⁶ Asaris J., Tora A. Pārskats par 1992. gada arheoloģiskajiem aizsardzības izrakumiem Talsu senpilsētā. (LNVM AA 598).

⁹⁹⁷ Inv. nr. A12613:1–3

⁹⁹⁸ Asaris J. Talsi – from Couronian Central Place to Medieval Town. // *Lübeck style? Novgorod style? Baltic Rim Central Places as Arenas for Cultural Encounters and Urbanisation 1100–1400 AD*. CCC papers: 5. p. 72–73.

vietējai ieroču izgatavošanai.⁹⁹⁹ Turklāt šeit zināma arī vēlā dzelzs laikmeta ciema vieta.¹⁰⁰⁰

153. att. Aplūkoto liecību par vietēju metālapstrādi Latvijas teritorijā 9.–13. gs. lokalizācija Latvijas teritorijā.

1 – Zlēku Pabērzkalna apmetne, 2 – Talsu pilskalns un senpilsēta, 3 – Sabiles senpilsēta, 4 – Tērvetes pilskalns, 5 – Mežotnes pilskalns un senpilsēta, 6 – Doles Raušu ciems, 7 – Daugmales senpilsēta, 8 – Rīgas lībiešu ciems, 9 – Ikšķiles ciems, 10 – Mārtiņsalas ciems, 11 – Aizkraukles pilskalns, 12 – Sēlpils, 13 – Stupeļu pilskalns, 14 – Oliņkalna pilskalns, 15 – Mežmalu pilskalns, 16 – Asotes pilskalns, 17 – Dignāja, 18 – Žaunerānu pilskalns, 19 – Sārnate, 20 – Dignāja.

Dzelzs apstrādes krāsns paliekas kopā ar ievērojamu daudzumu iegūto sārņu un kricu (kopsvars ap 110 kg) izpētītas arī Sabiles pilskalna senpilsētas teritorijā.¹⁰⁰¹

Dzelzs apstrādes nozīmīgums kuršu zemēs pieminēts arī Vācu ordeņa virsmestra vietnieka Livonijā, Sainas grāfa Eberharda 1253. g. 4. aprīlī izdotajā apliecinājumā, ka viņš ordeņa vārdā vienojies ar Kurzemes bīskapu par 6 pakļauto kuršu zemju sadalīšanu, kurā atrunāta rīcība un īpašumtiesību pamatojums arī jaunu metālu atradņu atklāšanas gadījumos.¹⁰⁰² Šīs tiesības nostiprinātas arī vēlāk, viduslaikos.¹⁰⁰³

Dzelzs apstrāde konstatēta arī Sēlpils pilskalnā un apmetnes teritorijā. Tā šeit konstatēta jau kopš mūsu ēras 4. gadsimta – šajā apkārtnē atrodas bagātīgas purva

⁹⁹⁹ Anteins A. Melnais metāls Latvijā. – Rīga, 1976, 71. lpp.

¹⁰⁰⁰ Mugurēvičs Ē. Arheoloģiskie pētījumi Ventas lejteces apgabala dzelzs laikmeta un viduslaiku pieminekļos..., 75.lpp., 1. att.

¹⁰⁰¹ Mugurēvičs Ē. Izrakumi Sabilē un Tojātos. // Mat., 1976. – Rīga, 1977, 48–49. lpp.

¹⁰⁰² Švābe A. Senas Latvijas vēstures avoti, 2. burtnīca. – Rīga. 1940. 328. lpp.

¹⁰⁰³ Anteins A. Par melno metālu ražošanu un apstrādāšanu Latvijas PSR teritorijā laikā no 13. gs. beigām līdz 18. gs. sākumam. // Par tehnikas vēsturi Latvijas PSR, III. – Rīga, 1962. 6. lpp.

rūdas atradnes. Šeit atrasti gan dzelzs sārņi (pilskalns), dzelzs pusfabrikāti, kalēja darbarīki (veseri, āmuri, cirtņi, caurumsitņi), kā arī kausējamās krāsns sprauslas fragments (apmetnē). Šeit konstatēta arī rotkaļa darbnīcas esamība.¹⁰⁰⁴ Dzelzs iegūta arī Stupeļu apmetnē, kas ir patālu no lielajiem tirdzniecības ceļiem.¹⁰⁰⁵ Tātad redzams, ka liecības par dzelzs apstrādi atrodamas ne tikai lielākajos centros, bet tā notikusi arī mazākas nozīmes centros (153. att.).

Tomēr šīs tēmas kontekstā ir būtiski saprast, kādā līmenī bija metalurģija arī Latvijas teritorijai tuvākajos kaimiņu reģionos – Igaunijā, Lietuvā, Baltkrievijā un Krievijas rietumu apgabalos, lai varētu objektīvāk raksturot, izvērtēt un izprast vietējās metalurģijas līmeni arī Latvijas teritorijā.

Igaunijā tāpat kā Latvijā purva rūda ir samērā plaši atrodama un vēlajā dzelzs laikmetā šeit bija izvirzījušies vairāki reģionāli centri tās apstrādē.¹⁰⁰⁶ Īpašu interesi šeit izraisa divi apbedījumi ar kalēja darba piederumiem no Rātveres (*Raatvere*) kapulauka 8. un 15. kapa. 8. kaps datēts ar monētu, kas kalta laikā ap 1002–1024. g. (Vormsas pilsēta Vācijā). Šis kaps bagāts ar piedevām, tajā apbedīts jauns vīrietis, kam līdzdots arī tāds rets atradums kā dzelzs katls, zobens, divi šķēpi un kalēja veseris. 15. kapā (datēts kompleksi ar 8. kapu) atrada kalēja veseri un 2 lūkšas.¹⁰⁰⁷

Igaunijā daudz un dažādās vietās atrasti kalēja instrumenti – ķīļveida laktas zināmas no Sontaganas pilskalna, āmurs, piemērots naglu raušanai zināms no Otepes pilskalna, stieples vilkšanas kalibri zināmi no Varbolas pilskalna un Tammiku apmetnes.¹⁰⁰⁸ Kalēja lūkšas zināmas no jau pieminētā Rātveres kapulauka 15. apbedījuma. Kivivares (*Kivivare*) apmetnē atrastas dzelzs plākšņu griešanai piemērotas knaibles, bet miniatūra ogļu lāpstiņa zināma no Ūskūlas (*Ūskūla*) akmens krāvuma kapiem.¹⁰⁰⁹ Savukārt lielākas ogļu lāpstas zināmas no Lemjas (*Lehmja*) apmetnes vietas, Otepē pilskalna, bet veselas divas no atraduma Kundas purvājā.¹⁰¹⁰ Tiuiu (*Tiuiu*) zināms ievērojams izdedžu daudzums, miniatūrs veserītis atrasts Ratlas ciemā, tāds pats zināms arī Rouges (*Rouge*) pilskalnā, 2 šādu rīku savrupatradumi

¹⁰⁰⁴ Zariņa A. Senā Sēlpils. – Rīga, 1980. g.170–171. lpp.

¹⁰⁰⁵ Stubavs A. Arheoloģiskie izrakumi Stupeļu apmetnē 1976. gadā. // Mat. 1976. – Rīga, 1977, 55–62. lpp.

¹⁰⁰⁶ Kriiska A., Tvauri A. Eesti muinasaeg. – Tallinn, 2002., p. – 232–234.

¹⁰⁰⁷ Peets J. Muinas – ja keskaegsed sepatööriistad. // Muinasaja Teadus 17. Loodus, Inimene ja Tehnoloogia 2. – Tallinn, Tartu 2008. 133–153. lpp., precīzāk 136. lpp.

¹⁰⁰⁸ Peets J. Muinas – ja keskaegsed sepatööriistad..., p. 143.

¹⁰⁰⁹ turpat, p. 145.

¹⁰¹⁰ turpat, p. 147.

zināmi arī no Dienvidigaunijas.¹⁰¹¹ Veseri dažkārt gatavoti no salauztiem cirvjiem. Tādi atrasti kopumā divi – viens ir no Rātveres 15. kapa, otrs no Sāremā.¹⁰¹²

Savukārt Lietuvā zināmas aptuveni 60 dzelzs ieguves krāsni un plašas tālākas apstrādes liecības. Liela daļa no tām gan datētas ar agrāku laika periodu – ar mūsu ēras 2.–6. gs.¹⁰¹³ Ievērojama dzelzsrūdas ieguve notikusi Marvelē, kur veikts plašs pētījums par šajā kapulaukā no 2. – 12. gs. apbedītajiem līdzdotajiem dzelzs izstrādājumiem un to sastāvu, konstatējot ka pēc atsevišķu ķīmisku elementu klātbūtnes iespējams noteikt dzelzs izejvielas ģeogrāfisko izcelsmi.¹⁰¹⁴

Baltkrievijā zināma gan vietēja dzelzs ieguve, gan labi attīstīta dzelzs priekšmetu izgatavošana. Baltkrievijā labi saglabājusies kausējamā krāsns atrasta netālu no Latvijas robežas Trebahūnas pilskalnā (Daugavas labā krasta pieteku rajonā). Tur atklāta kausējamās krāsns pamatne ar pamīšus sakrautiem kokogļu un sasmalcinātas dzelzsrūdas slāņiem.¹⁰¹⁵ To datē ar mūsu ēras pirmās tūkstošgades vidu. No vēlākajiem pilskalniem, kur notikusi dzelzs apstrāde, šajā reģionā minami Polockas, Kardonas Gorjānu, Pirutino, Surāžas pilskalni.¹⁰¹⁶ Savukārt 11.–13. gs. būtiski ir atradumi pilsētās – Grodņā, Polockā un Novogrudokā u.c.

Reti satopami atradumi, kas liecina par ieroču un zobenu vietēju izgatavošanu zināmi Gomeļā, kur atklāta ieroču kalēja darbnīca. Tā gājusi bojā ugunsgrēkā un šeit atrastas liecības par šeit notikušu zobenu izgatavošanu – par to liecināja darbnīcā atrastās ap desmit zobenu roktura pogas un šķērši. Tiek pieļauts, ka darbnīca gājusi bojā mongoļu iebrukuma laikā 13. gs. sākumā.¹⁰¹⁷ Arī Novogrudokā (*Новохрудак*) konstatēta zobena detaļu izgatavošana – šeit atrasti bronzā lieti zobena rokturu fragmenti – piemēram, apakšējais šķērsis ar stilizētiem zvērgalvu galiem, kam analogiski zināmi kuršu apdzīvotajā teritorijā, bet šeit atrastais ir ar gludu virsmu, bez raksturīgā augu ornamenta.¹⁰¹⁸

¹⁰¹¹ Peets J. Muinas – ja keskaegsed sepatööriistad..., p. 137.

¹⁰¹² turpat, p. 152.

¹⁰¹³ Navasaitis J., Seleskiene A. Iron smelting techniques in the Virbaliūnai ancient settlement..., p. 387.

¹⁰¹⁴ Bertašius M., Navasaitis J., Selenskienė A., Žaldarys G. Marvelės kapinyno geležies dirbinių metalografiniai, mechaninių savybių ir elementinės sudėties tyrimiai. // Lietuvos archeologija. T. 36, –Vilnius, 2010., p. 153–182.

¹⁰¹⁵ Аленсеев Л.В. Археологические памятники эпохи железа в среднем течении Западной Двины. // Вопросы этнической истории народов Прибалтики по данным археологии, этнографии и антропологии – М. 1959. с. 282.

¹⁰¹⁶ Аленсеев Л.В. Археологические памятники эпохи железа в среднем течении Западной Двины..., с. 280.

¹⁰¹⁷ Плавінскі М.А. Нарісы гісторыі клінковай зброі X–XIII стагоддзя на Беларусі. – Мінск 2009. с.111. мал.14.:1.

¹⁰¹⁸ Плавінскі М.А. Нарісы гісторыі клінковай зброі..., с.111. мал.14.:1.

Plašas liecības par metālapstrādi iegūtas Senās Krievzemes lielākajās pilsētās, tajā skaitā tās rietumu daļā esošajās, kuru politiskās un ekonomiskās intereses tās saistīja arī ar Latvijas teritoriju. Liecības par kalēju darbību šeit zināmas jau vienā no agrāk datētajām senkrievu apmetnēm – Staraja Ladogā, kas pastāvējusi jau vismaz no 8. gs. vidus.¹⁰¹⁹ Tāpat kalēju instrumenti un darbnīcu vietas labi zināmas no pētījumiem Latvijas teritorijai īpaši tuvajās Izborskā¹⁰²⁰ un Pleskavā, kur redzama ne tikai plaša dzelzs ieguve un apstrāde,¹⁰²¹ bet arī attīstīta krāsaino metālu apstrāde, tajā skaitā no Baltijas importētām izejvielām,¹⁰²² bet arī Novgorodā, kur atrastas gan kalēju lūkšas, dažādas vīles, cirtņi un veseri,¹⁰²³ kā arī rotkaļa instrumentu komplekts.¹⁰²⁴ Savukārt, pētījumi Polockā liecina, ka šeit 12. gs. strauji pieaudzis dzelzs ieguves un metālapstrādes mērogs, uzlabojusies izstādājumu kvalitāte un sortiments, dažādojušies kalēju darba paņēmieni un instrumentu klāsts, vismaz divreiz palielinājies izgatavotās produkcijas apjoms. Šeit veikto rentgenoskopisko analīzes liecina, ka vietējie kalēji jau 10–11. gs., bet īpaši 12. gs. arī izmantojuši no Ziemeļu un Centrāleiropas ievestu augstas kvalitātes tēraudu.¹⁰²⁵

Tātad redzams, ka gan krāsaino, gan melno metālu apstrāde 11.–12. gs. Latvijas teritorijā bija sasniegusi augstu izsmalcinātības pakāpi un atradās aptuveni vienādā tehniskā līmenī kā kaimiņu reģionos.. Redzams, ka dzelzs laikmeta beigās Austrumbaltijas reģionā ar dažādu metālu apstrādi to iemītnieki nodarbojās gandrīz ikvienā no pētītajām dzīvesvietām. No purva rūdas jau kopš agrā dzelzs laikmeta tika plaši iegūta jēldzelzs, no kuras tika izgatavoti visdažādākie ikdienā nepieciešami izstrādājumi. Ar vēlo dzelzs laikmetu saistāmie arheoloģiski konstatētie kalēju un rotkaļu instrumenti bija ieguvuši lielu dažādību un to formas turpināja pastāvēt būtiski nemainoties līdz pat vēsturisko laiku sākumam. Tie liecina par vietējo kalēju pārzināto plašo darba paņēmienu klāstu – stiepšanu, locīšanu, plāšanu, kniedēšanu, sēdināšanu

¹⁰¹⁹ Русь и Балтика в эпоху викингов. Археологические коллекции Государственного Эрмитажа. Под ред. Короткевич Б.С., Сениченкова Т.Б., Кузнецова М.Д. – Санкт-Петербург, 2006. с. 10.

¹⁰²⁰ Розанова Л.С. Традиции и технологии железообработки Изборска. // Славянский средневековый город. Труды VI Международного Конгресса славянской археологии. Том 2. – Москва, 1997. с. 316–317.

¹⁰²¹ Закурина Т.Ю. Топография слндов железодельательного и железообрабатывающего ремесла в Пскове. // Славянский средневековый город. Труды VI Международного Конгресса славянской археологии. Том 2. – Москва, 1997. с. 114–121.

¹⁰²² Королёва Э.В. Ювелирное ремесло средневекового Пскова. // Славянский средневековый город. Труды VI Международного Конгресса славянской археологии. Том 2. – Москва, 1997. с. 178.

¹⁰²³ Колчин Б.А., Рыбина Е.А. Раскоп на улице Кирова. // Новгородский сборник. 50 лет раскопок Новгорода. – Москва, 1982. с. 223–224.

¹⁰²⁴ Колчин Б.А., Рыбина Е.А. Раскоп на улице Кирова... с. 221, рис. 35.

¹⁰²⁵ Гурин М. Ф. Кузнечное ремесло Полоцкой земли IX–XIII вв. – Минск, 1987., с. 111–112.

u.c. Pētījumi metalogrāfijā liecina, ka atsevišķi kalēji bija apguvuši arī sarežģītākas iemaņas un zināšanas tērauda izgatavošanā bagātinot dzelzs izejvielas ar oglekli.

Latvijas teritorijā un tuvākajās kaimiņzemēs vēlajā dzelzs laikmetā amatnieciskās darbības plaši konstatētas visās līdz šim pētītajās dzīvesvietās, vienīgi lielāko centru izstrādājumiem raksturīga augstāka kvalitāte un standartizācija.¹⁰²⁶ V.Urtāns īpaši uzsver, ka, neskatoties uz to, ka mazākajos centros amatniecībai bija mājražošanas raksturs, īpaši metālapstrādes un tās tradīcijas arī lokālajos centros (ciemos) bija viena no izkoptākajām jomām.¹⁰²⁷ Neapšaubāmi, ieroču, īpaši zobenu izgatavošana prasīja augstākas iemaņas, nekā tas bija nepieciešams vienkāršāku sadzīves priekšmetu izgatavošanā, tādēļ visticamāk šo ieroču kalšana, montēšana no dažādas izcelsmes detaļām un labošana norisinājās lielākos centros, kur strādājošie amatnieki varēja atļauties šaurāku specializāciju un iespējams, izgatavot arī zināmu daļu produkcijas eksportam (par to liecina kuršu tipa zobenu plašā izplatība). Redzams, ka vietējo kalēju rīcībā bija gan nepieciešamie resursi, prasmes un arī instrumenti, kādi izmantoti šo ieroču izgatavošanai Rietumeiropas darbnīcās.

Tas skaidri parāda nepieciešamību pēc turpmākām metalogrāfiskām analīzēm, kā arī Latvijas teritorijā atrasto zobenu asmeņu tīrīšanu vai rentgena fotografēšanu, līdz šim nezināmu ierakstu atklāšanai un zināmo precīzākai fiksācijai, jo šobrīd pieejamais arheoloģiskais materiāls ir nepietiekams, lai droši apgalvotu, ka izgatavošana Latvijas teritorijā notikusi pilnā mērā, kaut gan no esošā izpētei pieejamā materiāla arī ir secināms, ka visi priekšnosacījumi šādai industrijai Latvijas teritorijā 12. gs. bija izveidojušies un labvēlīgas apstākļu sakritības rezultātā lielākajos centros (sabiedrības virsslāņa iespēja atļauties kvalitatīvas izejvielas, amatnieku tehniskais nodrošinājums un vajadzīgo prasmju līmenis), kur atsevišķas amatnieciskās produkcijas ražošana notika arī tirgum, divasmeņu zobenu izgatavošana visticamāk varēja arī norisināties. Noteiktu amatnieku darbnīcu produktu atpazīšanai turpmākos pētījumos varētu kalpot senlietu virsmas mikroskopiska izpēte, meklējot atsevišķu darbarīku atstātās pēdas, t.i., pielietojot traseoloģijas, jeb trasoloģijas metodiku. Kalēju pielietoto instrumentu un darbavirsmas atstāto mikro nospiedumu atpazīšanā atsevišķiem zobeniem varētu kalpot to nenoslīpētās daļas – rokturu tveramās daļas izpēte. Tas, kombinācijā ar izmantotā materiāla sastāva analīzēm, ļautu konstatēt

¹⁰²⁶ *Radiņš A.* Pirmo pilsētu veidošanās problēma Latvijā. // Latvijas arheoloģija. Pētījumi un problēmas. – Rīga, 2002. 144. lpp.

¹⁰²⁷ *Urtāns V.* Senā pilsēta un ciems Latvijas teritorijā agrajā feodālismā. // ZSAM par 1972. g. pētījumu rezultātiem. – Rīga, 1973., 65. lpp.

noteiktas produkcijas izplatību un iespējams, varētu sniegt atbildi par noteiktu darbnīcu atrašanās vietu lokalizāciju.

3.2. Zobenu rokturu un makstu uzgaļu izgatavošana. Esošajā izpētes līmenī pamatā ir redzams, ka Latvijas teritorijā daudzu atrasto zobenu asmeņi bijuši imports¹⁰²⁸ no Rietumeiropas darbnīcām, par ko liecina ieraksti to asmeņos un daļas atradumu internacionālās roktura detaļu formas (zobeni ar A, B, C, D tipa pogu pēc E.Oukšota).

Līdz ar to ir nepieciešams noskaidrot amatniekam vajadzīgās iemaņas un tehniskos līdzekļus, kādi nepieciešami vismaz roktura detaļu un zobena maksts izgatavošanai, lai palielinātu iespējas identificēt arheoloģiskajā materiālā ievestos un vietējos izstrādājumus.

To, ka zobenu rokturu sastāvdaļas – zobena poga, augšējais un apakšējais šķērsis, bijuši arī vietējo meistarū darbs, apliecina kuršu tipa zobenu lielā izplatība (kopā Austrumeiropā zināmi ap 140 atradumu, tajā skaitā ap 80 Latvijas teritorijā) ar bronzu izgatavotām roktura detaļām, kur rotāšanā izmantoti arī baltu ģeometriskā ornamenta elementi un zvēru stila elementi.¹⁰²⁹

Viens no argumentiem par labu vietējai zobenu daļējai izgatavošanai un ievestu asmeņu vietējai apdarei ir šī procesa dārdzība. Tikai viena, atsevišķa, ievesta zobena asmens „pabeigšana” zobena pircējam varēja būt ekonomiski daudz izdevīgāka, nekā pilnīgi gatava izstrādājuma iegādāšanās, turklāt tas ļautu zobenu izgatavot līdz galam saskaņā ar pasūtītāja gaumi, vietējām tradīcijām un lietojuma prasībām (roktura precīzam satvērienam individuāli nepieciešamie tā detaļu savstarpējie izmēri).

Austrumbaltijas reģionā rotkaļa amats bija augsti attīstīts, amatnieki prasmīgi darbojās gan ar bronzu, gan sudrabu, gan alvu, to ne tikai kaļot, bet arī lejoj¹⁰³⁰ līdz ar to jāpieņem, ka tiem ar ierastajiem paņēmieniem grūtības nesagādāja izgatavot arī zobenu roktura detaļas un to makstu uzgaļus.

Zobena bronzas roktura pogas un šķēršu izgatavošanā nepieciešamās iemaņas ir identiskas rotkaļa darbā izmantotajiem paņēmieniem. Iespējams, ka daļā no jau zināmajām rotkaļu darbnīcām šis process arī norisinājies, bet tieša liecība par to būtu lejamveidņu atradumu konstatēšana.

¹⁰²⁸ Protams, nevar izslēgt iespējamību, ka daļa no šiem ieročiem varēja būt kara laupījums un dažādās cīņās iegūtas trofejas, tajā skaitā arī 13. gs. cīņu rezultātā.

¹⁰²⁹ Tomsons A. Kuršu (T1 tipa) zobenu rokturu ornamenti..., 85, 92-97. lpp.

¹⁰³⁰ Urtāns V. Senākie depoziiti Latvijā. – Rīga, 1977., 116. lpp.

Ja par zobenu asmeņu izcelsmi liecina to ieraksta saturs, tad par zobenu rokturu detaļu un makstu uzgaļu izejmateriālam izmantotās bronzas izcelsmi pagaidām īsti precīzu datu mūsu rīcībā nav. Atradumā Doles Raušu ciemā, kur zināmi divi lieli bronzas lējumi (lietņi), to ķīmiskā analīze atklājusi līdzīgu sakausējumu Gotlandē.¹⁰³¹ Protams, veicot šādas analīzes, jāņem vērā fakts, ka pastāv ļoti lielas iespējas kļūdaini interpretēt iegūtos datus, jo kā izejmateriāls rotkaļa darbā nereti tika izmantoti salūzuši agrāk izgatavoti dažādas izcelsmes bronzas priekšmeti, kam varēja būt pilnīgi cits ķīmisko elementu piejaukumu sastāvs, kā tiem, kuru izcelsme ir noskaidrota samērā precīzi. Latvijas teritorijā atrasto bronzas priekšmetu izgatavošanā konstatēti vairāki sakausējumu tipi.¹⁰³²

Bronzas stieņi atrasti arī Ventspils rajonā, Daugavas lībiešu ciemu vietās, u.c.¹⁰³³ Mantraču darbības rezultātā iegūti arī Raušu ciema atradumiem līdzīgi priekšmeti.¹⁰³⁴

Tomēr – kādas ir iespējas iegūt apstiprinājumu vai noliegumu zobenu detaļu vietējai izgatavošanai? Tiešs apstiprinājums būtu lejamveidņu atradums. Tomēr pagaidām Latvijas un tuvāko kaimiņzemju arheoloģiskajā materiālā tādas nav identificētas. Līdz ar to, trūkstot šādiem atradumiem, uzmanība ir jāvērs netiešo pierādījumu meklējumu virzienā. Par šādiem pierādījumiem var kalpot jau gatavās produkcijas izpēte.

154. att. Lejamveidnes modelis un zobena bronzas šķērsis no Hedebijas.¹⁰³⁵

To, ka Ziemeļeiropā šāda prakse ieviestiem asmeņiem veikt vietēju gala apdari, notikusi jau vikingu laikmetā, liecina bronzas lējēja piederumu atradumi Haitabu (jeb

¹⁰³¹ Svarāne D. Krāsainā metāla darinājumu izejmateriāli Latvijā 10.–12. gs. // AE, 18. laid., –Rīga, 1996, 105. lpp.

¹⁰³² Daiga J. Krāsaino metālu ķīmiskais sastāvs Latvijā 6. – 13. gs. // AE, 4. laid., –Rīga, 1962, 51-52. lpp.

¹⁰³³ Piem.: <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=181053&view=next> (skatīts 2012-11-04)

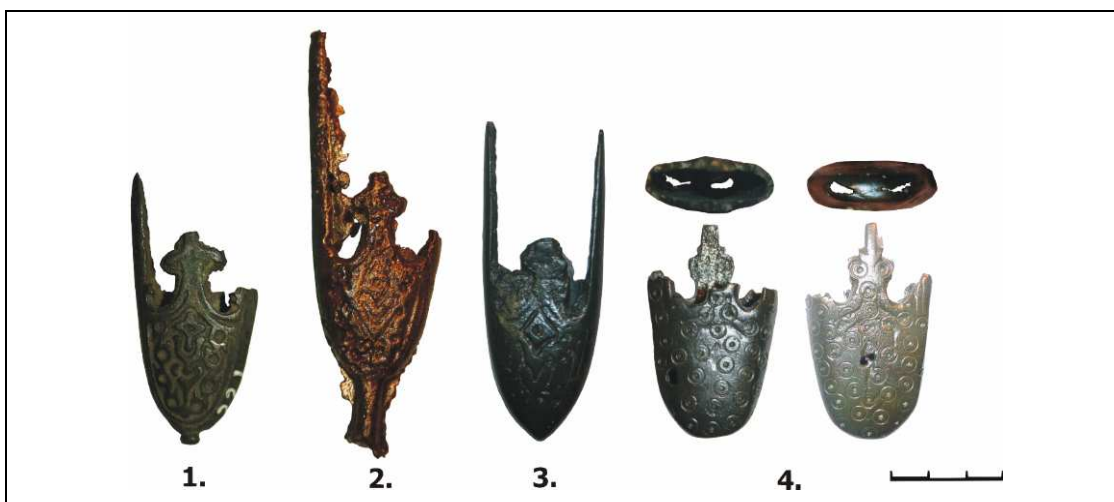
¹⁰³⁴ <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=180007&start=5>, kā arī <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=228425&view=next> (skatīts 2012-11-04) un <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=114905&view=next> (skatīts 2012-11-06).

¹⁰³⁵ Pēc: <http://www.vikingsword.com/vmuseum/vmo1g.html> (skatīts 2011-03-07).

Hedebijas) pilsētveida apmetnes teritorijā, kur atrasti gan zobenu šķērši, gan makstu uzgaļi, gan specifiskas vairākdaļu lejamveidnes to izgatavošanai (154. att.), kas sniedz priekšstatu par zobena detaļu izgatavošanā nepieciešamo veidņu iespējamo formu un izskatu.

A.Gaibigs apkopojis šāda veida atradumus Vācijas dzīvesvietās un atzīmē, ka tieši Hedebijā atrasts vairāk šāda veida pusfabrikātu ar nenovīlētām lējuma šuvju paliekām, kā citos vikingu laikmeta piekrastes tirdzniecības centros, kas ļauj pieņemt, ka tieši šeit notikusi to izgatavošana.¹⁰³⁶ Kā piemērs izmantotais zobena apakšējais šķērsis izgatavots jau 10. gs. 1. pusē.

Par zobenu makstu uzgaļu un roktura detaļu izgatavošanu noteiktā reģionā liecina lējuma brāķu un šo priekšmetu pusfabrikāti un sagataves, kā arī iespējams, netipiskas to formu variācijas, kas atšķiras no „standarta” produkcijas. Latvijas teritorijā zināmi vairāki zobenu makstu uzgaļu atradumi, kas ir gan ar lējuma defektiem, gan pusfabrikāti, kam saglabājušās neapstrādātas lējuma šuves (155. att.). Tas savukārt ļauj izdarīt pieņēmumu, ka šie priekšmeti varētu nebūt ievesti no lielāka attāluma, bet varētu būt atrasti tuvu iespējamai to izgatavošanas vietai.

155. att. Latvijas teritorijā atrastie zobenu makstu uzgaļu pusfabrikāti un lējuma brāķi.

1 – Sesavas Eži (KPM 1993:29), 2 – Mārtiņsalas ciems (VI 127:2073), 3, 4 – Lībagu Sārāji, 39. k. (A12820:433, A 12820:434).

Mārtiņsalas ciemā atrasts zobena maksts uzgalis, kas ir ar neapstrādātām lējuma šuvēm un ielietnes paliekām, tātad pusfabrikāts (155. att. 2). Uzgalis ar nenovīlētu lējuma šuvi zināms no Sesavas apkārtnes zemgaļu apdzīvotajā teritorijā. Šis uzgalis izgatavots ļoti kvalitatīvi un tā ornamenti ir ļoti precīzi, tomēr par to, ka nav notikusi tā pēcapstrāde, liecina neliela nenovīlēta lējuma šuvīte gar visām tā iekšējām malām. Divi

¹⁰³⁶ Geibig A. Zur Formenvielfalt der Schwerter und Schwertfragmente von Haithabu. // *Offa* n. 46 (1989), p. 223–267.

zobena makstu uzgaļi ar lējuma šuves paliekām, gan lējuma defektu atrasti Lībagu Sāraju kapulauka 39. kapā, savukārt Zlēku Pasilciemā zināms uzgalis ar lējuma defektu (129. att. 2), bet Užavas Silmalciemā arī ar nenovīlētu lējuma šuvi.¹⁰³⁷ Viens zobena maksts uzgalis ar lējuma defektu zināms no zemgaļu apdzīvotās teritorijas Lietuvā – Linkuvā, kas datējams ar agrāku laiku – vikingu laikmeta beigām.¹⁰³⁸

Netiešā veidā par atsevišķu zobenu detaļu vietēju izgatavošanu liecina atsevišķu detaļu virsmā iestrādātais baltiem raksturīgais ģeometriskais ornaments.

Tā kā Latvijas teritorijā nav lejamveidņu atradumu, kurās būtu izgatavotas zobenu detaļas, kā arī nav veikti pētījumi par dzelzs laikmeta bronzas priekšmetu izgatavošanā izmantoto veidņu materiāliem, pētot nospiedumus to virsmas mikrostruktūrā, tad tika nolemts veikt daļēju šī procesa praktisku izziņu, izmantojot dažus arheoloģiski droši konstatētos materiālus lejamveidnēm, kas izmantotas rotaslietu izgatavošanai, kā arī eksperimentālās arheoloģijas teorijā balstīto pieeju, lai mēģinātu noskaidrot iespējamus veidus, kādā šīs zobenu sastāvdaļas varējušas tikt izgatavot. Runa būtu par t.s. iespējamību noskaidrošanas eksperimentu pēc britu pētnieka P.Reinolda izstrādātās arheoloģisko eksperimentu klasifikācijas.¹⁰³⁹

Tika nolemts veikt atsevišķu šī procesa posmu replicēšanu izzinošā eksperimentā (veidņu gatavošana, vaska modeļa izgatavošana). Jau V.Urtāns jāatzīmējis, ka ne vienmēr pastāv iespējas, ka būs saglabājušās priekšmetu liešanā izmantotās lejamveidnes, jo pagātnē tam varētu būt izmantoti dažādi organiskas izcelsmes materiāli, kas ilglaicīgi nesaglabājas – t.i. koks, pat kauls u.c.¹⁰⁴⁰

Viens no vēsturiski plaši zināmajiem veidiem, kā iegūt nepieciešamā priekšmeta formu, ir izgatavot tā modeli no kāda viegli izzūdoša materiāla, piemēram, vaska, ko pēc tam iespiest mālā, ko pēc tam to apdedzinot, iegūst tukšumu, kurā tiek ieliets izkausētais metāls, pēc kā māla forma tiek saista. Šāda tehnoloģija plaši zināma jau kopš bronzas laikmeta.¹⁰⁴¹

Otrs veids ir nevis izgatavot priekšmeta modeli, bet nospiedumu mālā iegūt no kāda jau gatava priekšmeta. Iespējams, ka šāda darbība redzama Doles Raušu I kapulauka 142. kapā atrastajam V–a tipa maksts uzgalim, kuram ornamenta

¹⁰³⁷ Inv. nr. ΓΘ оп. 279 / 29.

¹⁰³⁸ *Kazakevičius V.* Baltų ir skandinavų karinių ryšių beiškant. // Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Vilnius, 2000, p. 20–21.

¹⁰³⁹ *Raynolds P.* The Nature of Experiment in Archaeology. Pieejams: http://www.motioninplace.org/articles-2/MiPP_Articles/The%20Nature%20of%20Experiment%20in%20Archaeology.doc (skatīts 2011–09–30).

¹⁰⁴⁰ *Urtāns V.* Senākie depoziiti Latvijā..., 116 lpp.

¹⁰⁴¹ LA, 89. lpp.

nospiedums tā virsmā ir ļoti vājš (šāda līmeņa nodilums uzgali ļoti ilglaicīgi lietojot ir apšaubāms), turklāt abas uzgaļas puses izlietas samērā simetriski viena otrai.¹⁰⁴² Savukārt, Igaunijā, Rabaverē zināms kuršu tipa zobens, kura roktura pogas virsmas izteikti neskaidrais un pat izplūdušais detaļu veidojums visticamāk liecina, ka tā atliešanai paredzētās lejamveidnes formas izveidošanā, iespējams, izmantots cits, jau gatavs zobens.¹⁰⁴³

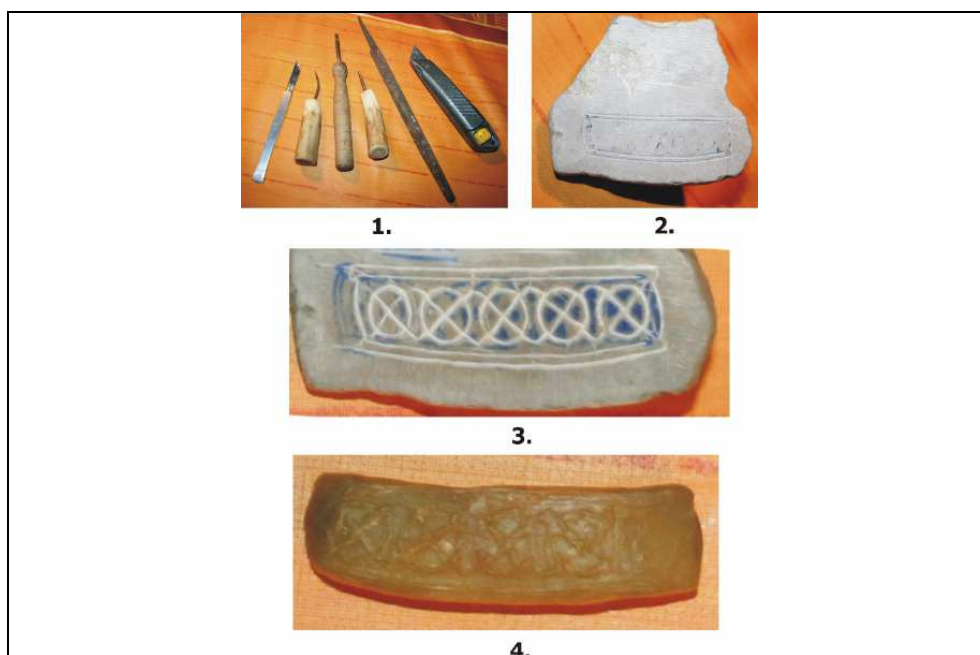
Šim nolūkam tika mēģināts izgatavot vienkāršus zobena detaļu modeļus. Sākumā notika mēģinājums to izveidot pilnībā tikai ar veidošanas palīdzību, bet jau procesa sākumā tika secināts, ka šādā veidā izgatavošanas precizitāte ir visai zema un neracionāla. Tas ļauj pieņemt, ka arī aizvēsturē amatnieki varētu būt ātri nonākuši pie secinājuma, ka šāds process jāatvieglo ar dažādiem palīgīdzekļiem. Par labu šādam pieņēmumam liecina dažādu sarežģītu rotājumu esamība, ko nav iespējams izgatavot lielā daudzumā un atbilstošā kvalitātē tikai ar rokām tikai ar brīvas veidošanas palīdzību. Turklāt tas būtu neracionāli no atkārtojamības viedokļa (jo lejojot bronzu bieži gadās dažādi defekti). Tātad, visticamāk, izmantoti kādi trafareti, piemēram, par tādiem piemēram, varēja kalpot daļa jau gatavo kaļķakmens lejamveidņu, kādas plaši ziņamas vēlā dzelzs laikmeta arheoloģiskajos pieminekļos Latvijas teritorijā.¹⁰⁴⁴ To, ka tās bijušas lejamveidnes, netiek apšaubīts, par to liecina gaisa izvades kanāliņu un ielietnes esamība. Tomēr to, ka tās izmantojamas arī kā vaska modeļu izgatavošanas trafareti, apliecina autora sekojošais izmēģinājums izgatavot kuršu tipa zobenu rokturu detaļu modeļus. Šim nolūkam tika izmēģināti Latvijā plaši atrodamie materiāli – kaļķakmens un koks.

1) Kaļķakmens. Sākumā kaļķakmenī tika nolemts iegrebt zobena augššķērša ornamentu. Tika izvēlēts populārākais uz kuršu zobeniem sastopamais ornaments – aplū un savā starpā savienoto krustu motīvs. Tika izvēlēts neliels kaļķakmens gabals, tā virsma noslīpēta ar metāla vīli, ar zīmuli uzskicēta ornamenta kontūra. Tā kā vaska modelim pilnībā jālīdzinās izgatavojamajam priekšmetam, tad veidnei jābūt tā priekšmeta negatīvam. Līdz ar to, lai iegūtu sarežģītāko daļu – ornamentu, kas ir plastisks un uz āru vērsts, tam bija jābūt vērstam uz iekšpusi. Kā piemērotākie tā veidošanas procesā tik atzīti divi rīki – īleni – viens ar konisku, griezumā apaļu darba daļu, otrs ar izliektu asmeni, kas ļāva piekļūt ornamenta liekumam (156. att.1).

¹⁰⁴² Inv. nr. VI 124:919.

¹⁰⁴³ *Kriiska A., Tvauri A. Eesti muinasaeg...*, p. 223.

¹⁰⁴⁴ LSV, 330–331. lpp., 231. att.

156. att. Zobena augššķērša replikas izgatavošana.

1 – Trafareta izgatavošanā izmantotie instrumenti, 2 – zobena augššķērša ornamenta trafareta sagatave. 3 – augšējā šķērša ornamenta trafarets pēc pabeigšanas, 4 – vaskā atveidotais gatavais zobena augššķērša modelis.

Tā kā autoram līdz šim nebija pieredzes šāda materiāla apstrādē, tad darbs ilga divas dienas, strādājot četras un piecas stundas. Secināms, ja būtu iespēja iemaņas izkopt, darbs būtu paveikts ievērojami ātrāk, arī vienas dienas laikā. Rezultātā, trafareta virsmā nospiežot vasku, tika secināts, ka iegūts ļoti smalks un precīzs ornamenta atveids. Procesu atviegloja kaļķakmens formas virsmas samitrināšana, kas ļāva labāk atdalīt vaska modeli no trafareta. Tomēr piesardzīgu darīja paša materiāla īpašības – samērā irdenā virsma, kas pie ilgstošas replicēšanas neapšaubāmi nodiltu, tiktu bojāta un būtu jāatjauno un atkārtoti jāpadziļina.

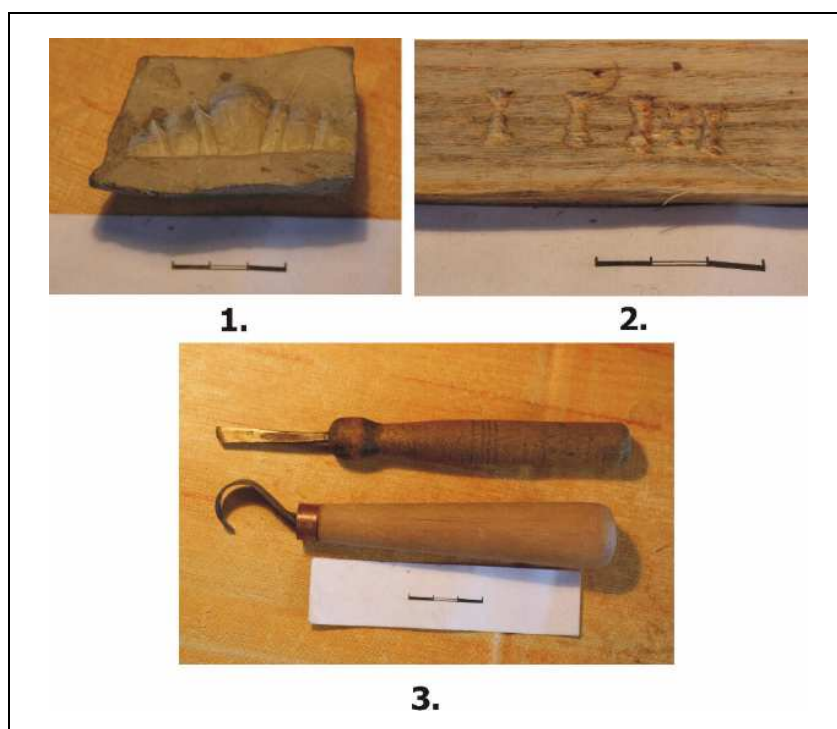
Tika veikti divi šādi nospiedumi, kam būtu jāveido šķērša abas puses un ar veidošanu, kur tika izmantots arī plāns nazis, tika izveidots precīzs šķērša modelis. Jāatzīst, ka esot šādai formai, modeli iespējams izgatavot ļoti ātri un kvalitatīvi arī nespeciālistam.

Kā nākamais uzdevums tika izvēlēts izgatavot zobena roktura pogas modeli. Tika izvēlēta populārākā kuršu zobenu pogas forma – sastāvoša no pieciem ieapaļiem segmentiem un četrām atdalītājjoslām. Šim mērķim tika izvēlēts dabīgi gluds kaļķakmens fragments. Kā viens no ērtākajiem un efektīgākajiem instrumentiem pogas formas atveidošanai tika atzīts pusapaļais greblis, kas līdz šim pamatā tika izmantots kokapstrādei. Tomēr arī šim materiālam tas izrādījās pietiekami efektīgs zobena roktura pogas ieapaļo segmentu iegrebšanai. Nedaudz samitrinot darba

virsmu, tika konstatēts, ka grebšanu tas nedaudz atvieglo, bet nedaudz zūd precizitāte atveidojamajai formai, materiāls paliek iedenāks, tādēļ tika nolemts no šī piegājiena atteikties. Lai izveidotu atdalītājjoslas, vispiemērotākais izrādījās īlens ar samērā īsu un taisnu darba daļu.

2) Koks. Lai izgatavotu zobena apakššķērša modeli, tika nolemts pārbaudīt koka formas efektivitāti. Kā pamatmateriāls tika izmantots oša koka dēlītis. Osis pazīstams ar svaru un izturību. No zināmajiem apakššķēršu veidiem tika izvēlēts vispopulārākais to veids, kas ornamentēts ar reljefu aplū un savā starpā slīpo krustu ornamentu, visbiežāk sastopama ir kompozīcija, sastāvoša no astoņiem aplūiem.

Arī šajā gadījumā bija nepieciešams radīt ornamenta negatīvu. Kā vispiemērotākā rīka forma ar ko šādu ornamentu iespējams izgatavot, tika atzīts plāns kalts ar slīpu darba galu (157. att. 3), kas ļāva piekļūt grūtāk aizsniedzamajām vietām.¹⁰⁴⁵ Tomēr procesā kļuva skaidrs, ka tik smalku ornamentu kokā nav iespējams izveidot precīzi, dēļ koka šķiedrainās struktūras, kas viegli šķeļas, pretstatā viendabīgajai kaļķakmens struktūrai, kas ir vairāk vai mazāk viendabīga. Rezultātā zobena apakššķērša modelis no šī materiāla izgatavots netika.

157. att. Zobena pogas un apakšējā šķērša replikas izgatavošana.

1 – Gatavais trafarets kaļķakmenī, 2 – ornamenta sagatave koka pamatnē, 3 – grebšanā izmantotie instrumenti.

¹⁰⁴⁵ Eksperiments norisinājās 2010. gada janvārī.

Tomēr arī šāda vienkāršs izziņu kopuma ļāva nonākt pie vairākiem būtiskiem secinājumiem:

- 1) Zobenu rokturu detaļas bijis iespējams izgatavot dažādos veidos;
- 2) Daudzi no šiem procesiem reti atstāj fiksējamas pēdas arheoloģiskajā materiālā;
- 3) iespējams, daļa priekšmetu izgatavoti šādā arheoloģiski nekonstatējamā veidā;
- 4) priekšmetu modeļu izgatavošana neprasa augsti izkoptas iemaņas, šādas veidnes iespējams izgatavot arī nespeciālistam vai iesācējam krāsaino metālu apstrādē, ar nosacījumu, ja ir pieejami nepieciešamie materiāli, izejvielas, instrumenti un laiks;
- 5) materiāli ar šķiedrainu struktūru, piemēram, koks arī var kalpot par trafaretu dažādu priekšmetu modeļu izveidošanai, bet tikai tādiem priekšmetiem, kam nav nepieciešams rūpīgs ornaments, vai arī var kalpot kā palīgmateriāls modeļa sagataves izgatavošanas sākumposmā, kam vēlāk veikta pēcapstrāde, izveidojot ornamentu atsevišķi;
- 6) nākotnes uzdevums būtu senlietu virsmas mikroskopiska izpēte, un traseoloģijas metožu pielietojums, kas, iespējams, var sniegt precīzākas atbildes par lejamveidņu izmantotajiem materiāliem un sniegt pilnu priekšstatu par zobenu detaļu izgatavošanas procesu.
- 7) Nesaktoties uz diskusiju par pagātnē, iespējams, jau veiktu eksperimentu atkārtotības nepieciešamību¹⁰⁴⁶ kā arī indivīda pieredzes subjektīvo raksturu, augstāk aprakstītais piemērs tomēr apstiprina uzskatu par pētnieka individuālās pieredzes nepārvērtējamo nozīmi, kam ir jābūt ikviena zinātniska eksperimenta veikšanas pamatā.

¹⁰⁴⁶ *Fasnacht W.* An Experimental archaeologist's emotional answer: emphatic and aphoristic – aber Deutsch un deutlich! Archaeology and Craftsmanship. Discussion. // EuroRea. Journal of (Re)construction and Experiment in Archaeology / Vol 6 - 2009., p. 3-4.

3.3. Zobena maksts rekonstrukcija. Zobena maksts funkcija ir pasargāt zobena asmeni no mehāniskiem bojājumiem, mitruma, korozijas, kā arī tā īpašnieku no savainošanās pašam ar savu ieroci. Arheoloģiskajos pētījumos lielā daļā gadījumu par zobena maksti vairs liecina tikai to uzgaļi. Tomēr daļā gadījumu pie tiem, pateicoties bronzas konservējošajām īpašībām, saglabājušās nelielas no organiskas izcelsmes materiāliem izgatavoto maksts sastāvdaļu paliekas.

Pilnībā saglabājušās zobenu makstis Latvijas teritorijā nav atrastas, jo bijušas izgatavotas no organiskas izcelsmes materiāliem – koka, ādas, auduma. Zināmu priekšstatu par to konstrukciju iespējams iegūt no minētajām pie makstu uzgaļiem esošajām paliekām, pēc kurām tomēr rodas zināms priekšstats par konstrukcijas īpatnībām. Labāk saglabājušies nosacīti veselu zobenu makstu atradumi citviet Eiropā zināmi Gdaņskā, Jorkā,¹⁰⁴⁷ Lundā¹⁰⁴⁸ u.c. Par vikingu laikmeta divasmeņu zobena maksts iekari liecina apkalumi zobenam no Ungārijas.¹⁰⁴⁹ Plašs zobenu un dunču ādas makstu atradumu apskats Turku, Somijā sniegts J.Harjulas monogrāfijā.¹⁰⁵⁰ Viduslaiku Rīgā atradās 13.-18. gs. makstis aplūkotas V.bebres rakstā.¹⁰⁵¹

Latvijas teritorijā vislabāko priekšstatu par zobena maksts konstrukciju iespējams iegūt no atradumiem latgaļu un lībiešu teritorijā, pamatā no skeletkapu materiāla. Kopumā Latvijas teritorijā šobrīd zināmi desmit ļoti labi saglabājušies zobenu makstu uzgaļi ar ādas, koka un auduma paliekām no Bīriņu Čiekuriem, Doles Raušu kapulauka 9. un 142. kapa, Lielvārdes pārceltuves senkapu 10. kapa, Salaspils Laukskolas 209. kapa, Izvaltas Brīveru 40. kapa, Priekuļu Ģūģeru 11., 30., un 115. kapa, kā arī Aglonas Kristapiņu 180. kapa.

Bīriņu Čiekuru kapulaukā bronzas maksts uzgaļa iekšpusē saglabājies ādas fragments ar labi redzamām šuvuma dūrienu vietām. Vīles veids (šuvuma savienojums vērsts uz iekšu) liecina, ka maksts ādas pārvalks acīmredzot sākotnēji būs šūts otrādi, tad mērcēts un uzvilks maksts koka daļām no virspuses, apgriežot šuvuma vīli uz iekšpusi. Līdzīgs šuvuma veids konstatējams Doles Raušu kapulauka 20. kapa zobena maksts uzgalim. Acīmredzot, ka maksts koka ietvaram āda pārvilkta

¹⁰⁴⁷ *Снагов Ф.* Ножны меча из Гданьска. http://asgard.tgorod.ru/libri.php?cont=_gdansk (skatīts: 2011–10–01)

¹⁰⁴⁸ *Snaedal Brink T., Strid J.P.* Runfynd 1981. // *Förmvannen 77*, – Stockholm, 1982. p. 240., fig. 5.

¹⁰⁴⁹ *Paulsen P.* Einige Säbelschwerter im Ostseeraum..., p. 129, Abb. 2.

¹⁰⁵⁰ *Harjula, J.* Sheaths, Scabbards and Grip Coverings. The use of leather for portable personal objects in the 14th-16th century Turku. // *Archaeologia Medii Aevi Finlandiae X*. – Skas, 2010. – p 166.

¹⁰⁵¹ *Bebre V.* Ornamentētās ādas makstis Rīgā 12. gadsimta beigās – 18. gadsimta sākumā. // *Senā Rīga / Atb. red. A. Caune*. – Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 1998. – 190-206 lpp.

to mitrinot, jo žūstot āda saraujas un zobena maksti iespējams izgatavot arī pat bez papildus saistvielu izmantošanas.

Atsevišķos gadījumos saglabājusies gan āda, gan makstu koka daļas, kā Doles Raušu kapulauka 9. un 142. kapā. Savukārt no atradumiem Lielvārdes pārceltuves kapulauka 10. kapā redzams, ka maksts konstrukcijā izmantotā dzīvnieka āda (ar visu spalvu) bijusi arī makstu koka korpusa iekšpusē.

Līdz šim arheoloģiskajā literatūrā faktiski neaplūkota to konstrukcijas īpatnība – auduma izmantošana – konstatētas vairāku Latvijas teritorijā atrasto zobenu makstu uzgaļu iekšpusē virs koka un ādas slāņiem. Auduma paliekas konstatētas Salaspils Laukskolas 209., Doles Raušu 9. kapa, Izvaltas Brīveru, Aglonas Kristapiņu, visu trīs Priekuļu Ģūģeru senkapos atrasto zobenu makstu uzgaļiem u.c. zobeniem. Pie Izvaltas Brīveru kapulauka zobena maksts uzgaļa konstatētas arī vaskojuma paliekas.¹⁰⁵²

Skaidrojums šādai maksts konstrukcijai būtu nepieciešamība pasargāt to no mehāniskas bojāšanās, kā arī pēc iespējas aizkavēt mitruma piekļuvi dārgajam ierocim. Samirkstot āda un koks piebriest, kas apgrūtina zobena ātru izvilkšanu no maksts. Tādēļ visticamāk zobenu makstu ārpusi klājošais audums ticis apstrādāts, lai nodrošinātu mitruma nepieklūšanu.

Par zobenu nēsāšanas veidu Latvijas teritorijā zināmo saglabājušos zobenu makstu fragmentu izpēte nesniedz gandrīz nekādu informāciju. Tomēr nav pamata uzskatīt, ka tas būtu īpaši atšķiries no visā Eiropā viduslaikos izmantotajiem paņēmiem, t.i., izmantojot atsevišķu ieroču jostu, kas nēsāta vai nu pāri plecam, vai papildus uz gurniem, kas ļautu to ātri uzlikt un noņemt. Maksts augšgalā varējuši pastāvēt iegriezumi ādā, caur kuriem ievērtā ieroču josta, kā redzams no atraduma Gdaņskā.¹⁰⁵³ Krimuldas Liepeņu kapulaukā atrastā zobena koka maksts paliekās konstatēts iestrādāts neliels bronzas riņķis, kas iespējams, arī izmantots šādiem nolūkiem, bet Priekuļu Ģūģeru kapulauka 30. kapā zināmajam zobenam pie maksts tās augšgalā redzamas divu ap 10 mm diametrā lielu dzelzs kniežu paliekas, kas visticamāk ir savienojušas nelielu cilpu, caur kuru vērtā jau minētā ieroču josta. Tāpat arī zobena novietojums kapā nav izmantojams, lai rekonstruētu zobenu reālo nēsāšanas veidu ikdienā, jo tas būtiski atšķiras dažādu maztautu apbedījumos. Lai pārbaudītu pieņēmumus par šādas maksts konstrukcijas pareizību, un lai labāk izprastu maksts

¹⁰⁵² Analīzes veiktas 2010. gadā LNVM restaurācijas laboratorijā.

¹⁰⁵³ *Снагов Ф.* Ножны меча из Гданьска. Pieejams tiešsaistē: http://asgard.tgorod.ru/libri.php?cont=_gdansk (skatīts 2012-11-10).

izgatavošanu, tika nolemts veidot un testēt tās atdarinājumu – repliku. Tai var nosacīti izšķirt divus posmus – izgatavošanas un pilnveidošanas posmus.

1. posms.

2008. gada maijā notika pirmais mēģinājums izgatavot divasmeņu zobena maksti. Tā tika veidota jau iepriekš izgatavota zobena atdarinājumam, autora īpašumā esošajam H tipa zobenam. Eksperimenta etapu secība iepriekš netika plānota, tas sākotnēji bija vairāk iecerēts kā izzinošs informācijas ievākšanas mēģinājums par nepieciešamajām prasmēm, materiāliem un instrumentiem, lai veiktu to izgatavošanu, kā arī tam nepieciešamo iemaņu pilnveidošanas centieni. Tomēr laika gaitā apkopotā informācija un lietošanas pieredze var sniegt plašāku ieskatu, kā tika iecerēts sākotnēji. Autoram pirms tam nebija būtiskas vērā ņemamas pieredzes koka un ādas apstrādē. No diviem 0,5 cm plāniem un 70 cm gariem egles dēļiem tika izzāģēta zobena maksts forma, izgredta un noslīpēta to iekšpuse. Kā apvalks tika izmantota rupji ģērēta bukāda, lai iespēju robežās replicētu dzelzs laikmeta tehniskās iespējas, neizmantojot mūsdienās plaši pieejamo rūpnieciski apstrādāto ādu, kuras apstrādē tiek izmantoti dažādi ķīmiski līdzekļi, kas veidoti pamatā uz hroma bāzes.

158. att. Zobena maksts izgatavošanas pirmais posms (2008. g. 4. maijs).

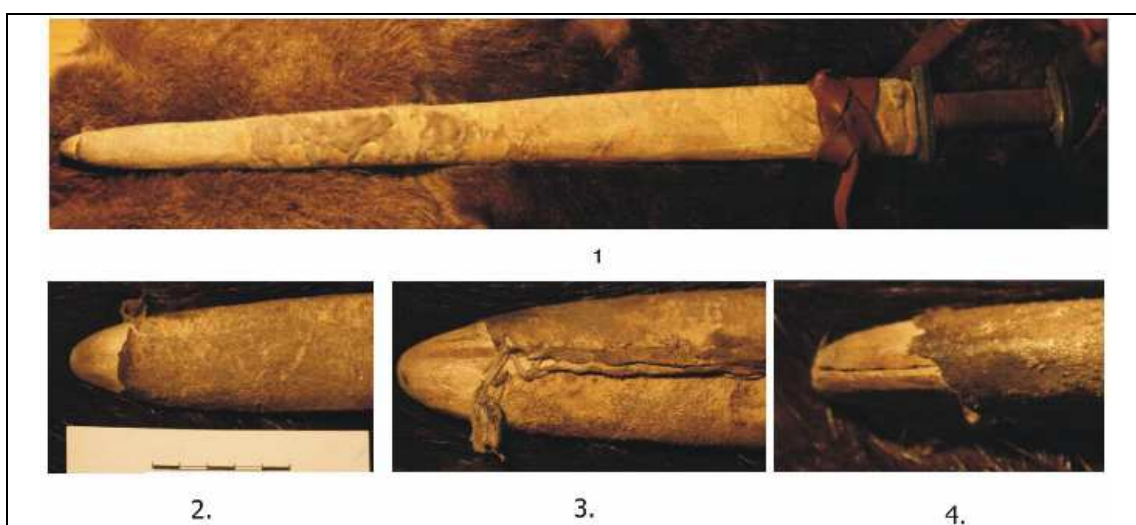
1 – Zobena maksts karkasa koka daļas un bukādas fragments, 2 – maksts augšdaļa pirms sašūšanas, 3 – maksts augšdaļa pēc sašūšanas, 4 – pilnībā ar ādu apšūtais maksts korpuss pirms gala apstrādes.

Bukāda tika vispirms mērcēta, lai tā kļūtu elastīga, tad apvilka ap koka karkasu un sašūta ar ārējo šuvi. Pēc tam ādas pārpalikumi nogriezti. Žūstot āda savilkās un jau šajā izgatavošanas stadijā faktiski bija radīta funkcionējoša zobena

maksts (158. att.). Vēlāk tai tika izgatavota arī atsevišķa plecu sikсна ar dzelzs sprādzi ar ieliektiem galiem,¹⁰⁵⁴ kas visumā atbilst H tipa zobenu lietojuma laikam Eiropā.

2. posms.

2011. gada sākumā tika konstatēts, ka pēc zobena atdarinājuma ilgstošas lietošanas dažādos „dzīvās vēstures” pasākumos, trīarpus gadu garumā (vidēji 10 pasākumu gadā), ir būtiski nodilusi zobena maksts apakšējā daļa (159. att. 2 - 4). Ādas apvilums zobena maksts galā bija pilnīgi nodilis, kā arī maksts koka daļas bija sākušas plaisāt un bojāties. Tādēļ tika nolemts fiksēt maksts bojājumu esošo stadiju un veikt tās remontu, izveidojot to atbilstoši jaunākajām atziņām par makstu konstrukciju un nepieciešamajiem materiāliem tās izveidē.

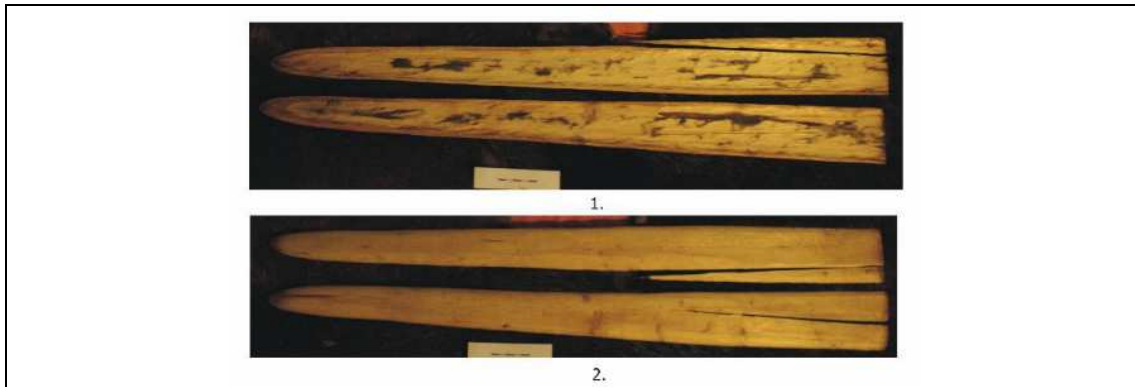

159. att. Zobena maksts nodilums pēc 3 gadu lietošanas (2011. g. 10. janv.).

1 – Zobena kopskats, 2–4 zobena maksts gals ar izteikta nodiluma pēdām.

Tika konstatēts, ka maksts ādas pārvalks pa šo laiku bija pilnībā izkaltis, ka izjaucot, to bija ļoti viegli to bija atdalīt no koka korpusa. Šajā brīdī tika konstatēts, ka tas ir bijis sašķēlies, bet ādas pārvalks to ir labi turējis kopā. Savukārt, maksts iekšpusē palikušie nelīdzenumi, no regulāras zobena ievietošanas un izņemšanas no tās, bija ieguvuši metāliski pelēku nokrāsu (158. att.).

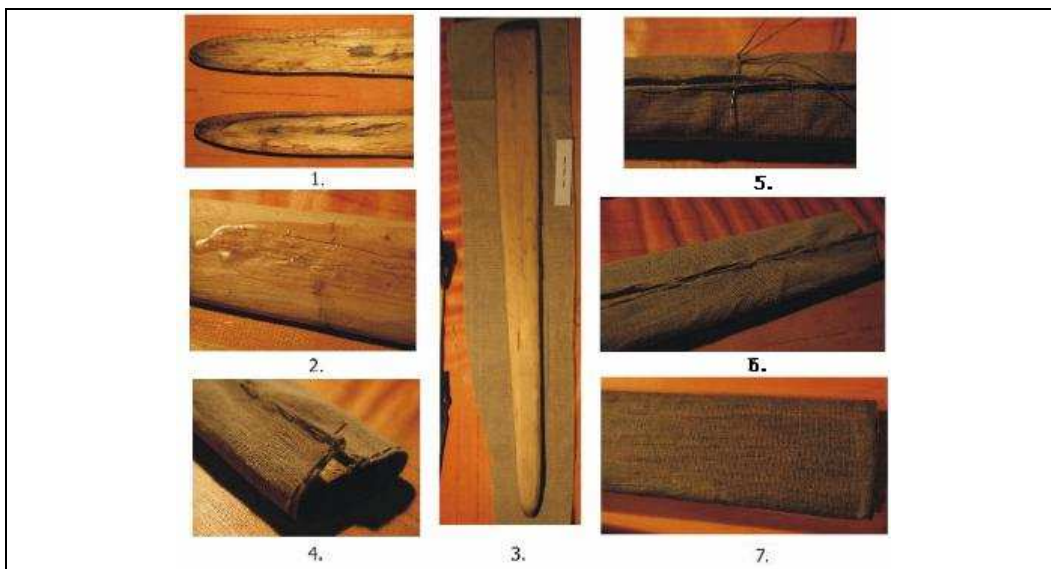
¹⁰⁵⁴ Izgatavota kalēju studijā „Zīle”, meistara Jāņa Keiseļa vadībā 2008. g. sākumā.

160. att. Zobena maksts korpuss pēc izjaukšanas.

1 – Maksts korpuss no iekšpuses, 2 – maksts korpuss no ārpuses.

Tā kā bija paredzēts izmantot to pašu ādu, tad pirms tālākas apstrādes, koka detaļu ārpusē tika rūpīgi apstrādāta ar vīli, lai nedaudz samazinātu to ārējo diametru. Tālāk tika nolemts veikt zobena korpusa detaļu vaskošanu. Vaskošanā tika izmantots vaska un lineļļas maisījums, jo tīra vaska struktūra arī izkausētā veidā pēc atdzišanas ir drūpoša. Eļļas piejaukums ļauj šim maisījumam labāk iesūkties koka struktūrā (161. att. 1.–2.). Pēc koka detaļu ievaskošanas, tās tika savienotas, apšujot tās ar linu auduma pārvalku. Tika izmantots vienkāršs linu vienkārtņa audums, lai tas būtu pēc iespējas identisks arheoloģiski konstatētajam audumam (159. att. 3.– 7.). Pēc linu slāņa uzšūšanas, zobena maksts tika ievaskota vēlreiz.

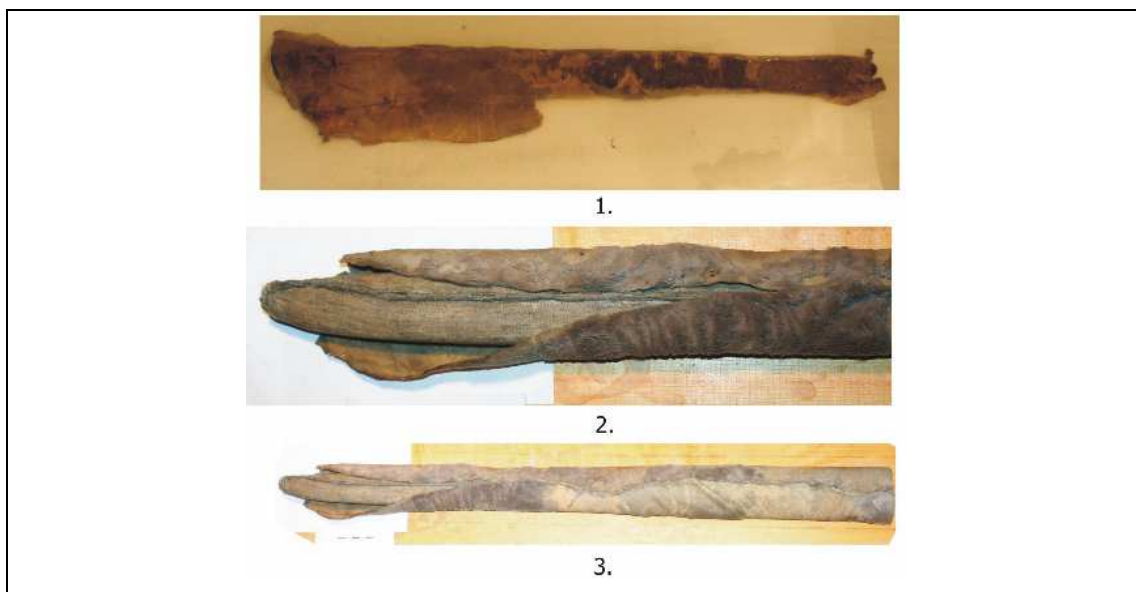

161. att. Zobena maksts koka daļu un auduma pārvalka vaskošana un apšūšana.

1. – 2. – Zobena maksts koka detaļu vaskošana, 2. – maksts korpuss pirms apšūšanas, 3.– 7. zobena maksts koka detaļu apšūšana ar audumu

Nākamais uzdevums bija izveidot maksts ārējo slāni no jau iepriekš izmantotās ādas. Tai bija jākalpo par ārējo aizsardzības slāni pret mehāniskiem

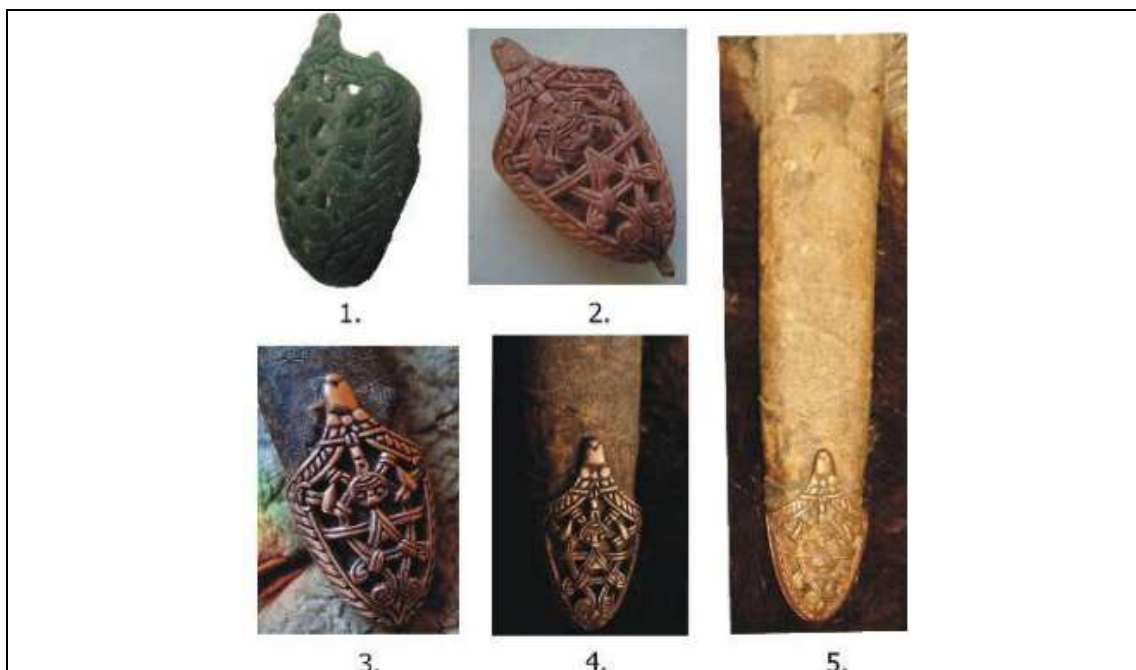
bojājumiem. Izmantojot šī materiāla elastību, tā tika mērcēta un pēc tam vēl mitrā veidā apstiepta ap koka korpusu ar jau tam pievienoto auduma kārtu (162. att.).

162. att. Zobena maksts ādas pārvalka atjaunošana.

1 – Mērcēšana, 2 – apšūšanas process, 3– maksts korpusa kopskats otrreizējās apšūšanas gaitā.

Pēdējā zobena maksts rekonstrukcijas fāzē tika nolemts pievienot tai metāla uzgali. Sadarbībā ar studijas „Kalupe” vadītāju Tāļivaldi Kivlenieku tika veikta Borres stila zobena maksts uzgaļa izgatavošana, izmantojot zūdošā vaska metodi (163. att.).

163. att. Zobena maksts uzgaļa izgatavošana un pievienošana.

1 – zobena uzgaļa vaska modelis, 2 – uzgalis tikko pēc izliešanas, 3 – uzgalis tulīt pēc pievienošanas makstij, 4–5 uzgalis pēc 3 mēnešu lietošanas.

Secinājumi.

Tātad šībrīža izpētes līmenī ir Latvijas teritorijā ir pierādāma vairāku tipu vietēja zobenu makstu bronzas uzgaļu un roktura detaļu izgatavošana, kopumā ir redzams augsts un izkopts melnās un krāsainās metalurģijas līmenis, labas vietējo kalēju un rotkaļu iemaņas dzelzs un krāsaino metālu apstrādē, kas varēja būt un iespējams, arī daļēji bija priekšnoteikums pat sava laikmeta slavenāko ieroču „zīmolu” veiksmīgai reproducēšanai.

Savukārt atsevišķu zobena izgatavošanas aspektu praktiska izziņa lielā mērā apstiprināja to, ka lielākā daļa pilnvērtīga zobena izgatavošanā nepieciešamo iemaņu varēja būt pa spēkam arī viduvējiem amatniekiem, kas ar šiem materiāliem un paņēmieniem saskārās ikdienā. Visticamāk, ka aplūkojamajā laika periodā lielākā daļa zobena makstu uzgaļu, zobenu makstu un roktura detaļu varējis būt arī vietējo amatnieku darbs. Jāsecina, ka daudzu tehniski sarežģīto zobena sastāvdaļu izgatavošanā būtiskākais ir vai amatniekam ir zināšanas par veicamo procesu kopumā un par izšķirošo faktoru uzskatāms, nevis augsts sākotnējais meistarīgums (kas iegūstams ar laiku), bet par izšķirošo uzskatāms subjektīvs faktors – meistara pacietība – izgatavojot ievesto priekšmetu kopijas vai arī radot savas priekšmetu formas, ietekmējoties no redzētajiem, ievestajiem paraugiem, var arī sintezējot savus priekšstatus, ļaujot parādīties spilgtiem baltu mākslas paraugiem arī ieroču bronzas detaļu rotājumā.

Protams, šie fakti paši par sevi vēl neapstiprina tieši divasmeņu zobenu vietēju izgatavošanu kā tādu. Neviena no Latvijas teritorijā pētītajām amatnieku darbnīcām vai dzīvesvietās atrastie kalēja vai rotkaļa darbarīki paši par sevi nepierāda tieši divasmeņu zobenu izgatavošanu, kaut gan ka vairums atrasto dzelzs izstrādājumu (naži, cirvjī, lielākā daļa šķēpu galu u.c.) bijuši tieši vietējo amatnieku darbs. Turklāt, ņemot vērā kalēju plašās zināšanas par dzelzs apstrādi, varēja būt notikuši atsevišķi mēģinājumi izgatavot arī vietējos zobenus, par ko liecina viensamens zobenu parādīšanās 11. gs., bet mēģinājumus izgatavot divasmeņu zobenus ierobežojusi pieeja augstākas kvalitātes izejvielām, kas, 12. gadsimtā, iespējams, aizstāts ar ekonomiski izdevīgāku risinājumu – divasmeņu zobenu pusfabrikātu importu un tālāku apstrādi saskaņā ar vietējām tradīcijām.

Esošajā izpētes līmenī pilnīgi droši šobrīd iespējams pierādīt faktu, ka Latvijas teritorijā zobenu izgatavošana notikusi daļēji – ievestiem asmeņiem Latvijas teritorijā notikusi to apdare, procesa pabeigšana saskaņā ar vietējām tradīcijām – par to liecina gan ar baltiem raksturīgu ornamentu rotāti divasmeņu zobenu rokturi (kuru asmeņos nereti

vienlaikus sastopams kristīga satura ieraksts latīņu burtiem), gan zobenu makstu uzgaļu pusfabrikāti, kuru atradumi iegūti gan kuršu, gan zemgaļu, gan lībiešu apdzīvotajā teritorijā.

Eksperimentālās arheoloģijas metodēs balstītā pieeja ļauj secināt, ka, iespējams, daļa no ieroču kalšanā izmantotajām tehnoloģijām neatstāj viegli fiksējamās pēdas arheoloģiskajā materiālā. Tomēr iespējamību noskaidrošana liek pievērst uzmanību arī tādiem pagātnes aspektiem un materiālās kultūras paliekām, kuru pēdas meklēt un kam iespējams pievērst uzmanību veicot arheoloģiskos izrakumus (izzūdošie materiāli, to nospiedumi, produkcijas blakus produkti u.c.).

Iespējamību loka noskaidrošana nepierāda noteiktu vēsturisku realitāti kā tādu, bet ļauj jaunā veidā interpretēt jau zināmo arheoloģisko materiālu (veidņu kā vaska modeļu sagatavju izmantošana u.c.)

Zobenu roktura detaļu un maksts rekonstrukcija apstiprina teorētisko pieņēmumu, kas balstīts atsevišķu ornamenta motīvu izplatībā, ka šo priekšmetu izgatavošana bijis tehnoloģiski samērā vienkāršs process un iespējama vietējiem meistariem, kam bijušas izkoptas iemaņas bronzas un citu krāsaino metālu apstrādē (rotu kalšana u.c.).

4. nodaļa.

Divasmeņu zobeni Latvijas teritorijas iedzīvotāju bruņojumā 9.-13. gs.

Šajā nodaļā aplūkota divasmeņu zobenu vieta un nozīme Latvijas teritorijā vēlajā dzelzs laikmetā dzīvojušo maztautu – kuršu, lībiešu, zemgaļu, latgaļu un sēļu bruņojumā saistībā ar citām to lietotajām tuvciņas un tālcīņas bruņojuma formām. Galvenais avots šādai izpētei ir zobeni no slēgtiem kompleksiem (apbedījumiem), kas aplūkoti kontekstā ar pārējo pavadošo apbedījuma inventāru, īpašu uzmanību pievēršot iespējām tās interpretēt sociālajā aspektā, salīdzinot šo informāciju ar liecībām par dzīvesvietās atrastajiem izplatītākajiem ieroču veidiem. Šim nolūkam mēģināts raksturot vietējo karotāju bruņojumu vēlajā dzelzs laikmetā kopumā, cenšoties izprast līdzības un atšķirības, kādas vērojamas starp piedevām ar zobeniem no apbedījumiem un atradumiem ārpus tiem un izsekot to visplašāko iespējamo kontekstu, saprast ieroču un īpaši zobenu un ar to saistāmo simboliku kā valdošās karotāju ideoloģijas izpausmes formu.

Tuvciņas bruņojumu vēlajā dzelzs laikmetā Latvijas teritorijas iedzīvotājiem veidoja viens vai vairāki šķēpi, šaurasmens vai platsmens cirvji, naži un kaujas naži, retos gadījumos kaujas vāles ar metāla galvām, kā arī šaujamloks un bultas, iespējams, akmeņu mešanai izmantotas lingas vai t.s. metamnūjas. No aizsardzībai lietotā bruņojuma visagrāk konstatējamās liecības par vairogu lietojumu, ap 12. gs. plašāk konstatējama bruņukreklu un bruņu cepuru lietošana. Būtisks jautājums ir kavalērijas nozīmes konstatēšana, par ko liecina zirglietu atradumi kā piedevas apbedījumos. Analizējot apbedījumu inventāru, iespējams gūt priekšostu arī par apbedīto stāvokli sabiedrībā, ko atspoguļo tiem līdzdotās rotas, apģērbs, darbarīki, tajā skaitā tirotāja piederumi un citi ikdienas priekšmeti.

Analizējot kapu inventāru, jāatceras, ka tas pamatā atspoguļo palicēju vēlmi redzēt aizgājēju un nereti atspoguļo idealizētu tā sociālo pozīciju. Tādēļ būtiski ir salīdzināt bruņojuma atradumus no apbedījumiem ar atradumiem dzīvesvietās, kur konstatējami arī tādi senlietu veidi, kuri varējuši arī nebūt tradīciju noteikta apbedījumu piedevu daļa, piemēram, no apbedījumiem vēlajā dzelzs laikmetā nav gūstams priekšstats par šaujamloka un bultu lietojumu.

Jau ar 9. gs. atsevišķo maztautu bruņojuma izvēlē ir konstatējamās lokālas atšķirības bruņojuma kompleksā.

4.2.1. Divasmeņu zobeni kuršu bruņojumā. Līdz 10. gs. iezīmēja kuršu izplatības ziemeļu robežu iezīmēja 7.–9. gs. pastāvējusī skandināvu kolonija Grobiņas apkārtnē. Šeit iegūtas svarīgas liecības par tuvciņas bruņojumu, tajā skaitā divasmeņu un vienasmens zobeni, kas parāda tos kā ļoti reti sastopamu senlietu kategoriju. Šeit zināmi daži iepriekšējā perioda – Vendeles laikmeta – zobenu fragmenti, gan divi vikingu laikmeta sākuma zobeni, piederīgi B tipam pēc J.Petersena klasifikācijas.

Iepazīšanās ar skandināvu ieroču formām atstāja iespaidu uz kuršu bruņojumu. Ar 10. gs. sākas kuršu virzības ziemeļu virzienā, 12. gs. tiem sasniedzot Kurzemes ziemeļus. Tā kā citur Latvijas teritorijā nav liecību, kas atspoguļotu zobenu formu nomaiņu pārejā no vidējā uz vēlo dzelzs laikmetu, atradumi Dienvidkurzemē ir īpaši nozīmīgi.

Grobiņas apkārtnē iegūtas vismaz piecas liecības par Vendeles perioda¹⁰⁵⁵ divasmeņu zobeni, kas norāda uz šī mikroreģiona iekļaušanos Baltijas reģiona tirdznieciskajās un militārpolitiskajās aktivitātēs jau pirms vēlā dzelzs laikmeta sākuma 9.gs. Iespējams, ka šīs materiālās liecības par skandināvu klātbūtni un līdz ar to interesi par šo reģionu ir zināms atspoguļojums Rimberta hronikā izklāstītajiem 9. gs. vidus notikumiem kuršu zemēs.¹⁰⁵⁶ Grobiņas apkārtnē pētīti 3 skandināvu kapulauki, kas literatūrā pazīstami ar dažādiem nosaukumiem.¹⁰⁵⁷

Šajos apbedījumos divasmeņu zobeni un to fragmenti, sīkāk aplūkoti promocijas darba 1. un 2. nodaļā. Redzams, ka šeit apbedīto tuvciņas bruņojumā ir dominējuši šķēpi, cirvji un vienasmens kaujas naži jeb t.s. skramasaksi un šie atradumi pārstāv skramasaksu formu ar biezu muguru, nepaplatinātu asmeni un ar slīpi nošķeltu smaili.¹⁰⁵⁸

Lielākie un masīvākie skramasaksu eksemplāri, neievērojot zināmu neērtumu to lietojumā (ievērojamā masivitāte salīdzinājumā ar samērā īso asmeni, neskatoties, ka lielākajiem eksemplāriem tas sasniedz pat ap 50 cm), uzskatāmi par kaujas ieročiem.¹⁰⁵⁹ Skandināvu kapos Latvijas teritorijā šādi ieroči zināmi Grobiņas

¹⁰⁵⁵ Nosaukums šai kultūrai cēlies no Vidusviedrijā pētītā apbedījumu kompleksa, kas datēts ar 6.–8. gs. un izceļas ar specifiskām, izcili bagātām kapu piedevām. Pēc: *Хлезов А.А.* Предвестники викингов. Северная Европа в I–VIII веках. – Санкт–Петербург. 2003., с. 46.

¹⁰⁵⁶ *Zeids T.* Senākie rakstītie Latvijas vēstures avoti. – Rīga, 1992. 8.–9. lpp.

¹⁰⁵⁷ Kurši senatnē..., 49.–50. lpp.

¹⁰⁵⁸ *Urtāns V.* Etniskās atšķirības apbedīšanas tradīcijās un kapu inventārā Latvijā 5.–9.gs. // AE, IX laid., –Rīga, 1970., 80. lpp., 14. att. nr. 14., u.c., *Петерсен Я.* Норвежские мечи эпохи викингов... с. 91., *Olsén P.* Die Saxe von Valsgärde..., s. 14–15, 25., *Nerman B.* Grobin–Seeburg..., s. 133.

¹⁰⁵⁹ *Siddorn K.* Viking Weapons and Warfare..., p. 79.

Smukumu 4. kapā u.c.¹⁰⁶⁰ Kuršu apbedījumos šādi ieroči zināmi Palangas kapulauka 245. ar 8. gs. datējamā kapā u.c. Šādi ieroči detalizēti analizēti P.Olsena monogrāfijā par Valsgjerdes (*Valsgärde*) uzkalniņu kapulauka apbedījumiem Vidusviedrijā.¹⁰⁶¹ Iepazīšanās ar Skandināvijas ieročiem, tajā skaitā ar divasmeņu zobeniem un kaujas nažiem (jeb puszobeniem pēc M.Atgāža terminoloģijas), Baltijas iedzīvotājiem deva ierosmi vietējo kaujas nažu un zobenu izgatavošanā un pilnveidošanā.¹⁰⁶² Tomēr kā galvenie tuvciņas ieroči šajā laikā saglabājas šķēpi.¹⁰⁶³

Grobiņas skandināvu kapulaukos apbedīto karotāju aizsardzības bruņojumā ietilpuši arī retāki aizsardzības bruņojuma elementi, kā vairogi,¹⁰⁶⁴ zināmi pat atsevišķi nelieli bruņucepuru fragmenti, kam analogijas tiek minētas Ultunā, Vidusviedrijā.¹⁰⁶⁵ Šie atradumi apliecina ne tikai augstu šī laika sabiedrības militarizācijas pakāpi, bet arī iespējamu atsevišķu šeit apbedīto indivīdu piederību sava laika karotāju elitei.

Salīdzinot 7.–8. gs. skandināvu, anglosakšu un Ziemeļvācijas zināmākos šī perioda karotāju elites pārstāvju apbedījumus secināms, ka šajos reģionos, iespējams, nedaudz atšķirušās apbedīšanas rituālā atspoguļotās karotāju ideoloģijas nianšes, bet to bruņojums bijis lielā mērā līdzīgs. Redzams, ka Grobiņas skandināvu apbedījumos atrodamās liecības par bruņojumu būtiski neatšķiras no šajā laikā abos Baltijas jūras krastos izplatītajām bruņojuma formām.¹⁰⁶⁶

Grobiņas apkārtnē pastāvējusī skandināvu apdzīvotā teritorija, domājams, varējusi kalpot arī kā zināms atbalsta punkts visu Baltijas piekrasti aptverošā tirdzniecības sakaru tīklā, kura pastāvēšanai militārajam aspektam nenoliedzami varēja būt ievērojama nozīme. Pēc jaunākajiem datējumiem Grobiņas kolonija savu pastāvēšanu pārtrauc 9. gs. pēdējā ceturksnī un tās iedzīvotāji, domājams, tiek asimilēti.¹⁰⁶⁷

Ar 10. gs. beigām kuršu apdzīvotajā teritorijā sākās divi būtiski procesi: pastiprinājās to virzīšanās ziemeļu virzienā¹⁰⁶⁸ un kā arī notika pakāpeniska pāreja no

¹⁰⁶⁰ Kuršiai / Couronians..., p. 223., *Nerman B. Grobin–Seeburg...*, s. 130.

¹⁰⁶¹ *Olsén P. Die Saxe von Valsgärde. I.* –Uppsala, 1945. – s. 170.

¹⁰⁶² *Atgāzis M. Latvijā atrastie senākie zobeni...*, 362. lpp.

¹⁰⁶³ *Nerman B. Grobin–Seeburg...*, s. 133–134, 138–139, 163–164.

¹⁰⁶⁴ *turpat...*, s. 56., 164, 39. tab., 240., 241.

¹⁰⁶⁵ *turpat...*, s. 159., 165.

¹⁰⁶⁶ *Nielsen K.H. The Political Geography of Sixth– and Seventh–Century Southern and Eastern Scandinavia on the Basis of Material Culture. // Archaeologia Baltica 4.* –Vilnius, 2000., p. 167., 169.

¹⁰⁶⁷ *Kurši senatnē...*, 55. lpp.

¹⁰⁶⁸ *LSV*, 298. lpp.

skeletapbedījumiem uz mirušo sadedzināšanu – kremāciju.¹⁰⁶⁹ Skeletkapu plānojumā vēl ir gūstams priekšstats par kapa inventāra izvietojumu, kas, ieviešoties ugunskapiem, ir konstatējams tikai retos gadījumos. Nozīmīgākie šī laika apbedījumi, kur vērojama pāreja no skeletkapiem uz ugunskapiem, atrodas mūsdienu Lietuvas teritorijā – tie ir Laivju (*Laiviai*), Palangas, Anduļu (*Anduliai*), Klaipēdas u.c. kapulauki,¹⁰⁷⁰ kuros pētīts ievērojams apbedījumu skaits.¹⁰⁷¹

Vikingu laikmeta zobeni un to fragmenti kuršu apdzīvotajā Latvijas teritorijas daļā zināmi nelielā skaitā – tikai ap 10 eksemplāru (Grobiņas Smukumi, Durbes Sauslauki, Durbes ezera krasts, Gramzdas Upītes, Priekule, Ventas lejtece, Matkules apkārtnē, Vecpils Āboliņi, Gaviezes Brenča kalns).¹⁰⁷²

Relatīvi Lietuvas arheoloģiskais materiāls veido galvenās liecības par zobeniem kuršu bruņojumā vēlā dzelzs laikmeta pirmajā pusē. Lietuvas teritorijā kādreizējās kuršu zemēs divasmeņu zobeni zināmi no Palangas, Bandužu (*Bandužiai*), Anduļu (*Anduliai*), Laivju (*Laiviai*), Gintališkes (*Gintališkē*), Stragnu (*Stragnai*), Prišmanču (*Prišmačiai*), Siraiču (*Siraičiai*) u.c. kapulaukiem. Tajos atrasts kopumā vairāk kā 40 gan vienasmens, gan divasmeņu zobenu, neskaitot zobenu makstu uzgaļus un mazākus šo ieroču fragmentus.

Kuršu bruņojumā divasmeņu zobeni minēti jau Egīla sāgā, kur aprakstīti 10 gs. sākuma notikumi un norvēģu vikinga Egīla Skalagrimsona Kurzemes sirojums 10. gs. divdesmitajos gados.¹⁰⁷³ Turklāt tajā pašā sāgā minēts, ka tas savu labāko zobenu ieguvis Kurzemē.¹⁰⁷⁴ 9.–11. gs. 1. p. kuršu apdzīvotajā teritorijā zināmi kopumā 41 vienasmens un divasmeņu zobeni un to fragmenti (58. tab.).

Vēlā dzelzs laikmeta sākumā kuršu zemēs izplatīta ir īpaša vienasmens zobenu forma ar t.s. **antenpogu**, kuras izplatības areāls sakrīt ar kuršu 9.–10. gs. apdzīvotības pamatareālu.¹⁰⁷⁵ Lai gan tiem ir zināmas analogijas Rietumeiropas materiālā (J.Petersens tos izdalījis kā atsevišķu – G tipu), iespējams, šo ieroču izteiktā koncentrācija šaurā reģionā šeit Austrumbaltijā liecina, ka tie izgatavoti uz vietas.¹⁰⁷⁶

¹⁰⁶⁹ turpat, 299. lpp.

¹⁰⁷⁰ Lietuvos archeologijos bruožai. – Vilnius, 1961. – s. 360–519.

¹⁰⁷¹ Piemēram, Laivju kapulaukā kopumā izpētīti 374 kapi, no kuriem 106 ir ugunskapi, kas kopumā datējami ar VIII–XIII gs., Anduļos (*Anduliai*) – vairāk kā 800 apbedījumu u.c.

¹⁰⁷² Promocijas darba izstrādes gaitā iegūtas ziņas arī par I tipa maksts uzgaļa atradumu Kuldīgas rajonā: <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=185959> (skatīts: 2011–10–03).

¹⁰⁷³ Сага об Эгиле. – Санктпетербург, 1999., с. 135.

¹⁰⁷⁴ turpat..., с. 161.

¹⁰⁷⁵ Kazakevičius V. Baltų kalavijai..., p. 16., pav. 5.

¹⁰⁷⁶ Петерсен Я. Норвежские мечи эпохи викингов... с. 120.

B tipa zobeni zināmi kopskaitā 4 eksemplāros, Grobiņas Smukumos, Durbē un Laivju kapulaukā Lietuvā. Šeit 195. kapā iegūts B tipa vienasmens zobens. Tas ir bijis skeletkapa piedeva, zobens mirušajam novietots pie kreisajiem sāniem.¹⁰⁷⁷ Vikingu laikmeta sākuma divasmeņu zobenu atradumi kuršu apdzīvotajā teritorijā ir no Durbes apkārtnes un pieder B tipam pēc J.Petersena klasifikācijas. Divi no tiem ir divasmeņu, viens – vienasmens. Šie ieroči varētu būt tieši saistāmi ar iepriekš aplūkotās skandināvu kolonijas pastāvēšanas beigu fāzi, jo koncentrējas ļoti nelielā reģionā. Diemžēl tikai vienam atradumam ir zināms datalizētāks konteksts.¹⁰⁷⁸

H tipa zobeni zināmi 6 gab. no atradumiem Palangā, Anduļos, Stragnos (*Stragnai*), un Matkules apkārtņē, bij. Otrā Pasaules kara filtrācijas noņemnes tuvumā kopā ar masīvu E tipa šķēpu, kaujas nazi un Borres stilā izgatavotu zobena maksts uzgali.¹⁰⁷⁹ Šīm senlietām ir speciāla bojājuma pēdas, kas liecina par to izcelsmi no postīta ugunskaipa. Palangas kapulauka 49. kapā atrasts H tipa vienasmens zobens, tas kapā ievietots mirušajam pie kreisā sāna, kopā ar to līdzdoti arī divi uznavas šķēpi, 2 jostas u.c. bagātas piedevas.¹⁰⁸⁰ Šāda zobena fragments atrasts arī Lazdininku kapulaukā.¹⁰⁸¹ **M tipa** zobeni Latvijā nav atrasti, tomēr jāatzīmē, ka tādi zināmi Lietuvā – Prišmančos (*Prišmančiai*) (2 eks.) un Stragnos (*Stragnai*) (2 eks.), visi šie zobeni bijuši vienasmens.¹⁰⁸² **T tipa** pirmo divu apakštipu zobeni zināmi no Gramzdas Upītēm, kur tie iegūti kapulauka teritorijā ārpus noteiktiem apbedījumiem. T tipa zobena poga, iespējams, atrasta Ventas lejtecē.¹⁰⁸³

Z tipa vienasmens zobens iegūts saimniecisko darbu laikā Priekulē, Liepājas raj. Zobens ir speciāli bojāts, to vairākkārt salocot, kas, iespējams, norāda uz tā atrašanos postītā ugunskaipā. Z tipa zobenu datējumu saista ar 11. gs. Siraiču (*Siraičiai*) kapulaukā.¹⁰⁸⁴ Šī tipa vienasmens zobeni vairāk izplatīti zemgaļu un lībiešu apdzīvotajā teritorijā.

Savdabīga šajā laikā izplatīta zobenu forma ir zobeni ar t.s. **rombveida pogu**, kuri kuršu zemēs atrasts ievērojamā skaitā – 10 atradumi. Šī forma parādās 11. gs. un iespējams, sastopama lietojumā vēl 13 gs. (Durbes Dīri) un uzskatāmi par vietējo

¹⁰⁷⁷ Kazakevičius V., Baltų kalavijai..., p. 21.

¹⁰⁷⁸ Neriman B. Grobin-Seeburg..., s. 38.

¹⁰⁷⁹ R.Spirģa un Talsu muzeja darbinieku informācija autoram 2011. gada vasarā.

¹⁰⁸⁰ Kuršiai / Couronians..., p. 164–8.

¹⁰⁸¹ Butkus D. Lazdininkų (Kalnalaukio) kapinynas. // Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2009 metais. – Vilnius, 2010. p. 115, pav. 3.

¹⁰⁸² Kazakevičius V. Baltų kalavijai..., p. 36–39.

¹⁰⁸³ Atrodas privātkolekcijā: <http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=623381&mode=view/DSCF0948.JPG> (aplūkots 2011–10–02).

¹⁰⁸⁴ Kuršiai / Couronians..., p. 207–208.

kalēju meklējumu turpinājumu cērtošo roktura ieroci, kas redzams jau 9.–10. gs. izplatīto zobenu ar t.s. antenpogu lietojumā. Šo zobenu asmeņi kļūst garāki un biezāki. Viens no labāk saglabātajiem eksemplāriem zināms no Talsu Vilcumuižas ezera senkapjiem. To lietojums saistāms ar 11.–13. gs. un tie pastāv paralēli divasmeņu zobenu formām.

Kopumā secināms, ka kuršu zemēs jau vikingu laikmeta sākumā atrasto zobenu kopskaits (ap 40 eksemplāru, kas attiecas uz 9.–11.gs.1.p.) ir bijis ievērojami lielāks par zemgaļu, latgaļu un sēļu zemēs atrastajiem šī perioda zobeniem (58. tab.). 11.gs. 2. pusē – 13. gs. zobenu skaits kuršu zemēs pieaug, tuvojoties 200 atradumiem. Šajā statistikā ņemti vērā arī atsevišķu zobenu makstu uzgaļu un šķēršu atradumi, ja konkrētajā atraduma vietā nav zināmi veseli zobeni, šīm detaļām tādējādi papildinot zināmo šo ieroču izplatības ainu (59. tab.).

11.–12.gs. turpinās kuršu izplatība ziemeļu virzienā.¹⁰⁸⁵ To klātbūtne jau 11. gs. konstatēta Talsu pilskalnā, bet atradumi Dundagas baznīcas senkapos liecina, ka kuršu izplatība sasniegusi pat Dundagu, kur atrasti zobena asmens fragments un V–a tipa (agrākās formas) bronzas maksts uzgalis.¹⁰⁸⁶

Šajā laikā bagātu kuršu karotāju apbedījumos konstatēti pat vairāki divasmeņu zobeni (gan veselā, gan fragmentārā veidā) (4 kapos Lībagu Sārajos, 2 kapos Alsungas Kalniņos un vienā kapā Raņķu Kapeniekos).

11.–13.gs. kuršu apdzīvotajā teritorijā nav plaši zināmas Rietumeiropā krusta karu laikā tipiskās zobenu rokturu formas, izņemot dažus zobenu atradumus ar diskveida formas pogu (Alsungas Kalniņi, Talsu Vilcumuiža, Stragni, Kretinga un Sleņģi Lietuvā) un t.s. mandeļveida jeb lēcveida pogu (Banduži¹⁰⁸⁷ un Palanga Lietuvā un mantraču izpostītie senkapi bij. Sembas muižas teritorijā Užavas pag., kur zināms zobens ar D tipa pogu).

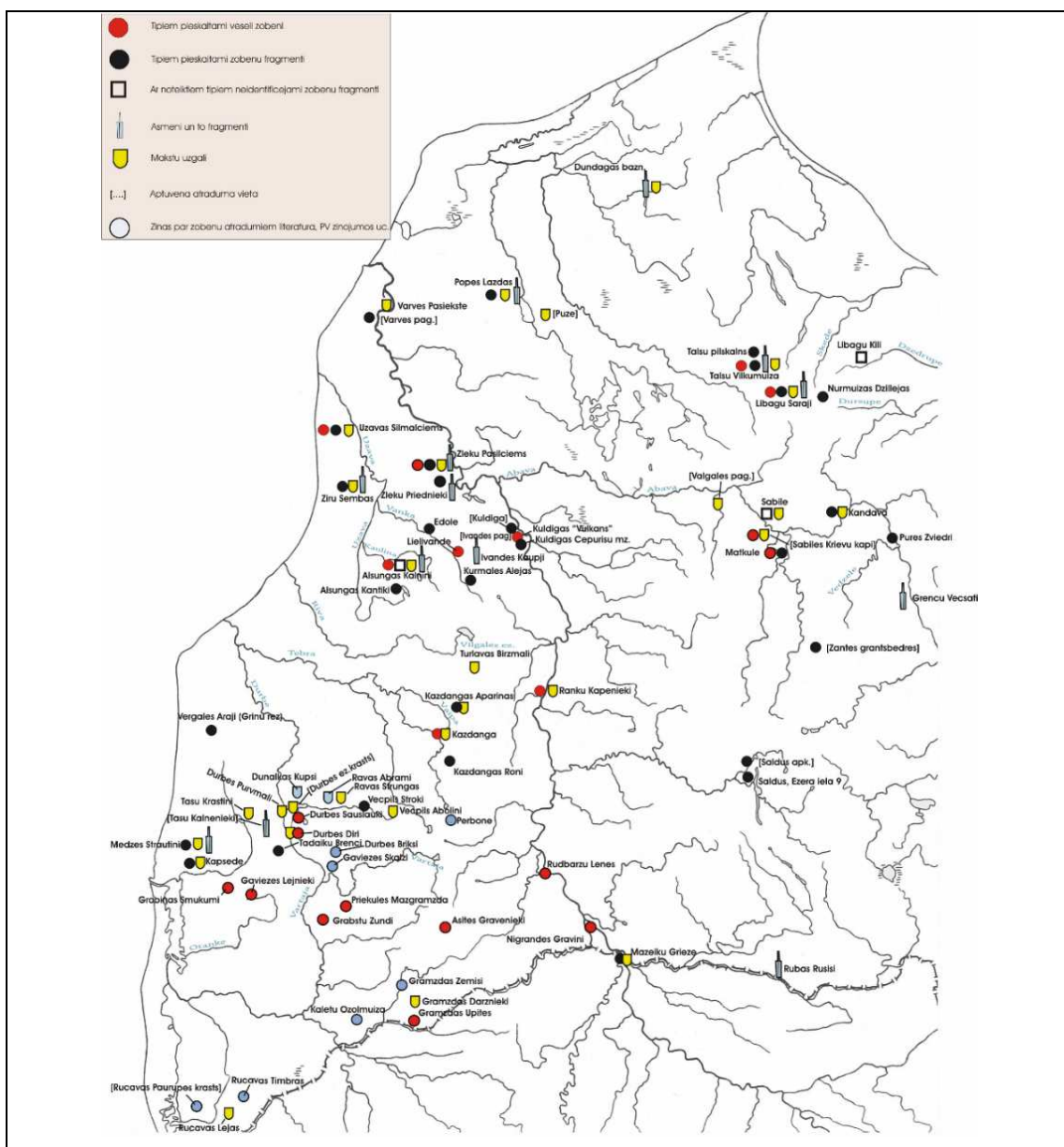
Vēlajā dzelzs laikmeta otrajā pusē Rietumlatvijā un kuršu apdzīvotajā mūsdienu Lietuvas daļā dominē tikai kuršu zemēm un Austrumbaltijai raksturīgie zobenu tipi – tie ir zobeni ar t.s. seglveida pogu (Latvijas teritorijā 13 eks., Lietuvas kuršu teritorijā – 3 gab.), kuršu tipa zobeni (Latvijas teritorijā iegūtie 55 šī tipa zobeni un to fragmenti varējuši būt aptuveni no 50 šī tipa zobeniem, bet Lietuvas kuršu apdzīvotajā teritorijas daļā zināmi vismaz 10 atradumi (60. tab.)) un lielākajā vairumā gadījumu – vēlās T tipa

¹⁰⁸⁵ *Asaris J.* Par kuršu izplatību Ziemeļkurzemē. // *Arheoloģija un etnogrāfija*, 18. laid. – Rīga, 1996. 38–42. lpp.

¹⁰⁸⁶ Pēc: <http://www.dundaga.lv/lut/remonts/grida?DokuWiki=4dc79b8f284e9d502a2be173d9745893> (aplūkots 2011–10–05).

¹⁰⁸⁷ *Stankus J.* Bandužių kapinyas. // *Lietuvos archeologija*. – Vilnius, 1995., p. 94. pav. 79:4.

zobenu formas (šie atradumi veido vairāk nekā pusi no visām kuršu zemēs pārstāvētajām šī perioda zobenu formām). Acīmredzot šajā laikā kuršu vietējā zobenu gatavošanas (zobenu izgatavošana, izmantojot ievestus asmeņus) tradīcija bija daudz spēcīgāka par iespēju lietot ievestu, pilnībā gatavu importa izstrādājumu, kā arī iespējams, ka noteikta tipa (stila) zobena lietojums kuršu sabiedrībā varēja būt spēcīga piederības manifestācija noteiktai sabiedrības grupai (piemēram, karotāju elitei, tirgotājiem, ciemu un zemju vecākajiem u.c.).

164. att. Zobenu un to fragmentu izplatība Kurzemē 9. – 13. gs.

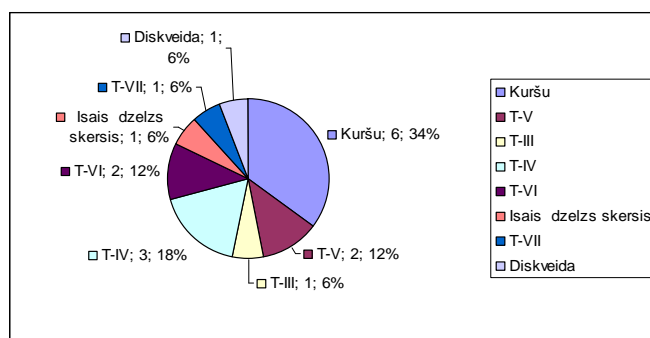
Savukārt kuršu apdzīvotajā Lietuvas teritorijā ar 11.gs. beigām – 13. gs. datējami zobeni atrasti vismaz 36 eksemplāros no Bandužu, Griežes, Palangas, Anduļu, Sleņģu, Gintališkes, Girkaļu, Laivju u.c. kapulaukiem un vairākām

savrupatradumu vietām (86.tab.). J.Stankus neprecīzi identificējis Bandužu kapulauka 35. kapā atrasto zobena pogu kā X tipam (pēc J.Petersena) piederīgu, šī roktura poga patiesībā piederīga E.Oukšota izdalītajam A pogu tipam (t.s. mandeļveida, jeb lēcveida pogas).¹⁰⁸⁸

Atradumu izplatību papildina arī arhīvu ziņas, piem. no bij. Pieminekļu Valdes arhīva, kas mūsdienās glabājas LNVN arheoloģijas departamentā, kur bieži apkopotajās liecībās par senlietu atradumiem noteiktos pagastos minēti arī zobenu un to fragmentu un makstu uzgaļu atradumi, kas ne vienmēr fiziski saglabājušies līdz mūsdienām. Īpaši daudz šādu ziņu ir par atradumiem kuršu apdzīvotajā teritorijā (164. att.)¹⁰⁸⁹

Šo pieņēmumu apliecina vairāku labāk pētīto kuršu kapulauku materiālā atrasto zobenu tipu savstarpējo procentuālo attiecību izpēte. Šai statistiskai analīzei izvēlēti pieci lielākie Latvijas teritorijā pētītie kuršu vēlā dzelzs laikmeta kapulauki, kuros atrasts ievērojams zobenu skaits. Tie ir Talsu Vilikumuižas ezera senkapi, Zlēku Pasilciema, Alsungas Kalniņu, Lībagu Sārāju un Raņķu Kapenieku kapulauki. Divu kapulauku – Zlēku Pasilciema un Talsu Vilikumuižas atradumi gan izmantojami samērā nosacīti, jo šeit nav iespējams rekonstruēt zobenu vietu noteiktu kapu inventāros. Tomēr tieši šo kapulauku materiāli kopā ar atradumiem Lībagu Sārāju kapulaukā veido pamatu Ziemeļkurzemē izplatīto zobenu formu izpētē.

Alsungas Kalniņu senkapi ir tipisks kuršu ugunskaņu kapulauks, kurš sniedz būtiskas ziņas par vēlā dzelzs laikmeta kuršu apbedīšanas tradīcijām. Šajā kuršu kapulaukā 1959. un 1960. gadā ir veikti plaši izrakumi, atsedzot 35 ugunskaņus un vienu 14 gs. pēcapbedījumu. Divasmeņu zobeni un to fragmenti šeit atrasti 17 kapos.¹⁰⁹⁰

165. att. Divasmeņu zobenu tipu procentuāls sadalījums Alsungas Kalniņu kapulaukā.

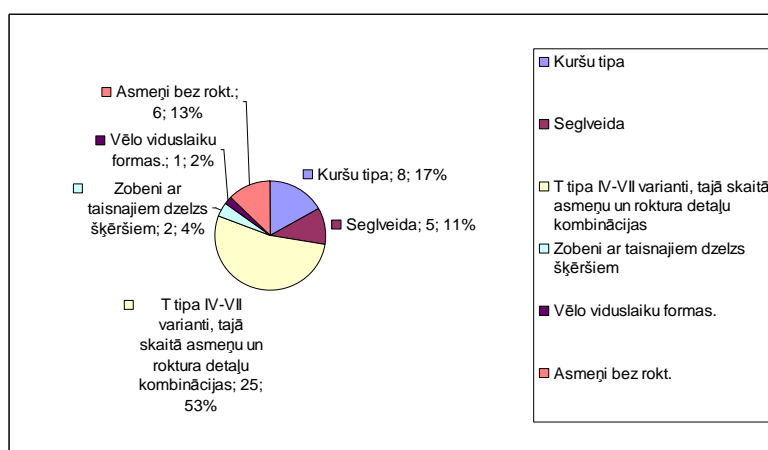
¹⁰⁸⁸ Stankus J. Bandužu kapinynas.../ p. 94., pav. 79:4., Oakeshott E. Records of the Medieval Sword... p. 10.

¹⁰⁸⁹ Ziņas par zobenu atradumiem apkopotas pēc bij. Pieminekļu Valdes arhīva materiāliem, glabājas LNVN Arheoloģijas departamentā.

¹⁰⁹⁰ Cimermāne I. Pārskats par 1959. gada izrakumiem Alsungas Kalniņos. (LNVN AA 372); Cimermāne I. Pārskats par 1960. gada izrakumiem Alsungas Kalniņos. (LNVN AA 629).

Šajā kapulaukā iegūtās zobenu formas pārstāv vēlā dzelzs laikmeta otro pusi – galvenokārt 12. gs. Šeit pārstāvēta lielākā daļa T tipa zobenu variantu, iegūtas arī liecības par vismaz pieciem kuršu tipa zobeniem, vairāki no tiem bijuši ar plastiskas zvērgalvas formā veidotiem apakšējiem šķēršiem. Savstarpēji kombinējot zobenu atradumus apbedījumos ar fragmentārajiem zobenu savrupatradumiem, secināms, ka šajā kapulaukā apbedītajiem bijuši līdzdoti vismaz 18 divasmeņu zobeni (165. att.).

Zlēku Pasilciema senkapi atrodas Ventas lejtecē, tās kreisajā krastā. V.Sizova, N.Brandenburga, E.Šturma izrakumos 1895, 1897. un 1932. gadā šeit pētīti vairāk kā 100 apbedījumu, ko veidoja 11.–15. gs. ugunskapi, un 14. gs. – jauno laiku – skeletkapi.¹⁰⁹¹ Mūsdienās daļa šī kapulauka senlietu glabājas LNVM Arheoloģijas departamentā, daļa Jelgavas Mākslas muzejā (bij. KPM kolekcijas daļa), daži priekšmeti Ventspils muzejā, bet ievērojams daudzums senlietu divos Krievijas muzejos – daļa Valsts Ermitāžā Pēterburgā¹⁰⁹² un Valsts Vēstures muzejā Maskavā.¹⁰⁹³ Lielākā daļa atradumu kapulaukā iegūti 19. gs. beigu pētījumos, kad netika veikta mūsdienu izpratnei atbilstoša izrakumu dokumentācija. Tas neļauj gūt priekšstatu par kapulauka plānu, nedz rekonstruēt atsevišķu apbedījumu kompleksu sastāvu. Tikai daļai šajā kapulaukā atrasto divasmeņu zobenu saglabājusies to sākotnējā komplektācija, bet Krievijas muzeju krājumā esošajai tā izjaukta – daudzu zobenu rokturu detaļas glabājas atsevišķi un sākotnējā zobenu kopskaita noteikšana ir apgrūtināta. Tomēr šeit iegūtās arheoloģiskās liecības par kuršu bruņojumu šajā kapulaukā ir nozīmīgas Austrumbaltijas mērogā.

166. att. Zobenu tipu procentuāls sadalījums Zlēku Pasilciema kapulaukā.

¹⁰⁹¹ Kuršiai / Couronians....., p. 450.

¹⁰⁹² Kolekciju veido 1515 priekšmeti ar 1394 inv.vienībām, kolekcijas nr. ГЭ 890.

¹⁰⁹³ Kolekciju veido ap 1500 priekšmeti, inv. nr. ГИМ, Оп. 65.

Izmantojot konstruktīvo loģiku, ir iespējams aptuveni aprēķināt iespējamās zobenu rokturu detaļu un asmeņu fragmentu savstarpējās sākotnējās kombinācijas, no kā var secināt, ka šeit iegūtas liecības par vismaz 47 zobeniem. Iespējams, sākotnējais šeit atrasto zobenu skaits ir vēl lielāks, A.Anteins un Ē.Mugurēvičs min pat 61 zobenu.¹⁰⁹⁴ Tomēr tas ir tikai tajā gadījumā, ja atsevišķās zobenu rokturu detaļas un atsevišķi esošie asmeņi katrs par sevi uzskaitīti kā atsevišķa vienība, kā noteikti nav bijis, vismaz daļa šo detaļu ir no izjauktiem ieročiem, kas bijuši savstarpēju saderīgi. Šeit atrasti arī vismaz 23 zobenu makstu uzgaļi, kas kopumā ar ieroču un aizsardzības bruņojuma atradumiem veido lielāko zināmo vēlā dzelzs laikmeta divasmeņu zobenu un to piederumu atradumu kolekciju Latvijā. Šeit zināmi arī tādi visai Austrumbaltijai vēlajā dzelzs laikmetā reti atradumi bruņojuma elementi kā salīdzinoši labi saglabāties gredzenu bruņukrekls un kniedētā bruņucepure.¹⁰⁹⁵

Pēc šeit pārstāvētajām ieroču formām secināms, ka kapulauks datējams ne agrāk par 11. gs. otro pusi, apbedījumu sākums tajā saistāms ar kuršu ienākšanu Ziemeļkurzemē.¹⁰⁹⁶ Par to liecina arī fakts, ka šeit nav konstatējama neviena vikingu laikmetam raksturīga zobenu forma. Pēc izplatīto senlietu formām un to ornamentācijas redzams, ka kapulauks pamatā izmantots 12.–13.gs. Kapulauka materiālā ir pārstāvētas visas kuršu zemēs izplatītās zobenu formas – galvenokārt T tipa zobenu variācijas, zobeni ar seglveida pogu un kuršu tipa zobeni (166. att.). Šeit zināms arī rets vēlo viduslaiku zobena atradums – tas ir īsais divasmeņu zobens ar asmeni, kas griezumā veido plānu rombveida formu un datējams ar 15.–16.gs.¹⁰⁹⁷

Spilgtu priekšstatu par kuršu bruņojumu iegūstam no atradumiem **Lībagu Sāraju** kapulaukā. Šī kapulauka inventārs sociālās arheoloģijas kontekstā arī analizēts plašāk.¹⁰⁹⁸ Šis kapulauks atrodas ziemeļaustrumu Kurzemē, netālu no Talsu pilskalna. Šeit 1989. un 1990. gadā J.Asara vadībā izpētīti 46 kuršu vēlā dzelzs laikmeta ugunskaņi. Šeit iegūtas kopā 1307 senlietas, atsegti 29 vīriešu, 13 sieviešu un 4 bērnu apbedījumi, t.sk. 6 vīriešu, un 2 iespējami vīriešu un sieviešu dubultkaņi. Visi ir ugunskaņi, izņemot 24. – bērna kaņu. 15 kaņi postīti. 63 % no pētītajiem ir vīriešu kaņi.¹⁰⁹⁹

¹⁰⁹⁴ Anteins A. Melnais metāls Latvijā..., Mugurēvičs Ē. Arheoloģiskie pētījumi Ventas lejteces apgabala dzelzs laikmeta pieminekļos..., 82. lpp.

¹⁰⁹⁵ Inv. nr. bruņukrekls: ГЭ 890 / 1080, bruņucepure: ГИМ, н. 42536, оп. 1537:469.

¹⁰⁹⁶ Tas apstiprina arī līdz šim literatūrā izteiktos pieņēmumus. Sk. Asaris J. Par kuršu izplatību Ziemeļkurzemē..., 39.–40. lpp.

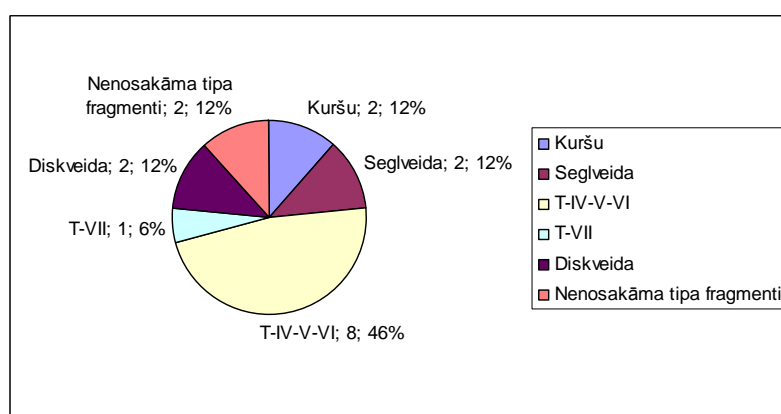
¹⁰⁹⁷ ГИМ, оп. 65. 1421.

¹⁰⁹⁸ Šnē A. Kādas sabiedrības portrets: Sāraju senkaņi un sociālpolitiskās attiecības Kurzemē aizvēstures beigās. // Ventpils muzeja raksti II. – Rīga, 2002. 128–155. lpp.

¹⁰⁹⁹ Asaris J. Vīriešu apbedījumi Sāraju senkaņos. // ASM 1992. un 1993 – Rīga, 1994., 16. lpp.

Šeit apbedīto vīriešu bruņojumu veidoja galvenokārt šķēpi – tā uzmavas šķēpi – atrasti 22 no 29 kapiem, bet iedzītņa šķēpi – 18 kapos (g.k. pa vienam). Kopumā no 10 apbedījumiem iegūti 14 zobeni (zināmi četri dubultkapi, 25 un 39. kapos likti divi divasmeņu zobeni), vēl 5 citos kapos zināmi divasmeņu zobenu fragmenti – šķērši, pogas un makstu uzgaļi. Kā savrupatradumi iegūti arī atsevišķi zobenu fragmenti – 3 roktura pogas, 1 apakšējais šķērsis, viena asmens smaile, un trīs zobena maksts uzgaļi. 8 kapos līdzdoti āvas cirvji. Zirglietas zināmas 18 vīriešu kapos (62 % no nepostītajiem kapiem), bet 8 kapos zināmi tirgotāju piederumi, lielākoties tie ir piedevām bagāti kapi, kur līdzdots vairāk kā 25 senlietu. Atrasti arī 48 dzeramragi un to detaļas, kas liecina par apbedīšanas rituāliem pēc kremācijas, jo šie priekšmeti tiek atrasti nedegušā veidā. Kapi izmantoti, sākot no 11. gs. 2. puses līdz 13. gs. vidum.

Arī šajā kapulaukā dominē T tipa zobenu vēlās formas (167. att.) un kuršiem raksturīgo formu zobenu makstu uzgaļi. Bez tam divos šī kapulauka kapos iegūtas arī Latvijas teritorijai un visai Austrumbaltijai unikālas liecības par aizsardzības bruņojumu – 36. kapā atrasta dzelzs bruņucepure,¹¹⁰⁰ vēl vienas bruņucepures fragments atrasts ārpus noteiktiem apbedījumiem,¹¹⁰¹ bet 20. kapā – konstatēts aptuveni 60 dzelzs bruņu plāksnīšu (lamelāra) un to fragmentu. Šāds bruņojums raksturīgs senkrievu karadraudžu bruņojumam.¹¹⁰² Salīdzinājumam sniegti dati par Alsungas Kalniņu un Raņķu Kapenieku kapulaukos apbedījumos ar zobeniem atrasto kapa inventāra sastāvu (61. tab.).

167. att. Zobenu tipu procentuāls sadalījums Lībagu Sārāju kapulaukā.

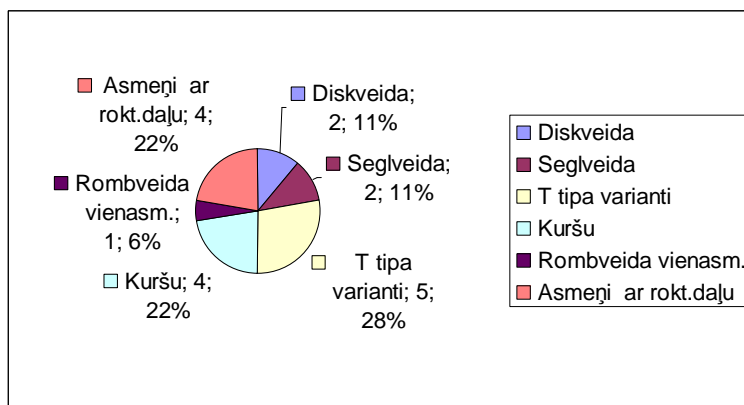
¹¹⁰⁰ *Asaris J. Couronian Helmets...*, p. 12., fig. 5.

¹¹⁰¹ *turpat...*, p. 13., fig. 6.

¹¹⁰² *Макушиников Ю.М., Лупиненко Ю.М.* Ламеллярный доспех восточнославянского ратника начала XIII в. (по материалам раскопок в Гомеле). // *Гістарычна-археалагічны зборнік N.18*, 2004.

Izrakumu vadītājs J. Asaris izteicis iespējamību, ka šeit 13. gs. sākumā varētu būt apbedīti pirmie ar krustnešiem karojušie kritušie kuršu karotāji, kā arī izvirzījis pieņēmumu, ka, pamatojoties uz kuršu virzību ziemeļu virzienā vēlā dzelzs laikmeta beigās un ekspansiju Baltijas somu teritorijā, Ziemeļkurzemē tiem ilgstošāk saglabājusies izteikta sabiedrības militarizācija, kas redzama ar ieroču piedevām ļoti bagātajos apbedījumos Lībagu Sārajos, Zlēku Pasilciemā u.c., atšķirībā no Dienvidkurzemes, kur šāds ieroču daudzums 12.–13. gs. apbedījumos vairāk nav sastopams.¹¹⁰³

Talsu Vilcumuižas ezera senkapos konstatēta apbedīšanas tradīcija, ugunsrituāla paliekas nogremdējot ezerā. Jau laikā pirms II Pasaules kara šeit notika plaša senlietu zveja, kas turpinājās arī pēckara posmā.¹¹⁰⁴ Kopumā šeit iegūtas liecības par vairāk kā 20 zobeniem, to fragmentiem un zobenu makstu uzgaļiem. Senlietas glabājas gan LNVMM, gan Talsu Novadpētniecības muzejā. Kopumā tikai 11 no šeit atrastajiem zobeniem bija iespējams noteikt to tipoloģisko piederību (168. att.), bet, izmantojot jau iepriekš pielietoto detaļu savstarpējo kombinēšanu, konstatēts, ka minimālais zobenu skaits šeit bijis 18 gab. Neapšaubāmi, šeit apglabāti Talsu pilskalna un senpilsētas kādreizējie iedzīvotāji. Savukārt Talsu pilskalna teritorijā atrastas tikai divas zobenu detaļas – neliels taisns apakšējais dzelzs šķērsis un rombeveida roktura poga.

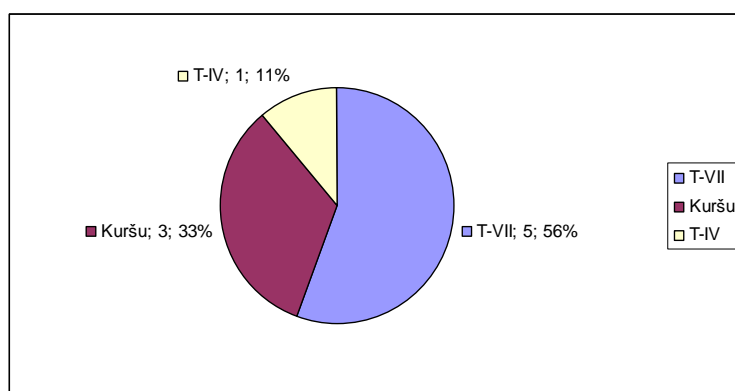
168. att. Zobenu tipu procentuāls sadalījums Talsu Vilcumuižas ezera senkapos.

Raņķu Kapenieku senkapi atrodas Ventas vidustecē, tās kreisajā krastā. Liecības par divasmeņu zobeniem šajā kapulaukā iegūtas 7 kapos, tomēr, pielietojot iepriekš aprakstīto metodi, redzams, ka bijuši vismaz deviņi zobeni (169. att.), jo visi atradumi ir fragmentāri, tajā skaitā no kapos esošajiem, visi ir bez asmeņiem. Atrasts

¹¹⁰³ Asaris J. Vīriešu apbedījumi Sāraju senkapos. // ASM 1992. un 1993 – Rīga, 1994., 15–18. lpp.

¹¹⁰⁴ Šturms E. Vilcumuižas ezera atradumi. // Senatne un māksla, nr. II. – Rīga, 1936, 72–86. lpp.

tikai viens pilnībā saglabājies divasmeņu zobens un arī tas ir iegūts kā savrupatradums.¹¹⁰⁵ Vienā kapā vienīgā liecība par zobena lietošanu ir tā maksts apkalums (26. k.), vienā – apakšējā šķērša fragments ar zvērgalvas rotājumu (28. k.), vienā kapā konstatēti divu zobenu rokturu fragmenti (20. k., kur konstatēts T–IV un T–VII apakštipam raksturīgās zobenu pogas). Ārpus apbedījumiem šeit atrasti arī viena zobena asmens kā arī neliels zobena bronzas augššķērša fragments.

169. att. Zobenu tipu procentuāls sadalījums Raņķu Kapenieku senkapos.

Redzams, ka visdaudzskaitlīgāko zobenu grupu aplūkotajos kapulaukos veido T tipa zobeni un to variācijas (50,8%), tiem seko kuršu tipa zobeni (18 %), zobeni ar seglveida (6,8 %) un diskveida pogu (5,4 %). (62. tab.)

Apbedījumu inventārs kuršu apdzīvotajā Lietuvas daļā (63. tab.) būtiski neatšķiras no apbedījumu inventāra Latvijas teritorijā.

Pēc vikingu laikmeta beigām 11. gs. otrajā pusē, kad Skandināvijas valstīs bija nostiprinājusies kristietība un izveidojušās kristīgās monarhijas, vikingu laikmetam raksturīgie šo zemju iedzīvotāju sirojumi, tajā skaitā Baltijas jūrā beidzās. Līdz ar to šo nosacīto izveidojušos varas vakuumu aizpildīja tautas no Baltijas jūras austrumu krasta – īpaši kurši, sāmsalieši un igauņi, kuru kuru nodarbošanās ar pirātismu fiksēta vēl 13. gs. pēc krusta karu sākuma. Acīmredzot jūras piekrastes iedzīvotājiem tā jau bija kļuvusi par tradicionālu nodarbošanos.¹¹⁰⁶ Ieroču, īpaši zobenu atradumu augstāka koncentrācija kuršu teritorijā ir rezultāts tam, ka viduslaikos, iespēja atrasties pie kuģošanai izdevīgiem ceļiem par tālus reģionus vienojošu faktoru, kā rezultātā jau pārējā no vidējā uz vēlo dzelzs laikmetu zobens kuršu bruņojumā ieņēmis lielāku lomu, nekā to tuvākajām kaimiņu tautām.

¹¹⁰⁵ Inv.nr. A 7645:116

¹¹⁰⁶ Šnē A. Kuršu vikings: vēsturiskās iespējas un vēstures mīti. // LNVM raksti nr. XIV. Arheoloģija. – Rīga, 2008., 185–186. lpp.

Domājams, to atspoguļo arī straujais divasmeņu zobenu skaita atradumu pieaugums kuršu zemēs, sākot ar 11. gs. beigām. Turklāt tieši kuršu apdzīvotajā teritorijā iespējams runāt par daļēju vietēju divasmeņu zobenu izgatavošanu – šeit notikusi apdares gatavošana izgatavošana ievestiem zobenu asmeņiem – to apliecina kuršu tipa zobenu un zobenu makstu uzgaļu ar baltiem raksturīgu ornamenta elementu rotājumu izplatība.

Redzams, ka būtiski atšķiras Dienvidkurzemes atradumu daudzums, kur V.Žulkus uzskata, ka Dienvidkurzemē šajā laikā vērojams pat zināms kultūras „pagrimums”, bet Ziemeļkurzemē atrastais lielais zobenu un to piederumu skaits liecina par izteikti militarizētas sabiedrības pastāvēšanu 12.–13.gs. un pat zināmu šāda dzīvesveida uzplaukumu. Iespējams, ka kuršu ieplūšana Ziemeļkurzemē nav notikusi mierīgā ceļā, tāpēc tiem šeit ilgāk bijis nepieciešams saglabāt militarizētus formējumus.¹¹⁰⁷ Par pierādījumu var kalpot Indriķa hronikā aprakstītā kuršu vēršanās pret Baltijas somu grupu – vendiem, tos padzenot no Ventas lejteces un vajājot tos arī pie Rīgas.¹¹⁰⁸

Varam pieņemt, ka sabiedrībā, kura var regulāri atļauties izslēgt no ikdienas aprites ievērojamu skaitu vērtīgu priekšmetu apbedīšanas rituālā, šādi priekšmeti ir ikdienā pieejami plašāk, nekā to atspoguļo atradumi apbedījumos.

Tātad jau perioda pirmajā pusē 9.–10. gs. kuršu zemēs zināms relatīvi vairāk zobenu nekā pārējās Latvijas teritorijā dzīvojušo maztautu bruņojumā. Šī interpretācija, protams, ir nosacīta, jo kapulaukos ar vairākiem simtiem apbedījumu, kapi ar zobeniem veido niecīgu daļu, turklāt lielākā daļa šajā laikā vēl ir vienasmens zobeni. Visumā šī perioda ar zobeniem ekipētie apbedījumi pēc pārējā pavadošā inventāra būtiski neatšķiras no citiem apbedījumiem.

11. gs. 2. pusē zobenu atradumu skaits pieaug un parādās arī atsevišķi ļoti bagāti un izcili apbedījumi, kas parādās līdzdoto piedevu skaitā. Šādu piedevām bagātu apbedījumu interpretācija, kur sastopamas līdz 40 senlietu – bagāts bruņojums, rotas, atslēgas, lauksaimniecības rīki, dažkārt pat vairāki zobeni, zirglietas, kā arī tirdzniecības piederumi. Iespējams, šie apbedījumi atspoguļo tikai daļu sabiedrības, galvenokārt tās virsslāni, kas 11.–12. gs. kļuva bagāts, veicot rakstītajos avotos daudz minētos sirojumus Baltijas jūrā, kur vardarbība un laupīšana gāja roku rokā ar tirdzniecību.¹¹⁰⁹

¹¹⁰⁷ *Asaris J.* Par kuršu izplatību Ziemeļkurzemē..., 41. lpp.

¹¹⁰⁸ *IH*, X, 14.

¹¹⁰⁹ *Bluijiene A.* Trade, Warfare, Looting and Hoarding: attributes of Viking Age contacts Across the Baltic Sea. // *Pētījumi kuršu senatnē. LNVM raksti nr. 14.* – Rīga, 2008. p. 167-169.

Kuršu apbedījumos bieži līdzdotās dzelzs izkaptis, nereti kapos ar bagātām ieroču piedevām, visticamāk uztveramas simboliski, saistībā ar lauksaimniecību – tās, piemēram, varētu simbolizēt apbedīt apbedīto saistību ar lauksaimniecību, kas pēc analogijas ar atsevišķu bagātu, nereti ar tirdzniecību saistītu, zemgaļu apbedījumiem, kuros sastopamie dzelzs uznavas kalti, ja pieņem, ka tie ir liecība par biškopību un dravniecību, kuras produktu tirdzniecība vēlajā dzelzs laikmetā bija ievērojams vietējo iedzīvotāju peļņas avots, arī varētu būt interpretājami kā apbedīto turīguma simbolika.

Arī pēc 13. gs. notikušās kuršu formālās pakļaušanas ordenim, Livonijas vietējie iedzīvotāji uzreiz nezaudēja personīgo brīvību, tas notika pakāpeniski, laikā līdz aptuveni 16. gadsimta sākumam. Tas nozīmēja iespēju lietot un nēsāt arī ieročus individuālai aizsardzībai. Vēl 14.gs. rakstītie avoti liecina, par atsevišķu bruņojuma, tajā skaitā zobenu, atrašanos turīgu zemnieku īpašumā.¹¹¹⁰ Iespējams, daļa 14.–15. gs. zobenu atradumu Talsu Vilcumuižā, Zlēku Pasilciemā tam ir apstiprinājums. Tiešs apstiprinājums tam varētu būt ar 15. gs. datējama īsā divasmeņu zobena atradums Zlēku Pasilciema kapulaukā.¹¹¹¹ Daļa no kuršu dzimts aristokrātijas 13. gs. cīņu laikā kļuva par ordeņa vasaļiem un saglabāja nosacītas brīvības un privilēģijas, tajā skaitā ieroču lietošanas tiesības, daudzu gadsimtu garumā (t.s. kuršu ķoniņi).¹¹¹²

¹¹¹⁰ Kurši senatnē. – Rīga, 2010., 128. lpp

¹¹¹¹ Inv. nr. ГИМ 35129, оп. 65, н. 1461а.

¹¹¹² *Klišāns V. Livonija XIII-XVI gs. – Rīga, 1996, 62-64. lpp.*

4.2. Divasmeņu zobeni lībiešu bruņojumā.

Kopš 19. gadsimta pirmās puses, kad parādījās pirmās publikācijas par lībiešu arheoloģisko materiālu un izrakumos tika iegūti arī pirmie divasmeņu zobeni, pagājis vairāk nekā 150 gadu, tomēr pētniekus vienmēr piesaistījis ievērojamais ieroču daudzums lībiešu apbedījumos. Pievēršanās lībiešu kultūras dziļākai izpētei notika 20. gadsimta otrajā pusē. Dažādus lībiešu materiālās kultūras, apbedīšanas tradīciju un vēstures aspektus savos pētījumos aplūkojuši daudzi pētnieki, kā E.Šnore,¹¹¹³ J.Graudonis,¹¹¹⁴ V.Pāvulāns,¹¹¹⁵ A.Zariņa,¹¹¹⁶ A.Šnē,¹¹¹⁷ G.Zemītis,¹¹¹⁸ R.Spirģis¹¹¹⁹ u.c. Lībiešu pētniecības vēstures un to izcelsmes jautājumu plašo historiogrāfiju apkopojis Ē.Mugurēvičs.¹¹²⁰ Igaņu arheologa E.Tenisona darbā par Gaujas lībiešu materiālo kultūru aplūkoti arī šeit atrastie ieroči.¹¹²¹ I.Buša savā pētījumā pievērsusies skandināvu ietekmei uz Daugavas lībiešu ieročiem,¹¹²² tomēr apkopojosa pētījuma par zobeniem visā lībiešu apdzīvotajā teritorijā, ieskaitot periodu līdz krusta karu sākumam, joprojām trūkst.

Lībiešu teritorijā 9.–11. gs. raksturīgu formu zobeni atrasti gan Daugavas, gan Gaujas baseinos. Četri **H** tipa zobeni atrasti Salaspils Laukskolas kapulauka 297., 359., 366. un 474. kapā.¹¹²³ Savukārt 359. kapā atrastā zobena asmenī konstatēts „UFLBERHT” ierakstu zobeniem raksturīgais ornaments, kas ļauj noteikt to izcelsmes vietu Piereinā. Šādi zobeni lietoti vēl 11.gs.¹¹²⁴ Lībiešu teritorijā zināms viens **E** tipa zobena fragments (Ogresgala Čabas), vairāki **S** un vismaz 13 **T** tipa zobenu atradumi. Lībiešu teritorijā zināms arī viens reti sastopamā **L** tipa zobens (Doles Vampenieši I, 72. k.). **V** tipam tuvas formas zobena poga atrasta netālu no Ikšķiles pilsdrupām un

¹¹¹³ Šnore E. Daugavas lībieši Doles salā. // AE, 18. laid. – Rīga, 1996, 111.–130. lpp.

¹¹¹⁴ Graudonis J. Ieskats Ikšķiles vēsturē. // Daugavas raksti. – Rīga, 1991, 66.–87. lpp.; Graudonis J. Arheoloģiskie pieminekļi Rīgas rajonā. Rīga, 1996; Graudonis J. Turaidas pils. –Turaidas muzejrezervāts, 2003.

¹¹¹⁵ Pāvulāns V. Cīņa par Daugavas ūdensceļu 11. gadsimta beigās un 13. gadsimta sākumā. // Daugavas raksti. Rīga, 1991, 24.–30. lpp.

¹¹¹⁶ Zariņa A. Lībieši Daugavas lejtecē. Ieskats arheoloģiskajā materiālā. // Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. A, 1996., 50 sēj., (585./586), Nr. 121.–128. lpp., Zariņa A. Salaspils Laukskolas kapulauks. – Rīga, 2006.

¹¹¹⁷ Šnē A. Sabiedrība un vara: sociālās attiecības Austrumlatvijā aizvēstures beigās. – Rīga, 2002.

¹¹¹⁸ Zemītis G. Reliģija un kults lībiešu sabiedrībā vēlā dzelzs laikmeta beigās un agro viduslaiku sākumā pēc rakstīto avotu ziņām un arheoloģiskajām liecībām (10.–13. gs.). / Grām.: Ornamenti un simboli Latvijas aizvēsturē. – Rīga, 2004. 103–126. lpp.

¹¹¹⁹ Spirģis R. Bruņrupuču saktas ar krūšu važiņrotām un lībiešu kultūras attīstība Daugavas lejtecē 10.–13. gadsimtā. – Rīga, 2008.

¹¹²⁰ Mugurēvičs Ē. Lībiešu izcelsmes un kultūras veidošanās problēmas. // LVIŽ, 2006. g., nr. 4. – 15.–37. lpp

¹¹²¹ Tönisson E. Die Gauja–Liven und ihre materielle Kultur II Jh. – anfang XIII 13.Jhs. – Tallinn, 1974.

¹¹²² Buša I. Skandināvu ietekme uz Daugavas lībiešu ieročiem pirms krustnešu atnākšanas. // Latvijas vēsture, 2007, Nr. 3 (67). 3.–20. lpp.

¹¹²³ Zariņa A. Salaspils Laukskolas kapulauks..., 180, 181. lpp.

¹¹²⁴ Anteiņš A. Melnais metāls Latvijā..., 47. lpp.

Aizkraukles kapulaukā. Masīvs **W** tipa zobens ar platu saglabājušos asmens fragmentu atrasts Siguldas Saksukalna kapulauka teritorijā un sāda zobena pogas puse Daugmales pilskalna senpilsētā. **Z** tipa zobeni lībiešu apdzīvotajā teritorijā zināmi vismaz desmit gab., no Salaspils Laukskolas 105., 224., 473., Salaspils Vējstūru 54., Aizkraukles Lejasžagaru 16., Doles Vampeniešu I. kapulauka 73. kapa, Salaspils Jaunzemju kapulauka (2 gab.), Krimuldas Tālēnu 5. uzkalniņa un Siguldas Saksukalna senkapjiem.

Mazākā skaitā lībiešu bruņojumā atrasti krusta karu periodam raksturīgo formu zobeni – zobena fragments ar taisno dzelzs šķērsi atrasts Vainižu Zviedrukalna senkapos (roktura pogas forma nezināma), viens zobens ar diskveida pogu ar uzbiezinātu priekšpusi bijis ievietots Salaspils Laukskolas 159. kapā. Šī posma zobenu detaļas dzīvesvietās (2 taisnie šķērsi un 3 diskveida pogas) atrastas Daugmales pilskalnā, daži taisnie šķērsi un poga – Mārtiņsalas pilī un ciemā, poga – Sateseles pilskalnā. Vismaz divi zobeni ar taisnajiem dzelzs šķērsiem bijuši Turaidas Pūteļu kapulaukā (Holberga kolekcija), viens fragmentārs zobens ar taisno šķērsi bijis arī Bēra kolekcijā, viens zobens ar diskveida pogu atrasts Krimuldas Tālēnos.

Lībiešu apdzīvotajā teritorijā zināmas 3 liecības par kuršu tipa zobeniem. Šādi zobeni un to fragmenti konstatēti Krimuldas Tālēnos, Doles Raušu ciemā un Bīriņu Mežšautos. Viens no vēlākajiem zobenu atradumiem Daugavas lejteces lībiešu kapos varētu būt zobena asmens puses atradums 487. apbedījumā Ikšķiles baznīcas kapsētā, kas vistīcāmāk būtu datējams ar 13. gs. 1. pusi. Pieļaujams, ka šeit varētu būt apbedīts kāds no kristītajiem lībiešiem, bet vēl ar pagānisko tradīciju – ieroci kā piedevu. Mārtiņsalas kapsētā zināma arī ar 12. gs. beigām - 13.gs. sākumu datēta kapa plāksne, kurā, tiek pieļauts, ka varētu būt attēlots kāds no pirmajiem kristītajiem lībiešu karotājiem, kura bruņojumā aiz mandeļveida formas vairoga redzams arī zobens.¹¹²⁵

Zobenu un to fragmentu atradumu koncentrācija dzīvesvietās liecina par to nozīmīgumu pagātnē, ja reiz dēļ tām risinājušās cīņas, tomēr reti nosakāmi tur atrasto ieroču, tajā skaitā zobenu īpašnieki un lietotāji. Roktura pogas atradums Sateseles pilskalnā var tikt saistīts ar šī pilskalna vairākkārtēju aplenkumu 13. gs. sākumā, kas aplūkots 2. nodaļā, bet, lai noskaidrotu kādi notikumi risinājušies Daugmalē, kādēļ šis centrs beidzis savu pastāvēšanu, tikai ar arheoloģijas datiem nepietiek. Šeit iegūto senlietu formu datējuma analīze liecina, ka šī ievērojamā vēlā dzelzs laikmeta

¹¹²⁵ *Bruininingk H.* Der älteste mittelalterliche Grabstein Livlands aus ders St.Martinskirche auf Holme bei Riga. // Baltische Studien zur Archaologie und Geschichte. Arbeiten des Baltischen Vorbereitenden Komitees für den XVI. Archäologischen Kongress in Pleskau 1914. Riga, 1914, s. 172

politiski ekonomiskā centra apdzīvotība beigusies 12. gs. beigās. Pieļaujams, ka šeit tiešām lokalizējama Indriķa hronikā pieminētā „Zemgaļu osta”. Tomēr ievērojamais ieroču atradumu skaits šeit varētu liecināt par to, ka tas, iespējams, nav beidzis savu pastāvēšanu tikai Indriķa hronikā pieminētās ekonomiskās blokādes rezultātā.¹¹²⁶ Par divasmeņu zobenu izplatību Daugavas lejtecē un lībiešu bruņojumā vēl liecina zobenu fragmenti (asmens daļa, šķērsis u.c.) kas iegūti Vecrīgas teritorijā, Rātslaukumā atsegtajos daļēji postītajos lībiešu apbedījumos.

Rets atradums ir Salaspils Laukskolas kapulaukā pētītajā 437. kapā atrastais vienasmens līkā zobena sabļas fragments. Turklāt, iespējams, ka šeit mirušais apbedīts kopā ar zirgu, par ko liecināja kapa tuvumā atrastais zirga galvaskausa fragments, kas nav bieži sastopama parādība arī lībiešu apbedījumos.¹¹²⁷ Līdzīgs šāda līkā vienasmens zobena raksturīgais šķērsis zināms arī Daugmales pilskaļnā.¹¹²⁸ Šo ieroču atradumi, iespējams, liecina par intensīviem tālajiem tirdznieciskajiem kontaktiem, un atsevišķu bruņojuma pārņemšanu gan ne tikai no rietumiem, gan arī austrumiem.

Baltijas somu – vendu apbedījumos Austrumkurzemē pagaidām zināms tikai viens fragmentārs divasmeņu zobens (Lībagu Ķīļi). Vistālāk uz ziemeļiem Vidzemē zobenu fragmenti atrasti Vainižu Zviedrukaļnā, Katvares Mužkaļnos un Ainažos.¹¹²⁹

4.2.2. Zobeni lībiešu apbedījumu kompleksā

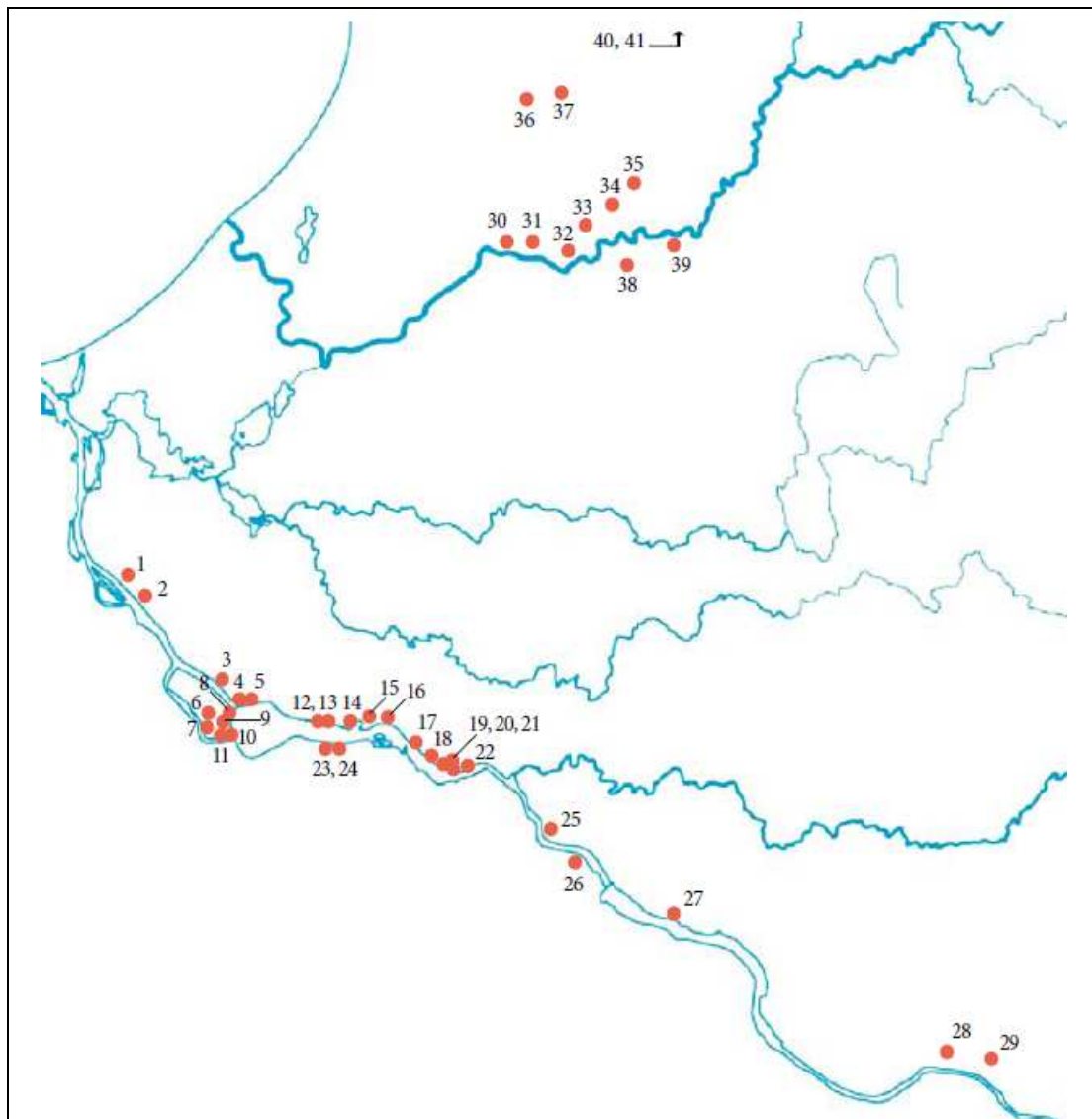
Par zobenu vietu un nozīmi lībiešu bruņojumā iespējams spriest analizējot to atradumus apbedījumu kompleksos, salīdzinot tos ar citām senlietu grupām. Divasmeņu zobeni lībiešu arheoloģiskajā materiālā konstatējami vienlaikus ar to kultūras uzplaukumu Daugavas lejtecē 10. gadsimta vidū un izzūd 13. gadsimta sākumā. Šobrīd ir informācija par vismaz 120 zobenu un fragmentu no vismaz 41 atradumu vietās (170. att.). Kopumā analīzei izmantojami 75 apbedījumi (Gaujas baseinā 37 un Daugavas lejtecē 38), kuros kā kapa piedeva atrasti zobeni, vai to detaļas un fragmenti (64., 65. un 66. tab.), kas ir pietiekams materiāls statistiskiem salīdzinājumiem, jo veido nedaudz vairāk par 2/3 no visiem zināmajiem zobenu atradumiem.

¹¹²⁶ IH IV, 7.

¹¹²⁷ Zariņa A. Salaspils Laukskolas kapulauks..., 122., 181. lpp.

¹¹²⁸ Inv. nr. A 9964:4768.

¹¹²⁹ Uz Ainažu zobena izmantošanu atsaucas A. Anteins, tā atrašanās šobrīd nav noskaidrota. Pēc: Anteins A. Melnais metāls Latvijā..., 44. lpp.

170. att. Zobenu un to fragmentu atradumi lībiešu apdzīvotajā teritorijā.

1 – Rīgas lībiešu kapulauks Rātslaukumā, 2 – Rīga, s.a. Maskavas iela, 3 – Salaspils Vējstūri, 4 – Mārtiņsalas ciems, 5 – Mārtiņsalas pils, 6 – Doles Aušas, 8 – Doles Rauši, 9 – Doles Raušu ciems, 10 – Doles Vampenieši I, 11 – Doles Vampenieši II, 12 – Salaspils Laukskola, 13 – Salaspils Laukskolas ciems, 14 – Salaspils Lipši, 15 – Salaspils Jaunzemji, 16 – Ikšķiles Kābeles, 17 – Ikšķiles Zēvaldi, 18 – Ikšķiles Zariņi, 19 – Ikšķile, pie pils, 20 – Ikšķiles baznīcas kapsēta, 21 – Ikšķiles ciems, 22 – Ikšķiles Rumuļi, 23 – Daugmales pilskalns, 24 – Daugmales senpilsēta, 25 – Ciemupes (Ogresgala Čabas), 26 – Tomes skansts, 27 – Lielvārdes pārceltuve, 28 – Aizkraukles Lejasžagari, 29 – Aizkraukle, 30 – Krimuldas Priedes, 31 – Krimuldas Tālēni, 32 – Krimuldas Liepenes, 33 – Krimulda, s.a. 34 – Turaidas Karātavkalns, 35 – Turaidas Pūteļi, 36 – Bīriņu Mežšauti, 37 – Bīriņu Čiekuri, 38 – Siguldas Saksukalns, 39 – Satezeles pilskalns. 40 – Vainižu Zviedrukalns, 41 – Katvares Muižkalni.

Salīdzinoši daudz liecību par zobeniem iegūts Salaspils Laukskolas kapulaukā. Izrakumu autore A.Zariņa min, ka šeit 25 kapos no 609 pētītajiem iegūti zobeni vai to fragmenti. Tomēr 12 no tiem ir uzskatāmi par lieliem kaujas nažiem. Zobeni faktiski bijuši līdzdoti 17 kapos, trīs no tiem bijuši vienasmens.¹¹³⁰ Doles salā esošie lībiešu kapulauki

¹¹³⁰ Zariņa A. Salaspils Laukskolas kapulauks..., 180–181. lpp.

pētīti 1966–1974. g. E.Šnores vadībā.¹¹³¹ Šeit pētīti Dolas Vampeniešu I, II kapulauks un Doles Raušu kapulauks. Dolas Vampeniešu I kapulaukā izpētīti 198 apbedījumi, lielākā daļa no tiem gan ir traucēti.¹¹³² Liecības par zobeniem šeit iegūtas 9 kapos. Viens no ar 11.gs. datējamiem izcilākajiem apbedījumiem ar zobenu bijis Doles Raušu kapulauka 124. kaps, kur mirušajam konstatēta reti sastopamā piedeva kā brokāta lente, ko iespējams interpretēt arī kā augstāka sociāla statusa simbolu. Zobens bijis mirušajam pie kreisajiem sāniem, tam bijušas līdzdotas zirglietas ar sudraba apkalumiem, pieši u.c. Kaps diemžēl postīts un vav zināms viss piedevu komplekss.¹¹³³

Lībiešu tuvciņas bruņojuma kompleksu vēlajā dzelzs laikmetā veidoja šķēpi, cirvji, naži, kaujas naži un zobeni, bet no aizsardzības bruņojuma konstatētas liecības par vairogiem un bruņukrekliem.

Uzbrukuma ieroči. Lībiešu apbedījumos 12. gs. biežāk sastopamais līdzdoto šķēpu skaits ir divi eksemplāri. Lielākajā daļā gadījumu tie ir uznavas šķēpi, retos gadījumos tie ir iedzītņi (konstatēti tikai divos gadījumos ar zobeniem, šādi šķēpi vairāk izplatīti Daugavas lejtecē). 11. gs. biežāk kapos likts tikai viens šķēps.¹¹³⁴ Vairākos ar 10.–11. gs. sāk. datējamos kapos vēl sastopami šaursmens cirvji (Laukskolas 359.k., Vampenieši I, 40. un 170. k.),¹¹³⁵ bet lielāko daļu cirvju atradumu kopumā veido platsmens cirvji. Āvas cirvis kapos lībiešu kopā ar zobenu sastopams tikai ļoti retos gadījumos (viens apbedījums Krimuldas Tālēnu kpl. 16. uzsk.)¹¹³⁶ un Salaspils Laukskolas 452. postītajā apbedījumā (11. gs. 2.p.–12.gs.sāk.).¹¹³⁷ Visticamāk, šī tradīcija atspoguļo arī praktisko to lietojuma realitāti, jo to efektīvs abu ieroču lietojums kaujā prasa pietiekami augstu specializāciju, turklāt ieroču nomaiņa kaujā nereti ir apgrūtinoša.

Aizsardzības bruņojums. Kapos kopā ar zobeniem un to detaļām bruņukrekli lībiešu apdzīvotajā teritorijā zināmi no apbedījuma Doles Vampeniešu I kapulauka 23. kapā, kur atrasti divi nelieli bruņu fragmenti, piekaramā slēdzene, vienpusīga kaula ķemme, jostas apkalumu fragmenti un sprādze, atsvars, kaļķakmens spēļu kauliņš, ripas keramikas trauks.¹¹³⁸ Bez tam zināmi arī daži savrupatradumi, kas papildina bruņukreklu izplatības

¹¹³¹ Šnore E. Daugavas lībieši Doles salā. // AE, 18. laid., Rīga, 1996, 113. lpp.

¹¹³² turpat, 112. lpp.

¹¹³³ Šnore E. Pārskats par 1973. g.arh. izrakumiem Doles Raušu kapulaukā (LNVM AA 785).

¹¹³⁴ Šnore E. Daugavas lībieši Doles salā..., 124. lpp.

¹¹³⁵ Šnore E. Pārskats par 1972. g. arh.izrakumiem Doles Vampeniešu I kapulaukā (LNVM AA 784, 30. lpp.).

¹¹³⁶ Inv. nr. AI 1255:1 vai AI 1255:2 (K.Zīvers 1873. g. izrakumu materiāli, kaut gan, iespējams, kapu inventāri ir sajaukti).

¹¹³⁷ Zariņa A. Salaspils Laukskolas kapulauks..., 125. lpp.

¹¹³⁸ Šnore E. Pārskats par 1966. un 1967. g. izrakumiem Doles Vampeniešu I kapulaukā. (LNVM AA 779), 27.lpp.

ainu lībiešu apdzīvotajā teritorijā. Tā neliels bruņukrekla fragments atrasts Salaspils Lipšu apmetnes 32. pavidā.

Lībiešu zemēs lielākā skaitā atrasti arī vairogu umboni – no apbedījumiem tādi zināmi Salaspils Laukskolas kapulaukā (315.k.) un Doles Vampeniešos (22. un 30. k.), no dzīvesvietām – Daugmales pilskalnā. Turaidā par vairogu liecināja apaļa kontūra Krimuldas Liepenēs pētītajā apbedījumā. Salaspils Laukskolas 121., 159. 350., 359., 473. un 474. kapos ir konstatētas polihromi krāsota koka paliekas, kas tiek saistītas ar vairogu paliekām.¹¹³⁹ Tādas konstatētas arī apbedījumos, kur nav līdzdoti zobeni (536. k. u.c.). Krāsota koka vairoga paliekas zināmas arī bagātajā Salaspils Lipšu 15. kapā.¹¹⁴⁰ Šāds krāsojums, iespējams, liecina, ka ja šos priekšmetus interpretē kā vairogu paliekas, tad to konstrukcija, iespējams, bijusi vienkāršāka, kā labi zināmajam 9. gs. vairoga atradumam Tīras purvā Kurzemē, kas bijis pārvilkts ar ādu.¹¹⁴¹ Dzelzs kniežu paliekas, kas iespējams, ir arī no vairogiem, zināmas Turaidas Pūteļu 21. (22.) kapā, iespējams arī Aizkraukles Lejasžagaru kapuauka 10. kapā (A 12221:39). Apaļā vairoga kontūras bez umbona fiksētas Krimuldas Tālēnos.¹¹⁴²

Arheoloģiskajos pētījumos nav iegūta informācija par bruņucepurēm lībiešu bruņojumā, bet to epizodisku lietojumu piemin Indriķa hronika.¹¹⁴³

Rotas. Lielāko daļu lībiešu vīriešiem apbedījumos līdzdoto rotaslietu veido saktas un gredzeni, bet retos kapos ar zobeniem reizēm ievoetotas arī sievietēm raksturīgas rotaslietas un to fragmenti. Zināmi vairāki atradumi ar rotadatām un krūšu važurotu sastāvdaļām (piemēram, Turaidas Pūteļu 45 (17.) kaps u.c.). Rotadatas zināmas pāris gadījumos, atšķirībā no kuršiem, kam, iespējams, liela izmēra dzelzs rotadatas patiešām varējušas būt arī vīriešu rotaslieta. Pārējo rotaslietu atradumus (važu rotu fragmenti, daļa kaklariņķu u.c.) lielākajā daļā gadījumu var skaidrot kā atradumus dubultkapos un / vai ziedojumus. Aproces apbedījumos ar zobeniem sastopamas reti, bet zināmas gan vītās aproces, gan aproces ar zvērgalvu galiem (64-66. tab.) Saktu līdzotais skaits lielākoties ir ap 1 eksemplārs, retāk 2 gab.

Biežāk kā citām maztautām lībiešiem biežāk sastopamas kapu piedevas no sudraba. Tādas atrastas arī vairākos apbedījumos ar zobeniem. Tā Salaspils Laukskolas

¹¹³⁹ Zariņa A. Salaspils Laukskolas kapulauks..., 105., 128. lpp.

¹¹⁴⁰ Daiga J. Izrakumi Salaspils Lipšu kapulaukā. // ZASM par 1973.g. pētījumu rezultātiem. – Rīga, 1974. 21–25.lpp.

¹¹⁴¹ Urtāns V. Senākie depoziiti Latvijā..., 125. lpp., 30. att.

¹¹⁴² Karnups A. Pārskats par izrakumiem lībiešu kapu kalniņā 1945. g. (Krimuldas Tālēni, tag. Jaunā kapsēta) (LNVM AA 307).

¹¹⁴³ IH, II, 6.

359. kapā zināma sudraba aproce, 474. kapā sudraba gredzens, līdzīgs gredzens arī Salaspils Lipšu 210. kapā, Aizkraukles Lejasžagaru 16. un Doles Vampeniešu I kapulauka 30. kapā ievietotas sudraba saktas, pēdējā atrasts arī pieminētais bruņukrekla fragments un vairoga umbons. Dārgmetāla izmantošana apbedījumā visticamāk bija prestižāka un aizstāja lielāka skaita cita materiāla piedevu izmantošanu.

Izplatīta bijusi rotu un ieroču apsudrabošana – krāšņi rotāta šķēpa uzgaļa uzmava zināma no Vampeniešu I kapulauka 73. kapa. Kopumā seši šādi uzgaļi zināmi Turaidas Pūteļu kapulaukā, pa pieciem gan Salaspils Laukskolā, gan Krimuldā, u.c.¹¹⁴⁴

Grezno rotātas **jostas** ir bieži sastopami atradumi lībiešu vīriešu kapos, tajā skaitā apbedījumos ar zobeniem. Domājams, ka šī priekšmeta greznībai bijusi izteikta prestiža un sociālās pozīcijas demonstrēšanas funkcija gan tās lietotāja dzīves laikā, gan apbedījumu sastāvā. Ļoti labi saglabājusies ar 11. gs. beigām – 12. gs. sākumu datējamā Vampeniešu I kapulauka 73. kapā atrastā josta ar šaurām, paralēlām apkalumu plāksnītēm, sprādzi un sadalītājiem, kas ļauj rekonstruēt visas galvenās šī perioda jostu sastāvdaļas.¹¹⁴⁵ Jostu paliekas konstatētas ap 59 no aplūkotajiem apbedījumiem, kas veido 68,5 % no šiem apbedījumiem. Turklāt 10 kapos bija līdzdots vairāk par vienu jostu, kas iespējams, ļauj to saistīt ar zobena nēsāšanu atsevišķā papildus ieroču jostā, kaut gan tas lielā mērā uztverams kā apbedītā turīguma demonstrējums.

Zirglietas lībiešu arheoloģiskajā materiālā ir retāk sastopama piedeva kā kuršu apbedījumos. Gaujas lībiešu teritorijā tikai vienā kapā zināmas zirglietas – grezni iemaukti, kas rotāti ar sudrabu no Turaidas Pūteļu 28 (43.) kapa.¹¹⁴⁶ Lībiešu apbedījumos reti sastopami kāpšļi, apbedījumos ar zobeniem lībiešu apdzīvotajā teritorijā tie nav zināmi. Vairākos apbedījumos ar zobenu atrasti pieši (trīs kapos Salaspils Laukskolā, nr. 282, 300 un 394. k., kā arī Doles Raušu kapulauka 124. kapā, Doles Vampeniešu I kapulauka 40. un 73. kapā. Tāpat Salaspils Laukskolas 300. kapā zināms samērā rets atradums kā dzelzs pātagas kāts.¹¹⁴⁷ Tāds atrasts arī lībiešu kapulaukā pie Lielvārdes bij. pārceltuves. Pātagu atradumi var tikt interpretēti kā liecība par vairāk no austrumiem pārņemtā jāšanas un zirga skubināšanas maniere, jānot puspiesēdienā. Šādas pātagas vairāk izplatītas tieši Austrumlatvijā¹¹⁴⁸, teritorijā,

¹¹⁴⁴ Šnē A. Sabiedrība un vara..., 291. lpp., *Музуревич Э. Восточная Латвия и соседние земли...*, с. 45–49.

¹¹⁴⁵ Inv. nr. VI 124:701

¹¹⁴⁶ *Tõnisson E. Die Gauja Liven...*, s. 117.

¹¹⁴⁷ *Zariņa A. Salaspils Laukskolas kapulauks...*, 92. lpp.

¹¹⁴⁸ *Vilcāne A. Pātagu kāti Latvijā. // AE, XXV laid., 2011. g. 121. lpp.*

kam bija tiešas robežas ar senkrievu kņazistēm, kur varēja notikt šajās teritorijās izplatītā bruņojuma un taktikas elementu pārņemšana. Tajās sākot ar 10. gs. dominēja cīņās ar dienvidu stepju klejotājiem un Bizantiju pārņemtie gan bruņojuma, gan cīņas un pārvietošanās veida elementi.¹¹⁴⁹

Ar **tirdzniecību** saistītie priekšmeti lībiešu apbedījumos ar zobeniem atrasti retāk kā kuršu apdzīvotajā teritorijā, tomēr kopumā to izplatība lībiešu apdzīvotajā teritorijā ir samērā izteikta, salīdzinot to piemēram, ar atradumiem Austrumlatvijā.¹¹⁵⁰ Tas pamatā skaidrojams ar kuršu un lībiešu teritoriālo novietojumu pie jūras un lielāko iekšzemes ūdensceļu – Daugavas, Ventas un Gaujas kontroli.

Kapu ar tirdzniecības piederumiem, kuros ievietots arī zobens, nav daudz. Tādi konstatēti tikai 8 gadījumos (64., 65. tab.). Tomēr vairāki apbedījumi ar tirgotāja piederumiem un zobeniem izceļas ar īpašu piedevu bagātību. Īpaši jāizceļ Aizkraukles Lejasžagaru 16. apbedījums, kur zināma gan sudraba pakavsakta, gan apsudraboti apģērba rotājumi, bet Z tipa ULFBERHT ierakstu zobena rokturis bijis rotāts gan ar sudrabu, gan pat zeltu. Bez saliekamajiem svariņiem un atsvariņu komplekta šeit atrasts arī reti sastopamais tirdzniecībā izmantotais rīks kā auduma mērs.¹¹⁵¹ Šādu apbedījumu parādīšanās, savā ziņā ilustrē, arī kā vēlajā dzelzs laikmetā Latvijas teritorijā sākās varas un turības koncentrēšanās atsevišķu indivīdu vai lielāku dzimtu pārstāvju rokās, kur viens no tās elementiem bija tiesības veikt tirdznieciskos darījumus, kas guvis atspoguļojumu to dažos gadījumos izcili bagātajās kapa piedevās.

Lībiešu dzīvesvietās visvairāk tirgotāju piederumu iegūts Daugavas lejtecē Daugmales pilskalnā un Mārtiņsalā.¹¹⁵² Savukārt, Gaujas lībiešu dzīvesvietās ar tirdzniecības piederumiem saistītu atradumu nav daudz. Atsvariņš atrasts Turaidas pils teritorijā un saistāms ar lībiešu apdzīvotības posmu.¹¹⁵³ Kā redzams, atradumu intensitāte sakrīt ar tirgotāju apbedījumu, kuros līdzdots zobens, proporcionālo daudzumu abās teritorijās, jo arī šeit izteikti dominē Daugavas lībiešu teritorija.

Lībiešu kapos ar zobeniem tikpat kā nemaz nav zināmi **darbarīku** atradumi. Tomēr arī citos lībiešu apbedījumos tie nav sastopami bieži.¹¹⁵⁴ Uzmanību pelna

¹¹⁴⁹ Каинов С. Ю. Древнерусский дружинник первой половины X века. Опыт реконструкции // Военный сборник. Альманах российской военной истории — Москва, 2004. с. 7.

¹¹⁵⁰ Šnē A. Sabiedrība un vara..., 328. lpp.

¹¹⁵¹ Inv. nr.: svariņi: A12221:111, auduma mērs: A12221:112.

¹¹⁵² Berga T. Atsvariņu atradumi pilskalnos un ciemu vietās Latvijā 10.-13. gs. //AE, 25. laid., - Rīga, 2011., 100. lpp.

¹¹⁵³ Berga T. Atsvariņu atradumi, ... 101. lpp.

¹¹⁵⁴ Šnē A. Sabiedrība un vara..., 325. lpp.

atsevišķi atradumi, piemēram, dzirkles, kas līdzdotas Vampeniešu I kapulauka 112. k., Turaidas Pūteļu 12 (8.) un Krimuldas Liepeņu II grupas 7. kapā, bet Salaspils Vējstūru kapulauka 54. kapa aizbērumā atrasta pat granīta dzirnakmens puse.¹¹⁵⁵ Neapšaubāmi, tie uzskatāmi par izņēmumiem no tradīcijas. Visticamāk, lībiešu teritorijā apbedītie, kam līdzoti zobeni, iespējams, varējuši būt piederīgi kādai sociāli atšķirīgai grupai, kur darbarīku neesamība to apbedījumos šādi varējusi pasvītrot to distanci no saistības ar strādāšanu ikdienā.

Lībiešu vīriešu apbedījumos ar zobeniem parādās arī tādas kapa piedevas, kas tos atšķir no citām Latvijas teritorijā dzīvojušajām maztautām – bieži ir sastopamas kaula **ķemmes** vairākos gadījumos mirušajam līdzās guldīts suns, kā arī bieži līdztoti māla trauki, iespējams ar pārtiku. Vīriešu kapos sastopami arī neapstrādāta dzintara piekariņi (64, 65., 66. tab.).

Lībieši ir pirmā Latvijas teritorijas maztauta, pret kuru tiek vērsts krusta karš un tie tiek pakļauti pirmie un liecības par bruņojumu to apbedījumos 13.gs. laikā strauji sarūk. Viens no vēlākajiem zobenu atradumiem lībiešu apbedījumos ir Ikšķiles baznīcas kapulauka 487. kapā atrastais dzelzs zobena asmens fragments (13. gs. 1. puse).¹¹⁵⁶ Atsevišķu zobenu esamību lībiešu bruņojumā vēl 13. gs. sākumā, apstiprina arī jau pieminētais attēls uz kapa plāksnes Mārtiņsalas kapsētā. Lībiešu bruņojuma papildināšana, izmantojot trofejas minēta Indriķa hronikā.¹¹⁵⁷ Lībiešu karotāji zobenus izmantojuši arī zvērestu došanā.¹¹⁵⁸

Plašākai lībiešu materiālās kultūras un bruņojuma kompleksa veidošanās un evolūcijas izpratnei, būtu jāaplūko arī daudz plašākais, tiem radniecīgo somugru arheoloģiskais materiāls no Igaunijas, Somijas, Rietumkrievijas u.c. Kā atzīmē jau Indriķa hronika, lībieši pēc ārējā izskata nereti bijuši līdzīgi igauņiem.¹¹⁵⁹ Līdz ar to, lībiešu bruņojums būtu jāaplūko arī daudz plašākā reģionālā kontekstā, lūkojoties ziemeļu un Skandināvijas virzienā. Tas ļautu labāk izprast arī daudzus svarīgus jautājumus, par atsevišķu zobenu formu nonākšanu Latvijas teritorijā. Piemēram, tikai Igaunijas teritorijā zināmi T–IV tipa un tam tuvu formu zobeni ar skandināvu Jellinges stila ornamentu, kas pierāda to saistību ar Skandināviju un vikingu laikmeta

¹¹⁵⁵ Šnore E. Salaspils Vējstūru kapulauki. // AE, 15. laid., – Rīga. 1987., 31. lpp.

¹¹⁵⁶ Inv. nr. VI 130:587.

¹¹⁵⁷ IH, II, 6.

¹¹⁵⁸ IH, XVI, 3.

¹¹⁵⁹ IH, XV, 3.

beigām,¹¹⁶⁰ kaut gan tiek datēti ar 11. gs. beigām un 12. gs. 1. pusi. Tomēr, balstoties tikai Latvijas arheoloģiskajā materiālā to nemaz īsti nebūtu iespējams izdarīt.

Atrastajās zobenu formās labi atspoguļojas skandināviskais komponents lībiešu kultūras ģenēzē tās sākuma posmā. Būtiski, ka Daugavas lejtecē un Gaujas baseinā lībiešu teritorijā pārstāvēti visu galveno vikingu laikmeta formu zobeni, tajā skaitā samērā retu formu, kā L tipa zobena atradumi. Vikingu laikmetam tipisku zobenu atradumi Gaujas baseinā rosina meklēt jaunas interpretācijas iespējas lībiešu kultūras sākuma meklējumam šajā reģionā, kur lībiešu parādīšanās tiek saistīta ātrākais ar 11. gs. beigām, bet pamatā ar 12. gs. Ir redzams, ka šeit lielāko daļu zobenu atradumu veido 10. un 11. gs. pirmajai pusei raksturīgās zobenu formas (masīvie T tipa zobeni Krimuldas Liepenēs, W tipa zobens Siguldas Saksukalnā, S tipa zobeni no Turaidas Pūteļiem, samērā daudzie Z tipa zobeni). To iespējams skaidrot kā ienācēju līdzatnestu ekipējumu līdz no Daugavas baseina vai rosina pārvērtēt lībiešu parādīšanos šajā reģionā agrāko datējumu. Jebkurā gadījumā jāpiekrīt E.Mugurevičam, ka lībiešu kultūras veidošanās procesā tieši dažādu etnisku grupu pārstāvju pārceļošanai uz to to dažādajiem komponentiem bija neapšaubāma ietekme.¹¹⁶¹ Neskatoties uz to, ka lībiešu apdzīvotajā teritorijā nav zināmi pilni tuvciņā izmantotā ekipējuma kompleksa atradumi,¹¹⁶² to izmantotie, noteiktā stilā izgatavoti ieroči, tajā skaitā to lietotie divasmeņu zobeni un makstu uzgaļi varēja zināmā mērā atspoguļot to kultūras izplatīšanās gaitu. Pie līdzīgiem uzskatiem par Gaujas lībiešu kultūras iespējams, agrāku datējumu, balstot šo pieņēmumu uz bruņurupuču saktu analīzes šajā reģionā, nonācis arī R.Spirģis, pieņemot, ka šajā teritorijā varētu būt pastāvējuši pagaidām nezināmi hronoloģiski senāki apbedījumi līdzenajos kapulaukos.¹¹⁶³

Iespējams, ka tā kā tieši Daugavas lībieši bija pirmie, pret kuriem Latvijas teritorijā sākās krusta kari un kas pirmie tika pakļauti krustnešu varai, šādi individuālās patstāvības simboli kā zobeni no to apbedīšanas tradīcijām izzuda ātrāk. Fakts, ka Gaujas lībiešu teritorijā ilgāk zināmi vikingu laikmeta zobeni, un krusta karu periodam raksturīgas zobenu formas apbedījumos zināmas uz pusi mazākā skaitā (Gaujas baseinā – 8 kapi, Daugavas baseinā – vismaz 18 kapi ar krusta karu perioda zobeniem, to fragmentiem, vai makstu uzgaļiem). Ievērojama ir arī šī posma zobenu un to savrupatradumu izplatības statistiskā atšķirība starp šiem mikroreģioniem – dzīvesvietās

¹¹⁶⁰ Piem., atradums Kiviloo Leetseri, inv. nr. AI 3904.

¹¹⁶¹ *Mugurēvičs Ē.* Lībiešu izcelsmes un kultūras veidošanās problēmas..., 31. lpp.

¹¹⁶² *Buša I.* Skandināvu ietekme uz Daugavas lībiešu ieročiem..., 18. lpp.

¹¹⁶³ *Spirģis R.* Bruņurupuču saktas Gaujas lejtecē 12.–13. gs. // LVIZ nr. 4. – Rīga, 2009., 23. lpp.

atrasti tikai 11. gs. 2. p. – 13. gs. zobenu fragmenti Gaujas baseinā, bet vismaz 16 atradumi), iespējams, šo procesu zināmā mērā atspoguļo.

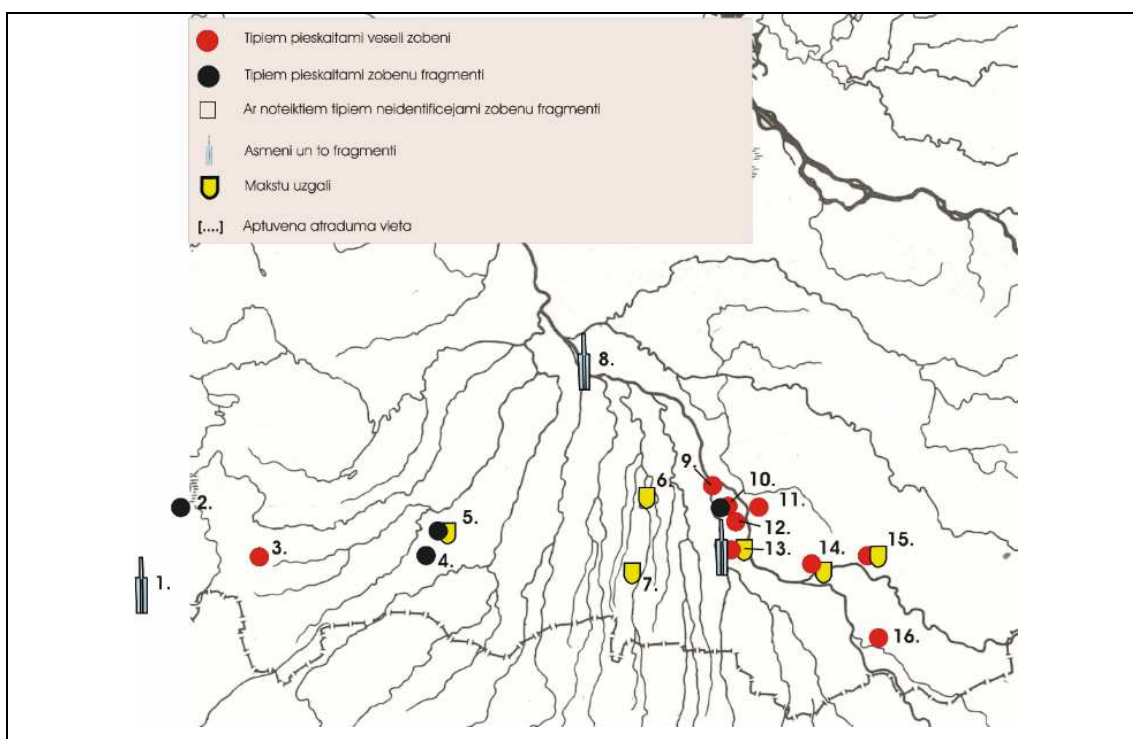
Caur lībiešu bruņojuma izpēti redzam, ka Daugavas lejtece līdz pat krusta karu sākumam 12.-13. gs. mijā turpināja funkcionēt kā dažādu kultūru saskares zona, kur varēja notikt gan dažādu kultūru un etnosu pārstāvju savstarpējā saskare, gan to pārstāvēto ideju, gan karotāju materiālās kultūras priekšmetu mijiedarbība un apmaiņa. Austrumu klātbūtni atspoguļo gan līko vienasmens zobenu, vesercirvju¹¹⁶⁴ atradumi, atsevišķi zobenu rotājuma veidi. Sakarus rietumu virzienā – gan izejvielu (bronzas sakausējumu plāksnes no Raušu ciema), kuršu un Rietumeiropai raksturīgu formu zobeni un to fragmenti), specifisku formu kalēju darbarīki).

Lībiešu kultūras atvērtība redzama ne tikai ievērojamā ar tālo tirdzniecību saistītā atradumu skaitā, bet arī iespējams, noveda pie atsevišķu zobenu un to detaļu formu vietējas izgatavošanā (plašās liecības par vietēju metalurģiju šajā reģionā, tajā skaitā zobenu makstu uzgaļu (Mārtiņsala) un, iespējams, roktura pogu izgatavošanu (Daugmales senpilsēta)) un tālāku to izplatīšanu pa Daugavas ūdensceļu 12.–13. gs. (atsevišķu kuršu zemēm tipisku zobenu rokturu detaļu un V tipa makstu uzgaļu atradumi Daugavas pilskalnos līdz pat Dinaburgai) un apkārtējās teritorijās.

¹¹⁶⁴ LA, 76. tab., 30, 31.

4.3. Divasmeņu zobeni zemgaļu bruņojumā.

Zemgaļu apdzīvotā teritorija vēlajā dzelzs laikmetā aptvēra lielāko daļu Lielupes baseinā esošā Zemgales līdzenuma, iesniedzoties arī mūsdienu Lietuvas ziemeļu daļā. Vairākos zemgaļu kapulaukos apbedīšana turpinās visa dzelzs laikmeta garumā, kas atspoguļo zemgaļu kultūras nepārtrauktību šajā reģionā mūsu ēras pirmajā gadu tūkstoši,¹¹⁶⁵ kaut gan rakstītajos avotos pirmo reizi to teritorija pieminēta tikai 9. gadsimtā.¹¹⁶⁶ Laika gaitā nedaudz mainās zemgaļu apdzīvotais areāls – ja vidējā dzelzs laikmetā pastāv arī to klātbūtne Vidzemē, tad vēlajā dzelzs laikmetā gan Latvijas, gan Lietuvas teritorijā notiek neliela to apdzīvotās teritorijas sašaurināšanās.¹¹⁶⁷ Tas, iespējams, izskaidro zemgaļu pamatareāla ģeogrāfiskais novietojums tālāk no piejūras, kādēļ divasmeņu zobeni šajā teritorijā atrasti relatīvi mazākā skaitā nekā kuršu un lībiešu apdzīvotajos reģionos (171. att.).

171. att. Zobenu un to fragmentu atradumu vietas zemgaļu apdzīvotajā teritorijā.

1 – Rubas Rūsīši, 2 – Auce, 3 – Bēnes Kaijukrogs, 4 – Tērvetes Kalnamuiža, 5 – Tērvetes pilskalns, 8 – Jelgavas, 9 – Jaunsvirlaukas Kakužēni, 10 – Mežotnes Kugrēni, 11 – Īslīces Viesturi, 12 – Ciemalde, 13 – Mežotnes pilskalns un senpilsēta, 14 – Dreņģeri-Čunkāni, 15 – Vecsaules Čapāni, 16 – Ceraukstes Podiņi.

Lai izpētītu divasmeņu zobena vietu zemgaļu bruņojuma kompleksā, vislabāk būtu izmantojami zobenu atradumi no apbedījumiem. Tomēr zemgaļu apdzīvotajā Latvijas teritorijas daļā divasmeņu zobeni no neposītiem apbedījumiem

¹¹⁶⁵ LSV, 302. lpp.

¹¹⁶⁶ turpat, 278. lpp.

¹¹⁶⁷ turpat, 303. lpp.

faktiski nav zināmi, tādēļ šeit būtisks ir Lietuvas teritorijā iegūtais senlietu materiāls. Daļa no Latvijas teritorijā zināmajiem zobeniem gan iegūti kapulauku teritorijā, bet lielākoties tie ir savrupatradumi, kas iegūti ārpus dokumentētiem izrakumiem, līdz ar ko to atraduma apstākļus nav iespējams rekonstruēt. Tomēr atradumu izplatība liecina, ka zobeni bijuši labi pazīstami visā Zemgales teritorijā, īpaši koncentrējoties tās austrumu daļā ap Mežotni (171. att.).

4.3.1. Zemgaļu teritorijā izplatīto zobenu formu raksturojums.

Zemgaļu karotāju bruņojumā vidējā un vēlajā dzelzs laikmetā dominē iedzītņa un uznavas šķēpi, šaurasmens un platsmens cirvji, kā arī šaurasmens un platsmens kaujas naži.¹¹⁶⁸ Vēlajā dzelzs laikmetā kā jauns bruņojuma elements parādās arī divasmeņu zobeni. Kopumā tie šobrīd zināmi vairāk kā 30 vienību lielā skaitā (67. tab.).

H tipa zobeni zināmi no Mežotnes pilskalna un Bēnes Kaijukroga senkapiem, Ciemaldes un Kroņvirnavas, pēdējo triju piederība noteiktiem kapu kompleksiem gan nav nosakāma.¹¹⁶⁹ **M** tipa zobeni iegūti arī zemgaļiem piederīgajos Kurmaiču (*Kurmaičiai*) un Lieporu (*Lieporai*) kapulaukos Lietuvas teritorijā.¹¹⁷⁰ Jāpiebilst ka Latvijas teritorijā šī tipa zobeni nav atrasti. **T** tipa zobenu pirmā apakštipa poga zināma no Mežotnes pilskalna, vairāki **T** tipa zobeni – Pavirvītes–Gūdu (*Pavirvitē–Gudai*) kapulaukā, **T–III** tipa zobens atrasts Pavirvītes–Gūdu kapulauka 27. kapā. Tāpat viensmens **T** tipa zobens atrasts šī paša kapulauka 145. kapā. **T–IV** tipa divasmeņu zobens atrasts Mežotnes Kugrēnos,¹¹⁷¹ šim tipam tuva zobena fragmenti atrasti arī Vecauces tuvumā.¹¹⁷² **Y** tipa zobens ar ierakstu ULFBREHT iegūts Vecsaules Čapānu kapulaukā (nav zināma tā piederība noteiktam kapa kompleksam),¹¹⁷³ un Pavirvītes–Gūdu kapulauka 111. kapā.¹¹⁷⁴ Vairāki **Z** tipa viensmens zobeni zināmi no atradumiem Dreņģeru–Čunkānu, Īslīces Viesturu un Pokrojas Liesu (*Liesai*) kapulaukā.¹¹⁷⁵

¹¹⁶⁸ LSV, 281. lpp., *Vaškevičiūtē I. Žiemgaliāi V–XII amžiuje.* –Vilnius, 2004., p. 48–56.

¹¹⁶⁹ Inv. nr. A13538:1. Kapulauks atklāts 1963. g., tas pētīts 1964. g. I.Cimermanes vadībā, kad tika izpētīti pieci 8.–10.gs. apbedījumi. *Cimermane I. Aizsardzības izrakumi Kaijukroga kapulaukā.* // RT 1964, – Rīga. 1965. 5. lpp.

¹¹⁷⁰ *Kazakevičius V. Baltų kalavijai...*, p. 37.

¹¹⁷¹ Pēc N.Jērums informācijas, 2011. g. šis zobens atpirkts no mantračiem un atrodas Tērvetes vēstures muzejā.

¹¹⁷² Bij. KPM kolekcijā, saglabājies tikai zīmējums no Pieminekļu Valdes arhīva (Kat.nr. 1947, 1948.).

¹¹⁷³ Šajā kapulaukā 19. gs. pētījumus veica K.Bojs un T.Kaizerlings un daļu atrasto senlietu daļu nodeva bij. Kurzemes Provincas muzejam, tomēr daļa senlietu tika izvesta uz Vāciju un Krieviju, kur to tālākais liktenis nav zināms.

¹¹⁷⁴ *Vaškevičiūtē I, Cholodinskiene A. Pavirvytės kapinynas (X-XIII amžiai) ...*, p. 64.

¹¹⁷⁵ *Kazakevičius V. Baltų kalavijai...*, p. 75–76.

Zemgaļu teritorijā bijuši izplatīti arī zobeni ar **rombveida** pogu, kas bijuši tikai ar vienasmens asmeni. Tādi zināmi no Ceraukstes Podiņu kapulauka ar 11. gs. datējamā 20. kapa, Dreņģeru–Čunkānu un Salgales Mazgraužu senkapjiem.

Zobena fragments ar diskveida pogu atrasts Tērvetes Kalnamuižā, zobena diskveida poga atrasta arī Lielupes krastā pie Mežotnes¹¹⁷⁶ un Mežotnes pilskalnā. Īslīces kapulauka teritorijā iegūta zobena diskveida poga un zobens ar veselu rokturi (ar taisno šķērsi un B tipa pogu pēc E.Oukšota klasifikācijas), kas arī iespējams ir no postīta apbedījuma.¹¹⁷⁷

Zobens ar **segļveida** pogu atrasts Jaunsvirlaukas Kakužēnu kapulauka tiešā tuvumā,¹¹⁷⁸ tāds zināms arī Martinišķu (*Martyniškiai*) kapulaukā Lietuvā.¹¹⁷⁹ Auces kapulaukā iegūta zobena t.s. **mandeļveida** poga. Tā kā šis kapulauks saimnieciskās darbības rezultātā tiek sistemātiski postīts, visticamāk šis atradums ir no kāda postīta apbedījuma.¹¹⁸⁰

Divi **kuršu tipa** zobeni atrasti Pavirvītes Gūdu kapulaukā, to fragmenti atrasti arī Tērvetes un Mežotnes pilskalnā un senpilsētā.

Diemžēl arī Lietuvas teritorijā esošie zemgaļu kapulauki ļoti cietuši mantraču darbības rezultātā, par zobeniem zemgaļu bruņojumā šeit liecina vien makstu uzgaļu atradumi dzīvesvietās un no postītiem apbedījumiem, piemēram, Linkuvā (*Linkuva*),¹¹⁸¹ Pokrojā (*Pokroja*), un Slotišķos (*Sluotiškiai*) kā arī Kalneles (*Sidabres*) pilskalnā.¹¹⁸²

Rubas Rūsīšu senkapos (Liepukalnā) atrasts arī divasmeņu zobena asmens,¹¹⁸³ kas speciāli bojāts to salocot. Iespējams, ka, tā kā kapulauks atrodas pašā zemgaļu apdzīvotās teritorijas rietumu daļā, tad šeit redzama kuršu apbedīšanas tradīciju ietekme.

4.3.2. Zobeni kā zemgaļu vīriešu apbedījumu kompleksa daļa

Vienīgais zemgaļu kapulauks, kura materiāli zināmā mērā var kalpot divasmeņu zobenu vietas zemgaļu bruņojuma kompleksā labākai izpētei, ir Zemgales

¹¹⁷⁶ N.Jēruma mutiska informācija darba autoram 2012. gada sākumā.

¹¹⁷⁷ LA, 55. tab.

¹¹⁷⁸ 1977–1979. g. J.Graudoņa vadībā šeit tika izpētīti 76 kapi. *Graudonis J.* Lielupes krastos pirms gadu simtiem. Arheoloģiskie pētījumi Jaunsvirlaukas pagastā. –Rīga, 2003., 25–74. lpp. *Graudonis J.* Lielupes krastos pirms gadu simtiem..., 73. lpp., 55. att. zobena poga publicēta apgrieztā veidā attiecībā pret rokturi.

¹¹⁷⁹ *Kazakevičius V.* Baltų kalavijai..., p. 79.

¹¹⁸⁰ *Atgāzis M.* Izrakumi Pokaiņu meža akmeņu kaudzēs un arheoloģisko pieminekļu apzināšana Dobeles un Tukuma rajonā. // ZASM 1996. un 1997. g. –Rīga, 1998., 12.–13. lpp.

¹¹⁸¹ *Kazakevičius V.* Baltų ir skandinavų karinių ryšių beieškant. // *Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai.* Vilnius, 2000.

¹¹⁸² Autors izsaka pateicību dr. E.Vasiļauskam par detalizētu sniegto informāciju par šo atradumu apstākļiem.

¹¹⁸³ Inv.nr. A12071:1.

rietumu daļā esošais Pavirvītes–Gūdu kapulauks Lietuvā, kur izpētīti pieci nepostīti apbedījumi ar divasmeņu zobeniem (68. tab.).

Kapulauka ar 11.–12. gs. datējamā 27. kapā atrasts apbedīšanas rituālā ļoti bojāts T–IV tipa divasmeņu zobens, nazis, iedzītņa un uzmavas šķēpu pāris un pakavsakta ar magoņpogaļu galiem.¹¹⁸⁴

Ar 11.–12. gs. sākumu datējamajā 65. kapā atrasta dzelzs bruņucepure, uzmavas un iedzītņa šķēpi, bronzas pakavsakta un jostas sadalītājs, kā arī nedaudz nostāk sievietes važurotu komplekts ar divām krustadatām, vainaga un rotātas villaines fragments. Šeit līdzdots arī masīvs dzelzs uzmavas kalts.¹¹⁸⁵ Apbedījumā zināms kuršu tipa zobens.¹¹⁸⁶

Šajā kapulaukā kā savrupatradums atrasts vēl viens kuršu tipa zobens un pēc asmenī redzamā ieraksta (HGEROHRSDERN), un tā formas datējams ar 12. gs. beigām – 13. gs. sākumu. Tam saglabājies tikai apakšējais šķērsis ar apļu un slīpo krustu ornamentu. Tas ir raksturīgs kuršu tipa zobeniem, tomēr tā izpildījums atšķiras, jo šim atradumam tradicionāli kuršu zobenu rotājumā sastopamo astoņu apļu vietā redzami tikai pieci, mazāk rūpīgi izveidoti apļi, kas iespējams, apliecina šī šķērša vietēju izgatavošanu.¹¹⁸⁷

Ar 11. gs. datējamais 111. apbedījums, kurā atrasts Y tipa zobens ar maksts uzgali ar putna figūru ir bijis dubultkaps. Lai gan visi apbedījumi ar zobeniem šajā kapulaukā bijuši ugunskaņi, šī kapa bedre atgādinājusi skeletkapu bedru ovālo kontūru, bet apbedījums tajā ir kremācija. Vīriešiem raksturīgās apbedījumu piedevas šeit atrastas kapa galvgalī un izvietotas līdzīgi apbedījumiem skeletkapos. Tās veidoja zobens, josta, nazis, uzmavas šķēps un vairākas saktas. Zobens atrasts kapa kreisajā pusē. Apbedījuma kājgalī ievietots sievietes rotu ziedojums kas sastāvēja no riņķsaktas, divām rotadatām ar važtura un važiņas paliekām, putnveida piekariņa un gredzena.¹¹⁸⁸

Ar 11. gs. datējamajā 145. kapā mirušajam bijis līdzdots samērā reti sastopamais T tipa zobens ar vienasmens asmeni. Zobens apbedīšanas rituāla laikā vairākkārt salocīts. No ieročiem šajā kapā vēl līdzdots bijis tikai uzmavas šķēps,

¹¹⁸⁴ *Vaškevičiūtė I. Cholodinskienė A. Pavirvytes kapinynas...*, p. 47., 178–179.

¹¹⁸⁵ *Vaškevičiūtė I. Cholodinskienė A. Pavirvytes kapinynas...*, p. 53–54, 180–181., *Kazakevičius V. Baltų kalavijai...*, p. 56, 61.pav.

¹¹⁸⁶ Inv. nr. LNM AR 510:13, MM 7561 / A 1972.

¹¹⁸⁷ *Kazakevičius V. Baltų kalavijai...*, 55–56. lpp., Žiemgaliai. The Semigallians. Baltų archeologijos paroda. Katalogas. – Vilnius, 2005., p. 158., fig. 874.

¹¹⁸⁸ *Vaškevičiūtė I. Cholodinskienė A. Pavirvytes kapinynas...*, p. 64–65.

pārējās piedevas veidojušas rotas un apģērba piederumi – trīs pakavsaktas ar magoņpogaļu galiem, divas aproces ar zvērgalvu galiem, spirālgredzens un josta.¹¹⁸⁹

Lai gan statistikai un vispārināšanai šāds apbedījumu skaits ir neliels, šo apbedījumu analīzē uzkrītoši redzams, ka šeit zobens sastopams kombinācijā ar šķēpiem un nažiem, bet šeit nav neviena kapa, kur tas būtu atrasts kopā ar cirvi. Tas ļauj izdarīt pieņēmumu par zināmu ieroču izvēles prioritāšu izveidošanos tuvciņas tehnikas pielietojumā.

Kopumā redzams, ka divasmeņu zobeni zemgaļu bruņojumā bijuši sastopami gan vikingu laikmetā, gan krusta karu periodā, bet apbedījumos tie ievietoti reti, kā to apliecina Pavirvītes kapulauka zobenu atradumu konteksts – 6 atradumi apbedījumos, viens – savrupatradums), kur tie līdzdoti tikai 4% no 165 pētītajiem apbedījumiem.

Zemgaļu tuvciņas ieroču komplektā vēlajā dzelzs laikmetā parasti ietilpst viens vai divi šķēpi, šaurasmens vai platasmens cirvis. Šeit ieroču kompleksā jau kopš vidējā dzelzs laikmeta otrās puses dominē dažādu formu kaujas naži, kuru masīvākos eksemplārus iespējams klasificēt arī kā īsos vienasmens zobenus.¹¹⁹⁰ Tie izplatīti visā zemgaļu apdzīvotajā teritorijā vidējā dzelzs laikmeta beigās un vēlā dzelzs laikmeta pirmajā pusē un skaidri iezīmē zemgaļu izplatības areālu Lielupes baseinā.¹¹⁹¹ Tiem ir līdzīgs novietojums kapā divasmeņu zobenu nēsāšanas veidam – ieslīpi virzienā no jostasvietas pret kreiso sānu, kas aplūkojamajā laika periodā būtiski nemainās.¹¹⁹² Šiem ieročiem izšķir vairākas formas – šauros kaujas nažus ar un bez roktura aptinuma, kā arī platasmens kaujas nažus, kam asmens paplatināts virzienā uz smaili. Tie ir lielā mērā analogiski latgaļu teritorijā līdz 10. gs. izplatītajiem līdzīgās formas ieročiem.¹¹⁹³ Šie ieroči un to izplatības areāls lielā mērā var kalpot par zemgaļu etnisko robežu identifikatoru. Līdzīgi liela izmēra vienasmens kaujas naži ar paplatinātu galu vēlā dzelzs laikmeta sākumā plaši zināmi latgaļiem, piemēram, īpaši daudz to atrasts Aizkraukles Lejasbitēnu kapulaukā. Lielākais eksemplārs zināms šī kapulauka 412. kapā.¹¹⁹⁴ Tomēr samērā droši ir redzams, ka dēļ ilglaicīgas platasmens garo kaujas nažu

¹¹⁸⁹ *Vaškevičiūtē I. Cholodinskienē A. Pavirvytes kapinynas...*, p. 73–74, 195.

¹¹⁹⁰ *Vaškevičiūte I. Žiemgaliai V–XII amžiuje...*, p. 48–51.

¹¹⁹¹ *Амгазис М. Вопросы этнической истории земгалов. // Из древнейшей истории балтских народов. – Рига, 1980. с.97, рис. 4.*

¹¹⁹² *Пiemēram, Jauneiķu 113. k. Pēc: Žiemgaliai. The Semigallians. Baltų archeologijos paroda...*, p. 118., fig. 874.

¹¹⁹³ *Амгазис М. Вопросы этнической истории земгалов...*, с.97.

¹¹⁹⁴ *Urtāns V. Etniskās atšķirības apbedīšanas tradīcijās un kapu inventārā Latvijā 5.–9.gs. // AE, IX laid., –Rīga, 1970., 70. lpp., 6. att.*

lietošanas tradīcijas, divasmeņu zobeni šeit neieviešas tik plaši kā, piemēram, kuršu apdzīvotajā teritorijā. Zemgaļiem bijuši labi zināmi arī garie vienasmens zobeni.¹¹⁹⁵

Tātad zemgaļu bruņojumu šajā posmā lielākoties veidojis cirvis kombinācijā ar kaujas nazi un vienu vai diviem šķēpiem. Pavirvītes–Gūdu kapulauka 27. un 65. kapos redzamais divu šķēpu – masīvākā uzmavas un vieglākā iedzītņa šķēpa ar atkarpi – komplekss, iespējams, zināmā mērā atspoguļo arī to praktiskā lietojuma veidu, nodrošinot mirušo ceļojumam viņšaulē gan ar pirmā kontakta ieroci – vieglo metamo šķēpu, gan masīvāko uzmavas šķēpu tuvīņai.

Par zemgaļu izmantoto **aizsardzības bruņojumu** vēlajā dzelzs laikmetā nav saglabājies daudz arheoloģisko liecību. Vairoga umbons atrasts Mežotnes pilskalnā¹¹⁹⁶ un Bauskas Dreņģeru–Čunkānu kapulauka 446. kapā.¹¹⁹⁷ Umboni zemgaļu teritorijā zināmi jau vidējā dzelzs laikmetā.¹¹⁹⁸ Rietumzemgalē esošajā Pavirvītes–Gūdu kapulauka 65. kapā atrasta dzelzs bruņucepure. Tā atrasta ugunskapā kopā ar kuršu tipa zobenu, kaut gan pārējās piedevas šajā kapā ir zemgaliskas. Bruņucepures konstrukcija ir līdzīga pārējām kuršu bruņucepurēm, kas atrastas izrakumos Latvijas teritorijā.¹¹⁹⁹ Nenoliedzami šajā Rietumzemgales kapulaukā redzama kuršu apbedīšanas tradīciju ietekme, kas atspoguļojas arī šeit atrastajās ieroču un aizsardzības bruņojuma formās.

Atsevišķi no tērauda riņķīšiem izgatvotu bruņukreklu fragmenti atrasti Tērvetes un Mežotnes pilskalnos.¹²⁰⁰ Šeit atrastas arī metāla bruņu plāksnes, kas iespējams, ir t.s. brigandīnas tipa bruņu tērpa fragmenti, kas vistīcāmāk piederējuši krustnešiem un nonākušas tur 13. gs. cīņu laikā.¹²⁰¹ Lai gan 13. gs. rakstītie avoti plašākas ziņas par zemgaļu bruņojumu ir samērā skopas, zīmīga ir epizode, kura atspoguļo baltu zemēs līdz krusta karu sākumam plašāk nepazīto arbaletu lietojuma pārņemšanu, ko zemgaļiem iemāca Tērvetē sagūstītais ordeņbrālis Bertolds.¹²⁰² Iespējams, ka šādā veidā varējusi notikt iepazīšanās arī ar cita veida bruņojumu, piemēram, divasmeņu zobeniem, to parādīšanās sākumposmā. Atskaņu hronikā tāpat

¹¹⁹⁵ *Vaškevičiūtė I. Žiemgaliai V–XII amžiuje.* –Vilnius, 2004., p. 51.

¹¹⁹⁶ Inv. nr. A A 11429:950.

¹¹⁹⁷ Atgāzis M. Pētījumi Dreņģeru–Čunkānu kapulaukā un pārbaudes izrakumi Stelpes Berķu kapusalā. // ZASM par 1990. un 1991.gada pētījumu rezultātiem. –Rīga, 1992. 29.lpp.

¹¹⁹⁸ Tērvetes Kalnamuiža, Ivošķi (inv.nr. ŠAM 1551). Pēc: *Kiulkys D. Senojo ir vidurinio geležies amžiaus skydai Lietuvoje.* // *Archeologia Litwana* 11. – Vilnius 2010. p. 37.

¹¹⁹⁹ *Asaris J. Couronian Helmets...*, p. 10–11.

¹²⁰⁰ Inv. nr. VI 1957:322, 1157 (Tērvete) un A 10033:371 (Mežotne).

¹²⁰¹ Inv. nr. VI 1957:1153.

¹²⁰² AH, 08630–08649 rinda.

pieminēti zemgaļu šķēpi un vairogi,¹²⁰³ šeit vairākkārt aprakstīts, kā zemgaļi atkāpjoties kaujas laukā pametuši savus vairogius.¹²⁰⁴ Vienu Vecākās Atskaņu hronikas epizodi var interpretēt arī kā bruņu esamību zemgaļu bruņojumā:

- (10647.) Tur abām pusēm karsti bija,
- (10648.) tur bruņukrekliem cauri lija
- (10649.) sviedri sarkani.
- (10650.) Tur šķinda zobeni,
- (10651.) tur bruņcepures šķaidīja
- (10652.) un vīrus nāvē raidīja.

Tāpat lielāko daļu divasmeņu zobenu atradumu Zemgalē veido to atradumi dzīvesvietās, ko lielākoties nav iespējams saistīt ar noteiktu piederību kādai konkrētai pagātnes etniskai vienībai. Tomēr to atradumi ir nozīmīgi, jo ļauj noteikt attiecīgā pieminekļa kā nozīmīga varas, pārvaldes un ekonomiskā centra nozīmi sava laikmeta sociālpolitiskajā apritē.

Zemgalē atrasto zobenu un to fragmentu izplatība lielā mērā sakrīt ar nozīmīgāko zemgaļu zemju politisko centru izvietojumu. Pēc šiem atradumiem kā vadošie centri jāmin Mežotne un Tērvete. Mežotnes pilskalna nozīmi jau 9.–11. gs. apliecina trīs zobenu atradumi (divu paliekas konstatētas fragmentārā veidā), bet 11. gs. 2. p. – 13. gs. šeit atrasti gan krusta karu periodam raksturīgie zobenu dzelzs šķērši (taisnais un izliektais),¹²⁰⁵ gan dzelzs diskveida roktura poga, gan kuršu tipa zobenu fragmenti (roktura poga, kas izlieta kopā ar augšējo šķērsi (pilskalns), ar vertikālu līniju grupām rotāts kuršu tipa zobena apakšējais šķērsis, deformēts liels zobena asmens fragments (apmetnes Z daļā),¹²⁰⁶ un divi zobenu makstu uzgaļi. Tērvetes senvietu kompleksā atrasti vismaz četri zobenu makstu uzgaļi, zobena fragments ar diskveida pogu, zobena asmens smaile, taisnais zobena apakšējais šķērsis, kuršu zobena šķērša fragments, u.c.¹²⁰⁷ Tas liecina par šeit notikušām sīvām cīņām un netiešā veidā uz šo centru politisko nozīmīgumu pagātnē, kas plaši atspoguļots 13. gs. rakstītajos avotos.

Divasmeņu zobenu novietojums kapā šobrīd droši zināms tikai vienā gadījumā, tomēr pēc tā iespējams pieņemt, ka zobeni apbedījumos līdzdoti līdzīgi to izplatītākajam nēsāšanas veidam – pie kreisajiem sāniem.¹²⁰⁸ Rietumzemgalē redzama neliela kuršu ietekme, bet tai ir perifērijas raksturs – tā redzama tikai pierobežā

¹²⁰³ AH, 08671–08673 rinda.

¹²⁰⁴ AH, 09080–09089 rinda un AH, 09267–09270 rinda.

¹²⁰⁵ A 11429:1214, A11429:556

¹²⁰⁶ Inv. nr. TVM5, A 13537:6, VI 151:700 (AP 118) u.c.

¹²⁰⁷ 1955:306, VI 1956:10 u.c.

¹²⁰⁸ *Vaškevičiūtē I. Cholodinskienē A. Pavirvytes kapinynas...*, p. 65., 30. pav.

esošajos pieminekļos – Pavirvītes–Gūdu un Liepkalnu kapulaukos. Kuršu zobenu rokturu detaļas zināmas arī Tērvetē un Mežotnē. Iespējams, šeit varējusi notikt arī vietēja zobenu bronzas detaļu izgatavošana, par ko liecina plašas, īpaši Tērvetē atklātās krāsaino metālu apstrādes liecības,¹²⁰⁹ īpaši atzīmējot nestandarta kuršu tipa zobenu detaļu atradumus.

Lai gan zemgaļu teritorijā divasmeņu zobeni slēgtos kompleksos zināmi maz, tomēr arī mūsu rīcībā esošie atradumi rāda, ka 9. – 11. gs. tie ir bijuši labi pazīstami un izplatīti samērā vienmērīgi visā zemgaļu apdzīvotajā teritorijā, bet tomēr nav plašāk iekļāvušies zemgaļu apbedīšanas tradīcijās, kur acīmredzot dominēja vairāku gadsimtu garumā izveidojusies izteikta vietējo kaujas nažu izgatavošanas lietošanas un līdzdošanas tradīcija. Iespējams, ka tieši tādēļ šeit vikingu laikmetā, neskatoties ar iepazīšanos ar vikingu laikmeta galvenajiem zobenu tipiem, kuri lielākoties jau ir divasmeņu, šeit joprojām bijušas iecienītas to versijas ar vienasmens asmeni. Savukārt secinājumu izdarīšanu ierobežo avotu materiāla pieejamība – Zemgalē sākot ar 12. gs. šobrīd faktiski nav zināmi zinātniskos izrakumos iegūti zobenu atradumi apbedījumos. Līdz ar to par zobenu lietojumu 12.-13. gs. pamatā gūstam no atradumiem dzīvesvietās, kas ir avotpētnieciski grūtāk interpretējami. To nosakaniecīgais 12.-13. gs. pētīto zemgaļu apbedījumu skaits. Tomēr nav pamata uzskatīt, ka zobeni šeit lietoti mazāk, kā vikingu laikmetā.

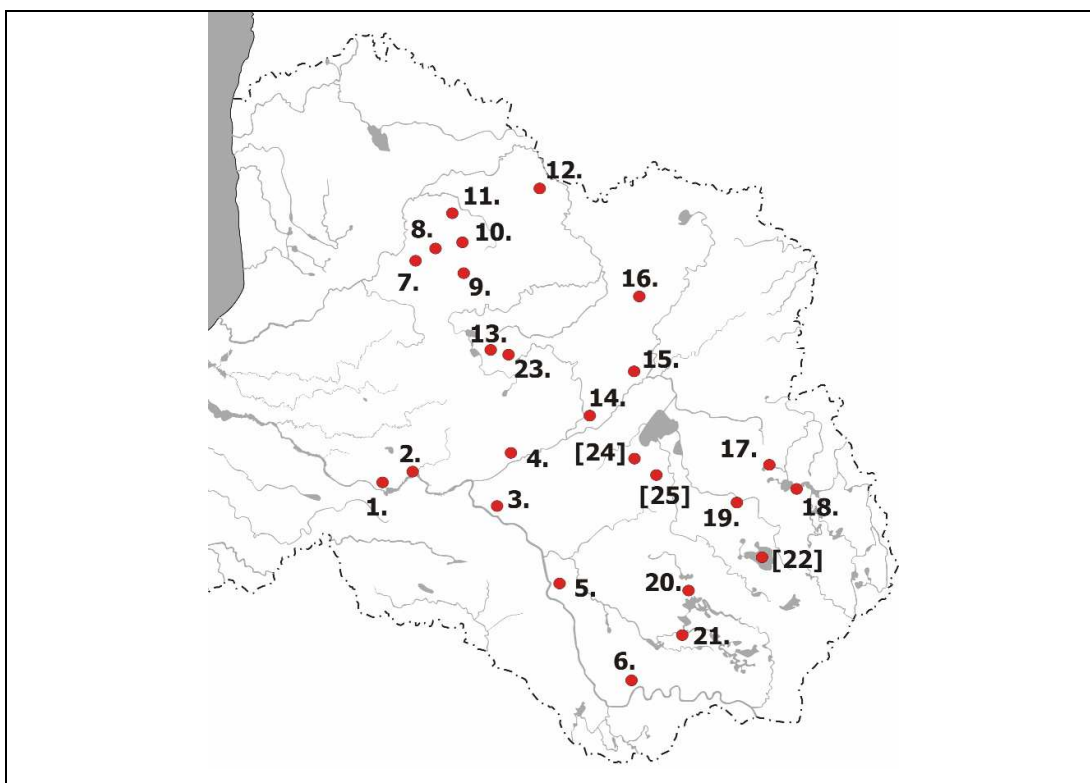
Pieņemot, ka Vecākajā Atskaņu hronikā minētās epizodes par krustnešu bruņojuma pārņemšanu 13. gs. cīņu laikā (arbaleti) un trofeju ieroču lietošana, ļauj retrospektīvā ceļā labāk izprast kā Latvijas teritorijā aizvēsturē varējusi notikt dažādu jaunu bruņojuma elementu pārņemšana, tajā skaitā arī attiecībā uz divasmeņu zobeniem, laikā, kad to lietojums Latvijas teritorijā tikai sākās.

Iespējams, nākotnē šos secinājumus varētu mainīt jaunu ar 12. – 13. gs. datējamu zemgaļu apbedījumu atklāšana un izpēte.

¹²⁰⁹ Žiemgaliai. The Semigallians. Baltų archeologijos paroda..., p. 142–147.

4.4. Divasmeņu zobeni latgaļu bruņojumā.

Latgaļu apdzīvotā teritorija vēlajā dzelzs laikmetā ietvēra Daugavas labā krasta zemes, aptverot mūsdienu Latgali un Vidzemes austrumu daļu. Latgaļu materiālās kultūras attīstība šajā reģionā ir izsekojama aptuveni sākot no 7.gs. Sākot ar 9.–10. gs. latgaļu bruņojumā parādās divasmeņu zobeni un iegūst samērā plašu izplatību (170. att.).

172. att. Zobenu un to fragmentu atradumi latgaļu apdzīvotajā teritorijā.

1 – Aizkraukles Lejasbitēni, 2 – Kokneses pilskalns, 3 – Asotes pilskalns, 4 – Kalsnavas Strazdiņi, 5 – Jersikas pilskalns, 6 – Dinaburgas pilskalns, 7 – Āraišu ezermītne, 8 – Drabešu Liepiņas, 9 – Priekuļu Sārumkalns, 10 – Priekuļu Ģūģeri, 11 – Raunas Strante, 12 – Cirgaļu Jaunbemberi, 13 – Liezeres Salnaskrogs, 14 – Lubānas Vēverāji, 15 – Saikavas Kāpurkalns, 16 – Vecgulbenes Lazdukalns, 17 – Bērgales Vaidu kapi, 18 – Ludzas Odukalns, 19 – Rēzekne, 20 – Izvaltas Brīveri, 21 – Aglonas Kristapiņi, 22 – Rāznes ez. krasts, 23 – Liezeres Lubejas.

4.4.1. Latgaļu teritorijā izplatīto zobenu formu raksturojums. Latgaļu apdzīvotajā teritorijā zināmas piecas liecības par H tipa zobeniem (Āraišu ezermītnes 2 gab., Ludzas Odukalns 2. gab. un Aizkraukles Lejasbitēni). V tipa zobeni atrasti Aglonas Kristapiņos un Priekuļu Ģūģeros, kā arī ir ziņas par iespējams šim tipam piederīga zobena atradumu Rāznes ezera krastā. Y tipa zobeni zināmi Liezeres Salnaskrogā un Priekuļu Ģūģeros (2 gab.). Z tipa zobens zināms Drabešu Liepiņu kapulaukā. Masīvs fragmentārs T tipa zobens atrasts Saikavas Kāpurkalnā, bet T–VI tipam tuva zobena poga Kokneses pilskalnā, kā arī

fragmentārs šī tipa zobens zināms no Rēzeknes. Raunas Strantē, Asotē, Koknesē un Dinaburgā zināmi kuršu tipa zobeni un to fragmenti.¹²¹⁰ Šāda zobena šķērsis atrasts arī mantraču darbības rezultātā, iespējams, Cēsu rajonā.¹²¹¹ Zobens ar apaļu pogu ar izvirzītu un noplacinātu vidusdaļu zināms Cirgaļu Jaunbemberos, zobens ar skaldņotu dzelzs pogu – Kalsnavas Strazdiņos, bet skaldņota zobena poga no bronzas ar dobu vidu – Bērzgales Vaidu kapos. Zobens, iespējams, ar diskveida pogu zināms Rēzeknē.¹²¹² Zobena asmens bez roktura detaļām atrasts Smiltenes Lazdukalnā, asmens fragments ar maksts uzgali – Izvaltas Brīveru kapulaukā. Liezeres Lubejās atrasts arī zobena asmens fragments.¹²¹³ Lazdukalna asamens (A 8824:1), kaut gan tas uzskatīts kā kapa inventāra daļa, kaut gan tā atrašanās apstākļi nav droši. Kopā ar zobena asmeni salikti dažādi priekšmeti, tajā skaitā sieviešu rotas, kā kaklariņķis (A 8824:4), važu rotas fragments (A 8824:9) un villaines fragments (A8824:6) u.c., kuru datējums varētu būt 12.–13. gs. V.Urtāna piezīmēs minēts arī zobena atradums kopā ar maksts uzgali Varakļānos 1959. g. un zobena maksts uzgaļa atradums Viļānu apkārtnē 1962. g., tomēr detalizēta informācija par tiem nav zināma.¹²¹⁴ Netipisks atradums latgaļu teritorijā ir Rietumbaltu teritorijām raksturīgais vienasmens zobena ar antenpogu atradums Lubānas Vēverājos.

4.4.2. Divasmeņu zobeni kā latgaļu vīriešu apbedījumu kompleksa daļa.

Divasmeņu zobeni kā apbedījumu piedeva zināmi no 12 apbedījumiem latgaļu apdzīvotajā teritorijā. No šiem apbedījumiem četri ir postīti vai par tiem pieejamās ziņas nav īsti drošas, tomēr arī tie var sniegt noderīgu informāciju par latgaļu bruņojuma īpatnībām vēlajā dzelzs laikmetā. No aplūkotajiem apbedījumiem 11 ir skeletkapi, viens no tiem – ugunskauss (69. tab.).

Naži atrasti piecos apbedījumos, vienā gadījumā tas ievietots grezni rotātā bronzas makstī, minētie kapi datējami ar laiku no 10.–11. gs. Garie kaujas naži atrasti divos apbedījumos, abi bijuši ievietoti greznās ar bronzu apkaltās makstīs un datējami ar 10. gs. 2. pusi – 11. gs. (70. tab.). Šķēpi ir atrasti 10 apbedījumos ar zobeniem, no kuriem 10 ir uznavas šķēpi, kas atrasti astoņos apbedījumos un datējami ar laiku no 10.–13. gs., kā arī viens iedzītņa šķēps, kas datējams ar 10.–11. gs. Trīs no šiem

¹²¹⁰ Mugurevičs Ē. Pārskats par izrakumiem Dinaburgas pilī 1982. g., 17.–18. lpp. (LNVM AA 799), Mugurevičs Ē. Arheoloģiskie izrakumi Dinaburgas pilsētīnā. // Mat., 1982. un 1983. g. – R., 1984, 74. lpp., 14. att. nr. 29.

¹²¹¹ Pēc: <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=30868> (skatīts 2011–10–18).

¹²¹² Pēc: <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=31754> (skatīts 2011–10–18).

¹²¹³ Glabājas Tartu Universitātes arheoloģijas kab., inv.nr. AI 1377:10.

¹²¹⁴ Glabājies Viļānu vidusskolas muzejā kā nr. 9. (V.Urtāna arhīva ziņas).

uzmavas šķēpiem (no Aizkraukles Lejasbitēnu, Smiltenes Lazdukalna un Saikavas Kapukalna kapulauka) bijuši izgatavoti damascēšanas tehnikā.¹²¹⁵ Līdz ar to konstatējams, ka šķēpi ir plašāk pārstāvētā tuvciņas ieroču kategorija kapos ar divasmeņu zobenu latgaļu apdzīvotajā teritorijā (70. tab.).

Arī cirvju atradumu skaits šīs kategorijas apbedījumos ir liels, kopskaitā zināmi 10 eksemplāri. Tajā skaitā seši ir platasmens cirvji no pieciem apbedījumiem un četri šaurasmens cirvji no četriem apbedījumiem. Platasmens cirvji šeit sastopami ar 10. gs. beigām (Izvaltas Brīveri) līdz 12./13. gs. mijai (Saikavas Kāpurkalns) datējamos apbedījumos, savukārt šaurasmens – 10. gs. 2.p. – 11. gs. sāk. Reti sastopams ir divu platasmens cirvju atradums, kāds zināms Drabešu Liepiņu 95. kapā.

Aizsardzības bruņojums. Savulaik literatūrā minēts, ka Ludzas Odukalna III 53. kapā bijis atrasts *plāksnīšu bruņukrekls*.¹²¹⁶ Šis atradums ir nedrošs, jo atrasts 19.gs. veiktos izrakumos, kad arheoloģijas zinātne vēl veidojās un nebija nostabilizējies senlietu terminoloģija. J.Romanova un V.Sizova veiktajos kapu aprakstos ne vienmēr precīzi saprotams par kāda veida priekšmetiem runāts. Visticamāk, ka šis atradums saistāms ar latgaļu tradīciju rotāt audumus ar tajos ieaustiem bronzas gredzentiņiem. Pretējā gadījumā šis atradums būtu senākais šāda veida bruņu atradums Latvijas teritorijā – 10. gs. Līdz šim Latvijā zināms tikai viens plāksnīšu bruņu – lamelāra – atradums vietējo maztautu karotāja apbedījumā – tas ir zināms kuršiem piederīgajā Lībagu Sāraju kapulauka 20. kapā.¹²¹⁷

Kopumā seši bruņukreklu fragmentu atradumi no vēlādzelzs laikmeta latgaļu apdzīvotajā teritorijā zināmi no pieciem pieminekļiem (173. att.). Bruņukrekla fragments zināms Krustpils Oglenieku kapulauka 5. kapā.¹²¹⁸ Izrakumu autores E.Šnores uzmanību tas nav izpelnījies, jo bijis stipri izrūsējis un turklāt atrasts sievietes kapā.¹²¹⁹ Bruņukrekla fragmenta esamību sievietes apbedījumā iespējams var saistīt ar latgaļu zemēs retumis sastopamajiem ziedojuumiem, ko mirušo piederīgie ievietojuši aizgājēju apbedījumos. Šajā kapā līdzdotais vērppjamās vārpstas skriemelis no Volīnijas sārtā šīfera, rosina domāt par šeit apbedīto sakariem ar slāvu zemēm, kas iespējams, varētu liecināt arī par šī bruņukrekla izcelsmi.¹²²⁰

¹²¹⁵ *Anteins A.* Melnais metāls Latvijā – R., 1976, 63. – 67. lpp.

¹²¹⁶ *Ciglis J. Radņš A.* Ludzas Odukalna kapulauka katalogs..., 93. lpp.

¹²¹⁷ *Asaris J.* Vīriešu apbedījumi Sāraju senkapos. // ZASM par 1992. un 1993. g. pētījumu rezultātiem –Rīga., 1994., 17. lpp.

¹²¹⁸ *Atgāzis M.* Tuvciņas ieroči senajā Latvijā..., 178. lpp.

¹²¹⁹ *Шноре Э.*, Асотское городище Р., 1961, 50. – 54. lpp.

¹²²⁰ Inv. nr. VI 3:40

Arī Drabešu Liepiņu kapulauka 106. kapā atrasts bruņukrekla fragments (52x40x26 mm), kas izmantots kā piekariņš. Vairāki atsevišķi atrasti bruņukrekla gredzeni zināmi Jersikas pilskalnā.¹²²¹ Kokneses kapulaukā zināmi divi bruņukreklu fragmenti, kas izmantoti kā piekariņi, bet līdzdoti vīriešu kapos.¹²²² Kā savrupatradums minams neliels riņķīšu bruņu atradums Gaigalavas pag. Kuderu sādžas „Jaunrozēs”.¹²²³ Tā kā latgaļu zemēs sastopami, piemēram, sieviešu rotu komplektu ziedojumi vīriešu kapos,¹²²⁴ tā, iespējams, šāda atraduma interpretācija varētu būt saistāma ar līdzīgu vēlmi no pretējā piemēram, palicēja vīrieša vismaz simboliski līdzdot kaut fragmentu no viena no sava laikmeta dārgākajiem priekšmetiem. Tomēr nevar izslēgt arī iespēju, ka tā kā daļai šo bruņu fragmentu redzama bronzas stieples cilpa, pieļaujams, ka tie nēsāti jau to dzīves laikā kā amuleti, ko varētu interpretēt saistībā ar maģiskās aizsardzības funkciju. Bruņukreklu fragmentu atradumu skaits un vienmērīgais izvietojums visā Latvijas apdzīvotajā teritorijā (173. att.)¹²²⁵ liek domāt, ka šis aizsardzības bruņojuma veids latgaļu zemēs bijis pazīstams samērā labi, bet ieviesies ne ātrāk kā 12. gs., un tā salīdzinošās dārdzības dēļ nav izveidojusies tradīcija to plaši ievietot apbedījumos. To tehniskie parametri uzrāda lielā mērā identisku to formu, kas, nav izslēgts, liecina par arī par līdzīgu to izcelsmi (71. tab.).

Latgaļu arheoloģiskajā materiālā nav liecību par bruņucepuru un vairogu lietošanu, kaut gan bruņucepuri latgaļu karavadonim Rūsiņam piemin Livonijas Indriķa hronika.¹²²⁶ Latgaļi karotāji noteikti varēja būt pazīstami ar senkrievu bruņucepurēm. Tuvākais bruņucepures atradums latgaļu apdzīvotajai teritorijai ir Izborskas pilskalns, kurā atrasts bruņucepures fragments – deguna sargs, kādi varējuši būt senkrievu II vai IV tipa (pēc A.Kirpičņikova klasifikācijas) bruņucepurēm.¹²²⁷

¹²²¹ *Vilcāne A.* Jersikas pilskalns, –R., 2003, 101. lpp., 14. tab., 8. att.

¹²²² *Atgāzis M.* Vairogi, bruņucepures un bruņas Latvijā 10. – 13. gadsimtā. // Latvijas vēstures institūta žurnāls, 2002, nr. 3., 21–53. lpp.

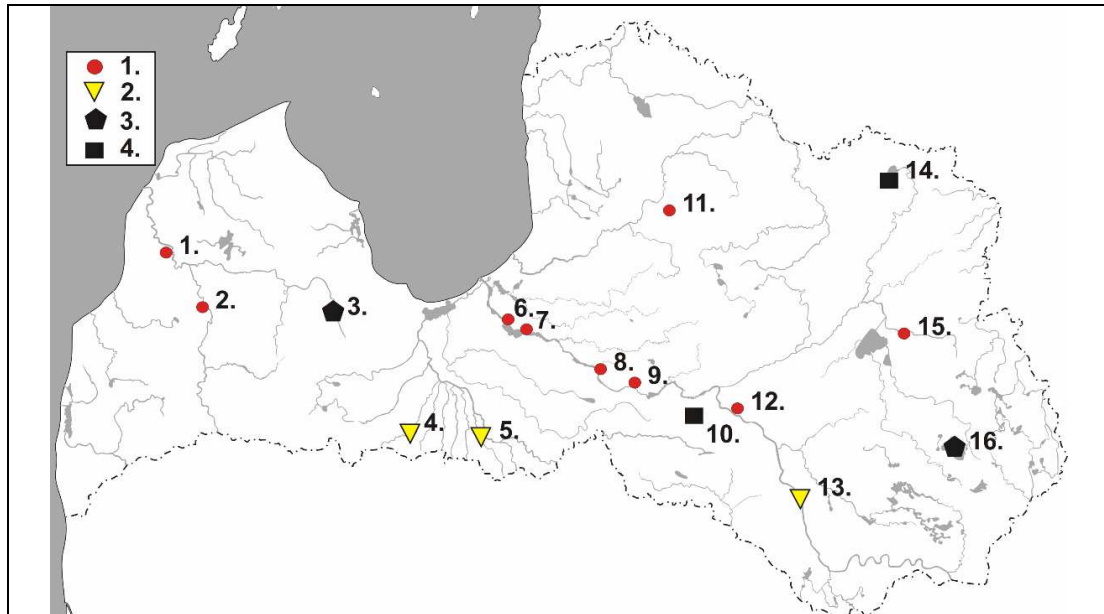
¹²²³ *Atgāzis M.* Tuvciņas ieroči senajā Latvijā..., 179. lpp.

¹²²⁴ *Radīņš A.* 10.–13.gadsimta senkapi latgaļu apdzīvotajā teritorijā un Austrumlatvijas etniskās, sociālās un politiskās vēstures jautājumi. LNVM raksti nr. 5., – Rīga, 1999., 122–123. lpp.

¹²²⁵ *Atgāzis M.* Vairogi, bruņucepures un bruņas Latvijā 10.–13. gadsimtā..., 22. lpp.

¹²²⁶ ИИ, XVI, 4.

¹²²⁷ *Лопатин Н.В. Артемев А.Р.* Предметы вооружения из раскопок въезда на Изборском городище. // РА, 1994, № 2.

173. att. Bruņukreklu un to fragmentu atradumi Latvijas teritorijā sākot no 11. gs. b.

Apzīmējumi: 1 – bruņukreklu un to fragmentu atradumi vietējo iedzīvotāju apbedījumos, 2 – atradumi vietējo iedzīvotāju dzīvesvietās, 3 – savrupatradumi ar grūti nosakāmu kontekstu, 4 – atradumi mūra piļu teritorijā.

1 – Zlēku Pasilciems, 2 – Kuldīgas Vulkāns, 3 – Irlava, 4 – Tērvetes pilskalns, 5 – Mežotnes pilskalns, 6 – Doles Vampenieši I, 7 – Salaspils Lipšu apmetne, 8 – Skrīveri, 9 – Kokneses kapulauks, 10 – Sēlpils, 11 – Drabešu Liepiņas, 12 – Gaigalavas Kuderi, 13 – Jersika, 14 – Alūksne, 15 – Gaigalavas Jaunrozes (Kuderi) 16 – Rāznas ezers.

Senkrievu karadraudžu grezno bruņojumu vairākkārt atzīmē 13. gs. rakstītie avoti.¹²²⁸ **Vairogi** latgaļu apbedījumos nav konstatēti. Iespējams, ka tie pilnībā vai lielā mērā bijuši izgatavoti no organiskiem materiāliem, kā Tīras purvā Kurzemē atrastais vairogs, un tādēļ nav saglabājušies, vai arī to līdzdošana apbedījumos nav bijusi izplatīta latgaļu apbedīšanas tradīciju sastāvdaļa. Tomēr, ka šeit vairogi pazīti un tikuši lietoti, liecina dzelzs umbona atradums Aizkraukles pilskalnā, kā arī latgaļiem tos piemin 13. gs. rakstītie avoti.¹²²⁹

Septiņos apbedījumos ar divasmeņu zobenu atrastas astoņas jostas, daļā gadījumu – ar apkalumiem un riņķiem, daļā gadījumu saglabājušies tikai nelieli jostu fragmenti. Vienā kapā atrastas divas jostas – Priekuļu Ģūģeru kapulauka 30. kapā zināmas divas apkaltas jostas – viena bijusi mirušajam ap gurniem, otra – novietota pāri labajam plecam, kas, iespējams, norāda uz tās izmantošanu zobena piekāršanai. Ņemot vērā to, ka ap gurniem apliktajai jostai bijis jāiztur divasmeņu zobena, kas ievietots koka makstī, kas apvilktā ar ādu un audumu un kurai galā atrodas metāla

¹²²⁸ AH, 01589–01600; 02213–02219 rindas u.c.

¹²²⁹ „Līvi un leti, sizdami zobenus pret vairogiem un reizē kliegdami...”. IH, XXVIII:5

uzgalis, svars, tad ir nepieciešams rast veidu, kā to atslogot. Iespējams, pāri labajam plecam pārlikta otra josta pildījusi tieši šo funkciju. Apbedījumi, kuros atrastas jostas, datējami ar 10.–12. gs.

Ar jātnieka uzkabi saistāmi divi atradumi – dzelzs iemaukti no Aglonas Izvaltas Brīveru kapulauka 40. kapa, kas datējams ar 10. gs. beigām – 11. gs. sākumu un Aglonas Kristapiņu kapulauka 280. kapa, kas datējams ar 11. gadsimta sākumu.¹²³⁰

Latgaļu vīriešu kapos bieža piedeva ir **rotas** (72. tab.). Trijos kapos atrastas karavīra aproces, tajā skaitā vissmagākais zināmais šo aproču atradums Latvijā – no Aizkraukles Lejasbitēnu kapulauka 341. kapa (svars 699 g). Drabešu Liepiņu kapulauka 95. kapā atrastā karavīra aproce bijusi salauzta, savukārt Priekuļu Ģūģeru kapulaukā atrastā karavīra aproce bijusi mirušajam uz rokas kopā ar grezni rotātu rokautu, kas arī ir vienīgais šī veida atradums kapos ar divasmeņu zobenu. Šie kapi datējami ar laiku no 10. gs. sākuma līdz 11.gs. Trīs apbedījumos atrastas piecas lentveida aproces un datējamās ar 10. gs. 2. pusi – 13. gs. sāk. Vītās aproces atrastas divos apbedījumos – kopskaitā trīs eksemplāri, kas datējami ar 11. gs. Šaurās aproces zināmas no diviem apbedījumiem, to kopskaits – seši eksemplāri, kas datējami ar 11. gs. Vislielākais šo aproču skaits zināms no Aglonas Kristapiņu kapulauka 280. kapa – četri eksemplāri. Griezumā segmentveida aproce atrasta vienā eksemplārā Priekuļu Ģūģeru kapulauka 30.kapā un datējama ar 11. gs.

Apģērba sastiprināšanai izmantotas saktas. Minētajos apbedījumos visplašāk izmantotas pakavsaktas, tajā skaitā četros apbedījumos zināmas četras pakavsaktas ar tordētu loku un atrofītiem galiem (datējamās ar 11.–13.gs.sāk.). Četros kapos zināmas pa vienai pakavsaktai ar griezumā trīsstūrveida loku un atrofītiem galiem, kas visas datējamās ar 11. gs. Pakavsaktas ar skaldņu galiem atrastas trīs eksemplāros no diviem apbedījumiem un datējamās ar 10. gs. 2.pusi – 1. gs. Drabešu Liepiņu 95. kapā atrastas divas nelielas pakavsaktas ar magoņpogaļu galiem, tomēr to piederība minētajā kapā apbedītajam vīrietim ar divasmeņu zobenu nav droša, jo minētais kaps ir dubultapbedījums, kurā atrodamas arī sieviešu rotas lietas, kā piem., kaklariņķi un spirālaproces. Vienā Odukalna apbedījumā ar zobenu atrasta retas formas sakta – riņķsakta, kas rotāta skandināvu Borres stilā un datējama ar 10. gs.¹²³¹

Bagātas liecības par apbedīto statusu redzam divos apbedījumos, kuros atrasti arī ar tirdzniecību saistīti piederumi – saliekamie svariņi (divos apbedījumos – Ludzas

¹²³⁰ *Kuniga I.* Kristapiņu kapulauks..., 68. lpp.

¹²³¹ *Ciglis J., Radiņš A.* Ludzas Odukalna kapulauka katalogs..., 183. lpp., 62. att., nr. 15.

Odukalna II 32a kapā un Priekuļu Ģūģeru kapulauka 30. kapā), atsvariņi un sešas arābu sudraba monētas – četri veseli un divi fragmentāri dirhēmi.¹²³² Šo priekšmetu atradumi netieši norāda uz apbedīto turīgumu un iespēju iegādāties dārgo importa ieroci – divasmeņu zobenu. Apbedījumi datējami ar 10.–11. gs.

Liecības par apģērbu minētajos kapos ir nelielas, jo vīriešu apģērbs rotāts ar metālu, kas konservējis audumu, salīdzinoši maz. Vienā apbedījumā ar zobenu konstatēti grezni rotāti svārki (11. gs.), trijos apbedījumos – krekla piedurkņu aptinumi ar bronzas spirālītēm (10.–11.gs.), četros gadījumos konstatēts cepuru rotājums ar bronzas spirālītēm (10. gs. 2.p. – 11. gs.). Vismaz vienā gadījumā ir liecības par kājautu rotājumu ar bronzas spirālītēm (11. gs.), vienā kapā konstatēts arī apmetnis, rokauts un brokāta lente (Priekuļu Ģūģeru kapulauka 30. kaps, 11. gs.).

Tāpat tikai vienā gadījumā kapā līdzdoti tādi sadzīvē nepieciešami priekšmeti kā galoda, šķiļamdzelzs un krams, divi maki un ar bronzu apkalts koka kauss (Priekuļu Ģūģeru kapulauka 30. kaps, 11. gs.). Vienā gadījumā konstatēta netipiska vīriešu kapu piedeva – īlens (Ludzas Odukalna II 32a kaps, 11. gs.).

Visvairāk divasmeņu zobenu vienā kapulaukā zināms Priekuļu Ģūģeru kapulaukā, kur minētais ierocis atrasts 11., 30. un 135. kapā. Visbagātākās piedevas, tajā skaitā ieroči, atrodamas 30. kapā, kur bez divasmeņu zobena ar bronzas maksts uzgali atrasti arī divi uznavas šķēpi, kaujas nazis un nazis, kā arī platsmens cirvis – tā pārstāvot pilnu tuvciņas ieroču komplektu.¹²³³ Pārējos abos šī kapulauka kapos ar divasmeņu zobenu līdzīgo tuvciņas ieroču komplekts ir mazāks – abos pārējos apbedījumos līdzīgo vai nu kaujas nazis vai nazis, bet ne abi šie ieroči (135. kapā redzam kaujas nazi, savukārt 11. kapā – nazi greznā bronzas makstī). Visi trīs Ģūģeru kapulaukā atrastie divasmeņu zobeni bijuši ievietoti makstīs, par ko liecina bronzas uzgaļi to galos. Divos Ģūģeru kapulauka apbedījumos ar divasmeņu zobenu sastopami arī šķēpi – abos gadījumos tie ir uznavas – 30. kapā līdzdoti divi, 11. kapā – viens šķēps. Cirvji sastopami gan platsmens (30. kaps), gan šaurmens (11. un 135. kaps), kas pārstāv šo cirvju vēlinu formu – tiem ir izteikti pagarināta pieta daļa.

Drabešu Liepiņu kapulauka 95. kapā atrasts nazis, divasmeņu zobens ar maksts uzgali, uznavas šķēps, divi platsmens cirvji, karavīra un vītā aprobe un pakavsakta. Apbedījums ir savdabīgs, tiek pieļauts, ka tas varētu būt dubultapbedījums, jo atrastas arī virkne sieviešu rotu, tādēļ tā inventārs var sniegt liecības tikai par ieroču formām, bet

¹²³² Apala Z., Zariņa A. Dižciltīga latgaļa apbedījums Ģūģeru kapulaukā. // LVIŽ nr. 1. 1991, 25. lpp.
¹²³³ turpat..., 25. lpp.

dziļākiem pētījumiem par bruņojumu noderīgs mazākā mērā. Turklāt minētais kaps ir ugunsapbedījums, kādi latgaļu apdzīvotajā teritorijā ir sastopami nelielā skaitā, jo vēlajā dzelzs laikmetā šajā teritorijā dominē līdzenie skeletkapi.¹²³⁴ Turklāt vairāki šī kapa inventāra priekšmeti ir speciāli bojāti, piemēram, šai pašā kapā esošais divasmeņu zobens un šķēpa uzgalis tikuši salocīti, kas nav raksturīga Austrumlatvijas apbedīšanas tradīciju iezīme. Tomēr pārējās šajā kapā esošās senlietas, tajā skaitā vairāki sieviešu kaklariņķi un karavīru aprobe, ir latgaliskas, kas paver plašas iespējas tālākām apbedītā etniskās piederības interpretācijām.

Tradicionāli nedaudznie latgaļu kapulaukos atklātie ugunsapbedījumi tikuši skaidroti ar lietuviešu faktora klātbūtni,¹²³⁵ tomēr šis priekšstats nebūtu automātiski jāattiecina uz baltu un Baltijas somu cilšu saskarsmes areālu – tikpat iespējams, ka ugunsapbedījumi latgaļu zemēs varējuši tikt pārņemti arī no lībiešu vai igauņu zemēm, kur šis apbedījumu veids vēlajā dzelzs laikmetā ir vispārplatīts.¹²³⁶

Apbedījumos līdz šim nav konstatētas liecības par šaujamo loku un bultu izmantošanu, kas domājams, bijusi neatņemama latgaļu viegli bruņoto karotāju ekipējuma sastāvdaļa, tomēr kā rāda atradumi dzīvesvietās un depoziiti, vēlajā dzelzs laikmetā lietoti plaši.¹²³⁷

Kopumā, izvērtējot latgaļu vīriešu kapu inventāru, kuros kā piedeva atrasts divasmeņu zobens, redzam, ka tikai vienā gadījumā apbedītais apglabāts ar visu tolaik lietoto tuvcīņas ieroču komplektu (Priekuļu Ģūģeru 30. kaps). Visticamāk, ka tas skaidrojams ar apbedīto dažādo turīguma pakāpi. Labi redzams, ka neiztrūkstošs karotāja pavadonis ir šķēps un cirvis, kā arī josta, kam kaujā jāsaturs uzskabe. Pārējās līdzoto ieroču formas, atkarībā no vietas un laika nedaudz variējas. Jāatzīmē, ka latgaļu kapu komplektos ar zobeniem dominē platasmens cirvjī un uzmavas šķēpi, kas norāda uz vēlā dzelzs laikmeta otrajā pusē – 11.–12. gs. – valdošo tendenci uzlabot pieejamo ieroču klāstu – šķēpa uzmava apgrūtināja pretinieka atbrīvošanos no tā, gadījumā, ja šķēps iedūrās pretinieka vairogā, savukārt no platasmens cirvja triecieniem neglāba pat bruņucepures un bruņukrekli, jo dragāja pretinieka kaulus, vai to apdullināja. Jāpiezīmē, ka atsevišķi šeit atrastie ieroči bijuši izgatavoti īpaši kvalitatīvi – tas sakāms par vairākiem šķēpu uzgaļiem, kas izgatavoti damascējuma tehnikā (Smiltenes Lazdukalns, u.c.).

¹²³⁴ *Radiņš A.* 10.-13. gadsimta senkapi latgaļu apdzīvotajā teritorijā..., 27. lpp.

¹²³⁵ *turpat...*, 31. lpp.

¹²³⁶ *Kriiska A., Tvauri A.* Eesti muinasaeg..., p. 242–246.

¹²³⁷ *Urtāns V.* Senākie depoziiti Latvijā..., 164–165.lpp.

Cik iespējams spriest pēc zirglietu procentuālā daudzuma latgaļu apbedījumos, tad apbedītie pārsvarā, iespējams, bijuši kājnieki, jo zirglietas līdzotas nelielā skaitā, kas sakrīt ar rakstītajos avotos un pat folklorā minētajām ziņām. Šāds pārvietošanās veids karagājienā izmantots gan 13. gs., gan vēl 14.–15.gs. Livonijā ordeņa karaspēkā.¹²³⁸

Latgaļu apbedījumos zobens vienmēr ir mirušajam labajā pusē. Tas ļauj secināt, ka, lai gan kapos tas atrasts reti, zobeni bijuši tiem pazīstami plašāk, kā to atspoguļo apbedīšanas tradīcijas. Ar šo iezīmi latgaļi atšķiras no citām Latvijas teritorijas maztautām. Visticamāk, šāds novietojums saistāms ar labās puses (aktivitāte, vīrišķīgums) simboliku, kam atsevišķas analogijas zināmas arī ārpus Latvijas teritorijas.¹²³⁹ Jādoma, ka zobenu un to piederumu izplatība latgaļu apdzīvotajā teritorijā atspoguļo gan to ģeogrāfiski mazāk izdevīgo novietojumu salīdzinot ar kuršu un lībiešu zemēm, kas atradās jūras piekrastē un pie lielo upju grīvām un lielākā mērā kontrolēja tālo tirdzniecību, kas, Austrumlatvijā, domājams, sadārdzināja zobenu izmaksas, jo šis ierocis 11.gs. 2. p. – 13. gs. šeit iegūts ļoti nelielā skaitā, kā arī ar sociālās struktūras atšķirībām staro Rietumlatviju un Austrumlatviju, īpaši laikā pēc vikingu laikmeta beigām.

Gan šie mazskaitlīgie atradumi apbedījumos, gan atsevišķie Rietumeiropas formu zobeni (Kalsnava, Bērzgales Vaidu kapi, Cirgaļu Jaunbemberi), iespējams, atspoguļo latgaļu vairāk centralizētās pārvaldes struktūras aizvēstures beigās, vai jau viduslaiku sākumā, kontrastējot ar Rietumlatvijai šajā laikā vairāk raksturīgo uzsvāru uz individuālās varas un turības manifestēšanu caur ievērojami lielāku zobenu un citu ieroču un bruņojuma kategoriju līdzdošanas tradīciju apbedījumos.¹²⁴⁰

4.5. Divasmeņu zobeni sēļu bruņojumā.

Sēļu etnoģenēze ir samērā komplicēta. Par tiem samērā droši var sākt runāt ar vidējo dzelzs laikmetu. Agrā dzelzs laikmeta uzkalniņu kapu kultūra varēja būt pamats, uz kura, uzslēņojoties austrumbaltiem un saņemot spēcīgus impulsus no Viduslatvijas (zemgaļu) līdzeno kapulauku apgabala, izveidojās sēļi.¹²⁴¹ Vēlajā dzelzs laikmetā to materiālā kultūra bija ieguvusi daudz latgaļu materiālajai kultūrai

¹²³⁸ „...Pēc lielceļa laupītāju paražas – kājām...sk.: „Vartberges Hermana Livonijas hronika. – Rīga, 2005. 143. lpp. u.c.

¹²³⁹ *Effros B.* Merovingian Mortuary Archaeology and the making of the Early Middle Ages. – Berkley, Los Angeles, London, 2003., p. 69, fig. 7.

¹²⁴⁰ *Tomsons A.* Karotāji vai karadraudzes: militārās struktūras Latvijas teritorijā..., 34. lpp.

¹²⁴¹ *Ciglis J.* Sēļu etnoģenēze Austrumbaltijas etnovēsturisko procesu kontekstā. // Pētījumi sēļu senatnē. LNVM raksti nr. 11. – Rīga, 2006., 37. lpp.

raksturīgu iezīmju. Tomēr vēlajā dzelzs laikmetā sēļu politisko atšķirību min arī šī laika lielākie rakstītie avoti.¹²⁴² Šajā periodā sēļu apdzīvotajā teritorijā zināmi kopumā tikai daži zobenu un to fragmentu atradumi – divi Latvijas teritorijā, viens – mūsdienu Lietuvā.

Lietuvas teritorijā zināms T–V tipam tuvas formas zobena apakšējā šķērša fragments ar melninājuma tehnikā veidotu smalku vijuma ornamentu tā virsmā no Anikšču raj. Visetišķu (*Visetiškiai*) 12. uzkalniņkapa.¹²⁴³ Šādi rotāti zobeni nav sastopami bieži – šādiem rotājumiem zināmas tikai dažas analogijas no Kijevas un Zviedrijas.¹²⁴⁴ Sēļu zemju robežas ar Krievzemi un īslaicīga politisku atkarība no tās atspoguļota arī rakstītajos avotos.¹²⁴⁵

Spilgtākais zobena atradums sēļu apdzīvotajā teritorijā neapšaubāmi ir no Sēlpils Lejasdopeļu uzkalniņu kapulauka 5. uzkalniņa 2. kapa¹²⁴⁶ Tas piederīgs Z tipam un datējams ar 11. gs. 1. pusi.¹²⁴⁷ Apbedījums ir bagāts piedevām, līdzdotas ne tikai rotas lietas (3 pakavsaktas, 5 aproces – 4 no tām ar zvērgalvu galiem, viena masīvā, griezumā segmentveida), 6 gredzeni), rotāts apģērbs (neparasts cepures rotājums) un tuvciņas ieroču komplekts (uzmavas šķēps, platasmens cirvis, kaujas nazis), bet arī tirdzniecības piederumi (saliekamie svariņi un atsvariņu komplekts), kas apliecina mirušā saistību ar šo sfēru un iespēju iegūt turīgumu un atļauties iegādāties kvalitatīvākus ieročus. Kapā līdzdotais zobens ir bijis likts mirušajam pie labajiem sāniem,¹²⁴⁸ kas saista to ar latgaļu zemēs izplatīto zobena līdzdošanas tradīciju, kur zobens likts tikai šajā pusē mirušajam. Iespējams, tieši apbedīšana uzkalniņos uzlūkojama par vienu no apbedīto augstāka sociālā statusa noteikšanas kritēriju, jo gan sēļu, gan latgaļu uzkalniņkapos un līdzenajos kapulaukos apbedīto inventārs ir praktiski identisks.

Jaunjelgavas apkārtnē¹²⁴⁹ zināms zobens ar taisnu apakšējo šķērsi un B tipa roktura pogu pēc E.Oukšota klasifikācijas. Šī zobena atraduma apstākļi un tagadējā atrašanās vieta nav zināmi. Līdz ar to sīkākai analīzei izmantojams tikai viens zobena

¹²⁴² AH, 00144–00145, 00337–00340 rinda.

¹²⁴³ *Kazakevičius V.* Ryietiškios kilmės radinys Visetiškiu (Anykščių raj.) pilkapyne. // Lietuvos archeologija, n. 9. – Vilnius, 1992. p. 133–137.

¹²⁴⁴ *Kazakevičius V.* Baltų kalavijai..., p. 52–53., 54., 55. pav.

¹²⁴⁵ AH, 00146, 00647–00647 rinda, IH, I 3; VII 4; XII 1 u.c.

¹²⁴⁶ *Šnore E.* Pārskats par Lejasdopeļu kapulauku un apmetni 1961. g. (LNVM AA 365.).

¹²⁴⁷ LA, 64. tab., 17.

¹²⁴⁸ *Šnore E.* Pārskats par Lejasdopeļu kapulauku..., 18. att.

¹²⁴⁹ Šī zobena attēls saglabājies tikai no Pieminekļu Valdes arhīva uzskaites kartiņas zīmējuma (glabājas LNVM), precīzāki atraduma apstākļi nav zināmi.

atradums (Sēlpils Lejasdopeles), kas plašākam priekšstatam par šo ieroču vietu sēļu bruņojumā un apbedīšanas tradīcijās ir par maz. Neskatoties uz to ir redzams, ka esošās trīs liecības par zobeniem katra pārstāv dažādas formas un izcelsmes ieročus – šeit redzama gan vikingu laikmeta beigu zobenu forma, gan tipiska Rietumeiropas krusta karu perioda zobena forma, gan atradumus, kura izcelsmi iespējams saistīt ar Kijevas Krievzemes ieroču meistarību. Iespējams, Beteļu kapulauka 13. apbedījumā atrasts zobena dzelzs taisnā šķērša fragments.¹²⁵⁰ Šis apbedījums jau pagātnē ir ticis postīts, pats priekšmets ir ļoti korodējis un nav nosakāms, vai tas tiešām uzskatāms par zobena sastāvdaļu.

Kopumā vēlajā dzelzs laikmetā sēļu bruņojums sastāv no viena vai diviem šķēpiem, sākotnēji šaurisms, no 10. gs. – plasmens cirvjiem, līdz 11. gs. izplatīti garie šaurie kaujas naži. Sēļu teritorijā iegūtas liecības par krāšņi krāsotiem vairogiem,¹²⁵¹ bet ziņas par cita veida aizsardzības bruņojumu pagaidām nav konstatētas. Secināms, ka sēļu bruņojuma komplektu apbedīšanas tradīcijās noteica tradīcija, kas neatspoguļoja dzīves realitāti pilnībā. Zobena vieta kapā redzama tikai vienā gadījumā (Sēlpils Lejasdopeles), tomēr tā līdzīgais novietojums apbedījumā līdzīgā veidā kā latgaļu zemēs izplatītajai tradīcijai mirušajam pie labās rokas, iespējams, atspoguļo iespējamību, ka, ja rets importa priekšmets jau iekļāvies šajās samērā konservatīvajās tradīcijās, tad šiem ieročiem ir bijušiem jābūt pazīstamiem plašāk, kā to atspoguļo atradumi tikai apbedījumos un mazskaitlīgie atradumi dzīvesvietās.

Noslēdzot šo nodaļu, secināms, ka Latvijas teritorijā 9.-13. gs. redzama atšķirīga arheoloģiskā materiāla izplatība un zobenu skaitliski procentuālais sadalījums dažādos kultūrvēsturiskajos un etnoģeogrāfiskajos apgabalos. Iespējams, ka daļēji tā iemesls ir nevienmērīgā Latvijas teritorijas arheoloģiskā izpēte – tā skaitliski maz zobenu iegūts Ziemeļlatvijā, Sēlijā, lielā skaitā – Daugavas lejtecē, Ziemeļkurzemē, Gaujas baseinā.

Tomēr veiktā apbedījumu analīze parāda, ka lai gan vēlajā dzelzs laikmetā atsevišķu indivīdu rīcībā un īpašumā varēja būt arī ekskluzīvāks bruņojums – dārgi ieroči, bruņas, vairog, bruņucepures, zirglietas, rotas un grezns apģērbs, tomēr zobeni sastopami gan piedevām trūcīgākos, gan bagātākos apbedījumos. Apbedījumu ar

¹²⁵⁰ Šnore E. Beteļu kapulauks Augšzemē. // AE, XV laid., - Rīga. 1987., 71. lpp.

¹²⁵¹ LA, 78. tab., 229. lpp.

zobeniem analīze ļauj secināt, ka ir arheologam iespējams konstatēt tikai apbedīto dažādo turīguma pakāpi, vai aizgājēju vēlmi redzēt netaisni kā nozīmīgu personu, bet pārējā bruņojuma izpēte – par pamazām notiekošu ieroču komplekta unificēšanos laikā līdz 13. gadsimtam. Savukārt zirglietu klātbūtne apbedījumā pati par sevi arī vēl nevarētu būt kritērijs karadraudzes identificēšanai, drīzāk tā ir liecība par dažādu piedevu veidu līdzdošanas tradīciju dažādos reģionos.

Secināms, ka arheoloģisko atradumu interpretācijā zināmu ieskatu var sniegt rakstītie avoti, kas rāda situāciju, ka vismaz skandināvu sabiedrībā zobens varējies atrasties pat nebrīva sabiedrības locekļa – verga īpašumā.¹²⁵²

Trūkstot detalizētiem rakstītajiem avotiem par sabiedrības sociālo struktūru, joprojām ir būtiski mēģināt izprast vēlā dzelzs laikmeta sabiedrību Latvijā un ko atspoguļo apbedījumi ar zobenu piedevām tajos. Secināms, ka šo ieroču pētniecība arheoloģiski tikai ļauj konstatēt dažu ar zobeniem bruņoto indivīdu saistību ar tirdzniecību, atsevišķi darbarīki ļoti militāra rakstura kapos savukārt ļauj spekulēt par apbedīto zināmu atkarību no to zemes īpašumiem ko šie darbarīki varējuši simbolizēt.¹²⁵³ Nav pamata nedomāt, ka daļa no apbedītajiem indivīdiem ar zobeniem arī ir rakstītajos avotos minētie vietējo zemju un novadu vecākie. Tomēr caur ieroču un bruņojuma izpēti, lai gan Latvijas teritorijā iegūtas spilgtas un skaitliski iespaidīgas liecības par to, spriest par iespējam detalizētāk identificēt noteiktas sabiedrībā pagātnē pastāvējušas sociālās struktūras, piemēram, karadraudzi, arheoloģiski ir visai ierobežotas. Aplūkojot tikai zobenu izplatību un koncentrāciju, iespējams spriest par sabiedrības iekšējo dinamiku – acīmredzot lielāks atradumu skaits varētu liecināt par kādiem sociāliem konfliktiem, iekšēju spriedzi, bet relatīvi neliels skaits – par jau stabilāku, iespējams, arī centralizētāku sociālu organizāciju, kur indivīda loma paš aizsardzībā mazinājusies.

Visumā apbedījumu ar zobeniem sastāva analīze parāda vēlā dzelzs laikmeta Latvijas sabiedrības vēl lielā mērā egalitāro raksturu aizvēstures beigās, un apbedījumos līdzoto piedevu plašais klāsts (drīzāk atspoguļo apbedīto materiālo nodrošinātību un turīgumu, kā arī palicēju vēlmi atspoguļot mirušo kā nozīmīgu personu, ko vairāk gan domājams, atspoguļo rotas, nevis ieroči, kā arī subjektīvi – atsevišķo maztautu izdevīgāko ģeogrāfisko novietojumu, kas ietekmēja noteikta veida priekšmetu kategoriju pieejamību konkrētajā reģionā.

¹²⁵² Сага о Гисли. / Исландские саги. Исландский эпос. / – Москва, 1973. с. 24.

¹²⁵³ Iespējams, ka dzelzs uznavas kati atspoguļo saistību ar bišu kokiem un ienākumiem no tiem, jo tādi var tikt izmantoti t.s. doru dēšanā. Turklāt 13. gs. sākumā Autīnes sacelšanās sākas tieši dēļ bišu kokiem. IH, XVI:3.

SECINĀJUMI

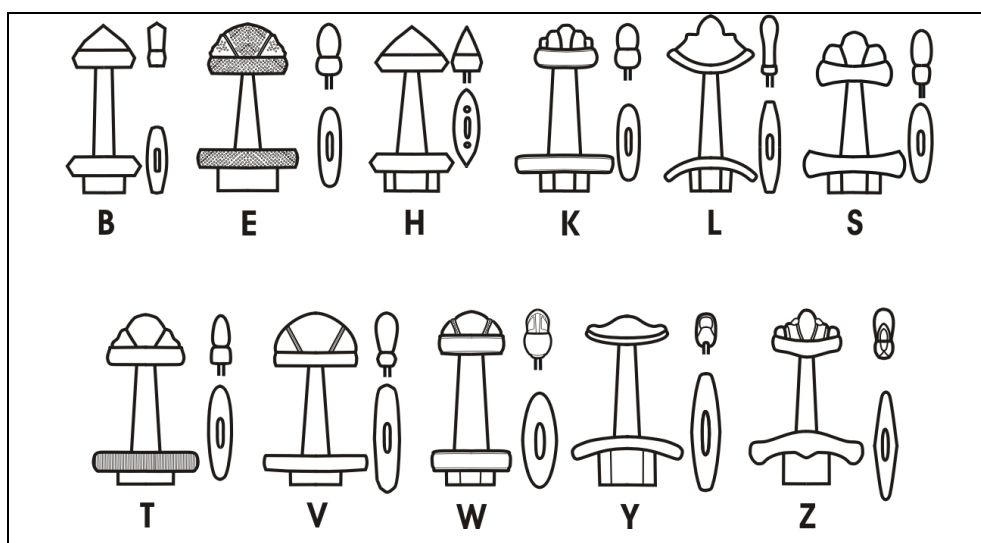
Promocijas darba izstrādes gaitā tika iegūta virkne secinājumu, kas aptver dažādus ar vēlā dzelzs laikmeta un viduslaiku sākuma zobeniem saistītus aspektus. Iegūtie secinājumi iedalāmi vairākās grupās. Tie ir saistāmi gan ar zobenu klasifikāciju, datējumu, izgatavošanas tehniskajiem jautājumiem, lietojuma praktiskajiem aspektiem, etniskajām un sociālajām interpretācijām, kā arī Austrumbaltijas vēlā dzelzs laikmeta karotāju ideoloģijas iespējamo atspulgu zobenu un to piederumu rotājumā izmantotā ornamenta iespējamās semantikas skaidrojumiem.

Promocijas darba izstrādes gaitā tika apzināts vairāk kā 500 vienību liels avotu materiāls, ko veidoja 357 zobeni un to fragmenti, kā arī 201 zobenu makstu uzgaļi, tika izstrādāta Latvijas teritorijā iegūto zobenu un to piederumu atradumu klasifikācija, tika precizēts to datējums, veikta roktura detaļu un citu zobenus veidojošo sastāvdaļu savstarpējā korelācija.

Secināms, ka Latvijas teritorijā iegūtā arheoloģiskā mantojuma, tajā skaitā divasmeņu zobenu un to piederumu pilnvērtīgai arheoloģiskai interpretācijai joprojām liela nozīme ir tipoloģiskās metodes pielietojumam, jo daudzām senlietu kategorijām, tajā skaitā zobeniem un to piederumiem to lietojuma hronoloģija līdz šim bijusi izstrādāta tikai aptuveni. Rezultātā atsevišķiem zobenus veidojošajiem elementiem to ir izdevies precizēt. Darbā izmantotā pieeja, iespēju robežās atspoguļojot savstarpējo kombināciju variantus starp zobena roktura tipu un / vai to veidojošo detaļu kombinācijām, zobena asmens tipu, asmens ieraksta formu un zobena maksts uzgaļa tipu, ļauj dažus hronoloģijas jautājumus interpretēt daudz pilnvērtīgāk gadījumos, ja atsevišķiem elementiem precīzs datējums arī nav zināms. Rezultātā var uzskatīt, ka ir izveidota nosacīta relatīvā zobenu detaļu un elementu hronoloģija, kuru papildus datējumu iegūšanas gadījumā būs iespējams pilnvērtīgi iekļaut kopīgajā zobenu un to piederumu datējumu shēmā. Darba rezultātā ir identificēta un precizēta Latvijas atradumu piederība 22 zobenu tipiem (174, 175. att.), kā arī izdalīti 8 zobenu makstu uzgaļu tipi (176. att.), izveidota atsevišķu zobenu rokturu tipu iekšējā klasifikācija, kā arī ieskicēti galvenie asmeņu ierakstu tipi saistībā ar asmeņu tipiem. Secināms, ka nākotnes uzdevums būtu detalizēta zobenu asmeņu ierakstu izpēte ar nedestruktīvām metodēm, kas pavērtu plašas iespējas šo materiālu datēt ļoti precīzi pēc droši datētām analogijām kaimiņzemju arheoloģiskajā materiālā, piemēram, izmantojot

paleogrāfijas metodes, kā to pierāda atsevišķu ierakstu tipu jau noskaidrotais datējums.

Lai gan līdz šim ir izveidotas vairākas pietiekami detalizētas zobenu un to detaļu tipoloģijas un to interpretācijā izmantotās pieejas var atšķirties, promocijas darba tēmas izpētes rezultātā veiktā Latvijas teritorijā iegūtā arheoloģiskā materiāla analīze parāda, ka katram kultūrvēsturiskajam reģionam un vēsturiskajam periodam nepieciešamā artefaktu klasifikācija jāveido atsevišķi, lai labāk atspoguļotu reģionālās īpatnības.

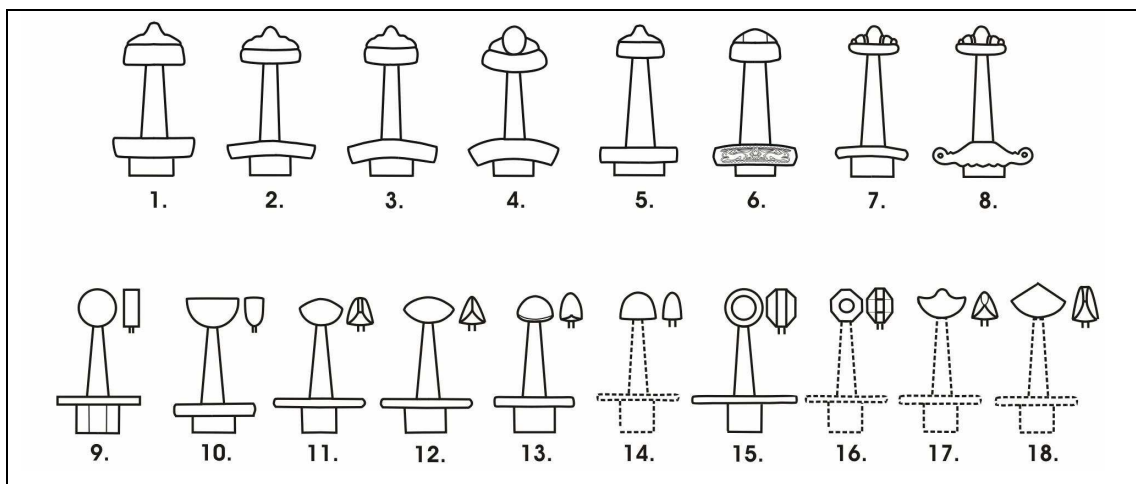
174. att. Latvijas teritorijā 9. gs. – 11. gs. 2. p. izplatīto divasmeņu zobenu klasifikācija (B-Z – Vikingu laikmeta zobenu rokturu tipi (B-Ztipu nosaukumi pēc J.Petersena klasifikācijas).

Jāsecina, ka tipoloģiskās metodes pielietojuma efektivitāte attiecībā uz atšķirīgām pētījuma avotu grupām var variēt. Ir ļoti iespējamas situācijas, kad pētniecībā sastopamas situācijas, kad formāli analizējot kāda atsevišķa artefakta morfoloģiskās pazīmes, tās tomēr pilnībā nav iespējams pielāgot nevienai no eksistējošajām shēmām.¹²⁵⁴ Līdz ar to mazskaitlīgākie atradumi apvienoti (piem. grūti atšķirt Petersena H un I tipa zobenus), īpaši ja to pazīmes definētas aptuveni). Gadījumos, kad atsevišķi artefakti bijuši mehāniski bojāti – īpaši tas attiecas uz V tipa makstu uzgaļu iekšējo klasifikāciju – kad trūkstot atsevišķām to detaļām, to ieskaitīšana atsevišķos apakštipos (I, II un III) ir apgrūtināta. Īpaši izteikta šī problēma ir attiecībā uz asmeņu, īpaši to vidusdaļu, fragmentu klasifikāciju, tādēļ kopīgajā promocijas darbā izmantotajā avotu uzskatē tie tika izmantoti mazāk. Tomēr lielā

¹²⁵⁴ Līdzīgu piemēru pamato poļu pētnieki: *Janowski A., Kotowicz P.N., Michalak A. Jeszcze o mieczu z Radymna. // Acta Militaria Mediaevalia IV, Krakow – Sanok 2008, s. 187.*

mērā šīs metodes pielietojums ir attaisnojies, izstrādājot visaptverošu 9. – 13. gs. zobenu formu klasifikāciju (174.-175. att), kā arī parādot to korelāciju ar to makstu uzgaļiem (136. att.).

Nozīmīgākie aplūkoto artefaktu hronoloģijas izpēti skarošie secinājumi galvenokārt saistās ar atsevišķu šī perioda zobenu tipu, iespējams, ilgāku lietojumu noteiktās Latvijas teritorijas daļās (latgaļu un Gaujas lībiešu teritorija). Datējuma precizēšana ļauj apgalvot, ka atsevišķi zobeni Latvijas teritorijā varējuši būt lietojumā ilgāk, kā to izcelsmes reģionos, bet liels skaits vikingu laikmeta zobenu formu, tajā skaitā atsevišķu Rietumeiropā agri datētu formu zobeni Gaujas lībiešu apdzīvotajā teritorijā, rosina veikt jaunus pētījumus par to kultūras parādīšanos šajā reģionā datējuma precizēšanu.

175 att. Latvijas teritorijā 11.gs 2. p. – 13. gs. izplatīto divasmeņu zobenu formu klasifikācija (aut.zīm.).

1 – T-III tips, 2 – T-IV tips, 3 – T-V tips, 4 – T-VI tips, 5 – 8 kuršu tipa zobenu apakštīpi; 9 – zobeni ar diskveida pogu, 10 – zobeni ar seglveida pogu, 11 – 12 – zobeni ar lēcveida roktura pogu (A), 13 – 14 zobeni ar augšpusē noapaļotu roktura pogu (B un B-1), 15 – zobeni ar apaļu roktura pogu ar izvirzītu un noplacinātu vidusdaļu (I), 16 – zobeni ar skaldņotu roktura pogu (I-1), 17 – zobeni ar pusapaļu un centrā figurāli pagarinātu roktura pogu (D), 18 – zobeni ar pusapaļu un centrā vienmērīgi pagarinātu roktura pogu (E). (11-18 – roktura pogas tips pēc E.Oukšota klasifikācijas).

Secināms, ka vikingu laikmetā Latvijas teritorijā lielākoties sastopamas visas galvenās šajā laika posmā izplatītās zobenu formas (10 tipi), tajā skaitā arī dažas retas (liem. L tips). To hronoloģija visumā atbilst lietojumam Rietumeiropā, tomēr atsevišķos gadījumos ir norādes, kas varētu liecināt par to ilgāku atrašanos lietojumā, bet nepārsniedzot aptuveni gadsimta robežas (174. att.).

Latvijas arheoloģiskajā materiālā labi pārstāvēti arī virkne 11. gs. 2. p. – 13. gs. jeb Rietumeiropas historiogrāfijā t.s. krusta karu periodam raksturīgu Rietumeiropas viduslaiku zobenu tipu. Latvijas teritorijā šai laikā lietojumā ir bijuši ne T tipa zobenu tālāku attīstību ilustrējošie zobenu tipi, kā arī kuršu tipa zobeni, bet arī zobeni ar seglveida un diskveida roktura pogām, kā arī zobeni, kuru roktura pogas atbilst E.Oukšota tipoloģijas A B, D, E tipam. Atrasti arī vairāk kā 20 šī posma dzelzs šķērši, kuru saistība ar konkrētu rokturu pogu formu nav zināma precīzi.

Būtisks jautājums atbilžu meklējumi uz kuru vijušies cauri visām darba nodaļām, ir par zobenu vietējas izgatavošanas iespējām Latvijas teritorijā. Šeit nozīmīga ir arī rakstīto avotu piesaiste. Par ieroču, bruņojuma un to izgatavošanā nepieciešamo izejvielu (dzelzs) ievēšanu Austrumbaltijā, kara materiālu pārdošanu kuršiem, sāmsaliešiem, zemgaļiem, lietuviešiem¹²⁵⁵ un senprūšiem,¹²⁵⁶ par spīti krusta kariem, liecina vairāki vācu 13. gs. rakstītie avoti. Aizliegumus kara materiālu ievēšanai Austrumbaltijā, „tautām, kas neatzina kristiānismu” izdevuši vismaz divi Rmas pāvesti (Gregors IX 1229. g. 16. sept. un Urbāns IV 1262. gada 3. dec.).¹²⁵⁷

Zobenu atradumu izplatības analīze parāda zobenu nonākšanas ceļus Latvijas teritorijā – ne tikai no Rietumiem, bet, iespējams, arī no Austrumiem, domājams, pa Daugavas ūdensceļu. Lai gan liela daļa asmeņu ierakstu ļauj zobenu asmeņu izcelsmi saistīt ar Rietumeiropas darbnīcām, tomēr pārvērtēt uzskatu par šo ieroču viennozīmīgu importu tikai no Rietumiem rosina iespēja līdzīgu ieroču atradumi darbnīcu vietās Senās Krievzemes teritorijā, kā arī eksperimentāli pietādītā iespēja, par sava laikmeta ievērojamāko ieroču „zīmolu” samērā vienkāršo atdarināšanas iespēju.

Latvijas teritorijā zināmi vairāk nekā 151 ar 11. gs. 2. p. – 13. gs. datējami zobenu makstu uzgaļi, kuru skaitliskā analīze parāda, ka tādi bijuši vidēji gandrīz katrai otrajai zobena makstij, tā kā šobrīd zināmo un tipiem pieskaitāmo šī perioda zobenu un to fragmentu skaits veido 309 vienības.

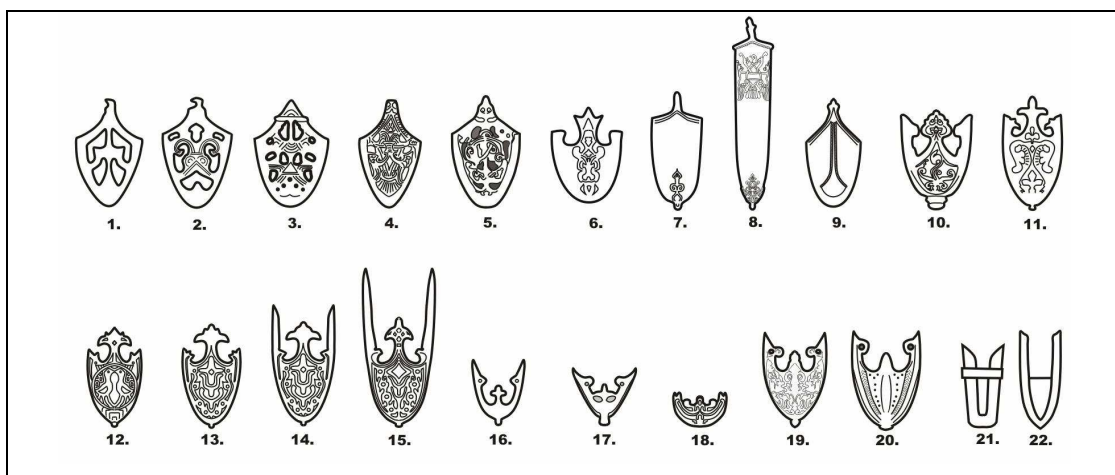
Veiktā pētījuma ietvaros ir izdalīti vairāki zobenu makstu uzgaļu tipi, kas līdz šim Latvijas arheoloģiskajā literatūrā nav izpelnījušies pietiekamu uzmanību un nav tikuši izdalīti atsevišķi. Tie ir atradumi ar dubultputnu figūrām, kas pārstāv agrīnu,

¹²⁵⁵ Senās Latvijas vēstures avoti. 2. burtnīca. – Rīga, 1940. 279., 352. lpp.

¹²⁵⁶ Кулаков В.И., К.Н. Скворцов. Новые находки прусского вооружения предорденского времени // Воины Древней Пруссии. Сборник докладов 2-й Балтийской археологической конференции, Калининград, 2008. с. 5-6.

¹²⁵⁷ Neriman B. Verbindungen zwischen Skandinavien und dem Ostbaltikum..., s. 161.

masīvu uzgaļu formu, kas atšķiras no zināmajiem šim tipam pieskaitītajiem atradumiem, uzgaļi ar t.s. „dzīvības koka” motīvu, uzgaļi, kas izgatavoti no skārda (VIII tips) (176. att.).

176. att. Latvijas teritorijā 9. – 13. gs. izplatīto zobenu makstu uzgaļu formu klasifikācija.

1 – 2 - I tips (uzgaļi ar putna figūru), 3 – 5 - II tips (Borres stilā gatavotie uzgaļi), 6 – 11 - III tips (t.s.garie uzgaļi un to pārejas formas uz IV un V tipu (10-11)), 12 - IV tips (uzgaļi ar dubultputnu figūrām), 13-15 V tips (uzgaļi ar krustu un palmeti), 16 – 18 – VI tips (zemie uzgaļi), 19-20 – VII tips, 21-22 – VIII tips (skārda uzgaļi).

Promocijas darba izstrādes gaitā ir izveidota arī zobenu asmeņu un galveno to ierakstu formu klasifikācija, kā arī 11.gs. 2. p. – 13. gs. zobenu apakšējo šķēršu formu klasifikācija.

Tipoloģiskā izpēte ļauj secināt, ka balstoties tikai Latvijas arheoloģiskajā materiālā daudzu aplūkoto zobenu un tos veidojošo elementu pilnīgas tipoloģijas izstrādāšana tomēr nav iespējama. Neskatoties uz to, ka Latvijas teritorijā iegūts daudzskaitlīgs arheoloģisko avotu klāsts, tomēr daudzu šo zobenu formu attīstība un mijiedarbība nav izskaidrojama, balstoties tikai vietējā materiālā. Zobenu veidojošos elementus (rokturis – asmens – ieraksts – uzgalis) ir iespējams sistematizēt un klasificēt, bet jaunu avotu atklāšanas gadījumā, joprojām pastāv liela iespējamība, ka tā būs jāpārskata. Turklāt nereti būtiskas pārejas formas u.c. redzamas tikai kaimiņzemju arheoloģiskajā materiālā. Tādēļ likumsakarīga būtu šāda pētījuma paplašināšana nākotnē vismaz Austrumbaltijas ģeogrāfiskajās robežās.

Zobenu tehniskā izpēte labi parāda, kā no pamatā cērtoša ieroča zobenu forma pamazām mainījies un ka no pamatā cērtoša ieroča tas kļuvis par cērtoši – durošu, kā mainījies tā lietojums saistībā ar tuvcīņas taktiku. To labi atspoguļo zobenu masas izmaiņas un līdzsvara punkta atrašanās vietas pārvietošanās. Vikingu laikmeta sākumā

nereti sastopami ļoti smagi eksemplāri ar vāji izteiktu smailes daļu, kam līdzsvara punkts atrodas tālu no roktura un ar ļoti īsu roktura tveramo daļu, kas ierobežo ātras manipulācijas, kas liecina par uz inerci balstītu cirtienu / triecienu tehnikas dominēšanu, kas ir vērsta uz pretinieka apsteigšanu (par ko liek domāt to vairumā nelielā izmēra šķērši, kas nav piemēroti pretinieka cirtienu bloķēšanai, vai sarežģītāku tuvciņas tehniku lietojumam, vairāk tikai lai fiksētu ieroča lietotāja roku). No triecieniem ar šādu ieroci vistīcamāk arī neglāba šajā laikā reti sastopamās bruņas un bruņucepures. Domājams, ka prasme to efektīgi lietot nebūtu iespējama bez speciālas vingrināšanās.

Vikingu laikmeta beigās zobeni, kas piemērotāki sarežģītāku manipulāciju veikšanai, parādās zobeni ar gariem šķēršiem, kas ļāva bloķēt pretinieka ieroci, pat atbrūnot pretinieku. Zobenu kopsvars tuvojās 1 kg, to līdzsvara punkts nedaudz pārvietojas tuvāk rokturim, tomēr atrodas vidēji 10 cm no tā, kas liecina, ka lielākā daļa šo ieroču saglabājuši arī cērtošo funkciju. Ar 11. gs. beigām Latvijas teritorijā plašāk izplatās arī ķermeņa bruņas, ar 12. gs. – bruņucepures. Zobenu svara un masas attiecību evolūcijā redzams, ka atsevišķiem eksemplāriem pieaug to garums, kaut gan zobena vidējais svars – 800-900 g – saglabājas samērā nemainīgs. Iespējams, ka šāda iespējamība tiek nodrošināta ar augstākas kvalitātes materiālu izmantošanu. Pietiekams zobena izmērs ir ļoti būtisks cīņai zirga mugurā, lai tuvciņā būtu iespējams aizsniegt pretinieku, un apbedījumi ar zobeniem un zirglietām netieši rosina apsvērt iespēju par kavalērijas nozīmes zināmu pieaugumu 12. gs. (īpaši Ziemeļkurzemē).

12. gs. beigās un 13. gs. atsevišķi zobenu atradumi jau par asmens garuma pieaugumu (pārsniedzot 1 metra garumu) kas netieši liecina par divroku tvēriena tehnikas izplatīšanos tuvciņā, kas, ņemot vērā, ka šādi cīnoties ir apgrūtināta vairoga lietošana, ļauj pieņemt, ka tie varējuši būt atsevišķu, labāk bruņotu cīnītāju ekipējumā.

Secināms, ka zobenu atradumi ļauj iegūt jaunas atziņas arī politiskās ģeogrāfijas izpētē. Zobenu un to fragmentu izplatības areāls iezīmē gan no rakstītajiem avotiem zināmās politiski ekonomisko un amatniecisko centru vietas, īpaši detalizēti to iespējams konstatēt Ziemeļkurzemē, kur 13. gs. dokumentos minēti daudzi vietvērdi, ko iespējams lokalizēt arī mūsdienās,¹²⁵⁸ gan mazāk zināmas lokācijas, piemēram, atsevišķi atradumi ļauj pieņemt lokālu centru un aktīvo indivīdu lomas izvirzīšanos jau 9.–10. gs. Arī līdz šim pieņemtā vikingu laikmeta hronoloģija

¹²⁵⁸ Auns M. Districts, Administrative centres or Villages? Lübeck Style? Novgorod style? // CCC papers 5. Gotland University College Centre for Baltic Studies. P. 312, fig. 1.

nereti ir jāpārvērtē, kā to parāda pētījumi Zviedrijā, kad daudzi J.Petersena izdalītie zobenu tipi pastāv viens otram paralēli, līdz ar ko precīzam atsevišķu tipu ieroču datējumam ārpus Skandināvijas var būt ārkārtīgi liela nozīme.¹²⁵⁹

Caur zobenu izplatības analīzi gūstams priekšstats arī par Latvijas teritorijā notiekošajiem etniskajiem procesiem aizvēstures beigās. Zobenu un to piederumu atradumi Dienvidkurzemē un Rietumlietuvā no 9.gs. sakrīt ar kuršu apdzīvotā areāla robežām vēlā dzelzs laikmeta sākumā līdz 11. gs. 1. pusei, bet atsevišķie vikingu laikmeta atradumi centrālajā un Ziemeļkurzemē intriģē veikt dažādas spekulācijas par skandināvu kontroli šajā reģionā, par ko skopi mājiņi rodami retajos šī posma rakstītajos avotos.

Ja perioda sākumā redzams zobenu un to piederumu atradumu vienmērīgs, bet samērā rets izvietojums Dienvidkurzemē, Zemgalē, Daugavas lejtecē un Austrumlatvijā, tad perioda otrajā pusē atradumu lielāka koncentrācija jau nosauktajos reģionos un centros (Mežotnē, Tērvetē, Daugmalē un Daugavas lejteces lībiešu pieminekļos – Doles salas kapulaukos, Daugavas labā krasta lībiešu ciemu vietās un kapulaukos) pieaug un parādās jauni to atradumu reģioni (Ventas lejtece un Ziemeļkurzeme, Gaujas baseins, retāk Daugavas augšteces pilskalni). Īpaši lielā skaitā zobenu detaļas atrastas Daugmales un Mežotnes pilskalnās.

Atradumu teritoriālais izvietojums apliecina to, ka šajā laikmetā politiskajā un tirdznieciskajā jomā lielākas priekšrocības bija tām sabiedrībām, kuras atradās ģeogrāfiski izdevīgākās pozīcijās (šeit, iespējams, savu lomu spēlēja grūtāk pārvaramās Daugavas krāces) – Latvijas gadījumā neapšaubāmi dominē lībiešu apdzīvotais Daugavas lejteces areāls.

Lai gan latgaļu un sēļu zemēs zobenu zināms vismazāk, tomēr tas, ka šis retais un dārgais importa ierocis to apbedīšanas tradīcijās stabili parādās noteiktā veidā (vienmēr miriņšajam novietots pie labās rokas, atšķirībā no citu etnisko grupu apbedījumiem, kur tas novietots pārsvarā pie kreisās), kas atšķir to no kaimiņu tradīcijām, var kalpot par netiešu pierādījumu tam, ka tie bijuši ikdienā samērā labi zināmi priekšmeti, ja reiz spējuši ieņemt noteiktu vietu arī samērā konservatīvajās latgaļu un sēļu apbedīšanas tradīcijās. Latgaļu teritorijā visilgāk konstatēta arī atsevišķu vikingu laikmeta zobenu lietošana (10.-11. gs. formas vēl 12. gs.).

Sākot ar 12. gs. zobenu nelielais atradumu skaits Austrumlatvijā, iespējams, ir liecība par šeit notiekošām sociālpolitiskām izmaiņām sabiedrībā centralizācijas

¹²⁵⁹ Андрощук Ф.А. Мечи и некоторые проблемы хронологии эпохи викингов..., с.82.

virzienā, kur zobens kļūst par valdnieka vai vadoņa varas atribūtu. Pusotras rokas tvēriena (kopgarums jau vismaz 1,1 m pēc tiešām analogijām Lietuvas materiālā) zobenu un to fragmentu atradumi Kalnavas Strazdiņos, Bērzgales Vaidu kapos, kā arī zobena esamība Igaunijas dienvidaustrumos esošajā Siksaldas kapulaukā, kur zobeni atrasti kopā ar metāla vālēm, kas ir populārs varas simbols, ļauj jaunā gaismā palūkoties uz labāk zināmajiem zobenu lietošanas tradīciju kaimiņos piemēriem no Pleskavas, kur zobenu atradumi ir ļoti mazskaitlīgi, bet esošie ir izcili zobeni, kas tiek saistīti ar konkrētām vēsturiskām personām, piem. kā kņazu Daumantu (*Довмонт*)¹²⁶⁰ Iespējams, ka šādā aspektā varētu interpretēt arī retos 12. – 13. gs. zobenu atradumus Austrumlatvijā.

Atradumu skaitliskā analīze parāda strauju zobenu skaita pieaugumu ar 12. gs. visā Latvijas teritorijā. Kopējais 11. gs. 2.p.–13. gs. atradumu skaits pieaug četras reizes. Tas atspoguļo ne tikai lielāku zobenu ekonomisko pieejamību nekā vikingu laikmetā, bet zināmā mērā arī kādus sabiedrībā notiekošos procesus, kad aizvēstures beigās izvirzījās un nostiprinājās vietējās elites, kurās ieroči un īpaši zobeni bija būtisks atribūts to sociālās pozīcijas demonstrēšanā, kā arī individuāli – sava brīvā cilvēka statusa uzsvēršanā. Iespējams, ka tas saistāms ar daļēju vietēju izgatavošanu.

Liecības par metālapstrādi un kalēju un rotkaļu izmantoto paņēmienu izpēti ļauj secināt, ka vietējo amatnieku prasmju līmenis bijis augsts un tiem bijis iespējams izgatavot arī kvalitatīvus divasmeņu zobenu asmeņus ar nosacījumu, ja būtu pieejami kvalitatīvi izejmateriāli (tērauds ar augstu oglekļa saturu), kā arī attiecīgs aprīkojums (liela izmēra līdzenas laktas, liela izmēra trauki asmeņu šķeltņu rūdīšanai, dažādi trafareti simetrisku kalumu izveidošanai). Par šādām iespējām šeit liecina arī Rietumeiropas materiālam identisku darbarīku atradumi. Šādas darbnīcas ekonomiska pastāvēšana ir iespējama, ja ir konstatējams pietiekami plašs sabiedrības slānis, kas spētu nodrošināt regulāru un vienmērīgu pieprasījumu, ko tomēr nav iespējams īsti pilnvērtīgi nodrošināt decentralizētā sabiedrībā.

Notiekošā sociālā noslāņošanās, kas saistāma ar ceļu uz agrīnā valstiskuma veidošanos, radīja pieprasījumu pēc lētākiem un daudzskaitlīgākiem ieročiem, prestižākais no kuriem neapšaubāmi vienmēr ir bijis zobens. Ievērojamais zobenu daudzums liecina, ka pieauga cilvēku skaits, kas prata tos adekvāti pielietot, noteikti zobens šajā laikā kļūst par daudz ikdienišķāku priekšmetu, nekā tas ir vikingu laikmetā.

¹²⁶⁰ Pēc: <http://www.culture.pskov.ru/ru/reliquiae/object/3> (skatīts 2012-10-31).

Visticamāk, šis pieprasījuma pieaugums atspoguļo jau minēto izmaiņu sabiedrības struktūrā tālāku attīstību, jo zobens kā ierocis lielā mērā ir prasmīga – varētu pat teikt – profesionāla karotāja piederums, kas, lai gan, kā jau minēts, var kalpot par prestiža un statusa simbolu, prasa pietiekami lielu nepieciešamību apgūt cīņas tehniku – treniņus un regulāru vingrināšanos cīņas mākslā.

Analizējot apbedījumus kuros līdzdoti zobeni, nebūtu *a priori* jāpieņem visa šo cilvēku saistīšana ar piederību sabiedrības augšslānim. Samērā droši var runāt par tirgotājiem, un hipotētiski – karadraudžu dalībniekiem, bet pat bagāts apbedījumu inventārs arheoloģiskajā interpretācijā ir nepietiekams, lai vienmēr droši spriestu par apbedītā sabiedrisko statusu. Iespējams, ka daļa šo apbedīto tiešām ir arī bijuši rakstītajos avotos minētie zemju un novadu vecākie un vadoņi, bet arheoloģiski ar mūsu rīcībā esošajām metodēm tas nav konstatējams. Droši var runāt par pašas sabiedrības samērā augstu militarizāciju, īpaši Rietumlatvijas teritorijā, kā arī atsevišķu ieroču veidu popularitāti noteiktā sabiedrības daļā un iespējams, arī relatīvi augstāku pieejamību, kas ir subjektīvs un arheoloģiski grūti fiksējams faktors. Tomēr atsevišķās liecības par atsevišķu zobenu tipu vietēju izgatavošanu kombinējot ievestas un uz vietas izgatavotas sastāvdaļas (kuršu tipa zobeni, zobeni ar seglveida pogu, daļa no T tipa apakštipiem, daļa zobenu makstu uzgaļu) varētu būt saistāmas ar to lielāku pieejamību to gatavošanas reģionos.

Bruņojuma un tajā skaitā divasmeņu zobenu līdzdošanas tradīcijas apbedījumos Rietumlatvijā liecina par noteiktu sabiedrības organizāciju, kur vadonība vēl 12.-13. gs. pastāvēja kā zināma alternatīva centralizētam valstiskumam, kur liela nozīme ir atsevišķā indivīda spējai sevi pasargāt, ko atspoguļo bruņojuma priekšmetu līdzdošana, kas mazinās tālākā valstiskuma fāzē, kur šādas funkcijas sāk pildīt jau ar centralizētu valstisko struktūru pārstāvji. Nenoliedzami, šādi areāli visumā atspoguļo arī kristietības izplatību, kuras ietekmē pagānismam raksturīgās kapu piedevu līdzdošanas tradīcijas pamazām izzūd, tomēr to līdzdošana apbedījumos un to daudzums un veidi nav uzskatāms par viennozīmīgu kritēriju.

Īpaši zīmīgi ir atradumi Ziemeļkurzemē, kur atrasti vismaz 120 ar 12.–13. gs. datējami zobeni un to fragmenti. Tajā skaitā liecības par vismaz 57 zobenu atradumiem vienā pieminekļī – Zlēku Pasilciema senkapos – liek domāt, ka šajā mikroreģionā kādi organizētāki militārie formējumi aizvēstures beigās tiešām varējuši pastāvēt. Atsevišķas liecības, ka vietējai aristokrātijai (Rūsiņš, Kaupo, u.c.) pastāvējušas karadraudzes, ir fiksētas arī 13. gs. rakstītajos avotos. Nenoliedzami, ka

daudzu zobenu ir liecība par aktīvajiem indivīdiem, kas aizvēstures beigās bijuši ambiciozi, godkārīgi un ietekmējuši dažādus sociālpolitiskos procesus. Pieļaujams, ka lielā ieroču piedevu skaitā atspoguļas sava veida sabiedrības sociālās krīzes, vai vismaz aktīvu pārmaiņu pazīmes, kad ar bagātiem apbedījumiem tiek manifestēta indivīda spēcīga sociālā pozīcija, kas nav raksturīga vai nepieciešama sabiedrībās ar stabilāku iekšējo sociālo hierarhiju.¹²⁶¹

Savukārt relatīvi nelielais zobenu skaits Austrumlatvijā 12.–13. gs. šajā reģionā acīmredzot saistāms ar šeit notiekošu cita veida sociālpolitisko evolūciju – šeit notiekošo centralizāciju jau 12. gs. Tikai atsevišķos gadījumos fiksētie zobenu atradumi apbedījumos iezīmē to lietojuma beigas vietējo ļaužu bruņojumā.

Atsevišķu zobenu detaļu eksperimentāla replicēšana, kā arī zobenu atdarinājumu praktiska izmēģināšana ļauj saprast to izgatavošanā nepieciešamo darbību sarežģītības līmeni, apzināt nepieciešamās metodes un darbarīkus un rezultātā iespējams atšķirt, piemēram, izgatavošanas laikā radušos brāķus vai nestandarta produkciju no, piemēram, uguns iedarbības pēdām apbedīšanas rituālā. Tas ļauj atšķirt, piemēram, zobena maksts uzgaļa nodilumu, kas radies tā lietošanas laikā no vāja ornamenta nospieduma priekšmeta virsmā, kas veidojies to daudzkārt replicējot. Šāda izziņa rosina turpmākos pētījumos vērst uzmanību uz iespējam fiksēt pagātnē lietotās amatniecības metodes, paņēmienus un izmantotos materiālus, kas arheoloģiskajā materiālā atstāj mazāk paliekošas pēdas, kā līdz šim pētījumos aplūkotās. Zobenu asmeņu fragmentu atradumi atspoguļo pie kā varēja novest nekvalitatīva materiāla izmantošana zobenu gatavošanā (piemēram, nolauzto smaiļu atradumi), kas ļauj gūt ieskatu arī atsevišķās tuvciņas tehnikas niansēs un divkauju norisēs.

Šāda praktiska, atdarinoša izziņa saistībā ar plašajām liecībām par dažādu metālu apstrādi apstiprina, ka vēlajā dzelzs laikmetā Latvijas teritorijā bija izveidojušies vismaz viens vai vairāki centri, kur notikusi gan vienasmens, gan divasmeņu zobenu daļēja vietēja izgatavošana un, nepieciešamības gadījumā, arī labošana, ievestiem un, iespējams, uz vietas kaltiem asmeņiem montējot saskaņā ar vietējām tradīcijām izgatavotus un ornamentētus rokturus (iespējams, tas sakāms jau par vikingu laikmeta beigu W tipa zobenu rokturu detaļām, kā arī kuršu tipa zobeniem) un zobenu makstu uzgaļus. Šo centru atrašanās vietu meklējumi un

¹²⁶¹ *Raninen S.* Weapon burials in merovingian Finland: towards the interpretative archaeology.// B.A.S.E. Interarchaeologia 2. Colours of Archaeology. Material Culture and Society. Ed. A.Merkevičius. – Kaunas, 2007. – 128 p.

precizēšana būtu tālākas nākotnes uzdevums. Visticamāk, tie atradušies kādos no lielajiem pilskalniem (piemēram, Talsu, Tērvetes pilskalni, kur varēja strādāt profesionāli amatnieki, kas izgatavoja un laboja bruņojumu). Atradumi Daugavas lejtecē (W tipa pogas puse Daugmales senpilsētā, amatniecisko aktivitāšu zonā), kur konstatētas tiešas liecības par tur notikušu zobenu makstu uzgaļu izgatavošanu (Mārtiņšala), liecina, ka atsevišķu zobenu detaļu izgatavošana varēja notikt arī vienkāršos ciematos, par kuriem trūkst rakstīto liecību kā ļoti nozīmīgiem apkārtnes sociālpolitiskajiem centriem. Tas apstiprina, ka zobenu izplatība un pieejamība vēlajā dzelzs laikmetā Latvijas teritorijā varējusi būt pat vēl plašāka, kā tas redzams arī no apzinātajām daudzskaitlīgajām arheoloģiskajām liecībām Latvijas teritorijā.

Tomēr, lai atrisinātu šo tikai ar tipoloģisko pieeju neatrisināmo jautājumu par zobenu asmeņu vietēju izgatavošanu, ko zināmā mērā sarežģī rakstītajos avotos minētais dzelzs imports, būtu vairāk jāizmanto eksakto metožu iespējas – zobeniem un to piederumiem būtu jāveic plašākas metalogrāfiskās un rentgena analīzes, kas ļauj atšķirt augstas un zemas kvalitātes materiālu izmantošanu, atpazīt pielietotās metodes, kā arī traseoloģijas (trasoloģijas) pētījumu metožu iespējas, kas iespējams, pēc atsevišķu darbarīku darba virsmas mikronopieduma ļautu identificēt noteiktas amatnieciskās darbnīcas produkciju.

Zobeni vēlajā dzelzs laikmetā ir spilgta Latvijas teritorijas vietējo iedzīvotāju materiālās kultūras daļa, un noteiktā kontekstā caur to izpēti iespējams gūt priekšstatu arī par atsevišķiem šīs kultūras „nēsātāju” pārstāvētās ideoloģijas simboliskajiem aspektiem. Materiālā kultūra ir nemitīgā attīstībā esošs un neatņemams jebkuras sabiedrības ar komplicētu sociālo dzīvi elements, neatņemams un organisks tās pavadonis. Tas ir sabiedrības dzīves nemateriālo aspektu, kā garīgo priekšstatu un noteiktu sabiedrības grupu ideoloģiju atspulgs.¹²⁶² Savukārt ideoloģija parasti tās materiālajās izpausmēs ir cieši saistīta ar noteiktu stilu, tā parasti ir krāšņa, spilgta, tās mērķis ir rosināt uz piederību tai.¹²⁶³ Šie jautājumi, kā stila izpratne arheoloģijā ir daudz diskutēti¹²⁶⁴ un ir pateicīgs piemēru un analogiju avots labākai Latvijas arheoloģiskā materiāla interpretācijai nākotnes pētījumos.

¹²⁶² *Shanks M., Tilley C. Re-Constructing Archaeology. Theory and Practice. Second Edition. – Cambridge, 2005. p. 132.*

¹²⁶³ *Gīrcs K. Kultūru interpretācija. – Rīga, 1998. 227. lpp.*

¹²⁶⁴ *Renfrew C., Bahn P. Archaeology: Theories, Methods and Practice..., p. 427.*

Dekoratīvu kompozīciju veidošana uz priekšmeta jau pati par sevi agro viduslaiku „barbaru” mākslā nereti var nozīmēt šī priekšmeta sakralizāciju.¹²⁶⁵ Zobenu un to piederumu, kas izgatavoti izmantojot baltu ģeometriskā ornamenta rotājumus un atsevišķus zvēru stila elementus, plašā izplatība visā Austrumbaltijas piekrastē, iespējams, liecina, ka šajā laikā tie varēja būt kļuvuši par sava veida vienojošo simbolu, karotāju identitātes atspulgu, piederības apliecinājumu noteiktai sociālai grupai ar līdzīgiem simboliem, grupas identitātes manifestāciju caur noteiktām materiālām izpausmēm, kas uzskatāms par pāretnisku parādību un vairāk saistāms ar šajā laikā valdošo karotāju ideoloģiju kā tādu un kas raksturīgs visai Austrumbaltijas piekrastei. To apstiprina arī rakstītie avoti, kas uzsver kuršu un sāmsaliešu līdzīgo, uz laupīšanu un karadarbību balstīto dzīvesveidu. vēl 13. gs. pēc krusta karu sākuma.

9.-13. gs. zobenu un to piederumu salīdzinoša izpēte rada priekšstatu, par to, ka Latvijas teritorijā un arī citur Austrumbaltijā mītošo maztautu karotāju karošanas tradīcijas vēlajā dzelzs laikmetā vēl bija lielā mērā saistītas ar mitoloģisko domāšanu, kad ieroči parādās ne tikai kā ziedojums apbedīšanas tradīcijās, kur tiem bijusi nozīme kā rituāla sastāvdaļai. Īpaši tas redzams bagātīgajās ieroču līdzdošanas tradīcijās rietumbaltu teritorijā, kur redzama arī apbedījumos līdzī dodamo priekšmetu rituāla sabojāšana, kas ir pagānisko ticējumu atspulgs, kā skaidrojums redzams vēl 13. gs. rakstītajos avotos, kur tiek minēts, ka rietumbaltu garīgajos priekšstatos karotājam līdzdotie ieroči būs vajadzīgi arī cīņām viņpasaulē.¹²⁶⁶

Tomēr ir redzams, ka arī paši zobeni, to piederumi un to rotājums jau to „dzīves” laikā kalpojuši kā sava veida maģiskās aizsardzības līdzekļi. Tas izpaudies pārklājot ieroču virsmu ar dažādiem rotājumiem vai veidojot plastiskus elementus, kam visticamāk tikusi piešķirta kāda abstrakta nozīme. Redzams, ka zobenu un to detaļu rotājumā Latvijas teritorijā vienlīdz tikuši izmantoti gan kristīgas izcelsmes motīvu aizguvumi un interpretācijas (dubultputnu figūras, „pasaules koka” motīvs uz zobenu makstu uzgaļiem, cilvēka un zaķu figūras uz šķēršiem), gan vietējas izcelsmes (ģeometriskais ornaments, kā saulīšu, trīsstūru, līkloča elementi, kā arī atsevišķi zvēru stila elementi) motīvi.

Tas ir saprotams, jo dažādos militāros konfliktos iesaistīto ļaužu ticība pārdabīgajam ir dzīva līdz mūsdienām (buramvārdu, dažādu amuletu līdzņemšana karā,

¹²⁶⁵ Щеглова О.А. Еще раз о функциях “Мартыновских фигурок”. // Краеугольный камень. Том II. –Москва 2010., с. 520.

¹²⁶⁶ АН, 03869-03889 rinda.

par ko ir liecības vēl no arī no mūsdienu bruņotajiem konfliktiem). Zobens pat atveidots latgaļu 11. gs. jostas apkaluma rotājumā un mēs varam tikai minēt, ar kādu nozīmi tas darīts (177. att. 2).

Notiekot rietumu un vietējo sabiedrību kultūru sadursmei 13. gs., secināms, ka lielais ieroču daudzums un to pieejamība vietējiem karotājiem šo kultūru sadursmes periodu lielā mērā paildzināja. Šajā procesā redzama arī atsevišķu agrāk nepazītu bruņojuma elementu pārņemšana no iekarotājiem, piemēram, arbaletu lietojums,¹²⁶⁷ domājams, plašāk izplatījās aizsardzības bruņojums – ķermeņa bruņas un bruņucepures – tomēr ilglaicīgā perspektīvā pārsvaru guvusi krustnešu komplicētākā kara māksla, kas iekļāvusi ne tikai tuvciņu, kur izšķirošā nozīme ne vienmēr bija individuālajām cīņas iemaņām, bet masīvu kavalērijas triecienu kā arī efektīvākas nocietinājumu aplenkumu metodes. Vietējo tautu karotāji ļoti bieži gūst uzvaru 13. gs. kaujās, no kā secināms, ka individuālajam bruņojumam šeit varējusi arī nebūt nav izšķirošā loma, kaut gan nenoliedzami, individuālā cīņā tas varēja būt izšķirošais faktors, bet ilglaicīgā perspektīvā šeit izšķiroša bijusi krustnešu lietotās kara mākslas daudzpusība, kā nocietinājumu ieņemšanas māka, ilglaicīgu kampaņu organizēšana, kā arī taktiskais un skaitliskais pārsvars.

Pētījumos par sabiedrības sociālo struktūru un zobenu vietu apbedījumos redzams, ka nav iespējams droši runāt par zobenu kā noteikta sociāla stāvokļa identifikatoru, jo vairumā gadījumu apbedījumu inventārā sastopamās priekšmetu formas ir identiskas, atšķiras tikai to kopskaits. Tas ļauj spriest tikai par apbedīto turīgumu, kā „pirmo no līdzīgajiem” un to, ka palicēji apbedīto vēlējušies izcelt ar bagātu piedevu palīdzību. Tas, ka vietējām maztautām aizvēstures beigās bijusi sava aristokrātija, ir skaidrs, vienīgi redzams, ka iespējas arheoloģiski to identificēt, tajā skaitā izmantojot pētījumus par zobenu kontekstu apbedījumos, tomēr ir ierobežotas.

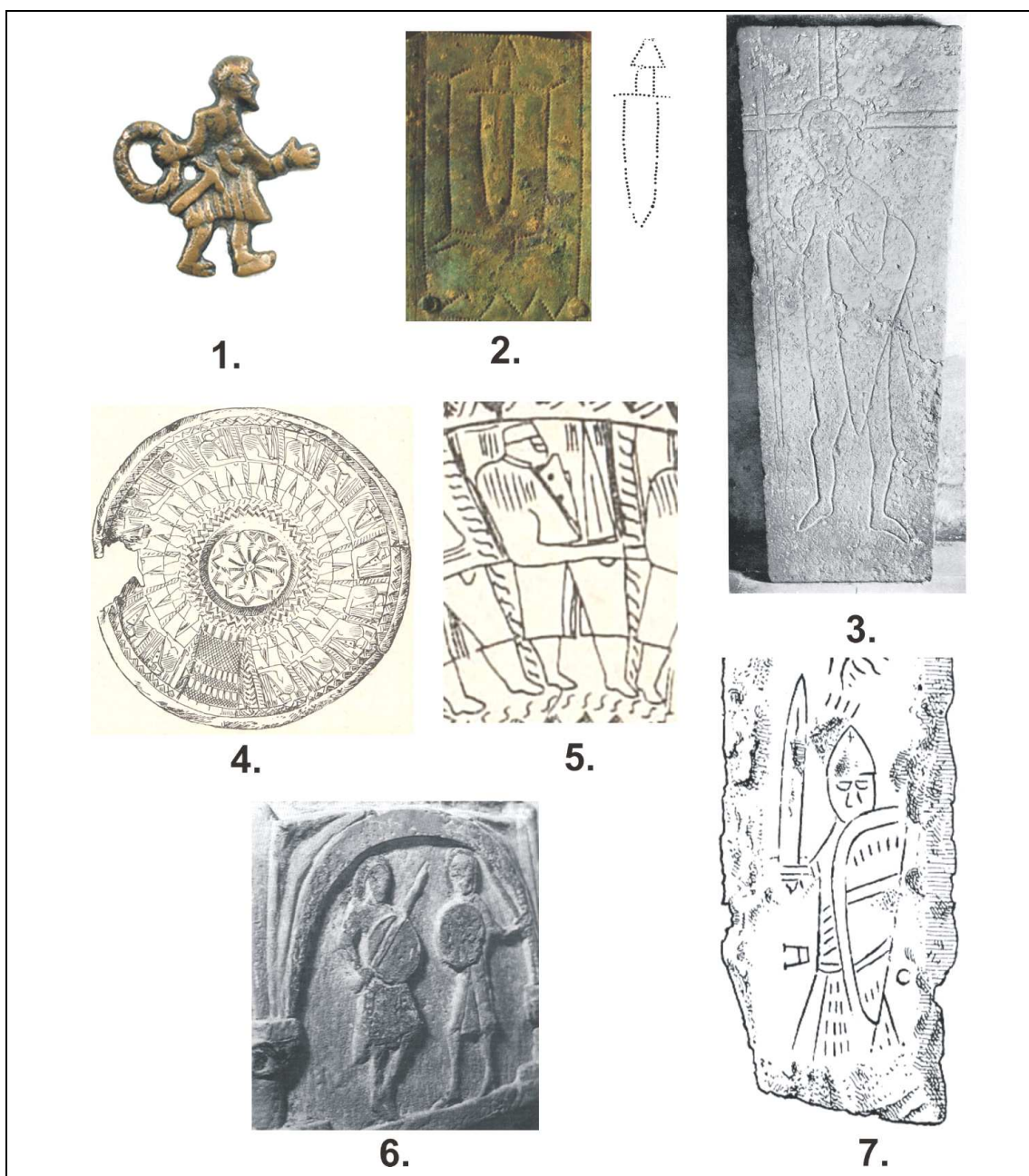
Latvijas arheoloģiskajā materiālā zobeni bieži parādās kā piedevas apbedījumos, kas ļauj arī vispārīgāk runāt par ieroču nozīmi aizvēstures beigu ikdienā, ieroču simboliku kā indivīda statusa un nozīmīguma apliecinājumu sava laika sabiedrībā. Laikā, kad Austrumbaltijā centralizēts valstiskums bija veidošanās stadijā, sociālajās attiecībās individuālai spēka demonstrēšanai un pielietojumam juridisku jautājumu un konfliktu risināšanā, līgumu apstiprināšanā, zvērestu došanā¹²⁶⁸ u.c. tiem nenoliedzami

¹²⁶⁷ AH, 08630-08649 rinda.

¹²⁶⁸ IH, XVI:3.

varēja būt centrālā loma. Kļūstot plašāk pieejamiem divasmeņu zobeniem, tie daļēji aizstāj iepriekšējā laikmeta ieroču formas, bet saglabā to funkciju un idejisko saturu.

Ieroču un zobenu daudzskaitlīgie atradumi apbedījumos, sabiedrības augstā militarizācijas pakāpe, atsevišķu aizvēstures beigu godkārīgo un ambiciozo aktīvo indivīdu saasinātā prestiža un goda izpratne (kas labi atspoguļota 13.gs. rakstītajos avotos), ko pasvīturo kvalitatīva un grezna bruņojuma elementu klātbūtne, ieroču, īpaši zobenu roktura detaļu un makstu uzgaļu ornamenta lietošana, kura semantiskā nozīme un lietojums vēl daļēji sakņojās mitoloģiskajā domāšanā, bet kurā parādās reliģiskā sinkrētisma iezīmes, aizgūstot atsevišķus elementus no kristīgās simbolikas (krusta un lilijas motīvs, koka motīvs, augu vijumu motīvi, putnu figūras, kas nereti sastopami kopā ar zvēru stila un ģeometriskā ornamenta motīviem), ne tikai spilgti ilustrē sarežģīto ceļu uz agrā valstiskuma veidošanos Latvijas teritorijā pārejā no aizvēstures uz viduslaiku sākumu, bet arī parāda zobena kā daudzpusīga arheoloģiskā avota ievērojamo nozīmi un plašās izpētes iespējas arī tālākos pētījumos Latvijas teritorijas un plašākā Baltijas arheoloģijas kontekstā.

177. att. Zobenu attēli Austrumbaltijas un tuvāko kaimiņu reģionu ikonogrāfiskajā materiālā
 1 – Karotāja figūriņa no Daugmales (A 9964:1585), 2 – Jostas apkaluma rotājums no Priekuļu Ģūģeru kapulauka 32. kapa (VI 291:437), 3 – Kapakmens no Mārtiņsalas kapsētas (12. gs. b.),¹²⁶⁹ 4 – 5 – bronzas bļoda no Rīgas (12.-13. gs.),¹²⁷⁰ 6 – Baznīcas cilnis, Gotlande (12.-13. gs.sāk.),¹²⁷¹ 7 – inkrustācijas fragments no zobena asmens Sāremā.¹²⁷²

¹²⁶⁹ Pēc: Bruiningk H. Der älteste mittelalterliche Grabstein Livlands aus der St.Martinskirche auf Holme bei Riga..., S. 173, Taf. XXI.

¹²⁷⁰ Pēc: Pāvele T. Latvijas 11.-13. gs. bronzas bļodas. // AE, VI laid. – Rīga, 1964. 132. lpp.

¹²⁷¹ Pēc: Lagerlöf E. Gotland och Bysans. Bysantiskt inflytande på den gotländska kyrkonsten under medeltiden..., s. 109, fig. 96.

¹²⁷² Pēc: Ebert M. Ein Schwert mit tauschierter Klinge von Lümmada auf Oesel..., Taf. XVII

Avotu un literatūras saraksts

Saīsinājumi

AE	Arheoloģija un etnogrāfija. – Rīga, 1957. –
APL	Arheologu pētījumi Latvijā – Rīga, 1998 – 2004. –
ASM 1990 – 1997	Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu 1990 – 1997. gada pētījumu rezultātiem. – Rīga, 1992 – 1998.
LA	Latvijas PSR arheoloģija. – Rīga, 1974.
LSV	Latvijas senākā vēsture 9. gt. pr. Kr. – 1200. g. – Rīga, 2001.
LVIŽ	Latvijas Vēstures Institūta žurnāls. – Rīga, 1991.
LNVM AA	Izrakumu pārskata numurs Latvijas Nacionālā vēstures muzeja arheoloģijas departamenta arhīvā.
LZAV	Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas vēstis. – Rīga, 1946 – 1990., no 1991. g. – Latvijas PSR Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis.
Mat.	Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu, antropologu un etnogrāfu ... gada pētījumu rezultātiem. – Rīga, 1972.
ZASM 1971 – 1989	Zinātniskās atskaites sesiju materiāli par arheologu, antropologu un etnogrāfu 1971. – 1989. gada pētījumiem. – Rīga, 1972–1990.
КСИА	Краткие сообщения Института Археологии АН СССР., – Москва 1939.
МИАЛ	Материалы и исследования по археологии Латвийской ССР – Р., – 1957 – 1961.

Darbā izmantotie pieņemtie muzeju un zinātnisko institūtu fondu apzīmējumi:

BNM	Bauskas novadpētniecības muzejs.
BM	British Museum
JNMM	Jelgavas Ģ.Eliasa novadpētniecības un mākslas muzejs.
KNM	Kuldīgas novadpētniecības muzejs.
KPM	Bij. Kurzemes Provinces muzejs.
LNM	Lietuvas Nacionālais muzejs.
LNMM	Liepājas novadpētniecības un mākslas muzejs
LNVM	Latvijas Nacionālais Vēstures muzejs.
LVI	LU Latvijas Vēstures institūts.
MNM	Madonas novadpētniecības muzejs.
PV	Pieminekļu Valde
RDM	Bij. Rīgas Doma muzejs.
RVKM	Rīgas Vēstures un kuģniecības muzejs.
TNMM	Talsu Novadpētniecības un mākslas muzejs
TMR	Turaidas Muzejrezervāts
VDKM	Vītauta Dižā kara muzejs Kauņā.
VM	Ventspils muzejs.
ГИМ	Valsts Vēstures muzejs Maskavā.
ГЭ	Valsts Ermitāža Pēterburgā.

NEPUBLICĒTIE AVOTI

Arheoloģisko izrakumu pārskati:

1. *Asaris J., Tora A.* Pārskats par 1992. gada arheoloģiskajiem aizsardzības izrakumiem Talsu senpilsētā. (LNVM AA 598).
2. *Cimermane I.* Pārskats par 1959. gada izrakumiem Alsungas Kalniņos (LNVM AA 372).
3. *Cimermane I.* Pārskats par 1960. gada izrakumiem Alsungas Kalniņos (LNVM AA 629).
4. *Graudonis J.* Pārskats par 1959. gada arheoloģiskiem izrakumiem Siguldas raj. Krimuldas Liepeņu lībiešu uzkalniņkapos (LNVM AA 397).
5. *Graudonis J.* Pārskats par 1960. gada arheoloģiskiem izrakumiem Siguldas raj. Krimuldas Liepeņu lībiešu uzkalniņkapos (LNVM AA 398).
6. *Karnups A.* Pārskats par izrakumiem lībiešu kapu kalniņā 1945. g. (Krimuldas Tālēni, tag. Jaunā kapsēta) (LNVM AA 307).
7. *Mugurevičs Ē.* Pārskats par izrakumiem Dinaburgas pilī 1982. g. (LNVM AA 799).
8. *Ošs K.* Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Saikavas Kāpurkalnā 1939. g. (LNVM AA 153).
9. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Turaidas Pūteļu kapulaukā (LNVM AA 3).
10. *Riekstiņš H.* Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Lībagu Ķīļu kapulaukā. (LNVM AA 186).
11. *Stepiņš P.* Pārskats par izrakumiem Liepājas raj. Durbes c. 1/a „Komunisma ceļš” zemē pie Dīru mj. un pie Sauslauku kapsētas 1960.g. (LNVM AA 354).
12. *Šnore E.* Pārskats par 1966. un 1967. g. izrakumiem Doles Vampeniešu I kapulaukā (LNVM AA 779).
13. *Šnore E.* Pārskats par 1967. g. arh. izrakumiem Raušu kapulaukā (LNVM AA 780).
14. *Šnore E.* Pārskats par 1972. g. arh. izrakumiem Doles Vampeniešu I kapulaukā (LNVM AA 784).
15. *Šnore E.* Pārskats par 1973. gada arh. izrakumiem Doles Raušu kapulaukā (LNVM AA 785).
16. *Šnore E.* Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Dignājas pilskalnā 1939. g. (AA 642).
17. *Šnore E.* Pārskats par Lejsasdopeļu kapulauku un apmetni 1961. g. (LNVM AA 365.).
18. *Šturms E.* Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Talsu pilskalnā (LNVM AA 459).
19. *Šturms E.* Pārskats par izrakumiem Zlēku pag. Priedniekos (LNVM AA 202).
20. *Zariņa A.* Salaspils Laukskola. 1974.g. izrakumu pārskats (LNVM AA 757).

AVOTU PUBLIKĀCIJAS

Izrakumu atskaites

1. *Apala Z.* Ģūģeru arheoloģiskā kompleksa izpēte. // *Mat.*, 1990. un 1991. g. – Rīga, 1992. – 8–15 lpp.
2. *Apals Z., Apala Z.* Āraišu arheoloģiskās ekspedīcijas izrakumi 1972. gadā // *Mat.* 1971. un 1972. g. – Rīga, 1973. – 9–10 lpp.
3. *Asaris J.* Arheoloģiskie pētījumi Sāraju un Upīšu senkapos. // *ZASM* par 1990 un 1991. g. pētījumu rezultātiem. – Rīga, 1992. – 20 – 23 lpp.
4. *Asaris J.* Vīriešu apbedījumi Sāraju senkapos. // *ZASM* par 1992. un 1993. g. pētījumu rezultātiem – Rīga, 1994. – 15–18 lpp.
5. *Atgāzis M.* Izrakumi Pokaiņu meža akmeņu kaudzēs un arheoloģisko pieminekļu apzināšana Dobeles un Tukuma rajonā. // *ZASM* par 1996. un 1997. g. – Rīga, 1998. – 9–14 lpp.
6. *Atgāzis M.* Pētījumi Dreņģeru–Čunkānu kapulaukā un pārbaudes izrakumi Stelpes Berķu kapusalā. // *ZASM* par 1990. un 1991.gada pētījumu rezultātiem. – Rīga, 1992. – 23–30 lpp.
7. *Atgāzis M., Bebre V.* Pētījumi Čunkānu–Dreņģeru kapulaukā. // *ZASM* par 1984. un 1985. g. pētījumu rezultātiem. – Rīga, 1986. – 19–25 lpp.
8. *Caune A.* 1974. gada izrakumi Vecrīgā. // *ZASM* par arheologu un etnogrāfu 1974. gada pētījumu rezultātiem. Rīga, 1975. – 13–14 lpp.
9. *Cimermane I.* Aizsardzības izrakumi Kaijukroga kapulaukā. // *RT* 1964, – Rīga, 1965. – 5–7 lpp.
10. *Cimermane I.* Izrakumi Jaunbemberu kapulaukā. // *ZASM* par 1971. g. pētījumu rezultātiem. – Rīga, 1972. – 59–62 lpp.
11. *Daiga J.* Izrakumi Salaspils Lipšu kapulaukā. // *ZASM* par 1973.g. pētījumu rezultātiem. – Rīga, 1974. – 21–25 lpp.
12. *Daiga J.* Krāsaino metālu ķīmiskais sastāvs Latvijā 6. – 13. gs. // *AE*, 4. laid., – Rīga, 1962. – 47–65 lpp.
13. *Mugurēvičs Ē.* Arheoloģiskie izrakumi Dinaburgas pilsētiņā. // *Mat.*, 1982. un 1983. g. – Rīga, 1984. – 69–75 lpp.
14. *Mugurēvičs Ē.* Izrakumi Sabilē un Tojātos. // *Mat.*, 1976. g. – Rīga, 1977. – 48–51. lpp.
15. *Petrenko V.* Izrakumi Grobiņā. // *Mat.*, 1988. un 1989. g. – Rīga, 1990. – 120–124 lpp.

16. *Petrenko V.* Skandināvu kapulauku izpēte Grobiņā // *Mat.*, 1986. un 1987. g. – Rīga, 1988. –113 – 116 lpp.
17. *Radiņš A.* Arheoloģiskie izrakumi Gūtiņu pilskalnā un Salnaskroga kapulaukā. // *Mat.* 1979. –Rīga, 1980. –84–86 lpp.
18. Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands aus den Jahren 1873.–1934, Riga. Nr. 365, 1877.
19. *Spirģis R.* Arheoloģiskie izrakumi Rīgas Sv.Pētera baznīcas kapsētā. // *APL* 2004. un 2005. g. – Rīga, 2006. – 45–54 lpp.
20. *Spirģis R.* Arheoloģiskie pētījumi Ogresgala Čabās 2007. gadā. // *APL*, –Rīga, 2008. –50–57 lpp.
21. *Spirģis R.* Daugavas lejteces arheoloģisko pieminekļu apzināšana. // *APL* 2002. un 2003. g. – Rīga, 2004. –32–35 lpp.
22. *Stubavs A.* Arheoloģiskie izrakumi Stupeļu apmetnē 1976. gadā. // *Mat.* 1976. – Rīga, 1977. –55–62 lpp.
23. *Urtāns V.* Aizkraukles arheoloģiskās ekspedīcijas 1972. gada darbu rezultāti. // *ZASM.* Rīga, 1972. – 66–71 lpp.
24. *Urtāns V.* Aizkraukles ekspedīcijas 1963. gada izrakumi kapulaukā, apmetnē, pilskalnā un pie upurozola. // *RT* 1963. – Rīga, 1964. – 28–30 lpp.
25. *Urtāns V.* Izrakumi Aizkraukles pilskalnā 1976. g. // *Mat.*, – Rīga, 1977. – 64–68 lpp.
26. *Urtāns V.* Senā pilsēta un ciems Latvijas teritorijā agrajā feodālismā. // *ZSAM* par 1972. g. pētījumu rezultātiem. – Rīga, 1973. – 63–66 lpp.
27. *Vasks A.* Izrakumi Vaidu kapos. // *ZSAM* par 1973. gada pētījumu rezultātiem. – Rīga, 1974. – 79–81 lpp.
28. *Vitkūnas M., Vaškevičiūte I.* Jurgionių senkapis. // *Archeologiniai tyrimai Lietuvoje 2010 metais.* – Vilnius, 2011. – 151–157 p.
29. *Zemītis G.* Arheoloģiskie pētījumi Jaunsvirlaukā un Sateseles pilskalnā. // *APL* 2004. un 2005. g., –Rīga, 2006. – 94–101 lpp.
30. *Zemītis G.* Izrakumi Daugmales senvietu kompleksā – pilskalnā, senpilsētā un kapulaukā pie senpilsētas. // *ZASM* par 1992. un 1993. g.pētījumu rezultātiem. – Rīga, 1994. – 102–105 lpp.
31. *Zemītis G.* Izrakumi Sateseles pilskalnā 2006. gadā. // *APL* 2006. un 2007. g., – Rīga 2008. – 90–94 lpp.

Avotu publikācijas

1. Atskaņu hronika. / No vidusaugšvācu val. atdzejojis V.Bisenieks; Ē.Mugurēviča priekšvārds; Ē.Mugurēviča un K.Kļaviņa komentāri. – Rīga, 1998. – 389 lpp.
2. Indriķa hronika. / No latīņu valodas tulkojis Ā.Feldhūns; Ē.Mugurēviča priekšvārds un komentāri. – Rīga, 1993. – 453 lpp.
3. Vartberges Hermaņa Livonijas hronika. / No latīņu valodas tulkojis, priekšvārdu un komentārus sarakstījis Ē.Mugurēvičs. – Rīga, 2005. – 334 lpp.
4. Archeologiczne dziedzictwo Prus Wschodnich w archiwum Feliksa Jakobsona. Das archäologische Vermächtnis Ostpreußens im Archiv des Felix Jakobson. Austrumprūsijas arheoloģiskais mantojums Fēliksa Jākobsona arhīvā” (red. T. Nowakiewicz), Aestiorum Hereditas, tom II – Warszawa 2011. – 646 s.
5. *Zeids T.* Senākie rakstītie Latvijas vēstures avoti. – Rīga, 1992. – 216 lpp.
6. Senās Latvijas vēstures avoti, II sēj. 2. burtn., – Rīga, 1940., nr. 303. un 376. num. A.Švābed red. – 416 lpp.
7. Исландские саги. Ирландский эпос. / – Москва, 1973. – 863 с.

LITERATŪRA

PROMOCIJAS DARBI UN TO KOPSAVILKUMI

1. *Atgāzis M.* Tuvcīņas ieroči senajā Latvijā. Promocijas darbs. – Rīga, 1998.
2. *Atgāzis M.* Tuvcīņas ieroči senajā Latvijā 10.–13. gadsimtā. Promocijas darba kopsavilkums. – Rīga, 1998. – 79 lpp.
3. *Hedenstierna–Jonson C.* The Birka Warrior: The Material Culture of a Martial Society. Doctoral Thesis in Archaeological Science. – Stockholm, 2006. – 120 p.
4. *Vijups A.* Latvijas 13.–17. gs. pakavsaktas kā arheoloģiskais avots (tipoloģiskā analīze). Promocijas darba kopsavilkums. – Rīga, 1998.

RAKSTI UN MONOGRĀFIJAS

1. *Adams W. Y., Adams E.W.* Archaeological Typology and Practical Reality. A Dialectical Approach to Artifact Classification and Sorting. – Cambridge, 1991. – 427 p.
2. *Androschuk F.* The „Ljudota Sword?” (An Episode of Contacts Between Britain and Scandinavia in the Late Viking Age). // *Ruthenica*, vol. 2., 2003. – 15–25 p.

3. *Androschuk F.A.* The Hvochcheva sword. An Example of Contacts Between Britain and Scandinavia in the Late Viking period. // *Fornvannen* 98. – Stockholm, 2003. –35–43 p.
4. *Anteins A.* Par melno metalu ražošanu un apstrādāšanu Latvijas PSR teritorijā laikā no 13. gs. beigām līdz 18. gs. sākumam. // *Par tehnikas vēsturi Latvijas PSR, III.* – Rīga, 1962. – 5–48 lpp.
5. *Anteins A.* Damascētie un ierakstu zobeni Latvijā un asmeņu tehnoloģija. Par tehnikas vēsturi Latvijas PSR, VI. – Rīga, 1964. – 65–96 lpp.
6. *Anteins A.* Dzelzs un tērauda izstrādājumu struktūras, īpašības un izgatavošanas tehnoloģijas senajā Latvijā (līdz 13. gs.). // *AE*. 2. laid. – Rīga, 1960. – 3–60 lpp.
7. *Anteins A.* Melnais metāls Latvijā. – R., 1976. – 211 lpp.
8. *Anteins A.* Par damascētā tērauda ieroču zibšņiem Latvijā. // *Akadēmiskā Dzīve*. Nr. 39, 1999/2000. – 67–71 lpp.
9. *Anteins A.* Senās Latvijas damascētā tērauda šķēpu gali. // *AE*, 4. laid., – Rīga, 1962, – 33–46 lpp.
10. *Apala Z.* Varbūt bagātākais kapulauks. // *Dabas un vēstures kalendārs* – Rīga, 1991. –247–251 lpp.
11. *Apala Z., Zariņa A.* Dižciltīga latgaļa apbedījums Ģūģeru kapulaukā. // *LVIŽ*, 1991. nr. 1. – 11–29 lpp.
12. *Apals J.* Arheoloģiskie pieminekļi GNP. –Rīga, 1986. – 128 lpp.
13. *Apals J., Apala Z.* Āraiši senlaikos. – Rīga. 2006. – 32 lpp.
14. *Apals J., Āraišu ezera pils izrakumu rezultāti (1965.–1969.g.)* // *LZAV*, nr. 12. – Rīga. 1971. – 81–95 lpp.
15. *Apel J.* Daggers Knowledge and Power. The Social Aspects of Flint Dagger Tehcnology in Scandinavia 2350–1500 cal BC. – Uppsala, 2001. – 368 p.
16. *Arbman H.* Birka I: Die Gräber. Untersuchungen und Studien. Tafeln.– Stockholm, 1940. – 290 p.
17. *Arne T.* Einige Schwert-Ortbänder aus der Wikingerzeit. // *Opuscula archaeologica Oscari Montelio septuagenario dicata.* – Stockholm, 1913. – 375–390 s.
18. *Asaris J.* 11.–13.gs. zobena maksts bronzas uzgaļu tipi un to izplatība Kurzemē. // *AE*, 17. laid. – Rīga. 1994. – 21–28 lpp.
19. *Asaris J.* Couronian Helmets. // *Art, applied art and symbols in Latvian archaeology. Humanities and Social Sciences Latvia.* 2 (39) – Riga, 2003. – 5–7 p.
20. *Asaris J.* Par kuršu izplatību Ziemeļkurzemē. // *AE*, 18. laid. – Rīga, 1996. – 38–42 lpp.

21. *Asaris J.* Talsi – from Couronian Central Place to Medieval Town. // Lübeck style? Novgorod style? Baltic Rim Central Places as Arenas for Cultural Encounters and Urbanisation 1100–1400 AD. // CCC papers: 5. Gotland University College Centre for Baltic Studies. – Riga, 2001. – 69–75 p.
22. *Aspelin J. R.* Antiquités du Nord Finno–Ougrien (Muinaisjäännöksiä Suomen Suvun Asumus–Aloilta). I–V. 1877–1884.
23. *Atgāzis M.* Āvas cirvji Latvijā. // AE, XIX. – Rīga, 1997., 53–63. lpp.
24. *Atgāzis M.* Kaujas vāles Latvijā 10.–14. gs. // LVIŽ, 1999. nr. 2. 16–33. lpp.
25. *Atgāzis M.* Latgaļu 9. – 12. gs. cirvji. // AE, VI laid., – Rīga, 1964. – 105–124 lpp.
26. *Atgāzis M.* Latvijā atrastie senākie zobeni. // Civitas et castrum ad mare Balticum – Rīga, 2002. – 345–366 lpp.
27. *Atgāzis M.* Vairogi, bruņucepures un bruņas Latvijā 10. – 13. gadsimtā. // Latvijas vēstures institūta žurnāls. – Rīga 2002, nr. 3. – 21–53 lpp.
28. *Auns M.* Districts, Administrative centres or Villages? Places in North Curonia mentioned in 13th century agreements. // Lübeck Style? Novgorod style? CCC papers 5. Baltic Rim Central Places as Arenas for Cultural Encounters and Urbanisation 1100–1400 AD. Gotland University College Centre for Baltic Studies. – Riga, 2001. – 307–313 p.
29. *Bähr J.K.* Die Gräber der Liven. Ein Beitrag zur Nordischen Altertumkunde und Geschichte. – Dresden, 1850. – 66 S., XXI Tab.
30. *Balodis F., Tentelis A.* Latviešu vēsture, I sējums, 1. daļa. – Rīga, 1930. – 215 lpp.
31. *Behmer E.* Das Zweischneidige Schwert der Germanischen Völkerwanderungszeit. – Stockholm: Tryckeriaktiebolaget Svea, 1939. – 215 p.
32. *Berga T.* Atsvariņu atradumi pilskalnos un ciemu vietās Latvijā 10.-13. gs. // AE, 25. laid., - Rīga, 2011. – 100–116 lpp.
33. *Berga T.* Saliekamie svariņi Latvijā. // AE, 18. laid., – Rīga, 1996. – 49–61. lpp.
34. *Berga T.* Syllogie of coins of the British Isles. 45. Latvian Collections. Anglo-Saxon and Later British Coins.- Oxford, 1996. – 78 p.
35. *Berga T.* Waagen zum Wägen von Münzsilber in Lettland. // Acta Universitatis Stockholmiensis 9. – Stockholm, 1992.– 33–40 S.
36. *Bergman L.T., Arrhenius B.* Weapon Investigations: Helgö and Swedish Hinterland. // Excavations at Helgö XV. – Stockholm, 2005. – 131. p.

37. *Bertašius M., Navasaitis J., Selenskienė A., Žaldarys G.* Marvelės kapinyno geležies dirbinių metalografiniai, mechaniniu savybių ir elementinės sudėties tyrimai. // Lietuvos archeologija. T. 36, –Vilnius, 2010. –153–182 p.
38. *Bilogrivić G.* Karolinski mačevi tipa K. // *Opuscula Archaeologica*, vol. 33., – Zagreb, 2009. – 130–153 p.
39. *Bliujienė A.* Pottery in Curonian cremation burials. Some aspects of interaction across the Baltic sea in the Late Viking age and Ealy Medieval Period. // *Interarchaeologia*, 1. Papers fom the first Theoretical Seminar of the Baltic Achaeologists (BASE) held at the University of Tartu, Estonia, October 17th–19th, 2003. –147–165 p.
40. *Bliujienė A., Steponaitis V.* Wealthy horsemen in the remote and tenebrous forests of East Lithuania during the Migrations Period. // *Archaeologia Baltica*, vol. 11., – Klaipėda 2009. – 185–205 p.
41. *Bliujienė A.* Trade, Warfare, Looting and Hoarding: attributes of Viking Age contacts Across the Baltic Sea. // *Pētījumi kuršu senatnē. LNVM raksti nr. 14.* – Rīga, 2008. –167–169 p.
42. *Bowlus C.R.* Warfare and Society in the Carolingian Ostmark. // *Austrian History Yearbook v.14 (1978)*. Pieejams: <http://www.deremilitari.org/resources/articles/bowlus.htm> (skatīts: 2011. 01.27).
43. *Boy C.* Bericht über Ausgrabungen auf dem kronsgute Zeemalden in Kurland. // *Sitzungsberichte der Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst 1895*, – Mitau, 1886. – 34 S.
44. *Brastiņš E.* Latvijas pilskalni: Kuršu zeme. – Rīga, 1923. – 137 lpp.
45. *Bruiningk H.* Der älteste mittelalterliche Grabstein Livlands aus der St.Martinskirche auf Holme bei Riga. // *Baltische Studien zur Archaologie und Geschichte. Arbeiten des Baltischen Vorbereitenden Komitees für den XVI. Archäologischen Kongress in Pleskau 1914.* Riga, 1914. – 171–175 s.
46. *Buša I.* Skandināvu ietekme uz Daugavas lībiešu ieročiem pirms krustnešu atnākšanas. // *Latvijas vēsture. Jaunie un jaunākie laiki.* – Rīga, 2007. Nr. 3 (67), – 9–27 lpp.
47. *Butkus D.* Lazdininkų (Kalnalaukio) kapinynas. // *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2009 metais.* – Vilnius, 2010.– 112–117 p.
48. *Cartwright C. R., Lang J.* *British Iron Age Swords and Scabbards.* – London, 2006. – 400 p.

49. *Caune A.* Rīgas lībiešu 12. gadsimta kapulauks. // Pētījumi Rīgas arheoloģijā. Rakstu izlase. – Rīga, 2007. – 343–358. lpp
50. *Chevalier V.* A Dynamic Method for weighing Swords. Pieejams: <http://vincent.chewa.net/swords/weighing/> (skatīts: 2012–11–03).
51. *Ciglis J. Radiņš A.* Ludzas Odukalna kapulauka katalogs. – Rīga, 2002. – 252 lpp.
52. *Ciglis J.* Sēļu etnoģenēze Austrumbaltijas etnovēsturisko procesu kontekstā. // Pētījumi sēļu senatnē. LNVM raksti nr. 11. – Rīga, 2006. –29–40 lpp.
53. *Clements J.* Medieval Swordsmanship. Illustrated Methods and Techniques. – Boulder, Colorado, 1988. – 324 p.
54. *Coles J.* Experimental Archaeology, –London, 1979. – 274. p.
55. *Collis J.* European Iron Age. – London, 2003. – 192 p.
56. *Coupland S.* Carolingian Arms and Armor in the Ninth Century. // Viator: Medieval and Renaissance Studies v. 21 (1990). Pieejams: <http://www.deremilitari.org/resources/articles/coupland.htm>
57. *Coupland S.* The Frankish Tribute Payments to the Vikings and their Consequences. // *Francia* v.26., No.1 1999. Pieejams: <http://www.deremilitari.org/resources/articles/coupland2.htm> (skatīts: 2011–01–27).
58. *Cremin A.* The Celts. – Sydney. 1999. – 159 p.
59. *Cunliffe B.* The Oxford illustrated History of Prehistoric Europe. – Oxford, 2001. – 532 p.
60. *Салмин С.А., Стрельченко А. В.* Два меча из раскопок на ул. Ленина в Пскове. // Археология и история Пскова и псковской земли. – Москва, Псков 2011. – 36–44 с.
61. *Čivilytė A.* Wahl der Waffen. Studien zur Deutung der bronzenzeitlichen Waffendeponierungen im nördlichen Mitteleuropa. Teil 1. –Bonn, 2009. – 195 s.
62. *Daiga J.* Kamārdes pilskalns. // ZASM par 1978. g., –Rīga, 1979. 31–36. lpp.
63. *Daiga J.* Karavīra aprobe. // AE, 11. laid. – Rīga, 1974. – 174–197. lpp.
64. *Dakanis B., Škimelis A.* Varsedžiu kapinyņu tyrinejimai 1993 metais. //Archeologiniai tyrinejimai Lietuvoje 1992 ir 1993 metais. – Vilnius, 1994. – 147–150 p.
65. *Davidson H.E.* The Sword in Anglo–Saxon England: its Archaeology and Literature. –London, 1962. – 239 p.

66. *Dickinson T.M.* Symbols of Protection: The Significance of Animal–ornamented Shields in Early Anglo–Saxon England. // *Medieval Archaeology*, 49 (1). – York, 2005. – 109–163 p.
67. *Dunsdorfs E.* Senie stāsti: Latvijas vēstures lasāmgrāmata. – Melburna, 1955. – 267 lpp.
68. *Ebert M.* Die Baltischen Provinzen Kurland, Livland, Estland// // *Praehistorische Zeitschrift* V (3/4), – Berlin – New York, 1913. – 498–559 s.
69. *Ebert M.* Zu den Beziehungen der Ostseeprovinzen mit Skandinavien in der ersten Hälfte des 11. Jahrhunderts. // *Baltische Studien zur Archäologie und Geschichte. Arbeiten des Baltischen Vorbereitenden Komitees für den XVI. Archäologischen Kongress in Pleskau 1914.* – Riga, 1914. – 117–139 s.
70. *Ebert M.* Ein Schwert mit tauschierter Klinge von Lūmmada auf Oesel. // // *Baltische Studien zur Archaologie und Geschichte. Arbeiten des Baltischen Vorbereitenden Komitees für den XVI. Archäologischen Kongress in Pleskau 1914.* Riga, 1914. – 147 – 157 S.
71. *Edgren T.* The Eastern Route: Finland in the Viking Age. / *Grām.: Vikings: The North Atlantic Saga.* –Washington, 2000. – 432 p.
72. *Effros B.* Merovingian Mortuary Archaeology and the making of the Early Middle Ages. – Berkley, Los Angeles, London, 2003. – 272 p.
73. *Efren S.* Early Sword History – Bronze and Iron Ages. Pieejams: <http://celticmythpodshow.com/blog/early-sword-history-bronze-and-iron-ages> (skatīts: 2011–04–30).
74. *Fasnacht W.* An Experimental archaeologist`s emotional answer: emphatic and aphoristic – aber Deutsch un deutlich! *Archaeology and Craftsmanship. Discussion.* // *EuroRea. Journal of (Re)construction and Experiment in Archaeology / Vol 6 – 2009.* –3–4 p.
75. *Gałęzowska A.* Zabytki z wschodnich terenów nadbałtyckich odnalezione w zbiorach Muzeum Archeologicznego w Poznaniu. // *Fontes Archaeologici Posnanienses. Vol 43., Poznań 2007.* – 249–295.
76. *Gamble C.* *Archaeology. The Basics.* 2nd edition. Routledge. –London, New York. 2008. – 255 p.
77. *Gebühr M.* Nydam and Thorsberg. Iron Age Places of Sacrifice. Exhibition Catalogue. – Shlezwig: Archäologisches Landesmuseum, Verein zur Förderung des Archäologischen Landesmuseums e. V., Schloss Gottorf. – 60 s.

78. *Geibig A.* Beiträge zur morphologischen Entwicklung des Schwertes im Mittelalter. – Neumünster, 1991. – 375 s.
79. *Geibig A.* Zur Formenvielfalt der Schwerter und Schwertfragmente von Haithabu. // *Offa* 46. –1989. – 223 – 267 s.
80. *Giacobbe J.* The Current Role of Evolutionary Theory in Archaeological Thought. Pieejams: <http://www.nakedscience.org/evoll.htm> (skatīts 2012–11–03).
81. *Gimbutiene M.* Balti senatnē. – Rīga, 1994. – 226 lpp.
82. *Gīrcs K.* Kultūru interpretācija. – Rīga, 1998. – 479 lpp.
83. *Głosek M., Pudło P.* Wczesnośredniowieczny miecz znaleziony w okolicach Elbląga. // Краеугольный камень. Археология, история, искусство России и сопредельных стран. Т.1. – Москва, 2010. – 189–193 с.
84. *Głoszek M.* Znaki i napisy na mieczach średniowiecznych w Polsce. – Wrocław, 1973. – 176 p.
85. *Graudonis J.* Arheoloģiskie pieminekļi Rīgas rajonā. Rīga, 1996. – 112 lpp.
86. *Graudonis J.* Ieskats Ikšķiles vēsturē. // *Daugavas raksti*. – Rīga, 1991. – 66–87 lpp.
87. *Graudonis J.* Lielupes krastos pirms gadu simtiem. Arheoloģiskie pētījumi Jaunsvirlaukas pagastā. – Rīga. 2003. – 87 lpp.
88. *Graudonis J.* Turaidas pils. I sēj. Arheoloģiskā izpēte. – Rīga, 2003. – 196 lpp.
89. *Gravett C., Hook C.* Norman Knight, 950–1204 AD. Osprey Military. Warrior series. –Oxford. 1993. – 64 p.
90. *Gravett C., Turner G.* English Medieval Knight 1200–1300. Osprey Publishing, Oxford, – 2002. – 64 p.
91. *Ģinters V.* Senā Mežotne. 1939. gada izrakumi. // *Senatne un māksla*, 1939. g. nr. IV. –Rīga, 1939. – 15 – 45 lpp.
92. *Haljak G.* Livonian Coins XIII-XVIII century. Part I: Feudal States. – Tallinn 2010. – 399 p.
93. *Harjula, J.* Sheaths, Scabbards and Grip Coverings. The use of leather for portable personal objects in the 14th-16th century Turku. // *Archaeologia Medii Aevi Finlandiae* X. – Skas, 2010. – p 166.
94. *Hedenstierna–Jonson C.* A Group of Viking Age Sword Chapes reflecting the political geography of the time. // *Journal of Nordic Archaeological Science* 13, 2002. – 103–112 p.
95. *Hedenstierna–Jonson C.* Borre style metalwork in material culture of the Birka warriors. *Fornvännen* 101. – Stockholm 2006. – 312–322 p.

96. *Hoffmann J.* Die Spätheidnische Kultur des Memellandes. (10.–12. Jahrh. N. d. Zw.). // Schriften der Albertus–Universität. Band 29. – Königsberg und Berlin, 1941. – 189 s.
97. *Howell M., Prevenier W.* From Reliable Sources. An Introduction to Historical Methods. – Ithaca and London, 2001. – 207 p.
98. *Hrisoulas J.* The Complete Bladesmith: Forging Your Way to Perfection. – Colorado, 1987. – 179 p.
99. *Hrisoulas J.* The Pattern–Welded Blade: Artistry in Iron. – Colorado, 1994. – 113 p.
100. *Jakobsson M.* Krigarideologi och vikingatida svärdstypologi. Stockholm studies in archaeology, 11. – Stockholm, 1992. – 240 p.
101. *Janowski A.* Gotlandzki trzewik pochwy miecza z przedstawieniem drzewa zycia ze szczecińskiego podzamcza. // Acta Militaria Mediaevalia III, – Kraków–Sanok, 2007. – 177–186 s.
102. *Janowski A.* Wczesnośredniowieczne okucia pochew mieczy tzw. trzewiki z terenu Pomorza, Warmii i Mazur. // Wojskowosc Ludow Morza Bałtyckiego. Mare Integrans. Studia nad dziejami wybrzeżu Morza Bałtyckiego. Toruń, 2007. – 150–177 p.
103. *Janowski A., Kotowitz P.N., Michalak A.* Jeszcze o mieczu z Radymna // Acta Militaria Mediaevalia IV. – Kraków – Sakok 2008. – 167 – 188 s.
104. *Jensen X.P., Jørgensen L., Hansen U.L.* The Germanic army. Warriors, soldiers and officers. // The Spoils of Victory. The North in the shadow of the Roman Empire. – Kopenhagen, 2003. 310-328 p.
105. *Jērumis N.* Vienasmens zobeni zemgaļu apdzīvotajās teritorijās. // Arheoloģija un etnogrāfija. 25. laid. – Rīga, 2011. – 137–158 lpp.
106. *Kalmring S.* Der Hafen von Haithabu. / Die Ausgrabungen in Haithabu. Vierzehnter Band. – Neumünster, 2010. – 668 s.
107. *Karulis K.* Latviešu etimoloģijas vārdnīca, II sēj. – Rīga. 1992. – 671 lpp.
108. Katalog der Ausstellung zum X archäologischen Kongress in Riga 1896. / Red. Buchholtz A. –Riga, 1896. – 255 s.
109. *Kazakevičius V.* Baltų ir skandinavų karinių ryšių beiėškant. // Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Vilnius, 2000. – 19–24 p.
110. *Kazakevičius V.* Iš vėlyvojo geležies amžiaus baltų ginklų istorijos (kalavijų makštų galų apkalai). // Lietuvos Archeologija XV, –Vilnius. 1998. – 287–332 p.
111. *Kazakevičius V.* IX–XIII a. baltų kalavijai. – Vilnius, 1996. – 173 p.

112. *Kazakevičius V.* On One Type of Baltic Sword of the Viking Period. // *Archaeologia Baltica* 2. – Vilnius, 1997. – 117–132 p.
113. *Kazakevičius V.* Rytiškiškos kilmes radinys Visetiškiu (Anykščių raj.) pilkapyne. // *Lietuvos archeologija*, n. 9. – Vilnius, 1992. – 133–137 p.
114. *Kazakevičius V.* Sword Chapes from Lithuania. // *Die Kontakte zwischen Ostbaltikum und Skandinavien im frühen Mittelalter. Studia Baltica Stockholmiensia* 9. *Acta Universitatis Stockholmiensis*. Ed. A. Loit. – Uppsala, 1992. – 91–107 p.
115. *Kazakevičius V.* The find of an East European sword quillon in a barrow in Visetiškės, Anykščiai district, Lithuania. // *Fornvännen* 87. – Stockholm, 1992. – 175–179 p.
116. *Kazakevičius V.* Ziemgalos didiko kapas. // *Ziemgala*, Nr. 1, 2001. – 2–4 p.
117. *Kirpichnikov A. N.*, A Viking Period workshop in Staraya Ladoga, excavated in 1997. // *Fornvännen* 99. Stockholm, 2004. – 183–196 p.
118. *Kiulkys D.* Senojo ir vidurinio geležies amžiaus skydai Lietuvoje. // *Archeologia Lituana* 11. – Vilnius 2010. – 33–114 p.
119. *Kivikoski E.* Die Eisenzeit Finnlands. Bildwerk und Text. Neuausgabe. – Helsinki, 1973. – 150 p.
120. *Klišāns V.* Livonija XIII–XVI gs. – Rīga, 1996. – 82 lpp.
121. *Kļava V.* Jauno laiku sākuma datējuma problēma Latvijas aizvēsturē. Diskusija par viduslaiku un agro jauno laiku vēstures periodizācijas problēmām. // *LVIŽ*, nr. 2, –Rīga, 2011. – 133 – 159 lpp.
122. *Kriiska A., Tvauri A.* Eesti muinasaeg. – Tallinn, 2002. – 259 p.
123. *Kruse F.* Necrolivonica oder Alterthümer Liv-, Esth- und Curlands bis zur einföhrung der christlichen Religion in den kaiserlich russischen Oostee-gouvernements. – Dorpat, Leipzig. 1842. – 151 S., 67 Tab.
124. *Kucypera P., Kurasiński T., Pudło P.* Problem rozwoju jednolitych głowic mieczowych między połowa IX a połowa XIII w. // *Cum Arma per Aeva. Uzbrojenie indywidualne na przestrzeni dziejów*. – Toruń, 2011. – 74–90 p.
125. *Kulikauskas P.* Lietuvos archeologijos bruožai. – Vilnius, 1961. – 561 p.
126. *Kuniga I.* Kristapiņu kapulauks. – Rīga, 2000. – 242 lpp.
127. *Kurasiński T., Pudło P.* Jeszcze o bałtyjskiej (?) produkcji wczesnośredniowiecznych mieczy grupy T. // *Mare Integrans. Studia nad dziejami wybrzeżu Morza Bałtyckiego*. – Toruń, 2009. – 256 – 305 p.

128. *Kursis A.* Ziemeļnieku sāgas par seno Latviju un latviešiem. – Stokholma, 1998. – 122 lpp.
129. *Kursīte J.* Mītiskais folklorā, literatūrā, mākslā. – Rīga, 1999. – 525 lpp.
130. Kurši senatnē. Couronians in antiquity – Rīga, 2008. – 159 lpp.
131. Kuršiai. Genties kultūra laidosenos duomentimis. The Curonians. Tribe Culture According to the Burial Data. Baltic Archeological Exhibition.Catalogue. Lietuvos Nacionalinis muziejus, Latvijas Nacionālais vēstures muzejs, 2009. – 460 p.
132. *Lagerlöf E.* Gotland och Bysans. Bysantinskt inflytande på den gotländska kyrkonsten under medeltiden. – Visby, 1999. – 205 p.
133. *Lang V.* Muistne Rävala. 1. koide. // Muinastaja teadus 4. – Tallinn, 1996. – 629 lk. : ill. + tahv. I–LXVII.
134. *Laul S. Valk H.* Siksälä: a Community at the Frontiers. Iron Age and Medieval. Tallinn–Tartu: Tartu Ülikool, Ajaloo ja Arheoloogi Instituut, 2007. – 237 p.
135. *Lehtosalo–Hilander P.–L.* Luistari – A History of Weapons and Ornaments. IV Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja. – Helsinki, 2000. – 310 p.
136. Lettlands Viele Völker. Archäologie der Eisenzeit von Christi Geburt bis zum Jahr 1200. / Eds.: *Hilberg V., Woidt P. Krauskopf C.* – Brandenburg, 2009. – 191 s.
137. *Lingström M.* Fjäle myr 1361. Arheologiska undersöknigar av slagfältet från dagarna före slaget vid Visby ringmur. // Fornvännen 104, Stockholm. 2009. – 33–44 p.
138. *Macdowall S.* Germanic Warrior 236–568 AD. Weapons, armour, tactics. – London, 1996. – 64 p.
139. *Mägi M.* Collectivity versus individuality: the Warrior Ideology of Iron Age burial rites on Saaremaa. // *Archaeologia Baltica, vol. 8.* Weapons, Weaponry and Men. Klaipėda. 2007. – 263–272 p.
140. *Mägi–Lôugas M.* On the Relations between the countries around the Baltic as indicated by the background of Viking age spearhead ornament. // *Fornvannen* 88, –Stockholm, 1993. – 211–221 p.
141. *Malonaitis A.* Geležiniai siauraašmeniai kirviai Lietuvoje. –Vilnius, 2008. – 308 p.
142. *Mandel M.* Eesti 8.–13. sajandi mõõkade tüpoloogiast ja dateerimisest. // Muinasaja teadus I. Archeoloogiline kogumik. – Tallinn, 1991. – 101–133 p.
143. *Mäntylä S.* The Meaning of Weapons as Grave Goods: Examples from two Southwest Finnish Crusade Period Cemeteries. // *Archaeologia Baltica, vol 8.* – Klaipėda, 2007. –302–309 p.

144. *Marek L.* Early Medieval Swords from Central and Eastern Europe. Dilemmas of an Archeologist and a Student of Arms. *Acta Universitatis Wratislaveniensis*, N° 2713. – Wrocław 2005. – 158 p.
145. *Marek L.* Wczesnośredniowieczne miecze z Europy Środkowej i Wschodniej: dylematy archeologia i bronzoznawcy. // *Studia Archeologiczne XXXVI* – Wrocław, 2004. – 134 p.
146. *Martens I.* Indigenous and imported Viking Age weapons in Norway – a problem with European implications. // *Journal of Nordic Archaeological Science*, vol. 14. 2004. – 125–137 p.
147. *Maure M.* Les épées de l`époque viking – essai de classification typologique. // *Universitets Oldsaksamling Årbok 1975/1976*. – Oslo, 1977. – 95–115 p.
148. *McCormick M.* Origins of the European Economy: Communications and Commerce AD 300–900. Cambridge University Press, New York. – 1101 p.
149. *Menghin W.* Neue Inschriftschwerter aus Süddeutschland und die Chronologie karolingischer Spathen auf dem Kontinent. // *Erlanger Forschunge, Reihe A., Bd 26*. Erlanger, 1980. – 227–272 p.
150. *Moilanen M.* An application of the methodology of experimental archaeology to scientific iron-working experiments – The making of early medieval sword blade inscriptions as an example. // *Hortus Novus. Archaeologia Medii Aevi Finlandiae XIV. Fresh approaches to Medieval Archaeology in Finland*. Eds.: *Immonen V., Lempiainen M., Rosendahl U.* – Turku, 2007. – 21–33 p.
151. *Mugurēvičs Ē.* Arheoloģiskie pētījumi Ventas lejteces apgabala dzelzs laikmeta un viduslaiku pieminekļos. Izrakumi Zlēkās. // *AE*, 20. laid., Rīga, 2000. – 74–87 lpp.
152. *Mugurēvičs Ē.* Kuršu arheoloģiskās pētniecības historiogrāfija. // *Ventspils muzeja raksti II*. – Ventspils 2002. – 62–69 lpp.
153. *Mugurēvičs Ē.* Lībiešu izcelsmes un kultūras veidošanās problēmas. // *LVIŽ*, 2006.g. nr. 4. – 15–37 lpp.
154. *Mugurēvičs Ē.* Novadu veidošanās un to robežas Latvijas teritorijā (12. gs.-16. gs. vidus. // *Latvijas zemju robežas 1000 gadus. Sast.A.Caune*. – Rīga, 1999. – 65–69 lpp.
155. *Mugurēvičs Ē.* Oliņkalna un Lokstenes pilsnovadi. – Rīga, 1977. – 143 lpp.
156. *Mugurēvičs Ē.* Skandinavische Geschichtsquellen des 9. Bis 12. Jh. Und archäologische Befunde auf dem territorium Lettlands. // *Acta Universitatis Stochholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia. Vol. 9*. – Stockholm. 1992. – 125–133 s.
157. *Mugurēvičs Ē.* Viduslaiku ciems un pils Salaspils novadā. – Rīga, 2008. – 262 lpp.

158. *Mühlen B.* Die Kultur der Wikinger in Ostpreussen. // Bonner Hefte zur Vorgeschichte N. 9. – Bonn, 1975. – 287 p.
159. *Nadolski A.* Polska Broń. – Wrocław, 1984. – 187 p.
160. *Navasaitis J., Selskienė A.* Iron smelting techniques in the Virbaliūnai ancient settlement. // *Archaeologia Baltica* 8. – Klaipėda, 2007. – 387–393 p.
161. *Nerman B.* Die Verbindungen zwischen Skandinavien und dem Ostbaltikum in der jüngeren Eisenzeit. – Stockholm, 1929. – 183 s.
162. *Nerman B.* Grobin–Seeburg. Ausgrabungen und funde. – Uppsala, 1958. – 200 p.
163. *Nicolle D., McBride A.* Romano–Byzantine armies 4th–9th Centuries. – London, 1992. – 48 p.
164. *Nielsen K.H.* The Political Geography of Sixth– and Seventh–Century Southern and Eastern Scandinavia on the Basis of Material Culture. // *Archaeologia Baltica* 4. – Vilnius, 2000. – 161–172 p.
165. *Oakeshott E.* *Archaeology of Weapons* – London, 1960. – 224 p.
166. *Oakeshott E.* *Records of the Medieval Sword*. – Suffolk, Woodbridge, 1991. – 306 p.
167. *Olsén P.* Die Saxe von Valsgårde. I. – Uppsala, 1945. – 170 s.
168. *Ozawa M.* Scandinavian way of communication with the Carolingians and the Ottonians. // *Hermeneutique du texte d'histoire: orientation, interpretation et questions nouvelles*. 2009. – 65–75 p.
169. *Paulsen P.* Einige Säbelschwerter im Ostseeraum // O. Kleemann (red.), *Documenta Archaeologica. Wolfgang La Baume dedicata*. – Bonn. 1956. – 123–136 s.
170. *Paulsen P.* *Schwertortbänder der Wikingerzeit*. – Stuttgart. 1953. – 196 p.
171. Pāvele T. Latvijas 11.-13. gs. bronzas bļodas. // *AE, VI laid.* – Rīga, 1964. – 127–134 lpp.
172. *Pāvulāns V.* Cīņa par Daugavas ūdensceļu 11. gadsimta beigās un 13. gadsimta sākumā. // *Daugavas raksti*. – Rīga, 1991. – 24–30 lpp.
173. *Peets J.* Muinas – ja keskaegsed sepatööriistad. // *Muinasaja Teadus* 17. Loodus, Inimene ja Tehnoloogia 2. – Tallinn, Tartu 2008. – 133–153 p.
174. *Peirce I.* *Swords of the Viking Age* – London, 2003. – 152 p.
175. *Pennick N.* *The Complete Illustrated Guide to Runes*. – London, 2003. – 192 p.
176. *Petersen J.* De Norske Vikingesverd: En Typologisk–Kronologisk Studie Over Vikingetidens Vaaben. – In: *Skrifter utgit av Videnskapsselskaped i Kristiania*, – Oslo, 1919. – 228 s.
177. *Petrenko V., Urtāns J.* Grobiņas arheoloģiskie pieminekļi. – Rīga, 2012. – 103 lpp.

178. *Plavinski M.* The main tendencies in the development of 10th to 13th century blade weapons in Belarus. // *Archaeologia Baltica* 8. – Vilnius, 2007. – 334–346 p.
179. *Prassolow J.* Ein Schwert mit Doppelblutrinne aus der Prussia-Sammlung. // *Acta Praehistorica et Archaeologica* 41. – Berlin, 2009. – 275–282 s.
180. *Pudło P., Żabinski G.* Analiza formalna mieczy ze zbiorów muzeum pierwszych Piastów na Lednicy. // *Miecze Średniowieczne z ostrowa Lednickiego i Giezda. Biblioteka Studiów Lednickich. Fontes. Tom 3. Red.: Wyrwa A.M., Sankiewicz P., Pudło P.* – Dziekanowice–Lednica, 2011. – 19–35 p.
181. *Radiņš A.* 10.–13.gadsimta senkapi latgaļu apdzīvotajā teritorijā un Austrumlatvijas etniskās, sociālās un politiskās vēstures jautājumi. / *LNVM raksti nr. 5.*, – Rīga, 1999. – 199 lpp.
182. *Radiņš A.* Daugmale, Jersika, Rīga. // *Lübeck style? Novgorod style? Baltic Rim Central Places as Arenas for Cultural Encounters and Urbanisation 1100–1400 AD. CCC papers: 5.* – 89–84 p.
183. *Radiņš A.* Pirmo pilsētu veidošanās problēma Latvijā. // *Latvijas arheoloģija: pētījumi un problēmas.* – Rīga, 2002. – 143–152. lpp.
184. *Randsborg K.* Scandinavian armies. Military organization before Viking Age. // *Archaeologia Baltica, vol. 2.* – Vilnius, 1997. – 105–115 p.
185. *Raninen S.* Weapon burials in Merovingian Finland: towards the Interpretative Archaeology. // *B.A.S.E. Interarchaeologia 2. Colours of Archaeology. Material Culture and Society. Ed. A.Merkevičius.* – Kaunas, 2007. – 127–137 p.
186. *Raynolds P.* The Nature of Experiment in Archaeology. Pieejams: http://www.motioninplace.org/articles-2/MiPP_Articles/The%20Nature%20of%20Experiment%20in%20Archaeology.doc (skatīts 2011–09–30).
187. *Renfrew C., Bahn P.* *Archaeology: Theories, Methods and Practice.* Fourth Edition. – London, 2004. – 656 p.
188. *Reverseau J.P.* *Musee De L`armee Paris. Les armes et la vie.* – Paris, 1982.
189. *Riekstiņš H.* Ierakstu zobeni Talsu Vilikumuižas ezera atradumos. // *Pagātne un Tagadne. Vēstures skolotāju biedrības Rakstu krājums. 1.* 1936 – 71–81 lpp.
190. *Rubenis A.* *Viduslaiku kultūra Eiropā.* – Rīga. 1996. – 528 lpp.
191. *Sawyer P.* (ed). *The Oxford Illustrated History of the Vikings.* – Oxford, 2001. – 298 p.
192. *Schönbäck B. Nylén–Thunmark L.* De vikingatida båtgravarna vid Valsgårde – relativ kronologi. // *Fornvännen. 2002. N^o97.* – 1–8 p.

193. *Selirand J., Deemant K.* Völkervanderungszeitliche Gegenstände mit ostskandinavischen Ornamenten von Proosa (Nordestland). // *Fornvannen*, 80., Stockholm, 1985. – 243–253 s.
194. *Shanks M.* Archaeology and the forms of history. // *Interpreting Archaeology. Finding meaning in the past.* – London and New York, 1995. – 169–174 p.
195. *Shanks M., Tilley C.* Re-Constructing Archaeology. Theory and Practice. Second Edition. – Cambridge, 2005. – 287 p.
196. *Short R. W.* A Statistical Summary of Weapons Usage in *Sagas of Icelanders*. *Pieejams*: http://www.hurstwic.org/library/arms_in_sagas/weapon_use_summary.htm (skatīts 2012–11–04).
197. *Siddorn K.* Viking Weapons and Warfare. – London, 2003. – 190 p.
198. *Simkins M. Embleton R.* The Roman Army from Caesar to Trajan. Men-at-arms series; 46. – Oxford, 1984. – 48 p.
199. *Sindbæk S. M.* The Small World of Vikings: Networks in Early Medieval Communication and Exchange. // *Norwegian Archaeological Review*. No 1., 2007. – 59–74 p.
200. *Snaedal Brink T., Strid J.P.*, Runfynd 1981. // *Förnvannen* 77, – Stockholm, 1982. – 233–251 p.
201. *Spirģis R.* Bruņrupuču saktas ar krūšu važiņrotām un lībiešu kultūras attīstība Daugavas lejtecē 10.–13. gadsimtā. – Rīga, 2008. – 511 lpp.
202. *Stankus J.* Bandužiu kapinynas. // *Lietuvos archeologija* 12. – Vilnius 1995. – 156 p.
203. *Stepiņš P.* Durbes kauja. – Rīga, 1967. – 32 lpp.
204. *Svarāne D.* Krāsainā metāla darinājumu izejmateriāli Latvijā 10.–12. gs. // *AE* 18. laid. – Rīga, 1996. – 104–110 lpp.
205. *Svarāne D.* The Use of Inlay Technique in the Production of Medieval Couronian and Semigallian Military Equipment (12th to 14th century). // *Archaeologia Baltica* 8., – Klaipēda, 2007. – 368–376 p.
206. *Svetikas E.* Žalgirio epochos lietuvių ir žemaičių karių kapai su ginklais. – Vilnius, 2011. – 236 p.
207. *Šnē A.* Kādas sabiedrības portrets: Sāraju senkapī un sociālpolitiskās attiecības Kurzemē aizvēstures beigās. // *Ventspils muzeja raksti* II. – Rīga, 2002. – 128–155 lpp.
208. *Šnē A.* Kuršu vikings: vēsturiskās iespējas un vēstures mīti. // *LNVN raksti* nr. XIV. Arheoloģija. – Rīga, 2008. – 181–191 lpp.

209. Šnē A. Sabiedrība un vara: sociālās attiecības Austrumlatvijā aizvēstures beigās. – Rīga, 2002. – 469 lpp.
210. Šnore E. Beteļu kapulauks Augšzemē. // AE, 15. laid. – Rīga, 1987. – 68–81. lpp.
211. Šnore E. Daugavas lībieši Doles salā. // AE, 18. laid. – Rīga, 1996, 111.–130. lpp.
212. Šnore E. Kivtu kapulauks. – Rīga, 1987. – 85 lpp.
213. Šnore E. Salaspils Vējstūru kapulauki. // AE, 15. laid. – Rīga, 1987. – 19–44 lpp.
214. Šnore R. Latvijas senvēstures pētīšanas darbs valsts pastāvēšanas 20 gados // Senatne un māksla.– 1938. g. – Nr. 4. – 39. – 96. lpp.
215. Šterns I. Latvijas vēsture 1180–1290. Krustakari. – Rīga, 2002. – 735 lpp.
216. Šturms E. Kuršu zobeni. // Senatne un Māksla, nr. 4., – Rīga, 1936. – 106–116. lpp.
217. Šturms E. Vilkumuižas ezera atradumi. // Senatne un māksla, nr. II. – Rīga, 1936. – 72–86 lpp.
218. Švābe A. Bruņu krekls. // LKV. — Rīga, 1928–1929, 2. sēj., 3138.–3141. sleja.
219. Tautavičius Ā. Vidurinis geležies amžius Lietuvoje (V–IX a.). – Vilnius, 1996. – 368 p.
220. Tierney B., Painter S. Western Europe In the Middle Ages 300-1475. Fourth edition. – NewYork, 1983. – 633 p.
221. Thompson L. Ancient Weapons in Britain. – London, 2005. – 172 p.
222. Tobler C.H. Fighting with German Longsword. – Highland Village. 2004. – 231 p.
223. Toman R. Romanesque. Architecture, sculpture, painting. – Cambridge, 2007. – 480 p.
224. Tomsons A. Divasmeņu zobeni IX–XIII. gs. latgaļu arheoloģiskajā materiālā. // Latvijas Kara muzeja gadagrāmata. – Rīga, 2006.g. – 9–30 lpp.
225. Tomsons A. Divasmeņu zobeni lībiešu materiālajā kultūrā vēlajā dzelzs laikmetā. // Pa somugru pēdām Baltijas jūras krastā. Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli, 2009. gada 23. aprīlis, Turaida. – Rīga, 2009. – 76–84 lpp.
226. Tomsons A. Divasmeņu zobens kā latgaļu bruņojuma sastāvdaļa 9.–13.gs. // Akadēmiskā Dzīve, nr. 44. – Rīga, 2007. – 77–82 lpp.
227. Tomsons A. Karadraudzes vai karotāji: militārās struktūras Latvijas teritorijā vēlajā dzelzs laikmetā. // Latvijas Universitātes raksti nr. 764. Vēsture. – Rīga, 2012. – 21-37 lpp.
228. Tomsons A. Kuršu (T1 tipa) zobenu rokturu ornamenti 11.–13. gs. // Pētījumi kuršu senatnē. Rakstu krājums. LNVM raksti nr. 14. Arheoloģija. – Rīga, 2008. – 85–102 lpp.
229. Tönisson E. Die Gauja–Liven und ihre materielle Kultur II Jh. – anfang XIII 13.Jhs. – Tallinn, 1974. – 197 p.

230. *Urbanavičius V.*, Graužių lobis. // Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, A serija. T.3 (34), 1970. – 77–83 p.
231. *Urtāns V.* Etniskās atšķirības apbedīšanas tradīcijās un kapu inventārā Latvijā 5.–9.gs. // AE, IX laid. – Rīga, 1970. – 61–85 lpp.
232. *Urtāns V.* Senākie depoziiti Latvijā – Rīga, 1977. – 284 lpp.
233. *Vaska B.*, Ornamenti uz kuršu aprocēm ar zvērgalvu galiem. // AE, 17. laid. – Rīga, 1994. – 113 - 119 lpp.
234. *Vaska B.* Kuršu pakavsaktas un to ornamenti. // Latvijas Nacionālā vēstures muzeja raksti nr. 14. Pētījumi kuršu senatnē. – Rīga, 2008. – 107–128 lpp.
235. *Vasks A.* Ieroči un karošana bronzas laikmetā Latvijas teritorijā. // Latvijas Vēstures Institūta žurnāls. Nr. 4. – Rīga, 2007. – 5–15 lpp.
236. *Vasks A.* Weapons and warfare during the Bronze Age in the area of present-day Latvia. // *Archaeologia Baltica* 8., – Klaipēda, 2007. – 32–38 p.
237. *Vasks A., Vaska B., Grāvere R.* Latvijas aizvēsture. – Rīga, 1997. – 224 lpp.
238. *Vaškevičiūtė I.* Žiemgaliai V–XII amžiuje. – Vilnius, 2004. – 151 p.
239. *Vaškevičiūtė I., Cholodinskienė A.* Pavirvytės kapinynas (X–XIII amžiai). – Vilnius 2008. – 200 p.
240. *Vijups A.* Viduslaiku pakavsaktu izmantošanas augšējā hronoloģiskā robeža. // AE. –18. laid. – Rīga, 1996. – 155–161 lpp.
241. *Vilcāne A.* Jersikas pilskalns. – Rīga, 2003. – 115 lpp.
242. *Vilcāne A.* Pātagu kāti Latvijā. // AE, XXV laid., – Rīga, 2011. – 117–136 lpp.
243. *Vilsona M.* Muzeja arheoloģiskie izrakumi Rīgā un to nozīme pilsētas vēstures izpētē. / Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs 1773–1973. – Rīga, 1973. – 81–175 lpp.
244. *Virse I.L.* Latvijas arheoloģisko senlietu kolekcijas Vācijas muzejos. / Latvijas kultūrvēsturiskais mantojums ārzemju krātuvēs nr. 3. – Rīga, 2011. – 100 lpp.
245. *Volkaite–Kulikauskiene R.* IX–XII amžių kalavijai lietuvoje. // Iš Lietuviu Kultūros istorijos IV, – Vilnius, 1964. – 197–225 p.
246. *Volkaitė–Kulikauskienė R.* IX–XII amžiu kalavijai Lietuvoje. // Iš lietuvių kultūros istorijos. IV. – Vilnius, 1964. –197–226 p.
247. *Wagner E.* Swords and Daggers: An Illustrated Handbook. – Mineola, NY, 2004. – 254 p.
248. *Wagner P., Hand S.* Medieval Sword and Shield. The Combat System of Royal Armouries MS I.33. – Union City, California, 2003. – 267 p.

249. *Wagner T.G., Worley, J., Holst Blennow A., Beckholmen G.* Medieval Christian invocation inscriptions on sword blades. // *Waffen- und Kostümkunde*, vol. 51. – Sonnefeld, 2009. – 11–52 p.
250. *Wegeli R.* Inschriften auf mittelalterlichen Schwertklingen. // *Zeitschrift für historische Waffenkunde*. Bd 3. –Dresden, 1902.–1905. – 177–183, 219–225 s.
251. *Wegraeus E.* Die Pfeilspitzen von Birka. // *Birka II:2. Systematische Analysen der Gräberfunde*. Ed. Arwidsson E. –Stockholm, 1986. – 21–34 s.
252. *Wilson E.* The rise of the Carolingians or the decline of the Merovingians? // *Access: History Vol. 2*, 1998. No.1. –5–21 p.
253. *Wyrwa A.M., Sankiewicz P., Pudło P.* (Red.). // *Miecze średniowieczne z Ostrowa Lednickiego i Giecza*. Biblioteka Studiów Lednickich, tom XXII, seria B1 tom 3, Lednica 2011. - 150 str.
254. *Żak J.* Problem pochodzenia mieczów tzw. „wikiskich“ na ziemiach zachodniosłowiańskich, głównie polskich // *Archeologia Polski*. T. IV, z. 2., 1960. – 297–344 p.
255. *Żak J., Maćkowiak–Kotkowska L.*, *Studia nad uzbrojeniem środkowoeuropejskim VI–X wieku. Zachodniobałtyjskie i słowiańskie ostrogi o zaczepach haczykowato zagiętych do wnętrza*. – Poznań 1988. – 419 p.
256. *Zariņa A.* Lībieši Daugavas lejtecē. Ieskats arheoloģiskajā materiālā. // *Latvijas Zinātņu akadēmijas vēstis*. A, 50 sēj., (Nr. 585./586). – Rīga 1996. –121–128 lpp.
257. *Zariņa A.* Salaspils Laukskolas kapulauks. 10.–13. gadsimts. – Rīga, 2006. – 463 lpp.
258. *Zariņa A.* Senā Sēlpils. –Rīga, 1980. – 236 lpp.
259. *Zemītis G.* Baltijas jūras somu vēsturiskais liktenis Latvijā (9.–20. gadsimts). // *Pa somugru pēdām Baltijas jūras krastā. Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli*. 2009. gada 23. aprīlis. – Turaida. 2009. – 7–22 lpp.
260. *Zemītis G.* Kuršu reliģiekie priekšstati. / Grām.: *Ornaments un simbols Latvijas aizvēsturē*. – Rīga, 2004. –132–133 lpp.
261. *Zemītis G.* Rakstītie un arheoloģiskie avoti par Sateseles pili. // *Letonikas otrais kongress. Letonikas avoti: Latvijas piekraste. Arheoloģija, etnogrāfija, vēsture*. – Rīga, 2008. – 347–359 lpp.
262. *Zemītis G.* Reliģija un kults lībiešu sabiedrībā vēlā dzelzs laikmeta beigās un agro viduslaiku sākumā pēc rakstīto avotu ziņām un arheoloģiskajām liecībām (10.–13. gs.). / Grām.: *Ornaments un simbols Latvijas aizvēsturē*. – Rīga. 2004. –103–126 lpp.

263. Žiemgaliai. The Semigallians. Baltų archeologijos paroda. Katalogas. – Vilnius, 2005. – 239 p.
264. *Ал-Бируни*. Минералогия. – Москва, 1963. – 519 с.
265. *Алексеев Л.В.* Археологические памятники эпохи железа в среднем течении Западной Двины. // Вопросы этнической истории народов Прибалтики по данным археологии, этнографии и антропологии – Москва, 1959. – 273–315 с.
266. *Алексеева О.Е., Саввониди Н.Ф.* Иллюстрированный англо–русский – русско–английский историко–археологический словарь. – Санкт–Петербург, 1993. – 111 с.
267. *Андрощук Ф.А.* Мечи и некоторые проблемы хронологии эпохи викингов. // Краеугольный камень. Археология, история, искусство, культура России и сопредельных стран. Том I. С–Петербург – Москва, 2009. – 72 – 93 с.
268. *Антейн А.* Дамасская сталь в странах Балтийского моря. – Рига, 1973. – 137 с.
269. *Арендт В.В.* О технике древнего клинкового производства. / Архив истории науки и техники. – Москва – Ленинград, 1936, вып. 8, – 161–189 с.
270. *Атгазис М.* Вопросы этнической истории земгалов. // Из древнейшей истории балтских народов. – Рига, 1980. – 89–101 с.
271. *Бёртон Р.Ф.* Книга мечей. – Москва, 2006. – 398 с.
272. *Вешнякова К.В.* История изучения мечей эпохи викингов (вместо послесловия). / Grām. *Петерсен Я.* Норвежские мечи эпохи викингов. – Санкт–Петербург, 2005. – 307–328 с.
273. Всемирная история в 24 томах. Том 7. / Под ред.: *Бадак А.Н., Войнич И.Е., Волек Н.М.* – Минск, 1997. – 592 с.
274. Всемирная история в 24 томах. Том 8., Крестоносцы и монголы. / Под ред.: *Бадак А.Н., Войнич И.Е., Волек Н.М.* – Минск, 1997. – 527 с.
275. *Гурин М. Ф.* Кузнечное ремесло Полоцкой земли IX–XIII вв. – Минск, 1987. – 151 с.
276. *Дрбоглав Д.А.* Загадки латинских клейм на мечях IX–XIV веков. – Москва, 1984. – 137 с.
277. Древняя Русь. Город, замок, село. // Археология СССР. Под ред. Рыбакова Б.А., Колчина Б.А. – Москва, 1985. – 430 с.

278. *Еременко В.Е., Шукин М.Б.* Кимвры, тевтоны, кельтосифы и некоторые вопросы хронологии рубежа среднего и позднего Латена. // Проблемы хронологии эпохи Латена и Римского времени. – Санкт–Петербург 1992. – 208 с.
279. *Каргер М.К.* Княжеское погребение XI в. в Десятинной церкви. // КСИИМК. 1940. Вып. 4. 1940. – 12-21 с.
280. *Каинов С. Ю.* Меч с Сарского городища. // Сообщения Ростовского музея. Вып. X. – Ростов, 2000. – 252–256 с.
281. *Каинов С. Ю.* Проблема датировки древнерусских мечей (по материалам Гнёздовского археологического комплекса) // XIV Конференция по изучению скандинавских стран и Финляндии. Тезисы докладов. Москва–Архангельск. 2001. – 135–137 с.
282. *Каинов С. Ю.* Древнерусский дружинник первой половины X века. Опыт реконструкции // Военный сборник. Альманах российской военной истории. — Москва., 2004. – 6-11 с.
283. *Каинов С.Ю.* Еще раз о датировке гнёздовского кургана с мечом из раскопок М.Ф.Кусцинского (К вопросу о нижней дате Гнёздовского могильника) Гнёздово. 125 лет исследования памятника. // Труды ГИМ, № 124., ред. В.В. Мурашева. – Москва, 2001. – 54–62 с.
284. *Кайнов С. Ю.* Наконечники ножен мечей из Гнёздова. // Acta Militaria Mediaevalia V. – Krakow – Sanok., 2009. – 79–110 с.
285. *Кайнов С.Ю.* Ланцетовидные наконечники стрел из раскопок Гнёздова // Раннесредневековые древности Северной Руси и её соседей — СПб., 1999. – 49-62 с.
286. *Кардини Ф.* Истоки средневекового рыцарства. – Москва, 1982. – 384 с.
287. *Кирпичников А. Н.* Мечи куршей. // Древности Белоруссии. Материалы конференции по археологии Белоруссии и смежных территорий (1966 г.). – Минск, 1966. – 299–300 с.
288. *Кирпичников А.* Русские мечи XI – XIII вв.– КСИА, – Москва, 1964.
289. *Кирпичников А.Н.* Древнерусское оружие. Выпуск 1. Мечи и сабли IX–XIII вв. // Археология СССР. Свод археологических источников. №. Е1–36. Л. 1966. – 107 с.
290. *Кирпичников А.Н.* Мечи с надписью ULFBERHT в Северной Европе. // Славяне и финно–угры. Археология, история, культура. Доклады российско–финляндского симпозиума по вопросам археологии. — СПб., 1997. – 116-122 с.

291. *Кирпичников А.Н.* Надписи и знаки на клинках Восточно-европейских мечей IX–XIII вв. // Скандинавский сборник, XI, – Таллинн. 1966. – 50, 53–54 с.
292. *Кирпичников А.Н.* О начале производства мечей на Руси. // Труды VI Международного Конгресса славянской археологии. Т.4., Москва, 1998. – 246–251 с.
293. *Кирпичников А.Н. Стальсберг А.* Новые исследования мечей эпохи викингов (по материалам норвежских музеев). // Археологические вести. Вып. 4. – Москва, 1995. – 171–180 с.
294. *Клейн Л.С.* Археологическая типология. – Ленинград, 1991. – 444 с.
295. *Колчин Б.А., Рыбина Е.А.* Раскоп на улице Кирова. // Новгородский сборник. 50 лет раскопок Новгорода. – Москва, 1982. – 178–238 с.
296. *Королёва Э.В.* Ювелирное ремесло средневекового Пскова. // Славянский средневековый город. Труды VI Международного Конгресса славянской археологии. Том 2. – Москва, 1997. – 169–179 с.
297. *Кулаков В. И., Иов О. В.* Наконечники ножен меча из кургана 174 могильника Кауп и с городища Франополь. // Краткие сообщения Института археологии РАН. Вып. 211. 2001. – 77–83 с.
298. *Кулаков В.И.* Древности пруссов VI–XIII вв. / Археология СССР. Свод археологических источников. Выпуск Г 1–9. – Москва, 1990. – 168 с.
299. *Кулаков В.И., Скворцов К.Н.* Новые находки прусского вооружения предорденского времени. // Воины Древней Пруссии. Сборник докладов 2-й Балтийской археологической конференции. – Калининград, 2008. – 5-8 с.
300. *Кулинский А. Н.* Методические рекомендации. Атрибуция и описание холодного и некоторых видов ручного метательного оружия и штыков. – Санкт-Петербург, 2007. – 225 с.
301. *Лебедев Г.С.* Эпоха викингов в северной Европе и на Руси. – Санкт-Петербург, 2005. – 639 с.
302. *Лебедев Г.С.* Этюд о мечах викингов. / Grām.: *Клейн Л.С.* Археологическая типология. – Ленинград, 1991. – 280–303 с.
303. *Лебедев Г.С.* Эпоха викингов в Северной Европе. – Ленинград, 1985. – 127 с.
304. *Леонтьев А.Е.* Ростов в X–XI вв. // Славянский средневековый город. Труды VI Международного Конгресса славянской археологии. Том 2. – Москва, 1997. – 210–217 с.

305. *Лопатин Н.В. Артемев А.Р.* Предметы вооружения из раскопок въезда на Изборском городище. // РА, 1994, № 2. – 199–201 с.
306. *Макарова Т.И.* Симметрия в растительном орнаменте древней Руси. // Древняя Русь и славяне. – Москва 1978. – 370–378 с.
307. *Макушников Ю.М., Лупиненко Ю.М.* Ламеллярный доспех восточнославянского ратника начала XIII в. (по материалам раскопок в Гомеле). // Гістарычна–археалагічны зборнік N.18, 2004. Рэсэарш тэмаў: http://swordmaster.org/uploads/2009/rus-lamellar/lamell_dospeh%28sword.org.ua%29.pdf (skatīts 2012-11-09).
308. *Мандель М.* Меч в вооружении эстонских племен до 7 века. // Новое в археологии Прибалтики и соседних территорий. Сборник статей под ред. Ю.Селиранда. – Таллин 1985. – 78–85 с.
309. *Мельникова Е.А.* Скандинавские рунические надписи. – Москва, 1987. – 274 с.
310. *Михелбертас М.* Оружие из могильника IX– XII вв. в Паалкснай // Civitas et castrum ad Mare Balticum. – Rīga, 2002, – 486–504 lpp.
311. *Мугуревич Э.* Восточная Латвия и соседние земли в X. – XIII вв. – Рига, 1965. – 145 с.
312. *Окиотт Э.* Археология оружия. От бронзового века до эпохи ренессанса. – Москва, 2004. – 397 с.
313. *Петерсен Я.* Норвежские мечи эпохи викингов. – Санкт–Петербург, 2005. – 330 с.
314. *Плавінскі М.А.* Нарісы гісторыі клінковай зброі X–XIII стагоддзя на Беларусі. – Мінск 2009. – 156 с.
315. *Плавінскі М. А.* Клінковая зброя X– XIII. стст. на тэрыторыі Беларусі. – Мінск, 2006. – 110 с.
316. *Плавинский Н.А.* О хронологии мечей балтийских типов и их аксессуаров на Руси. // Археология и история Пскова и псковской земли. – Москва, Псков 2011. – 205–209 с.
317. *Попов Б.* Древесный уголь. Рэсэарш тэмаў: <http://kuznya.kiev.ua/doc/coal.htm> (skatīts: 2012-11-04).
318. *Радиньш А.* Погребальный обряд и инвентарь латгальских захоронений 10 – 13 веков. // Archaeologia Lituana, N.2 – Vilnius 2001. – 65–118 с.

319. *Розанова Л.С.* Традиции и технологии железообработки Изборска. // Славянский средневековый город. Труды VI Международного Конгресса славянской археологии. Том 2. – Москва, 1997. – 316–325 с.
320. Русь и Балтика в эпоху викингов. Археологические коллекции Государственного Эрмитажа. Под ред. *Короткевич Б.С., Сениченкова Т.Б., Кузнецова М.Д.* – Санкт–Петербург, 2006. – 120 с.
321. Сага об Эгиле. – Санкт–Петербург, 1999. – 135 с.
322. *Сизов В. И.* Предварительный отчет о поездке его с археологической целью летом 1895. г. в Курляндскую губернию. // Археологические известия и заметки. Т. IV. – Москва, 1896. – 33–47 с.
323. *Скворцов К.Н.* Могильник Митино V–XIV вв. (Калининградская область) Материалы исследований 2008 г. / Материалы охранных археологических исследований. Том 15. Часть первая. – Москва, 2010. – 302 с.
324. Славяне и скандинавы. / Под ред. *Мелниковой Е.А.* – Москва, 1986. – 411 с.
325. *Сорокин П.А.* Археологическое изучение средневековых памятников в Приневе. Новые данные по археологии Ижоры. // Археологическое наследие Санкт–Петербурга. Выпуск 2. Древности Ижорской земли. Санкт–Петербург, 2008. – 215 с.
326. *Сорокин П.А.* Ижора в эпоху средневековья (к вопросу о происхождении и ранней истории). // Ладога и ладожская земля в эпоху средневековья. Выпуск 2. РАН, ИММК. – Санкт–Петербург. 2008. – 177–215 с.
327. *Спасов Ф.* Ножны меча из Гданьска. Pieejams tiešsaistē:
http://asgard.tgorod.ru/libri.php?cont=_gdansk (skatīts: 2012–11–03).
328. *Стальсберг А.* Кто такой Ульфберт? // Краеугольный камень. Археология, история, искусство, культура России и сопредельных стран. Том II. – Москва, 2010. – 378–396 с.
329. *Стубавс А.* Раскопки городища Кентескалнс в 1954–1956 г. // Вопросы этнической истории народов Прибалтики по данным археологии, этнографии и антропологии – Москва, 1959. – 186–221 с.
330. *Хлезов А.А.* Предвестники викингов. Северная Европа в I–VIII веках. – Санкт–Петербург. 2003. – 334 с.
331. *Цауне А.* Двулезвийные мечи XI–XIII вв., найденные в Даугаве у Риги. // Краеугольный камень. Археология, история, искусство, культура России и сопредельных стран. Том II. – Москва, 2010. – 477–482 с.

332. *Шеляпина Н.С.* Меч из раскопок в московском кремле. // Древняя Русь и славяне. – Москва. 1978. – 197–203 с.
333. *Широухов Р.* Контакты пруссов и куршей X–XIII вв. по археологическим источникам. // Lietuvos Archeologija. Т. 37, –Vilnius, 2011. – 167–206 с.
334. *Широухов Р.А.* Наконечники ножен мечей куршского типа XI–XIII вв.: иконография и семантика. Pieejams: http://www.simvolika.org/mars_030.htm (skatīts 2012-11-03).
335. *Шноре Э.* Асотское городище. – Рига, 1961. – 233 с.
336. *Щеглова О. А.* Еще раз о функциях “Мартыновских фигурок”. // Краеугольный камень. Том II. – Москва 2010. – 520–539 с.

UZZIŅU LITERATŪRA UN VĀRDNĪCAS

337. *Boldoks Dž.* Kristietības simbolika. – Rīga, 1999. – 152 lpp.
338. Herdera vārdnīca. Simboli. –Rīga, 1997. – 173 lpp.
339. *Graudonis J.* Arheoloģijas terminu vārdnīca – Rīga, 1994. – 456 lpp.
340. Lietuviešu–latviešu vārdnīca. Lietuvių–latvių kalbų žodynas. – Rīga, 1995. – 656 lpp.
341. Mitoloģijas enciklopēdija, 2. sējums. – Rīga, 1994. – 416 lpp.

ELEKTRONISKIE INFORMĀCIJAS AVOTI

MUZEJU EKSPOZĪCIJU FOTOGRAFĪJU GALERIJAS

1. Turaidas Pūteļu kapulaukā atrastie 3 zobeni Armijas muzejā ekspozīcijā, Parīzē, Francijā: <http://www.flickr.com/photos/30300543@N08/4665162137/in/gallery-nielsprovos-72157630769526748/> (skatīts 2012-11-03).
2. Fornsalen Museum, Visby (Gotland). Picture stone with Bowen–knot: http://www.free-photos.biz/photographs/industry/fasteners/211008_fornsalen_-_bildstein_mit_bowen-knoten.php (skatīts 2011–09–11.).
3. Izstāde „Русь и Балтика” Valsts Ermitāžā Peterburgā 2009. g.: http://club-kaup.narod.ru/kaup_r_rus_i_baltika.html (skatīts 2011–10–19.).

DATU BĀZES

4. <http://www.findsdatabase.org.uk/view/imageview.php?imageID=00145E6F71A011F2> (skatīts: 03.08.2008).
5. <http://www.themorgan.org/collections/swf/exhibOnline.asp?id=225> un <http://www.themorgan.org/collections/swf/exhibOnline.asp?id=230> (skatīts 2011–09–13).

6. <http://www.storyofbible.com/morgan-crusaders-bible/> (skatīts: 2011-03-22).
7. <http://www.vikingsword.com/vmuseum/vm01g.html> (skatīts 2011-03-07).
8. http://www.mantojums.lv/?cat=742&lang=lv&offset=57&PROD=2410&prod_s ect=9 (skatīts: 2011-03-15.).

ZIŅU PORTĀLI

9. <http://www.bbc.co.uk/news/science-environment-13469861> (skatīts: 2012-11-09.).
10. <http://www.celtiberia.net/verimg.asp?id=2879> (skatīts 2012-11-09.).
11. <http://www.suitunovads.lv/lv/Vesture/> (skatīts: 2011-09-09.).
12. <http://www.dundaga.lv/lut/remonts/grida?DokuWiki=4dc79b8f284e9d502a2be173d9745893> (skatīts: 2011-10-05).

DISKUSIJU FORUMI UN IZSOĻU VIETNES

1. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=99378&view=next>
2. http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=324932&mode=view/IMG_9730.JPG
3. <http://domongol.org/viewtopic.php?f=77&t=11810>
4. <http://domongol.org/download/file.php?id=16280&mode=view>
5. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=101893&view=next>
6. <http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=329970&mode=view/110520101045.jpg>
7. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=185545&view=previous>
8. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=185377&view=next>
9. <http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=623381&mode=view/DSCF0948.JPG>
10. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=191585>
11. <http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=645633&mode=view/pole%20013.jpg>
12. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=190637>
13. <http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=648306&mode=view/DSCF1360.JPG>
14. <http://domongol.org/viewtopic.php?f=77&t=9842&st=0&sk=t&sd=a&start=20> ,
15. <http://domongol.org/download/file.php?id=13074&mode=view>
16. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=173356&view=next>
17. <http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=580708&mode=view/2011-07-22%2014.31.13.jpg>
18. <http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=580712&mode=view/2011-07-22%2014.31.30.jpg>
19. <http://domongol.org/viewtopic.php?f=77&t=9842&st=0&sk=t&sd=a&start=20>
20. <http://domongol.org/download/file.php?id=13087&mode=view>
21. <http://domongol.org/viewtopic.php?f=77&t=9842&st=0&sk=t&sd=a&start=20>
22. <http://domongol.org/download/file.php?id=13107&mode=view>
23. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?t=41235>
24. <http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=122666&mode=view/2009%20327.jpg>
25. <http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=122667&mode=view/2009%20326.jpg>
26. <http://domongol.org/viewtopic.php?f=77&t=10912>
27. <http://domongol.org/download/file.php?id=14706&mode=view>
28. <http://domongol.org/download/file.php?id=14722&mode=view>

29. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=128212&view=previous>
30. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?t=45221>
31. <http://www.kladoiskatel.care.lv/viewtopic.php?t=31754&start=0>
32. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=167810>
33. <http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=560655&mode=view/DSCF0168.JPG>
34. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=101893&view=next>
35. <http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=329973&mode=view/110520101048.jpg>
36. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=63126&view=next>
37. <http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=200400&mode=view/Zobins-e.jpg>
38. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=188857&view=next>
39. <http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=625656&mode=view/002.JPG>
40. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=188978>
41. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=271919>
42. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=271698>
43. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=179804>
44. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=189094>
45. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=189434&view=next>
46. <http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=631839&mode=view/PA101606.JPG>
47. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=218386>
48. <http://forumimage.ru/show/4849688>
49. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=187781>
50. <http://domongol.org/viewtopic.php?f=77&t=9842&st=0&sk=t&sd=a>
51. <http://domongol.org/download/file.php?id=13066&mode=view>
52. <http://domongol.org/download/file.php?id=13065&mode=view>
53. <http://domongol.org/download/file.php?id=18460&mode=view>
54. <http://domongol.org/download/file.php?id=18459&mode=view>
55. <http://domongol.org/download/file.php?id=18458&mode=view>
56. <http://domongol.org/download/file.php?id=18457&mode=view>
57. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=190637>
58. <http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=642323&mode=view/%D0%BC%D0%B5%D1%87-4.jpg>
59. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=219359> ,
60. <http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=741791&mode=view/P2130496.JPG>
61. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=219359> , <http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=742300&mode=view/P1160256.JPG>
62. <http://domongol.org/viewtopic.php?f=77&t=10912&st=0&sk=t&sd=a&start=20>
63. <http://domongol.org/download/file.php?id=14749&mode=view>
64. <http://domongol.org/download/file.php?id=14748&mode=view>
65. <http://domongol.org/download/file.php?id=14747&mode=view>
66. <http://savepic.net/877325.htm> , <http://savepic.net/883468.htm>
67. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=109&t=153492>
68. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=45151>
69. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=237637&view=next>
70. <http://domongol.org/viewtopic.php?f=77&t=10912&st=0&sk=t&sd=a&sid=b1fefeec2a2b0ed7bdc25230fbf1b76b&start=20>
71. <http://domongol.org/download/file.php?id=14752&mode=view>
72. <http://domongol.org/download/file.php?id=14751&mode=view>
73. <http://domongol.org/download/file.php?id=14768&mode=view>
74. <http://domongol.org/download/file.php?id=14750&mode=view>

75. <http://domongol.org/viewtopic.php?f=77&t=10912&st=0&sk=t&sd=a&start=20>
76. <http://domongol.org/download/file.php?id=14753&mode=view>
77. <http://domongol.org/download/file.php?id=14769&mode=view>
78. <http://domongol.org/viewtopic.php?f=77&t=10912&st=0&sk=t&sd=a&start=20>
79. <http://domongol.org/download/file.php?id=14756&mode=view>
80. <http://domongol.org/download/file.php?id=14759&mode=view>
81. <http://domongol.org/download/file.php?id=14770&mode=view>
82. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=195695>
83. http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=659140&mode=view/IMG_0485.jpg
84. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=188421&view=next>
85. <http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=634296&mode=view/DSCF1137.JPG>
86. <http://domongol.org/viewtopic.php?f=77&t=10912&st=0&sk=t&sd=a&sid=b1fefeeec2a2b0ed7bdc25230fbf1b76b&start=20>
87. <http://domongol.org/download/file.php?id=14752&mode=view>
88. http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=324932&mode=view/IMG_9730.JPG
89. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=179802>
90. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=101201&view=previous>
91. http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=338765&mode=view/IMG_1020-1.JPG
92. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=188857&view=next>
93. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=188981>
94. <http://whhttp://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=173356&view=next>
95. http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=580724&mode=view/SAM_4107.JPG
96. http://domongol.org/download/file.php?id=13089&mode=view_ww.antik-war.lv/download/file.php?id=625656&mode=view/002.JPG
97. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?t=30868>
98. <http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=84381&mode=view/P9145717.JPG>
99. <http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=84686&mode=view/318.jpg>
100. <http://www.draugiem.lv/user/112355/gallery/?pid=46587951#/user/112355/gallery/?pid=46588477>
101. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=260806>
102. <http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=883698&mode=view/130763952172004458.jpg>
103. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=192036>
104. <http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=647047&mode=view/007.JPG>
105. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=190637>
106. [http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=642326&mode=view/%D0%BC%D0%B5%D1%87\(4\)-15.jpg](http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=642326&mode=view/%D0%BC%D0%B5%D1%87(4)-15.jpg)
107. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=190416>
108. http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=641601&mode=view/IMG_1368.JPG
109. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=198644>
110. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=211438>
111. <http://domongol.org/viewtopic.php?f=77&t=9842&st=0&sk=t&sd=a&start=20>
112. <http://domongol.org/download/file.php?id=13109&mode=view>
113. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=174760>
114. <http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=585278&mode=view/pavadzime%20013.jpg>
115. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=174715&view=next>
116. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=179077>
117. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=274865>
118. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=260806>

119. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=174715&view=next>
120. <http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=585108&mode=view/CIMG7960.JPG>
121. Http://www.ebay.com/itm/100-autentic-ancient-BALTIC-VIKING-BRONZE-DETAILS-2-FRAGMENTS-OF-SWORD-Rare-/321012070904?_trksid=p2047675.l2557&_trkparms=aid=222002&algo=SIC.FIT&ao=1&asc=11&meid=3207822239374114354&pid=100011&prg=1005&rk=1&sd=180745428287&&nma=true&si=CyptsAzwXBKyXSqvtNmldYR%2BJTI%3D&orig_cvip=true&rt=nc
122. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=53&t=39156>
123. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=234288&view=next>
124. <http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=792573&mode=view/DSC09612.JPG>
125. <http://domongol.org/download/file.php?id=13105&mode=view>
126. <http://www.reviewdetector.ru/index.php?showtopic=294955&hl=%E3%EE%F2%EB%E0%ED%E4>
127. <http://www.reviewdetector.ru/index.php?s=05652a19bf001d0349655716e2b7721f&act=Attach&type=post&id=773817>
128. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=117378>
129. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=115936&view=next>
130. <http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=393246&mode=view/%D0%98%D0%B7%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%2010712.jpg>
131. <http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=393251&mode=view/%D0%98%D0%B7%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%2010713.jpg>
132. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=87&t=191136>
133. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=284448>
134. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=214922>
135. <http://www.draugiem.lv/Vesturesklubs.lv/gallery/?pid=123697228#/Vesturesklubs.lv/gallery/?pid=123697143>
136. <http://www.draugiem.lv/user/3289652/gallery/?tab=5&fid=3289652&i=609#/user/3289652/gallery/?pid=83185233>
137. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=179802>
138. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=149237&p=890018&hilit=%D0%BD%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD#p890018>
139. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=240512&view=previous&sid=9c51190574191d1a54c3570d84dab0f0>
140. <http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=812331&mode=view/SNC00257.jpg>
141. <http://www.draugiem.lv/group/16038747/relikviju-mednieki/gallery/?pid=277834814>
142. <http://www.draugiem.lv/user/738412/gallery/?tab=5&fid=738412&i=1275#/user/738412/gallery/?pid=74987153>
143. <http://www.draugiem.lv/blogs/?p=4828327>
144. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=126954>
145. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=184983&view=previous>
146. http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=621716&mode=view/IMG_1043.JPG
147. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=53&t=39156>
148. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?t=63843>
149. <http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=202202&mode=view/ScanImage001.jpg>

150. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=95992&view=next>
151. <http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=311811&mode=view/nakladka%20002.jpg>
152. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=109&t=107313>
153. http://kladoiskatel.lv/plugins/diaporama/diaporama.php?lng=ru&diapo_id=10
http://kladoiskatel.lv//muzej/drevnie_artefakti/kollekcija_andreja/big//091103.jpg
154. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=175937&view=next>
155. <http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=589737&mode=view/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%8F%20%D0%BF%D0%B0%D0%BF%D0%BA%D0%B0%201678.jpg>
156. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=197473>
157. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=179802>
158. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=283164>
159. <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=179630&view=next> (visi skatīti 2012-11-09-10).

ATTĒLU SARAKSTS

1. att. Zobenu formu attīstība Eiropā līdz 16. gs	39
2. att. A. Kirpičņikova senkrievu zobenu tipoloģiskā shēma	46
3. att. V. Kazakeviča baltu zobenu tipoloģiskā shēma	47
4. att. Darbā izmantotie 9.–13. gs. divasmeņu zobenu detaļu apzīmējumi...	52
5. att. B tipa zobeni	55
6. att. B tipa un tam tuvu formu zobenu atradumi Latvijas teritorijā	57
7. att. H tipa zobenu un to fragmentu atradumi Latvijas teritorijā	59
8. att. H tipa zobenu atradumu vietas Latvijas teritorijā	63
9. att. E tipa zobenu un to fragmentu atradumi Latvijas un Krievijas teritorijā	64
10. att. E tipa zobenu atradumu vietas Latvijas teritorijā	65
11. att. E tipa zobenu atradumi Senās Krievzemes teritorijā	66
12. att. K tipa zobenu atradumu vietas Eiropā	68
13. att. Turaidas Pūteļu 39. kapa inventārs	70
14. att. K tipa zobenu tipa zobenu atradumu vietas Latvijas teritorijā	70
15. att. Zobens no Doles Vampeniešu I kapulauka 72. kapa	71
16. att. L tipa zobenu atradumu vietas Latvijas teritorijā	73
17. att. S tipa zobenu apakštipi	73
18. att. S tipa zobenu un to fragmentu atradumi Latvijas teritorijā	74
19. att. S tipa zobenu atradumu vietas Latvijas teritorijā.	76
20. att. Dažādu autoru darbos T tipam pieskaiftās zobenu formas un to variācijas.	78
21. att. T–1 un T–2 apakštipu zobeni pēc J.Petersena un A.Kirpičņikova.	78
22. att. T tipa zobenu 1. apakštipa zobeni un to fragmenti.	80
23. att. T tipa 1. apakštipa zobenu izplatība Latvijas teritorijā.	81
24. att. T tipa zobeni no Gaujas lībiešu apdzīvotās teritorijas.	81
25. att. T tipa zobeni ar Z tipa iezīmēm.	82
26. att. T tipa 2. apakštipa zobenu un to fragmentu atradumi Latvijas teritorijā.	84
27. att. T–2 tipa zobenu fragmenti no privātkolekcijām.	85
28. att. T tipa II apakštipa tipa zobenu atradumu vietas Latvijas teritorijā.	86
29. att. V tipa un tam tuvu formu zobenu atradumi Latvijas teritorijā.	87
30. att. Priekuļu Ģūģeru 30. kapa zobena detaļas	88
31. att. V tipa un tam tuvu formu zobenu izplatība Latvijas teritorijā.	92
32. att. W tipa zobeni un to fragmenti Latvijas teritorijā.	93
33. att. W tipa zobenu atradumu vietas Latvijas teritorijā.	95
34. att. Y tipa zobenu atradumi Latvijas teritorijā.	96
35. att. Y tipa zobenu izplatība Latvijas teritorijā.	99
36. att. Z tipa zobenu atradumi Latvijas teritorijā.	102
37. att. Z tipa zobenu izplatība Latvijā.	103
38. att. 9. gs.–11. gs. 1.p. zobenu un to fragmentu atradumu izplatība Latvijas teritorijā.	105
39. att. Vikingu laikmetam raksturīgo zobenu tipu hronoloģija Latvijas teritorijā	106
40. att. E.Oukšota izstrādātā viduslaiku zobenu roktura pogu klasifikācija.	110
41. att. T tipa zobenu III apakštipa zobeni un to fragmenti Latvijā.	111
42. att. Doles Vampeniešu II kapulauka 79. kapa zobena rentgenuzņēmums	113
43. att. T tipa zobenu III apakštipa tipa zobenu atradumu vietas Latvijas teritorijā	114
44. att. T tipa IV apakštipa zobenu varianti (aut.zīm.).	115
45. att. T tipa IV apakštipa 1. varianta zobeni.	115
46. att. T tipa IV apakštipa 1. varianta tipa zobenu atradumu vietas Latvijā	117
47. att. T tipa IV apakštipa 2. varianta zobenu atradumi Latvijā.	118
48. att. T tipa IV apakštipa 2. varianta tipa zobenu atradumu vietas Latvijas teritorijā.	120
49. att. Visu T tipa IV apakštipa zobenu, kā arī ar variantiem neidentificējamu to fragmentu atradumu vietas Latvijas teritorijā	121
50. att. T tipa V apakštipa 1. varianta zobenu atradumi Latvijas teritorijā.	122
51. att. T–V–1 tipa zobeni no Liepājas apkārtnes.	124
52. att. Niello tehnikā rotātais zobena apakšējais šķērša fragments no Salaspils Laukskolas	125
53. att. T tipa zobenu V apakštipa zobenu atradumu vietas Latvijas teritorijā.	126
54. att. T tipa VI apakštipa zobenu atradumi Latvijas teritorijā.	127
55. att. T tipa zobenu VI apakštipa zobenu atradumu vietas Latvijas teritorijā.	128
56. att. Kuršu tipa zobenu I apakštipa 1. varianta zobenu un to fragmentu atradumi Latvijas teritorijā.	132
57. att. Kuršu zobenu I apakštipa 1. varianta zobenu izplatība Latvijā un tuvākajā pierobežā.	133
58. att. Kuršu tipa zobenu I apakštipa 2. varianta zobeni un to fragmenti Latvijas teritorijā	134

59. att. Cilvēka un dzīvnieku figūru attēlojums zobenu rokturu un tā iespējamās analogijas.	135
60. att. Kuršu tipa I apakštipa 2. varianta zobenu un to fragmentu atraduma vietas Latvijas teritorijā.	137
61. att. Kuršu tipa II apakštipa zobeni un to fragmenti no privātkolekcijām.	139
62. att. Kuršu tipa zobenu II apakštipa apakšējo šķēršu iespējamā klasifikācija variantos.	139
63. att. Kuršu tipa zobenu ar zvērgalvām rotātiem apakšējiem šķēršiem izplatība Austrumbaltijā.	140
64. att. I grupas A varianta šķērši	141
65. att. Kuršu tipa zobeni ar baltiem raksturīgo šķēršu ar zvērgalvu formu.	142
66. att. Kuršu tipa zobenu II apakštipa zobenu un fragmentu atradumu vietas Latvijas teritorijā.	143
67. att. Zobenu ar seglveida pogu atradumi Latvijas teritorijā.	145
68. att. Ieraksta fragments Lībagu Sāraju kapulaukā atrastā zobena asmenī	146
69. att. Zobenu ar seglveida roktura pogu izplatība Latvijā.	147
70. att. Zobenu ar diskveida pogu atradumi Latvijas teritorijā.	149
71. att. Zobenu diskveida pogas no Daugmales kompleksa.	150
72. att. Zobenu ar diskveida pogu izplatība Latvijas teritorijā.	151
73. att. Zobeņi ar apaļu roktura pogu ar izvirzītu un noplacinātu vidusdaļu Latvijas teritorijā.	154
74. att. Zobenu ar apaļu roktura pogu ar izvirzītu un noplacinātu vidusdaļu atradumu vietas Latvijas teritorijā	156
75. att. Zobeņi ar skaldņotu roktura pogu atradumi Latvijā.	159
76. att. Zobeņš no Jurgioņu kapulauka 16. kapa Lietuvas teritorijā	160
77. att. Zobenu ar skaldņotu roktura pogu atradumu izplatība Latvijas teritorijā.	161
78. att. Zobenu ar rombveida pogu un to fragmentu atradumi Latvijas teritorijā.	163
79. att. Zobeņi ar rombveida pogu.	164
80. att. Līko vienasmens zobenu – sabļu – fragmentu atradumi Latvijas teritorijā.	165
81. att. Zobena fragments no Limbažu apkārtnes	166
82. att. 9.–13. gs. vienasmens zobenu un to fragmentu atradumi Latvijas teritorijā	167
83. att. Zobeņi ar lēcveida (A tipa) pogu Latvijas teritorijā.	168
84. att. Zobenu ar lēcveida (A tipa) roktura pogu izplatība Latvijas teritorijā.	170
85. att. Zobenu ar augšpusē noapaļotu (B tipa) zobenu rokturu pogu variācijas	171
86. att. Zobeņi ar augšpusē noapaļotu (B tipa) roktura pogu.	172
87. att. B–1 tipa zobena roktura poga no Salaspils Laukskolas kapulauka	173
88. att. Zobenu ar B tipa pogu atradumu izplatība Latvijas teritorijā.	174
89. att. Zobeņi ar pusapaļu un centrā figurāli pagarinātu (D tipa) pogu.	175
90. att. Zobenu ar D tipa pogu atraduma vietas Latvijas teritorijā.	176
91. att. Zobena roktura poga no Sateseles pilskalna.	177
92. att. E tipa zobenu pogu atradumu vietas Latvijas teritorijā.	178
93. att. Zobenu ar viengabala dzelzs roktura pogu datējums	179
94. att. 11.–13. gs. atsevišķi aplūkoto apakšējo šķēršu atradumu izplatība Latvijas teritorijā.	180
95. att. Galvenās zobenu apakšējo šķēršu formas 11. gs. 2. p.–13. gs.	181
96. att. 11. gs. 2. p. – 13. gs. zobenu un to rokturu fragmentu atradumu vietas Latvijas teritorijā	183
97. att. T tipa un tam radniecīgu zobenu formu klasifikācija un lietojuma hronoloģija	185
98. att. 11. gs. 2. p. – 13. gs. galveno zobenu tipu lietojuma hronoloģija Latvijas teritorijā	186
99. att. Vikingu laikmeta sākuma zobenu makstu uzgaļu tipoloģija pēc P.Paulsena	189
100. att. V. Kazakeviča Baltu zemēs lietoto zobenu makstu uzgaļu tipoloģija	190
101. att. Latvijas teritorijā atrasto zobenu makstu uzgaļu tipu pieņemtā klasifikācija.	190
102. att. I tipa zobenu makstu uzgaļu atradumi Latvijā	191
103. att. Ib tipa zobenu makstu uzgaļu izplatība Baltijas reģionā.	193
104. att. Zobenu I tipa makstu uzgaļu atradumu izplatība Latvijas teritorijā	194
105. att. Borres stilā izgatavoto zobenu makstu uzgaļu iekšējā klasifikācija	195
106. att. II tipa zobenu makstu uzgaļu atradumi Latvijas teritorijā	196
107. att. Borres stilā izgatavoto zobenu makstu uzgaļu atradumu izplatība Eiropā	196
108. att. Borres stilā izgatavoto zobenu makstu uzgaļu atradumu vietas Latvijas teritorijā	197
109. att. IIIa tipa 1. varianta zobenu makstu uzgaļi Latvijā	199
110. att. IIIa–2 un IIIa–3 tipa zobenu makstu uzgaļi Latvijā	200
111. att. IIIa tipa zobenu makstu uzgaļu atradumu vietas Latvijas teritorijā	201
112. att. IIIb tipa zobenu uzgaļi Latvijā	202
113. att. IIIb1 tipa zobenu makstu uzgaļi	203
114. att. IIIc tipa uzgaļu atradumi Latvijas teritorijā.	204
115. att. III tipa uzgaļu atradumu vietas Latvijas teritorijā	205
116. att. IV tipa un tam tuvu formu zobenu makstu uzgaļi.	207
117. att. IV tipa uzgaļu atradumu izplatība Latvijas teritorijā.	210
118. att. Zobena maksts uzgalis ar katrā pusē atšķirīgu ornamentu no Lībagu Sāraju 35. k.	212

119. att. V-1 tipa uzgaļu atradumi Latvijas teritorijā	213
120. att. V tipa 1. apakštipa uzgaļi no privātkolekcijām	214
121. att. V-2 tipa zobenu makstu uzgaļi	215
122. att. V-2 tipa uzgaļi no privātkolekcijām	216
123. att. V-3 tipa uzgaļu atradumi Latvijas teritorijā.	217
124. att. V tipa zobenu makstu uzgaļu atradumu izplatība Latvijas teritorijā	218
125. att. V tipa uzgaļu izplatība baltu apdzīvotajā teritorijā	219
126. att. V tipa uzgaļu iespējamās attīstības shēma pēc R.Širouhova	220
127. att. VI tipa uzgaļu atradumi Latvijas teritorijā	221
128. att. VI tipa zobenu makstu uzgaļu atradumu vietas Latvijas teritorijā.	222
129. att. VII tipa un tam tuvu formu zobenu makstu uzgaļi.	223
130. att. VII tipa uzgaļu atradumu vietas Latvijā	224
131. att. VIII tipa uzgaļi	225
132. att. VIII tipa zobenu makstu uzgaļu atradumu vietas Latvijas teritorijā	226
133. att. Zobenu makstu dzelzs skārda uzgaļi Rietumeiropas materiālā (12.–13. gs.)	226
134. att. Latvijas teritorijā zināmo zobenu makstu uzgaļu formu hipotētiskā attīstības shēma 9. – 13. gs.	228
135. att. Latvijas teritorijā izplatīto zobenu makstu uzgaļu datējuma hronoloģiskie ietvari.	229
136. att. Latvijas teritorijā pārstāvēto divasmeņu zobenu rokturu tipu un zobenu makstu uzgaļu tipu savstarpējā korelācija 9.-13. gs.	230
137. att. Galvenie Latvijas teritorijā atrasto vikingu laikmeta. zobenu asmeņu tipi.	235
138. att. Latvijas teritorijā atrasto 11. gs. 2. p. – 13. gs. zobenu asmeņu galvenie tipi.	237
139. att. 7. tipa asmeņu smailes.	240
140. att. Zobenu lietojuma ātruma tests 2011. gada 4. maijā un tajā pielietotie zobenu atdarinājumi	241
141. att. 11. gs.b.–13. gs. zobenu asmeņu tipu savstarpējs procentuāls sadalījums.	244
142. att. Zobenu ar ULFBERHT ierakstu atradumi Eiropā	247
143. att. Ieraksta Ieraksta ULFBERHT fragments no Aizkraukles Lejasžagaru 16. kapā atrastā zobena	248
144. att. Ieraksta ULFBERHT fragments Doles Vampeniešu I kapulauka 40. kapā atrastā zobena	248
145. att. Ierakstu un bezierakstu zobenu procentuāls sadalījums 9.–11. gs.1.p.	249
146. att. 9.–11. gs. zināmo ierakstu zobenu izplatība Latvijas teritorijā.	250
147. att. Krusta karu perioda zobenu asmeņu ieraksti	253
148. att. Ieraksta fragments no Lībagu Sārāju kapulauka 41. kapā zobena asmens	254
149. att. 12.–13. gs. ornamentālie ieraksti zobenu asmeņos	255
150. att. Aplūkoto 11. gs. b. – 13. gs. ierakstu zobenu izplatība Latvijas teritorijā.	256
151. att. Latvijā atrastie vikingu laikmeta zobeni ar damascētu asmeni.	260
152. att. Kalēju veseri no Rietumeiropas un atradumiem Latvijā	267
153. att. Aplūkoto liecību par vietēju metālapstrādi 9.–13. gs. lokalizācija Latvijas teritorijā	269
154. att. Lejamveidnes modelis un zobena bronzas šķērsis no Hedebijas	275
155. att. Latvijas teritorijā atrastie zobenu makstu uzgaļu pusfabrikāti un lējuma brāķi	276
156. att. Zobena augššķērša replikas izgatavošana.	279
157. att. Zobena pogas un apakšējā šķērša replikas izgatavošana.	280
158. att. Zobena maksts izgatavošanas pirmais posms	284
159. att. Zobena maksts nodilums pēc 3 gadu lietošanas	285
160. att. Zobena maksts korpuss pēc izjaukšanas	285
161. att. Zobena maksts koka daļu un auduma pārvalka vaskošana un apšūšana	286
162. att. Zobena maksts ādas pārvalka atjaunošana	286
163. att. Zobena maksts uzgaļa izgatavošana un pievienošana	287
164. att. Zobenu un to fragmentu izplatība Kurzemē 9. – 13. gs.	295
165. att. Divasmeņu zobenu tipu procentuāls sadalījums Alsungas Kalniņu kapulaukā.	297
166. att. Zobenu tipu procentuāls sadalījums Zlēku Pasilciema kapulaukā.	298
167. att. Zobenu tipu procentuāls sadalījums Lībagu Sārāju kapulaukā.	300
168. att. Zobenu tipu procentuāls sadalījums Talsu Vilkumuižas ezera senkapos.	301
169. att. Zobenu tipu procentuāls sadalījums Raņķu Kapenieku senkapos.	301
170. att. Zobenu un to fragmentu atradumi lībiešu apdzīvotajā teritorijā	307
171. att. Zobenu un to fragmentu atradumu vietas zemgaļu apdzīvotajā teritorijā.	315
172. att. Zobenu un to fragmentu atradumi latgaļu apdzīvotajā teritorijā.	323
173. att. Bruņukreklu un to fragmentu atradumi Latvijas teritorijā sākot no 11. gs. b.	327
174. att. Latvijas teritorijā 9. gs. – 11. gs. 2. p. izplatīto divasmeņu zobenu klasifikācija	336
175. att. Latvijas teritorijā 11.gs 2. p. – 13. gs. izplatīto divasmeņu zobenu formu klasifikācija	337
176. att. Latvijas teritorijā 9. – 13. gs. izplatīto zobenu makstu uzgaļu formu klasifikācija	339
177. att. Zobenu attēli Austrumbaltijas un tuvāko kaimiņu reģionu ikonogrāfiskajā materiālā	351

PIELIKUMS

(tabulas)

Tip s	Petersen 1919	Dunning & Evison 1961	Northagen 1972	Müller-Wille, 1976, 1977, 1982	Gudesen 1980	Heyerdahl-Larsen, 1981; Blindheim, 1999	Menghin 1982	Geibig 1991	Jakobsson, 1992	Norgård Jørgensen 1991
A	8.gs. 2. p.– 9. gs. sāk.	–	~700.– 800.g.	–	750–800.g.	–	–	–	8. gs.	ap 730.– 800. g.
B	8. gs. 2. p.– 9. gs. sāk.	–	~700.–800.g.	–	750–800.g.	–	8. gs. 2. p.	8. gs. v.– 2.p.	8.gs.v.– 9.gs.sāk.	750.g.– 830./840. g.
C	9. gs. sāk.– 9. gs. v.	–	9. gs.	–	–	–	–	–	9. gs.	–
D	9. gs.(?)–10. gs.v.(?)	–	9. gs.	–	–	–	–	–	9. gs. 2. p.	740.– 830./840. g.
E	9. gs.– 10.gs.1. p.(?)	–	9. gs.	–	–	–	–	–	9. gs.b.– 10.gs.sāk	–
F	9. gs. 1. p.	–	9. gs.	–	–	–	–	–	–	740./750. –800.g.
G	8. gs. b.– 10. gs. 1. p.	–	9. gs.	–	–	–	–	–	–	ap 790.– 830./840. g.
H	9. gs. sāk. – ap 950.g.	–	~800.–950.g.	–	no ~750.g.	no 800 g.– 950.g.	no 8. gs. 2. p.	8.–9.gs. mija–10. gs. v.	8. gs.2.p.– 10.gs.v.	ap 790.– 900.g.
I	9. gs. 2. p. – a 950. g.	–	~800.–950.g.	–	–	–	–	–	8. gs.2.p.– 10.gs.v.	–
K	9. gs. 2.p.– 9.gs.3/4	–	9.gs.	8.–9.gs. mija–9.gs. 1.p.	–	–	No 9. gs.sāk.	8.– 9.gs.mija –9.gs.b.	9.gs. 1.p.	–
L	9.gs.4.cet.– 10.gs.1.cet.	–	9.gs.2.p.– 10.gs.sāk.	9. gs.sāk.– 11.gs.b.	–	9. gs.	–	9.gs. 2.p.– 10.gs.b.	9. gs. 2.p.– 10.gs.1.cet.	–
M	9.gs.v.– 10.gs.1.p.	–	9.gs.2.p.– 10.gs.sāk	–	–	10.gs.1.p.	–	–	9.gs.2.p.– 10.gs.3.cet.	–
N	9.gs. 2.p.– 10.gs.sāk.	–	–	–	–	10.gs.1.p.	–	9.gs.2.cet. –9.gs.– 3.cet.	–	–
O	9.gs.b.– 10.gs.1.p.	–	10.gs.	10.gs.1.p.	–	10.gs.	–	10.gs.1.p.	10.gs.1.p.	–
P	10.gs.1.p.	–	–	–	–	–	–	–	10.gs.1.p.	–
Q	10.gs.1.p., g.k.10.gs.v.– 11.gs.sāk.	–	10.gs.sāk –11.gs.	–	–	10.gs.1.p.	–	–	10.gs.– 11.gs.sāk.	–
R	10.gs.2.cet.– 10.gs.3.cet.	–	10.gs.	10.gs.2.p. – 11.gs.sāk.	–	–	–	10.gs.	10.gs. 2.– 3.cet.	–
S	10.gs.2.cet.– 10.gs.b.	–	10.gs.– 11. gs.sāk.	10.gs.	–	–	–	10.gs.–10.– 11.gs.mija	Ītīz 10.gsv.– 10– 11.gsmija	–
T	10.gs.2.p.– 11.gs.sāk.	–	10.gs.	–	–	–	–	–	10.gs.2.p. – 11.gs.sāk.	–
U	10.gs.v.– 10.gs.b.	–	10.–11.gs.	–	–	–	–	10.gs.1.p.	10.gs.	–
V	10.gs.1.p.	–	10.–11.gs.	–	–	–	–	10.gs.1.p.	10.gs.2.– 3.cet.	–
W	10.gs.1.p.	–	10.–11.gs.	–	–	–	–	10.gs.1.p.	10.gs.1.p. –10.gs.v.	–
X	10.gs.1.p.– 11.gs.sāk.	–	10.gs.sāk –11.gs.	–	–	10.gs.1.p.	–	9.gs.2.p.– 10.gs.	9.gs.2.p.– 11.gs.	–
Y	10.gs.2.cet. – 11.gs.v.	–	10.– 11.gs.	–	–	–	–	9.gs.b.– 10.gs.b.	10.– 11.gs.	–
Z	10.gs.2.p.– 11.gs.1.p.	–	11.gs.	–	–	–	–	11.gs.1.p.	10.gs.b.– 11.gs.1.cet.	–
AE	10.gs.4.cet.– 11.gs.	–	11.gs.	–	–	–	–	–	11.gs.	–
Īpaša is 1	8.gs.	8.gs.	–	8.gs.2.p.	–	Pēc 750.g.	8.gs.2.p.	8.gs.2.p.– 9.gs.sāk.	8.gs.2.p.– 9.gs.sāk.	740/750. –800.g.

Īpaša is 2	9.gs.1.p.	8.gs.	-	8.gs.2.p.	-	-	8.gs.2.p.	8.gs.2.p.	8.gs.2.p.– 9.gs.sāk.	740/750. – 830/840.g.
Īpaša is 5	9.gs.1.p.	-	-	-	-	-	-	-	9.gs.1.p.	800.g.– 830/840.g.
Mannheimas tips	-	8.gs.– 9.gs.sāk.	-	8.gs.2.p.	-	-	8.gs.2.p.	8.gs.2.p.– 8./9.gs. mija	8.gs.2.p.– 9.gs.sāk.	-
Mannheimer	-	-	-	-	-	-	9.gs.1.p.– vidus	8./9.gs. mija– 9.gs.v.	8.gs.4.cet.	-
Ieraksts ULFBERHT	-	-	-	-	-	-	no 9.gs.sāk.	9.gs.– 10.gs.1.p.	-	830/840. –900.g.

1. tab. Vikingu laikmeta zobenu hronoloģija dažādu autoru darbos.

Nr.	Atraduma vieta	Tips	Atr.apst.	Datējums	Inv. nr., vai citas ziņas	Ieraksti / damascējums
1.	Durbes ezera krasts	B	s.a.	8.–9.gs.	KPM 2023a	ULFBERHT ornaments
2.	Grobiņas Smukumi	B	50. k.	9.gs.	A12060:30	Skujveida damascējums
3.	Durbes Sauslauki	B	s.a. kp.ter.	8.–10. gs.	KPM 2019:11	Skujveida damascējums
4.	Aizkraukles Lejasbitēni	H	341. k.	10. gs.	LNVM A 118:40	ULFBERHT ornaments
5.	Ludzas Odukalns	H	215 (III 53)	10. gs.	ΓΘ (nav identificēts)	-
6.	Ludzas Odukalns	H	73 (II 32a)	10.–11.gs.	ΓΘ (nav identificēts)	-
7.	Mežotnes pilskalns	H	Dzīvesv.	9.–10. gs.	LNVM A 11429:52	ULFBERHT
8.	Salaspils Laukskola	H	297.k.	10. gs.	VI 128:3356	?
9.	Salaspils Laukskola	H	359.k.	10. gs.	VI 128:4143	ULFBERHT ornaments
10.	Salaspils Laukskola	H	366.k.	10. gs.	VI 128:4476	-
11.	Matkules vai Sabīles apkārtnē.	H	post.apb.	9.–10. gs.	TNMM 20313	Damascēts
12.	Bēnes Kaijukrogs	H	s.a.	9.–10. gs.	LNVM A 13538:1	-
13.	Kroņvirca	H	s.a.	9.–10. gs.	KPM II 185	Damascēts
14.	Jaunsvirslaukas Ciemalde	H	s.a.	9.–10. gs.	LNVM KPM 1092	Damascēts
15.	Āraišu ezermītne	H	Dzīvesv.	9.–10. gs.	LNVM VI 45:46	-
16.	Āraišu ezermītne	H	Dzīvesv.	9.–10. gs.	LNVM VI 45:302	-
17.	Rietumzemgale	H	Izpostīts kaps	9.-10. gs.	Privātkolekcija. Pēc: http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=648306&mode=view/DSCF1360.JPG	-
18.	Ogresgala Čabu apmetne	E	Dzīvesv. ter.	9.–10. gs.	Bez nr.	-
19.	Turaidas Pūteļi	K	39. k.	11.gs.b.– 12.gs.1.p	RDM I 470a	nav saskatāmi
20.	Doles Vampeniēši I	L	72. k.	10.–11. gs. sāk.	VI 124:696	Vīrsmu sedz koka maksts paliekas
21.	Salaspils Laukskola	S	482.k.	11.gs.2.p.– 12.gs.sāk.	VI 128:6952	
22.	Krimuldas Tālēni	S	2. uzsk.	11.2.p.– 12.gs.sāk.	AI 1161:91	Korodējis

23.	Turaidas Pūteļi	S	s.a.	11. gs.1.p.	E.Holberga kolekcija	Nav pieejams
24.	Turaidas Pūteļi	S	s.a.	11. gs.1.p.	E.Holberga kolekcija	Nav pieejams
25.	Gaviezes Brenča kalns	S	s.a.kpl. ter.	10.–11. gs.	A 8524	Asmens trūkst
	Tadaiķu Brenču kapi	S	s.a. kpl. ter.	10.–11. gs.	A 7259:17	Asmens trūkst
26.	Latvija	S	Nezināmi	10.–11. gs.	Privātkolekcija. Pēc: http://domongol.su/viewtopic.php?f=77&t=10503	Asmens trūkst
27.	Doles Vampenieši I	T1	170. k.	10.–11. gs.	VI 124:1758	Nav redzami
28.	Salaspils Laukskola	T1	300. k.	11.gs.2.p. – 12.gs.1.p.	VI 128:3405	–
29.	Salaspils Laukskolas ciems	T1	s.a.	10.–12. gs.	VI 128	–
30.	Kazdanga	T1	s.a.	11. gs. b.– 12. gs. 1. p.	KPM 1665	Ornamentālu zīmju grupa
31.	Zlēku Priednieki	T1	s.a.	10.– 11.gs.	A 9290:2 (šķ.fr.) un A 7893:8 (asm.fr.)	–
32.	Saikavas Kapukalns	T1	1. k.	11.–12. gs. b.	A 10165:1	Krustveida zīme
33.	Doles Raušu ciems	T1	Dzīvesv.	11.–12. gs.	VI 145:2254	–
34.	Kuldīga, pie bij. Cepurīšu muižas.	T1	s.a.	11.–12. gs.	KNM 3672	Nav redzami
35.	Krimuldas Liepenes	T1	I gr. 4. uzsk.	11.–12.gs.	A 11771:12	Asmens spēcīgi korodējies
36.	Krimuldas Liepenes	T1	II gr. 4. uzsk.	11. gs.	A11771:69	Asmens spēcīgi korodējies
37.	Krimuldas Liepenes	T1	II gr. 12. uzsk.	11. gs.	A11771:138	Asmens spēcīgi korodējies
38.	Krimulda	T1	Nezināmi	11. gs.	DM I 1002	Asmens nerestaurēts
39.	Turaidas Pūteļi	T1	Nezināmi	11. gs. 1. p.	Holberga kolekcija, AM J. Po2256	Nav zināmi
40.	Latvija	T1	Nezināmi	10.-11. gs.	Privātkolekcija. Pēc: http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=329970&mode=view/110520101045.jpg	-
41.	Doles Vampenieši I	T2	40. k.	10.gs.–11. gs.sāk.	VI 124:398	ULFBERHT ieraksts
42.	Doles Vampenieši I	T2	112. k.	11. gs.	VI 124:1270	?
43.	Gramzdas Upītes	T2	s.a. kpl.	10.–11. gs.sāk.	LVMM:41181	?
44.	Salaspils Laukskola	T2	474. k.	11.gs. 2.p. –12.gs.1.p.	VI 128:6878	?
45.	Mežotnes pilskalns	T2	Dzīvesv.	10.–11. gs.sāk.	A 10033:411	–
46.	Kokneses kapulauks	T2	Kpl. ter.	9.–10. gs.	AVIMM 11763	?
47.	Aizkraukles kapulauks	T2	s.a.	10.–11. gs.sāk.	DM I 2899	ULFRERHT ornaments
48.	Turaidas Pūteļi	T2	Kpl. terit.	11. gs.b.– 13. gs.	Holberga kolekc.	Nav konstatējami.
49.	Latvija, iesp. Gaujas baseins	T2	Nezināmi	9.–10. gs.	Privātkolekcija. Pēc: http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=645633&mode=view/pole%20013.jpg	-
50.	Latvija, iesp. Daugavas lejtece	T2	Nezināmi	9.–10.gs.	Privātkolekcija. Pēc: www.antik-war.lv	-
51.	Latvija, iesp. Ventas lejtece	T2	Nezināmi	9.–10. gs.	Privātkolekcija. Pēc: http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=6233	-

					81&mode=view/DSCF0948.JPG	
52.	Priekuļu Ģūģeri	V	30. kaps	11. gs. sāk.	VI 291:382	?
53.	Aglonas Kristapiņi	V	180. k.	10. gs. b– 11. gs. sāk.	A 12768:38	?
54.	Aizkraukles kapulauks	V	s.a.	10.–11. gs.	RDMI 2898	EEEEBRHT
55.	Ikšķiles pils apkārtnē	V	s.a.	10.–11. gs.	A 13509	–
56.	Rāznas ezera krasts	V	s.a.	–	–	?
57.	Latvija	V	Nezināmi	10-11. gs.	Privātkolekcija. Pēc: http://domongol.org/viewtopic.php?f=77&t=11810	-
58.	Siguldas Saksukalns	W	s.a.kpl.	11.–12. gs.	DM I 1086	Asmens fragmentārs, nerest.
59.	Daugmales pilsk.	W	Dzīvesv.	11.–12. gs.	A 12900:50	–
60.	Priekuļu Ģūģeri	Y	11. kaps.	11. gs.1.p.	VI 291:1345	?
61.	Priekuļu Ģūģeri	Y	135. kaps.	10. gs. 2. p.	VI 291:1343	?
62.	Liezeres Salmaskrogs	Y	s.a.kpl.	11. gs.	MNM 821	Nav saskatāmi
63.	Vecsaules Čapāni	Y	s.a.kpl.	10.–11. gs.	JNM 3378	ULFBERHT
64.	Doles Vampenieši I	Y	30. k.	10.–11. gs.	VI 124:340	Asmens pārklāts ar laku
65.	Latvija	Y	Nezināmi	9.–10. gs.	RLB 1211	Neskaidras ieraksta paliekas
66.	Salaspils Laukskola	Z	105.k.	11. gs.	VI 128:1081	?
67.	Salaspils Laukskola	Z	224. k.	11. gs.	VI 128:2399	nav
68.	Salaspils Vējstūri	Z	54. k.	11. gs. 1. p.	VI 147:233,234	–
69.	Aizkraukles Lejasžagari	Z	16. k.	10. gs.b.	A 12221:102	ULFBERHT
70.	Doles Vampenieši I	Z	73. k.	10–11. gs. mija	VI 124:712	–
71.	Drabešu Liepiņas	Z	95. k.	11. gs. 2. p.	VI 155:662	?
72.	Sēlpils Lejasdopeles	Z	5. uzķ., 2.k.	11. gs.	VI 56:361	?
73.	Salaspils Jaunzemji	Z	s.a.kpl.	10.–11. gs.	RDM I 903	Asm.trūkst.
74.	Salaspils Jaunzemji	Z	s.a.kpl.	10.–11. gs.	RDM I 906 (eksp.)	ULFBERHT
75.	Krimuldas Tālēni	Z	5. uzķ.	11.–12. gs.	AI 1161:110	?
76.	Salaspils Laukskola	Z	473.k.	11. gs.	VI 128:6868	
77.	Siguldas Saksukalns	Z	s.a.	11. gs.	BM 1852,0329.373	
78.	Priekules Mazgramzda	Z	s.a.	11. gs.	LNMM 26507	
79.	Bauskas Dreņģeri– Čunkāni	Z	Kaps.	11. gs.	A 9062:1	
80.	Latvija	Z	-	10.-11. gs.	Poznaņas muz., inv. nr. 1945:20 nr. kat. 1945:93	Nav ierakstu.

2. tab. Vikingu laikmeta zobenu un to fragmentu atradumi Latvijas teritorijā (tipu apzīmējumi pēc J.Petersena klasifikācijas).

Aut.	8. gs.				9. gs.			
	1	2	3	4	1	2	3	4
<i>Petersen</i>								
<i>Nordhagen</i>								
<i>Müller-Wille</i>								
<i>Menghin</i>								
<i>Geibig</i>								
<i>Jakobsson</i>								

3. tab. K tipa zobenu datējums dažādu autoru darbos.

Apakštīps Pazīmes	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Pogas forma	Trīsdalīga poga ar sānos redzamu plastisku izlocījumu (zvērgalva?)	Trīsdalīga poga ar asām sānu malām vai plastiski izlocījumu (zvērgalva?)	Trīsdalīga poga ar noslīpinātām sānu malām	Trīsdalīga poga ar noslīpinātām sānu malām	Trīsdalīga poga, sānu segmenta virsma 45° leņķī	Trīsdalīga poga, centrālais segments gandrīz lodveida	Trīsdalīga, piecdalīga vai septiņdalīga poga
Materiāls	Visas detaļas no dzelzs	Visas detaļas no dzelzs	Visas detaļas no dzelzs	Šķērši un poga tikai no bronzas	Visas detaļas no dzelzs	Visas detaļas no dzelzs	Šķērši un poga tikai no bronzas
Rotājums	Krāsaino met.orn.	Saulīšu ornamenti uz šķēršiem un pogas	Krāsaino met.orn.	Iekalts cirkulārais (saulīšu) ornamenti	Augu vai cirkulārais (saulīšu) ornamenti	Augu vai saulīšu ornamenti	Romāniskas stila un baltu ornamenti
Šķēršu forma	Taisni, samērā pagarināti šķērši	Īsāki, platāki šķērši	Plati, augsti taisni šķērši	Taisni šķērši	Gandrīz taisni vai viegli izliekti šķērši	Izteikti izliekti šķērši	Šauri, viegli izliekti šķērši
Šķēršu platums	Platums vienāds		Šķērši platāki pret roktura tveramo daļu		Šauri vai vidēji plati šķērši	Izteikti plati šķērši, garums var būt dažāds	

4. tab. T tipa zobenu apakštīpu un tiem radniecīgu formu zobenu tipoloģisko pazīmju apkopojums.

	Atraduma vieta	Tips	Poga	Augš-šķērsis	Apakš-šķērsis	Rokt.	Asmens	Asmens forma	Kopgarums	Kopsvars	Līdzsvara punkts (att. no roktura)
1.	Durbes Sauslauki, KPM 2019:11	B	Kop. a. ar a.šķ. – 39 mm.	Pl. – 66 mm, b. – 30 mm	g. – 79 mm, pl. – 30 mm.	100 mm	Pl. 52 mm	divasmeņu	–	–	–
2.	Grobiņas Smukumi, 50 k. A 12960:30	B	Pl. – 46,5 mm, a. – 16,9 mm, b. – 13 mm.	g. – 54 mm, b. – 18 mm a. – 17,8 mm	g. – 75 mm, a. – 22 mm, b. – 22 mm.	Kopg. – 144 mm, tv. daļa – g. – 110 mm, pl. – 23,3 mm līdz 18 mm, b. ap 4 mm	Pl. 52–54 mm, g. – 78 cm, b. – 4,5 mm, gropes pl. – ap 23 mm	divasmeņu	90,6 cm	1138 g,	27 cm
3.	Durbes ez. krasts, KPM 2023a	B	g. – 57,1 mm, a. – 25,6, b. – 17 mm	67,9 mm, a. – 20,3 mm, b. – 19,6 mm	78,4 mm, a. – 22 mm, b. – 20,5 mm	g. – 16,1 mm, tv. Daļa – g. – 95,2 mm, pl. – 17–21 mm, b. – 5,4 mm	Pl. – 5 mm, b. – 5 mm	divasmeņu	94,5 cm	1053 g	–
4.	Bēnes Kaujūkrogs, A 13538:1	H	g. – 74 mm, a. – 23 mm, b. – 18 mm.	g. – 7,5 cm a. – 12,5 mm, b. – 18 mm.	g. – 101 mm, b. – 20 mm, a. – 14,5 mm.	Kopg. – 15 cm, tv. daļa g. – ap 9,5 cm, pl. – 3 cm	Pl. – 56,5 mm g. – sagl. ap 64,5 cm B. – 43 mm, grope – 25 mm pl.	divasmeņu	–	Sagl. – 597 g	–
5.	Salaspils Laukskola, 297.k., VI 128:3356	H	–	84,4 mm, a. – 18,4 mm, b. – 29 mm	g. – 105,5 mm, a. – 21,3 mm, b. – 25,5 mm	Sagl. kopg. 140 mm, tv. d. g. – 95 mm, pl. – 13–26 mm, b. – 6,3 mm	Pl. – 59,4 mm, b. – 3,8 mm, g. – 78 cm	divasmeņu	–	1137 g bez pogas un ar izdr.,	~ 20 cm
6.	Salaspils Laukskola, 359.k. VI 128:4143	H	–	g. – 78,8 mm, a. – 17,7 mm, b. – 26 mm	g. – 98,2 cm, a. – 15,7 mm, b. – 23,1 mm	Kopg. – sagl. 13 cm, bijis ap 16 cm, tv. daļa – 94,7 mm, pl. – 14,7–26,9, b. – 5,4 mm	Pl. – 5,1 mm, g. – bijis ap 77 cm, b. – 3,5 mm	divasmeņu	kopg. bijis ap 90–93 cm	Sv. – 663 g, sagl.,	–
7.	Vircava (Gr. Würzau) KPM 184/IX*9	H	g. – 67,6 mm, a. – 16 mm, b. – 26,9 mm,	–	g. – 89,3 mm, a. – 18,9 mm, b. – 24 mm	Tv. daļa 101,6 mm, pl. – 15,9–29,2 mm, kopg. Sagl. 132,9 mm	pl. – 39,2 mm, b. – 4 mm, kopg. 41,5 cm, sagl. 28 cm	vienasmens	–	Sagl. 524 g	–
8.	Āraišu ezermītne, C-3 lauk., 2.k. VI 45:46	H	g. – 77,5 mm, pl. – 27,5 mm, a. – 45 mm.	–	–	–	–	nezināma	–	–	–
9.	Āraišu ezermītne, 1 krasta lauk., 3.k. VI 45: 240	H	g. – 87 mm, a. – 35 mm, b. – 23 mm.	–	–	–	–	nezināma	–	–	–
10.	Turaidas Pūteļi, 39.k., RDM I 470a	K	g. – 51,8 mm, a. – 23,6 mm, b. – 18,3 mm	g. – 60 mm, a. – 15,6 mm, b. – 16,5 mm	g. – sagl. 77,6 mm, bijis ap 94 mm, a. – 14 mm, b. – 16,5 mm	Kopg. – 147 mm, tv. d. – pl. – 24 mm – 34,8 mm, b. – 4,1 mm	g. – 81 cm pl. – 53,6 mm, b. – 3,9 mm, gropes pl. – 22 mm	divasmeņu	Kopgarums – 96 cm,	svars: 574 g	ap 26,5 cm
11.	Doles Vampenieši I, 72.k. VI 124:696	L	g. – 53,2 mm, a. – 36 mm, b. – 17 mm	g. – 61,5 mm, a. – 9,6 mm, b. – 17,7 mm	g. – 116 mm, a. – 10,3 mm, b. – 23,8 mm	Kopg. – 13 cm, tv. d. – 74,5 mm, pl. – 20,1 mm – 26,8 mm, b. – 11,4 mm	Pl. – 61 mm, g. – 70 cm bijis ap 75–80	divasmeņu	83 cm, bijis ap 90 cm	889 g. sagl.	21 cm
12.	Gaviezes Brenča kalns, A 8524	S	g. – 62,5 mm, a. – 23,7 mm, b. – 22,3 mm, sv. – 74 g.	g. – 70,8 mm, a. – vidū – 103 mm, gals – 139 mm, pl. – 168 mm, sv. – 59 g.	–	–	–	nezināma	–	–	–
13.	Tadaiķu Brenču kapi, A 7259:17	S	–	–	g. – 99,6 mm, a. – vidū 12,1 mm, sānos – 19 mm, pl. – 18,8 mm, sv. – 99 g.	–	–	–	–	–	–
14.	Salaspils Laukskola, 482. k., VI 128:6952	S	g. 69,2 mm, a. – 30,7 mm, b. – 32,6 mm	g. – 80,8 mm, a. – 18 mm, b. – 26,5 mm,	g. – 120,3 mm, a. – 18–24,1 mm, b. – 27,5 mm	Kopg. – 145 mm, tv. d. – 77,2 mm, pl. – 17,8–22,7 mm, b. – 14,5–17,7 mm	57,1 mm, b. ~6 mm, g. ~	–	–	701 g	–

15.	Krimuldas Tālēni, 2. uzsk., A11161:91	S	g. – 57,5 mm, a. – 23,6 mm, b. – 24 mm	g. – 84 mm, b. – 239 mm, a. – 18 mm	g. – 94 mm, a. – 185 mm, b. – 248 mm	Kopg. – 147,5 mm. Tver. daļa g. – 88,4 mm, b. – 6,2 mm, pl. – 12,6–23,4 mm (sagl. aptinums)	Kopg. – 85 cm. Asm.g. ~ 70 cm, pl. – 58,6 mm, gropes pl. 23,8 mm	–	–	–	–
16.	Salaspils Laukskolas ciems, VI 128:4991	T1	–	g. – 82,7 mm, a. – 30,4 mm, b. – 30 mm, sv. – 188 mm	–	–	–	–	–	–	–
17.	Saikavas Kapukalns, I.k., A 10165:1	T1	Trūkst	Trūkst	g. – 101 mm, a. – 29,4 mm, b. – 32,3 mm	Sagl. – 58,1 mm, pl. – 28,4 mm, b. – 7,3 mm	Pl. – 53,6 mm, g. – sagl. – 85 cm, gropes pl. – 27,3 mm,	–	–	sv. – 1012 g	–
18.	Zlēku Priednieki, A 7893:8.	T1	–	–	–	–	Sagl. ½. 38,4 cm, pl. – 43,6 mm, b. – 4 mm, gropes pl. – 17,5 mm	–	–	Asm. sv. – 342 g	–
19.	Krimuldas Liepenes, I gr. 12. uzsk. A11771:138	T1	g. – 75 mm, a. – 42 mm, b. – 35 mm	g. – 95 mm, a. – 26 mm, b. – 33 mm	g. – 110 mm, a. ~ 40 mm, b. – 41 mm	g. – 19 cm, Tv.d. – 80 mm, pl. – 33 mm,	g. – 84 cm, pl. – ar maksti 66 mm	–	103 cm	–	–
20.	Krimuldas Liepenes, II gr. 4. uzsk. A11771:69	T1	g. – 70 mm, a. – 35 mm, b. – 33 mm,	g. – 78 mm, a. – 23 mm, b. – 30 mm	g. – 102 mm, a. – 28 mm, b. – 37 mm	Kopg. – 16,5 cm, tv.d. – 84 mm, pl. – 26 mm	Sagl.g.bez garā uzg. – 61 cm, pl. – 54 mm.	–	Sagl. 77,5 cm (bez uzgaļa)	–	–
21.	Krimulda, DMI 1002	T1	56,3 mm, a. – 21,4, b. – 21,5 mm	g. – 62,8 mm, a. – 20,7 mm, b. – 23,2 mm	g. – 84,7 mm, a. – 23,8 mm, b. – 26,4 mm	Kopg. 16,5 mm, tv.d. – 98,6 mm, pl. – 20,6 mm, b. – 18,5 mm	Pl. – 55,7 mm, pārējais fragmentārs	–	Nenosakāms, asm. sadrupis.	Sv. – 427 g (rokt), viss kopā: 810 g	–
22.	Gramzdas Upītes, LVMM 41181	T2	–	g. – 68,5 a. – 9 mm, b. – 17,5 mm	g. – 108 mm, a. – 19 mm, b. – 18 mm	g. – 96 mm, pl. – 15–27 mm	Pl. – 56 mm, sagl. daļēji	–	–	–	–
23.	Doles Vampenieši I, 40. k., VI 124:398	T2	g. – 73 mm, a. – 38,8 mm, b. – 23,4 mm, sv. – 187 g	g. – 84 mm, a. – 18,5 mm, b. – 25,9 mm	g. – 109,6 mm, a. – 18,5 mm, b. – 25,1 mm	g. – 98,9 mm, pl. 19,6–26,6 mm, b. – 4,9 mm	Pl. – 53,8 mm, b. – 3,3 mm, 3,1 mm 15 cm, pl. 4,6 cm, sagl. 51,5 cm	–	kopg. – 69,5 cm	–	1051 g,
24.	Doles Vampenieši I, 112. k. VI 124:1270	T2	g. – 77,6 mm, a. – 37,9 mm, b. – 33,2 mm,	g. – 83,4 mm, a. – 20,9 mm, b. – 29,1 mm	g. – 125,7 mm, a. – 25,3 mm, b. – 27,9 mm	g. – 75, mm, pl. – 16,5–25,8 mm, b. – 6 mm	Pl. – 58 mm, sadrupis.	–	–	Tikai rokt: 717 g., kopā: 1264 g	–
25.	Salaspils Laukskola 474. k., VI 128:6878	T2	g. – 62,8 mm, a. – 32,4 mm, b. – 17 mm,	g. – 68,8 mm, a. – 18,2 mm, b. – 22 mm	1000,3 mm, a. – 18,3 mm, b. – 20,3 mm	g. – 78,2 mm, pl. – 15,7–17,3 mm	Pl. – 47,3 mm	–	g. – 85 cm, rokt.kopg. –	147,9 mm, 310+444 g.	–
26.	Mežotnes pilskalns, A 10033:411	T2	g. – 75,1 mm, a. – 33,9 mm, b. – 27,2 mm	g. – 74,8 mm, a. – 16,2 mm, b. – 23,7 mm	–	Tv.d. pl. no 17,9 mm, b. – 5 mm.	–	nezināma	–	241 g	Nav nosakāms
27.	Aizkraukle, DMI 2956	T2	g. – 69,7 mm, a. – 36,4 mm, b. – 26,1 mm	g. – 78,7 mm, a. – 18,7 mm, b. – 26 mm	g. – 108 mm, a. – 19,4 mm, b. – 22,5 mm	Kopg. – 16,1 cm, tv.d. – g. – 90,6 mm, pl. – 15,2–30,3 mm, b. – 3,5–5 mm	Sagl. g. – 57,3 mm, pl. – 61,7 mm, b. – 3,1 mm, gropes pl. – 27,6 mm	divasmeņu	–	923 g	–
28.	Priekuļu Ģūģeri, 30. k., VI 291:382	V	g. – 29,9 mm, pl. – 66,4 mm, b. – 26 mm	g. – 71,8 mm, a. – 16 mm, b. – 27,7 mm	g. – 93,7 mm, a. – 16,2 mm, b. – 21,1 mm	Tveramā daļa: g. – 95 mm, pl. – 25,5 – 18,4 mm	Pl. – 55 mm.	divasmeņu	Kopgarums: 100 cm	1021 g. (kopā ar maksts uzgali)	23 cm
29.	Aglonas Kristapiņi, 180. k., A12768:38	V	pl. – 61,2 mm, a. – 32,1 mm, b. – 20,8 mm	pl. – 67,6 mm, a. – 13,2 mm, b. – 20,8 mm.	pl. – 96,5 mm, b. – 22,3 mm, a. – 13,4 mm.	Tv.daļa: g. – 88,7 mm, pl. – 26,8 – 34,1 mm, b. – 19,1 mm.	g. – 79 cm, pl. – 55 mm, gropes pl. ~21,3 mm	divasmeņu	Kopg. – 93 cm, rokt. kopg. – 147,2 mm	958 g (kopā ar maksts uzgali)	22 cm
30.	Ikšķile, A 13509	V	g. – 55,9 mm, a. – 23,5 mm, b.	g. – 61,4 mm, a. – 13,7 mm,	–	–	–	nezināma	–	188 g.	–

			-21,3 mm	b. - 19,9 mm								
31.	Siguldas Saksukalns, DM I 1086	W	g. -61,8 mm, a. - 24,8 mm, b. -22,2 mm	g. - 70,2 mm, a. - 19,1, b. - 27,8 mm	g. - 84,3 mm, a. - 20,9 mm, b. - 31,7 mm	Kopg.: 15 cm, tv.daļa: pl. - 14,4-24,8 mm, g. - 82,3 mm	Pl. - 59,3 mm, sagl. 46 cm.	Divasmeņu	Sagl. 61 cm kopg.	902 g	—	
32.	Daugmales senpilsēta, 10. lauk., 1. k. A 12900:50	W	g. - 63 mm, a. - 25 mm, b. - 7-8 mm	—	—	—	—	nezināma	—	..	Nav nosakāms	
33.	Priekuļu Ģūģeri, 11. k., VI 291:155	Y	g. - 75,6 mm, a. - 28 mm, b. - 12 mm	—	Sagl.-g-122,8 mm, a. - 8 mm, pl. - 22,9 mm	Kopg.-126 mm, tv.d.-87,6 mm, pl.-13,4-26,4 mm, b.-6,4 mm	g. - 83 cm, pl.-62 mm	divasmeņu	kopg.: 95,5 cm	Nav nosakāms, asmens ļoti korod., trausls	—	
34.	Vecsaules Čāpāni, JNMM 3378	Y	g. - 77,7 mm, a. - 27,5 mm, b. - 17,5 mm.	Neizteikt s, pl. - 54,9 mm, a. - 7 mm	g - 104 mm, a. - 10,4 mm, b. - 20,7 mm	Tveramdaļ a g. - 68,6 mm, pl. - 19-27 mm.	pl. - 54,9 mm, g. - 72 cm, gropes pl. 30 mm	divasmeņu	Kopgarums - 84 cm, rokt.kopg. - 12 cm	713 g	17 cm	
35.	Latvija, RLB 1211	Y	g. - 81,3 mm, a. - 26,5 mm, b. - 18	—	No H tipa, g. - 72,5 mm, a. - 18,8 mm, b. - 27,3 mm	Kopg. - 122 mm, tv. Daļa 74,9 mm, pl. - 10,5-29,1 mm, b. - 6,2 mm	Pl. - 55,7 mm, b. - 3,4 mm, sagl. g. 62 cm, gropes pl. 21-22 mm	divasmeņu	Sagl. 74 cm	sagl. 654 g	—	
36.	Aizkraukles Lejasžagari, 16. k. A 12221:102	Z	g. - 70 mm, a. - 28,5 mm, b.-27,4 mm, sv.-212 g	g. - 67,7 mm, a. - 18 mm, b. - 19 mm	g. - 111 cm, a.-24 cm (vidū), b. - 23 mm	Tveramdaļa 71 mm, pl. - 18-21 mm, b. - 6-7 mm	g. - 87 cm, pl. ~48-50 mm, grope 20 mm	divasmeņu	g.-87 cm	875 g.	20 cm	
37.	Krimuldas Tālēni, 5. uzsk. AI 1161:110	Z	Pl. - 70,4 mm, a. - 27,4 mm, b. - 21 mm	Pl. - 92,4 mm, a. - 20,4 mm, b. - 21 mm	G. - 116,1 mm, a. - 22,5 mm, b. - 26,9 mm	Kopg. Ap 14 cm, tv.daļa apm. 7 cm.	Pl. - 54,6 mm, g. ap - 67 cm	divasmeņu	81 cm (ar zudumiem)	—	—	
38.	Sēlpils Lejasdopeses, 5. uzsk. VI 56:361	Z	—	Pl.-83,1 mm, a. - 17,6 mm, b. - 19,9 mm, sv. 83 g	g. - 47 mm, a. - 16,6 mm, b. - 21,5 mm	Kopg. - 13,5 cm, tv.daļa 76,5 mm	g. - 70,05 cm	divasmeņu	84 cm sagl.	Sagl. 492 g	—	
39.	Salaspils Jaunzemji, RDM I 903	Z	g. - 66,2 mm, a. - 27,4 mm, b. - 22,9 mm	g. - 86 mm, a. - 21,7 mm, b. - 23,4 mm	g. - 100,9 mm, a. - 25 mm, b. - 22,7 mm	Kopg. - 15 cm, tv.d. g. - 74 mm, pl. - b. - 13,8 mm	Pl. - 53,8 mm, grope - pl. - 24,5 mm, g.sagl.-87,3 mm.	divasmeņu	Sagl. 235 mm	465 g	—	
40.	Salaspils Laukskola, 105.k., VI 128:1081	Z	g. - 65,8 mm, a. - 27,4 mm, b.-30,3 mm	92,5 mm, a.-22,2 mm, b.-23,1 mm	g. - 116 mm, a. - 27,9 mm, b. - 26,4 mm	Kopg. - 142 mm, tv.d. - 64 mm, pl. - 18,6-20,1 mm, b. - 14,8 mm	Sadrupis, pl. - ap 50 mm, gropes pl. - ~21 mm	—	Asm.sadrupis	Rokt. sagl.svars: 574 g, kopā: 1065 g (nepilns)	—	
41.	Salaspils Laukskola, 224. k., VI 128:2399	Z	g. - 74,1 mm, a.-25,3 mm, b. - 25,6 mm	g.-89 mm, a.-11 mm, b.-17,7 mm	g. - 101,1 mm, a. - 23,1 mm, b. - 19,6 mm	Kopg. - 146 mm, tv.d. - 85,2 mm, pl. - 9,7-22,6 mm, b. - 4,6 mm.	g. - 65,5 cm, pl. - 49,2 mm, b. - 4,8 mm, gropes pl. - 16 mm.	—	78,5 cm, smailes gals trūkst	875 g	12,5 cm no rokt. Ideāls balanss.	

5. tab. Atsevišķu Latvijas teritorijā atrasto vikingu laikmeta zobenu tehniskie parametri

Teritorija	Tips											Kopā	%
	B	H	E	K	L	S	T	V	W	Y	Z		
Kurši	3	1	–	–	–	1	5	–	–	–	2	12	15,3
Zemgaļi	–	4	–	–	–	–	1	–	–	1	1	7	8,9
Lībieši	–	3	1	1	1	4	16	2	2	2	10	44	56,4
Latgaļi	–	5	–	–	–	–	1	3	–	3	1	13	16,6
Sēļi	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	1	1,28
Nezināms	–	–	–	–	–	1	–	–	–	1	–	1	1,28

6. tab. Vikingu laikmeta zobenu sadalījums pa etniskajām teritorijām mūsdienu Latvijas robežās.

Nr.	Atraduma vieta	Inv. nr. vai citas ziņas	Tips, apakštips, variants	Atraduma apstākļi	Datējums	Ieraksti
1.	Rīga, Maskavas iela	VRVM-23000	T-III	Preiļi Maskavas ielas 91. namam Daugavas gultnē	12. gs.	Augu vijums, līkloča līnijas, simboliskas zīmes
2.	Alsungas Kalniņi	A 11676:18	T-III	10. k.	12. gs.	Augu vijuma un krustu orn. ar bronzas tiepli
3.	Alsungas Kalniņi	A11730:1	T-III	28. k.	12. gs.	Nav redzami
4.	Alsungas Kalniņi	A11735:1	T-III	33. k.	12. gs.	Nav redzami
5.	Vecpils Stroķi	KPM, vitr. IVb, Kat.nr.35.	T-III	nezināmi	12.–13. gs.	–
6.	Doles Vampeniēši II	VI 144:546	T-III	79. k.	12. gs.	O veida zīmes paliekas no platas stieples
7.	Alsungas Kantiķi	A 9562:1	T-IV-1	Kapulauka teritorija	12. gs. b.–13. gs. sāk.	aplji, krusti
8.	Dzērvju Grabstī-Zūndi	A 9145:1	T-IV-1	Kapulauka teritorija	13. gs.	Nav redzami
9.	Nīgrandes Grāviņi	RDM III264	T-IV-1	Kapulauka teritorija	12.–13. gs.sāk.	Nav redzami
10.	Matkules kapi	A9305:1	T-IV-1	Kapulauka teritorija	12. gs. b.–13. gs. sāk.	Nav redzami
11.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 664	T-IV-1	Kapulauka teritorija	12.–13.gs.	–
12.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 667	T-IV-1	Kapulauka teritorija	12.–13.gs.	–
13.	Užavas Silmalciems	A 9136:31	T-IV-1	Kapulauka teritorija	12.–13.gs.	–
14.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 565	T-IV-2	Kapulauka teritorija	11.–13.gs.	–
15.	Zlēku Pasilciems	ГИМ оп 65:542	T-IV-2	Kapulauka teritorija	11.–13.gs.	–
16.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890/1087	T-IV-2	Kapulauka teritorija	11.–13.gs.	Ir burtu paliekas, iespējams O I O I O
17.	Zlēku Pasilciems	ГИМ Оп.65:553	T-IV-2	Kapulauka teritorija	11.–13.gs.	–
18.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 665	T-IV-2	Kapulauka teritorija	11.–13.gs.	–
19.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 666	T-IV-2	Kapulauka teritorija	11.–13.gs.	–
20.	Lielīvande	A383	T-IV-2	Kapulauka teritorija	12. gs.	I X
21.	Lielīvande	A 485	T-IV-2	Kapulauka teritorija	12. gs.	Augu ornamenti, apļveida zīmju gropes paliekas
22.	Durbes Dīri	LVMM 13139	T-IV-2	II ugunskaņu vieta, 3.k.	12.gs.b.–13.gs.	–
23.	Mežotnes Kugrēni	TVM.	T-IV-2	Kapulauka teritorija	12.–13. gs.	?
24.	Krimuldas Liepenes (?)	TMR plg 7345	T-IV-2	Kapulauka teritorija	12.–13.gs.	Nav redzami
25.	Popes Lazdas	VVM 27849/19	T-IV-2	6. kaps.	12.–13. gs.	Asmens fragmentārs
26.	Alsungas Kalniņi	A 11675:34	T-IV-nez	9. k.,	12.–13. gs.	–
27.	Alsungas Kalniņi	A 11720:3	T-IV-nez	18. k.,	12.–13. gs.	–
28.	Alsungas Kalniņi	A11730	T-IV-nez	28. k.	12.–13. gs.	–
29.	Alsungas Kalniņi	A11734:7	T-IV-nez	32. k.	12.–13. gs.	–

30.	Alsungas Kalniņi	A 11740:101	T-IV-nez	s.a. C lauk. 2. k.	12.-13. gs.	-
31.	Durbes Dīri	LVMM 13154	T-IV-nez	II uguns. vieta, 1. k.	12.gs.b.-13. gs.	-
32.	Durbes Dīri	LVMM 13154	T-IV-nez	II uguns. vieta, 2. k.	12.gs.b.-13. gs.	-
33.	Durbes Dīri	LVMM 13255	T-IV-nez	III uguns. vieta, savrupais kaps	12.gs.b.-13. gs.	-
34.	Lielīvande	A 486	T-IV-nez	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	-
35.	Lībagu Sārāji	A12816:159 un 402	T-IV-nez	12. k. un s.a. V lauk.	12.gs.b.-13. gs.	-
36.	Mežotnes pilskalns	A 10033:890	T-IV-nez.	1938. g. izr., 7.sept., Tr. I, 2. sl. austr. daļa.	12. gs.	Konservēts, laka pārklājusi sudrabojumu, orn. nav redzams
37.	Raņķu Kapenieki	A 7435:24	T-IV-nez	20. k.	12.-13. gs.	-
38.	Saldus Ezera iela	A 8268:7	T-IV-nez	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	-
39.	Talsu Vilkuuiža	A 8129:9	T-IV-nez	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	-
40.	Talsu Vilkuuiža	A 8571:588	T-IV-nez	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	-
41.	Zlēku Pasilciems	ГИМ 35129, он. 65:542 un 541	T-IV-nez	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	-
42.	Zlēku Pasilciems	ГИМ 35129, он. 65.	T-IV-nez	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	-
43.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / nesk. nr.	T-IV-nez	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	-
44.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 660	T-IV-nez	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	-
45.	Zlēku Pasilciems	ГИМ 35129, он. 65:1420	T-IV-nez	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	-
46.	Popes Lazdas	VVM 27849/7	T-IV-nez	6. k.	12.-13. gs.	-
47.	Latvija	KPM II 3801	T-IV-nez	Nezināmi apstākļi.	12.-13. gs.	-
48.	Lībagu Sārāji	A12820:305, 306, 307	T-V-1	34. k.	12. gs. b.-13. gs.	Nav identificēts
49.	Lībagu Sārāji	A 12820:474	T-V-1	41. k.	12. gs. b.-13. gs.	Šauriem, gariem sudr.burtiem
50.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 1066	T-V-1	Kapulauka teritorija	11.-13. gs.	Garš ieraksts, bet sliktā stāvoklī, samērā atstatus esoši burti, saskatāms .NI ...
51.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 763	T-V-1	Kapulauka teritorija	11.-13. gs.	Nav zināms ar kuru asmeni bijis.
52.	Zlēku Pasilciems	ГИМ 35129, он. 65 / 551	T-V-1	Kapulauka teritorija	11.-13. gs.	Nav zināms ar kuru asmeni bijis.
53.	Zlēku Pasilciems	ГИМ 35129, он. 65 / 563	T-V-1	Kapulauka teritorija	11.-13. gs.	Nav zināms ar kuru asmeni bijis.
54.	Zlēku Pasilciems	ГИМ 35129, он. 65 / 598	T-V-1	Kapulauka teritorija	11.-13. gs.	Nav zināms ar kuru asmeni bijis.
55.	Lībagu Sārāji	A12816:11, 16, 19	T-V-2	1.k.	12.-13. gs.	- (pārbaudīt kastēs!)
56.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 761	T-V-2	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	Nav zināms ar kuru asmeni bijis.
57.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 662	T-V-2	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	Nav zināms ar kuru asmeni bijis.
58.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 663	T-V-2	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	Nav zināms ar kuru asmeni bijis.
59.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 658	T-V-2	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	Nav zināms ar kuru asmeni bijis.
60.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 1063	T-V-2	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	Nav zināms ar kuru asmeni bijis.
61.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890/1087	T-V-2	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	Nav zināms ar kuru asmeni bijis.
62.	Zlēku Pasilciems	ГИМ 35129, он. 65 / 1421	T-V-2	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	Nav zināms ar kuru asmeni bijis.
63.	Zlēku Pasilciems	ГИМ 35129, он. 65:552	T-V-2	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	Nav zināms ar kuru asmeni bijis.
64.	Zlēku Pasilciems	ГИМ 35129, он. 65:554	T-V-2	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	Nav zināms ar kuru asmeni bijis.
65.	Alsungas Kalniņi	A 11752:4 un A 11751:21	T-V-nez	s.a. D lauk. V un VII kārtā.	12.-13. gs.	-
66.	Alsungas Kalniņi	A 11673:22	T-V-nez	7. k.	12.-13. gs.	-
67.	Alsungas Kalniņi	A 11733:1	T-V-nez	31. k.	12.-13. gs.	-
68.	Daugavgrīva (Dūnhof)	JVMM II 3500	T-V-nez	s.a.	12.-13. gs.	-
69.	Doles Vampnieši I	VII24:273	T-V-nez	23. k.	12.-13. gs.	-
70.	Gaviezės Lejnīeki	A 13785:1	T-V-nez	s.a. kpl. ter.	12.-13. gs.	-
71.	Grobiņas Smukumi	LVMM 6809-b	T-V-nez	s.a. kpl. ter.	12.-13. gs.	Nav konstatējami
72.	Durbes ezera krasts	LNMM 15841	T-V-nez	s.a.	12.-13. gs.	Nav konstatējami
73.	Kazdanga (?)	KPM	T-V-nez	s.a.	12.-13. gs.	-
74.	Kokneses pils	VI 62: 5241	T-V-nez	Dzīvesv., 9.l. 8.sl., 257 cm dz.	12.-13. gs.	-

75.	Lībagu Sāraji	A12820:278	T-V-nez	32. k.	12.-13. gs.	-
76.	Salaspils Laukskola	VI 128:1352	T-V-nez	130. k.	11.-12. gs.	-
77.	Talsu Vilkmuiža	A 8591:596	T-V-nez	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	-
78.	Talsu Vilkmuiža	A 8571:891	T-V-nez	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	-
79.	Talsu Vilkmuiža	A 8571:597	T-V-nez	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	-
80.	Vecauce	KPM kataloga zīm.	T-V-nez	s.a.	12.-13. gs.	-
81.	Zantes apkārtnē	Kurzemes cietokšņa muzejā Zantē.	T-V-nez	s.a.	12.-13. gs.	-
82.	Zlēku Pasilciems	KPM 3940 (i1612)	T-V-nez	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	-
83.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 657	T-V-nez	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	-
84.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 655	T-V-nez	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	-
85.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 654	T-V-nez	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	-
86.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 661	T-V-nez	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	-
87.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 762	T-V-nez	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	-
88.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 1090	T-V-nez	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	-
89.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 1091	T-V-nez	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	-
90.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 1276	T-V-nez	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	-
91.	Zlēku Pasilciems	ГИМ 35129, он. 65:561, 562	T-V-nez	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	-
92.	Zlēku Pasilciems	ГИМ 35129, он. 65:607	T-V-nez	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	-
93.	Zlēku Pasilciems	ГИМ 35129, он. 65:608	T-V-nez	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	-
94.	Zlēku Pasilciems	ГИМ 35129, он. 65:535	T-V-nez	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	-
95.	Zlēku Pasilciems	ГИМ 35129, он. 65:558	T-V-nez	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	-
96.	Zlēku Pasilciems	ГИМ 35129, он. 65:597	T-V-nez	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	-
97.	Zlēku Pasilciems	ГИМ 35129, он. 65:560	T-V-nez	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	-
98.	Zlēku Pasilciems	ГИМ 35129, он. 65:763a	T-V-nez	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	-
99.	Zlēku Pasilciems	ГИМ 35129, он. 65:1434	T-V-nez	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	-
100.	Ventspils apkārtnē	Bij. KPM kolekcija tagad Polija, Poznaņas muz.	T-V	Nav zināmi.	12.-13. gs.	-
101.	Zlēku Pasilciems	ГИМ 35129, он. 65:1456	T-VI (T/Z)	Kapulauka teritorija	12. gs. sāk.	IIINRI (lieli burti)
102.	Rēzekne, Grāvju iela	A 8782:1	T-VI (T/Z)	s.a.	12.-13. gs.	Nav saskatāmi dēļ konservācijas lakas
103.	Kuldīgas „Vulkāns” (Jelgavas iela 45)	A 8467:1	T-VI (T/Z)	1. kaps	12.-13. gs.	ETCELIN ME FECIT IN NOMINE IC
104.	Talsu Vilkmuiža	A 10994:1375	T-VI (T/Z)	Kapulauka teritorija	12.-13. gs.	Iespējams bijuši, bet bojāti
105.	Lībagu Sāraji	A 12820:106	T-VI (T/Z)	21. kaps	12.-13. gs.	g. – 183 mm b. – 15 mm, a. – 12 mm.
106.	Lībagu Sāraji	A12820:233	T-VI (T/Z)	30. k.	12. gs. b. – 13. gs. sāk.	Tievu sudr stieples burtu nelielas paliekas
107.	Latvija, Liepājas raj.	Privātkolekcija, pēc: http://domongol.org/viewtopic.php?f=77&t=10912	T-VI (T/Z)	Postīts apb.	12.-13. gs.	Nerestaurēts
108.	Latvija	Privātkolekcija, pēc: http://domongol.org/viewtopic.php?f=77&t=9842&st=0&sk=t&sd=a&start=20	T-VI (T/Z)	Nezināmi	12.-13. gs.	Nerestaurēts
109.	Latvija	Privātkolekcija, pēc: http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=122666&mode=view/2009%20327.jpg	T-VI (T/Z)	Nezināmi	12.-13. gs.	Nerestaurēts
110.	Latvija	Privātkolekcija, pēc: http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=109&t=153492	T-VI (T/Z)	Nezināmi	1.-13. gs.	

7. tab. T tipa zobenu III-VI apakštipu atradumi Latvijas teritorijā

	Atraduma vieta, nr.	Tips	Poga	Augš-šķērsis	Apakš-šķērsis	Rokt.	Asmens	Gropes pl.	Kopg.	Kopsv.	Līdzsv. punkts
1.	Rīga, Daugavas gultne, VRVM-23000	T-III	-	g. - 56 mm	g. - 80 mm	-	pl. - 47 mm	~ 20 mm	96,6 cm	-	Nav pieejams (vitrinā)
2.	Alsungas Kalniņi, 10. k., A 11676:18	T-III	-	-	g. - sagl. 7 cm, bijis ap 10 cm, a. - ap 2 cm	g. - ap 10 cm, pl. ~26 mm	Sagl. ~35 cm, cm, pl. - 4 cm	-	Sagl. 47-50 cm	-	Pārāk fragmentārs
3.	Alsungas Kalniņi 33. k., A11735:1	T-III	g. - 47,5 mm, a. - 23 mm, b. - 23 mm	g. - 51,5 mm, a. - 21 mm, b. - 21 mm	g. - 82 mm, b. - 18 mm, a. - 15 mm	Sagl. g. - 75,5 mm, pl. - 15-30 mm	Pl. - 50 mm, asm. g. sagl. - 34 cm	~ 20 mm	Sagl. g. - 41 cm.	Sagl. 558 g.	Pārāk fragmentārs nerestaurēts
4.	Doles Vampenieši II, 79. k.6 VI 144:546	T-III	g. - 38,9 mm, a. - 24,8 mm, b. - 20,5 mm	g. - 58,5 mm, b. - 17,2 mm, a. - 14,9 mm	g. - 87,2 mm, a. - 18,7 mm, b. - 19,4 mm	g. - 14,4 cm Tv. daļa 87 mm, pl. - 15-23 mm, b. - 13 mm	g. - 82 cm, asm. pl. - 47,3 mm	16,5 mm	96 cm	717 g	~ 26 cm
5.	Alsungas Kantiķi, A 9562:1	T-IV-1	-	-	g. - 90 mm, a. - 14 mm, b. - 16 mm	g. - 9-10 cm, pl. = 25 mm	asm pl. - 50 mm, V veida smaile, g. 85 cm	~ 11 mm	-	-	-
6.	Nīgrandes Grāviņi, RDM III 264	T-IV-1	-	-	g. - 80 mm, a. - 13-185 mm, b. - 14 mm	g. - 77 mm, pl. 24 mm	G. - 77 cm, pl. - 43 mm	17 mm	-	-	-
7.	Matkules kapulauks, A 9305:1	T-IV-1	g. - 49,4 mm, a. - 21 mm, b. - 21 mm	g. - 55 mm, a. - 14,1 mm, b. - 20 mm	g. - 87,3 mm, a. - 12,7 mm, pl. - 20,8 mm	Pl. - 25-30 mm, b. - 5 mm Rokt. kopg. - 16 cm	pl. - 48,6 mm, g. - 82 cm	~ 13 mm	97 cm	723 g	27 cm
8.	Užavas Silmalciems, A 9136:31	T-IV-1	g. - 45,3, a. - 22,1 mm, b. - 23,1 mm, sv. - 28 g.	-	-	-	-	-	-	-	-
9.	Zlēku Pasilciems, ГЭ 890 / 667	T-IV-1	-	-	g. - sagl. 76,2 mm, bijis ap 95 mm, a. - 18,2 mm, pl. - 16,3 mm sv. 30 g.	-	-	-	-	-	-
10.	Zlēku Pasilciems, ГЭ 890 / 664	T-IV-1	-	-	g. - 77,5 mm, a. - 13,7 mm, pl. - 15,9 mm, sv. - 49 g.	-	-	-	-	-	-
11.	Popes Lazdas, 6. k., VVM 27849/19	T-IV-2	g. - 62, a. - 13,9 mm, b. - 15,5 mm, sv. - 26 g.	?	?	?	?	-	-	?	-
12.	Zlēku Pasilciems, ГЭ 890 / 665	T-IV-2	-	g. - 62,3 mm, b. - 16,2 a. - 11,7 mm, sv. - 30 g	-	-	-	-	-	-	-
13.	Zlēku Pasilciems, ГЭ 890 / 666	T-IV-2	-	-	g. - 95,7 mm, a. - 16,7 mm, pl. - 20,9 mm, sv. - 26 g.	-	-	-	-	-	-
14.	Zlēku Pasilciems, ГЭ 890 / 565	T-IV-2	-	-	g. - 101 mm, a. - 22 mm, b. - 17 mm, sv. - 47 g	-	-	-	-	-	-
15.	Zlēku Pasilciems, ГИМ 35129, оп. 65:542	T-IV-2	-	-	g. - 92 mm, a. - 17 mm, b. - 18 mm	-	-	-	-	-	-
16.	Zlēku Pasilciems ГИМ 35129, оп. 65:553	T-IV-2	-	-	g. - 90 mm, a. - 12,5 mm, b. - 15 mm	-	-	-	-	-	-
17.	Zlēku Pasilciems, ГЭ 890 / 1087	T-IV-2	-	Pl. - 64,1, a. - 17,8 mm, b. - 17,5 mm	g. - 91,1 mm, b. - 20,4 mm, a. - 16,6 mm	g. - 103,9 mm, pl. - 15,8-25,8 mm, b. 4,6 mm	Pl. - 45,2 mm, sagl. 30,5 mm	18,1 mm	kopg. 45,8 cm	Sagl. 411 g.	-
18.	Lielivande, A 383	T-IV-2	g. - 48,9 mm, a. - 19,4 mm, b. - 16,5 mm.	53,7 mm, a. - 12,6 mm, b. - 14,2 mm.	g. - 78 mm, a. - 13 mm, b. - 16 mm	g. - 102 mm, pl. - 12,2 mm - 20 mm, b. - 4,2 mm	g. - 57 cm (sagl) pl. - 43,2 mm, gropes pl. - 12,7 mm.	-	Sagl. 72 cm (smaile trūkst).	Sagl. - 490 g.	-

19.	Lielīvande, A 485	T-IV-2	g. – 59,9 mm, a. – 22 mm, b. – 20 mm	–	g. – 84,4 mm, a. – 16,4 mm, b. – 16,8 mm.	g. – ap 95 mm, pl. – 14–27mm, b. – 4 mm	g.–31 cm, pl. –47,6mm, b. –4mm,	15mm	Garums: 46 cm.	Sagl. – 383 g	–
20.	Alsungas Kalniņi, 9. k., A 11675:34	T-IV-nez	g. – 51 mm, a. – 22 mm, b. – 18 mm	–	–	–	–	–	–	–	–
21.	Alsungas Kalniņi, 18. k., A 11720:3	T-IV-nez	–	g. – 61 mm, a. – 13 mm, b. – 145 mm	g. – 77 mm., a. – 12 mm, b. – 14 mm	–	–	–	–	–	–
22.	Alsungas Kalniņi, 28. k., A11730	T-IV-nez	–	g. – 51 mm, a. – 137 mm, b. – 194mm	g. – 77,6 mm, a. – 19,7 mm	–	Sagl. 24,5 un 185cm gai fr, pl. ~41 mm	–	–	–	–
23.	Alsungas Kalniņi, 32. k., A11734:7	T-IV-nez	g. – 47 mm, a. – 38 mm, b. – 26 mm	–	–	–	–	–	–	–	–
24.	Alsungas Kalniņi, s.a. C lauk. 2. k. A 11740:101	T-IV-nez	–	–	–	g. – 90 mm, a. – 20 mm, b. – 19 mm	–	–	–	–	–
25.	Durbes Dīri, II uguns. vieta, 1. k., LVMM 13154	T-IV-nez	–	–	Viegli izliekts	–	2 daļās	–	–	–	–
26.	Durbes Dīri II uguns. vieta, 2. k., LVMM 13154	T-IV-nez	Trūkst	Ir	–	Ir	2 daļās, locīts	–	–	–	–
27.	Durbes Dīri III uguns. vieta, savr.k. LVMM 13255	T-IV-nez	Ir	Viegli izliekts	+	Ir	..	Saura	–	–	–
28.	Lielīvande, A 486	T-IV-nez	g. – 55 mm, a. – 30 mm, b. – 20 mm	g. – 61 mm, a. – 16 mm, b. – 20 mm	–	–	–	–	–	–	–
29.	Lībagu Sāraji, 12. k. un s.a. V lauk., A12816:159, A12816:402	T-IV-nez	g. – 49 hh, a. – 21,3 mm, b. – 18,9 mm, sv. – 29 g	g. – 57,5 mm, a. – 13,3 mm, b. – 15,7 mm, sv. – 24 g.	g. – 79,8 mm, a. – 17,4 mm, b. – 18,2 mm, sv. – 53 g	–	–	–	–	–	–
30.	Mežotnes pilskalns, I tr., 2. sl., A 10033:890	T-IV-nez.	–	–	g. – 85,2 mm, a. – 15,5 mm, b. ~ 22 mm, sv. – 56 g.	–	–	–	–	–	–
31.	Raņķu Kapenieki, 20. k., A 7435:24	T-IV-nez	g. – 48 mm, a. – 20 mm, b. – 19 mm	–	–	–	–	–	–	–	–
32.	Saldus, Ezera iela, A 8268:7	T-IV-nez	g. – 52,9 mm, a. – 26 mm, b. – 12,7 mm, sv. – 31 g.	–	–	–	–	–	–	–	–
33.	Talsu Vilkuuiža, A 8129:9	T-IV-nez	g. – 56,7 mm, a. – 24,5 mm, b. – 28,9 mm,	g. – 59,4 mm, a. – 14,7 mm, b. – 18,2 mm	g. – 93,9 mm, a. – 18,6 mm, b. – 23,4 mm, sv. – 35 g	g.–94,4 mm, pl. –20,2–27,1 mm, b. –4,8 mm	Sagl.kopg. – 71,8 cm, asm.g. – 56 cm, pl. – 41,1 mm, b. – 3,2 mm.	–	–	Sagl. 499 g.	–
34.	Talsu Vilkuuiža, A 8571:588	T-IV-nez	g. – 46,3 mm, a. – 20,7 mm, b.–14,5 mm	53,2 mm, a. – 12,3 mm, b. – 12,8 mm	g. – 82 mm, a. – 12,5 mm, b. – 13,5 mm	~ 10 cm, pl.–14,7–23,4 mm, b. – 3 mm	Sagl. g. – 81 cm, pl. – 44,3 mm, b. –2,1 mm	12,1 mm	Kopg. ap 93,3 mm	+46,8 mm+81 cm-95 cm	–
35.	Zlēku Pasilciems, ГИМ 35129, оп. 65:542; 541	T-IV-nez	–	g.–62,5 mm, a.–12 mm, b.–11 mm	g. – 90,5 mm, a. – 12 mm, b. – 15 mm	–	–	–	–	–	–
36.	Zlēku Pasilciems, ГИМ 35129, оп.: 65	T-IV-nez	–	g. – 72 mm, a. – 15 mm, pl. – 19 mm	–	–	–	–	–	–	–
37.	Zlēku Pasilciems ГЭ 890 / nesk.nr.	T-IV-nez	g.–421 mm, a.–226 mm, b.–182 mm	–	–	–	–	–	–	–	–
38.	Zlēku	T-IV-	–	–	g. – 93,9	–	–	–	–	–	–

	Pasilciems ГЭ 890 / 660	nez			mm, a – 12,7 mm, pl. – 16,7 mm, sv. – 35 g							
39.	Zlēku Pasilciems, ГИМ 35129, оп. 65:1420	T-IV- nez	a – 24 mm, pl. – 62 mm, b – 21 mm	68 mm, a. – 17 mm, b. – 17 mm	g. – 95 mm, a. – 16 mm, b. – 21 mm	g. – 87 mm, pl. – 25 mm	pl. – 48 mm	14 mm	92,2 cm	–		
40.	Popes Lazdas, 6. k., VVM 27849/7	T-IV- nez	Nav sagl.	g. – 65,1 mm, a. – 11,9 mm, b. – 17,9 mm.	g. – 92,2 mm, a. – 17,9 mm, b. – 20,2 mm	g. – 127 mm, b. – 6,7 mm, pl. – 22,4 mm	Pl. – 40 mm, b. – 4,5 mm, sagl. asm. g. – 43 cm	12 mm	54 cm	Sagl. 425 g		
41.	Latvija, KPM II 3801	T-IV- nez	ļesp. rekonstr. a 283mm, pl. 59mm	g. – 59,2 mm, a. – 152 mm, b. – 193 mm	g. – 82,7 mm, a. – 136 mm, b. – 17 mm	g. – 75,7 mm, pl. – 261 mm, b. – 41-49 mm	Pl. – 43,3 mm, sagl. g. – 54 cm			Sagl. 480 g		
42.	Lībagu Sārajī, 34. k., A 12820:305, 306, 307	T-V-1	–	g. – 82 mm, a. – 20 mm, b. – 24 mm	g. – 112 mm, a. – 23 mm, pl. – 27 mm	–	–	–	–	–		
43.	Lībagu Sārajī, 41. k., 12820:474	T-V-1	pl. – 68,5 mm, a. – 28 mm, b. – 23 mm	g. – 75 mm, a. – 20,5 mm, b. – 21 mm	g. – 98 mm, a. – 17,5-19 mm, b. – 21 mm	Pl. 22 mm	Pl. – 39-40 mm	12 mm	96 cm			
44.	Zlēku Pasilciems, ГЭ 890 / 1066	T-V-1	–	–	g. – 100,4 mm, a. – 18,6 mm, b. – 23 mm	g. – 90 mm, b. – 6,3 mm	Pl. – 47,2 mm, INIC(ME FECTI)(?)	10,9 mm	65,4 mm	488g		13 cm
45.	Zlēku Pasilciems, ГЭ 890 / 763	T-V-1	g. – 59,1 mm, a. – 28,9 mm, a. – 28 mm, sv. – 44 g	–	–	–	–	–	–	–		–
46.	Zlēku Pasilciems, ГИМ 35129, оп. 65/551	T-V-1	g. – 63 mm, a. – 27 mm, b. – 19 mm	–	–	–	–	–	–	–		–
47.	Zlēku Pasilciems, ГИМ 35129, оп. 65/563	T-V-1	–	–	g. – 92 mm, a. – 19 mm, b. – 19 mm	–	–	–	–	–		–
48.	Zlēku Pasilciems, ГИМ 35129, оп. 65/598	T-V-1	–	–	g. – 91 mm, a. – 20 mm, b. – 21 mm	–	–	–	–	–		–
49.	Lībagu Sārajī, 1.k., A 12816:11, 16, 19	T-V-2	g. – 62,7 mm, a. – 28,6 mm, b. – 29,7 mm, sv. – 62 g	g. – 71,3 mm, a. – 17,9 mm, b. – 24,3 mm, sv. – 51 g	g. – 107,9 mm, a. – 21 mm, b. – 26,1 mm, sv. – 85 g.	–	Nav sagl.	–	–	–		–
50.	Zlēku Pasilciems, ГЭ 890 / 761	T-V-2	g. – 59,8 mm, a. – 24,9 mm, b. – 24,4 mm, sv. – 55 g	–	–	–	–	–	–	–		–
51.	Zlēku Pasilciems, ГЭ 890 / 662	T-V-2	–	g. – 72,7 mm, a. – 17,4 mm, pl. – 21 mm, sv. – 37 g	–	–	–	–	–	–		–
52.	Zlēku Pasilciems, ГЭ 890 / 663	T-V-2	–	g. – 73,5 mm, a. – 18,1 mm, b. – 23,5 mm, sv. – 25 g	–	–	–	–	–	–		–
53.	Zlēku Pasilciems, ГЭ 890 / 658	T-V-2	–	g. – 78,4 mm, a. – 17 mm, b. – 21,5 mm, sv. – 43 g	–	–	–	–	–	–		–
54.	Zlēku Pasilciems, ГЭ 890 / 1063	T-V-2	–	–	g. – 107,9 mm, a. – 21,5 mm, b. – 22,8 mm	Kopg. – 14 cm, tver.d. 10 cm, pl. – 30,9 mm, b. – 5,5 mm, 100 mm, pl. – 30,9 mm, b. – 5,5 mm	Pl. – 50,5 mm, sagl. g. 31,5 cm, leraksts: OOOO II O (?) –	17,5 mm	46 cm	404 g		7 cm
55.	Zlēku Pasilciems, ГЭ 890 / 1087	T-V-2	–	g. – 64 mm, a. – 17,8 mm, b. – 17,5 mm	g. – 91,1 mm, a. – 16,6 mm, b. – 20,4 mm.	–	Sagl. g. – 30,5 cm.	O I O I	Sagl. kopg. – 45,8	411 g.		Fragment s pārāk neliels
56.	Zlēku	T-V-2	pl – 59	g. – 67	g. – 104	Tv.d. g. –	pl. – 46		70,9 cm			

	Pasilciems ГИМ 35129, оп. 65/1421		mm, a. – 32 mm, b. – 29 mm	mm, a. – 20 mm, b. – 23 mm	mm, a. – 23 mm, b. – 25 mm	10 cm, pl. – 18–29 mm,	mm, gropes pl. – 13–14 mm						
57.	Zlēku Pasilciems ГИМ 35129, оп. 65/552	T–V–2	–	–	g – 59 mm (nepilns), sākotnāp 97 mm, a – 20 mm, b – 21 mm	–	–	–	–	–	–	–	–
58.	Zlēku Pasilciems ГИМ 35129, оп. 65/554	T–V–2	–	–	g. – 100 mm, a. – 21 mm, b. – 20 mm	–	–	–	–	–	–	–	–
59.	Alsungas Kalniņi, D lauk. V un VII kārtā, A 11752:4 un A 11751:21	T–V– nez	g. – 67 mm, a. – 29 mm, b. – 33 mm	g – 75 mm, a. – 22,5 mm,	g. – 104 mm, a. – 20 mm, pl. – 25 mm	Nav saglabājusi es, pl. pie augššķērsa: 16 mm	–	–	–	–	–	–	–
60.	Alsungas Kalniņi, 7. k., A 11673:22	T–V– nez	g – 48 mm (fr), a. – 24 mm, b. – 31 mm	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
61.	Alsungas Kalniņi, 31. k., A 11733:1	T–V– nez	g. – 58,5 mm, a. – 31 mm, b. – 31,5 mm	g – 74,3 mm, a. – 23,5 mm, b. – 23,7 mm	g – 102,5 mm, a. – 21 mm, b. – 26,5 mm	–	–	–	–	–	–	–	–
62.	Daugavgrīva, JVMM II 3500	T–V– nez	g. – 59,2 mm, a. – 31,7 mm, b. – 29,9 mm, sv. – 68 g	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
63.	Doles Vampeniēši I, 23. k., VI124:273	T–V– nez	–	–	G.: 11,9 cm, pl.: 3,4 cm, a.: 2,3 cm	–	–	–	–	–	–	–	–
64.	Gaviezes Lejnieki, A 13785:1	T–V– nez	g – 66,8 mm, a. – 33,6 mm, b. – 32,1 mm	g. – 77,7 mm, a. – 21,4 mm, b. – 23 mm	g. – 110,7 mm, a. – 23 mm, b. – 23,2 mm	g – 82 mm, pl. – 19,2–28,7 mm, b. – 6,1 mm	Sagl. – 17,5 cm, pl. – 54,1 mm, b. – 4,9 mm	–	Kopg. sagl. – 33,5 mm,	sv. – 507 g.	–	–	–
65.	Grobiņas Smukumi, LVMM 6809–b	T–V– nez	–	–	–	–	Fragm.	–	–	–	–	–	–
66.	Durbes ez. krasts	T–V– nez	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
67.	Kokneses pils 9. l. 8. sl., VI 62: 5241	T–V– nez	g – 6 cm, pl – 24 cm, a – 29 cm	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
68.	Lībagu Sārāji, 32. k., A12820:278	T–V– nez	Poga ar nelielu rokt.fr. g – 63 mm, a. – 29 mm, b. – 30 mm	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
69.	Salaspils Laukskola, 130. k. VI 128:1352	T–V– nez	–	–	Niello tehniskā rotāts, fragmentārs.	–	–	–	–	–	–	–	–
70.	Talsu Vilkmuiža, A 8591:596	T–V– nez	–	–	g. – 100,8 mm, a. – 16,3 mm, b. – 24,8 mm, sv. – 25 g.	–	–	–	–	–	–	–	–
71.	Talsu Vilkumuiža, A 8571:891	T–V– nez	g. – 55,4 mm, a. – 25,8 mm, b. – 22,6 mm, sv. – 39 g	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
72.	Talsu Vilkumuiža, A 8571:597	T–V– nez	–	g. – 80,9 mm, a. – 21 mm, b. – 23,3 mm, sv. – 74 g	–	–	–	–	–	–	–	–	–
73.	Vecauce (KPM)	T–V– nez	Poga	–	Apakšējais šķērsis	–	–	–	–	–	–	–	–
74.	Zantes apkārtnē	T–V– nez	–	–	Ir	Ir	Gals trūkst	–	–	–	–	–	–
75.	Zlēku Pasilciems, KPM 3940 (11612)	T–V– nez	–	g. – 65 mm, a. – 18 mm, pl. – 18 mm	g – 10 cm,	–	pl. – 42 mm, b. 3 mm, grope 15 mm	ierakstu nav	–	–	–	–	Sagl. g. 58,8 cm,
76.	Zlēku Pasilciems, ГЭ 890 / 657	T–V– nez	–	g. – 84,3 mm, a. – 20,3 mm, pl. – 26,5 mm, sv. – 52 g.	–	–	–	–	–	–	–	–	–

77.	Zlėku Pasilciems, ГЭ 890 / 655	T-V- nez	-	-	g. - 115 mm, a. - 20,8 mm, pl. - 26,1 mm, sv. - 89 g	-	-	-	-	-	-
78.	Zlėku Pasilciems, ГЭ 890 / 654	T-V- nez	-	-	g. - 92,3 mm, a. - 19,6 mm, b. - 21,9 mm, sv. 77 g	-	-	-	-	-	-
79.	Zlėku Pasilciems, ГЭ 890 / 661	T-V- nez	-	g. - 79,5 mm, a. - 18,5 mm, b. - 20,1 mm, sv. - 31 mm	-	-	-	-	-	-	-
80.	Zlėku Pasilciems, ГЭ 890 / 762	T-V- nez	g. - 67,8 mm, a. - 26,5 mm, b. - 30,6 mm, sv. - 64 g	-	-	-	-	-	-	-	-
81.	Zlėku Pasilciems, ГЭ 890 / 1090	T-V- nez	g. - 64,3 mm, a. - 33,6 mm, b. - 32,9 mm, sv. - 87 g	-	-	-	-	-	-	-	-
82.	Zlėku Pasilciems, ГЭ 890 / 1091	T-V- nez	g. - 57,8 mm, a. - 29,2 mm, b. - 20,9 mm, sv. - 66 g	-	-	-	-	-	-	-	-
83.	Zlėku Pasilciems, ГЭ 890 / 1276	T-V- nez	g. - sagl. 561 mm bjis ap Ø mm, a. - 282 mm, b. - 306 mm	-	-	-	-	-	-	-	-
84.	Zlėku Pasilciems, ГИМ 35129, оп. 65:561,562	T-V- nez	g. - 59,5 mm, a. - 27 mm, b. - 28 mm	g. - 72 mm, a. - 20 mm, b. - 20 mm	-	-	-	-	-	-	-
85.	Zlėku Pasilciems, ГИМ 35129 оп. 65:607	T-V- nez	g. - 60 mm, b. - 28 mm, a. - 28 mm	-	-	-	-	-	-	-	-
86.	Zlėku Pasilciems, ГИМ 35129 оп. 65:608	T-V- nez	-	g. - 74 mm, a. - 18 mm, b. - 22 mm.	-	-	-	-	-	-	-
87.	Zlėku Pasilciems, ГИМ 35129 оп. 65:535	T-V- nez	g. - 75 mm, a. - 28 mm, b. - 33 mm	-	-	-	-	-	-	-	-
88.	Zlėku Pasilciems, ГИМ 35129 оп. 65:558	T-V- nez	g. - 61 mm, a. - 29 mm, b. - 29 mm	-	-	-	-	-	-	-	-
89.	Zlėku Pasilciems, ГИМ 35129 оп. 65:597	T-V- nez	g. - 65 mm, a. - 31 mm, b. - 27 mm	-	-	-	-	-	-	-	-
90.	Zlėku Pasilciems ГИМ 35129 оп. 65:560	T-V- nez	-	-	g. - 123 mm, a. - 24 mm, b. - 27 mm	-	-	-	-	-	-
91.	Zlėku Pasilciems ГИМ 35129 оп. 65:763a	T-V- nez	-	g. - 87 mm, a. - 25 mm, b. - 25 mm	-	-	-	-	-	-	-
92.	Zlėku Pasilciems ГИМ 35129 оп. 65:1434	T-V- nez	-	-	g. - 80 mm, a. - 18 mm, b. - 25 mm	g. - 93 mm āpusē, 106 mm	Pl. - 30 mm, sagl. - 16cm	13 mm	26 cm	-	-
93.	Zlėku Pasilciems ГИМ 35129 оп. 65:1456	T-VI (IZ)	g. - sagl. 56 mm, a. - 36 mm, b. - 32 mm	g. - 93 mm, a. - 20 mm, b. - 21 mm	g. - 128,3 mm, a. - 18 mm, b. - ap 20 mm	Kopg. - 15 cm, g. - 70 mm, pl. - 14-26 mm	Sagl. 55,3 cm, pl. - 47,5 mm	-	-	-	-
94.	Kuldīgas „Vulkāns” A 8467:1	T-VI (IZ)	Pl. - 73 mm, a. - 37 mm, b. - 27 mm	Pl. - 126 mm, a. - 22 mm, b. - 26,5 mm	Pl. - 93 mm, a. - 21 mm, b. - 24 mm	tv. d. pl. - 30 mm, tv.d. g. - 90 mm	g. - 77,5 cm, pl. 43 mm,	-	93 cm	-	-
95.	Talsu Vilkumuiža, A 10994:1375	T-VI (IZ)	g. - 65,1 mm, a. - 31,2 mm, b. - 35,7 mm	g. - 78,4 mm, a. - 19,5 mm, b. - 29,7 mm	g. - 106,8 mm, a. - 19,5 mm, b. - 26,4 mm	101,9 mm, pl. - 14,5-25 mm, b. - 4,6 mm.	25 cm, pl. - 44,2 mm, b. - 4,1 mm	-	41cm	-	-

8. tab. T tipa IV, V un VI apakštīpa zobenu tehniskie parametri.

Nr.	Atraduma vieta	Atr.apst.	Inv. nr.	Atr. veids, stāvoklis	Datējums	Ieraksti
1.	Alsungas Kalniņi	2. k.	A 11668:28	Apakšējā šķērša fragments	12. gs.	–
2.	Zlēku Pasilciems	s.a. kpl. ter.	RDM III 158	Zobens (asmens daļa trūkst)	11. gs.b.–12.gs.1.p.	+INIOINI+
3.	Zlēku Pasilciems	s.a. kpl. ter.	ГИМ оп.65, 536	Augšējais šķērsis	11.–13. gs.	–
4.	Lībagu Sāraji	25k.	A12820:146	Vesels zobens	12.gs.b.–13.gs.	ИИИИИИ (?) (sagl.tikai 1 pusē), teksts 80 mm, sākas 93 mm no rokt.
5.	Lībagu Sāraji	8. lauk., s.a.	A 12820:752	Poga un šķērsis un asmens fragm.	12.gs.b.–13.gs.	–
6.	Durbes Dīri	II uguns.k.vieta 1. kaps	LNMM 13154	Roktura poga un augšējais šķērsis	12. gs. b.–13. gs.	–
7.	Asītes Gravenieki	s.a.	A 8468	Vesels zobens	12. gs. b.–13. gs.	Krusts ar pārsvītrotiem galiem
8.	Raņķu Kapenieki	13.k.	A 7619:15	Apakšējā šķērša puse	12. gs.	–
9.	Raņķu Kapenieki	18. k.	A 7624:3	Apakššķērša puse	12. gs., iesp.sākums.	–
10.	Raņķu Kapenieki	20. k.	A 7435:31	Pogas puse	12. gs. 2. puse.	–
11.	Raņķu Kapenieki	22.k	A 7628:1	Sakususi poga un augššķērsis	12. gs.	–
12.	Kazdangas Roņi	1.k.	A 7965:66, A 7967:30	Apakšējais šķērsis	12. gs.	–
13.	Ēdoles centrs	s.a.	A 11149:5	Apakšējais šķērsis ar nelielu asm. fragmentu	11.–13. gs.	–
14.	Rīgas lībiešu kapulauks	s.a.	RKVM	Apakšējā šķērša puse	12.–13. gs.sāk.	–
15.	Latvija	s.a.	JVMM II 2543	Apakšējā šķērša puse	11.gs.2.p–13.gs.	–
16.	Latvija	Privātkolekcija	Pēc: www.domongol.ru	Pogas puse		

9. tab. Kuršu tipa zobenu I apakštipa 1. varianta zobeni Latvijas teritorijā.

Nr	Atraduma vieta	Poga	Augš- šķērsis	Apakš- šķērsis	Rokturis	Asmens	Asmens grope	Svars	Līdzsvara punkts
1.	Alsungas Kalniņi, 2. k. A 11668:28	-	-	g. 32, bijis ap 80 mm, a. - 18 mm, b. - 13 mm	-	-	-	-	-
2.	Asītes Gravenieki (Gravenieku Mākonkalns) A 8468	Trīsdalīga. G. - 39 mm, a. - 14,5 mm, b. - 18 mm	Ar Δ veida ornamentu. G. - 44 mm, a. - 13 mm, b. - 15 mm	Izliekts, orn. G. - 95 mm, a. - 15,5 mm, b. - 13 mm	g. - 14 mm, tv. d. 90 mm, pl. - 16-28 mm	Pl. - 49,5 mm, sagl. 70 cm	pl. - 16 mm	-	-
3.	Kazdangas Roņi, 1. k., A 7965:66 un :30	-	-	g. - ~89 mm, a. - 22,8 mm, b. - (puse) 5,5 mm (x2)	-	-	-	-	-
4.	Raņķu Kapenieki, 13. k., A 7619:15	-	-	Sagl. puse (2 fr) g. - 83 mm, a. - 17,8 mm, b. - 4,4 mm, sv. - 28 g bijis ap 50 g.	-	-	-	-	-
5.	Raņķu Kapenieki, 18. k. A 7624	-	-	g. - 75 mm, a. - 19 mm, b. - 4 mm (puse)	-	-	-	-	-
6.	Raņķu Kapenieki, 20. k. A 7435:31	g. - 50 mm, a. - 37 mm, b. - 9 mm (sagl. puse)	-	-	-	-	-	-	-
7.	Raņķu Kapenieki, 22. k. A 7628:1	a. - 25 mm, pl. bijis ap 55 mm, b. - 21,5 (deformēta)	a. - 14 mm, g. - 56 mm, b. - 21,5 mm	-	-	-	-	-	-
8.	Ēdole, A 11149:5	-	-	83 mm b. - 15 mm	rokt. g. 84 mm, b. 12 mm. Tv. daļa pl. 30 cm	Nolauzts, sagl. pl. - 51 mm	Nav saskatāma	-	-
9.	Latvija, JVMM II 2543	-	-	Sagl. puse g. - 88,5 mm, a. - 18,2 mm, b. - 6,3 mm (puse)	Līdz 27,5 mm	pl. - 52 mm	Nav saskatāma	-	Nav nosakāms
10.	Lībagu Sāraji 25. k., A12820:146 (asmens), 148 (šķērsis)	Trīsdalīga, neorn. g. - 53 mm, a. - 23,5 mm, b. - 18 mm	Gluds. G. - 60 mm, a. - 14 mm, b. - 15,5 mm	Ar zvērg. galiem, gluds. g. - 11,3 cm, a. - 12 mm, b. - 11 mm, galu diam - 21,5 mm	Kopg. - 15 cm, tv. daļa 96 mm, pl. - 10-27 mm	Kopgarums 98 cm, asm. pl. - 50 mm, asm g - 84 mm	-	948 g.	26,5 cm no rokt
11.	Lībagu Sāraji, 8. lauk.	Trīsdalīga, ar saulīšu orn. g. - 48 mm, pl. - 17 mm, a. - 33 mm.	-	-	-	-	-	-	Zobens pārāk fragmentārs
12.	Zlēku Pasikiems, RDM III 158	Trīsdalīga, ar sauliņu rot. g. - ~40 mm, a. - 18 mm, b. - 18 mm	g. - 47,5 mm, b. - 15 mm, a. - 14,5 mm	g. - 81 mm, a. - 16 mm, b. - 21 mm	Tv. daļa 101 mm, pl. - 18-28 mm, b. - 4,9 mm	Sagl. 52,8 cm, pl. - 50 mm, grope - 19 mm, b. - 4,8 mm	-	633 g	-
13.	Zlēku Pasikiems, ГНМ 35129, on. 65, 536	-	Augššķērsis : g. - 68 mm, a. - 18,5 mm, b. - 14,5 mm	-	-	-	-	-	-
14.	Zlēku Pasikiems, ГЦ 890/770 Г	Ļoti bojāts	Ļoti bojāts	Šaurs, ar dobu saul. orm. g. - 104 mm	g. - 103,2 mm	Pl. - 45,6 mm	-	-	-

10. tab. Atsevišķu kuršu tipa I apakštipa 1. varianta zobenu tehniskie parametri.

	Atraduma vieta	Atr. apst.	Inv. nr.	Atraduma veids	Datējums	Ieraksti
1.	Raņķu Kapenieki	s.a. kpl. ter.	A 7645:116	Vesels zobens	12. gs. b.–13. gs.	Garš ieraksts nelieliem, platiem latīņu burtiem, sagl. tikai gropes
2.	Užavas Silmalciems	s.a. kpl. ter.	A 9109:15	Poga un šķērsis	12. gs. b.–13. gs.	–
3.	Kokneses pils	Dzīvesv.	VI 62:4183	Pogas puse	12.–13. gs.	–

11. tab. Kuršu tipa I–1 tipa zobeni Latvijas teritorijā.

	Atraduma vieta	Atr. apst.	Inv. nr.	Atraduma veids	Datējums	Ieraksti
1.	Alsungas Kalniņi	20. k.	A 11722:26	Vesels zobens	12.. gs.–13. gs.sāk.	Nav restaurēts
2.	Alsungas Kalniņi	21. k.	A 11722:1	Apakšējais šķērsis	12. gs.	–
3.	Alsungas Kalniņi	32. k.	A 11734:29	2 daļās salūzis fr. apakšējais šķērsis	12. gs.	–
4.	Alsungas Kalniņi,	s.a. C lauk. 3. k.	A 11741:79	Augšējā šķērša fragments	12.–13. gs.	–
5.	Alsungas Kalniņi	C lauk. II k., s.a.	A 11740:16	Apakšējā šķērša fr.	12.–13. gs.	–
6.	Alsungas Kalniņi	D lauk, 4. k.	A 11750:7	Izkusuša apakšējā šķ. puse	12.–13. gs.	–
7.	Alsungas Kalniņi	V lauk, 2. k.	A 11740:16	Apakšējā šķērša daļa ar zvērgalvu	12.–13. gs.sāk.	–
8.	Alsungas Kalniņi	s.a. pirms izr.	A 4156	Vesels zobens	12.–13. gs.sāk.	nav
9.	Asotes pilskalns	Dzīvesvieta, B lauk., 1. sl.	VI 14:98	Poga	12. gs.	–
10.	Bīriņu Mežšauti	s.a. kpl.ter.	A 13377:5	Apakššķērša fragments – zvērgalva.	12.–13. gs.	–
11.	Cēsu raj. (?)	?	–	Apakšējais šķērsis	12.–13. gs.	–
12.	Doles Raušu kapulauks	S.a. kpl., 43. lauk.	VI 146:434	Apakšējā šķērša fragments	12.–13. gs.	–
13.	Durbes Dīri	kaps	LVMM 13190	Poga un augššķērsis	12.gs.b.–13. gs.	?
14.	Dinaburgas pilsk.	Dzīvesvieta	VI 79:106	Poga	12.–13. gs.	–
15.	Vērgales Arāji (Grīņu rezervāts)	s.a.	VI 271: 26	Augšējais šķērsis.	11.–13. gs.	–
16.	Kandava	s.a.	KPM 179, 180	Poga un augššķērsis	12.–13. gs.	–
17.	Kandava	s.a.	KPM 180a	Augššķērsis	12.–13. gs.	–
18.	Kazdanga	s.a.	A 8491:22	Apakšējā šķērša ar zvērgalvu puse	12.–13. gs.	–
19.	Krimuldas Tālēni	Kaps.	AI 1255:1	Vesels zobens	12. gs.	Nav zināms
20.	Kurmāles Alejas	Kpl. ter.	KNM 33.386	Asmens daļa ar apakšējo šķērsi	11.–13. gs.	Asmens sadrupis
21.	Lībagu Sārāji	19. k.	A 12820:75	Salocīts zobens bez šķēršiem	12. gs. v. – 13. gs. sāk.	–
22.	Lībagu Sārāji	39. k.	A 12820:430, 431	Zobens ar šķēršiem bet bez pogas	12.–13. gs.	–
23.	Lielīvande	Kapulauka ter.	A 732	Apakššķērša fragm. ar zvērgalvu	12.–13. gs.	–
24.	Matkule	s.a. kpl.	A 8489:4	Augššķērša fragments	12.–13.gs.	–
25.	Matkules kapi	Kpl. ter.	A 9306 : 154	Apakšējā šķērša fr.	11.–13.gs.	–
26.	Medzes Kapsēde	Kpl. ter.	A 8433:4	Apakšējais šķērsis	11.–13.gs/	–
27.	Medzes Strautiņi	1. k.	A 10789:30	Poga	12.–13.gs.	–
28.	Mežotnes pilsk.	Dzīvesvieta	A 11429:1782	Poga	12.–13.gs.	–
29.	Mežotnes senp.	Dzīvesv. ter.	A 13537:7	Apakšējais šķērsis	12.–13. gs.	–
30.	Mežotnes senp.	Dzīvesv. ter.	TVM 5	Poga ar augššķērsi	12.–13. gs.	–
31.	Popes Lazdas	1. kaps	VVM 27847/7	Poga	12.–13. gs.	–
32.	Popes Lazdas	S.a. kpl. ter.	VVM 27855/1	Apakšējais šķērsis	12.–13. gs.	–
33.	Pūres Zviedri	Kapulauka ter.	TVM 491	Poga ar augššķērsi (viengabala)	12.–13. gs.	–
34.	Raņķu Kapenieki	17. k.	A 7436:3	Poga, šķērši un maksts uzg.bez asmens	12. gs.	–
35.	Raņķu Kapenieki	28. k.	A 7635:20	Apakšējā šķērša fragments ar zvērg.	Ne vēlāks par 13. gs. 1. p.	–
36.	Raņķu Kapenieki	s.a. kpl.	A 7645:76	Augššķērša fragments	11.–13. gs.	–
37.	Raunas Strante	Kpl. ter.	DM I 1754a	Fragmentārs zobens bez pogas	12.–13. gs.	Nav redzami
38.	Rāvas Strungas	Sa.kpl.	LVMM 15931	Apakšējā šķērša fragments	11.–13.gs.	–
39.	Talsu Vilkmuiža	s.a. kpl.	A 8572:4	Vesels zobens, tikai trūkst puse asmens	11.–13. gs.	neredz
40.	Talsu Vilkmuiža	s.a. kpl.	A 8572: 5	Asmens daļa ar apakššķērsi	11.–13. gs.	?
41.	Talsu Vilkmuiža	S.a. kpl.	A 10994:1391	Augšējā šķērša fragments	12.–13. gs.	–
42.	Talsu Vilkmuiža	S.a. kpl.	A 8129(6)?:8	Bojāts zobens bez apakšējā šķērša	12.–13. gs.	–
43.	Talsu Vilkmuiža	S.a. kpl.	TNMM 291	Vesels zobens bez smailes	12.–13. gs.	Nav saskatāmi
44.	Tērvetes pilsk.	Dzīvesvieta.	VI 1956:10	Apakšējā šķērša fragments	12.–13. gs.	–
45.	Tomes skanst	S.a.	A 13392:1	Poga ar augššķērsi	12.–13. gs.	–

46.	Užavas Sīmalciems	Kapulauka ter.	A7851:1	Vairākās daļās salūzis zobens	12.–13.gs.	–
47.	Užavas Sīmalciems	Kapulauka ter.	VVM 6309	Vesels zobens	12.–13.gs.	–
48.	Užavas Sīmalciems	Kapulauka ter.	ГИМ, он.297 / 24, 27, 28.	Poga, augšējais un apakšējais šķērsis	12.–13. gs.	–
49.	Ziru Sembas	Kapulauka ter.	VVM 30934/2	Asmens fragm. apakšējo šķērsi	12.–13. gs.	–
50.	Ziru Sembas	Kapulauka ter.	Privātkolekcija	Asmens fragments ar apakšējo šķērsi	12.–13. gs.	–
51.	Ziru Sembas	Kapulauka ter.	Privātkolekcija	Fragmentārs asmens ar rokturi	12.–13. gs.	–
52.	Zlēku Pasilciems	Kapulauka ter.	KPM:1609	Vesels zobens	12.–13. gs.	neredz
53.	Zlēku Pasilciems	Kapulauka ter.	RLB 139	Zobens bez apakšējā šķērša	12.–13. gs.	?
54.	Zlēku Pasilciems	Kapulauka ter.	KPM 1609	Zobens bez smailes	12.–13. gs.	Asmens nav tīrīts
55.	Zlēku Pasilciems	Kapulauka ter.	ГИМ 35129, он. 65 / 534	Poga	12.–13.gs.	–
56.	Zlēku Pasilciems	Kapulauka ter.	ГИМ 35129, он. 65 / 526	Augššķērsis	12.–13.gs.	–
57.	Zlēku Pasilciems	Kapulauka ter.	ГИМ 35129, он. 65 / 530	Augššķērsis	12.–13.gs.	–
58.	Zlēku Pasilciems	Kapulauka ter.	ГИМ 35129, он. 65 / 539	Apakšējais šķērsis	12.–13.gs.	–
59.	Zlēku Pasilciems	Kapulauka ter.	ГИМ 35129, он. 65 / 540	Apakšējais šķērsis	12.–13.gs.	–
60.	Zlēku Pasilciems	Kapulauka ter.	ГИМ 35129, он. 65 / 1422	Vesels zobens	11. gs.b.–13.gs.	Ir bijuši, krustveida zīmes uc.
61.	Zlēku Pasilciems	Kapulauka ter.	ГИМ 35129, он. 65 / 1459	Gandrīz vesels zobens, bez augššķērša un asmens. gala	12. gs.	IIIIII O IIIII I N O +
62.	Zlēku Pasilciems	Kapulauka ter.	ГЭ 890 / 1064	Zobens bez pogas un augššķērša	11. gs.b. – 13.gs.	Aplveida zīmju paliekas
63.	Zlēku Pasilciems	Kapulauka ter.	ГЭ 890/ 1088	Salauzts zobens bez smailes	11.gs.b.–12.gs.	Lieli burti O I C (?), smalka stieple
64.	Zlēku Pasilciems	Kapulauka ter.	ГЭ 890/ 1089	Vesels zobens bez smailes	11.gs.b.–13.gs.	Ieraksti, iespējams, ir bijusi, bet gājuši bojā.

Liecības par kuršu zobenu atradumiem no interneta diskusiju forumiem

65.	Latvija	http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=173356&view=next http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=580724&mode=view/SAM_4107.JPG http://domongol.org/download/file.php?id=13089&mode=view
66.	Latvija	http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?t=30868 http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=84381&mode=view/P9145717.JPG http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=84686&mode=view/318.jpg
67.	Ventspils raj.	http://www.draugiem.lv/user/112355/gallery/?pid=46587951#/user/112355/gallery/?pid=46588477
68.	Latvija	http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=260806 http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=883698&mode=view/130763952172004458.jpg
69.	Latvija	http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=192036 http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=647047&mode=view/007.JPG
70.	Ziru Sembas	: http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=190637 http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=642326&mode=view/%D0%BC%D0%B5%D1%87(4)-15.jpg
71.	Ziru Sembas	http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=190416 http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=641601&mode=view/IMG_1368.JPG
72.	Latvija	http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=198644
73.	Skrunda (?)	http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=211438
74.	Lielupes krasts (?)	http://domongol.org/viewtopic.php?f=77&t=9842&st=0&sk=t&sd=a&start=20 http://domongol.org/download/file.php?id=13109&mode=view
75.	Latvija	http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=174760 http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=585278&mode=view/pavadzime%20013.jpg http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=174715&view=next
76.	Latvija	http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=179077
77.	Latvija	http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=274865 http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=260806
78.	Latvija	http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=174715&view=next http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=585108&mode=view/CIMG7960.JPG
79.	Latvija	Http://www.ebay.com/itm/100-autentic-ancient-BALTIC-VIKING-BRONZE-DETAILS-2-FRAGMENTS-OF-SWORD-Rare- /321012070904? trksid=p2047675.12557& trkparms=aid=222002&algo=SIC.FIT&ao=1&asc=11&meid=3207822239374114354&pid=100011&prg=1005&rk=1&sd=180745428287&&nma=true&si=CyptsAzWXBKyX SqvtNmlD YR%2BJTI%3D&orig_cvip=true&rt=nc
80.	Latvija	http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=53&t=39156
81.	Latvija	http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=234288&view=next http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=792573&mode=view/DSC09612.JPG

12. tab. Kuršu tipa zobenu II apakštipa atradumi Latvijas teritorijā.

Nr	Atraduma vieta, inv. nr.	Poga	Augš-šķērsis	Apakš-šķērsis	Rokt.	Asmens	Asmens grope	Kopgarums	Svars	Līdzsv. punkts
1.	Alsungas Kalniņi, A 4156	Piecdaļīgā ar 4 atdalītājjoslām, gluda. g. 65 mm, a. - 21 mm	Gluds, ar akcentētu ārmalu. g. - 67,5 mm, a. - 11,5 mm	Gluds, ar akcentētu ārmalu. g. - 94,5 mm, a. - 11 mm, b. - 11 mm	Tveramās daļas g. - 12 cm	Pl. - 29-5-46,5 mm	-	-	-	-
2.	Alsungas Kalniņi, 20. k., A 11722:1	-	-	Ar zvērgalvām un rombu orn. g. - 87,5 mm, a. - 15 mm, b. - 14 mm	-	-	-	-	-	-
3.	Alsungas Kalniņi, C lauk. 3. k., A 11741:79	-	Gluds, ar akcentētu ārmalu. g. nepilns - 39 mm, a. - 11 mm, b. - 12 mm.	-	-	-	-	-	-	-
4.	Alsungas Kalniņi, 20. k., A 11722:26	Piecdaļīgā ar 4 atdalītājjoslām. G. - 51 mm, a. - 185 mm, b. - 20 mm	Gluds, ar akcentētu ārmalu. g. - 52 mm, a. - 11 mm, b. - 12 mm	Ar zvērgalvu galēm un līdlocā un solāro orn., g. - 85 mm, b. - 12 mm, galu diam. - 14 mm	Kopg. - 13 cm, tv. d. - 9 cm	78,3 cm, pl. - 55 mm	-	-	-	-
5.	Alsungas Kalniņi, C lauk. II k., A 11740:16	-	-	Ar zvērgalvu un apļu un krustu orn. Fragmentārs. g. - 56 mm, a. - 18 mm, b. - 13 mm	-	-	-	-	-	-
6.	Asotes pilskalns, VI 14:98	Septiņdaļīgā poga bez atd. josl. Sv: 78 g. g. - 50,4 mm, a. - 16,9 mm, b. - 15,5 mm	-	-	-	-	-	-	-	-
7.	Bīriņu Mežšauti, A 13377:5	-	-	Apakšējā šķērša ar zvērgalvu fragments. g. - 21,5 mm, a. - 17 mm, b. - 10 mm, ar saul. orn.	-	-	-	-	-	-
8.	Dinaburgas pils, VI 265:106	Piecdaļīgā ar 4 atdalītājjoslām. G. - 50 mm, a. - 20 mm, b. - 18 mm	-	-	-	-	-	-	-	-
9.	Zlēku Pasilciems, KPM 1609	Piecdaļīgā ar 4 atdalītājjoslām. g. - 53,3 mm, a. - 22,4 mm, b. - 18,1 mm	Gluds, g. - 54,2 mm, a. - 11,3 mm, b. - 14,9 mm	Gluds, g. - 86,4 mm, a. - 13 mm, b. - 13,4 mm	Kopg. - 15 cm, tv. d. 95 mm, pl. - 16-22 mm, b. - 5,6 mm	Sagl. g. - 56,5 cm	Kopg. - 70,8 cm, sv. - 509 g.	-	-	-
10.	Doles Raušu kapulauks, 43. lauk., VI 46:434	-	-	Apakšējā šķērša fragm. G. - 37 mm, b. - 10 mm, gala g. - 17 mm ar dubultsaul. orn.	-	-	-	-	-	-
11.	Durbes Dīri, LVMM 13190	Piecdaļīgā, bez atdalītājjoslām. G. - 55 mm, a. - 20 mm	Gluds, ar akcentētu ārmalu. G. - 56,5 mm, a. - 11 mm	-	-	-	-	-	-	-
12.	Kandava KPM 179-180	Piecdaļīgā ar 2 smailām un 2	Ar apļu un krustu orn. G. - 54 mm,	-	-	-	-	-	-	-

		nelielām atdalītājoslām. G. – 52 mm, a. – 21,5 mm, b. – 16 mm	a. – 13 mm, b. – 15 mm							
13.	Kandava, KPM 180a	–	g. – 55 mm, – 14 mm, b. – 15 mm	–	–	–	–	–	–	–
14.	Lībagu Sāraji, 19. k.	Piecdaļīgā ar 2 atdalītājoslām, g. – 51 mm, a. – 21 mm, b. – 18 mm	–	–	Kopg. – 14,5 cm, tv. daļa ap 9 cm	Pl. – 49 mm, gropes pl. – 12 mm	–	–	–	–
15.	Lībagu Sāraji, 39. k., A12820:430, A12820:431	Trūkst.	Apļu un krustu orn. g. – 52 mm, a. – 13 mm, b. – 14,5 mm	Apakšķērsi (aplī un krusti) un asmeni g. – 90 mm, a. – 13 mm, b. – 12 mm.	g. – 15,5 cm	Asm. g. – 84 cm, pl. – 53,2 mm, b. – 3,7 mm 10,2 mm x2	Sagl. g. – 99,3 cm, sv. – 514 g	–	–	–
16.	Lielīvande, A 732	–	–	g. – 43,5 mm, a. – 14,5 mm, gala diam. – 16,5 mm, b. – 11 mm	–	–	–	–	–	–
17.	Matkule, A 8489:4	–	Ar aplū un krustu orn. Sagl. daļēji. G. – 38,5 mm, b. – 9 mm, a. – 14 mm	–	–	–	–	–	–	–
18.	Medzes Strautiņi, A 10789:30	Piecdaļīgā ar 4 atdalītājoslām g. – 55 mm, a. – 16 mm, b. – 16 mm.	–	–	–	–	–	–	–	–
19.	Mežotnes pilsk. A 11429:1782	Piecdaļīgā ar 4 atdalītājoslām g. – 50 mm, a. – 18 mm, b. – 17 mm	–	–	–	–	–	–	–	...
20.	Mežotnes senpilsēta, A13537:7.	–	–	Ar varākām vertikālām paraklām svīru grupām. G. – 90 mm, a. – 13 mm, b. – 16 mm, sv. – 79 g.	–	–	–	–	–	–
21.	Raņķu Kapenieki, 17. k. A 7436:3	Piecdaļīgā ar 4 atdalītājoslām g. – 55 mm, a. – 19 mm, b. – 20 mm	Ar aplū un krustu orn. g. – 58 mm, a. – 12 mm, b. – 13,5 mm	Ar aplū un krustu orn. G. bijis ap 95 mm (sagl. 79 mm), a. – 13 mm, b. – 14 mm	–	–	–	–	–	–
22.	Raņķu Kapenieki, 28. k. A 7635:20	–	–	Ar aplū un krustu orn. un zvērgalvu galā. Fragmentārs. Izm.: sag. g. 42 mm, a. – 34 mm, b. – 13 mm	–	–	–	–	–	–
23.	Rāvas Strungas	–	–	Ar aplū un krustu orn. (fragm) g. – 67 mm, pl. – 12 mm	–	–	–	–	–	–
24.	Talsu Vilkuuiža, TNMM 291	Piecdaļīgā ar 2 atdalītājoslām un krustota apla orn. g. – 55 mm, a. – 24,8 mm, b. 1,5 mm	Ar aplū un slīpo krustu orn. g. – 60 mm, a. – 11 mm, b. – 15 mm	Ar aplū un slīpo krustu orn. g. – 88 mm, a. – 15 mm, b. – 14 mm	Kopg. – 16 cm, tveramd. – 11,2 cm, pl. – 12–26 mm	Sagl. g. – 59 cm, smaile trūkst, gropes pl. – 13 mm	520 g	–	–	–
25.	Talsu Vilkuuiža,	Piecdaļīgā, ar 4	Rotāts ar 6 slīpajiem	Rotāts ar 9 slīpajiem	rokt. g 11,2 cm,	Asmens nolauzts,	–	–	–	–

	A 8572:4	atdalfitājoslām. Izm.: pl. – 51 mm, a – 7 mm, b – 16 mm.	krustiem. Izm.: pl. – 55 mm, a. – 12 mm, b. – 12 mm.	krustiem. Izm.: pl. – 80 mm, a. – 15 mm, b. – 12 mm.	tveramā daļa 85 mm, pl. – 25 mm.	kopg. 19 cm, pl. – 40 mm, gropes pl. ~ 18 mm				
26.	Talsu Vilkumuiža, A 10994:1391	-	Ar apli un slīpo krustu ornamentu. Sagl. 33 mm, a. – 14 mm, b. – 12,5 mm	-	-	-	-	-	-	-
27.	Talsu Vilkumuiža, A 8572: 5	-	-	Aplis un krustu orn. g. – 88 mm, a. – 13 mm, b. – 13,5 mm.	Kopg. – 141,5 mm, pl. – 10–24 mm, b. – 4,9 mm	Asm. pl. – 47 mm, sagl. g. – 56 cm.	Sagl. – 269 g.	-	-	-
28.	Talsu Vilkumuiža, A 8129:8	Piecdaļīgā ar 4 atdalfitājoslām. Centrs rotāts ar saulītēm. G. – 52 mm, a. – 20 mm, b. – 16 mm.	Gluds, kontūra akcentēta ar saulīšu orn. g. – 54 mm, a. – 11 mm, b. – 13 mm.	-	Kopg. – 14 cm, tv.d ap 1210 cm, pl. – 12–25 mm, b. – 3,3 mm.	Sagl. kopg. – 42,8 cm, pl. – 40 mm, b. – 2,9 mm.	Sagl. – 208 g	-	-	-
29.	Užavas Silmalciems (Krauzes) A7851:1	Piecdaļīgā ar 4 atdalfitājoslām un Δ zīmi centrā g. – 53 mm, a. – 18,5 mm, b. – 18 mm	Ap viļņveida ornamentu. G. – 56,5 mm, a. – 12 mm, b. – 15 mm.	Ap viļņveida ornamentu. G. – 85 mm, a. – 12 mm, b. – 15 mm.	g. – 113 mm, pl. – 25 mm.	4 fragmentos, pl. – 45 mm, sagl. g. ap 85 cm, b. – 3,4 mm.	Sagl. – 619 g	-	-	-
30.	Užavas Silmalciems ГИМ 35129, on. 297: 24, 27, 28.	Piecdaļīgā ar 2 atdalfitājoslām, centrā aplis ar slīpo krustu. g. – 55 mm, a. – 19 mm, b. – 16 mm	Ar 5 apliem un slīpajiem krustiem. Izm.: g. – 57 mm, a. – 14 mm, b. – 13 mm	Ar 7 apliem un slīpajiem krustiem. Izm.: g. – 79 mm, a. – 14 mm, b. – 13,5 mm	-	-	-	-	-	-
31.	Ziru Sembas, VVN 30934/2	-	-	Gluds ar akcentētām kontūrām. G. – 72,6 mm, b. – 13,2 mm, a. – 13,3 mm	-	Sagl. tikai rokt daļa – kopg. – 108,9 mm, pl. – 26,2 mm, b. pie rokt – 5,8 mm.	Visa fragm. kopsvars 84 g.	-	-	-
32.	Zlēku Pasilciems, KPM 1609	Piecdaļīgā ar 4 atdalfitājoslām G. – 53,5 mm, a. – 20 mm, b. – 18,5 mm	Gluds ar akcentētām kontūrām. G. – 54,5 mm, a. – 12 mm, b. – 15 mm	Gluds ar akcentētām kontūrām. G. – 86 mm, a. – 12 mm, b. – 13 mm	Rokt. g. – 148 mm, tv.daļa – 10,1 cm, pl. – 13–24 mm	Asm. pl. – 46 mm, sagl. g. 56,5 mm	-	-	-	-
33.	Zlēku Pasilciems, RLB 139	Trīsdalīgā bez atdalfitājoslām g. – 54 mm, a. – 22 mm, b. – 20 mm	Ar 5 apliem ar krustiem g. – 55 mm, a. – 14 mm, b. – 18 mm	-	Tver.d. g. – 105 mm, pl. – 28 mm, b. – 4,7 mm	Gropes pl. – 13,4 mm, pl. 42 mm, smaile trūkst, kopg. Bijis ap 90 cm, sagl ap 85 cm	Sagl. – 520 g	-	-	-
34.	Zlēku Pasilciems, ГИМ, on. 65:1422	Piecdaļīgā ar 4 atdalfitājoslām. Izm.: g. – 53 mm, b. – 20 mm, a. – 20,5 mm	Ar 5 apliem un slīpajiem krustiem. Izm.: g. – 57 mm, a. – 11 mm, pl. – 16 mm.	Ar zvērgalvām un augu ornamentu g. – 95,5 mm, a. – 24 mm, b. – 15 mm, zvērg. Ø – 16 mm	Fragmentārs, sagl. tikai ap 67 mm	Šaurs, kopg. 69,6 cm, pl. – 4,4 cm	-	-	-	-
35.	Zlēku Pasilciems (teorētiska 3 detaļu komb) ГЭ 890/534 ГЭ 890/535 ГЭ 890/539	Inv. nr.: ГЭ 890/534 Piecdaļīgā ar 4 atdalfitājoslām un dubultu bezgalīgā savienojuma orn. G. – 52	Inv. nr.: ГЭ 890/535 Izm.: g. – 55 mm, a. – 12 mm, b. – 15 mm	Inv. nr.: ГЭ 890/539 g. – 81 mm, a. – 15 mm, b. – vismaz 10 mm	-	-	-	-	-	-

		mm, a.– 20 mm, b.– 18 mm								
36.	Zlēku Pasilciems (teorētiska 2 detaju kombinācija)	–	Inv. nr.: ГЭ 890/526, g. – 56,5 mm, a. – 12 mm, b. – 13 mm.	Inv. nr.: ГЭ 890/540 g. – 95 mm, a. – 14 mm, b. – 11 mm	–	–	–	–	–	–
37.	Zlēku Pasilciems, ГЭ 890/1064	–	–	Izliekts, neorn., gluds, ar akcentētām malām. G. – 85,9 mm. – a. – 12,9 mm, b. – 13,1 mm	g. – 131,8 mm, pl. – 30,9 mm, b. – 5,3 mm	Pl. – 45,4 mm, gropes pl. – 13,4 mm	Sagl. – 570 g	–	–	–
38.	Zlēku Pasilciems, ГЭ 890/1088	Piecdaļīgā ar 2 atdalītājoslā m ar bezg.vijuma orn. zīmi. g. – 53 mm, a. – 21,5 mm	Ar 5 aplu un slīpo krustu ornamentu g. – 55,8 mm, a. – 11,1 mm	Ar 7 aplu un slīpo krustu orn. G. – 77,1 mm, a. – 13,6 mm, b. – 21,4 mm	Tv.d. 100,9 mm, pl. – 11–24 mm, b. – 5 mm	Pl. – 51,6 mm, gropes pl. – 15 mm, b. – 52 mm	400 g	–	–	–
39.	Zlēku Pasilciems, ГЭ 890/1089	Piecdaļīgā ar 2 atd.joslām, un saulīšu ornamentu. Izm. – g. – 53,6 mm, a. – 19,3 mm, b. – 17 mm	Ar saulīšu ornamentu, g. – 56,2 mm, a. – 12,6 mm, b. – 16,3 mm	Dzelzs, izliekts, neorn. T līdzīgs IV tipa apakštipa šķēršiem. g. – 106,6 mm, a. – 14,7 mm, b. – 15,5 mm	Kopg. – 152 mm, tver.daļa: g. – 102,9 mm, pl. – 15,1 – 29 mm, b. – 6,1–6,7 mm	Pl. – 45,9 mm, gropes pl. – 17 mm. G. – sagl. – 59,5 cm, svars – 574 g	–	–	–	–
40.	Zlēku Pasilciems, ГИМ 35129, on. 65:1459	Piecdaļīgā ar 4 atdalītājoslā m, orn. ar „torņu” mot. Izm.: g. – 55,1 mm, a. – 20,2 mm, b. – 15 mm.	–	Ar aplu un slīpo krustu ornamentu, ornamentēts arī no augšpusēs. g. – 79,2 mm, b. – 15 mm, a. – 16 mm	Tveramās daļas g. – 12,2 cm (bez augšķērša), pl. – 28 mm.	Ar ierakstu. Saglabājies 69 cm g., pl. – 45 mm, gropes pl. – 13 mm, tver. daļas g. – 122 mm, pl. – 28 mm.	–	–	–	–

13. tab. Kuršu II apakštipa zobenu tehniskie parametri.

Nr.	Atraduma vieta	Atraduma apstākļi	Inv. nr.	Attr. Veids, stāvoklis	Datējums	Ieraksti
1.	Talsu Vilcumuižas ez.	Kpl.ter.	A 8571:587	Restaurēts, trūkst smailes gals	12.–13.gs.	Nav redzami
2.	Talsu Vilcumuižas ez.	Kpl.ter.	A 8573:3	Rokt ar šķērsi ar noliekciem galiem.	12.–13.gs.	Asmens trūkst
3.	Talsu Vilcumuižas ez.	Kpl.ter.	A 9066:11	Rokt ar šķērsi ar noliekciem galiem	12.–13.gs.	Asmens trūkst
4.	Talsu Vilcumuižas ez.	Kpl.ter.	A 10994:1384	Tikai poga	12.–13.gs.	Asmens trūkst
5.	Lībagu Sāraji	s.a. kpl. ter.	TNMM 188111	Vesels zobens, viegli locīts	12. gs.sākums	INGERII
6.	Lībagu Sāraji	10. k.	A 12816:125	Asmens locīts	12. gs.	Nav redzami
7.	Lībagu Sāraji	39. k.	A 12820:429	Tikai poga	12. gs. b.–13. gs. s.	–
8.	Lībagu Sāraji	39. k	A12820:432	Vesels viegli locīts zobens	12. gs. b.–13. gs. sāk.	šaura 0 (?) burta paliekas no sudr.stieples
9.	Zlēku Pasilciems	s.a.	ГИМ 35129, ор. 65:1457	Salauzts 2 daļās, smaile trūkst	12. gs. b.–13. gs. s.	+ O + O + O +
10.	Zlēku Pasilciems	s.a.	ГЭ 890:1086	Restaurēts, asm.puse trūkst	12.–13. gs. mija	I O, DIC (?) NI ?
11.	Zlēku Pasilciems	s.a.	ГЭ 890:1067	Rest., labs.	12.–13. gs. mija	+
12.	Zlēku Pasilciems	s.a.	KPM II 188 (1613)	Sagl.puse	12. gs.	nav
13.	Jaunsvirlaukas Kakužēni	s.a.	VI 218:266	Konservēts	12.–13. gs.	Krustveida zīmes
14.	Saldus apk.	s.a.	KNM 1265	Asm.puse trūkst	12. gs.	?
15.	Kuldīga	s.a.	KNM 1611	Tikai poga	12.–13. gs.	–
16.	Mārtiņsalas pils	Dzīvesv.	VI 127:2863	Tikai poga	13. gs.	–
17.	Latvija	Nezināmi	Privātkolekcija. Pēc: http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=219359 , http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=741791&mode=view/P2130496.JPG	Tikai poga, viengabala	12.–13. gs.	–
18.	Latvija	Nezināmi	Privātkolekcija. Pēc: http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=219359 , http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=742300&mode=view/P1160256.JPG	Tikai poga, doba	12.–13. gs.	–

14. tab. Zobeni ar seglveida pogu Latvijas teritorijā.

Nr	Atraduma vieta, inv. nr.	Poga	Apakš-šķērsis	Rokt.	Asmens	Asmens grope	Kopgarums	Svars	Līdzsv. punkts
1	Jaunsvirļaukas Kakužēni VI218:266	Viengabala g. – 55 mm, a. – 33 mm, b. – 22 mm, sv 116 g	Taisns. g. – 105 mm, a. – 9 mm, b. – 14 mm	Tv. daļa: 74 mm	Sagl. g. – 460 mm, pl. – 47,3 mm	18 mm	Sagl. 58 cm	511 g	~10 cm no rokt
2	Tasu Vilkuņģiža A 10994:1384	g. – 57,4 mm a. – 30,7 mm, b. – 17,3 mm, sv. – 54 g.	–	–	–	–	–	–	–
3	Tasu Vilkuņģiža A 8573:3	g. – 60 mm, a. – 35,5 mm, b. – 18,4 mm	Izliekts, ar paplg. g. – 102,2 mm, a. – 12,8–13,9 mm, b. – 16,7 mm	Tv. daļa sagl. – 50 mm, pl. – 10–16 mm, b. – 5,4 mm	pl. sagl. ap 35,5 mm	–	–	Sagl. 132 g.	–
4	Tasu Vilkuņģiža A 8571:587	g. – 54 mm, b. – 19 mm	šķērša g 9,1 mm, pl. 1,8 cm	–	pl. – 43 mm	–	Sagl. 74,5 cm	–	–
5	Tasu Vilkuņģiža, A 9066:11	g. – 69,3 mm, a. – 51,8 mm, b. – 8,5–23,1 mm	Īss, gali noliekti. g. – 102,9 mm, a. – 15,8 mm, b. – 19,1 mm	Tv. daļa: 89,4 mm, pl. – 12,9 mm – 27 mm, b. – 4 mm	Trūkst, pl. bijis 5,5 cm	–	–	205 g	–
6	Lībagu Sārāji TNMM 188111	g. – 67 mm, pl. 34,3 mm b. – 19,5 mm	g. – 98 mm, a. – 17,4–20 mm, b. – 5,5 mm	Tv. daļa 90,5 mm, b. 5,5 mm	pl. 46 mm, b. – 4,5 mm	20 mm	?	–	–
7	Lībagu Sārāji, 10. k. A 12816:1265	g. – 72,6 mm, a. – 42,7 mm, b. – 23,4 mm	g. – 112,1 mm, a. – 16,2 mm, b. – 22 mm galu pl. – 20,7 mm	Tv. daļa: 102,8 mm, pl. – 14,2–26,2 mm, b. – 5,5 mm	sagl. g. ap 68 cm, pl. – 43,7 mm, b. – 4,2 mm	16 mm	Sagl. 80 cm	sagl. 707 g.	–
8	Lībagu Sārāji, 39. k. A12820:432	g. – 61,5 mm, a. – 33,9 mm, b. – 17,2 mm	Viegli izliekts. g. – 93,6 mm, a. – 10,8, b. – 15,8 mm	Kopg.: 150,9 mm, tv. daļa: 104 mm, pl. – 10–26,4 mm, b. – 5 mm	g. – 82 cm, pl. – 45,8 mm, b. – 4 mm	12,5 mm	93,3 cm	598 g	22 cm
9	Lībagu Sārāji, 39. k. A 12820:429	g. – 62,2 mm, a. – 43,0 mm, b. – 18,6 mm sv. – 52 g.	–	–	–	–	–	–	–
I	Zlēku Pasilciems, ГИМ 35129, оп. 65 : 1457	g. – 65 mm, a. – 30 mm, b. – 19 mm	Šaurs, viegli izliekts, g. – 100 mm, a. – 10 mm, b. – 15 mm.	Kopg.: 14,2 cm, tv. d. – 10,2 cm.	pl. – 49 mm	~ 15 mm	Sagl. 74,7 cm	–	–
II	Zlēku Pasilciems, ГЭ 890:764	g. – 60,1 mm, a. – 39,6 mm, b. – 22,3 mm, sv. – 49 g	–	–	–	–	–	–	–
I2	Zlēku Pasilciems, ГЭ 890:1067	g. – 65,2 mm, a. – 37 mm, b. – 20,1 mm	g. – 95,4 mm, a. – 18,5 mm, b. – 18,1 mm	Tv. d. g. – 92,2 mm, b. – 5,9 mm	Pl. – 44,8 mm	11,5 mm	91,5 cm	722 g	–
И	Zlēku Pasilciems, ГЭ 890:1086	g. – 68,9 mm, a. – 34,7 mm, b. – 18,5 mm	g. – 86,3 mm, a. – 18,6 mm,	Tv. d. g. – 106 mm, pl. – 28,6–17,5 mm, b. – 6,1 mm.	Pl. – 44,4 mm	16,1 mm	Sagl. 64,8 cm	690 g	9,7 cm
И4	Zlēku Pasilciems, КРМ II 188(1613)	g. – 70 mm, a. – 38 mm, b. – 18 mm	g. – 11,2 cm, a. – 14 mm, b. – 18 mm	–	b. – 4 mm	~ 10 mm	Sagl. 43,5 cm	–	–

15. tab. Zobenu ar seglveida pogu tehniskie parametri.

Nē	Atraduma vieta	Atraduma apstākļi	Inv. nr.	Atr.veids, tehn.stāvoklis	Datējums	Ieraksti
1.	Talsu Vilcumuiža	S.a. kpl. ter.	A 8571:586	Restaurēts, gals trūkst	11.–13.gs.	Aplūveida zīme
2.	Talsu Vilcumuiža	S.a. kpl. ter.	A 10994:1388	Restaurēts, asmens puse trūkst, poga deform., korod.	13.–14.gs.sāk.	Orn.un burti
3.	Lībagu Sārāji	25. k.	A 12820:145	Vesels, nerestaurēts	12.gs.b.–13.gs.sāk.	Nerest.
4.	Lībagu Sārāji	s.a. kpl.	TNMM18393/2	Deformēts, nerestaurēts	12.–13. gs.	Nerest.
5.	Limbaži	Nezināmi	RDM I 1456	Vienīgas vienasmens trūkst asmens, restaurēts, orn.	11.–13. gs.	Nav sagl. asmens
6.	Salaspils Līpši	210. k.	VI 185.	Vesels zobens	12. gs.	Asm.nerest.
7.	Krimuldas Tālēni	Apbedījums.	–	Zināms tikai rokturis pēc attēla	11.–12. gs.	?
8.	Daugmales pilskalns	Dzīvesvieta	A 9964:1759	Poga, restaurēta	12.–13. gs.	–
9.	Daugmales pilskalns	Dzīvesvieta, s.a. nobrukumā Daugavas krastā.	A 11971:2673	Poga, restaurēta	11.–12. gs.	–
10.	Daugmales pilskalns	Dzīvesvieta	A 9964:3079	Poga, restaurēta	13. gs.	–
11.	Īslīces Ziedoņskola	Senkapi	BNM 2101	Poga	11.–13.gs.	–
12.	Lielivircava	Nezināmi	JVM 411/ IX 1 JVM II 391 ¹²⁷³	Zināms tikai pēc publikācijas	12.gs.	–
13.	Mežotnes pilskalns	Dzīvesvieta	TVM 1	Poga	12.–13. gs.	–
14.	Tērvetes Kalnamuiža	Dzīvesvieta	JVM 884	Rokturis ar nelielu asmens daļu	12.–13. gs.	–
15.	Alsungas Kalniņi	Senkapi, sa. Clauk. IIIk.	A 11741:30	Poga	12.–13.gs. sāk.	–
16.	Mārtiņsalas pils	Dzīvesv.XV lūk.Ik.	VI 127: 3112	Poga	12.gs.b.–13. gs.	–
17.	Rēzekne	Neskaidri apst.	Pēc: http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?t=45221 , http://www.khdoskatei.care.lv/viewtopic.php?t=31754&start=0	Daļēji saglabājies zobens, smaile trūkst	12.–13.gs.	Nerestaurēts.
18.	Latvija	Privātkolekcija	Pēc: http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?t=59&t=187781	Vesels zobens kopā ar maksts uzgali	12.–13 g	–

16. tab. Zobenu ar diskveida roktura pogu atradumi Latvijas teritorijā.

¹²⁷³ Atradumu Lievircavā gan nav izdevies identificēt. Fakts par tā esamību minēts V.Kazakeviča darbā *Baltu kalavijai...*, 90. lpp.

	Atraduma vieta	Kopg.	Roktura tver. daļa	Asmens	Asmens grope	Šķērsis	Poga	Svars	Līdz-svaroņums
1.	Talsu Vilkuņģiņa, A 10994:1388	Sagl. 47 cm, rokt.kopg. 15,5 cm,	g. 114,4 mm, b. -3,9 mm, pl. -16-28 mm	Sagl. 31 cm, pl. -45 mm, b. 3,3 mm	gropju pl. 8,6x2 mm,	Izliekts, g-137,4 mm, a-7,2 mm, b.-14 mm	a. -34 mm, pl. -48,8 mm, b.-26 mm	Sagl.-397 g	Pārāk maz saglabājies
2.	Talsu Vilkuņģiņa, A 8571:586	Sagl. g 45 cm.	-	pl. 5 cm	-	g. 84 mm, pl. 1,5 cms	pogas diam 51 mm, b. 21 mm,	Ekspoz. Nav pieejams	Pārāk maz saglabājies
3.	Mārtiņsalas pils, VI 127:3112	-	-	-	-	-	g. -65 mm, a. -60 mm, b. -30 mm.	535 g	Pārāk maz saglabājies
4.	Lībagu Sāraji 25. k., A 12820:145	101,5 cm	93,3 mm, pl. -20-34 mm	86,5 cm	10 mm	g. -92,9 mm, a.-14,5 mm, b. -18,9 mm	a. -51 mm, pl. -53,1 mm, b. -20,2 mm	1,125 kg	24,5 cm no rokt.
5.	Lībagu Sāraji, TNMM 18393:2	Sagl. 69 cm	7,5 cm	g. -Sagl. -56,5 cm, pl. -4,6 cm	1,3 cm	g. -11 cm, a. -1,5 cm, b. -1,7 cm	a. -48 mm, pl. -49 mm, b. -20 mm.	758 g	-
6.	Tērvetes Kalnamuiža, JVM 884	19,9 cm	10 cm	Pl. -4 cm, b. -b. 0,3-0,4 cm	pl.-1,3-1,5 cm	g. -10,5 a. -1 cm pl. -1,6 cm	a. -4 cm, pl. -4,3 mm, b. -1,5.	-	Pārāk maz saglabājies
7.	Alsungas Kalniņi, A11741:30	-	-	-	-	-	g. -54-56 mm, b. -22-24 mm.	262 g.	Pārāk maz saglabājies
8.	Daugmales pilskalns (A 9964:1759)	-	-	-	-	-	pl. -48,6 mm, A. -49,4 mm, b. -18,2 mm	198 g	Pārāk maz saglabājies
9.	Daugmales pilskalns, A 9964:3079	-	-	-	-	-	pl. -48,6 mm, a. -46,7 mm, b. -20,3 mm	209 g	Pārāk maz saglabājies
10.	Daugmales pilskalns, A11971:2673	-	-	-	-	-	pl. -41 mm, a. -39 mm, b. -19,3 mm	147 g.	Pārāk maz saglabājies
11.	Salaspils Lipši, 201. k. VI 185	g.~93 cm	g. -83,9 mm, pl. -238-343 mm, b.-48mm	G. -77,8 cm, pl. -52,0 mm	Pl. -14-15 mm	g.-10,9 cm, a. -1,62 cm.	pl. -57,1 mm, a.-53,4 mm, b.-24,6mm.	Kopsvars 982g	23 cm no rokt.

17. tab. Atsevišķu zobenu ar diskveida pogu tehniskie parametri.

Nr.	Atraduma vieta	Atr. apst.	Inv. nr. vai citas norādes.	Atr.veids, tehn. stāvoklis	Datējums	Ieraksti
1.	Salaspils Laukskola	159. k., ugunskaņps, 1969. g. izr.	VI 128:1895	Pēc restaurācijas, bet ar lieliem metāla zudumiem, poga trūkst	12.-13. gs.	Asmens pārāk bojāts
2.	Cirgaļu Jaunbemberi	s.a. kapulaukā	A 3764	Vairākās daļās salūzis, konservēts, trūkst smailes gals un šķērša puse, asm. konservēts, poga restaurēta.	12.-13.gs.	Nav redzami dēļ konservācijas ar vaskveida vielu
3.	Rīga.	Daugavas gultnē starp t.s. Forburgu labajā un Spīlves plāvām kreisajā krastā 1891. g.	Rig.Kat.	Vesels zobens, zināms tikai no attēla	13. gs.	Bijusi „meistara zīme zeltā”.
4.	Rīga.	Daugavas gultnē pretī bij. Ķeizardārzam 1895. g.	Rig.Kat.	Zobena rokturis, zināms tikai no attēla.	12.-13.gs.	Asm.nav sagl.
5.	Latvija	Nezināmi.	VI 819.	Vesels, restaurēts	12.-13. gs.	-
6.	Latvija	Nezināmi.	Privātkolekcija, pēc: http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=189094	Roktura poga, daļēji tīrta.	12.-13. gs.	-

18. tab. Zobenu ar apaļu roktura pogu ar izvīrztu un noplacinātu vidusdaļu atradumi Latvijā.

	Atraduma vieta, nr.	Poga	Šķērsis	Rokturis	Asmens	Asmens grope	Kopgarums	Svars	Līdzsvara punkts
1.	Salaspils Laukskola, 159. k. VI 128:1895	Diam. bijis 3 cm, nav saglabājusies	Sagl. g. – 93,6 mm, bijis ~ 145 mm, a. – 15 mm, b. – 19 mm.	Bijis ~ 107 mm, sagl. 104,2 mm, tv. d. g. – 90 mm, pl. – 15–32 mm, b. ~ 15 mm.	pl. – 52,8, b. ~ 4 mm,	Nav saskatāma korozijas bojājumu dēļ	g. – bijis 86 cm, sagl. 62 cm	Sagl. 365 g.	Nav nosakāms, pārāk fragmentāri saglabājies.
2.	Cirgaļu Jaunbemberi (A 3764)	pl. – 52,6 mm, a. – 50,4 mm, b. – 42,8 m, sv: 398 g.	g. – bijis ap 16 cm, sagl. 11,4 cm	Kopg. – 16 cm, tver. daļa: g. – 104 mm, pl. 18–19 mm, b. – 35 mm	pl. – 5 cm g. (sagl) – 78 cm	Nav saskatāma	g. – 89 cm, bijis ap 93 cm	1151 g	17 cm no rokt.
3.	Rīga, Daugavas gultne	–	Taisns	Rokt.kopg. – 19 cm	pl. – 4,5 cm, g. – 80 cm	Šaura	99 cm	–	–
4.	Rīga, Daugavas gultne	–	–	Rokt.kopg. – 15 cm	Nolūzis, sagl. neliels fragm.	Šaura	–	–	–
5.	Latvija, VI 819	Diam. – 5 cm	g. – 16 cm.	g. – 13 cm	pl. – 5 cm, g. – 80 cm	Pl. ~ 1,5 cm	98 cm	–	–
6.	Latvija, privātkol.	b. – 7 cm	–	–	–	–	–	503 g	–

19. tab. Zobenu ar apaļu pogu ar izvirzītu un noplacinātu vidusdaļu tehniskie parametri.

Nr.	Atraduma vieta	Atr. apst.	Inv. nr. vai citas norādes.	Atr.veids, tehn. stāvoklis	Datējums	Ieraksti
1.	Kalsnavas Strazdiņi, RDM I 2014	S.a. domājams, kapulauka ter.	RDM I 2014	Korodējis, fragmentārs	12.–13. gs.	Asmens korodējis, nav redzami
2.	Bērzgales Vaidu kapi, A12228:75	43. k.	A12228:75	Tikai rokt. poga, restaurēta	13.gs.b.–14.gs.1.p.	Asmens trūkst
3.	Latvija	Nezināmi.	RKVM ekspoz.	Vesels zobens, restaurēts.	12.–13.gs.	Nav redzami

19. tab. Zobeni ar skaldņotu roktura pogu atradumi Latvijas teritorijā.

	Atraduma vieta, nr.	Poga	Šķērsis	Rokturis	Asmens	Asmens grope	Kopgarums	Svars	Līdzsvara punkts
1.	Kalsnavas Strazdiņi, RDM I 2014	B. – 50,5 mm, a. – 58 mm, pl. – 49 mm. Svars – 457 g.	G. – 138 mm, a. – 11 mm, bl. – 17 mm.	Kopg. nav nosakāms, sagl.tver. d. neliels fr.: pl. – 34 mm, b. – 6,6 mm.	Pl. – 42 mm, sagl.g. ~ 62 cm	~ 14 mm	Sagl. – 77 cm, bijis ap 85–90 cm	Kopsvars: 756 g	~ 15 cm
2.	Bērzgales Vaidu kapi, 43. k. A12228:75	g. – 52,1 mm, a. – 56,5 mm, b. – 43 mm sv.: 156 g	–	–	–	–	–	–	Nav nosakāms, jo asmens trūkst

21. tab. Zobenu ar skaldņotu roktura pogu tehniskie parametri.

N	Atraduma vieta	Atr. apst.	Inv. nr. vai citas norādes.	Atr.veids, tehn. stāvoklis	Datējums	Ieraksti
1.	Turaidas Pūteļi	E.Holberga kolekcija.	Nr.4. Holberga katalogā.	Vesels zobens	11.–13.gs.	–
2.	Turaidas Pūteļi	E.Holberga kolekcija.	Nr. 12. Holberga katalogā, IIIa 63r	Vesels zobens ar maksts uzgali	12.–13.gs.sāk.	–
3.	Krimulda	Nezināmi	DM I 2897	Vesels zobens	11.–13. gs.	–
4.	Talsu pilsk.	A lauk. III. k.	A 11431:2096	Tikai poga, restaurēta.	11.–13.gs.	–
5.	Talsu Vilkuuiža	S.a. ezerā, 2 m no krasta	TNMM 591	Vesels zobens	11.–13. gs.	–
6.	Durbes Dīri	Kapulauka ter.	LVNM 13846	Restaurēts, saglabājies pilnā garumā, asm. ar izdrupumiem	12.-13. gs.	–
7.	Lībagu Ķīļi	S.a. kpl. ter	A 73344:7	Restaurēts, asmens puse trūkst	11.–12. gs.	–

8.	Ceraukstes Podiņi	20. k.	A 10184:1	Vesels zobens, restaurēts	11.–12. gs.sāk.	–
9.	Iksšķiles Zēvaldi	Bij. Zēvalda vasarnīcas teritorijā.	A 9731:1	Salocīts salauzts, restaurēts	11.–12. gs.	–
10.	Salgales Mazgrauži	Nezināmi	Zināms tikai pēc V.Kazakeviča grām.	Nezināms	11.–13. gs.	–
11.	Latvija	Nezināmi	RDM I.	Rokturis, restaurēts	11.–13. gs.	–
12.	Latvija.	Nezināmi	Privātkolekcija. Pēc: http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=173356&view=next	Nerestaurēts, asm. locīts	11.–13. gs.	-
Noteiktiem tiptiem nepieskaitāmi viensmens zobeni un to fragmenti						
13.	Krimuldas Priedes	1. uzsk.	AI 1161:2	Trūkst poga	11.–12. gs.	–
14.	Inčukalns	Mantraču post.uzk.	R.Spirģa info.	Tikai šķērša fragments	11.–12. gs.	–
15.	Inčukalns	Mantraču post.uzk.	R.Spirģa info, arī pēc: http://domongo.org/download/file.php?id=14753&mode=view	Korodējis, poga trūkst, attēlā netipiski sakomplektēts	11.–12. gs.	–
16.	Durbes Dīri	Kapulauka teritorijā	LVNM 13228	Tikai šķērsis	11.–13. gs.	–
17.	Aizkraukle	S.a. kapulauka teritorijā	RDM I 3135	Asmens puse ieskaitot paplatinātu smailli	11.–13. gs.	–
18.	Mežotnes pilskalns	I tr., 1. sl., celtne B2. 1938. g. izr.	A 10033:646	Smailes daļa	12.–13. gs.	–

22. tab. Zobenu ar rombveida roktura pogu u.c viensmens zobenu atradumi Latvijas teritorijā.

	Atraduma vieta, nr.	Poga	Šķērsis	Rokturis	Asmens	Asmens grope	Kopgarums	Svars	Līdzv. punkts
1.	Durbes Dīri, LVMM 13846	a. – 45 mm, pl. – 47 mm	g. – 90 mm, a. vidū – 18,5 mm	tv.daļa g. – 72 mm	pl. – 20–31,5 mm.	vāji izteikta	–	–	Pārāk lieli asms izdrupumi
2.	Iksšķiles Zēvaldi A 9731:1	g. – 52,5 mm, a. – 41,8 mm, b. – 14,8 mm, sv. 114 g	g. – 98,1 mm, b. – 16 mm, a. – 11,8 mm, galu pl. – 31,3 mm	Sagl. – 64,5 mm g.	Salocīts, pl. – 16–22,7 mm, b. – 6 mm	nav	68 cm un 10,5 cm, kopā: 78,5 cm	522 g	Nav nosakāms dēļ deformācijām
3.	Talsu pilsk. A 11431:2096	a. – 57,5 mm pl. – 58 mm, b. – 25 mm	–	–	–	–	–	–	–
4.	Krimuldas Priedes, 1.uzk.	trūkst	g. – 118 mm, pl. – vidū 25 mm, šaur. vietā 15,5 mm, b. – 15,2 mm, galu pl. 34,8 mm	tv. daļa – pl. – 21 mm – 29,1 mm, b. – 2,2 mm	pl. – līdz 29,1 mm, b. – līdz 4 mm	Nav	Sagl. ap 58 cm	–	–
5.	Lībagu Ķīļi	a. – 67,7 mm, pl. – 70,3 mm, b. – 25,8 mm	g. – 13,8 cm, b. – 14,5 mm, galu pl. – 49,7 cm, a. vidus izv. 21,4 mm	Kopg. – 16 cm, tv.daļa – g. – 69,4 mm, pl. – 8 mm–12 mm, b. – 6,4 mm	pl. – 27,1 mm – g. – 34,5 cm, b. – 5,7 mm.	Nav	Sagl. g. – 49 cm	sagl. 612 g	pārāk liels fragments trūkst
6.	Talsu Vilku-muiža TNMM 591	a. – 57 mm, pl. – 65 mm, b. – 18 mm	g. – 13 cm, galu pl. līdz 39 mm, b. – 23 mm	Tveramdaļa 75 mm, kopgarums: 14,5 cm	pl. – 2,5–3,3 cm, asmens g. – 77,5 cm	Nav	92 cm	888 g	16 cm no rokt.
7.	Krimulda, s.a. DM I 2897	g. – 58,6 mm, a. – 60,3 mm, b. – 20,3 mm	g. – 109 mm, a. – 21,2 (vidū), 42,7 mm (gali), b. – 17,1 mm	Kopg.–155 mm, tv.d. – 79,5 mm, pl. – 9,1–13,3 mm, b. – 4,2–6,4 mm	g. – 74 cm, pl. – 27,2–34,3 mm, b. – 8,5 mm–5,9 mm	Vāji izteikta pie smailes	90 cm	855 g	21 cm
8.	Mežotnes pilsk. A 10033:646	–	–	–	Sagl. g. 138 mm pl. – 23,6 mm, b. – 7,5 mm, sv. – 79 g.	–	–	–	–
9.	Ceraukstes Podiņi, 20. k. A 10184:1	g. – 77,4 mm, a. – 47,5 mm, b. – 11,2 mm.	g. – 120 mm, a. – 15 mm, galu pl. – 34,8 mm, b. – 18,2 mm	Kopg. – 15 cm, tv.d.: g. – 84,5 mm, pl. – 14,8–18,8 mm, b. – 9,8 mm	g. – 68 cm, pl. – 28–35 mm, b. – 6,4 mm	Nav	83,5 cm	791 g	21 cm no rokt
10.	Turaidas Pūteji IIIa 63r	-	g. – 108 mm	-	g. – 65,5 cm, pl. – 32 mm	Nav	78,7 cm	-	-

23. tab. Atsevišķu zobenu ar rombveida roktura pogu un tam tuvu formu zobenu tehniskie parametri.

N	Atraduma vieta	Atr. apst.	Inv. nr. vai citas norādes.	Atr.veids, tehn. stāvoklis	Datējums	Ieraksti
1.	Auces kapulauks	Kapulauka ter.	A13686:2	Tikai rokt. poga, restaurēta	12.–13.gs.	–
2.	Turaidas Pūteļi	8. k.	RDM I 473a	Daļēji restaurēts, nedaudz bojāts	12. gs.	Nav redzami, asmens konservēts ar laku
3.	Turaidas Pūteļi	Holberga kolekcija	E. Holberga kolekcijas foto (LNVM AA3)	Vesels zobens	12. gs.	Asmens korodējis
4.	Krimuldas Tālēni	16. k.	AI 1255:2	Zobena fragments, trūkst puse asmens, restaurēts	12. gs.	Nav saskatāmi
5.	Krimuldas Liepenes	II gr. 3. uzsk.	A 11771:43	Fragmentārs, korodējis	12.gs.	Nav zināmi, jo asm. ļoti sliktā stāvoklī
6.	Latvija.	Izpostīts apbedījums	Privātkolekcija. Pēc: http://domongol.su/download/file.php?id=14751&mode=view	Nerestaurēts	11.–12. gs.	Nav redzami, asmens korodējis
7.	Latvija.	Izpostīts apbedījums	Privātkolekcija. Pēc: http://domongol.su/download/file.php?id=14754&mode=view	Foto redzama poga ar nepareizi pieliktu vienasmens asmeni, nerestaurēts.	11.–12. gs.	Nav zināmi

24. tab. Zobeni ar A tipa rokturu pogu Latvijas teritorijā.

	Atraduma vieta, nr.	Poga	Šķērsis	Rokturis	Asmens	Asmens grope	Kop-garums	Svars	Līdzv. punkts
1.	Auces kapulauks, A 12686	Pl. – 70,5 mm, a. – 34,5 mm, b. – 23,9 mm, sv. 146 g	–	Tv.d. pl. 15,1 mm, b. – 4,8 mm, sagl. tikai 22,6 mm g	–	–	–	–	–
2.	Turaidas Pūteļi, 8. k. DM I 473	g. – 62,1 mm, a. – 40,2 mm, b. – 32 mm	g. – 118,9 mm, a. – 10,9 mm, b. – 13,9 mm	g. – 142,4 mm, tv.d. – 91,7 mm, pl. – 17,8–29,8 mm, b. – 4,8 mm,	pl. – 48,8 mm, b. – 4,1 mm, g.–85 cm	pl. ~11 mm	99,3 cm	Roktura daļai – 455 g	Asm. pārāk bojāts.
3.	Krimuldas Liepenes, II gr. 3. uzsk. A 11771:43	g. ~70 mm, a. – 42 mm, b. – ~35 mm	Bijis ap 13 cm g, a. – 12 mm, b. – 20 mm	g. – 147 mm, tv.d.–85 mm, pl. – 23–33 mm	Sadrupis, pl. – ap 55 mm	Nav saskatāma	Nav precīzi nosakāms	Sagl. 951 g.	Asm. pārāk sadrupis un korodējis.

25. tab. Atsevišķu zobenu ar A tipa roktura pogu tehniskie parametri.

Nr.	Atraduma vieta	Atr. apst.	Inv. nr. vai citas norādes.	Atr.veids, tehn. stāvoklis	Datējums	Ieraksti
1.	Īslīces Viesturi (Jaunjelgava ?)	Apstākļi nezināmi	KPM II 3040 un Rig.Kat.336.	Asmens gals trūkst	11.–13.gs.	Virsmā nelīdzena ar korozijas izdrupumiem
2.	Salaspils Lipši	64. k.	VI 185	Korodējis, fragmentārs sadrupis	12. gs.	Nerestaurēts, sadrupis
3.	Salaspils Laukskolas ciems	s.a.ugunskuru v. 1975.g. izr. Kv.160x110	VI 128:8023	Tikai poga, nerestaurēta	11–13.gs.	–
4.	Salaspils Laukskolas kpl.	s.a. I tranšējā, akn. riņķis.	A 8954:1	Tikai poga, nerestaurēta	12.–13. gs.	–
5.	Pierīga (?)	Mantraču aktivitātes	Pēc: http://domongol.su/viewtopic.php?f=77&t=10619 un http://forumimage.ru/show/4849688	Asmens daļa ar pogu, nerestaurēta	11.–13. gs.	Nav restaurēts
6.	Latvija, iespējams lībiešu apdz. teritorija.	Nezināmi	Pēc: http://domongol.su/viewtopic.php?f=77&t=10912&st=0&sk=t&sd=a&start=20 un http://domongol.su/download/file.php?id=14759&mode=view	Gandrīz vesels zobens, smaile trūkst, nerestaurēts	11.–12. gs	Nav restaurēts

26. tab. Zobeni ar augšpusē noapaļotu (B tipa) roktura pogu Latvijas teritorijā

	Atraduma vieta, nr.	Poga	Šķērsis	Rokturis	Asmens	Asmens grope	Kopgarums	Svars	Līdzv. punkts
1.	Īsīces Viesturi, JVMM II 3040	gl. – 56,8 mm, a. – 44,9 mm, b. – 33,2 mm	g. – 119,5 mm, a. – 12,8 mm, b. – 15,2 mm	Tveramdaļa: g. – 103,6 mm, pl. – 10–27,3 mm	~pl. – 51,8 mm, g. sagl. 54 mm, b. – 3,9 mm	22,2 mm	Sagl. 71 cm	733 g	pārāk liela daļa asmens trūkst
2.	Salaspils Lipši, 64. k., VI 185	g. – 65 mm, a. – 57 mm, b. – 36 mm	g. – 18 cm, a. – ~9 mm, pl. – ~16 mm	Rokt kopg. – 14 cm, tv. daļa: ~7 cm, pl. – 25–32 mm	pl. (ar maksts paliekām) ~6 cm, asm.g. bijis ~90 cm	Nav redzama dēļ korozijas	Bijis ap 1 m, sagl. g – 17, 36, 19,5, 12 cm fragmenti	–	Nav nosakāms, zobens gandrīz pilnībā korodējis
3.	Salaspils Laukskolas apm., VI 128:8023	g. – 63,3 mm, a. – 43 mm, b. – 35,9 mm, sv. – 302 g	–	Tv. daļa pl. no 18,5, b. – 4,9 mm, g. sagl. – 13,6 mm.	–	–	–	–	–
4.	Salaspils Laukskolas kpl. A 8954:1.	g. – 57,7 mm, a. – 28,9 mm, b. – 28,9 mm, sv. – 158 g.	–	Tv. daļa – pl. – 8,7–12,7 mm, b. – 5,2 mm	–	–	–	–	–

27. tab. Zobenu ar augšpusē noapaļotu (B tipa) roktura pogu tehniskie parametri.

Nr.	Atraduma vieta	Atraduma apst.	Inv. nr. vai citas norādes.	Atr.veids, tehn. stāvoklis	Datējums	Ieraksti
1.	Mārtiņsalas pils	Dzīvesvieta.	VI 127:1660	Tikai poga	13.gs.	–
2.	Užavas Sembu senkapi	Kapulauka ter.	Privātkolekcija, pēc: http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=190637 , http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=642234&mode=view/%D0%BC%D0%B5%D1%87-4.jpg	Poga, sakompilēta kopā ar netipisku šķērsi	12.–13. gs.	–

28. tab. Zobeni ar pusapaļu un centrā figurāli pagarinātu (D tipa) roktura pogu.

Nr.	Atraduma vieta, nr.	Poga	Šķērsis	Rokturis	Asmens	Asmens grope	Kopgarums	Svars	Līdzv. punkts
1.	Mārtiņsalas pils, VI 127:1660	g. – 81,9 mm, a. – 54,5 mm, b. – 40 mm, sv. – 483 g	–	tv. d. b. – 12,5 mm, pl. – 18 mm.	–	–	–	–	–

29. tab. Zobenu ar pusapaļu un centrā figurāli pagarinātu (D tipa) roktura pogu tehniskie parametri.

Nr.	Atraduma vieta	Atr. apst.	Inv. nr. vai citas norādes.	Atr.veids, tehn. stāvoklis	Datējums	Ieraksti
1.	Sateseles pilskalns	Dzīvesvieta, 1. lauk., 6. k.	TMR 23908	Tikai poga, restaurēta	12.–13. gs.	–

30. tab. Zobenu un to fragmentu ar E tipa pogu atradumi Latvijas teritorijā.

	Atraduma vieta, nr.	Poga	Šķērsis	Rokturis	Asmens	Asmens grope	Kopgarums	Svars	Līdzv. punkts
1.	Sateseles pilskalns TMR 23908	g. – 7,5 cm, a. – 4,8 cm, b. – 3,1 cm	–	–	–	–	–	–	–

31. tab. Zobenu un to fragmentu ar E tipa pogu tehniskie parametri.

Nr.	Atraduma vieta	Atraduma apst.	Inv. nr.	Dat.	Izmēri
I grupa – ĪSĀKIE					
A variants – taisnie					
1.	Daugmales pilskalns	Dzīvesv., 3. lauk. 6. k.	A 12763:91	12. gs.	g. – 91 mm, a. – 10 mm, b. – 15,5 mm
2.	Sabiles senpilsēta	Dzīvesvieta	–	12.–13.gs.	–
3.	Talsu pilskalns	Dzīvesvieta	A11431:1028	12.–13.gs.	g. – 95,5 mm B – 15 mm a. – 7 mm
4.	Zlēku Pasilciems	s.a. kpl.ter.	ΓΘ 890/ 770A	12.–13.gs.	g. – 108,8 mm b. – 15 mm a. – 9,5 mm
5.	Zlēku Pasilciems	s.a. kpl.ter.	ΓΘ 890/ 659	12.–13. gs.	g. – 108,4 mm 16,9 mm 12 mm (svars 76 g)
6.	Salaspils Laukskola	527. k.	VI 128:7614	12.gs.	g. – 12,5 cm, a. – 12,5 mm, b. – 17 mm., sv.–160 g.
7.	Vainižu Zviedrukalns	Kapulauka terit.	A 5945	12.gs.b.–13.gs.sāk.	g. – 97 mm, b. – 9–15 mm, a. – 9–11 mm
8.	Doles Raušu kpl.	S.a., 5. lauk. 1972. g. izr.	VI 146:778	11.–13.gs.	g. bijis ap 113,2 mm, sagl. 73 mm, b. – 18,1 mm, a. – 10,4 mm, sv. – 23 g.
9.	Aizkraukle	Bēra kolekcija	BM1852,0329257	12.–13.gs.	Sagl. zob.kopg. 23.5 cm.
B variants – Īsie viegli izliektie					
10.	Alsungas Kalniņi (šaurais)	s.a. D lauk., V kārta,	A 11751:8	12.gs.	90,5 mm, b. – 17,5 mm, a. – 13 mm
11.	Mārtiņsalas pils (platais)	8. lauk., 4. k. 130 cm dz. 25.IX.68.	VI 127:2351	13. gs.	g. – 129,6 mm, a. – 19,3–24,9 mm, b. – 15,4 mm, sv.–147 g.
II grupa – garākie taisnie					
12.	Tērvetes pilsk.	1954.g. 30.VII.3.celtne, 71.cm.dz.	VI24a:853	12.–13.gs.	g. – 149 mm, pl. – 13,8 mm, a. – 8,2 mm, sv. – 68 g.
13.	Mārtiņsalas ciems	3 ^B lauk. 3.k. 12. krāšnis celtnē, 95 cm dz. 23.VII.73.	VI 121: 2180	12.–13.gs.	Sagl. 127 mm, bijis ap 23 cm b. – ~15 mm a. – ~9 mm
14.	Mārtiņsalas pils	Dzīvesvieta, IV lauk., 4. k. 130 cm dz. 3.IX.68.	VI 127:2222	12.–13.gs.	g. – sagl. 17 cm (bijis ~ 24 cm) b. – 15 mm, a. – 10 mm.
15.	Lībagu Sāraji	12. kaps.	A 12816:158	12. gs.b.–13. gs.sāk.	g. – 17 mm, ab. – 11,2 mm, b. – 14,1 mm, sv. – 152 g
16.	Mežotnes pilskalns	Dzīvesvieta	A 11429:1214	12.–13.gs.	g. ~ 14 cm
17.	Lībagu Ķīļi	Kapulauks	A 7344:10	12. gs. 1.p.	Nav sagl., tikai att. pārskatā.
18.	Daugmales pilskalns	Dzīvesvieta	A12705:89	12.–13.gs.	18,5 cm b. – 14 mm, a. – 7 mm
19.	Latvija	Pēc: http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=128212&view=previous		11.-13. gs.	-
III grupa – Izliektie					
A variants – dzelzs, U veida formas					
20.	Mežotnes pilskalns	Dzīvesvieta	A 11429:556	13. gs.	g. – 13 cm.
21.	Talsu Vilkuuiža	Senkapi	A 10994:1388	12.–14. gs.	g.–137,4 mm, a. – 7,2 mm, b. – 14 mm
22.	Privātkolekcija.	Pēc: http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=179804	–	12.–14. gs.	Nav zināmi.
B variants – Bronzas, ar dobu vidu					
23.	Ikšķiles lībiešu ciems	Dzīvesvieta	VI 131:541	12.–13. gs.	g. – 142,4 mm, a. – vidū–20 mm, galos – 19,5 mm, b. – 15,9 mm, sv. – 87 g., asm.pl. – ~42 mm.
24.	Mārtiņsalas pils	Dzīvesvieta	RDM I 2311	13. gs.	Sagl. g. – 68,1 mm, a. – 21,1–29,9 mm, pl. – 21,4 mm, sv. – 47 g.

32. tab. Krusta karu perioda zobenu raksturīgāko formu apakšējo šķēršu atradumi Latvijas teritorijā.

	Tips, apakštīps	Kopā	Procenti no kopskaita	
1.	T tips, III apakštīps	6	2,21 %	~39 %
2.	T tips, IV apakštīps	41	14,76 %	
3.	T tips, V apakštīps	52	19,18 %	
4.	T tips, VI apakštīps	7	2,5 %	
5.	Kuršu tips	85	31,36 %	
6.	Seglveida poga	18	6,64 %	
7.	Diskveida poga	18	6,64 %	
8.	Apaļa poga ar izvirz. priekšp.	6	2,21 %	
9.	Skaldņota poga	3	1,1 %	
10.	A tipa poga	6	2,21 %	
11.	B tipa poga	6	2,21 %	
12.	D tipa poga	2	0,73 %	
13.	E tipa poga	1	0,36 %	
14.	Atsevišķie šķērši	21	7,74 %	

33. tab. 11. gs. 2. puses – 13. gs. Latvijas teritorijā atrasto zobenu tipu atradumu procentuāls sadalījums.

Nr.	Atraduma vieta	Atr. apstākļi	Inv.nr. vai citas norādes	Atr.veids, tehn. stāvoklis	Datējums	Tehniskie parametri
1.	Salaspils Laukskola	209. k.	VI 128:2313	Patinējis, apdrūpis	10.–11. gs.	g. – 65 mm, pl. 39 mm, b. – 14 mm, sv. 22 g.
2.	Izvaltas (Šķeltovas) Brīveri	40. k.	AP 90:141	Restaurēts, bet ļoti trausls	10. gs. b.	g. – 52,5 mm, pl. – 35 mm, b. – 22,1 mm (sv.nenosakāms)
3.	Asotes pilskalns	B lauk., 6.kārta (1953) 137 cm dz.	VI 15:681	Restaurēts, bet salūzis	10. gs. b. – 11. gs. sāk.	g. – 46,7 mm, pl. – 34,5 mm, b. – ~ 14 mm, sv. sagl. ~ 7 g, bijis 34 g.
4.	Priekuļu Ģūģeri	11. k.	VI 291: 135	Restaurēts	11. gs. 1. puse	g. – 44,9–64,3, pl. – 41,8 mm, b. – 16,9 mm.
5.	Priekuļu Ģūģeri	135. k.	VI 291:1343	Restaurēts	11. gs. 1. puse	g. – 63,2 mm, pl. – 40 mm, b. – 14 mm, sv. – 16 g.
6.	Āraišu ezerpils	Ieejas uzbērumā	VI 45a:820	Restaurēts	10. gs.	g. – 62 mm, pl. – 30 mm.
7.	Doles Aušas	S.a.	A 9012:1	Restaurēts, viegli deformēts	10.–11.gs.	g. – 42,1 mm, a. – 68,7 mm, b. – 13,6 mm, sv. – 34 g.
8.	Salaspils Laukskola	394.k.	VI 128:5662	Patinējis, bojāts.	10.–11. gs. sāk.	g. – 81,8 mm, pl. ~ 37,6 mm, b. ~ 28,9 mm, sv. – 44 g.
9.	Tērvetes pilskalns	B lauk., 3.sl., 1957 g., 211 cm dz.	VI 24d:1246	Restaurēts	11. gs.	g. – 48–63 mm, b. – 9,5 mm, sv. – 26 g.
10.	Priekuļu Ģūģeri	30. k.	VI 291: 382	Restaurēts	11. gs. sāk.	g. – 6,1 mm, pl. – 39,1 mm, b. – 21,8 mm, sv. nenosakāms.
11.	Kuldīgas raj.	Nezināmi.	Pēc: http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=185959 (skatīts 2012-01-07).	Viegli patinējis.	10.–11. gs.	–
12.	Latvija.	Nezināmi.	Pēc: http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=167810 (skatīts 2012-11-03).	Daļēji restaurēts.	10.–11. gs.	–
13.	Latvija	Nezināmi.	Pēc: http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=101893&view=next http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=329973&mode=view/110520101048.jpg	Patinējis	10.-11. gs.	–

34. tab. I tipa zobenu makstu uzgaļu atradumi Latvijā

Nr.	Atraduma vieta	Atr. apstākļi	Inv.nr. vai citas norādes	Atr.veids, tehn. stāvoklis	Datējums	Tehniskie parametri
1.	Āraišu ezerpils	Dzīvesvieta, C–3. lauk., 3. k.	VI 45:102	Dzīvesv., restaurēts	9.–10. gs.	g. – 56,5 mm, pl. – 40 mm, b. – 17 mm.
2.	Aglonas Kristapiņi	280. k.	A 12768:38a	Kaps, kopā ar V tipa zobenu, restaurēts	10. gs. b.	–
3.	Matkules apkārtnē	Kapulauka teritorija	Pēc: http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=63126&view=next	Postīts kaps, iesp., kopā ar H tipa zobenu, privātkolekcija.	9.–10.gs.	g. ~5,5 cm, pl. ~ 3,5 cm.
4.	Mārtiņsalas pils	Dzīvesvieta, 19. gs. pētījumi.	RDM I 2301	Restaurēts.	9.–10.gs.	g. – 44,3–64,5 mm, pl. – 42,1 mm, b. – 15,6 mm, sv. – 38 g.

35. tab. Zobenu II tipa makstu uzgaļu atradumi Latvijas teritorijā.

IIIa-1 tips						
	Atraduma vieta	Atr. apstākļi	Inv.nr. vai citas norādes	Atr.veids, tehn. stāvoklis	Datējums	Tehniskie parametri
1.	Kazdanga	s.a.	KPM 1664	Uzgalis saplacināts, nerestaurēts.	11. gs.2.p.–12.gs.sāk.	g. – 47,6–53,8 mm, pl. – 36,5 mm., b. – 9,2 mm, sv. – 25 g.
2.	Kazdangas Apariņas	2. k.	A 7601:11	Labs.	11. gs.2.p.–12.gs.sāk.	g. –53,6 mm, vidū – 46,6 mm, pl. –37 mm, b. – 11 mm, sv. – 41 g.
3.	Rāvas Strungas	7. k.	LNMM 15889	Nebija pieejams apskatei klātienē.	11.gs.2.p.–12.gs.sāk.	g. – 45–53 mm, pl. – 36 mm.
4.	Latvija	Nezināmi	Pēc: http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=195695&sid=38a6ae8cc2da41c85242576310ad0dbe	Daļēji restaurēts, augšpuse nodrupusi	10.gs.b–12. gs. sāk.	–
5.	Latvija	Nezināmi	Pēc: http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=188507&view=previous&id=5a14cb0771ec678be0b5ab6d740a6872	Daļēji restaurēts. Viens no centr.pagarināju miem atlauzts	10.gs.b–12. gs. sāk.	–
IIIa-2 tips						
6.	Bīriņu Čiekuri	2. uzķ., izrakumos, postītā kapu uzkalniņā	VI 86:8	Restaurēts, sagl. maksts ādas daļa	12. gs.	g. – 50,0 mm, pl. – 36,6 mm, b. – 17,4 mm, sv. – 38 g
7.	Turaidas Karātavkalns	1. uzķ..	AI 1965:4	Daļēji restaurēts, iekšpusē sagl.maksts daļas	11. gs.2. p.–12. gs.	g. – 47 mm (vidū), pl. – 36,8 mm, b. – 16,5 mm.
IIIa-3 tips						
8.	Ikšķiles Rumuļi	10. k.	VI 203:130	Restaurēts	12. gs.	g. – 70,2–79,5 mm, pl. – 41,3 mm, b.– 16,3 mm, sv.– 47 g.
9.	Daugmales senpilsēta	Dzīvesv.	A 11970:1872	Restaurēts	12. gs.	LNVM ekspoz.slēgtā vitr.
10.	Krimuldas pag.	S.a.	RDM I 1041	Restaurēts	11.–12. gs.	LNVM ekspoz.slēgtā vitr.
11.	Turaidas Pūteļi	Kpl.	E.Holberga katalogā nr. 16. (LNVM AA3)	Kopā ar divasm. zobena asmeni	11.gs.b.–12. gs.	Nav identificēts

36. tab. IIIa tipa zobenu makstu uzgaļu atradumi Latvijas teritorijā.

	Atraduma vieta	Atr. apstākļi	Inv.nr. vai citas norādes	Atr.veids, tehn. stāvoklis	Datējums	Tehniskie parametri
1.	Ceraukstes Podiņi	S.a. kpl.	BNM 5936/2	–	11.gs.	–
2.	Drabešu Liepiņas	95. k.	VI 155:662	Kopā ar Z tipa zobenu	11. gs.	g. – 85,1 mm, pl. – 38,7 mm, b. – 13,7 mm, sv.- 23 g.
3.	Ludzas Odūkalns	Kaps	ГЭ 1437 / 14	Iespējams, kopā ar H tipa zobenu	11. gs.	g. – 113 mm, pl. – 49 mm.
4.	Jaunsvirlauka	S.a.	TVM	Kopā ar vienasmens zobenu ar rombv. pogu	11. gs.	–
5.	Salaspils Laukskola	105. k.	VI 128:1082	Kopā ar Z tipa zobenu	11. gs. vidus–12.gs.sāk.	g.–101,5–119,2 mm, pl. – 48,6 mm, b. – 18,9 mm, sv. – 94 g.
6.	Salaspils Laukskola	473. k.	VI 128:6868		11. gs. vidus–12.gs.sāk.	g. – sagl. 90,9 mm, pl. – 46,5 mm, b. – 21,4 mm, sv. (ar asm.fr.) – 117 g.
7.	Inčūkalns	Nezināmi	http://domongol.org/viewtopic.php?f=77&t=10912&st=0&sk=t&sd=a&sid=b1fefe2a2b0ed7bdc25230fbf1b	Patinējis	11. gs. (?)	–

			76b&start=20 http://domongol.org/download/file.php?id=14752&mode=view			
8.	Inčukalns	Nezināmi	http://domongol.org/download/file.php?id=14755&mode=view	Patinējis	11. gs. (?)	–
9.	Inčukalns	Nezināmi	http://domongol.org/download/file.php?id=14758&mode=view	Patinējis	11. gs.	
10.	Kurzeme (?)	Nezināmi	http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=324932&mode=view/IMG_9730.JPG	Kopā ar Iasm.z.ar antenv.pogu	10.-11. gs.	-
11.	Sigulda, Kronberga ferma (Saksukalns)	Kaps.	BM,1852,0329.373	Kopā ar Z tipa zobenu	11. gs.	g. – 10,3 cm (sagl.).
12.	Turaidas Pūteļi	39. k.	Nav identificēts	Kopā ar K tipa zobenu	11. gs.	–
13.	Turaidas Pūteļi	–	Holberga katalogā nr. 3.	Kopā ar agrīnas formas T tipa zobenu	10.–11.gs.sāk.	–
14.	Vecsaules Čapāni, iespējams, tas pats, kas glabājas BNM kā atrasts Zemgalē	Kaps.	KPM 875, BNM 1338	–	11. gs.	g. – 11 cm.
15.	Vecsaules Čapāni	Kpl.ter.	KPM 1300, JNMM 3851	s.a. kpl.	11. gs.	g. – 75,5 mm, pl. – 42,2 mm, b. – 12 mm, sv. – 43 g.
16.	Vecsaules Čapāni	Kpl.ter.	KPM 1302 JNMM 2961	s.a. kpl.	11. gs.	g. – 83,8 mm, 42,9 mm, b. – 13,8 mm, sv. – 35 g
17.	Vecpils Āboliņi	Kpl. teritorijā	A 8901:8	Bojāts, daļēji restaurēts, kapa komplekss nav nosakāms	10.gs.2.p. – 11.gs.	Saglabājies fragmentāri. G. – 51,3 mm, pl. 32,6 mm, b. – 9,6 mm, sv. – 9 g.

37. tab. IIIb tipa zobenu makstu uzgaļi Latvijas teritorijā.

	Atraduma vieta	Atr. apstākļi	Inv.nr. vai citas norādes	Atr.veids, tehn. stāvoklis	Datējums	Tehniskie parametri
1.	Krimuldas Liepenes	II gr. 4. uzsk.	A 11771:69	Kopā ar T tipa agrīnas formas zobenu	10.–11. gs. 1. p.	g. – 20,9 cm, pl. – 43,3 mm, b. – 18,9 mm (nepilns), bijis ap 21 mm, sv.-205 g
2.	Turaidas Pūteļi	21. k.	RDM I 471 A		10.–11. gs. 1. p.	Nebija pieejami

38. tab. IIIb–1 tipa zobenu uzgaļi Latvijā.

	Atraduma vieta	Atr. apstākļi	Inv.nr. vai citas norādes	Atr.veids, tehn. stāvoklis	Datējums	Tehniskie parametri
1.	Salaspils Laukskola,	452. k.	Post. apb.	VI 128: 6749	11. gs.	g. – 54,1–72,9 mm, pl. – 41 mm, b. – 20 mm, sv. – ar asm.fr. 89 g.
2.	Dreņģeri–Čunkāni	46. k.	Post.apb.	VI 250b	11.gs.	-

39. tab. IIIc tipa zobenu makstu uzgaļi Latvijas teritorijā.

	Atraduma vieta	Atr. apstākļi	Inv.nr. vai citas norādes	Atr.veids, tehn. stāvoklis	Datejums	Tehniskie parametri
1.	Alsungas Kalniņi, 7. k.	Kaps.	A 11673:23	Dedzis, kusijs, patinējis, senl. sar. iekļauts kā sakusums	12. gs.	Ļoti bojāts. Sagl. izm.: g. – 36,7 mm, pl. – 29 mm, b. – 8,8 mm, sv. – 13 g.
2.	Krimuldas Liepenes I gr., 13. uzsk	Postīts kaps	A 11771:30	Uzgalis ar lielu asmens fragmentu	11. gs. 2. p. 12. gs. sāk.	g. – 47,4–57,5 mm, pl. – 34,5 mm, b. – 17,8 mm, sv. – 43 g
3.	Vircavas Mazroķi	S.a. iesp. no kapulauka kopā ar citiem s.a.	JNVM 1995:42	Bojāts, nodilis, vidus izvirzījums trūkst	11.–12. gs.	Pl. – 39,1 mm, a. – 36,9 un sāni – 41,9 mm, b. – 13 mm, sv. – 39 g.
4.	Durbes Dīri	II ugunskaņu vietas 1. k.	LVMM 13135	Restaurēts	12gsb–13gs	Nebija pieejams (atrodas LNMM slēgtā vitr.)
5.	Durbes Dīri	II ugunskaņu vietas 1. k.	LVMM 13135	Restaurēts	12gsb–13gs	Nebija pieejams (atrodas LNMM slēgtā vitr.)
6.	Kandava	s.a.	KPM 181	Restaurēts.	12. gs.	g – 55 mm, sānos 54 mm, pl. – 36,5 mm, b. – 14,6 mm, sv. – 53 g.
7.	Gramzdas Dārznieki	s.a.	A 9063:2	Restaurēts.	Ar 11. gs.	g. – 51 un 57 mm, pl. – 35 mm (LNVM ekspozīcijā)
8.	Lībagu Sāraji	8. lauk., s.a.	A12820:726	Patinējis, netālu no kušu tipa Iapakšt. zobena fragm.	12./13.gs.	g.–61,5 mm, pl. – 35 mm, b. – 14 mm.
9.	Mārtiņsalas pils	Dzīvesv., VIII lauk., 1. k. 20 cm dz., 1968. g. izr.	VI 127:1223	Atsevišķs uzgalis, restaurēts.	12./13.gs.	g. – 48,7 mm, sānos – 51 mm, pl. – 31,8 mm, b. – 13 mm, sv.: 24 g.
10.	Medzes Kapsēde	Nezināmi.	KPM 299	Kartotēkas ziņas.	11.–13.gs.	Pl. – 34 mm.
11.	Rucavas Lejas	s.a.	A 11196:2	Kopā ar dažādiem s.a., gk. rotām arī jaunlaiku atradumiem, patinējis.	12.–13.gs	g. – 58–64,2 mm, pl. 35 mm, b. – 15,9 mm, sv. – 34 g.
12.	Kurzeme, iesp. Medzes Strautiņi	s.a.	A 9851:3	Patinējis.	11.–13. gs.	g. – 43,9 un 56,7 mm, pl. – 32 mm, b. – 13,5 mm, sv. – 41 g.
13.	Lībagu Sāraji	34. kaps	A 123820:309	Kopā ar T–V zobenu un V–III tipa uzgali.	12. gs. b. – 13.gs. 1. p.	g. – 93 mm, pl. – 39 mm, b. – 11 mm.
14.	Lībagu Sāraji	39. k.	A 12820:434	Ar saulīšu ornamentu virs vājām putnu kontūrām	12.gs.b.–13.gs.sāk.	g. – 59,7 mm (vidū), 48,1 mm (sānos), pl. – 36,4 mm, b. – 15,1 mm, sv. – 43 g.
15.	Kuldīgas raj. (?)	Nezināmi. Iegūti laikā līdz 2011. g. rudenim. ¹²⁷⁴	Pēc: http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=188857&view=next	Iespējams atrasts kopā ar I tipa uzgali	11.–13. gs.	–
16.	Latvija	Nezināmi.	Pēc: http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=179802	Kopā ar 3 V tipa uzgaļiem.	11.-13. gs.	-
17.	Latvija	Nezināmi.	Pēc: http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=101201&view=previous	Kopā ar jostas sadalītāju un skandināviskas stila ažuļiem apkalumiem	11.-13. gs.	-

40. tab. IV tipa zobenu makstu uzgaļi Latvijas teritorijā.

¹²⁷⁴ Attēls pieejams adresē: <http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=185959> (skatīts 2012-05-20).

	Atraduma vieta	Atr. apstākļi	Inv.nr. vai citas norādes	Atr.veids, tehn. stāvoklis	Datējums	Tehniskie parametri
1.	Alsungas Kalniņi	S.a. kpl. ter.	LVMM 12612	Viens numurs daudzām senlietām LVMM krāj.	12.–13. g.	Nav identificēts klātienē
2.	Aizkraukle	Kpl.	RDM I 687	S.a. kpl. ter.	11.–12. gs. sāk.–1.p.	g. – sānos: 59,2 mm, vidū 59,8 mm, pl. – 37 mm, b. – 16,4 mm, sv. – 53 mm
3.	Daugmales pilsk.	Dzīvesv.	A 9964:6581	Nerest.	12.–13. gs.	g. – sānos: 45 mm, vidū 58 mm, pl. – 34,3 mm, b. – 6,4 mm, sv. – 40 mm.
4.	Doles Rauši	9. k.	VI 146:49	Postīts kaps.	11.–12. gs.	g. – vidū: 62, pl. – 36 mm, b. – 17 mm.
5.	Doles Rauši	142. k.	VI 146:919	Postīts kaps, uzg. patinējies ar organikas daļām iekšpusē.	12. gs.	g. – vidū: 62 mm, pl. – 36 mm, b. – 17 mm.
6.	Dundagas baznīca	Kapulauka ter.	Dundagas muzejs.	Kopā ar asmens fragm.	12.–13. gs.	–
7.	Durbes Dīri	III ugunsķ. vieta.	LVMM 13199	Restaurēts	12.–13. gs.	g. – vidū: 60 mm, pl. – 34 mm,
8.	Durbes Dīri	III ugunsķ. vieta.	LVMM 13214	Restaurēts	12.–13. gs.	g. – vidū: 57 mm, pl. – 36 mm.
9.	Ikšķiles Zariņi	s.a. kpl	VI 152:587	Restaurēts	12.–13. gs.	g. – vidū: 55 mm, pl. – 35,5 mm, b. – 17 mm, sv. – 51 mm,
10.	Kokneses pils	Dzīvesv., 9. lauk., 8.sl.	VI 62:5167	Restaurēts	12.–13. gs.	g. – vidū: 45 mm, pl. – 35 mm, b. – 14 mm.
11.	Lielvārdes pārcelt.	Postīts kaps, 10. k.	A 10381:2	Nerest., ar organikas paliekām	11.–12. gs.	g. – vidū: 53 mm, pl. – 34 mm, b. – 21 mm.
12.	Lībagu Sāraji	44. kaps	A 12820:554	Nerestaurēts, kaps ar bagātām piedevām	12./13.gs. mija	g. – vidū: 60 mm, pl. – 35 mm, b. – 15 mm.
13.	Lībagu Sāraji	9. lauk., s.a.	A 12820:738	deformēts	12./13.gs.	g. – vidū: 55 mm, pl. – 35 mm, b. – 11 mm.
14.	Mārtiņsalas pils	Dzīvesvieta	RDM I 2300	restaurēts	12.–13.gs.	Nebija pieejams (atrodas slēgtā vitrīnā).
15.	Mārtiņsalas pils	Dzīvesvieta	RDM I 2393	Viens sāns trūkst	12.–13. gs.	Nav identificēts.
16.	Medzes Kapsēde	Savrupatradums	LVMM 13905 (bij. nr. KPM299)	Vienā sānā lējuma defekts (tukšums)	12.–13. gs.	g. – vidū: 40 mm, pl. – 35 mm.
17.	Medzes Strautiņi	1. kaps	A 10789:28	–	12.–13. gs.	g. – vidū: 53 mm, pl. – 34 mm, b. – 17 mm.
18.	Popes Lazdas	6. kaps.	VVM 27854/4	Nerest., kopā ar T-IV tipa zobenu	12.–13. gs.	g. – 60 mm, vidū, sānos 59,5 mm, pl. – 35 mm, b. – 13,4 mm, galu g. – 15,9 mm, sv. – 41 g.
19.	Raņķu Kapenieki	24. k.	A 7631:4	Restaurēts, ar organikas paliekām iekšpusē	12.–13. gs.	g. – sānos: 52,3 mm, vidū: 58,1 mm, pl. – 35,8 mm, b. – 17,6 mm, sv. – 54 g.
20.	Rāvas Strungas	S.a. kpl.ter.	LVMM 13276	–	12.–13. gs.	g. – vidū: 44 mm, pl. – 32 mm.
21.	Sabile	Dzīvesv.	–	Nav identificēts, zināms pēc publ. APL.	12.–13. gs.	–
22.	Turaidas Pūteļi	1. uzsk.	AI 1162:3	Nav identificēts, zināms pēc: <i>Tonisson E. Die Gauja Liven in ihre Materielle Kultur...</i> , s. 100, Abb. 22:2.	12. gs.	–
23.	Turlavas Birzmaļi	s.a. kpl.ter., 1978.g. eksped.	VI 232:8	–	12.–13. gs.	g. – sānos: 45,5 mm, vidū: 41,1 mm, pl. – 33,5 mm, b. – 14,4 mm, sv. – 37 g.
24.	Užavas Silmciems	Kpl. teritorija	ГИМ, оп. 297/26	–	12.–13. gs.	g. – sānos: 61 mm, vidū: 66 mm, pl. – 31,5 mm, b. – 15 mm.
25.	Zlēku Pasilciems	Kpl. teritorija	KPM 1615	(gali trūkst)	12.–13. gs.	g. – vidū: 43 mm, pl. – 32 mm.
26.	Zlēku Pasilciems	Kpl. teritorija	ГЭ 890/573	(gali trūkst)	12.–13. gs.	g. – sānos: 56,9 mm, vidū: 51,5 mm, pl. – 33,8 mm, b. – 11,4 mm, sv. – 24 g.
27.	Zlēku Pasilciems	Kpl. teritorija	ГЭ 890/577	–	12.–13. gs.	g. – sānos: 46,5 mm, vidū: 52,3 mm, pl. – 33,3 mm, b. – 12,4 mm, sv. – 17 g.
28.	Zlēku Pasilciems	Kpl. teritorija	ГЭ 890/578	(gali trūkst, saspīests)	12.–13. gs.	g. – sānos: 47 mm, vidū: 30 mm, pl. – 31 mm, b. – 8 mm, sv. – 14 g.
29.	Zlēku Pasilciems	Kpl. teritorija	ГЭ 890/579	–	12.–13. gs.	g. – sānos: 45,6 mm, vidū: 52 mm, pl. – 33,5 mm, b. – 11,7 mm, sv. – 19 g.
30.	Zlēku Pasilciems	Kpl. teritorija	ГЭ 890/580	ļoti deformēts	12.–13. gs.	g. – vidū: 44 mm, pl. – 35 mm, b. – 13 mm, sv. – 20 g.
31.	Zlēku Pasilciems	Kpl. teritorija	ГИМ оп. 65/525	–	12.–13. gs.	g. – sānos: mm, vidū: 64,5 mm, pl. – 33 mm, b. – 15 mm.
32.	Zlēku Pasilciems	Kpl. teritorija	ГИМ оп. 65/1451	–	12.–13. gs.	g. – vidū: 56mm, pl. – 30 mm, b. – 13,5 mm.
33.	Latvija	Nezināmi.	http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=156644 http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=156364	–	11. gs. 2. p.–13. gs.	–
34.	Latvija	Nezināmi.	http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=179802	–	11. gs. 2. p.–13. gs.	–
35.	Latvija	Nezināmi.	http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=82312&view=next http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=199987&m	–	11. gs. 2. p.–13. gs.	–

			ode=view/uzgal.JPG		
Uzgaļi ar nolauztiem sānu pagarinājumiem					
36.	Latvija	Nezināmi.	http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=53&t=39156	11.-13. gs.	-
37.	Latvija	Nezināmi.	http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=53&t=39156	11.-13. gs.	-
38.	Latvija	Nezināmi.	http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?t=63843	11.-13. gs.	-
39.	Latvija	Nezināmi.	http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=95992&view=next	11.-13. gs.	-
40.	Latvija	Nezināmi.	http://kladoiskatel.lv/muzej/drevnie_arte_fakti/kolekcija_andreja/big/091103.jpg	11.-13. gs.	-
41.	Latvija	Nezināmi.	http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=589737&mode=view/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%8F%20%D0%BF%D0%B0%D0%BF%D0%BA%D0%B0%201678.jpg	11.-13. gs.	-
42.	Latvija	Nezināmi.	http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=179802	11.-13. gs.	-
43.	Latvija	Nezināmi.	http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=283164	11.-13. gs.	-
44.	Latvija	Nezināmi.	http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=179630&view=next	11.-13. gs.	-

41. tab. V tipa 1. apakštipa zobenu makstu uzgaļu atradumi Latvijā.

	Atraduma vieta	Atr. apst.	Inv.nr.	Datējums	Tehniskie parametri
1.	Durbes ezera krasts	s.a.	A 102152	12.-13.gs.	g. – sānos 57,7 mm (nepilns), vidū: 51,2 mm, pl. – 34,1 mm, b. – 12,7 mm, sv. – 43 g.
2.	Latvija, nez. apst.	Nezināmi	BM18520329215	12. gs.	g. – 7 cm
3.	Durbes Purvmaļi	s.a.	A 10217:7	12.-13.gs.	g. – 54,6–78,1 mm, pl.– 34,8 mm, b. – 15,5 mm, sv. – 51 g
4.	Jersikas pilsk.	Dzīvesv., 9. k., 1939. g. izr., kv. 11a, 130 cm dz.	A 10330:1159	12. gs.	Nebija pieejams, atrodas slēgtā vitrīnā.
5.	Katvares Muižkalni	Senkapi, s.a.	A 9857	12.-13. gs.	g. – 54–65 mm, pl. – 30 mm, b. – 14 mm.
6.	Kokneses priekšpils	Dzīvesv, 1. l. 1. s. 1. k.	VI 62:5	12.-13. gs.	g.– 58,7 mm, pl. ~ 38,2 mm
7.	Kokneses Mūkukalns	Dzīvesv.	A 9252	12.-13.gs.	g. – 6,78 cm (sānos), vidū: 56,2 mm, pl. – 34,4 mm, b. – 17,6, sv. – 47 g. (CVVM 62392)
8.	Lībagu Sāraji	36. k.	A 12820:351	12./13.gs. mija	g. –54–61 mm, pl. – 34 mm, b. – 11–12 mm.
9.	Medzes Kapsēde	s.a.	KPM 299.	12.-13.gs.	Pl. – 34 mm. Nav identificēts Liepājas muzejā. Info pēc KPM apraksta kartiņas.
10.	Popes Lazdas	Kpl.	VVM 27309/2	12. gs.	–
11.	Rīga	Dzīvesv.ter.	RVKM	12.-13.gs.	–
12.	Sesavas Eži	S.a.kpl.	KPM 1993:29	12.-13.gs.	g. – 75,9 mm, 58,7 mm vidū, pl. – 33,2 mm, b. – 15,6 mm, sv. – 44 g.
13.	Talsu Vilcumuiža	Kpl.	A 10994:1389	12.-13. gs.	g. – 57,1–81,7 mm, pl. – 34,5 mm, b. – 11,5 mm, sv. – 43 g.
14.	Talsu Vilcumuiža	Kpl.	A 10994:1390	12.-13. gs.	g.– sagl.vidū 43,8 mm, sānos 78,9 mm, pl. – 34,8 mm, b. – 14,6 mm, sv. – 35 g.
15.	Talsu Vilcumuiža	Kpl.	A 10994:1392	12.-13. gs.	g. – 55,9–78,3 mm, pl. – 35,1 mm, b. – 15,2 mm, sv. – 56 g.
16.	Talsu Vilcumuiža	Kpl.	A 8571:853	12.-13. gs.	g. – 61,1 – 71 (bijis ap 85 mm), pl. – 34,2 mm, b. – 14 mm, sv. – 45 g.
17.	Tāšu Krastiņi	s.a. kpl.	LVMM 12280	12.-13.gs.	g. – 75 mm, pl. – 37 mm.
18.	Tērvetes pilsk.	Dzīvesv.,1954. 12.VII, A lauk., 17 cm dz.	VI24a:175	12.-13.gs.	g. – 58,7–82 mm, pl. – 34,2 mm, b. – 12,8 mm, sv. – 56 g.
19.	Užavas Silmalciems	S.a. kpl.	ГЭ 279/ 29	12.-13.gs.	g. – 64 mm, sāni nolūzuši, sagl. tikai 57,5 mm, b. – 15 mm, pl. – 30 mm.
20.	Valgales pag.	s.a.	A 2403	12.-13. gs.	g. – vidū – 61,8 mm, sānos – 59,1 mm (sagl.tikai daļēji), pl. – 35,1 mm, b. – 12,3 mm, sv. – 36 g.

21.	Zlēku Pasilciems	Kpl.	ГИМ оп. 65 : 524	12.–13. gs.	g. – 51 mm (vidū), pl. – 35 mm, b. – 14 mm. (sānu izvirzījumi aplūzusi)
22.	Zlēku Pasilciems	Kpl.	ГИМ оп. 65 : 527	12.–13. gs.	g. – sānos 64, vidū 50 mm (abi g. nepilni sagl.) pl. – 38 mm, b. – 13 mm.
23.	Zlēku Pasilciems	Kpl.	ГИМ оп. 65 : 528	12.–13. gs.	g. – sāns 67 mm, vidus (nepilns) 41 mm, pl. – 35 mm, b. – 12 mm
24.	Zlēku Pasilciems	Kpl.	ГИМ оп. 65 : 532	12.–13. gs.	g. – 58 mm, vidū – 51 mm, pl. – 33 mm, b. – 13 mm.
25.	Zlēku Pasilciems	Kpl.	ГИМ оп. 65 : 533	12.–13. gs.	g. – 75 sānos, 60 mm vidū, pl. – 35,5 mm, b. – 14 mm.
26.	Zlēku Pasilciems	Kpl.	ГИМ оп. 65 : 537	12.–13. gs.	g.– 63 mm, 57 mm vidū, bijis ap 90 mm g., pl. – 34,5, b. – 15 mm
27.	Zlēku Pasilciems	Kpl.	ГИМ оп. 65 : 538	12.–13. gs.	g. – 72 sānos, 61 mm vidū, pl. – 34 mm, b. – 14 mm.
28.	Zlēku Pasilciems	Kpl.	ГИМ оп. 65 : 543	12.–13. gs.	g. – 86 mm, 59 mm vidū, pl. – 31 mm, b. – 14,5 mm.
29.	Zlēku Pasilciems	Kpl.	ГИМ оп. 65 : 544	12.–13. gs.	(deformēts) Izm.: g. – 66 mm, vidū – 56 mm, pl. – 50 mm, b. – 7 mm.
30.	Zlēku Pasilciems	Kpl.	ГЭ 890 / 574	12.–13. gs.	g. – vidū – 47,3 mm, sānos – 59 mm, pl. – 34,4 mm, b. – 16 mm, sv. 18 g.
31.	Zlēku Pasilciems	Kpl.	ГЭ 890 / 575	12.–13. gs.	g. – sāns – 61,8 mm, vidus 45 mm (nepilns), pl. – 33,2 mm, b. – 13,9 mm, sv. – 23 g
32.	Latvija.	Nezināmi.	Pēc: http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=393246&mode=view/%D0%98%D0%B7%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%2010712.jpg	12.–13. gs.	-
33.	Latvija.	Nezināmi.	Pēc: http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=87&t=191136	12.–13. gs.	-
34.	Latvija.	Nezināmi.	Pēc: http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=284448	12.–13. gs.	-
35.	Latvija.	Nezināmi.	http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=214922	12.–13. gs.	-
36.	Latvija.	Nezināmi.	Pēc: http://www.draugiem.lv/user/3289652/gallery/?tab=5&fid=3289652&i=609#/user/3289652/gallery/?pid=83185233	12.–13. gs.	-
37.	Latvija.	Nezināmi.	http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=179802	12.–13. gs.	-
38.	Latvija.	Nezināmi.	Pēc: http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=149237&p=890018&hlit=%D0%BD%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD#p890018	12.–13. gs.	-
39.	Latvija.	Nezināmi.	Pēc: http://www.antik-war.lv/download/file.php?id=812331&mode=view/SNC00257.jpg	12.–13. gs.	-
40.	Latvija.	Nezināmi.	Pēc: http://www.draugiem.lv/user/738412/gallery/?tab=5&fid=738412&i=1275#/user/738412/gallery/?pid=74987153	12.–13. gs.	-
41.	Latvija.	Nezināmi.	Pēc: http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=197473	12.–13. gs.	-

42. tab. V tipa 2. apakštipa zobenu makstu uzgaļu atradumi Latvijas teritorijā.

Nr.	Atraduma vieta	Atr. apatākļi	Inv.nr.	Datējums	Tehniskie parametri
1.	Durbes ez.krasts	s.a., 2. atr.v.	A 10215:2	11.gs.b.–13.gs.	g. – 54,5 – 90,9 mm, pl. – 37,1 mm, b. – 13,2 mm, sv. – 52 g
2.	Iksšķiles pils	Dzīvesv.	VI 129:294	13. gs.	g. – 93 mm, pl. – 36 mm.
3.	Kandava	Dzīvesvieta	KPM 182	12.–12. gs.	g. – 94 mm, vidū – 57 mm, pl. – 32 mm, b. – 12,5 mm, sv. – 41 g.
4.	Kokneses pilsk.	9. lauk., 4. sl., dz. 147 cm.	VI 62:4811	12.–13.gs.	g. – 7,4 cm, pl. – 3,3 cm, b. – 1,3 cm. (12.07.65.).
5.	Lībagu Sāraji	1. k.	A 12816:10	12. –13. gs.	g. – 58,7–77,1 mm, pl.–36,7 mm, b.–16 mm, sv. – 45 g.
6.	Lībagu Sāraji	15. k.	A 12820:31	12. –13. gs.	g. – 52,5–19,9 mm, pl. – 38,7 mm, b. – 14,9 mm, sv. – 29 g.
7.	Lībagu Sāraji	15. k.	A 12820:32	12. –13. gs.	g. – 51,2–80,3 mm, pl. – 33,5 mm, b. – 13,2 mm, sv. – 41 g.
8.	Lībagu Sāraji	34. k.	A 12820:327	12. –13. gs.	g. – 83 mm un 57 mm, pl.– 36 mm, b. – 15 mm.
9.	Lībagu Sāraji	35. k.	A 12820:318	12.–13. gs.	g. – 85,8 un vidū sagl. nepilns – 46,5 mm, pl. – 32 mm, b. – 13 mm, sv. – 44 g.
10.	Lībagu Sāraji	39. k.	A 12820:433	12.–13.gs.	g. – 81 mm, pl. – 33 mm, b. – 14 mm, sv. – 58 g.
11.	Lībagu Sāraji	41. k.	A 12820:470	12.gs.b.–13.gs.sāk.	g. – 87 mm, pl. – 32 mm, b. – 16 mm. (dabā nav identificēts, dati pēc LNVM AD senlietu grāmatas)
12.	Mārtiņsalas ciems	Dzīvesv., 12.l.virsk.	VI 121:779	12.–13. gs.	g. – 52,8 mm–97,2 mm pl. – 32,4 mm, b. – 14,9 mm, sv.– 62 g.
13.	Mārtiņsalas ciems	Dzīvesv., 1.B lauk.3. k.	VI 121 :1794	12.–13. gs.	g. – 57–76 mm, pl. – bijis ap 33 mm, b. – 13,8 mm, sv. – 31 g.
14.	Mārtiņsalas ciems	Dzīvesvieta	VI 121:2073	12.–13.gs.	g. – 73–111 mm (bez ielietnes – 53 un 90 mm), pl. – 32 mm, b. – 15 mm, sv. – 67 g
15.	Mārtiņsalas pils	Dzīvesvieta	VI 127:1740	13. gs.	g. – 92 mm, pl. – 38 mm. (Depon.Dolē.)
16.	Mežotnes pilskalns	Dzīvesvieta	A 1429:700	12.–13. gs.	g. – 85,8 mm, vidū 46,5 mm (sagl.dalēji), pl. – 31,4 mm, b. – 12,9 mm, sv. – 44 g.
17.	Raņķu Kapenieki	17. k.	A 7436:4	12.gs.	g. – 59,1–90,6 mm., pl. – 36,3 mm, b. – 14,5 mm, sv. – 49 g.
18.	Talsu Vilcumuiža	S.a. kpl.	TNMM (bez nr.)	12.–13. gs.	g. – 59 un 81 mm, pl. – 38 mm, b. – 13 mm, sv. – 48 g.
19.	Tērvetes pilskalns	Dzīvesv., 1955.g.20.VII, B lauk., 130 cm dz.	VI 24b : 306	12. – 13. gs.	g. – sagl. vidū – 44 mm, sānos – 89,8 mm, pl. – 32,2 mm, b. – 14,8 mm, sv. – 54 mm.
20.	Priekuļu Sārumkalns	Dzīvesvieta	RDM I753	12.–13. gs.	g. – 55,1 – 81,1 mm, pl. – 39,8 mm, b. – 18 mm, sv. – 70 g.
21.	Zlēku Pasilciems	Kpl.	ГЭ 890 / 576	12.–13.gs.	g. – 48,9 un 81 mm, pl. – 35,4 mm, b. – 13,2, sv. – 56 g.
22.	Latvija	Nezināmi.	Pēc: http://www.draugiem.lv/blog/s/?p=4828327	12.–13.gs	-
23.	Latvija	Nezināmi.	Pēc: http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=126954	12.–13.gs	-
24.	Latvija	Nezināmi.	Pēc: http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=184983&view=previous	12.–13.gs	-

43. tab. V tipa 3. apakštipa zobenu makstu uzgaļu atradumi Latvijā.

Nr.	Atraduma vieta	Atr. apstākļi	Inv.nr.	Datējums	Tehniskie parametri
1. apakštīps					
1.	Daugmales pilsk.	Dzīvesv.	A 12600:103	12.–13. gs.	g. – 28,4–41 mm, pl. – 41,6 mm, b. – 12 mm, sv. – 12 g.
2.	Latvija	Bēra kolekcija Britu muz.	BM1852,0329.211	12.–13. gs.	g. – 32 mm.
3.	Salaspils Lipši	210. kaps.	VI 185.	12. gs.	g. – 33,8 mm, a. – (sānos) – 38,7 mm, vidū – 23,5 mm, b. – 12,1 mm, sv. 12 g
4.	Ikšķiles Kābeles	Kaps	RDM I 2234a	12. gs.	–
5.	Tērvetes pilsk.	Dzīvesv., B lauk. 2. sl. 1958. g.	VI 24e:184	12.–13. gs.	g. – 25,5–42,2 mm, pl. – 32,4 mm, b. – 11,5 mm, sv. – 7 g.
6.	Medzes Strautiņi	Kaps	A10789:29	12. gs.	g. – 45 mm, pl. – 28,5 mm, b. – 12 mm, vidus izlūzis.
7.	Mežotnes pilskalns	I tr., 1938–39. g. izr.	A 11429:256	12.–13. gs.	g. – vidū 27 mm, sānos 48,6 mm, pl. – 36 mm, b. – 9 mm, sv. – 14 g..
8.	Lībagu Sārāji, 25. k.	25. kaps	A 12820:140	12. gs.	g. – 33,2 mm, a. – 43,1 mm, vidū – 25 mm, b. – 11,8 mm, sv.– 13 g.
9.	Vecsaules Čapāni	S.a. kpl.	KPM 1301	11.gs.b.–12.gs.	g. – 4,4 mm, pl. – 3,4 mm. (zināms tikai pēc KPM kataloga zīm.)
2. apakštīps					
10.	Doles Rauši	20. k.	VI141:128	12. gs.	g. – 27 mm, pl. – 27 mm, b. – 12 mm.
11.	Turaidas Pūteļi	S.a. kpl.	E.Holberga kolekcija (pēc: LNVMAA 3)	11.gs.2p.–13. gs.sāk.	–
12.	Latvija	Nezināmi.	Pēc: http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=271919 un http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=271698	11-13.gs.	-
3. apakštīps					
13.	Užavas Silmalciems	Kpl.	ГИМ оп. 297 / 25	12. gs.	g. – 36 mm, a. – 28 mm, b. – 11,5 mm.
14.	Durbes Dīri	III uguns. vieta.	LNMM 13200	12.–13. gs.	g. – 34 mm, a. – 30 mm.

44. tab. VI tipa zobenu makstu uzgaļi Latvijas teritorijā.

Nr.	Atraduma vieta	Atr. apstākļi	Inv.nr.	Datējums	Tehn. parametri
1.	Talsu Vilkmuiža	S.a. kpl.	A 8571:854	11. gs. 2. p.–13.gs.	g. – 39–52,7 mm, pl. – 34 mm, b. – 14,7 mm, sv. – 29 g.
2.	Turlavas Birzmaļi	Kapulauks	KNM –8883	11.–13. gs.	g. – 53 mm, pl. – 35 mm
3.	Zlēku Pasilciems	S.a. kpl.	ГИМ, оп. 65 / 523	12.–13. gs.	g. – 54, vidū 40 mm, pl. – 34,5 mm, b. – 11,5 mm.
4.	Kuldīgas rajons	Nezināmi	Pēc: http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=157&t=188981	11.–13. gs.	-
5.	Latvija	Nezināmi	Pēc: http://www.antik-war.lv/viewtopic.php?f=59&t=187781	11.–13. gs.	-

45. tab. VII tipa un tam tuvu formu zobenu makstu uzgaļu atradumi Latvijas teritorijā

Nr.	Atraduma vieta	Atr. apatākļi	Inv.nr.	Datejums	Tehniskie parametri
1.	Alsungas Kalniņi	25. k.	A 11727:13	12. gs.	g. – 44 mm, pl. – 30 mm, b. – 5 mm (saspiests).
2.	Lībagu Sāraji	s.a. 6. lauk.	A 12820:680	12.–13.gs.	g.–63 mm, pl.–34 mm, b.–12 mm.
3.	Medzes Strautiņi	1. kaps	A 10789:31	12.–13. gs.	g.–55 mm, pl. 23 mm, b.–12 mm.
4.	Raņķu Kapenieki	20. k.	A 7626:38	12. gs.	g. – 37 mm, pl. – 36 mm, b. – 11 mm.
5.	Raņķu Kapenieki	26. k.	A 7633:36	12. gs.	g. – 53 mm, pl. – 15–29 mm, b. –8,2 mm
6.	Talsu Vilकुमुiža	s.a. kpl.	A 8326:26	12.–13.gs.	–
7.	Zlēku Pasilciems	s.a. kpl.	ГЭ 890/ 581	12.–13.gs.	g. (nepilns) – 43,4 mm, pl. – 27 mm, b. – ~9 mm, sv. – 7 g
8.	Ziru Sembas	s.a. kpl.	VVM	12.–13. gs.	–

46. tab. VIII tipa zobenu makstu uzgaļu atradumi Latvijas teritorijā

	1. tips (Grobiņas Smukumi, 50. k.)	2. tips (Vecsaules Čapāni, s.a.)	3. tips (Priekuļu Ģūģeri, 30. k.)	4. tips (Aizkraukles Lejasžagari, 16. k.)
Kopgarums	90 cm	84 cm	100 cm	87 cm
Šķeltna garums	78 cm	73 cm	87 cm	73 cm
Asmens platums	5,4 cm	5,5 cm	5,5 cm	4,9 cm
Asmens biezums	4,5 mm	3,5 mm	5,5 mm	4,1 mm
Gropes platums	23 mm	30 mm	22 mm	19 mm
Līdzsvara punkts	20 cm	17 cm	~23 cm	20 cm
Kopsvars	1138 g	713 g	1021 g	875 g

47. tab. Četru galveno vikingu laikmeta zobenu asmeņu tipu galveno tehnisko parametru salīdzinošā tabula.

		Asm. tips	Rokt. tips	Zobena kogg.	Asmens garums	Asmens platums	Asmens biezums	Gropes pl.	Svars	Līdzsv. punkts
1.	Grobiņas Smukumi, 50. k.	I	B	90,6 cm	78 cm	54 mm	4,5 mm	23 mm	1138 g	20 cm
2.	Durbes ez.krasts, s.a.	I	B	~85 cm	Asm. ļoti deform.	53 mm	6,5 mm	~22,5 mm	1053 g	–
3.	Vecsaules Čapāni	II	Y	84 cm	73 cm	54,8 mm	~3,5 mm	30 mm	713 g	17 cm
4.	Aglonas Kristapiņi, 180. k.	III	V	93 cm	79 cm	55 mm	–	~21,3 mm	958 g	~22 cm
5.	Priekuļu Ģūģeri, 30. k.	III	V	100 cm	~87 cm	54,8 mm	5,5 mm	22 mm	1021 g.	~23 cm
6.	Turaidas Pūtelji, 39. k.	III	K	96 cm	g.–81 cm	53,6 mm	3,9 mm	pl. – 22 mm	574 g (nepilns)	~26,5 cm
7.	Doles Vampenieši, 72. k.	IV	L	Sagl. ~78 cm, bijis ~85 cm	70 cm, iepr. ap 75–80 cm	61 mm	Nav nosakāms, jo sagl maksts koka daļas	Nav redzama	889 g (nepilns)	~21 cm
8.	Aizkraukles Lejasžagari, 16. k.	IV	Z	87 cm	73 cm	49 mm	4,1 mm	19 mm	875 g	20 cm

48. tab. Atsevišķu labāk saglabājušos vikingu laikmeta zobenu

asmeņu tehniskie parametri.

	5. tips platie (no 5,5 cm) ar platu gropi	6. tips vidēji platie asmeni ar pa- platu gropi	7. tips vidēji platie (asmeni ar šauru gropi	8. tips loti šaurie asmeni	9. tips asmeni ar dubultgropi
Kopgarums	Ap 80–90 cm	Vismaz 80–85 cm	90–101 cm	86 cm	99,5 cm
Šķeltna garums	–	Vismaz 70 cm	75–86 cm	71 cm	84 cm
Asmens platums	55 mm	5 cm	48–5,2 cm	4,1–4,3 cm	5,61 cm
Asmens biezums	4,3 mm	5 mm	5–4,3 mm	4 mm	3,5–4 mm
Gropes platums	26 mm	20 mm	11–12 mm	9,8–10 mm	25 mm (abas kopā)
Līdzvara punkts	–	–	17–28 cm		~20 cm
Svars	–	Sagl. 637 g, bijis 900–1000 g	655–687 g (asmens) ~800 g – kopsvars	444 g (bez rokt)	515 g (bez rokt)

49. tab. nr. Tipi nr. secībā pēc: 5 – Lībagu Ķīļi (A 7344:10), 6 – Zlēku Pasilciems (RDM III, 158), 7 – Lībagu Sāraji 34. k. (A12820:308) un Alsungas Kantīki (A 9562:1), 8 – Talsu Vilcumuiža, 9. – Lībagu Sāraji, 29. k. (A12820:431)

		Rokt . tips	Zobena kopg.	Sagl. garums	Šķeltna garums	Asmen s platums s	Asmen s biezum s	Gropes pl.	Svars	Līdzsv. punkts	Ierak sti	Smaile
1.	Lībagu Ķīļi (A 7344:10)	Ar taisnu šķērsi	Ap 80– 90 cm	62 cm	Sagl. 49,3 cm	53,9 mm	5 mm	27,7 mm	Sagl. 407 g	Nav nosakāms	+SIN+	Gals trūkst
2.	Saikavas Kapukalns, 1.k. A 10165:1	T	~1 m	sagl. 94,5 cm	Sagl.g. – 85 cm, bijis ap 88 cm	53,6 mm	~5,9 mm (lakots)	27,3 mm	1012 g	–	Virsm a lakota	Gals trūkst
3.	Ikšķiles bazn. kapsēta. 487. k. (VI 130:587)	Tikai asme ns gals	?	Sagl. 46 cm	?	Sagl. – 41,6 mm	3,6 mm	Ap 10 mm	210 g	Nav nosakāms	Korod ējis	Vienmēr īgi slaida
4.	Talsu Vilcumuiža A10994:1381	Tikai asme ns	ap 85 cm	Sagl. 71 cm,	47 mm	58,5 mm	4,5 mm	13,5 mm	415 g	Nav nosakāms	+D0X 0 un augu orn.	Trūkst

50. tab. 5. tipa zobenu asmeņu tehniskie parametri

		Rokt. tips	Zobena kogg.	Sagl. g.	Šķeltna garums	Asmens platums	Asmens biežums	Gropes pl.	Svars	Līdzsv. punkts	Ieraksti	Smaile
1.	Alsungas Kalniņi, 10.k. A 11676:18	T tipa III apakštīps	-	~47 cm	Sagl. ~35 cm	50 mm	-	~15-7 mm	-	-	Simb. zīmes un augu om.	Trūkst
2.	Alsungas Kalniņi, 24. k. A 11726:1	-	-	43 cm	Sagl. ap 40 cm	46 mm	-	Ap 18 mm	-	-	Apļveida zīme	Trūkst
3.	Alsungas Kalniņi, 25. k. A 11727:1	-	-	28,2 un 15,6 cm	-	48 mm	-	~17 mm	-	-	INICIII (?)	Trūkst
4.	Alsungas Kalniņi, 33. k. A 11735:1	T tipa IV apakštīps	-	Sagl. 42 cm	Sagl. 32,5	50 mm	-	~18 mm	-	-	Nav redzami deļ korozijas	Trūkst
5.	Jaunsvirlaukas Kakužēni VI 218:266	Ar seglv. pogu	-	58 cm	Sagl. 46 cm	47,5 mm	5 mm	18 mm	Sagl. 511 g	-	Krustv. zīmes	-
6.	Īslīces Viesturi KPM II 3940 (?)	Ar taisnu šķērsi un B tipa pogu	Ap 85-90 cm	71 cm (smaile trūkst)	Sagl. 54 cm,	51,8 mm	3,9 mm	22,2 mm	733 g	-	Asm. nav tīrīts	Trūkst
7.	Lībagu Sāraji, TNMM 188111	Ar seglv. Pogū	?	?	?	46 mm,	b. - 4,5 mm	Ap 20 mm	?	-	INGERII	?
8.	Lībagu Sāraji, 30. k. A 12820:234	?	96 cm	96 cm	82 cm, bijis ap 97 cm	46,6 mm	5,2 mm	16,1 mm	-	-	Šauri, tuvi, tievi buri XCNRIS (?)	Vienmērīg a
9.	Nīgrandes Grāviņi, RDM III 264	T tipa IV apakštīps	Bijis ap 90 cm	Sagl. ap 78,9 cm	Sagl. ap 70 cm	43 mm	-	~17 mm	-	-	Nav redzami	-
10.	Raņķu Kapenieki, s.a. A 7645:9	-	Bijis ap 95-100 cm	~89 cm	Sagl. ap 75,5 cm	45 mm	-	-	-	-	-	Trūkst
11.	Užavas Sīmalciems A7851:1	Kuršu tipa (T1)	Ap 98 cm	Ap 96 cm	Ap 85 cm	45 mm	-	-	-	-	-	-
12.	Zlēku Pasilciems, RDM III 158	T tipa VII apakštīps	?	52,5 cm	sagl. ~37,5 cm	50 mm	-	~20 mm	-	-	+ INC+	Trūkst
13.	Zlēku Pasilciems KPM 1609	Kursu tipa (T1)	?	71 cm	Sagl. 56,5 cm	46 mm	-	Ap 19 mm	-	-	Neredz	Trūkst
14.	Zlēku Pasilciems, KPM 3940 (1612)	T tipa 5.apakštīps	?	58,8 cm	-	42 mm	3 mm	15 mm	-	-	Nav	-
15.	Zlēku Pasilciems ГИМ, оп. 65, 496	-	-	38,8 cm (asmens gals)	?	Sagl. - 41,6 cm	-	~18 mm	-	-	-	V veida
16.	Zlēku Pasilciems ГИМ, оп. 65, 847	-	-	36 cm (asmens gals)	?	Sagl. - 36,1 mm	-	~14 mm	-	-	-	Trūkst
17.	Zlēku Pasilciems ГИМ, оп. 65, 1421	T tips, V apakštīps	Ap 80 cm	70,9 cm	Sagl. 55 cm	46 mm	-	18,4 mm	-	-	?	?
18.	Zlēku Pasilciems ГИМ, оп. 65, 1425	-	-	64 cm (asmens pusebez rok)	-	Sagl. 4,2 cm	-	Plata ap 20 cm	-	-	+ ..I N O ...	Izdrupusi
19.	Zlēku Pasilciems ГИМ 65, 1433	?	?	Sagl. 27,2 cm	?	45,3 mm	?	16,5 mm	-	-	?	?

20.	Zlēku Pasilciems ПИМ, оп. 65, 1456	T tipa VI apakštīps (Atgāža TZ)	?	55,3 cm	Sagl. 40 cm	47,5 mm	-	Plata, neizteikta	-	-	Lieli reti burti (INRI) (?)	-
21.	Zlēku Pasilciems ГЭ 890/ 911	-	96 cm	96 cm	82 cm	47,6 mm	Rokt – 5,2 mm	15,5 mm	646 g	-	Iesp.bijuši	Vienmērīga
22.	Zlēku Pasilciems ГЭ 890/ 938	-	Bijis ap 80 cm	72 cm	Sagl. 59 cm	48,5 mm	4,2 mm	17,7 mm	870 g	-	Šauri tuvi burti + ICX HIKER (?) DIC	Trūkst
23.	Zlēku Pasilciems ГЭ 890/ 939	-	~ 85 cm	79 cm	65,5 cm	48,9 mm	4,6 mm	17,5 mm	476 g	-	O (?)	Trūkst
24.	Zlēku Pasilciems ГЭ 890/ 942	-	92 mm	92 mm	78 cm	46,2 mm	Rokt. – 61 mm	15,7 mm	497 g	-	Iesp. burti OI	V veida
25.	Zlēku Pasilciems ГЭ 890/ 945	-	~93 cm	91 cm	76 cm	44,1 mm	Rokt. – 6,4 mm	15,6 mm	549 g	-	Ir bijuši	Trūkst, iesp. vienmērīga
26.	Zlēku Pasilciems ГЭ 890/ 946	-	90,5 cm	90,5 cm	79 cm	47,6 mm	3,9 mm	16,9 mm	443 g	-	ODIT DIT (?)	Vienmērīgi šaura
27.	Zlēku Pasilciems ГЭ 890/ 952	-	?	51 cm	?	42,5 mm	4,4 mm	16 mm, līdz pat smailei	321 g	-	?	Vienmērīgi izstiepta
28.	Zlēku Pasilciems ГЭ 890/ 956	-	-	24 cm	?	38,2 mm	2 mm	15,9 mm	69 g	-	-	Trūkst
29.	Zlēku Pasilciems ГЭ 890/ 1063	T tipa 5. apakštīps	?	46 cm	31,5 cm	50,5 mm	~5,5 mm	17,1 mm	404 g	-	Apļi un II grupas	Trūkst
30.	Zlēku Pasilciems ГЭ 890/ 1086	Ar seglv. pogu	?	68,9 cm	Sagl. 53,4 cm	4,44 cm	Rokt.b. 61 mm	16,1 mm	690 g	-	IO, DIC (?)	trūkst
31.	Zlēku Pasilciems ГЭ 890/ 1087	T tips, IV apakštīps	?	Sagl.puse 45,8 cm	Sagl. 30,5 cm	45,2 mm	5,2 mm	18,1 mm	411 g	-	O I OI (?)	?
32.	Zlēku Pasilciems ГЭ 890/ 1088	Kuršu	?	Sagl. ~1/3	Sagl. 22 cm	51,6 mm	5,2 mm	15,2 mm	400 g	-	O C (?)	-
33.	Zlēku Pasilciems ГЭ 890/ 1089	Kuršu ar dz. šķērsi	?	Sagl. 2/3, 59,5 cm	Sagl. 49,3 cm	45,9 mm	Pie rokt.-b. 6,7 cm	17 mm	574 g	-	Iesp.bijuši	?
34.	Talsu Vilkumuiža, A 8572:4	kuršu	?	Sagl. 28,9 cm	Sagl. 19 cm	pl. – 40 mm	roktg 112 cm tv. d. 85 mm pl – 25 mm	~18 mm	-	-	Neredz	-
35.	Talsu Vilkumuiža TNMM181122	-	-	42,7 cm	-	5 cm	3 mm	15 mm	320 g	-	C I III un R I O	-

51. tab. 6. tipa zobenu asmeņu tehniskie parametri

		Rokt. tips	Zobena kopg.	Sagl. g.	Šķeltna garums	Asmens platums	Asmens biezums	Gropes pl.	Svars	Līdzsv. punkts	Ieraksti	Smaile
1.	Alsungas Kalniņi, 16. k. A 11718:9	-	-	127,1 mm	-	Sagl.42mm	Ap 4,4 mm	Šaura	Sagl. 201 g	-	Korozija	Vienmērīgi izstiepta
2.	Alsungas Kalniņi, 20. k., A 11722:26	Kuršu	91,3cm	91,3 cm	78,3 cm	5,5 mm (ar koroziju)	Korod.	~ 15-20 mm	-	-	Korozija	V veida(?)
3.	Alsungas Kalniņi, 26. k., A 117281:1	-	-	74,8 cm	-	Sagl.39,2mm	Sagl.~3, 5 mm (ļoti korodējais)	Šaura, ap 11 mm	Sagl. 416 g	-	Nav saskatāmi	Vienmērīgi izstiepta
4.	Alsungas Kalniņi, 28. k., A 11730:1	T-IV	-	24,5+18,5 cm	-	Sagl.~43mm	5 mm (ļoti korodējais)	~10mm	Sagl. 445 g	-	Korozija	Trūkst
5.	Alsungas Kalniņi, C lauk., 3. k. A 11740: 102	-	-	34,4 cm	-	Sagl.47 mm	-	Ap 10cm	-	-	Korozija	Trūkst
6.	Alsungas Kantiņi, A9562:1	T-IV	1 m	1 m	85 cm	50mm	4,4 mm	12-13 mm	726 g	-	Aplī, krusti O + O	V veida
7.	Jelgava, s.a. pie pils zem tilta, JNMM 5259	-	-	-	Sagl. 28,5 cm (smaile)	Sagl. 35 mm	~3 mm	Vāji izteikta	-	-	-	Izstiepta
8.	Lībagu Sārāji, 19. k. A 12820:75	Kuršu	99 cm	99 cm	85 cm	49 mm	~4 mm	13 mm	-	-	-	-
9.	Lībagu Sārāji, 25. k. A12820:145	Diskveida poga	101,5 cm	101,5 cm	86,5 cm	46,6 mm	5,3 mm	10 mm	1,125 kg	-	Korozija	V veida
10.	Lībagu Sārāji, 34. k. A12820:308	T-V, ar IV vai V tipa uzg.	89,5 cm	Bijis ap 90 cm	74,5 cm	48,5 mm	5 mm	11 mm	655 g	20 cm, ja atsvars ir 325 g	Korozija	V veida
11.	Lībagu Sārāji, 41. k. A 12820:474	T-V	96 cm	96 cm	81 cm	-	-	-	-	-	-	-
12.	Lībagu Sārāji, TNMM 18393:2	Diskveida poga	7,5 cm	Sagl. 69 cm	Sagl. - 56,5 cm,	46 mm	~4 mm	13 mm	758 g	-	Korozija	trūkst
13.	Lībagu Sārāji, s.a. 8. lauk. A 12820:711	Iesp. ar kuršu-I un ar IV tipa uzg.	Asmens gals (~1/3 daļa)	g. - 27,7 cm	-	Sagl. pl. - 32 mm	-	~106 mm no smailes	-	-	Nav zināms	Izstiepta
14.	Rūsīši-Debeši, A12071:1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
15.	Raņķu Kapenieki, A 7645:116	Kuršu I-a.	~1 m	~1 m	~ 80 cm	~4 cm	~3,5 mm	Šaura, ap 10 mm	-	-	Nelieļi, smalki burti	Apdrupsi
16.	Zlēku Pasilciems ГИМ 35129, оп. 65:846	-	-	24 cm (asmens gals)	?	Sagl. 36 mm	-	10 mm	-	-	-	Trūkst
17.	Zlēku Pasilciems ГИМ 35129, оп. 65:846	-	?	27 cm	?	Sagl. - 38,4 mm	-	10 mm	-	-	-	V veida
18.	Zlēku Pasilciems ГИМ 35129, оп. 65:773	-	?	25,5 cm (asm. vidusdaļa)	?	Sagl. -	-	13,1 mm	-	-	-	-
19.	Zlēku Pasilciems, ГИМ 35129, оп. 65:1420	T-IV	92,2 cm	92,2 cm	77,1 mm	48 mm	-	14 mm	-	-	Noapaļotās krustveida zīmes	V veida
20.	Zlēku Pasilciems, ГИМ 35129, оп. 65:1430	-	-	31,7 cm	?	46 mm	4,5 mm	13,1 mm	-	-	+ I N , 2. pusē I C...	-
21.	Zlēku	-	?	68,5 cm	Sagl.	4,9 cm	-	13,4 mm	-	-	Nav	Trūkst, iesp.

	Pasilciems ГИМ 35129, оп. 65, 1435				55,3 cm						redzami, iesp. izdrupuši	zobens ticis nosmailināts atkārtoti
22.	Zlēku Pasilciems ГИМ 35129, оп. 65, 1457	Seglv.	?	74,7 cm	Sagl. 60,6 cm	49 mm	?	15–16 mm	–	–	+ O+ O+ O+	?
23.	Zlēku Pasilciems ГИМ 35129, оп. 65, 1459	Kkuršu)	?	69 cm	Sagl. – 53,8 mm	45 mm	?	13,8 mm	–	–	Nelieli plati burti	–
24.	Zlēku Pasilciems, ГЭ 890/ 944	–	93,5 cm	93,5 cm	79,5 cm	5 cm	4,4 mm	13,8– 14,1 mm, 15 cm no smailes	545 g	–	ICGISO + (?)	V veida
25.	Zlēku Pasilciems, ГЭ 890 / 949	–	?	40 cm	?	Sagl. 40 mm	3,2 mm	15,4 mm, beidzas 13 cm no smailes	169 g	–	?	V veida
26.	Zlēku Pasilciems, ГЭ 890 / 950	–	?	48 cm	?	Sagl. 39,8 mm	3,6 mm	12 mm, 16,5 cm no smailes	217 g	–	?	Vienmērīga izstiepta, gals trūkst
27.	Zlēku Pasilciems, ГЭ 890 / 954	–	?	29,5 cm	?	Sagl. 35,9	–	15,5 mm 15 cm no smailes	95 g	–	–	Vienmērīga slaida
28.	Zlēku Pasilciems, ГЭ 890 / 957	–	?	11,41 cm	?	45,8 mm	3,6 mm	12,4 mm	93 g	–	–	–
29.	Zlēku Pasilciems, ГЭ 890 / 959	–	–	26,8 cm	–	Sagl. 34,6 mm	3,3 mm	Ap 12 mm	131 g	–	–	trūkst, iesp. izstiepta
30.	Zlēku Pasilciems, ГЭ 890 / 962	–	?	42 cm	?	40,3 mm	3,2 mm	12,9 mm	184 g	–	?	?
31.	Zlēku Pasilciems, ГЭ 890 / 1064	kuršu	Ap 99 cm	97,3 cm	84 cm	45,4 mm	Pie rokt. ~6 mm	13,4 mm	570 g	–	Ap veid a zīme	Izstiepta apdrupusi
32.	Zlēku Pasilciems, ГЭ 890 / 1066	T–V	? Sagl. ap ¾	64,4 cm	51,8 cm	47,2 mm	Rokt.b. 6,3 mm	10,9 mm	488 g	–	I N NOMIN E ME FECIT	Trūkst
33.	Zlēku Pasilciems, ГЭ 890 / 1067	Ar seglv. pogu	91,5 cm	91,5 cm	76,7 cm	44,8 mm	Pie rokt. 5,9 mm	11,3 mm	772 g	–	+ zīme uc.	Iesp. izstiepta
34.	Talsu Vilkumuiža, TNMM 181123	–	–	52 cm	Sagl. 38,7 cm	5 cm	3–4 mm	15 mm	365 g	–	Vara burti, garš teksts + ANPIA OD u.c.	Iesp. V veida
35.	Talsu Vilkumuiža, TNMM 291	Kuršu tipa	Bijis ap 80–85 cm	Sagl. g. – 74,1 cm	Sagl. 59 cm	45 mm	~4 mm	13 mm	520 g	–	Neredz	Trūkst, iesp. izstiepta

52. tab. 7. tipa zobenu asmeņu tehniskie parametri

		Rokt. tips	Zobena korp.	Sagl. g.	Šķeltna garums	Asmens platums	Asmens biezums	Gropes pl.	Svars	Līdzsv. punkts	Ieraksti	Smaile
1.	Kuldīgas „Vulkāns” A 8467:1	T-VI	-	-	-	432mm	4,5 mm	~13 mm	-	-	..INI..ME FEFCIT IN NOMINE +	Slaida
2.	Rēzekne, Grāvju iela 6 A 8782:1	T-VI	Nav nosakāms	31 cm	Sagl. 15 cm	44mm	4 mm	13 mm	-	-	Trūkst asmens	Trūkst
3.	Smiltenes Lazdukalns A 8824:1	-	Bijis 100 cm	95 cm	Sagl. 81,5 cm, bijis ap 87 cm	41 mm	3,4 mm	14,2 mm	Sagl. 356 g.	-	vara stieplīšu ornamentu (bezburta ieraksts) atliekas	Slaida
4.	Talsu Vilcumuiža A 8129:8	Kuršu	-	Sagl. 43 cm	Sagl. 29 cm	41 mm	3,5 mm	16 mm	-	-	konservēts	-
5.	Talsu Vilcumuiža A 8129:9	T-IV-3	Bijis apm. 99 cm	72 cm	Sagl. - 57 mm	41 mm	3,2 mm	11 mm	-	-	...EDICTV S+	Trūkst
6.	Krimuldas Tālēni, 16. k. AI 1254:1	-	-	-	Sagl. 44 un 13 cm	Sagl. 39,4mm	2,7 mm platākajā galā	Nav redzama	-	-	-	Izstiepta
7.	Zlēku Pasilciems RLB 139	Kuršu	Bijis ap 90 cm	85 cm	Sagl. 74 cm, bijis ~79 cm	42mm	4,7 mm	pl. - 13,4 mm	Sagl. -520 g	-	Nav redzami	Trūkst
8.	Zlēku Pasilciems ГИМ 35129, оп. 65: 777	-	-	- (asmens vidus)	Sagl. 32,5 cm	Sagl. 38mm	-	Ap 11-2 mm	-	-	-	Trūkst
9.	Zlēku Pasilciems ГИМ 35129, оп. 65:1423	-	Bijis ap 92-93 cm	Sagl. 91,4 cm	Sagl. 13,1 cm	43,7mm	-	14 mm	-	-	Dažādas krustveida zīmes	Izstiepta (?), apdrupusi
10.	Zlēku Pasilciems ГИМ 35129, оп. 65:1424	-	?	Sagl. ~1/3 (smāle)	Sagl. 56,9 cm	Sagl. 38cm	-	Šaura	-	-	Neredz	V veida
11.	Zlēku Pasilciems ГИМ 35129, оп. 65:1427	-	96,9 cm	96,9 cm	80,9 cm	40 mm	4,5 mm	14,5 mm	-	-	Nav redzami	V veida
12.	Zlēku Pasilciems ГИМ 35129, оп. 65:1428	-	Bijis ap 80-85 cm	Sagl. 76,5 cm	Sagl. 61,7	40,2 mm	-	14,5 mm	-	-	Iespējams, izdrupuši	Izstiepta (?), apdrupusi
13.	Zlēku Pasilciems ГИМ 35129, оп. 65:1429	-	Ap 96 cm	Sagl. 95 cm	79,2	Sagl. 41,6 mm	-	~15 mm	-	-	Ir bijuši	Izstiepta (?), apdrupusi
14.	Zlēku Pasilciems ГИМ 35129, оп. 65:1432	?	97 cm	97 cm	97 cm	43,7 mm	?	~ 14 mm	-	-	Ir bijuši, tievi, šauri stieples burti, sākas 72 mm no rokt.	Izstiepta
15.	Zlēku Pasilciems ГИМ 35129, оп. 65:1434	T tipa V apakštīps	?	?	Sagl. 15 cm	37,7 mm	-	13,7 mm	-	-	?	?
16.	Zlēku Pasilciems, ГИМ 35129, оп. 65, 1422	Kuršu	bijis vismaz ap 80 cm	Sagl. 69,6 cm	Sagl. 63,2 cm	4,4 cm	-	15,2 mm	?	-	Ir bijuši	Izstiepta, apdrupusi
17.	Zlēku Pasilciems, ГИМ 35129, оп. 65, 1426	?	Bijis ap 91 cm	Sagl. 88,4 cm	Ap 91 cm	Bijis ap 47 mm	?	12 mm	?	-	Tievi, šauri stieples burti	Izstiepta
18.	Zlēku Pasilciems, ГЭ 890 /937	(?) g. - 15 cm	?	61 cm	Sagl. 46 cm	38,3 mm	46 mm	13 mm	443 g	-	OSO	Gals trūkst
19.	Zlēku Pasilciems, ГЭ 890 /947	(-) g. - 152 mm, pl. - 27,7 mm	?	81 cm	66 cm	43,8 mm	5,8 mm	11,2 mm	217 g	-	Izstieptu burtu paliekas, samērā atstāts	Gals trūkst

											Iesp. – ETCELIN? (GICELIN?) ME FECIT (?)	
20.	Zlēku Pasilciems, Γ 890/948	–	~ 90 cm	82 cm	Sagl. 79 cm, bijis ~ 81 cm	42,6 mm	3,3 mm	12,1 mm	491 g	–	Šķiet nav bijuši	Vienmēr īgi izstiepta
21.	Zlēku Pasilciems, Γ 890/951	?	?	Sagl. 48,5 cm	?	Sagl. 36,4 mm	4,1 mm	13,9 mm	226 g	–	?	Izstiepta, izdrupusi
22.	Zlēku Pasilciems, Γ 890/955	?	Ap 85– 90 cm	Sagl. 36 cm	?	36 mm	3,7 mm	15,2 mm, beidzas 86,3 mm no smailes	164 g	–	–	Vienmēr īgi izstiepta
23.	Zlēku Pasilciems, Γ 890/961	–	?	37 cm	?	33,9	3,9 mm	13,1 mm	178 g	–	?	Vienmēr īgi izstiepta
24.	Talsu Vilkumuiža, TNMM 18112/1	–	~75 cm	68 cm	Sagl. 54,5 cm	4 cm	3–4 mm	Vāji izteikta	367 g	–	+Krustveid a zīme ar T veida galiem	Trūkst
25.	Talsu Vilkumuiža, TNMM 18112/4	–	–	26 cm	–	Sagl. 2,5 cm	2–2,5 mm	0,5 cm	64 g	–	–	Smaile
26.	Talsu Vilkumuiža, TNMM 590	–	83 cm	83 cm	69,5 cm (2 daļās)	Bijis ~4 cm	~3,5 mm	~15cm 85cm no smailes gala	393 g	–	Neredz	V veida

53. tab. 8. tipa zobenu asmeņu tehniskie parametri.

	Rokt. tips	Zobena kopp.	Sagl. g.	Šķeltna garums	Asmens platums	Asmens biezums	Gropes pl.	Svars	Līdzsv.punkts	Ieraksti	Smaile
1. Zlēku Pasilciems, Γ 890 / 943	–	~85 cm	82 cm	67,8 cm	49,6 mm	Rokt.b. – 52 mm	10,2 mm x 2	508 g	–	1 S (?)	Nodrupusi
2. Talsu Vilkumuiža, A 10994:1388	Ar diskveida pogu	~80 cm	Sagl. 47 cm	Sagl. 31 cm	45,4 mm	3,3 mm	8,6x2 mm	Sagl. 397 g	–	DIC	–
3. Talsu Vilkumuiža, A 10994:1378	–	~ 90 cm	Sagl. 59 cm	Bijis ap 85 cm	51 mm	3,6 mm	11 mm x 2	–	–	SISISIS un +I+I...I I N++	Trūkst
4. Lībagu Sāraji, A 12820:431	Kuršu tips	99,5 cm	99,3 cm	84 cm	53,2 mm	3,7 mm	10,2 mm x 2	515g	–	Orn.zīmes	Nodrupusi

54. tab. 9. tipa zobenu asmeņu tehniskie parametri

	Atraduma vieta	Frage nta veids	Iesp. kopt.	Sagl. g.	Sagl. platums	Asmens biezums	Grope	Smaile	Ieraksti	Svars
1.	Tāšu Krastiņi, s.a. kpl. ter. LVMM 12280B	Asmens puse ar roktura daļu	+	40 cm	~50 mm	–	–	–	–	–
2.	Mārtiņšalas pils VI 138:504	Smaile	?	–	–	–	–	–	–	–
3.	Zlēku Pasilciems Γ 890 / 956	Smaile	Ap 85–90 cm	24 cm	38,2 mm	Ap 2 mm	15,9 mm	Gals nodrupis	?	69 g
4.	Zlēku Pasilciems Γ 890 / 960	Fragments tuvu smailei	Ap 85–90 cm	25,3 mm	35,5 mm	2,3 mm	Nav redzama	Nodrupusi	?	85 g
5.	Liezeres Lubejas AI 1377:10	Asmens vidusdaļa	?	22,5 cm	43 mm	–	?	–	–	–
6.	Kurzeme (Medzes Strautiņi ?)	Smaile bez paša gala	?	16 cm	36 mm	3,4 mm	~10 mm	Nodrupusi	–	83 g

55. tab. Noteiktiem tipiem grūti pieskaitāmu zobenu asmeņu fragmenti.

	Atraduma vieta	Veids	Tips	Datējums	Inv. nr.
ULFBERHT ieraksts					
1.	Mežotne	Pilsk.	H	9.–10. gs.	A 11429:52
2.	Doles Vampenieši I	40. k.	T	10.–11. gs.	VI 124:398
3.	Doles Vampenieši I	170. k.	T	10.–11. gs. sāk.	VI 124: 1758
4.	Aizkraukles Lejasžagari	16. k.	Z	10. gs.b.–11.gs.sāk.	A 12221:102
5.	Salaspils Jaunzemji	Kpl.	Z	10.–11. gs.	RDM I 906
6.	Vecsaules Čapāni	Kpl.	Y	11. gs.	JNM 3378
ULFBERHT ornamenti					
7.	Durbes ez. krasts	s.a.	B	8.–9. gs.	KPM 2023a
8.	Aizkraukles Lejasbitēni	341. k.	H	10. gs.	A 11847:40
9.	Aizkraukles kpl.	s.a.	T2	9.–10.gs.	DM I 2956
10.	Salaspils Laukskola	359.k.	H	10.gs.b. – 11.gs.1.p	VI 128:4143
EEEEBRHT ieraksts					
11.	Aizkraukles kpl.	s.a.	V	9.–10. gs.	DM I 2898
Neskaidru ierakstu paliekas					
12.	Latvija	s.a.	Y	8.–10. gs.	RLB 1211

56. tab. 9.–11. gs. ierakstu zobeni Latvijas teritorijā.

Nr.	Atraduma vieta	Inv. nr.	Zobena roktura tips	Datējums	Ieraksts
1.	Lībagu Ķīļi	A 7344:10	Ar taisnu dz. šķērsi, poga trūkst	11.gs.2. p.–12. gs. sāk.	Ieraksts abās pusēs uz asmens: +SIN+ NIS
2.	Aizputes Rudbārži (Rudbāržu Lēnes)	A8514:1	T-IV	12.gs.1. p.	GICELIN ME FECIT + IN NOMINE DOMINI +
3.	Kuldīgas „Vulkāns”	A 8467:1	T-6 (T/Z)	13. gs.	GICELIN (ETCELIN?)MEFECIT IN NOMINE IC+
4.	Alsungas Kalniņi, 10. k	A 11676:18	T-3	12. gs.	Simboliskas zīmes un augu vijuma orn.
5.	Alsungas Kalniņi, 24. k.	A 11726:1		12. gs.	Aplveida zīme
6.	Alsungas Kalniņi, 25. k.	A 11727:1	Nav sagl.	12. gs.	+ INIC (O?)III (?)
7.	Alsungas Kantīki	A 9562:1	T-4-1	12. gs. b.–13. gs. sāk.	apļi, krusti
8.	Asītes Gravenieki	A 8468	T-VII	12. gs. b.–13. gs.	Gravēts krusts ar 2 x pārsvītrotiem galiem
9.	Jaunsvirlaukas Kakužēni	VI 218:266	Seglveida	12.–13. gs.	Krustveida zīme 88 mm no rokt.s, otrā pusē H burta paliekas 15 cm no rokt. bronžā.
10.	Kazdanga	KPM 1665	T-II	11.–12.gs.	Ornamentālu ģeometrisku zīmju grupa
11.	Lībagu Sāraji, 21. k.	A 12820:107			Bronzas krusts
12.	Lībagu Sāraji, 25k.	A12820:146	T-7	12.gs.b.–13.gs.	Nelieli burti, ap 10 mm g., gravējums vai izkrituši. IIIICIIIN (?) (sagl.tikai 1 pusē), teksts 80 mm, sākas 93 mm no rokt.
13.	Lībagu Sāraji, 30. k.	A12820:234	–	12. gs. b.–13. gs. sāk.	XONRISSCI un XCNRIIS (?) Ieraksti abās pusēs no tievas sudr. stieples, šauri, viens otram tuvi, tievi burti.
14.	Lībagu Sāraji, 39. k.	A 12820:430, 431	Kuršu	12.–13. gs.	Lielu, retu orn.zīmju grupu paliekas
15.	Lībagu Sāraji, 41. k.	A 12820:474	T-5-1	12. gs. b.–13. gs.	Garš ieraksts, šauriem, izstieptas formas sudr.burtiem, 2.pusē krusti u.c. +RGNIRXO..R
16.	Lībagu Sāraji, s.a.	TNMM 188111	Seglveida	12. gs.sāk.	INGERII
17.	Lielīvande	A 383	T-4-2	12. gs.	I X ?
18.	Lielīvande	A 485	T-4-2	12. gs.	Augu ornamenti
19.	Nurmuižas	A 9348	T		Ieraksta atliekas, krusts, burti

	Dzīlles				
20.	Raņķu Kapenieki	A 7645:116	Kuršu	12. gs.	Garš ieraksts, nelieli smalki burti
21.	Rīga, Daugavas gultne.	Zudis 2. Pas.k. laikā.	apaļu roktura pogu ar izvirzītu un noplacinātu vidusdaļu	12.–13.gs.	Meistara zīme zeltā
22.	Rīga, Maskavas iela	VRVM–23000	T–III	11(?)–12. gs.	Sarežģīts augu uc.symbolisks ornamenti, vijņveida līnijas, saules un mēness atveidi
23.	Saikavas Kapukalns	A 10165:1	T–III	11.–12. gs.	Krustveida zīme
24.	Talsu Vilcumuiža	A 8571:586	Diskveida	11.–13.gs.	Apļveida zīme
25.	Talsu Vilcumuiža	A 8129 : 9	T–IV	12.–13.gs.	+DICTVS+
26.	Talsu Vilcumuiža	A 10994:1388	Diskveida	13.–14.gs.sāk.	Orn.un burti
27.	Talsu Vilcumuiža	TNMM181122	–	12.–13.gs.	C I III un R I O
28.	Talsu Vilcumuiža	TNMM 18112/3	–	12.–13.gs.	Vara burti, garš teksts +ANPIAODuc.
29.	Talsu Vilcumuiža	TNMM 18112/1	–	12.–13.gs.	+Krustveida zīme ar T veida galiem
30.	Talsu Vilcumuiža	–	Diskveida	13. gs.	Ģeometrisku līniju gravēts ieraksts.
31.	Zlēku Pasilciems	RDM III 158	T–VII	11. gs.b.–12. gs.1.p.	+ INC+ In nomine...” krusti ar T veida galiem sākumā uzr.ir abās pusēs.
32.	Zlēku Pasilciems	ГИМ, оп. 65, 1422	Kuršu	11. gs.b.–13.gs.	Ir bijuši, krustveida zīmes uc.
33.	Zlēku Pasilciems	ГИМ, оп. 65, 1456	T–VI	12. gs. sāk.	IIINRI (lieli retiburti)
34.	Zlēku Pasilciems	ГИМ, оп. 65, 1457	Seglveida	12. gs.b.–13. gs. s.	+ O + O + O +
35.	Zlēku Pasilciems	ГИМ, оп. 65, 1459	Kuršu	12. gs.	IIIIIOIIIIINO +
36.	Zlēku Pasilciems	ГИМ, оп. 65, 1425	–	11.–13. gs.	+ ..INO ...
37.	Zlēku Pasilciems	ГИМ, оп. 65, 1420	–	11.–13. gs.	Noapaļotas krustveida zīmes
38.	Zlēku Pasilciems	ГИМ, оп. 65, 1430	–	11.–13. gs.	+ I N , 2. pusē I C...
39.	Zlēku Pasilciems	ГИМ, оп. 65, 1459	Kuršu	11.–13. gs.	Nelieli plati burti
40.	Zlēku Pasilciems	ГИМ, оп. 65, 1423	–	11.–13. gs.	Dažādas krustveida zīmes
41.	Zlēku Pasilciems	ГИМ, оп. 65, 1428	–	11.–13. gs.	Iespējams, izdrupuši
42.	Zlēku Pasilciems	ГИМ, оп. 65, 1429	–	11.–13. gs.	Ir bijuši
43.	Zlēku Pasilciems	ГИМ, оп. 65, 1432	–	11.–13. gs.	Ir bijuši, tievi, šauri stieples burti, sākas 72 mm no rokt.
44.	Zlēku Pasilciems	ГИМ, оп. 65, 1422	–	11.–13. gs.	Ir bijuši
45.	Zlēku Pasilciems	ГИМ, оп. 65, 1426	–	11.–13. gs.	Tievi, šauri stieples burti
46.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 911	–	11.–13. gs.	Iesp.bijuši
47.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 937	–	11.–13. gs.	OSO
48.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 938	–	11.–13. gs.	Šauri tuvi burti + ICXHIKER (?) DIC
49.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 939	–	11.–13. gs.	O (?)
50.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 942	–	11.–13. gs.	Iesp. burti OI
51.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 943	–	11.–13. gs.	IS (?)
52.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 944	–	11.–13. gs.	ICGISO+ (?)
53.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 945	–	11.–13. gs.	Ir bijuši
54.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 946	–	11.–13. gs.	ODIT DIT (?)
55.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 947	.	11.–13. gs.	Izstieptu burtu paliekas, samērā atstātus Iesp. – ETCELIN (GICELIN?) ME FECIT (?)
56.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 1063	T–5	11.–13. gs.	Apļi un II grupas
57.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 1064	Kuršu	11. gs.b. – 13 gs.	Apļveida zīmju paliekas
58.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 1066	T–5–1	11.–13. gs.	Garš ieraksts, bet sliktā stāvoklī, samērā atstātus esoši burti, saskatāmsNI ... IN NOMINE ME FECIT (?)
59.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 1067	Seglveida	12.–13. gs. mija	+ zīme uc.
60.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 1086	Seglveida	12.–13. gs. mija	IO, DIC (?) NI ?
61.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 1087	T–4–2	12–13.gs.	Ir burtu paliekas, iespējams: O I O I O
62.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 1088	Kuršu	11.gs.b.–12. gs.	Lielī burti O I C (?), smalka stieple
63.	Zlēku Pasilciems	ГЭ 890 / 1089	Kuršu	11.gs.b.–13. gs.	Ieraksti, iespējams, ir bijuši, bet gājuši bojā.

57. tab. 11. gs. b. – 13. gs. ierakstu zobeni Latvijas teritorijā.

Nr.	Atraduma vieta	Kaps	Atraduma veids	Tips	Datejums
1.	Laivji (<i>Laiviai</i>)	195. k.	Vienasmens	B	9. gs.
2.	Grobiņas Smukumi	50. k.	Divasmeņu	B	9. gs.
3.	Durbes Sauslauki	Kpl.ter.	Divsmeņu	B/H	8.–9.gs.
4.	Durbes ez.krasts	S.a.	Divasmeņu	B	9.–10.gs.
5.	Stragnai(<i>Skeriai</i>)	s.a.	Tikai poga	B	8.–9.gs.
6.	Anduļi (<i>Anduliai</i>)	61. k.	?	H	9.gs.1.p.
7.	Stragnai(<i>Skeriai</i>)	6.k.	?	H	8.–9.gs.
8.	Stragnai(<i>Skeriai</i>)	s.a.	Vienasmens	H	8.–9.gs.
9.	Palanga	49. k.	Vienasmens	H	IX gs. 2. p.
10.	Palanga	342. k.	?	H	10. gs.
11.	Matkule (?)	Privātkolekcija	Divasmeņu	H	9.–10.gs.
12.	Prišmanči (<i>Prišmančiai</i>)	56.k.	Vienasmens	M	10.gs.
13.	Prišmanči (<i>Prišmančiai</i>)	61. k.	Vienasmens	M	9.–10.gs.
14.	Stragni (<i>Stragnai</i>)	s.a.	Vienasmens	M	9.–10.gs.
15.	Stragni (<i>Stragnai</i>)	s.a.	Vienasmens	M	9.–10.gs.
16.	Anduļi (<i>Anduliai</i>)	2. k.	Divasmeņu	X	11. gs.
17.	Banduži (<i>Bandužiai</i>)	35. k.	Tikai poga	X	11.gs.b.
18.	Lazdininki (<i>Lazdininkai</i>)	63.k	?	X	11. gs.
19.	Lazdininki (<i>Lazdininkai</i>)	64.k	?	X	11. gs.
20.	Ramuči (<i>Ramučiai</i>)	97. k.	Divasmeņu	X	11. gs.
21.	Ramuči (<i>Ramučiai</i>)	153. k.	Divasmeņu	X	11. gs.
22.	Gintališke	10. k.	Divasmeņu?	Z	11.gs.
23.	Gramzdas Upītes	–	Uzgalis	IV	11. gs.
24.	Palanga	195. k.	Vienasmens	Z	11. gs.
25.	Siraiči (<i>Siraičiai</i>)	–	Vienasmens	Z	11. gs.
26.	Priekule	s.a.	Vienasmens	Z	11. gs.
27.	Klaiši (<i>Klaišiai</i>)	s.a.	Vienasmens	Z	11.–12.gs.
28.	Kūli (<i>Kulai</i>)	–	Vienasmens	Z	11. gs.
29.	Priekules Mazgramzda	s.a.	Vienasmens	Z	10.–11. gs.
30.	Banduži (<i>Bandužiai</i>)	s.a.	Vienasmens	U	10.gs.2. p.
31.	Banduži (<i>Bandužiai</i>)		Vienasmens	Rombveida	11–12. gs.
32.	Palanga	283. k.	?	Rombveida	12. gs.
33.	Palanga	284. k.	Vienasmens	Rombveida	12.gs.
34.	Talsu pilskalns	–	Tikai poga	Rombveida	10–11. gs.
35.	Talsu Vilcumuiža	s.a.ezerā	Vienasmens	Rombveida	10–11. gs.
36.	Anduļi (<i>Anduliai</i>)	s.a.	?	Rombveida	12.gs.
37.	Gintališke	11. k.	?	Rombveida	11. gs.
38.	Gintališke	s.a.	Tikai poga	Rombveida	11.–12.gs.
39.	Girkaļi (<i>Girkaliai</i>)	30.k.	Vienasmens	Rombveida	11.–12.gs.
40.	Gaviezes Brenča kalns	s.a. kpl.	Poga un šķērši	S	10.–11. gs.
41.	Palanga	227. k.	?	Neskaidrs	X–XI gs.
42.	Anduļi (<i>Anduliai</i>)	s.a.kpl.	Divasmeņu	T	11. gs.
43.	Vecpils Āboliņi	s.a. kpl.	Tikai maksts uzgalis	IIIa	10.–11. gs.
44.	Ventas lejtece	Nezināmi	Roktura poga	T	10.–11. gs.
45.	Gramzdas Dārznieki	Kpl. ter.	Tikai maksts uzgalis	IV tipa agrīns var.	11. gs.
46.	Gramzdas Upītes	S.a.kpl.	Divasmeņu	T	9.–10.gs.
47.	Zlēku Priednieki	s.a. no kpl.	Divasmeņu	T	9.–11. gs. 1. p.

58. tab. Zobenu un to fragmentu atradumi kuršu apdzīvotajā teritorijā 9.–11. gs.1.p.

	Atraduma vieta	Kaps	Inv.nr.	Atraduma veids	Tips	Datējums
1.	Alsungas Kalniņi	10. k		Fragmentārs zobens	T-III	12. gs.
2.	Alsungas Kalniņi	33. k.	A 11735:1	Asmens puse trūkst	T-III	12. gs.
3.	Vecpils Stroķi	nezināmi	-	Roktura detaļas	T-III	11.-13.gs.
4.	Alsungas Kantīķi	s.a. kapulauka ter.	A 9562:1	Pārlauzts zobens bez rokt. gala	T-IV	12.-13.gs.
5.	Dzērvju Grabstī-Zundi	Kpl. ter.	A 9145:1	Locītz zobens bez smailes un rokt. gala	T-IV-1	12.-13.gs.
6.	Nīgrandes Grāviņi	Kpl. ter.	RDM III 264	3 daļās salauzts zobens	T-IV-1	12.-13.gs.
7.	Matkules kapi	s.a. kapulauka ter.	A9305:1	Salauzts zobens	T-IV-1	12.-13.gs.
8.	Zlēku Pasilciems	Kpl.	ГЭ 890 / 664	Apakšējais šķērsis,	T-IV-1	12.-13.gs.
9.	Zlēku Pasilciems	Kpl.	ГЭ 890 / 667	Apakšējais šķērsis, fr.	T-IV-1	12.-13.gs.
10.	Užavas Simalciems	Kpl. ter.	A 9136:31	Zobena poga	T-IV-1	12.-13.gs.
11.	Zlēku Pasilciems	S.a. kpl.	ГЭ 890 / 565	Fragmentārs zobens	T-IV-2	11.-13.gs.
12.	Zlēku Pasilciems	S.a. kpl.	ГИМ он 65:542	Fragmentārs zobens	T-IV-2	11.-13.gs.
13.	Zlēku Pasilciems	S.a. kpl.	ГЭ 890/1087	Fragmentārs zobens bez pogas	T-IV-2	11.-13.gs.
14.	Zlēku Pasilciems	S.a. kpl.	ГИМ Он.65:553	Fragmentārs zobens	T-IV-2	11.-13.gs.
15.	Zlēku Pasilciems	S.a. kpl.	ГЭ 890 / 665	Šķērsis	T-IV-2	11.-13.gs.
16.	Zlēku Pasilciems	S.a. kpl.	ГЭ 890 / 666	Šķērsis	T-IV-2	11.-13.gs.
17.	Lielīvande	Kapulauks.	A 383	Fragmentārs zobens.	T-IV-2	12. gs.
18.	Lielīvande	Kapulauks.	A 485	Fragmentārs zobens	T-IV-2	12. gs.
19.	Durbes Dīri	II ugunskaņu vieta, 3.k.	LVMM 13139	Vesels zobens	T-IV-2	12.gs.b.-13.gs.
20.	Alsungas Kalniņi	9. k.	A 11675:34	Poga	T-IV-nesk.	12.-13.gs.
21.	Alsungas Kalniņi	18. k.	A 11720:3	Šķērši	T-IV-nesk.	12.-13.gs.
22.	Alsungas Kalniņi	28. k.	A11730	Asmens fr. un šķērši	T-IV-nesk.	12.-13.gs.
23.	Alsungas Kalniņi	32. k.	A11734:7	Tikai poga, ļoti korodējusi	T-IV-nesk.	12.gs.
24.	Alsungas Kalniņi	s.a. C lauk. 2. k.	A 11740:101	Asm.fr.	T-IV-nesk.	12.-13.gs.
25.	Durbes Dīri	II ugunskaņu vieta, 1. k.	LVMM 13154	Zobens	T-IV-nesk.	12.-13.gs.
26.	Durbes Dīri	II ugunskaņu vieta, 2. k.	LVMM 13154	Zobens	T-IV-nesk.	12.-13.gs.
27.	Durbes Dīri	III ugunskaņu vieta, savr. k.	LVMM 13255	Zobens	T-IV-nesk.	12.-13.gs.
28.	Lielīvande	S.a. kpl.	A 486	Šķērša fr.	T-IV-nesk.	12.-13.gs.
29.	Raņķu Kapenieki,	20. k.	A 7435:24	2 pogas	T-IV-nesk.	12.-13.gs.
30.	Saldus, Ezera iela 9.	S.a.	A 8268:7	Poga	T-IV-nesk.	12.-13.gs.
31.	Talsu Vilkmuiža	Kpl.ter.	LVNM A 8129:9	Fragm.	T-IV-nesk.	12.-13.gs.
32.	Talsu Vilkmuiža	Kpl.ter.	LVNM A	Fragmentārs zobens	T-IV-nesk.	12.-13.gs.
33.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГИМ 35129, он. 65:542 un 541	Fragmentārs zobens	T-IV-nesk.	12.-13.gs.
34.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГИМ, 35129 он. 65	Fragmentārs zobens	T-IV-nesk.	12.-13.gs.
35.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГЭ 890 / nesknr.	Fragmentārs zobens	T-IV-nesk.	12.-13.gs.
36.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГЭ 890 / 660	Fragmentārs zobens	T-IV-nesk.	12.-13.gs.
37.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГИМ35129, Он.65:1420	Fragmentārs zobens	T-IV-nesk.	12.-13.gs.
38.	Lībagu Sāraji	34. k.	А12820,306307	Fragmentārs zobens	T-V-1	12.-13.gs.
39.	Lībagu Sāraji	41. k.	A 12820:474	Fragmentārs zobens	T-V-1	12.-13.gs.
40.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГЭ 890 / 1066	Fragmentārs zobens	T-V-1	12.-13.gs.
41.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГЭ 890 / 763	Fragmentārs zobens	T-V-1	12.-13.gs.
42.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГИМ он . 65 / 551	Fragmentārs zobens	T-V-1	12.-13.gs.
43.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГИМ он . 65 / 563	Fragmentārs zobens	T-V-1	12.-13.gs.
44.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГИМ 65 / 598	Fragmentārs zobens	T-V-1	12.-13.gs.
45.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГЭ 890 / 761	Fragmentārs zobens	T-V-2	12.-13.gs.
46.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГЭ 890 / 662	Fragmentārs zobens	T-V-2	12.-13.gs.
47.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГЭ 890 / 663	Fragmentārs zobens	T-V-2	12.-13.gs.
48.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГЭ 890 / 658	Fragmentārs zobens	T-V-2	12.-13.gs.
49.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГЭ 890 / 1063	Fragmentārs zobens	T-V-2	12.-13.gs.
50.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГЭ 890/1087	Fragmentārs zobens	T-V-2	12.-13.gs.
51.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГИМ 65-1421	Fragmentārs zobens	T-V-2	12.-13.gs.
52.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГИМ он 65:552	Fragmentārs zobens	T-V-2	12.-13.gs.
53.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГИМ он 65:554	Fragmentārs zobens	T-V-2	12.-13.gs.
54.	Alsungas Kalniņi	s.a. D lauk. V un VII k.	A11752:4 un A11751:21	Fragmentārs zobens	T-V-?	12.-13.gs.
55.	Alsungas Kalniņi,	7. k.	A 11673:22	Fragmentārs zobens	T-V-?	12.-13.gs.
56.	Alsungas Kalniņi,	31. k.	A 11733:1	Fragmentārs zobens	T-V-?	12.-13.gs.
57.	Gaviezēs Lejnieki	s.a.	A 13785:1	Rokturis ar asmens daļu	T-V-?	12.-13.gs.
58.	Grobiņas Smukumi	Kpl.ter.	LVMM 6809-b	Fragmentārs zobens	T-V-?	12.-13.gs.
59.	Lībagu Sāraji	30. k.	A12820:233	Vesels zobens	T-V-?	12.-13.gs.
60.	Lībagu Sāraji	32. k.	A12820:278	Vesels zobens	T-V-?	12.-13.gs.
61.	Talsu Vilkmuiža	Kpl.ter.	A 12820	Fragmentārs zobens	T-V-?	12.-13.gs.

62.	Talsu Vilcumuiža	Kpl.ter.	A 8571:891	Tikai poga	T-V-?	12.-13.gs.
63.	Talsu Vilcumuiža	Kpl.ter.	A 8571:597	Fragmentārs zobens	T-V-?	12.-13.gs.
64.	Zantes apkārtnē	s.a.	(Zantes muz.)	Zobens bez pogas un augššķ.	T-V-?	12.-13.gs.
65.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	KPM 3940 (i1612)	Fragmentārs zobens	T-V-?	12.-13.gs.
66.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГЭ 890/657	Fragmentārs zobens	T-V-?	12.-13.gs.
67.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГЭ 890/655	Fragmentārs zobens	T-V-?	12.-13.gs.
68.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГЭ 890/654	Fragmentārs zobens	T-V-?	12.-13.gs.
69.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГЭ 890/661	Fragmentārs zobens	T-V-?	12.-13.gs.
70.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГЭ 890/762	Fragmentārs zobens	T-V-?	12.-13.gs.
71.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГЭ 890/1090	Fragmentārs zobens	T-V-?	12.-13.gs.
72.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГЭ 890/1091	Fragmentārs zobens	T-V-?	12.-13.gs.
73.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГЭ 890/1276	Fragmentārs zobens	T-V-?	12.-13.gs.
74.	Zlēku Pasilciems,	Kpl.ter.	ГИМ 65:561, 562	Fragmentārs zobens	T-V-?	12.-13.gs.
75.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГИМ 65:607	Fragmentārs zobens	T-V-?	12.-13.gs.
76.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГИМ 65:608	Fragmentārs zobens	T-V-?	12.-13.gs.
77.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГИМ 65:535	Fragmentārs zobens	T-V-?	12.-13.gs.
78.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГИМ 65:558	Fragmentārs zobens	T-V-?	12.-13.gs.
79.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГИМ 65:597	Fragmentārs zobens	T-V-?	12.-13.gs.
80.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГИМ 65:560	Fragmentārs zobens	T-V-?	12.-13.gs.
81.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГИМ 65:763a	Fragmentārs zobens	T-V-?	12.-13.gs.
82.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГИМ 65:1434	Fragmentārs zobens	T-V-?	12.-13.gs.
83.	Zlēku Pasilciems	Kpl.ter.	ГИМ 65:1456	Fragmentārs zobens	T-VI	12.-13.gs.
84.	Kuldīgas „Vulkāns”	1. kaps	A 8467:1	Salauzts zobens	T-VI	13. gs.
85.	Alsungas Kalniņi	2. k.	A 11668:28	Apakšējā šķērša fragments	T-VII	12. gs.
86.	Zlēku Pasilciems	s.a. kpl. ter.	RDM III 158	Zobens (asmens daļa trūkst)	T-VII	11. gs.b.-12.gs.1.p.
87.	Zlēku Pasilciems	s.a. kpl. ter.	ГИМ он.65, 536	Augšējais šķērsis	T-VII	11.-13. gs.
88.	Lībagu Sārāji	25k.	A12820:146	Vesels zobens	T-VII	12.gs.b.-13.gs.
89.	Lībagu Sārāji	8. lauk., s.a.	A 12820:752	Poga un šķērsis un asmens fr.	T-VII	12.gs.b.-13.gs.
90.	Durbes Dīri	II ug.k., 1. kaps	LNMM 13154	Roktura poga un augšējais šķērsis	T-VII	12. gs. b.-13. gs.
91.	Asītes Gravenieki	s.a.	A 8468	Vesels zobens	T-VII	12. gs. b.-13. gs.
92.	Raņķu Kapenieki	13.k.	A 7619:15	Apakšējā šķērša puse	T-VII	12. gs.
93.	Raņķu Kapenieki	18. k.	A 7624:3	Apakššķērša puse	T-VII	12. gs., iesp.sākums.
94.	Raņķu Kapenieki	20. k.	A 7435:31	Pogas puse	T-VII	12. gs. 2. puse.
95.	Raņķu Kapenieki	22.k	A 7628:1	Sakususi poga un augššķērsis	T-VII	12. gs.
96.	Kazdangas Roņi	1.k.	A 7965:66, A 7967:30	Apakšējais šķērsis	T-VII	12. gs.
97.	Ēdoles centrs	s.a.	A 11149:5	Apakšējais šķērsis ar nelielu asm. fr.	T-VII	11.-13. gs.
98.	Palanga	303b k.	LNMM AR 396:2301	Zobens (asmens fragmentārs)	T-VII	12. gs.
99.	Alsungas Kalniņi	20. k.	A 11722:26	Vesels zobens	KURŠU	12., gs.-13. gs.sāk.
100.	Alsungas Kalniņi	21. k.	A 11722:1	Apakšējais šķērsis	KURŠU	12. gs.
101.	Alsungas Kalniņi	32. k.	A 11734:29	2 daļās salūzis fr. apakšējais šķ.	KURŠU	12. gs.
102.	Alsungas Kalniņi,	s.a. C lauk. 3. k.	A 11741:79	Augšējā šķērša fragments	KURŠU	12.-13. gs.
103.	Alsungas Kalniņi	C lauk. II k., s.a.	A 11740:16	Apakšējā šķērša fr.	KURŠU	12.-13. gs.
104.	Alsungas Kalniņi	D lauk. 4. k.	A 11750:7	Izkusuša apakšējā šķ. puse	KURŠU	12.-13. gs.
105.	Alsungas Kalniņi	V lauk. 2. k.	A 11740:16	Apakšējā šķērša daļa ar zvērg.	KURŠU	12.-13. gs.sāk.
106.	Alsungas Kalniņi	s.a. pirms izr.	A 4156	Vesels zobens	KURŠU	12.-13. gs.sāk.
107.	Asotes pilskalns	Dzīvesvieta, lauk. 16sl	VI 1952:98	Poga	KURŠU	12. gs.
108.	Durbes Dīri	kaps	LVMM 13190	Poga un augššķērsis	KURŠU	12.gs.b.-13. gs.
109.	Grīņu rezervāts	s.a.	VI ... 26.	Augšējais šķērsis.	KURŠU	11.-13. gs.
110.	Kandava	s.a.	KPM 179, 180	Poga un augššķērsis	KURŠU	12.-13. gs.
111.	Kandava	s.a.	KPM 180a	Augššķērsis	KURŠU	12.-13. gs.
112.	Kazdanga	s.a.	PV 13363	Ap.šķērša ar zvērgalvu puse	KURŠU	12.-13. gs.
113.	Kurmāles Alejas	Kpl. ter.	KNM 33.386	Asmens daļa ar apakšējo šķērsi	KURŠU	11.-13. gs.
114.	Lībagu Sārāji	19. k.	A 12820:75	Salocīts zobens bez šķēršiem	KURŠU	12.gsv.-13.gs.sāk.
115.	Lībagu Sārāji	39. k.	A 12820:430, 431	Zobens ar šķēršiem, bez pogas	KURŠU	12.-13. gs.
116.	Lielīvande	Kapulauka ter.	A 732	Ap.šķ. fragm. ar zvērg.	KURŠU	12.-13. gs.
117.	Matkule	s.a. kpl.	A 8489:4	Augššķērša fragments	KURŠU	12.-13.gs.
118.	Matkules kapi	Kpl. ter.	A 9306 : 154	Apakšējā šķērša fr.	KURŠU	11.-13.gs.
119.	Medzes Kapsēde	Kpl. ter.	A 8433:4	Apakšējais šķērsis	KURŠU	11.-13.gs/
120.	Medzes Strautiņi	1. k.	A 10789:30	Poga	KURŠU	12.-13.gs.
121.	Mežotnes pilsk.	Dzīvesvieta	A 11429:1782	Poga	KURŠU	12.-13.gs.
122.	Mežotnes senp.	Dzīvesv. ter.	A 13537:6	Apakšējais šķērsis	KURŠU	12.-13. gs.
123.	Mežotnes senp.	Dzīvesv. ter.	TVM 5	Poga ar augššķērsi	KURŠU	12.-13. gs.
124.	Popes Lazdas	Kapulauka ter.	VVM	Poga	KURŠU	12. -13. gs,
125.	Pūres Zviedri	Kapulauka ter.	TVM 491	Poga	KURŠU	12.-13. gs.
126.	Raņķu Kapenieki	17. k.	A 7436:3	Poga, šķērši un maksts uzg.bez asm.	KURŠU	12. gs.
127.	Raņķu Kapenieki	28. k.	A 7635:20	Apakšējā šķērša fr. ar zvērg.	KURŠU	Ne vērtāks par 13. gs. 1.p.

128.	Raņķu Kapenieki	s.a. kpl.	A 7645:76	Augššķērša fragments	KURŠU	11.–13. gs.
129.	Raunas Strante	Kpl. ter.	DM I 1754a	Fragmentārs zobens bez pogas	KURŠU	12.–13. gs.
130.	Rāvas Strungas	Sa.kpl.	LVMM 15931	Apakšējā šķērša fragments	KURŠU	11.–13. gs.
131.	Talsu Vilkmuiža	s.a. kpl.	A 8572: 4	Trūkst puse asm.	KURŠU	11.–13. gs.
132.	Talsu Vilkmuiža	s.a. kpl.	A 8572: 5	Asmens daļa ar apakššķērsi	KURŠU	11.–13. gs.
133.	Talsu Vilkmuiža	S.a. kpl.	A 10994:1391	Augšējā šķērša fragments	KURŠU	12.–13. gs.
134.	Talsu Vilkmuiža	S.a. kpl.	A 8129(6)?:8	Bojāts zobens bez apakšējā šķ.	KURŠU	12.–13. gs.
135.	Talsu Vilkmuiža	S.a. kpl.	TNMM 291	Vesels zobens bez smailes	KURŠU	12.–13. gs.
136.	Užavas Simalciems	Kapulauka ter.	A7851:1	Vairākās daļās salūzis zobens	KURŠU	12.–13.gs.
137.	Užavas Simalciems	Kapulauka ter.	VVM 6309	Vesels zobens	KURŠU	12.–13.gs.
138.	Užavas Simalciems	Kapulauka ter.	ПМ.от.297/24,27,28	Poga, augšējais un apakšējais šķ.	KURŠU	12.–13. gs.
139.	Zlēku Pasilciems	Kapulauka ter.	KPM:1609	Vesels zobens	KURŠU	12.–13. gs.
140.	Zlēku Pasilciems	Kapulauka ter.	RLB 139	Zobens bez apakšējā šķērša	KURŠU	12.–13. gs.
141.	Zlēku Pasilciems	Kapulauka ter.	KPM 1609	Zobens bez smailes	KURŠU	12.–13. gs.
142.	Zlēku Pasilciems	Kapulauka ter.	ГИМ. 65 / 534	Poga	KURŠU	12.–13.gs.
143.	Zlēku Pasilciems	Kapulauka ter.	ГИМ. 65 / 526	Augššķērsis	KURŠU	12.–13.gs.
144.	Zlēku Pasilciems	Kapulauka ter.	ГИМ. 65 / 530	Augššķērsis	KURŠU	12.–13.gs.
145.	Zlēku Pasilciems	Kapulauka ter.	ГИМ. 65 / 539	Apakšējais šķērsis	KURŠU	12.–13.gs.
146.	Zlēku Pasilciems	Kapulauka ter.	ГИМ. 65 / 540	Apakšējais šķērsis	KURŠU	12.–13.gs.
147.	Zlēku Pasilciems	Kapulauka ter.	ГИМ. 65 / 1422	Vesels zobens	KURŠU	11. gs.b.–13.gs.
148.	Zlēku Pasilciems	Kapulauka ter.	ГИМ. 65 / 1459	Bez augššķērša un asmens. gala	KURŠU	12. gs.
149.	Zlēku Pasilciems	Kapulauka ter.	ГЭ 890 / 1064	Zobens bez pogas un augššķērša	KURŠU	11. gs.b. – 13. gs.
150.	Zlēku Pasilciems	Kapulauka ter.	ГЭ 890/ 1088	Salauzts zobens bez smailes	KURŠU	11.gs.b. –12. gs.
151.	Zlēku Pasilciems	Kapulauka ter.	ГЭ 890/ 1089	Vesels zobens bez smailes	KURŠU	11.gs.b. –13. gs.
152.	Raņķu Kapenieki	A 7645:116	s.a. kpl. ter.	Vesels zobens	ROM	12. gs.
153.	Užavas Simalciems	A 9109:15	s.a. kpl. ter.	Poga un apakšējais šķērsis	ROM	12. gs.
154.	Talsu Vilkmuižas ez.	Kpl.ter.	A 8571:587	–	SEGL	12. gs.
155.	Talsu Vilkmuižas ez.	Kpl.ter.	A 8573:3	Sagl. tikai rokt.	SEGL	12. gs.
156.	Talsu Vilkmuižas ez.	Kpl.ter.	A 9006:11	–	SEGL	12. gs.
157.	Talsu Vilkmuižas ez.	Kpl.ter.	A 10994:1384	–	SEGL	12. gs.
158.	Lībagu Sārāji	s.a. kpl. ter.	TNMM 188111	Rest.	SEGL	12. gs.
159.	Lībagu Sārāji	10. k.	A 12816:125	Asmens locīts	SEGL	12. gs.
160.	Lībagu Sārāji	39. k.	A 12820:429	Tikai poga	SEGL	12. gs. b.–13. gs. s.
161.	Zlēku Pasilciems	s.a.	ГИМ.от. 65:1457	Salauzts 2 daļās, smaile trūkst	SEGL	12. gs. b.–13. gs. s.
162.	Zlēku Pasilciems	s.a.	ГЭ 890:1086	Restaurēts, asm.puse trūkst	SEGL	12.–13. gs. mija
163.	Zlēku Pasilciems	s.a.	ГЭ 890:1067	Rest., labs.	SEGL	12.–13. gs. mija
164.	Zlēku Pasilciems	s.a.	KPM II 188 (1613)	Sagl.puse	SEGL	12.–13. gs.
165.	Saldus apk.	s.a.	KNM 1265	Asm.puse trūkst	SEGL	12. gs.
166.	Kuldīga	s.a.	KNM 1611	Tikai poga	SEGL	12.–13. gs.
167.	Talsu Vilkmuiža	Kapulauks.	A 8571:586	Vesels zobens	DISKV	11.–13.gs.
168.	Talsu Vilkmuiža	Kapulauks.	A 10994:1388	Vesels zobens	DISKV	13.–14.gs.sāk.
169.	Lībagu Sārāji	25. k.	A 12820:145	Vesels zobens	DISKV	12.gs.b.–13.gs.sāk.
170.	Lībagu Sārāji	s.a. kpl.	TNMM183932	Vesels zobens	DISKV	12.–13. gs.
171.	Alsungas Kalniņi	Senkapi,sa.Clauk.III.k.	A 11741:30	Tikai poga	DISKV	12.–13.gs. sāk.
172.	Talsu pilsk.	A lauk. III. k.	A11431:2096	Tikai poga	ROMB	11.–13.gs.
173.	Talsu Vilkmuiža	S.a. kpl. ter.	TNMM 591	Vesels zobens	ROMB	11.–13. gs.
174.	Lībagu Ķīļi	S.a. kpl. ter	A 73344:7	Zobena puse	ROMB	11.–12. gs.
175.	Sabiles senpilsēta	Dzīvesvieta	Nav identificēts	Apakšējais šķērsis	I–a (šķ.)	11–13.gs.
176.	Talsu pilskalns	Dzīvesvieta	A11431:1028	Apakšējais šķērsis	I–a (šķ.)	12.–13.gs.
177.	Kazdangas Apariņas	2. k.	A 7601:11	Uzgalis	IIIa–(uzg)	11. gs.2.p.–12.gs.sāk.
178.	Puze	–	?	Uzgalis	V	11.–13. gs.
179.	Rāvas Strungas	7. k.	LNMM 15889	Uzgalis	IIIa–(uzg)	11.gs.2.p.–12.gs. sāk.
180.	Kandava	s.a.	KPM 181	Uzgalis	IV uzg	12. gs.
181.	Medzes Kapsēde	s.a.	KPM 299	Uzgalis	IV uzg	11.–13.gs.
182.	Rucavas Lejas	s.a.	A 11196:2	Uzgalis	IV uzg	11.–13.gs.
183.	Dundagas bazn.	Kapulauka ter.	VM	Uzgalis	V–1 uzg	12.–13. gs.
184.	Valgales pag.	s.a.	A 2403	Uzgalis	V–1 uzg	12.–13. gs.
185.	Tāšu Krastiņi	s.a. kpl.	LVMM 12280	Uzgalis	V–2 uzg	12.–13.gs.
186.	Durbes Purvmaļi	s.a.	A 10217:7	Uzgalis	V–2 uzg	12.–13.gs.
187.	Durbes ezera krasts	s.a.	A 10215:2	Uzgalis	V–2 uzg	12.–13.gs.
188.	Durbes ez.krasts	s.a. 2. atr.v.	A 10215:2	Uzgalis	V–IIIuzg	11.gs.b.–13.gs.

59. tab. Zobenu un to fragmentu atradumi kuršu apdzīvotajā Latvijas teritorijas daļā 11.–13.gs.

	Atraduma vieta	Kaps	Inv. nr.	Stāvoklis	Tips	Datējums
1.	Banduži	43b k. (ug.)	–	Vesels zobens	Seglveida	11.–12.gs.
2.	Grieze (<i>Grieže</i>)	1 kapu grupas , 1. k.	AR 185:1030	Vesels zobens	Seglveida	13.gs.
3.	Gintališke	s.a.	ŽAM 22455	Poga	Seglveida	12.–13.gs.
4.	Grieze (<i>Grieže</i>)	S.a. izm.zemēs	LNM AR 185:718	Poga	Kuršu	11.–12.gs.
5.	Grieze (<i>Grieže</i>)	11. kapu grupa	LNM AR 185:1112	Poga	Kuršu	11.–12.gs.
6.	Apole (<i>Apuole</i>)	S.a. pie pilsk.	–	Vesels zobens	Kuršu	11.–13.gs.
7.	Žemaičiu Kalvarija	s.a.	ŽAM 16102	Vesels zobens	Kuršu	11.–12.gs.
8.	Žemaičiu Kalvarija	s.a.	ŽAM 16874	Fragmentārs zobens	Kuršu	11.–12.gs.
9.	Anduļi	18.k.	KrKm.(Berlīnē)	Fragmentārs zobens	Kuršu	11.–12.gs.
10.	Grieze (<i>Grieže</i>)	Kol.k.1.k.	–	–	Tikai asm.	13.gs.1.p.
11.	Grieze (<i>Grieže</i>)	11. kapu grupas.2.k.	LNM AR 185:1056	Vesels asmens	Tikai asm.	13.gs.1.p.
12.	Palanga	167. k.	LNM AR 396:1381	Smaile trūkst	Ovāla	11.gs.b.– 12.gs.sāk.
13.	Palanga	196. k.	LNM AR 396:1582	–	Ovāla	11.gs.
14.	Anduļi (<i>Anduliai</i>)	2. k.	KrKM	Vesels zobens	Mandelveida	11.–12.gs.sāk.
15.	Banduži (<i>Bandužiai</i>)	35.k.	–	Poga	Mandelveida	11.–12.gs.
16.	Stragni (<i>Stragnai</i>)	22. k.	–	–	Diskveida	12.–13.gs.
17.	Kretinga	47. k.	KrKM (bez inv.nr.)	Vesels zobens	Diskveida	12.–13.gs.
18.	Sleņgi (<i>Slengiai</i>)	22. k.	–	–	Diskveida	12–13. gs.
19.	Laičiai (<i>Laiviai</i>)	361 (LNM222)k.	–	Ugunsk. centrā	T–IV–2	11.–12.gs.
20.	Gintališke, 44. att.	2. k., vienasm.	VDKM 1669	–	T–V–1	11.–12.gs.
21.	Grieze (<i>Grieže</i>)	Tr.XI, 3. k.	LNM AR 185:1077	Vesels zobens	T–IV	11.–12.gs.
22.	Palanga	285. k.	LNM AR 396:2217	Fragmentārs zobens	T (senkrievu)	11. gs
23.	Girkaļi (<i>Girkalai</i>)	20. k.	KK, 270. lpp.	Ugunsk.	Neskaidrs	11.–12.gs.
24.	Gintališke	–	Bez inv.nr. Kauņā	–	T	11.–12.gs.
25.	Gintališke	–	ŽAM 22582	–	T	11.–12.gs.
26.	Gintališke	–	VDKM 1703:72	–	T	11.–12.gs.
27.	Girkaļi	–	LNM AR 492:140	–	T	11.gs.
28.	Banduži	47. k.	MLM.	–	T	
29.	Banduži	40. k.	–	Poga un šķērsis	T–IV?	11. gs.
30.	Palanga	69. k. ugunsk.	–	–	T	11.–12.gs.
31.	Palanga	303b	LNMAR3962301	–	T–VII	11.–12.gs.
32.	Skeriai	s.a.	ŠAM, 856	–	T	11. gs.
33.	Siraičiai	s.a.	–	–	T	12.–13.gs.
34.	Klaipėda	?	–	–	T	12.–13.gs.
35.	Telšu apkārtnē	s.a.	–	–	KURŠU	11.–13. gs.

60. tab. 11.gs. 2.p.–13.gs. zobeni kuršu apdzīvotajā mūsdienu Lietuvas teritorijā.

		Zobens	Uzgalis	Naži	Kaujas naži	Šķēpi		Cirvi		Zirglietas			Tirdzn. piederumi		Rotas						Izkaptis	Atlēgas un slēdzenes	Dzeramrāgi	Šķīdamdzelzs	Kaplis	Iļens	Ķemme
						Uzmavas	Iedzīta	Platums	Āvas	Iemaukti	Kāpši	Pieši	Svariņi	Atsvaņi	Jostas	Saktas	Kaklarīņi	Aproces	Gredzeni	Rotadatas							
1.	Raņķu Kapenieki, 13. k.	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	2	1	1	-	-	-	3	2	-	-	-	
2.	Raņķu Kapenieki, 17. k.	1	1	-	-	-	2	-	-	1	-	-	1	1	-	-	1	-	1	-	-	3	-	-	-	-	
3.	Raņķu Kapenieki, 18. k.	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	4	1	-	-	-	-	-	-	-	-	
4.	Raņķu Kapenieki, 20. k.	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	3	2	2	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	
5.	Raņķu Kapenieki, 22. k.	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	2	-	-	-	-	1	1	-	-	-	
6.	Raņķu Kapenieki, 26. k.	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3	2	1	?	-	-	-	3	2	-	-	-	
7.	Raņķu Kapenieki, 28. k.	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	2	2	2	1	-	-	-	5	1	-	2	-	
8.	Alsungas Kantiņi, sa kaps	1	-	3	-	1	-	-	1	-	-	1	-	1	4	2	12	7	-	1	-	11	-	-	-	-	
9.	Alsungas Kalniņi, 2. k.	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	8	10	1	-	-	-	-	-	-	-	
10.	Alsungas Kalniņi, 7. k.	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	f	f	6?	4	-	-	-	1	-	-	-	-	
11.	Alsungas Kalniņi, 9. k.	f	-	-	-	-	1	-	1	2	-	f	1	3	3	1	3	2	-	-	f	F	-	-	-	-	
12.	Alsungas Kalniņi, 10. k.	1	-	f	-	-	1	-	-	-	-	-	-	f?	2	1	6?	-	-	-	-	1	-	-	-	-	
13.	Alsungas Kalniņi, 18. k.	1	-	1	-	1	-	-	1	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	
14.	Alsungas Kalniņi, 20. k.	2	-	1	-	2	1	-	1	-	-	-	-	-	2	2	13	3	-	-	-	6	-	-	-	-	
15.	Alsungas Kalniņi, 21. k.	1	-	2	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	3	-	3	1	-	-	-	2	-	-	-	-	
16.	Alsungas Kalniņi, 24. k.	1	-	-	-	-	1	-	1	2	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	1	1	1	-	-	-	
17.	Alsungas Kalniņi, 25. k.	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	2	3	-	1	-	1	-	-	-	-	
18.	Alsungas Kalniņi, 26. k.	1	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	3	-	-	2	-	-	-	-	-	-	
19.	Alsungas Kalniņi, 28. k.	1	-	-	-	f?	-	-	1	f?	-	-	-	f?	-	-	1	3	-	1	-	-	-	-	-	-	
20.	Alsungas Kalniņi, 31. k.	f	-	f	-	2	-	-	-	-	-	f?	-	-	1	2	-	-	1	-	-	f	-	-	-	-	
21.	Alsungas Kalniņi, 32. k.	2	-	1	-	f	-	-	1	-	-	-	-	3	3	5	2	6	-	-	-	1	-	-	-	-	
22.	Alsungas Kalniņi, 33. k.	1	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	f	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
23.	Alsungas Kalniņi, 35. k.	-	1	-	-	-	-	-	-	f	-	-	-	f	3	4	5	2	1	-	-	F?	-	-	-	-	
24.	Lībagu Sārāji, 1. k.	1	1	-	-	1	2	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
25.	Lībagu Sārāji, 10. k.	1	-	-	-	1	-	-	2	-	-	-	-	-	f	-	f	-	-	1	-	1	-	-	1	-	
26.	Lībagu Sārāji, 12. k.	2	-	-	-	2	1	-	-	-	-	2	-	-	1	1	-	-	3	3	3	-	-	-	-	-	
27.	Lībagu Sārāji, 15. k.	-	2	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	2	-	-	-	-	
28.	Lībagu Sārāji, 19. k.	1	-	-	-	3	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	
29.	Lībagu Sārāji, 21. k.	1	-	3	-	1	3	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	2	2	-	-	-	p	
30.	Lībagu Sārāji, 25. k.	2	1	-	-	3	2	-	-	-	2	-	-	1	4	-	1	2	2	-	5	-	-	-	-	-	
31.	Lībagu Sārāji, 30. k.	2	-	2	-	1	1	-	1	3	-	1	-	-	1	-	1	-	2	-	-	1	-	-	-	-	
32.	Lībagu Sārāji, 32. k.	1	-	-	-	-	-	-	f	-	-	-	-	-	1	1	f	3	2	1	-	1	-	-	-	-	
33.	Lībagu Sārāji, 34. k.	1	2	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	
34.	Lībagu Sārāji, 36. k.	-	2	1	1	?	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	2	-	1	-	-	1	-	-	1	
35.	Lībagu Sārāji, 39. k.	2	2	2	-	2	1	-	-	1	-	-	1	1	1	-	1	3	1	-	2	1	2	-	-	2	
36.	Lībagu Sārāji, 41. k.	1	1	1	-	1	1	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	1	-	1	-	-	1	-	-	-	
37.	Lībagu Sārāji, 44. k.	-	1	1	-	2	1	-	-	-	-	1	2	1	6	1	4	5	-	6	-	3	-	-	-	-	

61. tab. Divasmeņu zobeni Latvijas teritorijā pētīto kuršu kapulauku apbedījumu inventārā.

Kapulauks Tips	Zlēku Pasilciems	Lībagu Sārāji	Talsu Vilkumuiža	Alsungas Kalniņi	Raņķu Kapenieki	Vidēji
T-III-IV-V	53 %	46 %	28 %	36 %	11 %	50,8 %
T-VI (T/Z)		-		12 %	-	
T-VII		6%		-	56%	
Seglveida	11 %	12 %	11 %	-	-	6,8 %
Diskveida	-	12 %	11 %	6 %	-	5,4 %
Kuršu tipa	17 %	12 %	22 %	6 %	33%	18 %
Citi	19 %	12 %	28 %	6 %	-	13 %

62. tab. Zobenu tipu savstarpējs procentuāls sadalījums lielākajos pētītajos kuršu kapulaukos Latvijas teritorijā.

	Zobens	Maksts uzgalis	Naži	Kaujas naži	Šķēpi		Cirvi		Zirglietas			Tirdzn. pied.		Rotas					Izkaptis	Atsēgas un slēdzenes	Dzeramrāgi	Šķīdamdzelzs	Kaplis	
					Uzmanvas	Iedzīņa	Plāsmens	Āvas	Iemaukti	Kāpši	Pieši	Svarņi	Atsvaņi	Jostas	Saktas	Kaklraņķi	Aproces	Gredzeni						
1.	Prišmanči, 56.k.	M	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	2	-	3	1	1	-	-	-	-
2.	Palanga, 49. k. 9. gs. 2. p.	B	-	1	-	2	1	-	-	1	-	1	-	-	2	2	1	1	3	2	-	2	-	-
3.	Palanga, 69. k. 11-12.gs.	T	-	1	-	2	-	-	-	1	-	-	-	-	1	4	1	1	3	2	-	1	1	-
4.	Palanga, 199.k.,10.gs.2.p.	Ant	1	2	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	2	2	1	2	2	-	-	-	-	-
5.	Palanga 227.k. 10-11.gs.	?	1	1	-	-	2	-	-	1	-	-	-	1	9	1	3	2	1	-	-	-	-	-
6.	Palanga, 284.k.	Romb	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	+	-	2	-	3	-	-	-	-	-	-
7.	Laiņi, 361 (222)k., 11. gs	T-V	1	2	-	1	1	1	1	1	2	2	1	-	2	7	-	-	1	1	2	-	1	-
8.	Siraičiai, s.k.	Z	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	1	-	-	-	-	-	-
9.	Girkaļi, 20.k	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	8	2	5	-	-	-	-	-	-
10.	Grieže, I lauk.	Nesk.	1	3	-	1	2	1	-	-	2	1	-	7	2	4	1	1	3	2	-	-	-	-
11.	Grieže, XI lauk.1.k.	Seg	1	1	-	1	1	-	1	1	2	2	-	-	1	16	-	-	-	1	2	1	1	-
12.	Grieže, XI lauk., 2. k.	?	-	2	-	1	1	1	-	1	2	1	-	-	1	1	1	-	2	1	-	1	1	-
13.	Palanga, 196.k., 12.gs.	Ovp.		1	1	1	1	-	-	1	-	-	1	+	1	2	1	-	1	1	-	-	-	1
14.	Sleņģi 12.-13.gs.	Disk		2	-	1	-	1	-	1	-	-	-	-	-	4		5	3					1

63. tab. Divaseņu zobeni Lietuvas teritorijā pēlto kuršu kapulauku apbedījumu sastāvā.

	Zobeni	Uzgalis	Naži	Šķēpi	Cirvi	Zirglietas			Tirdzn. piederumi		Rotas						Atsēgas un slēdzenes	Šķīdamdzelzs	Piekari	Ķemme	Māta trauks		
						Iemaukti	Kāpši	Pieši	Svarņi	Atsvaņi	Jostas	Saktas	Kaklraņķi	Aproces	Gredzeni	Rotadatas							
1.	Krimuldas Tālēni, 2.uzk.(sk.)	1	-	1	2	-	-	-	-	-	2	1	-	-	-	-	-	-	1	1	-	1	-
2.	Krimuldas Tālēni, 5.uzk.(sk.)	1	-	-	2	1	-	-	-	-	2	1	-	-	2	-	-	-	-	1	-	1	-
3.	Krimuldas Tālēni, 10.uzk.(ug)	F	-	1	-	1	-	-	-	-	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4.	Krimuldas Tālēni, 16.uzk. (sk.)	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5.	Krimuldas Priedes, 1. uzk.(sk.)	1	-	1	2	1	-	-	-	-	2	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	1	-
6.	Krimuldas Priedes, 19.uzk.(sk.dubultk.)	1	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	2	-	2	-	2
7.	Krimuldas Liepenes, I gr. 1. uzk.	F	1	F	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
8.	Krimuldas Liepenes, I gr. 4. uzk.(ug.)	1	-	1	2	1	-	-	-	-	2	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
9.	Krimuldas Liepenes, I gr. 12. uzk.	F	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10.	Krimuldas Liepenes, I gr. 13. uzk.	F	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
11.	Krimuldas Liepenes, II gr. 3. uzk.	1	-	1	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
12.	Krimuldas Liepenes, II gr. 4. uzk.	1	1	1	2	-	-	-	-	-	1	1	-	1	1	-	A	-	1	-	1	-	1
13.	Krimuldas Liepenes, II gr. 7. uzk.	F	-	-	2	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
14.	Krimuldas Liepenes, II gr. 10. uzk.	F	-	1	2	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
15.	Krimuldas Liepenes, II gr. 12. uzk.(ug.)	1	-	-	2	-	-	-	-	-	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
16.	Krimulda, precīzāka vieta nezināma (A.Albanusa izr.) (dubultkaps?)	1	1	1	F	4	-	-	-	-	3	5	6	3	5	-	-	-	4	-	2	-	2
17.	Krimulda, precīzāka vieta nezināma (K.fon Pandera izr.) (dubultkaps?)	1	-	2	3	2	-	-	-	-	2	1	-	-	1	-	-	1	-	1	-	1	-
18.	Turaidas Pūteļi, 1. uzk.	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
19.	Turaidas Pūteļi, 12. (8). uzk.	1	-	-	2	2	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
20.	Turaidas Pūteļi, 17. (16). uzk.	F	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
21.	Turaidas Pūteļi, 21. (22). uzk. (ug.)	F	1	F	1	1	-	-	-	-	F	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
22.	Turaidas Pūteļi, 24. (25). uzk.	F	1	F	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
23.	Turaidas Pūteļi, 25. (39). uzk.	1	1	1	2	2	-	-	-	-	F	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
24.	Turaidas Pūteļi, 28. (43). uzk.	1	1	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1
25.	Turaidas Pūteļi, 32. (3). uzk. (Holb.)	1	1	2	2	1	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	K	3	-	-	-
26.	Turaidas Pūteļi, 33. (4). uzk. (Holb.)	1	-	1	2	1	-	-	-	-	1	2	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
27.	Turaidas Pūteļi, 37. (9). uzk. (Holb.)	1	-	1	2	-	-	-	-	1	+	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
28.	Turaidas Pūteļi, 39. (11). uzk. (Holb.)	F	1	1	2	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	-	A	-	-	-	-	-	-
29.	Turaidas Pūteļi, 40. (12). uzk. (Holb.)	1	1	-	3	2	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	AS	K	1	-	-	-	-
30.	Turaidas Pūteļi, 43. (15). uzk. (Holb.)	1	-	F	2	-	-	-	-	-	1	1	1	-	-	-	-	K	1	-	-	-	-
31.	Turaidas Pūteļi, 44. (16). uzk. (Holb.)	1	1	1	2	-	-	-	-	-	1	1	-	-	2	-	1	K	1	-	-	-	-
32.	Turaidas Pūteļi, 45. (17). uzk. (Holb.)	F	-	1	2	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
33.	Turaidas Pūteļi, 48. (20). uzk. (Holb.)	F	-	-	2	-	-	-	-	-	-	1	-	-	2	-	-	-	3	-	-	-	-
34.	Turaidas Karātavkalns, 2. uzk.	F	1	F	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	F	-
35.	Turaidas Karātavkalns, 3. uzk.	F	-	-	2	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
36.	Sigulda (K.fon Volfa izr.) (dubultkaps?)	1	-	-	2	-	-	-	-	-	1	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-
37.	Bīriņu Čiekuri 2. uzk.	-	1	F	-	-	-	-	-	-	F	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	F

64. tab. Apbedījumi ar zobeniem Gaujas baseina lībiešu kapulaukos.

	Atraduma vieta	Inv.nr.	Tips	Atraduma veids, stāvoklis	Datējums
1.	Ciemalde	KPM 1092	H	Vienasmens, restaurāts	9.–10. gs.
2.	Kroņvirca	KPM II 185	H	Vienasmens, restaurēts	9.–10. gs.
3.	Mežotnes pilsk.	A 11429:52	H	Divasmeņu, restaurēts	9.–11. gs.
4.	Mežotnes pilsk.	A 10033:411	T-I	Roktura poga, konservēta	9.–11. gs.
5.	Mežotnes pilsk.	A 10033:890	T-V	Apakšējais šķērsis, konservēts	12.–13. gs.
6.	Mežotnes pilsk.	A 10032:49	6	Asmens roktura daļa, restaurēta	12.–13. gs.
7.	Mežotnes pilsk.	A 10033:608	6	Asmens vidusdaļa, konservēta	12.–13. gs.
8.	Mežotnes pilsk.	A 10033:672	6	Asmens smaile, konservēta	12.–13. gs.
9.	Mežotnes pilsk.	A 11429:700	V	Maksts uzgalis, patinējies, sāni nolūzuši	12.–13. gs.
10.	Mežotnes pilsk.	A 11429:256	VI	Maksts uzgalis, rest.	12.–13. gs.
11.	Mežotnes pilsk.	A 11429:1214	-	Dzelzs šķērsis, taisnais, restaurēts	12.–13. gs.
12.	Bēnes Kaijuškrogs	LNVMA135381	H	Divasmeņu, br.rokt.detaļas, rest.	9.–10. gs.
13.	Auces kapulauks	A13686:2	A poga	Tikai poga, rest.	11.–13. gs.
14.	Jelgava, zem tilta pie pils	JVM	-	Asmens puse ar smaili, nerest.	12.–14. gs.
15.	Jaunsvirļaukas Kakužēni	VI 218:266	Seglv.	Gandrīz vesels zobens, konservēts	12.–13. gs.
16.	Īslices Viesturi (Ziedoņskola)	JVMM 3940	B poga	Bez smailes, bijis restaurēts, atsācis korodēt	12.–13. gs.
17.	Īslices Viesturi (Ziedoņskola)	BNM 2101	Diskv.	Tikai roktura poga, rest.	11.–13. gs.
18.	Mazroķi	KM 1995:42	IV tips	Maksts uzgalis	11. gs.
19.	Sesavas Eži	KM 1993:29	V tips	Maksts uzgalis ar lējuma brāķi	12.–13. gs.
20.	Tērvetes Kalnamuiža	JVM 884	Diskv.	Rokturis ar nelielu asm. fragmentu	12.–13. gs.
21.	Tērvetes pilskalns	VI 1956:10	Kuršu	Apakšējais šķērsis, bronzas, fr., rest.	12.–13. gs.
22.	Tērvetes pilskalns	VI 24a:853	-	Apakšējais šķērsis, taisnais, dzelzs, rest.	12.–13. gs.
23.	Mežotnes pilskalns	A 11429:556	-	Apakšējais, izliektais	
24.	Tērvetes pilskalns	VI 24a:175	I-1-b	Maksts uzgalis, rest.	10.–11. gs.
25.	Tērvetes pilskalns	VI 24b:306	V-3	Maksts uzgalis	
26.	Rubas Rūsiši (Liepukalns)	A12071:1	-	Salocīts asmens	12.–13. gs.
27.	Mežotnes Kugrēni	TVM	T-IV	Fragmentārs zobens	12.–13. gs.
28.	Vecauce	-	T-V	Poga un apakšējais šķērsis	12.–13. gs.
29.	Vecsaules Čapāni	JNMM 2961, KPM 1302	III	Uzgalis, rest.	11. gs.
30.	Vecsaules Čapāni	JNMM 3851, KPM 1300	III	Uzgalis, rest.	11. gs.
31.	Vecsaules Čapāni	JNMM 3378	Y	Vesels zobens	10.–11. gs.
32.	Dreņģeri-Čunkāni	A 9062:1	Z	Vienasmens	10.–11. gs.
33.	Dreņģeri-Čunkāni	VI 250b	IIIc	Uzgalis, rest.	11. gs.

67. tab. Divasmeņu zobenu un to fragmentu atradumi zemgaļu apdzīvotajā Latvijas teritorijas daļā 9.–13. gs.

Kaps	Zob. tips	Asm.	Maksts uzg.	Brūņu cepure	Nazis	Cīrvīds	Rauknis	Uzmavas šķēps	Iedzītna šķēps	Josta	Pakav sakta	Riņķ sakta	Aproces	Gredzeni	Kalts	Rotadats	Vain. fragm.	Piekarī
27. k.	T	2	-	-	-	-	-	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-
65.k.	Kuršu	1	-	1	1	-	-	1	1	Fr	1	-	-	-	1	2	1	-
102.k.	?	2	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
111.k.	Y	2	1	-	1	-	1	1	-	1	4	1	-	2	-	2	-	1
145.k.	T	1	-	-	-	-	-	1	-	1	3	-	2	1	1	-	-	-

68. tab. Apbedījumu inventārs apbedījumos ar zobeniem Pavirvītes-Gūdu kapulaukā

	Atraduma vieta	Tradīcija	Datējums
<i>Netraucētie apbedījumi</i>			
1.	Aizkraukles Lejasbitēni, 341.k.	Skel.	X gs.
2.	Ludzas Odukalns, III 53. k.	Skel.	X-XI gs.
3.	Priekuļu Čūģeri, 135. k.	Skel.	X gs.2.p.
4.	Priekuļu Čūģeri, 30. k.	Skel.	XI gs.sāk.
5.	Priekuļu Čūģeri, 11. k.	Skel.	XI gs.
6.	Ludzas Odukalns, II 32a. k.	Skel.	XI gs.
7.	Drabešu Liepiņas, 95. k.	Ugunsk.	XI gs.
8.	Saikavas Kāpurkalns, 1.k.	Skel.	XII gs.
<i>Traucētie apbedījumi</i>			
9.	Izvaltas Brīveri, 40. k.	Skel.	X-XI gs.
10.	Aglonas Kristapiņi, 280. k.	Skel.	XI gs.sāk.
11.	Raunas Strantes, 2.k.	Skel.	XII gs.

69. tab. Apbedījumi ar divasmeņu zobeniem latgaļu teritorijā.

	Naži	Kaujas naži	Šķēpi		Cirvji	
			Uzmavas	Iedzītņa	Šaurasmens	Platasmens
Aizkraukles Lejasbitēni, 341.k.	–	–	–	1	–	–
Ludzas Odukalns, III 53. k.	1	–	–	–	–	–
Priekuļu Ģūģeri, 135. k.	–	1	–	–	1	–
Priekuļu Ģūģeri, 30. k.	1	1	–	2	–	1
Priekuļu Ģūģeri, 11. k.	1	–	–	1	1	–
Ludzas Odukalns, II 32a. k.	–	–	1	–	1	–
Drabešu Liepiņas, 95. k.	1	–	–	1	–	2
Saikavas Kāpurkalns, 1.k.	–	–	1	–	–	1
Izvaltas Brīveri, 40. k.	–	–	1	–	1	–
Aglonas Kristapiņi, 280. k.	1	–	–	1	1	–

70. tab. Latgaļu kapos ar divasmeņu zobeniem citas sastopamās ieroču kategorijas.

Atraduma vieta	Kapa nr.	Inv. nr.	Stieples diam.	Gredzenu ārējais diam.
Drabešu Liepiņas	106. k.	VI 155:739	1,5–2 mm	9 mm
Gaigalavas Kuderu Jaunrozes	S.a.	LNVM A 8898:4	2 mm	9 mm
Krustpils (Daugavas) Oglenieki	5	LNVM VI 3:37	2 mm	9 mm
Kokneses kapulauks	47	LNVM A 12704:5	2 mm	10–11 mm
Kokneses kapulauks	50	LNVM A 12704:41	2 mm	9 mm
Kokneses kapulauks	50	LNVM A 12704:50	1,8–2 mm	9 mm

71. tab. Latgaļu teritorijā atrasto bruņukreklu fragmentu atradumu tehniskie parametri.

	Aproces					Saktas					Gredzeni		Krišu rotas	Piekariņi
	Kara vīra	Lentveida	Vītās	Segmentveida	Šaurās	Pakavsaktas ar torēdu loku	Pakavsaktas ar griezumā trīsstūrveida loku	Pakavsaktas ar daudzskaldņu galemi	Pakavsaktas ar magoņpogāļu galemi	Ripveida	Spirāļveida	Spirāļveida ar vītuspāksnīti		
1. Aizkraukles Lejasbitēni, 341.k.	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	2	–	1	–
2. Ludzas Odukalns, III 53. k.	–	–	–	–	2	–	–	–	–	1	–	–	–	–
3. Priekuļu Ģūģeri, 135. k.	–	2	1	–	–	–	–	1	–	–	5	3	–	–
4. Priekuļu Ģūģeri, 30. k.	1	–	–	1	2	–	1	2	–	–	1	2	1	–
5. Priekuļu Ģūģeri, 11. k.	–	2	–	–	–	1	–	–	–	–	1	–	–	2
6. Ludzas Odukalns, II 32a. k.	–	–	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	–	–
7. Drabešu Liepiņas, 95. k.	1	–	2	–	–	1	1	–	2	–	1	2	–	–
8. Saikavas Kāpurkalns, 1.k.	–	–	–	–	–	1	–	–	–	–	1	–	–	–
9. Izvaltas Brīveri, 40. k.	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
10. Aglonas Kristapiņi, 280. k.	–	–	–	–	4	–	1	–	–	–	2	–	–	–

72. tab. Rotas no latgaļu vīriešu apbedījumiem ar divasmeņu zobeniem.